

Remus Mircea Birtz

Activitatea Ordinariatului Diecezan clandestin de Cluj-Gherla între 1981-1989 (pe baza documentelor intraeclesiastice)

Presa Universitară Clujeană

Remus Mircea Birtz (Birt)

•

**Activitatea Ordinariatului Greco-Catolic Diecezan Clandestin
de Cluj-Gherla între 1981-1989**

(pe baza documentelor intraeclesiastice)

**Coperta: Fragment din *Statuia Preasfintei Fecioare Maria de la Salette* (1846)
plângând pentru Biserica Eclipsată.**

P. Remus Mircea Birtz (Birtz), n. 1968, Baia-Mare, cercetător științific la Institutul de Istorie „George Bariț” al Academiei Române și bibliotecar al Bibliotecii Academiei Române (Filiala Cluj) a absolvit Liceul „E. Racoviță” din Cluj-Napoca (1986), urmând cursuri la UMF Cluj între 1986-1990 și 1999-2001, teologia la Roma (Universitatea pontificală „Angelicum” Roma) între 1990-1998 (BA în 1993, Th.L. în 1995, Doctor în Teologie 1998), Diplomă al Congregației pentru Canonizări (1997), BA (post-doctoral) al Institutului Pontifical de Arheologie Creștină (Roma) în 1999, preot din 2008. În 2019 a susținut doctoratul în istorie la UBB Cluj cu o teză având subiectul prezentat în acest volum.

Remus Mircea Birtz (Birt)

**Activitatea Ordinariatului Greco-Catolic
Diecezan clandestin de Cluj-Gherla
între 1981-1989**

(pe baza documentelor intraeclesiastice)

Presa Universitară Clujeană

2019

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Lucian Nastasă-Kovács

Prof. univ. dr. Cornel Sigmirean

Prof. univ. dr. Virgiliu Leon Țârau

Conf. univ. dr. Cristian Vasile

ISBN 978-606-37-0665-3

© 2019 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Cuprins

Introducere.....	7
Lista unor abrevieri	19
Capitolul I.	
Metodă și metodologie în studiul activității Ordinariatului Greco-Catolic clandestin de Cluj-Gherla (pe baza documentelor intraeclesiale) din perioada 1981-1989	21
I.1. De ce am ales acest subiect de cercetare?	22
I.2. Metoda de investigație	23
I.3. Metodologie și doctrină.....	28
I.4. Prelucrarea și sistematizarea datelor	33
Capitolul II.	
Dieceza de Gherla, ulterior de Cluj-Gherla.	
Momente de istorie și de cercetare istorică.....	35
II.1. Momente istorice de la începuturi până în 1948.....	35
II.2. Figura Episcopului Iuliu Hossu. Indicii bibliografice.....	69
II.3. Note bibliografice privind perioada de debut a persecuției (1948-1970)	87
Capitolul III.	
Cercetări precedente asupra activității între 1981 și 1989 a Ordinariatului de Cluj-Gherla	145
Excurs I: ce titlu ecleziastic avea de fapt episcopul Ioan Chertes?.....	191

Capitolul IV.

Câteva noțiuni canonice	195
--------------------------------------	------------

Capitolul V.

Mențiuni biografice ale unor protagoniști	237
--	------------

Capitolul VI.

Prezentarea și interpretarea unor documente inedite.....	303
---	------------

Capitolul VII.

O perspectivă sintetică asupra activității Ordinariatului

Diecezan între 1981-1989	381
---------------------------------------	------------

VII.1. Ordinariatul diecezan de Cluj-Gherla între 1981-1987	383
---	-----

VII.2. Ordinariatul diecezan de Cluj-Gherla între 1987-1989.	429
---	-----

Concluzii	463
------------------------	------------

Bibliografie	507
---------------------------	------------

Summary	587
----------------------	------------

Anexe documentare.....	591
-------------------------------	------------

Introducere

Studiul istoriei recente, mai ales cel al unor fenomene istorice marginale, reprezintă o provocare, nu în ultimul rând datorită prejudecăților implantate în mentalul colectiv.

Cu toate acestea, studiul istoriei supraviețuirii cultelor nerecunoscute oficial sub regimul comunist (sau oricare alt regim totalitar) rămâne un subiect fascinant, tocmai pentru relevanța opoziției la acel regim (și la ideologia aferentă), sau altfel spus ca opoziție la „rinocerizare”. Unul din aceste culte a fost cel greco-catolic. Cum a reușit acest cult să supraviețuiască în timpul persecuțiilor? Biserica catolică (inclusiv ramurile ei orientale) fiind de tip episcopal, ierarhizată și centralizată, cum a fost condusă în situațiile de criză?

Așa este situația Bisericii Greco-Catolice din România care deși scoasă în afara legii în 1948 a reușit să reziste până în momentul redobândirii libertății în 1989. Persecuția împotriva Bisericii Greco-Catolice a debutat violent în 1948, deși sindroame prodromale s-au identificat cu mult timp înainte, etapa violentă a prigoanei estompându-se după 1964 (eliberarea majorității deținuților politici din închisorile românești). Prigoana nu a încetat, a devenit mult mai insidioasă. Cum au fost conduse diecezele în etapa finală a persecuției, după dispariția vechilor episcopi rezidențiali, necontestăți nici măcar de autoritățile persecutoare? Cum au luat legătura conducătorii eclesiastici cu Sf. Scaun în situațiile de criză, odată de granițele erau închise (aproape ermetic închise) în timpul regimului totalitar? Cum au pătruns noile „reforme” post-conciliare, după Conciliul Vatican al II-lea, moment capital în istoria Bisericii catolice, după acest sinod apărând o structură eclesiastică diferită *calitativ* substanțial de cea precedentă? De ce solicitarea restituirii libertății de credință s-a făcut prin repetate apeluri la autoritățile statului socialist, declarat (ideologic și practic) adversare oricărei forme de viață religioasă? Odată dobândită

libertatea cultică și ținându-se seama de noile orientări ale Bisericii Conciliare, care au fost reacțiile corifeilor eclesiastici greco-catolici?

După ce în România Biserica Greco-Catolică a fost scoasă în afara legii, viața ei din prigoană și clandestinitate a putut fi cronografiată și analizată doar în Exil, câțiva clerici impunându-se cu autoritate: monseniorii Aloisie Tăutu, Flaviu Popan, Panfil Carnațiu, Petru (Pierre) Gherman, Gheorghe Russu, dar mai ales Octavian Bârlea, ultimul având și o specializare în istoria eclesiastică și fiind de departe cel mai interesant analist comentator al multor evenimente ignorate din istoria Bisericii Românești, etapa dictaturii comuniste nefăcând excepție. Dar literatura românească din Exil, inclusiv cea științifică este încă o mare necunoscută pentru cei din România. Recuperarea studiilor cărțurilor români exilați devine astfel un imperativ moral și academic de prim ordin.

Dacă perioada violentă a persecuției religioase a fost deja substanțial tratată (nu numai pentru cultul catolic) și nu numai în istoriografia română de resort, etapa finală a clandestinității, premergătoare redobândirii libertății de credință a fost prea adesea investigată cu superficialitate. Vastitatea subiectului impune câteva limitări în domeniul investigativ, atât în spațiul național (România), cât și în cel geografic (dieceza de Cluj-Gherla) și temporal (intervalul 1981-1989). Limitările sunt necesare cu atât mai mult cu cât, odată scoasă în afara legii Biserica Greco-Catolică din România nu și-a mai permis luxul unor arhive diecezane centralizate sau ale unor fonduri prezidiale, cum s-a întâmplat până în 1948. Cu toate acestea s-au păstrat numeroase documente emise de actanții eclesiastici, dar și de organele opresive însărcinate cu urmărirea opozanților regimului, a cultelor nerecunoscute legal sau a dizidențelor religioase. Întrucât aparatul represiv (Securitatea) a consemnat abundant activitatea persoanelor implicate în rezistența catolică, clericii proeminenți beneficiind de mii sau zeci de mii de pagini îndosariate (dosare de urmărire informativă, dosare de rețea, dosare de problemă), doar lectura acestora (în cazul când ele mai există, ajungând să fie gestionate de Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității) și decantarea materialului esențial de cel redundant ar necesita un interval de timp semnificativ și studiul calificat al unei echipe de cercetători. Acești cercetători ar trebui să fie de

asemeni detașați de considerente de ordin personal, inclusiv eclesiastic, sarcină de-a dreptul homerică în zilele noastre. Este meritul istoricilor Andrea Dobeș-Fúrtöș și Robert Fúrtöș că au inițiat publicarea unor medalioane biografice ale unor corifei eclesiastici greco-catolici axate pe relația acestora cu Securitatea, după cum este meritul istoricilor Ovidiu Bozgan, Gabriel Catalan sau Cristian Vasile că au punctat și aspecte din timpul persecuției antireligioase (greco-catolice) din intervalul final al prigoanei. Cei câțiva memorialiști (de preferință clerici) care s-au referit și la ultimii ani ai regimului comunist, deși sumar și (auto)cenzurându-și publicarea propriilor documente din arhivele Securității la care au avut acces nu au făcut decât să întregească tabloul investigativ ce începea să se contureze. Mult mai productive s-au dovedit investigațiile istorice asupra aparatului represiv, asupra mijloacelor politice și coerciționale de control asupra cultelor, numele lui Dennis Deletant, Ion Zubașcu, George Enache, Liviu Pleșa, Denisa Bodeanu impunându-se prin studii și articole de referință. S-a reușit astfel editarea unor documente de referință emane de autoritățile statului, privind caracterul programatic al persecuției împotriva Bisericii Greco-Catolice, documente suficiente pentru a aprecia din *acel* punct de vedere fenomenul istoric recent al rezistenței religioase.

Cititorul interesat de lucrările apărute în Țară despre viața Bisericii Greco-Catolice din România dintre anii 1948-1989 (scoaterea în afara legii nefiind nicidecum echivalentul desființării acesteia) va găsi informații derutante: existența unor „ternare diecezane” (exemplificate doar pentru dieceza de Cluj-Gherla), existența unei „schisme” prin consacrarea „necanonică” a unor episcopi în timpul clandestinității, menționarea unor clerici greco-catolici (aparținând unui cult clandestin) care au putut călători în Occident, la Roma, luând contact cu autoritățile Sf. Scaun și revenind în România, aceste fapte având loc în ultima etapă a regimului lui Nicolae Ceaușescu, caracterizat prin restricționarea călătoriilor în străinătate, chiar și în țările socialiste. Memoriile altor protagoniști eclesiastici din vremea prigoanei (episcopul Ioan Ploscaru, preotul Vasile Andercău și alții) vor ignora existența „ternarelor diecezane”. Alți autori vor publica documente demonstrând inexistența unei schisme bisericești. Care este adevărul? Ce s-a întâmplat de fapt în dieceza de Cluj-Gherla în intervalul 1981-1989? De ce

dieceza de Cluj-Gherla ar fi avut o structură de conducere *atipică* față de celelalte dieceze greco-catolice clandestine?

Există un domeniu arhivistic pe care istoricii laici (mireni) deși îl menționează, îl pot interpreta greșit în urma carențelor informaționale din domeniul științelor eclesiastice. Acest domeniu este tocmai cel al documentelor intraeclesiastice, al documentelor emise de clericii din timpul prigoanei. Fie că vorbim de memorii dedicate autorităților civile, eclesiastice, de circulări sau pastorale, de corespondență, de jurnale consemnând fapte bisericești, de rapoarte eclesiastice adresate autorităților bisericești superioare, acestea toate sunt documente intraeclesiastice, a căror hermeneutică presupune o corelare precisă cu evoluțiile dreptului canonic (și al celui civil, mai mult sau mai puțin represiv), cu istoria liturgică, cu teologia dogmatică și evoluția acesteia, în caz contrar aceste documente nerelevându-și plenar informațiile. Istoricii mireni lipsiți de anumite informații teologice vor putea cade în capcana unor false noțiuni canonice, sau vor fi (mai mult sau mai puțin) derutați de pozițiile interlocutorilor eclesiastici. Altfel spus, lipsa unor informații de fond duce la ratarea unor întrebări ținute, precise (și nu doar în domeniul memorialistic sau al istoriei orale), informații capitale putând fi astfel ignorate.

Un domeniu ocultat (acesta ni se pare termenul potrivit) a fost cel al modificărilor doctrinare în Biserica catolică după 1965, domeniul eclesiologic fiind cel mai afectat. Anterior Biserica lui Hristos *era* Biserica Catolică, iar după 1965, ea *subzistă* în cea Catolică. Care a fost impactul schimbărilor paradigmatic de la Roma în planul diecezelor aflate în tribulații? Marea majoritate a cercetătorilor fie ei mireni sau eclesiastici ai fenomenului greco-catolic românesc din timpul recent au ocolit această problemă.

De ce documentele de drept canonic ce stipulau prevederile necesare supraviețuirii în timpul prigoanei au fost prea adesea ignorate de cercetătorii români, deși ele au fost publicate de cercetătorii maghiari care au investigat problemele Bisericii catolice din România, desigur neignorând drama greco-catolică?

Acestor întrebări s-au dat unele răspunsuri, inclusiv în lucrările anterioare ale celui ce scrie, pe măsura publicării documentelor legate de tema investigată. Redimensionarea unor întrebări, a clarificărilor consecutive, investigarea mai profundă a motivelor opționale și a deciziilor unor actanți eclesiastici, mai ales în ultima perioadă de persecuție, impun o tratare laborioasă a segmentului eclesiastic indicat în limitele temporo-spațiale precizate.

Dizertația noastră și-a propus deci investigația Ordinariatului clandestin de Cluj-Gherla între 1981-1989 pe baza actelor intraeclesiastice, realizându-se astfel circumscrierea de timp, de loc, geografică și documentară propusă.

Materialul adunat a fost sistematizat astfel: un capitol a fost dedicat metodologiei, indicându-se principiile investigative, modul de abordare, criteriile de veridicitate ale documentelor și celorlalte surse consultate.

Un capitol succesiv este dedicat (sumar) istoriei diecezei de Cluj-Gherla până în 1948 și a cercetărilor de resort asupra acelei perioade, fie din Exil, fie contemporane, capitol necesar cu atât mai mult cu cât și în ziua de azi diferiți scriitori eclesiastici sau istorici nu s-au hotărât dacă dieceza a fost fondată de împăratul Francisc Iosif sau de Papa Pius al IX-lea, desigur în urma confuziei dintre fondare și preconizare. Prea puțini istorici realizează diferența calitativă (măcar în ceea ce privește politica religioasă) dintre Monarhia Austro-Ungară și Statele Succesoare după 1918, precum și dintre Regatul Român și regimul politic instaurat după 1945. Nu va fi uitată figura cardinalului mărturisitor Iuliu Hossu, încercându-se o sinteză biobibliografică legată de persoana sa. O a treia secțiune a acestui capitol va încerca o sistematizare a bibliografiei legată de debutul și de desfășurarea violentă a persecuției, numărul studiilor de resort fiind impresionant și impunând o sistematizare tematică a acestor studii. Nu au fost uitate nici literatura Exilului, nici eventualele lucrări mai mult sau mai puțin propagandistice din timpul regimului comunist, încercându-se și o sinteză a datelor legate de activitatea sistemului represiv și a unor actanți ai acestuia vizând perioada și zona geografică investigată.

Un capitol succesiv se va focaliza pe bibliografia și cercetările precedente legate de subiectul ales, anume dieceza de Cluj-Gherla între anii

1981-1989. S-a urmărit inventarierea documentelor intraeclesiastice deja editate (fiind puse în circuitul științific un număr impresionant de documente, salvate astfel de distrugere sau ignorare) dar și a eventualelor studii, a literaturii anamnestică.

Capitolul următor va prezenta definițiile unor termeni, noțiuni canonice și elementele dreptului canonic particular (atât cel provenit din tradiția Bisericii Greco-Catolice cât și cel de necesitate, introdus în urma debutului persecuției), informațiile oferite fiind obligatorii pentru înțelegerea competențelor și evaluarea unor acte ale conducătorilor eclesiastici din ultima fază a prigoanei religioase.

Succesiv va urma un capitol dedicat medalioanelor biografice ale unor protagoniști eclesiastici din Ordinariatul de Cluj-Gherla, activi în ultima perioadă a clandestinității, fiind evidențiate și preocupările academice (atunci când au existat) ale acestora.

Capitolul al VI-lea va prezenta și interpreta câteva documente eclesiastice inedite, evaluându-se veridicitatea informațiilor furnizate de acestea, documente furnizate în principal de ieromonahul dr. Silvestru Augustin Prunduș, OSBM, aflate în posesia noastră, sub formă xerografiată sau în original. Pentru acribie ele vor fi prezentate și facsimilat, în apendicele documentar al dizertației.

Un nou capitol va prezenta o sinteză cronologică a principalelor evenimente diecezane între 1981-1989, încercându-se și explicarea opțiunilor unor fruntași eclesiastici, ținându-se seama de datele acumulate în precedență.

Fiecare capitol va avea câteva concluzii specifice.

Capitolul conclusiv se va axa nu doar pe sinteza concluziilor precedente ci va căuta evaluarea activității Ordinariatului de Cluj-Gherla în funcție de câțiva parametri eclesiastici (aceștia fiind obligatorii în cazul istoriei eclesiastice): activitatea evanghelică și pastorală, asumarea sau neasumarea rosturilor specifice ale unei Biserici orientale unite cu Sf. Scaun, ca elemente de comparație fiind prezentate sumar activitățile unor entități eclesiastice locale fie din alte țări socialiste, fie oriental-catolice. Capitolul va sublinia și diferența calitativă (adesea ignorată, estompată sau cenzurată) dintre Biserica Catolică anterioară anului 1965 și noua

formațiune eclesiastică (Biserica Conciliară) apărută după acea dată și impactul acestei diversități asupra actanților eclesiastici locali.

Demersul nostru investigativ va urmări prezentarea activității unei structuri de conducere bisericești clandestine, din etapa finală a persecuției religioase, etapă care chiar dacă nu s-a manifestat prin violența și teroarea de debut, a fost poate mai insidioasă și mai eficientă, dublată de schimbarea calitativă majoră a centrului eclesiastic coordonator (Sf.Scaun).

Bibliografia oferită necesită câteva precizări. În vederea identificării rapide și precise a surselor editate, inclusiv la notele de la subsolul paginilor, acestea vor fi menționate și citate (uniform) după sistemul bibliografic al *Bibliografiei Istorice Române*, menționându-se întotdeauna inițial numele de familie al autorului, editorului sau coordonatorului respectiv.

Titlurile unor manuale de teologie, ale unor cărți de rugăciune, fără relevanță în aprofundarea subiectului investigat, inserate ca exemplificare în anumite note (deși la poziția respectivă sunt menționate acritic) nu sunt incluse în bibliografia finală. Aceasta va cuprinde secțiunea lucrărilor inedite la momentul finalizării tezei, secțiunea documentelor deja editate (publicate), secțiunea memorialistică, cea a enciclopediilor consultate, cea a șematismelor, o secțiune a bibliografiei generale legată de realitățile românești, una generală legată de problemele Bisericii Catolice și a altor Biserici în ansamblu, secțiunea bibliografiei juridice și canonice și secțiunea bibliografiei speciale, unde sunt incluse titlurile legate de problematica Bisericii Greco-Catolică și Romano-Catolică din România. Finalul bibliografiei va include titlurile unor reviste consultate și paginile cibernetice accesate. Deși bibliografia pare prea stufoasă, s-a considerat necesară insistența asupra ei, remarcându-se la mulți cercetători apropiați de realitățile greco-catolice o prea ușoară survolare a cercetărilor precedente studiilor lor, cercetări care precizau mai de timpuriu anumite concluzii folosite ulterior.

Pentru evitarea oricăror echivoci, titlurile citate, citatele din alți autori sau lucrările noastre anterioare, precum și expresiile străine au fost redactate cu alt tip de caractere (ieșind astfel în mod clar în evidență) decât textul de bază.

Dificultățile întâlnite pe parcursul demersului nostru investigativ au fost mari. Ele au fost cauzate în primul rând de dificultatea accesului la

surse, unele chiar edite, dar tipărite în tiraje liliputane. Accesul la documente s-a făcut într-un interval lung de timp, doar prin bunăvoința unor fruntași eclesiastici (al căror nume îl vom menționa la momentul potrivit). Un alt obstacol a fost cauzat de mentalitatea (adesea triumfalistă și autosuficientă) a unor cercuri eclesiastice contemporane, tributare unui mod de gândire uniform, „politically correct eclesiastic”, amatoare mai mult de genul hagiografic decât de studii obiective. Stupidul argument „a nu face rău Bisericii” (deși contrazis de Noul Testament și de literatura patristică, ce prezintă deschis crizele apărute în Biserică încă de la începuturile ei) este încă normativ în prea multe medii bisericești. Adesea autorii care au punctat momente fierbinți din trecutul recent eclesiastic au fost dezavuați printr-o reală „damnatio memoriae”, numele lor fiind puse sub embargo în anumite studii de resort cu pretenții. Paradoxal dar în vremea Papilor Monarhi și până la Papa Pius al XII-lea exista o libertate de cercetare academică eclesiastică, ba chiar o libertate a presei eclesiastice greu imaginabilă astăzi. Câteva exemple dintre multe altele: dezbaterile aprinse din presa bisericească greco-catolică românească legate de apariția diezei de Hajdudorogh sau cele apărute în preajma alegerilor mitropolitane sau a numirii unor noi ierarhi diecezani. Dezbaterile privind menținerea propriei tradiții sau latinizarea din revistele blăjene „Cultura Creștină” sau „Unirea” erau aprinse și bine argumentate de o parte și de alta, oferind o vioiciune intelectuală și spirituală de neregăsit în presa eclesiastică actuală. În timpurile actuale libertatea cercetării istoriei (eclesiastice) recente rămâne un deziderat.

Autorul prezentului studiu (deși mărturisește neclintit credința catolică ortodoxă, raportându-se la tezaurul dogmatic al Bisericii până în 1965) consideră că realitatea obiectivă a momentelor istorice recente trebuie evidențiată liber, anumite decizii eroice ale unor actanți eclesiastici (atunci când ele au existat) fiind mult mai pregnant scoase în evidență în cadrul real al faptelor, decât în cel distorsionat de platitudini cu iz mai mult sau mai puțin hagiografic sau de cel „canonizat” prin inerția repetitivă.

Se cuvine astfel a-i prezenta public mulțumiri domnului profesor Lucian Nastasă-Kovács care nu doar că mi-a propus pentru prima dată realizarea unui nou doctorat prin sinteza unor cercetări anterioare ale celui

ce scrie, dar mi-a asigurat și cadrul de libertate intelectuală necesară unui demers investigativ neobstacolat de prejudecăți ideologice, oferindu-mi totodată deplina libertate de exprimare.

Mulțumesc de asemeni profesorilor Adrian Ivan și Nicolae Melinescu care au binevoit cu amabilitate să îmi clarifice anumite interogații metodologice.

Mulțumiri se cuvin aduse și colegilor de la Institutul „George Bariț” și de la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj, care mi-au creat condiții adecvate redactării acestui material.

Gândul autorului se îndreaptă spre Părintele ieromonah dominican Ambrosius Eszer, OP (1933-2010), odată Relator General al Congregației Cauzelor pentru canonizări, profesor la Universitatea Pontificală „Angelicum”, coordonator al primului doctorat, și preot de strictă, tradițională doctrină catolică, cel care m-a îndemnat să aprofundez istoria eclesiastică dincolo de locurile comune și vulgarizările abituale, precizând mereu că istoria, fie ea și eclesiastică, nu este o știință dogmatică.

Tributul adus regretaților episcopi mărturisitori Justin Ștefan Paven, Emil Riti, regretaților preoți monsenior ddr. Octavian Bârlea, canonic dr. Silvestru Augustin Prunduș, OSBM, dr. Liviu Pandrea, dr. med. Camil Sever Peteu, OSVM, dr. Jozsef Denderle, OschP nu este niciodată suficient. Acești slujitori ai altarului mi-au furnizat documente fără de care nu doar acest studiu, dar și cele precedente ale celui ce scrie ar fi rămas doar simple visuri. Mai mult, ei mi-au lămurit, fiecare în felul lui, anumite aspecte din clandestinitatea recentă. Aici se detașează figura Părintelui Prunduș, care deși și-a asumat opțiuni discutabile, nu le-a negat niciodată ci a căutat să repare ce a considerat că a greșit. Așa se explică faptul că a fost principalul furnizor de documente pentru cel în cauză. Faptul s-a dovedit a fi providențial, după trecerea sa la cele veșnice o parte din arhivă fiindu-i incendiată. Cu monseniorul Bârlea autorul a putut avea multe conversații *nicodimice* la Roma, fiind onorat și cu o aleasă corespondență și chiar cu fotocopiiile unor documente eclesiastice. Tot monseniorul Bârlea a fost cel care l-a îmbogățit pe cel ce scrie cu lucrări tipărite în Exil, lucrări constituindu-se într-un tezaur informațional de neînlocuit. Episcopul Emil Riti, deși discret asupra unor opțiuni proprii, s-a dovedit și el un narator

coerent al perioadei clandestinității, fiind capabil să furnizeze documente de importanță majoră. Episcopul mărturisitor Justin Ștefan Paven s-a dovedit un ierarh franc și concret în dialog, ilustrându-și pozițiile cu documente eclesiastice și demonstrând concret, inclusiv prin răbdarea eroică, o neobișnuită înălțime spirituală. O pioasă amintire luptătorilor pentru credință și libertate Cicerone Ionițoiu și Sergiu Grossu, care au binevoit să se întâlnească la Paris (în 1991, 1992) cu autorul, ospitându-l la ei acasă și furnizându-i bibliografie istorică de neînlocuit.

Preoților ieromonahi Grigore Arieșan, OSBM și dr. Sebastian Sabin Făgăraș, OSVM li se cuvine o recunoștință aparte. Părintele dr. Sebastian Făgăraș în calitatea sa de notar capitular în intervalul 1987-1990 a fost autor de documente eclesiastice, a reușit conservarea unui nucleu al arhivei capitulare și a binevoit să colaboreze cu cel ce scrie la realizarea unui volum reflectând istoria diecezei de Cluj-Gherla între 1987-1990. Părintele Arieșan, prin meticulozitatea cu care a evidențiat date legate de monahii bazilitani din România, dar și prin redactarea unor manuscrise proprii, permițând fotocopierea acestora, s-a dovedit un cronicar de excepție a provinciei ordinului din care face parte din România.

Monahia Dr. Maria Ionela Cristescu, CIN, profesor de drept canonic, a binevoit să-l sprijine pe autor cu publicațiile Congregației Inimii Neprihănite, revista „Mileniul Adorării”, de o aleasă ținută grafică, reproducând facsimilat documente eclesiastice altfel inaccesibile.

Cel ce scrie prezentele rânduri recunoaște ajutorul substanțial, livresc, arhivistic, ba chiar și pecuniar oferit de Consilierul Aulic („Hofrat”) Dr. Manfred Kierein-Kuenring, OBSS, odată referent politic la Ministerul Federal al Economiei al Austriei. Excelența Sa (unul din cei cinci experți contemporani în succesiuni și genealogii episcopale catolice) i-a împărtășit autorului prezent arhiva corespondenței cu episcopii și preoții greco-catolici din România (acoperind intervalul 1968-1999), l-a aprovizionat pe cel ce scrie cu biografia de resort și a binevoit să coediteze (furnizând inclusiv un aport financiar semnificativ) cu cel ce scrie câteva volume documentare legate de Biserica (Catolică) din Europa Răsăriteană.

Excelența Sa, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop al Transilvaniei, György Jakubinyi a binevoit să susțină un dialog epistolar cu prezentul

autor, furnizându-i trimiteri bibliografice din literatura istorică ecleziastică maghiară de neînlocuit și de neevitat pentru un cercetător obiectiv al catolicismului (de ambele rituri) din România în intervalul 1948-1989. Mai mult, Excelența Sa a binevoit, într-un cadru episcopal, în mai 2010 să ia apărarea academică a subsemnatului, postulând libertatea cercetării academice în domeniul istoriei ecleziastice.

Părintelui Inginer Simion Mesaroș (Baia-Mare), activ și militant în clandestinitate, deși pe poziții academice opuse autorului prezent, i se cuvin mulțumiri nu doar pentru bunăvoința unui episodic contact epistolar, ci și pentru franchețea cu care și-a afirmat pozițiile, obligând pe orice cercetător neconsensual cu el la o riguroasă documentație și analiză ecleziastică.

Autorul acestei dizertații este perfect conștient că prin demersul său nu a putut clarifica toate întrebările legate de obiectul cercetării sale, acest studiu fiind unul de debut investigativ, nicidecum de final.

Teza a fost susținută public în data de 24.IX.2019 în clădirea centrală a Universității Babeș-Bolyai. Încă odată doresc să prezint respectuoase mulțumiri domnilor profesori Lucian Nastasă-Kovács, Tudor Sălăgean, Cornel Sigmirean, Cristian Vasile, Virgiliu Leon Țirău și Margareta Aslan, nu doar pentru bunăvoința arătată autorului și răbdarea cu care au parcurs acest material, dar și pentru garantarea libertății academice de cercetare pe care au asigurat-o. Doamna Aslan a avut de asemeni un rol covârșitor în desțelenirea unor hățșuri birocratice pentru care o asigur de recunoștința mea.

Din motive tehnice bibliografia conține titluri apărute sau editate până în *luna aprilie 2019* (finalizarea redactării dizertației); titlurile apărute după acea dată (mai ales cele prilejuite de beatificarea oficială a episcopilor martiri) neaducând date relevante pentru subiectul abordat.

Autorul speră că publicarea acestui studiu va genera o dezbatere senină, *documentată, academică* asupra problemelor evidențiate.

În final îi mulțumește și cititorului pentru răbdare....

Lista unor abrevieri

Pentru clarificarea unor sigle oferim câteva abrevieri mai des întâlnite:

Art.	– articol;
can.	– canon;
Can.	– canonic;
Card.	– cardinal;
CC	– Comitetul Central;
CCEO	– <i>Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium</i> (Codul de Drept Canonic al Bisericii Orientale);
CIC	– <i>Codex Iuris Canonici</i> (Codul de Drept Canonic Latin);
CIN	– Congregația Inimii Neprihănite;
CMD	– Congregația Maicii Domnului;
Mons.	– Monsenior (titlu reverențial acordat episcopilor, prelaților pontificali, uneori vicarilor generali);
Msgr.	– Monsenior;
OBSS	– Ordinul Bizantin al Sf. Mormânt (heraldic);
OFM	– Ordinul Fraților Minori (Franciscani);
OFMConv	– Ordinul Fraților Minori Conventuali (franciscani);
OFMCap	– Ordinul Capucin (ramură franciscană);
OSBM	– Ordinul Bazilitan (al Sf. Vasile cel Mare, ramura ucraineană);
P.	– preot;
Par.	– Paragraf;
Păr.	– părintele (în calitate de preot);
PCR	– Partidul Comunist Român;
Pct.	– Punctul;
PCUS	– Partidul Comunist al Uniunii Sovietice;

- PMR – Partidul Muncitoresc Român;
- PS – Prea Sfințitul (titlu acordat episcopilor);
- RPR – Republica Populară Română;
- RSR – Republica Socialistă România;
- SI – *Societas Jesu*, Ordinul Iezuit;
- URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.

Capitolul I.

Metodă și metodologie în studiul activității Ordinariatului Greco-Catolic clandestin de Cluj-Gherla (pe baza documentelor intraeclesiastice) din perioada 1981-1989

Când în anul 1991, aflat la studii la Roma, doar pentru că vizitam săptămânal două mame române studente și ele, ce rezidau în vecinătatea Colegiului Pontifical Irlandez, am fost etichetat ca „ionelist” (aparținând de curentul spiritual inițiat de M. Maria Ionela Cotoi, CIN) nu bănuiam deloc cum această acuză mă va stimula în aprofundarea istoriei eclesiastice românești recente. Dorind clarificări și nefiind audiat pentru o disculpare, am putut fi introdus într-o istorie fascinantă a clandestinității Bisericii Greco-Catolice din România, una din primele consecințe fiind conștientizarea salvării documentelor sau a relicvelor din prigoană. Curiozitatea livrescă și tezaurul documentelor consultate ulterior s-au transformat într-o pasiune din fericire materializată și în anumite studii publicate. Aceste studii au pregătit terenul pentru o sinteză cu rol explorativ în vederea clarificării supraviețuirii unei Biserici scoasă în afara legii, în orașul, dieceza și perioada în care mi-am petrecut adolescența.

Inspirat de eseul lui Jonathan Grix¹ dedicat demitizării cercetării doctorale, autorul prezentului studiu își asumă distincția pe care profesorul britanic o face referitor la metodă și metodologie², metoda focalizându-se asupra tehnicii și procedurilor de stocare a datelor din care decurge cercetarea iar metodologia vizând aspectele concrete de cercetare (discutarea metodei de cercetare, evaluarea informației în funcție de o

¹ Grix, Jonathan – *Demistificarea cercetării postuniversitare: de la masterat la doctorat. Traducere de Nicolae Melinescu...*, Cluj-Napoca, Ed. CA, 2014.

² Ibidem, pp. 24-35.

teorie și / sau paradigmă)³. Subiectul ales urmărește activitatea conducerii Eparhiei Greco-Catolice de Cluj-Gherla între anii 1981-1989, perioadă în care Biserica Greco-Catolică era scoasă în afara legii de către autoritățile statului din anul 1948. Demersul investigativ continuă activitatea de cercetare începută de autorul prezentelor rânduri, activitate începută cu mai mult timp în urmă și materializată prin câteva lucrări proprii sau în colaborare cu alți autori⁴.

I.1. De ce am ales acest subiect de cercetare?

Alegerea subiectului s-a cristalizat în urma cercetărilor precedente care impun o sinteză asupra perioadei alese. Dacă perioada de debut a persecuției a beneficiat de un volum semnificativ de studii (care vor fi menționate în analiza bibliografiei), perioada *finală* a persecuției a fost sumar tratată și cu prea multe inexactități. Focalizarea cercetării trebuia circumscrisă unui spațiu: a fost ales cel al Diecezei de Cluj-Gherla, semnificativ pentru reședința acestuia, în calitate de centru cultural transilvan, dar totodată semnificativ pentru modificarea *iregulară* a succesiunii conducerii diecezane. Spre deosebire de dieceza de Cluj-Gherla (și cea de Maramureș) celelalte dieceze unite românești au avut șansa ghidării fără convulsii succesoriale din partea unor ordinari diecezani care

³ Ibidem, p. 35.

⁴ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti (1926-2006). Tentativa unei recuperări istoriografice*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2006; Idem – *Cronologia ordinarilor diecezani greco-catolici (uniți) 1948-1989, încercare de reconstituire*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007; Făgăraș, Sabin Sebastian, Birtz, Remus Mircea – *Capitulul diecezan de Cluj-Gherla între septembrie 1987-martie 1990*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007, ; Birtz, M., Kierein, M., Făgăraș, S. (ed.) – *Fărâme din prescura prigoanei 1948-1990*, Claudiopolis, Ed. Napoca Star, MMVIII.; Kierein, M., Birtz, R.M. (ed.) – *Episcopul Ioan Ploscaru într-o prietenie epistolară de douăzeci de ani*, Claudiopolis, Ed. Napoca Star, MMIX.; Birtz, Remus Mircea, Kierein, Manfred (ed.) – *Alte fărâme din prescura prigoanei (1948-1989)*, Cluj-Napoca, 2010, Ed. Napoca Star; Birtz, Remus Mircea, Kierein, Manfred – *Câteva succesiuni apostolice catolice din România*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, MMXI.; Birtz, Remus Mircea (ed.) – *In Memoriam P. Dr. József Denderle, OschP (1911-2002)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, MMXII.; Birtz, Remus Mircea, *Arhondologia Diecezei Greco-Catolice de Gherla, ulterior de Cluj-Gherla*, în *Anuarul Școala Ardeleană*, VII, 2013, Oradea, 2014, pp. 171-184.

au putut cârmui episcopiile respective până la eliberarea acestora. Cazul diecezei de Cluj-Gherla este mai complicat.

De ce intervalul 1981-1989? Perioada 1948-1970 a fost intens analizată și datorită impozantei figuri a cardinalului Iuliu Hossu (1885-1970) (cărui i s-au consacrat numeroase studii, acesta impunându-se și ca memorialist), iar anii 1970-1981, marcați de figura canonicului Nicolae Pura (1913-1981), au fost și ei tratați cu atenție⁵. Odată cu trecerea într-o eternitate a cardinalului Hossu vor apărea și problemele succesiunii conducerii diecezan.

I.2. Metoda de investigație

Subiectul de cercetare ales presupune desigur parcurgerea bibliografiei precedente, care va fi analizată separat. Bibliografia nu se va rezuma doar la studiile publicate în România, ci și la cele din Exil (în cultura românească din Exil Biserica Română Unită fiind o prezență publicistică permanentă începând cu 1949), o atenție fiind acordată și autorilor străini care s-au referit la perioada și teritoriul investigat de noi. Demersul bibliografic este îngreunat de lipsa recenzării publicațiilor locale greco-catolice (revistele „Viața Creștină” din Cluj-Napoca și „Deșteptarea Credinței” din Dej, prima relansată în 1990, a doua debutând în același an, ambele conținând un material documentar valoros) în monumentală *Bibliografie Istorică a României* (cel puțin până în anul 2003), analog petrecându-se cu publicațiile periodice greco-catolice din Exil. Din fericire colecțiile personale vor suplini acest impediment. Reanalizarea bibliografiei nu este un exercițiu inutil, în *acest* domeniu de cercetare constatându-se, cu rare excepții, o inapetență în menționarea cercetărilor similare precedente. Motivele pot fi variate: 1) necunoașterea bibliografiei, fie și datorită tirajului liliputan, 2) inoportunitatea menționării unor *nomina odiosa* (de pildă operele monseniorului DDr. Octavian Bârlea legate de istoria bisericească

⁵ Prunduș, Silvestru Aug., Plaianu, Clemente – *Canonul Nicolae Pura*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1995.. Pentru o sinteză a se vedea Prunduș, Silvestru Augustin, Plaianu, Clemente – *Catolicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1994.

recentă sunt prea adesea ignorate de unii scriitori bisericești care nu i-au iertat curajul de a demasca anumite diversiuni din anii 1978-1989), 3) voita ignorare a rezultatelor unor cercetători independenți, care răstoarnă *vulgata* unei istorii bisericești contemporane, *politically correct* (cazul lucrărilor avocatului Dr. Vasile Marcu (1910-2005), abundant documentate, ce ridică un vâl asupra unor capitole măsluite din istoria contemporană a Bisericii)⁶, uneori sub ineptul pretext de „a nu dăuna Bisericii”, 4) frica, teama indusă de anumiți superiori eclesiastici (cenzura în domeniul academic eclesiastic contemporan din România este încă o realitate). Tocmai pentru a facilita consultarea liberă a unor texte și documente importante ale Bisericii Românești din Ardeal (ale ambelor „străni”) cel ce scrie a realizat o pagină cibernetică prevăzută cu o bibliotecă digitală liberă, la poziția: <https://remusmirceabirtz.wordpress.com/biblioteca-digitala-the-digital-library/>

Referindu-ne la autori străini, informații esențiale sunt aduse de literatura maghiară de specialitate, dedicată romano-catolicismului transilvan din vremea persecuției religioase. Volumul impresionant de studii dedicat venerabilului episcop Aron Marton sau anumite studii extrem de documentate⁷ sunt esențiale pentru a înțelege cum a funcționat solidaritatea catolică în România, indiferent de limbă sau rit, mai ales între 1948-1980 și ce anume a perturbat-o. Dacă studiile de resort românești sunt accesibile cercetătorilor maghiari ardeleni, din nefericire lucrările acestora sunt evitate de cei români, barajul lingvistic fiind o piedecă de luat în considerare.

⁶ Volumul lui Marcu, Vasile – *Drama Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică). Documente și mărturii*, București, Ed. Crater, 1997, de 462 p., din care 110 pagini documentare, a fost colectat de la librăriile și chioșcurile de difuzare a presei din Cluj-Napoca, imediat după apariție, de către preotul Pantelimon Așteleanu (1931-2001), exemplarele fiind incendiate în curtea Institutului Teologic Român Unit din Cluj-Napoca.

⁷ De pildă cel al prepozitului Dr. Lestyán Ferenc – *Az Erdélyi Szibéria Az erdélyi katolicizmus gyözedelmes küzdelme a hitthűségért 1948-1989 (Siberia Ardeleană. Lupta victorioasă a catolicismului ardelean pentru loialitatea credinței)*, Alba-Iulia, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2003, cuprinzând documente eclesiastice esențiale emise între 1948-1989, sau cel al P. Dr. Tempfli Imre – *Sárból és napsugárból. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora. 1892–1966 (Din noroi și raze de soare. Timpul și viața vicarului episcopal Károly Pakocs 1892-1966)*, Ed. EMET, Budapest, 2002, un adevărat tratat de istorie a Bisericii Catolice din România, privind toate riturile, cuprinzând peste 200 pagini documentare din cca. 1300 ale volumului.

Nu în ultimul rând, este esențială evitarea „ghetoizării” istoriografice. Există o tendință supărătoare ca istoricii eclesiastici dintr-o anumită confesiune să se refer doar la lucrările precedente realizate în cadrul aceleiași confesiuni. Pentru atingerea obiectivității este necesară consultarea izvoarelor istoriografice disponibile, indiferent de apartenența confesională a autorilor respectivi, deși acele izvoare pot fi (și sunt) prea adesea tributare unui spirit confesionalist îngust. Un anumit eveniment din istoria Bisericii Greco-Catolice este perceput într-un fel de acea biserică, în cu totul alt fel de Biserica Ortodoxă sau de cultele protestante. Analog și pentru Biserica Ortodoxă.

De ce alegerea documentelor *intraeclesiastice*? Înțelegând prin documente intraeclesiastice documentele emise de eclesiastii locali (episcopi, canonici, preoți) – anume scrisori, memorii, note, pastorale, jurnale, memorii, însemnări⁸ – iar acestea fiind în mare parte (încă) inedite, acestea vor furniza datele necesare studiului nostru, acoperind aspectele investigate. Aceste documente vor reliefa un tablou viu al supraviețuirii în clandestinitate, relevând inclusiv cooperarea voluntară sau mai puțin voluntară cu organismele represive (mai ales Departamentul Securității Statului), practic confirmând datele publicate în diferitele studii editate ale Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, sau în alte lucrări de sinteză consacrate regimului totalitar. Mărturiile unor actanți ai Departamentului Securității Statului vor avea confirmări strălucite în documentele cu caracter bisericesc.

Colecția documentelor (și, fără exagerare, salvarea acestora) a fost posibilă în urma unor demersuri personale făcute pe lângă anumiți protagoniști ai conducerii diecezane a cărei perioadă se investighează. Un omagiu repetat trebuie adus regretaților episcopi Emil Riti, Justin Ștefan Paven, canonicului Dr. Silvestru Augustin Prunduș, OSBM, monseniorului DDr. Octavian Bârlea, preotului profesor Dr. József Denderle, OSchP, preotului Dr. Med. Camil Paul Sever Peteu, OSVM, preotului profesor Ing. Ioan Vasile Botiza dar și celor care au rămas printre noi, în primul rând

⁸ Un exemplu de înscrisuri cu certă valoare documentară îl reprezintă iconițele de hârtie sau carton, inscripționate pe *verso*, fie manual fie tipărite, care pot conține date legate de un anumit eveniment bisericesc (de pildă iconițele distribuite cu ocazia hirotonirii sacerdotale).

preotului profesor Dr. Sebastian Sabin Făgăraș, OSVM, el însuși autor de documente eclesiastice⁹ sau a Excelenței Sale, Dlui. Consilier Aulic Manfred Kierein, M. Cr. OBSS¹⁰, a M. Prof. Dr. Maria Ionela Cristescu, CIN. Acești eclesiști și cercetători au binevoit să încredințeze celui ce scrie documente sau colecții documentare, ele fiind deja publicate în cea mai mare parte.

Spațiul cibernetic oferă de asemeni un acces facilitant la documente importante: ne gândim mai ales la fișele matricole penale ale deținuților politici, oferite în spațiul digital de Institutul privind Investigarea Crimelor Comunismului și a Memoriei Exilului Românesc¹¹.

O altă sursă de documente o constituie oferta anticarilor, în municipiul Cluj-Napoca anumiți reprezentanți ai breslei putând oferi interesante fotografii sau alte înscrisuri eclesiastice. Autorul prezentului studiu a putut să-și întemeieze o colecție importantă de fotografii și documente bisericești din epoca prigoanei.

Legat de aportul documentar este cel oferit de interviu. Interviul a fost cultivat de prezentul autor, regretații episcop Emil Riti și preot Dr. Silvestru Augustin Prunduș având răbdarea unor repetate întrevederi însoțite de stenografierea datelor furnizate. Cu P. Dr. Silvestru Augustin Prunduș s-a realizat inclusiv o colaborare editorială, întrevederile noastre din anii 2001-2003 fiind practic cotidiene. Cel ce scrie a avut ocazia de a observa direct o *metanoia* intelectuală și morală în cazul ultimului și dorința fătășă de a repara și a corecta anumite informații eronate la a căror

⁹ P. Dr. Sebastian Sabin Făgăraș (n.1950), licențiat în Matematici, preot din clandestinitate din 1977, a funcționat ca notar capitular între 1987-1990, fiind autorul proceselor verbale capitulare și salvând arhiva Capitulului Diecezan de Cluj-Gherla.

¹⁰ Dl. Dr. Manfred Kierein-Kuenring (n. 1940, Viena), doctor în drept și științe politice, fost referent politic la Ministerul Federal al Economiei al Austriei, Consilier Aulic din 1992, a început de mai bine de 55 de ani organizarea unor colecții epistolare și de autografe provenite de la episcopii catolici din lume. Contactele epistolare cu episcopii catolici din România au început din 1967, ele durând pe parcursul unor decenii. În 2014 Excelența Sa a binevoit să încredințeze autorului acestor rânduri arhiva sa legată de Europa oriental (corespondența cu episcopii români fiind anterior publicată), această arhivă fiind mai apoi digitalizată, un exemplar al suportului informatic fiind oferit și Bibliotecii Institutului de Istorie „George Bariț” Cluj-Napoca. Dl. Dr. Kierein este unul din puținii specialiști în reconstituirea genealogiilor episcopale catolice, având contribuții publicate notabile în acest domeniu.

¹¹ <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/>

răspândire în precedentă a contribuit și el.¹² Cu episcopul Emil Riti conversațiile s-au desfășurat în principal între 2000-2006, ele fiind finalizate într-un volum dedicat arhiereului, pomenit anterior. Cu alți eclesiști, de pildă episcopul Justin Ștefan Paven, întâlnirile au fost ocazionale, dar pline de miez intelectual, în timp ce cu P. Dr. Liviu Pandrea, P. Dr. József Denderle, OschP (prieten al bunicului și străbunicului autorului actual), P. Dr. Med. Camil Peteu sau P. Dr. Sabin Făgăraș ele erau comune, frecvente, subiectul istoriei recente și al clandestinității greco-catolice fiind curent dezbătut. Interviuurile au furnizat firul călăuzitor în explorarea traseului unor urme documentare sau au clarificat anumite momente nebuloase din istoria ecleziastică recentă.

Cum poate fi evaluată informația oferită în cadrul unui interviu? Ținându-se seama de natura subiectivă a relatorilor, inclusiv de posibila diminuare a memoriei acelorora, cel ce scrie a revenit asupra unor chestiuni la anumite intervale de timp cu aceeași protagoniști ai discuțiilor. În cazul în care informația era confirmată (desigur cu anumite detalii ce puteau fi ignorate inițial, sau completate ulterior), fiind menținută constantă poziția interlocutorului, acea informație avea „un plus de greutate”, iar dacă putea fi confirmată dintr-o altă sursă, preferabil independentă, informația devenea notabilă. Adesea interlocutorii au oferit subsemnatului piese documentare justificative, în cadrul aceleiași întâlniri.

Nu în ultimul rând fotografiile făcute de prezentul autor cu ocazia unor întâlniri sau evenimente, precum și a cenotafelor mormintelor unor protagoniști ai Rezistenței catolice și-au dovedit utilitatea. Cenotafele sunt documente epigrafice care pot furniza date esențiale legate de anii nașterii și decesului unei persoane, completând adesea informațiile biografice lacunare legate de persoana în cauză.

¹² Așa cel ce scrie a colaborat ca autor secundar sau curator al diferitelor lucrări: Prunduș, Silvestru Augustin; Birtz, Mircea Remus – *Alianța perpetuă cu Biserica Romană: 3 iunie 1519 Papa Leon al X-lea și Neagoe Basarab*, Cluj-Napoca, Ed. Sf. Vasile cel Mare, 2001; Birtz, Remus Mircea (coord.) – *Caietele OBSS II*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2001, Idem – *Caietele OBSS III*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2002, la aceste volume Pr. Prunduș contribuind cu studii științifice și cu sponsorizări, sau volumul apărut postum Prunduș, Silvestru Augustin – *Mormântul Cardinalului Iuliu Hossu – exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, s.ed., 2008,

I.3. Metodologie și doctrină

Ce facem, cum analizăm, cum interpretăm un document al istoriei bisericești recente? Fiind vorba de Biserică, automat premisele impun lectura oricărui document prin prisma doctrinei dogmatice și morale a Bisericii respective, ținându-se seama și de disciplina respectivei Biserici. Cunoștințele minime de teologie dogmatică, morală și de drept canonic sunt necesare pentru o evaluare și o încadrare corectă a informației. Este un act de onestitate din partea noastră de a recunoaște deci poziția intelectuală și metafizică cu care abordăm acest subiect, și anume poziția doctrinară a Bisericii Catolice până în anul 1965 (până la reformele inițiate de Paul VI), deci a Bisericii Catolice Perene. Reformele inițiate de Paul VI sunt în flagrantă opoziție cu doctrina perenă a Bisericii, după Conciliul Vatican II fiind generat un alt organism decât cel precedent.¹³ Din 1965 se va modifica și structura Curiei Romane și a întregului aparat de stat al Sf. Scaun (fapt prea puțin conștientizat de istoricii români care explorează relațiile cu Tronul Petrin), după cum dreptul canonic local (al Bisericii Greco-Catolice din România) este altul decât cel al Bisericii Latine, iar starea de *persecuție* impunând și o *stare de necesitate* canonică. Surprinzător, dar în dieceza de Cluj-Gherla, după 1976, cei care clamau jurisdicția nu au conștientizat sau nu au dorit să conștientizeze starea de necesitate canonică.

Legat de doctrină trebuie făcută precizarea obligatorie că istoria eclesiastică *nu este o disciplină dogmatică*. Concluziile atinse în urma unor cercetări sau studii pot fi și trebuiesc redimensionate, confirmate sau infirmate în urma unor cercetări ulterioare. Documentele oferă o predispoziție spre caracterul pozitivist al istoriei eclesiastice, dar acest caracter nu poate fi absolut, odată ce documentele pot fi lecturate cu diferite grile interpretative. Dezbaterile și polemica eclesiastică sunt procedee extrem de utile în vederea apropierii de realitatea evenimentului istoric bisericesc investigat. De remarcat că publicațiile greco-catolice interbelice (din timpul Papilor „rigizi, conservatori etc.”) sunt mult mai vivoaie, mai interesante, mai stimulante intelectual decât, să zicem,

¹³ Pentru o introducere în ansamblul reformelor post-Vatican II și a celor impuse de Paul VI este extrem de util studiul lui de Mattei, Roberto – *Le Concile Vatican II. Une histoire à écrire*, s. I. [Paris], Ed. Muller, 2013.

publicațiile greco-catolice din Cluj din ultimii ani, unde „limba de lemn” sau platitudinea repetitivă sunt suverane.

Un punct asupra căruia trebuie mereu insistat este cel al clarificării conceptelor cu care operăm sau al unor noțiuni de bază. De pildă *infaibilitatea* Papei (privilegiul acordat urmașilor Sf. Petru, ca atunci când se pronunță în mod *solemn, ex cathedram*, asupra unui adevăr de *credință* sau de *morală*, în conformitate cu *magisterul precedent*, definițiile dogmatice sau morale respective sunt lipsite de orice eroare) nu poate fi confundată cu *impecabilitatea* Papei, un papă putând greși ca oricare alt credincios. Acțiunile diplomatice, „politica de cadre”, deciziile canonice sau disciplinare a unui Papă nu se află nicidecum sub imperiul infaibilității, după cum o simplă predică, omilie, discurs, alocuțiune pontificală etc. nu beneficiază de acel privilegiu (un caz simplu exemplificativ la îndemâna istoricilor români este cel al întemeierii și ulterior a rearondării diecezei greco-catolice de Hajdudorogh). În timpul ultimului *Papă Rege* (Fericitul Pius al IX-lea, care a pontificat între 1846-1878) dezbaterile cu privire la infaibilitatea pontificală, la modul de exercitare a puterii pontificale erau mult mai viioare decât în presa catolică oficială a zilelor noastre. Nimic mai străin Bisericii Catolice decât „mistica șefului, a conducătorului, a fűhrerului, a ducelui” carismatic. Obediența necondiționată este specifică doar ordinelor monahale (prin vot) dar și atunci ea este limitată de prezervarea credinței sau a moralei revelate, o dispoziție contrarie acestora fiind nulă de drept. Precizările acestea ar părea comune pentru cei cu o oarecare educație teologică, deși chiar și dintre aceștia numeroși sunt cei confuzionați. Mai mult, credința catolică nu are nimic în comun cu *papolatria*, una fiind venerarea persoanei unui pontif și a poziției pontificale în sine, cu totul altceva fiind atitudinea bigotă de a-l considera pe Papă drept un oracol permanent infaibil, în disprețul magisterului precedent sau a tradiției eclesiastice anterioare.

Mai trebuie precizat că în istoria Bisericii conceptele de legalitate, legitimitate, canonicitate au cu totul altă semnificație decât în istoria laică sau în viața civilă. Biserica Catolică fiind o biserică ierarhică, legitimitatea este dată de numirea, preconizarea sau ratificarea din partea unui superior canonic (legiuit). Un procedeu legal poate fi ilegal. Un caz concret este situația vicarilor capitulari. În condiții de normalitate aceștia sunt aleși de

către capitlul canonic, fiind considerați șefi diecezani în interregnul episcopal, ei fiind ordinarii diecezani în acel moment. În condiții de necesitate, ordinarii diecezani *legitimi* sunt cei *numiți* de către ultimii ordinari canonici liberi, abilitați să o facă. În vremea prigoanei comuniste, când ordinarii diecezani *legitimi* (și canonici) erau în închisori, autoritățile comuniste au profitat de rămășițele capitlurilor diecezane pentru a determina alegerea unui vicar capitular agreat de autorități. Procedul era *legal*, respectându-se normele dreptului canonic, dar ilegal, acești vicari capitulari fiind *ordinarii intruși*. Este cazul diecezelor romano-catolice din România, dar și din alte țări socialiste.

Doctrina ajută doar la poziționarea corectă ideatică a documentului, dar nu ne imunizează cu privire la „superstiția documentului scris”. Un document trebuie verificat sub raportul autenticității și al veridicității. Autenticitatea lui (pentru decada de timp la care ne referim) este mai ușor de constatat, nu doar prin sumara evaluare a particularităților grafice (tipul mașinilor de scris, caligrafia emitenților deja cunoscută și făcută accesibilă) ci și prin examinarea corelației cu alte informații, cuprinse în alte surse documentare. Dar un document autentic poate să nu fie veridic. Veridicitatea ne ajută să „cântărim” informația prezentată, dacă aceasta este autentică, este o falsă informație, o informație trunchiată, dacă avem de-a face cu o diversiune sau o intoxicație informațională. În decursul cercetărilor noastre precedente ne-am întâlnit cu toate posibilitățile. Câteva exemple:

- a) Cazul unui document fotografic trucat: într-un volum omagial ne este prezentată o fotografie care, la o examinare atentă, apare rezultând din decuparea unei porțiuni din cea precedentă și alipirea unui alt fragment.¹⁴
- b) Cazul unui document manuscris al Păr. Rafael Haag SI (1895-1978) redactat de acesta în 1972, adresat P. Silvestru Augustin Prunduș, OSBM, document care combătea activitatea maicii Maria Ionela Cotoi, CIN. Documentul, prin informațiile date sau scenele descrise

¹⁴ Prunduș, Silvestru Aug., Plaianu, Clemente – *Cardinalul Alexandru Todea. La 80 de ani (1912-1992)*, Cluj-Napoca, Ed. Gloria, 1992, planșa foto XV, fotografia de jos. Întrebându-l pe P. Prunduș asupra acelui clișeu, a dat a lehamite din mâini, expresia lui fiind extrem de sugestivă.

îi decredibilizează total pe Regentul Apostolic Gerald P. O'Hara, pe episcopul martir Ioan Suci, pe preotul mărturisitor Dr. Aurel Leluțiu etc., toți aceștia apărând în postura unor debili mintali.¹⁵ Este limpede că documentul, deși autentic, este lipsit de veridicitate.

- c) Cazul unor documente emise de administrația penitenciarelor pentru deținuta politică m. Maria Ionela Cotoi, CIN care indică pentru aceeași persoană aceeași zi și aceeași lună de naștere, dar ani diferiți: 1927 și 1936¹⁶. În realitate data corectă de naștere este 18.IV.1927.
- d) Cazul a două documente eclesiastice a căror autenticitate este mai presus de orice dubiu: Scrisoarea redactată de episcopul Alexandru Todea în 18.IV.1981 prin care propunea Sf. Scaun numirea a 5 episcopi coadjutori, a unui ordinariu coadjutor și a unui cardinal român, și documentul pastoral Scrisoarea Către întreaga Biserică Unită, din 16.VI.1988.¹⁷ Primul document prezintă candidaturile lui George Guțiu, Justin Paven, Emil Riti, Octavian Cristian și Vasile Hossu pentru poziții episcopale, iar pe monseniorul Dumitru Sălăgean ca viitor ordinariu lugojean, toți propușii fiind caracterizați ditirambic, dar pe baza realităților. Ultimul document, redactat în 1988 după consacrările episcopale ale lui Octavian, Riti și Paven, îi prezintă pe cei 3 execrați, interzicându-li-se exercitarea atribuțiilor episcopale, celor trei îngroșându-li-se anumite trăsături până la grotesc.
- e) Uneori chiar pietrele tombale pot fi inscripționate greșit: cazul presviteriei Ana Lazăr, soția preotului mărturisitor Victor Lazăr (1911-1978), indicată pe cenotaful mormântului din localitatea Benic, jud. Alba ca trăind între 1918-1988, în realitate ea decedând în 1999.

¹⁵ Birtz, Remus Mircea, Kierein, Manfred (ed.) – *Alte fărâme din prescura prigoanei (1948-1989)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2010, document reprodus facsimilat la pp. 215-228, iar analiza lui la pp. 64-66.

¹⁶ Idem, ibidem, p. 63, 180-188.

¹⁷ Scrisoarea din 18.IV.1981 a fost reprodusă de Dr. Marcu, Vasile – *Drama Bisericii Române Unite cu Roma, Greco- catolică*, București, Ed. Crater, 1997, pp. 201-207, avocatul pledând pentru autenticitate, confirmată și prin alte indicii, și reprodusă și în Birtz, Remus Mircea – *Cronologia ordinarilor diecezani...*, pp. 70-71, comentată la pp. 72-74, iar Scrisoarea din 16.VI.1988 în Ibidem – pp. 77-84, comentată la pp. 84-88.

- f) Cum **nu** trebuie editate documentele eclesiastice (prin cenzuri, întreruperi, evitarea mențiunii celor ce l-au citat anterior) ne este exemplificat de serialul debutat în revista „Viața Creștină”, sub auspiciile Asociației Generale a Românilor Uniți (AGRU), serial coordonat de Emanuel Cosmovici și preot Cristian Langa¹⁸. Documente de o reală importanță istorică și teologică sunt citate cu întreruperi (care este motivul?), alegerea unui corp de literă mai mic ar fi permis reproducerea integrală a documentelor.

În lucrările noastre documentele au fost transcrise integral, fiind și facsimiliate, mai ales în cazul unor documente cu impact, considerând că informația poate și trebuie să fie accesibilă. În decursul investigației noastre ulterioare vom continua cu această tehnică redacțională.

Doar după evaluarea autenticității / veridicității documentelor putem trece la etapa următoare: analiza și comentarea acestora.

Contextul emiterii documentelor este relevant, un document redactat sub presiune având altă pondere decât unul redactat spontan, după cum contextele politic, social sau eclesiastic își au desigur relevanța lor.

Cronologia emiterii documentelor este semnificativă, un document conceput imediat după un eveniment oarecare fiind mult mai relevant decât unul redactat la un interval de timp crescut față de evenimentul în cauză. În cazul nostru momentul Decembrie 1989 este un moment de referință, documentele emise înainte de acest moment fiind susceptibile de a ajunge înaintea ofițerilor Securității, fiind deci adesea supuse unei autocenzuri, iar după acel moment, multe documente eclesiastice fiind redactate cu scop (auto)justificativ sau pentru a confirma varianta faptică impusă noilor autorități sau de către politicile Sf. Scaun. Parcurgerea în timp a unei suite de documente, emenate de la aceeași sursă, poate corecta marja de subiectivism aferent sursei respective. De pildă „operele de sertar” ale Părintelui Silvestru Augustin Prunduș, notițele și corespondența lui desăvârșite în timp, corelate cu operele tipărite ale lui după 1989 pot evidenția limpede modificarea prezentării unor evenimente istorice sau evocarea subiectivă a propriei participări la acestea. Analog corespondența regretatului episcop Ioan Ploscaru asociată lecturii Memoriilor sale sau a

¹⁸ Serialul începe cu rubrica *Documente*, din revista *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2015, nr. 1 (431), continuând până în anul 2018.

altor materiale istorice redactate de veneratul episcop oferă o perspectivă constantă, chiar dacă pe alocuri eronată datorită lipsei de informații la un moment dat, a acestui curajos episcop.

Pentru a fi înțeles, un document trebuie disecat, precizate persoanele la care se face referire sau situațiile descrise. Este obligatorie corelarea informației / informațiilor oferite de document cu informațiile de care beneficiem în prealabil. Prea adesea un document poate fi semnificativ prin ceea ce *nu* spune, prin ceea ce omite, în acest caz ponderea contextului de realizare a aceluși înscris devenind semnificativă. Inserarea documentului trebuie făcută informațional și contextual. Doar astfel documentul devine într-adevăr *relevant*. Trebuie ținută seama și de grila de lectură a unui document, același fiind citit și interpretat diferit de un istoric laic, de un preot, de un ofițer de Securitate.

I.4. Prelucrarea și sistematizarea datelor

Odată documentele / interviurile comentate și interpretate, informația istorică fiind decantată, etapa următoare va fi stabilirea succesiunii cronologice a evenimentelor și eventuala investigare motivațională a unor decizii comportamentale a actanților eclesiastici. De ce reconstituirea Capitlului Diecezan s-a făcut în 1978? Cum a ajuns canonicul Nicolae Pura ordinariu diecezan? De ce Părintele Prunduș se raporta la episcopul Ioan Chertes ca la un episcop cu putere jurisdicționară, dar în același timp își asuma el această putere de jurisdicție, comasându-și (necanonic) funcțiile de ordinariu diecezan și cea de vicar general? Cine era în realitate deținătorul puterii ordinariale? Motivele deteriorării relațiilor interdiece-zane și a celor intracatolice. Care erau soluțiile preconizate? Ce soluții s-au aplicat de fapt? Iată doar câteva întrebări la care, pornindu-se de la studii publicate anterior (unele ale autorului de față) și de la anumite răspunsuri deja date, se pot aduce noi clarificări. Clarificări ce la rândul lor pot să fie redimensionate odată cu noi descoperiri documentare.

Din precedentele studii publicate rezultă că istoria conducerii ordinariale de Cluj-Gherla este povestea unei supraviețuiri.

Dar în afara asigurării unei supraviețuiri instituționale, a mai avut conducerea diecezană și alte realizări? Ce soluții a preconizat în eventuala

situație a redobândirii libertății de cult? Cum se raporta față de Stat? Își condiționa mandatul apostolic (de ucenicizare / catehizare a credincioșilor, de propovăduire a Evangheliei) de voia stăpânirii sau nu? Care erau sau urmau să fie raporturile cu Biserica Ortodoxă, odată ce documentele Conciliului Vatican II prevedeau (dar mai ales politica lui Paul al VI-lea și a succesorilor săi era de) o reconsiderare totală a raporturilor cu Ortodoxia? Au cunoscut conducătorii diecezani documentele conciliare, iar dacă răspunsul este afirmativ, ce au înțeles din ele? Cum preconizau aceștia noile raporturi cu ierarhia ortodoxă? Practic, care era rostul perpetuării Bisericii Greco-Catolice din dieceza de Cluj-Gherla în lumina noii credințe catolice post-conciliare?

Din documentele deja publicate pot fi date anumite răspunsuri la asemenea întrebări. Comparația cu celelalte biserici catolice locale din țările socialiste (iar pentru studiul de caz cea mai semnificativă ni se pare cea din Cehoslovacia¹⁹) va oferi redimensionări semnificative la aceste probleme.

O ultimă observație ar fi legată de modalitatea citărilor și a referințelor. Pentru evitarea unor repetiții supărătoare la notele explicative, dar pentru menținerea rigorii academice, studiile cele mai frecvent citate vor fi prevăzute cu sigle, după sistemul anglo-saxon, urmate de pagina (paginile) corespunzătoare informației folosite. De pildă lucrarea citată în nota precedentă va fi Birtz Kierein 2011, p.... În cazul unor lucrări ale acelorași autori publicate succesiv în același ani, se vor introduce determinative provenite din ordinea alfabetică. În cazul publicațiilor frecvent folosite se vor folosi sigle corespunzătoare, acestea fiind explicate în lista biografică. De asemenea, pentru acribie și evitarea oricăror echivoci, atât locuțiunile verbale străine cât și fragmentele citate vor fi transcrise cu un alt caracter tipografic de literă.

Depart de a fi un punct final al cercetării, considerăm lucrarea pe care, *Deo volente*, intenționăm să o finalizăm, asemenea altora prealabile, doar un început.

¹⁹ Birtz, Mircea, Kierein-Kuenring, Manfred (ed.) – *Voices from Ecclesia Militans in Czechoslovakia. Letters and Autographs*, Claudiopolis, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, MMXI, 2011, studiu care sintetizează cercetările anterioare publicate în limbile germană sau engleză, foarte solid documentate.

Capitolul II.

Dieceza de Gherla, ulterior de Cluj-Gherla.

Momente de istorie și de cercetare istorică

II.1. Momente istorice de la începuturi până în 1948

În lucrarea noastră va trebui să deosebim focalizarea asupra cercetării istorice deja realizate asupra Diecezei de Gherla, ulterior de Cluj-Gherla până în 1948 și a cercetării istorice care a vizat perioada 1980-1981.

Dacă până în 1948 lucrările de istorie consacrate diecezei de Gherla / Cluj-Gherla sunt mai puține, cercetările vor primi un nou impuls după redobândirea libertății Bisericii Greco-Catolice din România¹. Cu riscul de a fi repetitivi vom încerca o prezentare bibliografică ce urmează cronologia evenimentelor, cu alte cuvinte vom menționa studiile citate ținând seama de timpul apariției acestora corelat cu secvențialitatea faptelor.

Oricine se apropie de studiul Bisericii Greco-Catolice din țările Coroanei Austriece va trebui să consulte operele preotului profesor Nicolaus Nilles SI (1828-1907), el oferind o privire panoramică extrem de riguroasă asupra genezei și dezvoltării acestei Biserici din Imperiu, restaurarea mitropoliei de Alba-Iulia și Făgăraș, precum și date esențiale despre nașterea episcopiei de Gherla (Armenopolis).²

¹ Întrucât Biserica Greco-Catolică este o Biserică de rit bizantin unită cu Biserica Romană-Catolică, având prezențe în Orientul Apropiat (Biserica Melkită), Ucraina, Polonia, Ungaria, Bulgaria, Croația, ea transcende limitele etnice. Ni se pare corectă denumirea de Biserică Greco-Catolică (așa cum s-a încetățenit în Imperiul Austriac din sec.XVIII), sau de Biserică Ortodoxă Unită cu Roma. Termenul de Biserică Română Unită, subliniind componența etnică, include implicit o delimitare de Catolicitate. Pentru comoditate vom folosi pe alocuri sigla BRU, încetățenită deja în publicistică.

² Nilles, Nicolaus – *Symbollae ad illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis in Terris Coronae S. Stephani*, 2 vol. Oeniponte (Innsbruck), Typ. Feliciani Rauch, 1885, vol.2, pp. 681-697 despre restaurarea Mitropoliei, p. 681, 682, privind actele fundamentale ale eparhiei de Gherla, pp. 692-693 privind episcopii acesteia și p. 696, privind Sinodul Diecezan desfășurat acolo între 12.XI. – 14.XI. 1882.

Prima sinteză istorică mai amplă³a diecezei de Gherla a fost publicată (anonim) în Șematismul Jubiliar al Diecezei de Gherla din anul 1900⁴. În acel moment dieceza se întindea peste comitatele Bistrița-Năsăud, Cluj, Maramureș, Mureș-Turda, Sălaj, Sătmar și Ugocea, având 45 de protopopiate, 489 parohii (din care 476 erau la dispoziția episcopală, 14 fiind supus *juris-patronatului*⁵), 391 de filii, 482.275 de credincioși (populația totală fiind de 765.758, greco-catolici ruteni fiind 2224, ortodocși fiind 43.610, armeno-catolici 1252, romano-catolici 46.941), aceștia fiind deserviți de 88 parohi, 387 administratori parohiali, 37 cooperatori, 2 ieromonahi, 4 preoți pensionari.⁶ Sinteza istorică citată afirmă corect că restaurarea provinciei mitropolitane greco-catolice (arhidieceza de Alba-Iulia și Făgăraș, dieceza Orășii Mari, noile dieceze ale Lugojului și Gherlei) s-a făcut de către împăratul Francisc Iosif (în 12.XII.1850)⁷ în calitate de Rege Apostolic, dieceza Gherlei fiind confirmată (preconizată) de Papa Pius al

³ *Schematismus cleri dioecesis Samosuváriensis Graeci ritus catholicorum pro anno a Christo nato MDCCCC*, Samosujvárini, Typis Typographiae Dioecesanae, 1900, având 348 pagini, pp. 5-18: studiul nesemnat *Brevis notitia dioecesis graeci ritus catholicorum Samosujváriensis*. Primul șematism identificat al eparhiei greco-catolice de Gherla este cel din anul 1867: *Schematismus venerabilis cleri neo-erectae dioecesis Szamos-Ujváriensis gr. Rit. Cath. Pro anno a Christo nato 1867*, Szamos-Ujvárini, Typis Typographiae Dioecesanae, 1867, 235 p., partea istorică fiind inserată la pp. V-XIV. Nu este precizat autorul. În 1867 dieceza avea 6 canonici actuali (activi), 6 canonici onorari, 3 vicari foranei episcopali, 8 arhidiaconate (ce cuprindeau 44 protopopiate), 4 consistorii (Gherla, Năsăud, Șimleu, Maramureș), 535 parohii, 35 filii, 521 preoți și 418.349 credincioși (vezi pag. 205).

⁴ Șematismul a apărut începând cu anul 1867 (*Siematismulu veneratului cleru a nou înfiintiatei diecese Greco-catolice a'Gherlei*) având o apariție periodică până în 1947, când sub redacția P. Dr. Silvestru Augustin Prunduș a apărut partea istorică. Partea administrativă a fost editată, dar tristele evenimente din anul 1948 au impus distrugerea tirajului, iar partea cu evidența personalului nu a mai putut fi tipărită. Șematismele diecezane sunt izvoare istorice de primă însemnătate pentru reconstituirea istoriei unei dieceze.

⁵ Parohii erau numiți de patronii parohiali, aceștia fiind constituiți din alte instanțe decât cele eclesiastice.

⁶ Vezi nota 2) *Schematismus cleri dioecesis Samosuváriensis Graeci ritus catholicorum pro anno a Christo nato MDCCCC....*, pp. 265-266.

⁷ Actul a fost publicat pentru prima dată în limba română și în limba germană de Laurian, August Treboniu – *Magazinu istoricu pentru Dacia publicatu de A. Treb. Laurianu, Tomul VII, fasciora 1*, Vienna, 1851, Cu tipariulu veduvei lui J. Sollinger, p. 93. A se vedea și Păcățian, Teodor V. – *Cartea de Aur. Luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana Maghiară*, vol. I, ed. I, Sibiu, 1902, «Tipografia», ed. II anastatică, Cluj-Napoca, 2016, ed. Casa Cărții de Știință, p. 697.

IX-lea prin Bula *Ad apostolicam sedem* (data 6^{ae} calendas Decembris este 27.XI.1853)⁸, în 17.III.1854 împăratul numindu-l pe Ioan Alexi ca episcop diecezan, preconizat de Papă în 17.XI.1854, iar în data de 24.I.1857 împăratul a creat capitlul Diecezan, numind primii cinci canonici.⁹

Înainte de Primul Război Mondial au apărut și câteva studii legate de vicariatele din Episcopia Gherlei, monografiile prepozitului Macedon Pop (1809-1873)¹⁰, a profesorului de pedagogie V. G. Borgovanu (1850-1923)¹¹, a vicarului de Maramureș Titu Budu (1846-1917)¹² sau a canonicului Augustin Bunea (1857-1909) dedicată mitropolitului Ioan Vancea de Buteasa, fost episcop de Gherla¹³ fiind și astăzi izvoare istorice de neînlocuit.

Un moment tensionant și dramatic ce a afectat și dieceza Gherlei a fost constituirea episcopiei greco-catolice de Hajdudorogh (bulla *Christifideles graeci*, 7.VI.1912), în favoarea credincioșilor greco-catolici maghiarofoni. Revista de prestigiu „*Cultura Creștină*”, care a apărut la Blaj din 1911 a prezentat aproape cinematografic acest eveniment.¹⁴ Prin

⁸ Bulla pontificală va fi publicată de canonicul Victor Bojor în opul fundamental: Bojor Victor – *Episcopii Diezei Gr. Cat. De Gherla, acum Cluj-Gherla (1856-1939). Biografii prezentate cu o introducere istorică documentară cu mai multe ilustrațiuni în text*, Târgu-Mureș, Tip. „Ardeleana” Iosif Bucur, 1939, 596 p., la pp. 44-54. Asupra acestui volum vom reveni.

⁹ Vezi nota 2) *Schematismus cleri dioecesis Samosuváriensis Graeci ritus catholicorum pro anno a Christo nato MDCCCC...*, pp. 11-12.

¹⁰ Pop, Macedon – *Vicarii nășăudenii. Ediție adnotată și adăugită de Nestor Șimon. Editori: Adrian Onofreiu și Lucian Vaida. Studiu introductiv: Ion Cârjă*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2014. Ediția I a apărut la Budapesta, inițial în foileton, apoi editată ca broșură în 1875 la Tipografia Barthalis.

¹¹ Borgovanu, V. Gr. – *Biografia canonicului Ioanu Fekete Negrutiu dedusă din acte și scrisori originali*, Gherla, Tip. Aurora A. Todoran, 1889, 75 p. Reliefează activitatea acestui canonic la Cluj.

¹² Budu, Titu – *Disertatiune despre episcopii și vicarii romani din Maramuresiu, Gherl'a*, Tipografia Diecezană, 1891, 61 p.; Idem – *Date istorice despre protopopiatele, parochiile și mănăstirile române din Maramureș din timpurile vechi până în anul 1911 culese și scrise de Titu Budu vicar foraneu al Maramureșului*, Gherla, Tip. Diecezană, 1911, 106 p.

¹³ Bunea, Augustin – *Mitropolitul Dr. Ioan Vancea de Buteasa. Schiță Biografică*, Blasiu, 1890, Tip. Seminarului, ed.II, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2010.

¹⁴ (m) – *Episcopia Greco-catolică maghiară*, în *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 4, pp. 116-118, Idem – *Episcopia Greco-catolică maghiară*, în *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 5, pp. 152-153, *Cultura Creștină – O lămurire care se impune*, în *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 9, pp. 257-258, Rusu, Alexandru – *Congresul din Alba-Iulia*, în *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 11, pp. 321-322, Idem – *Dela meeting in ibidem*, pp. 341-343, Idem – *Un alt congres*, in

rearondarea episcopiilor greco-catolice, din dieceza de Gherla au trecut sub oblăduirea celei din Hajdudorogh parohiile Sătmăruș, Botiz – Oșvareu, Szatmárvári cu 4 filii, Iojib cu o filie, însumând 9657 credincioși, români fiind 700, maghiarofoni 4430 și bilingvi 4527.¹⁵ Bulla a fost modificată în 10.V.1919, parohiile luate de la diecezele românești fiind returnate acestora.¹⁶ Numirea lui Iuliu Hossu de Milaș ca episcop al Gherlei (3.III.1917) a fost menționată în *Cultura Creștină* cu anumite rezerve¹⁷.

Perioada interbelică a adus noi provocări diecezei de Gherla, unele cauzate și de noua situație confesională în care dieceza s-a regăsit după 1918: dintr-un stat cu religia dominantă catolică, având un împărat cu privilegii apostolice (incluzând dreptul de a crea noi episcopii, de a numi episcopi), dar etnic minoritară, într-un stat cu aceeași majoritate etnică, dar având religia dominantă ortodoxă (concurrentă a ritului), Regele României

Cultura Creștină, Blaj, II, 1912, nr. 12, pp. 353-354, *Cultura Creștină – După publicarea bullei odioase*, în *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 13, pp. 385-390, *textul bullei Christifideles graeci* în Ibidem, pp. 391-404, Senior – *Pe marginea bullei Christifidelis graeci*, în Ibidem, pp. 405-411, Redacția – *În jurul episcopiei de Hajdudorogh*, în *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 124, pp. 421-425, Redacția – *Un nou cuvânt al Romei*, în *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 127, pp. 513-517 (cu dispoziția Nunțului Apostolic ce interzice folosirea limbii maghiare în noua dieceză), Redacția – *Executarea bullei Christifideles*, în *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 18, pp. 545-554 (ar) – *În jurul executării bullei Christifideles*, în *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 19, pp. 598-600. Sub (m) îl recunoaștem pe Victor Macaveiu, sub (ar) pe Alexandru Rusu. Punctul de vedere maghiar a fost prezentat într-un album omagial ****Emlékkönyv a görög szert. Katholikus magyarok Római zárandoklatáról* (Albumul omagial al credincioșilor maghiari greco-catolici pelerini la Roma), Budapeșt, Tip. Hungaria, 1901, 206 p. Cu 2 hărți și statisticele comunelor din comitatele maghiare în care existau greco-catolici maghiarofoni.

¹⁵ (șr) – *Date statistice privitoare la episcopia maghiară*, în *Cultura Creștină*, Blaj, III, 1913, nr. 1, pp. 23-27, date legate de episcopia Gherlei la p. 25. Sub (șr) îl recunoaștem pe Ștefan Roșianu.

¹⁶ Senior – *Bulla Christifideles graeci a fost modificată*, în *Cultura Creștină*, Blaj, VIII, 1919, nr. 11-12, pp. 224-226, inclus fiind și documentul Legatului Apostolic Theodor conte de Valfrè di Bonzo.

¹⁷ Vezi articolul programatic dedicat noului arhiepiscop: Redacția – *Noul mire al eparhiei gherlane*, în *Cultura Creștină*, Blaj, 1917, VI, nr. 13, pp. 385-388 (acest număr fiind primul reapărut după reînțoarcerea de la Oradea a personalului mitropolitan, în 17.VII.1917, evacuat în urma atacului armatei române din vara anului 1916) dar și encomiasticul: Senior – *Să cerem ajutorul Domnului pentru noul episcop al Gherlei* în *Cultura Creștină*, 1917, VI, nr. 14-15, pp. 443-448., urmat de diplomaticul: Redacția – *Consacrarea noului arhiepiscop al Gherlei*, în *Cultura Creștină*, 1917, VI, nr.18-20, p. 543.

nebeneficiind de privilegiile apostolice anterioare. Rolul de *scut protector* al împăratului înaintea Scaunului Papal a fost lăsat vacant, unicul purtător de grijă al episcopilor catolici devenind nunțul apostolic de la București. Statutul nobiliar al celor mai mulți episcopi din Imperiu (inclusiv greco-catolici români) ca și patronatul apostolic imperial ofereau avantajul episcopilor de a fi parteneri ai Curiei Romane. După 1918, prin modificarea realităților sociale și politice, episcopii catolici din România s-au trezit în postura de *solicitanți* ai Curiei papale.¹⁸ Rolul *național* al Bisericii Române Unite s-a împlinit în Decembrie 1918, după acest moment Bisericii Române Unite rămânându-i doar rosturile spirituale specifice (printre care și refacerea unității bisericești) Cum se va fi achitat de aceste imperative, este o altă problemă. De altfel reacția Bisericii Ortodoxe nu a întârziat, atât prin întemeierea episcopiei ortodoxe a Clujului¹⁹ (1921) cât și prin atacurile mai mult sau mai puțin virulente la adresa Bisericii Greco-Catolice.

¹⁸ A se vedea lucidul articol: Senior – *Chestiuni de autonomie bisericească*, în *Cultura Creștină*, Blaj, VIII, 1919, nr. 1-2, pp. 3-9, dar și studiul lui Bălan Ioan – *Alegerea episcopilor și a mitropolitului*, în *Cultura Creștină*, Blaj, VIII, 1919, nr. 7-8, pp. 141-151. După 1.XII.1918 ierarhii greco-catolici, ca de altfel întreaga preoțime a conștientizat noua stare de lucruri. Congresul preoțimii greco-catolice ținut la Cluj în 14-16.V.1919 (Coltor, Ioan – *Congresul preoțimii noastre*, în *Cultura Creștină*, Blaj, VIII, 1919, nr. 1-2, pp. 1-2 (șr) – *Congresul preoțimii gr. cat. române* – în *Cultura Creștină*, Blaj, VIII, 1919, nr.7-8, p. 175, Idem – *Dela congresul preoțimii gr.-cat. române*,) în *Cultura Creștină*, Blaj, VIII, 1919, nr. 9-10, pp. 211-213), dorința înființării unei noi episcopii unite la Cluj (ic – *Înființarea unei noi episcopii românești unite la Cluj* – în *Cultura Creștină*, Blaj, VIII, 1919, nr. 1-2, pp. 38-39), conferința episcopală greco-catolică de la Blaj din 4-7.II.1919 (șt) – *Conferință episcopescă*, în *Cultura Creștină*, Blaj, VIII, 1919, nr. 3-4, pp. 79-81, iată câteva momente prin care clericii greco-catolici doreau să se adapteze noilor realități.

¹⁹ A se vedea contextul și demersurile ctitoriei Episcopiei Ortodoxe a Clujului în Roșca, Eusebiu E. – *Monografia Mitropoliei Ortodoxe Române a Ardealului începând dela repausarea Arhiepiscopului-Mitropolit Andrei baron de Șaguna până astăzi*, Sibiu, s.ed., 1937, 310 p., mai ales pp. 104-147. Reputatul istoric Silviu Dragomir va publica monumentală sa lucrare dedicată dezrobirii religioase a românilor transilvăneni: Dragomir, Silviu – *Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în secolul XVIII*, 2 vol., I, Sibiu, Tip. Arhidiecezana, 1920, 224 p., II, Sibiu, Tip. Arhidiecezana, 1930, 440 p., acesta insistând pe teza că Unirea din 1697-1701 a fost doar un eveniment ideat politic. Mitropolitul Nicolae Bălan, ales în 1920, se va remarca prin anticatolicismul său vehement, luările sale de poziție în problema greco-catolică fiind reasumate în volumul său (Bălan), Nicolae Arhiepiscop și Mitropolit – *Biserica și viața*, Sibiu, Tip. Arhidiecezană, 1947, 360 p., mai ales pp. 33-220.

Din 15.IX.1919 a apărut periodicul diecezan oficial *Curierul Creștin* (va apare până în toamna anului 1948 [ultimul număr fiind datat 1948, XXX, nr. 16-17, 15.VIII.1.IX.], având o frecvență intermitentă între 1940-1944), revista cu apariția lunară sau bilunară) fiind o oglindă a activităților eparhiale, redând toate documentele oficiale eclesiastice sau de stat care interesau viața bisericească locală. Periodicul va ilustra amplu atât activitatea episcopului Iuliu Hossu, cât și a diferitelor organe diecezane, a capitlului, a consistoriului, a preoților, devenind astfel un izvor istoric de prim rang.²⁰

O primă sinteză a activității eclesiastice din eparhia Gherlei de după Unire o va face, actualizând-o într-un context politic și eclesiastic mai larg, canonicul orădean Ioan Georgescu (1889-1968), în volumul retrospectiv *Momente din viața Bisericii Unite în ultimii zece ani (1918-1928)*²¹, reliefând activitatea pastorală a episcopului Iuliu Hossu (care între 1919-1926 deja a vizitat 749 parohii și filii), apariția periodicului diecezan în 1919, ținerea primului sinod diecezan în 3.IX.1919 (primul după cel din 1882!) sau descriind activitatea Academiei Teologice din Gherla (fondată în 1859)²², progresul realizărilor impunându-se de la sine după straniul pontificat al episcopului Ioan Szabo și cel afectat de începerea primei conflagrații mondiale a episcopului Vasile Hossu. Preotul, viitor protopop unit al Dejului, George Mânzat ²³ (1888-1958) va reliefa în articolele sau studiile sale aspecte istorice legate de dieceza Gherlei, fiind secondat de preotul

²⁰ Din nefericire colecțiile complete ale acestui periodic oficial sunt aproape de negăsit, el lipsind în filiala Cluj a Bibliotecii Academiei Române, iar Biblioteca Universitară clujeană posedând o colecție incompletă dintre anii 1922-1944.

²¹ Georgescu, Ioan – *Momente din viața Bisericii Unite în ultimii zece ani (1918-1928)*, București, Atelierele Grafice „Cultura Națională”, 1929, 51 p.

²² Ibidem – p. 32, 35-36, 47-48.

²³ Mânzat, George – *Originea și istoria P.V. Maria dela Nicula (după documente istorice)*, Cluj, Tip. Alex. Anca, 1923, 27 p.; Idem – *Monografia orașului Dej. Din cele mai vechi timpuri până în zilele de azi*, Bistrița, Tip. Națională G. Matheiu, 1926; Idem – *Contribuții la istoria Unirii cu Roma. Date inedite despre Unirea și reacțiunea în județele Solnocul din lăuntru, Dobâca și Chioar*, în *Curierul Creștin*, Gherla, I / 1928, X, nr. 24, pp. 261-265, II / 1929, XI, nr. 1-2, pp. 7-10, III / 1929, XI, nr. 3, p. 16, IV / 1929, XI, nr. 4, pp. 23-24; Idem – *Mănăstirea Strâmbului*, Cluj, 1934, Tip. Diecezană; Idem – *Vechile mănăstiri din Ținutul Someșului*, în *Cultura Creștină*, Blaj, 1936, XVI, nr. 10, pp. 582-591; Idem – *Vechile școli românești din jud. Someș*, în *Cultura Creștină*, Blaj, 1939, XIX, nr. 7-8, pp. 436-441. De remarcat că despre mănăstirile ardeleni au mai scris în acea perioadă Păclișanu, Zenovie – *Vechile mănăstiri românești din Ardeal*, în *Cultura Creștină*, Blaj, 1919, VIII, nr. 7-8, pp. 151-170, și Meteș, Ștefan – *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, Tip. Arhiecezană, 1936.

devenit protopop al Năsăudului Gavril Bichigean²⁴ (1881-1948) sau de protopopul Clujului, Dr. Elie Dăianu²⁵ (1868-1956). Datele oferite de acești specialiști în istoria ecleziastică locală nu pot fi ignorate.

Sub conducerea energicului episcop Iuliu Hossu s-au ținut sinoade diecezane în 4-5.IX.1919²⁶, 12.III. 1921 și 12.IV.1923²⁷. Sinoadele s-au dorit o adaptare necesară la noile realități, accentuând autonomia Bisericii, intensificarea apostolatului, regularizarea stolelor, asigurarea unor ajutoare și pensii pentru orfani și văduve, problema presei bune, a combaterii prozelitismului, dar și protestul împotriva etatizării școlilor confesionale românești greco-catolice (sinodul din 1921).

Tumultul cauzat de proiectul de Lege a Cultelor din 1928, care preconiza un statut tolerat al Bisericii Greco-Catolice a fost bine reliefat de *Curierul Creștin*, acesta (proiectul) fiind ulterior corectat²⁸. O consecință

²⁴ Bichigean, Gavril – *Slujitorii altarului Bisericii Române din Năsăud*, Bistrița, Tip. G. Matheiu, s.a. [1936], 80 p.

²⁵ Dăianu, E. – *Biserica lui Bob în Cluj. Însemnări dela întemeierea parohiei române gr. cath. din Cluj*, Cluj, Tip. « Carmen » Petru Baritiu, 1906, 56 p., Idem – *Cele două corăbii și alte cuvântări*, București, Tip. « Bucovina », 1923, 43 p., Idem – *Un sfânt pripeag român Ieremie Valacul 1556-1625*, Cluj, Tip. « Viața », 1926, sau o slabă odă dedicată Patriarhului Miron Cristea și lui Iuliu Maniu: Idem – *Două cuie de lemn*, Cluj, Tip. Națională, 1933, 16 p., Idem – *Leul dela Șişești. Preotul luptător Dr. Vasile Lucaciu*, Cluj, Tip. Culturală Cluj, 1937, 27 p. etc.

Anumite studii istorice i-au fost reeditate după 1990: Dăianu, Ilie – *Scrieri. Ediție îngrijită, prefață, note și bibliografie de Ilie Moise*, Alba-Iulia, Ed. Reîntregirea, 2010. Din nefericire curatorul nu îi continuă biografia după 1941, când protopopul pensionar se afla în refugiu, omițând și anul decesului său. Ziarist și eseist și istoric dotat, inițiator al revistei periodice *Răvașul* (Cluj, 1903-1906), protopopul Elie Dăianu va deveni un detractor al episcopului Iuliu Hossu în perioada interbelică.

²⁶ Actele sinodului din 1919 sunt publicate în *Curierul Creștin*, Gherla, 1919, I, nr. 1, pp. 1-5 (cuvântul episcopului), pp. 6-8 (raportul sinodal) și *Curierul Creștin*, Gherla, 1919, I, nr. 2, pp. 12-13 (extrase din hotărârile sinodale).

²⁷ Actele sinodului din 1923 sunt publicate în *Curierul Creștin*, Gherla, 1923, V, nr. 9-10, pp. 51-64. Deocamdată nu am găsit în colecțiile disponibile numărul oficiosului *Curierul Creștin* care a publicat actele sinodale din 1921. Etatizarea școlilor confesionale românești primare decisă de Statul Român a fost unul din principiile pe care administrația maghiară din Ardealul de Nord (1940-1944) l-a preluat și respectat cu sfințenie.

²⁸ A se vedea relatările despre întrunirile protopopești din Gherla din 19.II.1928, și relatările din presa națională în favoarea Bisericii Greco-Catolice, inclusiv cea a lui Nae Ionescu(!), în *Curierul Creștin*, Gherla, 1928, X, nr. 5, pp. 40-46 și nr. 6, pp. 52-61., relatările despre Congresul Unit de la Cluj din 22.III. 1928 în *Curierul Creștin*, Gherla, 1928, X, nr. 7, pp. 71-79, cuvântarea episcopului Iuliu Hossu din 22.III. 1928 din Senatul României în *Curierul Creștin*, Gherla, 1928, X, I / nr. 7, pp. 66-68, II / nr. 8, pp. 87-96, III / nr. 10-11, pp. 117-143, ca și textul noii Legi a Cultelor din 22.IV.1928, în Idem, 1928, X, nr. 9, pp. 105-112.

logică a fost organizarea mirenilor greco-catolici în Asociația Generală a Românilor Uniți (AGRU), prin congresul constitutiv de la Blaj, din 23.XI. – 24.XI. 1929.²⁹ De remarcat că dacă înainte de 1918 Biserica Greco-Catolică se simțea asediată din punct de vedere național, după acel an ea va reacționa ca o cetate asediată fie pe plan politico-administrativ, fie pe plan confesional. Punctul de vedere al romano-catolicilor ardeleni se va apropia de cel greco-catolic (romano-catolicii transilvăneni fiind etnic preponderent maghiari),³⁰ aceștia având poziții comune privitoare la proiectele de legi școlare, ale cultelor, privind încheierea unui Concordat cu Sf. Scaun.

Perioada anilor 1927-1930 a fost cea în care s-a realizat Concordatul Regatului Român cu Sf. Scaun³¹ și punerea prevederilor acestuia în aplicare. Prin Constituția Apostolică *Solemni Conventione* (5.VI.1930)³² se constituia dieceza greco-catolică a Maramureșului, dieceza de Gherla era denumită de Cluj-Gherla, toate episcopiile din provincia mitropolitană fiind rearondate.

Înainte de rearondare, în 1930 dieceza Gherlei cuprindea 46 de protopopiate, 512 parohii, 256 filii și 572.238 credincioși.³³ După rearondarea dispusă prin decretele Nunțiatunii Apostolice nr. 6430 / 16. VII. 1930 (rearondarea diecezelor), nr. 6433 / 16.VII.1930 (ridicarea episcopiei Maramureșului) și nr. 6442 / 19.VII.1930 (numirea lui Iuliu Hossu ca

²⁹ A se vedea *Curierul Creștin*, Gherla, 1929, XI, nr. 24, pp. 211-219.

³⁰ ****Az Erdélyi Katholicizmus multja és jelene. Előszó Dr. Hirschler Jozsef*, [Catolicismul ardelean în trecut și în prezent. Cu o prefață de Dr. Jozsef Hirschler], Dicsoszentmárton (Tárnăveni), Erzsébet Könyvnyomda, 1925, 564 p., volum ce conține contribuțiile a 25 de fruntași catolici, oferind o amplă perspectivă istorică și descriind în detaliu noua adaptare în cadrul Regatului Român.

³¹ Textul Concordatului a fost publicat în *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, Romae, 1929, XXI, nr. 9, pp. 441-454 și în *Monitorul Oficial al României*, 12.VI.1929, nr. 126, partea I, pp. 4478-4486.

³² Textul Constituției Apostolice *Solemni Conventione* în *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, Romae, 1930, XXII, nr. 9, pp. 381-386. A se vedea și excelentul volum Ministerul Afacerilor Externe. Direcția Arhivelor Diplomatice – *România – Vatican. Relații diplomatice I. 1920-1950*, București, Ed. Enciclopedică, 2003, 368 p. + 2 planșe, textul Concordatului pp. 32-44, textul Procesului verbal al Comisiei Concordatare, București, 6.VI.1930, la pp. 67-71. Utilă este și consultarea volumului avocatului și canonistului Mariu Theodorian Carada (1868-1949): Theodorian Carada, M. – *Acțiunea Sfântului Scaun în România de acum și de întotdeauna*, București, Ed. Autorului, 1936, 120p. ce ilustrează atât contextul politicilor guvernamentale cât și a celor eclesiastice de atunci.

³³ Bojor, Victor – *Episcopii Diezezei Gr. Cat. De Gherla...*, p. 55 (vezi nota 8).

administrator apostolic pentru noua dieceză a Maramureșului)³⁴, dieceza Gherlei, devenită acum de Cluj-Gherla, ceda, începând cu data de 15.VIII.1930, 82 de parohii diecezei Orăzii-Mari, 169 de parohii noii dieceze de Maramureș, primind în schimb 150 de parohii din partea arhidiecezei de Alba-Iulia și Făgăraș.³⁵ Din aceeași dată de 15.VIII.1930 sediul episcopal și cel capitular era transferat la Cluj, biserica *Schimbarea la Față* din Cluj era proclamată drept catedrală, consfințindu-se și numele nou al episcopiei.³⁶ Instalarea episcopului Iuliu Hossu la Cluj (4.X.1930) și numirea Dr. Alexandru Rusu ca nou episcop al Maramureșului (17.X.1930, fiind consacrat în data de 30.I.1931 și instalat la Baia-Mare în 2.II.1931, atunci încetând și calitatea de administrator apostolic pentru Maramureș a lui Iuliu Hossu) au fost amplu mediatizate în *Curierul Creștin*.³⁷ După rearondarea provinciei mitropolitane, episcopia de Cluj-Gherla avea 19 protopopiate, 425 de parohii, 203 filii și 400.573 credincioși.³⁸ N.B. Protopopiatul greco-catolic al Clujului va fi inclus în dieceza Gherlei doar în urma rearondării acesteia, acesta aparținând anterior arhidiecezei de Alba-Iulia și Făgăraș.

³⁴ Decretele au fost publicate bilingv (latină și română) în *Curierul Creștin*, Gherla, 1930, XII, nr. 16, pp. 132-143; emoționantă este circulara de bilanț episcopului Iuliu Hossu de rămas bun față de cei ce urmau să părăsească dieceza Ibidem – pp. 129-132). De ce a fost ales orașul Baia-Mare ca sediu al noii episcopii de Maramureș a explicat Lucian Turcu în studiul său: Turcu, Lucian – *Cum a ajuns Baia-Mare sediul Episcopiei Greco-Catolice a Maramureșului?* în *Școala Ardeleană. Anuar*, Oradea, Ed. Sf. Episcop Vasile, 2012, VI, pp. 265-290.

³⁵ Ibidem, pp. 135-136.

³⁶ Ibidem, p. 136.

³⁷ Pentru instalarea lui Hossu a se vedea *Curierul Creștin*, Gherla, 1930, XII, nr. 19-20, pp. 164-174, și nr. 21, pp. 189-192, iar pentru numirea lui Rusu în Ibidem, nr. 21, p. 185, urmată de biografia noului ierarh (pp. 186-189) și *Curierul Creștin*, Gherla, 1931, XIII, nr. 1-2, pp. 5-6, nr. 3, pp. 17-18, 24, nr. 4, pp. 27-33. Despre sediul eparhial al Clujului a se vedea și sugestivul articol al lui Turcu, Lucian – *Cluj – orașul în care ar fi putut rezida mitropolitul greco-catolic acum 80 de ani*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2012, LVII, nr. 1-2, pp. 111-125.

³⁸ Bojor, Victor – *Episcopii diecezei de Gherla...*, p. 60. De remarcat că în 1932 a fost tipărit un nou șematism diecezan: *Șematismul veneratului cler al eparhiei române unite de Cluj-Gherla, pe anul Domnului 1932, dela înființarea episcopiei anul 79, dela noua arondare a Eparhiei de Cluj-Gherla anul 2, dela Sfânta Unire a Românilor cu Sfânta și Apostolica Biserică a Romei anul 232*, Gherla, Tip. Diecezana, 1932, 98 p., șematism inexistent în bibliotecile publice clujene. Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca oferă doar poziția cibernetică <http://www.worldcat.org/oclc/895194473>.

Canonicul dr. Victor Bojor (1877-1938)³⁹ a realizat două volume esențiale pentru studiul istoriei diecezei de Gherla și de Cluj-Gherla: în 1937 îi apăsă la tipărit *Canonicii diecezei gr. cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla. Biografii cu un scurt istoric al înființării episcopiei și capitolului catedral din Gherla și 26 de reproduceri fotografice*⁴⁰, iar în anul 1939, postum, volumul *Episcopii diecezei gr. cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856-1939). Biografii prezentate cu o introducere istorică documentară cu mai multe ilustrațiuni în text*⁴¹.

Volumul dedicat canonicilor (1937) prezintă sumar istoricul Unirii și al restaurării mitropoliei, istoricul diecezei de Gherla (pp. 11-18), instituția canonicilor diecezani (pp. 18-20), constituția capitulelor (pp. 20-22), istoria capitolului catedral din Gherla (capitul creat de Papa Pius al IX-lea în 17.IX.1854, primii canonici fiind numiți de împăratul Francisc Iosif în 24.I.1857, pp. 23-37) și istoricul diecezei de Cluj-Gherla (pp. 27-33). Urmează prezentarea prosopografică și biografică pe larg a canonicilor, cu incursiuni genealogice: 1. Prepozitul Macedon Pop (1809-1873, numit prepozit prin Bula Pontificală din 17.XII.1857, ulterior și vicar capitular, pp. 35-64), 2. Prepozitul Ioan Anderco Homorodeanul (1810-1890, pp. 65-70), 3. Canonicul Ioan Gulovici (1812-1896, pp. 71-79), 4. Prepozitul Ștefan Bilțiu de Iod /Ieud (1814-1896, pp. 81-91), 5. Canonicul Mihail Șerban (Șorban) de Cernești (1819-1888, pp. 93-106), 6. Canonicul Ioan Pop Sudureanul (1792-1872, pp. 107-114), 7. Canonicul Demetriu Coroianu de Coruieni (1814-1891, pp. 115-136), 8. Canonicul Vasile Pop (1812-1894, pp. 137-149),

³⁹ Necrologul canonicului Bojor în *Curierul Creștin*, Cluj, 1939, XXI, nr. 3-4, pp. 24-25. Pentru lista lucrărilor sale a se vedea *Curierul Creștin*, Gherla, 1931, XII, nr. 1-2, p. 16, la care se adaugă și operele cu certă valoare istorică; Bojor, Victor – *Roma și mănăstirile românești unite de la Nicula, Bicsad, Moisei și Strîmbu. Rugăciuni și învățăături creștinești*, Gherla, Tip. „Aurora” A. Todoran, 1929, 80 p., Idem – *Maica Domnului dela Sf. Mănăstire Nicula*, Cluj, Tip. Diecezană, 1930, 184 p.

⁴⁰ Bojor, Victor – *Canonicii diecezei gr. cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla. Biografii cu un scurt istoric al înființării episcopiei și capitolului catedral din Gherla și 26 de reproduceri fotografice*, Cluj, Tip. Fondul Cărții Funduare, 1937, 276 p.

⁴¹ Bojor, Victor – *Episcopii diecezei gr. cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856-1939). Biografii prezentate cu o introducere istorică documentară cu mai multe ilustrațiuni în text*, Târgu-Mureș, Tip. „Ardeleana” Josif Bucur, 1939, 596 p. Acest ultim volum a fost reeditat în anul 2000, *Episcopii Diecezei Gr.-Cat. de Gherla acum Cluj-Gherla (1856-1939). Biografii precedate de o introducere istorică documentară, cu mai multe ilustrații în text, de canonicul dr. Victor Bojor. Ediția a II-a revăzută și revizuită*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2000, 566 pagini.

9. Canonical Eusebiu Cartice (1836-1893, pp. 151-156), 10. canonicul Alexandru Erdös de Uglă (1824-1892, pp. 157-164), 11. Canonical Ioan Papiu (1836-1902, pp. 165-180), 12. Prepozitul Alexandru Bene (1846-1909, pp. 191-189), 13. Prepozitul, prelat papal domestic Ioan Georgiu (1851-1922, pp. 191-202), 14. Canonical Ioan Ilieșiu de Lemeny (1835-1908, pp. 203-210), 15. Prepozitul, prelat papal Ioan Ivașco de Iood/Ieud (1848-1924, pp. 211-217), 16. Canonical desemnat dar care a refuzat numirea Ioan Hodoreanu (1861-1931, pp. 217-218), 17. Prelatul papal domestic canonicul Dr. Petru Fabian (1867-1924, pp. 219-230), 18. Canonical Ioan Welle (1842-1916, pp. 231-241), 19. Canonical, prelat papal Vasile Pordea (1899-1931, pp. 243-252), 20. Canonical prelat papal Dr. Octavian Domide (1869-1949, *n.n.*, pp. 253-255), 21. Canonical Gregoriu Pop (1859-1942, *n.n.*, pp. 257-258), 22. Canonical dr. Victor Bojor (1877-1938, *n.n.*, pp. 259-264), 23. Canonical Dionisie Vaida (1870-?, *trăia încă în 1947, n.n.*, pp. 265-267), 24. Prepozitul, prelat papal dr. George Vidican (1886-1971, *n.n.*, pp. 269-270), 25. Canonical Ioan Agârbiceanu (1882-1963, *n.n.*, pp. 271-273). Volumul nu oferă doar date istorice de neînlocuit, ci ilustrează și mecanisme de promovare în capitlu (stăburile canonicale), precizând atributele acestuia, funcțiile treptelor canonicale, ascensiunea capitulară (*cursus honorum*) și modul de funcționare al acestei instituții. Dacă volumul dedicat episcopilor menționat anterior a fost reeditat în 2000 (cu o diferență în minus de 33 pagini pentru ediția nouă), volumul dedicat canonicilor a rămas ignorat. Reeditarea lui ar fi generat suspiciuni legitime asupra soartei Capitlului diecezan de Cluj-Gherla după 1990.

Moartea canonicului Victor Bojor (în 21.XII.1938, în urma unei complicații operatorii), scriitor prolific și în domeniul teologiei, al pastorei etc., a privat dieceza de un istoric meticolos și productiv. Biografiile canonicilor promovați din 1938 pot fi reconstituite pornindu-se tot de la datele oferite de *Curierul Creștin*.

Astfel promovările în canonicat a preotului dr. Titus Mălai (1893-1978) și a prelatului papal cu trei doctorate (științe politice, drept, filosofie) Emil de Iuga (1904-1976), în urma pensionărilor canonicilor D. Vaida și Gregoriu Pop, precum și ceremoniile de instalare au fost anunțate prompt

de oficiosul diecezan.⁴² Ulterioarele promovări în canonicat a preotului profesor dr. Grigore Strâmbu (19.I.1939) (1891-1966) și a preotului profesor dr. Cosma Avram (26.III.1940) (1906-1976) vor fi relatate corespunzător în oficiosul diecezan.⁴³ Următoarele promovări canonice vor avea loc doar în 1947. Pensionarea canonicilor semnifica doar încetarea salarizării acestora în funcția de canonici din partea Statului (conform articolului XIII și XIV din Concordatul cu Sf. Scaun, Regatul Român trebuia să asigure un fond statarial pentru plata salariilor canonicilor, indiferent de ritul acestora, capitlurile fiind garantate atât de Sf. Scaun cât și de Regatul României), nicidecum încetarea activității lor pe linie ecleziastică.

Volumul canonicului Bojor dedicat episcopilor diecezani⁴⁴, apărut postum, în 1939, prin grija fratelui său Ioan, este un izvor istoric de prim rang pentru explorarea trecutului diecezan. Cartea debutează cu o introducere istorică, fiind subliniate originea creștinismului la români, legăturile acestora cu Sf. Scaun, caracterul Bisericii Românești (pp. 1-37), reactivarea Mitropoliei de Alba-Iulia și Făgăraș (pp. 27-43), întemeierea episcopiei de Gherla (pp. 44-55) și a celei de Cluj-Gherla (pp. 56-61), munificența arătată de Papi românilor după 1920 (pp. 61-77). De remarcat că rolul împăratului Francisc Iosif în reactivarea mitropoliei și crearea noi dieceze va fi prezentat diminuat, insistându-se pe intervențiile și preconizările pontificale. Faptul va fi corectat în prezentarea biografiilor episcopale. Biografiile episcopilor Ioan Alexi (1801-1963, episcop de Gherla între 1854-1863) (pp. 79-170), Ioan Vancea, viitor mitropolit (1820-1892, episcop de Gherla între 1865-1868) (pp. 172-267), Mihai Pavel, viitor episcop al Orăzii Mari (1827-1902, episcop de Gherla între 1872-1879) (pp. 269-361), Ioan Szabo (Sabo!) (1836-1911, episcop de Gherla între 1879-1911) și Vasile Hossu, anterior episcop de Lugoj (1866-1916, episcop de Gherla între 1911-1916) sunt meticolos descrise, însoțite de documente, genealogii,

⁴² Vezi *Curierul Creștin*, Cluj, 1938, XX, nr. 6, p. 41, și *Ibidem*, nr.7-8, pp. 57-60 (instalarea) și pp. 60-61 (biografii). Canonicii pensionari au primit dreptul de a-și păstra proiedria (rangul) și privilegiile (cf. *Ibidem*, nr. 6, p. 41).

⁴³ *Curierul Creștin*, Cluj, 1939, XXI, nr. 7-8, p. 44, 50-51 (pentru Strâmbu) și *Ibidem*, 1940, XXII, nr.8, p. 68, 71-72 (pentru Avram).

⁴⁴ Bojor, Victor – *Episcopii diezei gr. cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856-1939). Biografii prezentate cu o introducere istorică documentară cu mai multe ilustrațiuni în text*, Târgu-Mureș, Tip. „Ardeleana” Josif Bucur, 1939, 596 p.

ilustrarea activității pastorale sau sociale, implicarea lor în luptele naționale, fiind furnizate și pastorale ale acestora, ilustrații din presa de epocă, actele testamentare, în cazul episcopilor care au păstorit și în alte dieceze activitatea lor acolo fiind atent descrisă. Nu sunt uitate figurile vicarilor capitulari (conducătorii episcopiei în interregnul episcopal), nici a unor colaboratori importanți ai episcopilor. Canonicul Bojor a redactat și o biografie extinsă a episcopului Iuliu Hossu de Milaș (1885-1970, episcop de Gherla și Cluj-Gherla între 1917-1970), dar aceasta, la rugămintea ierarhului, urma să apară după decesul episcopal (pp. 572-581). Din nefericire, moartea intempestivă a canonicului Bojor și risipirea arhivei acestuia a împiedicat realizarea acestui deziderat. Astfel, până în 1940 s-au publicat suficiente studii și materiale istorice care permiteau reconstituirea monografică a istoriei diecezei greco-catolice de Gherla, devenită mai apoi de Cluj-Gherla.

Vara anului 1940 a adus României încercări dramatice, soldate și cu cedări teritoriale. În urma dictatului / arbitrajului de la Viena Transilvania de Nord trecea în componența Regatului Maghiar, dieceza greco-catolică de Cluj-Gherla fiind supusă din acel moment unor tribulații neconținute. În urma noii linii demarcaționale, dieceza a fost împărțită, cea mai mare parte fiind supusă noii administrații. Astfel, în 1941, ea avea 17 districte protopopești, în Ungaria fiind incluse 385 de parohii (vacante 65), 164 de filii, 393.648 credincioși, iar în România rămânând 51 de parohii, 30 de filii și 41.634 credincioși.⁴⁵ Presa religioasă a fost restricționată, fiind interzisă apariția *Curierului Creștin* până în 1942.⁴⁶ Presa din Nordul Ardealului va prezenta *descriptiv* activitatea multiplă pe plan pastoral, social, național a

⁴⁵ A se vedea *Șematismul Eparhiei Greco-Catolice Române de Cluj-Gherla pentru anul 1941*, Kolozsvár-Cluj, Tip. „Diecezană”, 1941, 128 p., p. 62. De remarcat că acesta este primul șematism diecezan tipărit după 1932, devenit și acesta astăzi o adevărată raritate bibliografică.

⁴⁶ În *Curierul Creștin*, Cluj, 1940, XXII, nr. 15 (1.IX.1940) episcopul Iuliu dădea o pastorală prin care îndemna la calm și prudență în urma sentinței de la Viena. În nr. 16 (15.IX.1940, cu locul emiterii precizat bilingv) era reprodus discursul pe care episcopul l-a susținut în întâmpinarea Regentului Miklos Horthy la Cluj. Următorul număr, *nedatat*, al *Curierului Creștin* va apare în noiembrie 1942, fiind dedicat celor 25 de ani de păstorie a episcopului, având 59 pagini. Acest număr va constitui un document important al activității episcopale în acea perioadă tulbură. Din 1943 oficiosul va apărea sporadic (numărul 9 este datat 15 mai 1943, cel din 1.VIII.1943 fiind nr. 11-14) devenind regulat spre sfârșitul anului.

episcopului Iuliu Hossu precum și resuscitarea activităților sinodale protopopești.⁴⁷ Realitatea era însă mult mai dramatică, fiind surprinsă și de Comisia Mixtă Italo-Germană de soluționare a plângerilor reciproce consecutive executării prevederilor arbitrale⁴⁸, iar ulterior și de unii publiciști americani.⁴⁹ Lucrări și colecții de documente dedicate situației *eclesiastice* românești din Ardealul de Nord au apărut ulterior, cele din perioada comunistă fiind amprentate ideologic.⁵⁰ Memoriile unor figuri eclesiastice românești active în acea perioadă în Nordul Transilvaniei vor prezenta cuvenite nuanțări, fiind evidențiate și comportamentele corecte sau prietenoase față de români ale unor funcționari maghiari proveniți din

⁴⁷ A se vedea Buzdugan, Ion T. – *Trei ani de rodnic apostolat – Biserica Unită 1940-1943*, în *Almanahul cooperativelor „Plugarul” din Ardealul de Nord. 1944. Editat de Centrala cooperativelor românești din Kolozsvár-Cluj, întocmit de Păr. Victor Deac, Cluj, Tip. „Naționala”, 1943, 340 p., pp. 327-332.*

⁴⁸ Documente ale Comisiei Roggeri-Altenburg și Roggeri-Hencke au fost publicate de Pușcaș, Vasile – *Transilvania și aranjamentele europene (1940-1944). Ediție, studiu introductiv și note de Vasile Pușcaș*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, 1995. A se vedea poziția delegatului român din 31.VIII.1942, care indica rămânerea în teritoriul cedat Ungariei a un număr de 497 parohii greco-catolice și 411 ortodoxe, deservite de 911 preoți greco-catolici și 318 ortodocși, ulterior fiind expulzați sau refugiindu-se 189 preoți ortodocși și 48 greco-catolici (op. cit., pp. 137-138). Documentul indică o cifră stranie de 68 de preoți unitarieni (antitrinitari), desigur maghiari, în teritoriul cedat, din care s-ar fi refugiat 218 (!). Confuzie cu cei uniți (greco-catolici)? A se vedea și Raportul Comisiei din 8.II.1943, mai ales problema eclesiastică (pp. 78-80).

⁴⁹ Lehrer, Milton G. – *Ardealul pământ românesc. Problema Ardealului văzută de un american*, București, Tipografia « Alfabetul », 1944, 315 pagini. Lucrarea, presupus finalizată în martie 1944, cu un epilog redactat în toamna aceluiași an, arată existența în teritoriul cedat a 442 parohii ortodoxe cu 339.448 credincioși și 927 parohii unite cu 1.066.145 credincioși, fiind prezentate cazuri concrete de violențe, vexații sau distrugeri – profanări de biserici din « ambele străni » (op. cit., pp. 294-298).

⁵⁰ Corneanu, Nicolae – *Biserica Românească din Nord-Vestul Țării în timpul prigoanei horthyste*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986, 154 p., Fătu, Mihai – *Dictatul de la Viena din 1940 și Biserica Românească din Nordul Transilvaniei (1940-1944). Documente*, Alexandria, Ed. Tipoalex, 2001, 458 p. sau mai recent, cu o frumoasă reliefare a activității lui Iuliu Hossu: Bălu, Daniela – *Biserica Românească din județul Satu-Mare în anii dictatului de la Viena. Tristețe și speranță*, Arad, Ed. Vasile Goldiș University Press, 2010, 402 p. Vezi și Apan, Adrian – *Contribuții documentare privind situația unor instituții eclesiastice românești din perioada 1940-1944 în nord-vestul Transilvaniei*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Graeco-Catholica Varadiensis*, Oradea, 2003, XVIII, nr. 1, pp. 209-258, prezentând documente legate de ambele biserici românești sau Ciubăncan, Vasile T. – *Episcopul auxiliar dr. Ioan Suciu, martir al Bisericii Române Unite cu Roma*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2008, LIII, nr. 1, pp. 199-220, despre activitatea lui Ioan Suciu la Oradea, în perioada 1940-1944.

Ungaria în acel timp.⁵¹ Episcopul Iuliu Hossu a acumulat între anii 1941-1945 și poziția de administrator apostolic al diecezei Orășii Mari între 24.VIII.1941 și 21.XI.1945 (episcopul Valeriu Traian Frențiu fiind prins de Diktat în România nemaiputându-se întoarce la reședință), fiind și responsabil de păstoria Vicariatului Arhidiecezan (aproape 100 de parohii) creat în teritoriul cedat din arhidieceza de Alba-Iulia și Făgăraș. Intensificarea vizitelor pastorale, discuțiile cu ordinariatul episcopiei de Hajdudorogh din 1942 (care a refuzat reincluderea vechiului ei vicariat, preferând doar trimiterea unor preoți greco-catolici maghiarofoni în secuime), lupta pentru menținerea culturii române, toate aceste aspecte vor fi evidențiate de memoriile protopopului mureșean Iosif Pop.⁵²

Actul de la 23.VIII.1944 va aduce o schimbare de fond pentru Dieceza de Cluj-Gherla. Odată depășită perioada administrației sovietice din Nordul Ardealului⁵³ și reîntregirea acestei provincii în Regatul Român, populația rămasă se va trezi inclusă într-un nou *tip* de stat, sovietizarea (și consecutiv comunizarea) acestuia fiind prioritatea nu doar a ocupanților sovietici, ci și a guvernanților locali.⁵⁴ Statul Român pe care Iuliu Hossu sau clericii săi îl cunoșteau până la 1940 încetase a mai ființa. Preoții memorialiști din acele timpuri vor consemna șocați noile stări de lucruri⁵⁵,

⁵¹ A se vedea memoriile protopopului greco-catolic de Târgu-Mureș și Vicar general metropolitan pentru părțile cedate din arhidieceză, Pr. Iosif Pop (1896-1986): Pop, Iosif – *Credință și apostolat. Memorii*, Târgu-Mureș, Fundația Culturală « Vasile Netea », 2004, 230 p., dar mai ales memoriile Teresiei Bolchiș Tătaru și a tatălui ei, Pr. Gheorghe Bolchiș (1907-1983): Bolchiș Tătaru, Teresia – *Țara Oașului în memorii acum trei sferturi de veac*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2016, 555 p., mai ales pp. 40-47, 222-262.

⁵² Pop, Iosif – op. cit., pp. 48-120, mai ales pp. 100-102.

⁵³ Pentru contextual general a se vedea Sălăgean, Marcela – *Administrația sovietică în Nordul Transilvaniei (noiembrie 1944-martie 1945)*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane/Fundația Culturală Română, 2002, 252p.

⁵⁴ A se vedea introductive culegerea de studii *** „Sovietizarea Nord-Vestului României 1944-1950”, Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1996, 320 p.

⁵⁵ Pop, Iosif – op. cit., pp. 120-152, la fel preotul paroh din Boinești, Gheorghe Bolchiș, in Bolchiș Tătaru, Teresia – *Țara Oașului în memorii acum trei sferturi de veac*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2016, pp. 248-304. La acestea se pot adăuga *Fragmentele autobiografice* ale protopopului sătmărean, viitor episcop greco-catolic Dr. Ioan Dragomir (1905-1985) publicate în revista *Mileniul Adorării. Revistă editată de Congregația Inimii Neprihănite*, București, 2005, I, nr. 1, p. 44; 2006, II, nr.2, p. 36; 2006, II, nr. 3, p. 33; 2006, II, nr. 4, p. 30; 2007, II, nr.5, pp. 27-28; 2007, II, nr. 6, p. 30; 2008, III, nr.7, pp. 34-35; 2008, III, nr. 8, pp. 34-35; 2009, IV, nr.9, pp. 32-33; 2010, V, nr. 10, p. 36; 2011, VI, nr. 11, pp. 39-40; 2012, VII, nr. 12, pp. 44-45. Memoriile n-au fost finalizate. Ce s-a editat cuprinde perioada până în 1947.

apartenența preoților la partidele democratice (Partidul Național Țărănesc, Partidul Național Liberal) fiind, mai ales după 1946, motiv de arestare.⁵⁶ Deși ordinariatul diecezan și-a reluat activitatea, publicațiile locale greco-catolice au fost treptat lichidate (periodicul *Vieața Creștină*, inițiat de preotul Vasile Chindriș (1905-1972) la Cluj în 1935, va fi „privat de hârtie” și deci va sucomba în vara anului 1948, revista baziliană *Cuvântul Adevărului* de la Bixad (1927-1945) va fi și ea prohibită, tipografia din Bixad putând scoate doar un *Îndrumător Tipiconal*, ultimul apărut în 1948, *Curierul Creștin* va apare neregulat, ultimul număr fiind din 1.IX.1948). Astfel apariția *Șematismului diecezan*⁵⁷ în toamna lui 1947 va fi o realizare deosebită, cu atât mai mult cu cât partea de personal (catalogul preoților) și cea statistic-administrativă vor fi distruse în tipografie din ordinul autorităților. Partea istorică a *Șematismului* a fost realizată de Pr. Dr. Silviu Augustin Prunduș

⁵⁶ Știrban, Marcel – *Biserica Greco-Catolică și puterea politică. Premizele desființării Bisericii Române Unite*, în *Sovietizarea Nord-vestului...*, pp. 77-85 (pentru contextual general), Bota I. Ioan – *Oameni, fapte și evenimente în părțile sătmărene. Perioada 1945-1952*, în *Ibidem*, pp. 259-264, Matei, Alexandru – *Arestări ale preoților din episcopia Greco-Catolică de Cluj-Gherla între 1947-1948*, în Lăcătușu, Ioan (coord.) – *Istoricul Gelu Neamțu la 75 de ani*, Sfântu Gheorghe, Ed. Eurocarpatica, 2014, pp. 537-579. Documente legate de contextual ecclesial al anilor 1945-1947 la Știrban, Marcel; Știrban, Codruța Maria – *Din istoria Bisericii Române Unite. Biserică, Școală, Națiune III. Bibliografie și Documente*, Satu-Mare, Ed. Muzeul Sătmărean, 2008, pp. 414-488. Pentru contextul general a se vedea obligatoriu colecția *Analelor Sighet ale Academiei Civice*, mai ales *Analele Sighet 2 – Instaurarea comunismului între rezistență și represiune*, Coord. Romulus Rusan, București, Ed. Fundației Academia Civică, 1995, 530 p., *Analele Sighet 3 – Anul 1946 – începutul sfârșitului*. Coord. Romulus Rusan, București, Ed. Fundației Academia Civică, 1996, 588 p., *Analele Sighet 5: Anul 1947 – căderea cortinei*. Coord. Romulus Rusan, 1997, Ed. Fundației Academia Civică, 832 p., mai ales Popa, Eugen – *Nu am avut dreptul să votez*, în *Analele Sighet 3*, 1996, pp. 554-557; Bucur, Ioan-Marius – *Considerații privind politica religioasă a guvernului Groza 1945-1947*, în *Analele Sighet 5*, 1997, pp. 343-352. Un foarte interesant studiu va fi cel al profesorului Ioan Opreș: Opreș, Ioan – *Cercuri culturale dizidente*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2001, 422 p., mai ales capitolul IV: *Dizidențe ale unor culte neortodoxe*. (pp. 57-77) în care va fi analizat cazul Bisericii Greco-Catolice între 1945-1948 și cel al lui Iuliu Hossu în particular (pp. 64-66, 68-69). Din nefericire tehnoredactarea unor nume de persoane va lăsa de dorit, putând apărea confuzii (de pildă P. Virgil Balaban în loc de P. Virgil Băliban, P. Alexandru Nechita în loc de Alexandru Nicula etc.).

⁵⁷ *Șematismul Eparhiei Greco-catolice Române de Cluj-Gherla pe anul mântuirii 1947, dela unirea Românilor cu Biserica Romei anul 247, dela înființarea episcopiei anul 94, dela mutarea scaunului episcopesc anul 17. La împlinirea a 30 ani de episcopat a I.P.S.S. Dr. Iuliu Hossu, Chiriarhul eparhiei*, Cluj, Tip. Diecezana, 1947, 135 p. Și acesta a ajuns o mare raritate bibliografică. Cel ce scrie a avut ocazia să consulte singurul exemplar intact din posesia Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș. În bibliotecile publice clujene există doar copii xerografiate.

(1915-2004), care prin această operă s-a impus și ca istoric diecezan. Istoricul eparhiei însoțit și de prezentarea figurilor episcopale⁵⁸ va prezenta în detaliu activitatea diecezană între 1918-1940⁵⁹, cea din perioada 1940-1944⁶⁰ și cea de după 23.VIII.1944⁶¹. Seria canonicilor capitulari va fi adusă la zi, fiind prezentate sumar și date legate de canonicii apăruiți după 1938⁶², un număr important de pagini fiind alocat prezentării ordinelor religioase și a congregațiilor monahale active în dieceză, împreună cu date istorice esențiale dar și cu ilustrarea operei lor educative sau de binefacere.⁶³ În 14.III.1947 au fost promovați în capitulul diecezan preoții profesori Dr. Ioan Chertes (1911-1992) și Nicolae Pura (1913-1981), aceștia din urmă având un rol decisiv în orientarea unor evenimente din clandestinitatea diecezei⁶⁴. De remarcat că din acel moment persoana principală după episcop era prepozitul și vicarul general Dr. Gheorghe Vidican, promovat vicar general după pensionarea canonicului Dr. Octavian Domide. Deși partea statistică și de personal nu a putut fi publicată, datele statistice s-au păstrat. Astfel dieceza de Cluj-Gherla avea în anii 1945-1946: 19 protopopiate, 420 parohii bugetate de Stat și 413 preoți⁶⁵, iar în 1947-1948 statisticile diecezane consemnau: 451 parohii, 310 filii, 533 biserici, 385 case parohiale, 19 districte protopopești și 459.148 credincioși.⁶⁶

Anul 1948 va aduce marea încercare asupra Bisericii Greco-catolice din România, culminând cu scoaterea ei din legalitate, subiect ce va fi prezentat istoriografic ulterior. Din acest moment, Biserica Greco-Catolică

⁵⁸ Ibidem, pp. 17-73.

⁵⁹ Ibidem, pp. 40-64.

⁶⁰ Ibidem, pp. 64-72.

⁶¹ Ibidem, pp. 72-75.

⁶² Ibidem, pp. 77-82.

⁶³ Ibidem, pp. 91-135.

⁶⁴ Ibidem, p. 72.

⁶⁵ Documentul, un raport dedicat Ministerului Cultelor, nedatat, a fost publicat de Știrban, Marcel; Știrban, Codruța Maria- *Din istoria Bisericii Române Unite. Biserică, Școală, Națiune. III. Bibliografie și Documente*, Satu-Mare, Ed. Muzeul Sătmărean, 2008, pp. 413-414.

⁶⁶ Prunudș, Silvestru Augustin; Goția, Anton – *Schema de organizare a Diecezei de Cluj-Gherla (Șematismul)*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1990, I, nr. 6, supliment.

nu se va putea exprima liber prin cercetări istorice decât în Exil⁶⁷, până în anul 1990.

Prima operă de sinteză dedicată Bisericii Române Unite, finalizată în 8.X.1949 (!) va aparține prelatului papal martir, membru corespondent al Academiei Regale Române, implicat activ în rezistența și pastorația clandestină, Dr. Zenovie Pâclișanu (1886-1957)⁶⁸: *Istoria Bisericii Române Unite*⁶⁹. Deși scrisă prima, finalizată în octombrie 1949 (din nefericire acoperind doar perioada secolului al XVIII-lea), a putut fi publicată doar

⁶⁷ Despre activitatea Bisericilor Românești din Exil a se vedea impresionantele volume dedicate istoriei Exilului românesc a fostului deținut politic Aurel Sergiu Marinescu (1929-2008): Marinescu, Aurel Sergiu – *O contribuție la istoria Exilului Românesc*, vol. IV, București, Ed. Vremea, 2004, 879 p. (dedicat Bisericii Ortodoxe), Ibidem – vol. VII, București, Ed. Vremea, 2007, 807 p. (pp. 41-290 dedicat Bisericii Unite) și Ibidem – vol. VIII, București, s.ed. [Vremea], 2008, 727 p. + 31 pl. foto, dedicat integral Bisericii Unite. Asemeni și Caitar, Mihai – *Rezistența și lupta oamenilor Bisericii din Exilul Românesc în Europa de Vest împotriva regimului comunist din România*, în *Analele Sighet 2. Instaurarea comunismului între rezistență și represiiune*, București, Fundația Academia Civică, 1995, 530p., la pp. 480-488., sau studiile lui Zima, Peter; Svistea, Dan Wilhelm – *Misiunea Română Unită – leagănul românilor din Exil „50 de ani de activitate”*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2007, LII, nr. 1, pp. 139-160; Stan, Lavinia Snejana – *Activitatea parohiei greco-catolice Saint Georges din Paris, la sfârșitul anilor 1950*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 145-152.

Despre percepția tribulațiilor Bisericii din România văzută la Roma vezi Turcuș, Șerban – *Varia catholica. Studii de istorie și ecleziologie*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 1998, 243 p., mai ales studiile *Le Saint Siège dans le discours politique roumain (1947-1953)*, în Ibidem, pp. 95-116, *Pie XII et les Roumains; entre l'écclésiologie et les droits de l'homme*, în Ibidem, pp. 127-132, dar mai ales *La Civiltà Cattolica și evenimentele din România dintre anii 1948-1952*, în Ibidem, pp. 157-188. Idem – *Papa Paul al VI-lea și Biserica Română Unită*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIII, nr. 1, pp. 101-110. Despre o evoluție ulterioară vezi Bucur, Ioan-Marius; Ignat, Smaranda – *Limitele Ostpolitikului vatican: cazul României*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 35-42.

⁶⁸ Detalii biografice și analiza operei sale la Mârza, Iacob – *Zenovie Pâclișanu. Contribuții la o monografie*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2017, 328 p. dar și Secașiu, Claudiu – *Istoricul Zenovie Pâclișanu în închisorile comuniste (1949-1953, 1957). Date inedite*, în *Buletinul Cercetărilor Științifice Studențești, Arheologie-Muzeologie- Istorie*, Alba-Iulia, 1999, nr. 5, pp. 221-234, Secașiu, Claudiu; Mârza, Iacob – *Destinul în detenție al preotului și istoricului Zenovie Pâclișanu*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Graeco-catholica varadiensis*, Oradea, 2001, XLVI, nr. 1, pp. 189-195.

⁶⁹ Pâclișanu, Zenovie – *Istoria Bisericii Române Unite. Ediție îngrijită și prefațată de Pr. Ioan Timbuș*, Tg.-Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2006. Excelentă biobibliografie realizată de Pr. Ioan Timbuș la pag. 5-14.

tardiv. Astfel, la Roma va apărea în foileton, în prestigioasa publicație *Bună-Vestire* (începând cu anul 1975/ IX, nr. 3-4, sfârșind cu 1978/XVII, nr. 1) iar ulterior reeditată de prelatul papal DDr. Octavian Bârlea (1913-2005) în revista continuatoare *Perspective* din Munchen (*Perspective* 1991-1993, nr. 53-60, pp. 17-207; *Perspective* 1994-1995, nr. 65-68, pp. 1-388). Va rămâne o lucrare de neînlocuit pentru cel ce dorește înțelegerea reală genezei și rosturilor Bisericii greco-catolice din acel timp. Date utile se vor regăsi și despre locuri și evenimente din viitoarea dieceza a Gherlei.

În 1952 va apărea la Madrid volumul colectiv *Biserica Română Unită 250 de ani de istorie*⁷⁰ (îi conferim sigla BRU 250) în care preoții exilați vor prezenta o frescă istorică amplă a acestei Biserici: canonicul orădean Aloisie L. Tăutu (1895-1981)⁷¹ va trata despre apariția creștinismului la români⁷², monseniorul Pamfil Carnațiu (1919-2009)⁷³ va avea două studii legate de unirea românilor transilvăneni cu Biserica Romei și de prezentare a episcopiiilor sufragane⁷⁴, monseniorii Carol Caproș (1912-1995)⁷⁵ și Flaviu Popan (1920-1978)⁷⁶ vor prezenta istoria Bisericii unite

⁷⁰ ****Biserica Română Unită 250 de ani de istorie*, ed. I, Madrid, Tip. Rivadeneyra, 1952, 417 pagini; ed.II, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1998, 339 p.

⁷¹ Despre biografia și activitatea monseniorului Aloisie L. Tăutu a se vedea Periș, Lucian D. – Aloisie Tăutu. *Aspecte din opera istorică*, Blaj, Ed. Buna-Vestire, 2003, 170 p. Vezi și Fernea, Vasile – Profesorul Dr. Aloisie Ludovic Tăutu, în *Viața creștină*, Cluj-Napoca, 1996, VII, nr. 3 (8145), p. 4.

⁷² BRU 250, ed. I, pp. 9-25, ed.II, pp. 9-21.

⁷³ Vezi necrologul său în *** *A decedat la Roma Mons. Pamfil Carnațiu* în *Curierul Creștin. Buletin informativ al Episcopiei de Cluj-Gherla de uz intern*, Cluj-Napoca, 2009, VI, nr. 60, p. 3. Buletinul se dorește o continuare a celui de până la 1948, dar spre deosebire de acela, în acea epocă public și accesibil oricărui doritor, acesta din urmă are un tiraj confidențial, nefiind disponibil nici măcar tuturor preoților diecezani. Pamfil Carnațiu (17.X.1919 Cisteiu de Mureș – 7.IX.2009, Roma) a fost hirotonit preot la Roma în 25.III.1945, a dobândit doctoratul în teologie fiind cooptat în Secretariatul de Stat, unde a ajuns până la poziția de minutant clasa I. A fost și crainic pentru limba română la Radio Vatican. A fost și canonic onorar al Basilicii Sf. Petru, pensionându-se în 1989.

⁷⁴ Despre unire la BRU 250, ed.I, pp. 29-66, ed.II, pp. 25-52, despre eparhii BRU 250, ed. I, pp. 159-173 (Cluj-Gherla la pp. 164-168), ed.II, pp. 125-137 (respectiv pp. 131-133).

⁷⁵ Despre biografia monseniorului Carol Caproș a se vedea albumul omagial *Consecration of St. George Romanian Catholic Church, Canton, Ohio, October 5, 1975*, Canton, Ohio, 1975, s.ed., 97 p., p. 3.

⁷⁶ Necrolog publicat de O(ctavian B(ârlea) *In memoriam: Msgr. Dr. Flaviu Popan* în *Perspective. Revista Misiunii Române Unite din Germania, München*, 1978, I, nr. 1, pp. 14-15.

între 1700 și 1918⁷⁷, prelatul papal DDr Octavian Bârlea (1913-2005)⁷⁸ va oferi o consistentă perspectivă asupra Bisericii Unite între cele două războaie mondiale, fiind precizate și periodicele sau cărțile editate de diverșii autori sub patronaj diecezan.⁷⁹ Preoții Alexandru Mircea (1917-1996)⁸⁰, Pamfil Carnațiu și Mircea Todericiu (1912-1984)⁸¹ vor reliefa tabloul persecuției Bisericii⁸², Alexandru Mircea fiind autorul studiului concludiv asupra problematicei religioase din România.⁸³

Cel care va aprofunda în Exil istoria Bisericii Greco-Catolice din România va fi prelatul Octavian Bârlea (1913-2005)⁸⁴, prin operele sale

⁷⁷ BRU 250, ed. I, pp. 69-155, ed. II, pp. 55-122.

⁷⁸ Pentru activitatea monseniorului Octavian Bârlea a se vedea Periș, Lucian D. – *Monseniorul Octavian Bârlea – o viață consacrată Bisericii și istoriei acesteia*(I), în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 1998-1999, nr. 2-3, pp. 243-253. Din nefericire a doua parte a studiului nu a fost publicată. Vezi și Carp, Mircea – *In Memoriam Monseniorul Octavian Bârlea*, în *Perspective. Revista Misiunii Române Unite din Germania*, München, 2008, XXX, nr.79, pp. 14-15.

⁷⁹ BRU 250, ed. I, pp. 177-273, ed.II, pp. 141-222.

⁸⁰ Prunduș, Silvestru Augustin – *In memoriam Părintele Alexandru Mircea (1917-1996)*, în *Viața Creștină*, 1996, VII, nr. 13 (155), p. 4.

⁸¹ A se vedea necrologul său (Rusu, George) – *Cleveland Priest Succumbs to Illness in Unirea – The Union*, Canton, Ohio, 1984, XXXV, nr 7, p. 3.

⁸² BRU 250, ed.I, pp. 277-366, ed.II, pp. 225-298.

⁸³ Ibidem, ed.I, pp. 369-413, ed.II, pp. 301-333. Ediția a II-a va conține și o postfață redactată de monseniorul Pamfil Carnațiu.

⁸⁴ O biografie a Mons. Octavian Bârlea a fost redactată de urmașul lui la conducerea Misiunii Române din Germania, Pr. Dr. Ioan-Irineu Fărcaș. Fărcaș, Ioan-Irineu – *Omul tuturor. Monseniorul Octavian Bârlea și pătimirile Exilului românesc 1946-1978*, București, Ed. Vreimea, 2017, 463 p., care, din nefericire se oprește inexplicabil la anul 1978. Autorul arată cum monseniorul a fost utilizat de regimul comunist din România ca „agent de influență” în mediul cultural dar omite poziția adoptată de prelatul exilat după 1978, de contestare și de demascare vehementă a diversunilor religioase orchestrate de statul comunist. Această poziție reflectată în editorialele sale din periodicul *Perspective*, nu i-a fost uitată, fiind iată, censurată informațional chiar și într-o operă ce se dorește inovatoare. Volumul este important pentru reliefaarea activității culturale a prelatului, fiind amplu prezentate contexte aparițiilor operelor *Biserica Română Unită 250 de ani* (pp. 146-162), a revistei *Îndreptar* (pp. 107-132), activitatea și publicațiile Societății Academice Române (pp. 219-265), a Academiei Româno-Americane (pp. 348-361). O atenție este acordată *Ostpolitikului* și problemei coexistenței (pp. 270-294), apariției ecumenismului cu Biserica Ortodoxă (pp. 294-322) precum și vizitei monseniorului Bârlea în România din 1977 (pp. 361-376), acceptarea prelatului de a fi folosit ca „agent de influență” fiind făcută la sugestia superiorilor eclesiastici, care apoi, din același motiv l-au marginalizat. Optim este ilustrată ipocrizia lui Paul al VI-lea în problema Bisericii Unite din România (pp. 270-322). De remarcat că monseniorul Bârlea va începe editarea revistei *Perspective* din toamna anului 1978, după alegerea Papei Ioan Paul al II-lea, considerându-se dezlegat de angajamentele curiale precedente.

fundamentale dedicate lui Petru Movilă⁸⁵, episcopului Ioan Bobb⁸⁶, episcopului Ioan Giurgiu Patacky⁸⁷, tentativelor de unire religioasă sub principele Alexandru Ioan Cuza⁸⁸, ulterior revenind cu studii în revista Misiunii Române Unite din Germania, *Perspective*, pe care a inițiat-o în urma sucombării periodicului *BunăVestire* (odată cu moartea monseniorului Flaviu Popan, *spiritus rector* al aceleia).⁸⁹ Monseniorul Bârlea a lansat cele două concepte *Unirea cea dintâi* și *Unirea cea de-a doua*, cu referințe la cele două tendințe ce au apărut de la începutul Unirii religioase: cea de fidelitate față de propria tradiție bizantină și față de moștenirea orientală, și cea subordonată prestanței ritului latin, de latinizare a tradiției și romano-catolicizare. Prelatul Octavian Bârlea s-a dovedit un cercetător deschizător de drumuri avizat și competent în analiza evenimentelor eclesiastice contemporane, dând dovadă de o capacitate de prognoză ieșită din comun, soluțiile propuse de el dovedindu-se în timp cele corecte. Din nefericire, poate și datorită invidiei confrăților, a fost detestat în Țară de cei care și-au însușit calea colaboraționismului cu organele statului socialist, prea adesea studiile sale fiind ignorate, în ciuda imperativelor rigorii academice. Asupra articolelor sale privind perioada Bisericii dintre 1980-1990 vom reveni pe parcursul studiului nostru. Pentru perioada interbelică atragem atenția asupra studiului dedicat *Icoanei și tabloului între Orient și Occident*, prilej pentru a releva tipul de educație primit de studenții teologi la

⁸⁵ Bârlea, Octavian – *De confessione orthodoxa Petri Mohila*, Frankfurt a. Main, Freiburg, Ed. Josef Knecht, 1948, 225 p.

⁸⁶ Idem – *Ex historia romena: Joannes Bob, Episcopus Fogarasiensis*, ed. I Freiburg, Ed. Herder, 1951, 464 p., ed. II, Freiburg, Ed. Knecht, 1990, 464 p.

⁸⁷ Idem – *Ostkirchlicher Tradition und Westlicher Katholizismus. Die Rumänisch Unierte Kirche zwischen 1713-1727*, in *Societas Academica Dacoromana. Acta Historica VI*, Monachii (München), 1966, Belej Vlg., 219 p.

⁸⁸ Idem – *La Roumanie et Rome sous le Prince Alexandru J. Cuza*, in *Societas Academica Dacoromana. Series Historica I*, Romae, 1959, pp. 101-280.

⁸⁹ Bârlea, Octavian – *Între Roma și București. Unirea Românilor*, in *Perspective*, München, 1982, IV, nr. 3-4 (15-16), pp. 1-92; Idem – *B.R.U. și misionarismul Corifeilor Renașterii Culturale*, in *Perspective*, München, 1983, V, nr. 3-4 (19-20), pp. 1-242; Idem – *Unirea Religioasă la porțile Moldovei și ale Țării Românești în prima jumătate a sec. XIX*, in *Perspective*, München, 1986, VIII, nr. 31-32, pp. 1-144; Idem – *Metropolia Bisericii Române Unite proclamată în 1855 la Blaj*, in *Perspective*, München, 1987, X, nr. 37-38, 419 p.; Idem – *Icoana și tabloul între Orient și Occident*, in *Perspective*, München, 1987, IX, nr. 35, pp. 31-72; Idem – *Limes-ul Roman și urmele lui*, in *Perspective*, München, 1990, XII, nr. 47-48, pp. 1-123; Idem – *Unirea Românilor (1697-1701)*, in *Perspective*, München, 1990, XIII, nr. 49-50, pp. 1-89.

Colegiul Pontifical *Pio Romeno* din Roma.⁹⁰ Prin publicarea dispozițiilor pontificale (care preconizau respectarea ritului bizantin) și constatarea cum erau ele respectate în acel colegiu, monseniorul Bârlea a evidențiat cele două tendințe existente la studenții teologi români din 1938: de fidelitate față de propria tradiție sau de fascinație imitativă față de ritul latin. Cele două direcții se vor manifesta și în cadrul opțiunilor impuse de declanșarea prigoanei din 1948.

Monseniorul Octavian Bârlea nu a fost singurul din Exil care s-a ocupat de istoria Bisericii Greco-Catolice. O frumoasă sinteză a oferit-o monseniorul Dr. Petru Gherman / Pierre Gherman (1921-2016)⁹¹ în volumul său *Pensée romaine, peuple roumain*⁹². El va fi autorul unui volum esențial dedicat persecuției religioase din România, la care vom reveni ulterior.

Literatura de specialitate din Exil va fi desigur axată pe prezentarea persecuției, a calvarului Bisericilor (nu doar a celei Greco-Catolice sau Romano-Catolice, ci și a celei Ortodoxe și mai târziu, a Bisericilor Protestante), totuși vor exista câteva opere de sinteză fundamentale (pe care le-am prezentat anterior), fără de care cercetarea istorică de după 1990 nu s-ar fi putut desfășura corespunzător.

În timpul prigoanei au apărut în Țară câteva lucrări *samizdat* dedicate istoriei Bisericii Unite⁹³, cele mai prolifiche fiind realizate la Cluj-Napoca, dedicate în principal cardinalului Iuliu Hossu. Celebrându-se centenarul nașterii sale (1985), Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș, OSBM a reușit prin impulsionearea unor colaboratori finalizarea a două volume dactilografiate intitulate *Cardinalul Iuliu Hossu*⁹⁴, lucrarea putând fi editată

⁹⁰ Idem – *Icoana și tabloul între Orient și Occident*, în *Perspective*, München, 1987, IX, nr. 35, pp. 31-72, mail ales 55-72.

⁹¹ Despre activitatea Pr. Dr. Petru Gherman a se vedea Mitrofan, Ioan; Voina, Marius Alin (coord.) – *Petru Gherman – Medalion aniversar*, Blaj, Centrul de Studii Jacques Maritain, 2013, 228 p. și necrologul publicat în periodicul arhidiecezei de Bruxelles-Malines *Pastoralia. Archidiocèse de Malines-Bruxelles*, 2016, nr. 3, p. 27.

⁹² Gherman, Pierre – *Pensée romaine, peuple roumain*, Paris, Ed. Spes, 1967, 326 p., ultimele zeci de pagini fiind dedicate situației Bisericii Greco-Catolice din Țară și Exil.

⁹³ De pildă volumul finalizat în 1986 al episcopului Ioan Ploscaru: Ploscaru, Ioan – *Scurtă istorie a Bisericii Române*, editat în Timișoara, ed.IV, Ed. Helicon, 1998, 120 p.

⁹⁴ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente; Nicula, Alexandru; Bota, Ioan M.; Costan, Ion – *Cardinalul Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. Unitas, 1995, 467 p. Preoții Alexandru Nicula (1913-2015), Clemente Plaianu (1913-1999), Ioan Costan (1911-1987) au fost colaboratori ai ierarhului clujean.

peste un deceniu. Volumul oferă o excelentă biografie contextualizată a marelui arhiereu, pornindu-se de la genealogiile familiei, studii, realizări pastorale, desemnarea ca episcop și activitatea acestuia, totul în contextul istoric, politic, cultural sau ecleziastic.⁹⁵ Ample pagini sunt afectate persecuțiile bisericești, detenției, domiciliului obligatoriu, situației Bisericii după 1964, perioadei anterioare și imediat următoare decesului.⁹⁶ Partea a doua a operei este dedicată colaboratorilor episcopului, fiind prezentat de fapt șematismul diecezan complet (cu evidențierea parohiilor, filiilor, protopopiatelor, a structurii de conducere și a statisticilor) din 1948.⁹⁷ Volumul include și mărturiile conducătorului Asociației *Oastea Domnului*, Traian Dorz (1914-1989) și a episcopului clandestin Alexandru Todea.⁹⁸ Această operă rămâne referențială și până azi, în ciuda bibliografiei extinse dedicate cardinalului Hossu.

În același an (1985) a fost redactat un studiu sub pseudonim (*Pr. G. Roman*)⁹⁹: *În amintirea Episcopului Dr. Iuliu Hossu*¹⁰⁰, tipărit și acesta tardiv. În 1983 Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș, OSBM a finalizat o lucrare consacrată reînhumării cardinalului (la Cimitirul Belu Catolic, București), cu o importantă documentație, editată și aceasta în condiții de libertate.¹⁰¹ Asupra acestei opere vom reveni, anumite informații și concepte fiind subiectul criticilor acestei lucrări.

Preoții Dr. Silvestru Augustin Prunduș și Clemente Plăianu vor publica de altfel prima sinteză dedicată Bisericii Române Unite după 1990: este vorba de clasicul compendiu *Catolicism și Ortodoxie Românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*¹⁰², lucrarea fiind prima tipărită în Țară, care

⁹⁵ Ibidem, pp. 35-198.

⁹⁶ Ibidem, pp. 199-301.

⁹⁷ Ibidem, pp. 306-424.

⁹⁸ Ibidem, pp. 425-439. Volumul tipărit include și un indice toponimic și onomastic.

⁹⁹ Pr. Silvestru Augustin Prunduș îl bănuia ca autor pe ieromonahul bazilican Sabin Gavril Dăncuș, OSBM (1930-2000) dar mai probabil a putut fi ieromonahul Dr. Gheorghe Gavril Marina, OSBM (1908-1989) (din discuțiile purtate cu autorul acestor rânduri).

¹⁰⁰ Roman, G. – *În amintirea Episcopului Dr. Iuliu Hossu, primul cardinal al românilor, la o sută de ani dela naștere*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003.

¹⁰¹ Prunduș, Silvestru Aug. – *Mormântul cardinalului Iuliu Hossu. Exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, s.ed., 2008, 47 p.

¹⁰² Prunduș, Silvestru Augustin; Plăianu, Clemente – *Catolicism și Ortodoxie Românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața creștină 1994, 253 p + 25 pl. Foto. Despre dieceza de Cluj-Gherla vezi pp. 109-114, 176-177, 182-184.

oferea o perspectivă sistematică asupra evoluției Bisericii Greco-catolice, inclusiv asupra supraviețuirii în clandestinitate.

În 2003 a avut loc în Cluj-Napoca un simpozion dedicat aniversării a 150 de ani de la întemeierea diecezei de Gherla, prilej cu care au fost prezentate comunicări istorice importante legate de această episcopie.¹⁰³ Analog a fost simpozionul omagial dedicat lui Iuliu Hossu în 2010 din Cluj-Napoca, ocazie pentru investigarea altor aspecte istorice diecezane.¹⁰⁴

De observat însă că după 1990 au apărut monografiile ample privind începuturile Unirii pe teritoriul viitoarei eparhii (impunându-se operele istoricilor Greta Miron¹⁰⁵ și Ovidiu Ghitta¹⁰⁶ acesta explicând și de ce sediul

¹⁰³ Suttner, Ernst Chr. – *Armenii și episcopia de Gherla*, in *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 7-16; Câmpeanu, Remus – *Liderii greco-catolici ai generației pașoptiste transilvănene despre reorganizarea Bisericii Române Unite. Studiu de caz: Simion Bărnuțiu și August Treboniu Laurean*, in Idem, pp. 81-87; Ghitta, Ovidiu – *Baia-Mare, locul unde n-a mai ajuns să rezideze un episcop greco-catolic acum 150 de ani*, in Idem, pp. 89-102; Sima, Ana Victoria – *Înființarea și organizarea episcopiei de Gherla în vremea episcopului Ioan Alexi*, in Idem, pp. 103-114; Crihălmeanu, Florentin – *Primele mențiuni despre eparhia de Armenopolis în documentele pontificale*, in Idem, pp. 115-135; Retegan, Simion – *Parohiile protopopiatului Cluj în timpul păstoririi mitropolitului Alexandru Șterca Șuluțiu (1850-1967)*, in Idem, pp. 137-144; Andrei, Mirela; Bocșan, Nicolae – *Viața religioasă în dieceza Gherla reflectată în circularele episcopului Ioan Vancea*, in Idem, pp. 145-152; Capotă, Crina – *Școlile confesionale ale episcopiei greco-catolice de Cluj-Gherla*, in Idem, pp. 199-210; Vasile, Cristian – *Episcopia de Cluj-Gherla în anul 1948*, Idem, pp. 211-216; Ciupea, Ioan – *Opțiuni politice liberale la clericii eparhiei de Cluj-Gherla*, in *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 89-96.

¹⁰⁴ Suttner, Ernst Chr. – *Formarea clerului în Biserica Română Unită*, in Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (edit.) – *Volumul simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013, 249 p., pp. 11-43; Hossu, Valer – *80 de ani de la crearea eparhiilor Maramureșului și de Cluj-Gherla. Implicarea episcopului Dr. Iuliu Hossu în procesul organizării bisericești de după Marea Unire*, in Idem, pp. 75-81; Blasen, Philippe Henri – *Episcopul Iuliu Hossu și Nicula: de la așa-zisa Mănăstire la Mănăstirea propriu-zisă*, in Idem, pp. 82-293.

¹⁰⁵ Miron, Greta Monica – *Biserica Greco-Catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697-1782)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2004, 600p., Eadem – *Biserica Greco-catolică din comitatul Cluj din secolul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2007, 383 p., Eadem – *Viață parohială și diversitate confesională în Transilvania secolului al XVIII-lea. Studiu de caz: ortodocși și uniți în comitatul Dabâca*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015, 364 p. Vezi și Eadem – *Condiția materială a preoțimii unite din comitatul Cluj la mijlocul secolului al XVIII-lea*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2005, L, nr. 1, pp. 103-124.

¹⁰⁶ Ghitta, Ovidiu – *Nașterea unei biserici. Biserica greco-catolică din Sătmar în primul ei secol de existență (1667-1761)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2001, 411 p.

episcopiei a fost stabilit la Gherla, nu la Baia-Mare¹⁰⁷), viața religioasă greco-catolică din acele părți până la fondarea diecezei (aici amintind istoricii Daniel Dumitran¹⁰⁸ sau Ciprian Ghișa¹⁰⁹, precum și documentate studii privind constituirea Mitropoliei de Alba-Iulia și Făgăraș (remarcabile sinteze ale Anei Victoria Sima¹¹⁰, a Ioanei Mihaela Bonda¹¹¹ sau a istoricilor Nicolae Bocșan și Ion Cârja¹¹²).

Începuturile diecezei greco-catolice a Gherlei și analiza istorico-socio-ecclesială au fost realizate de Ana Victoria Sima¹¹³, Ciprian Rigman¹¹⁴, Nicolae Bocșan, Mirela Andrei Popa¹¹⁵, Ion Cârja și Daniel Sularea¹¹⁶, astfel că tabloul istoric al diecezei gherlene din secolul al XIX-lea este amplu și amănunțit conturat. Monografiile ale vicariatelor diecezei (menționăm operele cercetătorilor Ioan Ciocian¹¹⁷ și Mirela

¹⁰⁷ Idem – *Baia Mare-locul unde n-a mai ajuns să rezideze un episcop greco-catolic acum 150 de ani*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, an XLIX, Cluj-Napoca, 2004, pp. 89-103.

¹⁰⁸ Dumitran, Daniel – *Un timp al reformelor. Biserica Greco-catolică din Transilvania sub conducerea episcopului Ioan Bob(1782-1830)*, ed.II, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2007, 448 p.

¹⁰⁹ Ghișa, Ciprian – *Episcopia Greco-Catolică de Făgăraș în timpul păstoririi lui Ioan Lemeni 1832-1850*, 2 volume, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2008.

¹¹⁰ Sima, Ana Victoria – *Vizitele Nunților Apostolici vienezi în Transilvania (1855-1868)*, 2 vol., Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană 2003.

¹¹¹ Bonda, Ioana Mihaela – *Mitropolia Română Unită în timpul păstoririi lui Alexandru Șterca Șuluțiu (1853-1867)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2008, 428 p.

¹¹² Bocșan, Nicolae; Cârja, Ion – *Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I (1869-1879)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2001, 694 p.

¹¹³ Sima, Ana Victoria – *O Episcopie și un Ierarh. Înființarea și organizarea Episcopiei Greco-Catolice de Gherla în vremea Episcopului Ioan Alexi*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2003, 316 p.

¹¹⁴ Rigman, Ciprian – *Parohii, filii și preoți în Episcopia Greco-Catolică de Gherla la mijlocul secolului al XIX-lea (1856-1868)*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2016, 383 p.; Idem – *Protopopiate și protopopi în dieceza greco-catolică de Gherla la mijlocul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2014, 329 p.

¹¹⁵ Vancea, Ioan – *Pastorale și circulare 1865-1869. Ediție și studiu introductiv de Nicolae Bocșan și Mirela Andrei*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2003, 317 p.

¹¹⁶ Sularea, Daniel; Cârja, Ion – *Episcopul Ioan Szabó și Sfântul Scaun. Corespondență (1874-1910). Ediție, studio introductive și note: Ion Cârja și Daniel Sularea*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2007, 355 p.; Sularea, Daniel – *Viața religioasă în Dieceza Greco-catolică de Gherla (1878-1891). Contribuții documentare. Ediție, note și studiu introductive Daniel Sularea*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2008, 469 p.

¹¹⁷ Ciocian, Ioan – *Biserica și societatea românească din Transilvania. Vicariatul Silvaniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Arad, Vasile Goldiș University Press, 2000, 338 p.

Andrei Popa¹¹⁸) vor întregi amploarea și rigoarea cercetărilor, asemenea importantului volum al cercetătoarei Cecilia Cârjă, dedicat Episcopiei de Hajdudorogh¹¹⁹ (acesta fiind precedat de o lucrare documentată realizată de Viorel Ciubotă, dedicată Vicariatului Român al acelei episcopii¹²⁰).

Grupul de cercetători coordonat de Mirela Andrei Popa a editat un valoros dicționar al canonicilor greco-catolici români, din nefericire el oprindu-se pe moment la cei promovați înainte de 1918.¹²¹ Chiar și așa volumul este de neînlocuit pentru explorarea elitelor diecezane din secolele XIX-XX. Spre deosebire de volumul redactat de canonicul Victor Bojor, volumul cercetătorilor clujeni studiază mecanismul de selecție și promovare a elitelor sociale, neinsistându-se asupra aspectelor eclesiastice ale funcțiilor canonice (deși ele sunt riguros amintite).

Tot după 1990 au fost publicate memoriile eclesiastice ale unor figuri clericale proeminente, memorii ce ne transpun în viața și luptele bisericești ale acelor timpuri.

Protopopul Clujului Dr. Elie Dăianu, naționalist român moderat, fidel față de Casa Imperială până în 1918, rămas văduv la tinerețe dar având o prodigioasă activitate publicistică, a fost unul din competitorii scaunului episcopal din Gherla, mai ales în 1916. Înscenându-i-se un proces de agitație, a fost condamnat la un an de detenție în Cluj și deportare la Sopron. Dăianu, având indicii că procesul i-a fost înscenat pentru a fi scos din jocul promovării, a devenit progresiv dar temeinic un contestatar al episcopului Iuliu Hossu, jurnalul său fiind necruțător la adresa familiei Hossu și a nepotismului ilustrat de aceasta.¹²²

¹¹⁸ Popa Andrei, Mirela – *La granita Imperiului. Vicariatul greco-catolic al Rodnei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2006, 424 p.

¹¹⁹ Cârjă, Cecilia – *Românii greco-catolici și Episcopia de Hajdudorogh (1912). Contribuții documentare. Ediție, studii introductiv și note de Cecilia Cârjă*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2009, 493 p.

¹²⁰ Ciubotă, Viorel – *Vicariatul Național Român din Carei (1918-1919)*, Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1997, 213 p.

¹²¹ Popa Andrei, Mirela (coord.); Covaci, Diana; Sima, Ana Victoria; Bedecan, Mihaela; Dan, Aurelia; Balogh, Iosif Marin – *Canonici, profesori și vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918). Dicționar*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2013, 454 p.

¹²² Dăianu, Ilie (Elie) – *Însemnări din închisoare și exil (1917-1918). Ediție îngrijită de Valentin Orga, Maria Aldea, Cosmin Budeancă*, 2 vol., I, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut 2002, 470 p., II, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut 2003, 384 p. Despre Iuliu Hossu a se vedea I, pp. 29-30, 92, 103-104, 143, 173-74, 199, 236, 266, 294, 357, 386, 395, 456, 460-62, II, p. 49, 52-53, 153, 235-

Prepozitul lugojean, viitor arhiereu titular de Tesbia, istoricul și teologul dr. Ioan Boroș (1850-1937) va fi autor al unor suculente memorii, care ne dezvăluie culisele luptelor pentru ocuparea scaunelor eparhiale, dar și aprecieri asupra episcopilor diecezanî înainte de 1918. O călătorie în dieceza Gherlei din 1907 îi va da ocazia de a constata neglijența administrativă, tensiunile dintre capitlu și episcopul Szabo, iar în 1911, la înmormântarea acestuia, va constata urmele maniilor acestuia („două, trei termometre și pendule în fiecare cameră”, faptul că episcopul nu elabora ciorne ci-și scria personal corespondența, inclusiv cea administrativă), iar mutarea episcopului Vasile Hossu din scaunul lugojean în cel gherlean îi va da ocazie canonicului Boroș să-l prezinte fără menajamente)¹²³.

Un alt prepozit lugojean, mărturisitor al credinței, Dr. Nicolae Brînzeu (1883-1962) va ilustra și el în memorii sau jurnale situația eclesiastică interbelică, oferindu-ne indicii asupra funcționării corului episcopal greco-catolic din acea perioadă¹²⁴.

37, 239-40, 250, 254-55, 259, 268, 328, 330, 323. Iuliu Hossu a fost promovat de unchiul său, episcopul Vasile Hossu, susținut de episcopul Valeriu Tr. Frențiu sau de preotul profesor Iosif Siegescu (1873-1931). Mitropolitul Victor Mihaly de Apșa îi era ostil, la fel viitorul episcop Alexandru Rusu. Până în momentul promovării Iuliu Hossu făcuse o figură mediocră. În 1918 era luat în calcul și pentru accederea la tronul mitropolitan. Elie Dăianu va fi critic față de episcopii anului 1917, care nu au manifestat un interes deosebit față de tribulațiile lui. Este însă emoționat de figura episcopului romano-catolic Gusztáv conte Majláth, al Transilvaniei, care l-a vizitat de două ori în închisoare, odată i-a sărutat chiar și mâna (!) și a încercat, chiar dacă fără succes, demersuri în favoarea grațierii sale. Majláth îl sprijinea pe Dăianu pentru episcopat (vezi I, pp. 258-60, 307-10, 382, 391, 394). Memoriile din închisoare ale lui E. Dăianu sunt de asemeni o ilustrare fidelă a ceea ce însemna condiția unui deținut politic român în Austro-Ungaria din timpul primului Război Mondial, față de cea a deținuților politici români de după 1947.

¹²³ Boroș, Ioan – *Memorialistica. Studiu introductiv, ediție și note de Valentin Leu, Nicolae Bocșan, Ion Cârja, Costin Feneșan, Cristian Sabău*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2012, 385 p. Despre Ioan Szabo a se vedea pp. 177-183, 203-04, despre Vasile Hossu și intrigile lui pp. 161-173, 198-201, 225, 231-33, 247-253, Vasile Hossu fiind suspectat că a achiesat la fondarea diecezei de Hajdudorogh în schimbul unui fond important pentru construirea unui centru episcopal adecvat în Gherla, sau chiar de apartenență la masonerie (p. 233). Despre competiția episcopală de la Gherla din 1916-1917 și lansarea lui Iuliu Hossu vezi pp. 205-216.

¹²⁴ Brînzeu, Nicolae – *Memoriile unui preot bătrân. Ediție, prefață și note de Pia Brînzeu*, Timișoara, Ed. Marineasa, 2008, 396 p. (mai ales pp. 250-358) și Idem – *Jurnalul unui preot bătrân. Ediție, prefață și note de Pia Brînzeu și Luminița Wallner-Bărbulescu. Cuvânt înainte de Claudiu T. Arieșan*, Ed. II, Timișoara, Ed. Eurostampa, 2011, 784 p., mai ales pp. 31-406.

Nu în ultimul rând, pentru observațiile legate de prefacerile instaurate după Primul Război Mondial și consecințele acestora pe plan ecleziastic local, sunt importante memoriile arhiepiscopului romano-catolic de București, Raymund Netzhammer, OSB (1862-1945, arhiepiscop de București între 1905-1924), acesta prezentând nu doar figurile episcopilor catolici regăsiți în România Mare, ci și debutul și stilul de lucru al Nunțiatunii Apostolice deschise la București.¹²⁵

Pe lângă activitatea impresionantă din punct de vedere pastoral, catehetic, scolastic, național, al unor episcopi, nu trebuie uitată dimensiunea umană a vârfurilor ecleziastice, cu limitele și calitățile ei. Episcopii și canonicii erau și ei oameni, cu slăbiciunile și calitățile lor, altfel extrem de educați și care și-au înmulțit talanții: eroismul lor a ieșit evidențiat în momentele de criză și de persecuție.

Pentru studiul raporturilor dintre Sf. Scaun și România trebuiesc semnalate operele lui Ion Dumitriu-Snagov (1927-2001)¹²⁶, volumul Adelei Herban¹²⁷, dar și volumul de acte oficiale alcătuit de cercetătorii Marius Bucur, Cristina Păiușan, Ioan Popescu și Dumitru Preda.¹²⁸ Operele acestor cercetători vor fi armonios completate de impresionanta monografie

¹²⁵ Netzhammer, Raymund – *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase. Ediție realizată de Nikolaus Netzhammer în colaborare cu Krista Zach*, 2 vol., București, Ed. Academiei Române, 2005, mai ales vol.II, pp. 857-1294.

¹²⁶ Dumitriu-Snagov, Ion – *România și Vaticanul. Relații diplomatice (1918)*, București, 1993, s.ed., 28 p., Idem – *România în diplomația Vaticanului 1939-1944*, ed. I, București, Ed. Garamond, 1991, 238 p., ed.II, București, Ed. Europa Nova, 1999, 238, p., cu preambule importante asupra debutului acestor relații. De remarcat însă că *Statul Cetății Vaticanului* va lua naștere în urma Concordatului dintre Regatul Italian și Sf. Scaun (11.II.1929). Denumirea corectă este *Sf. Scaun*, relațiile diplomatice ale statelor fiind stabilite cu *Papii* de resort (acest fapt începând cu Evul mediu), și nu cu Statul Papal, a cărui extindere a variat în decursul timpului.

¹²⁷ Herban, Adela – *România-Vatican, 1920-1940: relații diplomatice*, Deva, Ed. Călăuza, 2002, 369 p.

¹²⁸ Ministerul Afacerilor Externe. Direcția Arhivelor Diplomatie.- *România-Vatican. Relații diplomatice I. 1920-1950*, București, Ed. Enciclopedică, 2003, 368 p. + 8 planșe. Volumul a fost editat anterior într-o formă prescurtată, redusă, și în italiană: ***Ambasciata di Romania presso la Santa Sede – *La Romania e la Santa Sede. Documenti diplomatici*, Vatican, Libreria Editrice Vaticana, 2000, 246 p. Titlul ambasadei române confirmă aserțiunea noastră din nota precedentă.

realizată de Lucian Turcu, dedicată mitropolitului Vasile Suciu¹²⁹, dar și de studiul anterior aparținând unuia din cei mai importanți istorici ai catolicismului ardelean de limbă maghiară, Péter Sas¹³⁰.

Sinteze generale, necesare pentru abordarea problematicilor Bisericii Greco-Catolice au fost realizate și de Marcel Știrban și Codruța Maria Știrban.¹³¹

Tot după 1990 au fost publicate *arhondologiile* diecezelor catolice din România, anume listele cu episcopii și vicarii capitulari ai diecezelor respective, însoțite de *cursus honorum* eclesastic, acolo unde a fost posibil, pentru fiecare demnitar bisericesc respectiv.¹³²

¹²⁹ Turcu, Lucian – *Între idealuri și realitate. Arhiepiscopia greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș în timpul păstoririi mitropolitului Vasile Suciu (1920-1935)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2017, 626 p. Sunt esențiale paginile dedicate inițial proiectului de autonomie catolică maghiară (pp. 232-239), apoi contextului diplomatic, al celui internațional și local (pp. 32-60), discuțiilor privind proiectul de lege școlară și de Constituție (60-82), al legii cultelor (pp. 82-151), al relațiilor cu Sf. Scaun după 1918 și al Concordatului (pp. 151-230). Descrierea accederii la tronul mitropolitan a lui Vasile Suciu este de asemeni acribic redată (pp. 231-278). Din nefericire bibliografia indicată nu precizează editurile care au publicat studiile citate.

¹³⁰ Sas Péter – *Az erdélyi római katolikus egyház 1900-1948* [Biserica romano-catolică ardeleană 1900-1948], Budapest, Mundus Magyar Egyetem Kiado, Barankovics István Álapítvány, 2008, 272 p. Esențiale sunt documentele selectate (1867-1948), prezentate la pp. 171-261.

¹³¹ Știrban, Marcel; Știrban, Codruța Maria – *Din istoria Bisericii Române Unite. Biserică, Școală, Națiune*, 3 vol. I. *De la începuturi până la 1918*, Satu-Mare, Ed. Muzeul Sătmărean, 2005, p. 392 p., II. *De la 1918 la 1941*, Satu-Mare, Ed. Muzeul Sătmărean, 2005, Ed. Muzeul Sătmărean, 378 p. (relevante sunt primele 262), III. *Bibliografie și Documente*, Satu-Mare, Ed. Muzeul Sătmărean, 2008. Idem – *Din istoria României. VI. Istorie și credință. Oameni și locuri. Locuri și oameni*, Cluj-Napoca, Târgul-Mureș, Ed. Napoca Star, Ed. Edu Tg. Mureș, 2011, 511 p., unele cu valoare inegală.

A se vedea și studiul *samizdat* al preotului și filosofului neo-tomist Ioan Miclea (1902-1982) Miclea, Ioan – *Atitudinea culturală a Bisericii Unite a Blajului dintre cele două războaie mondiale*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2006, LI, nr. 1, pp. 165-230.

¹³² A se vedea volumul fundamental al arhiepiscopului IPS dr. György Jakubinyi – Jakubinyi, György – *Romániai Katolikus, Erdélyi protestáns és izraelita vallási archontologia* [Arhondologia catolicilor din România, a protestanților și a confesiunii izraelite din Ardeal], Ed. III, Kolozsvár, 2010, Ed. Verbum, 158 p., diecezei de Cluj-Gherla fiindu-i consacrate pp. 53-57, iar lui Iuliu Hossu pp. 54-55. Pentru dieceza de Gherla și Cluj-Gherla vezi și Birtz, Mircea Remus – *Arhondologia Diecezei Greco-Catolice de Gherla, ulterior de Cluj-Gherla*, în *Școala Ardeleană. Anuar*, Oradea, 2013, VII, Ed. Sf. Episcop Vasile, pp. 171-183, care completează studiul arhiepiscopului introducând pentru această dieceză și datele

O contribuție importantă va fi adusă de trei cercetători blăjeni, P. Cristian Barta, Ciprian Ghișa și Dumitru Petru, prin publicarea unui volum dedicat anchetelor apostolice din seminariile și academiile teologice greco-catolice interbelice¹³³. Ancheta din 1937 (publicată în 1939) a părintelui Joseph Rousseau, vizitator apostolic, oferă o frescă vie a corpului teologic profesoral, a mentalităților din seminarii și academii, evidențiind două tendințe, deja descrise de monseniorul Bârlea¹³⁴: cea de fidelitate față de propriul rit și cea de romano-catolicizare (latinizare). Repetăm că această atitudine va determina comportamente și opțiuni specifice, nu doar la debutul prigoanei ci și ulterior, chiar până în zilele noastre.

Aici intervenim cu o observație: ritul bisericesc este înțeles *stricto sensu* ca ansamblul de rugăciuni și ceremonii religioase, conform tradițiilor eclesiastice majore (roman, bizantin, hispanic mozarab, armean, sirian, malabarez, malankarez etc.). În realitate el cuprinde și prevederile dreptului canonic local specific, modul specific bisericesc de citire al Scripturii, modul de a face teologie (a teologhisi). Practic, el reflectă o sinteză metafizică a propriei tradiții liturgice. Mai trebuie menționat faptul că până în 1969 (promulgarea noului rit liturgic romano-catolic) vechiul rit roman era celebrat în limba latină, fiind deosebit substanțial de cel nou, inclusiv ceremonial. Ritul roman clasic are propria tradiție canonică (uneori căzând în juridism), metoda scolastică și

vicarilor capitulari. Despre succesiunea apostolică a episcopilor greco-catolici din România, inclusiv cei ai Gherlei, a se vedea Birtz, Remus Mircea; Kierein, Manfred – *Câteva succesiuni apostolice catolice din România*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, MMXI, 120 p., pentru cei de Gherla / Cluj-Gherla pp. 62-74. În anul 2018 a apărut sub coordonarea lui Crihălmean Florentin (coord.) – *Arhontologia episcopilor eparhiei greco-catolice de Gherla, ulterior de Cluj-Gherla*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018, 76 pag., prezentând *cursus honorum* al episcopilor diecezani. De remarcat că termenul corect în limba română este **arhondologie** (de la grecescul *arhonda*, titlu de adresare către boierii din epoca fanariotă). Lucrarea ignoră existența vicarilor capitulari, Alexandru Todea este prezentat ca ordinariu *substitut* al diezei de Cluj-Gherla, iar episcopul Ioan Chertes drept auxiliar (p. 46, 63-64). Nu se explică cine a condus dieceza între 1970-1987. Redactorii broșurii nu au înțeles minimal termenii canonici, compromițând un demers istoric de altfel important.

¹³³ A se vedea *Învățămintul teologic greco-catolic din România interbelică față în față cu standardele pontificale. Rezultatele inspecției apostolice realizate în seminariile și școlile diecezane superioare de băieți de rit bizantin din România 1938. Ediție îngrijită de Cristian Barta, Ciprian Ghișa și Dumitru Petru*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2010, 232 p. Pentru dieceza de Cluj-Gherla sunt importante paginile: 48, 51, 62, 65-69, 71, 178-197.

¹³⁴ Bârlea, Octavian – *Icoana și tabloul între Orient și Occident*, în *Perspective*, München, 1987, IX, nr. 35, pp. 31-72, mail ales 55-72.

neo-scolastică fiindu-i specific. Este un rit riguros și univoc. Astăzi cel care asistă la o liturghie sau un ceremonial romano-catolic nu-și poate imagina profunditatea și rigoarea vechiului rit roman (numit impropriu tridentin, Conciliul Tridentin și Papa Pius al V-lea nefăcând altceva decât să purifice ritul de unele practici adăugate în timpul Renașterii).

Un volum de sinteză, apărut în condiții grafice impecabile în prima ediție în 2013, reeditat ulterior în 2017, cu valențe jubiliare, coordonat de episcopul diecezan Florentin Crihălmeanu, va prezenta cititorilor nu doar momentele istorice esențiale diecezane, ci și biografia ilustrată a ierarhilor diecezani.¹³⁵

Parcurend materialele istorice dedicate eparhiei de Gherla și de Cluj-Gherla putem sintetiza câteva concluzii:

1. Dieceza a fost fondată de împăratul Francisc Iosif în 1850, fiind preconizată pontifical în 1853. Dacă acest adevăr era recunoscut limpede înainte de 1918, în perioada interbelică el a ajuns să fie trecut cu vederea și ignorat practic după 1990.
2. Episcopii diecezani au fost persoane erudite, implicate în viața ecleziastică, unii impunându-se și prin studiile lor (Ioan Alexi, Ioan Vancea), cei mai mulți dorind sincer o primenire a vieții pastorale, a

¹³⁵ Crihălmeanu, Florentin (coord.) – *File din istoria eparhiei de Cluj-Gherla, Claudipoli-Armenopoli, a românilor. Scurtă istorie și biografiile episcopilor eparhiali*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2013, 223 p. Volumul prezintă o sumară istorie a Bisericii Greco-Catolice din Ardeal, istoria diecezei (pp. 18-33), biografiile episcopilor Ioan Alexi (pp. 35-48), Ioan Vancea (pp. 49-60), Mihai Pavel (pp. 61-70), Ioan Szabo (pp. 71-82), Vasile Hossu (pp. 83-94), Iuliu Hossu (pp. 95-124), Ioan Chertes (pp. 125-135), George Guțiu (pp. 137-153) și Florentin Crihălmeanu (pp. 155-177), fiind urmat de o cronologie generală începând de la încoronarea împăratului Leopold I (1658) până în anul 2013 (pp. 179-205), urmat de un util glosar de termeni și de bibliografie. Ediția a II-a are titlul ușor modificat: Crihălmeanu, Florentin (coord.) – *File din istoria eparhiei de Cluj-Gherla, a românilor. Scurtă istorie, biografiile episcopilor eparhiali și cronologia 1658-2017. Ediția a II-a revăzută și adăugită*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2017, 247 p. Remarcăm aceleași pagini dedicate istoricului diecezan (pp. 13-33), biografiile episcopale (pp. 37-177), fiind amplificată cronologia, adusă la zi (pp. 179-211). Din nefericire, în ciuda calității grafice excelente și a imaginilor atent selectate, volumul are câteva scăpări: rolul imperial în fondarea diecezei este ignorat, episcopul Ioan Chertes a fost episcop titular dar nicicum diecezan (cel mult administrator apostolic), existența episcopului Emil Riti este trecută sub tăcere, asemenea și jurisdicția deținută de Alexandru Todea între 1987-1990, iar scurta mențiune despre conducerea eparhială din clandestinitate menționează *ternarele diecezane* (ed.I, p. 26, ed. II, p. 26), instituții canonice fără suport real.

catehezei, a educației religioase (boala episcopului Ioan Szabo l-a împiedicat în exercitarea vizitelor canonice).

3. Lupta pentru crearea, conservarea, multiplicarea și perfecționarea școlilor confesionale a fost o constantă episcopală, asemeni apărarea limbii române și a autonomiei eclesiastice greco-catolice românești.
4. Episcopii erau secondați de un Capitlu diecezan, instituție de drept imperial și pontifical, în care au fost promovați clerici merituosi, erudiți, de regulă foști profesori de teologie. Unii din aceștia au avut o operă impresionantă (Victor Bojor, Ion Agârbiceanu). Administrația capitulară a funcționat cu un bun randament, excepție făcând perioada finală a maladiei episcopului Szabo. Primii canonici au fost numiți de împărat, prepozitul Macedon Pop fiind și preconizat de Papă; ulterior canonicii au fost numiți de episcopul diecezan, după consultarea celorlalți membri capitulari. *Cursus honorum* capitular era precis, canonicii promovând din treaptă în treaptă, pe măsura umplerii capitolului.
5. Implicarea politică a episcopilor a fost o constantă, linia dominatoare fiind patriotismul dinastic (*ante* și *post* 1918), episcopii gherleni căutând prin atitudini diplomatice și bune raporturi cu partidele guvernamentale maghiare să obțină beneficii pentru dieceză; Iuliu Hossu va fi și el un *cultor* al Regalității, dar spre deosebire de marea masă a clerului său și a celui greco-catolic în general, va avea clare simpatii liberale (acest fapt fiind o piedecă pentru accederea în scaunul mitropolitan).
6. Comportamental, deși episcopii au uzat de arta combinațiilor politice pentru a succede în scaun, uneori cazul de nepotism fiind flagrant, odată instalați s-au dovedit oameni de aleasă educație, dând dovadă de demnitate și fermitate unde a fost cazul (chiar și în cazul episcopilor Szabo și Vasile Hossu).
7. Educația clerului s-a făcut după modelul seminariilor romano-catolice din Imperiu, clerul fiind în mare parte predispus spre latinizare (în disciplina canonică, în practicile de pietate), dar fiind extrem de bine exersat în *tipicul* ritului bizantin. Meritul episcopului

Ioan Szabo a fost că s-a opus cu energie traficului de intenții liturgice (unii preoți acceptând sume importante de bani în vederea celebrării ulterioare de liturghii, folosind aceste sume în diverse întreprinderi ulterioare, unele cu caracter patriotic- cazul notoriu al Pr. Dr. Vasile Lucaciu) care puteau conduce la sacrilegii sau profanări. Episcopul Iuliu Hossu a introdus practica examinării periodice a preoților diecezani, mai ales din cazuistica morală (Revista *Cuvântul Adevărului* de la Bixad a excelat în oferirea de probleme de cazuistică) dar și a exercițiilor spirituale regulate și a celebrării frecvente liturgice, tocmai pentru evitarea laxismului moral, religios sau spiritual. Din nefericire cazuistica a creat un anumit tip de mentalitate, cu efecte nocive în timpul clandestinității.

8. Mutarea scaunul eparhial la Cluj, proces inițiat în 1930 va fi un pas logic, Clujul fiind deja consacrat drept capitala culturală a Ardealului (existența Universității Regale *Francisc Iosif*, iar după 1919 a *Daciei Superioare „Regele Ferdinand”*), din 1919 adăpostind și sediul unei episcopii ortodoxe, a cărei rosturi misionare (anti greco-catolice) nu putea fi ignorată.
9. Relațiile cu Biserica Romano-Catolică au cunoscut și ele anumite schimbări: dacă înainte de 1918 existau raporturi educaționale (frecventarea seminariilor, a facultăților de teologie) cu romano-catolicii ardeleni, cu cei din Ungaria sau Austria, sau colaborări personale (adesea în vederea sprijinului accederii în trepte clericale superioare, prietenii, traduceri ale unor autori spirituali), existând însă rezerva cauzată de presiunea națională, după 1918 va începe un proces de cooperare, mai ales în înfruntarea unor probleme legislative de interes comun (statutul școlilor confesionale, legea cultelor, problema Concordatului), o solidaritate catolică intensă fiind detectabilă doar din 1948, când persecuția anticatolică se va manifesta deschis, sau în timpul detenției pentru credință.
10. Raporturile cu Biserica Ortodoxă Română vor fi și ele modificate. Un ecumenism practic va exista mai ales în clerul rural (unde preoții ambelor străni vor concelebra servicii paraliturgice), sau în cadrul activităților culturale și naționale (cooperarea în cadrul ASTREI, în

cadrul politic al Partidului Național Român, al celui Constituțional, în funcție de orientările frunțașilor eclesiastici respectivi), după 1918 Biserica Greco-catolică va oferi impresia unei cetăți asediate de către Biserica Ortodoxă Română, ea însăși fiind într-un proces de reorganizare¹³⁶. O redescoperire a solidarității etnice transconfesionale

¹³⁶ O analiză excelentă a procesului de reconfigurare a Bisericii Ortodoxe va fi oferită de Paul Brusanowski, în trei volume de referință: Brusanowski, Paul – *Reforma constituțională din Biserica Ortodoxă Română a Transilvaniei între 1850-1925*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2007, 294 p., Idem- *Autonomia și constituționalismul în dezbaterile privind unificarea Bisericii Ortodoxe Române (1919-1925)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2007, 394 p., Idem – *Stat și Biserică în Vechea Românie între 1821-1925*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2007, 308 p.

În 1925 Biserica Ortodoxă Română a fost ridicată la rang de Patriarhat, atingând un prestigiu cu mari expectative din partea celorlalte Biserici Ortodoxe, prestigiu consumat prea repede în urma interferențelor politice în viața bisericească. Actele fundamentale au fost publicate de Simedrea, Tit – *Patriarhia Română. Acte și documente*, București, Tip. Cărilor Bisericești, 1925, 226 p. Tomosul Patriarhiei Ecumenice, din 30.VII.1925, semnat de Patriarhul Ecumenic Vasile al II-lea recunoștea condiționat, sub rezerva sancțiunii ulterioare, din partea unui Sinod Ecumenic sau a unui Mare Sinod titlul de Patriarh acordat Mitropolitului Primat Miron Cristea (Ibidem, pp. 131-133, mai ales p. 132).

O întrebare în subtext este alta: cum priveau ardelenii Biserica Ortodoxă Română din Vechiul Regat, nu din punct de vedere dogmatic, ci din punct de vedere canonic instituțional? Răspunsul îl oferă lucrările teologului și avocatului Codin Cernăianu (1884-?), căsătorit cu o vară a Elenei Lupescu, apropiat inițial de A.C.Cuza, ulterior deputat PNȚ, publicist ortodox, azi trecut sub *damnatio memoriae*. Acesta a pornit din 1906 o campanie împotriva necanonicităților și a abuzurilor din Biserica Ortodoxă a Vechiului Regat, fiind susținut de profesori de la Universitatea din Cernăuți și luând apărarea episcopilor aflați în dizgrație datorită intransigenței lor morale (Gheorghe Saffirin, Vartolomei Stănescu, Gurie Grossu, Visarion Puiu etc.). Iată câteva din textele lui, toate prevăzute cu documente anexe, care redau o stare tristă a administrației eclesiastice din Vechiul Regat: Cernăianu, C. – *Patru ani de luptă. D-l. N. Iorga și Biserica. Spovedania Arhimandritului Scriban*, București, Tip. Dimitre C. Ionescu, 1912, 432 p., Idem – *Secretele turburării bisericești. Spovedania Arhimandritului Scriban*, București, Tip. Dimitre C. Ionescu, 1913, 72 p.; Păunescu, St. C.; Cernăianu, C. – *Condamnarea și punerea la index a lucrării „Mica Biblie cu icoane”*, București, Tip. Dimitre C. Ionescu, 1913, 38 p.; Idem – *Înfrunarea nesocotiților profesori și teologi de la Seminarul Andreian din Sibiu*, București, Tip. Dimitre C. Ionescu, 1914, 126 p. – este prima acuză de cripto-protestantism adusă motivat lui Nicolae Bălan; Cernăianu, C. – *Biserica din Regat 1908-1918*, București, Tip. Dimitre C. Ionescu, 1920, 411 p., Idem – *Țigani în Biserică. Partea I-a*, București, Tip. Române Unite, 1928, 48 p., despre T. Simedrea, Nichifor Crainic și alții; Idem – *Idolul și blestemățiile din Eparhia Olteniei*, București, Tip. Capitalei, 1932, 45 p.; Idem – *Idolul Neamului, Câpcăun al cinstei, al prestigiului, al demnității naționale*, București, 1932, 52 p.; Idem – N. Iorga. *Idolul Neamului Românesc. Antologie pentru posteritate*, București, Tip. Îndreptarea, 1931, 69 p., ultimele dedicate amestecului abuziv al lui N. Iorga în afacerile eclesiastice.

va fi detectabilă între 1940-1945 în Ardealul de Nord, repede uitată de ierarhia ortodoxă, momentul de ruptură al dialogului fiind consumat în 1948.

II.2. Figura Episcopului Iuliu Hossu. Indicii bibliografice

Episcopul Iuliu Hossu și-a inițiat păstorirea într-o lume tradițională, creștină, dominată de ordine și curtoazie, în care clerul avea poziția socială proeminentă, societatea însăși fiind determinată de un *ordo* tradițional, terminând-o într-o lume în care preoția din propria dieceză se putea exercita doar clandestin, adesea după orele de servicii abrutizante, când valorile creștine erau luate în deriziune, iar bunele maniere de altădată erau ferm oculte.

Prin implicarea lui activă în evenimentele din 1918, prin stilul dezbaterilor sale parlamentare, prin atitudinea demnă cu care a înfruntat perioada dintre 1940-1944, prin opoziția fermă la comunizare dar și la orice tentativă de distrugere a Bisericii sale, prin foarte ampla activitate pastorală pe care a desfășurat-o, Iuliu Hossu a devenit o figură eroică a Rezistenței românești.

Primele materiale legate de biografia ierarhului au fost menționate anterior. Odată cu începutul persecuției și arestarea episcopului, persoana și activitatea lui au fost prezentate doar în Exil, el devenind o figură emblematică a rezistenței spirituale românești.

Anterior s-a făcut referire la numărul omagial al periodicului *Curierul Creștin* din 1942 și la Șematismul diecezan din 1947, lucrări care au conturat sumar biografia episcopului Iuliu Hossu, accentul fiind pus desigur pe activitatea lui pastorală și administrativă.

În Exil vor apare la început scurte medalioane biografice dedicate episcopului mărturisitor al credinței, legate de descrierea persecuției religioase începută în Republica Populară Română. Dată fiind raritatea

Exemplarele acestor volume, din Biblioteca Centrală de la Blaj (actualmente depozitate în Biblioteca Academiei Române-Filiala Cluj-Napoca) au aparținut viitorului mitropolit Alexandru Nicolescu, fiind adnotate de acesta. Adnotările lui dovedesc consternare și uimire, Nicolescu fiind șocat de cele citite (și verificate de el prin alte surse).

unor publicații scoase de românii exilați, desigur că nu putem prezenta o evidență completă a studiilor sau a articolelor legate de subiectul nostru, oprindu-ne doar la cele pe care le-am putut consulta efectiv.

Revista *Suflet Românesc* apărută la Roma între 1949-1952¹³⁷ a oferit o cronologie a persecuției bisericești, date despre cei prizoniți pentru credință sau reacții ale Exilului la abuzurile, crimele sau samavolniciile din RPR. Iuliu Hossu va avea partea lui de pomenire.¹³⁸

Periodicul *Curierul Creștin – El mensajero cristiano*, al Misiunii Române din Buenos Aires, apărut între 1951-1953¹³⁹, va observa și el acribic situația din România. Un articol al monseniorului Pamfil Carnațiu va consemna atent implicarea lui Iuliu Hossu în condamnarea și dezavuarea evenimentelor de la Cluj din 1948.¹⁴⁰

Filosoful și publicistul Dumitru Cristian Amzăr (1906-1999), elevul lui Nae Ionescu, rămas în Exil după 1940, va scoate la Wiesbaden în 1954 publicația *Frăția Ortodoxă. Organ de acțiune pentru Ortodoxie și Românism* în 10 numere. Deși pe poziții ortodoxe, polemic față de Biserica Catolică, el se

¹³⁷ Revista era editată de teologii români ce rezidau la Colegiul Pontifical Pio Romeno, redactor principal fiind monseniorul Gheorghe Cosma (1911-1992). Despre acesta vezi Carnațiu, Pamfil – *Monseniorul G.Cosma (1811-1992)*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1993, IV, nr. 9 (79), p. 3.

¹³⁸ Vezi red. – *Mărturisitorii credinței și eroii Neamului*, în *Suflet Românesc. Revistă de cultură creștină*, Roma, 1949, I, nr. 10, pp. 21-26., despre Iuliu Hossu, micro biografie, intervențiile din 1948 și arestarea lui, p. 22; P.V.Martor – *O pagină tristă*, în Idem – pp. 27-31, oferind cronologia evenimentelor de la Cluj, a pseudosinodului din 1.X.1948, rolul nefast al canonicului Emil de Iuga, activitatea Sinodului Bisericii ortodoxe și decretul din 1.XII.1948 de scoatere în afara legii a Bisericii Unite. Sub pseudonimul P.V.Martor poate fi identificat P. Vasile Ilea, viitor ieromonah carmelitan Thereziu al Crucii Ilea (1914-1975), care a reușit să fugă din România la începutul anului 1949. Necrologul său în revista *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1975, XIV, nr. 3-4, pp. 190-191.

¹³⁹ Revista, de o aleasă ținută intelectuală, era coordonată de preoții Dr. Gheorghe Rusu (1917-1996) și Dr. Ioan Dan (1917-1986). Despre biografia monseniorului Gheorghe Rus(u) vezi *Detroit Pastor Appointed Vicar General*, în *Unirea-The Union*, Canton, 1984, XXXV, nr. 4, p. 1. Necrologul monseniorului Ioan Dan: O. B. – *Prelat Ioan Dan*, în *Perspective*, Munchen, 1986, IX, nr.33, pp. 19-20.

¹⁴⁰ P.C. – *Atitudinea Episcopatului Unit în fața persecuției*, în *Curierul creștin. El mensajero cristiano*, Buenos Aires, 1952, II, Ian.-Mar., pp. 13-16. În același număr, la rubrica știri, va fi dată informația că Iuliu Hossu ar fi fost deportat după arestare în URSS la Nikolaiev (Ibidem – pp. 105-106).

va disocia de abuzurile și complicitățile ierarhiei ortodoxe din RPR. În primele două numere va oferi o statistică a celor reprimăți.¹⁴¹

Lucrarea de sinteză menționată anterior *Biserica Română Unită 250 de ani*¹⁴² va înfățișa tabloul amplu al persecuției anti-catolice, figurii lui Iuliu Hossu fiindu-i rezervate mențiuni importante.¹⁴³

Datele vor fi repetate, corectate, prevăzute cu noi documente și extinse și în cazul persecuțiilor anti- ortodoxe sau împotriva romano-catolicilor, inclusiv prin demascarea curentului romano-catolic colaboraționist de opera fundamentală a Pr. Dr. Petru / Pierre Gherman – *L'ame roumaine écartelée*.¹⁴⁴. Opera monseniorului Gherman este cea mai

¹⁴¹ În *Frăția Ortodoxă. Organ de acțiune pentru Ortodoxie și Românism*, Wiesbaden, I, nr. 1, p. 7, va consemna că în RPR sunt întemnițați 20.000 de credincioși, 15 episcopi catolici din care 9 ar fi murit, din 3000 de preoți catolici rămânând liberi doar 800, 600 de preoți fiind arestați, iar episcopii ortodocși anticomuniști fiind înlăturați.. În nr. 2, pp. 15-16, recenzând volumul lui Pop, Nicolae – *Kirche unter Hammer und Sichel. Die Kirchenverfolgung in Rumänien*, Berlin, Ed. Morus, 1953, 148 p., va preciza că 7 episcopi catolici au rămas în închisori, alături de 1500 de preoți. Va contesta ideea (reală însă) că până în 1948 Biserica Ortodoxă ar fi dorit desființarea celei Unite, dar va sublinia că dispozițiile ierarhiei ortodoxe din România, aservite statului comunist, nu pot fi atribuite adevăratei Biserici Ortodoxe, care supraviețuiește în Exil. Despre biobibliografia lui D.C.Amzăr a se vedea Amzăr, Dumitru Cristian – *Jurnal berlinez. Ediție îngrijită de Dora Mezdrea și Dinu D. Amzăr*, București, Ed. România Press, 2005.

¹⁴² Vezi nota 70.

¹⁴³ *BRU 250*, ed. I, mai ales pp. 307-354 dedicate măsurilor legislative anticatolice, a ripostei ierarhilor greco-catolici, Hossu fiind permanent solidar cu ei, a pseudosinodului de la Cluj și a reacției lui Hossu (mai ales pp. 310-313, 317-318, 324, 326-327), participarea ierarhului clujean la diferitele memorii către autorități, ultima pastorală a acestuia (25.x.1948, pp. 336-337), arestarea episcopilor (354-356), reacția preoților clujeni fideli (pp. 338-343), calendarul arestărilor, al detenției din Dragoslavele, Căldărușani și de aici la un loc necunoscut (Sighet) (pp. 354-356).

¹⁴⁴ Gherman, Pierre – *L'ame roumaine écartelée*, Paris, Ed. Du Cèdre, 1955, 258 p. Persecuțiile anti-greco-catolice la pp. 15-158, reacțiile de solidarizare a Bisericii ortodoxe Române din Exil cu Biserica Greco-Catolică la pp. 147-157, persecuțiile anti-romano-catolice la pp. 159-200, procesele truate anti-catolice și excomunicarea pontificală rezervată persecutorilor la pp. 178-919, persecuțiile anti-ortodoxe la pp. 201-221, aneele mișcării romano-catolice colaboraționiste la pp. 227-235, alte anexe 236-255 p. Despre Iuliu Hossu vezi p. 65, 80, 91-92, 98-99, 107, 135, despre situația din Cluj pp. 87-98, 116-120. Un caz similar este cel al cărții lui Rubsel, R. S. – *Iadul pe pământ*, Paris, Ed. Autorului, 1955, inaccesibilă nouă. Cf. Lascu, Viorica – *Mărturia unui evreu despre persecutarea Bisericii Române Unite*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIV, nr. 2, pp. 123-126.

riguroasă, mai bine documentată lucrare apărută în Exil despre persecuțiile religioase din România suferite de catolici și ortodocși după 1945 și până în 1954. Din nefericire ea va fi aproape complet ignorată de cercetătorii români de după 1990, inclusiv de cei care au abordat studiul persecuțiilor religioase din România reflectate în documentele diplomatice franceze.

Din parcurgerea doar a câtorva studii vom observa că suportul documentar al acestora a fost oferit de refugiații din Țară, de agențiile internaționale de știri, serviciile de presă catolice (prestigioasa *La Documentation catholique*), buletinele de presă ale Sf. Scaun și desigur informațiile oferite de atașații de presă străini de pe lângă oficiile diplomatice occidentale care mai puteau activa în RPR. Presa socialistă putea oferi și ea date semnificative, odată ce era destructurată ideologic sau propagandistic.

Revista *Bună-Vestire* din Roma, apărută între 1961-1978, demnă (și inegalabilă) continuatoare a *Culturii Creștine* și a *Sufletului Românesc*, sub patronajul intelectual al monseniorului Dr. Aloisie Tăutu și a Monseniorului Dr. Flaviu Popan va marca momentele de seamă din viața arhierelui român exilat la Căldărușani. În 1965, pe când arhierul mărturisitor va aniversa 80 de ani, va fi felicitat (în domiciliul obligatoriu) telegrafic de Paul al VI-lea¹⁴⁵, asemeni felicitărilor pascale trimise de același pontif lui Iuliu Hossu și lui Aron Marton.¹⁴⁶ În 1966 va fi reprodus memoriul episcopilor Alexandru Rusu, Iuliu Hossu și Ioan Bălan, redactat în 1956 la Curtea de Argeș¹⁴⁷. În 1967 Iuliu Hossu va celebra 50 de ani de episcopat, fiind felicitat de Paul VI și invitat la Roma. Ierarhul va refuza, acceptând invitația doar când Biserica Greco-Catolică va fi liberă.¹⁴⁸ O interesantă descriere a Bisericii Unite din 1968 va fi dată, în urma datelor oferite de un

¹⁴⁵ P.T.- Iuliu Hossu la 80 de ani, împiedicat – in *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină.*, Roma, 1965, IV, nr.1, pp. 27-29, va reproduce telegrama latină pontificală și cea de răspuns, tot în latină, din partea episcopului român.

¹⁴⁶ Telegramele, inclusiv de răspuns, in Idem, 1965, IV, nr. 2-3, pp. 35-36.

¹⁴⁷ Tăutu, Al. L. – *Vorbesc morții*, in Idem, 1966, V, nr. 2, pp. 1-9.

¹⁴⁸ Tăutu, Al. L. – *Preasfințitul Iuliu Hossu împlinește 50 de ani de episcopie*, in Idem, 1967, VI, nr. 4, pp. 1-7.

vizitator sosit din România la Roma.¹⁴⁹ La începutul anului 1970 revista celebra 85 de ani ai arhiereului¹⁵⁰, ca mai apoi să-i publice necrologul¹⁵¹ în urma decesului survenit în 28.V.1970 sau corespondența cu unii preoți din Exil¹⁵². Tot acest periodic va dezvălui cititorilor numirea lui Iuliu Hossu drept cardinal *in pectore*, numire făcută publică în 1973.¹⁵³ În anul 1976 revista va publica un excelent articol¹⁵⁴ al fostului deținut politic Dr. Vasile Gordan (n.1931, arestat în 1958 pentru *uneltire*)¹⁵⁵, care a avut ocazia să-l viziteze pe arhiereul român în domiciliul său obligatoriu la Căldărușani. Sunt oferite date legate de detenția arhiereului, de presiunile Securității și ale Miliției făcute împotriva lui Hossu pentru a nu mai trimite memorii, răspunsul în bătaie de joc trimis de Departamentul Cultelor (lui *Iuliu Hascu*), noile tentative făcute de Patriarhul Justinian de a-l îndemna să treacă la ortodocși, refuzul de către Hossu a pensiei oferite de Departamentul Cultelor, dar și date despre moartea lui Alexandru Rusu la Gherla, sau date despre persecuția Bisericii. Articolul descrie condițiile

¹⁴⁹ ****Un interviu cu privire la situația Bisericii Unite din Țară*, in Idem, 1968, VII, nr.4, pp. 108-112, ce-l prezintă pe Iuliu Hossu ca singurul episcop diecezan (rezidențial) rămas, ceilalți episcopi clandestini fiind titulari sau auxiliari. În acel moment autoritățile comuniste îl considerau pe I. Hossu ca pensionar.

¹⁵⁰ ****Preasfințitul Iuliu Hossu* – in Idem, 1970, IX, nr. 1, pp. 90-93.

¹⁵¹ ****Preasfințitul Iuliu Hossu (1885-1970)*, in Idem, 1970, IX, nr. 2, pp. 1-7. Sunt reproduse scrisorile papale din 1967, aflând detaliul interesant că Iuliu Hossu corespundea și cu cei din străinătate.

¹⁵² Ivașcu, Gabriel – *Episcopul Iuliu Hossu*, in *Bună Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1970, IX, nr. 4, pp. 68-73. Sunt publicate scrisori din 1969, fiind făcute referiri și la memoriul lui Hossu către N. Ceaușescu din 29.X.1968.

¹⁵³ R. – *Primul Cardinal Român. Eminența Sa Iuliu Hossu*, in Idem, 1973, XII, nr. 1, pp. 1-4. Iuliu Hossu a fost creat cardinal în 28.IV.1968, dar el nu a dorit să i se facă numirea publică. Sunt oferite și fragmente din corespondența ierarhului român.

¹⁵⁴ Gordan, Vasile – *The Giant of Căldărușani*, in Idem, 1976, XV, nr. 1-2, pp. 131-136.

¹⁵⁵ Fișele matricole penale oferite de *Institutul pentru Investigarea Crimelor Comuniste și Memoria Exilului Românesc*, <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/G/G%2005.%20Gnandt%20-%20Grezer/Gordan%20Victor/P1680182.JPG> și <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/G/G%2005.%20Gnandt%20-%20Grezer/Gordan%20Victor/P1680183.JPG>. Numele său trecut în foile matricole era Victor, Vasile probabil fiind numele său secundar, neexcluzându-se o eroare redacțională.

reale în care era tratat unul din corifeii *Adunării de la Alba-Iulia*, al cărui semicentenar a fost serbat propagandistic în 1968.

Presa din Exil va publica necroloage în onoarea episcopului Iuliu Hossu, indiferent de apartenența politică sau religioasă a redactorilor.¹⁵⁶ Tot în Exil Iuliu Hossu va fi omagiat filatelic (din câte știm, pentru prima și deocamdată ultima dată până în 2018) de către grupul românesc din Spania.¹⁵⁷

Însă tot revistei *Bună-Vestire* îi revine meritul de a fi publicat studiul Pr. Dr. Alexandru Rațiu (1916-2002) intitulat *Persecuția Bisericii Române Unite*.¹⁵⁸ Este vorba de un martor ocular al calvarului concentraționar la

¹⁵⁶ Astfel căpitanul I.V.Emilian (1906-1985) îi va publica un necrolog în revista sa, *Stindardul*, apărută la Innsbruck, Trauchgau și apoi la München, între 1953-1985: Emilian, I.V. – *Iuliu Hossu, martir și erou național*, în *Stindardul*, München, 1970, XVII, nr.110, p. 1, cu un portret al arhierului. Despre I.V.Emilian vezi Lupuleasa, Florin – *Dr. I.V.Emilian*, în *Perspective*, München, 1986, IX, nr. 33, p. 18. La fel o va face și profesorul și scriitorul Vasile Postecă (1912-1972), în revista sa *Drum* (1964-1972), necrologul fiind publicat în *Drum*, Mankato, Minnesota, 1970, VI, nr. 3, p. 12. Horia Sima, care având șansa de a supraviețui după al II-lea Război Mondial, își va reconsidera și redimensiona multe idei, va publica un necrolog entuziast: Sima, Horia – *Episcopul Iuliu Hossu moare în glorie. Conspirația Ceaușescu- Drăgan de dezmartirizare a Bisericii Unite a eșuat*, în *Țara și Exilul*, Madrid, 1970, VI, nr. 9-12, pp. 8-9, revista ilustrând și predica arhimandritului ortodox Roman Braga, fost deținut politic, la Sao Paulo în 5.VI.1970: *** *Comunitatea Românească din Sao Paulo și parohia ortodoxă Sf. Treime pomenesc moartea Episcopului Hossu*, în *Ibidem*, pp. 23-24. Sima, una din puținele personalități proeminente din Exil, nu crezuse niciodată în liberalizarea guvernului comunist de la București, fiind un opozant implacabil al „coexistenței pașnice”. Din informațiile lui, omul de afaceri colaboraționist Iosif Constantin Drăgan (1917-2008) era implicat în procesul de convingere a lui Iuliu Hossu de a părăsi România, de a se bucura de purpura cardinalatului, dar ierarhul a refuzat, demascând prin moartea lui ipocrizia regimului de la București.

A se vedea pentru spațiul germanofon și *** *Juliu Kardinal Hossu – ernst Bischof von Klausenburg (Cluj)* în *Die Christliche Osten. Zeitschrift des Catholica Unio*, Würzburg, 1973, XXVIII, nr. 3, pp. 97-98, cu o scurtă sinteză a persecuției Bisericii Unite din România.

¹⁵⁷ Popescu, Traian; Strejnicu, Flor – *Din lupta Exilului românesc din Spania împotriva comunismului*, Sibiu, 1994, Ed. Imago, 172 p.; De Crăciunul anului 1968 vor fi emise trei mărci poștale, înfățișându-i pe episcopii Vasile Aftenie, Ioan Suciu și Iuliu Hossu, efigiile lor fiind alăturate unor monumente din Blaj. Tirajul a fost de 5000 serii dantelate și 2000 nedantelate (pp. 150-152).

¹⁵⁸ Rațiu, Alexandru – *Persecuția Bisericii Române Unite*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1974, XIII, nr. 3-4, pp. 11-116. Studiul a fost reeditat în țară, Rațiu, Alexandru – *Persecuția Bisericii Române Unite*, Oradea, Ed. Imprimeria de Vest, 1994, 155 p.

care au fost supuși clericii greco-catolici, Pr. Rațiu fiind implicat activ și în mișcarea petiționară din 1956, în animația rezistenței catolice, iar după a doua sa detenție fiind la curent cu organizarea clandestină a Bisericii. A reușit să emigreze din România, fiind cetățean american (născut în SUA)¹⁵⁹. Studiul citat oferă date importante despre cauzele persecuției, declanșarea acesteia, reacția episcopatului catolic, a clericilor, a mirenilor, poziția autorităților statului și a Bisericii Ortodoxe din România, perioadele detenției de la Sighet (unde autorul a fost și el întemnițat, iar Iuliu Hossu refuzând chiar și în închisoare propunerea de a trece la Biserica Ortodoxă), interludiul dintre 1955-1957, mișcarea petiționară greco-catolică și celebrările liturgice spontane publice, a doua represiune și situația după 1964. Figura lui Iuliu Hossu se va evidenția pe parcurs prin atitudinea fermă adoptată, inclusiv în timpul detenției de la Sighet, Hossu refuzând orice compromis.¹⁶⁰ Același preot, împreună cu Pr. William Virtue vor publica lucrarea *The Stolen Church, Martyrdom in Communist Romania*¹⁶¹, lucrare ce va repeta multe date din studiul precedent, fiecare episcop având un medalion biografic, fiind furnizată și o listă a martirilor (clericilor decedați în închisori sau lagăre).

Sub inspirația Pr. Dr. Petru / Pierre Gherman periodicul francez *Chrétiens de l'Est* a publicat un număr dedicat Bisericii Greco-Catolice din România și a persecuției acesteia¹⁶², număr tributar lucrărilor precedente ale Pr. Gherman. Pe lângă duplicitatea ierarhiei ortodoxe din România vor fi prezentate aspecte din viața lui Iuliu Hossu, situația acestuia la Căldărușani, motivele pentru care nu a putut participa la Sărbătorile Semicentenarului Unirii Transilvaniei cu România (Iuliu Hossu cerea să fie

¹⁵⁹ Pe scurt despre viața lui Alexandru Rațiu în Lucaciu, Vasile – *In memoriam P. Alexandru Rațiu*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2006, XVII, nr. 8 (330), p. 14.

¹⁶⁰ Rațiu, Alexandru – *Persecuția Bisericii Române Unite*, în *Bună-Vestire...* despre situația din dieceza de Cluj-Gherla pp. 41-43, 50-51, 61-62, 98-104, figura lui Hossu fiind menționată la pp. 44-45, 58, 76-77, 83, 92, 100.

¹⁶¹ Rațiu, Alexander; Virtue, William – *The Stolen Church. Martyrdom in Communist Romania*, Huntington, Indiana, Our Sunday Visitor Inc., 1979, 192 p. Cartea a apărut în România în 1990, Rațiu, Alexandru – *Biserica furată. Martiriu în România comunistă*, Cluj-Napoca, Ed. Argus, 1990, 141 p., tehnoredactarea lăsând adesea de dorit. Despre Iuliu Hossu a se vedea în special pp. 116-118.

¹⁶² Vezi *Chrétiens de l'Est, Revue trimestrielle d'information sur la situation religieuse des pays de l'Est*, Mareil-Marly, 1975, Nr. 8, 72 p.

prezentat în calitate de episcop greco-catolic de Cluj-Gherla), dar și omagierea cardinalului român la Paris (1972).¹⁶³

Cititorii italieni vor fi și ei familiarizați atât cu prigoana declanșată împotriva Bisericii Greco-Catolice din România, cât și cu figurile ierarhilor mărturisitori prin lucrarea monseniorului Dr. Flaviu Popan *Il martirio della Chiesa di Romania*¹⁶⁴. Lucrarea va oferi un bogat material și despre Iuliu Hossu¹⁶⁵, dezvăluind totodată cititorului italian și numele și condiția episcopilor greco-catolici clandestini¹⁶⁶ din România.

Militantul și fostul deținut politic Cicerone Ionițoiu (1924-2014), ajuns în Franța în 1977 a inițiat o enciclopedie a detenției politice anticomuniste românești¹⁶⁷ iar ulterior a publicat un volum dedicat persecuției bisericești din Țară¹⁶⁸, opera precizând persecuții suferite de Biserica Ortodoxă și de cea Catolică (indiferent de rit sau naționalitate), cu anumite anexe foarte importante. Iuliu Hossu va beneficia de un amplu medalion biografic.¹⁶⁹

¹⁶³ Ibidem, pp. 21, 23, 38-39, 55.

¹⁶⁴ Popan, Flaviu – *Il martirio della Chiesa di Romania*, Urbana, PS, 1976, Commissione diocesana per la Chiesa del Silenzio, 154 p.

¹⁶⁵ Ibidem, pp. 118-136.

¹⁶⁶ Ibidem, pp. 140-143.

¹⁶⁷ Ionițoiu, Cicerone – *Tombes sans croix. Genocide en Roumanie. Tome 1*, Freiburg, Ed. Coresi, 1985, 545 p., despre persecuția Bisericii vezi pp. 452-454; Idem – *Morminte fără cruce. Contribuții la cronica rezistenței românești împotriva dictaturii comuniste. Volumul II*, Freiburg, Ed. Coresi, 1983, 431 p. Volumele au ajuns o raritate bibliografică. Ele au constituit prototipurile volumelor ulterioare dedicate deținuților politici: Ionițoiu, Cicerone – *Victimele terorii comuniste. Arestați, întemnițați, uciși. Dicționar*, în 11 volume: I.A-B, București, 2000, Ed. Mașina de Scris – XI. București, 2008, Ed. Mașina de Scris. Ele sunt accesibile și în spațiul cibernetic, la poziția: <http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/>. Două alte dicționare vor fi esențiale pentru cei ce studiază istoria recentă a Bisericii: Ionițoiu, Cicerone, Manea, Vasile – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948-1989). Biserica ortodoxă..* Ediția a-II-a, Cluj-Napoca, Ed. Patmos, 1998, 213 p. și Ionițoiu, Cicerone, Bota, Ioan – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1945-1989). Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, Biserica Romano-Catolică*, Cluj-Napoca, Ediția III, Editura Viața Creștină, 2001, 222 p. Din nefericire edițiile ulterioare ale ultimelor două dicționare, reeditate, vor omite numele lui Cicerone Ionițoiu, ele fiind puțin consultate și de cei care au abordat tema persecuției bisericești din România.

¹⁶⁸ Ionițoiu, Cicerone – *Le Martyre de l'Église en Roumanie*, Montsurs, Ed. Résiac, 1986, 190 p.

¹⁶⁹ Ibidem, pp. 22-34, 37-38, 42, 52-56, medalionul biografic al cardinalului Hossu la pp. 57-65.

Demersul lui Cicerone Ionițoiu va fi întregit de teologul mirean Sergiu Grossu¹⁷⁰ (1920-2009), unul din crainicii Bisericii din Suferință din Exil, editor al periodicului *Catacombes* (1971-1992, ultim număr Nr.239) apărut la Courbevoie-Paris. Sergiu Grossu va fi un analist și un cronicar nu doar al persecuției Bisericii din România (indiferent de confesiune) ci și din spațiul sovietic, spațiul comunist asiatic sau din alte zone geografice (Cuba, Africa). României îi va dedica un important volum *Le Calvaire de la Roumanie Chretienne*¹⁷¹ ilustrând persecuțiile împotriva Bisericii Ortodoxe, a celei Catolice¹⁷² dar și a cultelor neoprotestante. Mai mult, va demasca diversivările Securității în cadrul cultelor. Iuliu Hossu va fi un nume frecvent întâlnit legat de persecuția anti greco-catolică.

Iuliu Hossu va fi menționat și în spațiul german de teologul mirean Dr. Franz Hummer într-un important volum dedicat episcopilor clandestini din țările comuniste.¹⁷³ Volumul este cu atât mai important cu cât prezintă situația României în paralel cu cea din URSS, Cehoslovacia, Albania, Bulgaria, Polonia, China sau țările din Peninsula Indochinei.¹⁷⁴

De altfel figura cardinalului Hossu nu va putea fi separată de Calvarul suferit de Biserica Greco-Catolică din România.

În timpul regimului comunist istoricii laici îl vor menționa pe Iuliu Hossu doar accidental, evocarea momentului de la 1.XII.1918 (când episcopul unit al Gherlei a citit Rezoluția programatică a Unirii) fiind pretextul unor inadmisibile falsificări istorice.¹⁷⁵ Numele lui Iuliu Hossu va

¹⁷⁰ Sergiu Grossu își va povesti lupta în volumul autobiografic Grossu, Sergiu- *M'am luptat lupta cea bună*, București, Ed. Vremea, 2007, 824 p.

¹⁷¹ Grossu, Sergiu – *Le Calvaire de la Roumanie Chretienne*, Paris, Ed. France Empire, 1987, 327 p. O ediție românească va fi publicată în 1992: Grossu, Sergiu – *Calvarul României Creștine*, Deva, Ed. Convorbiri Literare – ABC Deva, 1992, 382 p.

¹⁷² Ibidem, pp. 25-55 (Biserica Greco-Catolică) și pp. 57-94 (Biserica Romano-Catolică), iar la ediția românească pp. 29-63, respectiv 63-102.

¹⁷³ Hummer, Franz – *Bischöfe für den Untergrund*, Wien München, Herold Vlg, 1981, 224 p. Lucrarea este tributară în mare măsură informațiilor oferite de Dr. Manfred Kierein, un reputat cercetător al genealogiilor episcopale catolice.

¹⁷⁴ Vezi capitolul *Die Rumänische Tragödie* in Ibidem, pp. 90-104, 200-203, iar medalionul biografic dedicat lui Iuliu Hossu, cardinal *in pectore*, pp. 91-93, 201.

¹⁷⁵ Așa de pildă Pascu, Ștefan – *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, Cluj, Tip. Poligrafică Cluj, 1968, 510 p., îi va acorda lui Iuliu Hossu calitatea de ...participant la Adunare (p.

fi ignorat programatic și de dicționarele enciclopedice românești apărute în 1964 sau 1986, fiind reintrodus în circuitul științific laic de Ion Dumitriu-Snagov¹⁷⁶.

Apariția lucrărilor *samizdat* menționate anterior *Cardinalul Iuliu Hossu* (1985)¹⁷⁷, sau *Roman G. – În amintirea Episcopului Iuliu Hossu* nu vor reprezentat decât o minimă reparație culturală și spirituală din partea foștilor săi clerici.

După Decembrie 1989 studiile dedicate arhiereului cardinal vor fi numeroase, multe cu o reală și imperativă valoare științifică, altele având doar valoare divulgativă.

380), membru al Marelui Sfat Național (p. 383) și membru al delegației care a prezentat la București deciziile unioniste (p. 385). Un volum dedicat aceluiași eveniment Popescu-Puțuri, Ion; Deac, Augustin – *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, București, ed.II, 1972, Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă CC al PCR, 769 p., va preciza la p. 677 că Iuliu Hossu s-a numărat printre oratorii de la Adunarea din Alba-Iulia. Despre ce va fi vorbit? Acești autori consideră că Rezoluția a fost citită publicului de Vasile Goldiș, fapt inexact. De asemeni volumul coordonat de Pascu Ștefan (sub redacția) – *Istoria Clujului*, Cluj, Întreprinderea Poligrafică Cluj, 1974, 576 p., ignoră nu doar figura lui Iuliu Hossu ci și prezența episcopiei greco-catolice la Cluj, de același tratament beneficiind și episcopia ortodoxă. Mai onești vor fi istoricii coordonatori ai volumului dedicat rezistenței antifasciste în Ardealul de Nord: Zaharia, Ghe.; Vajda, L. (coord.) – *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940-octombrie 1944)*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1974, 254 p., care îl vor menționa pe Iuliu Hossu (alături de episcopul Nicolae Colan) ca membru al nucleului coordonator al Comunității Românilor din Nordul Transilvaniei (p. 123). Volumul dedicat terorii din Nordul Ardealului: Fătu, Mihai; Mușat, Mircea (coord.) – *Teroarea horthysto-fascistă în Nord Vestul României. Septembrie 1940-octombrie 1944*, București, Ed. Politică, 1985, 336 p., îl va menționa pe Iuliu Hossu primind rapoarte d la Pr. Iosif Pop asupra terorii exercitate asupra Bisericii (p. 236) și opunându-se legislației rasiste (antisemite) (p. 275), recunoscându-se meritul episcopiei greco-catolice în editarea cărții românești din acea perioadă (p. 217).

¹⁷⁶ Dumitriu-Snagov, Ion – *Documente inedite. Cardinalul Iuliu Hossu*, in *Magazin Istoric*, 1993, XXVII, nr. 12, pp. 36-39. Istoricul va menționa vizitarea ierarhului la Căldărușani, textul *Declarației de la Alba-Iulia* și va reproduce și 3 scrisori ale ierarhului greco-catolic redactate în 1969 și 1970.

¹⁷⁷ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente; Nicula, Alexandru; Bota, Ioan M.; Costan, Ion – *Cardinalul Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. Unitas, 1995, 467 p.; Roman, G. – *În amintirea Episcopului Dr. Iuliu Hossu, primul cardinal al românilor, la o sută de ani dela naștere*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003, 48 p.

Importante sunt studiile semnate de Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș și Pr. Clemente Plăianu¹⁷⁸, Pr. Dr. Anton Moisin¹⁷⁹, regretatul istoric Valer Hossu (1938-2012)¹⁸⁰ sau Bogdan Dumitru.¹⁸¹

¹⁷⁸ Prunduș, Silvestru Augustin; Plăianu, Clemente – *Catholicism și Ortodoxie Românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1994, 253 p. + 24 planșe foto, Iuliu Hossu fiind pomenit la pp. 111-114, 176-77, Idem – *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1998, 223 p., biografia lui Iuliu Hossu la pp. 28-49; Prunduș, Silvestru Aug. – *Mormântul cardinalului Iuliu Hossu. Exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, 2008, s.ed., 47 p. Prunduș, Silvestru Augustin – *Evocarea figurii luminoase, la 25 de ani de la moarte, a celui ce a fost Cardinalul Dr. Iuliu Hossu – aniversare la Milaș, Bistrița-Năsăud, 1970 – 28 mai – 1995*, în *Almanah calendar Deșteptarea Credinței*, 2004, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2004, pp. 40-49.

¹⁷⁹ Moisin, Anton – *Episcopul român unit cardinal Iuliu Hossu. Mărturisirea sa pentru credință*, Sibiu, Ed. Imago, 2002, 32 p., cuprinzând și documente epistolare, studiu inclus în volumul Moisin, Anton – *Cei șapte episcopi greco-catolici români care au pierit în prigoana comunistă*, Cluj-Napoca, 2010, Ed. Viața Creștină, 267 p., la pp. 221-264.

¹⁸⁰ Hossu, Valer – *Episcopul Iuliu Hossu, Sfântul Marii Uniri*, Cluj-Napoca, 2008, Ed. Napoca Star, 243 p. și Idem – *Vestitorul Sionului Românesc*, Tg.Lăpuș, 2011, Ed. Galaxia Gutenberg, 214 p. Cele două volume, în pofida titlurilor motivaționale, constituie o riguroasă și academică biografie a ierarhului, din nefericire finalizată doar până în anul 1940. Aceluiași autor i se va publica un important articol legat de implicarea lui Iuliu Hossu în rearondarea episcopiei de Gherla / Cluj-Gherla: Hossu, Valer – *80 de ani de la crearea eparhiilor de Maramureș și de Cluj-Gherla. Implicarea Episcopului Dr. Iuliu Hossu în procesul organizării bisericești de după Marea Unire*, în Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (editori) – *Volumul Simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, 2013, Ed. Galaxia Gutenberg, 250 p., la pp. 75-81. Despre implicarea episcopului Hossu în învățământ a se vedea Hossu, Valer – *Atitudinea episcopului Iuliu Hossu față de problematica învățământului confesional*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2007, LII, nr. 3, pp. 159-164. Cercetătorul Gelu Hossu va oferi un volum esențial pentru ilustrarea conștiinței greco-catolice din Cluj în 1956 și implicarea episcopului în rezistența greco-catolică imediat după ieșirea din închisoare: Hossu, Gelu – *Sus inimile. Acțiunea greco-catolică pentru repunerea în drepturi a Bisericii 1955-1956. Dumnezeuiasca Liturghie din 12 august 1956*, Cluj-Napoca, 2016, Ed. Viața Creștină, 225 p., fiind reconstituită pe zile și ore pregătirea și consecințele celebrării publice a Liturghiei greco-catolice din Cluj, 12.VIII.1956, de la Biserica Piaristă.

¹⁸¹ Dumitru, Bogdan – *Cardinalul Iuliu Hossu*, Tg.Lăpuș, 2012, ed. Galaxia Gutenberg, 50 p. Studiul va fi inclus și în volumul coordonat de Podar, Adrian Vasile (coord.) – *Cred, Doamne și mărturisesc. Episcopii greco-catolici și comunismul*, Tg. Lăpuș, 2012, Ed. Galaxia Gutenberg, pp. 86-112, volum dedicat celor 7 episcopi martiri.

În cadrul simpozionului organizat la Cluj-Napoca în 2003, dedicat celor 150 de ani ai diecezei de Gherla și de Cluj-Gherla s-au prezentat câteva studii esențiale legate de biografia ierarhului clujean¹⁸². Actele unui alt simpozion, dedicat chiar lui Iuliu Hossu, vor fi editate prin grija Ștefanei Simona Zetea și a lui Dan Ruscu¹⁸³, volumul apărut conținând studii legate și de istoria diecezană.

¹⁸² Ciubăncan, Vasile – *Episcopul cardinal Iuliu Hossu, personalitate a marilor evenimente istorice naționale*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 153-178; Nistor, Ioan Silviu – *Contribuția episcopului dr. Iuliu Hossu la promovarea învățământului și culturii: credință, devoțiune și sacrificiu*, in *Idem*, pp. 179-197; Știrban, Marcel – *Episcopul Iuliu Hossu în notele informative ale Siguranței și Securității (19147-1958)*, in *Idem* – pp. 223-268, excelent articol, cu reproduceri de documente; Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie*, in *Idem*, pp. 269-292, articol esențial, dezvăluind documentar nu doar supravegherea informativă, reacțiile Departamentului Cultelor dar și poziția lui Iuliu Hossu față de inițiativele unor clerici greco-catolici care îi vor folosi ulterior numele abuziv. Bota, Ioan M. – *Două vizite clandestine la episcopii Iuliu Hossu (Căldărușani 1969) și Alexandru Todea (Reghin 1972)*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 17-24.

Alte studii importante pentru înțelegerea contextului social, politic sau pastoral sunt: Bota, Ioan M. – *Biserica și Școala Bob în istoria societății din Cluj și Ardeal*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 155-164. Ciupea, Ioan – *Opțiuni politice liberale la clericii Eparhiei Greco-catolice de Cluj-Gherla*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 89-96, Fernea, Codruța – *Activitatea ASTRU în cadrul Eparhiei de Cluj-Gherla. Contribuția asociației în pastorația laicilor*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 177-188. Despre relațiile lui Iuliu Hossu cu Ordinul Bazilitan și Mănăstirea Nicula a se vedea studiile fundamentale Blasen, Philippe Henri – *L'Evêque Iuliu Hossu et Nicula: du mănăstire au monastère*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2011, LVI, nr. 2, pp. 33-116, și Blasen, Philippe Henri – *Le cas Nicula. Analyse des interactions entre les Eglises orthodoxe et gréco-catholique roumaines par l'étude de leurs historiographies respectives sur le lieu de pèlerinage de Nicula*, Cluj-Napoca, 2011, Ed. Mega, 224 p.

¹⁸³ Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (editori) – *Volumul Simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, 2013, Ed. Galaxia Gutenberg, 250 p. Sunt de remarcat studiile lui Valer Hossu (menționat anterior), Timbuș, Ioan – *Reflexii pe marginea unei corespondențe dintre cardinalul Iuliu Hossu și preotul Gabriel Ivașcu din Trenton, SUA*, in *Ibidem* – pp. 241-249, articol ce revine asupra studiului publicat în revista *Bună-Vestire* din Roma (vezi nota 149), Bozgan, Ovidiu – *România și Sf. Scaun în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965-1968)*, in *Ibidem* – pp. 44-62, Crihălmeanu, Florentin – *Trăirea credinței devine istorie. Despre viața spirituală a episcopului Iuliu Hossu în perioada detenției, așa cum se oglindește în memorii – testamentul dragostei sale*, in *Ibidem* – pp. 194-227.

Un articol bilingv semnat de Pr. Ioan-Irineu Fărcaș va detalia biografia cardinalului greco-catolic român Iuliu Hossu în Germania¹⁸⁴, studiul său fiind mai dens decât cele publicate anterior în spațiul germanofon.

Esențiale vor fi documentele redactate de Iuliu Hossu în timpul prigoanei: *Memoriile*¹⁸⁵ sale, finalizate în 1962, corespondența cu Episcopul Ioan Ploscaru salvată de Pr. Dr. Cătălin Linus Popian¹⁸⁶, sau corespondența cu alți preoți¹⁸⁷.

¹⁸⁴ Fărcaș, Ioan-Irineu – *Credința noastră este viața noastră. Episcopul Iuliu Hossu pildă de slujire a Bisericii și a Neamului*, în *Perspective*, München, 2008, XXX, nr. 81, pp. 21-41.

¹⁸⁵ Hossu, Iuliu – *Credința noastră este viața noastră – Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003, 496 p. Memoriile descriu relatări începând cu 1947, perioada detenției de la Dragoslavele, Căldărușani, Sighet, Curtea de Argeș, iar Căldărușani, fiind finalizate în 28.XI.1961, demonstrând o fermitate a credinței, o detașare olimpică față de suferință dar și o credință monarhică ea însăși periculoasă în acei ani. Documentul autobiografic este adresat urmașului în scaun al episcopului, *Timoteiul* (ucenicul spiritual – n.n.) său iubit fiind episcopul Dr. Ioan Chertes. Hossu s-a considerat până la moarte episcop rezidențial, refuzând pensionarea propusă în diverse ocazii de Ministerul / Departamentul Cultelor și în privea pe Ioan Chertes drept succesorul său. Astfel memoriile devin o categorică dezmințire pentru cei care și-au atribuit o putere jurisdicțională *definitivă* asupra eparhiei de Cluj-Gherla în timpul vieții păstorului ei legitim. Volumul cuprinde și o utilă prefață semnată de Letiția Gavrilă (pp. 5-11), și câteva articole cu caracter memorialistic și documentar: Prunuș, Silvestru Augustin; Nicula, Alexandru – *Episcopul Cardinal dr. Iuliu Hossu, un suflet pentru Cristos* (pp. 19-23) amintind de cazul Emil de Iuga, Bota, Ioan – *Episcopul Cardinal dr. Iuliu Hossu, Martir al Bisericii și al Națiunii Române* (pp. 25-29) reproducând și o scrisoare a cardinalului către episcopul Ioan Dragomir, din 10.II.1969, și Prunduș, Silvestru Augustin – *Cardinalul în ținută de oai* (pp. 477-495), text inserat și în volumul colectiv dedicat cardinalului, editat în 1995.

¹⁸⁶ Hossu, Iuliu Cardinal – *Scrisori ultime din domiciliul forțat adresate arhiepiscopului Ioan Ploscaru din Lugoj, Transcrise de Preot Ic. Stavr. Linu Dragu Popian*, 1999, fișier PDF, 17 pagini, cuprinzând 10 scrisori din intervalul 1968-1970, accesibile la <https://remusmircea.birtz.files.wordpress.com/2016/07/p-lino-popian-scrisori-i-hossu-catre-i-ploscaru.pdf>.

¹⁸⁷ A se vedea Kierein-Kuenring, Manfred; Birtz, Mircea Remus; Făgăraș, Sabin Sebastian. – *Fărâme din Prescura Prigoanei 1948-1990*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2008, 275 p. Sunt redactate 1 scrisoare către P. Dr. Coriolan Sabău din Lupșa (1897-1974), 3 către Pr. Liviu Trușășiu (1902-1991), fost protopop unit al Zalăului, trecut la Ortodoxie, revenit apoi la greco-catolici, 8 scrisori către episcopul Ioan Dragomir, 1 către episcopul Ioan Ploscaru, 1 către P. Nicolae Pura, toate din intervalul 1968-1970, vezi pp. 85-85, 109-119.

Ulterior vor fi publicate și alte documente legate de activitatea marelui arhiereu prin osteneala P. Cristian Langa și a lui Emanuel Cosmovici.¹⁸⁸

O contribuție notabilă asupra felului cum era perceput Iuliu Hossu de autorități o va aduce Pr. Dr. Sergiu Soica¹⁸⁹, care va reuși publicarea a numeroase documente redactate de Securitate ce îl priveau pe episcop¹⁹⁰. Documentele judicios selectate, oferă posibilitatea identificării informațiilor¹⁹¹, Iuliu Hossu fiind delaționat de clerici ortodocși, funcționari ai

¹⁸⁸ Langa, C. – *Ultimele declarații în libertate ale Preasfințitului Iuliu Hossu date în fața Nunțiului Apostolic 28 Octombrie 1948*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2015, XXVI, nr. 1 (431), pp. 11-13; Langa, C.; Cosmovici, E. – *Episcopul Iuliu Hossu în lumina a trei documente din anii 1967-1970*, în *Ibidem*, 2016, XXVII, nr. 4(446), pp. 12-15, articolul prezentând și transcrierea incompletă a întrevederii cu episcopul Aron Marton, care l-a vizitat pe ierarhul român la Căldărușani; Idem – *Cenzurat de Securitate „De vorbă cu episcopul Dr. Iuliu Hossu prezent la Marea Unire” – interviu din anul 1968, oprit de la publicare de către Securitate*, în *Ibidem*, 2017, XXVIII, nr. 7 (461), pp. 14-17, materialul prezentând un interviu realizat de Emil Boșca-Mălin (1913-1976) și Petronela Negoșanu (1913-2001), interviu preconizat a fi publicat în revista de cultură clujeană *Steaua*, dar oprit de Securitate. Hossu, în interviu, cerea drepturi pentru Biserica lui. Din nefericire cei doi autori nu reproduc documentele în integralitatea lor, ele fiind citate trunchiat, demersul istoric fiind astfel alterat. Despre *frica* pe care o aveau unii ziariști de a se apropia de Iuliu Hossu a se vedea notele sugestive ale lui Boris Buzilă din 6.VIII.1966, ziarist la cotidianul *România Liberă*, ziaristul consemnând și opiniile ulterioare ale patriarhului Teoctist Arăpaș. Cf. Buzilă, Boris – *În prezența stăpânilor. Treizeci de ani de jurnal secret la România Liberă*, București, Ed. Compania, 1999, 399 p., pp. 33-36.

Cosmovici, Emanuel; Langa, Cristian – *O argumentare a martiriului Cardinalului Iuliu Hossu*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, I. 2018, XXIX, nr. 1 (467), pp. 10-15, II. 2018, XXIX, nr. 2 (468), pp. 10-15, cu un riguros calendar al evenimentelor istorice, dar lipsind indicația surselor. În partea a doua a studiului, fotografia îi prezintă pe episcopii Hossu, Todea și pe preotul Ioan Costan, nu Ioan Lazăr, cum greșit este menționat.

¹⁸⁹ Soica, Sergiu – *Un cardinal printre comuniști – episcopul Iuliu Hossu*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Identități sociale, culturale, etnice și religioase în comunism*, Iași, Ed. Polirom, 2015, 551 p., pp. 423-434.

¹⁹⁰ Idem (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității. Note informative*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, 782 p. Volumul va fi însoțit și de precizări biografice ale unor persoane menționate în documente, fiind calitativ superior altora.

¹⁹¹ Așa de pildă sub numele conspirativ „Vălean Marius” îl putem identifica pe episcopul Visarion Vasile Aștilean, delator de forță nu doar al greco-catolicilor, dar și al ortodocșilor (*Ibidem*, pp. 236-37, 244-248, 262-63 etc.), „Trofan Pavel” era preotul Patriciu Tufescu, căsătorit cu o nepoată a episcopului Ioan Bălan (*Ibidem* – pp. 156-57, 172-73, 189-90 etc.), „Negrea Plopul” era preotul Augustin Fărcașiu (*Ibidem*, pp. 174-182 etc.), „Ionescu Valentin” era starețul Gherasim Cristea (1914-2014), viitor episcop al

Departamentului Cultelor, preoți greco-catolici rezistenți, oameni de litere și cel mai trist, de rude apropiate, cărora le dăruia întreaga sa afecțiune¹⁹². Acestor studii se va asocia un volum colectând actele simpozionului dedicat lui Iuliu Hossu din 18.VI.2017 ținut la Gherla, cu unele articole notabile.¹⁹³

Râmnicului (Ibidem, pp. 446-47, 458-63, 466-68, 474-478 etc.) „Gavrilă Mihai” era Traian Simian (Ibidem – pp. 309-10, 321-322, 352, etc.), „Miron Gusti” era foarte probabil Titus Mălai (Ibidem, p. 316, 328-29, 343-44 etc.), „Popescu Valentin” sau „Popescu Virgil” era Alexandru Olteanu, căsătorit cu o nepoată a episcopului (Ibidem, pp. 392-93, 401-04, 406-08, 419-420, 429-30 etc.) foarte prolific de altfel, „Constantin” era Emil de Iuga (Ibidem, p. 450, 478-79), „Ninescu” era funcționarul Departamentului Cultelor Gheorghe Nenciu (Ibidem, p. 553, 603-04, 651), „Nicolae Popescu” era viitorul episcop Emil Riti (Ibidem, pp. 679-685), „Ghe. Stoenescu” sau „Ion Snagov” îl ascundea pe Ion Dumitriu-Snagov (Ibidem, pp. 615-17, 626-27, 304-05 etc.), „Demeny” era preotul romano-catolic Francisc Zudor (Ibidem, pp. 273-74, 710, 715-18, 722, 730-34 etc.), un alt turnător de forță al greco-catolicilor și a romano-catolicilor, „Pascu Roxana” era Adriana Kiseleff, colaboratoare la *Glasul patriei* (Ibidem, pp. 606-14, 632-33 etc.), „Florescu Ioan” era Iulian Chitta (Ibidem, pp. 641-43, 648 etc.). Au fost indicate paginile care permit deconspirarea certă a acestor informatori, activi și în alte cauze.

¹⁹² Așa a fost cazul cu inginerul agronom Vasile Hossu, fiul dr. Traian Hossu, fratele episcopului, care și-a testat aptitudinile de delator pe unchiul său, fiind ulterior recrutat ca informator- „V.H.” sau „Aurel” (Ibidem, pp. 464-65, 573-sq. etc.). Alexandru Olteanu a furnizat un număr impresionant de delațiuni, sub numele „Valentin Popescu”, „Virgil Popescu”, „V.Popescu”. De altfel fratele episcopului, medicul legist Dr. Traian Hossu, va solicita o audiență lui Dumitru Dogaru, la Departamentul Cultelor, cerându-i să i se prelungească șederea lui Iuliu Hossu la Căldărușani, motivând că „Țin la fratele meu, dar mi-e frică de episcopul Hossu”. Faptul va fi raportat cu voluptate de „Vălean Marius”/ Visarion Aștilean în 9.IV.1968 (Ibidem, p. 572). Corelând delațiunile lui Alexandru Olteanu și ale lui Vasile Hossu cu intervențiile acestora din 1982 către Departamentul Cultelor, pentru recuperarea crucii pectorale și a inelului episcopal în timpul reînhumării, intervenții care au sabotat reînhumarea creștinească a arhiereului (cf. Prunduș, Silvestru Aug. – *Mormântul cardinalului Iuliu Hossu. Exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, 2008, s.ed., 47 p.) precum și procesul intentat de Vasile Hossu Casei de Editură *Viața Creștină* pentru a împiedica apariția *Memoriilor* (proces câștigat de editură), obținem confirmarea principiului că virtuțile unui personaj nu sunt transmise și rudelor acestuia.

¹⁹³ Ruscu, Dan; Tuțu, Claudiu G. (coord) – *Primul cardinal al românilor Iuliu Hossu eminentă personalitate a Bisericii și Neamului românesc*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2017. Notabile sunt studiile: Cipăianu, Gheorghe- *Primul cardinal al românilor, Iuliu Hossu, eminentă personalitate a Bisericii și neamului românesc* (pp. 27-39), Bucur, Ioan-Marius – *Episcopul Iuliu Hossu și mișcarea petiționară din 1956* (pp. 39-54), Cârja, Ion – *Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu în Senatul României Mari. Contribuții documentare* (pp. 55-68), Turcu, Lucian – *Un episod mai puțin cunoscut al relației Episcopului Iuliu Hossu cu Mitropolitul Vasile Suciu*

Figura lui Iuliu Hossu ne apare ca cea a unui episcopabil pregătit de rudele sale în vederea accederii la un tron arhieresc, în acest caz nepotismul neputând fi negat. Odată înscăunat însă, episcopul se va dovedi un om cu inițiativă, fiind un excelent administrator și un adevărat păstor, pe drept cuvânt fiind numit „episcop al vizitațiilor canonice”. Deși nu avea darul condeiului ca alți confrăți ai săi (de pildă Alexandru Rusu, optim publicist eclesastic) sau o operă teologică / culturală asemeni mitropoliților Vasile Suci, Alexandru Nicolescu sau a episcopului Ioan Bălan, Iuliu Hossu s-a impus atât prin scrisorile sale pastorale, cât și prin intervențiile în Senatul României. Politic, Iuliu Hossu a fost călăuzit de patriotismul dinastic (fidel

(pp. 69-84), Soica, Sergiu – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității* (pp. 85-122), Vida-Simiti, Ionuț – *Colaborarea Episcopului Iuliu Hossu cu Ordinul Sf. Vasile cel Mare* (pp. 123-136). De remarcat că articolul lui Sergiu Soica este reprodus și într-un alt volum, Soica, Sergiu – *Cardinalul Iuliu Hossu – informatori și note informative*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *După 25 de ani. Evaluări și reevaluări istoriografice privind comunismul*, Iași, Ed. Polirom, 2017, pp. 308-322. De remarcat ignorarea volumului lui Gelu Hossu dedicat evenimentelor din 1956 (editat în 2016) sau a studiilor lui Philippe Henri Blasen, din 2011, dedicate lui Iuliu Hossu și raporturilor acestuia cu bazilienii și mănăstirea din Nicula. În anul 2018 au apărut două lucrări dedicate cardinalului mărturisitor: Hossu, Gelu – *Cardinalul Iuliu Hossu. Spirit al adevărului*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018, 62 p., cuprinzând un eseu biografic de popularizare, din nefericire cu erori și distorsiuni. Bibliografia ignoră lucrarea lui Segiu Soica menționată anterior, prezența episcopului Ioan Dragomir la înmormântarea cardinalului este trecută sub tăcere, iar poziția acestui episcop clandestin este diversionist distorsionată la pag. 55. Compară cu Prunduș, Silvestru Augustin – *Mormântul cardinalului Iuliu Hossu. Exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, s.ed., 2008, p. 41, unde este reprodusă facsimilat scrisoarea lui Ioan Dragomir din 18.IV.1983 și transcrierea ei. Volumul editat de Hossu Gelu: Hossu, Gelu (ed.) – *Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu. Centenarul hirotonirii (1917-2017). Centenarul Unirii (1918-2018)*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018, conține doar câteva studii: un dens și riguros eseu al lui Pop, Ioan Aurel – *Cuvânt preliminar la celebrarea lui Iuliu Hossu (la un secol de la hirotonire)* – op. cit., pp. 9-23; Crihălmeanu, Florentin – *Cea dintâi scrisoare pastorală a Episcopului Iuliu Hossu „Câteva săptămâni”* – op. cit., pp. 25-40, referindu-se la pastorală care anunța pregătirea Adunării de la Alba-Iulia, dar care nu a fost prima pastorală a arhierelui; Hossu, Gelu – *Repere biografice și genealogice – 133 de ani de la nașterea Cardinalului Iuliu Hossu*, op. cit., pp. 49-75; Crihălmeanu, Florentin – *Studii cu privire la data nașterii Cardinalului Iuliu Hossu*, op. cit., p. 77-83 autorul acreditând ideea că ilustrul arhieru s-a născut în 31.I.1885, nu în 30.I. Dl. Gelu Hossu are câteva scăpări în eseu, episcopul Vasile Hossu nefăcându-și propriul blazon (pp. 58-59), acesta fiindu-i conferit (!). În imperiul Austro-Ungar problema blazoanelor era una oficială, cu atât mai mult cu cât posesorul era și episcop catolic, episcopii catolici având propria disciplină heraldică, controlată de Sf. Scaun. La p. 65 este o scăpare: Adolfina Hossu s-a căsătorit cu Ștefan Măriuțiu, nu cu preotul Ioan Hossu.

Casei Imperiale, iar după 1918 Regilor României, clamându-și fidelitatea și pe când ea avea consecințe penale), implicându-se în evenimentele astrale ale Națiunii Române, iar în mod curent a fost un *gubernamental*. Apropiat inițial (asemeni unchiului său, episcopul Vasile Hossu) partidului contelui István Tisza, după 1918 va fi un simpatizant al Partidului Național Liberal, fapt ce-i va atrage blocarea ascensiunii către scaunul mitropolitan atât în 1935, cât și în 1946¹⁹⁴. Între 1945 și începutul anului 1947 s-a apropiat de Frontul Plugarilor, momentul despărțirii având loc în vara lui 1947, Hossu realizând pregătirea persecuției¹⁹⁵. A fost probabil și unul din motivele care au contat în ofertele repetate făcute arhierelui, pentru a trece la Biserica Ortodoxă și a fi promovat ca mitropolit al Moldovei. Refuzând orice compromis, supraviețuind detenției exterminatoare de la Sighet, arhieretul își va păstra *savoir faire*-ul social în toate împrejurările, indiferent de interlocutor. Așa se explică și varietatea opiniilor atribuite acestuia de către

¹⁹⁴ Simpatizat de guvernul Tătărașcu și de regale Carol al II-lea, Iuliu Hossu era privit cu rezerve de țărăniștii înfocați de la Blaj, care în 1935 nu au ezitat să recurgă în presă la calomnii ordinare, și de data aceasta evidențiindu-se protopopul pensionar Elie Dăianu (în *Națiunea Română*, Cluj, 1935, nr.71, 7.VII.1935), ziaristul Al.Theodorescu / Sandu Tudor (viitorul ieroschimonah martir Daniil de la Rarău!) în revista sa *Credința* (București, nr. 479 / 9.VII.1935, nr.486 / 17.VII.1935, nr.490/21.VII.1935), în spatele acestora fiind persoana ipocritului preot profesor Augustin Popa (1893-1974). Hossu era acuzat că ar fi fost amantul împărătesei Zitta a Austro-Ungariei și astfel și-a croit drumul spre episcopat. În timpul războiului Hossu a fost un simplu capelan militar, și deși de origine nobilă, pentru a fi prezentat Curții ar fi trebuit să aibe 32 de cartiere de noblețe pe care nu le avea. Eventualele audiențe erau la Împărat, nu la soția acestuia, și acestea într-un cadru strict protocolar și oficial. A fost atacată și mama lui, fiind declarată evreică, cu epitetele antisemite de rigoare a acelei epoci. Acestor atacuri i-au răspuns canonicul Ion Agârbiceanu (în ziarul *Adevărul*, București, nr. 15801 / 24.VII.1935) și preotul profesor Coriolan Suci (în *Unirea*, Blaj, nr. 230 / 27.VII.1935), Hossu tratând cu impresionantă detașare problema. Cf. Hossu, Valer – *Vestitorul Sionului Românesc*, Tg.Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011, pp. 284-285, și nota reprodușă la Soica, Sergiu (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității. Note informative*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, pp. 565-567, nota fiind dată de Alexandru Olteanu. Despre activitatea lui Augustin Popa a se vedea Antonescu, Nae – *Augustin Popa (1893-1974)*, în *Viața Creștină*, 1993, IV, nr. 18 (88), pp. 4 și mai ales Marinescu, Aurel Sergiu – *O contribuție la istoria Exilului Românesc*, I, București, 1999, ed. Vremea, pp. 236-sq. II, București, Ed. Vremea, 2002, pp. 117, 119, 130-31, 144-45, 153-163, 29-221, etc, Augustin Popa reușind să se refugieze în 1945 în Apus, a renunțat la preoție, a ajuns unul din conducătorii Consiliului Național Român, fiind adânc implicat în divizarea Exilului românesc.

¹⁹⁵ Opreș, Ioan – *Cercuri culturale dizidente*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2001, pp. 64-66.

delatori (Hossu mai mult ca sigur că i-a intuit pe unii provocatori, spunându-le ce doreau aceștia să audă, sau mai bine-zis, ce voia el să transmită). A avut conștiința demnității sale eclesiastice și sociale (era dintr-o familie nobilă, cunoscuse împărați și regi, papi) fiind imun la tatonările făcute de slujbașii comuniști după ieșirea sa din detenție. A refuzat astfel nu doar instrumentalizarea sa în 1968, dar și pălăria de cardinal oferită de Paul VI, condiționată de Exil și de compromisurile *Ostpolitikului* vatican.¹⁹⁶ Amabil și prietenos în discuțiile private cu arhieriei ortodocși, a refuzat orice gest care ar fi putut fi speculat ca un semn al defectării sale (de aceea a refuzat vizita bisericii mănăstirii Căldărușani cât timp a fost domiciliat acolo, dar nu și cea de la Curtea de Argeș, unde era însoțit de colegii de suferință Alexandru Rusu și Ioan Bălan, sau folosirea accesoriilor liturgice

¹⁹⁶ Vezi interesantul articol al lui Turcuș, Șerban – *Paul al VI-lea și românii. Schiță eclesiologică*, în Idem – *Varia catholica. Studii de istorie și eclesiologie*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 1998, 243 p., pp. 219-225, inclusiv discursul lui Paul VI din 5.III.1973, prin care anunța că Iuliu Hossu fusese cardinal *in pectore*.

Motivul elegant oferit de Iuliu Hossu, consemnat de toți biografiile săi, era că nu dorește să-și abandoneze turma. Fără îndoială Hossu, care era un atent ascultător al radioului (fapt consemnat și de fișele Securității) a aflat de soarta mitropolitului greco-catolic ucrainean Iosif Slipyi (1893-1984), de cea a arhiepiscopului vietnamez Pierre Ngo Dinh Thuc (1897-1984), de cea a cardinalului ceh Josef Beran (1888-1969), care odată ajunși în Apus erau presați de oficialitățile Sf. Scaun să nu abordeze problema persecuției în țările lor de origine (fapt care nu s-a realizat în cazul lui Slipyi, Thuc sau ulterior morții lui Hossu, în cazul cardinalului Jozsef Mindszenty). Politica de compromis îl acuză zdrobitor pe Paul al VI-lea, acesta putând asemeni predecesorului său Pius al XII-lea, să-i proclame cardinali pe ierarhii catolici mărturisitori ai credinței, chiar în timpul prigonirii acestora, indiferent de opinia regimurilor politice din țările respective (arhiepiscopul Mindszenty în 1946, la fel arhiepiscopul polonez Adam Sapieha (1867-1951) arhiepiscopul de Zagreb Aloisius Stepinac (1898-1960) în 1953, în același an fiind creat cardinal și arhiepiscopul polonez Stefan Wyszyński (1901-1981)). Tocmai proclamarea cardinalatului acestor arhiepiscopi mărturisitori în timpul prigoanei lor le-a oferit un spor de prestigiu ce a acționat frenator chiar și în cazul regimurilor opresive comuniste. Despre cum era privit Iuliu Hossu în 1967 de către Patriarhul Justinian Marina (și poziția unor cardinali care în acel timp au vizitat România, doritori de contacte ecumenice cu Biserica Ortodoxă) și percepția reală a ortodocșilor români asupra dialogului cu Biserica Catolică și poziția cardinalilor Franz König (1905-2004) și Julius Döpfner (1913-1976) a se vedea scrisoarea acestui patriarh către arhimandritul Andrei Scrima, din 31.XII.1967, publicată în Scrima, André – *Ortodoxia și încercarea comunismului*, București, Ed. Humanitas, 2008, pp. 446-447. Cardinalii vienezi și cel münchenez considerau la București că uniaticismul este un hibrid care merită să fie lichidat.

oferite de arhieriei retrași, aflați în dizgrație, Pavel Șerpe (1897-1978) și Athanasie Dincă (1896-1973)).

Figura Episcopului mărturisitor Iuliu Hossu va ilustra *iconic* tribulațiile diecezei sale, fiind emblematică pentru evoluția acesteia.

II.3. Note bibliografice privind perioada de debut a persecuției (1948-1970)

Prezentând indiciile bibliografice legate de dieceza de Gherla / Cluj-Gherla și de figura episcopului rezidențial (diecezan) Iuliu Hossu am căutat evidențierea studiilor relevante și a datelor istorice fundamentale legate de trecutul acestei dieceze până în 1948, anul trecerii în ilegalitate a Bisericii Greco-Catolice din România. Desigur au fost menționate pe parcurs și lucrări de sinteză, ce abordează și etapa persecuției. Datorită volumului masiv de lucrări apărut după 1990 dedicat prigoanei Bisericilor din România sub regimul comunist, evidențierea acestora poate fi facilitată prin departajarea lor tematică¹⁹⁷. Nu considerăm acest efort inutil, întrucât, prin parcurgerea materialului indicat, se observă la majoritatea autorilor dedicați problemei o supărătoare tendință de a se ignora studii, articole sau monografii care au abordat în precedentă aceleași idei. Dacă inaccesibilitatea unor periodice (datorită întârzierii editoriale) sau tirajul liliputan al unor lucrări constituie motive scuzabile de necunoaștere a anumitor studii, cu totul altfel poate fi judecată situația în cazul unor lucrări de referință (de pildă culegerile de documente *edite*). Încercăm o

¹⁹⁷ Un bun model sinteză a fost realizat de profesorul Nicolae Gudea: Gudea, Nicolae – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică). 1945-1948. Confruntările cu statul comunist*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, 2008, LIII, nr.4, pp. 201-228, articolul oferind o clasificare sistematică a materialului istoriografic și cronologia evenimentelor între 1944-7.X.1948. Vezi și studiul Gudea, Nicolae – *Die Rumänische mit Rom Unierte Kirche (griechisch-Katholisch) 1945-1948. Konfrontation mit dem kommunistischen Staat* in Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 301-329. O primă amplă bibliografie legată de tema Bisericii Greco-Catolice din România (insistându-se pe perioada până la 1948) a fost realizată de profesorul Marcel Știrban, pe baza surselor editate în România: Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite. Biserica. Școală. Națiune. Bibliografii și documente*, Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2008, pp. 13-402.

prezentare a studiilor legate de prigoana împotriva Bisericii Greco-Catolice (în special pe teritoriul diecezei de Cluj-Gherla) apărute în revistele academice românești, în culegerile de studii sau în anumite pagini cibernetice, după 1990 (unele din acestea fiind deja menționate în notele precedente):

- A. Poziția Partidului Comunist din România (ulterior a Partidului Muncitoresc Român), a autorităților statului, a Bisericii Ortodoxe Române¹⁹⁸. Prigoana.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Gherman, Petru – *Raportul Iliev sau noua cartă a propagandei religioase comuniste*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1964, III, nr. 2-3, pp. 14-16; Țărău, Virgiliu – „Democrațiile populare” și atitudinea lor față de religie, în Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 6. Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1998, pp. 670-678; Bodea, Gheorghe – I.V. Stalin, Petre Groza și desființarea Bisericii Greco-Catolice din România, 1948, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIV, nr. 1, pp. 103-108. Sunt oferite extrase din memoriile activistului Gheorghe Micle, conducător al Frontului Plugarilor, apropiat de P. Groza, care relatează cum în februarie 1948, în timpul unei vizite guvernamentale românești în URSS, Petru Groza i-a sugerat lui I.V. Stalin asumarea de către Patriarhia Moscovei a rolului de „Vatican Ortodox”. Faptul este extrem de plauzibil, fiind confirmat și de evenimentele ulterioare din România, dar și de Conferința Interortodoxă de la Moscova din vara anului 1948; Moraru, Constantin, Georgescu, Liviu-Daniel – *Dogme și icoane. Secretariatul CC al PMR în alertă*, în *Magazin istoric*, București, 1999, XXXIII, nr. 1, pp. 42-45, analizând stenogramele Biroului Politic din 25.XI.1948 cu privire la înlăturarea icoanelor din școli; Grigorescu, L. D. – *Propaganda ateistă cu vorba și cu palma*, în *Magazin istoric*, București, 1999, XXXIII, nr. 9, pp. 20-23; Grigorescu, Liviu – *Politica de laicizare a slujitorilor Bisericii și a credincioșilor*, în Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953. Mecanismele terorii*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1999, pp. 99-110. Urs, Mariana Alina – *Un pas spre comunizare: eliminarea educației religioase din școlile publice în Budeancă*, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Stalinizare și destalinizare. Evoluții instituționale și impact social*, Iași, Ed. Polirom, 2014, pp. 225-236.

Poziția Departamentului Securității Statului va fi reflectată și în articole tipărite în revista cu circuit închis, prevăzută cu mențiunea „Strict Secret”, până în 1990 consultabilă doar sub semnătură, recent expusă în spațiul cibernetic de CNSAS, „Securitatea”, editată de Ministerul de Interne, Departamentul Securității Statului. Vor apărea David, Mihai (maior) – *Inculpați în sutană*, în *Securitatea*, București, 1970, nr. 4(12), pp. 43-47, incriminând preoții romano-catolici din Arada István Bénocs și Petru Dermendjin, care aduc literatură catolică din Apus, mențin contacte cu catolicii maghiari etc. Tudor, N. (căpitan) – *Pentru o mai eficientă urmărire informativă a elementelor dușmănoase din rândul călugărilor franciscani*, în *Securitatea*, București, 1972, nr. 3 (19), pp. 98-102, fiind evidențiate date obținute de ofițeri de securitate din Dej, Iași, Brașov, articol edificator pentru prigoana anticatolică, dar și broșura cu caracter *strict secret*: Zapodeanu, Aurel; Bordeianu, Nicolae – *Aspecte din activitatea ostilă desfășurată de elemente autohtone incitate de*

emisari ai unor culte și organizații religioase reacționare din străinătate. Măsuri întreprinse de organele de securitate pentru prevenirea și contracararea acțiunilor dușmănoase desfășurate sub acoperirea religiei, București, 1983, Departamentul Securității Statului, Serviciul editorial și cinematografic. Sunt focalizați catolicii și neoprotestanții. Serviciul „Caritas” este considerat o agenție de informații a Sf. Scaun, este remarcată poziția de sprijin dată de Papa Ioan Paul al II-lea Bisericii Greco-catolice și interesul acestuia pentru situația catolicilor din România, poziția episcopilor și preoților greco-catolici de petiționare a refacerii cultului, activitatea fundațiilor *Caritas* și *Palatinus*, care între 1981-1992 ar fi adus ajutoare în valoare de 2 milioane de USD, mai multe autovehicule, pachete alimentare la cca. 2000 de persoane (pp. 5-7, 12). Desigur urmează un plan de măsuri de combatere a acestor activități, incluzând supravegherea, diversiunea, compromiterea, neutralizarea recalcitranților. (pp. 18-20).

Oprea, Marius – *O istorie a informatorilor Securității*, în Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 9. Anii 1961-1972: Țările Europei de Est, între speranțele, reformele și realitățile stagnării*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 2001, pp. 464-487, articol esențial prin care este prezentat mecanismul, procedeele și documentele întocmite pentru racolarea informatorilor Securității. Esențial este faptul că prin asumarea angajamentului de informator, cel în cauză se angaja mai întâi pentru apărarea valorilor *socialismului*, și doar secundar în apărarea unor valori naționale etc. Clericii care semnau un angajament deveneau astfel potențiali dușmani ai propriei confesiuni.

Foarte importante sunt studiile lui Adrian Nicolae Petcu dedicate Departamentului Cultelor și inspectorilor de culte, adesea ei înșiși ofițeri de Securitate: Petcu, Adrian Nicolae – *Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității (1970-1989)* în *Caietele CNSAS*, București, 2009, II, nr. 2(4), pp. 69-121; Idem – *Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor între anii 1977-1984*, în *Caietele CNSAS*, București, 2011, IV, nr. 1-2 (7-8), pp. 85-108, fiind prezentat istoricul și cadrul legislativ al acestei instituții, precum și Idem – *Împuternicitul de culte între conformism și asigurarea libertății religioase*, în *Caietele CNSAS*, București, 2013, VI, nr. 1-2 (11-12), pp. 7-82, fiind oferite și biografiile împuterniciților. Pentru județul Cluj și biografia lui Horia Țepeș-Hoinărescu vezi art.cit. pp. 61-66.

Catalan, Gabriel – *Înscăunarea Patriarhului Justinian*, în Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 6. Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1998, pp. 706-711, demonstrând programul anti greco-catolic al acestuia; Vulcu, Călin – *Catolicismul în discursul oficial al Bisericii Ortodoxe Române în anii postbelici*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIV, nr. 2, pp. 3-12; Miron, Greta – *Discurs istoric și propagandă politică. Unirea românilor cu Biserica Romei în publicistica din anii 1948-1950*, în Gudea, Nicolae; Ruscă, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega 2009, pp. 385-398; Vasile, Cristian – *Reflectarea desființării Bisericii Greco-catolice în istoriografia oficială ortodoxă după 1989* în Gudea, Nicolae; Ruscă, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 415-420.

¹⁹⁹ Kom, André – *Unificarea Bisericii Unite cu Biserica Ortodoxă Română în 1948*, în Bozgan Ovidiu (coord.) – *Studii de Istoria Bisericii*, București, Ed. Universității din București, 2000, pp. 88-124. Petcu, Adrian Nicolae – *1948: Revenirea greco-catolicilor la ortodoxie. Noi*

A1) Mecanismul persecuției, modelul folosit pentru suprimarea Bisericii Greco-Catolice din România. Cazuri premergătoare anului 1948.²⁰⁰

A2) Propagandă anticatolică.²⁰¹

A3) Cercuri catolice colaboraționiste²⁰².

informații din arhivele Securității, în *Dosarele istoriei*, București, 2007, XII, nr. 1 (125), pp. 55-64. Bota, Ioan M. – *Scoaterea în afara legii a Bisericii Române Unite, Greco-Catolice acum 60 de ani (1 decembrie 1948-1 decembrie 2008)*, în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 31-38; Părau, Valer – *Tipuri de falsificare a adeziunilor* în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 405-414; Dobeș, Andrea – *Clerici greco-catolici în detenție la Penitenciarul Sighet Principal (1950-1955)* în Țărău, Virgiliu, Trașcă, Ottmar, et alii – *Din modernitate spre contemporaneitate. Studii istorice dedicate lui George Cipăianu la împlinirea vârstei de 75 de ani*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2017, pp. 771-786.

²⁰⁰ Bucur, M. – *Tentative de manipulare a Bisericii Române Unite. Sinodul electoral din martie 1946* în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1998, XLIII, nr. 1, pp. 77-84. Bucur, Ioan-Marius – *Partea nevăzută a lumii: serviciile secrete și unificarea religioasă din 1948* în Bolovan, Ioan; Ghitta, Ovidiu (coord.) – *Istoria ca datorie. Omagiu Academicianului Ioan Aurel Pop la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Cluj-Napoca, Ed. Academiei Române, 2015, Centrul de Studii Transilvane, pp. 669-680; Vasile, Cristian – *Atitudini ale clericilor ortodocși și catolici față de URSS și față de regimul de tip sovietic (1944-1948)*, în Bozgan, Ovidiu (coord.) – *Biserică, Putere, Societate, Studii și documente*, București, Ed. Universității București, 2001, pp. 155-181. Pitea, Petru – *Retrospectiva A.St.R.U. 1945-1948*, în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 99-105. Tatu, Victoria – *Anul 1948 în viața studentului teolog Emil Riti*, în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 103-105; Matei, Alexandru – *Presiuni asupra Bisericii Române Unite în lunile imediat premergătoare actului de la 1 decembrie 1948, în dieceza de Cluj-Gherla* în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 343-358. Vezi și Cosmovici, Emanuel; Langa, Cristian – *Premise pentru un viitor compendiu al persecuției*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, I/ 2018, XXIX, nr. 3-4 (469-470), pp. 14-17, II/ 2018, XXIX, nr. 5 (471), pp. 12-16, III / 2018, XXIX, nr. 6-7 (472-473), pp. 12-14., IV/ 2018, XXIX, nr. 8 (474), pp. 12-16, V/ 2018, XXIX, nr. 9 (475), pp. 12-13. Studiul se oprește cu investigația la anul 1973.

²⁰¹ Tăutu, Al. L. – *Un document grav în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1965-1966, IV-V, nr. 4-1, pp. 1-11, respingerea de către B.O.R. a invitației de a trimite observatori la Conciliul Vatican II.

²⁰² Bârlea, Octavian – *False dialoguri în Perspective*, München, 1980, III, nr. 2 (10), pp. 8-16 demască diversunile în scopul romano-catolicizării și lichidării greco-catolicilor rezistenți; Cadaru, Petru – *Românii catolici și „Exilul Românesc”*, în *Europa și Neamul Românesc. Foaia Mișcării Române pentru Unitatea Europei*, Milano, I) 1978, VII, nr. 76, pp. 4-

A4) Anul 1948 și perioada imediat următoare.²⁰³

5, II) 1978, VII, nr. 77, pp. 5-6, combate ideea că doar românii ortodocși ar fi români, dar pledează pentru ideea că românii catolici sunt în România discriminați de catolicii maghiari în conivență cu ortodocșii. Revista colaboraționistă patronată de Josif Constantin Drăgan va publica cu plăcere articole eclesiastice diversioniste. Ungureanu, V.M. – *Avem dreptul de a ne apăra*, în *Europa și Neamul Românesc. Foaia Mișcării Române pentru Unitatea Europei*, Milano, 1984, XIII, nr. 144, pp. 10-12, atac împotriva catolicilor maghiarofoni din România, care ar intenționa deznaționalizarea ceangăilor din Moldova, dar nimic despre persecuția altor catolici din România; Bădescu, T.V. – *Cultură și Ecumenism. Convorbiri cu Iosif Constantin Drăgan*. în *Europa și Neamul Românesc. Foaia Mișcării Române pentru Unitatea Europei*, Milano 1987, XVI, nr. 185, pp. 13-16. Drăgan își va însuși proiectul Securității de a se acorda recunoașterea Bisericii Catolice din România, care să absoarbă credincioșii greco-catolici și să-i deznaționalizeze pe catolicii etnic minoritari; Bucur, Ioan-Marius – *Il monsignor Emil Iuga e „l'unificazione religiosa” del 1948*, în Pop, Ioan Aurel et alii (coord.) – *Dal cuore dell'Europa. Omaggio al Professor Cesare Alzati per il compimento dei 70 anni*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2015, pp. 385-397. Dobes-Fürtös, Andrea – *Limitele asumării identității religioase. Cazul părintelui Iuliu Rațiu*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord) – *Identități sociale, culturale, etnice și religioase în comunism* Iași, Editura Polirom, 2015, pp. 435-452. Dobes-Fürtös, Andrea – *Preoți catolici în atenția Securității. Cazul Gheorghe Pătrașcu (1958-1989)*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord) – *Forme de represiune în regimurile comuniste*, Iași, Editura Polirom, 2008, pp. 304-318 (preot implicat și în activitatea greco-catolică). Fürtös, Robert – *Ierarhi greco-catolici în atenția Securității. Studiu de caz: canonicul Coriolan Tămăian*, în *Acta Musei Porolissensis Istorie Etnografie*, Zalău, XXXVI, 2014, pp. 379-394, Idem – *De la rezistență la colaborare. Părintele Ioan Deliman și Securitatea*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord) – *Destine individuale și colective în comunism*, Iași, Ed. Polirom, 2013, pp. 93-111.

²⁰³ Zubașcu, Ion – *Desființarea Bisericii Greco-Catolice în documentele Securității*, în Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 6. Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1998, pp. 685-694; Catalan, Gabriel – *Prigoana anticatolică în România între 1949-1953. Arestări și procese ale unor credincioși*, în Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953. Mecanismele terorii*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1999, pp. 118-124; Vasile, Cristian – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) în primul an după desființare*, în Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953. Mecanismele terorii*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1999, pp. 125-131; Bozgan, Ovidiu – *Biserica Română Unită între rezistență și unificare religioasă. Contribuții documentare*, în Bozgan Ovidiu (coord.) – *Studii de Istoria Bisericii*, București, Ed. Universității din București 2000, pp. 125-167; Duda, Gavril; Buteanu, Mircea – *Preotul Atanasie Oniga, martir pentru apărarea religiei greco-catolice a Bisericii Române Unite cu Roma*, în Popa, Ilie (ed.) – *„Opresiunea cultelor religioase din România în timpul dictaturii comuniste*, Pitești, Fundația Culturală Memoria Filiala Argeș 2003, pp. 145-159; Dragoș, Alexandru – *Măsuri birocratice ale regimului comunist față de Biserica Greco-Catolică în anii 1948-1949 în Maramureș*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Graeco-Catholica Varadiensis*, Oradea, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 233-247. Ivan Duică, Camelia – *Ioan Dunca Joldea – un preot greco-catolic în rezistența armată anticomunistă*, în Petcu, Adrian Nicolae (coord.) – *Partidul*,

B. Reacția Bisericii Catolice.

B1. Poziția episcopatului din România.²⁰⁴

Securitatea și cultele, 1945-1989, București, Ed. Nemira, 2005, pp. 235-244. Rițiu, Maria – *Povești cu „eroi” și „călăi”, victime și torționari. Comunitatea greco-catolică din Nord-Vestul Transilvaniei și universul concentraționar comunist*, în Costea, Ionuț; Ghitta, Ovidiu; Orga, Valentin; Pop, Iulia (coord.) – *Istoria culturii, cultura istoriei. Omagiu Profesorului Doru Radosav la vârsta de 60 de ani*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2010, pp. 655-680, foarte bun articol de istorie orală, arătând rezistența grupurilor greco-catolice din Maramureș. Tegzeș, Paul – *Stânca de granit, în Mileniul Adorării*, București, 2008, III, nr. 8, p. 51 evocând grupul omonim de rezistență greco-catolică din Sălaj.

O excelentă și documentată sinteză la Petcu, Adrian Nicolae – *Securitatea și cultele în 1949*, în Petcu, Adrian Nicolae (coord.) – *Partidul, Securitatea și cultele, 1945-1989*, București, Ed. Nemira, 2005, pp. 124-222, cu ample referiri la problema catolică.

Florea, Călin-Valentin – *Rezistența Bisericii Române Unite din fosta Regiune Autonomă Maghiară, raionul Târgu-Mureș (1949-1960)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIV, nr. 2, pp. 23-56; Idem – *Blajul – citadelă asediată a spiritului românesc în anii comunismului. Studiu de caz: Rezistența greco-catolică în zona Mureșului și Târnavelor*, în Barta, Cristian; Pinte Zaharie (coord.) – *Biserica Română Unită cu Roma Greco-Catolică – Istorie și spiritualitate- 150 de ani de la înființarea Mitropoliei Române Unite cu Roma la Blaj*, Blaj, Ed. Buna-Vestire, 2003, pp. 583-612.

Jurju, Cornel; Cioșan, Florin – *Atitudini și acțiuni anticomuniste în cadrul unor comunități greco-catolice din regiunea Huedinului*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIV, nr. 2, 105-122; Lechințan, Vasile – *Aspecte ale rezistenței la comunizare și unificarea bisericilor românești în județul Cluj*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 2, pp. 19-68; Știrban, Marcel – *Preoți greco-catolici în lanțuri și sub teroare*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIV, nr. 2, pp. 57-104; Vasile, Cristian – *Episcopia de Cluj-Gherla în anul 1948*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr.1, pp. 211-216; Dobrințu, Dorin – *Rezistența armată anticomunistă și rezistența greco-catolică în centrul Transilvaniei. Organizația „Partizanii Regelui Mihai”- Armata Secretă (1948-1950)*, în *Revista Arhivelor*, București, 2006, LXXXVI, nr.1, pp. 204-218.

²⁰⁴ P.V. Martor (Ilea, Vasile) – *O pagină tristă*, în *Suflet Românesc. Revistă de cultură creștină*, Roma, 1949, I, nr. 10, pp. 27-31; *** *Eroilor Unirii*, în *Suflet Românesc. Revistă de cultură creștină*, Roma, 1949, I, nr. 10, pp. 1-26; *** *Primul martir al Bisericii Unite*, în *Suflet Românesc. Revistă de cultură creștină*, Roma, 1950, II, nr. 2, pp. 35-37 despre martiriul PS Vasile Aftenie; P. C. (Carnațiu, Panfil) – *Atitudinea Episcopatului unit în fața persecuției*, în *Curierul creștin. El mensajero cristiano*, Buenos Aires, 1952, II, nr. ianuarie-martie, pp. 13-16; Chorong, Georges – *Dixième anniversaire de la mort de Msgr. Vladimir Ghyka*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1964, III, nr. 2-3, pp. 1-10; P.C. (Pamfil Carnațiu) – *În amintirea episcopului Iuliu Hirțea în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1976, XVII, nr. 3-4, pp. 106-109; Bârlea, Octavian – *Moartea Episcopului român unit de Maramureș, Ioan Dragomir*, în *Perspective*, München, 1985, VII, nr. 30, pp. 14-18; Bota, Ioan – *Pagini din istoria suferințelor Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, în perioada 1945-1989*, în Popa, Ilie (ed.) – *Opresiunea cultelor religioase din România în timpul dictaturii comuniste*,

Pitești, Fundația Culturală Memoria Filiala Argeș, vol.II, 2003, vol.II, pp. 91-106; Cornea, Doina – *Martiriul Bisericii Greco-catolice și rezistența ei*, în *Memoria.Revista gândirii arestate*, București, nr. 14, pp. 56-65; Făgăraș, Sabin – *Facilitățile acordate de Sfântul Scaun în 1948 Bisericii Greco-catolice din România*, în Gudea, Nicolae; Ruscă, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 267-280; Marton, József – *The relationship between the Roman-Catholic Church and the Greek-Catholic Church in Transylvania between 1945-1948* în Gudea, Nicolae; Ruscă, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed.Mega, 2009, pp. 331-341; Cosmovici, Emanuel Apostol – *„Lichidarea” Bisericii Greco-Catolice din România în 1948. Răspunsul Episcopatului*, în *Caietele CNSAS*, București, 2016, IX, nr. 1-2 (17-18), pp. 79-163. Una din cele mai bune sinteze legată de prigoana anului 1948 și consecințele ei, prin identificarea arhivistică a unor documente profane sau eclesiastice corespunzătoare. Din nefericire carențată bibliografic, studiile Pr. Dr. Pierre Gherman, Pr. Prof. Dr. Anton Moisin, ale Pr. Dr. Sergiu Soica sau ale subsemnatului (unde au fost reproduse și comentate multe din documentele la care se face referire) fiind trecute sub tăcere. A se vedea și Bozgan, Ovidiu – *Rezistență, represiune, destindere iluzorie: Biserica Romano-Catolică în România comunistă*, în *Dosarele istoriei*, București, 2003, VIII, nr. 9(85), pp. 39-52 și cazul ilustrat tendențios al catolicilor maghiarofoni la Chiriac, Florin – *Revizionism maghiar sub semnul crucii*, în *Dosarele istoriei*, București, 2002, VII, nr. 11(75), pp. 31-37, mai ales pp. 33-35. Călin, Claudiu – *Legături istorice între Dieceza de Timișoara și Dieceza Română Unită a Lugojului în Școala Ardeleană*, Oradea, 2011, V, Ed. Episcop Vasile Aftenie, pp. 306-321; Soica, Sergiu – *Structuri administrative ale Episcopiei greco-catolice de Lugoj*, în *Școala Ardeleană*, Oradea, Ed. Episcop Vasile Aftenie, 2011, V, pp. 322-342; Salcă, Alexandru – *Episcopul Martir Ioan Suciu în vizorul Securității în Rusan*, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953. Mecanismele terorii*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1999, pp. 132-138; Ciubăncan, Vasile – *Personalitatea episcopului auxiliar dr. Ioan Suciu – martir al Bisericii Române Unite cu Roma*, în Gudea, Nicolae; Ruscă, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 39-58; Median, Valeriu – *Episcopul vicar dr. Vasile Aftenie (1899-1950) în atenția serviciilor secrete 1945-1948* în Gudea, Nicolae; Ruscă, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 359-384; Roșca, Ioan – *Cardinalul Todea a fost un biruitor în Almanah calendar Deșteptarea Credinței*, 2003, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003, pp. 20-24; Frișan, Vasile – *In memoriam Cardinal Alexandru Todea*, în *Almanah calendar Deșteptarea Credinței*, 2004, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2004, pp. 51-56; Vasile, Cristian – *Episcopul Alexandru Todea în anii comunismului național (1964-1989)*, în Petcu, Adrian Nicolae (coord.) – *Partidul, Securitatea și cultele, 1945-1989*, București, Ed. Nemira, 2005, pp. 223-235; Florea, Călin-Valentin – *Preparativele clerului greco-catolic pentru „apostolatul clandestin”. Activitatea protopopului Alexandru Todea din cursul anului 1948, în zona Reghinului*, în Gudea, Nicolae; Ruscă, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp.

B2. Percepția diplomaților occidentali.²⁰⁵

281-287; Keul, Maria – *Alexandru Todea, protopop al Reghinului*, în *Calendarul de la Blaj*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2007, II, pp. 213-223; Dobes-Fürtös, Andrea – *Episcopul Alexandru Rusu și regimul comunist (1958-1963)*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, Baia Mare, 2008, nr. 1, pp. 88-106.; Eadem- *Episcopul Alexandru Todea în dosarele Securității (1961-1989)*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Iași, 2009, Ed. Polirom, pp. 310-323; Manu, Mircea – *Mărturia dată de episcopul Ioan Dragomir prin viața și activitatea sa în perioada de ilegalitate*, în Barta, Cristian; Pinte Zaharie (coord.) – *Biserica Română Unită cu Roma Greco-Catolică – Istorie și spiritualitate- 150 de ani de la înființarea Mitropoliei Române Unite cu Roma la Blaj*, Blaj, Ed. Buna-Vestire, 2003, pp. 583-612; Velea, Gheorghe – *Amintiri despre Episcopul Dr. Ioan Dragomir*, în *Flori de crin*, Șimleul Silvaniei, 2005, nr. 3, pp. 10-14; Fürtös, Robert – *Episcopul Ioan Dragomir în dosarele Securității*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, Baia-Mare, 2011, nr. 4, pp. 280-300; Idem – *Ierarhi greco-catolici în atenția Securității. Studiu de caz: episcopul Ioan Ploscaru*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Identități sociale, culturale, etnice și religioase în comunism*, Iași, Ed. Polirom, 2015, pp. 452-467; Suciu, Ioan – *Episcopul Ioan Dragomir. Centenarul nașterii 1905-2005*, în *Mileniul Adorării*, București, I. 2005, I, nr. 1, pp. 41-43; II. 2006, II, nr. 2, pp. 34-35; III. 2006, II, nr. 4, pp. 29-30; Sana, Silviu – *Contribuții la biografia unui ierarh orădean. Episcopul Dr. Iuliu Hirțea (1914-1978)* în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Graeco-Catholica Varadiensis*, Oradea, 2010, LV, nr. 1, pp. 225-238; Marțian, Ironim – *Canonicul dr. Titus Mălăi (1893-1978) în Virtus Romana Rediviva. Almanah Științific*, Cluj-Napoca, 2004, nr. 8, pp. 33-52. Nicula, Alexandru – *În memoria persoanei luminoase și sfinte: Preotul Dumitru Sălăjan, prelat papal și fost vicar general al Episcopiei de Lugoj*, în *Almanah calendar Deșteptarea credinței 2003*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003, pp. 44-47; Miclea, Teodor – *Nu mi-am trădat preoția*, în *Memoria.Revista gândirii arestate*, București, nr. 15, pp. 56-65; Ionițoiu, Cicerone – *Mica Romă înfrățită cu Parisul. Misiunea Gheorghe Surdu*, în *Memoria. Revista gândirii arestate*, București, 2001, nr. 35 (2), pp. 58-65, cuprinzând biografia monseniorului G. Surdu (1914-2001) și calvarul suferit de acesta în România între 1948-1989; Crihălmean, Florentin et alii – *In memoriam Ieromonah Dr. Silvestru Augustin Prunduș*, OSBM în *Almanah calendar Viața creștină Deșteptarea credinței 2005*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2005, pp. 34-62, cu evocări din partea P. Ioan Vasile Botiza, Laurean Lucian Daboc, Tertulian Langa; Fürtös, Robert – *Preoți greco-catolici în timpul prigoanei comuniste. Cazul părintelui Alexandru Rațiu*, în *Acta Musei Porolisensis, Istorie Etnografie*, 2012, XXXIV, pp. 177-191. Cristescu, Maria Ionela; Vlaicu, Antoneta – *Pr. Dr. Aurel Leluțiu*, în *Mileniul Adorării*, București, I. 2007, II, nr. 6, p. 31; II. 2008, III, nr. 7, pp. 36-37.

²⁰⁵ Bozgan, Ovidiu – *Nunțiatura Apostolică din România în anii 1948-1950*, în Bozgan, Ovidiu (coord.) – *Biserică, Putere, Societate, Studii și documente*, București, Ed. Universității București, 2001, pp. 130-154. Bucur, Marius Ioan – *Relațiile României cu Sf. Scaun la începutul războiului rece*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 1, pp. 111-121; Guinlet-Lorinet, Sylvaine – *Bisericile din România în anii cincizeci, văzute de la Vatican*, în *Memoria, Revista gândirii arestate*, București, 2001, nr. 34 (1), pp. 62-69, cuprinzând percepțiile ambadorului Vladimir d'Ormesson; Păiușan,

B3. Situația unor ordine monahale catolice.²⁰⁶

Cristina – *Diplomația Crucii contra Secerii și a ciocanului*, în *Magazin istoric*, București, 2003, XXXVII, nr. 4, pp. 49-52 (descriind activitatea Nunțiatunii Apostolice de la București între 1945-1950); Cipăianu, George – *Les diplomates français et la situation de l'Eglise catholique de Roumanie*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2008, LIII, nr. 1, pp. 189-198; Idem – *Dimensiunea internațională a unui caz de solidaritate catolică: Monseniorul Vladimir Ghyka în închisorile comuniste din România*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 293-302; Turcuș, Veronica – *La Nunziatura Apostolica in Romania sotto il terrore dei comunisti. Un episodio del maggio 1949*, în Pop, Ioan Aurel et alii (coord.) – *Dal cuore dell'Europa. Omaggio al Professor Cesare Alzati per il compimento dei 70 anni*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Ed. Presa Universitară Clujeană 2015, pp. 377-384; Țărău, Liviu – *Percepții americane privind situația religioasă din România 1944-1946*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 2, pp. 3-18; Bucur, Ioan-Marius – *La Romania nell'Ostpolitik vaticana. Alcune considerazioni*, în Cârja, Ion (coord.) – *I Romeni e la Santa Sede. Miscellanea di studi di storia ecclesiastica*, București, Ed. Scriptum, Roma, 2004, pp. 236-244 articol arătând eșecul Ostpolitikului inițiat de diplomația Sf. Scaun după 1961.

²⁰⁶ R. G. (Rusu, Gheorghe) – *Din rezistența ordurilor și congregațiilor religioase în fața persecuției*, în *Curierul creștin. El mensajero cristiano*, Buenos Aires, 1953, I II, nr. ianuarie-martie, pp. 81-88; Bolfă-Otic, Victoria – *Surorile baziliene în Eparhia de Cluj-Gherla (1945-2003)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 303-316; Bunea, Vasile I. – *Scurt excurs al istoriei generale a iezuiților, apariția și activitatea generală a misiunii lor în România. Viața, rezistența și misionarismul comunității iezuite la Gherla, în perioada comunistă*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 41-62; Arieșan, Grigore – *Prigoana Partidului Comunist ateu împotriva Bisericii Catolice în general și împotriva Bisericii Greco-Catolice și a Ordinului Sfântului Vasile cel Mare în special* în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 7-14; Prunduș, Silvestru Augustin – *Contribuții la istoria ordinului călugăresc Sfântul Vasile cel Mare din România. Anul 1948*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIV, nr. 2, pp. 13-22. Furtună, Ioan Iosif – *L'Ordine di San Basilio Magno da Romania di fronte al pericolo comunista* în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 289-300; Anton Părau, Mariana – *Programul de supraviețuire a călugărițelor OSBM în parohia Câmpia-Sălăjeni* în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 399-403. Despre Congregația Inimii Neprihănite a se vedea C., Lucica – *Sora Constantina (1914). Sora Minerva (1927-1998). Sora Coralia Moscuna (+ 1973). Sora Georgina (1911-2004). Domnul Profesor Frollo (+1966)*, în *Mileniul Adorării*, București, 2013, VI, nr.13, pp. 64-71; Papadopol, Maria – *Cum am cunoscut-o pe Sora Ionela*, în *Mileniul Adorării*, București, 2011, VI, nr. 11, pp. 69-70. Despre Congregația Maicii Domnului și a unor membre marcante a se vedea Trif, Emilia – *Sora Ernesta, mamă și profesoară*, în *Mileniul Adorării*, București, 2011, VI, nr. 11, pp. 53-54; Făgărășan, Margareta – *Omul trece, faptele rămân în Mileniul Adorării*, București, 2011, VI, nr. 11, p. 54; Voicu, Angela – *Sora Maria Ernesta, un suflet de*

C. Activitatea din Clandestinitate²⁰⁷

C1. Până în 1956 (mai ales perioada detenției)²⁰⁸

C2. Momentul 1956²⁰⁹, mișcările petiționare, consecințele acestora²¹⁰

apostol, în *Mileniul Adorării*, București, 2011, VI, nr. 11, p. 55, fiind evocată sora Maria Ernesta Oancea, CMD (1924-2011).

²⁰⁷ Rațiu, Alexandru – *Persecuția Bisericii Române Unite în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1974, XIII, nr. 3-4, pp. 11-116; Bucur, M. – *Situația Bisericii Române Unite (Greco-Catolice) în perioada 1949-1964*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1998, XLIII, nr. 1, pp. 85-100. Vasile, Cristian – *Biserica greco-catolică în perioada clandestinității*, în *Dosarele istoriei*, București, 2002, VII, nr. 11(75), pp. 58-61 (articol sinteză, tributar unor erori apărute în literatura greco-catolică precedentă). Drecin, Mihai D.; Cora, Delia – *Considerații preliminare asupra dosarului de Securitate a preotului greco-catolic Gavril Iașăr din Cluj (1962-1978)* în *Școala Ardeleană*, Oradea, Ed. Episcop Vasile Aftenie, 2013, VII, pp. 239-254.

²⁰⁸ De pildă memoriile preoților Rațiu, Alexandru – *Două scrisori*, în Rusan, Romulus (ed.) – *Memoria închisorii Sighet*, ed. II, București, Fundația Academia Civică, 2003, pp. 113-141, Pătrașcu, Gheorghe – *Memorialul rezistenței*, Rusan, Romulus (ed.) – *Memoria închisorii Sighet*, ed. II, București, Fundația Academia Civică, 2003, pp. 143-149. Langa, Tertulian – *Maraton 1948. Joia mare 1948*, în *Memoria. Revista gândirii arestate*, București, s.a., nr. 21, pp. 117-125; Langa, Tertulian – *Trăind și supraviețuind sub ateismul comunist*, în *Memoria. Revista gândirii arestate*, București, 2005, nr. 50 (1), pp. 70-76, articole ce se referă la debutul detenției sale în 1948; Paven, Justin – *Infernul Pitești*, în *Memoria. Revista gândirii arestate*, București, I, nr. 21, pp. 81-87, II. Nr. 22, pp. 64-72, III. Nr. 23, pp. 66-74, IV. Nr. 24, pp. 62-67; NB. Până în anul 2000, revista *Memoria* nu preciza anul editării. Despre planificarea criminală, conștientă, a genocidului elitelor culturale și spirituale a se vedea studiile: Dobeș, Andrea; Ciupea, Ioan – *Decapitarea elitelor. Metode, mijloace, mod de acțiune*, în Rusan, Romulus (ed.) – *Memoria închisorii Sighet*, ed. II, București, Fundația Academia Civică, 2003, pp. 159-322 (cazul catolicilor pp. 241-260) și Secașiu, Claudiu – *Contribuții privind distrugerea elitei politice românești* în Rusan, Romulus (ed.) – *Memoria închisorii Sighet*, ed. II, București, Fundația Academia Civică, 2003, pp. 323-350.

²⁰⁹ Bozgan, Ovidiu – *Mișcarea petiționară Greco-catolică din 1956*, în Bozgan Ovidiu (coord.) – *Studii de Istoria Bisericii*, București, Ed. Universității din București, 2000, pp. 168-184. Bota, Ioan – *12 august 1956 O manifestare publică a Bisericii Greco-Catolice clandestine. Un document și o mărturie*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2007, LII, nr. 1, pp. 127-138.

²¹⁰ Ciubăncan, Vasile T. – *Pagini de luptă anticomunistă a clerului Bisericii Greco-Catolice române din clandestinitate. Documenta*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2006, LI, nr. 4, pp. 119-132, prezintă documente ale anchetei din 1957 vizându-l pe episcopul Ioan Chertes și câțiva colaboratori, documente plagiate din lucrarea lui Cristian Vasile: Vasile Cristian – *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, București, Ed. Curtea Veche, 2003. Astfel paginile 120-123 și 125-127 din articolul lui Ciubăncan sunt identice cu paginile 324-328 și 329-332 din lucrarea lui Vasile, fiind vorba de documente preluate fără indicația bibliografică necesară. Un fapt din nefericire frecvent la anumiți istorici greco-catolici. Vasile, Cristian – *Ierarhia greco-catolică sub teroare*, în *Dosarele istoriei*, București, 2003, VIII, nr. 9(85), pp. 35-38 (procesul lui Alexandru Rusu în 1957).

C3. Perioada 1956-1964 (anul eliberării masive a deținuților politici)²¹¹

C4. Perioada 1964-1970 (decesul cardinalului Hossu)²¹²

²¹¹ Avram, Maria – *Încercări de înlăturare a formelor de cult latine din Biserica greco-catolică din Maieru (1956-1964)*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 2, pp. 87-92; Bota, Ioan – *Pagini din istoria persecuției Bisericii Greco-catolice Române în perioada 1964-1989* in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 27-32. Fernea, Vasile – *Câteva momente importante despre formele de persecuție și de activitate ale Bisericii Române Unite cu Roma, greco-catolice, între anii 1964-1989*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 43-48; Idem – *Activitatea și suferințele pr. Alexandru Bochiș în timpul persecuției Bisericii Române Unite*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 49-52; Fernea, Vasile – *Persecuția Bisericii Române Unite Greco-Catolice 1955-1964*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 2, pp. 141-147; Gădălean, Dan – *Activitatea religioasă în parohia Dej. Celebrarea sf. Liturghii în clandestinitate*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 53-58; Ghizdavu, Raluca-Angela; Ghizdavu, Bogdana-Anca – *Mărturii și documente despre activitatea clandestină a Pr. Prof. Ioan Miclea (1964-1975)* in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 59-70; Goția, Anton – *Reforma liturgică în perioada clandestinității*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 71-122; Scurtu, Lucreția – *Activitatea preoților greco-catolici din comuna Feldru (jud. Bistrița-Năsăud) în perioada 1956-1964*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 2, pp. 93-98.

²¹² Tăutu, Al. L. – *Trei soluții în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1965, IV, nr. 2-3, pp. 10-15, propune fie legalizarea Bisericii Greco-Catolice, fie convertirea (improbabilă) Patriarhiei Române la greco-catolicism, fie trecerea greco-catolicilor la ritul latin; Monseniorul Aloisie Tăutu a lansat o idee care va fi ulterior preluată Securitate, care după 1970 va căuta implementarea acestei idei în Exil și la greco-catolicii rezistenți din Țară. Opoziția la acest proiect va veni de unde clericii greco-catolici s-au așteptat cel mai puțin, și de unde nu au solicitat-o; din partea lui Horia Sima! Acesta va critica ideea desființării Bisericii Greco-Catolice prin romano-catolicizare, opinie asumată și de Iosif Constantin Drăgan: Sima, Horia – *Din isprăvile Întunecimii Sale Drăgan*, in *Țara și Exilul*, Madrid, 1970, VI, nr. 3-4, p. 34; Idem – *Quot licet Jovi*, in *Țara și Exilul*, Madrid, 1970, VI, nr. 2, pp. 19-20, fiind criticat monseniorul Octavian Bârlea, bănuț de a fi adeptul „coexistenței pașnice”, inspirat de Paul al VI-lea, ; Idem – *Criza Comitetului Național, prezidat de domnul Vișoianu*, in *Țara și Exilul*, Madrid, 1972, VIII, nr. 3-4, pp. 25-28, fiind expres menționată ideea lichidării Bisericii Greco-catolice prin romano-catolicizare (p. 28), Idem – *Ofensiva antireligioasă*, in *Țara și Exilul*, Madrid, 1975, XI, nr. 11-12, pp. 15-16. Idem – *Monseniorul Bârlea transplantează coexistența*, in *Țara și Exilul*, Madrid, 1975, XI, nr. 11-12, pp. 27-29. Sima considera că refuzul acordării libertății Bisericii Greco-Catolice din România este unul din semnele realei obediențe ale regimului Ceaușescu față de URSS. Dar monseniorul Bârlea se va dovedi (mai ales după 1978) unul din principalii demascatori ai diversiuilor Securității în problema greco-catolică. Vasile, Cristian – *Situația episcopatului Greco-catolic în deceniul 1960-1970*, in Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 9. Anii 1961-1972: Țările Europei de Est, între speranțele, reformele și realitățile stagnării*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 2001, pp. 44-61, focalizat pe relațiile lui Iuliu Hossu cu episcopatul clandestin.

C5. Etapa clandestinității între 1970-1989²¹³.

D. Memoriile protagoniștilor:

²¹³ Crișan, Traian – *Scrisoare din public*, în *Europa și Neamul Românesc. Foaia Mișcării Române pentru Unitatea Europei*, Milano, 1975, IV, nr. 45, p. 8, prelatul greco-catolic protestând în revista colaborționistă patronată de omul de afaceri Josif Constantin Drăgan asupra ideii că regimul politic socialist din România este permanent; Bârlea, Octavian – *B.R.U. Situația ei de azi și perspectivele ei de mâine*, în *Perspective*, München, 1979, I, nr. 4, pp. 3-21 polemic față de soluțiile propuse de Al. L. Tăutu în 1965; Bârlea, Octavian – *Între Roma și București* în *Perspective*, München, 1982, IV, nr. 3-4 (15-16), pp. 1-88, tratând despre consacrarea episcopală a IPS Traian Crișan și atitudinea agresivă consecutivă adoptată de Biserica Ortodoxă Română; Bârlea, Octavian – *Proclamarea de fericit a lui Ieremia Valahul* în *Perspective*, München, 1983, VII, nr. 2(22), pp. 2-4, combătând și diversiunea trecerii la ritul latin, propagată de preoții greco-catolici manevrați de Securitate; Bârlea, Octavian – *Urare de Anul Nou 1984*, în *Perspective*, München, 1984, VI, nr. 3 (23), pp. 1-2, cu aceeași temă; Bârlea, Octavian – *Din pragul Anului 1985* în *Perspective*, München, 1985, VII, nr. 3(27), pp. 1-4, Idem – *Episcop romano-catolic la București*, în *Eadem*, p. 5, tot despre diversiunea romano-catolicizării, precizându-se că PS. Ioan Robu este consacrat pentru romano-catolici, nu pentru greco-catolici; Tătaru, Tereza B. – *Din viața Bisericii Române Unite* în *Perspective*, München, 1985, VII, nr. 30, pp. 6-13, descriind situația uniților din Țara Oașului și rezistența la diversiunea romano-catolicizării; Bârlea, Octavian – *La deschiderea anului 1986*, în *Perspective*, München, 1986, IX, nr. 33, pp. 1-5, demascând diversiunile Securității; Vasile, Cristian – *Biserica Greco-Catolică în ultimele două decenii de clandestinitate* în Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989. Cronica unui sfârșit de sistem*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 2003, pp. 836-849. Rus, Anton; Gheorghiu, Florin – *Papa Ioan Paul al II-lea și României. Cazul Msgr. Traian Crișan*, în *Cultura creștină*, Blaj, serie nouă, 2004, VII, nr. 3-4, pp. 281-286. Bucur, Ioan-Marius – *Preotul Mircea Todericiu și proiectul creării unei Biserici Catolice Române*, în Țărău, Virgiliu, Trașcă, Ottmar, et alii – *Din modernitate spre contemporaneitate. Studii istorice dedicate lui George Cipăianu la împlinirea vârstei de 75 de ani*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2017, Ed. Argonaut, pp. 755-770. Din grabă studiul citează documentul *Proiect de modus vivendi* după lucrarea lui Prunduș, Silvestru Augustin, Plaiianu, Clemente – *Catolicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1994, p. 163, unde este reprodus fragmentat, deși el a fost publicat facsimilat, integral în 2006. Matei, Alexandru – *De două ori sub directa incidență a Decretului din 1 decembrie 1918 – Mărturisirile întârziate ale unui laic-*, în Gudea, Nicolae; Ruscă, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 69-93, articol autojustificativ al fostului director al Direcției Județene Cluj a Arhivelor Statului. Rusu, Emanuel – *Octavian Cristian (31.V.1920-13.II.1989). Episcop al Bisericii în clandestinitate. 25 de ani de la trecerea în veșnicie*, în *Mileniul Adorării*, București, 2014, VII, nr. 14, pp. 62-64. Cristescu, Maria Ionela – *Cardinalul Alexandru Todea (5.VI.1912 Teleac – 22.V.2002, Tg. Mureș)* în *Mileniul Adorării*, București, 2012, VII, nr. 12, pp. 41-43; Suciu, Ioan – *Pr. Dr. Aurel Leluțiu (Olteț Făgăraș 21.IV.1914 – Blaj, 23.XII.1980)* în *Mileniul Adorării*, București, I. 2005, I, nr. 1, pp. 45-47; II. 2006, II, nr. 2, p. 37; III. 2006, II, nr. 4, pp. 31-32; IV. 2009, IV, nr. 9, pp. 33-34; Groșanu, Lucian – *Pr. Dr. Aurel Leluțiu (21.IV.1914-23.XII.1980). Centenarul nașterii în Mileniul Adorării*, București, 2014, VII, nr. 14, pp. 56-57.

D1. Ierarhii²¹⁴.

D2. Preoți și mireni implicați în Rezistența bisericească²¹⁵.

²¹⁴ Ploscaru, Ioan – *Desființarea Bisericii Greco-Catolice*, in Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 6. Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1998, pp. 679-684. Moldovan, Ion – *Centenarul Episcopului Ioan Suciu (1907-2007). Mărturii*, in *Calendarul de la Blaj*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2007, II, pp. 133-140, 201-207, cuprinzând mărturii ale verișoarei episcopului, Maria Bărbat și a maicii Maria Ernesta Oancea.

²¹⁵ ****Un interviu cu privire la situația Bisericii Unite din Țară*, in *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1968, VII, nr. 4, pp. 109-112; Cosmovici, Emanuel – „Mă voi transforma într-o rugă neîntreruptă”. *File din jurnalul Helgăi Cosmovici* in Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 8. Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 2000, pp. 538-552; Surdu, George – „Toți care am semănat în lacrimi, vom secera în bucurie” in Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 8. Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 2000, pp. 170-178; Arieșan, Grigore Gavril – *Și eu am supraviețuit clandestinității*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 7-16; Arieșan, Grigore Gavril – *Din istoria Ordinului Sfântul Vasile cel Mare din România. Studiu de caz: perioada 1945-1948. Note personale*, in Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 21-24; Botiza, Ioan Vasile – „...la 40 de ani după evenimente, pentru cei ce nu le-au cunoscut...” in *Almanah calendar Deșteptarea Credinței*, 2004, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2004, pp. 24-37; Cornea, Doina – *Contribuții ale intelectualilor la susținerea Bisericii Române Unite după 1948 (cazul Doinei Cornea)*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 63-68; Făgăraș, Sabin – *L'Insegnamento teologico clandestino a Cluj-Napoca tra gli anni 1969-1990*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2006, LI, nr.1, pp. 51-60; Langa, Tertulian – *Aspecte puțin cunoscute din viața de catacombă a Bisericii Române Unite (Greco-Catolică)* in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 131-134; Langa, Tertulian – *Episcopii Vasile Aftenie și Ioan Suciu, martiri ai represiunii comuniste*, in Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 59-63; Lascu, Viorica – *Exilul intern al profesorului Alexandru Borza*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 25-28; Lascu, Viorica – *Am fost martor al acelor zile*, in Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 65-67; Mesaroș, Simion – *Flagrant în Coplean*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 29-36; Moisin, Octavian – *Rezistența greco-catolică din Victoria*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 37-40; Peteu, Camil, OSBM – *Biserica din casa lui Matei Boilă*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 141-143, Pop, Gheorghe – *Împreună cu foști colegi teologi de Oradea în rezistența Bisericii Române Unite, Greco-Catolice din Maramureș (1948-1989)* in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2009, LIV, nr. 3, pp. 143-147; Popa, Eugen – *Învinșii pot fi*

E. Documente editate.

E1. Din partea autorităților statului sau a serviciilor secrete²¹⁶.

învingători, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 2, pp. 137-140; Idem – *Oameni și oameni*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2003, XLVIII, nr. 1, pp. 103-108; Sopon, Ioan Vasile – *O viață schimbată: teologul Ioan Vasile Sopon*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 113-118. Micu, Dumitru – *Arhiepiscopul Ioan Chertes (1911-1992)*, in *Mileniul Adorării*, București, I. 2012, V, nr. 12, p. 46; II. 2013, VI, nr. 13, p. 63., fiind evocat Ioan Chertes în 1948. Gheorghioiu, Vasilica – *Amintiri despre Unchiul B. Împreună am descoperit bogăția ritului oriental*, in *Mileniul Adorării*, București, 2005, I, nr. 1, p. 48, Unchiul B. Fiind Pr. Dr. Aurel Leluțiu.; Boldur, Lătescu, Gheorghe – *PS Justin Ștefan Paven*, in *Mileniul Adorării*, București, 2005, I, nr. 1, p. 49; Făgărășan, Margareta – *O stea pe cerul României. Preasfințitul Ioan Dragomir*, in *Mileniul Adorării*, București, I. 2007, II, nr. 5, pp. 28-29, II. 2007, II, nr. 6, pp. 30-31; III. 2008, III, nr. 7, p. 36; IV. 2008, III, nr. 8, p. 35; V. 2010, V, nr. 10, p. 38; VI. 2011, VI, nr. 11, p. 40; VII. 2012, VI, nr. 12, p. 45; VIII. 2013, VI, nr. 13, pp. 62-63. Papadopol, Maria – *Cum am cunoscut-o pe Sora Ionela*, in *Mileniul Adorării*, București, 2011, VI, nr. 11, pp. 69-70; ****Interviu cu Maria Papadopol* in *Mileniul Adorării*, București, I. 2013, VI, nr. 13, pp. 47-49; II. 2014, VII, nr. 14, pp. 103-105; Brotea, Gema – *Pr. Dr. Aurel Leluțiu* in *Mileniul Adorării*, București, I. 2011, VI, nr. 11, pp. 41-42; II. 2012, VI, nr. 12, pp. 47-48; III. 2013, VI, nr. 13, p. 64; Voicu, Mihăilă; Voicu, Angela – *Pr. Gheorghe Seicean (1908-2002). Un preot cu aură de sfânt*, in *Mileniul Adorării*, București, I. 2007, II, nr. 6, pp. 32-33; II. 2008, III, nr. 7, p. 38; III. 2008, III, nr. 8, p. 37.

O importanță deosebită îl au articolele memorialistice a maicii Maria Ionela Cotoi, CIN (1926-2018) o figură emblematică a Rezistenței Greco-Catolice: Cotoi, Maria Ionela – *Bucuria martiriului. PS Vasile Aftenie*, in *Mileniul Adorării*, București, 2010, V, nr. 10, p. 49; (Cotoi), M.I. – *Arhiepiscopul ad personam George Guțiu (Vaidei, 30.III.1924-8.V.2011 Cluj-Napoca). Oaspete clandestin al castelului din Obreja*, in *Mileniul Adorării*, București, 2011, VI, nr. 11, pp. 44-45; (Cotoi), M.I. – *Sora Maria Ernesta. Un suflet mare și discret*, in *Mileniul Adorării*, București, 2011, VI, nr. 11, pp. 51-52; (Cotoi), M.I. – *Adevăr și adevăruri pentru Anul Credinței*, in *Mileniul Adorării*, București, 2012, VII, nr. 12, pp. 74-75; (Cotoi), M. Ionela – *Portretul unui confesor model (Pr. A. Leluțiu)*, in *Mileniul Adorării*, București, 2014, VII, nr. 14, pp. 58-61.

²¹⁶ A se vedea *Dosar de evidență Cultul greco-catolic accesibil la pagina cibernetică* <http://www.cnsas.ro/documente/judete/Cluj/6.2pdf> din arhiva CNSAS, pe intervalul 1956-1988. Băcanu, Petre Mihai – *Cum erau turnați „nereveniții”*, in *România Liberă*, București, 13.VII.2001, pp. 8-9, cu 3 documente esențiale din 1984-1986; Petcu, Adrian Nicolae – *Ortodocșii și uniții în viziunea unui informator al Securității*, in *Dosarele istoriei*, București, 2003, VIII, nr. 9 (85), pp. 29-35 (o notă informativă amplă din 1973). Moraru, Constantin – *Ceaușescu la Sfântul Scaun*, in *Dosarele istoriei*, București, 2006, XI, nr. 1(113), pp. 39-48 (stenograma convorbirilor cu Paul VI în 1973) și memoriul prezentat de Sf. Scaun din 26.V.1973. Memoriul a fost reprodus și de Man, Adrian – *În plină perioadă comunistă, demers oficial al Sf. Scaun pentru punerea în libertate a Bisericii Greco-Catolice din România*, in *Almanah calendar Viața Creștină Deșteptarea credinței* 2007, Cluj-Napoca, 2007,

E2. Documente eclesiastice²¹⁷.

ed. *Viața Creștină*, pp. 59-70; Catalan, Gabriel – *Documente despre colaborarea cu Securitatea a unor preoti romano-catolici, în frunte cu arhiepiscopul de Bucuresti, Ioan Robu, profesor doctor de teologie si morală*, postat în 3.IV.2015, pe blogul său <https://gabrielcatalan.wordpress.com/2015/04/03/documente-despre-colaborarea-cu-securitatea-a-unor-preoti-romano-catolici-in-frunte-cu-arhiepiscopul-de-bucuresti-ioan-robu-prof-dr-de-teologie-si-morala/> (accesat în 6.II.2017), cu documente importante legate și de preoți greco-catolici marșrutizați de Securitate. Dosarul este publicat în fișier PDF la poziția <https://gabrielcatalan.files.wordpress.com/2016/03/d-69-vol-71-robu-informator-si-biserica-romano-catolica.pdf> cuprinzând Dosarul CNSAS fond documentar 10972, dosar 69, vol. 71, cu 154 pagini. Un volum deosebit este cel al episcopului Mesian, Alexandru – *File din viața mea. Vol. II – în arhivele Securității*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2018, 224 p.

- ²¹⁷ Paul VI – *Telegrame lui I. Hossu și Aron Marton*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1965, IV, nr. 2-3, pp. 35-36; Tăutu, Al. L. – *Vorbesc morții în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1966, V, nr. 2, pp. 1-9, cuprinde memoriul episcopilor Al. Rusu, Iuliu Hossu și Ioan Bălan de la Curtea de Argeș din 23.IV.1956; Tăutu, Al. L. – *Preasfințitul Iuliu Hossu împlinește 50 de ani de episcopie în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1967, VI, nr. 4, pp. 1-7, cu corespondența trimisă ierarhului din partea Sf. Scaun; Cristea, Vasile – *Memoriul adresat de PS Vasile Cristea delegației oficiale a B.O.R. la Roma*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1972, XI, nr. 2, pp. 1-4; *** *Cuvântarea Sf. Părinte Paul al VI-lea adresată preoților greco-catolici români*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1973, XII, nr. 2-3, pp. 1-3; *** *Documente de acum 25 de ani în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1973, XII, nr. 2-3, pp. 10-27, reproducând Scrisoarea Pastorală a ierarhilor greco-catolici din 29.VI.1948, și trei pastorale din octombrie 1948 ale PS Ioan Suciu; Cristea, Vasile – *O întâmpinare în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1973, XII, nr. 2-3, pp. 92-93 cuprinzând un memoriu către N. Ceaușescu; *** *Apelul greco-catolicilor din România pentru libertatea religioasă în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1977, XVI, nr. 3-4, pp. 167-169, fiind reprodus apelul Comitetului de Salvare a Bisericii Române Unite; Mircea, Alexandru – *Libertatea religioasă la Conferința de la Madrid*, în *Perspective*, Munchen, 1981, III, nr. 3 (11), pp. 24-27, reproducând memoriul episcopilor Todea, Dragomir și Ploscaru din 1981 transmis la Madrid prin prelatul Gheorghe Cosma; Comitetul Catolicilor Români – *Către toți catolicii români! în Europa și Neamul Românesc. Foaia Mișcării Române pentru Unitatea Europei*, Milano, 1984, XIII, nr. 140, pp. 5-6, fiind reprodus un „apel” redactat la Roma în 30.X.1983 (de către preotul Vasile Maria Ungureanu), cu un violent atac anti-maghiar, model de document diversionist; *** *Cuvânt la înmormântarea Episcopului Ioan Dragomir*, în *Perspective*, Munchen, 1986, IX, nr. 33, pp. 6-10, fiind reproduse predica funebră a episcopului Alexandru Todea și testamentul episcopului Dragomir; Bârlea, Octavian – *Biserica Română Unită în 1987*, fișier PDF, 65 p., accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2015/08/msgr-ddr-octavian-barlea-biserica-romana-unita-in-1987.pdf>; *** *Pentru libertatea Bisericii Române Unite în Perspective*, Munchen, 1987, IX, nr. 35, pp. 73-75, fiind reprodus memoriul clericilor greco-catolici români din Exil din 20.I.1987, adresat Conferinței pentru Drepturile Omului de la Viena; Apan, Adrian – *Documente inedite privind prezența la Roma a lui Aloisie Ludovic Tăutu*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Graeco-Catholica Varadiensis*, Oradea, 2000, XLV, nr. 2, pp. 207-213; Birtz, R.M.; Prunduș, S.A. (ed.) – *Corespondență PS Ioan*

Un asemenea număr semnificativ de studii și articole au putut sta la baza câtorva studii de sinteză, care la rândul lor prezintă o viziune panoramică asupra contextului social istoric, asupra poziției organelor de conducere ale Partidului Muncitoresc / Comunist din România (cu rol inspirator și ordonator), a aparatului de stat (cu rol executant), a Bisericii Ortodoxe Române din Țară (a cărei ierarhie a avut un rol secundant, iar aici este obligatorie distincția față de Biserica Ortodoxă Română Liberă, din Exil, care niciodată nu a agreat la actele din 1948, ba a protestat formal împotriva acestora), percepția mediilor diplomatice, a Sf. Scaun, reacția Bisericii catolice din România (de ambele rituri).

Ploscaru – Pr. Dr. Silestru Augustin Prunduș, în Birtz, Remus Mircea (coord.) – Caietele OBSS II, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2001, pp. 211-243, cuprinzând corespondență din 1971 și 1975; Bota, Ioan – Cererea episcopilor români uniți de repunere în drepturi a Bisericii Greco-Catolice Române: martie 1977, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, pp. 21-26; Știrban, Marcel – 1964-1974 – Un deceniu al luptei și speranțelor pentru recunoașterea libertății Bisericii Române Unite. Omagiu IPSS cardinal Alexandru Todea la împlinirea a 90 de ani, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 153-233; Popa, Mircea – Rezistența Bisericii Greco-Catolice și lupta ei pentru supraviețuire și afirmare, în Memoria. Revista gândirii arestate, București, 2004, nr. 47-48 (3-4), pp. 53-63, fiind reproduse trei memorii ale Pr. Ioan Miclea, unul către episcopul Alexandru Todea (martie 1977, nu către Papă, cum greșit e precizat), unul către Nicolae Ceaușescu (30.III.1978) și unul către Patriarhie (15.V.1978); Birtz, Remus Mircea – Din pregătirea pentru înfruntarea prigoanei. Cazul preotului Victor Lazăr (1911-1978) din arhiepiscopia Blajului, în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948), Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 215-264 cu 15 documente eclesiastice; Mitrofan, Ioan – Gânduri împărtășite a episcopului Ioan Dragomir în corespondența trimisă preotului profesor dr. Ștefan Manciuș din Blaj, în Flori de crin, Șimleul Silvaniei, 2005, nr. 3, pp. 16-24; Pop, Ovidiu Horea – Aspecte din perioada de ilegalitate a Bisericii Române Unite: cuvântări funebre ținute la înmormântarea pr. Prof. Dr. George Grecu (13 martie 1979) în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Graeco-Catholica Varadiensis, Oradea, 2009, LIV, nr.1, pp. 187-195; (Cotoi), M.I. – Iubite cititorule, în Mileniul Adorării, București, 2008, III, nr. 7, pp. 3-4, prezentând facsimilat scrisori de la episcopul Alexandru Todea (actul de fondare al Congregației 1950) și de la episcopul Ioan Dragomir, care în 1975 autoriza revista samizdat a călugărițelor Congregației Inimii Neprihănite; Cristescu, Maria Ionela – Sora Maria Clara (Ecaterina Laslău), în Mileniul Adorării, București, 2009, IV, nr. 9, pp. 50-51, prezentând o declarație a sorei Clara Catrina Laslău (1912-2009) legată de procesul Nunțiatunii; Crihălmeanu, Florentin – Un documento inedito – „Navem Christi”, în Pop, Ioan Aurel et alii (coord.) – Dal cuore dell’Europa. Omaggio al Professor Cesare Alzati per il compimento dei 70 anni, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2015, pp. 399-417, un studiu dens asupra activității arhiepiscopului Ioan Chertes și asupra bulei pontificale prin care acesta era numit arhiepiscop titular de Cantano.

Se impune și în acest caz o încercare de sistematizare tematică a titlurilor, a izvoarelor documentare edite, a sintezelor. Caracterul vădit propagandistic al unor surse trebuie contrabalansat de deconstrucția de resort (existând și în acest caz studii semnificative). Nu trebuie ignorate nici contribuțiile memorialistice provenite din diverse ambiente, eclesiastice sau nu, cu atenția de rigoare, ținându-se seama de latura subiectivă a acestora. Culegerile documentare edite (eclesiastice sau nu) sunt demne de remarcat, fiind obligatorie consultarea lor, asemeni altor instrumente de lucru, de pildă dicționarele biografice ale deținuților politici, ale clericilor întemnițați, eventualele martirologii colective.

Avem astfel câteva lucrări de sinteză, prezentând în ansamblu evoluția și etapele regimului comunist din România, oferind și o perspectivă asupra condiției diferitelor Biserici sau culte în timpul respectiv.²¹⁸

Poziția Partidului Muncitoresc (Comunist) Român a fost clar exprimată în diferitele documente de partid, sau în lucrări de propagandă.²¹⁹ Deconstrucția propagandei sovietice și a sateliților

²¹⁸ De pildă Deletant, Dennis – *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu Dej și statul polițienesc, 1948-1965*, Iași, Ed. Polirom, 2001, 271 p. problema cultelor la pp. 76-95, cea romano-catolică la pp. 78-92, cea greco-catolică la pp. 82-88; Idem – *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și dizidență în România anilor 1965-1989*, București, Ed. Humanitas, 1998, 390 p., problema romano-catolică la pp. 209-213, cea greco-catolică la pp. 213-215, sau documentul oficial coordonat de profesorul Vladimir Tismăneanu: *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România Raport final*, București, Ed. Humanitas, 2007, problema cultelor la pp. 258-287, a Bisericii Ortodoxe la pp. 272-276, a Bisericii Romano-Catolice la pp. 279-280, a Bisericii Greco-Catolice la pp. 277-278, despre rolul represiv și coercitiv al Ministerului apoi Departamentului Cultelor pp. 261-271.

²¹⁹ Gheorghiu-Dej, Gheorghe – *Articole și cuvântări*, București, Ed. PMR, 1951, *Raportul politic al C.C. al PCR din 21.II.1948 la Congresul partidului* (pp. 107-148), cu un atac anticatolic la pp. 145-146; *Raport asupra proiectului de Constituție din 9.IV.1948* (pp. 160-176) cu un atac antipapal la p. 174.

*** *Rezoluții și hotărâri ale C.C. al PMR 1948-1950*, București, Ed. PMR, 1951, vezi rezoluția ședinței plene a CC al PMR din 10-11.VI.1948, cu un atac împotriva Bisericii Catolice (op. cit., p. 12) și rezoluția Biroului Politic al PMR din decembrie 1948, prin care e decisă combaterea politicii instigatoare a Vaticanului (op. cit., p. 40, 42). Poziția clasicilor marxism-leninismului a fost de asemeni popularizată: Marx, Karl; Engels, Friedrich – *Despre religie*, ed.I, București, Ed. De Stat pentru Literatură Politică, 1958; Lenin, V.I. – *Despre religie*, București, Ed. De Stat pentru Literatură Politică, 1956, edificatoare fiind scrisorile lui Lenin către Maxim Gorki din 1913, prin care scriitorului îi era atrasă atenția că ideea de Dumnezeu este mai rea, mai nocivă, decât orice abatere morală sau orice

Moscovei a fost realizată inclusiv de doi teologi români din Exil: Sergiu Grossu (1920-2009) și pastorul luteran Richard M. Wurmbrand (1909-2001), acesta din urmă, înainte de a se converti (1938), fiind și ilegalist cominternist²²⁰.

crimă (op. cit. pp. 39-45). Un volum ignorat în cercetarea contemporană este al lui Kovalev, S.I. (coord.) – *Călăuza ateistului*, București, Ed. Politică, ed. I, 1961, Ed. Politică, care prezintă situația religiei în URSS (pp. 510-529), poziția Partidului Comunist al Uniunii Sovietice referitoare la religie (pp. 533-548) dar și hotărârile PCUS și ale Statului sovietic cu privire la religie și biserici, începând din 1903 până în 1960 (pp. 587-607). Mai ales ultimele secțiuni sunt importante, experiența sovietică, atât cea administrativă cât și cea partinică fiind normative pentru comuniștii români. Volumul demonstrează clar cum prevederile legislative se impun a fi interpretate în sens coercitiv și restrictiv. Un alt volum cu circulație restrânsă a fost editat în 1961, după ediția sovietică din 1960: Minaev, V. – *Taina a fost dezvăluită. În românește de M. Govoriță și I. Vlad*, București, Ed. Militară, 1961, 395 p., un capitol fiind dedicat „serviciilor de spionaj ale Vaticanului”, pe lângă afacerea lui Alighiero Tondi SI (1908-1984), iezuit devenit defector comunist, fiind analizate activitățile Colegiului *Russicum* din Roma, a Congregației pentru Biserici Orientale (acuzate de a fi centre de spionaj), și a greco-catolicilor din Ceho-Slovacia, vinovați că ar fi sprijinit naționalismul ucrainean (op. Cit. P. 334-355). Volumul intra în lectura obligatorie a viitorilor ofițeri de Securitate, perpetuând astfel clișeele bolșevice în mentalul securiștilor români.

²²⁰ Sergiu Grossu a publicat studii (reeditate și în România) cu privire la modul de infiltrare și pervertire a conducerii diferitelor biserici din spațiul comunist, importante fiind Grossu, Sergiu (ed.) – *Spălarea creierului. Complotul psihopolitic la comunismului*, București, Editura Duh și Adevăr, 1998, 146 p., fiind editate și instrucțiunile antieclesiastice ale comuniștilor chinezi, vietnamezi, cubanezi, etiopieni sau polonezi (pp. 99-143); Idem – *Biserica persecutată. Cronica a doi români în exil la Paris*, București, Ed. Compania, 2004, 423 p. (fiind analizate cazurile sovietic, chinez, albanez, român – op. cit., pp. 250-267) volumul oferind retrospectiva articolelor semnificative din revista editată de Grosu la Paris, *Catacombes*. Idem – *Biserica în fața puterii comuniste*, București, Editura Duh și Adevăr, 2007, 239 p., demascând persecuțiile religioase și atitudinea de complicitate activă a ierarhiei religioase oficiale din țările spațiului comunist. Instrucțiunile emise de diferitele partide comuniste având o structură și prevederi comune, nu sunt decât aplicarea particulară a unui plan comun, plan sugerat de un document al NKVD-ului, din 2.VI.1947. Documentul NK/003/47-K-AA/CCII3, particularizat pentru realitățile poloneze, a fost publicat și în volumul lui Buzatu, Gheorghe – *Războiul mondial al spionilor (1939-1898)*, Iași, Ed. BAI, 1991, pp. 211-217, acesta prevăzând la paragraful 34 supravegherea intensivă a bisericilor, a arhivelor acestora, a clerului, a editurilor, predicilor, slujbelor funerare și introducerea unui sistem educațional care să stârneasca repulsie față de biserici (op. cit., pp. 215-216).

Din cele peste 20 de volume scrise de pastorul Richard Wurmbrand, editate și în România după 1990 (București, Editura Stephanus) două sunt semnificative: Wurmbrand, Richard – *Marx și Satan*, București, 1994, Ed. Stephanus, 184, demonstrând dimensiunile oculte ale marxismului și replica (cu mult umor și acribie) dată *Călăuzei*

Punctul de vedere al autorităților Statului referitor la Biserica Greco-sau Romano-Catolică din România a fost exprimat prin materiale propagandistice editate²²¹, care la rândul lor au fost analizate și supuse deconstrucției și reconstrucției istorice²²².

ateistului, apărută sub pseudonim Ionescu, Nicolai – *Umpleți vidul*, sd., s.l., 221 p., reeditată Wurmbrand, Richard – *Umpleți vidul*, București, Ed. Stephanus, 1994. Ambele volume erau colportate înainte de 1989 în clandestinitate, fiind aduse prin contrabandă religioasă din străinătate. Despre dimensiunile oculte ale marxismului și a marxism-leninismului vezi studiul lui Fumagalli, Nicola – *Cultura politica e cultura essoterica nella sinistra russa 1880-1917*, Milano, S. Ed. Barbarossa, 1996, 312 p, mai ales pp. 249-277 (*Esoterismo e rivoluzione bolscevica*). O analiză spectrală a raporturilor dintre Biserica Ortodoxă Română și comunism o va face în 1957 proaspătul ieșit din România, monahul Andrei Scrima (1925-2000), analiză publicată în volumul fundamental Scrima, André – *Ortodoxia și încercarea comunismului*, București, Ed. Humanitas, 2008, 471 p., mai ales pp. 155-231.

Pentru o analiză aplicată a conceptului de *dezinformare* a se vedea Pacepa, Ion Mihai; Rychlak, Ronald J. – *Dezinformarea. Un fost spion șef dezoăluie strategiile secrete de subminare a libertății, de atac împotriva religiei și de promovare a terorismului*, București, Ed. Humanitas, 2015, 467 p., cazul serviciilor românești și tentativele de penetrare la Sf. Scaun, pp. 137-142, cazul compromiterii imaginii Papei Pius al XII-lea, pp. 143-227. Vezi și o confirmare la Bandi, István – *Combinații operative ale serviciilor secrete maghiare îndreptate împotriva Vaticanului cu conexiuni românești (1955-1975)*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *După 25 de ani. Evaluări și reevaluări istoriografice privind comunismul*, Iași, Ed. Polirom, 2017, pp. 61-74, fiind prezentat printre altele cazul monseniorului Aloisie Tăutu, care prezenta interes pentru serviciile secrete maghiare, dar care au renunțat la racolarea lui, acesta aflându-se sub atenția celor românești, considerate „aliate și amice”.

- ²²¹ Poziția organelor de stat a fost ilustrată de luările de cuvânt ale primului-ministru Petru Groza, și de documentele emise de Ministerul Cultelor. Groza, Petru – *Articole, cuvântări, interviuri. Texte alese*, București, Ed. Politică, 1973, edificator fiind discursul rostit de premier în 6.VI.1948, la înscăunarea patriarhului Justinian, recomandând Bisericii Ortodoxe și patriarhului « să creeze situația obiectivă necesară pentru readucerea în staul a oilor rătăcite » (pp. 534-536, mai ales p. 536). Vezi apoi *** *Reîntregirea Bisericii Românești din Ardeal*. 3., București, Ed. Ministerului Cultelor, 1949, 131 p., prezentând apelurile de „reîntregire” ale mitropolitului Nicolae Bălan și ale proaspăt alesului patriarh Justinian Marina (pp. 3-4), actele pseudo-sinodului ținut la Cluj în 1.X.1948 (pp. 6-16), adunarea de la Patriarhie din București și actele sinodale aferente(3.X.1948) (pp. 15-36), listele celor peste 400 de preoți și protopopi „adezionați” (pp. 38-44), actele Adunării de la Alba-Iulia (21.X.1948) (pp. 45-77), materiale laudative la adresa RPR, documente legate de alegerea și instalarea preotului „revenit” Teofil Herineanu ca episcop ortodox al Romanului etc.
- *** *Culte religioase în Republica Populară Română. Studiu introductiv*, București, Ed. Ministerului Cultelor, 1949, cuprinde un studiu sinteză a ministrului Stanciu Stoian (pp. 7-51, fiind justificată abolirea Concordatului cu Sf. Scaun cu un atac virulent și meschin anti-greco-catolic, pp. 22-31, mai ales p. 30), discursul premierului Petru Groza cu ocazia depunerii de către ierarhia ortodoxă a jurământului de credință față de RPR (pp. 55-66),

Vocea Bisericii Ortodoxe din România a fost exprimată de patriarhul nou ales în 1948, Justinian Marina, punctul său de vedere fiind augmentat de actele Conferinței Interortodoxe de la Moscova, din vara anului 1948²²³. La acest punct de vedere a aderat și grupul romano-

un nou material programatic al ministrului Stoian dedicat resortului pe care îl ocupa (pp. 69-104, cu diatribe anticatolice și justificative pentru evenimentele din 1948, pp. 92-104), fiind apoi evidențiate pozițiile față de noul regim ale patriarhului Justinian (pp. 107-124), ale reprezentanților celorlalte culte (reformat, luteran maghiar, armean, mozaic, baptist) (pp. 127-144), articolul programatic din *Scânțeia*, nr.1357, 22.II.1949 „În chestiunea libertății religioase” (pp. 147-154, care postulează modelul sovietic al libertății, cu atacul de rigoare împotriva Vaticanului și considerând reunificarea ca o expresie a libertății, pp. 150-151), urmând publicarea broșurii *Reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Ardeal*, menționată mai sus, fiindu-ne dezvăluiți și autorii acesteia: Al. C(erna)-R(ădulescu) și D.V. S(ădeanu) (pp. 155-285). Ambele lucrări vor considera rezistența greco-catolicilor de a se integra în Biserica Ortodoxă drept un act reacționar, dușmănos la adresa democrației populare.

²²² Pe lângă lucrările din exil, clasicele *Biserica Română Unită. Două sute cinci zeci de ani de istorie*, Madrid, Tip. Rivadeneyra, 1952, 419 p., calvarului Bisericii Unite fiindu-i afectat pp. 275-366 și Gherman, Pierre – *L'ame roumaine écartelée. Faits et documents*, Paris, Ed. du Cèdre, 1955, 258 p., fiind reliefate documentat persecuțiile anti-greco-catolice (pp. 31-143), protestul Bisericii Ortodoxe Române din Exil la samavolniciile comuniste (pp. 147-157), persecuțiile anti-romano-catolice (pp. 159-200) dar și persecuțiile suferite de Biserica Ortodoxă din Țară (pp. 201-221), o excelentă muncă de destructurare a propagandei comuniste a făcut-o preotul profesor dr. Anton Moisin în diverse studii: Moisin, Anton – *O gravă lovitură dată Neamului Românesc: calomnierea Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice*, Sibiu, Tip. Polsib, 1996, 348 p., mai ales pp. 6-45; Moisin, Anton – *Minciuna trecerii la Ortodoxie a Românilor Uniți, Greco-catolici în anul 1948. Partea I*, s.l. [Sibiu], s.ed., 1998, 48 p. și Idem – *Istoria marii prigoane contra Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-catolice, între anii 1948-1998*, vol.I, s.l. [Sibiu], s.ed., 1998, 120 p.

²²³ Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române – *Apostolat Social. Pilde și îndemnuri pentru cler*, Vol.I, ed.II, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 1949, mai ales pp. 133-141 (*Și mai am și alte oi* – cuvântare după intronizarea patriarhală), pp. 142-144 (*Denunțarea Concordatului cu Vaticanul*), pp. 145-155 (*Primul pas spre reîntregirea Bisericii străbune, După 250 de ani*, cuvântări la primirea celor 36 de preoți reveniți la București, în 3.X.1948), pp. 156-161 (*Consfințirea reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române* – cuvântare la Alba Iulia, 21.X.1948). Actele Conferinței de la Moscova (9.VII. – 18.VII.1948) au fost publicate în revista teologică a Patriarhiei Române *Orthodoxia*, București, 1949, I, nr. 1, referatul delegației române având titlul *Atitudinea Vaticanului față de Ortodoxie în ultimii 30 de ani* (pp. 30-90) iar *Rezoluția* anti-catolică (*Vaticanul și Biserica Ortodoxă*) la pp. 125-126. O descriere mai amplă a vizitei delegației eclesiastice românești în URSS și cuvântările în cadrul Conferinței de la Moscova vezi la Marina, Ovidiu – *30 de zile în U.R.S.S.*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 1949, pp. 157-195. Pe lângă numeroase articole din periodicul oficios al patriarhiei Române, *Biserica Ortodoxă Română*, două volume vor condensa exemplar poziția ortodoxă românească față de problema greco-catolică: Belașcu, Traian, Moldovan,

catolicilor colaboraționiști cu autoritățile comuniste, grupați în jurul *Comitetului Catolic de Acțiune*, pentru care nu mai exista o Biserică Greco-Catolică și nici o ierarhie romano-catolică legitimă. Acțiunea acestui comitet care dorea obținerea unui statut legal pentru confesiunea (romano) catolică urmând prevederii Decretului Lege al Cultelor și pentru *Statusul Romano-catolic ardelean* este în cel mai bun caz definită ca o complicitate pasivă.²²⁴

Romul; Vlad, Sofron; Căndea, Spiridon, Mladin, N.; Ivan, Iorgu – *Când frații sînt împreună*, Sibiu, Ed. Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia și Sibiu, 1956, mai ales pp. 275-293 (prezentarea cosmetizată a evenimentelor din 1948-1949) și pp. 294-307 (mărturiile unor preoți „reveniți” după noua stare de lucruri, un capitol realmente interesant), și Nicolae (Mladin), Mitropolitul Ardealului – *Biserica Ortodoxă Română, Una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, Ed. Arhidiecezană, 1968, mai ales pp. 270-303. Deconstrucția discursului propagandistic, însoțit de analiza canonică, juridică și sacramentală a actelor din 1948-1949 la Birtz, Remus Mircea – *„Revenirea” Greco-catolicilor în 1948 sub o altă perspectivă*, în Oanță, Marius (coord.) – *Studii de Istorie Ecclesiastică*, Craiova, Ed. Sitech, 2018, pp. 205-221., cu bibliografia de resort a surselor ortodoxe. Despre reala condiție a Bisericii Ortodoxe din România sub comunism a se vedea culegerea de documente a cercetătorilor Păiușan, Cristina; Ciuceanu, Radu – *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist 1945-1958*, vol.I., București, Ed. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2001, 363 p. Semnificativă nota DGSP din 11.XII.1948 care ilustrează colaborarea catolicilor de ambele rituri în înfruntarea prigoanei (op. cit., pp. 99-103, mai ales pp. 101-102); Enache, George – *Ortodoxie și putere politică în România contemporană*, București, Ed. Nemira, 2005, 590 p., mai ales pp. 15-154 (dedicate lui Justinian Marina); Vasile, Cristian – *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist*, București, Ed. Curtea veche, 2005, 291 p., mai ales pp. 203-207, dedicate implicării patriarhului Justinian în „rezolvarea” problemei greco-catolice. În ansamblu, vezi Gillet, Olivier – *Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe române sub regimul comunist*, București, Ed. Compania, 2001, 312 p., mai ales pp. 191-206, dedicate raporturilor cu Biserica Unită.

²²⁴ Documente editate rămase de pe urma acestui grup sunt puține și rare. A fost editat *Almanahul Catolic pe anul 1951. Redactat și editat de Comitetul catolic de Acțiune*, București, str. Bărației 27, București, 1951, 69 p., cu varianta maghiară *Katolikus Naptár, 1951, szerkeszti és kiadja – A Katolikus Akcióbizottság*, str. Bărației 27, București, 1951, 104 pagini, tratând în principal despre Adunarea de la Târgu-Mureș (27.IV.1950) și justificând prin artificii canonice adoptarea noii poziții (de remarcat că varianta maghiară are și material literar sau agenda târgurilor sătești din acel an). Pe ultima pagină se specifica editarea unor broșuri ale Comitetului Catolic de Acțiune, legate de poziția acestuia în problemele canonice sau de raportare la noua ordine juridică. Un nou almanah maghiar a apărut în 1952: *Katolikus Naptár 1952*, Gyulafehérvár (Alba-Iulia), Egyházmegyes központ, 1952, care făcea publicitate evenimentelor din 1951. Comitetul nu dorea separarea dogmatică de Sf. Scaun, ci doar cea canonic-administrativă, membrii acestuia și aderenții lui fiind excomunicați. Vezi, Gherman, Pierre – *L'ame roumaine...*, pp. 165-168, 227-237. Ca introducere în problemă a se vedea Doboș, Dănuț (coord.) – *Biserica Romano-Catolică din*

Într-un regim totalitar nu pot lipsi „procesele spectacol”, adevărate rituri de *auto-da-fe* și de *exorcizare colectivă* în (cazul nostru) oferite de Contra-Religia marxistă, nici cazul României nefăcând excepție, documentele oficiale²²⁵ fiind contrabalansate de studiile istorice sau de relatări anamnestice²²⁶. Procesele spectacol puteau decurge beneficiind de

România în timpul prigoanei comuniste (1948-1989), Iași, Ed. Sapientia, 2008, 120 p., dar mai amplu la Virt, László – *Katolikus kisebbség Erdélyben (Minoritatea catolică din Ardeal)*, Budapest – Luzern, Egyházforum, 1991, 145 p., mai ales pp. 26-62; monumentală (și obligatoriu de consultat pentru oricine se ocupă de istoria Bisericii Catolice din România) monografie Tempfli, Imre – *Sárbor és napsugárbor. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892-1966 (Din noroi și raze de soare. Viața și timpul lui Károly Pakocs, vicar episcopal, 1892-1966)*, Budapest, EMET, 2002, 1168 p., mai ales pp. 255-310; Létyán, Ferenc – *Erdélyi Szibéria. Az erdélyi katolicizmus győzedelmes küzdelme a hitthűségért 1948-1989 (Siberia Ardeleană. Lupta victorioasă a catolicismului ardelean pentru loialitatea credinței)*, Gyulafehérvár (Alba-Iulia), Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2003, 288 p., mai ales pp. 91-195, cu toată documentația asupra cazului.

²²⁵ *** *Procesul unui grup de spioni, trădători și complotiști în slujba Vaticanului și a Centrului de spionaj italian – București, 10-17 septembrie 1951*, București, Ed. de Stat pentru Literatură Științifică, 1952, 120 p. În cadrul procesului vor evolua și clerici aparținând diecezei greco-catolice de Cluj-Gherla, ca preotul Emil Riti, preotul Dr. George Grecu etc.

²²⁶ Materiale memorialistice legate de procesul dedicate Nunțiatunii Apostolice și a Legației Italiene: Menges, Hieronymus – *Joseph Schubert (1890-1969). Biographie eines rumänisches Bischofs*, Emsdorf, Salesianerdruckerei, 1971, 62 p., pp. 32-44; Pintori, Eraldo – *Carcerato in Romania*, Assisi, Ed. La Salette, 1992, 56 p., fiind vorba de mărturia lui Eraldo Pintori (1915-1992), funcționar la Legația Italiană între 1935-1951; Molinari, Francesco – *Padre Clemente Gatti, ofm, Mons. Vladimir Ghika, Eroi della fede in Romania*, Bucarest, Assisi, Ed. Porziuncula, s.a. [1992], 40 p.; Danubia, Hélène – *Ils ont voulu tuer l'Homme*, Paris Fribourg, Ed. Saint-Paul, 1992, 163 p., fiind vorba de memoriile doamnei dr. Eugenia Mihlovici (1916-1998), curier între cele două Legații și Rezistența Catolică, fostă deținută politică, din 1977 reușind repatrierea ei în Elveția; Laslău, Clara Catrina – *Despre procesul Nunțiatunii Apostolice*, in *Memoria. Revista gândirii arestate*, București, nr. 26, pp. 109-118, fiind vorba de memoriile mamei Clara Laslău (1912-2009). A se vedea și Strazzari, Francesco – *București, septembrie 1951. Adevărul despre un proces farsă*, in *Magazin istoric*, București, 1992, XXVI, nr. 11, pp. 22-26.

O foarte bună prezentare istorică la Totok, William – *Episcopul, Hitler și Securitatea. Procesul stalinist împotriva „spionilor Vaticanului” din România*, Iași, Ed. Polirom, 2008, 422 p., problema greco-catolică la pp. 71-82; Despre calvarul episcopului Augustin Pacha a se vedea și Kräuter, Franz – *Erinnerungen an Bischof Pacha. Ein Stück Banater Heimgeschichte*, Bukarest, ADZ Vlg., 1995, 254 p. și Călin, Claudiu – *Procesul episcopului Augustin Pacha și al membrilor Aulei Episcopale Romano-Catolice din Timișoara – portrete și destine din arhivele episcopiei timișorene*, in *Budeancă*, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Destine individuale și colective în comunism*, Iași, Ed. Polirom, 2013, pp. 111-129. Un istoric apropiat al serviciilor secrete, Mihai Pelin (1940-2007) va oferi un serial legat de

coduri penale și de procedură penală ajustate corespunzător, în regimurile socialiste ele fiind instrumentele juridice ale luptei de clasă și de exercitare a „dictaturii proletariatului”.²²⁷ Observăm din sursele oficiale, editate, în

spionarea de către Securitate a Legației Italiene (apărut *post-mortem* într-o pagină cibernetică dedicată lui) Pelin, Mihai – *Legația Italiei sub asediul regimului comunist*, 30.III.2008, accesibil la <https://mihaipelin.wordpress.com/category/legatia-italiei-sub-asediul-regimului-comunist/>.

Despre procesul Rezistenței greco-catolice din Ardeal (Cluj, aprilie 1952, procesul din „Vinerea mare”) a se vedea: Șerban, Ioan – *Procesul din Vinerea Mare*, Târgu-Mureș, Ed. Mediaprint, 2000, 105 p.; Pop, Simion – *Credință și apostolat. Memorii*, Târgu-Mureș, Fundația Culturală „Vasile Netea”, 2004, 228 p., mai ales pp. 177-205; Miclea, Teodor – *Nu mi-am trădat preoția*, în *Memoria. Revista gândirii arestate*, București, nr. 15, pp. 56-65.

Despre procesul Rezistenței catolice (Lotul Menges Ghika, București, octombrie 1953, după o anchetă prealabilă de un an) a se vedea Menges, Hieronymus; Cosmovici, Emanuel – *Mărturia Pr. Hieronymus Menges despre Monseniorul Vladimir Ghika la Uranus și la Jilava*, fișier PDF, 33 p. accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/01/cosmovici-menges-ghika.pdf>, Cosmovici, Horia – *Monseniorul. Amintiri și documente din viața Monseniorului Ghika în România*, Ed. II, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011, 208 p., mai ales pp. 77-113 (despre rezistența catolică) și pp. 114-157; Băltăceanu, Francisca; Brezianu, Andrei; Broșteanu, Monica; Cosmovici, Emanuel; Verly, Luc – *Vladimir Ghika, Profesor de Speranță*, București, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 2013, 458 p., mai ales pp. 309-384 (rezistența catolică) și pp. 385-452 (anchete și detenție).

Despre procesul Rezistenței Catolice (Lotul Pura, octombrie 1953 Cluj,) a se vedea Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani (1948-1988). Contribuție memorialistică la o istorie a Bisericii Catolice de rit bizantin român*, Cluj-Napoca, 1988, fișier PDF, 160 p., accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/12/preot-ioan-vasile-botiza-memorii-1948-1989.pdf>, pp. 79-86.

Despre procesul *Mișcării petiționare* (lotul episcopului Alexandru Rusu) din 1957 a se vedea Bucur, Ioan Marius – *Culpa de a fi greco-catolic. Procesul Episcopului Alexandru Rusu (1957)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega / Argonaut, 2015, 367 p., cu importante documente eclesiastice prezentate în dosarul cauzei.

Despre lotul Pr. Dr. Ștefan Manciulea (1894-1985) judecat în mai 1962 a se vedea Opriș, Ioan – *Istории și Securitatea. Vol. I*, București, Ed. Enciclopedică, 2004, pp. 383-411. Procesul a fost menționat și în romanul scriitorului și omului politic Ion Brad, *Proces în recurs* (ed.I, București, Ed. Eminescu, 1988, 288 p.; ed.II, Tg.Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011, 344 p., dedicat tocmai lui Ștefan Manciulea, acesta apărând sub numele de Vasile Mihalcea.

²²⁷ A se vedea *** *Codul Penal. Text oficial cu modificările pînă la data de 20 mai 1955, urmat de o anexă de legi penale speciale*, București, Ed. De Stat pentru Literatură Economică și Juridică, 1955. Art. 194 CP (pp. 98-sq.), despre spionaj, îi includea și pe cei care transmiteau date organizațiilor *contra-revoluționare*, chiar dacă acestea nu erau secrete de stat, dar *nu erau destinate publicității*. Fapta era calificată drept trădare. Cazurile de persecuție religioasă intrau sub această incidență. Art. 209 CP (pp. 93-94) tratat despre *uneltire* împotriva

vremea regimului comunist cum trinomul ideologie – politică de stat – justiție acționa represiv împotriva libertății religioase a propriilor cetățeni.

Memoriile unor funcționari ai aparatului represiv sau ale unor demnitari comuniști vor confirma intenția represivă a regimului²²⁸, surprinzând modul de gândire și mentalitatea din sferele înalte ale puterii.

orânduiri socialiste, fiind incriminați și cei care aveau legături cu organizații străine *dușmănoase* (aici fiind inclusă și conducerea Bisericii Catolice), sau cei ce le sprijineau. Art. 256 CP (p. 111) îi sancționa pe clericii care celebrau acte de cult, fiind caterisiți, sau fiind hirotoniți de episcopi fără jurisdicție în RPR, sau nerecunoscuți de episcopii locali (cazul clerului greco-catolic după 1948), art. 331 CP (p. 139) se referea la tulburarea liniștii publice și la instigarea acestora (aici putând fi incluși cei ce săvârșeau public oficii divine). Art. 349-351 CP (pp. 142-143) se refereau la clericii care în predici, în pastorale amenințau cu pedepse spirituale pe cei care se supuneau legilor RPR, sau la cei care provocau învrăjbire confesională (cazul clerului greco-catolic refractar, al clerului catolic care nu se lăsa înregimentat dispozițiilor antireligioase etc.). Ironia constă în faptul că art. 308-309 CP (pp. 133-134) prevedeau sancționarea celor care împiedicau un cetățean în exercitarea propriului cult (câtă vreme acesta era recunoscut de lege), constrângerea în abandonarea propriului cult sau pe cei care acceptau trecerile de la un cult la altul fără formele legale (declarație notarială, trimisă în precedentă ministrului competent al fostului cult etc.), deci tocmai ce s-a întâmplat în toamna anului 1948.

În 1.I.1969 a fost promulgat noul Cod Penal, al Republicii Socialiste România, cu prevederi aparent mai atenuate. A se vedea Antoniu, George; Popa, Marin; Daneș, Ștefan – *Codul Penal pe înțelesul tuturor*, ed.III, București, Ed. Politică, 1976, Textul Codului Penal este însoțit de comentarii autorizate. Art. 157 CP sancționa pe cei (fără autorizație) care intrau în posesia datelor confidențiale sau pe cei care transmiteau asemenea date (pp. 177-79, 420-421), art. 166-169 CP sancționa dur pe cei care făceau propagandă contra orânduiri socialiste (aici fiind incluși și cei ce divulgau scrieri contra-revoluționare, de pildă putând fi considerate astfel enciclicele pontificale anticomuniste) (pp. 174-175, 423-25). Art. 240 CP (uzurparea de calități oficiale) putea fi extins la clericii care nu beneficiau de recunoașterea Departamentului Cultelor (iar cei greco-catolici intrau în această categorie), art. 323-324 incriminau pe cei ce se asociau în organizații ostile (aici putând fi incluse și cultele interzise) precum și portul unor insigne, uniforme ale acestora etc. Comentatorii volumului recunoșteau că statul socialist *tolerează* cultele religioase (desigur, cele organizate pe baza legilor în vigoare) (pp. 289-299). Delațiunea era încurajată nu doar în vechiul cod penal al RPR, ci și în noul cod al RSR (art. 170 CP incriminând omisiunea de denunț, comentată la pp. 179-180).

²²⁸ Unul din marii delatori în problemele bisericești, Dudu Velicu (1902-1977), fost secretar al patriarhului Miron Cristea, apoi angajat al SSI, în jurnalele sale va surprinde atât efervescența cercurilor de putere ecleziastică ortodoxă, cât și evoluția raporturilor politice față de B.O.R. și față de Biserica catolică de ambele rituri din România. Cf. Velicu, Dudu – *Biserica Ortodoxă Română în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice*. Vol. I 1945-1947, București, Arhivele Naționale ale României, 2004, Vol.II 1948-1959, București, 2005, Arhivele Naționale ale României. În 28.V.1946 deja Emil Bodnăraș plănuia „întărirea”

Volumele de sinteză apărute în România după 1990 vor confirma și completa în mod fericit datele oferite de volumele apărute în Exil, menționate în notele precedente. Contribuțiile profesorilor Marcel Știrban,

Bisericii Ortodoxe, „făcând ca românii uniți să nu mai depindă de Papă, așa cum au făcut ucrainenii din Galiția” (Vol. I, p. 152). Despre Iuliu Hossu vezi Vol. II, p. 119, faptul că Hossu ar fi condiționat trecerea la ortodocși este o diversiune grosieră (atitudinea ierarhului fiind cunoscută și demonstrată). De remarcat că fișele făcute de Siguranță unor ierarhi ortodocși, publicate în *Cartea Albă a Securității* coincid *ad litteram* cu notele lui Dudu Velicu, unele date fiind clar tendențioase sau de-a dreptul *intoxicări*. Comunistul ilegalist Simion Bughici (1914-1997) își amintea de o adunare de la Blaj, din 1946, înainte de alegerile trucate din acel an, prezidată de Gheorghe Gheorghiu-Dej, Petru Groza și G. Tătărăscu, cu muncitori aduși în acest scop, „perturbată” de teologii rămași fideli lui Iuliu Maniu și Regelui, teologii (seminariștii) fiind considerați din acest motiv „fasciști”, cf. *** *Confesiunile elitei comuniste. România 1944-1965. Rivalități, represii, crime – Arhiva Alexandru Șiperco*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2015, pp. 341-342. Analog, Traian Borcescu (1899-1997), fost director al SSI va pomeni de cazul maicii stigmatizate Maria Ionela Cotoi, care va da mari bătaii de cap autorităților, Borcescu având ocazia de a sta în celulă cu „al nouălea locuitor de episcop” care susținea autenticitatea fenomenelor religioase respective (op. cit., p. 215). Omul politic, demnitar comunist și fost ambasador în Italia, Cornel Burtică (1931-2013) își va rememora tentativa din anii 1966-68 de reluare a contactelor diplomatice cu Sf. Scaun, sabotate de Emil Bodnăraș (1904-1976), chiar și în acei ani Vaticanul fiind privit ca un stat în fruntea unei organizații reacționare, emițând pretenții în vederea reglementării situației Bisericii Catolice și a relegalizării Bisericii Unite. Burtică va confirma rolul lui Bodnăraș în problema catolică, evidențiat și de Dudu Velicu. Cf. Chelaru, Rodica – *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, București, Ed. Curtea Veche, 2001, pp. 70-75. Fostul șef al Cămarilor Prezidențiale a lui Nicolae Ceaușescu, Silviu Curticeanu (n. 1933) va surprinde reacția lui N. Ceaușescu legată de problema greco-catolică: astfel, când acesta a dorit abrogarea tuturor hotărârilor Consiliului de Miniștri, Curticeanu i-a atras atenția că va abroga și cea privind unificarea religioasă dintre ortodocși și greco-catolici, Ceaușescu renunțând astfel la idee. Cf. Curticeanu, Silviu – *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Ed. Albatros, 2000, p. 130. Mult mai debordant va fi generalul de Securitate Nicolae Pleșiță (1929-2009) care într-un volum de destăinuiuri va insista asupra monitorizării romano-catolicilor, asupra urmăririi episcopului Aron Marton suspectat de iredentism, ideea creării unei biserici romano-catolice românofone în Transilvania (pentru a lovi în cea maghiarofonă și a soluționa problema greco-catolicilor), Pleșiță recunoscând că i-a ajutat pe I. Dumitriu Snagov și pe preotul Silvestru Augustin Prunduș să participe la Roma la beatificarea lui Ieremia Valahul (Pleșiță va menționa pe Ioan Valahul), Prunduș aducându-i și o icoană, despre colaborarea dintre episcopul Alexandru Todea și colonelul Banciu, Pleșiță confirmând implicarea lui E. Bodnăraș în problema catolică, cf. Patrichi, Viorel – *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță*, București, Ed. Ianus Info SRL, 2001, p. 141, 145-149. O a doua ediție a lucrării: Oprea, Marian; Patrichi, Viorel – *În culisele Securității, cu și fără generalul Pleșiță*, București, Ed. Lumea Magazin, 2004, va reitera aserțiunile anterioare, la pp. 221-2 și pp. 228-33.

Ioan Marius Bucur, Ioan M. Bota sau Cristian Vasile sunt necesare oricărui cercetător al istoriei Bisericii Greco-Catolice din România.²²⁹ Intenția represivă a fost continuată sub diferite forme, inițial insidioase (1944-1948), violente (1948-1974) și din nou insidioase (1974-1989), ea fiind dezvăluită și în diferitele culegeri documentare editate după 1990²³⁰. Din nefericire

²²⁹ Știrban, Maria Codruța; Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite (1945-1989)*, Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2000, 611 p. cu 22 documente dintre 1944-1948, 3 din 1950 și 1 din 1974; Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite. Biserică. Școală. Națiune. Bibliografii și documente*, Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2008, cu 37 de documente din perioada 1945-1948, 1 din 1986 și 1 din 1919.

Bucur, Ioan Marius – *Din istoria Bisericii Greco-Catolice Române (1918-1953)*, Cluj-Napoca, Ed. Accent, 2003, 288 p., cu o bună analiză contextuală, inclusiv legislativă, autorul demonstrând și preluarea unor prevederi din legislația religioasă antonesciană (Decretul Lege 620/ 23.IX.1943) în noul Decret-Lege al Cultelor din 1948.

Vasile, Cristian – *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-catolică în timpul regimului comunist*, București, Ed. Curtea veche, 2003, 318 p., cu 12 documente foarte importante. Idem – *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003, 209 p., cu 35 de documente și câteva mărturii.

Un volum important cu documente eclesiastice este cel al preotului dr. Ioan M. Bota: Bota, Ioan M. – *Pagini de istorie creștină românească 1940-2010*, Cluj-Napoca, Ed. Grinta, 2011, 427 p. publicând multe documente eclesiastice importante din perioada 1948-1989.

²³⁰ O primă culegere documentară, semnificativă dar ignorată de cea mai mare parte a publiciștilor greco-catolici este cea coordonată de Mihai Pelin; Pelin, Mihai (coord.) – *Cartea Albă a Securității, volumul I. 23 august 1944-30 august 1948*, București, Ed. SRI, 1997, Tip. Romcartexim, fiind reproduse fișele făcute de Siguranță (deja controlată de comuniști) multor clerici catolici, documentele fiind și atent comentate (a se vedea mai ales pp. 403-465, 483-535). În problema greco-catolică relevante sunt notele din 1948 dedicate lui Ioan Suciu (p. 432), Emil de Iuga (p. 433, 437, gata de colaborare din 21.III.1948!), este reprodus *Memoriul* Episcopatului catolic din 29.III.1948 cu privire la proiectul de Constituție (pp. 440-444), o notă privind pe protopopul Petre Suciu (p. 449), pe Iuliu Hossu (p. 464) sau pe Tit Liviu Chinezu (p. 465).

Trei volume de documente anexe Raportului Comisiei Prezidențiale de condamnare a regimului comunist prezintă un material relevant privind persecuția. Berindei, Mihnea; Dobrințu, Dorin; Goșu, Armand (coord.) – *Istoria regimului comunist din România. Documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, București, Ed. Humanitas, 2009, prezintă o notă a DSP (Departamentul Securității Poporului) din 6.XI.1948, privind cultele și rezistența catolică (pp. 84-89) (reprodusă și în volumul Păiușan, Cristina; Ciuceanu, Radu – *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist 1945-1958..*, citat la nota 242), o sinteză de rapoarte din 24.VI.1949 privind acțiunile de rezistență religioasă, inclusiv catolică (pp. 179-184), o notă din 19.VI.1950 a Direcției Regionale de Securitate Oradea prin care se menționa arestarea a 19 clerici și monahii din Baia-Mare implicați în rezistența greco-catolică (pp. 260-261) sau raportul (18.V.1955) lui Vasile Ciolpan (1920-2004), fost comandant al Penitenciarului Sighet „Dunărea”, prin care exterminarea

sintezele sau culegerile documentare menționate în notele anterioare sunt prea puțin citate de majoritatea cercetătorilor care se ocupă de problematica greco-catolică din România.

O contribuție relevantă la studiul implicării în mod represiv a serviciilor secrete din România socialistă a fost oferită de Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, inclusiv prin oferirea datelor legate de *cursus honorum* a diferiților ofițeri de Securitate. Putem evidenția astfel o listă a celor activi în problemele religioase (în special cea greco-catolică) din județul Cluj, în intervalul 1964-1989:

1. *Banciu Constantin (n. 15.VI.1931 Teiuș) a lucrat la Direcția Regională Cluj din 1954, devenind locotenent în 1956 și trecut la Serviciul 2 al aceleiași direcții, promovat locotenent-major în 1958, căpitan (1963), maior (1967), din 1968 activând în serviciul 3 (biroul 2) al Inspectoratului Județean Cluj. Între 1971-1974 va activa în Direcția 3, iar din 1975 în calitate de locotenent-colonel va funcționa în direcția a III-a la Inspectoratul Județean Cluj, fiind promovat colonel în 1980 și trecut în rezervă în 3.IX.1986.*

Cf. http://www.cnsas.ro/documente/cadrede_securitatii/BANCIU%20CONSTANTIN.pdf

bandiților, înhumarea lor anonimă sau neeliberarea certificatelor de deces era o măreață sarcină de partid (pp. 502-503). Apoi Idem – Istoria regimului comunist din România. Vol.II. Documente.Nicolae Ceaușescu (1965-1971), Iași, Ed. Polirom, 2012 și Idem – Istoria comunismului din România. Volumul III. Documente. Nicolae Ceaușescu (1972-1975), Iași, Ed. Polirom, 2016.

Volumul coordonat de Florian Banu, apărut sub egida Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989 și a CNSAS: Banu, Florian (ed.) – *România și „războaiele minții”: manipulare, propagandă și dezinformare (1978-1989). Studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume de Florian Banu*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2013, va prezenta documente provenite de la Departamentul Securității Statului (DSS) și Centrala de Informații Externe (CIE) cu relevanță în problema greco-catolică. Operele citate mai sus prezintă astfel atât poziția organelor de partid, a Departamentului Cultelor sau a serviciilor secrete românești comuniste, conturând cadrul real în care Biserica Greco-Catolică a supraviețuit între 1948-1989.

Un volum excelent de documente este cel editat de Denisa Bodeanu: Bodeanu, Denisa – *O rază de speranță în întuneric. Ajutoarele primite din străinătate de cultele religioase din România în anii 80-90*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2018, 288 p. prezentând 56 de documente legate de problema „Caritas” și a altor societăți care au ajutat cultele legale sau nerecunoscute din România.

2. *Banciu Ioan (n. 30.I.1927 Teiuș, fratele lui Banciu Constantin) a activat în Securitate (Batalionul de Securitate din Timișoara) din 1950, a devenit membru de partid în 1954, din 1978 fiind colonel în cadrul Direcției I, Serviciul IV (răspunzând de sectorul Culte), fiind adjunct șef de serviciu din 1962, iar din 1.VI.1972 devenind șeful acelui serviciu. (n.n.) Este cel menționat în memoriile generalului Pleșiță ca având o relație apropiată cu Alexandru Todea (vezi nota 228).*

Cf. http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7397_011%20fila%20411-413.pdf

<http://crji.org/?idT=88&idC=88&idRec=4092>

3. *Bătagă Tiberiu (n. 28.VIII.1936, Târgul-Mureș – 2001), a activat în serviciul Birou (Direcția Regională – Regiunea Autonomă Maghiară), ca locotenent în serviciul 3 al aceleiași direcții 1958-1968), a primit gradul de căpitan în 1968 fiind activ în Inspectoratul Județean Harghita (1968-1969), revenind în județul Mureș ca șef de serviciu (biroul 1, 1969-1983, biroul 1 / A, 1983-1989), primind gradele de locotenent colonel (1973) și colonel (1979). N.n. Era responsabil de supravegherea lui Alexandru Todea.*

Cf. http://www.cnsas.ro/documente/cadrede_securitatii/BATAGA_TIBERIU.pdf

4. *Lăpușan Liviu (fișa lui de cadre nu este prezentată de CNSAS), în 1989 era locțiitorul șefului UM 0962 din Cluj-Napoca, fiind responsabil cu supravegherea dizidenților politici.*

Cf. http://www.hotnews.ro/stiri-presa_regionala_arhiva-1711801-comunismul-cluj-victime-calai.htm

5. *Medeșan Ioan (nume anterior Megheșan) (n. 22.II.1929 Chinciuș, jud. Mureș – 1993) din 1958 își începe activitatea ca locotenent-major în Direcția Regională Cluj (Serviciul 3, biroul 4), fiind promovat căpitan (1959) și maior (1964) în același serviciu, din 1968 fiind activ în Inspectoratul Județean Cluj (serviciul 1, biroul 4 între 1967-1968, biroul 2, între 1968v – 1969 și biroul 4, între 1970-1977). Se va pensiona în 1977.*

Cf. http://www.cnsas.ro/documente/cadrede_securitatii/MEDESAN%20IOAN.pdf

6. *Pleșiță Nicolae* (n. 16.IV.1929 Curtea de Argeș – 2009) își va începe serviciul în Direcția Regională Cluj ca maior în 1962, activând aici ca șef de direcție până în 1967 când va fi transferat la Direcția a VI-a. Va fi avansat maior în 1961 și colonel în 1966, iar din 1968 va fi transferat la Direcția a VIII-a (șef al direcției, fiind avansat general maior). Din 1972 adjunct al ministrului de Interne și șef al Direcției I până în 1974, fiind secretar al ministerului, adjunct al ministrului (1975-1978, din 1977 general-locotenent), comandant al Școli de la Băneasa – 1978), revenind în 1980 la Ministerul de Interne în calitate de șef al C.I.E. În 1984 va deveni comandantul centrului de perfecționare ale cadrelor din securitate de la Grădiștea.

Cf. http://www.cnsas.ro/documente/cadrede_securitatii/PLESITA%20NICOLAE.pdf

7. *Zapodeanu Aurel* (n. 8.IX.1941 Geoagiu, jud. Hunedoara) își va începe stagiul în securitate ca locotenent, în raionul Alexandria (Direcția regională București), în 1966. Din 1988 va fi trecut în calitate de locotenent-colonel la Securitatea Municipiului București.

Cf. http://www.cnsas.ro/documente/cadrede_securitatii/ZAPODEAN%20AUREL.pdf²³¹

Pentru facilitarea demersului investigativ dar și din motive de tehnoredactare oferim lista unor documente programatice provenite de la autoritățile comuniste românești privind abordarea problemei (greco) catolice după anul 1964:

1. 25.X.1965, Note ale MAI către Consiliul de Miniștri privind împiedicarea difuzării de literatură religioasă. Publicațiile catolice vor fi explicit menționate.²³²

²³¹ Pe larg despre aceștia în Pleșa, Liviu – *Cadrelor de conducere din direcția regională de Securitate Cluj. Date biografice (I)*, în *Caietele CNSAS*, București, 2009, II, nr. 1 (3), pp. 119-132, pentru biografia generalului Constantin Ioana (1926-), pp. 127-128, care lipsește în lista de mai sus.

²³² Berindei, Mihnea; Dobrințu, Dorin; Goșu, Armand – *Istoria regimului comunist din România. Vol.II. Documente.Nicolae Ceaușescu (1965-1971)*, Iași, Ed. Polirom, 2012, pp. 69-74, mai ales pp. 69-72.

2. 12.I.1966. Raport al DSS privind Departamentul Cultelor, criticat pentru lipsa de fermitate în îngrădirea cultelor.²³³
3. 17.III.1966. Raport al unor activiști ai secției de Propagandă și Agitație a Comitetului Central al PCR privind intensificarea activităților religioase.²³⁴
4. 5.V.1966. Nota privind abordarea problemei romano-catolice de către departamentul cultelor (cazul Aron Marton și ajutorul dat greco-catolicilor)²³⁵.
5. 14.IX.1966. Măsurile ale secției de Agitație și propagandă a CC al PCR de combatere a fenomenului religios (vizați și catolici)²³⁶.
6. 21.X.1966. Notă informativă despre întâlnirea lui Aron Marton și N. Ceaușescu, cu ocazia vizitei acestuia din urmă la catedrala catolică din Alba-Iulia²³⁷.
7. 29.XI.1966. Istoric al problemei greco-catolice după „reunificarea” cu Biserica Ortodoxă – material sinteză redactat de Departamentul Cultelor, recunoscându-se existența episcopilor clandestini, a circa 400 de preoți „nereveniți” și propunându-se intensificarea activității anti- greco-catolice din partea ortodocșilor.²³⁸
8. 12.I.1968. Notă informativă a Departamentului Cultelor (semnată de N. Dogaru) către Secretariatul CC al PCR privind problema „fostului” cult greco-catolic, fiind anexat și memoriul lui Iuliu Hossu din 1.XII.1967.²³⁹
9. 27.V.1968. Notă din partea Departamentului Cultelor în favoarea respingerii acordării vizei unui trimis al Sf. Scaun în România, acesta având intenția de a se întâlni inclusiv cu ierarhii greco-catolici. Nota este însoțită de biografiile episcopilor clandestini din România, așa cum ele erau cunoscute de Departament.²⁴⁰

²³³ Ibidem, pp. 75-81.

²³⁴ Ibidem, pp. 104-111, fiind pomenită și regiunea Cluj.

²³⁵ Ibidem, pp. 152-154.

²³⁶ Ibidem, pp. 172-186, catolici pp. 174-175.

²³⁷ Ibidem, pp. 212-213.

²³⁸ Ibidem, pp. 215-220.

²³⁹ Ibidem, pp. 365-366.

²⁴⁰ Ibidem, pp. 385-394.

10. 24.II.1970. Decizia Comitetului Executiv al CC al PCR prin care pașapoartele se eliberează sub controlul Securității, doar nomenclaturii fiind sub controlul organelor de partid.²⁴¹ Decizia este importantă pentru precizarea modalității de obținere a pașapoartelor clericilor greco-catolici „nereveniți” care au putut vizita țările occidentale.
11. 15.II.1973. Notă a Departamentului Cultelor (semnată de Dumitru Dogaru) prin care acesta respinge normalizarea relațiilor cu Sf. Scaun, unul din motivele respingerii fiind tocmai posibilitatea restaurării cultului greco-catolic. Nota este redactată într-un stil violent stalinist.²⁴²
12. 26.III.1973. Adresa ministrului de Interne Emil Bobu către Emil Bodnăraș, vicepreședinte al Consiliului de Stat despre arhivele conținând documente referitoare la „unificarea” religioasă din 1948.²⁴³
13. 26.V.1973. Întâlnire între N. Ceaușescu și Paul al VI-lea la Vatican²⁴⁴.
14. 29.VI.1979. Scrisoarea Papei Ioan Paul al II-lea către N. Ceaușescu în favoarea Bisericii Unite și răspunsul acestuia.²⁴⁵ N. Ceaușescu, sugerând „neamestecul în treburile interne”, va acredita versiunea oficială din 1948 a evenimentelor, considerând problema greco-catolică definitiv rezolvată.

²⁴¹ Ibidem, pp. 582-587.

²⁴² Berindei, Mihnea; Dobrinu, Dorin; Goșu, Armand (coord.) – *Istoria comunismului din România. Volumul III. Documente. Nicolae Ceaușescu (1972-1975)*, Iași, Ed. Polirom, 2016, pp. 130-137.

²⁴³ Vasile, Cristian – *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-catolică în timpul regimului comunist*, București, Ed. Curtea veche, 2003, pp. 341-343.

²⁴⁴ Moraru, Constantin – *Ceaușescu la Sfântul Scaun*, în *Dosarele istoriei*, București, 2006, XI, nr. 1(113), pp. 39-48 (stenograma convorbirilor cu Paul VI în 1973) și memoriul prezentat de Sf. Scaun din 26.V.1973; vezi și Cristea, Vasile – *O întâmpinare în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1973, XII, nr. 2-3, pp. 92-93 cuprinzând un memoriu către N. Ceaușescu redactat în vederea acestei vizite de către episcopul din Exil Vasile Cristea.

²⁴⁵ Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004, pp. 433-438.

15. 25.II.1981. Notă a UM 0544 (CIE) cu privire la propaganda relegalizării Bisericii Greco-Catolice și posibilitatea creării unei Biserici romano-catolice românofone în Ardeal.²⁴⁶
16. 14.I.1982. Scrisoarea Patriarhului Iustin Moisescu către Papa Ioan Paul al II-lea, ca protest pentru consacrarea arhiepiscopului greco-catolic Traian Crișan ca arhiepiscop agregat Curiei Romane; patriarhul îl acuză pe Papă de dezbinare etnică și confesională. Papa îi răspunde.²⁴⁷
17. 2.XII.1982. Raport al Direcției I a DSS cu privire la activitatea anticomunistă a unor organizații religioase, atenție fiind acordată și greco-catolicilor, romano-catolicilor (suspecți de iredentism) și Sf. Scaun.²⁴⁸
18. 25.III.1983. Raport al Direcției I a DSS și a CIE privind eficiența acțiunilor de prevenire, contracarare și neutralizare a acțiunilor anticomuniste din străinătate, fiind vizat și Sf. Scaun.²⁴⁹
19. 14.IV.1983. Raport al UM 0225 CIE privind eficiența acțiunilor de prevenire, contracarare și neutralizare a acțiunilor anticomuniste din străinătate; Vaticanul este acuzat că readuce în atenție problema greco-catolică.²⁵⁰

²⁴⁶ Vasile, Cristian – *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003, pp. 122-123.

²⁴⁷ Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004, pp. 438-444. Dosarul cauzei a se vedea la Bârlea, Octavian – *Între Roma și București în Perspective*, München, 1982, IV, nr. 3-4 (15-16), pp. 1-88.

²⁴⁸ Banu, Florian (ed.) – *România și „războaiele minții”: manipulare, propagandă și dezinformare (1978-1989). Studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume de Florian Banu*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2013, pp. 299-310.

²⁴⁹ Ibidem, pp. 333-338.

²⁵⁰ Ibidem, pp. 339-345, mai ales p. 340. A se vedea sinteza acestor materiale (care atunci erau strict secrete, de importanță deosebită) în broșura cu caracter strict secret (accesibilă ofițerilor de Securitate doar pe bază de semnătură): Zapodeanu, Aurel; Bordeianu, Nicolae – *Aspecte din activitatea ostilă desfășurată de elemente autohtone incitate de emisari ai unor culte și organizații religioase reacționare din străinătate. Măsurile întreprinse de organele de securitate pentru prevenirea și contracararea acțiunilor dușmănoase desfășurate sub acoperirea religiei*, București, Departamentul Securității Statului, Serviciul editorial și cinematografic, 1983.

20. 2.X.1984. Notă privind problema greco-catolică, redactată de Departamentul Cultelor, semnată de I. Cumpănașu²⁵¹, ilustrând corect situația clandestinității greco-catolice din acel an.
21. 20.VIII.1985. Ordinul șefului DSS, Tudor Postelnicu, cu privire la activitatea de dezinformare și influențare a unor cercuri / persoane ostile.²⁵²
22. Decembrie 1986. Notă către Departamentul Cultelor, semnată de episcopul ortodox de Alba-Iulia, Emilian Birdaș și de preotul Petru Pleșa, privind problema greco-catolică din Ardeal, o bună radiografie a clandestinității anului 1986, reflectând și cazuri de acceptare tacită (a rezistențelor) din partea unor preoți ortodocși.²⁵³
23. 10.XII.1987. Notă a Direcției I a DSS cu privire la publicarea în Italia a lucrării lui Dumitru Mărtinaș, despre originea ceangăilor moldoveni, acțiune tipică de dezinformare, la care au participat preotul Vasile M. Ungureanu („Angelo”), Iosif Constantin Drăgan și UM 0544/ 225.²⁵⁴

²⁵¹ Băcanu, Petre Mihai – *Cum erau turnați „nereveniții”*, în *România Liberă*, București, 13.VII.2001, p. 9.

²⁵² Banu, Florian (ed.) – *România și „războaiele minții”: manipulare, propagandă și dezinformare (1978-1989). Studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume de Florian Banu*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2013, pp. 379-387. Relevante sunt articolele 5 și 6 din acest ordin, prin care nu erau excluse folosirea calomniilor, a intoxicărilor etc., fenomen constat și în activitatea ordinariatelor clandestine greco-catolice.

²⁵³ Băcanu, Petre Mihai – *Cum erau turnați „nereveniții”*, în *România Liberă*, București, 13.VII.2001, p. 8.

²⁵⁴ Banu, Florian (ed.) – *România și „războaiele minții”: manipulare, propagandă și dezinformare (1978-1989). Studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume de Florian Banu*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2013, pp. 402-403. Lucrarea menționată, a profesorului Dumitru Mărtinaș (1897-1979), apărută postum sub îngrijirea lui V. M. Ungureanu: Mărtinaș, Dumitru – *Originea ceangăilor din Moldova*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1985, afirmă că *toți* ceangăii moldoveni ar fi români maghiarizați, ceea ce este desigur exagerat, catolicii moldoveni având origini etnice variate. Ediția italiană a apărut sub titlul *Martinas, Dumitru – L'Origine dei cattolici della Moldavia*, Padova, Ed. Messaggero di S. Antonio, 1987, 272 p. Lucrarea se dorea și o apologie (prin anexele fotografice) a libertății de care ar fi beneficiat romano-catolicii moldoveni, care nu aveau dreptul pe atunci la nicio publicație religioasă, neputând edita nici măcar catehisme sau cărți de rugăciuni. Despre rosturile lui V.M.Ungureanu a se vedea Coja, Ion – *Papa Ioan Paul al II-lea și România*. București, Ed. Z 2000, 1999, 125 p., mai ales pp. 64-106. De altfel volumul coordonat de F. Banu, citat anterior, publică pe copertă chiar fotografia audienței papale concese lui Coja și lui Ungureanu în 1985. Ideea că Papa Wojtyła ar fi avut și origini românești este mai mult decât discutabilă, dar numele său *sigur* nu se pronunță Voicila ci *Voitiua*, conform corectei pronunții poloneze.

24. 31.X.1988. Notă a Departamentului Cultelor privind problema greco-catolică²⁵⁵, cu date corecte dar incomplete.
25. 30.VIII.1989. Raport al Direcției I al DSS privind situația operativă a greco-catolicilor din România.²⁵⁶
26. Decembrie 1989 (*ante* 18.XII.1989). Raportul Direcției I a DSS cu privire la activitatea clandestină greco-catolică.²⁵⁷

Suita acestor documente probează îndeajuns ideația, tipul și punerea în practică a măsurilor represive anti-catolice de către autorități. Nu s-a considerat superfluă înșiruirea acestor documente emise între 1965-1989, ele fiind prea adesea ignorate în cercetarea de resort.

Percepția străinătății asupra persecuției anticatolice din România a fost și ea obiectul unor atente investigații istorice, contribuții de bază aducând profesorii Ovidiu Bozgan²⁵⁸, Ioan Marius Bucur²⁵⁹ sau George Cipăianu²⁶⁰. Se impune corelarea acestor volume cu două lucrări realizate

²⁵⁵ Băcanu, Petre Mihai – *Cum erau turnați „nereveniții”*, în *România Liberă*, București, 13.VII.2001, p. 9.

²⁵⁶ Vasile, Cristian – *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003, pp. 128-133.

²⁵⁷ Vasile, Cristian – *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-catolică în timpul regimului comunist*, București, Ed. Curtea veche, 2003, pp. 348-352.

²⁵⁸ Bozgan, Ovidiu – *România versus Vatican. Persecuția Bisericii catolice din România comunistă în lumina documentelor diplomatice franceze*, București, Ed. Sylvi, 2000, 200 p. fiind reproduse 30 documente diplomatice provenite de la Ambasada Franței din București, dateate între 1947-1968 (pp. 106-146), precedate de un excelent studiu istoric și o analiză contextuală a problemei (pp. 6-105). Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004, 493 p. este un adevărat tratat de istorie nu doar a relațiilor diplomatice dintre România și Sf. Scaun între 1948-1984, ci și o cuprinzătoare panoramă a istoriei Bisericii Catolice (de ambele rituri) din Țară, fiind o lucrare obligatorie de consultat pentru cercetătorii interesați de problemă. Volumul cuprinde și 9 documente eclesiastice esențiale (pp. 396-448), inclusiv proiectele de Statut pentru legalizarea Bisericii catolice din România, fiind devoalată și manipularea prin crearea unei Biserici Romano-Catolice românofone în Ardeal.

²⁵⁹ Bucur, Ioan Marius; Stan, Lavinia – *Persecuția Bisericii Catolice în România. Documente din arhiva Europei Libere*, Ed.II, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2005, 260 p., reproducând 41 de documente acoperind intervalul 1950-1959.

²⁶⁰ Cipăianu, George – *Catholicisme et communisme en Roumanie. 1946-1955. Une perspective diplomatique française*, Cluj-Napoca, Ed. Fundației pentru Studii Europene, 2014, 436 p., reproducând 178 documente din Arhiva Ministerului de Externe francez, completând creator volumul de resort al lui O. Bozgan.

de profesorul Șerban Turcuș care oferă cititorului român modul de funcționare al Curiei Romane (insistând pe resortul diplomatic) după reformele din 1967 și 1988.²⁶¹

Însăși figura Papei Ioan Paul al II-lea va suferi transformări istoriografice între 1990 și zilele noastre, trecând de la imaginea discursului stereotipal databil anterior anului 1989 la hagiografie²⁶².

Condițiile politice de după 1990 au făcut posibilă recuperarea datelor privind detenția politică a celor ce au refuzat înregimentarea impusă de regimul comunist. Au apărut astfel nu doar instrumente de lucru²⁶³ necesare oricărei investigații științifice legate de istoria ecleziastică

²⁶¹ Turcuș, Șerban – *Varia Catholica. Studii de istorie și ecleziologie*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară clujeană, 1998, p. importante fiind paginile dedicate lui Pius al XII-lea (pp. 117-132) și Paul al VI-lea (pp. 204-225); Turcuș, Șerban – *Sfântul Scaun în relațiile internaționale. Între societatea perfectă și poporul lui Dumnezeu*, București, Ed. România Press, 2008, 196 p., importante fiind paginile consacrate Secretariatului de Stat și agenților diplomatici pontificali (pp. 130-137).

²⁶² Un compendiu al clișeelelor de sorginte securistă va fi publicat de Nedei, Grigore – *Imperialismul catolic, o nouă ofensivă antiromânească*, București, Ed. Clio, 1993, 223 p., cu documente provenite din activitatea parlamentară, sau de sorginte ortodoxă, eventual din arhiva Departamentului cultelor, volumul atacându-i pe Octavian Bârlea, Tertulian Langa, greco-catolicii în general, insinuând că Ioan Paul al II-lea ar fi dorit dezmembrarea României.. (Bănuiala noastră este că sub acest nume s-ar ascunde un înalt fost funcționar al Departamentului Cultelor, posibil chiar Gheorghe Nenciu). Tonul „recuperator” a fost dat de volumul lui Ion Coja, citat anterior (nota 252), ajungându-se la hagiografii de tipul celei redactate de omul de cultură și fostul diplomat Nicolae Mares; Mares, Nicolae – *Ioan Paul al II-lea. Papă pentru Mileniul trei*, București, Ed. M N Colosseum, Ed. I, s.a. [2000], 343 p., fiind reproduse și documente legate de vizita pontificală din primăvara anului 1999 la București. Vezi și Hanganu, Ecaterina - *Pelerinul iubirii milostive. Sf. Ioan Paul al II-lea și România*, Tg. Lăpuș, 2015, Ed. Galaxia Gutenberg, 509 p. Un model al metamorfozei intelectuale este oferit de Dan Zamfirescu. În 1992 acesta considera francmasoneria și Biserica Catolică drept dușmani ereditari ai românilor și ai ortodoxiei românești, iar Ioan Paul al II-lea era caracterizat de atitudine anti-ortodoxă și anti-românească cf. Zamfirescu, Dan – *Ortodoxie și Romano-catolicism în specificul existenței lor istorice*, București, Ed. Roza Vânturilor, 1992, 356 p., pp. 327-328; în 2017 Ioan Paul al II-lea va fi „cel mai mare profet al românilor”! Cf. Zamfirescu, Dan – *Împotriva distrugerii României*, București, Ed. Roza Vânturilor, 2017, 411 p., pp. 217-227.

²⁶³ În Exil s-a impus opera remarcabilă a lui Cicerone Ionițoiu (1924-2014): Ionițoiu, Cicerone – *Tombes sans croix. Genocide en Roumanie. Tome 1*, Freiburg, Ed. Coresi, 1985, 545 p., despre persecuția Bisericii vezi pp. 452-454; Idem – *Morminte fără cruce. Contribuții la cronică rezistenței românești împotriva dictaturii comuniste. Volumul II*, Freiburg, Ed. Coresi,

1983, 431 p.; Idem – *Morminte fără cruce. Contribuții la cronica rezistenței românești împotriva dictaturii*. Vol.III, Freiburg, Ed. Coresi, 1985, 463p., opera fiind amplificată în Țară prin Idem – *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*. București, Editura Mașina de scris, 2000-2010, 12 vol., accesibile și în spațiul cibernetic: <http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/>.

Caravia, Paul; Constantinescu, Virgil; Iloaie, Ștefan – *Mărturisitori după gratii*, Cluj-Napoca, Ed. Arhiepiscopiei, 1995; Caravia, Paul (coord.) – *Biserica întemnițată. România. 1944-1989*, București, Institutul pentru Studiul Totalitarismului, 1998, volume care au meritul lucrărilor de debut, dar cu multe omisiuni, confuzii de persoane, ortografierea greșită a numelor sau date incomplete.

Bota, Ioan; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1945-1989). Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Biserica Romano-Catolică*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, ed.III, 2001, 227 p. (ediție completată față de primele două).

Moisin, Anton – *Martirologiul Românesc. Volumul I*, Sibiu, Ed. Imago, 2004, 327 p. prezintă cazul a 50 de preoți greco-catolici martiri. Idem – *Christos în temnițele românești. Partea I*, Sibiu, Ed. Imago, 2002cu relatări din timpul detenției.

Pătrașcu, Gheorghe – *Zile de încercare și de har. Amintiri din închisoare*, Roman, Ed. Serafica, 2002, 104 p. + 4 pl. foto. Pentru franciscanii deținuți (incluzând și cei de rit bizantin) a se vedea Diac, Iosif (coord.) – *Franciscani în zeghe*, Ed.II, Roman, Ed. Serafica, 2015.

A se vedea și lucrările dedicate episcopilor greco-catolici martiri și mărturisitori: Prundus, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Cei 12 Episcopi martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1998, 223 p.; Moisin, Anton – *Cei șapte episcopi greco-catolici români care au pierit în prigoana comunistă*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2010, 267 p.; Podar, Adrian Vasile (coord.) – *Cred, Doamne și mărturises! Episcopii greco-catolici și comunismul*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2012, 320 p.

Pentru romano-catolici:

Hetény Varga, Károly – *Papi sorsok a horog-kereszt és a vörös csillag árnyékában.II. Kalocsa-Bács, Csanád, Erdély, Nagyvárad (Soarta preoților în umbra svasticii și a stelei roșii. II. Kalocsa-Bács, Cenad, Ardeal, Oradea)*, Abaliget, Ed. Lámpás, 1994, 574 p., prezentând cazurile preoților romano-catolici din diecezele Transilvaniei, Orăzii Mari, Cenadului (Timișoarei).

****Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist*, București, 2009, Ed. IBMBOR, 813 p., fiind prezentați martirii Bisericii Ortodoxe, Romano-Catolice și Luterane din România. De ce au fost excluși greco-catolicii, a se vedea la Vasile, Cristian – *Reflectarea desființării Bisericii Greco-catolice în istoriografia oficială ortodoxă după 1989* in Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 415-420.

O listă a deținuților politici din România după 1964, listă incluzând sute de nume, în care vom regăsi și numele unor preoți greco- sau romano-catolici la Oprea, Marius – *Rezistența anticomunistă – cazuri între anii 1964-1989*, in Rusan, Romulus (coord.) – *O enigmă care împlinește 7 ani. Timișoara 1989-1996.*, București, Fundația Academia Civică, 1997, pp. 18-30. Vom remarca numele lui Vasile Chindriș, Ieronim Șuşman, Ioan Deliman (uniți), Zoltán Benocs, Petru Demendzin (romano-catolici) etc.

recentă, instrumente asociabile dicționarilor biografice de resort²⁶⁴, dar și accesibilitatea fișelor matricole penale ale foștilor deținuți politici, prin activitatea laborioasă a Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. Din nefericire și aceste volume sunt prea adesea ignorate de autorii diferitelor studii dedicate perioadei clandestinității Bisericii, efortul minim de a încadra anagrafic viața unui preot deținut pentru credință fiind eludat.

Fiecare dieceză greco-catolică va beneficia de un număr consistent de monografii vizând fie episcopii care au înfruntat prigoana, fie situația generală a clerului, la acestea adăugându-se și o bogată literatură memorialistică.²⁶⁵

²⁶⁴ Comșa, Nicolae; Seiceanu, Tudor – *Dascălii Blajului 1754-1948. Cuvânt înainte de Ion Brad*, București, 1994, Ed. Demiurg, 236 p., volum valoros prin prezentarea biografiilor preoților care în 1948 erau scoși în afara legii. Gabor, Iosif; Simon, Iosif – *Necrolog 1600-2000*, Iași, Ed. Presa Bună, 2001, 287 p. evidențiind medalioane biografice ale preoților diecezei romano-catolice a Iașilor, fiind incluși și preoții greco-catolici care după 1948 s-au stabilit în Moldova. Ferenczi, Sándor – *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára (Catalogul istoric al preoților arhidiecezei de Alba-Iulia / Transilvania)*, Budapest, Kolozsvár, Ed. Szt. István, Verbum, 2009, 478 p., cuprinzând date privind preoții romano-catolici de la începuturile diecezei până la zi; Sigmirean, Cornel – *Intellectualitatea eclesiascică – Preoții Blajului (1806-1948)*, Târgu-Mureș, Ed. Universității Petru Maior, 2007, 417 p. cuprinzând evidențele preoților care au studiat la Blaj; Popa-Andrei, Mirela (coord.) – *Canonici, profesori și vicari foranei din Biserica Română Unită (1858-1918). Dicționar*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2013, volum important pentru biobibliografiile elitei eclesiastice unite, unele supraviețuind și în 1948.

²⁶⁵ Pentru **Dieceza Orășii Mari**:

Mihoc, Blaga – *Caritate și prigoană*, Oradea, Ed. Logos'94, 1999, 511 p., fiind prezentate documentat preludiile, persecuția și consecințele actelor din 1947-1948 (pp. 46-102, 408-475); Idem – *Judecata dreaptă*, Oradea, Ed. Logos'94, 2012, 507 p., esențial fiind capitolul *Desființarea* (pp. 263-302, 452-472).

Pop, Gheorghe – *În slujba unei credințe*, Baia-Mare, Ed. Cornelius, 2006, fiind evocați episcopii Al. Rusu (pp. 63-72), Ioan Suciu (73-75), canonicii Coriolan Tămâian (pp. 83-93) și Corneliu Georgescu (pp. 94-103) sau preotul Alexandru Rațiu (pp. 109-114).

Soica, Sergiu – *Eparhia greco-catolică de Oradea și Securitatea în anul 1948*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2014, cuprinzând 76 documente dintre 1948-1949, autorul fiind de fapt coordonatorul volumului. Importante sunt procesele verbale ale Conferințelor Episcopale, ținute la Oradea în 16.VI.1948 și 26.VIII.1948 (pp. 147-155, 179-183). Idem – *Clerici ai Eparhiei Greco-Catolice de Oradea în detenție sub regimul comunist din România*, Cluj-Napoca, ed. Mega, 2014, cuprinzând interviuri și fișe matricole penale. Surprinzătoare ignorarea în ambele volume a lucrărilor profesorului Blaga Mihoc, care a abordat documentat în prealabil aceleași subiecte.

Sana, Silviu – *Rezistentul. Episcopul Dr. Iuliu Hirțea în documentele Securității (1947-1979)*, Oradea, Ed. Universității Oradea, 2014, cuprinzând 96 documente. Moisin, Anton – *Moartea în detenție a preotului Ilie Borz*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2010, 64 p., fiind evocat martirul preot Ilie Borz (1912-1954).

Andercău, Vasile – *Adevăruri trăite*, Roman, Ed. Serafica, ed. I, 2005, 151 p., volum memorialistic esențial, autorul fiind în diferite momente ale clandestinității vicar general sau depozitar interimar al jurisdicției diecezane, infirmând clișeele legate de „ternarele diecezane” sau unele teze lansate de Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș.

Pentru **Dieceza Lugojului**, una din cele mai bine conturate istoriografic:

Memorialistică: Brânzeu, Nicolae – *Memoriile unui preot bătrân. Ediție, prefață și note de Pia Brânzeu*, Timișoara, Ed. Marineasa, 2008, 394 p., redactate în 1960, cuprinzând amintiri până în 1929, continuate cu Idem – *Jurnalul unui preot bătrân. Ediție, prefață și note de Pia Brânzeu și Luminița Wallner-Bărbulescu*, Timișoara, Ed. Eurostampa, Ed. II, 2011, 784 p., cuprinzând amintiri și consemnări până în 1953. Ploscaru, Ioan – *Lanțuri și teroare*, Timișoara, Ed. Signata, Ed. I, 1993, 481 p.; ed. II, 1994, 362 p., dar completată, conținând memorii finalizate în 1985; Idem – *Bucurii și speranțe*, Timișoara, Ed. Helicon, 1998, 278 p., conținând episoade memorialistice până la 1948 și după 1985; Popian, Cătălin Linus – *Monseniorul Dumitru Sălăgean*, fișier PDF 5 pagini, accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/01/c-popian-msgr-salagean.pdf>.

Reeditări cu noi documente: Bălan, Ioan – *Sfaturi pentru urmașii în Hristos. Coordonatori: Kierein Kuenring Manfred și Birtz Remus Mircea*, Claudiopolis (Cluj-Napoca), Ed. Napoca Star, 2009, 323 p., 5 pl. Foto, 3 documente eclesiastice inedite.

Culegeri documentare sau sinteze monografice: Popian, Cătălin Linus (ed.) – *Iuliu cardinal Hossu. Scrisori ultime din domiciliul forțat adresate arhiepiscopului Ioan Ploscaru din Lugoj*, 1999, fișier PDF, accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2016/07/p-lino-popian-scrisori-i-hossu-catre-i-ploscaru.pdf>

Kierein, M.; Birtz, R.M. (coord.) – *Episcopul Ioan Ploscaru într-o prietenie epistolară de douăzeci de ani*, Claudiopolis (Cluj-Napoca), Ed. Napoca Star, 2009, 402 p. + 14 pl. Foto, cu 192 documente eclesiastice inedite dintre 1961-1988; Mesian, Alexandru (coord.) – *In Memoriam Arhiepiscopul Ioan Ploscaru. Evocări și amintiri*, Timișoara, Ed. Signata, 2001, 288 p.; Mitrofan, Ioan – *Gânduri împărtășite. I. Episcopul Ioan Ploscaru către Prof. Dr. Ștefan Manciu*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2002, 173 p.; Soica, Sergiu – *Eparhia greco-catolică de Lugoj în anul 1948*, Oradea, Ed. Primus, 2009, cu 63 documente eclesiastice; Idem – *Nicolae Brânzeu și dosarul său din arhiva CNSAS. Povestea unui eroism discret*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013, autorul fiind de fapt coordonator; Idem – *Martiri și mărturisitori sub regimul comunist. Eparhia greco-catolică de Lugoj*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013, reproduce foi matricole penale și interviuri, neinsistând asupra biografiilor ulterioare ale protagoniștilor; Idem – *Biserica Greco-catolică în perioada regimului comunist din România. Corespondența Episcopului Ioan Ploscaru 1968-1975*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013, autorul fiind de fapt coordonator și trecând facil peste analiza documentelor; Idem – *Biserica Greco-Catolică din Banat în primele două decenii ale regimului comunist*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2014, cu 7 documente eclesiastice. Volumul este important și prin reliefarea inexistenței ternarelor diecezane (vezi lista ordinarilor substituiți la p. 37); Soica, Sergiu; Bubo, Gabriel – *Episcopul Ioan Bălan în dosarele Securității*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015, autorii fiind de

fapt coordonatori. Este publicată și *Autobiografia* episcopului Ioan Bălan (pp. 314-374), cu date până în 1919, într-o transcriere defectuoasă.

De remarcat evocarea favorabilă a figurilor episcopului Ioan Ploscaru și a preotului dr. Ioan Deliman în romanul lui Breban, Nicolae – *Bunavestire*, Iași, Ed. Junimea, 1977, p. 241 (Ioan Ploscaru) și p. 484, 489, 511-518 (Ioan Deliman). Romanul, prin prezentarea dramei clerului greco-catolic, a stârnit consternarea Departamentului Cultelor.

Pentru **Arhidiocese de Alba-Iulia și Făgăraș (Blaj)**:

Dedicate episcopului martir Ioan Suciu: Pădurean, Mia – *Spini și aureolă. Viața episcopului martir Ioan Suciu*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2001, 150 p.; Man-Nicolae, Victoria – *Episcopul Ioan Suciu. Apostol al iubirii. Sufletul tineretului. Exerciții spirituale* (ed.II), Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003, 218 p.; Gavrilă Ogoranu, Ion (editor) – *Episcopul Ioan Suciu în fața furtunii, Brazii se frâng dar nu se îndoiesc VI*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2006, 120 p. cu documente din arhivele Siguranței și a Securității dintre 1947-1953; Veștemean, Ciprian – *Amator juventutis. Episcopul martir Ioan Suciu*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2012, 145 p.; Idem – *Episcopul martir Ioan Suciu. Mărturii*, Baia-Mare, 2013, Ed. Surorilor Lauretane, 111 p.; Pop, Romul (ed.) – *Corespondență inedită a episcopului Ioan Suciu cu Maria Costin*, Baia-Mare, Ed. Eurotip, 2015, 79 p.

Dedicate rezistenței greco-catolice:

Florea, Călin – *Biserica Română Unită, Greco-Catolică, din fostele județe Mureș-Turda, Târnava Mare și Târnava Mică 1945-1972*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2003, excelent volum investigativ; Petărlecean, Alexandru; Moldovan, Ion (coord.) – *1948-2008. 60 de ani de la interzicerea Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-catolică. Credință și jertfă*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2008.

Memorialistică: Pop, Iosif – *Credință și apostolat. Memorii*, Tg. Mureș, Ed. Fundația Culturală Vasile Netea, 2004, 228 p., cuprinzând memoriile vicarului Iosif Pop (1896-1984) cu date până în 1955; Șerban Ioan – *Procesul din Vinerea Mare*, Tg. Mureș, Ed. Mediaprint, 2000, 100 p. + 4 pl. Foto; Moisin, Anton (ed.) – *Mărturia Părintelui Gheorghe Radeș despre marea prigoană contra Bisericii Române Unite*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2010, 56 p., fiind evocată mărturia preotului Gheorghe Radeș (n.1908) din Berivoiul Mare; Mitrofan, Ioan – *Amintiri care dor. Reflecții și rememorări legate de prietenia cu Ioan (+Andrei) Andreicuț pe marginea cărții „S-au risipit făcătorii de basme”*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2002, 92 p. care desigur trebuie citite în paralel cu Andreicuț, Andrei- *S-au risipit făcătorii de basme*, Alba Iulia, Ed. Reîntregirea, 2001, 143 p.; Rus, Cristian – *Viața tatălui trăită în ochi de copil*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2009, 112 p., fiind evocată pastorația clandestină a preotului Ioan Rus (hirotonit în 1979).

Dedicate episcopului și cardinalului Alexandru Todea: Știrban, Marcel – *Articole și comunicări III. Drumul spre oameni și închisori*, Cluj-Napoca, 1992, 20 p. dactilo (cota Bibliotecii Facultății de Istorie Cluj F 3570), cu documente legate de biografia timpurie a ierarhului; Prunduș, Silvestru Augustin; Plăianu, Clemente – *Cardinalul Alexandru Todea. La 80 de ani (1912-1992)*, Cluj-Napoca, Tip. Gloria, 1992, 132 p. + 28 pl. foto; Borda, Valentin; Borda, Mircea – *Cardinalul Alexandru Todea*, Târgu-Mureș, Ed. Petru Maior, 1999, 172 p., cuprinzând evocări, inclusiv din partea unui ofițer de Securitate (maiorul Tiberiu Bătagă); Petărlecean, Alexandru; Moldovan, Ion – *Cardinalul Alexandru Todea. In memoriam*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2002, 200 p. + 21 pl. foto; Bercea, Virgil (coord.) – *Cardinalul Todea. Omagiu. Centenarul nașterii*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2012;

Idem – *Alexandru cardinal Todea 100. Album omagial*, Oradea, Ed. Primus, 2012, 187 p.; Soica, Sergiu – *Cardinalul Alexandru Todea în dosarele Securității – note informative*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015, 816 p. Autorul este de fapt editor al volumului, oprind inexplicabil prezentarea documentelor în anul 1973, ignorând studiile precedente ale lui Florea, Borda, Petărlecean și Moldovan.

Figura episcopului și cardinalului Todea a fost și utilizată propagandistic tendențios de scriitorul Ivan Deneș (1928-2011) în romanul său: Deneș, Ivan – *Păpușarul*, București, Ed. Pentru Literatură, 1968, pp. 85-93 (cazul Todea Ionela) ridiculizând figura episcopului mărturisitor (atenție la an: 1968, când figurile greco-catolice, implicit cea a episcopului Hossu trebuiau ridiculizate). O biografie romanțată a cardinalului a fost redactată sub formă de roman, distribuit rezervat de Borda, Valentin – *Răstigniri*, București, s. Ed., 1999, 466 p., protagonistul principal fiind Liviu Branea (Alexandru Todea) cu aspecte inedite din tinerețea sa, redactat însă cu respect față de figura preotului, profesorului, episcopului mărturisitor.

Dedicate altor clerici sau credincioși mărturisitori: Mitrofan, Ioan – *Canonicul Ioan Coman*, Blaj, 2009, Ed. Buna Vestire, 146 p., fiind evocată figura canonicului Ioan Coman (1902-1989), vicar diecezan clandestin în anumite perioade; Moisin, Anton – *Vicarul de fier: Protopop Onofreiu Pompeiu, prelat papal*, Sibiu, Ed. Imago, 2002, 21 p.; Idem – *O pagină din istoria Bisericii Române Unite cu Roma: lupta părintelui Onofreiu Pompeiu*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2010, 65 p., fiind evocată figura preotului militant Pompei Onofrei (1909-1998); Idem – *Lupta spirituală a familiei Moisin de Hunedoara în cadrul centrului de rezistență bisericească din capela Catacombă Română Unită Victoria – Munții Făgăraș, între anii 1952-1989*, Sibiu, Ed. Imago, 2006, 68 p.; Idem – *Lupta Păr. Octavian Moisin pentru drepturile Bisericii Române Unite cu Roma în prigoana comunistă*, Sibiu, Ed. Imago, 2004, 60 p., fiind prezentată activitatea pastorală, petiționară și epistolară a canonicului mitropolitan și inginerului chimist Octavian Moisin (1914-2013). Mitrofan, Ioan; Voina, Marius Alin – *Nicu Marcu. Medalion omagial*, Sibiu, Ed. Tehnomedia, 2013, 154 p. cu CD-Rom anexă, o excelentă evocare a tenorului și teologului mirean greco-catolic militant Nicu Marcu (1925-2103).

Documente: Todea, Alexandru – *Luptele mele. Un strigăt în pustiu vreme de un pătrar de veac*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2003, 235 p., incluzând 22 de memorii ale episcopului, 2 memorii colective, 2 scrisori ale episcopului către Biroul de Securitate din Reghin, o cerere către inspectoratul de învățământ și o fișă de caracterizare din partea Securității (1974). Mitrofan, Ioan – *Gânduri împărtășite. I. Episcopul Ioan Ploscaru către Prof. Dr. Ștefan Manciușea. Corespondență inedită 1968-1984*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2002, 173 p.; Mitrofan, Ioan – *Gânduri împărtășite. II. Episcopul Ioan Dragomir către Prof. Dr. Ștefan Manciușea. Corespondență inedită din anii 1970-1984*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2012, 146 p.; Mitrofan, Ioan; Voina, Marius Alin – *Gânduri împărtășite. III. Episcopul Alexandru Todea către Prof. Dr. Ștefan Manciușea. Corespondență inedită din anii 1970-1984*, Sibiu, Ed. Tehnomedia, 2013, 176 p..

Pentru **Vicariatul de București**:

Dedicate episcopului martir Vasile Aftenie: Mitrofan, Ioan; Voina, Marius Alin (coord.) – *Episcopul Vasile Aftenie. Întâiul martir*, Ed. Tehnomedia, Sibiu, 2013, 152 p.; Dimcev, Alexis

– *Drumul unui martir: Vasile Aftenie (1899-1950)*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2014, 252 p.

Memorialistică: Paven, Justin Ștefan – *Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?*, București, Ed. Ramida, Majadahonda, 1996, 75 p., evocând detenția viitorului episcop clandestin de la Pitești.

Monografii, sinteze: Marcu, Vasile – *Drama Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică). Documente și mărturii*, București, Ed. Crater, 1997, 464 p., cu 42 anexe documentare sau de presă (pp. 352-462). Asupra acestei opere se va reveni.

Pentru **Dieceza de Maramureș**:

Culegeri de studii sau de documente: Băințan, Valentin – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii Române Unite cu Roma din Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului (1948-1989)*, Baia-Mare, Ed. Gutinul, 1999, 304 p., volum esențial pentru reconstituirea activității clerului din clandestinitate; Mitrofan, Ioan – *Gânduri împărtășite. II. Episcopul Ioan Dragomir către Prof. Dr. Ștefan Manciualea. Corespondență inedită din anii 1969-1984*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2012, 146 p.; Cristescu, Maria Ionela – *În apărarea PS Ioan Dragomir și a episcopilor consacrați în clandestinitate. Scrisoare replică la cartea Reflecții și dezoăluiri de Pr. Simion Mesaroș*, București, Ed. CIN, 2004, 34 p. accesibilă la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/01/m-cristescu-2004.pdf>, cu documente eclesiastice inedite, importantă pentru clarificarea situației canonice din dieceză după 1985.

Dedicate episcopului martir Alexandru Rusu: Pop, Romul (red.) – *Episcopia Greco-Catolică de Maramureș. 120 de ani de la nașterea Episcopului dr. Alexandru Rusu*, Baia-Mare, Ed. Scriptorium, 2004, 488 p.; Bucur, Ioan Marius – *Culpa de a fi greco-catolic. Procesul Episcopului Alexandru Rusu (1957)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015, cu importante documente inclusiv eclesiastice din perioada de debut a clandestinității greco-catolice.

Memorialistică: Mesaroș, Simion – *Reflecții și dezoăluiri*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2004, 145 p. + 8 pl. Foto, cu documente importante și memorii până în 1985. Idem – *Episcopul Dr. Ioan Dragomir. In memoriam*, Baia-Mare, Ed. Scriptum, 2005, 56 p.; Idem – *Colecție de articole, comentarii și reportaje*, Baia-Mare, Tip. Aurora, 2008, 288 p., polemica cu autorul de față la pp. 275-284; Idem – *Memorii. Râvna Casei Tale mă mistuie*, Baia-Mare, Ed. Marist, 2016, 159 p.; Idem – *Colecție de articole și comentarii. Volumul II, 2008-2016*, Baia-Mare, Ed. Marist, 2016; Mesian, Alexandru – *File din viața mea*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2015, 511p.; Idem – *File din viața mea. Vol. II – în arhivele Securității*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2018; Pop, Romul – *Între cruce și stea*, Baia-Mare, Ed. Gutinul, 1997, prezentând aspecte din protopopiatul ortodox al Băii-Mari între 1968-1980, volum inclus într-o ediție amplificată a memoriilor sale Pop, Romul – *Altfel de memorii*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011, pp. 107-178. Sunt evocate întâmplări până în 2011. Bolchiș Tătaru, Teresia – *Țara Oașului în memorii acum trei sferturi de veac*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2016, 556 p., cuprinzând memoriile preotului Gheorghe Bolchiș (1907-1983) și al autoarei, fiica acestuia (n. 1935). De remarcă că doamna Teresia Bolchiș Tătaru a publicat un volum de povestiri, unele cu accent autobiografic, altele reflectând clandestinitatea greco-catolică, în Exil, în Germania: Tătaru, Teresa B. – *Comoara pierdută. Povestiri*, ed.I., München, Ed. Ion Dumitru Vlg., 1988, 182 p., ed.II, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1997, 160 p. Povestirea *Răstignirea* îl evocă pe tatăl ei (ed.I, pp. 44-49), *Parastasul* evocă un parastas ținut clandestin la Cimitirul Săracilor din Sighet, unde au fost îngropați anonim deținuții politici (pp. 73-77) iar *Omagiu* evocă figura episcopului

Dragomir și înmormântarea acestuia (pp. 99-103, ed.II, pp. 67-71) semnificativă fiind suita *se prohodește...un patriarh, un cardinal* (s.n.).

Monografii sau culegeri de studii: Tătaru, Teresia B. (coord.) – *Maramureș. Mândria și durerea noastră*, 2 vol., Baia-Mare, Ed. Gutinul, 2001, vol.III, Baia-Mare, Ed. Gutinul, 2007, cu biografiile unor prelați și preoți din clandestinitate; Grigor, Ana (coord.) – *Prea Fericitul Părinte Lucian Mureșan. Documentar biobibliografic aniversar*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2011, 143 p., cu aspecte din clandestinitatea greco-catolică; Man, Adrian (coord.) – *Părintele Simion Man, crâmpie din viața sa*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013, cu documente eclesiastice.

Pentru **Dieceza de Cluj-Gherla**:

Lucrărilor și studiilor dedicate episcopului viitor cardinal Iuliu Hossu, menționate în notele precedente, mai pot fi adăugate deocamdată sintezele lui Prunduș, Silvestru Augustin; Plăianu, Clemente – *Catolicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1994, 253 p. + 24 planșe foto, mai ale pp. 105-114, 154-169, 174-177, 182-183; Idem – *Canonicul Nicolae Pura*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1996, 213 p., cuprinzând biobibliografia canonicului Nicolae Pura (1913-1981) cu un rol major în clandestinitatea greco-catolică din Cluj, excelenta monografie Hossu, Gelu – *Sus inimile! Acțiunea greco-catolică pentru repunerea în drepturi a Bisericii Române Unite. Dumnezeuasca Liturghie din 12 august 1956*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 272 p.; Plăianu, Clemente – *Biografie Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș*, OSBM 1995, în Birtz, Remus Mircea (coord.) – *Caietele OBSS III*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2002, pp. 151-218.

Memorialistică: privind mai ales perioada detenției Boilă, Matei – *Gratii luminând*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2004, 71 p.; Boilă, Ioan Z. – *Ziduri cu ferestre spre cer. Amintiri și gânduri din gulagul comunist*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2004, 99 p.; Langa, Tertulian – *Trecând pragul tăcerii. O carte document*, Ed.II, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2009, 540 p. + 20 pl. Foto, descriind perioada detenției dintre 1948-1964;

Memorialistică generală: Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani (1948-1988). Contribuție memorialistică la o istorie a Bisericii Catolice de rit bizantin român*, Cluj-Napoca, 1988, 160 p., fișier PDF accesibilă la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/12/preot-ioan-vasile-botiza-memorii-1948-1989.pdf>; Nicula, Alexandru – *Cristos răstignit a doua oară? Culegere de articole editoriale publicate în revista „Deșteptarea Credinței” din Dej în perioada martie 1990-decembrie 2002*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003, 616 p.

Both, Nicolae – *Confesiune*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2014, 111 p. reprezentând memoriile profesorului universitar de matematici Dr. Nicolae Both (n. 1933), devenit și preot greco-catolic. Un volum extrem de interesant, cuprinzând date despre preoții greco-catolici trecuți la Biserica Ortodoxă este cel dedicat Pr. Onisie Moraru (1914-1995), fost preot unit, trecut la Ortodoxie în 1958, devenit vicar administrativ al arhiepiscopiei ortodoxe a Clujului: Dan, Rodica Ana; Moraru, Gemma (coord.) – *Onisie Morar. o credință, un drum, o viață.*, Cluj-Napoca, Ed. Renașterea, 2000, 235 p., esențial fiind capitolul autobiografic al Pr. Silvestru Augustin Prunduș *Dilemă rezolvată* (pp. 57-63).

Bolchiș Tătaru, Teresia – *O filă din istoria creștinismului contemporan catolic românesc: Catacombele. Salvați catacomba din Cluj*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2017, 304 p., volum cuprinzând date memorialistice despre activitatea canonicului Octavian Moisin din arhidieceza Blajului (pp. 14-25), despre activitatea preoților din dieceza Maramureșului (pp. 27-37, 44-135, 264-95), a călugărilor bazilitani din regiunea Clujului

(pp. 156-233), a preotului viitor senator Matei Boilă (pp. 243-246) sau activitatea unor clerici blăjeni (pp. 234-242, 246-254, 255-263).

Editări documentare: Cesereanu, Ruxandra (ed.) – *Persecuție și rezistență. Vasile Cesereanu, un preot greco-catolic în dosarele de urmărire de către Securitate*, Ed. I, Cluj-Napoca, Ed. Școala Ardeleană, 2016, ed.II, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2017, 679 p., ediția a II-a fiind chiar adăugită. Este prezentat dosarul Pr. Vasile Cesereanu (1899-1984) care a avut șansa de a emigra la Roma în 1978.

Semnalăm și două teze de licență: Bularca, Sorin – *Episcopul Iuliu Hossu. Gândire și acțiune. Universitatea Babeș-Bolyai. Facultatea de Istorie-Filosofie. Teză de licență. Coordonator Prof. Marcel Știrban*, Cluj-Napoca, 2001, 101 p. dactilo, foarte importantă fiind mărturia Dr. Liviu Gârbovan la pp. 86-92. Pașca, Ioan – *Din viața și activitatea Preotului Matei Boilă (1926-2005). Universitatea Babeș-Bolyai. Facultatea de Teologie Greco-Catolică. Coordonator: Prof. Nicolae Gudea*, Cluj-Napoca, 2006, 347 p. Cu excelente relatări anamnestice.

Alte lucrări vor fi analizate în capitolul rezervat perioadei 1981-1989.

Pentru Ordinele monahale sau activitatea mirenilor din rezistență:

Maxim, Athanasie – *Memorii*, Baia-Mare, Ed. Scriptum, 2009, 126 p. Conținând memoriile fostului provincial bazilitan din România, Athanasie Maxim (1878-1952), redactate între 1951-1952; Haiduc Vămeanul, Gheorghe – *Monografia Mănăstirii Bixad din Țara Oașului*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2005, 98 p.; Biriș, Liana Tereza – *Sora Maria Tereza din Congregația Maicii Domnului. O viață – sfânt legământ împlinit*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2015, 163 p. Cuprinzând biografia maicii Elisabeta Maria Tereza Cheșcheș (1915-1999); Mitrofan, Ioan – *Surorile din Congregația Maicii Domnului – Alba-Iulia 1950-2005*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2007, 187 p., cu 11 schițe biografice; Bolfă-Otic, Victoria Veridiana – *Aspecte din istoria comunității Surorilor Baziliene din România. Fondarea și perioada de persecuție 1948-1989*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2007, 153 p.; Eadem – *Curaj și jertfă. Femei în umbra Crucii*, s.l. [Lugoj], s.a., 173 p., cuprinzând biografia a 4 credincioase laice, deținute pentru credință. A se vedea și teza de doctorat: Furtună, Ion – *Ordinul „Sf.Vasile cel Mare” din România și raporturile lui cu societatea (1918-1989). Teză de Doctorat. Universitatea Babeș-Bolyai. Facultatea de Istorie și Filosofie. Coordonator: Prof. Marcel Știrban*, Cluj-Napoca, 2013, 356 p. Paginile alocate perioadei 1964-1989 (denumită inexplicabil „perioada toleranței”) sunt pp. 237-242 (șase pagini). Godó, Mihai – *Iezuit. Nu câinele comuniștilor. Surîsul nedeținutului*, Oradea, Ed. Ratio et Revelatio, 2014, 191 p.

²⁶⁶ De pildă: Szöke, János – *Márton Áron*, Nyiregyháza, Ed. Episcopiei Greco-Catolice, 1990, 516 p., despre relațiile (și) cu greco-catolicii români pp. 149-174; Domokos, Pál Péter – *Rendületlenül. Márton Áron Erdély püspöke* (Neclintit. Aron Marton, Episcopul Ardealului), Szeged, Szt. Gellért Egyházi Kd., Eötvös Kd., 1989, 306 p., mai ales pp. 182-212; Virt, László – *Nyitott szívvél. Márton Áron Erdély püspöke élete és eszméi* (Cu inima deschisă. Viața și ideile lui Aron Marton, Episcopul Ardealului), Budapest, Teleki László Alapítvány, 2002, 443 p., mai ales pp. 165-172, 290-291, 334-337; volumul de studii realizat de Bodó, Márta; Lázár, Csilla; Lövétei László László – *Az idők mérlegén. Tanulmányok Márton Áron püspökről* (Cumpăna vremurilor. Studii despre Episcopul Aron Marton), Budapest, Kolozsvár, Szt. István Kd., Verbum Kd., 2013, 222 p., dar și lucrările în limba română semnate de Mureșan, Iuliu – *Episcopul Márton Áron*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2008, 120 p.; Bodó, Márta, Kovács Gergely, Lázár, Csilla (coord.) – *Márton Áron. Un episcop catolic pe Calea*

Pentru a aprofunda situația Bisericii Catolice din Transilvania și raporturile *interrituale* din cadrul acesteia în intervalul 1945-1989 este necesară și consultarea referințelor bibliografice legate de activitatea episcopului mărturisitor Aron Marton și a succesorului acestuia, episcopul mărturisitor și el, Antal Jakab.²⁶⁶

Cerând scuze cititorilor pentru ultimele note aparent prea extinse, putem formula câteva concluzii asupra acestor cercetări:

- 1) Dacă diecezele romano-catolice, în urma „rearondărilor” impuse de regimul comunist prin Decretul-Lege al Cultelor din 1948 („rearondări” niciodată recunoscute de Sf. Scaun) au putut beneficia de menținerea unui patrimoniu propriu arhivistic, cele greco-catolice, prin interzicerea survenită în același an nefast 1948 au pierdut această posibilitate, „fondurile prezidiale” accesibile în diferitele Direcții județene ale Arhivelor Naționale oprindu-se în anul menționat.
- 2) Perioada persecuției eclesiastice a determinat apariția unor arhive eclesiastice private, deținute de conducătorii clandestini diecezani sau de preoții implicați activ în rezistența eclesiastică. Unele din acestea au fost distruse după decesul creatorilor și posesorilor lor²⁶⁷.

Crucii, Cluj-Napoca, Ed. Verbum, 2013, 121 p. sau Marton, Jozsef – Márton Áron, *Episcopul Ardealului*, Alba-Iulia, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2008, 36 p. Despre episcopul Antal Jakab a se vedea Marton, Jozsef – *Istenem és mindenem. Száz éve született Jakab Antal* (*Dumnezeul meu și totul meu. O sută de ani de la nașterea lui Antal Jakab*), Budapest, Kolozsvár, Szt.István Kd., Verbum Kd., 2009, 144 p., și Varga, Gabriella; Vencser, László – *Megalkuvás nélkül. Száz éve született Jakab Antal* (*Fără compromis. O sută de ani de la nașterea lui Antal Jakab*), Ed.II, Győr, Ed. Kairosz, 2009, 324 p.

²⁶⁷ Astfel după decesul Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș, OSBM (25.IX.2004) superiorii locali bazilitani au dispus mutarea bibliotecii depozitate într-o anexă oferită de Liceul *Avram Iancu* din Cluj la noul sediu al provinciei bazilitane, iar trei zile în curtea casei de pe str. Gheorghe Lazăr nr. 20 din Cluj-Napoca „s-au ars hârtii”. Cât s-a mai păstrat din redutabila arhivă a Pr. Prunduș? Analog s-a întâmplat cu arhiva episcopului Emil Riti (decedat în 22.II.2006), arhiva acestuia fiind neutralizată de Dr. Victoria Tatu (1960-2014) cea care l-a secondat în ultimii douăzeci de ani de viață. Arhiva cardinalului Alexandru Todea a fost disputată între Maria Keul, îngrijitoarea și secretara acestuia, și episcopul Virgil Bercea al Orăzii-Mari. Arhiva preotului psihiatru dr. Camil Peteu (1946-2013) a fost risipită de membrii grupului care i s-au considerat discipoli (sau ...pacienți).

- 3) Aparatul represiv (*Siguranța*, apoi din toamna lui 1948 *Direcția Securității Poporului*, Ministerul devenit apoi Departamentul Cultelor, Biroul Politic al PCR – care era dăător de ton și direcție, tribunalele de resort) au continuat arhivizarea documentelor legate de problema greco-catolică. Documentele represive importante au fost publicate, unele chiar după emiterea acestora, libertatea oferită după 1989 întregind peisajul publicistic de resort.
- 4) Sunt cunoscute și biografiile și carierele persoanelor implicate în represiunea împotriva cultelor religioase din acest interval de timp.
- 5) Putem etapiza perioada de persecuție: etapa violentă, urmată de detenția exterminativă (1948-1955), o perioadă relativă de acalmie a violenței între 1955-1956, reluarea etapei violente în 1956 ce va continua până în 1964 (anul eliberării celor mai mulți deținuți politici), o etapă fermă anticatolică până în 1975, trecându-se mai apoi la etapa supravegherii, a culegerii de informații, a controlării și a destructurării prin mijloace specifice organismelor de Securitate (diversiuni, intoxicații informaționale, „marșrutizarea” unor clerici recrutați sau îndrumați de ofițerii de caz). Persecuția dobândește momente de relaxare (sau de intensificare) corelate cu evenimente din politica internațională (Conferința Celor Patru de la Geneva din 1955, protestele din Polonia din 1956, Revoluția din Ungaria din 1956, conflictul dintre partidele comuniste „frățești” din 1963-1964, Acordurile de la Helsinki din 1975 etc.)
- 6) Studiile publicate anterior au aprofundat mai ales perioada de persecuție cuprinsă în intervalul 1948-1970 (decesul cardinalului Iuliu Hossu), survolându-se oarecum perioada succesivă.
- 7) Metodologic se observă următoarele constatări:
 - a) Există o tendință evidentă de ignorare a studiilor sau articolelor de resort scrise în precedență. Dacă pentru studiile apărute în Exil faptul este explicabil, fiind de înțeles, ignorarea unor cercetări precedente apărute în Țară după 1990 devine academic inadmisibilă.

- b) Contextul canonic al situației Bisericii din prigoană este ignorat de cei mai mulți cercetători români, foarte puțini tratând despre modificarea prevederilor canonice din vremea persecuției²⁶⁸.
- c) La fel este ignorată bibliografia maghiară legată de situația Bisericii Catolice din România anilor 1948-1989, deși ea prezintă elemente importante legate de solidaritatea catolică și susținerea Bisericii Greco-Catolice.
- d) Autorii români percep prea puțin²⁶⁹ revoluția eclesiastică generată după Conciliul Vatican al II-lea (așa numitele reforme

²⁶⁸ A se vedea Despinescu. Anton – *Episcopia Catolică de Iași în secolul al XX-lea*, în *Buletin Istoric*, Iași, 2000, I, nr. 1, pp. 23-40, mai ales p. 34, după câte știm prima mențiune în limba română despre Decretul *De nominatione substitutorum* și consecințele sale. Tempfli, Imre – *Sárbol és napsugárbol...*, pp. 149-167, 963-971 cu textul complet al Decretului *De nominatione* și anexa lui, *Facultates specialissimae*. Lestyán, Ferenc – *Erdély Szibéria...*, pp. 7-90, mai ales pp. 87-90. Andercău, Vasile – *Adevăruri trăite*, Roman, Ed. Serafica, ed. I, 2005, 151 p., Birtz, Remus Mircea – *Cronologia ordinarilor diecezani greco-catolici (uniți) 1948-1989. Încercare de reconstituire*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007, 140 p., mai ales pp. 9-17, 88-95 (textul decretului cunoscut în cercurile greco-catolice) și p. 101.

²⁶⁹ Studiile românești consacrate percepției reformelor post-Vatican II sunt relativ puține: Băltăceanu, Francisca – *Traducerea documentelor Conciliului al II-lea din Vatican în limba română* în *Dialog teologic*, Iași, VI, 2003, nr.11, pp. 64-66, operația debutând în 1987; Dumea, Claudiu – *Acțiunea reformei liturgice*, în *Dialog teologic*, Iași, VI, 2003, nr.11, pp. 49-59 vizând implementarea reformei liturgice în limba vernaculară și a noului rit liturgic latin (roman). Ferent, Eduard – *Un suflu nou în teologia dogmatică*, în *Dialog teologic*, Iași, VI, 2003, nr.11, pp. 41-48; Gherghel, Petru – *Descoperirea Conciliului al II-lea Vatican*, în *Dialog teologic*, Iași, VI, 2003, nr.11, pp. 21-26, cu utile rememorări autobiografice; Lucaci, Anton – *Adieri conciliare peste cortină*, în *Dialog teologic*, Iași, VI, 2003, nr.11, pp. 60-63. Autorii surprind inclusiv reacțiile de inițială rezistență și uimire pe care episcopul Petru Pleșca de la Iași, unii profesori teologi sau unii seminariști le împărtășeau luând contact cu *noul curs*. Un excelent volum este cel al arhiepiscopului Ioan Robu de București; Robu, Ioan – *50 de ani de la Conciliul Vatican II*, București, Ed. ARCB, 2014, 192 p., ilustrând percepția proprie (pp. 129-134) și impactul reformei liturgice (pp. 144-189). Volumul *Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete, declarații* va apărea într-o primă ediție românească în 1993, în 1999 apărând o ediție revizuită: *Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete. Ediție revizuită*, București, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 1999, 434 p. la care ne vom raporta și noi. Dacă ediții ale documentelor conciliare puteau fi aduse sporadic în România comunistă de cei care puteau călători în Occident, activitatea Conciliului și mai ales cea post-conciliară au putut fi cunoscute de cei interesați prin *Radio Vatican* și *Radio Europa Liberă*.

Despre activitatea informativă a Securității privind Conciliul Vatican al II-lea a se vedea un foarte bun studiu al lui William Totok: Totok, William – *Securitatea și Vaticanul*, 2012,

post conciliare), revoluție care modifică perspectiva eclesiologică (și nu numai) a Bisericii Catolice, prin excluderea apostolatului *catolic* misionar, cultivarea unui irenism eclesiastic puțin benefic pentru Biserica Catolică și a unui ecumenism având ca bază dogmatică relativismul. Odată ce documentele conciliare²⁷⁰ dar

apărut inițial pe pagina cibernetică *Halbjahresschrift*: <http://halbjahresschrift.blogspot.de/2012/05/securitate-vs-vatican.html>, accesibil și la pagina:

<https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/01/w-totok-securitate-vs-vatican.pdf>.

Studiul prezintă și o notă raport (Nr. 304/2/2 din 21.I.1965) în care este evaluată activitatea agenților marșrutizați „Matei Popescu” (Francisc Augustin) și „Kiss Nicolae” (Károly Pakocs) și nemulțumirea ofițerului de caz. K. Pakocs de fapt „a jucat dublu” ceea ce l-a costat moartea în 1966. A se vedea pe larg Tempfli, Imre- *Sárbol és napsugárbor...*, pp. 880-912, dar mai ales pp. 1025-1049, ilustrând rapoartele lui Károly Pakocs despre adevărata situație a Bisericii Catolice din România, de ambele rituri (Scrisoare către Secretarul de Stat 4.VII.1964, către Papă 17.IX.1964, 1.X.1964 și 26.X. 1964, o *Relatio* din 7.X.1964 despre starea Bisericii, o *Qaestio* privind jurisdicția din București 26.X.1964, o *Dubia* privind jurisdicțiile canonice latine și o *Relatio* despre catolicii și ortodocșii din România, ambele din 26.X.1964, o scrisoare către A. Casaroli din 31.X.1964, către Secretarul de Stat din 1.XI.1964 și 4.XI.1964). Erau primele relatări pe care Sf. Scaun le primea de la un oficial religios din România după 1956.

²⁷⁰ A se vedea Decretele Conciliare *Orientalium Ecclesiarum* (21.XI.1964), *Despre Bisericile Orientale Catolice* (în *Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete. Ediție revizuită, ...*, pp. 121-132); și *Decretul Unitatis Reintegratio* (21.XI.1964) *Despre Ecumenism* (în *Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete. Ediție revizuită, ...*, pp. 133-150) mai ales capitolul III al acestuia (vol. Cit., pp. 144-147) dedicat Bisericilor Orientale neunite cu Roma. Dacă orientalii uniți erau stimulați la redescoperirea propriilor tradiții orientale, aceștia erau îndemnați la un raport fratern cu frații lor neuniți. Decretul despre ecumenism considera Bisericile Orientale neunite ca fiind cele mai apropiate de Biserica Catolică, acestea fiind privite ca biserici surori, fiind stimulată cooperarea activă cu acestea, permițându-se în anumite cazuri chiar intercomuniunea sacramentală între credincioșii diferitelor denomi-națiuni. Faptul *in se* nu era nou, se aplicase și în Ardeal încă din sec.XIX, nou era statutul de Biserică Soră *Neschismatică* atribuit Bisericilor Ortodoxe. Greco-catolicii români au fost confuzionați în urma acestei schimbări de poziție, cei din Exil putându-se exprima în acest sens: Filip, Ioan – *Biserica Română Unită și ecumenismul*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1972, XI, nr. 1, pp. 32-37, condiția participării B.R.U. la ecumenism fiind tocmai libertatea acesteia din Țară. Despre raporturile dintre Sf. Scaun și patriarhia Constantinopolului între 1959-1971 a se vedea *Tomos Agapis. Vatican-Phanar (1958-1970)*, Rome Istanbul, Typ. Poliglote Vaticane, 1971, 733 p. În 7.XII.1965 au fost ridicate excomunicările dintre Scaunul Roman și cel Constantinopolitan (Declarația Comună, pp. 278-283, Bula *Ambulate in dilectione*, pp. 284-289, Actul Sinodal Constantinopolitan pp. 290-294). *Autocefaliile* Ortodoxe nu s-au considerat canonic legate de acest act (un act canonic disciplinar), faptul producând confuzie și în mediile eclesiastice ortodoxe. De remarcat că reprezentantul Patriarhiei Ecumenice la Conciliul

mai ales actele ecumenice spectaculare realizate de Paul al VI-lea și patriarhul constantinopolitan Athenagoras au impus în conștiința catolică și cea publică noțiunea de Biserică Ortodoxă Soră, care urma să fie noul rost al Bisericilor Greco-Catolice în noul context eclesiologic? Ce valoare avea rezistența greco-catolică la ideea unificării cu Biserica Ortodoxă?

- e) Studiile românești legate de rezistența greco-catolică prezintă de regulă situația Bisericii Catolice ca fiind aceeași în vremea lui Pius al XII-lea și în vremea lui Paul al VI-lea, sau a lui Ioan Paul al II-lea, ceea ce nu concordă cu realitatea.
- f) Studiile sau volumele care prezintă catalogarea clericilor întemnițați pentru credință (mai ales cele dedicate diezelor de Oradea-Mare și Lugoj) prezintă doar datele fișelor matricole penale, fără corelarea datelor cu cele oferite de volumele de resort anterior editate. Surprinde de asemeni lipsa oricăror referințe din memoriile altor deținuți politici. Memorialistica detenției are o deosebită însemnătate în cazul nostru, mai ales dacă referințele favorabile unor clerici codeținuți provin de la scriitori acatolici sau chiar necreștini.²⁷¹

Vatican II în calitate de observator a fost teologul român Andrei Scrima. Cf. Duțu, Florin – *Păunul Patriarhiei: Părintele Andrei Scrima (1925-2000)*, București, Ed. Floarea Albă de Colț, 2017, 223 p., Andrei Scrima refuzând colaborarea cu instituțiile eclesiastice românești sau cu cele informative. A se vedea și volumul Scrima, André – *Duhul Sfânt și Unitatea Bisericii. Jurnal de Conciliu*, București, Ed. Anastasia, 2004, Ed. Anastasia, 240 p., cuprinzând luări de poziție ale acestuia în context conciliar sau post-conciliar; Scrima se va revela ca un teolog *neo-ortodox* (modernist), având avantajul rămânerii în Exil.

²⁷¹ În Biserică funcționează și evaluarea Teologiei Morale, care face o distincție necesară între victimele persecuției și eroii ei. Pentru dieceza de Cluj-Gherla vom întâlni referințe suficiente asupra comportamentului eroic din detenție oferit de episcopi sau clerici cu viitoare răspunderi diecezane. De pildă: Steinhardt, Nicolae – *Jurnalul fericirii*, ed.I, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1991, la p. 328 (anul 1972) îl menționează pe ierarhul unit Alexandru S. (de fapt Todea) enunțând anumite principii ale războiului spiritual. Memorialistul Ion Ioanid (1926-2003) îi va portretiza cu căldură pe episcopii și preoții greco-catolici: vezi Ioanid, Ion – *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, ed.I, vol.I, București, Ed. Albatros, 1991, dar mai ales vol.II, București, Ed. Albatros, 1991, pentru Emil Riti, pp. 322-325; pentru episcopii Alexandru Todea p. 323, 340; Ioan Ploscaru la p. 318 sau pe viitorul episcop George Guțiu (p. 298), asemeni în vol. III, București, 1992, ed. Albatros, pe Alexandru Todea (pp. 254-256, 276). Analog o va face învățătorul Ion Antohe, într-un manuscris finalizat în 1982, editat în 1995: Antohe, Ion – *Răstigniri în România după Ialta*, București,

- 8) Punerea în afara legii a Bisericii Române Unite s-a realizat după modelul practicat de Uniunea Sovietică în Ucraina anului 1946, ierarhia Bisericii Ortodoxe Române venind în întâmpinarea acestui demers, poziția anti greco-catolică a ierarhiei ortodoxe românești fiind revigorată după 1918, ierarhia ortodoxă românească neprivind cu seninătate existența unei ramuri bizantine concurente (cazul Bisericii Ortodoxe de Stil Vechi²⁷², apărută în urma introducerii calendarului gregorian în Bisericile bizantine românești în 1924). Factorul sovietic nu trebuie însă absolutizat, existând țări din blocul comunist unde Biserica Greco-Catolică nu a fost pusă în afara legii (Iugoslavia, dar și fidelele satelite Ungaria și Bulgaria!²⁷³), în alte țări

ed. Albatros, 1995, fiind evocați admirativ Emil Riti (pp. 200-201) și Terulian Langa (p. 359). Medicul, fost senator liberal Sabin Ivan (1926-2012) va remarca și el prezența unui fervent credincios greco-catolic, viitor preot, Vasile M. Ungureanu: Ivan, Sabin – *Anchetat, anchetator*, București, Ed. Topaz, 1993, p. 40. Ținuta demnă a episcopilor și lipsa de compromis va fi sesizată de Herbert Belu Zilber (1901-1978) în ambele variante ale memoriilor sale: Șerbulescu, Andrei – *Monarhia de drept dialectic*, București, Ed. Humanitas, 1991, pp. 115-117 și Zilber, Herbert Belu – *Actor în procesul Pătrășcanu. Prima versiune a memoriilor lui Belu Zilber*, București, Ed. Humanitas, 1997, pp. 153-154. Medicul Traian Mihai Neamțu va avea o părtășie spirituală în detenție cu preoții Silvestru A. Prunduș, Alexandru Rațiu sau arhimandritul filocatolic Florea Dosoftei (1910-2001) cf. Neamțu, Traian Mihai – *De ce Doamne?*, Ed.II, Baia-Mare, Ed. Cornelius, s.d., pentru Prunduș (p. 74, 86, 90, 92), pentru Al. Rațiu p. 86, 90, 92, pentru arhimandritul Dosoftei p. 86 și 90. Un valoros volum colectând mărturiile pastorilor reformați maghiari deținuți va readuce în amintire (laudativ) și figurile unor preoți greco-catolici codeținuți: Visky, Ferenc jr. (coord.) – *Prizonierii speranței. Mărturii ale celor închiși pentru credință*, Cluj-Napoca, Ed. Koinonia, 2002, Strigătul de la Miezu nopții. Pastorul Zoltán Dézsi (1919-2000) îl evoca pe Pr. Silviu Silvestru A. Prunduș (p. 53), la fel pastorul Sándor Karczagi (n.1922) (p. 109), ample informații fiind dezvăluite de pastorul János Lörincz (1922-1998) despre preoții greco-catolici întâlniți sau episcopul Ioan Chertes (p. 152, 167, 171, 176).

²⁷² Despre calvarul îndurat de Biserica Ortodoxă de Stil Vechi din România a se vedea: Boldewskul, V. – *The Old Calendar Church of Romania*, in *Orthodox Life*, Holy Trinity Mtery, Jordanville, NY, 1992, XLII, nr. 5, pp. 11-17; Bujor, Constantin – *65 de ani de persecuție a Bisericii Ortodoxe Române de Stil Vechi: octombrie 1924-decembrie 1989*, M-tirea. Slătioara, Ed. „Schimbarea la Față”, 1999, 167 p.; Mogârzan, Vlasie (coord.) – *Biserica Ortodoxă de Răsărit din România. Istoricul Mănăstirii Slătioara*, Slătioara, Ed. „Schimbarea la Față”, 2009, 239 p.

²⁷³ Despre situația din Bulgaria a se vedea la Bozgan, Evantia; Bozgan, Ovidiu – *Diplomația franceză despre viața religioasă a Bulgariei comuniste*, in Bozgan, Ovidiu (coord.) – *Studii de istoria Bisericii*, București, Ed. Universității București, 2000, pp. 194-257. Mai mult, episcopatul greco-catolic din Bulgaria a asigurat supraviețuirea ierarhiei latine prin

socialiste aplicându-se modelul galițian și românesc de suprimare (Cehoslovacia²⁷⁴), spre calea suprimării orientându-se și un satelit *atipic* al blocului sovietic, Polonia²⁷⁵. Persecuția anti-religioasă a vizat desigur toate cultele din țările spațiului comunist, dar în unele state comuniste Biserica Greco-catolică și- a păstrat statutul legal.

- 9) De remarcat că ierarhii greco-catolici rezidențiali (diecezani) au refuzat permanent acceptarea pensionării oferită în 1948 și în 1955 de către regimul comunist, considerându-se până la moarte deținătorii legitimi ai jurisdicțiilor lor. Acceptarea pensionării le-ar fi ușurat probabil temporar izolarea. Episcopii au preferat înfruntarea deschisă a persecuției.
- 10) În timpul punerii în afara legii a Bisericii Greco-Catolice din România, din prima clipă până în ultimul moment ierarhia ei a abordat calea *petiționară* de solicitare a libertății de cult²⁷⁶, cerând această libertate de la autoritățile *anti-religioase*. Ierarhia catolică a încurajat în permanență rezistența liturgico-sacramentală și catehetică a credincioșilor, cât și implicarea acestora în mișcările

episcopi romano-catolici clandestini consacrați de cei bizantini. Cf. Wolters, Martin; Kierein-Kuenring, Manfred – *Ave Crux, Spes unica. Zur Geschichte des Untergrundsepiskopates*, Obertshausen, Context-Verlag, MMXVII, 172 p., mai ales pp. 65-66.

²⁷⁴ Despre situația din Cehoslovacia: Lacko, Michel – *Le rétablissement de l'Eglise Greco-catholique en Tchécoslovaquie*, în Istina, Paris, Centre d'études œcuméniques Istina, 1973, XIX, nr. 1, pp. 48-53; Sorokowski, A. – *Ukrainian Greek-Catholics and Orthodox in Czechoslovakia*, în *Religion in Communist Lands*, Oxford, Keston College, 1987, XV, nr. 1, pp. 54-68; Coranič, Jaroslav – *The Legalization of the Greek-Catholic Church in Czechoslovakia in 1968*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia catholica*, Cluj-Napoca, 2012, LVII, nr. 3-4, pp. 95-106. Vezi și *** *Biserica Greco-catolică din Cehoslovacia*, în *Bună-Vestire.. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1972, XI, nr. 1, pp. 115-118.

²⁷⁵ Despre situația din Polonia, unde s-a trecut la suprimarea tacită a Bisericii Greco-Catolice în favoarea celei Ortodoxe sau a celei Romano-Catolice vezi Sorokowski, Andrew – *Ukrainian Catholics and Orthodox in Poland since 1945*, în *Religion in Communist Lands*, Oxford, Keston College, 1986, XIV, nr. 3, pp. 244-261.

²⁷⁶ Primul memoriu după punerea în afara legii a Bisericii Unite a fost redactat de episcopatul greco-catolic din România în data de 10.XII.1948, la Dragoslavele, adresat președintelui Consiliului de Miniștri (reprodus facsimilat în Bălan, Ioan – *Sfaturi pentru urmașii în Hristos. Ediție îngrijită de Kierein-Kuenring, Manfred și Birtz, Remus Mircea*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2009, pp. 52-54) iar ultimul, adresat lui N. Ceaușescu de către conducătorii diecezani în 13.X.1989 (reprodus în Vasile, Cristian – *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist...*, pp. 133-134).

petiționare. Un an plin de speranță l-a constituit 1968, prin pozițiile publice asumate de N. Ceaușescu în timpul Plenarei Comitetului Central al P.C.R. din 22-25.IV.1968 (demascarea unor abuzuri ale Securității și înlăturarea de la putere a sinistrului Alexandru Drăghici), în timpul vizitei din Cehoslovacia sau la debutul invaziei acestei țări de către forțele Tratatului de la Varșovia (la care România s-a disociat) din august al aceluși an.²⁷⁷ Mai mult, anul 1968 era cel al semicentenarului Unirii Transilvaniei cu România, iar Iuliu Hossu, unul din actanții aceluși eveniment încă trăia. Deși tocmai în 1968 conducătorii reformiști ai statului cehoslovac au redat libertatea Bisericii Greco-Catolice din acea țară, măsură niciodată revocată în urma invaziei, modelul cehoslovac nu a avut niciun impact asupra comuniștilor români, aceștia rămânând consecvenți pe poziții neo-staliniste.

- 11) În cazul în care totuși comuniștii români ar fi urmat modelul cehoslovac iar Biserica Greco-catolică și-ar fi redobândit libertatea, aceasta ar fi fost drastic limitată de legislația anti-religioasă aflată în vigoare.²⁷⁸ Clericii greco-catolici nu și-ar fi dobândit libertatea, ci o caricatură a ei.

²⁷⁷ Ceaușescu, Nicolae – *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste. Rapoarte, cuvântări, articole, ianuarie 1968-martie 1969*, București, Ed. Politică, 1969 (Cuvântarea la activul de partid București, 26.IV.1968, cuvântări din Cehoslovacia, 16.VIII. 1968, pp. 383-404, discursul de la București din 21.VIII.1968, pp. 415-424).

²⁷⁸ Decretul Lege pentru regimul Cultelor nr. 177/4.VIII.1948 (publicat în Monitorul Oficial nr. 178 / 4.VIII.1948) prevedea la art. 22 crearea diecezelor cu 750.000 credincioși (cultului greco-catolic îi reveneau 2 din 5), la art. 24. Convocarea congreselor sau adunărilor de cult doar cu aprobarea Ministerului Cultelor, la art. 25 se specifica trimiterea prealabilă a pastoraletor la Ministerul Cultelor (spre cenzurare), la art. 33 înlăturarea de la bugetul de stat a deservenților de cult antidemocrați (sintagmă laxă, care putea include orice cleric incomod pentru regim), la art. 40 interzicerea legăturilor cu străinătatea, ce s-ar fi putut realiza doar cu acordul și prin ministerul afacerilor externe, art. 41 interzicea acte de jurisdicție emise din exteriorul României în privința unui cult local etc. (cf. Gherman, Pierre – *L'ame roumaine...*, pp. 69-74, urmat de memoriul de protest al episcopatului catolic din 27.VIII.1948, Ibidem, pp. 74-80. Pentru lege vezi și Salcă, Horia – *În slujba adevărului. Opinii și documente privitoare la Biserica Română Unită Greco-Catolică*, Brașov, Ed. Transilvania Expres, 2001, 286 p., pp. 179-189). Decretul Nr. 358/1.XII.1948 (publicat în Monitorul Oficial nr. 281/2.XII.1948 scotea în afara legii Biserica Unită, cf. Gherman, Pierre – *op. cit.*, p. 146, Salcă, H. – *op. cit.*, p. 191), Decizia Consiliului de Miniștri nr. 1719/ 27.XII.1948 (publicată în Monitorul Oficial nr. 303/29.XII.1948, partea I B) dispunea

- 12) Dacă până în 1975 persecuția anti greco-catolică a fost violentă, scăzând în intensitate după 1973, după anul 1975 ea va fi insidioasă, dar extrem de eficientă prin monitorizarea, influențarea și derutarea conducătorilor eclesiastici. Reacția credincioșilor greco-catolici a fost și ea fluctuantă: de rezistență militantă la debutul persecuției (chiar implicarea în mișcarea de partizani), de recul dar de susținere a apostolatului liturgico-sacramental (mai ales în mediul rural, unde rezistența și implicarea în acte clandestine de cult a fost fluctuantă dar constantă); un moment cheie de derută l-a constituit promulgarea (și popularizarea pe calea undelor) a decretelor Conciliului Vatican II *Orientalium Ecclesiarum* și *Unitatis Reintegratio* (1964) care permiteau credincioșilor catolici, în lipsa vecinătății unui locaș de cult propriu sau al unui rit catolic acceptat, frecventarea bisericilor ortodoxe. Comoditatea (și siguranța personală) au determinat un număr masiv de credincioși să se integreze astfel treptat în viața liturgică sau parohială a Bisericii Ortodoxe.
- 13) Cum se va explica metamorfozarea unor eroi ai credinței din detenție în persoane care au acceptat o colaborare directă sau indirectă cu organele statului comunist? Oboseala prigoanei, lipsa de perspectivă a căii petiționare, dubiile asupra perpetuării rezistenței, confuzia teologică din Apus, percepția consolidării socialismului²⁷⁹, toate acestea pot fi factori determinanți ai schimbării de atitudine²⁸⁰.

asupra averii și situației fostului cult (vezi Salcă, H. – op. cit., pp. 192-193), un decret din 10.V.1949 promulgat la 29.V.1949 suprima subvențiile bugetare pentru clericii anti-democrați (Gherman, Pierre – op. cit., p. 161) iar Decretul din 29.VII.1949 (publicat în 1.VIII.1949, Gherman, Pierre – op. cit., pp. 192-193, 236-237) era emis contra ordinelor și congregațiilor monahale catolice, acestea fiind suprimate. Deși este citat în legătură cu monahismul ortodox, Decretul nr. 410/ 28.X.1959 emis în completarea Legii nr. 177/1948 este *antimonastic în general* (mențiunea cultului ortodox neapărând în textul respectiv, el putând fi aplicat și cultului catolic) (cf. Georgescu, Bogdan – *Biserica Ortodoxă Română și puterea comunistă (1945-1969)*, București, Ed. Eikon, 2015, 284 p., reproducerea Decretului, facsimilată, la pp. 260-262).

²⁷⁹ Un rol major în acceptarea *coexistenței pașnice* între lumea comunistă și cea liberă l-au avut două enciclice emise de papa Ioan al XXIII-lea: *Mater et magistra* (15.V.1961), mai ales paragrafele 217-220 și *Pacem in Terris* (11.IV.1963), mai ales paragrafele 82-86, care permiteau cooperarea politică sau socială a catolicilor cu socialiștii și comuniștii în

- 14) Odată cu scoaterea în afara legii a Bisericii Greco-Catolice din România structurile parohiale și protopopiale au fost absorbite de Biserica Ortodoxă, preoții rezistenți unificării fiind alungați din fostele lor parohii. Apostolatul lor se va reduce la ambitul familial sau la persoanelor de maximă încredere (un rol catalizator având și monahii / monahiile trecute în clandestinitate). De la o structură pastorală teritorială se va ajunge la structuri pastorale de grup(lărgite mai ales în ambitul rural). La fel conducerile (clandestine) ale diecezelor vor fi receptate ca atare de clerici și de grupurile afiliate lor. Gestionarea acestor grupuri se va face însă respectându-se principiul teritorialității diecezane și realitatea canonică precedentă anului 1948 (!).²⁸¹ Perpetuarea catehezei se va face tot în ambient familial sau la nivel de grup mic, ambient expus și bruiajului educației antireligioase oficiale.

vederea binelui comun, dar cu respectarea integrală a doctrinei catolice, a moralei și eticii acesteia, și sub strictul control al ierarhiei (fapte uitate de activiștii comuniști din țările apusene). Cele două enciclice sunt accesibile și pe pagina cibernetică a Sf. Scaun: *Mater et magistra* http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/it/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater.html respectiv *Pacem in Terris* http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/it/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem.html.

²⁸⁰ Problema diminuării afluxului de credincioși la serviciile clandestine greco-catolice va fi sesizată cu perspicacitate de preotul mărturisitor Vasile Cesereanu, obișnuit al detenției pentru credință și după 1964, care a avut șansa de a fi lăsat să emigreze în Italia, într-un memoriu trimis Papei Ioan Paul al II-lea în iulie 1980 (cf. Cesereanu, Ruxandra (ed.) – *Persecuție și rezistență. Vasile Cesereanu. Un preot greco-catolic în dosarele de urmărire de către Securitate. Ediția a II-a, adăugită*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2017, pp. 595-610): 1) rezistența fără perspective, 2) oboseala în urma prigoanelor, 3) tentația oferită de cei trecuți la Ortodoxie și poziția acestora, 4) un act al Sf. Scaun care permitea frecventarea Bisericii Ortodoxe în lipsa uneia catolice (op. cit., p. 599). Aici Părintele Cesereanu greșea, considerând documentul emis în anii '50, el fiind emis în 1964.

²⁸¹ În timpul prigoanei din Cehoslovacia, pe când diecezele au fost ocupate cu *ordinari intruși*, structurile canonice legitime și-au continuat activitatea clandestin, respectând atât principiul teritorialității diecezane dar constituind și o ierarhie paralelă (clandestină) pentru grupurile de credincioși activi. Dacă era arestat nucleul diecezan clandestin dintr-o anumită episcopie pastorația sacramentală a grupelor active în acea dieceză nu era afectată. Pentru o sinteză a modelului cehoslovac vezi și Birtz, Mircea; Kierein, Manfred (ed.) – *Voices from Ecclesia Militans in Czechoslovakia. Letters and Autographs*, Claudipolis (Cluj-Napoca), Ed. Napoca Star, MMXI, 2011, 165 p. + 25 pl. Foto, cu reconstrucția întregii ierarhii.

- 15) Două persoane cu funcții eclesiastice vor căuta soluții *practice* pentru supraviețuirea Bisericii, după ieșirea lor din detenție: episcopul mărturisitor Dr. Ioan Dragomir, care va hirotoni peste 100 de preoți clandestini (fie pentru dieceze, fie pentru ordinele monahale) consacrând mai apoi și trei episcopi (secondat mai apoi de episcopii Iuliu Hirțea și Alexandru Todea în săvârșirea de hirotoniri sacerdotale) și preotul Dr. Silvestru Silviu Augustin Prunduș, OSBM care din 1956 a inițiat cursuri clandestine de pregătire teologică pentru viitorii clerici ai Bisericii. Animositatea instalată insidios din 1972 între cei doi exponenți de seamă a clandestinității greco-catolice, animozitate devenită acut-manifestă în 1981, a fost o victorie îndelung savurată a Securității.
- 16) Colaborarea intra-catolică va funcționa exemplar între clericii latini (mai ales cei rezistenți puterii comuniste) și cei de rit bizantin, inclusiv la nivel ierarhic, în ciuda diferențelor etnice, deși Biserica Romano-Catolică din 1948 până în 1989 va avea doar statutul de Biserică *tolerată* în Statul Român. Colaborarea va suferi sincope odată cu noua reformă liturgică a ritului latin (1969) când se va introduce nu doar un rit liturgic nou, ci se va introduce și traducerea acestuia în limbile *vernaculare* (vorbite de credincioși). Din acest moment fiecare grup etnic va dori folosirea limbii materne în serviciile divine, prilej excelent pentru Securitate de a introduce conflicte etnice în cadrul solidarității catolice.
- 17) Exilul românesc (mai ales cel greco-catolic) va urmări cu atenție situația Bisericii din Țară, detectând la timp chiar și diversiunile legate de situația greco-catolicilor din România și expunându-le public în presa avută la dispoziție. Percepția Curiei Romane va suferi și ea modificări, Curia având o anumită atitudine până în 1963 (în timpul pontificatelor papilor Pius al XII-lea și Ioan al XXIII-lea), de încurajare a rezistenței, o atitudine schimbată în vremea pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978), privind cu stânjenire problema greco-catolică și o atitudine duală (a

adeptilor *Ostpolitikului* și a opozanților acestuia) în timpul pontificatului papei Ioan Paul al II-lea²⁸².

²⁸² Fericiților clerici care au putut ajunge la Roma după 1970 atitudinea unor funcționari curiali li s-a părut uimitoare. Este cazul preotului Emil Riti (1976) a cărui reacție a fost surprinsă de Ion Ioanid (Ioanid, Ion – *Închisoarea noastră cea de toate zilele* – Ed. I, vol.II, București, Ed. Albatros, 1991, pp. 324-325), cazul preotului Vasile Cesereanu (cf. Cesereanu, Ruxandra (ed.) – *Persecuție și rezistență. Vasile Cesereanu...*, Ed.II, pp. 600-601) dar și cazul studenților greco-catolici clandestini (fugiți din România comunistă în 1975 prin Polonia), oficial seminariști ortodocși Cătălin Popian și George Picu, părintele Popian descriindu-și calvarul în două lucrări: Popian, Lino Dragu – *Ricordi con Karol Wojtyła*, 2010, 42 pag. PDF, accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2016/07/p-lino-popian-ricordi-con-karol-wojtyla-2010.pdf> și Popian, Lino Dragu – *Casaroli, il fariseo antieroe. Lettera aperta a Mons. Casaroli*, 1998, in Idem – *Studii și articole*, 70 pag. PDF, pp. 1-3, accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2016/07/p-lino-popian-studii-si-articole.pdf>. Mărturia Pr. Dr. Cătălin Linus Popian este esențială pentru că evocă implicarea lui Karol Wojtyła, pe atunci cardinal al Cracoviei, în sprijinul rezistenței catolice (inclusiv prin hirotonirea de preoți clandestini din alte țări socialiste). Vezi și Popian-Linus, Cătălin – *I 24 giorni della fuga*, Ed.II, Udine, Ed. Il Segno, 1997, 294 p. Pentru evaluarea unor pontificate a se vedea Villa, Luigi – *Paolo VI, beato?*, Brescia, Ed. Civiltà, 1998, 284 p., de Villemarest, Danièle; de Villemarest, Pierre – *KGB în inima Vaticanului*, București, Ed. Pro, 2007, 314 p., lucrare elaborată de apropiați ai serviciilor de informații militare franceze; Bernstein, Carl; Politi, Marco – *His Holiness. John Paul II and the Hidden History of Our Time*, London, New York, Bantam Books, 1997, 656 p. (tradusă și în limba română, în 1999, Ed. Papyrus) dar mai ales lucrările preotului, fost qumranolog, fost colaborator al cardinalului Agostino Bea (1881-1968), unul din importanții politologi eclesiastici, Dr. Malachi Martin (1921-1999). Lucrările acestuia au demonstrat o uimitoare capacitate de prognoză, cu atât mai mult cu cât acesta a decedat înainte de pontiful polonez. Martin, Malachi – *The Keys of This Blood. John Paul II versus Russia and the West for Control of the New World Order*, New York, Simon and Schuster, 1990, 698 p. dar și Martin, Malachi – *The Jesuits. The Society of Jesus and the Betrayal of the Roman Catholic Church*, New York, London, Simon and Schuster, First Touchstone, 1988, 525 p. A se vedea și lucrarea fundamentală a lui Ovidiu Bozgan: Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004, precum și studiile menționate la nota 205). A se vedea și studiile dedicate monseniorului John Bukovsky (1924-2010), viitor Nunțiu Apostolic în România: Doboș, Dănuț – *Nunțiu în România*, in *Pro memoria. Revistă de istorie eclesiastică*, București, 2014-2015, nr. 13-14, pp. 101-106; Gherghel, Petru – *Arhiepiscopul John (Jan) Bukowsky. O viață dedicată României și Sf. Scaun*, in Eadem – pp. 90-94; Robu, Ioan – *Arhiepiscopul John Bukowsky. Un prieten al României*, in Eadem – pp. 95-100; John Bukowsky a fost și autorul unui volum de memorii *Chiesa del martirio, chiesa della diplomazia. Memorie tra Cecoslovakia e Vaticano*, Bologna, 2009, lucrare nouă inaccesibilă, dar recenzat în studiul sus-menționat al lui Dănuț Doboș. Volumul de memorii al cardinalului Agostino Casaroli (1914-1998), artizanul *Ostpolitikului* vatican (Casaroli, Agostino – *Il martirio della pazienza. La Santa Sede e i paesi comunisti (1963-1989)*, Milano, Ed. Einaudi, 2000, în

O întrebare rămâne în subsidiar: de ce există incompatibilitatea între credința catolică și socialism/comunism?

Biserica de la începuturi a adoptat poziția filosofică a realismului (sintetizată ulterior de Sf. Toma d'Aquino), respingând astfel *Utopia* sub diversele ei manifestări. Ideile socialiste și comuniste (atât în doctrină cât și ca metodă) au fost condamnate de diverși Papi în decursul timpului: Fericitul Pius al IX-lea (Papă între 1846-1878) (prin enciclica *Qui pluribus*, 9.XI.1846²⁸³), Leon al XIII-lea (Papă între 1878-1903) (prin enciclicele *Quod Apostolici muneris* din 28.XII.1878²⁸⁴, *Libertas praestantissimum* din 20.VI.1888²⁸⁵ despre adevărata libertate a persoanei, dar mai ales faimoasa *Rerum novarum* din 15.V.1891²⁸⁶, în care este condamnat nu doar socialismul ci și capitalismul dezlănțuit, prezentându-se adevărata doctrină socială și muncitorească a Bisericii, dar și Scrisoarea *Testem benevolentiae*²⁸⁷ din 22.I.1899, de condamnare a principiilor utilitariste și a pragmatismului american) sau Pius al XI-lea (Papă între 1922-1939) prin enciclicele *Quadragesimo anno*²⁸⁸ din 15.V.1931 prin care reia și dezvoltă doctrina enunțată în *Rerum novarum*, și mai ales prin *Divini Redemptoris* din

realitate redactat de discipolul acestuia, cardinalul Achille Silvestrini (n.1923), exclude România, Uniunea Sovietică și Republica Democrată Germană.

Despre modul cum privea Patriarhul Justinian Marina problema dialogului cu Biserica Catolică și poziția (duplicitară) a cardinalilor Franz König (1905-2004) și Julius Döpfner (1913-1976) a se vedea scrisoara acestui patriarh către arhimandritul Andrei Scrima, din 31.XII.1967, publicată în Scrima, André – *Ortodoxia și încercarea comunismului*, București, Ed. Humanitas, 2008, pp. 446-447. Cardinalii vienezi și cel münchenez considerau la București că uniaticismul este un hibrid care merită să fie lichidat.

²⁸³ Accesibilă la pagina oficială a Sf. Scaun: <http://w2.vatican.va/content/pius-ix/it/documents/enciclica-qui-pluribus-9-novembre-1846.html>.

²⁸⁴ http://w2.vatican.va/content/leo-xiii/it/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_28121878_quod-apostolici-muneris.html.

²⁸⁵ http://w2.vatican.va/content/leo-xiii/it/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_20061888_libertas.html.

²⁸⁶ http://w2.vatican.va/content/leo-xiii/it/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum.html.

²⁸⁷ http://w2.vatican.va/content/leo-xiii/la/letters/documents/hf_l-xiii_let_18990122_testem-benevolentiae.html, tradusă la <http://www.papalencyclicals.net/leo13/113teste.htm>.

²⁸⁸ http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno.html.

19.III.1937²⁸⁹, de condamnare a comunismului ca intrinsec pervers. Enciclicele antitotalitare ale Papei Pius al XI-lea au fost traduse și în limba română, publicate într-un volum devenit azi o raritate bibliografică²⁹⁰.

De remarcat că primul din cultura română care a demascat conexiunea între modernismul religios, relativism, hegelianism și socialism, atrăgând atenția supra acestui pericol a fost Ioan Vancea de Buteasa, viitor episcop al Gherlei și mitropolit al Blajului, încă din 1850²⁹¹. Un document categoric, *Pastorală către întregul cler și poporul credincios din provincia metropolitană* din 16.XI.1936²⁹², condamnă socialismul ca doctrină, ca morală, ca *praxis*, demascând șubrezenia propagandei comuniste (pretextul acestui document lipsit de echivoc a fost un articol anticreștin apărut în publicația vieneză socialistă *Arbeiter Zeitung*, din 25.XII.1935). Drumul de necolaborare cu socialismul era astfel trasat. Intensificarea persecuției din țările căzute sub orbita comunistă l-a determinat pe Papa Pius al XII-lea să impună adoptarea unor măsuri canonice disciplinare împotriva militanților comuniști. Astfel Sacra și Suprema Congregație a Sf. Oficiu (al cărei Prefect era Papa) a emis un Decret în 1.VII.1949²⁹³ de excomunicare a activiștilor comuniști, și a celor ce continuau să facă în mod conștient propagandă comunistă, interzicând catolicilor să voteze cu aceștia. Decretul era urmat de un altul, promulgat de aceeași Instanță, în 11.VIII.1949²⁹⁴, prin care matrimoniile dintre comuniști și catolici erau tratate ca matrimoniile dintre o parte catolică și una acatolică, datorită ateismului profesat de marxiști.

²⁸⁹ http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19370319_divini-redemptoris.html

²⁹⁰ Pius XI – *Trei scrisori papale. Comunismul ateu. Situația Bisericii catolice în Imperiul german. Situația religioasă din Mexic*, Blaj, Tip. Seminariului Diecezan, 1937, 112 p., *Divini Redemptoris* fiind editată la pp. 5-56, *Mit brennender Sorge* (din 14.III. 1937, de condamnare a neopăgânismului național-socialist) la pp. 57-89, și *Nos es muy conocida* (din 23.III.1937, de condamnare a liberalismului violent anticreștin) la pp. 91-110.

²⁹¹ A se vedea lucrarea acestuia *Dialog între Unchi și Nepot despre stadiul filosofiei*, în Vancea, Ioan – *Restituiri. I.*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2009, pp. 134-139.

²⁹² Publicată și în organul diecezan oficial *Curierul Creștin*, Cluj, 1936, XVIII, nr. 24, pp. 159-163, fiind semnată de toți arhieriei greco-catolici: mitropolitul Alexandru Nicolescu, Iuliu Hossu, Ioan Bălan, Valeriu Traian Frențiu și Alexandru Rusu.

²⁹³ Publicat în *Acta Apostolicae Sedis*, Roma, 1949, XLI, ser.II, vol. XVI, nr. 8, p. 334.

²⁹⁴ Publicat în *Acta Apostolicae Sedis*, Roma, 1949, XLI, ser.II, vol. XVI, nr. 9, pp. 427-428.

Un Decret emis de Sacra Congregație a Conciliului în 29.VI.1950²⁹⁵ interzicea acceptarea beneficiilor eclesiastice de la autoritățile nelegitime bisericești, introduse de puterile civile. Congregația Concistorială a emis un Decret în 17.IX.1951²⁹⁶, destinat doar comuniștilor români și celor implicați direct sau indirect în organizarea procesului regizat împotriva episcopului mărturisitor Augustin Pacha, prin care aceștia erau excomunicați *latae sententiae* (prin însăși comiterea faptei). În 27.III. 1952 Papa a Promulgat o Scrisoare Apostolică *Veritatem facientes* ²⁹⁷, prin care deplângea suferințele clerului și credincioșilor catolici din România, încurajând și binecuvântând rezistența spirituală a acestora. Un ultim document a fost publicat de Papa Ioan al XXIII-lea prin Congregația Sf. Oficiu, în 4.IV.1959²⁹⁸, prin care măsurile canonice luate împotriva comuniștilor erau reconfirmate. Decretele erau bazate pe prevederile canonice ale Codului de Drept Canonic Pian-Benedictin (CIC 1917), can. 2331, par. 1, 2; can. 2333, can. 2345, can. 2346, can. 2390 prin care sunt sancționate conspirația împotriva Papei și a ierarhiei legitime, uzurparea bunurilor eclesiastice, obstacolarea alegerilor pentru oficiile eclesiastice, tocmai delictele comise de autoritățile comuniste împotriva Bisericii catolice. De remarcat că CIC 1917 a fost abrogat doar în 1983, odată cu promulgarea noului Cod de Drept Canonic Latin (CIC 1983). Existau deci temeieri dogmatice solide și canonice pentru rezistența catolică și permanentizarea acesteia.

²⁹⁵ Publicat în *Acta Apostolicae Sedis*, Roma, 1950, XLII, ser.II, vol. XVII, nr. 11, pp. 601-602.

²⁹⁶ Publicat în *Acta Apostolicae Sedis*, Roma, 1951, XLIII, ser.II, vol. XVIII, nr. 13, p. 603. Deja România suporta o persecuție anticatolică de trei ani.

²⁹⁷ Publicat în *Acta Apostolicae Sedis*, Roma, 1952, XLIV, ser.II, vol. XIX, nr. 5, pp. 249-253.

²⁹⁸ Publicat în *Acta Apostolicae Sedis*, Roma, 1959, LI, ser.III, vol. I, nr. 5, pp. 271-272.

Capitolul III.

Cercetări precedente asupra activității între 1981 și 1989 a Ordinariatului de Cluj-Gherla

Dacă figura cardinalului *in pectore* mărturisitor al credinței Iuliu Hossu a supraviețuit și în timpul socialismului în conștiința publică, problema conducerii diecezeane după 28.V.1970 (data decesului cardinalului) a fost în general înconjurată de nebulozități, fiind percepută doar de membrii activi ai clandestinității greco-catolice.

Libertatea dobândită în Decembrie 1989 a oferit posibilitatea apariției unor prime materiale legate de acest subiect.

Un prim articol (identificat de noi) a fost micromedalionul biografic dedicat părintelui canonic Nicolae Pura (14.IX.1913-10.VIII.1981) redactat de ultimul protopop greco-catolic al Clujului din 1948, Pr. Alexandru Nicula (1913-2015)¹. Autorul articolului afirma că în „...toamna anului 1948 când primejdia iminentă amenința Biserica Română Unită, episcopul Iuliu Hossu a constituit o echipă de conducere pentru timpuri de restriște și pentru ca Biserica să nu rămână o clipă fără un conducător. Al treilea din această echipă a fost canonicul Nicolae Pura. În luna decembrie 1948 se formează o nouă conducere a Episcopiei cu Nicolae Pura pe primul loc, ca vicar general și Ordinarius (conducător – n.n.) al episcopiei, iar pe locul II părintele Silviu Augustin Prunduș....Atunci când Nicolae Pura s-a retras de la conducerea eparhiei, a transferat atribuțiile de vicar general și Ordinarius lui Silviu Augustin Prunduș care ocupa locul II în ierarhie...”²

¹ Nicula, Alexandru – *Medalioane. Canonical Nicolae Pura*, în *Deșteptarea Credinței*, Dej, 1990, I, nr. 5, pp. 7-8.

² Ibidem, pp. 7-8.

Un alt micromedalion biografic, dedicat canonicului Cosma Avram (2.VI.1906-16.XI.1976)³ va conține următoarea informație: „...*Urcă pe scara ierarhiei diecezane de la demnitatea de canonic prebendat (econom) la cea de canonic scolastic, pentru ca între anii 1969 și 1976, prin dispoziția episcopului cardinal Iuliu Hossu, să facă parte din ternarul de conducere al Episcopiei de Cluj-Gherla, împreună cu Nicolae Pura, vicar general și Silviu Augustin Prunduș, profesor de Teologie...*”⁴.

În aceste două articole vom observa două motive recurente din istoriografia diecezană contemporană: 1) poziția deținută de Nicolae Pura – *Ordinarius și* (s.n.) *vicar general* și 2) ideea unui *ternar de conducere*. (instituit de Iuliu Hossu). Ambele idei provin dintr-o amplă lucrare dedicată canonicului Nicolae Pura, redactată în clandestinitate și editată doar în 1996⁵, asupra căreia vom reveni.

Anul 1992 va aduce o nouă lucrare importantă privind istoria recentă a Bisericii greco-catolice: volumul omagial aniversar dedicat cardinalului Alexandru Todea⁶. Cei doi autori vor survola rapid peste anii 1964-1986⁷, aducând însă în circuitul public date importante, legate de tentativele din Țară de scoatere a Bisericii Greco-catolice din clandestinitate (preoții uniți să celebreze la altarele și după normele Bisericii catolice (latine), trecerea provizorie la ritul latin sau rămânerea în expectativă⁸), poziția lui Alexandru Todea de *restitutio in integrum* și de refuz a

³ Marțian, Ironim – *Medalioane. Canonicul dr. Cosma Avram (1906-1976)*, în *Deșteptarea Credinței*, Dej, I, 1990, nr. 6, pp. 7-8.

⁴ Ibidem, pp. 7-8.

⁵ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1996, 212 p.

⁶ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Cardinalul Alexandru Todea. La 80 de ani (1912-1992)*, Cluj-Napoca, Tip. Gloria, 1992, 132 p. + 28 pl. foto. La planșa foto XV jos se observă o fotografie trucată.

⁷ Ibidem, pp. 33-37.

⁸ Ibidem, p. 35. La aceeași pagină, anterior este prezentată uimirea cauzată de debutul relațiilor fraterne dintre Biserica Catolică și cea Ortodoxă, prin gesturile spectaculare dintre Paul al VI-lea și Patriarhul Athenagoras, și implicarea Pr. Silvestru A. Prunduș, pe cont propriu, în dialogul ecumenic ortodox-catolic cu Patriarhul Justinian Marina. Propunerile „acomodante” greco-catolice au survenit în urma lansării dialogului ecumenic.

proiectelor enunțate anterior⁹, consacrarea de către episcopul Ioan Dragomir „...înainte de moarte, datorită unei nefaste influențe, în secret, de unul singur, fără consultarea celorlalți episcopi și fără respectarea canoanelor”, a trei episcopi, unul pentru dieceza de Cluj-Gherla¹⁰, alegerea lui Alexandru Todea ca mitropolit al Provinciei de Alba-Iulia și Făgăraș (14.III.1986, după ce în 30.IV.1985 același a fost însărcinat cu conducerea provinciei)¹¹, asumarea de către episcopul Alexandru Todea la 11.VII.1987 de la Pr. Silvestru Silviu Augustin Prunduș, OSBM, ocupat cu treburile Ordinului Bazilitan, a jurisdicției asupra Diecezei de Cluj-Gherla, acesta constituindu-l vicar general pe preotul Tertulian Langa, fost anterior vicar general II, Pr. Prunduș rămânând membru al Capitlului Diecezan¹². Citirea atentă a volumului respectiv ne oferă și date legate de conducerile diecezane greco-și romano-catolice din momentul restaurării ierarhiei catolice din România¹³, precum și bula pontificală din 12.III.1990, de *numire* (s.n.) al lui Alexandru Todea, fost episcop titular de Cesaropolis, ca arhiepiscop și mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș („...folosindu-Ne de plinătatea puterii Noastre Apostolice – dezlegându-te mai întâi de legăturile anterioare, pe care le-ai avut cu scaunul cesaropolitan, am aflat de bine să **te numim** (s.n.) arhiepiscop și păstor al Bisericii Mitropolitane de Alba-Iulia și Făgăraș, de rit bizantin, totodată îți conferim și toate drepturile și obligațiile prevăzute de Dreptul Oriental...”)¹⁴. Tot acest volum ne precizează că Ioan Chertes, „episcop titular de Cantano, retras bolnav la Năsăud, a fost numit arhiepiscop”.¹⁵ În celelalte dieceze (cu excepția Lugojului, unde a fost numit episcop diecezan Ioan Ploscaru, fost episcop titular de Trapezopolis) au fost numiți episcopi preoții ordinari diecezani din acel moment, la Cluj fiind numit episcop diecezan preotul George Guțiu¹⁶.

⁹ Ibidem, p. 36.

¹⁰ Ibidem, p. 37. Este vorba de episcopul Emil Riti (1926-2006).

¹¹ Ibidem, p. 37.

¹² Ibidem, p. 38.

¹³ Ibidem, p. 49.

¹⁴ Textul Bulei pontificale în Ibidem – pp. 49-50. Termenii canonici fiind preciși și *numirea* nefiind sinonimă *recunoașterii*, alegerea din 14.III.1986 nu a fost recunoscută canonic de Sf. Scaun.

¹⁵ Ibidem, p. 49.

¹⁶ Ibidem, p. 49.

Un nou volum, necesar compendiu al istoriei Bisericii Greco-Catolice din România, a fost editat de autorii precedentului în 1994.¹⁷ Lucrarea va oferi date esențiale legate de clandestinitatea greco-catolică, inclusiv de situația diecezei de Cluj-Gherla:

- 1) Se precizează că „...În toamna anului 1948, în fața primejdiei iminente ce o amenința, la cererea Nunțiaturii Apostolice s-au constituit ternare de conducere a eparhiilor, formații de conducere de câte trei persoane, pentru cazuri de forță majoră, când chiriarhul (episcopul – n.n.) deținător al puterii ordinare ar fi împiedicat să-și exercite jurisdicția episcopală sau ar lipsi mult timp din eparhie. De regulă ternarele se compuneau din: vicarul general episcopal, provicarul general episcopal I, provicarul general episcopal II. În cazul în care deținătorul puterii jurisdicționare era arestat sau privat de libertate în orice fel, jurisdicția trecea la următoarea persoană din ternar...”. Ternarele erau completate prin cooptare, „situație ce a durat până în 1964 când episcopii din garda a II-a au ieșit din închisoare”.¹⁸
- 2) Excepție a făcut Clujul, „unde episcopul auxiliar dr. Ioan Chertes, suferind grav în urma detenției s-a retras la o soră de-a sa, renunțând la preluarea jurisdicției”.¹⁹
- 3) Se precizează că jurisdicția diecezană a fost deținută „cu mică întrerupere (de) canonicul Nicolae Pura, vicar general și ordinarius eparhial, începând din decembrie 1948 până la 9 februarie 1981, când bolnav, s-a retras, stabilind o nouă succesiune jurisdicțională”.²⁰
- 4) Noul ternar era constituit din „Dr. Silvestru Augustin Prunduș... vicar general episcopal și ordinarius, fost provicar general I. Dr. Eugen Popa... provicar general episcopal I. Prof. Tertulian Langa, provicar general episcopal II, care-și menține delegația din 28 noiembrie 1971 în această calitate”.²¹

¹⁷ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Catolicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1994, 253 p. + 24 pl. foto.

¹⁸ Ibidem, p. 159.

¹⁹ Ibidem, p. 159.

²⁰ Ibidem, p. 159.

²¹ Ibidem, p. 159.

- 5) Iuliu Hossu era vizitat la mănăstirea Căldărușani „*de episcopii supraviețuitori din garda a II-a și de ordinarul din eparhia de Cluj-Gherla și consultat în problemele Bisericii*”, Hossu având ferma speranță în relegalizarea Bisericii Unite.²²
- 6) Preotul S.A.Prunduș afirmă că întâlnirea (de el solicitată) cu patriarhul Justinian din 18.VIII.1967 ar fi avut aprobarea ternarului diecezan clujean și a episcopului Hossu, găsind în Justinian un patriarh favorabil unirii cu Biserica Romei, poziție modificată de acesta în 1969, Justinian „*considerându-se prea bătrân să vadă Unirea*”.²³
- 7) Lucrarea reiterează datele și argumentele din volumul dedicat Mitropolitului Alexandru Todea, privind alegerea acestuia de mitropolit în 14.III.1986, de contestare a acestei alegeri (a preoților din diaspora care argumentau că alegerea trebuie făcută canonic, în libertate), consacrarea de către episcopul Ioan Dragomir fără acordul episcopilor din Țară și a Sf. Scaun a 3 episcopi (pentru Cluj – Emil Riti), „*fapt ce ar fi putut duce la o schismă în Biserică, dacă nu s-ar fi luat la timp măsurile de rigoare*”.²⁴
- 8) Se reiterează informația asupra renunțării la ordinariatul diecezan a Pr. Prunduș în favoarea lui Alexandru Todea, în data de 31.VII.1987, episcopul Todea numind ca vicar general pentru dieceza de Cluj-Gherla pe preotul Tertulian Langa.²⁵

Urmează repetarea unor afirmații legate de restaurarea ierarhiei catolice în 1990²⁶, micromedaliaoane biografice ale mitropolitului Alexandru Todea (1912-2002) (care ar fi deținut jurisdicția clujeană până în 17.VI.1990, când i-a predat-o lui George Guțiu)²⁷, episcopului Ioan Chertes, titular de

²² Ibidem, p. 159.

²³ Ibidem, pp. 160-161. Despre părerea reală a lui Iuliu Hossu despre inițiativele lui Prunduș vezi Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 269-292, mai ales p. 278, 283 și cele ale Departamentului Cultelor legate de I. Hossu și S.A. Prunduș la pp. 287-292. Pentru dezavuarea de către Iuliu Hossu a inițiativelor P. Prunduș vezi p. 283.

²⁴ Ibidem, pp. 167-168.

²⁵ Ibidem, p. 168.

²⁶ Ibidem, pp. 173-174.

²⁷ Ibidem, pp. 174-176.

Cantano (1911-1992)²⁸, vicarului general Tertulian Langa (1922-2013)²⁹ sau a noului episcop George Guțiu (1924-2011)³⁰.

Ideile și informațiile prezentate mai sus vor fi preluate (modificat) din volumul redactat anterior anului 1989 de către Silvestru Augustin Prunduș și Clemente Plaianu, dedicat canonicului Nicolae Pura.³¹ Volumul editat (abia) în 1996 va aduce informații noi:

- 1) Episcopul Ioan Chertes la ieșirea din închisoare, *grav bolnav fiind*, a renunțat la jurisdicție, stabilindu-se la Năsăud, la familia cumnatului său, Pr. Vasile Țărmure.³²
- 2) Pr. S.A. Prunduș, la eliberarea din închisoare, în 1964, și-a reluat rolul în ternar ca provicar general I, dar ocupat cu probleme monahale va dori o desărcinare din funcție; în 1969, cu ocazia vizitei lui N. Pura la Căldărușani la Iuliu Hossu, Pura va prezenta ierarhului cererea lui Prunduș, Hossu exprimându-se astfel: „*Nu pot schimba ordinea stabilită de Nunțiatura Apostolică. Dar în locul lui Ilea luați-l pe Cosma Avram*”. Revenit la Cluj, Pura și Prunduș îl roagă pe Cosma Avram să accepte conducerea ternarului, dar „*Cosma Avram nu a executat niciun act de jurisdicție fără aprobarea lui Nicolae Pura*”.³³
- 3) Pura i-a cerut lui Prunduș să pregătească „*pentru organele de Stat o informare clară asupra Bisericii Române Unite, încă din 1970... predată generalului Nicolae Pleșiță*”.³⁴
- 4) Decedând Cosma Avram în 18.XI.1976, „*în urma unui accident stupid, sufocat cu gazul unei butelii*”³⁵, Nicolae Pura va reconstitui în 9.XI.1978 Capitlul diecezan, constituit din Nicolae Pura (*vicar general și ordinarius eparhial (locțiitor de episcop)*), S.A. Prunduș, provicar general I, Tertulian Langa, provicar general II, canonicul Gheorghe Neamțiu, canonicul Nicolae Plaianu și canonicul Romulus Gorcea.

²⁸ Ibidem, pp. 176-177.

²⁹ Ibidem, pp. 183-184.

³⁰ Ibidem, pp. 182-183.

³¹ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1996, 212 p.

³² Ibidem, p. 41.

³³ Ibidem, p. 41, 45.

³⁴ Ibidem, p. 47.

³⁵ Ibidem, p. 56 precum și nota 65) a aceluși volum.

Cu această ocazie Pura i-a încredințat lui Prunduș aproape toate drepturile ordinariale, rezervându-și (Pura) relațiile externe, tratarea problemelor Bisericii Unite cu autoritățile statului și relațiile cu ortodocșii.³⁶

- 5) Propunerile preotului greco-catolic din S.U.A. Mircea Todericiu *Modus Vivendi* și ale canonicului Pura *Sic Cogito*, de coabitare a greco-catolicilor prin Biserica Romano-catolică sunt prezentate fragmentat, recunoscându-se faptul că au „rămas literă moartă”.³⁷
- 6) Datorită problemelor cardiace amplificate, la 6.X.1980 Pura va stabili o nouă succesiune, noul ternar fiind compus din S.A. Prunduș, Eugen Popa și Tertulian Langa. În urma unui infarct din 27.XI.1980 Pura a fost vizitat la spital în Cluj de Alexandru Todea, căruia i s-a adus la cunoștință noua succesiune, Todea acceptând-o. Este reprodus fragmentat și testamentul lui N. Pura (redactat în 8.XII.1980), Pura reconfirmându-l pe Prunduș ca ordinariu diecezan în 9.II.1981, fiind martor Tertulian Langa.³⁸
- 7) Emil Riti i-ar fi bătut cu pumnul în masă lui Pura în 1981, cerându-i jurisdicția (pe baza relatărilor preotului Pantelimon Așteleanu), pe temeiul suferințelor precedente din închisoare, Pura refuzând categoric. Pura a trecut în veșnicie la 10.VIII.1981 la Mărgineni, jud. Bacău, unde s-a retras în timpul verii, ajutând la pastorația romano-catolicilor³⁹.

Un volum redactat tot de preoții S. A. Prunduș și C. Plaianu, dedicat episcopilor români greco-catolici martiri și mărturisitori va prezenta biografiile canonice ale acestora.⁴⁰ Vor fi prezentate biografiile nu doar ale episcopilor martiri (celor decedați în detenție) ci și a celor mărturisitori ai credinței. Astfel avem prezentată o biografie a episcopului Ioan Chertes⁴¹ și apoi a cardinalului Alexandru Todea⁴². Chertes, întors din închisoare, era

³⁶ Ibidem, pp. 56-57.

³⁷ Ibidem, pp. 57-61

³⁸ Ibidem, pp. 62-65.

³⁹ Ibidem, pp. 66-68.

⁴⁰ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma Greco-Catolice*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1998, 223 p.

⁴¹ Ibidem, pp. 141-157.

⁴² Ibidem, pp. 159-182.

așteptat la gară în 1964 de N. Pura, care l-a invitat să preia jurisdicția și să se stabilească la Cluj. Chertes a refuzat (*neavând ce face cu ea*)⁴³, lucrând ulterior ca și contabil la întreprinderea locală „Ineul” din Năsăud, de unde s-a pensionat în 1972⁴⁴. Multe pagini sunt dedicate mișcării petiționare din 1956 și procesului consecutiv acesteia, fiind prezentată și depoziția lui Chertes la procesul din 1957, sugerându-se ideea că liturghiile publice din 1956 nu ar fi avut girul episcopilor internați la Curtea de Argeș⁴⁵, fapt care nu corespunde realității, mișcarea petiționară fiind susținută de episcopii rezidențiali Hossu, Rusu și Bălan. În medalionul dedicat cardinalului Todea se afirmă că acesta a acceptat consacrarea episcopală din 18.XI.1950 „numai după ce s-a convins de acordul Preasfințitului Ioan Suci, Administrator Apostolic al Arhidiecezei de Alba-Iulia și Făgăraș, al cărui auxiliar urma să fie⁴⁶”. Afirmarea este fantezistă, în 1950 Ioan Suci fiind deținut la Sighet, în condiții de maximă izolare (ca de altfel și ceilalți deținuți politici), neputându-și da acordul la o eventuală consacrare. Datele legate de alegerea în calitate proiedrică (30.IV.1985) și mitropolitană (14.III.1986) sunt repetate ca în volumele citate anterior⁴⁷. O primă lectură a acestui volum stârnește întrebarea legitimă: cât de bolnav era cu adevărat episcopul Ioan Chertes, dacă a putut activa în calitate de *contabil* (s.n.) timp de 7 ani, un contabil răspunzând *penal grav* în eventualele pagube cauzate gestiunii socialiste? O altă întrebare legitimă survine în urma prezentării acestor date: dacă în 1970 ternarul era compus din N. Pura, S. Prunduș și Cosma Avram, în ce consta delegația din 28.XI.1971 dată preotului T. Langa, și de ce nu se face referire la ea în biografia dedicată acestuia? Cosma Avram, doctor în teologie, canonic din 1940, avea altă precedență diecezană decât N. Pura, promovat canonic în 1947, care nu și-a putut finaliza un doctorat

⁴³ Ibidem, pp. 150-151.

⁴⁴ Ibidem, p. 151.

⁴⁵ Ibidem, pp. 146-149, 152-157 (vorbit de un memoriu de apărare în instanță, care trebuie lecturat ținându-se seama de împrejurări). Pentru o reconstituire acritică a momentelor vezi Rațiu, Alexandru – *Persecuția Bisericii Române Unite*, în *Bună Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1974, XIII, nr. 3-4, mai ales pp. 82-105, Rațiu fiind protagonist al evenimentelor, dar și valorosul studiu al lui Hossu, Gelu – *Sus inimile. Acțiunea greco-catolică pentru repunerea în drepturi a Bisericii 1955-1956. Dumnezeuiasca Liturghie din 12 august 1956*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2016, 225 p.; vezi și notele 209) și 210) din cap. II al prezentei lucrări.

⁴⁶ Ibidem, p. 164.

⁴⁷ Ibidem, pp. 166-167.

în teologie. Cum i se putea subordona Cosma Avram lui Pura? De când Iuliu Hossu, care semna până la moarte nu doar memoriile oficiale, ci și scrisorile către preoții diecezan sau confrății episcopali ca „episcop de Cluj-Gherla”, nerenunțând *niciodată* la jurisdicția diecezană, neacceptând pensionarea propusă de guvernele socialiste, nu putea schimba ordinea unui ternar diecezan care, *nota bene*, guverna în numele lui? Cum avea Hossu nevoie de acordul Nunțiaturii? Iată câteva puncte ce ne atrag atenția asupra caracterului suspect al reconstituirii istorice a ordinariatului diecezan de Cluj-Gherla între 1964-1987. De asemenea lipsa prezentării (măcar sumarizate) a variantei episcopului Emil Riti este semnificativă.

Cât despre necanonicitatea consacrărilor episcopale făcute de episcopul mărturisitor Ioan Dragomir, prima prezentare publică veridică a făcut-o avocatul și juristul doctor în drept Vasile Marcu (1913-2005), fost jurist al Mitropoliei Blajului înainte de 1948, într-o lucrare devenită o raritate bibliografică: *Drama Bisericii Române Unite (Greco-catolică). Documente și mărturii*.⁴⁸ Acesta a prezentat (publicând și documente anexe) o altă reconstituire a ordinariatului diecezan de Cluj-Gherla. Vasile Marcu oferă date esențiale privitoare la contactele clandestine dintre episcopii Ioan

⁴⁸ Marcu, Vasile – *Drama Bisericii Române Unite (Greco-catolică). Documente și mărturii*, București, Ed. Crater, 1997, 463 p., mai ales pp. 192-216. Cartea a avut în Cluj-Napoca un destin dramatic: sub conducerea preotului Pantelimon Așteleanu doi seminariști au colindat librăriile locale și chioșcurile de presă care puneau în vânzare cartea, au achiziționat toate exemplarele posibile și le-au incendiat în curtea Seminarului Diecezan Greco-Catolic de pe str. Moților. Totuși s-au mai salvat câteva exemplare, devenite reale *best-sellers* pentru cei interesați. Analog s-a întâmplat și cu Octavian Bârlea, fiind trecut *la index* de preoții greco-catolici colaboraționiști (și nu numai). Vezi studiile lui: Bârlea, Octavian – *Moartea Episcopului român unit din Maramureș Ioan Dragomir*, în *Perspective*, München, 1985, VII, nr. 30, pp. 14-18, în care se precizează cum Ioan Dragomir, ce consacraseră deja 3 episcopi (fapt deja cunoscut de Bârlea) pentru Cluj, Maramureș și București, a fost omagiat postum de Papa Ioan Paul al II-lea. Lui Octavian Bârlea nu i s-a uitat această luare de poziție. Prin intermediul unor preoți cărora li s-a permis ocazional vizite la Sf. Scaun (mai corect spus, au fost „marșrutizați”) s-a intervenit la Congregația Orientală ca aceasta la rândul ei să ia legătura cu Arhiepiscopul de München (superiorul eclesastic al monseniorului Bârlea) pentru a-l împiedica să mai trateze problemele Bisericii Române Unite. Bârlea s-a apărut, dar nu și-a divulgat sursele de informație în totalitate. Cf. Bârlea, Octavian – *Biserica Română Unită în 1987*, fișier PDF, 65 p., accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2015/08/msgr-ddr-octavian-barlea-biserica-romana-unita-in-1987.pdf>. Despre cei trei neopiscopi a se vedea și Cristescu, Maria Ionela – *În apărarea PS Ioan Dragomir și a episcopilor consacrați în clandestinitate: Scrisoare replică la cartea Reflecții și dezvăluiri de Pr. Simion Mesaroș*, București, Ed. CIN, 2004, 40 p., accesibilă la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/01/m-cristescu-2004.pdf>.

Dragomir și Alexandru Todea cu Sf. Scaun, prezentând și faimoasa scrisoare către Papa Ioan Paul al II-lea redactată de Alexandru Todea în 18.IV.1981, prin care, urmare a invitației Scaunului Apostolic din 1979, se recomandau propuneri pentru noi candidaturi episcopale clandestine. Astfel pentru arhidieneză Todea (având acordul prealabil al lui Ioan Dragomir) l-a propus pe George Guțiu, pentru dieceza Orășii Mari pe Vasile Hossu, pentru Lugoj, ca viitor ordinariu diecezan (nu episcop) pe preotul Dumitru Sălăgean, pentru Cluj-Gherla pe Emil Riti, pentru Maramureș pe Octavian Cristian și pe Justin Ștefan Paven ca episcop auxiliar pentru Vicariatul Bucureștilor. Aprobarea fiind obținută, Ioan Dragomir, în calitate de proiedru al corului episcopal greco-catolic a trecut la săvârșirea celor 3 consacrări episcopale. (12.III.1983 pentru Cristian, 10.VII.1984 pentru Paven și 18.IV.1985 pentru Riti)⁴⁹. La Cluj episcopul Ioan Chertes neavând jurisdicție, deținătorul acesteia era Emil Riti, care o primise de la Iuliu Hossu ⁵⁰(în 1969-n.n.). Avocatul Vasile Marcu va publica un nou volum dedicat Bisericii Greco-Catolice din România⁵¹, oferind date biografice și câteva documente legate de activitatea episcopului Emil Riti⁵².

O biografie dedicată P. Dr. Silvestru Augustin Prunduș a fost redactată de colaboratorul acestuia în 1995, fiind vorba de P. Clemente Plaianu (1913-1999)⁵³. Biografia va rămâne una de referință pentru cei ce vor dori să se apropie de figura Părintelui Prunduș. Se vor aduce noi precizări legate de conducerea clandestină a diecezei de Cluj-Gherla:

⁴⁹ Ibidem, pp. 197-204, textul scrisorii la pp. 201-204.

⁵⁰ Ibidem, p. 200.

⁵¹ Marcu, Vasile – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) încă în suferință. Vol.II*, Iași, Tip. Multiprint, s.a. [2002], 316 p.

⁵² Ibidem, pp. 170-190. Sunt publicate felicitarea Nunțiului Apostolic John Bukovski către Emil Riti din 4.I.1994 în care i se adresează acestuia cu titlul cuvenit episcopului (p. 187), precum și scrisoarea mitropolitului Lucian Mureșan către Congregația Orientală din 7.II.1995, prin care episcopul Riti era recomandat să ocupe postul de conducător al Misiunii Române Unite din Germania, după pensionarea monseniorului O. Bârlea (p. 188). Volumul conține date valoroase legate de biografiile episcopilor Vasile Hossu al Orășii Mari (pp. 124-146), Justin Ștefan Paven (pp. 162-175) și a preotului dr. Simion Crișan (pp. 147-161, unul din ordinarii substituiți ai arhidienezei n.n.).

⁵³ Plaianu, Clemente – *Biografie Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș, OSBM Cluj-Napoca 1995*, publicată în Birtz, Mircea (coord.) – *Caietele OBSS III*, Claudiopolis Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2002, pp. 151-218.

- 1) În decembrie 1948, ieromonahul viitor martir Leon Manu OSBM va aduce de la Nunțiatură un document care stabilește că după retragerea prepozitului Gheorghe Vidican, ordinariu substituit este Nicolae Pura, provicar II este S.A. Prunduș și provicar I este preotul Vasile Ilea (1914-1975)⁵⁴, dar acesta reușind să fugă în Italia în 1949, locul lui în ternar va fi ocupat de preotul Dr. Vasile Aștileanu (1914-1984), care în 1958 va trece la Ortodoxie.⁵⁵
- 2) Iuliu Hossu nu poate modifica ternarul, el rezidând afară din dieceză, dar în locul lui Ilea (!) (nu al lui Aștileanu? – obs. n.) îl propune pe Cosma Avram.⁵⁶
- 3) Părintele Prunduș putând călători la Roma între 10.X. – 30.XI. 1981 și în toamna lui 1983, va informa de fiecare dată Sf. Scaun despre starea Bisericii⁵⁷.
- 4) Structurile ternarelor ulterioare anului 1970 vor reflecta datele din volumul dedicat canonicului Pura⁵⁸.
- 5) Este oferită afirmația că alegerea din 14.III. 1986 a episcopului Alexandru Todea ca mitropolit s-a făcut la Cluj, în casa preotului Aurel Pop (str. Vaslui 17), cu această ocazie fiind emisă o *Decizie a Corului Episcopal* de interzicere a activității celor 3 episcopi consacrați de Dragomir⁵⁹; se aduce ca dovadă a faptului că Ioan

⁵⁴ Necrologul lui Vasile Ilea *** *Părintele Vasile Ilea (Tereziu al Crucii, OCD)*, în *Bună Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1975, XIV, nr. 3-4, pp. 190-191.

⁵⁵ Plaianu, Clemente – *Biografie Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș, OSBM Cluj-Napoca 1995*, ..., pp. 154-155. Despre trecerea la Ortodoxie a lui Vasile Aștileanu și promovarea lui ca episcop ortodox vezi *** „*Semnificația recentelor reveniri la sânul Bisericii noastre*”, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, 1958, III, nr.9-10, pp. 776-778; ****Sărbătorirea împlinirii a 10 ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române în Mitropolia Ardealului*, Sibiu, 1958, III, nr.11-12, pp. 915-933; Man, Iuliu – *Tunderea în monahism și hirotonia în arhieru a Prea Sfințitului Episcop dr. Visarion Ploieșteanul, Vicar Patriarhal*, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1962, LXXX, nr.9-10, pp. 802-812.

⁵⁶ Ibidem, p. 155.

⁵⁷ Ibidem, p. 155, 183.

⁵⁸ Ibidem, pp. 178-181.

⁵⁹ Ibidem, pp. 181-183, publicarea fragmentată a deciziei la pp. 182-183.

Chertes era consultat de fiecare dată în momente importante (precum alegerea mitropolitană sau semnarea *Deciziei*)⁶⁰.

Termenul de *ternar diecezan* ca formă de conducere a diecezelor greco-catolice s-a răspândit viral în rândul istoricilor laici⁶¹, cu o onorabilă excepție: Ovidiu Bozgan⁶². Alți protagoniști ai Rezistenței Greco-Catolice, de pildă episcopul mărturisitor Ioan Ploscaru (1911-1998) sau Pr. Vasile Andercău (1922-2004) din dieceza Orăzii Mari, ei înșiși deținători ai jurisdicției episcopale, nu vor cunoaște existența *ternarelor diecezane*⁶³.

Pentru complicarea ulterioară a situației, publicarea memoriilor cardinalului Iuliu Hossu va aduce date care răstoarnă tezele precedente. Episcopul Iuliu Hossu îl va privi pe mai tânărul său confrate, episcopul

⁶⁰ Ibidem, p. 181.

⁶¹ Știrban, Codruța Maria; Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite*, Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2000, p. 302 și 305 pentru ternare. Volumul prezintă micromedaliaone biografice dedicate și episcopului Alexandru Todea (pp. 284-289), episcopului Ioan Chertes (pp. 298-299), lui Nicolae Pura ordinarius și vicar general (pp. 299-300), lui S.A. Prunduș ordinarius și vicar general episcopal (pp. 300-302), lui Eugen Popa (1913-2005) provicar general episcopal I (pp. 302-305) sau lui Tertulian Langa, provicar general episcopal II între 1981-1987 și provicar general episcopal I (1987-1990) ca administrator al episcopiei de Cluj-Gherla (pp. 305-309).

Vasile, Cristian – *Istoria Bisericii Greco-catolice sub regimul comunist. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003, p. 31, ternarul fiind constituit dintr-un vicar, provicar I și provicar II; Vasile, Cristian – *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, București, Ed. Curtea veche, 2003, p. 212; Bucur, Ioan Marius – *Din istoria Bisericii Greco-Catolice Române (1918-1953)*, Cluj-Napoca, Ed. Accent, 2003, p. 235: *episcopii au constituit ternare compuse din vicarul general episcopal, provicarul I și provicarul II, ulterior trecându-se la consacrarea episcopilor auxiliari clandestini. Aceste lucrări însă vor prezenta date esențiale legate de clandestinitatea greco-catolică, ele rămânând și astăzi texte de referință.*

⁶² Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sf. Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004. A se vedea prezentarea excelentă a situației jurisdicționale în Biserica Romano-Catolică din România și succesiunea ordinarilor substituiți la pp. 37-87 dar și a situației Bisericii Greco-Catolice la pp. 87-113, insistându-se corect pe figura episcopilor clandestini sau a ordinarilor substituiți. Citarea și comentarea corectă a Decretului *De nominatione substitutorum* datat 29.VII.1948 (corect 29.VI) (p. 41) a evitat folosirea unor termeni canonici stranii.

⁶³ Ploscaru, Ioan – *Lanțuri și teroare*, Timișoara, Ed. Signata, Ed. I, 1993, 481 p.; ed.II, adăugită, 1994, 362 p., cuprinzând memorii redactate în 1985. Andercău, Vasile – *Adevăruri trăite*, Roman, Ed. Serafica, ed. I, 2005, 151 p. Mai mult, părintele mărturisitor Vasile Andercău (1919-2004), fost vicar general clandestin al diecezei de Oradea mare, va considera alegerea mitropolitană din 14.III.1986 drept necanonică, Biserica nefiind în libertate.

Ioan Chertes, drept *Timoteiul său iubit* ⁶⁴(ucenic și urmaș apostolic, asemeni biblicului Timotei față de Sf. Ap. Pavel), dedicându-și memoriile „...*Prea Sfințitului Frate care va ajunge în scaunul eparhiei de Cluj-Gherla ca urmaș al nevredniciei mele, după ce voi fi chemat să dau seamă de chivernisirea ei...*” ⁶⁵ E limpede că Iuliu Hossu își privea episcopul auxiliar Ioan Chertes ca urmaș în scaun, având jurisdicție după moartea lui, Chertes fiind deci în acel moment (până la finalizarea memoriilor – 1961) episcop *coadjutor* (cu drept de succesiune).

Cercetătorii români de formație laică vor aduce în perioada 2000-2003 alte informații importante legate de perioada clandestinității recente, inclusiv editarea unor documente provenite de la aparatul represiv.⁶⁶ În primul rând vor prezenta situația Bisericii Unite în contextul politic și social al acelor timpuri (1964-1990), analiză doar punctată în lucrările eclesiastice precedente legate de acest subiect.

Din fericire literatura de specialitate editată de străini aduce completări, precizări și clarificări care permit redimensionarea tabloului istoriografic precedent.

Astfel jurnalistul și teologul mirean austriac Dr. Franz Gansrigler (1950-2013) va edita în 1991 un prețios volum dedicat Bisericii Catolice

⁶⁴ Hossu, Iuliu – *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003, 496 p., despre Ioan Chertes – *Timotei*, p. 344, 351, 411, 433, 471.

⁶⁵ Ibidem – p. 473. Nota 73) de la acea pagină afirmă că împlinirea acestei dorințe s-a realizat doar în 17.VI.1990, prin intronizarea episcopului George Guțiu, dar că a existat o succesiune a conducerii în clandestinitate, formată de George Vidican, Ioan Chertes, Nicolae Pura, Silvestru Augustin Prunduș și Tertulian Langa.

⁶⁶ Știrban, Codruța Maria; Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite*, Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2000, pp. 403-500 dedicat raporturilor dintre Biserica Greco-catolică și societatea anilor 1964-1990, date utile pentru dieceza de Cluj-Gherla la pp. 276-335. Vasile, Cristian – *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, București, Ed. Curtea veche, 2003, va oferi un tablou general al situației B.R.U. între 1964-1990 (pp. 262-312), pentru dieceza de Cluj-Gherla fiind esențiale paginile pp. 305-313. Autorul va reproduce și textul telegramei trimisă de Alexandru Todea lui Ioan Paul al II-lea în 8.XI.1985, prin care i se cere acestuia să **nu-i mai recunoască** (s.n.) pe cei trei episcopi consacrați de I. Dragomir (p. 306), reproducând și un raport al Direcției I al Departamentului Securității Statului din decembrie 1989 legat de problema greco-catolică (pp. 348-352). Idem – *Istoria Bisericii Greco-catolice sub regimul comunist. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003, fiind importante documentele redactate de UM 0544 din 25.II.1981 (pp. 122-123) și cel al Direcției I a DSS din 30.VIII.1989 (pp. 129-133).

subterane din țările comuniste⁶⁷. Volumul prezintă și versiunea episcopului Emil Riti, ajuns în vara anului 1991 la Viena, cu 3 documente anexă și 3 fotografii (legate de cauza lui)⁶⁸. Riti va atesta că Nicolae Pura conducea dieceza în 1949 după arestarea lui Iuliu Hossu în calitate de *ordinarius secundus (substitutus)*, el, Riti, ajungând „mâna dreaptă” a lui Pura, asigurând relațiile cu Nunțiatuara Apostolică și administrarea ajutoarelor de la Nunțiatuără date preoților și familiilor preoților persecutați. ⁶⁹ Riti va fi arestat în urma trădării iezuitului Francisc Iosif Pall (în volum scris eronat Josef Pahr), în toamna anului 1951, urmând detenția până în 1964, când va absolvi un curs pentru asistenții radiologi, va lucra ca asistent medical la Policlinica Nr. 1 Cluj, iar din 1970 se va implica în activitatea clandestină, ajungând „mâna dreaptă” a lui Alexandru Todea, colaborarea lor fiind activă până în 1984.⁷⁰ În urma acestei colaborări Riti va fi propus episcopabil pentru dieceza Clujului în 1979 și 1981 din partea lui Alexandru Todea, dar cuvântul final îl va avea Ioan Dragomir, considerat conducătorul de atunci al Bisericii Unite.⁷¹ Diversiunea romano-catolicizării greco-catolicilor va duce la ruptura dintre Emil Riti și Alexandru Todea⁷². Riti va istorisi pe larg primirea lui la Roma în 1985 din partea diferiților funcționari curiali, audiența la Papa Ioan Paul al II-lea la Castelgandolfo, faptul că a fost recunoscut acolo ca episcop etc.⁷³ De remarcat că în interviurile date lui Gansrigler Riti nu va menționa nimic de o încredințare dată de Iuliu Hossu (și nici de faptul că „juca dublu”, fiind un informator zelos al Securității, cu numele conspirativ „Nicolae Popescu” – n.n.).

⁶⁷ Gansrigler, Franz – *Jeder war ein Papst. Geheimkirchen in Osteuropa*, Salzburg, Otto Müller Vlg., 1991, 204 p., din care sunt dedicate Cehoslovaciei pp. 18-159, României pp. 160-183, Ungariei pp. 184-191, Ucrainei pp. 192-194, și Chinei pp. 195-199.

⁶⁸ Ibidem, p. 162 (actul de consacrare episcopală din 18.IV.1985, scris *manu propria* în latină de Ioan Dragomir), p. 167 (extras al Sentinței penale din 15.II.1952), p. 13 (scrisoarea din partea Nunțiului Apostolic al Austriei din 22.V.1991 către Dl. Dr. Manfred Kierein, prin care se certifică interesul Congregației pentru Credință dat lui Riti), iar relatarea lui la pp. 160-183.

⁶⁹ Ibidem, p. 164. (Faptul este confirmat din motivarea sentinței sale penale).

⁷⁰ Ibidem, pp. 172-173.

⁷¹ Ibidem, pp. 172-173, istoria consacrării lui Riti la pp. 173-176.

⁷² Ibidem, p. 182.

⁷³ Ibidem, pp. 173-176.

Afirmațiile lui Riti legate de colaborarea cu Alexandru Todea, implicarea lui Riti în realizarea statisticilor preoților *nereveniți* pentru a fi ajutați de organizațiile *Caritas* și *Kirche in Not*, asigurarea conspirativă a întâlnirilor diferiților emisari catolici mai mult sau mai puțin clandestini cu Alexandru Todea vor fi confirmate tocmai de către unul din acești emisari: este vorba de preotul salesian János Szöke (1927-2012), bun cunoscător al realităților din Europa de Est, responsabilul direcției Europei Răsăritene (*Ostpriester Hilfe*) a asociației caritative *Kirche in Not* între 1975-1990, mai apoi postulatorul cauzelor de beatificare maghiare sau maghiarofone către Sf. Scaun⁷⁴. Într-un volum memorialistic⁷⁵ Szöke va relata tocmai despre întâlnirile lui cu Alexandru Todea și colaborarea lui cu Riti⁷⁶.

Tot în 1991 va apare în spațiul germanofon un material dedicat situației Bisericii din România, material apărut sub auspiciile aceleiași organizații *Kirche in Not*, reflectând poziția oficială a episcopatului catolic restaurat⁷⁷. Coordonatorul volumului va trata și despre situația Bisericii Greco-Catolice⁷⁸.

Până în 2002 istoricii eclesiastici români (cu excepția lui Ovidiu Bozgan) cât și cei străini vor trece cu superficialitate peste contextul

⁷⁴ Biografia lui la pagina cibernetică [https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C5%91ke_J%C3%A1nos_\(pap\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C5%91ke_J%C3%A1nos_(pap)).

⁷⁵ Szöke, János – *Göröngyös úton (Pe drumul cu hârtoape)*, Budapest, Kolozsvár, Ed. Gloria și Don Bosco, 1993, 336 p., paginile dedicate situației din România pp. 224-265.

⁷⁶ Ibidem – pp. 240-242.

⁷⁷ Janas, Hubertus (coord.) – *Christentum in Osteuropa. Rumänien*, München, Kirche in Not Ostpriester Hilfe, 1991, 111 p. O situație generală a Bisericilor românești va fi prezentată de Ghermani, Dionisie – *Kirche und Glauben im kommunistischen Rumänien*, in Ibidem – pp. 28-66, greco – catolicii la pp. 45-51.

⁷⁸ Janas, Hubertus – *Die Wiedererreichung der katholischen Hierarchie beider Ritus in Rumänien*, in Ibidem – pp. 71-91. Sunt oferite medalioane biografice dedicate lui Iuliu Hossu (pp. 75-80), Alexandru Todea (pp. 80-87), fiind reprodus memoriul din 8.I.1990 către Consiliul Provizoriu al Frontului Salvării Naționale semnat de ordinarii diecezani ai aceluși timp (pp. 82-84) prin care se solicita, printre altele, nerecunoașterea de către autorități a episcopilor Paven și Riti (p. 83); sub titlul de zvon se insinuează că Ioan Dragomir ar fi fost bolnav psihic (deci iresponsabil) la sfârșitul vieții (p. 86). La Cluj jurisdicția era deținută de Alexandru Todea, preotul Tertulian Langa fiind vicar general (p. 87). Ca observație personală, este greu de crezut că un bolnav psihic poate da un certificat de atestare a unei consacrări episcopale, scris *manu propria*, într-o corectă limbă latină!

dreptului canonic ale cărui cerințe, chiar minime, trebuiau respectate în condițiile de prigoană și de clandestinitate.

Este meritul Pr. Dr. Imre Tempfli că printr-un masiv volum dedicat lui Károly Pakocs, vicar episcopal⁷⁹, va contextualiza canonic și documentat problemele legate de jurisdicțiile episcopilor de rit latin sau bizantin din România. Un document esențial publicat este faimoasa *listă a lui O'Hara*, redactată în 31.V.1950⁸⁰, conținând numele celor care aveau dreptul de a conduce diecezele catolice de toate riturile din România după arestarea episcopilor rezidențiali. Regentul Apostolic Gerald Patrick O'Hara a trimis această listă și Sf. Scaun. Pentru dieceza de Cluj-Gherla erau stabiliți în ordine consecutivă următorii *ordinari substituiți*: "1. Părintele George Vidican (bătrân, nu se mișcă, ca substitut), 2. Părintele Nicolae Pura, 3. Părintele Ioan Chertes (deținut în lagăr, la Căldărușani), 4. Părintele Grigore Strâmbu (nu se mișcă, trăiește la Cluj singur), 5. Părintele Cosma Avram (trăiește la Alba-Iulia)"⁸¹. (N.B. – observațiile sunt ale lui O'Hara!, unele inexacte). Aceste persoane au fost indicate de episcopul diecezan, pe baza decretului *De nominatione substitutorum* (29.VI.1948, reconfirmat în 29.VII.1948) completat cu *Facultates specialissimae* (29.VII.1948, reconfirmat în 26.X.1948)⁸². Tot Pr. Dr. Tempfli va prezenta un document esențial redactat la Roma de K. Pakocs, în 1.XI.1964, către Secretariatul de Stat al Sf. Scaun⁸³, primul raport

⁷⁹ Tempfli, Imre – *Sárbol és napsugárbol. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892-1966* (Din noroi și raze de soare. Viața și timpul lui Károly Pakocs, vicar episcopal, 1892-1966), Budapest, EMET, 2002, 1168 p.

⁸⁰ Ibidem, p. 258.

⁸¹ Îi vom recunoaște pe canonicul prepozit, prelat papal Dr. George Vidican (1886-1971), pe canonicul profesor Dr. Grigore Strâmbu (1891-1966) acesta din urmă căsătorit, având și un fiu. De remarcat că lui Ioan Chertes nu îi este asociat un titlu de reverență, asemeni altor episcopi clandestini pomeniți în listă (*Mons. de Paleopolis* /Ioan Dragomir/, sau *Mons. Ploscaru*), analog fiind trecut și Părintele Tit Liviu Chinezu. Deși la acea dată ei erau consacrați episcopi, Regentul Apostolic nu știa dacă și când au fost consacrați, altfel desigur ar fi folosit un titlu de deferență.

⁸² Ibidem, pp. 963-969 (*De nominatione substitutorum*), pp. 969-971 (*Facultates specialissimae*), fiind oferit textul complet, în limba latină. Fiind decrete care pregăteau canonic rezistența eclesastică din timpul prigoanei, ele nu au fost publicate în *Acta Apostolicae Sedis*, ci erau înmânate episcopilor (ordinariatelor diecezane) în copii semnate de Regentul Apostolic.

⁸³ Ibidem, pp. 1044-1047: Scrisoare către Secretarul de Stat cardinalul Angelo dell'Acqua, Roma, 1.XI.1964.

pe care Sf. Scaun îl primea din România despre ierarhia greco-catolică ce tocmai fusese eliberată din închisoare. Prezentând cazul episcopilor rezidențial Hossu și a celor titulari consacrați pentru diferitele dieceze (Ploscaru – Lugoj, Todea – Blaj, Dragomir – Maramureș, Hirte – Oradea, Kertész (!) pentru Cluj), face precizarea că I. Hossu este cu domiciliul obligatoriu la Căldărușani, dar poate fi vizitat de apropiați, iar episcopul Chertes după ieșirea din închisoare s-a stabilit la familia lui din Cluj (informație eronată – s-a stabilit inițial în satul natal Sărățel, iar din 1965 la Năsăud – n.n.). Observăm că lista ordinarilor substituți alcătuită de Regentul Apostolic conține pentru dieceza de Cluj-Gherla cinci (5) persoane abilitate să conducă dieceza *consecutiv* în lipsa eparhului rezidențial (Iuliu Hossu), fiind vorba deci de cel mult un *cvintet*, nu de un ternar. Mai mult, despre preoții Prunduș, Ilea sau Aștileanu nu se pomenește nimic.

Preotul canonic al Arhidiecezei Latine a Transilvaniei, vicarul arhidiecezan Ferenc Léstyán (1913-2008)⁸⁴, istoric eclesiastic, deținut politic pentru credință, va sublinia într-o importantă lucrare rolul decretului *De nominatione substitutorum*, arătând obligativitatea acestuia pentru întregul teritoriu al României și reproducând pasajul privind tocmai delegarea jurisdicției în timpul prigoanei⁸⁵.

Asupra acestui decret fundamental vom reveni, cert este că el spulberă ideea unui ternar diecezan.

O reconstrucție a ordinarilor clandestini din dieceza de Cluj-Gherla a făcut-o (ținând seama de prevederile canonice în uz) arhiepiscopul romano-catolic al Transilvaniei, Dr. György Jakubinyi într-o lucrare din 2004⁸⁶. Este prezentată nu doar situația episcopilor rezidențiali (diecezani)

⁸⁴ Despre el vezi https://hu.wikipedia.org/wiki/L%C3%A9sty%C3%A1n_Ferenc.

⁸⁵ Léstyán, Ferenc – *Erdélyi Szibéria. Az erdélyi katolicizmus gyözedelmes küzdelme a hitthűségért 1948-1989 (Siberia Ardeleană. Lupta victorioasă a catolicismului ardelean pentru loialitatea credinței)*, Gyulafehérvár (Alba-Iulia), Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2003, 288 p, mai ales p. 89.

⁸⁶ Jakubinyi, György – *Romániai Katolikus, Erdélyi protestáns és Izraelita vallási archontologia (Arhondologia Catolică din România, protestantă și a religiei israelite din Ardeal)*, Gyulafehérvár (Alba-Iulia), Ed. Gloria, Ed.II, 2004, 140 p., pp. 48-49.

ci și a celor titulari (în cazul nostru Ioan Chertes⁸⁷), fiind menționați ca ordinari substituiți Nicolae Pura (1948-9.II.1981), Dr. Silvestru Augustin Prunduș (9.II.1981-11.VII.1987) și Dr. Alexandru Todea (11.VII.1987-14.III.1990)⁸⁸.

Lucrările memorialistice care tratează intervalul 1981-1989 și raportarea acestuia la dieceza de Cluj – Gherla sunt puține, dar cu atât mai semnificative. Menționăm lucrările Preotului Simion Mesaroș din Baia-Mare dar mai ales memoriile preotului profesor clujean, inginer Ioan Vasile Botiza (1926-2010). Preotul Simion Mesaroș în două lucrări ⁸⁹ prezintă nu doar activitatea sa clandestină până în 1985 (de ce doar până în acel an?), atent monitorizată de Securitate, ci și implicarea lui în flagrantul de la Coplean (jud. Cluj) din 24.III.1979 când episcopul Dragomir ar fi trebuit să hirotonească patru candidați clandestini la preoție⁹⁰, diversiunea trecerii greco-catolicilor rezistenți la ritul latin (a romano-catolicizării uniților)⁹¹ precum și problema introducerii unei ierarhii dizidente (episcopii consacrați de Ioan Dragomir)⁹², reproducând și un act testamentar al episcopului Dragomir⁹³.

⁸⁷ Ibidem, pp. 48-49.

⁸⁸ Ibidem, p. 49.

⁸⁹ Mesaroș, Simion – *Reflecții și dezvăluiri*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2004, 145 p. + 8 pl. foto; Mesaroș, Simion – *Ep. Ioan Dragomir. In memoriam*, Baia-Mare, Ed. Scriptum, 2005, 56 p.

⁹⁰ Mesaroș, Simion – *Reflecții...*, pp. 48-63, dar și Mesaroș, Simion – *Flagrant în Coplean*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 29-36.

⁹¹ Mesaroș, Simion – *Reflecții...*, pp. 105-120, reliefând și implicarea preotului romano-catolic moldovean Ioan Ciuraru (1940-1996), a cărei identitate este ușor de recunoscut din documentele prezentate.

⁹² Ibidem – pp. 85-106. Mesaroș consideră că acest proces ar fi fost unul inițiat de Congregația Inimii Neprihănite din București. În realitate el a fost o reacție împotriva diversiunilor Securității, cum o demonstrează documentele publicate de Cristian Vasile sau de monahia Dr. Maria Ionela Cristescu. Important este documentul din 29.III.1987, emis de ordinarii diecezanii din acel moment, reprodus facsimilat și luarea la cunoștință (nicidecum aprobarea!) din partea prepozitului diecezan de Maramureș, Pr. Gheorghe Marian (pp. 100-102). Vezi Vasile, Cristian – *Istoria Bisericii Greco-catolice sub regimul comunist. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003, pp. 129-133. Cristescu, Maria Ionela – *În apărarea PS Ioan Dragomir și a episcopilor consacrați în clandestinitate: Scrisoare replică la cartea Reflecții și dezvăluiri de Pr. Simion Mesaroș*, București, Ed. CIN, 2004, 40 p.

⁹³ Mesaroș, Simion – *Ep. Ioan Dragomir. In memoriam...*, pp. 30-35. Actul a fost dactilografiat și semnat pentru conformitate de Bruder Justin Nohai (1920-2003), Frate al Congregației Școlilor Creștine, nu de episcopul Justin Ștefan Paven, a cărei semnătură este total diferită, accesibilă nouă prin alte documente. Interesant este că Mesaroș recunoaște veridicitatea documentului. Faptul că episcopul Dragomir putea să-și dicteze dispozițiile, acestea fiind dactilografiate era firesc în acea perioadă, analog procedând Alexandru Todea, Ioan Ploscaru sau S.A. Prunduș.

Memoriile preotului Ioan Vasile Botiza, finalizate în 19.X.1989 la Cluj-Napoca⁹⁴, deși tributare pe alocuri unui marcant subiectivism, relevă nu doar drama unui candidat la sacerdoțiu, viitor deținut politic și urmărit de Securitate, tracasat de autoritățile eclesiastice clandestine locale, ci reliefează imaginea naturală a celor ce în Cluj și-au asumat conducerea clandestină a diecezei. Elementul de hagiografie dispăre, personajele căpătând viață și implicând reacția emoțională a cititorului. Memoriile nu doar vor creiona portretele lui Iuliu Hossu (subiectiv), a episcopilor Iuliu Hirțea, Ioan Dragomir sau Ioan Ploscaru, dar și cele ale lui Nicolae Pura, Cosma Avram, Emil Riti (excesiv de subiectiv), S.A. Prunduș, Tertulian Langa sau Alexandru Todea, fiind inserate subtile și realiste analize de politică eclesiastică. Limita acestor *Memorii* va fi constituită de subiectivismul autorului și de autocenzura sa, Botiza escamotând rolul diversionist al Securității. Cu toate acestea lucrarea va oferi date interesante despre activitatea lui Emil Riti care va fi considerat un substitut al lui Nicolae Pura⁹⁵, despre autoritatea lui Cosma Avram⁹⁶, despre colaborările Pr. Silvestru Augustin Prunduș cu monahia Maria Estera Vlas, CMD⁹⁷ sau dintre Alexandru Todea și monahia Maria Ionela Cotoi, CIN⁹⁸, sau dintre Pr. Prunduș și prelații ortodocși⁹⁹. Vor fi oferite cititorului informații asupra flagrantului din Coplean (Botiza fiind direct implicat în acea situație)¹⁰⁰ dar și asupra diversiunii romano-catolicizării (episoadele din Cluj fiind descrise

⁹⁴ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani... (1948-1988). Contribuție memorialistică la o istorie a Bisericii Catolice de rit bizantin- român, Cluj-Napoca, 1989*, accesibil în format PDF, 160 p. format A4, accesibil în spațiu cibernetic la: <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/12/preot-ioan-vasile-botiza-memorii-1948-1989.pdf>.

⁹⁵ Ibidem, p. 127; a se vedea și modul cum Riti va rezolva problema diaconatului lui I. V. Botiza în Ibidem – pp. 114-115.

⁹⁶ Ibidem, p. 130.

⁹⁷ Ibidem, pp. 116-118.

⁹⁸ Ibidem, pp. 121-123.

⁹⁹ Ibidem, p. 132. Descrierea audiențelor Pr. Prunduș la Patriarhul Justinian este afectată de consemnarea unui zvon, prin care Justinian ar fi spus că „*De trecut, Prunduș nu va trece, dar măcar se va mânji puțin cu ortodoxia*”. Exemplu tipic de zvonistică neveridică, preluată *tale quale* în articolele de popularizare. Orice s-ar spune despre patriarhul Justinian, acesta avea o părere mult mai bună despre Biserica pe care o păstora și despre credința pe care o proclama, ca să afirme că ea „*mânjește*”.

¹⁰⁰ Ibidem, pp. 139-143. Se confirmă mărturia Pr. Simion Mesaroș.

cu o savoare deosebită)¹⁰¹. Despre episcopul Ioan Chertes Botiza va scăpa informații interesante: „...Celălalt episcop care nu a dat roade – deoarece a căzut victima anturajului său – este dr. Ioan Chertes, hirotonit pentru dieceza de Cluj-Gherla, dar care nu și-a luat niciodată jurisdicția în primire. Arestat și condamnat după „acțiunea Chindriș” din 12 august 1956, după eliberarea generală din 1964 s-a stabilit la Năsăud la cumnatul său Vasile Țărmure... care l-a sechestrat la domiciliu. Inteligent, bine pregătit, energic, cu prestanță, întrunea premisele necesare pentru a deveni un succesor pe măsura înaintașului său, dar în cursul detenției a suferit un șoc psihic și o depresiune nervoasă, de care – după părerea mea – s-a vindecat aproape complet, astfel că la eliberare ar fi fost normal să-și ia în primire răspunderea conducerii diecezei...”¹⁰². Câteva pagini mai încolo sunt date alte informații interesante: „...Opinia mea este că atât Langa cât și Riti au părăsit (închisoarea – n.n.) cu convingerea că vor avea un rol important în viața Bisericii: mă bazez pe faptul că Langa a fost hirotonit preot imediat după ieșirea din pușcărie și de atunci cariera lui eclesiastică cunoaște un curs ascendent, iar cel de-al doilea se bucura până acum vreo 3-4 ani de girul lui Todea; la insistențele clujenilor de a avea un episcop în locul lui Chertes, care **dădea semne că vrea să demisioneze** (s.n.), Todea răspundea: „Vreți episcop? În 24 de ore vi-l fac pe Riti!” (Expresia mi-a reprodus-o Langa).”¹⁰³. De ce să demisioneze Chertes dacă n-avea jurisdicție? Botiza va consemna și argumentul lui Riti în pretinderea jurisdicției (delegarea din partea lui Iuliu Hossu)¹⁰⁴, permițându-și (Botiza) și un excurs de drept canonic inspirat din Conciliul Tridentin (sesiunea 24, canonul 16), din Codul de Drept Canonic latin CIC 1917 (can. 873) și CIC 1983 (can. 143 și 148)¹⁰⁵. Nimic despre Decretul *De nominatione substitutorum* în vigoare în timpul persecuției, care tocmai prevedea delegarea autorității substitutive de către autoritatea legitimă! În ce măsură codurile de drept canonic de rit latin se aplicau dreptului bizantin sau tradițiilor canonice proprii a Bisericii Române Unite? Cât despre afirmația că jurisdicția unui episcop se consideră suspendată dacă nu poate corespunda *măcar în scris* cu dieceza sa (argument corect), ea este

¹⁰¹ Ibidem, pp. 147-150.

¹⁰² Ibidem, pp. 119-120.

¹⁰³ Ibidem, p. 123.

¹⁰⁴ Ibidem, p. 128.

¹⁰⁵ Ibidem, pp. 128-129.

infirmată tocmai de vizitele pe care Hossu le primea la Căldărușani (anterior și la Curtea de Argeș), Botiza fiind unul din beneficiari¹⁰⁶, dar și de corespondența pe care Hossu o întreținea cu preoții diecezan. Botiza va consemna date despre restaurarea Capitlului diecezan în 4.XI.1978¹⁰⁷, modul de cooptare în Capitlu¹⁰⁸, dar și ambianța care a dus la înlăturarea lui Prunduș din fruntea Ordinariatului diecezan și instituirea noii conduceri, asumată de Alexandru Todea și de Tertulian Langa¹⁰⁹. Botiza va reuși să ofere date care să răstoarne reconstrucția istorică oficială a situației diecezei de Cluj-Gherla dintre 1964-1988.

Un studiu memorialistic dar cu serioase valențe istorice și canonice îl va oferi Pr. Dr. Sebastian Sabin Făgăraș, OSVM, preot clandestin, licențiat în matematici dar și doctor în teologie, care a deținut funcția de notar capitular între 1987-1990¹¹⁰, demonstrând prioritățile Capitlului diecezan din acel timp: constituirea unui tribunal matrimonial (și regulamentul acestuia), redefinirea funcțiilor capitulare, proiectul unei pastorale (finalizată în 1988) de dezavuare a celor 3 episcopi consacrați de Ioan Dragomir. Mărturia Pr. Făgăraș este cu atât mai importantă cu cât avem fericitul caz al unui *autor de documente* (în calitate de notar capitular) dublat de un martor ocular al perioadei respective.

Materialul prezentat până aici precum și întrebările stârnite de lectura atentă a acestuia permit asumarea concluziei referitoare la redactarea cosmetizată a istoriei activității Ordinariatului diecezan de Cluj-Gherla în perioada 1981-1989. Aceste întrebări l-au stimulat pe autorul prezentelor rânduri în investigarea aprofundată a acestei perioade, parte din cercetări fiind redactată în mai multe volume.

Un prim volum a fost dedicat episcopului Emil Riti¹¹¹ (pe care îl vom menționa cu sigla **Birtz 2006**). Volumul oferă o biografie a episcopului

¹⁰⁶ Ibidem, p. 115.

¹⁰⁷ Ibidem, pp. 138-139

¹⁰⁸ Ibidem, pp. 145-147

¹⁰⁹ Ibidem, pp. 150-153, 157.

¹¹⁰ Făgăraș, Sabin – *Activitatea legislativă a Colegiului Capitular al Eparhiei de Cluj-Gherla în perioada 1987-1990*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 323-330.

¹¹¹ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti (1926-2006). Tentativa unei recuperări istoriografice (cu documente inedite)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2006, 210 p. + 4 pl. foto.

clandestin, redactată în urma repetatelor întrevederi avute cu acesta, precum și reproducerea *facsimilată* a 59 de documente eclesiastice (acestea fiind prezentate necenzurat) și comentate în context. Lucrarea a ținut seama de precedentele istorice din Biserica Română Unită în ceea ce privește situația unor episcopi auxiliari (titulari)¹¹² precum și de contextul oferit de dreptul canonic valabil în clandestinitate, în situația stării de necesitate, desigur cu precizarea termenilor canonici de resort¹¹³.

Sunt reproduse facsimilat, *integral* următoarele documente esențiale:

- a) Sentința penală a preotului Emil Riti (Birtz 2006, pp. 59-60, menționându-se reproducerea anterioară în Bota, Ioan; Imoțoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România. Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Biserica Romano-Catolică*, ed.II, București, 1998, Ed. Patmos, pp. 144-145).
- b) Todericiu, Mircea – *Proiect de modus vivendi între preoții fostei Biserici Unite și Stat* (Birtz 2006, pp. 61-62), reprodus parțial în volumul din 1994 menționat anterior al preoților Prunduș și Plaianu¹¹⁴.
- c) Pura, Nicolae – *Sic cogito!* (Birtz 2006, pp. 63-75, testamentul eclesiastic al acestuia, fragmente fiind citate anterior în biografia acestuia¹¹⁵).
- d) Prunduș, Silvestru Augustin – *Scrisoare către papa Ioan Paul al II-lea*, datată 21.VI.1981 (Birtz 2006, pp. 76-77), document inedit în care Părintele Prunduș îi amintește papei de situația canonică din dieceză, arătând că episcopul Chertes nu poate conduce și cerând absolvirea din funcția de Ordinariu diecezan, dorind promovarea unui episcop diecezan (*scrisoare pro domo sua*).
- e) Prunduș, Silvestru Augustin – *Scrisoare către Episcopul Ioan Chertes* (datată 24.V.1981) (Birtz 2006, pp. 78-81) în care Prunduș prezintă modul în care a ajuns Ordinariu (prin acceptarea inițial tacită a prezenței sale în ternar / „triumvirat” / de către Iuliu Hossu), poziția

¹¹² Ibidem, pp. 206-209.

¹¹³ Ibidem, pp. 196-205.

¹¹⁴ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Catolicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1994, pp. 57-58.

¹¹⁵ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1996, pp. 59-61.

lui contestată de Alexandru Todea (care considera că jurisdicția o are Chertes), cererea lui Prunduș de a fi dezlegat de Chertes din ordinariat, dar și refuzul acestuia de a lua decizii, nefiind introdus de mult timp în problemele diecezan, acesta acceptând persoana lui Prunduș. N.B. Chertes nu contesta faptul că ar fi titular legitim al puterii ordinariale!

- f) Prunduș, Silvestru Augustin – *Către frații în Hristos din Baia-Mare*, pastorală datată din 11.VI.1981 (Birtz 2006, pp. 83-93), prin care îi îndeamnă pe maramureșeni să accepte formula latinizării greco-catolicilor rezistenți. Fiind un amestec nepermis al unui ordinariu diecezan într-o altă dieceză (care avea un păstor legitim, pe administratorul apostolic episcopul Ioan Dragomir) acest document a dus la compromiterea iremediabilă a relații lor dintre cei doi¹¹⁶.
- g) *Circulară diecezană* din 11.I.1985 (Birtz 2006, pp. 96-97) prin care se interzice subordonaților, fie ei clerici sau mireni, orice inițiativă legată de schimbarea ritului, consacrarea unui eventual episcop, contestarea puterii ordinariale.
- h) Ioan Dragomir – *Confirmare din 27.III.1985*, a transcrierii vocii cardinalului Iuliu Hossu, prin care acesta (14.IX.1969) îi conferea jurisdicția după decesul său lui Emil Riti. (Birtz 2006, p. 99).
- i) Scrisori din 23.IV.1985, 8.VI.1985, 11.IX.1985, 5.III.1986, redactate de S. A. Prunduș (care semnează ca vicar general diecezan, mai apoi ca *ordinarius loci* și vicar diecezan!) adresate lui Emil Riti (Birtz 2006, pp. 100-102, 113, 131) prin care Prunduș îi contestă inițiativele, îl amenință cu excomunicarea, îl somează să-și prezinte dovezile.
- j) Extrase din notele cotidiene ale lui S.A. Prunduș (9.VII. – 6.IX. 1985) (Birtz 2006, pp. 103-106) prin care se arată cum activitatea lui Riti la Roma este torpilată de preotul Vasile M. Ungureanu, demonstrându-se că Securitatea (prin maiorul Liviu Lăpușan) era la curent cu faptul că Emil Riti este episcop.
- k) Scrisori ale episcopului Ioan Ploscaru către S. A. Prunduș (16.VII.1985, 5.IX.1985, 13.IX.1985, 23.X.1985) (Birtz 2006, pp. 107-

¹¹⁶ Diversiunea romano-catolicizării este tratată în același volum, Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 41-42.

109, 112, 118) în care este lansată calomnia cum că Ioan Dragomir ar fi fost bolnav mintal și ar fi murit excomunicat. Răspunsuri ale lui S. A. Prunduș către preotul Dumitru Sălăgean (vicar al Lugojului) și Ploscaru (3.X.1985, 16.X.1985, 2.XI.1985) (Birtz 2006, pp. 114-117, 119-124, mai ales ultima conținând informații istorice esențiale pentru dieceză).

- l) Scrisori ale lui S. A. Prunduș către preotul Johannes Baltheser (rezident în Germania federală) din 9.IX.1985 și 20.XI.1985 (Birtz 2006, pp. 110-111, 126-129) prin care acesta, fost deținut politic și prieten cu Emil Riti, este admonestat că a îndrăznit să-l prezinte Papei pe Riti.
- m) Scrisoare a episcopului Emil Riti din 1.XII.1985 către S.A.Prunduș (Birtz 2006, pp. 130) în care Riti mulțumește lui Prunduș pentru urările făcute de ziua lui. Scrisoarea este irenică.
- n) Telegrama și scrisori de la Alexandru Todea către Emil Riti (19.X.1985, 31.III.1986, 23.IV.1986) (Birtz 2006, pp. 125, 152) prin care Todea e decis să nu accepte calitatea episcopală a lui Riti (dar și a celorlalți confrați consacrați de Ioan Dragomir).
- o) *Comunicare* (10.IX.1985)(Birtz 2006, pp. 132), *Anunț* privitor la alegerea de mitropolit al lui Al. Todea (30.IV.1985) (Birtz 2006, p. 133, document semnat lateral stânga și de I. Chertes), *Comunicare și decizie* (s.d.)(Birtz 2006, pp. 134-136) prin care ordinarii diecezani nu doresc recunoașterea celor 3 neo-episcopi, împiedicându-i în exercitarea mandatului lor. Ultimul document este prevăzut și cu semnătura lui Chertes în calitate de „episcop de Cluj-Gherla!”, cu precizarea „*am citit și semnez*” (deci nu un acord formal!), Prunduș figurând ca „*vicar general episcopal și Ordinarius al Diecezei de Cluj-Gherla*” (!).
- p) Scrisoare a Corului Episcopal către Ioan Paul al II-lea (10.X.1985) (Birtz 2006, pp. 137-141) de dezavuare a celor trei noi episcopi, Chertes fiind specificat ca episcop diecezan.
- q) *Comunicat și Motivate* redactate de S.A.Prunduș (6.IX.1986) (Birtz 2006, pp. 142-151) de justificare a măsurilor întreprinse. Documentul este unul de contracarare și de dezavuare a influenței *Cercului*

credincioșilor români greco-catolici din Cluj-Napoca (gravitând în jurul Doinei Cornea)¹¹⁷, proclamând sprijinul pentru inițiativele preotului Vasile M. Ungureanu și atacând soluțiile de rezistență oferite de

¹¹⁷ Repudierea poziției de protest civic al Doamnei Doina Cornea de către ierarhia greco-catolică a constituit, cum am precizat anterior „o imensă gafă morală” (vezi cu bibliografia de resort, Birtz 2006, p. 55). Repudierea s-a înscris în planurile de măsuri ale Securității, așa cum o demonstrează documentat Cristian Vasile: Vasile, Cristian – *Istoria Bisericii Greco-catolice sub regimul comunist. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003, p. 129 și nota explicativă, dar și Vasile, Cristian – *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, București, Ed. Curtea veche, 2003, pp. 308-309, contextualizare a momentului *post Helsinki*.

Au existat mai multe inițiative civice greco-catolice în favoarea dobândirii libertății Bisericii. Este meritul preotului profesor Ioan Bota că va reproduce cele două numere din revista *samizdat Biserica din catacombe*, apărută la București între 1978-1979: Bota, Ioan M. – *Pagini de istorie creștină românească 1940-2010*, Cluj-Napoca, Ed. Grinta, 2011, 426 p. (*Biserica din catacombe*, București, 1978, I, nr. 1, 25.III.1978, conținând un apel către credincioși și o scrisoare către N. Ceaușescu, cf. Op. Cit., pp. 378-383, și nr. 2 / București, 1979, II, nr. 2, 14.IX.1979, conținând o scrisoare către Papa Ioan Paul al II-lea (din 1.IX.1979) și un comunicat către cititori, cf. Op. Cit., pp. 384-390. În spatele acestei inițiative a fost Congregația Inimii Neprihănite îndrumată de m. Maria Ionela Cotoi. Nu a fost singura manifestație de protest petiționar, în 29.VI.1977 un grup de credincioși greco-catolici trimițând un memoriu Conferinței de la Belgrad, un grup de credincioși din Bistrița adresându-se postului de radio Europa Liberă în noiembrie 1978, tot în anul 1978 fiind adus în Occident un studiu anonim *30 de ani de persecuție a Bisericii Romano-Catolice din Moldova*, iar din 8.XII.1978 este datată *Scrisoarea către Papa Ioan Paul al II-lea a unui Grup de preoți și de credincioși romano-catolici* ce reflectă stările de lucruri din arhiepiscopia Bucureștilor și nu numai. În 1980 un apel semnat de Ioan Dragomir, Alexandru Todea și Ioan Ploscaru va fi trimis Conferinței de la Madrid. Cf. Grossu, Sergiu – *Le calvaire de la Roumanie Chretienne*, Paris, Ed. France Empire, 1987, pentru apelurile greco-catolice la pp. 41-67, cu largi fragmente editate, pentru grupul de bistrițeni vezi pp. 51-52, pentru diversiunea romano-catolicizării vezi pp. 52-54, pentru studiul *30 de ani ...* pp. 63-77, iar pentru scrisoarea romano-catolicilor din 1978 pp. 77-89. (pentru ediția românească Grossu, Sergiu – *Calvarul României Creștine*, Deva, Ed. Convorbiri Literare ABC, 1992, pp. 45-63, 72-85, 85-98). Despre raportarea clericilor greco-catolici români la mișcările civice a se vedea și Goma, Paul – *Cod „Bărbosul”. Documente din Arhivele Securității comentate de însuși autorul mărturiei „Culoarea curcubeului 77”*, Ed. II, Oradea, Ed. Fides et Ratio, 2015, 315 p., la p. 348 fiind menționați clericii greco-catolici Gheorghe Chindriș (corect Alexandru – n.n.), Gheorghe Coman și Dumitru Pop într-o notă din 10.XII.1977, care îl priveau pe scriitorul român cu suspiciune, refuzând vreo solidarizare cu acesta. Vezi și Cornea, Doina – *Scrisori deschise și alte texte*, București, Ed. Humanitas, 1991, pp. 86-88; Eadem – *Libertate?*, București, ed. Humanitas, 1992, p. 86, Eadem – *Fața nevăzută a lucrurilor (1990-1994). Dialoguri cu Rodica Palade*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1999, pp. 274-276 (n.b. numele preotului S.A.Prunduș este redat greșit *Ioan Prundaș*). Spre deosebire de Biserica din Polonia, Ungaria, Cehoslovacia sau chiar din URSS, Biserica Catolică din România de ambele rituri s-a delimitat ori s-a dezis de protestele civice apărute după 1970.

monsensiorul Octavian Bârlea în revista *Perspective* sau la emisiunile religioase de la postul de radio *Europa Liberă*.

- r) *Circulară pentru Eparhia Clujului și a Gherlei* (Paști 1986) redactată de S.A.Prunduș (Birtz 2006, pp. 153-157) în care Prunduș explică cum a ajuns în poziția de ordinariu, dezvăluie ceva despre emisarii trimiși din România către Sf. Scaun (din nefericire controlați toți de Securitate) și despre cum era informată din partea unui anumit grup sacerdotal Curia Romană.
- s) Scrisoare a lui S. A. Prunduș către episcopul romano-catolic de Alba-Iulia, Antal Jakab (27.V.1987) prin care Prunduș recunoaște că Jakab a refuzat primirea plicurilor cu actele solemne din partea Ordinariatului greco-catolic de Cluj-Gherla (Birtz 2006, p. 158).
- t) Document al capitlului diecezan de Cluj Gherla (24.IV.1987) (Birtz 2006, pp. 159-161) semnat de toți membrii capitulari, prin care se ratifică un ternar diecezan (Prunduș demisionând din „rațiuni de sănătate”, puterea fiind trecută ternarului) constituit din preoții Tertulian Langa, Gheorghe Neamțiu și Sabin Dăncuș.
- u) *Comunicat* din 31.VII.1987 (Birtz 2006, p. 162) prin care este anunțată noua conducere diecezană, formată din episcopul Alexandru Todea, vicar general fiind Tertulian Langa. Demisia lui Prunduș a avut loc în 31.VII.1987.
- v) Scrisoare a episcopului Alexandru Todea (Reghin, 25.VIII.1987) către S.A.Prunduș, în care acceptă demisia lui Prunduș, fiind „foarte edificat de actul de umilință” al acestuia (Birtz, 2006, p. 163).
- w) Ploscaru, Ioan – *Cum s-a ajuns la schisma actuală*, studiu istoric, 5 pagini dactilografiate, datate 14.VI.1987 (Birtz 2006, 164-168), important pentru sublinierea faptului că după decesul cardinalului Iuliu Hossu proedria (la care Ploscaru renunțase) a trecut la Ioan Dragomir, acesta fiind până la moarte conducătorul Corului Episcopal.
- x) Scrisori și felicitări de la episcopul Cristian Octavian către Emil Riti (Paști 1988) (Birtz 2006, p. 169) sau mesaje de felicitare de la episcopul Ioan Chertes, *manu propria* (Birtz 2006, p. 171)

- y) Prunduș, Silvestru Augustin – *Date, precizări și canoane în legătură cu hirotonirea unor episcopi din partea PSS Dragomir*, studiu istoric, finalizat în 11.VI.1988, 10 pagini dactilografiate (Birtz 2006, pp. 172-182). Studiul este de importanță fundamentală, confirmând existența propunerilor episcopale din 1981 care au ajuns la Sf. Scaun, faptul că Sf. Scaun a dat aprobare pentru acestea, dar Prunduș, în toamna anului (26.XI.) 1981 a refuzat să aducă în Țară de la Roma documentul pontifical (Birtz 2006, pp. 174-175). Confirmă astfel veridicitatea documentului (Scrisoarea lui Al. Todea din 18.IV.1981) publicat de avocatul Vasile Marcu.
- z) Cerere către *Frontul Salvării Naționale* pentru abrogarea Decretului nr. 358/ 1.XII.1948, redactată în 29.XII.1989, în numele Doinei Cornea, a lui Alin Bărbăntan (revoluționar) și a episcopului de Cluj-Gherla (!) Dr. Ioan Chertes (Birtz 2006, p. 183).
- aa) *Memoriu* către Papa Ioan Paul al II-lea (1990) și *Curriculum vitae* redactate de episcopul Justin Ștefan Paven (Birtz 2006, pp. 184-189) prin care acesta își prezintă activitatea sa și a Congregației Inimii Neprihănite.
- ab) *Notificare* (!) către papa Ioan Paul al II-lea (Paști 1992) semnată de monahii bazilitani S.A.Prunduș, Sabin Dăncuș, precum și de preoții diecezani Pantelimon Așteleanu și I.V.Botiza (în ce calitate?, documentul fiind prevăzut cu antetul și sigiliul Provinciei bazilitane!) prin care Papa este solicitat să nu îl recunoască pe Emil Riti ca episcop (Birtz 2006, p. 190)
- ac) Scrisori din partea Nunțiului Apostolic și a arhiepiscopului Lucian Mureșan prin care Emil Riti este considerat episcop (la Birtz 2006, pp. 191-192 facsimilat, reeditate prin transcriere anterior de Vasile Marcu¹¹⁸), Riti fiind recomandat de mitropolitul Mureșan Congregației Orientale, pentru a ocupa postul de Superior al Misiunii Române Unite din Germania (7.II.1995), în urma pensionării monseniorului Bârlea.

¹¹⁸ Marcu, Vasile – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) încă în suferință*, Iași, Tip. Multiprint, 2002, pp. 187-188.

Documentele înșiruite sunt documente *intraecclesiastice* fundamentale pentru reconstituirea trecutului real al diecezei de Cluj-Gherla după 1970. Luându-se în considerare informațiile din documentele făcute accesibile, autorul volumului anterior a elaborat un alt studiu, dedicat cronologiei ordinarilor diecezani de rit latin și bizantin din România¹¹⁹ (sigla Birtz 2007), fără a cunoaște în prealabil studiile lui Jakubinyi și Tempfli (nedifuzate în ambientul istoric greco-catolic sau în cel al cercetătorilor români). Volumul prezintă metodologia studiului, un excurs canonic și taxonomic și analiza surselor disponibile în acel moment¹²⁰, urmată de reconstituirea succesiunii ordinariale în dieceza de Cluj-Gherla, după izvoarele lui Prunduș, a lui Emil Riti, dar și reconstituirea veridică, conform prevederilor canonice¹²¹. Volumul prezintă și reconstituirea structurilor celorlalte dieceze (cu anumite erori în ce privește dieceza romano-catolică a Timișoarei și a Orăzii), precum și a celei greco-catolice de Mukacevo (Munkács). Urmează transcrierea și comentariul a patru documente fundamentale:

- a) Scrisoarea din 18.IV.1981 a lui Alexandru Todea către Ioan Paul al II-lea (Birtz 2007, pp. 70-74), publicată anterior de Vasile Marcu în 1997¹²².
- b) Comunicatul Capitular al Diecezei de Cluj-Gherla din 24.IV.1987 (Birtz 2007, pp. 74-77), publicat anterior în volumul dedicat lui Emil Riti (Birtz 2006, pp. 159-161).
- c) Document inedit – *Circulară către întreaga Biserică Română Unită, din 16.VI.1988* (Birtz 2007, pp. 77-88) în numele ordinarilor diecezani, de dezavuare a celor trei episcopi consacrați de Ioan Dragomir. Cei trei episcopi prezentați laudativ în 18.IV.1981 acum sunt denigrați ¹²³.

¹¹⁹ Birtz, Remus Mircea – *Cronologia ordinarilor diecezani greco-catolici (uniți) 1948-1989. Încercare de reconstituire*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007, 140 p.

¹²⁰ Ibidem, pp. 6-30.

¹²¹ Ibidem, pp. 30-41.

¹²² Marcu, Vasile – *Drama Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică)*, București, Ed. Crater, 1997, pp. 201-204.

¹²³ A se citi în paralel acest document cu cel redactat de Direcția I a DSS în 30.VIII.1989, în Vasile, Cristian – *Istoria Bisericii Greco-catolice sub regimul comunist. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003, pp. 129-133.

- d) Decretul *De nominatione substitutorum (Facultăți și instrucțiuni pentru Biserica catolică din România)*, tradus în limba română (copiat la Oradea în 12.IX.1948, tradus tot acolo!), provenit din arhiva capitulară de Cluj-Gherla (Birtz 2007, pp. 88-95). Este prima publicare *integrală* a acestui decret, așa cum era cunoscut de protagoniștii clandestinității greco-catolice. Odată cu publicarea acestui document, discuțiile despre ternare sau prevederi tridentine etc., devin caduce. De remarcat că reproducerea ulterioară a acestui decret în alte studii va ignora existența variantei românești a acestui document juridic esențial¹²⁴.

Un nou volum dedicat diezei de Cluj-Gherla vizând perioada 1987-1990 a fost publicat în 2007, volumul fiind conceput de preotul dr. Sebastian Sabin Făgăraș, fost notar capitular în acea perioadă, depozitar al arhivei capitulare din acel timp, precum și de autorul acestor rânduri¹²⁵ (sigla Făgăraș Birtz 2007). Documentul prezintă un dens studiu istoric al preotului Făgăraș, cu intercalări anamnestice¹²⁶, urmat de un studiu al celui alt autor, cel ce a redactat și referințele și interpretarea documentelor¹²⁷. Sunt analizate aspectele canonice, diversiunile în care a fost implicată structura capitulară, problemele educative, catehetice dar și cele legate de Caritas, relațiile cu romano-catolicii, cu ortodocșii sau cu Sf. Scaun, fiind descrisă pe larg activitatea și preocupările canonicilor. Volumul conține transcrierea completă a arhivei capitulare din acel interval de timp, reprezentând practic istoria diezei de Cluj-Gherla la acel timp. Colecția de documente reproduse integral (fie prin facsimilare, fie prin transcriere) cuprinde:

- a) Memoriul către Departamentul Cultelor (9.II.1959) semnat de viitorii preoți Pantelimon Așteleanu, Virgil Florian și Lucian Mureșan, care dorind continuarea studiilor la Seminariul Romano-

¹²⁴ De pildă importantul volum: Bucur, Ioan Marius (ed.) – *Culpa de a fi greco-catolic. Procesul Episcopului Alexandru Rusu (1957)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, Ed. Argonaut, 2015, publică documentul la pp. 89-98, fără anexa *Facultates specialissimae*, fără nicio prezentare prealabilă, sau vreo mențiune a studiilor lui Tempfli, Léstyán sau Birtz.

¹²⁵ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diezei de Cluj-Gherla între septembrie 1987-martie 1990*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007, 286 p. + 4 pl. foto.

¹²⁶ Ibidem, pp. 9-49.

¹²⁷ Ibidem, pp. 50-104.

Catolic din Alba-Iulia, se declară romano-catolici, renunțând la orice apartenență greco-catolică; Formularul de jurământ pe care preoții sfințiți în clandestinitate erau îndemnați să-l depună (Făgăraș Birtz, 2007, pp. 47-49).

- b) Note între Tertulian Langa și S.A.Prunduș (Făgăraș Birtz, 2007, pp. 104-106)
- c) Un dosar documentar conținând practic ultimele decizii luate sub ordinariatul lui S.A.Prunduș (Făgăraș Birtz, 2007, pp. 106-132): *Circulara Diecezană* din 5.IX.1986, semnată de Prunduș, prin care T.Langa refuză să ducă la Roma un plic provenit de la capitlul maramureșean, distrugându-l prin ardere (p. 106); *Darea de Seamă* din iarna lui 1986, redactată de T. Langa asupra vizitei sale la Roma (pp. 107-112); două *Scrisori* redactate de S.A. Prunduș către Alexandru Todea (datate 14.I.1987 și 21.I.1987, pp. 112-116, 116-118), o *Comunicare* din Baia-Mare, 2.IV.1987 a ordinarilor diecezani de respingere a jurisdicției lui Octavian Cristian (pp. 118-119)¹²⁸, o altă *Comunicare* din Baia-Mare, a acelorași ordinari, din 2.IV.1987 (pp. 119-121) de dezavuare a celor trei neo-episcopi; o *Scrisoare* din 3.IV.1987, a lui S.A.Prunduș către Lucian Mureșan (pp. 121-123); o *Scrisoare* a lui S.A. Prunduș către preotul Alexandru Chindriș, vicar general al Maramureșului, din 6.IV.1987 (pp. 123-126); două scrisori ale lui Coriolan Tămâian către S.A. Prunduș (24.IV.1987 la p. 126, 28.IV.1986 la pp. 126-127) și răspunsul lui Prunduș din 29.IV.1987 (pp. 127-131); o *Scrisoare* din 6.V. 1987 a lui S.A. Prunduș către Lucian Mureșan (pp. 131-132) în care își exprimă ideea de a se retrage din poziția ordinarială. Scrisorile redactate de S.A. Prunduș au și informații istorice deosebite.
- d) Varianta românească a decretului *De nominatione substitutorum* (1948), publicată anterior în Birtz 2007, pp. 88-95), prevăzut cu o notă de drept canonic matrimonial a preotului canonic dr. Eugen Popa (Făgăraș Birtz 2007, pp. 133-140).
- e) *Circulara diecezană* din 31.VII.1987 (publicată anterior în Birtz 2006, pp. 159-161) (Făgăraș Birtz 2007, pp. 141-142).

¹²⁸ Document publicat și în volumul: Mesaroș, Simion – *Reflecții și dezvoltări*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2004, pp. 100-102.

- f) 39 de procese verbale capitulare, cu anexele lor, datate între 11.IX.1987 și 27.III.1990 (Făgăraș Birtz 2007, pp. 142-250)
- g) Un *Album Omagial* diecezan realizat în 1988, în onoarea celor 50 de ani de preoție a episcopului Alexandru Todea (Făgăraș Birtz 2007, pp. 251-284).
- h) Textul telegramei fulminante trimisă de Alexandru Todea lui S.A.Prunduș din 7.X.1983, de dezavuare a acestuia și a tentativelor sale de romano-catolicizare a greco-catolicilor rezistenți (Făgăraș Birtz 2007, p. 73).

La acest volum se va adăuga și lucrarea postumă a preotului canonic Dr. Silvestru Augustin Prunduș – *Mormântul cardinalului Iuliu Hossu. Exhumare și reînhumare*¹²⁹, conținând o relatare redactată în 1983, legată de reînhumarea cardinalului Hossu într-un mormânt nou din cimitirul Bellu Catholic (București), reprodusă integral prin transcriere și facsimilat (pp. 4-9, 10-15), urmată de documente anexe. Lucrarea demonstrează printre altele cum Prunduș se consulta cu generalul de Securitate Constantin Ioana în luarea deciziilor cu impact diecezan¹³⁰.

Desigur că publicarea acestor documente eclesiastice a stârnit iritarea celor care doreau consemnarea unei anumite istorii bisericești recente. Dacă studiul dedicat ordinarilor diecezani din 2006 a fost primit favorabil de anumiți cercetători¹³¹, din partea adversă doar părintele Simion Mesaroș (Baia-Mare) a avut curajul unei replici articulate¹³².

¹²⁹ Prunduș, Silvestru Augustin – *Mormântul cardinalului Iuliu Hossu. Exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, 2008, s.ed., 48 p., accesibil și la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2011/03/hossu.pdf>.

¹³⁰ A se vedea și articolul lui Gudea, Nicolae – *Preotul dr. Silvestru Augustin Prunduș între rescriptul împăratului Traianus privind pe creștini și recomandarea generalului C. Ioana privind pe greco-catolici*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 317-322, unde citează un fragment din manuscrisul precedent, fără a-i indica titlul.

¹³¹ Jakubinyi, György – *Romániai Katolikus, Erdélyi protestáns és Izraelita vallási archontologia (Arhondologia Catolică din România, protestantă și a religiei israelite din Ardeal)*, Ed. III, Kolozsvár, Ed. Verbum, 2010. Pentru faptul de a cita lucrarea noastră, Excelența Sa, arhiepiscopul romano-catolic al Transilvaniei, printre altele posesor al unui onest doctorat în istorie eclesiastică, a fost admonestat în timpul conferinței episcopale catolice din mai 2011 de către episcopii Crihălmean și Mesian, de față fiind Nunțiul Apostolic. Desigur că Excelența Sa le-a atras atenția confrăților că istoria eclesiastică nu este o disciplină dogmatică. Printr-un mesager personal, Excelența Sa a binevoit să-mi

Replica părintelui Mesaroș a fost tipărită într-o altă culegere documentară dedicată clandestinității greco-catolice: Kierein, Manfred¹³³; Birtz, Mircea; Făgăraș, Sabin – *Fărâme din Prescura Prigoanei – 1948-1990* –, Cluj-Napoca, 2008, Ed. Napoca Star, 259 p. + 16 pl. foto (sigla Kierein Birtz Făgăraș 2008), care de fapt face parte dintr-o trilogie documentară. Volumul cuprinde un studiu documentat dedicat preotului mărturisitor Victor Lazăr (1911-1978) cu 16 documente eclesiastice anexe¹³⁴, o corectură legată de ordinarii diecezelor romano-catolice din România¹³⁵, disputa între preoții Simion Mesaroș și Mircea Birtz cu privire la istoria recentă a diecezei unite de Maramureș¹³⁶, un epistolar provenit de la episcopii greco-catolici clandestini din România¹³⁷, precum și un studiu dedicat moștenirii lăsate de episcopul Emil Riti¹³⁸. Sunt publicate epistolare provenite de la Iuliu Hossu (14 scrisori, unele reedite, din intervalul 6.IV.1967-21.IV.1970)¹³⁹, de la episcopul Ioan Dragomir (1 memoriu către N. Ceaușescu din 1970, 14 scrisori din partea lui și 2 din partea Pr. S.A.Prunduș, din intervalul 1970-1985 și corespondența lui Dragomir cu Sf.

semnaleze și importanța lucrării Pr. Dr. Imre Tempfli (necunoscută în ambientul istoric românesc) facilitându-mi consultarea acestui tratat monumental. Îmi exprim încă odată recunoștința și admirația față de Excelența Sa. Pentru intervenția împotriva lucrărilor noastre (editate până în 2008) precum și împotriva arhiepiscopului Gy. Jakubinyi la Sinodul B.R.U. a se vedea scrisoarea preotului Simion Mesaroș din 29.VI.2010, publicată în Mesaroș, Simion – *Colecție de articole și comentarii. Volumul II. 2008-2015*, Baia-Mare, Ed. Marist, 2016, pp. 71-78. Acestei scrisori nu i s-a dat curs până în prezent.

¹³² Prima editare în Kierein, Manfred; Birtz, Mircea; Făgăraș, Sabin – *Fărâme din Prescura Prigoanei – 1948-1990*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2008, pp. 58-63 (urmat de comentariul nostru și reconstituirea faptelor la pp. 63-75), reeditată în Mesaroș, Simion – *Colecție de articole, comentarii și reportaje*, Baia-Mare, s.ed., 2008, 288 p., pp. 275-284.

¹³³ Dl. Consilier Aulic Dr. Manfred Kierein, OBSS (n.1940, Viena) este unul din specialiștii internaționali în genealogii și succesiuni episcopale, posedând o redevabilă arhivă eclesiastică provenită de la episcopii catolici din secolele XIX-XX. Autor al mai multor publicații referitoare la autografele episcopale recente, iar împreună cu cercetătorul Charles Bransom (Florida, USA, n.1946) a reconstituit genealogiile episcopale catolice și din Extremul Orient.

¹³⁴ Kierein, Manfred; Birtz, Mircea; Făgăraș, Sabin – *Fărâme din Prescura Prigoanei...*, pp. 8-52.

¹³⁵ Ibidem, pp. 53-56, cu date provenite de la Excelența Sa, Arhiepiscopul Dr. Gy. Jakubinyi.

¹³⁶ Ibidem, pp. 57-75, cu o reconstituire din partea autorului acestor rânduri a unor momente importate din dieceza unită a Maramureșului între 1985-1989.

¹³⁷ Ibidem, pp. 76-247

¹³⁸ Ibidem, pp. 250-256.

¹³⁹ Ibidem, pp. 85-86, 101-119.

Scaun din 1970)¹⁴⁰, de la episcopul Octavian Cristian (1 scrisoare septembrie 1986)¹⁴¹, de la episcopul Alexandru Todea (21 de scrisori din intervalul 1973-1988)¹⁴², de la episcopul Justin Ștefan Paven (13 scrisori din intervalul 1988-1996)¹⁴³, cele mai multe provenind de la episcopul Emil Riti (33 de scrisori din intervalul 1987-1999)¹⁴⁴, precum și una de la episcopul Ioan Ploscaru către S.A.Prunduș (15.III.1974)¹⁴⁵.

Studiul va demonstra și „jocul dublu” făcut de Emil Riti, precum și calitatea acestuia de informator (numele său conspirativ fiind Nicolae Popescu)¹⁴⁶. Se impune specificarea (din punct de vedere teologic obligatorie) că este o imensă diferență morală între o persoană care devine informator cu nume conspirativ, acceptând și *marșrutizarea* din partea ofițerului de legătură, și cel care tratează cu Securitatea în nume propriu (cazul lui Silvestru Augustin Prunduș, de pildă) care își justifică opțiunile sau accepta sugestiile ofițerilor de Securitate deschis, pe față.

Correspondența și documentele publicate (în cea mai mare parte facsimilat), traduse (unde a fost cazul) și comentate (precizându-se desigur dacă au fost reeditate anterior) aduc date esențiale legate de consacrările episcopale clandestine, aprecieri asupra unor evenimente în curs pe măsura desfășurării acestora, demonstrându-se și posibilitatea legăturii directe dintre episcopii clandestini și lumea liberă. Relevante vor fi următoarele documente:

- a) Scrisoarea lui S.A.Prunduș către I. Dragomir (29.XI.1970) (Kierein Birtz Făgăraș 2008, p. 108, 240-241) prin care Prunduș recunoaște că în urma decesului lui Iuliu Hossu, Ioan Ploscaru refuzând poziția de proedru, aceasta i-a revenit de drept lui Dragomir, acesta devenind șeful colegiului episcopal greco-catolic din clandestinitate.
- b) Scrisoarea lui Al. Todea către Manfred Kierein din 13.II.1988 și răspunsul acestuia din 22.III.1988, prin care Todea își exprimă

¹⁴⁰ Ibidem, pp. 86-87, 108, 239-241, 246-248.

¹⁴¹ Ibidem, p. 87, 141.

¹⁴² Ibidem, pp. 87-90, 142-162.

¹⁴³ Ibidem, pp. 90-91, 163-168.

¹⁴⁴ Ibidem, pp. 91-97, 169-238.

¹⁴⁵ Ibidem, pp. 108, 242-245.

¹⁴⁶ Ibidem, pp. 80-83.

vehement poziția împotriva celor trei episcopi, iar Kierein, verificând la Sf. Scaun, pledează cauza acestora. (Kierein Birtz Făgăraș 2008, pp. 159-162).

- c) Un *Curriculum vitae* al episcopului Paven (Kierein Birtz Făgăraș 2008, p. 166), acesta fiind tracasat de autoritățile comuniste până la finele anului 1989, spre deosebire de ceilalți ierarhi greco-catolici.
- d) Scrisoarea episcopului Octavian Cristian către M. Kierein (1986, București) (Kierein Birtz Făgăraș 2008, p. 141) prin care acesta dă referințe asupra consacrării sale, inclusiv despre prezumptivul cardinalat al lui Ioan Dragomir.
- e) Scrisoarea lui Emil Riti către M. Kierein (Cluj Napoca, 18.XI.1987) (Kierein Birtz Făgăraș 2008, pp. 169-170) prin care oferă date privind consacrarea sa.
- f) Scrisoarea lui Emil Riti către Kierein (14.II.1990) (Kierein Birtz Făgăraș 2008, pp. 180-183) în care descrie comportamentul lui Guido del Mestri și a altor diplomați pontificali, care inițial l-au sprijinit și l-au încurajat, iar ulterior s-au dezis de cauza lui.
- g) Scrisoarea lui Emil Riti către M. Kierein (11.VII.1990) (Kierein Birtz Făgăraș 2008, pp. 197-200), importantă pentru datele despre episcopul Ioan Chertes, care în 1949 ar fi primit titlul de episcop titular de „Campania Macedonia Prima”, confirmând boala acestuia (obsesia de a fi monitorizat în gândire și vorbire de către Securitate).
- h) Scrisoarea lui Emil Riti către M. Kierein din 17.X.1990 (Kierein Birtz Făgăraș 2008, pp. 201-202) prin care Riti demontează metodele diversioniste aplicate împotriva lui, a episcopului Ioan Dragomir, dar și împotriva episcopilor Todea și Mureșan.
- i) Scrisoarea lui Emil Riti către M. Kierein (30.VI.1992) (Kierein Birtz Făgăraș 2008, pp. 220-224) prin care Riti descrie reconcilierea lui cu mitropolitul Alexandru cardinal Todea și dorința acestuia de a-l promova ca episcop auxiliar al diecezei Orăzii-Mari, demers anulat de accidentul vascular căruia i-a căzut victimă cardinalul (22.IV.1992).
- j) Scrisoarea lui Emil Riti către cercetătorul eclesiastic Andreas Brender (28.VII.1999) (Kierein Birtz Făgăraș 2008, pp. 237-238) prin

care își asumă interviul dat jurnalistului Franz Gansrigler și capitolul din acea carte, după ce anterior, în 1991-1992 dorea să se dezică de afirmațiile făcute în Austria (Kierein Birtz Făgăraș 2008, pp. 228-234).

- k) Scrisoarea episcopului Ioan Ploscaru către S.A.Prunduș din 15.III.1974 (Kierein Birtz Făgăraș 2008, pp. 242-245) cu importante date autobiografice, prin care arhiereul lugojean explică de ce a refuzat asumarea proedriei în 1970 și totodată recunoaște în această calitate pe episcopul Ioan Dragomir.

Volumul secundar al trilogiei documentare este dedicat episcopului Ioan Ploscaru¹⁴⁷ (sigla Kierein Birtz 2009). Lucrarea oferă 175 de documente *facsimilate* provenite de la Ioan Ploscaru¹⁴⁸ (constând în corespondență din intervalul 1968-1988), de la Iuliu Hirțea (2 scrisori din 1974-1977)¹⁴⁹, de la Ioan Chertes (o felicitare către Ioan Ploscaru pentru Noul An 1986, demonstrând un corespondent perfect integru psihic)¹⁵⁰, dar și documente provenite de la monseniorul Johannes Baltheiser (1912-1996), un bun și obiectiv cunoscător al realităților catolice românești din timpul prigoanei¹⁵¹. Volumul conține și un studiu biobibliografic dedicat episcopului mărturisitor¹⁵², reliefându-se profunda onestitate interioară a arhiereului, chiar dacă acesta avea o carență a inteligenței sociale; și Ioan Ploscaru trimitea sporadic note de protest Securității, dar întotdeauna asumate și semnate în nume propriu¹⁵³. Relevante vor fi următoarele documente:

¹⁴⁷ Kierein, M.; Birtz, M.R. – *Episcopul Ioan Ploscaru într-o prietenie epistolară de douăzeci de ani*, Claudiopolis (Cluj-Napoca), Ed. Napoca Star, 2009, 402 p. + 14 pl. foto.

¹⁴⁸ Ibidem, pp. 45-76, 98-344, 392-400, ultimele două publicate anterior în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, 164-168 și în Manfred; Birtz, Mircea; Făgăraș, Sabin – *Fărăme din Prescura Prigoanei...*, pp. 242-245.

¹⁴⁹ Ibidem, pp. 78-79, 353.

¹⁵⁰ Ibidem, p. 79, 354.

¹⁵¹ Ibidem, pp. 79-95, 355-375.

¹⁵² Ibidem, pp. 9-45.

¹⁵³ Vezi și Fürtös, Robert – *Ierarhi greco-catolici în atenția Securității. Studiu de caz: episcopul Ioan Ploscaru*, in Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Identități sociale, culturale, etnice și religioase în comunism*, Iași, Ed. Polirom, 2015, pp. 452-467. Securitatea îl considera pe ierarhul lugojean ca „o sursă periodică” (nicidecum informator!) cu numele (dat de Securitate) *Nicolae Tomescu*. Pe materialele redactate de ofițerul care îl exploata informativ „Nicolae Tomescu” era considerat un element dușmănos, „având tupeu și fiind obraznic”. Cf. Hulber, Maria (ed.) – *În sfera tăcerii”. Richard Wurmbrand în dosarele*

- a) Corespondența dintre Ioan Ploscaru și S.A.Prunduș dintre 1973-1975 (Kierein Birtz 2009, 51-59, 129-223). Relevante sunt:
- a1) Scrisoarea lui S.A. Prunduș către I. Ploscaru din 15.I.1973 (Kierein Birtz 2009, pp. 129-132) din care rezultă cum atitudinea Părintelui Prunduș era influențată de locuțiunile mistice ale maicii Maria Estera Vlas, CMD (1926-2005).
 - a2) Ioan Ploscaru – *Expunere de motive privind Biserica Greco-Catolică*, 1.V.1973 (Kierein Birtz 2009, pp. 134-138).
 - a3) Scrisoarea lui S.A. Prunduș către Patriarhul Justinian Marina (Paști 1973) (Kierein Birtz 2009, pp. 139-141) în care acesta reia pledoaria pentru unitatea între ortodocși, romano- și greco-catolici.
 - a4) Ioan Ploscaru – *Gânduri pentru prezent*, eseu (1973) despre starea ecleziastică din România (Kierein Birtz 2009, pp. 146-150), ierarhul lugojean preconizând o soluție fără compromis dar și „fără grabă” a problemei greco-catolice.
 - a5) Declarații către Securitate ale episcopului Ioan Ploscaru, făcute în nume propriu, prin care acesta dădea clarificările cerute, expunându-și consecvent punctul de vedere. Ploscaru le făcea în copie, urmând a da celor interesați un duplicat (Kierein Birtz 2009, pp. 152-157, 162-167).
 - a6) Scrisori între Ioan Ploscaru și S.A.Prunduș (intervalul 4.XII.1973-16.IV. 1974) din care rezultă poziția Departamentului Cultelor față de clerul greco-catolic „nerevenit”, poziția singulară a lui Aron Marton care, spre deosebire de ceilalți ordinari romano-catolici, insistă pe acordarea libertății Bisericii Greco-Catolice, duplicitatea *Ostpolitikului* în privința Bisericii Unite, nemulțumirea lui S.A. Prunduș față de pozițiile intransigente

Securității, Oradea, Ed. Fides et Ratio, 2018, 478 p., vezi pp. 427-429 și compară cu Ploscaru, Ioan – *Lanțuri și teroare*, ed.II, Timișoara, Ed. Signata, 1994, 362 p., mai ales pp. 344-347 (cazul Lucănescu). Richard Wurmbrand a menționat prigoana Bisericii Greco-Catolice din România în mai multe cărți de-ale sale, una fiind *If That Were Christ, Would You Give Him Your Blanket?*, London, Ed.Hodder and Stoughton, 1970 (nouă inaccesibilă), tradusă în română Wurmbrand, Richard – *Adu-ți aminte de frații tăi*, București, 1995, Ed. Stephanus, 154 p., mai ales p. 80, 83. Ploscaru era el însuși membru al Bisericii Tăcerii, deci nu putea nega existența acesteia, ceea ce l-a exasperat pe ofițerul de Securitate respectiv.

ale episcopilor Dragomir sau Alexandru Todea, tatonările lui Prunduș pentru soluția „romano-catolicizării” (Kierein Birtz 2009, pp. 168-199).

- a7) Scrisoare a lui Ioan Ploscaru către S.A.Prunduș (13.VII.1975) prin care episcopul îi comunică rezultatele vizitei colonelului de Securitate Vasilescu (care a afirmat că faza persecuției a încetat, urmând etapa dialogului), răspunsul lui Prunduș (23.VII.1975) în care relatează despre contactele lui cu Justinian Marina, răspunsul lui Ploscaru, mai ponderat (3.VIII.1975), alte două scrisori ale lui S.A. Prunduș (12.VIII. și 14.VIII. 1975) în care descrie rezultatul întrevederii cu comandantul local al Securității și poziția rezervată a acestuia, și două scrisori ale lui Ploscaru (15.VIII. și 19.VIII. 1975) în care și acesta revine pe o poziție mai rezervată față de o posibilă destindere în problema greco-catolică (Kierein Birtz 2009, pp. 204-223). Prunduș căuta să-l capaciteze pe Ioan Ploscaru spre pozițiile lui, acesta fiind însă mai prudent și realist.
- b) Scrisoare a Pr. Dr. Simion Chișiu (1903-1988) către S.A.Prunduș (21.II.1974) și răspunsul acestuia din 1.III. 1974 (Kierein Birtz 2009, pp. 200-202): se profilează conflictul dintre Prunduș și Emil Riti.
- c) Bilet de mână al episcopului Alexandru Todea către S.A.Prunduș (aprilie 1973), de dezavuare categorică a inițiativelor acestuia (mai ales contactele epistolare cu Patriarhul Justinian), și răspunsul lui Prunduș din 8.IV.1973(Kierein Birtz 2009, pp. 143-145).
- d) Relatare a monseniorului Johannes Baltheiser despre o întrevedere cu episcopul Emil Riti (30.VIII.1985, Ruppolding) (Kierein Birtz 2009, pp. 79-80, 355-357), Riti arătând cum preoții S.A. Prunduș și C. Tămâian i-au influențat negativ împotriva lui și a confrăților săi pe Al. Todea și I. Ploscaru, Riti apelând și la episcopul romano-catolic Ioan Robu, acesta fiind uimit de cele întâmplate.
- e) Relatare a monseniorului Johannes Baltheiser despre persecuția anticatolică din România (1987) (Kierein Birtz 2009, pp. 80-92, 358-375). Esențiale sunt paginile dedicate Bisericii Greco-catolice (Ibidem – pp. 364-375) despre conflictele apărute între Alexandru Todea și Ioan Dragomir, precum și o relatare a vizitei lui Emil Riti la

Roma, acompaniat de prelatul Baltheiser. Riti atunci a fost recunoscut în calitate de episcop¹⁵⁴.

Al treilea volum al trilogiei documentare, intitulat *Alte fărâme din Prescura prigoanei*¹⁵⁵ (sigla Birtz Kierein 2010) va conține o prezentare a modului prin care ierarhia catolică din România își stabilea contactele cu Sf. Scaun și implicarea preoților germani în curieratul ecleziastic¹⁵⁶, analiza cazului maicii Maria Ionela Cotoi, *spiritus rector* al rezistenței anticomuniste¹⁵⁷ precum și documente facsimilate legate de problemele investigate. Volumul va releva pentru prima dată în literatura română de specialitate faimoasa listă a Regentului Apostolic O'Hara, completă, cu ordinarii substituți pentru toate diecezele catolice din România, comentată corespunzător¹⁵⁸ precum și textul complet al *Decretului De nominatione substitutorum et facultates specialissimae*¹⁵⁹, reproduse după volumul indicat anterior al Pr. Dr. Imre Tempfli.

În acest volum se vor regăsi multe documente *facsimilate*, pentru studiul nostru fiind de semnalat:

- a) *Statutul Congregației Inimii Neprihănite*, redactat de episcopul Alexandru Todea la Reghin, în 25.XII.1950 (Birtz Kierein 2010, p. 189), republicat după rarul studiu al maicii Dr. Maria Ionela Cristescu¹⁶⁰.
- b) Episcop Justin Ștefan Paven – *Scurt istoric al Congregațiilor Adoratoare din România* (1990) (Birtz Kierein 2010, pp. 190-198) prin care arată larga încurajare dobândită de aceste congregații începând cu episcopii rezidențiali din 1948¹⁶¹.

¹⁵⁴ A se corela acest document cu scrisorile furioase din partea lui S.A.Prunduș către prelatul german, publicate în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti.*, pp. 110-111, 126-129.

¹⁵⁵ Birtz, Mircea; Kierein, Manfred – *Alte fărâme din Prescura prigoanei (1948-1989)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2010, 296 pl. + 18 pl. foto.

¹⁵⁶ Ibidem, pp. 11-19, 55-63, documente la pp. 96-179.

¹⁵⁷ Ibidem, pp. 28-54, 63-73, documente la pp. 180-281.

¹⁵⁸ Ibidem, pp. 20-23.

¹⁵⁹ Ibidem, pp. 282-290.

¹⁶⁰ Cristescu, Maria Ionela – *În apărarea PS Ioan Dragomir și a episcopilor consacrați în clandestinitate: Scrisoare replică la cartea Reflecții și dezvăluiri de Pr. Simion Mesaroș*, București, Ed. CIN, 2004, 40 p., p. 32.

¹⁶¹ Vezi și la Marcu, Vasile – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) încă în suferință*, Iași, Tip. Multiprint, 2002, pp. 95-103.

- c) Scrisoarea episcopului Ioan Ploscaru către S.A. Prunduș (10.V.1992) (Birtz Kierein 2010, p. 273) prin care ierarhul lugojean atesta atitudinea în cadrul Conferinței episcopale catolice din România, din 1992, a cardinalului Achille Silvestrini (în acel moment Prefectul Congregației Orientale) „care voia, prin presiuni, să pună episcopi pe Riti și pe Paven”, episcopul Vasile Hossu al Orăzii-Mari acceptând să-l ia pe Emil Riti în calitate de vicar general în dioceza sa. Conferința episcopală s-ar fi opus. Documentul este capital, demonstrând cum Silvestrini (și Congregația Orientală) îi recunoșteau pe Emil Riti și Justin Paven ca episcopi valizi, dorind să le găsească un beneficiu ecleziastic. Documentul confirmă informațiile date de Emil Riti privind asigurările primite de acesta la Roma, în vara anului 1985 (confirmându-se indirect și valoarea documentului din 18.IV.1981 semnat de Alexandru Todea).

Un alt volum realizat de cercetătorii Manfred Kierein și prezentul autor a fost dedicat genealogiilor unor episcopi catolici din România, cu insistență asupra episcopilor greco-catolici începând cu Teofil Serémy și Athanasie Anghel Popa¹⁶². Se demonstrează că succesiunea episcopilor greco-catolici până la Ioan Chertes inclusiv este cea provenită de la Patriarhul Ecumenic Ieremia al II-lea Tranos (1530-1595)¹⁶³, iar cea a celorlalți episcopi clandestini și a succesorilor lor (inclusiv Alexandru Todea, Ioan Dragomir, Ioan Ploscaru, Emil Riti, George Guțiu etc.) provine de la cardinalul Scipione Rebiba (1504-1577)¹⁶⁴.

Un alt volum care ilustrează condiția credincioșilor greco-catolici care la Cluj-Napoca frecventau bisericile romano-catolice este cel dedicat preotului piarist profesor Dr. József Denderle OSchP¹⁶⁵ (sigla Birtz 2012). Și în acest caz documentele comentate și contextualizate sunt publicate facsimilat. Volumul descrie diversiunea (lansată de Securitate) romano-catolicizării greco-catolicilor „rezistenți”¹⁶⁶, condițiile dificile de păstorire a Părintelui Denderle, inclusiv a greco-catolicilor ce frecventau Biserica

¹⁶² Birtz, R. Mircea; Kierein, Manfred – *Câteva succesiuni apostolice catolice din România*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2011, 119 p. Cu imagini prosopografice.

¹⁶³ Ibidem, pp. 62-74.

¹⁶⁴ Ibidem, pp. 75-83.

¹⁶⁵ Birtz, Mircea Remus (coord.) – *In memoriam P. Dr. József Denderle OSchP (1911-2002)*, Claudiopolis (Cluj-Napoca), Ed. Napoca Star, 2012, 152 p. + 8 pl. foto.

¹⁶⁶ Ibidem, pp. 18-20, 25-27.

Piaristă („a Universității”) din Cluj¹⁶⁷, dar și acțiunile diversioniste ale preotului Vasile Maria Ungureanu¹⁶⁸. Sunt oferite documente legate de raporturile dintre greco- și romano-catolicii din Cluj:

- a) Extrase din *Memoriile* preotului Ioan Vasile Botiza privind momentul introducerii celebrării Liturghiei romano-catolice în limba română în Biserica Piaristă¹⁶⁹. Este descris comportamentul duplicitar al lui Emil Riti.
- b) Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș – *Pro memoria* (iulie 1984) (Birtz 2012, pp. 136-144), relatare despre introducerea liturghiei romano-catolice românești în Cluj, cu poziția Departamentului Cultelor (sunt redată întrevederi cu Horia Țepeș Hoinărescu), cu poziția unei părți a clerului ortodox (favorabilă), opoziția „șoviniștilor maghiari”, dar și pozițiile ierarhilor greco-catolici: Ioan Chertes (favorabil), Alexandru Todea (dispus la dialog), Ioan Ploscaru (favorabil) și Ioan Dragomir (opoziție, scepticism).
- c) Scrisoarea semnată de S.A.Prunduș și Vasile M. Ungureanu către Antal Jakab, episcop romano-catolic al Transilvaniei (8.VIII.1984) (Birtz 2012, pp. 145-146). Se recunoaște în scrisoare permisiunea anterioară dată de episcopul Aron Marton, decizia favorabilă a episcopului Jakab (nr. 1352/1979) și intervenția acestuia din urmă la Departamentul Cultelor pentru accelerarea acestui demers (nr. 1298/25.XI.1982).
- d) Scrisoarea (provocatoare) a lui Vasile M. Ungureanu către episcopul Antal Jakab (27.IV.1987), răspunsul acestuia (22.V.1987) și o fotografie ostentativă a lui Ungureanu (Birtz 2012, pp. 147-149). Preotul Ungureanu nu a primit aprobare de a asculta confesiuni (spovezi) în Biserica Piaristă din partea episcopului romano-catolic (biserica nefiind parohială) și își exercita atribuțiile în mod provocator. Interzicându-i-se (canonic) exercitarea funcțiilor sacerdotale în bisericile latine din Ardeal, Ungureanu acuza șovinismul maghiar.

¹⁶⁷ Ibidem, pp. 21-22.

¹⁶⁸ Ibidem, p. 22.

¹⁶⁹ Ibidem, pp. 116-118, comentate la pp. 118-119.

- e) Scrisoare de la Alexandru Todea către J. Denderle (8.VII.1984) (Birtz 2012, p. 74, publicată anterior în Birtz 2006, p. 94) de felicitare pentru cei 50 de ani de preoție și pentru grija purtată credincioșilor greco-catolici.
- f) Felicitări de la episcopii Todea și Ploscaru către J. Denderle (Birtz 2012, p. 73, 75), preotul piarist fiind apreciat de cei doi ierarhi greco-catolici.

Autorul acestor rânduri a mai realizat un studiu dedicat arhondologiei diecezei greco-catolice de Gherla, ulterior de Cluj-Gherla¹⁷⁰ (pentru ediția română sigla Birtz 2013), în care este prezentată nu doar arhondologia episcopală ci și cea a *vicarilor capitulari* (oferind informații în plus față de studiul arhiepiscopului Jakubinyi din 2010), începându-se de la Ioan Alexi și Macedon Pop până în anul indicat (2013). Reconstituirea arhondologiei a ținut seama de cercetările precedente, de prevederile canonice, și de documentele canonice emise cu prilejul debutului persecuției, conturându-se un alt peisaj informațional decât cel oferit de studiile apărute în intervalul 1992-1998.

Apariția noilor șematisme diecezane ale eparhiei de Cluj-Gherla după anul 2000 ar fi trebuit să aducă precizări riguroase asupra datelor diecezane, șematismele fiind considerate acte oficiale ale diecezei respective.

Un prim volum, jubiliar, apărut în 2003¹⁷¹ se va remarca prin confuzia dintre întemeierea diecezană și *preconizarea* pontificală a acesteia. Data întemeierii diecezei de Gherla va fi indicată în 1853 (26.XI.1853 prin bulla *Ecclesiam Christi* dedicată mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș)¹⁷², anul fiind în realitate cel al preconizării, dieceza fiind fondată în 1850 de împăratul Francisc Iosif, cum documentat s-a demonstrat în capitolul II al

¹⁷⁰ Birtz, Mircea Remus – *Arhondologia Diecezei Greco-Catolice de Gherla, ulterior de Cluj-Gherla, in Școala Ardeleană. Anuar*, Oradea, Ed. Episcop Vasile Aftenie, 2013, VII, pp. 171-183, cu imagini prosopografice. O variantă în limba italiană: Birtz, Mircea Remus – *Il Libro della Dignità (Archondologia) della Diocesi Greco-Cattolica di Gherla, ulteriormente di Cluj-Gherla*, in Câmpianu, Remus; Rus, Vasile; Varga, Attila; Jula, Florin (ed.) – *La Scuola Transilvana*, Oradea – Nyiregyháza, Szt. Athanáz Kd., s.a. [2013], pp. 190-204.

¹⁷¹ Tintelecan, Petrică Daniel (coord.) – *Șematismul Eparhiei de Cluj-Gherla Claudiopoli – Armenopoli. La 150 de ani de la întemeiere*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003, 171 p.

¹⁷² Ibidem, p. 21.

acestui studiu. Galeria episcopilor îi include pe Iuliu Hossu (corect indicat ca episcop diecezan între 1917-1970) și pe episcopul Ioan Chertes (1949-190), cu mențiunea „până în 1970 ca episcop auxiliar”, el figurând apoi ca episcop diecezan (1970-1990)¹⁷³. Mențiuni despre conducerea în clandestinitate sunt oferite într-o frază delicioasă: „*preoți înțelepți, care fără a avea toiag și tron arhieresc, au fost rânduiți să conducă turma cuvântătoare a Eparhiei de Cluj Gherla în perioada întunecată a prigoanei comuniste*”: fiind pomeniți preotul Nicolae Pura (1948-1981), preotul Silvestru Augustin Prunduș (1981-1987), preotul Eugen Popa (1981-1987) și preotul Tertulian Langa (1981-1987)¹⁷⁴. Nu rezultă cine a condus dieceza între 1987-1990, administrația apostolică a episcopului Alexandru Todea fiind ignorată. Nu este precizat faptul dacă cei trei preoți activi în intervalul 1981-1987 își exercitau activitatea simultan, dacă exista între ei un raport de subordonare sau nu. Odată ce arhierul Ioan Chertes era privit ca episcop diecezan, în ce calitate conduceau dieceza Pura și ceilalți trei? Surprinde în mod epatant lipsa oricărei mențiuni despre Capitlul Diecezan, Șematismul neprecizând dacă mai funcționa sau nu și când a fost acesta suprimat (și de ce?).

Dacă Șematismul ce se dorea jubiliar avea atâtea neclarități, nici ediția din 2012¹⁷⁵ nu va fi mai explicită. Cronologia episcopilor *eparhiali* îi va menționa pe Iuliu Hossu (1917-1970) și pe Ioan Chertes (1970-1990)¹⁷⁶, Alexandru Todea fiind omis. Acest nou șematism se va remarca prin lipsa unui studiu istoric (fie el și sumar) dar și prin ignorarea demnităților preoților diecezani activi în clandestinitate. Dacă preotului Mihai Todea, pe atunci vicar general diecezan îi era atribuit (corect) titlul de monsenior¹⁷⁷, canonicul prelat papal Matei Boilă figurează ca „preot pensionar” (p. 90), prelatul papal Ioan M. Bota este indicat doar ca administrator parohial (!) (p. 91), ca *preoți pensionari* fiind desemnați și prelatul papal Gheorghe Breharu (p. 92), protonotarul apostolic, prelatul papal și canonicul

¹⁷³ Ibidem, p. 22, clișeele foto de la p. 22f și 22 g.

¹⁷⁴ Ibidem, p. 22.

¹⁷⁵ *** – *Eparhia Română Unită cu Roma, Greco-catolică, de Cluj-Gherla. Anuar 2012. Apare cu binecuvântarea P.S. Episcop Dr. Florentin Crihălmeanu*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2012, 166 p.

¹⁷⁶ Ibidem, pp. 34-35.

¹⁷⁷ Ibidem, p. 37.

Tertulian Langa (p. 110) sau prelatul papal Alexandru Nicula (p. 118), acești preoți având *oficial* dreptul de a fi apelați ca monseniori.

Un volum reparator s-a dorit a fi cel editat în 2014, redactat de episcopul eparhial Florentin Crihălmeanu¹⁷⁸. Volumul este tipărit în condiții grafice de excepție, cu un bogat aparat imagistic. Din nefericire volumul este carențat bibliografic, dacă ignorarea studiilor noastre precedente (deși accesibile chiar și în spațiul cibernetic) este de înțeles (*et pour cause...*) lipsa lucrării fundamentale a lui Nicolaus Nilles (citată de noi la începutul capitolului II) este impardonabilă. Volumul consideră *întemeierea* eparhiei ca având loc prin bulla *Ad Apostolicam Sedem* (26.XI.1853)¹⁷⁹. O frază care se referă la înființarea Mitropoliei de Făgăraș și Alba-Iulia merită citată: „*Putem afirma, așadar, că prin înființarea Mitropoliei de Făgăraș și Alba-Iulia în 1853, Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, este recunoscută și „înscrisă” în Arhivele Romei alături de celelalte Dieceze, Arhidieceze și Mitropolii ale Bisericii Catolice de pe întregul Mapamond*”¹⁸⁰. Păcat că se ignoră preconizarea diecezei de Făgăraș din 18.V.1721 prin bulla *Rationi congruit* (deși e citată anterior în același volum!) cât și a diecezei greco-catolice a Orăzii Mari prin bulla *Indefessum personarum* (18.VI.1777), prin preconizare aceste două dieceze dobândind loc în cataloagele diecezane ale Sf. Scaun. În ceea ce privește situația ordinariatului diecezan între 1948-1990 autorul este tributar lucrărilor preoților Prunduș și Plaianu: se precizează că în septembrie 1948 Pura era vicar general II, s-a constituit un ternar cuprinzând pe George Vidican, vicar general, Ioan Chertes, provicar general I și Pura, provicar general II, iar în 28.X. 1948 ternarul i-ar fi inclus pe N. Pura (vicar general), Prunduș (provicar general I) și Vasile Ilea (provicar general II), ulterior în ternar perindându-se Vasile Aștilean, Cozma Avram, Eugen Popa și Tertulian Langa. N. Pura este considerat *vicar general și ordinarius* până la 6.X.1980, S.A.Prunduș *ordinarius substituit* între 1981-1987, din 1987 funcția fiind preluată de Alexandru Todea. Se precizează ca termenul *ordinarius* semnifică deținătorul puterii de jurisdicție¹⁸¹. De remarcă că

¹⁷⁸ Crihălmeanu, Florentin (coord.) – *File din istoria Eparhiei de Cluj-Gherla Claudiopoli-Armenopoli, a românilor. Scurtă istorie și biografiile episcopilor eparhiali 1853-2013*, Cluj-Napoca, ed. Viața Creștină, 2014, 223 p.

¹⁷⁹ Ibidem, p. 18.

¹⁸⁰ Ibidem, p. 18.

¹⁸¹ Ibidem, pp. 25-26.

pentru anii 1948-1950 lista Regentului Apostolic Gerald O'Hara prezenta o altă situație (ca abilitați să conducă dieceza în lipsa episcopului rezidențial erau indicați *substitutul* prepozit George Vidican, și canonicii Nicolae Pura, Ioan Chertes, Grigore Strâmbu și Cosma Avram). Volumul oferă medalioane biografice frumos ilustrate episcopilor Iuliu Hossu¹⁸², Ioan Chertes, titular de Cantano¹⁸³, acestea fiind urmate de medalionul lui George Guțiu¹⁸⁴. Medalionul biografic dedicat lui Alexandru Todea (deși recunoscut ca ordinariu substitut (!) în perioada 1987-1990) lipsește. Nu este precizată calitatea episcopului Ioan Chertes: episcop auxiliar, coadjutor sau diecezan (rezidențial – pentru intervalul 1970-1990)? Desigur că orice mențiune despre episcopul Emil Riti este absentă. O lipsă flagrantă este cea a mențiunii Capitlului Diecezan, instituție întemeiată și preconizată odată cu fondarea diecezei, care a activat și în clandestinitate. Ediția a doua a acestui volum¹⁸⁵ repetă datele primului, fiind aduse la zi biografia episcopului eparhial în funcție și cronologia. De remarcat că atât în prima ediție, cât și în a doua, semnificația anilor 1978 și 1981 pentru dieceza de Cluj-Gherla este ignorată, pentru 1987 specificându-se că Alexandru Todea „este numit” (de cine?) *ordinarius substitutus* al Eparhiei de Cluj-Gherla¹⁸⁶. Pentru un cititor atent diferența dintre *ordinariu* și *ordinariu substitut* provoacă mai multe întrebări: *ordinariul* fiind deținătorul legitim al puterii canonice diecezane, *substitutul* fiind ordinariul delegat în această funcție odată ce ordinariul este împiedicat în exercitarea atribuțiilor sale: cui îi era *substitut* preotul canonic Silvestru A. Prunduș în intervalul 1981-1987? Cui îi era *substitut* episcopul Alexandru Todea în intervalul 1987-1990? Episcopului Chertes sau episcopului Riti? Confuzia termenilor canonici și repetarea mecanică a acestora duc la imprecizii informaționale. Din nefericire, în ciuda calităților grafice și editoriale excelente, șematismele indicate nu aduc limpezimea necesară unui demers istoric investigativ precis.

¹⁸² Ibidem, pp. 97-123.

¹⁸³ Ibidem, pp. 125-135.

¹⁸⁴ Ibidem, pp. 135-153.

¹⁸⁵ Crihălmeanu, Florentin (coord.) – *File din istoria Eparhiei de Cluj-Gherla a Românilor. Scurtă istorie, biografiile episcopilor eparhiali și cronologia 1658-2017*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2017, 247 p.

¹⁸⁶ Ibidem, p. 201.

Episcopul Florentin Crihălmeanu va coordona un nou volum dedicat episcopilor diecezei de Cluj-Gherla¹⁸⁷, lucrare ce va escamota elegant datele problematice din perioada persecuției Bisericii (1948-1989). Fraza pe care o cităm este concludentă: „În această arhontologie apar doar episcopii hirotoniți valid și liciți, cu numire din partea Pontifului Roman. Nu s-a considerat necesar să fie incluse biografii ale preoților cu titluri de ordinari substituiți, ale pro-vicarilor, ale vicarilor sau ale altor preoți cu funcții temporare de conducere a Eparhiei”¹⁸⁸. Desigur nu sunt pomeniți nici vicarii capitulari (care au condus dieceza în timpul interregnurilor episcopale), nici Capitlul diecezan. Volumul ignoră cercetările noastre precedente, existând suspiciunea plagiatului informațional. Cât despre episcopul Emil Riti, documentele publicate de noi și menționate anterior arată indubitabil consacrarea lui validă și liciță cel puțin pentru un interval de timp. (Să înțelegem altfel că mitropolitul Lucian Mureșan propunea ca șef al Misiunii Române Unite din Germania în 7.II.1995 un episcop invalid consacrat? Liceitatea și validitatea nu sunt sinonime). Volumul (re)aduce însă în atenție câteva date: se recunoaște înființarea diecezei de Gherla prin decretul imperial din 12.XII.1850 al împăratului Francisc Iosif și prin bulla *Ad Apostolicam Sedem* din 26.XI.1853¹⁸⁹. Utile sunt biografiile episcopilor Iuliu Hossu¹⁹⁰, Alexandru Todea¹⁹¹, George Guțiu¹⁹². Episcopul Ioan Chertes, titular de Cantano beneficiază de o fișă biografică însoțită de note extrem de

¹⁸⁷ Crihălmeanu, Florentin (coord.) – *Arhontologia episcopilor Eparhiei Greco-Catolice de Gherla (1853-1930) ulterior de Cluj-Gherla. Date despre eparhie și fișele biografice ale episcopilor eparhiali*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018, 76 p.

¹⁸⁸ Ibidem, p. 8.

¹⁸⁹ Ibidem, p. 10. Este prima mențiune corectă în lucrările *patronate de episcopia de Cluj-Gherla* editate după 1990 a adevăratei date a întemeierii diecezane.

¹⁹⁰ Ibidem, pp. 36-43. Din nefericire la rubrica operelor publicate de ierarhul respectiv nu sunt trecute pastoralele sale, care ar fi meritat fi colectate. Prin pastoralele emise între 1917-1948 și intervențiile din Senatul României Iuliu Hossu ar fi beneficiat de încă cel puțin două volume consistente.

¹⁹¹ Ibidem, pp. 44-48, prezentat ca *ordinarius substituit* de Cluj-Gherla în intervalul 1987-1990. La fel se observă o carență bibliografică, opera episcopului Alexandru Todea fiind mult mai extinsă, cuprinzând și studii academice. A se vedea o bibliografie la Poirot, Éliane; Lungu, Adrian – *Bibliografia Cardinalului Alexandru Todea* in Poirot, Éliane (red.) – *Bisericile greco-catolice și Unitatea creștinilor. În memoria cardinalului Alexandru Todea (1912-2012)*, Stănceni (Mureș), Ed. Schitul Sf. Cruce, s.a. [2012], pp. 104-108.

¹⁹² Ibidem, pp. 50-54.

interesante¹⁹³. Prima notă, menționând documente din arhiva Sf. Scaun din 1949 și 1990, afirmă că titlul lui Ioan Chertes era de Cantano¹⁹⁴, iar o a doua menționează statutul acestuia, de episcop auxiliar și dintr-o singură sursă, „în perioada 1949-1970 a fost episcop auxiliar de Cluj-Gherla și apoi în intervalul 1970-1990 episcop coadjutor și administrator apostolic de Cluj-Gherla”¹⁹⁵. În realitate Ioan Chertes a fost desemnat episcop cu drept de succesiune (coadjutor), fapt confirmat de informațiile din memoriile lui Iuliu Hossu, dar după 1970 dintr-un motiv sau altul nu și-a exercitat jurisdicția.

Observăm că publicațiile oficiale diecezane aduc informații contradictorii nu doar privitoare la perioada timpurie a istoriei diezei, ci și la cea contemporană.

- a) Vom remarca la preotul Silvestru Augustin Prunduș tentativa de a rescrie sau a reaccentua anumite momente din istoria clandestinității diezei de Cluj-Gherla, cu scopul de a legitima statutul unor persoane relevante în activitatea clandestină.
- b) Analog vor fi interpretate *a posteriori* anumite evenimente, ignorându-se documente timpurii care ar fi presupus o altă evaluare a situațiilor descrise (de pildă scrisoarea de recomandare a episcopabililor din 1981, a cărei existență era recunoscută încă la 1988 de cel care în 1981 trebuia să ducă un răspuns afirmativ în România, S.A. Prunduș, dar ulterior negată printr-o circulară în 1988).
- c) Corespondența sau eventualele note memorative ale protagoniștilor vor fi relevante prin consemnarea scrisă a evenimentelor „la cald” și a reacțiilor consecutive ale acestora. Ele vor permite o evaluare mai apropiată a realității decât reconstrucțiile tardive, reconstrucții instrumentalizate spre realizarea unui „discurs oficial”.
- d) Tendința de a survola anumite date, de a insista pe altele (de pildă fondarea diezei de Gherla prin rescript imperial în 1850, focalizarea pe preconizarea pontificală a acesteia din 1853, confuzia dintre fondare și preconizare) va exista și la momentele timpurii din istoria diezeană.

¹⁹³ Ibidem, pp. 62-66.

¹⁹⁴ Ibidem, pp. 63-64.

¹⁹⁵ Ibidem, p. 65.

- e) Ignorarea unor minime principii de drept canonic în analiza istorică a faptelor va duce la folosirea mecanică a termenilor eclesiastici, confuzia dintre un ordinariu și ordinariul substituit fiind cea mai frecventă. Mai mult, prevederile canonice caracteristice stării de necesitate (cauzate de persecuție și clandestinitate) vor fi minimizezate sau incorect interpretate. Din fericire cercetătorii străini vor suplini această lipsă, atât documentar cât și metodologic.
- f) Persoanele incomode, situațiile dificile, analiza unor informații contradictorii sunt adesea trecute sub tăcere sau escamotate, chiar și în studiile academice preferându-se survolarea informației și a dificultăților inerente de interpretare a acesteia.
- g) Din fericire există numeroase documente intraeclesiastice editate deja care permit reconstrucția mai apropiată realității factuale decât integrarea lor într-un discurs oficial, adesea modificabil conjunctural.

Excurs I: ce titlu eclesiastic avea de fapt episcopul Ioan Chertes?

Din studiile prezentate mai sus titlul episcopal al lui Ioan Chertes a fost menționat ca fiind cel de Cantano (lucrările lui Prunduș-Plaianu, ale lui Florentin Crihălmeanu¹⁹⁶), episcopul Emil Riti aducând prima dată în circuitul științific informația asupra titlului de Campania în Macedonia I-a (Kierein Birtz Făgăraș 2008, pp. 197-200). *Arhontologia* coordonată de F. Crihălmeanu se referă inclusiv la documente din arhivele Congregației Orientale, ceea ce ar induce opțiunea fără drept de apel asupra titlului de Cantano. Faptele nu sunt atât de sigure pe cât ar părea, semne de întrebare ridicând tocmai *Anuarul Pontifical* (Annuario Pontificio), catalogul oficial al ierarhiei catolice.

¹⁹⁶ Crihălmeanu, Florentin – *Un documento inedito – „Navem Christi”*, in Pop, Ioan Aurel et alii (coord.) – *Dal cuore dell'Europa. Omaggio al Professor Cesare Alzati per il compimento dei 70 anni*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2015, pp. 399-417, un studiu util asupra bulei pontificale de numire a episcopului mărturisitor Ioan Chertes ca arhiepiscop de Cantano, în 1990, titlul fiind acordat prin ridicarea poziției anterioare de episcop de Cantano la cel de arhiepiscop.

Ediția din 1963 a celebrului *Annuario Pontificio* aduce următoarele informații: sediul titular de Cantano era ocupat de episcopul David John Cashmann (n. 1912-d. 1971), numit în 25.III.1958 și consacrat episcop 27.V.1958¹⁹⁷, care din 1965 va fi transferat ca episcop rezidențial de Arundale și Brighton. Deci scaunul titular de Cantano era ocupat de un alt episcop, pe când episcopul Ioan Chertes era deținut pentru credință în pușcăriile și lagărele românești. Pagina cibernetică *www.catholic-hierarchy.org*, realizată de cercetătorul David Cheney, oferă pentru dieceza de Cantano următorul tabel:

Past and Present Ordinaries

Luigi Bumci † (1 Sep 1943 Appointed – 1 Mar 1945 Died)

Edward Aloysius Fitzgerald † (3 Aug 1946 Appointed – 20 Oct 1949 Appointed, Bishop of Winona, Minnesota)

Ioan Chertes † (21 Nov 1949 Appointed – 31 Jan 1992 Died)

Franz Hengsbach † (20 Aug 1953 Appointed – 18 Nov 1957 Appointed, Bishop of Essen)

David John Cashman † (25 Mar 1958 Appointed – 14 Jun 1965 Appointed, Bishop of Arundel and Brighton, England)

Ioan Chertes † (14 Mar 1990 Appointed – 31 Jan 1992 Died)

Hans-Georg Koitz (24 Aug 1992 Appointed)¹⁹⁸

Observăm că numele lui Ioan Chertes este inserat printre alți ierarhi, fără a se indica pentru acest episcop un transfer la un alt sediu sau la un alt titlu. De altfel fișa episcopului Chertes pe aceeași pagină cibernetică va preciza:

Events

<i>Date</i>	<i>Age</i>	<i>Event</i>	<i>Title</i>
10 Sep 1911		Born	
21 Dec 1935	24.2	Ordained Priest	Priest of Cluj-Gherla (Romanian), Romania
21 Nov 1949	38.1	Appointed	Titular Bishop of Cantanus
25 Dec 1949 ³	38.2	Ordained Bishop	Titular Bishop of Cantanus
14 Mar 1990	78.5	Appointed	Titular Archbishop of Cantanus
31 Jan 1992	80.3	Died	Titular Archbishop of Cantanus

Note(s): ³ Day Uncertain

MicroData Summary for Ioan Chertes Archbishop Ioan Chertes (born 10 Sep 1911, died 31 Jan 1992) Titular Archbishop of Cantanus¹⁹⁹.

¹⁹⁷ *Annuario Pontificio per l'anno 1963*, Città del Vaticano, Tipografia Poliglota Vaticana, 1963, p. 540.

¹⁹⁸ <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/d2c31.html>.

¹⁹⁹ <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bchertes.html>.

În cazul sediului titular Campania in Macedonia I-a, același volum din 1963 indică prezența unui alt episcop: Jorge Carreras (n. 1906- d. 1987), numit episcop în 7.IV.1962 și consacrat în 29.IV.1962²⁰⁰. Fișa sediului respectiv realizată de David Cheney precizează că acest sediu a fost ocupat doar de o singură persoană până în 1965, sediul fiind liber în afara acestui interval de timp:

Past and Present Ordinaries

Jorge Carlos **Carreras** † (7 Apr 1962 Appointed – 12 Jun 1965 Appointed, Bishop of San Rafael) ²⁰¹

De remarcat că pentru episcopii cu titlu cert (Ioan Ploscaru, titular de Trapezopolis, Alexandru Todea, titular de Caesaropolis²⁰²) anuarul pontifical în 1963 nu preciza nici identitatea acestora, sediile lor fiind marcate punctat.

O ediție succesivă a Anuarului Pontifical, cea din 1988²⁰³ va menține același principiu: episcopii clandestini nu vor fi trecuți în anuar, sediile titulare de Cantano, Campania in Macedonia, Caesaropolis sau Trapezopolis fiind indicate punctat²⁰⁴.

Se observă că sediul titular de Cantano a fost ocupat încă din 1953 de un episcop, altul decât Ioan Chertes, care pe atunci era deținut în

²⁰⁰ *Annuario Pontificio per l'anno 1963*, Città del Vaticano, Tipografia Poliglota Vaticana, 1963, p. 539.

²⁰¹ <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/d2c22.html>.

²⁰² *Annuario Pontificio per l'anno 1963*, Città del Vaticano, Tipografia Poliglota Vaticana, 1963, p. 549 (Cesaropolis), p. 686 (Trapezopolis) prevede aceste sedii cu puncte de suspensie (...), nementionând titularii lor (episcopi clandestini). Pentru dieceza rezidențială de Cluj-Gherla volumul precizează că episcopul ei rezidențial (diecezan) este Iuliu Hossu „impedito” (împiedicat) (p. 113), iar dieceza unită de Maramureș îl avea ca episcop pe Alexandru Rusu („alungat, împiedicat”) vicar general fiind monseniorul Ludovic Vida („în temniță, pentru credință”) (pp. 259-260). Episcopul Mucenic Alexandru Rusu a trecut în veșnicie în 1963 în închisoarea de la Gherla, fiind deținut pentru credință din 1956, de unde remarcăm că datele ajunse la Sf. Scaun nu erau aduse la zi în acel moment.

²⁰³ *Annuario Pontificio per l'anno 1988*, Città del Vaticano, Tipografia Poliglota Vaticana, 1988.

²⁰⁴ Ibidem: Campania in Macedonia (p. 732), Cantano (p. 733), Caesaropolis (p. 744), Trapezopolis (p. 888). În această ediție (odată cu decesul episcopilor activi în 1948) și pozițiile sediilor rezidențiale ale Bisericii Greco-Catolice din România, de exemplu Cluj-Gherla (pp. 153-154), Făgăraș și Alba-Iulia (p. 200) nu vor menționa niciun episcop, ordinariu diecezan sau vicar general, rubricile respective fiind punctate.

închisoarea sinistră de la Sighet, în timp ce sediul *Campania in Macedonia* a fost „liber”, cu excepția intervalului 1962-1965.

Pontificatul Papei Pius al XII-lea s-a caracterizat printre altele și prin rigoare administrativă, Pius al XII-lea respectând și promovând ierarhii catolici care s-au distins în apărarea credinței (cazurile Mindszenty, Stepinač, Wyszyński, fiind cele mai notorii), indiferent de poziția regimurilor politice față de acești prelați mărturisitori. Un episcop deținut pentru credință nu și-ar fi pierdut titlul inițial, nici nu ar fi căzut în derizoriu, având pe același titlu numirea altor titulari.

Eroarea va fi comisă abia în 1962, când sediul *Campania in Macedonia* va fi atribuit unui alt ierarh, care îl va deține până în 1965. Încurcătura s-a produs într-o perioadă de maximă efervescentă a Curiei Pontificale, pe când tocmai se pregătea inaugurarea Conciliului Ecumenic Vatican al II-lea, mulți clerici merituosi ai diecezelor lor fiind promovați pentru a putea participa la acest sinod.

Autorul prezentului studiu rămâne la convingerea că titlul inițial al episcopului Ioan Chertes a fost cel de titular al sediului în *partibus infidelium* *Campania in Macedonia* Prima, dar în urma unei erori a persistat în Curia Pontificală opinia că el ar fi fost numit titular de Cantano, în 1990 ierarhul mărturisitor din România fiind ridicat la treapta de arhiepiscop al aceluiași sediu.

Capitolul IV.

Câteva noțiuni canonice

Din capitolele precedente s-a observat cum studiile de istorie eclesiastică recentă care survolează contextul canonic al evenimentelor analizat sunt încărcate de confuzii sau neclarități. Doar analizând competențele canonice ale anumitor funcții eclesiastice vom putea evalua în ce măsură activitatea unor corifei diecezeni a fost abuzivă sau nu.

Pentru a evita aceste inconveniente considerăm necesară repetarea definițiilor unor termeni canonici frecvent uzitați, așa cum am făcut-o în două lucrări precedente¹:

„*Ordinariul* canonic este conducătorul canonic al unei unități eclesiastice (episcopia = eparhia= dieceza). De regulă ordinariul unei episcopii va fi episcopul rezidențial (perahial sau diecezan). Denumirea de episcop rezidențial a fost consacrată de Codul de Drept Canonic din 1917 (CIC 1917), noile coduri, cel latin din 1983 (CIC 19183) și cel pentru Bisericele Orientale (CCEO 1990) preferând sintagma episcop diecezan. În cazul unei episcopii ordinariul canonic poate fi: episcopul rezidențial, administratorul apostolic sau vicarul capitular. În cazul unei parohii ordinariul va fi parohul sau administratorul parohial al acelei unități eclesiastice.

Ordinariul substitut este ordinariul delegat *legitim* în conducerea unei unități canonice, atunci când conducătorul ei de drept (ordinariul) este împiedicat în exercitarea funcțiilor sale (boală, detenție, deportare etc.). În cazul când ordinariul substitut este delegat de o altă autoritate decât cea legitimă avem de-a face cu un *ordinarius intrusus*, ordinariu intrus.

¹ Birtz, Remus Mircea – *Cronologia ordinarilor diecezeni greco-catolici (uniți) 1948-1989. Încercare de reconstituire*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007, 140 p., sigla Birtz 2007 și Făgăraș, Sabin Sebastian; Birtz, Remus Mircea – *Capitulul diecezan de Cluj-Gherla între septembrie 1987-martie 1990*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007, 286 p. + 4 pl. foto, sigla Făgăraș Birtz 2007.

Când vom întâlni sintagma *veneratul ordinariat* (mai ales în documente eclesiastice românești catolice anterioare anului 1948, sau în circulările diecezane) vom înțelege deci *venerata conducere* a diezei respective.

Pentru o clarificare suplimentară menționăm că în Bisericele Tradiționale (fie Catolică sau Ortodoxe) există o ierarhie a Ordinului, fie una a jurisdicției. Ierarhia Ordinului (sau sacramentală) este formată din diaconi, preoți și episcopi, episcopii fiind deținătorii plenitudinii sacerdoțiului (papa nu este decât episcop!). Ierarhia jurisdicțională cuprinde funcțiile administrative eclesiastice, începând de la capelani, preoții auxiliari, administratorii parohiali, parohi, protopopi (decani), incluzând vicari diecezani, episcopi diecezani, mitropoliți, patriarhi sau papă.

Episcopul (catolic / ortodox) este preotul chemat la deplinătatea sacerdoțiului (având dreptul de a transmite sacerdoțiul și altora), fiind hirotonit (consacrat) de unul sau mai mulți episcopi. Când există un defect în actul hirotonirii (prin succesiune, în intenție, în formula consacratorie sau în materie – o femeie în loc de bărbat) hirotonia este *invalidă*. Când hirotonia este corect aplicată, dar fără respectarea unor reguli canonice, hirotonia (consacrarea) este validă, dar necanonică (*ilicită*).

În Biserica Catolică *episcopii rezidențiali (diecezani)* sunt răspunzători de guvernarea diezei încredințate lor în *nume propriu*, cu alte cuvinte sunt magistrații supremi ai acelei dieze, având inițiativă canonică deplină (desigur cu respectarea codurilor canonice generale) doar pentru dieza lor (CIC 1917 can. 334, 335; CIC 1983 can. 381, 391). Ei guvernează legitim diezele lor, fiind învățători ai credinței, păstori și legislatori în primă instanță. Nu pot fi mutați din sediile lor decât de autoritatea eclesiastică supremă (Pontiful Roman). Analog pentru *arhiepiscopii diecezani* (titlul presupunând o precedență onorifică, nicidecum sacramentală).

Episcopii *titulari* (care primesc un titlu *in partibus infidelium*, de regulă al unor dieze antice, azi stinse) sunt numiți de Papă. (De remarcat că în Biserica Ortodoxă ei sunt echivalenții episcopilor vicari, numiți după un oraș mai important al diezei respective, dar nu cel al reședinței episcopale; Patriarhia Ecumenică dă și astăzi titluri *in partibus...* chiar și

unor episcopi autocefali față de ea – Patriarhul României este și locțiitor al mitropoliei Caesareii Capadociei – tocmai pentru a li se garanta situația canonică din punct de vedere al Tronului Ecumenic). Episcopii titulari pot fi *curiali* (destinației Curiei Pontificale, mitropolitane etc.) sau *auxiliari* unei dieceze. Ei nu au nici un drept jurisdicțional asupra diecezei în care activează, dar se bucură de onorurile și privilegiile ordinului episcopal, putând suplini *sacramental* (nu juridic) episcopul eparhial (CIC 1917 can. 348, 349, CIC 1983, can. 376, 403, 404). Când episcopii titulari sunt însărcinați cu administrația unei dieceze, a unui vicariat apostolic, a unei prelaturi ei devin *administratori apostolici* ai acelei unități canonice pentru care au fost delegați să conducă. În cazul în care un episcop auxiliar diecezan are facultatea de a succede propriului episcop, ca urmaș canonic al acestuia, el este *episcop coadjutor*. Episcopul coadjutor este deci un auxiliar cu drept canonic de succesiune (CIC 1983, can. 403, 404).

Administratorul apostolic este un eclesiastic (episcop sau nu!) însărcinat de Sf. Scaun cu guvernarea unei dieceze, sau a unei părți a aceleia, sau a unei unități canonice inferioare diecezei (vicariatul apostolic, prelatura) ca urmare a unor situații particulare, specifice, care împiedică bunul mers al acelei episcopii. De pildă modificarea frontierelor de stat care pot reîmpărți teritoriul diecezan, conflictele armate, conflictele cu guvernele țărilor din care fac parte acele dieceze. Jurisdicția administratorului apostolic nu este o jurisdicție ordinară (obișnuită), nu se exercită în nume propriu, ci în numele Papei, fiind o jurisdicție vicară. Administratorul apostolic are de regulă un mandat provizoriu (care încetează odată cu dispariția situației particulare respective, procedura de mutare lui din unitatea canonică pe care o păstora fiind mult mai simplificată decât cea a episcopului diecezan.

Vicarul general episcopal este locțiitorul administrativ și canonic al episcopului diecezan, fiind numit (și revocat) de către acesta. Când episcopul este absent din dieceză îl poate substitui administrativ sau în anumite prevederi canonice legate de personalul diecezei, puterea lui încetând de drept odată cu începerea vacanței episcopale, un nou episcop având libertatea de a-și numi un nou vicar general.

Vicarul general capitular sau *vicarul capitular* este un canonic diecezan ales de capitulul diecezei respective pentru a conduce dieceza în timpul interregnului episcopal, în perioada dintre încetarea mandatului episcopului rezidențial precedent și numirea unui nou episcop. Este *ordinariul diecezei* în timpul interregnului episcopal.”²

Vom mai menționa încă două principii canonice fundamentale:

1. Dreptul canonic nu se aplică retroactiv, o normă canonică nouă generând efecte doar după promulgarea acesteia.
2. Titularul unei jurisdicții nu se poate amesteca într-o altă jurisdicție de același nivel, când cealaltă este ocupată de un titular legitim, și nici în caz de vacanță a postului, ci doar cu mandat canonic special.

Aceste două principii sunt valabile atât în Biserica Catolică cât și în cea Ortodoxă.

Pentru Biserica Ortodoxă una din cele mai importante lucrări care prezintă evoluția istorică și canonică a ierarhiei ecleziastice fie ea de ordin sau de jurisdicție este cea a canonistului și episcopului de Zarra, Episcopul Nikodim Milaș (1845-1915)³. Opera va prezenta pe larg originea ierarhiei administrative ecleziastice bizantine precum și raporturile dintre gradele sau funcțiile ierarhice⁴, în ritul bizantin raporturile fiind de strictă subordonare a inferiorilor față de superiori, iar în cadrul aceleiași trepte canonice precedența având-o cel mai vechi în treapta respectivă. Sunt detaliate elementele canonico-istorice ale episcopatului diecezan și capacitatea de a legifera a acestuia, precum și puterea sa de jurisdicție⁵, fiind precizate aceleași detalii legate de episcopii vicari⁶. Va fi descrisă originea și competențele *sfatului administrativ episcopal*⁷ (echivalent în

² Birtz, Remus Mircea – *Cronologia ordinarilor diecezani...*, pp. 10-12. O sinteză modernă și foarte utilă despre treptele canonicilor, rosturile lor, a vicarilor capitulari și a vicarilor foranei la Popa Andrei, Mirela (coord.) – *Canonici, profesori și vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918). Dicționar*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2013, pp. 14-58.

³ Milaș, Nicodem – *Dreptul Bisericesc Oriental. Traducere făcută cu învoirea autorului după ediția II germană de Dim. I. Cornilescu și Vasile S. Radu, revăzută de I. Mihălcescu, profesor la Facultatea de Teologie*, București, Tip. Gutenberg Joseph Göbl, 1915, 606 p.

⁴ Ibidem, pp. 199-202, 205-207.

⁵ Ibidem, pp. 286-315, 373-375.

⁶ Ibidem, pp. 316-318.

⁷ Ibidem, pp. 318-320.

dreptul latin cu capitlul diecezan) format din 12 clerici, fiind vorba de o corporație permanentă, cu rol în ajutarea episcopului eparhiot (activitatea sa fiind îndrumată de canoanele Sinoadelor Ecumenice IV Ecumenic, can. 2, 3, 23, 24, 25, 26, Trullan can. 7, VII Ecumenic can. 11-19). Acesta nu trebuie să fie confundat cu consistoriul eparhial, cu rol doar consultativ⁸. Pentru cercetarea de față este interesantă descrierea canonică-istorică a administrației bisericești în timpul vacanței episcopale dintr-o dieceză: mitropolitul locului trebuia să prevadă o alegere episcopală până la 3 luni de la vacantarea scaunului, iar în acest timp eparhia era condusă administrativ de preotul *econom*, membrul cel mai proeminent al sfatului eparhial. Dacă nu existau clerici competenți, unul din episcopii vecini putea fi numit de mitropolit ca administrator al acelei eparhii, mitropolitul putând numi fie un alt econom sau să-și asume el jurisdicția temporară a acelei dieceze⁹.

Cel care va realiza un studiu istoric canonic pentru Biserica Românească din Ardeal, rezultând un manual de drept canonic comparat nedepășit nici până astăzi este canonicul Alexandru Grama (1850-1896) în volumul dedicat interferențelor calvine în biserica română din Ardeal¹⁰. Grama va descrie istoricul și influențele canonice externe în alegerea episcopilor și a mitropolitului¹¹. Va demonstra că notarul Soborului Mare era de fapt vicar mitropolitan (general episcopal) fiind abilitat și cu conducerea arhidiecezei în interregnul episcopal înainte de Unire¹². Este descrisă amplu toată structura eclesiastică diecezană bizantină și atribuțiile oficialilor eparhiali¹³, fiind studiat și consiliul eparhial a celor 12 asesori aleși dintre protopopi, inițial fiind asesori ai Soborului Mare, reconfigurați de Inochentie Micu Klein în 1732 și putând fi priviți ca și

⁸ Ibidem, pp. 320-322.

⁹ Ibidem, pp. 315-316.

¹⁰ Grama, Alesandru – *Institutiunile calvinesci în Biserica românească din Ardél, fazele lor în trecut și valórea în presente. Studiu istorico-canonicu*, Blaș, Tip. Seminariului Arhidiecezan, 1895, 477 p.

¹¹ Ibidem, pp. 309-340, 357-364 pentru situația după Unire.

¹² Ibidem, pp. 371-379, 452.

¹³ Ibidem, pp. 146-160.

precursori ai capitolului diecezei de Făgăraș fondat la cererea episcopului Ioan Bob în 1807¹⁴.

Grama a făcut operă de istorie a dreptului canonic, dar cei care au precizat clar competențele oficiilor diecezane greco-catolice au fost episcopul canonist Iosif Papp Szilágyi (Popp Sălăgeanul)¹⁵, episcop greco-catolic al Orăzii Mari (1863-1873) și avocatul Dr. Ioan Rațiu¹⁶ (1828-1902).

Iosif Popp Sălăgeanul va trata problemele din punct de vedere istoric și canonic după vechile legiuri bizantine, cu amendamentele aduse legislației răsăritene de către pontifii romani, fiind prezentate drepturile episcopilor diecezani¹⁷, despre senatul episcopal și canonic¹⁸, despre capitolul diecezan¹⁹, despre atribuțiile canonicilor²⁰. Despre vacanța episcopală precizează că ea ar trebui încetată într-un interval de 3 luni, prin alegerea noului episcop. La 8 zile după vacantarea diecezei capitolul diecezan va alege un vicar capitular, prin votul absolut al canonicilor. În caz că acesta nu poate fi ales, el va fi numit de mitropolit, iar în absența mitropolitului va fi ales de capitolul mitropolitan. *Vicarul capitular* nu poate exercita puterea sacramentală episcopală (să hirotonească preoți), nu poate uzufrui de privilegiile personale ale episcopului (dacă de pildă avea alte titluri onorifice din partea Sf. Scaun, de pildă *conte roman*), nu poate modifica statul eclesiastic existent (ex. prin vacantare sau promovare), nu poate da beneficii eclesiastice noi, nu se poate amesteca în drepturile de patronat²¹. Vicarul general episcopal, numit de episcop, are precedență imediat după ierarhul diecezan, iar dacă episcopul este împiedicat poate convoca sinodul diecezan. Poate face inspecții, poate aplica sancțiuni sau recompense, poate conferi beneficii cu acordul episcopului, eliberează

¹⁴ Ibidem, pp. 78-80.

¹⁵ Papp-Szilágyi, Joseph – *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, M. – Varadini, Typ. Aloysii Tichy, 1862, 655 p.

¹⁶ Ratiu, Joane – *Institutiunile dreptului bisericescu (Eclesiasticu). Cu respectu la disciplin'a vigente în provinci'a mteropolitana greco-catolica de Alb'a-Juli'a – Fagarasiu*, Blasiu, Tip. Seminarului archidiecestanu, 1877, 767 p.

¹⁷ Papp-Szilágyi, Joseph – *Enchiridion...*, pp. 235-241.

¹⁸ Ibidem, pp. 241-242, 242-244.

¹⁹ Ibidem, pp. 244-246.

²⁰ Ibidem, pp. 247-249.

²¹ Ibidem, pp. 246-247.

scrisori dimisionale, nu poate acorda promovări sau destituiri fără acordul episcopului²². Un capitol aparte este dedicat vicarilor foranei (asimilați juridic vechilor horepiscopi) inspectorii protopopiali²³.

Mai explicit și detaliat va fi Joan Rațiu în tratatul său de drept canonic, tratând despre obligațiile, drepturile și puterea episcopilor diecezeni²⁴, a episcopilor titulari²⁵ și coadjutori²⁶. Regimul canonic al vicarilor diecezeni episcopali este tratat amplu:

- 1) Funcția lui este recomandată, dar nu obligatorie (când episcopul e activ și în putere).
- 2) Cel numit trebuie să fie cel puțin subdiacon (nu mirean!), să fie celib, să provină din clerul secular (monahii nefiind admiși decât prin rescript pontifical), să aibă cel puțin 25 ani împliniți, să nu aibă încrengături familiale în dieceză sau poziții incompatibile cu cea vicarială (ex. canonicul penitențiar), să aibă un doctorat în teologie sau măcar să fie versat în teologie și drept canonic.
- 3) Puterea vicarului nu se poate extinde la: a) cele ce țin de ordinul episcopal, chiar dacă vicarul ar fi episcop titular (el doar îl suplinește pe episcop) decât cu acordul diecezanului, b) nu poate ține sinod diecezan fără acordul episcopului, nu poate decide în cauze criminale grave, nici înstrăina bunurile eclesiastice, nu poate face promovări sau acorda beneficii, nu poate da licență pentru ridicarea bisericilor sau mănăstirilor, nu poate absolvi sau dispensa în cazuri rezervate episcopului (doar prim mandat episcopal special).
- 4) Mandatul său încetează prin deces, prin revocare din partea episcopului, prin demisie, prin mutarea, depunerea sau decesul episcopului eparhiot.
- 5) De la vicarul general nu se poate apela la episcopul diecezan, juridic instanța lor canonică fiind una și aceeași.²⁷

²² Ibidem, pp. 249-251.

²³ Ibidem, pp. 251-253.

²⁴ Rațiu, Joane – *Institutiunile dreptului bisericescu...* pp. 299-312.

²⁵ Ibidem, pp. 313-314.

²⁶ Ibidem, pp. 315-316.

²⁷ Ibidem, pp. 325-328.

Pagini importante sunt acordate capitlurilor diecezane și atribuțiilor acestora²⁸, juristul deosebind activitatea capitulară cu scaunul eparhial ocupat, atunci capitlul având rol consensual și consultativ²⁹. Când scaunul eparhial este liber, capitlul numește vicarul capitular³⁰. Vicarul capitular trebuie ales la 8 zile după vacantarea scaunului eparhial, împreună cu un econom. Dacă s-ar neglija acest drept, mitropolitul sau în lipsa lui cel mai bătrân episcop rezidențial ar numi acești doi eclesiști. *„Când este împiedicat scaunul episcopesc, atunci capitlulu nu trebuie să aleagă numaidecât vicariu capitulariu, pentru că atunci încă este legătură între episcop și biserică. Fiind scaunul episcopal împiedicat, numai într-un cas special se poate alege vicarul capitular, când de ex. episcopul este prins între păgâni și eretici. Însă și atunci capitlulu îndată are să facă cunoscut lucrul acesta Scaunului Apostolic care apoi sau va confirma pre vicarul ales, sau va pune alt administrator.(!)”*³¹ „– s.n. Dacă episcopul are numit deja un vicar general, sau episcopul nu se află sub custodie strictă (s.n.) nu este necesară numirea unui vicar capitular, analog când episcopul este deturbat din scaunul episcopal de un guvern civil, eretic sau schismatic și așa ar fi împiedicat în guvernarea diecezei sale, atunci trebuie să-l suplinească vicarul său general (s.n.) când regimul diecesei nu este întrerupt în așa măsură, cât numai să se treacă puterea la capitlu”³².

Atribuțiile vicarului capitular sunt³³:

- 1) Permanența în oficiu, atâta timp cât scaunul eparhial e vacantat. Capitlul nu îl poate revoca sau schimba.

²⁸ Ibidem, pp. 330-333.

²⁹ Ibidem, pp. 333-334. Capitlul diecezan are rol consensual (de încuviințare) către episcop în problemele patrimoniale diecezane: la accesarea unor credite sau primirea unor dotări materiale sau la înstrăinarea unor bunuri diecezane. Iată unul din motivele pentru care după 1990 capitlul diecezan de Cluj-Gherla a dispărut. Mai are rol consensual la reducerea sau sporirea numărului de canonici. Capitlul are rol consultativ: când se aduc noi legi diecezane, la instituirea sau destituirea unor persoane eclesiastice, la întemeierea de mănăstiri, în problema patrimoniului diecezan, la guvernarea seminarului diecezan, la modificarea sau schimbarea fundațiilor pioase.

³⁰ Ibidem, pp. 334-336.

³¹ Ibidem, p. 335. Deci cazul alegerii unui vicar capitular putea fi, conform vechii discipline, doar pe timpul detenției la Dragoslavele, Căldărușani și Sighet a episcopului Iuliu Hossu (în intervalul 1948-1955), la Curtea de Argeș și ulterior la Căldărușani el putând fi vizitat inclusiv de canonicii diecezani.

³² Ibidem, p. 335.

³³ Ibidem, pp. 336-337.

- 2) Jurisdicția episcopală trece la vicarul capitular, ea încetând când noul episcop va „produce literele Apostolice de conferire a episcopatului” (deci la numirea pontificală în funcție!).
- 3) Nu poate exercita puterea ordinului episcopal (hirotoniri), dar poate apela la episcopii învecinați. Nu poate întreprinde acte de jurisdicție extraordinară (ex. indulgențe). Vicarul capitular mitropolitan nu poate exercita jurisdicție asupra episcopilor vicari sufragani. Nu poate da *litere dimisoriale* decât în cazuri particulare, nu poate conferi beneficii ce țin de poziția episcopului, ci doar beneficii ce țin de capitolu. Nu poate schimba sau altera statul diecezei (decât în caz de forță majoră). Nu poate înstrăina bunuri diecezane, nu poate atrage spre sine veniturile bisericilor vacante, nu poate face pacte sau capitulații cu o persoană alungată, mai ales dacă prin acestea s-ar reduce drepturile episcopale.

Observăm că după disciplina veche ordinarii diecezani clandestini de Cluj-Gherla au avut un comportament canonic cel puțin straniu. Lucrarea aduce informații canonice deosebite și despre activitatea capitulară, gradele canonicilor și *cursus honorum*, obligațiile și drepturile lor, alegerea acestora, dar și despre prelații neepiscopi.³⁴

Conciliile Provinciale ale Mitropoliei de Alba-Iulia și Făgăraș au legiferat și în privința capitlurilor catedrale, adesea reconfirmând drepturile și obligațiile lor. Astfel Conciliul I (1872)³⁵ în titlul II, cap. V, paragrafele 1, 2 prevedea: capitolul canonicilor substituie vechile presbiterii, îl sfătuiește pe episcop sau îi dă consensul, în timpul vacanței scaunului eparhial au putere de jurisdicție ordinară, la 8 zile alegând un vicar capitular, acesta urmând să transmită jurisdicția noului episcop. Au rol în alegerea episcopului diecezan, acolo unde este obicei administrează fundațiile diecezane, au drept la sigiliu, insignă capitulară, aleg 1 deputat de capitolu pentru sinoadele provinciale și 2 deputați pentru cele mitropolitane. Canonicii diecezani participă cu toții la sinoadele diecezane, au drept la titlul de *illustrissim*, de a celebra zilnic Sf. Liturghie, de a cultiva

³⁴ Ibidem, pp. 338-349. Sunt reproduse și Statutul capitolului Bobbian (pp. 342-345) și modul de alegere a canonicilor blăjeni (p. 347).

³⁵ *** *Conciliulu provincialu primu alu Provinciei Bisericesci Greco-Catolice Alba-Iulia si Fagarasiu tienutu la anulu 1872*, ed.II, Blasiu, Tip. Seminariulu Archidiececanu, 1886, pp. 37-39, 41.

științele, de a spovedi, de a nu absenta nemotivat din dieceză. În titlul I, cap. V, paragraful 2 este prevăzută alegerea vicarului capitular la 8 zile de la vacantarea diecezei, acesta trebuind să fie un preot abil, apt, necăsătorit; în același titlu, cap. VI se tratează despre vicarul episcopal general, primul în precedență după episcop, care primește o parte sau toată puterea de jurisdicție episcopală, poate convoca în anumite cazuri consistoriul episcopal, apelarea la sentințele lui se face la scaunul mitropolitan, mandatul său încetând la începerea vacanței episcopale³⁶.

Conciliul al II-lea Provincial (1882)³⁷ în titlul II, cap. I, paragraful 2 precizează componența canonicilor capitlului mitropolitan, atribuțiile canonicilor, iar în paragraful 6: normele de vot (2/3) și sancțiunea mitropolitului pentru promulgarea statutelor capitulare, majoritatea simplă a votului pentru alte decizii, notarul capitular putând participa la vot, necesitatea ședințelor lunare și a redactării de procese verbale³⁸.

De remarcat că manualul de *Administrație bisericească* a canonicului Ioan Genț³⁹ va sumariza atributele jurisdicționare ale mitropolitului, episcopilor, vicarilor capitulari sau canonicilor⁴⁰. De observat că volumul lui Genț prezintă nu doar prevederile canonice specifice Bisericii Române Unite ci și dispozițiile pontificale sau curiale de resort precum și privilegiile imperiale sau legile austro-ungare ce regulau activitatea ecleziastică (de pildă prevederile dreptului civil matrimonial, succesoral, patrimonial etc.). Volumul de *Administrație bisericească* a fost utilizat pe larg în academiile teologice unite din România până în 1948, fiind folosit chiar și la pregătirea preoților în clandestinitate.

Vacantarea scaunul mitropolitan în ianuarie 1918 prin decesul mitropolitului Victor Mihaly de Apșa va ridica din nou problema vicarului capitular, revista *Cultura Creștină* din Blaj publicând un articol dens, adus la zi din punct de vedere juridic, al canonicului dr. Ioan Coltor (1886-1934)

³⁶ Ibidem – p. 39, 41.

³⁷ ****Conciliulu Provincialu alu doilé alu Provinciei Bisericesci Greco-catolice Alba-Iulia si Fagarasiu ținutulu la anulu 1882*, ed.II, Blasiu, Tip. Seminariulu Archidiecezanu, 1886, pp. 81-101.

³⁸ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 51-52, 67.

³⁹ Genț, Ioan – *Administrația Bisericească*, Oradea mare, Tip. Nagyvárad, 1912, 766 p.

⁴⁰ Ibidem, pp. 167-172, despre canonici și capitlurile catedrale pp. 179-180, despre vicarul capitular și vicarul general p. 181, despre consistoarele episcopale pp. 172-173 și atributele judecătoriilor ecleziastice (pp. 173-179).

legat de acest subiect din care vom retranscrie (corectând tacit unele forme arhaice):

„....În termen de 8 zile după ce o dieceză rămâne fără păstor, capitolul bisericii catedrale la care a trecut jurisdicția episcopului alege vicarul capitular. Termenul de 8 zile se notează nu dela datul vacanței, ci de la datul cunoștinței sigure despre vacanță. El poate fi scurtat, numai nu cumva cu viclenie să se scurteze, de pildă ca un canonic să nu poată sosi la vreme la votare. Nu poate fi prelungit. La caz că în 8 zile alegerea nu se face, dreptul de a numi v.c. trece la mitropolitul, iar când ar fi vacant sediul mitropolitan, trece la cel mai vechi sufragane. Ales poate fi numai un membru al capitolului, de cel puțin 25 de ani, capabil de slujba aceasta. Sigur că în caz de necesitate se admite alegerea unui necapitular.

Alegerea se întâmplă prin votare (care nu e de lipsă să fie secretă) și cu majoritate de voturi. La caz de voturi egale, numirea v.c. trece la mitropolitul respectiv la cel mai vechi sufragane. Nu pot fi aleși doi ori mai mulți vicari capitulari. Nici un substitut de vicar capitular. Ales odată, rămâne până ce noul episcop și-a prezentat capitolului scrisorile apostolice de denumire.

Prin alegere el obține toată puterea ordinară de jurisdicție a episcopului și încă în mod irevocabil și privativ pentru capitol. Acesta nu poate să-și rezerve o parte a jurisdicției, nu o poate revoca, nici condiții nu poate pune pentru exercitarea ei. În caz de absență sau morb (boală), însuși v.c. – nu capitolul – este în drept să-și numească locșinător, însă numai pe timp scurt.

Facultățile extraordinare care se conced episcopilor din partea Scaunului apostolic în mod abitual după dreptul mai nou le are și v.c.

Prin urmare v.c. poate face vizitațiuni canonice dacă a trecut un an de la ultima vizitație canonică, poate la un an convoca sinodul diecezan (nu provincial), poate face statute diecezane care să oblige și pe timpul viitorilor episcopi, poate împreună două sau mai multe beneficii ca și episcopul. Are dreptul să suspende, să excomunică, să lovească prin interdict și să dea toate dezlegările și dispensările, pe care abitual le-ar putea da episcopul. Poate aproba confesori, asista la celebrarea căsătoriei și permite altui preot aceasta, binecuvânta (nu consacra) biserici. Nu poate însă să facă înnoiri în paguba bisericii sau a episcopului. Nu are puțința să înființeze mănăstiri noi., să înstrăineze bunurile bisericii catedrale ori bunurile

mensei episcopale să le dea capitolului, nici să excardineze preoți, nici să aprobe statute ori să înființeze confraternități. Nu-i stă în voie să confere beneficii, fie acele vacante înainte sau după văduvirea diecezei, ci să pună administratori sau să ceară aprobarea pentru conferirea beneficiului de la Scaunul apostolic care ușor se dă. V. c. nu trebuie amintit la liturghie, nici nu e obligat să aplice liturghia pentru popor. Nu poate concede indulgențe. Actele vicariale le sigilează cu sigiliul capitular.

Toate limitările acestea de drept, induse pentru abuzurile comise uneori cu ocazia sedisvacanței, v.c. poate cu învoirea sfântului Scaun, ori când există datină contrară legitimă, să nu le observe. Se pretind însă motive suficiente pentru o astfel de relaxare a legilor.”⁴¹

Acest articol va fi cel mai explicit în detalierea atribuțiilor canonice ale unui ordinariu diecezan neepiscopal.

Anul 1918 va aduce însă nu doar o reconfigurare geopolitică ci și implementarea Codului de Drept Canonic Pian-Benedictin (Codex Juris canonici Senior sau CIC 1917) promulgat în toamna anului 1917 pentru Biserica Romano-Catolică și, odată cu dispariția Imperiului Austro-Ungar, o modificare a raporturilor de subordonare a episcopilor catolici din fostul Regat Maghiar față de Sf. Scaun. CIC 1917 va sistematiza și va unifica practica juridică a Bisericii Latine, constituind un punct de referință și pentru Biserica Greco-Catolică din România. Raportarea dreptului particular al Bisericii Greco-Catolice din România față de CIC 1917 va fi analizată de canoniștii greco-catolici interbelici prin diferite studii. Menționăm astfel volumul preotului canonist Felician Bran (1864-1939) care va analiza în detaliu noile raporturi canonice⁴², urmat de tratatul profesorului Dr. Vasile Chirvaiu⁴³, volum în care problema dependenței de

⁴¹ Coltor, Ioan – *Vicarul capitular și sfera lui de activitate*, in *Cultura Creștină*, Blaj, 1918, VII, nr. 3-4, pp. 79-80.

⁴² Bran, Felician – *Dreptul canonic Oriental. Vol. I. Prolegomene*, Lugoj, Ed. Autorului, 1929, 203 p., pp. 71-121, dar mai ales pp. 111-121. Volumul va oferi și un prețios compendiu de istorie a dreptului canonic latin și a celui bizantin.

⁴³ Chirvaiu, Vasile – *Drept Bisericesc comparat după codificarea cea mai nouă latină și orientală. Volumul I. Instituțiuni de drept bisericesc. Izvoare, colecțiuni și Cartea I-a din Codul nou*, Oradea Chiriașii Tipografiei românești, 1932, 440 p. Lucrarea era planuită să apară în patru volume. Au apărut volumul I și volumul dedicat dreptului matrimonial.

CIC 1917 a dreptului local va fi mult mai amănunțit și tehnic analizată⁴⁴. Aceste ultime două lucrări vor constitui și textele de referință pentru studiul dreptului canonic în academiile teologice greco-catolice românești, însuflându-se studenților (și viitorilor preoți) spiritul accentuat de reverență față de disciplina latină în defavoarea celei bizantine (și / sau a celei proprii greco-catolice), formându-se și o viziune *juridistă* asupra problemelor pastorale. Ca o reacție la tendința canonică latinizantă a apărut un monumental volum realizat de viitorul episcop martir al Lugojului, dr. Ioan Bălan, dedicat originilor dreptului canonic românesc⁴⁵. Demersul său venea în întâmpinarea dorinței Congregației Orientale de a colecta izvoarele canonice particulare răsăritene, în vederea realizării unui Cod Canonic Oriental cu principii directoare unificatoare. Două studii despre capitule mai trebuie semnalate, unul al canonicului și prepozitului blăjean Dr. Victor Macaveiu⁴⁶, dar mai ales cel al prepozitului lugojean dr. Nicolae Brînzeu⁴⁷, ultimul fiind de departe cea mai utilă sinteză despre istoria capitlurilor, atributele și modul lor de funcționare, despre rosturile canonicilor și rolul acestora în buna funcționare a unei eparhii. Pentru lucrarea de față partea importantă a studiului este conferită de tratarea situației episcopiei vacante⁴⁸. Autorul precizează canoanele din CIC 1917 (can. 429-444) care tratează această situație. Canonul 429 este semnificativ: „*Scaunul, prin captivitatea, deportarea, exilul sau inabilitatea episcopului, fiind*

⁴⁴ Ibidem, pp. 199-219. Volumul va publica și textul Legii Cultelor din 1928 (pp. 402-412), normele ei de aplicare (pp. 412-420, textul Concordatului cu Sf. Scaun (pp. 421-428), Legea de ratificare a acestuia (pp. 428-429), tratatul luând în considerare și aplicarea CIC 1917 la aceste acte normative.

⁴⁵ Bălan, Ioan – *Codificazione Canonica orientale. Fonti. Fascicolo X. Disciplina bizantina. Rumeni. Testi di diritto particolare dei rumeni*, Roma, Tip. Poliglota Vaticana, 1933, 880 p. Canonicilor, capitlului, atribuțiilor canonice, numirii, promovării, drepturilor, îndatoririlor și privilegiilor acestora le sunt acordate pp. 115-143, vicarul capitular fiind tratat la pp. 851-853 și 857, vicarul capitular mitropolitan la pp. 857-861, iar vicarul general diecezan la pp. 861-865. Izvoarele consultate de Ioan Bălan sunt din timpurile medievale și până în anii când și-a desăvârșit lucrarea.

⁴⁶ Macaveiu, Victor- *Capitulul Metropolitan din Blaj. Întemeierea și rolul lui în trecutul nostru*, in *Cultura Creștină*, Blaj, 1937, nr. 4-5, pp. 230-245.

⁴⁷ Brînzeu, Nicolae – *Capitulele catedrale – notițe despre drepturile și îndatoririle canonicilor*, in *Cultura Creștină*, Blaj, 1942, nr. 10-12, pp. 539-565.

⁴⁸ Ibidem, pp. 562-563.

atât de împiedicat, încât nici măcar prin scrisoare să nu poată el comunica cu diecezanii, guvernarea diecezei, de cumva S. Scaun nu dispune altcum, să fie în seama vicarului general al episcopului, ori a altui bărbat biserican desemnat de el. În anumit caz, din motive, episcopul poate delega pe mai mulți, cari să-și urmeze unul altuia în serviciu. În lipsa acestora, ori cum s-a mai spus mai sus, ei împiedecați fiind, capitlul bisericii catedrale să-și aleagă vicarul său, care să ia în mână guvernarea cu puterea de vicar capitular. Cine a primit, în sensul celor de mai sus, guvernarea diecezei, are să înștiințeze cât mai curând S. Scaun despre împiedicarea scaunului și despre slujba primită⁴⁹. Autorul definește vacanța comună eparhială (cauzată de decesul episcopului, de transfer, de renunțarea (demisia) primită de Sf. Scaun sau de depozedare (depunere din treaptă), această situație fiind clarificată de can. 430⁵⁰, canoanele 431-444 fiind dedicate vicarului capitular. Can. 431 precizează că un episcop vecin al diecezei sau mitropolitul provinciei respective, în caz că sunt desemnați *administratori* ai diecezei vacante, au atributele unui vicar capitular. Celelalte canoane (can. 432-444) reiau în amănunt prevederile descrie în 1917 de canonicul Ioan Coltor, doar vârsta candidatului la vicariatul capitular să fie de 30 de ani, se menționează rolul economului (can. 442) aflat în subordinea vicarului capitular⁵¹. Vom regăsi prevederile can. 429 ca bază pentru decretul *De nominatione substitutorum* din 1948. Un canon important este can. 405: doar episcopul poate numi *canonici onorari diecezani* (onorifici), având sfatul capitlului respectiv. Acest drept este denegat vicarului general sau al celui capitular. Canonicii onorari au dreptul la insignele canonice și scaun în cor (can. 407)⁵². Canonicii pensionați (își primeau pensia din partea statului, nemaiaivând rol activ în capitlu sau în administrație) își păstrau privilegiile, proedria și onorificențele canonice⁵³.

Tradiția istorică până la al II-lea Război Mondial a Bisericii Greco-Catolice din România cunoaște multe situații atipice în care eparhiile au fost conduse în timpuri de criză. Ne gândim la faimoșii *directori diecezani*

⁴⁹ Ibidem, p. 562.

⁵⁰ Ibidem, p. 563.

⁵¹ Ibidem, p. 563.

⁵² Ibidem, p. 565.

⁵³ Ibidem, p. 564.

iezuiți din perioada de debut a Unirii: Josef Bardia SI și George Regai SI între 1713-1721, asistați de vicarul general al diecezei greco-catolice (încă nepreconizate) a Albei-Iulii (Făgărașului)⁵⁴, apoi *directoratul* părintelui Adam Fitter SI, după moartea episcopului Ioan Giurgiu Patacky (1727) între 1727-1730⁵⁵. Plecarea la Viena și mai apoi fuga la Roma a episcopului Inochentie Micu Klein a cauzat o stare de necesitate canonică (forță majoră), conducerea episcopiei fiind disputată între episcopul fugar, mai apoi exilat, și vicarii săi generali, excomunicarea teologului iezuit lansată de la Roma de către vlădicul Inochentie impunând Sf. Scaun numirea unui *vicar apostolic* în persoana lui Petru Pavel Aron (fost vicar general)⁵⁶. De remarcă că până la abdicarea (forțată) a episcopului Klein în 1751, nici Papa, nici împărăteasa Maria Theresia (în calitate de Regină a Ungariei) nu au putut numi / preconiza un alt episcop diecezan, Sf. Scaun mulțumindu-se cu situația vicarului apostolic (Aron, până la numirea, preconizarea și consacrarea episcopală neavând autoritate morală asupra clerului care îl recunoștea pe Inochentie drept conducător diecezan legitim). Se mai poate observa că în interregnul dintre moartea episcopului Petru Pavel Aron (1764) și numirea episcopului Athanasie II Rednic (1765) dieceza a fost condusă de același Athanasie Rednic, fost vicar general al lui P.P.Aron, întărit vicar diecezan (capitular, dar formal Capitlul nu exista, fiind întemeiat în 1807) de Primatele de Strigoniou⁵⁷. Odată cu consolidarea Unirii și cu înzestrarea episcopiiilor nu doar cu clerici pregătiți ci și cu aparate

⁵⁴ Nilles, Nicolaus – *Symbolae ad Illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in Terris Coronae S. Stephani*, 2 vol., Oeniponte (Innsbruck), Typ. Feliciani Rauch, 1885, vol. I, pp. 398-402, 443-461

⁵⁵ Ibidem, I, pp. 480-496, II, pp. 497-511..

⁵⁶ Ibidem, II, pp. 571-604. Pentru context vezi și Pâclișanu, Zenovie – *Istoria Bisericii Române Unite*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2006, Ed. Galaxia Gutenberg, pp. 305-345 dar și Pall, Francisc – *Inochentie Micu Klein. Exilul la Roma (1745-1768)*, 3 vol., Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, Centrul de Studii Transilvane, 1997, I, pp. 63-140, II, pp. 171-379 (documente). De remarcă faptul că în perioada 1970-1989 figura vlădicului Klein a fost instrumentalizată de ierarhii greco-catolici în activitatea lor petiționară, accentul fiind pus pe lupta națională a acestuia, pe fidelitatea acestuia față de Scaunul Apostolic. Nu a fost considerată (cu excepția lui Nilles), nici aprofundată (nefiind nici până în ziua de astăzi) îndeajuns *activitatea canonică* a episcopului Klein și consecințele *canonice* ale activității sale.

⁵⁷ Nilles – op. cit., II, pp. 622-631.

administrative canonice stabile și funcționale, situațiile de criză au putut fi rezolvate rapid și corespunzător. Biserica Greco-Catolică din România a cunoscut în perioada interbelică și cazul episcopilor auxiliari, primii ierarhi de această calitate fiind Dr. Florian Stan (1857-1924), numit și consacrat în 1922 titular de Axiopolis, auxiliar al diecezei de Oradea-Mare, și prepozitul lugojean Ioan Boroș (1850-1937), numit în 1922 auxiliar de Tesbia, neconsacrat⁵⁸. Nici situația administratorilor apostolici nu le-a rămas necunoscută ierarhilor din prima jumătate a sec. XX, Iuliu Hossu deținând administrația apostolică a nou înființatei eparhii a Maramureșului (între 19.VII.1930-30.I.1931) dar și a unei porțiuni a diecezei Orăzii-mari (cea căzută sub administrație maghiară între 1940-1944) între 24.VIII.1941-21.XI.1945. Moartea mitropolitului Alexandru Nicolescu în 5.VI.1941 nu a putut fi urmată de alegeri mitropolitane datorită noului context politic (provincia mitropolitană fiind fragmentată în două părți de linia de demarcație stabilită la Viena în 1940), arhidieceza fiind din acel moment condusă de administratori apostolici⁵⁹.

Nu întâmplător a apărut studiul prepozitului Nicolae Brînzeu dedicat capitlurilor diecezane în 1942. Războiul Mondial cu atrocitățile lui, inclusiv pe plan religios, precum și noua și incerta reconfigurare a liniilor de demarcație dintre statele europene⁶⁰ a impus Scaunului Apostolic recurgerea frecventă la numirea administratorilor apostolici în diecezele

⁵⁸ Despre cazul acestor arhieriei a se vedea Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 206-209 și Boroș, Ioan – *Memorialistica*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2012, pp. 291-292, 311-354. De remarcat că în 2001, într-o discuție cu preotul dr. Silvestru Augustin Prunduș, acesta a afirmat că nu știuse niciodată despre faptul că Boroș a fost arhiepiscop titular. Iar Părintele Prunduș a fost unul din cei mai erudiți clerici în domeniul istoriei ecleziastice greco-catolice.

⁵⁹ Despre situația imediat următoare decesului mitropolitului Nicolescu în arhidieceză a se vedea Dimcev, Alexis – *M-am căsătorit sufletește cu Biserica. Drumul unui martir Vasile Aftenie (1899-1950). Biografie critică*, București, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2014, pp. 59-83. Conflictul dintre prepozitul Victor Macaveiu, ales vicar capitular, ierarhul auxiliar Vasile Aftenie, numit administrator apostolic de S. Scaun în iulie 1941 și ulterior numirea în acest post a episcopului de Oradea Mare, Valeriu Traian Frențiu din august 1941, sunt bine și documentat descrise.

⁶⁰ Folosim sintagma *linia de demarcație* dintre două state când granița acestora a fost modificată în timp de criză internațională. Termenul *frontieră* descrie fruntaria unei țări după semnarea unui tratat de pace.

vacante sau în părțile unor dieceze reconfigurate în urma unor modificări teritoriale.

Odată cu invazia trupelor sovietice spre Apus în toamna lui 1944 numirea unor ordinari diecezani substituiți a devenit un imperativ canonic în teritoriile ce urmau a fi ocupate de Armata Roșie (exponenta militară a unui regim politic anti-religios militant). Dieceza greco-catolică a Munkacsului (Mukačevo), având credincioși preponderent etnic rusini (ruteni), după decesul episcopului Alexandru Stojka (1943) a cunoscut administrația apostolică a episcopului rezidențial de Hajdudorogh, Miklos Dudás (1902-1972) până în 1946; datorită componenței etnice a acestei provincii o viitoare alipire la U.R.S.S. era de prevăzut. Administratorul apostolic în 24.IX.1944 a consacrat într-un episcopat pe fericii martiri episcopii Theodor Romža (1911-1947) și Peter Orosz (1917-1953), delegând funcția ordinarială lui Th. Romža. Romža și Orosz vor consacra în decembrie 1944 ca episcop pe Alexandru Chira (1987-1983), care va urma în succesiunea lui Romža și a lui Orosz, desigur conducându-și dieceza în intervalele în care nu se afla deținut în lagărele sau închisorile sovietice⁶¹. Exemplul Ucrainei Carpatice (Carpatalia) va deveni imperativ pentru episcopul unit al Maramureșului, viitorul mucenic Alexandru Rusu, acesta numindu-și un ordinaru substituit pentru regiunea Maramureșului istoric, regiune amenințată cu anexarea la Ucraina Sovietică⁶². Este meritul cercetătorului Viorel Rusu din Baia-Mare identificarea documentului prin care episcopul Alexandru Rusu îl numea în 10.VIII. 1944 ca ordinaru substituit pentru regiunea Maramureșului istoric pe vicarul foraneu (inspectorul protopopial) al Vișeuului de Sus, preotul Victor Ștețiu: *„găsim a fi indicat, ca pentru tot timpul cât va dăinui această situație – care nu-i exclus să se agraveze în viitor și mai mult – să-Ți conferim, cum prin aceasta Îți și conferim dreptul de-a deprinde, în numele și în*

⁶¹ Botlik, József – *Hármas Kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1647-1997)*. (Sub Crucea cu trei brațe. Greco-catolicii din Ucraina carpatică de la Unirea de la Ung până în zilele noastre), Budapest, Uj Mandátum Kd., 1997, 335 p., mai ales pp. 270-284.

⁶² Rusu, Viorel – *Rezistența Bisericii Greco-Catolice din Maramureș în perioada 1940-1944. Rolul Episcopului Dr. Alexandru Rusu*, în Pop, Romul (ed.) – *120 de ani de la nașterea Episcopului dr. Alexandru Rusu*, Baia-Mare, Ed. Scriptorium, 2004, pp. 207-228. Pentru contextul istoric a se vedea Bodea, Gheorghe – *O pagină dureroasă, puțin cunoscută, din istoria Maramureșului*, în *Acta Musei Napocensis*, Cluj-Napoca, 1984-1993, XXVI-XXX, vol.II Istorie, pp. 387-415.

încredințarea Noastră specială, față de toți credincioșii Noștri din părțile arătate care nu pot comunica cu Noi, întreaga putere de jurisdicție episcopască necesară pentru bunul mers al pastorației și administrației bisericești de acolo. Față de toți acești credincioși ai Noștri – avizați de noi prin oficiile protopopești respective din Sighet (ambele protopopiate), Dragomirești și Bixad (pentru cei din Ugocea) – Frăția Ta ești împuternicit, prin acest decret de jurisdicție, să poți aproba, deplin drept, în tot timpul cât va trebui să fim socotiți, în întregime ori în parte, ca sedes impedita, tot ce reclamă, după normele în vigoare ale Eparhiei Noastre, aprobarea acestui Ordinariat.

De asemenea vei putea aproba, evident, și dispensele matrimoniale cu excepția celor de consângenitate și afinitate de la gradul IV în sus, pentru care va trebui să ceri (cum o facem și Noi) motivat de la Nunțiatura Apostolică din capitală, aprobarea Sf. Scaun. Vei ști însă că, întrucât nici capitala n-ar fi accesibilă, prin corespondență ori altfel (prin curieri) și întrucât chestiunea n-ar putea suferi amânare, ai, din împuternicirea Sf. Scaun Însuși, puterea de-a dispensa de la toate piedicile care pot fi, respectiv se obișnuiesc a fi dispensate.

La fel, Te autorizăm să poți face consacrările cu Sf. Mir (vase sacre etc.) rezervate Episcopului.

Toate aceste puteri urmează a fi desprinse, evident, totdeauna cu grijă și cautele cerute de normele bisericești în vigoare și despre toate se va purta evidență într-un registru cu totul aparte.

Deodată dispunem ca toate puterile de mai sus să poată fi deprinse, în cazul că și scaunul de vicar al Frăției Tale ar fi împiedicat, pentru părțile împiedicate (și numai pentru acestea) – în cadrul și tenoarea celor de mai sus – și de șefii districtelor Ciscarpatin, Sighet și Iza, avizați de Noi prin transmiterea unei copii a acestui Decret, care urmează a aviza, la rândul lor ocazional, ori prin curieri toate unitățile în subordine”⁶³. Odată ce integritatea Maramureșului Românesc a fost menținută și administrația românească a fost reinstaurată oficial, această delegare de jurisdicție a încetat, în urma dispoziției ierarhului rezidențial (30.XI.1944). Observăm că în situațiile de forță majoră (starea de necesitate) episcopul eparhial (nu Nunțiatura) își putea numi un ordinariu substitut, cu puteri episcopale (mai puțin de a conferi ordinele

⁶³ Rusu, Viorel – *Episcopia Greco-catolică a Maramureșului în perioada 1940-1944, pro manuscripto*, Cluj-Napoca, 2016, 57 p., decretul la pp. 51-52.

sacre), acest substitut putând, în cazuri extreme, să acorde și dispense rezervate Sf. Scaun. În caz că prin curieri sau scrisori contactul cu episcopul sau cu Nunțiatul (în 1944-încă cea dela Budapesta!) se putea face, desigur că era indicat cererea consimțământului, în caz că nu era vorba de situații de urgență. Ordinariul substitut trebuia să respecte dreptul canonic propriu al diecezei, să țină evidența actelor executate în *această* calitate (de ordinariu), iar în caz că el urma a fi împiedicat (arest, deportare, prizonierat), puterile sale urmau să descindă asupra unor vicari foranei din părțile împiedicate (izolate). Atât ordinariul substitut cât și cei ipotetic vizați de succesiunea lui erau înștiințați solemn, simultan, de către episcopul eparhial.

Odată cu instaurarea guvernului marionetă dr. Petru Groza problemele mitropoliei Unite de Alba-Iulia și Făgăraș s-au multiplicat. Alegerea de mitropolit din primăvara anului 1946 ar fi dus la ocuparea acestui post de către Alexandru Rusu (ales canonic, agreeat de Sf. Scaun) dar acesta neprimind agreementul guvernului, arhidieceza Blajului a fost în continuare condusă de *administratori apostolici* (episcopii viitori martiri: Valeriu Traian Frențiu al Orăzii Mari, iar din 1947 episcopul titular de Moglena, Ioan Suciu)⁶⁴.

În dieceza de Cluj-Gherla prima avertizare publică asupra persecuției care se întrevedea deja la orizont a făcut-o canonicul Dr. Cosma Avram, într-un articol sugestiv intitulat „*Cununa*”, apărut în timpul Postului Mare din 1948⁶⁵, surprinzător fiind faptul că cenzura a permis apariția acestui articol. Eruditul canonic recomanda practicarea eroismului cotidian, postul și abinențele legate de acesta fiind o pregătire pentru eroismul necesar înfruntării prigoanei externe. Câteva propoziții vor fi, credem, sugestive: „*Nicio prigoană, venită din afară, nu se poate asemui în greutate și în intensitate, dar nici în măreție, cu această prigoană pe care fiecare creștin trebuie să și-o aplice – pentru a se putea astfel învrednici cu cununa eroismului, care aechivalează cu fericirea veșnică.(...) Creștinul, conștient de marea*

⁶⁴ Bucur, Marius – *Tentative de manipulare a Bisericii Române Unite. Sinodul electoral din martie 1946*, în Pop, Romul (ed.) – *120 de ani de la nașterea Episcopului dr. Alexandru Rusu*, Baia-Mare, Ed. Scriptorium, 2004, pp. 229-240.

⁶⁵ Avram, Cosma – *Cununa*, în *Curierul Creștin*, Cluj, 1948, XXX, nr. 6, pp. 40-42 (15.III.1948). Vezi și Birtz Kierein Făgăraș 2008, p. 8.

lui vocație, e singurul capabil să înțeleagă conținutul acestui cuvânt – prigoană. (...). Fericiți vor fi când vă vor batjocori și vor zice cuvânt rău – pe nedreptul – împotriva voastră, pentru că mărturișiți învățătura și viața Mea în voi.⁶⁶”

A fost meritul cercetătorului Dr. Sergiu Soica de a publica procesele verbale și câteva documente anexe ale conferințelor episcopale greco-catolice de la Oradea din 16-17.VI.1948 și 26.VIII.1948⁶⁷, aceste conferințe stabilind atitudinea ierarhiei greco-catolice (în sinergie cu cea romano-catolică) pentru înfruntarea persecuției ce se profila la orizont. Astfel în 17.VI. 1948 s-a stabilit: „*Corul Episcopal cu unanimitate pronunță și stabilește că drepturile metropolitane de reprezentare a Bisericii Române Unite în tot timpul vacanței scaunului mitropolitan, atât după tradiția cât și după spiritul Conciliilor noastre provinciale îi revin Episcopului Senior, de forurile laice și împrumutat de la ortodocși, de Locotenent Mitropolit. Aceasta se va aduce la cunoștința Sfintei Congregații a Bisericii Orientale și apoi și Guvernului*”⁶⁸. Faptul s-a și realizat, răspunsul Congregației fiind citit în conferința din 27.VIII.1948: „*I.P.S. Valeriu (Traian Frențiu – n.n.) face cunoscut Corului Episcopal cuprinsul scrisorii trimisă de Sf. Congregație Orientală, semnată de Eminența Sa Cardinalul Eugen Tisserant, prin care se comunică, că în timpul vacanței scaunului mitropolitan, Capul Bisericii Române Unite este seniorul Corului episcopal, care reprezintă Biserica de câte ori este nevoie în fața autorităților civile și bisericești...*”⁶⁹. Valeriu Traian Frențiu se va și semna de altfel în calitate de Locotenent Mitropolit.

Astfel, pe când episcopii rezidențiali greco-catolici au avut libertate de mișcare, bucurându-se încă de recunoașterea statutului lor de către autoritățile civile, s-a decis că seniorul *Corului episcopal* (cel mai vechi

⁶⁶ Ibidem, p. 41.

⁶⁷ Soica, Sergiu – *Eparhia Greco-catolică de Oradea și Securitatea în anul 1948*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2014, 343 p. Sunt publicate o notă informativă a delatorului Vespasianus din 16.VI.1948, care sintetizează discuțiile preliminare (pp. 147-151), procesul verbal al conferinței din 17.VI.1948 (pp. 151-155), memoriile episcopilor cu aceeași dată către Prezidiul RPR (pp. 156-157), către Consiliul de Miniștri (pp. 158-159), către Ministrul Cultelor (p. 160) și Pastorală întregului Episcopat Greco-catolic din 24.VII.1948 *Cuvânt de mărturie pentru ceasul de față* (pp. 168-177). Vor fi publicate și protocolul conferinței episcopale din 26-27.VIII.1948 (pp. 179-183), scrisorile episcopatului greco-catolic cu aceeași dată către Ministrul Cultelor (pp. 184-185, 188-194), către Ministrul Învățământului (pp. 185-187) și Pastorală comună către toți credincioșii (pp. 195-202).

⁶⁸ Ibidem, p. 153.

⁶⁹ Ibidem, p. 181.

episcop *consacrat*, nu cel mai vârstnic!) să fie abilitat la purtarea titlului de *Locotenent Mitropolit*, fiind considerat Capul Bisericii Unite. Poziția a fost deținută de episcopul martir Valeriu Traian Frențiu (consacrat episcop în 1912), el fiind urmat la precedență de Iuliu Hossu (consacrat în 1917), Alexandru Rusu (1931), Ioan Bălan (1936), Ioan Suciu și Vasile Aftenie (1940). După moartea martirică a episcopului Frențiu în temnița de la Sighet (11.VII.1952) poziția proedrică ar fi trecut la Iuliu Hossu, acesta renunțând în favoarea lui Alexandru Rusu, *ales* deja mitropolit în 1946. De altfel, în memoriile din 1955-1956, Alexandru Rusu va folosi sintagma *mitropolit ales*. După decesul mitropolitului ales Alexandru Rusu în închisoarea de la Gherla (9.V.1963), ceilalți vechi episcopi rezidențiali fiind martirizați anterior, Iuliu Hossu a ajuns de drept capul Bisericii Unite, poziție pe care a deținut-o până în 1970. După moartea cardinalului Hossu funcția va fi preluată de episcopul Dr. Ioan Dragomir (consacrat în 6.III.1949), episcopul îndrituit, Ioan Ploscaru (consacrat în 30.XI.1948) refuzând să accepte sarcina proedrică.

Constatăm astfel că alegerea mitropolitană din Cluj, din 1986 a fost necanonică, episcopul Alexandru Todea (consacrat în 19.XI.1950), în urma decesului episcopului mărturisitor Ioan Dragomir (25.IV.1985) și a renunțării din partea episcopilor Ioan Ploscaru (consacrat în 30.XI.1948) și Ioan Chertes (consacrat în 24/ 25. XII.1949) devenind oricum proedru (Cap al Corului Episcopal). Titlul la care putea beneficia era cel mult de *Locotenent Mitropolit*, vacanța scaunului mitropolitan neputând fi împlinită în condiții de persecuție. (Ea nu a putut fi împlinită nici în 1946, când Biserica Greco-catolică se bucura încă de aparența plenarei libertăți).

Cine a răspuns pregătirilor pentru înfruntarea prigoanei a fost Scaunul Apostolic, prin faimosul Decret *De nominatione substitutorum*. Documentul a fost publicat deja în integralitatea lui⁷⁰, de asemeni și

⁷⁰ Tempfli, Imre – *Sárbor és napsugárbor. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892-1966* (Din noroi și raze de soare. Viața și timpul lui Károly Pakocs, vicar episcopal, 1892-1966), Budapest, EMET, 2002, pp. 963-971, republicat în Birtz Kierein 2010, pp. 282-288, republicat în Bucur, Ioan Marius (ed.) – *Culpa de a fi greco-catolic. Procesul Episcopului Alexandru Rusu* (1957), Cluj-Napoca, Ed. Mega /Argonaut, 2015, pp. 89-98. Despre discuția legată de acest document vezi și Făgăraș, Sabin – *Facilitățile acordate de Sfântul Scaun în 1948 Bisericii Greco-catolice din România*, în Gudea, Nicolae; Ruscă, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 267-280.

traducerea lui românească, realizată la Oradea în 12.IX.1948⁷¹. Oferim fragmentul tradus referitor la numirea substituiților diecezani: „Numirea înlocuitorilor (substituiților) 29.VI.1948

În situația în care episcopul este alungat, exilat sau greu de găsit, astfel încât nici prin scrisoare nu ar putea comunica cu credincioșii în mod liber, episcopul rezidențial va numi cât mai curând posibil doi preoți care să preia conducerea diecezei.. Unul din aceștia va fi succesorul celuilalt, în conformitate cu hotărârea episcopului.

În cazul morții episcopului și când alegerea vicarului capitular este imposibilă din cauza împrejurărilor extraordinare, se pot înlocui unul cu altul. Cel care preia conducerea în acest fel va comunica cât mai curând posibil Sf. Scaun despre această sarcină pe care a preluat-o și imediat va numi un preot care să urmeze celui deja ales.

Cel care preia conducerea în conformitate cu aceste dispoziții are aceleași obligații și aceleași drepturi ca și episcopii rezidențiali, se bucură la fel ca episcopii rezidențiali de toate facultățile extraordinare enumerate mai jos, în afara celor care au caracter episcopal, pe care ei nu- l au.⁷²” Urmează 12 puncte legate de celebrarea Sf.Liturghiei, 1 legat de spovezi și dezlegarea de cenzuri eclesiastice (pct. 17), despre procesele matrimoniale (pct. 18-20), pentru celelalte sacramente (pct. 21-25), dispensa pentru voturile monahale (pct. 26-28), pentru post și ajun (pct. 29), portul veșmintelor laice (pct.30), celebrarea în ritul tolerat a tuturor sacramentelor, inclusiv celebrarea Liturghiei în rit latin de către preoții căsătoriți, cu grijă pentru evitarea scandalului(pct.31-32), facultăți pentru familii catolice birituale (pct. 33), dispensă de la vârsta canonică pentru hirotonire (pct. 34), prelungirea automată, cât durează imposibilitatea de a se lua legătura cu Sf. Scaun a facultăților quinquenale sau a altora. Rămân rezervate Sf. Scaun dispensarea de la celibat, dispensa de la căsătoria ratificată dar neconsumată, de la piedica afinității a gradului I în linie dreaptă, dispensa clericilor de la studii canonice și numirea în sens strict a episcopilor. Oferim și o traducere proprie: „Dacă episcopul rezidențial ar fi dus în captivitate

⁷¹ Birtz, Remus Mircea – *Cronologia ordinarilor diecezani...*, pp. 89-95, Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 133-139.

⁷² Birtz, Remus Mircea – *Cronologia ordinarilor diecezani...*, p. 89.

(deținut), alungat, exilat sau împiedicat de o altă inabilitate, astfel încât să nu poată comunica nici măcar prin scrisori în mod liber cu diecezanii săi, episcopul să numească cât mai degrabă doi preoți care să preia conducerea diecezei, unul urmînd celuilalt după cum a fost specificat de episcop. Dacă acel episcop ar deceda, din acei preoți unul va succeda celuilalt, în cazul când datorită circumstanțelor extraordinare ar fi imposibilă alegerea canonică a vicarului capitular. Odată ce preia conducerea diecezei, după modul de mai sus, dacă este posibil preotul va anunța Sf. Scaun despre sarcina asumată și va numi imediat un alt preot, ca înlocuitor al său, care să succedă celuilalt ales”.

Decretul a fost completat cu un document auxiliar *Facultates specialissimae* (29.VII.1948)⁷³, document care aduce clarificări unor paragrafe ale precedentului. Aceste norme prevăd menținerea acestor facultăți cîtă vreme durează această stare de lucruri (persecuția), dacă ele nu ar fi revocate de Sf. Scaun (pct.II).

Facultățile ordinarilor pot fi subdelegate (cf. Can. 198, par. 2, CIC 1917) fie delegaților episcopali, fie în cazul superiorilor monahali supușilor acestora, subdelegații observînd normele de drept și cele acum prescrise.. Sf. Scaun își rezervă cazurile precizate anterior (pct.III). Numirea episcopilor, a administratorilor apostolici, demisia acestora sau mutarea lor la altă dieceză rămân rezervate (Scaunului Apostolic). Vicarii capitulari pot exercita atribuții episcopale, la fel administratorii apostolici. Sf. Scaun își rezervă dreptul modificării oricărei dieceze sau întemeierii unui vicariat apostolic. Credincioșii care nu pot ajunge la episcopul propriu pot beneficia de asistența vicarului general sau a delegatului apostolic prevăzuți cu facultățile corespunzătoare.

Sunt precizate anumite detalii legate de dispensele canonice matrimoniale, liturgice (pct. V, VI, IX), aplicarea dispenselor trebuind a fi făcută cu atenție și sub o precisă evidență (pct. VII), care ulterior să fie comunicată Sf. Scaun. Se impune păstrarea secretului pontifical asupra acestui document (pct.VIII).

⁷³ Publicat integral în Tempfli, Imre – *Sárbol és napsugárbol. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892-1966 (Din noroi și raze de soare. Viața și timpul lui Károly Pakocs, vicar episcopal, 1892-1966)*, Budapest, EMET, 2002, pp. 969-971 și în Birtz R. M.; Kierein, M – *Alte fârmă...*, 2010, pp. 288-290.

De remarcat că după pseudosinodul de la Cluj din 1.X.1948, debut al fagocitării credincioșilor greco-catolici de către Biserica Ortodoxă, ordinarii diecezani romano-catolici au actualizat imediat nu doar excomunicările la adresa celor defectați de la credință, ci și punerea la dispoziție a bisericilor romano-catolice pentru credincioșii și clericii greco-catolici rezistenți⁷⁴.

Un alt document juridic pontifical emis pentru România a fost Decretul Sacrei Congregații pentru Conciliu, din 29.VI.1950⁷⁵, care stipula prohibiția, sub rezerva excomunicării rezervate Sf. Scaun, ocupării unei funcții eclesiastice din partea unei autorități nelegitime sau de la autorități neeclesiastice, interzicerea uneltirilor împotriva clericilor dotați cu beneficii eclesiastice legitime și canonice (inclusiv a ordinarilor legitimi), precum și sancțiunea complicilor activi sau pasivi părtași ai acestor delictе.

Practic aceste documente vor circumscrie cadrul juridic, canonic în care Biserica Greco-Catolică, dar și cea Romano-Catolică din România urma să funcționeze pe durata prigoanei.

De remarcat că în 1955, odată cu eliberarea episcopilor greco-catolici rămași în viață de la Sighet și plasarea lor în domiciliu obligatoriu la mănăstirea Curtea de Argeș, cei trei episcopi rezidențiali supraviețuitori (Iuliu Hossu, Alexandru Rusu și Ioan Bălan) au decis la sfârșitul lunii mai și începutul lunii iunie (1955) o reorganizare a conducерilor diecezane, Alexandru Rusu preluând și administrația apostolică a arhidiecezei de Alba-Iulia și Făgăraș (fusesе canonic în acea dieceză, era mitropolit ales),

⁷⁴ Astfel episcopul romano-catolic mărturisitor al credinței Aron Marton al Transilvaniei a emis două pastorale către credincioșii diecezani (Nr. 2270 / 11.X.1948 și 2271 / 11.X.1948) precum și o circulară (Nr. 2231 / 20.X.1948, redactată în 6.C.1948) (Cf. Lestyán, Ferenc – *Az Erdélyi Szibéria. Az erdélyi katolicizmus gyözedelmes küzdelme a hitthűségért 1948-1989 (Siberia Ardeleană. Lupta victorioasă a catolicismului ardelean pentru loialitatea credinței)*, Gyulafehérvár (Alba-Iulia), Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2003, pp. 52-56, 63-67) prin care se oferea sprijin necondiționat greco-catolicilor rezistenți, la fel și clerului care dorea să apeleze la ajutorul confrăților latini. Vicarul General al diecezei latine a Timișoarei, canonicul Josef Plesz a emis o circulară asemănătoare (Nr. 2879 / 2.X.1948) – cf. Soica, Sergiu – *Eparhia greco-catolică de Lugoj în anul 1948*, Oradea, Ed. Primus, 2009, pp. 280-281. Pentru situația diezelor latine de Oradea și Satu-Mare vezi Tempfli, Imre – *Sárbol és napsugárbol...*, pp. 165-166.

⁷⁵ Tempfli, Imre – *Sárbol és napsugárbol...*, pp. 979-980, republicat în Birtz R. M.; Kierein, M – *Alte fărâme...*, 2010, pp. 290-291.

Iuliu Hossu să preia și administrația apostolică a Orăzii mari (pe care o mai guvernase între 1940-1944), Ioan Bălan rămânând cu sediul de Lugoj. Desigur că ceilalți doi își mențineau jurisdicția și asupra diecezelor de rezidență. Toți cei trei episcopi au luat legături cu clerici și mireni din diecezele lor, intervenind în schimbarea, numirea sau confirmarea ordinarilor substituți sau a vicarilor generali⁷⁶. Informatorii și delatorii puși să-l spioneze pe Iuliu Hossu după 1955 remarcău că Iuliu Hossu îl considera episcop pentru dieceza de Cluj-Gherla pe Ioan Chertes (acesta urmând să-i preia jurisdicția după moartea lui) și rolul important avut de ieromonahul viitor martir, Iulian Leon Manu (1883-1959, mort în închisoare), OSBM⁷⁷. O informație mai amplă va fi oferită de preotul Silvestru Augustin Prunduș. Acesta a afirmat că a fost unul din primii vizitatori ai episcopului Hossu la Curtea de Argeș, în 1955, „fiind singurul conducător diecezan în lipsa vicarului general Nicolae Pura”, rugându-l pe ierarh „să-l desărcineze din postul de provicar general I și să-l scoată din ternar”, la care Iuliu Hossu i-ar fi răspuns „Nu te-am numit eu. Să vină cei pe care i-am numit eu, să chibzuim, să decidem”. Prunduș îi va scrie episcopului în vara anului 1955 pentru aceeași problemă, Hossu îi va răspunde în 18.IX.1955 că „în privința puterii ordinariale nu a făcut nici o schimbare până nu-i vede pe toți,

⁷⁶ Mitropolitul ales va recunoaște în anchetele din primăvara anului 1957 această rearondare a conducerii diecezane, inclusiv dispozițiile și numirile pe care le-a făcut în dieceza de Maramureș și în arhiepiscopie, faptul imputându-i-se și în referatul de trimitere în judecată. Cf. Bucur, Ioan Marius (ed.) – *Culpa de a fi greco-catolic...*, pp. 98-108, mai ales p. 99, 105-108. A se vedea și Știrban, Marcel – *Episcopul Iuliu Hossu în notele de informare ale Siguranței și Securității (1947-1958)*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 223-268, importante fiind mai ales documentele din 20.V.1955 și 19.IV.1956 (pp. 259-263). Securitatea știa că Alexandru Rusu a devenit Șeful Bisericii Greco-Catolice, fiind mitropolit ales, și în primăvara lui 1955 numise deja vicari generali pentru Maramureș, Blaj și Lugoj (cu acordul episcopului Ioan Bălan).

⁷⁷ Soica, Sergiu (ed.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, pp. 152-168, 174-186. Iuliu Hossu va fi prea inteligent ca în memoriile sale să scrie ceva despre conducerea diecezană clandestină din dieceza sa proprie. Cf. Hossu, Iuliu – *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003. Va nota însă faptul că a fost vizitat în 1955-1956 de către Ioan Chertes („Timoteiul iubit”) (op. cit., p. 411, 433), de către Silvestru A. Prunduș (care îi va aduce știri din dieceză, Ibidem – p. 411), de preotul Romulus Gorcea (p. 413), sau de preotul bazilican Leon Manu (p. 410, 426).

pentru a chibzui și a fi pe deplin informat. Nu dă nici o îndrumare. Să se lucreze ca și până acum”⁷⁸

Cât cunoșteau frunțașii eclesiastici clujeni din aceste documente programatice ale Sf. Scaun? Într-o ședință capitulară din 19.XII.1987 canonicul Silvestru Augustin Prunduș, analizând proiectul unui statut capitular redactat de canonicul Tertulian Langa, va aduce observații inclusiv de natură istorică și canonică, referindu-se la compendiul de drept al lui Ioan Rațiu (prezentat de noi anterior), la lucrarea dedicată canonicilor de către canonicul Victor Bojor și la articolul lui Nicolae Brînzeu din 1942. Prunduș se va referi și la noul Cod de Drept Canonic Latin (CIC 1983), promulgat în 1983 și la Proiectul de drept canonic oriental!⁷⁹ Tot în acea ședință va fi prezentată traducerea românească (din 1948) a decretului *De nominatione*..⁸⁰, menționându-se existența facultăților speciale. Deci actul juridic fundamental va fi cunoscut de frunțașii eclesiastici clujeni.

Lecturând atent prima parte a decretului *De nominatione*... observăm că:

- 1) Cel care numește ordinarii substituți prezumptivi este episcopul diecezan, nicidecum Nunțiatuara Apostolică. Nunțiatuara ia notă de numirile făcute.
- 2) Episcopul diecezan (rezidențial) numește doi candidați, iar în cazul în care el va fi împiedecat, aceștia vor guverna unul după celălalt. Consecutiv, nu concomitent.
- 3) Primul ordinariu substituit care își asumă guvernarea va notifica acest fapt cât de repede posibil (dacă este posibil) Sf. Scaun. Își va numi și el un succesor, care va guverna după cel de-al doilea, numit de episcop. Schematic: episcopul numește pe X și Y. X va numi pe Z, care va guverna după Y.

⁷⁸ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1996, pp. 35-36.

⁷⁹ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 158-165, mai ales p. 159. De remarcat că în Dreptul Eclesiastic un *proiect* legislativ nu este normativ, similar dreptului civil. Dar referința la un *proiect* de lege căruia i se atribuie o funcție normativă demonstrează grave curențe în asimilarea principiilor fundamentale de drept.

⁸⁰ Ibidem, p. 163. Vezi din nou Făgăraș, Sabin – *Facilitățile acordate de Sfântul Scaun în 1948 Bisericii Greco-catolice din România*, în Gudea, Nicolae; Ruscă, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 267-280.

- 4) Odată ce episcopul rezidențial poate relua legătura cu dieceza sa, desigur că cei numiți își încetează mandatul, acesta trecând la episcopul eliberat. Deja din primăvara lui 1955 Iuliu Hossu a luat legătura cu clericii diecezani direct și prin corespondență.
- 5) Ordinariul substituit își putea delega anumite atribuții unor preoți de încredere, pe anumite sectoare de activitate și pe diverse intervale de timp. Aceștia nu erau vicari generali, ci doar preoți de încredere ai ordinariului respectiv.

Cei numiți de Hossu și cunoscuți ca atare de Regentul Apostolic O'Hara în mai 1950, pentru dieceza de Cluj-Gherla erau: prepozitul dr. George Vidican (ca substituit), canonicul Nicolae Pura, canonicul (devenit între timp episcop) Ioan Chertes, canonicul Grigore Strâmbu și canonicul Cosma Avram⁸¹. George Vidican nu a fost arestat (fiind pensionat la sfârșitul anului 1947) dar l-a delegat pe Pura să activeze. Pura a apelat la câțiva preoți în care avea încredere (printre care și Emil Riti, acesta având sarcina de a distribui ajutoare financiare de la Nunțiatură preoților rezistenți⁸²). Odată Pura arestat, Vidican își putea relua jurisdicția, ar fi putut s-o delega lui Chertes dacă acesta ar fi fost în libertate (acesta arestat și el din toamna lui 1948, odată cu canonicii diecezani activi, eliberat doar în 1955) sau ar fi putut să o delega canonicului Dr. Gheorghe Strâmbu. Aceștia erau fruntașii diecezani pe care Hossu îi știa drept posibili conducători diecezani interimari. Episodul descris de Părintele Prunduș (redimensionat ulterior în alte texte) explică reacția ironică a lui Hossu („Nu eu te-am pus. Să te dezlege cine te-a pus”), totodată arătând inconsistența nu doar canonică a ternarelor diecezane, ci și a preoților care ar fi făcut parte din acestea. Acești din urmă preoți au fost doar mai activi în clandestinitate, în rezistență, atât.

În timpul cât persecuția era în toi împotriva Bisericii Greco-catolice din România, Sf. Scaun a publicat câteva Constituții Apostolice *motu proprio*

⁸¹ A se vedea faimoasa *Listă a lui O'Hara* în Tempfli, Imre – *Sárbol és napsugárbor...*, p. 258.

⁸² A se vedea sentința penală a lui Emil Riti în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 59-60, reproducă anterior în Bota, Ioan; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România. Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Biserica Romano-Catolică*, ed.II, București, Ed. Patmos, 1998, pp. 144-145.

legate de Bisericile Orientale Unite: *Crebrae allatae sunt* (22.II.1949)⁸³ despre matrimoniul în Bisericile Orientale, *Sollicitudinem nostram* (6.I.1950)⁸⁴ despre judecătoria tribunalelor canonice orientale, *Posquam apostolicis litteris* (9.II.1952)⁸⁵ despre monahismul oriental, și *Cleri sanctitate* (2.VI.1957)⁸⁶ despre persoanele riturilor orientale. Constituțiile apostolice emise de Papa Pius al XII-lea doreau unificarea și omologarea dreptului canonic oriental cu CIC 1917. Din nefericire acestea nu au putut fi cunoscute în perioada anilor 1950-1964 (persecuția fiind în toi), iar din 1962-1965 Conciliul Vatican al II-lea a bulversat pozițiile și structurile eclesiastice precedente⁸⁷. De altfel, prin Decretul Conciliar *Orientalium Ecclesiarum* (21.XI.1964), dedicat Bisericilor Unite cu Roma⁸⁸, paragrafele 6, 27-28 se prevede păstrarea (și acolo unde este cazul restaurarea) inalterată a disciplinei și tradițiilor orientale, dar și permisiunea, în anumite cazuri bine motivate a acatolicilor de a primi Tainele din partea catolicilor, precum și a orientalilor catolici, în cazurile unor motive juste, de a frecventa bisericile acatolice și de a primi Sf. Taine de la aceștia. Analog, Decretul Conciliar dedicat ecumenismului *Unitatis reintegratio* (21.XI.1964), în paragraful 15 prevede că o comuniune *in sacris* cu Bisericile Ortodoxe „este chiar de dorit” când există motive îndreptățite⁸⁹. Deci în cazuri *juste*, greco-catolicii puteau frecventa slujbele ortodoxe, putând primi și Sf. Taine de la aceștia. Un motiv *just* era faptul că Biserica Ortodoxă Română avea un statut legal, cea Greco-catolică fiind scoasă în afara legii. Un alt motiv just a apărut după 1969, odată cu

⁸³ *Acta Apostolicae Sedis*, Roma, 1949, vol. XXXXI, n. 2, pp. 89-117.

⁸⁴ *Acta Apostolicae Sedis*, Roma, 1950, vol. XXXXII, n. 1, pp. 5-120.

⁸⁵ *Acta Apostolicae Sedis*, Roma, 1952, vol. XXXXIV, n. 2, pp. 65-150.

⁸⁶ *Acta Apostolicae Sedis*, Roma, 1957, vol. XXXXIX, n. 9, pp. 433-603.

⁸⁷ O foarte bună sinteză asupra modificării de perspectivă canonică în urma Conciliului Vatican II a se vedea la Bleiziffer, William – *Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică. Actualitate și perspective*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2016, 434 p., mai ales pp. 11-79 (izvoarele, Conciliul Vatican II, etapele premergătoare Codului promulgat în 1990), și pp. 79-108 (relațiile dintre CCEO 1990 cu CIC 1983). Se recunoaște explicit faptul că noul cod de drept canonic oriental, promulgat în 1990 are rostul de a prezenta principiile Sinodului Vatican II și ideile post-conciliare (dominate de antropocentrism) în veșmânt oriental, aceste noi canoane pierzând substanța vechilor canoane orientale.

⁸⁸ *** *Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete, declarații*, ed. II, București, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, s.a. [1999], p. 125, 131.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 146.

introducerea noului rit latin și folosirea acestuia în limbile vernaculare ale credincioșilor. Dacă până atunci normativă era limba liturgică latină (care pe greco-catolici nu îi afecta), odată cu introducerea limbilor vorbite (maghiara, germana, slovacă) în bisericile romano-catolice din Ardeal, credincioșii românofoni greco-catolici au putut găsi un motiv *just* să participe la viața Bisericii Ortodoxe, care menținea ritul bizantin nealterat, folosind limba română. Astfel rezistența greco-catolică a diminuat drastic după 1970 (după ridicarea anatemei între Roma și Constantinopol, introducerea limbilor vernaculare, moartea cardinalului Hossu). Un alt factor de care nu s-a ținut seama, deși cu implicații pastorale majore, a fost cel al divorțului. Dacă Biserica catolică a avut o poziție fermă (cauzele matrimoniilor *rate* – i.e. celebrate sacramental – dar neconsumate erau rezervate inițial Sf. Scaun, ulterior fiind încredințate și ordinarilor diecezani în prigoană), Biserica Ortodoxă acorda divorțul religios facil, în urma celui civil. Odată ce Biserica Ortodoxă a considerat că Biserica Unită a fost integrată ei, i-a privit pe toți credincioșii uniți care solicitau Sf. Taine de la Ea ca fiind ortodocși. De unde faptul că greco-catolicii ce doreau divorț se integrau Bisericii Ortodoxe.

Odată cu eliberarea deținuților politici din 1964 Iuliu Hossu a început să fie vizitat de clericii din propria sa eparhie, multe vizite (dar nu toate!) fiind consemnate în documentele de supraveghere ale Securității. Astfel a putut fi căutat de canonicul Cosma Avram (anterior datei de 27.III.1967), de canonicul Titus Mălai și de preotul Silvestru Augustin Prunduș (anterior datei 30.III.1967), acesta din urmă revenind în 1968 (anterior datei de 1.VIII.) și în 4.VI.1969, de Ioan Pupăză (vărul lui Cosma Avram) în 4.XI.1968 (an aceeași dată fiind vizitat și de profesorul Eremia Valahul din Cluj!- sigur un pseudonim n.n.), de preotul Emil Riti (în 2.IV., 5.IV și 14.IX. 1969)⁹⁰. Delațiunile pe care le-a suferit Iuliu Hossu conturează o altă realitate decât cea descrisă ulterior de preoții Silvestru Augustin Prunduș și Clemente Plaianu. Astfel Iuliu Hossu era nemulțumit de

⁹⁰ Cf. Soica, Sergiu (ed.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, p. 518, 522, 588, 648, 677, 697. Vezi și Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 269-292. Fericitul Ieremia Valahul a fost un monah capucin român care s-a sfințit la Napoli, trecând în eternitate în 1625.

inițiativele Părintelui Prunduș (atât prin tentativele ecumenice cu Patriarhul Justinian, cât și prin proiectele de memorii inițiate de preotul clujean)⁹¹, de agitațiile episcopilor Todea și Ioan Dragomir, sau de agitațiile din Cluj ale preoților Nicolae Pura și S.A.Prunduș⁹². Din lecturarea acestor documente putem concluziona că Nicolae Pura și Silvestru Augustin Prunduș nu au primit vreo însărcinare jurisdicționară din partea lui Iuliu Hossu în ultima parte a vieții sale, prudența lui Hossu fiind notorie, acești doi preoți fiind activi în clandestinitate, asemeni altora (de pildă Vasile Chindriș, Ieronim Șuşman, Vasile Cesereanu). De remarcat că după decesul cardinalului Hossu Securitatea va fi informată că Șeful Bisericii Unite din România a ajuns Ioan Dragomir, *„acesta fiind mai vârstnic și mai vechi hirotonit”*, care era privit ca un *„element mai moderat și mai echilibrat decât Todea”*⁹³; aici Securitatea s-a înșelat amarnic.

Pretendenții deținători ai jurisdicției diecezane vor descrie diferit stabilirea de către Iuliu Hossu a noilor ordinari pentru Cluj-Gherla.

Astfel preotul Silvestru Augustin Prunduș va consemna că în 1969 canonicul Nicolae Pura l-a vizitat pe cardinalul Hossu la Căldărușani, Pura

⁹¹ Bozgan – art.cit., p. 283, Soica Segiu – op. cit., p. 588, dar și 634 și 636 (spre onoarea lui, Părintele Prunduș în 26.XI.1968 într-o conferință a preoților ortodocși clujeni a făcut apologia Romei, a latinității și a unirii religioase cu Sf. Scaun). Ideea părintelui Prunduș de a-i da lui Hossu un proiect de memoriu pe care acesta să-l semneze l-a enervat bine pe episcop (Soica – op. cit., pp. 682-683).

⁹² Soica Segiu – op. cit., pp. 679-695. Este reprodușă nota informativă din 2.IV.1969, semnată „Nicolae Popescu”, unde îl recunoaștem facil pe Emil Riti. Riti a fost convocat de Iuliu Hossu prin Pura și Prunduș, dar aceștia nu l-au anunțat. Nota îl prezintă pe Hossu ca pe un episcop echilibrat, care a acceptat noile realități, dorind doar asumarea unor căi legale, petiționare pentru repunerea în drepturi a Bisericii Unite. Hossu se considera șeful Bisericii Unite (chiar era!) și era nemulțumit de episcopii clandestini Dragomir și Todea, care abordaseră și ei calea memoriilor, fără acordul acestuia. Argumentul lui Hossu era simplu: dacă lui nu i s-a răspuns (care odată a fost recunoscut de Statul Român) ce șanse ar fi avut niște episcopi clandestini? Hossu nu-l va menționa pe Chertes, se va exprima laudativ față de Iuliu Hirțea, va fi sceptic față de Ioan Ploscaru, pe care îl va considera un tip ascuns și imprevizibil, pe Ioan Dragomir îl va considera cel mai slab (aici s-a înșelat, Ioan Dragomir sfînșind majoritatea preoților clandestini ai Bisericii Unite) și va fi iritat de Alexandru Todea, care afirma că are aceleași opinii cu ierarhul clujean, dar care își lua libertatea de a face memorii după voința sa. Riti însă nu va menționa Securității vizita din 5.IV.1969, nici cea din 14.IX.1969 (de care Securitatea va afla indirect, prin identificarea călugăriței Silaghi, Ibidem – p. 697), când Hossu i-ar fi dat jurisdicția (Birtz 2006, p. 99).

⁹³ Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie...*, p. 285, nota 43.

prezentând și cererea de dezlegare a lui Prunduș din ternar. Hossu ar fi răspuns că „nu poate schimba ordinea stabilită de Nunțiatură. Dar în locul lui Ilea luați-l pe Cosma Avram!” Pura, întors la Cluj, împreună cu Prunduș l-au rugat pe Cosma Avram să preia conducerea ternarului, dar acesta nu a exercitat nici un act de jurisdicție fără a-l consulta pe Pura⁹⁴. Remarcăm în această relatare câteva inadvertențe:

- 1) Ordinea viitorilor substituiți nu era stabilită de Nunțiatură, ci de episcopul locului și eventual de primul ordinariu substituit.
- 2) Canonul Cosma Avram era deja inclus pe lista lui O'Hara, în poziția a V-a, după Vidican, Pura, Chertes, Grigore Strâmbu. Nu avea de ce să fie cooptat!
- 3) Preotul Vasile Ilea reușise să ajungă în Italia în 1949, fugind din România, locul său devenind vacant atunci. Nu se amintește nimic de Vasile Aștileanu (trecut la Ortodoxie în 1958). Oare în 1955 Hossu să nu fi numit niciun vicar general diecezan?

Relatarea lui Emil Riti este diferită: acesta l-a vizitat pe Iuliu Hossu în 14.IX.1969, însoțit de sora Andreea Silaghi, CMD, reușind să-l înregistreze pe I. Hossu citind Proclamația de la Alba-Iulia. Hossu, dezamăgit de luptele de putere din dieceză, luând act de demisia pe motiv de boală și de vârstă a canonului Vidican în 1966 (Vidican conducând efectiv dieceza de Cluj-Gherla după 1953 [anul arestării lui Pura] până în 1955 [anul eliberării lui Hossu de la Sighet], când acesta l-a confirmat ca vicar general al său), l-a delegat pe Riti cu puterea ordinarială (acesta urmând să facă uz de ea după decesul lui Hossu), vicarul general diecezan fiind din 1966 canonul Cosma Avram. Riti, după ce l-a înregistrat sonor pe Hossu, întors la Cluj a fost recunoscut de Cosma Avram în această calitate încă din 1969. După decesul lui Hossu, Avram a preluat (cu acordul lui Riti) funcția de ordinariu diecezan, acesta numindu-l pe Nicolae Pura drept vicar general al diecezei. Moartea canonului Avram (17.XI.1976) l-a găsit pe Riti în străinătate (acesta putând pleca în Occident în 1973, 1976 și 1985), Pura a preluat conducerea diecezei, Prunduș fiind numit vicar

⁹⁴ Prunduș, Silvestru A.; Plaianu, Clemente – *Canonul Nicolae Pura*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1996, p. 45.

general⁹⁵. Pura a ascultat banda audio cu vocea cardinalului în 1978, Riti dorind să-l convingă să semneze un memoriu inițiat de Alexandru Todea, replica lui Pura fiind „*de ce mă ții în minciună?*”⁹⁶. Riti l-a rugat pe Pura să continue activitatea ca ordinariu, iar după moartea acestuia, episcopul Alexandru Todea a făcut o vizită episcopului Ioan Chertes, cerând jurisdicția pentru sine, Chertes refuzându-l pe motiv că nu deține jurisdicția diecezană⁹⁷. Riti avea și un document constând în transcrierea mesajului lui Hossu, document autentificat de episcopul Dragomir în 25.III.1985⁹⁸.

Varianta lui Riti este mai veridică, întrucât acesta recunoștea că:

- 1) Dreptul de a numi vicari generali sau ordinari substituți îl avea episcopul diecezan. Nunțiatul lua notă de numirile făcute de episcop.
- 2) Relațiile lui Hossu cu Vidican și Cosma Avram erau de maximă încredere.
- 3) Anul 1966, dat ca începere a vicariatului lui Cosma Avram este plauzibil, în acel an decedând la Cluj canonicul Grigore Strâmbu, care figura pe poziția a IV-a a listei lui O'Hara. Chertes refuzând implicarea în activitatea diecezei după 1964, Vidican dorind să se retragă, Strâmbu decedând, rămâneau din *vechea gardă* Nicolae Pura și Cosma Avram. Cosma Avram era doctor în teologie, canonic diecezan din 1940 (Pura doar din 1947), deci avea precedență în ochii lui Hossu.
- 4) Riti putea produce un document semnat de Ioan Dragomir, proedrul Bisericii Greco-Catolice din România, recunoscut ca atare nu numai de ordinarii diecezani, ci perceput astfel și de Securitate.
- 5) Cosma Avram a putut afla încă din 1969 de numirea lui Riti, Iuliu Hossu fiind vizitat în 4.XI.1969 de vărul acestuia, Ioan Pupăză, vizită documentată de Securitate.

Alte documente rămase independent de relatările citate anterior afirmă că Iuliu Hossu, până la finalizarea memoriilor sale îl privea pe

⁹⁵ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 19-20.

⁹⁶ Ibidem, pp. 20-21.

⁹⁷ Ibidem, p. 20.

⁹⁸ Reprodus anastatic în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 99.

episcopul Ioan Chertes ca urmaș al său în scaun (deci ca episcop coadjutor). Din 1964 referințele la Chertes vor dispărea. O scrisoare a lui Iuliu Hossu către Nicolae Pura din 21.IV.1970 (cu cinci săptămâni înainte ca ierarhul clujean să treacă în veșnicie), adresată „*Scumpului meu Frate Pura*” transmitea din partea lui Iuliu Hossu „*episcop de Cluj-Gherla*” binecuvântări pascale și îmbrățișări preoților diecezani „*începând cu Ilustritatea Sa Vidican*”⁹⁹. Din corespondența semnată de Iuliu Hossu rezultă indubitabil că:

- 1) Ierarhul clujean mărturisitor, semnând mereu „*episcop de Cluj-Gherla*”, afirma clar dreptul său de jurisdicție asupra diezei de Cluj-Gherla, drept avut și necontestat până la moarte.
- 2) Poziția proeminentă avută la Cluj, în dieceză, de prepozitul George Vidican, poziție recunoscută de ierarhul său până în ultima clipă.
- 3) Familiaritatea arătată de ierarhul mărturisitor canonicului Nicolae Pura.

Odată cu posibilitatea reluării contactelor cu Occidentul unii eclesiastici au putut obține documentele Conciliului Vatican II și textul CIC 1983, care le-a servit de îndrumare în activitatea lor eclesială, fapt firesc pentru Biserica Romano-Catolică (oficial tolerată de Statul Român) dar total impropriu pentru Biserica Greco-Catolică din România. Codul de Drept Canonic Latin (CIC 1983)¹⁰⁰ nu avea valoare *normativă* pentru Bisericile Orientale Catolice, ci *doar orientativă* (aici Prunduș intuise corect). Astfel canoanele 503-509 normau activitatea capitulară, prevăzând că acestea au obligația de a îndeplini funcțiile încredințate de episcop (can. 503), înființarea, suprimarea sau înnoirea lor fiind competența Scaunului Apostolic (can. 504), necesitatea de a avea statute proprii (can. 505), legile de întemeiere fiind inviolabile și fiecare canonic având atribuții specifice (can. 506), necesitatea unui președinte (prepozit) și posibilitatea delegării unor atribuții unor preoți care nu fac parte din capitol (can. 507), rolul canonicului penitențiar, cu posibilitatea de a dezlega excomunicările *latae sententiae* nerezervate Scaunului Apostolic, nu doar la credincioșii propriei dieze, ci și a celor din altele aflați pe teritoriul jurisdicțional respectiv

⁹⁹ Kierein, Manfred; Birtz, Mircea; Făgăraș, Sabin – *Fărăme din Prescura Prigoanei...*, p. 119.

¹⁰⁰ ***Institutul Teologic Romano-Catolic – *Codul de Drept Canonic*, Iași, Tip. Presa Bună, 1995.

(can. 508), prevederea ca numirea noilor membri să fie făcută de episcopul diecezan (nu de administratorul apostolic), după prealabila consultare a capitolului, membrii fiind remarcați prin doctrină și viață corectă (can. 509)¹⁰¹. Practic erau confirmate (indirect) atribuțiile capitulare existente anterior și în diecezele românești greco-catolice.

Rămân câteva observații și întrebări.

Decretul *De nominatione substitutorum* prevede pentru situațiile de necesitate numirea din partea episcopului rezidențial a unor ordinari substituiți. Când decretul a fost emis, nu se putea cunoaște durata persecuției. Decretul stipula principiul legitimității canonice (concept diferit de legitimitatea politică). Legitimitatea canonică este dată de *numirea* de către autoritatea canonică legitimă superioară, Biserica Catolică fiind o structură riguros ierarhică. Principiul electiv, al alegerii vicarului capitular, putea fi aplicat doar dacă imixtiunea organelor de stat (anticeștine) putea fi evitată, altfel vicarul capitular ales fiind *ordinarius intrus*. A fost cazul diezei romano-catolice a Albei Iulii (prin canonicul Andrei Agotha, promotor al *Comitetului Catolic de Acțiune* schismatic) sau al arhidiezei latine de București (cazurile canonicului Iovanelli, a lui Francisc Augustin).

Ordinariul substituit beneficia de întreaga putere jurisdicționară a unui episcop rezidențial, el neputând însă exercita hirotoniri sau consacrări (dacă nu era anterior consacrat episcop), fiind excluse din competența lui dispensele rezervate Sf. Scaun (de impediment matrimonial de grad proxim, de dispensă de la minime studii teologice ale candidaților la hirotonie, dispensarea preoților de celibat, numirea de episcopi). Un ordinarius substituit nu se putea amesteca în treburile altei dieze.

Nicolae Pura, Silvestru Augustin Prunduș, Cosma Avram, Emil Riti, aveau fiecare o viziune proprie asupra noilor realități eclesiastice (Prunduș făcând ecumenism cu ortodocșii, Pura fiind adeptul integrării în ritul latin – a se vedea testamentul său *Sic Cogito*¹⁰², Emil Riti ajungând responsabil cu evidența ajutoarelor primite de preoții rezistenți de la *Caritas diocesana*,

¹⁰¹ Ibidem, pp. 128-129.

¹⁰² Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 63-75.

Cosma Avram având și acesta propriile opțiuni¹⁰³), care, pentru a fi transpuse în practică, trebuiau secondate de puterea efectivă a proponentilor. Declarațiile lui Prunduș către ierarhia ortodoxă aveau o valoare provenite din partea unui simplu preot rezistent, dar dobândind altă greutate dacă ofertantul ar fi fost șef diecezan, fie și a unei dieceze clandestine. Analog pentru Pura. Așa se explică lupta pentru putere inițiată în dieceza de Cluj-Gherla după 1966. Pentru a fi recunoscuți ca autorități *legitime*, Pura și Prunduș (mai ales ultimul), ulterior și Emil Riti se prevalau de Iuliu Hossu (și mai eficient, de Nunțiatură, începând cu fatidicul an 1948). Ceea ce Prunduș nu își imagina a fost că Nunțiatura avea evidența precisă, adusă la zi (până în 1950, anul expulzării personalului diplomatic al acesteia), a celor abilitați să conducă diecezele catolice din România. Prin invenția „ternarelor” alcătuite din vicari generali, provicari I și provicari II, Prunduș și-a căutat legitimitatea (obținută în 1980 de la canonicul Pura) de ordinariu diecezan. Din nefericire a făcut-o prin crearea unui discurs istoric ce avea prea puțin în comun cu realitatea faptelor. Emil Riti a căutat aceeași consolidare a poziției sale, nu doar urmărind o legitimizare canonică, ci colaborând și cu Securitatea, dar și fiind interesat în ajutoarele diecezane, influența sa efectivă fiind concret subliniată de aspecte pecuniare.

Erau abilitați ordinarii diecezani clandestin în reconstituirea capitlurilor diecezane? Decretul *De nominatione* nu menționează această posibilitate, neinterzicând-o. Având putere de jurisdicție episcopală, ordinariul clandestin putea avea această inițiativă, optimă fiind consultarea precedentă a membrilor capitulari rămași în viață. Pura a reconstituit capitlul de Cluj-Gherla doar în 1978 (după moartea lui Cosma Avram). Asupra acestui aspect vom reveni.

¹⁰³ Cucerit de vizita lui N. Ceaușescu la Sf. Scaun în primăvara lui 1973, canonicul Avram a elaborat un set de *Principii* (26.V.1973) în care insista asupra Școlii Ardelene, asupra meritelor naționale ale BRU, asupra deschiderii (ce s-a dovedit a fi doar aparentă – n.n.) a conducerii politice românești către Sf. Scaun, propunând patriarhului Bisericii Ortodoxe Române introducerea în diptice, pe lângă ceilalți patriarhi ortodocși, și a Patriarhului Romei Vechi, Papa de la Roma. Cosma Avram considera astfel înlăturată piedeca de concelebrare dintre preoții ortodocși și cei greco-catolici. Cf. Prunduș, Silvestru A.; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1996, p. 53.

Starea de necesitate canonică¹⁰⁴ (1. necesitate extremă, 2. Gravă, 3. Comună), menționată de CIC 1917 la canoanele 2205, par. 2, 2223, par. 3.3, CIC 1983 can. 1323, 1324 este o stare care diminuează, uneori până la anulare, pedepsele canonice aplicate unor delikte bisericești. Diminuarea pedepsei (nu anularea ei) are loc doar când este vorba de acte rele *în sine*, alte transgresiuni ale dreptului canonic fiind iertate dacă au ca motiv salvarea sufletelor în situația unui pericol grav (Principiul fundamental este *Salus animarum, suprema lex*, salvarea sufletelor este legea supremă). Persecuția inițiată în 1948, prin confiscarea bunurilor eclesiastice, interzicerea școlilor confesionale, a apostolatului în spitale, școli, cazărmi, închisori, interzicerea contactului liber cu Sf. Scaun în cazuri dogmatice, canonice și spirituale, interzicerea Bisericii Greco-catolice din România în 1.XII.1948, arestarea clericilor rezistenți, toți acești factori au generat o stare de necesitate canonică ce a dăinuit formal până în 22.XII.1989. Ca urmare, unele erori canonice pot fi înțelese și absolvite de răspunderea canonică penală datorită stării de necesitate.

O întrebare de fond rămâne: a avut sau nu episcopul Ioan Chertes jurisdicție diecezană? Majoritatea autorilor eclesiastici pe care i-am citat anterior, chiar și cei divergenți între ei, afirmă că Ioan Chertes fiind bolnav, din 1964 a refuzat preluarea jurisdicției, acesta retrăgându-se în familia sa, la Sărățel, ulterior la Năsăud. Statutul său a devenit astfel cel al unui episcop auxiliar al diecezei de Cluj-Gherla, indiferent dacă titlul său eclesiastic era de Cantano, de Campania in Macedonia I-a, sau un alt titlu¹⁰⁵. Acceptând această opinie, rămân inexplicabile următoarele fapte:

¹⁰⁴ Tranquillo, Mauro – *L'apostolato della FSSPX e lo „stato di necessità”*, in *La Tradizione Cattolica. Rivista ufficiale del Distretto italiano della Fraternità Sacerdotale San Pio X*, Spadarolo Rimini, 2010, XXI, nr. 3 (76), pp. 18-24, accesibilă pe internet la <https://www.sanpiox.it/articoli/crisi-nella-chiesa/1627-l-apostolato-della-fsspx-e-lo-stato-di-necessita>.

¹⁰⁵ Un exemplu de formulare ambiguă este cea din Scrisoarea circulară a Capitlului diecezan din 24.IV.1987, semnată de toți membrii capitulari, adresată celorlalți conducători diecezani, prin care se propuneau trei candidați la episcopat: S.A.Prunduș, Liviu Pandrea și Sabin Dăncuș. Documentul precizează: „I.P.S. Chertes Ioan (!), episcop consacrat pentru dieceza de Cluj-Gherla, nu a acceptat și nu acceptă să primească ca să exercite jurisdicția în eparhia de Cluj-Gherla. În urma acestui fapt, jurisdicția în eparhia de Cluj-Gherla este exercitată fie de ternari, fie de ordinari neconsacrați episcopi”. Documentul e reprodus facsimilat în Birtz, M. – *Episcopul Emil Riti...*, 2006, p. 159.

- 1) Menționarea de către preotul Ioan Vasile Botiza a dorinței lui Ioan Chertes de a *demisiona* din funcția de conducător diecezan¹⁰⁶ în anii 1980.
- 2) Scrisoarea trimisă episcopului Ioan Chertes de către S.A.Prunduș în 24.V.1981, în care acesta îl asigură pe ierarh că îl pomenește în dipticele liturgice, afirmând că el este depozitarul puterii ordinariale. Prunduș se justifică înaintea lui Chertes despre cum a ajuns ordinariu substituit diecezan, cerând acestuia să dispună confirmarea lui în această poziție sau delegarea funcției către o altă persoană¹⁰⁷. Chertes îi va răspunde că este retras, nu se poate amesteca în conducerea diecezei, nemaifiind introdus în probleme, în camera sa el neputând primi oameni, acționa ca episcop sau dând dispoziții, acceptând conducerea lui Prunduș, el neputând modifica dispozițiile Nunțiatului și cele ale lui Iuliu Hossu¹⁰⁸. N.B. Chertes nu va nega că are jurisdicție! Mai mult, dacă Ioan Chertes era în acel timp bolnav psihic, nu se înțelege demersul lui Prunduș care dorea o confirmare a poziției sale din partea unui psihopat.
- 3) Pe actul care consemnează alegerea lui Alexandru Todea ca mitropolit al Bisericii Greco-Catolice din România (14.III.1986) (N.B. corect ar fi fost: proedru al Bisericii, sau Locotenent Mitropolit) este precizat „+ Chertes Ioan” (!), ierarhul semnând de-asupra¹⁰⁹, alături fiind semnăturile celorlalți conducători diecezani.
- 4) Pe actul din aceeași dată (*Decizie*), în final este precizat: „*Am citit și semnez Ioan Chertes, Episcopul Clujului și a Gherlei*”, cu semnătura ierarhului, alături fiind prezentată și calitatea lui S.A.Prunduș „*Silvestru Augustin Prunduș, OSBM, vicar general episcopal, Ordinarius al Diecezei Clujului și Gherlei*”¹¹⁰, fiind prezente și semnăturile

¹⁰⁶ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani... (1948-1988). Contribuție memorialistică la o istorie a Bisericii Catolice de rit bizantin- român, Cluj-Napoca, 1989*, accesibil în format PDF, 160 p. format A4, accesibil în spațiu cibernetic la: <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/12/preot-ioan-vasile-botiza-memorii-1948-1989.pdf>, p. 123.

¹⁰⁷ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 78-82.

¹⁰⁸ Ibidem, p. 82. Răspunsul lui Chertes este dactilografiat de S.A. Prunduș în continuarea scrisorii sale, care i-a fost trimisă ierarhului prin curier.

¹⁰⁹ Ibidem, p. 133.

¹¹⁰ Ibidem, pp. 134-136, mai ales p. 136.

celorlalți conducători diecezan. N.B. Formularea redactată de Ioan Chertes nu presupune un acord, ci doar faptul că acesta a luat la cunoștință de decizia respectivă! De remarcat că în scrisoarea trimisă Papei Ioan Paul al II-lea din 10.X.1985 figurează ca semnatori Al. Todea, Ioan Ploscaru, S.A.Prunduș și Coriolan Tămâian, Chertes lipsind¹¹¹.

- 5) Nu se explică de ce S.A.Prunduș în diversele sale circulare sau pastorale va semna în calitate de vicar general episcopal *și* (s.n.) de ordinariu diecezan, cele două funcții fiind diferite. Era suficient să semneze *ordinariu diecezan*, sau în caz că avea acordul (real) al lui Chertes, *ordinariu substitut*.
- 6) În zilele imediat următoare Revoluției din decembrie 1989 va apărea în cotidianul clujean *Adevărul* un text pastoral „*Cuvîntul Eparhiei Române Unite de Cluj-Gherla*” semnat de *Dr. Ioan Chertes, Episcop de Cluj-Gherla*¹¹².
- 7) Sub numele aceluiași ierarh va apare în periodicul diecezan de Cluj-Gherla o binecuvântare asupra cititorilor, cu precizarea „*Iubiții mei, Deși retras din lume în reculegere smerită, am fost mereu alături de voi, unit prin dragoste și rugăciune cu toată truda voastră...*”, semnat „*dr. Ioan Chertes, Episcop emerit*”¹¹³.
- 8) În periodicul diecezei de Cluj-Gherla *Viața Creștină*, în noile condiții de libertate, au apărut un articol omagial dedicat împlinirii vârstei de 80 de ani a arhiepiscopului Chertes¹¹⁴ (unde era menționată retragerea sa), iar necrologul *oficial* al acestuia îl pomenea ca *arhiepiscop emerit de Cluj-Gherla*¹¹⁵. N.B. Nimic despre titlul de

¹¹¹ Ibidem, pp. 137-141.

¹¹² Chertes, Ioan – *Cuvîntul Eparhiei Române Unite de Cluj-Gherla*, în *Adevărul*, Cluj-Napoca, 1989, I, nr. 3, 25.XII., p. 3., facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 205.

¹¹³ Chertes, Ioan – *Iubiții mei*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1990, I, nr. 1, p. 1, datat Februarie 1990, facsimilat în Birtz 2006, p. 205.

¹¹⁴ *** *Omagiu* – în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1991, II, nr. 18 (40), p. 4, în care se precizează că episcopul Chertes (pensionat în 30.VI.1972 după 7 ani de activitate) datorită bolii, „*a fost obligat să se retragă din activitatea de ierarh*”.

¹¹⁵ Guțiu, George – *IPSS Dr. Ioan Chertes, Arhiepiscop emerit de Cluj-Gherla, a trecut la cele veșnice*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1992, III, nr. 3 (49), p. 1.

arhiepiscop titular de Cantano, primit prin bulla pontificală din martie 1990!

Dacă Ioan Chertes nu ar fi avut jurisdicție, de ce i-a mai scris Prunduș în 1981, cerându-i confirmarea în funcție? De ce a fost trecut Ioan Chertes ca „*episcop de Cluj-Gherla*” (corect ar fi fost: *titular de..., administrator apostolic al diecezei de Cluj-Gherla*), mai mult, publicându-se și o pastorală în numele lui în 25.XII.1989? Chertes oricum figura pe lista lui O’Hara, în a treia poziție, fiind consacrat episcop în 1949, iar Iuliu Hossu îl menționa ca „Timoteiul său iubit”. Dacă în 1964 reacția episcopului Chertes (mai mult sau mai puțin bolnav) de a nu accepta nicio funcție administrativă diecezană era firească, Iuliu Hossu trăind și având un vicar general clar desemnat (prepozitul G. Vidican), situația s-a modificat radical în 1970. Chertes era deja salariatul cooperativei „Ineu” (fostă „Regna”), urmând pensionarea sa în 1972, de pe postul de...contabil. Sănătatea lui era deja (mult) ameliorată, situația acelor ani nepermițând riscul unor pagube financiare (mai mult sau mai puțin motivate psihic), de un fost „dușman al poporului” în gestiunea socialistă. În 1964 Chertes nu avea de la cine prelua jurisdicția, Hossu fiind depozitarul ei și trăind, comunicând cu dieceza și având un vicar general clar desemnat. Putem ajunge la aceste concluzii:

- 1) Carența semnificativă a cunoștințelor de drept canonic a celor ce și-au asumat conducerea diecezei de Cluj-Gherla după 1976 (moartea canonicului C. Avram).
- 2) Deposedarea lui Ioan Chertes de calitatea sa de conducător diecezan, fapt sigur după 1970-1976, argumentul fiind (inițial) boala acestuia, ulterior inactivitatea și izolarea lui la Năsăud. Inactivitatea lui Chertes nu îl deposea canonic *automat* pe acesta de jurisdicție! Profitându-se de inactivitatea episcopului năsăudean, inactivitate ce convenea atât lui Pura, lui Prunduș dar și lui Emil Riti, matadorii eclesiastici din Cluj și-au asumat o conducere diecezană sub semnul incertitudinii canonice, incertitudine manifestă în calitatea ce și-o atribuiau: de ordinariu diecezan, de ordinariu substituit și de vicar general. Rezultatul va fi contestarea multor decizii luate de cei ce se pretindeau conducătorii legitimi ai eparhiei de Cluj-Gherla, aceștia guvernând sub semnul improvizației.

- 3) Acceptarea faptului că Ioan Chertes după 1970 (moartea lui Iuliu Hossu) nu a dorit preluarea jurisdicției, rămânând astfel doar episcop auxiliar diecezan demonstrează că numele lui a fost folosit *abuziv* de către conducătorii diecezani ulteriori, pentru a justifica anumite măsuri canonice sau anumite orientări eclesiastice.

Personal credem că Ioan Chertes a avut jurisdicție diecezană, dar nu a exercitat-o, astfel că ordinarii diecezani după 1970 au fost *ordinari substituiți*.

De ce Nicolae Pura a reconstituit Capitlul diecezan doar în 9.XI.1978¹¹⁶? Ideal ar fi fost ca acest dicasteriu să fie refăcut în 1970, după moartea lui Iuliu Hossu, pe când mai trăiau prepozitul Dr. G. Vidican (+ 6.VIII.1971, Cluj), canonicul Dr. Titus Mălai (1893-9.IX.1978, București)¹¹⁷, canonicul Dr. Cosma Avram (1906-17.XI.1976), desigur canonicul Nicolae Pura, episcopul Ioan Chertes fiind și el canonic diecezan din 1947 (!), canonicul DDr. Emil de Iuga (+ 1976, înhumat la Cluj-Napoca, în Cimitirul Central) defectând în 1948 de la credință. Propunerile noilor canonici s-ar fi

¹¹⁶ Cf. Prunduș, Silvestru A.; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1996, p. 56. Autorii menționează că s-a profitat de parastasul făcut pentru ieromonahul Dr. Ioan Iosif Bal, OSBM, arătându-se o circumstanță, dar neexplicându-se alegerea acesteia. Noul Capitlu era format din canonicul Nicolae Pura (1913-1981), „*vicar general și ordinariu eparhial*”, Silvestru Augustin Prunduș, OSBM (1915-2004), *provicar general I*, Tertulian Langa (1926-2013), *provicar general II*, Gheorghe Neamțiu (1919-2012), Nicolae Plăianu (1918-1992) și Romulus Gorcea (1919-2015). În realitate diecezei îi ajungea un ordinariu substituit, un vicar general, ceilalți trebuind a fi numiți în ordine progresivă canonici prebendat, cancelar, scolastic, eclesiarh, arhidiacon și arhiprezbiter (prepozit). Cf. Vezi vechiul *cursus honorum* canonical al diecezei de Cluj-Gherla în Făgăraș Birtz 2007, pp. 52-53.

¹¹⁷ Despre canonicul dr. Titus Mălai (27.XII.1893, Leșu, BN – 9.IX.1978), dr. în teologie la Viena (1919), preot din 1919, căsătorit, primit în capitlu în 1938, membru al Ligii Apărării Național Creștine, în 1940 refugiat la București și nemairevenind în dieceză, pensionat din canonicat în 1946, deținut politic între 1953-1956, a se vedea: Antonescu, Nae – *Dr. Titus Mălai (1893-1978)*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1999, IX, nr. 23-24 (237-238), p. 14; Marțian, Ieronim – *Canonicul Dr. Titus Mălai (1893-1978)*, în *Virtus Romana Rediviva*, Cluj-Napoca, 2004, nr. 8, pp. 33-51 și mai ales Mălai, Marius – *Istoria renumitei familii Mălai din Transilvania, Leșu, județul Bistrița-Năsăud. Repere genealogice (1689-2005)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007, mai ales pp. 154-156, 166-200, 274-278, 284-289, 353-406. Sunt prezentate și evocările celor ce l-au cunoscut, semnificativă fiind cea a canonicului mitropolitan Octavian Moisin (pp. 407-409) în care acesta, rememorând o vizită făcută la București lui T. Mălai, după 1970, îl găsea înfricoșat, acesta celebrând Sf. Liturghie în camera sa, pe pat, cu storiile trase.

putut valida cu un grad sporit de legitimizare din partea *vechii gărzi*.. Decretul *De nominatione* nu prevedea dispoziții referitoare la capitlul diecezan, ordinarii (substituți) diecezani preferând astfel evitarea gestionării puterii cu un organ eparhial decizional. Teama de infiltrați ai Securității era de altfel legitimă. O colaborare între ordinariu și vicarul său general devenea astfel de preferat, putându-se gestiona mai eficient eventuala scurgere de informații.

De ce în 1978? Motivele puteau fi mai multe, atât interne cât și externe. Pe plan intern ordinarii diecezani își aminteau în 1978 de 30 de ani de la interzicerea Bisericii Greco-Catolice, an în care au apărut și reviste *samizdat* editate de *Comitetul pentru Salvarea Bisericii Române Unite*¹¹⁸. În urma unei scrisori către N. Ceaușescu din 25.III. 1978 erau propuși ca parteneri de dialog cu autoritățile Statului canonicul Nicolae Pura, viitorul canonic Pr. Dr. Eugen Popa (1913-2005) și canonicul Coriolan Tămâian (1904-1990)¹¹⁹, viitorul ordinariu diecezan al diecezei greco-catolice de Oradea Mare după decesul administratorului apostolic al acelei dieceze, episcopul mărturisitor dr. Iuliu Hirțea (1914-28.VI.1978). Nicolae Pura dorea să-și consolideze astfel poziția, arătând că în spatele său se află o structură diecezană organizată. De asemeni campania pentru drepturile religioase inițiată de Bisericile neoprotestante¹²⁰, campanie care s-a suprapus peste mișcarea inițiată de Paul Goma și greva minerilor din Valea Jiului. *Comitetul Creștin Român pentru apărarea libertății religioase și de*

¹¹⁸ Vezi pe larg Grossu, Sergiu – *Calvarul României Creștine*, Deva, Ed. Convorbiri literare ABC, 1992, pp. 47-50, și Bota, Ioan – *Pagini de istorie creștină românească 1940-2010*, Cluj-Napoca, Ed. Grinta, 2011, pp. 378-384.

¹¹⁹ Bota, Ioan – *Pagini de istorie creștină...*, pp. 381-384.

¹²⁰ Pentru campania pentru drepturi religioase inițiată de cultele neoprotestante a se vedea Țon, Iosif – *Confruntări*, ed. I, Oradea, Ed. Cartea Creștină, 1999, 239 p., mai ales pp. 123-139. Silveșan, Marius; Răduț, Bogdan Emanuel – *Culte neoprotestante și drepturile omului. Un strigăt la Radio Europa Liberă (aprilie 1977)*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2014, 136 p., a se vedea Scrisoarea celor 6 pastori din 2.IV.1977 la pp. 71-128. Pentru activitatea Comitetului Creștin Român pentru apărarea libertății religioase și de conștiință, coordonat de pastorul Pavel Niculescu (n.1936) a se vedea Scarfe, Alan – *Dismantling a Human Rights Movement. A Romanian Solution*, in *Religion in Communist Lands*, Oxford, Keston College, 1979, VII, nr. 3, pp. 166-177 și Dobrinco, Dorin – *Libertate religioasă și contestare în România lui Nicolae Ceaușescu. Comitetul Creștin Român pentru apărarea libertății religioase și de conștiință (ALRC)*, in Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989. Cronica unui sfârșit de sistem*, București, Fundația Academiei Civice, 2003, pp. 203-227.

conștiință (ALRC), constituit din pastori aparținând unor diferite culte neoprotestante, a redactat un *Program* de 24 de puncte în 5.VII.1978, în care la punctul 1 se cerea „*dreptul Bisericii Romano-Catolice de a avea un statut juridic recunoscut și reînființarea Bisericii Greco-Catolice, lichidată în 1948*”¹²¹. Același document menționa și cazul preotului ortodox Gheorghe Calciu Dumitreasa (1925-2006) și cazul *Asociației Oastea Domnului*. Dacă neoprotestanții s-au solidarizat cu Biserica Greco-Catolică din clandestinitate, reciproca nu a fost valabilă, corifeii greco-catolici ignorând persecuțiile religioase mai mult sau mai puțin insidioase ale confrăților aparținând unor confesiuni minoritare.

Pe plan extern (eclesiastic) alegerea cardinalului de Cracovia ca Papă al Bisericii Universale, Ioan Paul al II-lea în 16.X.1978, provenit dintr-o țară a Blocului Răsăritean a constituit un reviriment al rezistenței catolice din țările sub ocupație comunistă¹²². Nu în ultimul rând, lucrările *Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa* de la Belgrad (4.X.1977-8.III.1978), la Secretariatul căreia vârfurile greco-catolice au trimis o scrisoare (29.VI.1977)¹²³, dublate de un memoriu către N. Ceaușescu¹²⁴ au constituit un stimulent pentru afirmarea cererii de libertate a cultului, cerere inserată în tema generală a drepturilor omului.

¹²¹ Textul *Programului* din 5.VII.1978 la Scarfe, Alan – *Dismantling a Human Rights Movement...*, pp. 170-175.

¹²² De remarcat că în Exil, monseniorul Octavian Bârlea va începe publicarea periodicului său de aleasă ținută academică *Perspective*, la Munchen, tot în toamna anului 1978, odată ce presiunile agresivului *Ostpolitik* al lui Paul al VI-lea s-au diminuat.

¹²³ Grossu, Sergiu – *Calvarul României Creștine...*, pp. 47-48.

¹²⁴ Todea, Alexandru – *Luptele mele. Un strigăt în pustiu vreme de un pătrar de veac*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2003, pp. 138-142.

Capitolul V.

Mențiuni biografice ale unor protagoniști

Actanții Ordinariatului clandestine Greco-Catolic de Cluj-Gherla au fost în principal mărturisitori ai credinței, unii dintre ei făcând și detenție pentru opțiunile lor religioase.

Este meritul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc de a inventaria fișele matricole penale ale deținuților politici (unde se vor regăsi și protagoniștii noștri), fiind necesară corelarea datelor oferite din aceste documente carcerale cu literatura de resort sau cu medalioanele biografice publicate în timp de alți cercetători, nu în ultimul rând cu memorialistica editată a altor deținuți politici.

Pentru simplificarea citării unor surse mai frecvent folosite se vor folosi sigle indicate corespunzător după titlurile de referință. Volumul cu care debutează orice investigație în domeniu este cel redactat de Cicerone Ionițoiu (1924-2014), el însuși fost deținut politic, și de preotul profesor Ioan M. Bota: Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1945-1989). Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Biserica Romano-Catolică*¹ (sigla **Bota Ionițoiu 2001**). Un volum valoros este cel al profesorului băimărean Valentin Băințan (1924-2009)² unde vor fi evidențiați și eclesiastici implicați în activitatea diecezei de Cluj-Gherla, căruia îi atribuim sigla **Băințan 1999** precum și volumul de memorii al preotului mărturisitor Ioan Vasile Botiza³ (sigla **Botiza 1989**).

¹ Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1945-1989). Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Biserica Romano-Catolică*, Cluj-Napoca, ed.III, Ed. Viața Creștină, 2001.

² Băințan, Valentin – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii Române Unite cu Roma din Eparhia Greco-Catolică a Maramureșului (1948-1989)*, Baia-Mare, Ed. Gutinul, 1999.

³ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani (1948-1988) Contribuție memorialistică la o istorie a Bisericii catolice de rit bizantin român*, editată în format electronic, 160 p. format A4 PDF, tributară pe alocuri subiectivismului și autocenzurii autorului, accesibilă la: <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/12/preot-ioan-vasile-botiza-memorii-1948-1989.pdf>.

Lucrările noastre sunt deja prevăzute cu sigle, așa cum au fost indicate în capitolul III al prezentului studiu. Analog pentru lucrările semnate de preoții Silvestru Augustin Prunduș și Clemente Plaianu, respectiv **Prunduș Plaianu 1994⁴**, **Prunduș Plaianu 1996⁵**, **Prunduș Plaianu 1998⁶** sau **Plaianu 1995⁷**, dar și pentru foarte utilul compendiu redactat de Codruța Maria Știrban și Marcel Știrban⁸ (**Știrban Știrban 2000**). Mențiunile « ternarelor diecezane » întâlnite în studiile și articolele indicate în note sunt, din perspectiva canonică și documentară (lista Regentului Apostolic O'Hara din mai, 1950) sperăm inconsistente pentru lectorii capitolului anterior.

1) Așteleanu V. Vasile, fiul lui Vasile și al Mariei, n. 14.III.1914 în orașul Cluj, având absolvită „școala teologică”, la data arestării fiind preot, cu ultimul domiciliu în Reșița, a fost internat de D.S.S. Cluj în 11.II.1953 („a făcut instigare către popor, în favoarea religiei catolice”), va fi condamnat la 7 ani închisoare („a vrut să treacă în Iugoslavia”), fiind depus la penitenciarele Baia-Sprie (30.VIII.1954), Satu-Mare (6.III.1955), Timișoara (din 19.IV.1955), fiind amnistiat în 5.X.1955, conform decretului nr. 421/1955⁹.

⁴ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Catholicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1994, 253 p. + 24 pl. foto.

⁵ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1996, 212 p.

⁶ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma Greco-Catolice*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1998, 223 p.

⁷ Plaianu, Clemente – *Biografie Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș*, OSBM Cluj-Napoca 1995, publicată în Birtz, Mircea (coord.) – *Caietele OBSS III*, Claudiopolis Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2002, pp. 151-218.

⁸ Știrban, Codruța Maria; Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite (1945-1989)*, Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2000.

⁹ Cf. foilor matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/A/A%2004.%20Ardelea%20-%20Azoitei/Asteleanu%20Vasile%20V/P1070103.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/A/A%2004.%20Ardelea%20-%20Azoitei/Asteleanu%20Vasile%20V/P1070104.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/A/A%2004.%20Ardelea%20-%20Azoitei/Asteleanu%20Vasile%20V/P1070105.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/A/A%2004.%20Ardelea%20-%20Azoitei/Asteleanu%20Vasile%20V/P1070107.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/A/A%2004.%20Ardelea%20-%20Azoitei/Asteleanu%20Vasile%20V/P1070108.JPG>

De remarcat că data de inițiere a pedepsei este 20.V.1952, data semnificând adevăratul moment al reținerii de către Securitate. P. dr. Vasile Aștileanu va trece formal în 1958 la Ortodoxie¹⁰, ajungând ulterior inspector patriarhal, apoi episcop vicar patriarhal (1962) și ulterior episcop al Aradului (1973), cu numele monahal Visarion Aștileanu¹¹. Vasile Aștileanu a absolvit liceul *George Barițiu* din Cluj (1933), Academia Teologică Unită din Cluj (1935), fiind trimis la Roma la studii, unde a devenit doctor în teologie la Ateneul Pontifical *De propaganda fide* (1942), fiind și *alumn* al Colegiului omonim. La Cluj a fost secretar eparhial, deservind Biserica *Bobb*, în 1950 având o tentativă nereușită de a fugi în Iugoslavia, de unde a fost retrecut în România de autoritățile iugoslave. A lucrat ca referent la un spital în București (1950), ca strungar la Reșița (de unde a fost arestat), iar după eliberarea din detenție în 1955 a funcționat ca preot în ritul latin la Răducăneni în jud. Iași, unde nu s-a putut adapta, având probleme cu castitatea. Pasul trecerii la Ortodoxie a fost însoțit și de o tentație de a-l convinge pe Iuliu Hossu să-i urmeze exemplul. A trecut la cele veșnice în 6.VIII. 1984 la Arad, după ce, internat fiind la Cluj, a căutat absoluțiunea din partea foștilor săi confrăți¹². În închisoare a cedat, cooperând cu anchetatorii iar ulterior, sub numele de « Vălean Marius » a fost un delator zelos al lui Iuliu Hossu, dar și a altor eclesiastici greco-catolici, acceptând să fie « marșrutizat » de Securitate și în calitate de episcop¹³.

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/A/A%2004.%20Ardelea%20-%20Azoitei/Astoleanu%20Vasile%20V/P1070109.JPG>.
 Vezi și Bota Ionițoiu 2001, p. 39, unde data trecerii la Ortodoxie este greșit indicată ca fiind anul 1968. În realitate a fost 1958.

¹⁰ Trecerea acestuia și a altor zece preoți „nereveniți” până în acel moment a fost consemnată în *** „Sărbătorirea împlinirii a 10 ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române” în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, 1958, III, nr.11-12, pp. 915-933 și în *** *Semnificația recentelor reveniri la sânul Bisericii noastre*, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, 1958, III, nr.9-10, pp. 776-778.

¹¹ Despre promovarea întru episcopat a se vedea Man, Iuliu – *Tunderea în monahism și hirotonia în arhieru a Prea Sfințitului Episcop dr. Visarion Ploieșteanul, Vicar Patriarhal*, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1962, LXXX, nr.9-10, pp. 802-812, dar și Ploieșteanul, Visarion (Aștileanu, Vasile) – *Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române, expresie a adevărului și dreptății divine*, în *Ibidem*, pp. 853-862.

¹² Vezi și utila biografie la https://ro.wikipedia.org/wiki/Visarion_A%C8%99tileanu (accesată în 16.VII.2018). Vezi și Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, p. 19, 55 (tentativa de fugă), 70, 78, 102 (episodul moldovean), 106-111 (justificarea trecerii la Ortodoxie), 112 (spovedit de Emil Riti și S.A.Prunduș). vezi și Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, 16, 19, 20, 41.

¹³ Delațiunile sale sunt pe larg reproduse în Soica, Sergiu- *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, fiind prezentate documente din intervalul 1955-1971.

2) Avram Cozma, fiul lui Ioan și al Iulianeii, n. 3.VI.1906 în Mintiul Român, necăsătorit, origine socială țăran mijlocăș, doctor în teologie, internat în 5.I.1953 D.S.S. Timiș, depus (arestat) în 20.II.1953 pentru instigare publică, condamnat în 20.III. 1953 la 8 ani M.S., eliberat în 26.V.1954 din Penitenciarul Timișoara¹⁴. N.B. Familia îi cunoștea data de naștere 2.VI.1906.

Canonicul dr. Cosma Avram a urmat cursurile liceale la Liceul Grăniceresc din Năsăud, la Blaj, iar la Năsăud (datorită condițiilor economice precare), fiind trimis la Roma în 1925, devenind *alumn* al Colegiului Pontifical Grec. La Roma a studiat teologia la Ateneele Pontificale *Angelicum* și *De propaganda fide*, devenind doctor în teologie, devenind fluent în limbile clasice, fiind hirotonit preot în 6.I.1930. După un an de păstorire la Chiuza (Bistrița-Năsăud) va fi adus la Cluj în calitate de prefect de studii la Academia Teologică, ulterior devenind profesor de dogmatică. Promovat canonic prebendat în 1940 și canonic scolastic în 1947, va fi un publicist activ în periodicul diecezan *Curierul Creștin*, dar și în revista *Vieața Creștină*, fiind adeptul păstrării tradițiilor bizantine și căutând activ o formulă de unire cu Biserica Ortodoxă. Cum s-a arătat în capitolul precedent, a atras atenția încă din primăvara anului 1948 asupra persecuției iminente, tentative de a-l coopta în curentul de „revenire” la Ortodoxie fiind infructuoase¹⁵. Odată cu debutul prigoanei canonicul Avram (care figura pe lista lui O'Hara a celor abilitați să conducă dieceza ca ordinari substituiți) se va refugia la Timișoara, unde va celebra în ritul latin, fiind arestat în urma implicării într-o rețea de partizani condusă de vărul său,

¹⁴ Cf. Foi matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/A/A%2004.%20Ardelea%20-%20Azoitei/Avram%20Cozma%20I/P1260259.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/A/A%2004.%20Ardelea%20-%20Azoitei/Avram%20Cozma%20I/P1260260.JPG>.

Este ignorat de Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, dar este pomenit de Băințan, Valentin – *Martiri și mărturisitori...*, pp. 214-215.

¹⁵ Vezi despre această tentativă Truția, Sabin – *Unificarea bisericească a românilor din Ardeal. Spovedania unui convertit*, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, 1956, I, nr.3-4, pp. 206-228, unde aflăm despre pozițiile conciliante ale mitropolitului Vasile Suciu, ale Episcopilor martiri Vasile Aftenie, Valeriu Traian Frențiu sau Iuliu Hossu, despre inițiala implicare a canonicului Emil Iuga în convocarea pseudo-sinodului, despre ultima tentativă a canonicului Cosma Avram de a-l opri pe Truția, care a fost adus la Cluj pe nepregătite, „de doi prieteni” (de la Jandarmerie, Siguranță?) etc.

Ioan Pupeză (economist la Cluj), rețea inițiată în scop diversionist de agentul Securității Silviu Crăciunaș¹⁶. Din relatările surorii sale, monahia Vianeea Avram, în 1956 va fi arestat din nou, fiind condamnat la 6 ani de detenție, acest stagiul penitenciar nefigurând în documentele penale furnizate de *Institutul pentru Investigarea Crimelor Comunismului*. În 1962 va fi prezent în Timișoara, apoi în Baia-Mare (la sora lui, Vianeea Firoana¹⁷), devenind vicar general al diecezei de Cluj-Gherla și ulterior ordinariu substituit al acesteia. Extrem de erudit, își va impresiona interlocutorii prin amabilitate¹⁸, fiind totodată și un susținător al lui Emil Riti¹⁹. În 1973 va propune o formulă de integrare a greco-catolicilor rezistenți în Biserica Ortodoxă, cu condiția ca patriarhul acesteia să introducă în dipticele patriarhale și numele Papei de la Roma²⁰. A trecut în eternitate în 17.XI.1976 la Salva, împreună cu vărul său, Ioan Pupeză, într-un accident cauzat de emanațiile de gaz ale unei butelii, pe care s-a scurs miere²¹ (deși, în urma apariției volumului amintit al lui Stejărel Olaru, credem că accidentul a fost mai degrabă provocat, cei doi fiind monitorizați de regim). A fost înhumat la Baia-Mare, înmormântarea fiind prezidată de proedrul Bisericii Unite, episcopul Ioan Dragomir²². Înainte de 1948 a reușit publicarea unui

¹⁶ Olaru, Stejărel – *Agentul nostru Victor*, Iași, Ed. Polirom, 2018, pp. 75-77, 85. De remarcat că Securitatea îl considera episcop clandestin, fiind pus sub urmărire și căutat din 1949 de Direcția Securității din Cluj.

¹⁷ Avram Firoana cu numele monahal Vianeea, sora canonicului Cozma Avram, n. 11.X.1914 în Mintiul Român, absolventă de Școală Normală, fusese anterior persecuției profesoară, arestată în 14.XI.1958 de către UM 0113 Craiova, condamnată în 13.XI.1958 la 5 ani închisoare, ridicată în 21.IV.1962 de UM 0203 Cluj, reprimată în penitenciarul Cluj în 15.VI.1962, eliberată prin expirarea pedepsei în 11.XI.1963. A trecut prin penitenciarele din Craiova, Jilava (din 8.XI.1959), Miercurea Ciuc (30.III.1960), Arad (din 20.V.1960), Cluj (din 15.VI.1962) și Oradea (din 19.XII.1962). În clandestinitatea greco-catolică a fost activă mai ales în Baia-Mare. Cf. Băințan, Valentin – *Martiri și mărturisitori...*, p. 215, Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, p. 170, cu numele indicat greșit *Vinea Avram* (!). A trecut în veșnicie la Baia-Mare în 1992.

¹⁸ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, p. 9, 18, 44, 56, 93, 120, 130, 134.

¹⁹ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 19, 21, 22, 38.

²⁰ Vezi Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura ...*, pp. 30-31, 50-53, 56, nota 65 despre decesul canonicului.

²¹ Ibidem, p. 56.

²² A se vedea și Marțian, Ironim – *Canonicul dr. Cosma Avram*, în *Deșteptarea Credinței*, Dej, 1990, I, nr. 6, pp. 7-8; Plaianu, Clemente – *Canonicul Dr. Cosma Avram, 90 de ani de la naștere, 20 de ani de la deces*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1996, VII, nr. 17 (159), pp. 3-4. Articolele sunt de referință, în ciuda tributării ideii ternarelor diecezane.

important volum dedicat Tainei Botezului: Avram, Cosma – *Nașterea din Apă și Spirit*, Kolozsvár-Cluj, 1944, ed. Sf. Nichita, 124 p.

3) Boilă Matei²³, fiul lui Zaharia și al Clarei, n. în 17.IV.1926 la Blaj, absolvent al Facultății de drept (în 1951), la data reținerii fiind brigadier, a fost arestat în 14.XII.1952 de MAI Constanța, prevenit de Tribunalul Militar București în 10.I.1953 pentru uneltire contra ordinii sociale, șters din control în 10.V.1953, eliberat în 18.XI.1953, prevenit la 1.VI.1956 pentru agitație publică, condamnat la 10 ani de închisoare, din 2.II.1957 predat la MAI, în 9.III.1957 readus la Jilava, din 15.II.1958 la Gherla, apoi din 8.V.1959 la Jilava, din 11.V.1959 la Galați, depus în 29.IX.1959 la Salcia, eliberat în 27.VII.1954 prin grațiere²⁴. Dacă prima arestare a fost pentru militanța în Partidul Național Țărănesc, a doua a fost pentru implicarea în mișcarea petiționară greco-catolică²⁵. După eliberare a lucrat ca muncitor petrolist, apoi ca tehnician la Fabrica Napochim Cluj, fiind ulterior promovat contabil. S-a căsătorit în 1965 cu Dna. Farmacistă Maria Fărcaș, având patru copii. A fost hirotonit în clandestinitate diacon în 1.I.1977 de episcopul Iuliu Hirțea (cu care se cunoștea din timpul detenției) și preot la Reghin în 15.VIII.1977, de către Episcopul Alexandru Todea, fost și el confrate de închisoare. Din 1984 era membru al Tribunalului Matrimonial diecezan (reconstituit în acel an de S.A. Prunduș), devenind canonic diecezan în 15.XII.1986²⁶. A fost cooptat și în comisia de reformă liturgică, practicând apoi până când sănătatea i-a permis, un rit liturgic propriu²⁷. Și-a pus casa la dispoziție atât pentru pastorația liturgică dar și pentru întâlniri

²³ Pașca, Ioan – *Din viața și activitatea Preotului Matei Boilă (1926-2005)*. Universitatea Babeș-Bolyai. Facultatea de Teologie Greco-Catolică. Coordonator: Prof. Nicolae Gudea, Cluj-Napoca, 2006, 347 p.; Biroul de Presă – *Părintele Matei Boilă, devotat preot al Bisericii Greco-catolice și vlăstar al unei genealogii de caracter*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2015, XXVI, nr. 8-9 (438-439), p. 31.

²⁴ Cf. Foile matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2005.%20Blejan%20-%20Bolcu/Boila%20Matei%20Z/P1110868.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2005.%20Blejan%20-%20Bolcu/Boila%20Matei%20Z/P1110864.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2005.%20Blejan%20-%20Bolcu/Boila%20Matei%20Z/P1110865.JPG>

²⁵ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, p. 71 nota 15, 113, 126,

²⁶ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan ...*, p. 163.

²⁷ Ibidem, pp. 152-153 vezi și Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 55, 70.

catehetice²⁸. În 22.XII.1989 a făcut parte din primul Comitet Revoluționar din Cluj-Napoca. Din 1990 s-a relansat în activitatea politică militantă, fiind senator al Partidului Național Țărănesc – creștin democrat între 1992-2000. În 2003 a fost promovat prelat papal, primind titlul de monsenior. A trecut în eternitate la Cluj-Napoca, în 27.VIII. 2015, dezamăgit atât de viața politică²⁹ dar și de noul curs al diecezei pe care o slujise³⁰. La aceste decepții s-au adăugat cele legate de unii membri ai familiei, constatând că a fost turnat la Securitate de propriul tată și de propria soră, Elena³¹. A publicat memorialistică din perioada detenției³², dar și eseuri³³.

²⁸ Peteu, Camil, OSBM – *Biserica din casa lui Matei Boilă*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 141-143.

²⁹ Moldovan, Florin – *Matei Boilă, un monument istoric și una din ultimele conștiințe vii ale neamului românesc*, 24.XI.2014, apărut în <https://www.ziardecluj.ro/matei-boila-un-monument-istoric-si-una-dintre-ultimele-constiinte-vii-ale-neamului-romanesc>, accesat la 16.VII.2018.

³⁰ A se vedea scrisoarea canonicului Matei Boilă către Mitropolitul major Lucian cardinal Mureșan din 24.III. 2014, publicată de istoricul Vlad Nap în Nap, Vlad – *În slujba adevărului. Clarificări necesare*, în *Gazeta de Cluj*, Cluj-Napoca, 2017, nr. 785, 9.IX.2017, p. 2, din data de 11.IX.2017, accesibil și în ediția electronică <http://gazetadecluj.ro/slujba-adevarului-clarificari-necesare/> (accesată în 16.VII.2018).

³¹ Despre activitatea de delațiune a lui Zaharia Boilă (1892-1976) și a Elenei Boilă a se vedea Pleșa, Liviu – *Informatorii Securității din Institutul de Istorie din Cluj. Tipologii și metode de recrutare*, în *Caietele CNSAS*, București, 2013, VI, nr. 1-2 (11-12), pp. 143-184, mai ales pp. 168-171 (cazul lui Zaharia Boilă) și p. 169, nota 73 (Elena Boilă).

Boilă Elena, fiica lui Zaharia și a Clarei, n. în 26.V.1926 la Cluj, licențiată a Facultății de filosofie, la data arestării funcționară, prevenită din 7.I.1956 pentru agitație publică de Procuratura București, condamnată la 6 ani închisoare, trecută prin temnițele din Jilava (27.I.1956), Miercurea Ciuc (5.II.1958), eliberată în 1.XII.1961 prevăzută cu domiciliu obligatoriu în comuna Viișoara raionul Slobozia-București.

Cf. Foi matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2005.%20Blejan%20-%20Bolcu/Boila%20Elena%20Z/P1110845.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2005.%20Blejan%20-%20Bolcu/Boila%20Elena%20Z/P1110846.JPG>

Elena Boilă (1926-1989) a fost cooptată în comisia liturgică a ordinariatului clandestin de Cluj-Gherla, având de făcut observații pertinente, tocmai datorită pregătirii ei academice (Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, 1989, p. 134).

³² Boilă, Matei – *Gratii luminând*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2004, 71 p.;

³³ Boilă, Matei – *Socialism sau libertate economică*, București, Ed. Albatros, 1991; Idem – *Din nou în Agora. După o jumătate de veac*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1994, ; ulterior a reușit publicarea întregii sale opere în 2 volume: Boilă, Matei – *În speranța repunerii lui Hristos ca unic Domn al societății românești*, 2 vol., București, Ed. Maritain, 2011, 302 p. + 518 p.

4) Botiza Ioan, fiul lui Iosif și al Margaretei, n. în 16.X.1926 la Dej, absolvent a 2 ani de teologie, la data arestării având profesia de strungar, prevenit în 7.VIII. 1953, pe motivul că „a știut de existența unei organizații contrarevoluționare și nu a denunțat-o”, condamnat la 7 ani M.S., sentință casată în 8.IV.1954, din 9.IX.1954 transferat la Timișoara, eliberat în 25.IX.1954³⁴, este autorul unui valoros volum memorialistic în care descrie cu vioiciune dar și cu spirit analitic evenimentele dintre 1948-1989. Va descrie modul în care a căzut, constituirea „lotului Pura – a Rezistenței catolice”³⁵. A absolvit Liceul *George Barițiu* din Cluj (1946), devenind apoi student la Academia Teologică din același oraș. Odată eliberat din închisoare se va căsători (1955) cu o altă mărturisitoare a credinței, domnișoara profesoară Maria Balmoș³⁶, cu care vor avea 3 copii, soția lui sprijinindu-l necondiționat. Va urma studiile Politehnicii clujene (absolvind-o în 1972), devenind inginer, fiind angajat la Întreprinderea *Tehnofrig*, de unde se va pensiona (1986). Va continua metodic studiul teologiei (cunoscând opt limbi), dar opoziția lui Nicolae Pura pentru hirotonirea sa nu va putea fi înfrântă decât prin intervențiile lui Emil Riti și ale lui Cosma Avram în 10.V.1969 și 9.VII.1972 (diaconatul și preoția administrate de Iuliu Hirțea)³⁷. A fost implicat în pregătirea clandestină a candidaților pentru preoție, elaborând și „literatură de sertar”. Conflictul cu Pura s-a atenuat spre sfârșit, Pura acordându-i crucea de canonic

³⁴ Cf. Foi matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2006.%20Bold%20-%20Bozt/Botiza%20Ioan%20I/P1130282.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2006.%20Bold%20-%20Bozt/Botiza%20Ioan%20I/P1130283.JPG>

³⁵ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, pp. 50-95. Vezi și Toma, Victor – *Din dosarele tribunalelor*, în *Deșteptarea Credinței*, Dej, 1991, II, nr. 2 (11), p. 15.

³⁶ Balmoș V. Maria, fiica lui Nicolae și a Ravecăi, n. 22.VII.1928 la Cluj, la momentul reținerii fiind profesoară, a fost prevenită în 4.XII.1953 de către Tribunalul Cluj, pe motivul „că a știut de fugarul Pura Nicolae și nu l-a denunțat-o” (sic!), a fost condamnată la 6 luni închisoare și eliberată în 13.IV.1954.

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2002.%20Balan%20-%20Barbosu/Balmos%20Maria%20V/P1280341.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2002.%20Balan%20-%20Barbosu/Balmos%20Maria%20V/P1280342.JPG>

A trecut în eternitate la Cluj-Napoca în 2012.

³⁷ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, pp. 113-115, 130-131.

(desemnându-l canonic scolastic, poziția avută de Pura în capitolu) în 9.II.1981, dar Botiza, din orgoliu, renunțând i-a transmis-o lui Tertulian Langa, care desigur s-a ferit să-l întrebe cum a ajuns în posesia ei. În primăvara anului 1987, fiind invitat de preoții Tertulian Langa și Matei Boilă să intre în capitolu, tot din orgoliu, dar și din anumite scrupule morale, va refuza³⁸. Descrierea plastică a atmosferei capitulare de după 1981 din Cluj este deocamdată inegalată în memorialistica de resort. Prietenia cu Emil Riti se va transforma într-o dușmănie constantă, dar aprecierile lui Botiza la adresa canonicilor Pura, Langa, Prunduș sunt veridice. După 1990 a ajuns profesor la Institutul Teologic Greco-catolic din Cluj-Napoca, fiind un activ publicist în revistele *Viața Creștină* și *Deșteptarea Credinței*, iar în 2003 a fost făcut Prelat papal, trecând în veșnicie la Cluj-Napoca în 5.IV.2010³⁹. A editat două cursuri, în spirit modernist, dar erudit documentate⁴⁰, îngrijind și reeditarea Noului Testament (1995) tradus de episcopul martir lugean Dr. Ioan Bălan. Din nefericire Părintele Botiza a avut o obsesie în reformarea ritului bizantin, justificându-se cu spiritul postconciliar, deși documentele Conciliului Vatican al II-lea prevăd contrariul pentru riturile orientale (cel puțin declamativ)⁴¹.

5) Chertes Ioan, fiul lui Ioan și al Mariei Rusu, n. în 10.IX.1911 în Sărățel, raionul Lechința, licențiat în teologie, preot canonic din 14.III.1947,

³⁸ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, pp. 145-146, 152-153.

³⁹ Vezi și Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, p. 51, Crihălmeanu, Florentin – *Un Apostol neobosit al Bisericii Greco-catolice*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2010, XXI, nr. 4 (374), pp. 3-5.

⁴⁰ Botiza, Ioan Vasile – *Elemente de Liturgică Creștină Orientală*, Cluj-Napoca, Ed. Universității de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu”, 2005, 384 p.; Botiza, Ioan Vasile – *Introducere în studiul Sfintei Scripturi*, Cluj-Napoca, ed. I, Ed. Universității de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu”, 2002, 440 p, ed. II, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2005, A publicat și o traducere proprie a Psalmilor (cunoscând și limba ebraică): *Cartea Psalmilor sau Psaltirea*, Cluj-Napoca, Ed. Quo Vadis, 2000.

⁴¹ Astfel Constituția Conciliară *Sacrosanctum Concilium* (4.XII.1963) la paragrafele 3, 4 prevede reformarea ritului latin, egalitatea riturilor catolice, proiectul de reformă nevizând riturile orientale. Decretul Conciliar *Orientalium Ecclesiarum* (21.XI.1964) paragrafele 4-6 prevede păstrarea riturilor orientale cu fidelitate, păstrarea tradițiilor strămoșești, recomandându-se chiar înlăturarea împrumuturilor latinizante. Orientalilor neuniți li se promite solemn menținerea ritului propriu. Cf. *** *Conciliul Vatican al II-lea. Constituții, decrete, declarații. Ediție revizuită*, București, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 1999, p. 12, 124, 125.

internat de Securitatea Cluj, la 29.X.1948, depus la Penitenciarul Sighet, eliberat în 11.IV.1955, prevenit în 18.VIII.1956 pentru agitație publică, condamnat la 10 ani de închisoare, eliberat în 30.VII.1964 prin decretul de grațiere 411/1961, a trecut prin penitenciarele MAI Cluj, Gherla, lagărele Salcia (din 12.X.1959), Periprava (din 6.XII.1959), Gherla (din 16.XII.1962), Giurgiu (din 14.V.1963), Ostrov (de unde va fi eliberat în 30.VII.1964)⁴². Fiu de învățător, rămas orfan după ce tatăl său a căzut pe front în Primul Război Mondial, a mai avut o soră, Maria. A absolvit Liceul „Petru Maior” din Gherla în 1929 (șef de promoție), a urmat studiile facultății de drept din Cluj (fără frecvență) iar din 1930 episcopul Iuliu Hossu l-a trimis la studii la Roma, Chertes optând pentru cariera ecleziastică. Doctor în filosofie și teologie la Ateneul Pontifical *De propaganda fide* în 1936, a fost sfințit preot în 21.XII.1935 la Roma de episcopul Giuseppe Palica. Întors în România va deveni secretar eparhial până în 1940, apoi profesor de drept canonic și istorie ecleziastică, devenind canonic în 14.III.1947. Odată cu prigoana împotriva Bisericii va cunoaște calvarul acesteia împreună cu ierarhii și canonicii mărturisitori. La Căldărușani, în detenție, va fi consacrat episcop în 24/25.XII.1949 de Valeriu Traian Frențiu, Iuliu Hossu și Ioan Bălan. După periplul penitenciar (în care s-a purtat bine, dar s-a și îmbolnăvit⁴³) se va stabili la Năsăud în familia cumnatului său, preotul Vasile Țărmure, fiind angajat ca și contabil la Întreprinderea *Ineul (Regna)*, între 1965-1972, pensionându-se în 30.VI.1972. În 12.III.1990 a fost numit arhiepiscop titular de Cantano, trecând în veșnicie în 30.I.1992 la Cluj-Napoca⁴⁴. Despre

⁴² Cf. Foile matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/C/C%202003.%20Cernazeanu%20-%20Chivulescu/Chertes%20Ioan%20I/P1400617.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/C/C%202003.%20Cernazeanu%20-%20Chivulescu/Chertes%20Ioan%20I/P1400627.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/C/C%202003.%20Cernazeanu%20-%20Chivulescu/Chertes%20Ioan%20I/P1400627.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/C/C%202003.%20Cernazeanu%20-%20Chivulescu/Chertes%20Ioan/P1200580.JPG>

⁴³ Vezi amintirile pastorului reformat János Lörincz (1922-1998) în volumul Visky, Ferenc jr. (coord.) – *Prizonierii speranței. Mărturii ale celor închiși pentru credință*, Cluj-Napoca, Ed. Koinonia, Strigătul de la Miezul nopții, 2002, p. 152, 167, 171, 176.

⁴⁴ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Catolicism și Ortodoxie românească...*, pp. 176-177; Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Cei 12 Episcopi Martiri...*, pp. 141-157; Știrban, Codruța Maria; Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite...*, pp. 296-299; Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, pp. 25-26.

problemele jurisdicției și a titlului său s-au făcut referințe în capitolele precedente. A reușit publicarea unui eseu motivațional: Chertes, Ioan – *Creșteți și vă înmulțiți*, Kolozsvár Cluj, 1944, Ed. Sf. Nichita, 66 p.

6) Dăncuș Gavrilă Sabin, OSBM născut în 22.XI.1930, în comuna Ieud, Maramureș [în foile matricole penale apare Edu (!)], fiul lui Gavrilă și al Ioanei, părinții fiind plugari, fiind necăsătorit, absolvent a 6 clase primare, fără apartenență politică, adus cu mandatul Tribunalului Militar Cluj, condamnat în 3.X.1950 la 6 ani închisoare, pentru „uneltire contra ordinii – a favorizat și ajutat membri unei organizație subversive” (!), a fost dus la Poarta Albă (23.VI.1951), Valea Neagră (27.VI.1951), Gherla (20.VII.1953), Baia-Sprie (21.IV.1954), ieșit din penitenciarul Aiud la 9.VI.1956⁴⁵. Intrase ca novice (21.V.1946) la mănăstirea bazilitană de la Moisei, fiind ulterior transferat la Bixad, unde a lucrat la tipografie. În 1948 a depus voturile provizorii, fiind nevoit să se refugieze din 22.X.1948 din mănăstire (ocupată de Securitate și transferată Bisericii Ortodoxe), agregându-se grupului de partizani maramureșeni condusă de Ștefan Popșa⁴⁶. După căderea unor membri ai grupării, nemairezistând la condițiile iernii, s-a predat Miliției în 10.I.1950. După eliberarea din închisoare s-a reapucat de studii, absolvind liceul „G. Barițiu” din Cluj și ulterior Școala Tehnică Sanitară, urmând în secret, sub conducerea lui S.A.Prunduș și cursuri de teologie. A fost hirotonit preot în 6.I.1967, pentru ordinul bazilitan, devenind canonic diecezan în 15.XII.1986⁴⁷. În 1985 (!) i s-a permis o călătorie de 6 luni la Roma, cu care ocazie ținea și predici la Radio Vatican. Între 1988-1992 a fost protoegumen (conducător al provinciei), ulterior devenind protoconsulor și trecând la cele veșnice în Cluj-Napoca, în

⁴⁵ <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/D/D%2001.%20D%20-%20Davigner/Dancus%20Gavrila/P1290480.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/D/D%2001.%20D%20-%20Davigner/Dancus%20Gavrila/P1290481.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/D/D%2001.%20D%20-%20Davigner/Dancus%20Gavrila/P1290478.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/D/D%2001.%20D%20-%20Davigner/Dancus%20Gavrila/P1290479.JPG>

⁴⁶ Despre activitatea grupului și implicarea lui Gavrilă Dăncuș a se vedea Ivan Duică, Camelia – *Rezistența anticomunistă din Maramureș. Gruparea Popșa (1948-1949)*, București, Ed. Institutului pentru Studiarea Totalitarismului, 2005, pp. 44-48, 62, 92, 116, 164, 411.

⁴⁷ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, 2007, p. 163.

13.VII.2000⁴⁸. Numirea lui în canonicat (ca de altfel și a lui Prunduș) era, conform vechilor reguli canonice, la limita legii (capitulul și vicarul capitular fiind aleși din preoții diecezani), putând fi acceptată doar în condițiile stării de necesitate canonică (reală în acele timpuri). Prezența ieromonahului Sabin Gavrilă Dăncuș în Capitlu își găsea rațiunea în întărirea poziției lui Prunduș, deja contestat ca și ordinariu (substituit). Există o neconcordanță asupra arhierelui care l-a consacrat preot. Autorii pomeniți în nota precedentă afirmă că acesta ar fi fost Iuliu Hossu. Părintele bazilitan (ieromonahul) Grigore Gavrilă Arieșan, OSBM un adevărat cronicar al provinciei, într-un manuscris al său⁴⁹ unde oferă date asupra tuturor monahilor Provinciei până în 1998, notează că sfințirea sacerdotală a părintelui Dăncuș a avut loc la Cluj, în 2.I.1967 (data concordă) episcopul consacrat fiind Dr. Ioan Dragomir⁵⁰. Părintele Arieșan, căruia îi exprimăm și aici gratitudinea, a stat în aceeași casă ani de zile cu părintele Dăncuș, informația dată de el fiind veridică.

7) Canonicul Romulus Gorcea (n. 20.I.1919 Gârbău, CJ – 24.I.2005, Cluj-Napoca), absolvent al Seminarului Pedagogic Universitar și al Academiei Teologice din Cluj, a fost hirotonit diacon în 23.II.1944 și preot în 27.II.1944 la Cluj, de către Episcopul Iuliu Hossu. Anterior se căsătorise cu domnișoara Maria Vultur. Numit inițial administrator parohial la Ruginoasa (Cluj), din 1946 a fost numit administrator parohial la Gârbău, unde a funcționat până la interzicerea Bisericii Unite, când a preferat să se retragă din pastorație, netrecând la Biserica Ortodoxă. A schimbat 17 servicii, reușind să se stabilească în Cluj. L-a vizitat pe Episcopul Iuliu Hossu atât la Curtea de Argeș cât și la Căldărușani. Din 9.XI.1978 a devenit canonic al Diecezei de Cluj-Gherla. A celebrat Sf. Liturghie permanent acasă, administrând Sf. Taine ori de câte ori a fost solicitat în clandestinitate. După dobândirea libertății Bisericii a reînființat parohia unită din Gârbău, fiind totodată și profesor de teologie dogmatică la Institutul teologic Greco-Catolic din Cluj-Napoca. Din 1992 a devenit

⁴⁸ Băințan, Valentin – *Martiri și mărturisitori...*, pp. 197-199; Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, pp. 65-68, Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 70.

⁴⁹ Arieșan, Grigore – *Documentația istorică a provinciei Române a Sfinților Apostoli Petru și Pavel*, mss, Caiet registru, format A4, 100 p. Părintele Arieșan mi-a permis fotocopierea acestui registru și a altor documente eclesiastice importante.

⁵⁰ Ibidem, p. 19, 26.

canonic emerit, iar în 2003 a primit titlul de Prelat papal. A trecut la cele veșnice în 24.I.2005, la Cluj-Napoca⁵¹.

8) Preotul profesor Gheorghe Grecu – Rebrîșoreanu (Grecu Gheorghe), fiul lui Alexa și al Domnicăi, n. în 2.IX.1910, în comuna Rebrîșoara, raionul Năsăud, având studii universitare, la data arestării figurând cu ocupația de profesor, a fost reținut în 18.VI.1951 ca urmare a dispoziției Securității Bistrița, fiind eliberat în 15.VIII.1951⁵². A luat examenul de bacalaureat la Liceul *Andrei Mureșianu* din Dej (1930), urmând apoi cursurile Academiei Teologice din Cluj, apoi a studiat la Roma, fiind alumn al Colegiului Pontifical Grec și apoi al Colegiului Pontifical *Pio Romeno*, ajungând doctor în teologie la Ateneul Pontifical *De propaganda fide* (1939), fiind hirotonit preot la Roma, în 17.V.1936 de către Episcopul viitor martir Valeriu Traian Frențiu. Întors în Țară devine notar consistorial și profesor de filosofie și pedagogie la Academia Teologică. Va fi implicat ca martor în procesele Nunțiatunii și al Rezistenței catolice, depunând împotriva cazului maicii Maria Ionela Cotoi (1926-2018), fiind astfel eliberat mai repede din detenție (fusesse condamnat la 1 an închisoare). A funcționat ca registrator medical în policlinicile clujene. Va fi un prieten și un susținător al canonicului dr. Cosma Avram. La sfârșitul anului 1978 și începutul anului 1979 (deja fiind grav bolnav) primește aprobarea de a vizita Franța și Italia, fiind unul din purtătorii primelor propuneri cu episcopabili înaintate Sf. Scaun. Întors la Cluj (23.II.1979), va trece în veșnicie la Cluj-Napoca în 11.III.1979⁵³, la înmormântarea lui participând Ioan Dragomir, Nicolae Pura, Coriolan Tămâian.

⁵¹ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, p. 96, 103, 138, 139. Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 10, 13, 15, 23, 25. Crihălmeanu, Florentin – *Rămas bun, Părinte Gorcea*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2005, XVI, nr. 2 (312), pp. 6-7.

⁵² Cf. Foi matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/G/G%2005.%20Gnandt%20-%20Grezer/Grecu%20Gheorghe%20A/P1690146.JPG>

⁵³ Pop, Ovidiu Horia – *Aspecte din perioada de ilegalitate a Bisericii Române Unite: cuvântări funebre ținute la înmormântarea pr.dr.prof. George Grecu (13.III.1979)*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia graeco-catholica varadiensis*, Oradea, 2009, LIV, nr. 1, pp. 186-195. Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, p. 55, 112 (P. Botiza dă ca an al decesului 1980). A se vedea și relatarea Părintelui Silvestru Augustin Prunduș din 11.VI.1988, despre călătoria Părintelui G. Grecu la Roma, audiența pontificală ce i-a fost acordată, și înmânarea mesajului din partea Proedrului Episcop Ioan Dragomir (Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 171-173). Vezi și Birtz, Mircea; Kierein, Manfred (ed.) – *Alte fărâme din Prescursa prigoanei...*, p. 26, 33, 34. Despre mărturia preotului G. Grecu la

9) Despre biografia cardinalului mărturisitor Iuliu Hossu fiind deja publicate numeroase studii (trecute în revistă în capitolul II al prezentei lucrări), ne mulțumim să reproducem datele oferite de fișele matricole penale: Hossu Iuliu, fiul lui Ioan și al Victoriei n. Mauriciu, n. 30.I.1885 în com. Milașul Mare, raion Teaca, regiunea Mureș, la data arestării având profesiunea „episcop”, având ca studii doctoratul în teologie și filosofie, a fost depus în penitenciarul Sighet, fiind reținut de Securitatea București. Din penitenciar a ieșit la data de 4.I.1955. Nu este precizată data reținerii⁵⁴. O întrebare se impune, legată de momentul astral al biografiei profane a episcopului (pe atunci) Iuliu Hossu: de ce a fost ales (acceptat) el să citească Rezoluția Unirii de la Alba-Iulia în 1.XII.1918? Răspunsul pe scurt, ce merită a fi detaliat, constă în faptul că nu era episcop în 1916, nici la începutul anului 1917. Odată cu declarația de război a Regatului Român adresată Austro-Ungariei (14/27.VIII.1916) și cu atacul trupelor române în Ardeal ierarhii transilvăneni și ulterior și fruntașii politici români au fost solicitați (și nevoiți) să condamne acest act, fie prin pastorale, fie prin declarații de solidarizare cu guvernul regal maghiar. Cea mai amplă declarație de solidarizare cu guvernul maghiar a fost solicitată în 12.II.1917, ea fiind semnată de 200 de fruntași eclesiastici și politici ai românilor, aparținând ambelor confesiuni⁵⁵, ulterior fiind intens popularizată în presa maghiară. Dieceza de Cluj-Gherla era văduvită de episcop, Vasile Hossu I decedând în ianuarie 1916, ulterior mitropolitul Victor Mihaly de Apșa

procesul din 1951 în folosul acuzării vezi ****Procesul unui grup de spioni, trădători și complotiști în slujba Vaticanului și a centrului de spionaj italian*, București, Editura de Stat pentru Literatură Științifică, 1952, pp. 19-21, 79-81, 99. O bună biografie la Marțian, Ironim – *Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe Grecu (1910-1979)*, în *Deșteptarea Credinței*, Dej, 2017, XXVIII, nr. 10-12 (314-316), pp. 16-25.

⁵⁴ Cf. Foilor matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/H/H%202002.%20Hiadu%20-%20Huzun/Hossu%20Iuliu%20I/P1720867.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/H/H%202002.%20Hiadu%20-%20Huzun/Hossu%20Iuliu%20I/P1720868.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/H/H%202002.%20Hiadu%20-%20Huzun/Hossu%20Iuliu%20I/P1720869.JPG>

⁵⁵ Textul Declarație, semnăturile și contextul acesteia la Rusu Abrudeanu, Ion – *Păcatele Ardealului față de sufletul Vechiului Regat. Fapte, documente și facsimile*, București, Ed. Cartea Românească, 1930, pp. 278-280 și următoarele; Ciorogaru, Roman – *Zile trăite de Roman R. Ciorogaru, Episcopul Orăzii*, Oradea, Tip. Diecezană, 1926, pp. 84-88. Declarația fusese semnată de toți episcopii, canonicii și profesorii de teologie, din ambele străni.

decedând în ianuarie 1918. Iuliu Hossu fusese consacrat episcop în decembrie 1917, până atunci fiind capelan militar, poziție fără relevanță pentru scopurile propagandistice urmărite de Declarația din 12.II.1917. La Alba-Iulia crainicul Declarației de Unire pentru Adunarea Națională trebuia să fie un arhiereu necompromis anterior prin asumarea (fie ea și impusă) a unei declarații sau pastorale de condamnare a Regatului Român, Iuliu Hossu fiind unicul candidat potrivit⁵⁶. Iuliu Hossu, ca de altfel și colaboratorii și succesorii lui au știut să capitalizeze acest eveniment în favoarea propriei Biserici.

10) Canonul Tertulian Langa a fost deținut între 1948-1964 [fișele matricole penale precizând: Langa Tertulian, fiul lui Tertulian și al Elisabetei, n. 26, X.1922 la Târgul-Mureș, căsătorit cu Doina Ștefan, la data arestării fiind trecut cu ocupația *pictor*, a intrat în închisoare în 23.IV.1948, fiind condamnat la 20 ani M.S. și eliberat în 24.VI.1964. A fost reținut pentru „*activități la org. interzise*”, fiind încarcerat la Aiud (din 9.VIII.1950), la Lugoj (din 16.XII. 1954), la Gherla (12.V.1956), revenind la Aiud în 21.XII.1959⁵⁷, în detenție având un comportament impecabil ⁵⁸. A urmat cursurile Liceului Al. Papiu Ilarian din Târgul-Mureș, absolvind Liceul *Gheorghe Lazăr* din Sibiu (fiind refugiat din 1940, înscriindu-se la Universitatea din București la Drept, Litere și Filosofie, luându-și licența în litere, devenind asistent universitar al profesorului G.G. Antonescu la Pedagogie. Militant politic, a activat în grupul lui Horațiu Comănicu.

⁵⁶ Informatorul „Constantin”, nimeni altul decât fostul canonic Emil de Iuga, într-o notă din 21.IV.1966 considera că episcopii Valeriu Traian Frențiu și Demetriu Radu (uniți) ar fi dorit ei să citească Declarația de Unire, întrevăzându-se un merit favorizant pentru ocuparea postului de mitropolit. George Pop de Băsești, a cărui familie se înrudea cu Hossu, l-a favorizat pe acesta. Cf. Soica Sergiu – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității. Note informative*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, pp. 450-452. Argumentul este incomplet, și George Pop de Băsești semnând declarația din 12.II.1917, ca de altfel și arhieriei menționați. Iuliu Hossu a fost acceptat tocmai pentru șansa avută de a nu fi semnat declarații /ori emis pastorale antiromânești.

⁵⁷ <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/L/L%2001.%20Laba%20-%20Lazureanu/Langa%20Tertulian/P1820896.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/L/L%2001.%20Laba%20-%20Lazureanu/Langa%20Tertulian/P1820897.JPG>

⁵⁸ Antohe, Ion – *Răstigniri în România după Ialta*, București, Ed. Albatros, 1995, p. 359. Vezi și Bota Ionițoiu 2001, pp. 80-81.

Autentic elev al Fericitului martir monseniorul Vladimir Ghika, care i-a fost duhovnic 7 ani de zile. În ianuarie 1948 s-a căsătorit cu domnișoara Doina Ștefan, studentă la Arte Plastice și Litere. Căsnicia lor va fi binecuvântată cu 3 copii. După eliberarea din detenție se va stabili la Cluj, unde trăiau părinții soției, tot aici fiind hirotonit preot în 20.XII.1964 de către episcopul mărturisitor Ioan Dragomir. Și-a câștigat pâinea ca muncitor necalificat, magazioner, contabil, traducător autorizat, psiholog industrial la Laboratorul de Psihologie Industrială și Ergonomie. Canonic al diecezei de Cluj-Gherla din 9.XI.1978, va fi numit vicar general diecezan de Alexandru Todea în 31.VII.1987, odată cu preluarea de către ierarhul din Reghin și a funcției de Administrator apostolic a diecezei de Cluj-Gherla, Tertulian Langa deținând postul de vicar general până în 1997. Din 2003 a devenit Protonotar Apostolic onorar. A trecut în eternitate în 30.VII.2013 la Cluj-Napoca⁵⁹. A celebrat regulat Sf. Liturghie la domiciliul său, având și o bogată « literatură de sertar », odată cu libertatea Bisericii impunându-se ca publicist și acordând numeroase interviuri. A reușit să publice mai multe volume de predici, un volum anamnestic ce tratează doar perioada detenției, o traducere a Psaltirii⁶⁰. Această traducere, întrucât include și o frumoasă diortorisire a rugăciunilor prescrise după citirea fiecărei cathisme (Psaltirea fiind divizată în 20 de cathisme), este singura din cele făcute din clandestinitate care poate fi folosită liturgic sau devoțional. În perioada septembrie-noiembrie 1986 a făcut o călătorie la Roma, fiind primit în audiență de Papa Ioan Paul al II-lea, având și

⁵⁹ Vezi și Biroul de Presă – *Funeraliile Monseniorului Tertulian Langa, prelat papal, fost vicar general și Ordinarius al Eparhiei de Cluj-Gherla*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2013, XXIV, nr. 8-9 (414-415), pp. 3-5; aici trebuie observat că monseniorul Tertulian Langa nu a fost ordinarius diecezan, ci doar vicar general. A se vedea și Prunduș Plaianu 1994, pp. 183-184; Știrban Știrban, 2000, pp. 305-309.

⁶⁰ Valoros este volumul memorialistic: Langa, Tertulian – *Trecând pragul tăcerii. O carte document*, Ed. III, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg 2011, 540 p.; Langa, Tertulian – *Bune Vestiri. Reflecții evanghelice*, Tg. Lăpuș, ed. Galaxia Gutenberg, 2003, 336 p.; Langa, Tertulian – *Schimbarea la Față. Reflexii evanghelice*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2008, 400 p.; Langa, Tertulian – *La poalele Golgotei. Meditații pascale*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2009, 128 p.; Acatisier. *Texte tradiționale și contemporane. Ediție îngrijită și alcătuită de Pr. Tertulian Langa*, Cluj-Napoca, Ed. Miracolul Cuvântului, 1995; *Psaltirea. Text versificat conform originalului ebraic (TOB). Traducere: Pr. Prof. Tertulian Langa*, Cluj-Napoca, Ed. ALC Media Group, 2000.

întrevederi cu alți membri curiali⁶¹. Fiind dotat cu un talent oratoric ieșit din comun, măiestrind limba română ca puțini din confrății săi și având și pregătire în psihologie, a putut să-și domine confrății din canonicat, manevrându-i în direcția dorită de el⁶². Din nefericire în 1992 a fost unul din principalii responsabili ai sucombării Capitlului Diecezan din Cluj, care s-a sfârșit fără glorie⁶³.

11) Canonice dr. Titus Mălai a beneficiat de mai multe studii biografice. A suferit pentru credință, dar și pentru apartenența politică

⁶¹ Vezi pe larg Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, 86, 106, 107-112 (raportul asupra vizitei, înmănat Pr. Prunduș). Langa fusese rugat anterior să ducă și actele capitulare ale diezei de Maramureș dar a preferat să ardă plicul. Despre afirmația atribuită cardinalului Lourdasamy, pe atunci prefect al Congregației Orientale, cum că nu ar fi existat un vicariat apostolic la București, Lista ordinarilor substituți ai Regentului Apostolic O'Hara indică altceva(cf. Tempfli, Imre – *Sárbol és napsugárbor...*, p. 258). Coincidență (?), în aceeași perioadă de timp la Roma mergea „Vasilescu” informator al Securității în problema greco-catolică, care fiind primit (și) de monseniorul Pamfil Carnațiu de la Secretariatul de Stat al Sf. Scaun, a fost prelucrat de monseniorul român: „Știți că Tămăianu este vizitat foarte des de Securitate? Știți că colaborează cu ei? Știți că alți preoți, ca Deliman, care vin de două ori pe an și stau cu lunile, sunt de fapt agenții Securității? Noi știm, îi primim, stăm de vorbă cu ei, dar avem rezerve asupra a tot ce spun”. Cf. Fürtös, Robert – *De la rezistență la colaborare. Părintele Ioan Deliman și Securitatea*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florin (coord.) – *Destine individuale și colective în comunism*, Iași, Ed. Polirom, 2013, pp. 93-110, mai ales p. 109. Protopopul unit al Aradului, Ioan Deliman (1912-1992), activ în rezistența catolică, a ajuns informator al Securității din 1973 cu numele „Dinescu”. În 1988 Departamentul Cultelor, într-o sinteză asupra problemei greco-catolice din 31.X.1988 îl menționa pe Tertulian Langa într-o mai mică măsură legat de curentul latinizării Bisericii Greco-Catolice decât canonicii Tămăian și Prunduș (cf. Băcanu, Petre Mihai – *Cum erau turnați „nereveniții”*, în *România Liberă*, București, 13.VII.2001, p. 9). Canonice Langa a răspuns printr-un articol: Langa, Tertulian – *Domnului Petre Mihai Băcanu*, în *Deșteptarea Credinței*, Dej, 2001, XII, nr. 8 (137), pp. 4-5, unde neagă acest fapt, venind cu justificări canonice inconsistente pentru cei avizați (nu doar un episcop putea iniția modificări liturgice, ci și un ordinar diecezan legitim). Precizând că vizita la cardinalul Lourdasamy ar fi avut loc în noiembrie 1986, iar acesta lăsase răspunderea pe seama episcopilor, pentru a justifica plecarea în Occident îi atribuie lui Alexandru Todea o afirmație cel puțin bizară: „Securitatea ar fi mai largă în a permite plecările în străinătate”(în 1986, când și țările socialiste deveniseră aproape inaccesibile!). Atâta doar că amestecul lui Alexandru Todea în dieza de Cluj-Gherla a fost canonic din 31.VII.1987, până atunci conducătorul diecezan fiind Silvestru A. Prunduș.

⁶² Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, 85, 113, mai ales 123, 126, 134, 139, 143, 145-148, 152-153, 157. Rezultă limpede că Tertulian Langa a manevrat abil îndepărtarea lui Prunduș de la conducerea diezei.

⁶³ Oricât s-a străduit autorul acestor rânduri, nu a găsit niciun comunicat, decret, notificare sau știre asupra desființării Capitlului Diecezan de Cluj-Gherla, instituție ecleziastică de drept pontifical și imperial. După anul 1992 publicațiile diecezane oficiale nu mai menționează existența canonicilor, nici a Capitlului.

anterioară: Mălai Titus, fiul lui Mihai și al Elisabetei, n. 4.XII.1893 în comuna Leșu, raionul Năsăud, la momentul reținerii fiind precizat ca profesor pensionar, având studii universitare, a fost reținut în 13.III.1951 pe baza deciziei MAI, fiind închis pe 24 luni la capul Midia. Ca fostă apartenență politică era precizat „legionar”. A fost predat organelor de miliție în 22.VI.1954, pentru domiciliu obligatoriu (la Rubla, jud. Brăila, în Bărăgan, până în 1956)⁶⁴. Practic din 1940 el nu a mai fost prezent în dieceza de Cluj-Gherla (fusesse pensionat din canonicat în 1946). A trecut la cele veșnice la București în 9.IX.1978. Este de remarcat faptul că Nicolae Pura a așteptat și decesul lui Titus Mălai pentru a reconstitui capitulul diecezan, argument suplimentar în favoarea ideii că Pura dorea o structură nouă, fidelă și favorabilă inițiativelor sale.

12) Despre canonicul Horia Nicolae Munteanu referințele găsite sunt extrem de sumare. S-a născut în data de 8.VI.1920. A fost de profesie inginer, căsătorit, nu a făcut detenție pentru credință, fiind hirotonit preot după 1964. Membru (ca asesor supleant) al Tribunalului Matrimonial diecezan din 11.IX.1987. Canonic diecezan din 9.XII.1988. A trecut la cele eterne în Cluj-Napoca, la 15.II.1992.⁶⁵

13) Canonicul Gheorghe Neamțiu a făcut și el detenție pentru credință. Aflăm din fișele matricole penale următoarele date: Neamțu (corect Neamțiu) Gheorghe, fiul lui Gheorghe și al Susanei, n. 27.XII.1917 în comuna Toltur, Cluj, având ocupațiunea preot, „a vorbit contra regimului actual”, fiind arestat în 25.X.1948, fiind condamnat la 2 ani închisoare. În

⁶⁴ Cf. foii matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/M/M%2001.%20Mac%20-%20Mankocs/Malai%20Titus/P1880374.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/M/M%2001.%20Mac%20-%20Mankocs/Malai%20Titus/P1880375.JPG>. Vezi și Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, p. 90. Pentru biografia lui vezi Antonescu, Nae – *Dr. Titus Mălai (1883-1978)*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1999, IX, nr. 23-24 (237-238), p. 14; Marțian, Ieronim – *Canonicul Dr. Titus Mălai (1883-1978)*, în *Virtus Romana Rediviva*, Cluj-Napoca, 2004, nr. 8, pp. 33-51 și mai ales Mălai, Marius – *Istoria renumitei familii Mălai din Transilvania, Leșu, județul Bistrița-Năsăud. Repere genealogice (1689-2005)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007, mai ales pp. 154-156, 166-200, 274-278, 284-289, 353-406.

⁶⁵ *** *Lacrimi*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1992, III, nr. 4 (50), p. 2. Vezi și Făgăraș Birtz 2007, p. 88, 96, 142, 202.

19.IV.1951 a fost predat UM Jilava 19118, în 19.VIII.1951 fiind menționat la Penitenciarul Rahova. Nu se precizează data eliberării⁶⁶. Din biografia lui aflăm date suplimentare, inclusive despre stagiul efectuat la Canal, între 1951-1953: Canonich Gheorghe Neamțiu, fiul preotului Gheorghe Neamțiu și al Susanei Pușcariu a studiat la Liceul *Petru Maior* din Gherla, absolvit în 1938, înscriindu-se apoi la Academia Teologică din Cluj. În 1940 refugiindu-se cu familia la Blaj, a absolvit acolo studiile de teologie, fiind hirotonit preot celibatar în același an, activând ca administrator parohial în Abrud, iar din 1945 revenind la Cluj, unde a fost numit elemosinier al clinicilor și spitalelor universitare. În 10.X.1948 a fost arestat de Securitate (protestând împotriva „unificării” religioase), fiind condamnat în 10.XI.1948 la doi ani închisoare (pentru agitație), primind mai apoi încă o condamnare administrativă de 3 ani. Eliberat în 13.III.1953 s-a stabilit la Cluj, unde a fost angajat ca lăcătuș la Întreprinderea *Carbochim*, iar în 1958, după ce funcționase câteva luni ca depozitar de cărți la Biblioteca Universității Cluj, a fost comprimat. S-a pensionat de boală, ocupându-se cu pastorația clandestină greco-catolică, devenind în 9.XI.1978 canonic al Diecezi de Cluj-Gherla. A fost un prolific traducător, fiind și membru al comisiei liturgice diecezane. Din 1990 a devenit cenzor la revista *Viața Creștină*, contribuind la bunul mers al revistei ca traducător și publicist. În 2003 a fost făcut Prelat papal. A trecut la cele veșnice în 15.IV.2012 la Cluj-Napoca. Părintele Ioan Vasile Botiza îl considera pe canonicul Neamțiu un „spirit negativist prin excelență”, întrucât se opunea cu tenacitate proiectelor de reformă inițiate de ceilalți⁶⁷. A reușit să publice după 1990: Neamțiu, Gheorghe – *Cuvântul vieții. Predici pentru duminicile și sărbătorile anului*, Cluj-Napoca, 1994, Ed. Viața Creștină, 312 p. , redactate într-un spirit catolic clasic. A tradus și publicat după autorul salesian Joseph Tissot (1840-1894; a nu se confunda cu gravorul omonim!): Tissot, Joseph – *Viața interioară simplificată și reasezată pe temelia ei. Traducere de Pr. Gheorghe*

⁶⁶ Cf. Foilor matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/N/N%2001.%20Nac%20-%20Neatu/Neamtu%20Gheorghe%20Gh/P1180941.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/N/N%2001.%20Nac%20-%20Neatu/Neamtu%20Gheorghe%20Gh/P1180942.JPG>.

⁶⁷ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, p. 134, 139, 152, 153.

Neamțiu, Cluj-Napoca, 2011, Ed. Viața Creștină, 500 p. Importante sunt și studiile publicate în serial în revista Viața Creștină, dedicate Sacramentelor, în care se vede un spirit catolic autentic, necontaminat de modernism: Neamțiu, Gheorghe – *Sf. Liturghie explicată*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, I/ 2000, XI, nr. 23-24 (261-261), p. 5; II/ 2000, XI, nr. 19-20 (257-258) p. 5; III/2000, XI, nr. 21-22 (259-269), p. 6; IV/2000, XI, nr. 23-24 (261-262), p. 5.; Idem – *Sf. Euharistie, Taina iubirii creștine*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, I/ 2001, nr. 7 (269), p. 6; II/ 2001, nr.8 (270), p. 6; Idem – *Sf. Sacrament al Pocăinței*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, I/ 2001, XII, nr. 2 (264), p. 6; II/2001, XII, nr. 3 (265), p. 6; III/2001, XII, nr. 4 (266), p. 10; IV/2001, XII, nr. 5 (267), p. 6, 12; V/2001, XII, nr. 6 (268), p. 16, utile și astăzi pentru a înțelege concepția catolică asupra a două taine creștine fundamentale. Mai trebuie precizat că Părintele canonic Gheorghe Neamțiu a fost singurul dintre canonicii clujeni care a ținut la acest titlu, fiind conștient de demnitatea și responsabilitatea acestei funcții. A semnat cu titlul *Canonic emerit* autografele cărților sale⁶⁸ (cum demonstrează un exemplar din colecția noastră).

14) Preotul profesor Dr. Liviu Pandrea a fost unul din cei mai erudiți preoți ai diecezei de Cluj-Gherla. A făcut și el detenție pentru credință: Pandrea, Liviu V., fiul lui Vincențiu și al Anei, n. 10.VIII.1915 în comuna Aruncuta, raionul Cluj, preot, doctor în teologie, a fost prevenit de Tribunalul Oradea în 7.VIII.1953 „pentru activitate contrarevoluționară (!) fiind contra regimului nostru”, condamnat la 6 ani închisoare, a fost transferat în 9.IX.1954 la penitenciarul Timișoara, fiind eliberat în 25.IX.1954. În 2.IV.1955 este rearestat „pentru agitație publică”, fiind condamnat la 3 ani închisoare de Tribunalul Timișoara, fiind amnistiat prin decretul 421/1955 și eliberat în 5.X.1955⁶⁹. Nu doar Liviu Pandrea, ci și

⁶⁸ Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, pp. 96-97, reproducând inclusiv sentința penală. Cu date inedite, mai ales privind debutul prigoanei și detenția preotului Neamțiu a se vedea la Știrban, Codruța Maria; Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite...*, pp. 318-323.

Biroul de Presă – *Părintele Gheorghe Neamțiu – „far luminos, simbol al luminii lui Hristos Înviat”*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2012, XXIII, nr. 5(399), pp. 12-13.

⁶⁹ Cf. foilor matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2002.%20Panda%20-%20Partoc/Pandrea%20Liviu/P1220526.JPG>

unchiul său, preotul protopop de Cluj-Mănăștur Clemente Pandrea (1889-1973) și tatăl său, Pr. Dr. Vincențiu Pandrea (1888-1970) au fost deținuți pentru fidelitatea lor confesională și eclesiastică. Liviu Pandrea și-a dat bacalaureatul la Liceul *George Barițiu* din Cluj în 1932. A avut și preocupări de pilotaj, cochetând cu idea de a deveni inginer aeronautic. A studiat la Roma (Ateneul Pontifical *De propaganda Fide*) și la Lille (*Universitatea catolică*), dobândind o licență în teologie (1938), o licență în științe sociale (1939) și doctoratul în teologie (Ateneul Pontifical *Angelicum*, 1942), fiind ucenic al marelui teolog pontifical Réginald Garrigou-Lagrange, OP. A fost hirotonit preot la Roma în 17.III.1938. Vorbea curent 7 limbi străine. În România a fost profesor de teologie la Blaj, la Academia Teologică (1942-1946), transferându-se mai apoi în dieceza de Cluj-Gherla. În 1948 a predicat public împotriva actelor samavolnice din octombrie, fiind dat în urmărire generală. A reușit să se ascundă, fiind însă descoperit în 4.VI.1953, urmând calvarul închisorilor. La eliberarea din închisoare a lucrat ca zilier la Întreprinderea de salubritate Cluj, apoi ca zilier la Stațiunea Horticulto-Viticola Cluj, ulterior fiind promovat pe post de traducător și dactilograf. Din 1960 a lucrat la Tehnofrig ca traducător, iar din 1965 ca traducător și bibliotecar al Institutului Agronomic Cluj, de unde s-a pensionat în 1979. În clandestinitate a celebrat zilnic Sf. Liturghie în casa lui, iar după pensionare s-a consacrat pregătirii clandestine a viitorilor candidați pentru sacerdoțiu. Din 1984 a fost asesor al Tribunalului Diecezan matrimonial. În 26.V.1986 episcopul Alexandru Todea, proaspăt ales Locțiitor de Mitropolit (titulatura corectă a oficiului proedric) l-a rugat să accepte să devină episcop pentru dieceza de Cluj-Gherla. Pandrea a refuzat categoric, pe motiv că nu are aptitudini pentru un asemenea rol⁷⁰. O a doua propunere pentru episcopat i-a fost făcută de Capitlul diecezan de Cluj-Gherla în

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%202002.%20Panda%20-%20Partoc/Pandrea%20Liviu/P1220527.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%202002.%20Panda%20-%20Partoc/Pandrea%20Liviu/P1220524.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%202002.%20Panda%20-%20Partoc/Pandrea%20Liviu/P1220525.JPG>. Vezi și Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, pp. 119-122.

⁷⁰ Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, pp. 119-122, pentru propunerea episcopală p. 122.

24.IV.1987 (fiind propuși cu această ocazie și S.A.Prunduș și Sabin Dăncuș)⁷¹, iar în 13.XI.1987 a fost propus canonic onorar (refuzând și acest titlu)⁷². În 1988 a fost lăsat să viziteze Roma (la 50 de ani de la dobândirea licenței), fiind însoțit (și supravegheat) de preotul Ioan Deliman. În februarie 1990 a fost propus ca profesor de filosofie și teologie ascetico-mistică pentru noul Institut teologic greco-catolic din Cluj (predând până în 1994). A participat din partea Bisericii Române Unite la Conferința de la Balamand (iunie 1993) privind dialogul teologic ortodox-catolic. După 1990 a publicat mai multe articole în periodicul clujean *Viața Creștină*. A trecut în eternitate la Cluj-Napoca în 25.II.1999⁷³. În timpul detenției s-a remarcat printr-o atitudine corectă dar rigidă⁷⁴. A colaborat la realizarea unui dicționar englez-român: Bogdan, Mihail (coord.) – *Dicționar Englez Român*, București, 1965, Ed. Științifică; coautor al unui dicționar de termodinamică Popa Bazil, Popa, Marcel; Pandrea Liviu – *Dicționar de termotehnică, mașini termice și agregate frigorifice englez-român*, București, 1979, Ed. Tehnică; *Cartea psalmilor (Sefer tehillim) Traducere din ebraică de Pr. Prof. Dr. Liviu Pandrea*, ed. I, Cluj-Napoca, 1993, Ed. *Viața Creștină*, ed. II, Tg. Lăpuș, 2011, Ed. Galaxia Gutenberg; Pandrea, Liviu – *Don Bosco, Crainicul Bucuriei*, 2 vol., ed. I, s.I (Cluj-Napoca). 1995, Ed. Sincron, 439+501 pagini (ed.II, 2 vol., Cluj-Napoca, 1997, Ed. Unitas) (este vorba de un adevărat tratat pentru viața sacerdotală, având ca susținere viața Sf. Giovanni Bosco (1815-1888), Pandrea, Liviu – *Raiul*, ed. I, Cluj-Napoca, s.d., Tip. Squad Graphics, ed.II, Tg. Lăpuș, 2005, Ed. Galaxia Gutenberg. A tradus opera lui Garrigou-Lagrange, Réginald, OP – *Cele trei conversiuni și cele trei căi* (ed.I, Cluj-Napoca, 1995, Ed. *Viața Creștină*, ed. II, Tg. Lăpuș, 2006, Ed. Galaxia Gutenberg). A mai scris o broșură: Pandrea, Liviu – *Preacurata de la Lourdes*, 1997, Ed. *Viața Creștină*,

⁷¹ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 160-161 (Scrisoarea capitulară către Alexandru Todea și ceilalți ordinari diecezan).

⁷² Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 25, 179, 247.

⁷³ Plaianu, Clemente – *A mai căzut un stejar falnic al Bisericii Române Unite*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1999, X, nr. 5-6 (219-220), pp. 6-7. Vezi și Știrban, Codruța Maria; Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite...*, pp. 323-334.

⁷⁴ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, p. 9, 32, 51, mai ales p. 53, 76, 80-87 (despre Lotul Pura, în care a fost inclus și Pandrea), 120, 130, 134. Ulterior preoții Botiza și Pandrea s-au reconciliat, Botiza având un deosebit respect pentru viața sacerdotală și erudiția lui Liviu Pandrea.

30 p. Postum i-a apărut un eseu teologic: Pandrea, Liviu – *Umilința. Virtuțile și darurile Spiritului Sfânt*, Tg. Lăpuș, 2009, Ed. Galaxia Gutenberg, 84 p. Au rămas needitate douăzeci de volume conținând *Comentariile la Psalmi*, operă unică în literatura teologică românească. O erudiție solidă, dublată de o gândire tradițională catolică, dar și de o candoare sau naivitate aproape infantilă l-au caracterizat pe Părintele Pandrea, calități de care unii confrăți, pragmatici, s-au folosit pentru marginalizarea acestuia. Liviu Pandrea a fost un teolog de elită, dar romano-catolic, tradiționalist, ritul bizantin având pentru el doar valoare accidentală. Preotul Liviu Pandrea a fost unul din puținii clerici care și-au dat seama de modificarea esențială survenită în teologia catolică după 1965. Totodată era destul de perspicace pentru a realiza că postul de ordinariu diecezan în Cluj se afla într-un regim comandat de forțe externe celor eclesiastice. Nedorind să contribuie prin anumite decizii la agravarea situației, a refuzat orice post de conducere (deși, conform teologiei spirituale catolice clasice, ar fi primit odată cu acceptarea unei funcții nedorite în prealabil și harurile necesare împlinirii corespunzătoare a oficiului respectiv). Marginalizarea decizională care l-a surprins în 1990 nu i-a mai permis să intervină atunci când cerințele eclesiastice ar fi impus-o.

15) Canonicele Nicolae Plăianu rămâne și el o figură misterioasă a Capitlului diecezan, orice străduință de a afla date suplimentare despre biografia lui fiind infructuoasă. S-a născut în 1918, a fost primit în cler în 1939, a fost hirotonit preot în 1944 la Cluj, fiind căsătorit, de către Iuliu Hossu, fiind implicat în pastorație în localitatea Piatra (ținutul Năsăudului) până în 1948, când a urmat un traseu similar preotului Romulus Gorcea. A fost cooptat în capitlul diecezan în 9.XI.1978. A trecut în eternitate la Cluj-Napoca, în ianuarie 1992⁷⁵. Din procesele verbale capitulare redactate între 1987-1990 nu participa prea des la activitatea capitulară. Alte mărturii îl indică însă un preot activ în clandestinitate⁷⁶.

⁷⁵ *** *Lacrimi*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1992, III, nr. 4(50), p. 2. Este vorba de un succint necrolog. Numărul periodicului fiind dedicat în principal decedului arhiepiscopului Ioan Chertes și funeraliilor acestuia, ceilalți doi canonici care au decedat în acel timp (Nicolae Plăianu și Horia Munteanu) nu au mai avut parte de micromedaliaone biografice.

⁷⁶ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, p. 103, 139.

16) Preotul profesor dr. Eugen Popa a fost nu doar un mărturisitor al credinței, ci și un profesor iubit de toți elevii săi teologi. Fișele matricole penale consemnează sec: Popa Eugen, fiul lui Simeon și al Letiției n. Fărcășanu, n. 26.II.1913 în comuna Hășdate, raionul Iara, preot profesor, a fost arestat de Securitatea Blaj și ulterior depus la Penitenciarul Sighet, de unde a fost transferat în 20.III.1955 la penitenciarul Codlea. Nu este precizată data eliberării.⁷⁷ Era fiu de preot, rămas orfan de tată, având și două surori, toți copiii reușind să finalizeze studiile superioare în perioada interbelică. A absolvit Liceul *Regele Ferdinand* din Turda (bacalaureat în 1930), urmând apoi cursurile de teologie la Roma (Ateneul Pontifical *De propaganda fide*) între 1930-1936, studii finalizate prin doctorat. A fost hirotonit preot în 21.XII.1935. Întors în Țară a fost notar consistorial la Blaj, profesor de religie la Liceul de Fete, iar între 1940-1948 a fost profesor la Academia Teologică din Blaj. În octombrie 1948 a fost arestat cu alți profesori și canonici blăjeni, fiind deținut la Mănăstirile Neamțu (octombrie 1948-februarie 1949), Căldărușani (februarie 1949-mai 1950), fiind apoi încarcerat la Sighet, în mai 1955 fiind transferat la Brașov, de unde a fost eliberat în iulie 1955. S-a stabilit la Cluj, unde a reușit să se angajeze ca registrator la centrul de Transfuzii Sanguine (1957), pensionându-se în 1973. Ulterior s-a implicat în pregătirea clandestină a teologilor, fiind cooptat și în administrația diecezei de Cluj-Gherla. În 1981, după retragerea lui Nicolae Pura, a fost numit vicar general diecezan (« provicar general I ») de către S.A. Prunduș, iar în 7.IX.1981 a devenit canonic diecezan (pe locul vacantat prin decesul lui Pura. Postul s-ar fi cuvenit lui I.V.Botiza, pe care Pura l-a onorat predându-i crucea canonicală). În 1984 a devenit

⁷⁷ Cf. foilor matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2010.%20Popa%20Adam%20-%20Popa%20Ilie/Popa%20Eugen%20S/P1130287.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2010.%20Popa%20Adam%20-%20Popa%20Ilie/Popa%20Eugen%20S/P1130288.JPG>

A se remarca foaia matricolă de mai jos, completată la penitenciarul Sighet, care aceluiași preot Eugen Popa, n. 26.II.1913 îi precizează localitatea de naștere „Hesoaie”, raionul „Focșani”.

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2010.%20Popa%20Adam%20-%20Popa%20Ilie/Popa%20Eugen%20S/P1130289.JPG>.

Vezi și Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, p. 132, unde se indică eronat anul eliberării ca 1964.

președintele Tribunalului Matrimonial diecezan. În 21.V.1986 s-a retras din capitulul diecezan prin demisie, fiind numit canonic onorific în 15.XII.1986⁷⁸. În 1990 a devenit rector al Institutului teologic greco-catolic din Cluj-Napoca.⁷⁹ A devenit Protonotar Apostolic Onorar în 2003. A trecut în veșnicie în 30.III.2005. A reușit publicarea mai multor studii: Popa, Eugen – *Spiritul moralei. Verificări de poziții*, Blaj, 1944, Tip. Seminariului Diecezan, 152 p.; Idem – *Legea strămoșească și unirea cu Roma*, Cluj-Napoca, 1992, Ed. Viața Creștină, 30 p.; Idem – *Despre credință și creștinism*, Cluj-Napoca, s.d., Ed. Viața Creștină, 119 p.; Idem – *Religia*, Cluj-Napoca, s.d., Ed. Viața Creștină, 52 p.; Idem – *Doi plămâni. Răsărit și Apus. Epicleza*, Cluj-Napoca, 2002, Ed. Viața Creștină, 14 p.; Idem – *Meditații pentru Săptămâna Mare*, 5 vol., Cluj-Napoca, 1997, Ed. Viața Creștină, dar și articole cu caracter memorialist: Popa, Eugen – *Învingătorii pot fi învingători*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 2, pp. 137-140; Idem – *Oameni și oameni*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2003, XLVIII, nr. 1, pp. 103-108; Popa, Eugen – *Nu am avut dreptul să votez*, în Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 3. Anul 1946. Începutul sfârșitului (instituții, mentalități, evenimente)*, București, 1996, Fundația Academia Civică, p. 554-557; Idem – *Atitudinea Bisericii față de comunism*, în Rusan, Romulus (coord.) – *Analele Sighet 5. Anul 1947. Căderea cortinei*, București, 1997, Fundația Academia Civică, pp. 353-357. Preotul canonic Eugen Popa era un om fin, delicat cu interlocutorii săi. Constatând devieri de la normele canonice (și morale) din Capitulul diecezan a preferat o retragere elegantă din acest for.

17) Canonul ieromonah Silvestru Silviu Augustin Prunduș, OSBM a fost fără îndoială personalitatea care și-a lăsat o amprentă indelebilă asupra activității diecezane, cu aspectele ei pozitive sau negative⁸⁰. A fost

⁷⁸ Pentru periplul canonical a se vedea Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Catolicism și Ortodoxie românească...*, pp. 159-160; Birtz, Remus Mircea – *Cronologia ordinarilor diecezani...*, p. 32, 33, 40, 76; mai ales Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 162-163.

⁷⁹ Excelente pagini dedicate părintelui Eugen Popa în Știrban, Codruța Maria; Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite...*, pp. 303-305.

⁸⁰ Detalii biografice la Plaianu, Clemente – *Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș – octogenar*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1995, VI, nr. 9, pp. 1-2, unde se dă informația că din 1992 părintele Prunduș a devenit *canonic emerit* al diecezei, apoi la Știrban Știrban 2000, pp.

un mărturisitor al credinței catolice, fiind de trei ori înțemnițat pentru fidelitatea față de aceasta. Documentele penale consemnează sec: Prunduș, Silviu Augustin, fiul lui Ioan și al Lucreției, n. 3.V.1915, în Cășei, raionul Dej, „în anul 1949 a mai fost arestat la închisoarea militară Cluj, pentru ultraj și instigare” având fosta ocupație de preot profesor, iar la data noii arestări muncitor manual, a fost internat prin Decizia MAI 150/14.X.1950 pe 24 luni în Colonia Cap Midia, fiind ridicat de Securitatea Cluj în 17.I.1951, fiind în 1953 condamnat la 8 ani închisoare „pentru activitate clandestină greco-catolică”, tăinuind „pe doi fugari Pandrea și Pura” în 9.IX.1954, fiind transferat la Jilava pentru penitenciarul Timișoara, fiind eliberat în 25.IX.1954. Rearestat de UM 0203 Cluj în 26.I.1959 a fost condamnat la 8 ani M.S. fiind transferat la Gherla (9.VII.1959), Salcia (10.IX.1959), Periprava (6.XII.1959), Salcia (18.IV.1960), Giurgeni (10.I.1962), Periprava (20.II.1962), Chilia (13.I.1964), Periprava (8.V.1964), fiind eliberat în 27.VII.1964 prin grațiere⁸¹. De remarcat că foile matricole penale nu pomenesc *detalii* despre detenția din 3.I.1949-3.X.1949. A avut un comportament impecabil în

302-303, dar mai ales la biografia redactată de Părintele Clemente Plaianu: Plaianu, Clemente – *Biografie Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș, OSBM Cluj-Napoca* 1995, publicată în Birtz, Mircea (coord.) – *Caietele OBSS III, Claudiopolis Cluj-Napoca*, Ed. Napoca Star, 2002, pp. 151-218, cu Sigla **Plaianu 1995**, pe care o vom folosi (și comenta) precumpănitor. Vezi și necrologul la ****Ieromonahul dr. Silvestru Augustin Prunduș (1915-2004) – o viață în slujba lui Dumnezeu și a Bisericii Române Unite, în Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2004, XV, nr. 9 (307), pp. 3-4.

⁸¹ Cf. foilor matricole:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2015.%20Predaes%20-%20Puznava/Prundus%20Augustin/P1020780.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2015.%20Predaes%20-%20Puznava/Prundus%20Augustin/P1020778.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2015.%20Predaes%20-%20Puznava/Prundus%20Augustin/P1020777.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2015.%20Predaes%20-%20Puznava/Prundus%20Augustin/P1020775.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2015.%20Predaes%20-%20Puznava/Prundus%20Augustin/P1020773.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2015.%20Predaes%20-%20Puznava/Prundus%20Augustin/P1020774.JPG>

Sentința condamnării din 1949 a fost publicată de Toma, Victor – *Din dosarele tribunalelor, în Deșteptarea Credinței*, Dej, 1991, II, nr. 1 (10), p. 12. Vezi și Bota, Ionițoiu, 2001, pp. 133-135.

detenție, fapt remarcat și de deținuții clerici aparținând altor confesiuni⁸². Din nefericire inițiativele lui îl vor conduce în brațele Securității, în 1983 fiind deja pilotat (și) de UM 0544 (CIE), conform documentelor publicate de istoricul Gabriel Catalan⁸³. Prietenul părintelui Prunduș, canonicul Coriolan Tămâian (1904-1990, ordinariu al diecezei greco-catolice de Oradea-Mare între 1978-1989) a fost și el un asiduu colaborator al Securității din 1973⁸⁴, Prunduș fiind „turnat” și de unii apropiați, cum a fost Inocențiu Poruțiu⁸⁵. Trebuie subliniat insistent faptul că Părintele Silvestru Augustin Prunduș nu și-a ascuns niciodată colaborarea cu Securitatea, nici înainte de 1989, nici după acel an, iar notele sau memoriile pe care le da

⁸² Neamțu, Traian Mihai – *De ce Doamne?*, Ed.II, Baia-Mare, Ed. Cornelius, s.d., p. 74, 86, 90, 92; Visky, Ferenc jr. (coord.) – *Prizonierii speranței. Mărturii ale celor închiși pentru credință*, Cluj-Napoca, Ed. Koinonia, Strigătul de la Miezu nopții, 2002. Pastorul Zoltán Dézsi (1919-2000) îl evoca pe Pr. Silviu Silvestru A. Prunduș (p. 53), la fel pastorul Sándor Karczagi (n.1922) (p. 109), sau pastorul János Lörincz (1922-1998) (p. 152, 167, 171, 176). În pușcărie părintele Prunduș a fost un preot care a cultivat spontan ecumenismul teo- și hristocentric sănătos, practicând intercomuniunea și cu arhimandritul ortodox Dosoftei Florea (1910-2001), fost stareț al mănăstirilor Cozia și Ostrov. Părintele Prunduș va evoca figura arhimandritului Dosoftei Florea într-un edificator articol: Prunduș, S. A. – *Evocare ecumenică*, în *Vestitorul*, Oradea, 2001, IX, nr. 8 (92), pp. 10-11. Arhimandritul mărturisitor Mina Dobzeu (1921-2018), cel care l-a botezat pe viitorul monah Nicolae Steinhardt dela Rohia în închisoare îl va menționa pe preotul Silvestru Prunduș în grupul preoților împreunărugători din închisoarea Gherlei: Dobzeu, Mina – *Apocalipsa – planul de salvare a lumii în 7 etape*, Făgăraș, Ed. Agaton, 2011, 196 p., p. 45.

⁸³ Catalan, Gabriel – *Documente despre colaborarea cu Securitatea a unor preoti romano-catolici, in frunte cu arhiepiscopul de Bucuresti, Ioan Robu, profesor doctor de teologie si morala*, 31.III.2016, accesibil la <https://gabrielcatalan.wordpress.com/2016/03/31/documente-despre-colaborarea-cu-securitatea-a-unor-preoti-romano-catolici-in-frunte-cu-arhiepiscopul-de-bucuresti-ioan-robu-profesor-doctor-de-teologie-si-morala/>, accesat în 26.VII.2018. Este vorba de o Notă a Direcției I a DSS, 14n/10/001590 din 1 XI.1983, 2 pagini, semnată de Col. Zapodeanu, din dosarul Fond Documentar ACNSAS 10972, nr. 69 vol. 93, pp. 82-83. Prunduș era considerat vicar general greco-catolic al Clujului. Vezi confirmarea dată de generalul Nicolae Pleșiță în Patrichi, Viorel – *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță*, ed. I, București, Ed. Ianus Inf, 2001, p. 141, generalul arătând cum l-a ajutat pe Prunduș să ajungă la Vatican (și) în 1983.

⁸⁴ Fürtös, Robert – *Ierarhi greco-catolici în atenția Securității. Studiu de caz: canonicul Coriolan Tămâian*, în *Acta Musei Porolissensis*, Zalău, 2014, XXXVI, Istorie-Etnografie, pp. 379-394.

⁸⁵ Acesta, pe când era funcționar ADAS în Cluj-Napoca, l-a turnat și pe reverendul Ioan Popp (neoprotestant), Poruțiu având numele de cod *Justinian*. Mulțumesc Rev. Ioan Popp, în prezent *Religious Freedom Observer* pentru forwardarea mesajului trimis Episcopiei Române Unite de Cluj-Gherla din 19.III. 2015, însoțit de probele aferente.

diverșilor ofițeri erau semnate în nume propriu⁸⁶. Desigur întrebarea de fond este: cât din măsurile administrative preconizate de Părintele Prunduș îi aparțineau și câte îi erau sugerate sau impuse de Securitate? Excluzând referințele la funcțiile de provicar I, provicar II, membru al ternarelor diecezane între 1948-1970 (demonstrând inconsistența acestora în paginile precedente)⁸⁷, prezentăm date legate de *cursus honorum* eclesial și monahal. A luat bacalaureatul la Liceul *Andrei Mureșianu* din Dej (1933), a urmat doi ani studii la Academia Teologică din Cluj, din 1935 studiind la Roma (licențiat în teologie în 1939 la Ateneul Pontifical *De propaganda fide*, doctor în teologie și științe orientale la Institutul Pontifical de Studii Orientale în 1943), fiind hirotonit preot la Roma în 11.XII.1938 de către episcopul Iuliu Hossu, aflat în vizită în Cetatea Eternă. Întors la Cluj devine subnotar și notar consistorial (1943), profesor de religie la Liceul *Inochentie Micu* (din 1945) și profesor de Liturgică la Academia de Teologie (1946). Se va remarca deja ca un bun publicist, cunoscând temeinic ritul bizantin și teologia răsăriteană. În 21.XI.1947 se va retrage la Bixad, împreună cu preotul dr. Vasile Aștileanu, dorind să urmeze o vocație monahală. Amândoi vor deveni monahi bazilieni în 7.II.1948, Silviu Primind numele monastic Silvestru, Vasile Aștilean primind numele monahal Benedict (Aștilean va dori să uite acest parcurs din viața sa). Prunduș își va definitiva profesia monahală provizorie în octombrie 1948, depunând-o pe cea definitivă în clandestinitate, în 19.III.1970⁸⁸. N.B. Însăși apartenența

⁸⁶ A se vedea Nicula, Alexandru – *Ieromonah Dr. Silvestru Augustin Prunduș, OSBM*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2004, XV, nr. 9 (307), pp. 8-9, preotul protopop unit al Dejului confirmând că Prunduș îl ținea (și pe el) la curent cu conversațiile avute cu ofițerii de Securitate. Vezi și Gudea, Nicolae – *Preotul dr. Silvestru Augustin Prunduș între rescriptul împăratului Traianus privind pe creștini și recomandarea generalului C. Ioana privind pe greco-catolici*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 317-322.

⁸⁷ În 1949 Prunduș fiind arestat și deținut între 3.I.1949 și 3.X.1949 (Plaianu 1995, p. 153, 160-161, Botiza 1989, pp. 42-43) nu putea deține funcția de provicar general I sau II. Mai mult, el nu figura pe lista ordinarilor diecezani ai Regentului Apostolic O'Hara din mai 1950.

⁸⁸ Vezi Plaianu, Clemente – *Biografie Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș...*, p. 158. Pentru *cursus honorum* al ieromonahului bazilitan S.A. Prunduș, OSBM vezi teza de doctorat: Furtună, Ion – *Ordinul „Sf. Vasile cel Mare” din România și raporturile lui cu societatea (1918-1989). Teză de Doctorat. Universitatea Babeș-Bolyai. Facultatea de Istorie și Filosofie. Coordonator: Prof. Marcel Știrban*, Cluj-Napoca, 2013, 356 p., pp. 278-279.

monahală îl va exclude la ocuparea (canonică) a unor demnități diecezane din timpul debutului prigoanei⁸⁹. Acest fapt nu umbrește activitatea sa în clandestinitate, când s-a manifestat ca un preot zelos și extrem de util în stabilirea relațiilor dintre alți confrăți rezistenți. Între octombrie 1949-martie 1950 se va angaja cu alți monahi la un curs de recalificare (tâmplar), propunându-i-se prima oară un post episcopabil în Biserica Ortodoxă, pe care-l va refuza⁹⁰, fiind rearestat⁹¹. Din această perioadă datează ideea lui (ce se va dovedi providențială) de a pregăti candidați clandestini pentru sacerdoțiu. Eliberat din a doua detenție, îl va vizita pe Iuliu Hossu la Curtea de Argeș, aducându-i știri noi din dieceză⁹². Refuzând o nouă ofertă din partea Bisericii Ortodoxe și punând bazele unui studiu teologic organizat clandestin, Prunduș va fi arestat din nou, fiind eliberat în 1964⁹³. În detenție se va purta ireproșabil, desfășurând o activitate pastorală asiduă⁹⁴. Paradoxal dar greutățile vor începe pentru Părintele Prunduș la ieșirea din închisoare. Angajându-se ca muncitor la Fabrica de Bomboane *Feleacul*, fiind tentat de iluziile ecumenismului catolic-ortodox inițiat de

⁸⁹ Să nu uităm de rolul activ al egumenului viitor martir Dr. Leon Manu, superior monahal direct al Părintelui Prunduș, atât în anii 1948-1949 sau 1955-1956. Leon Manu, OSBM, deși cu rol esențial în restaurarea monahismului la Nicula, nu a putut fi propus pe lista ordinarilor substituți fiind monah. A solicita un post de conducere diecezan, fie și indirect, în anii 1948-1956 ar fi fost considerat fie de ierarhia diecezană, fie de cea monahală, ca o impertinență cu efectele corespunzătoare.

⁹⁰ Ibidem, p. 161.

⁹¹ Despre a doua arestare, implicarea în lotul Pura etc. vezi Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, pp. 50-57. De remarcat comportamentul onest al Părintelui Prunduș care ulterior verificând cum au „căzut” Botiza, Pura și alții, îl va exonera pe Ioan Vasile Botiza de orice vină morală.

⁹² Plaianu, Clemente – *Biografie Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș...*, pp. 162-164. Prezentarea redactată pe baza mărturiei și materialelor oferite de S.A.Prunduș este semnificativ diferită de cea a altor actanți ai mișcării petiționare din 1956. Pentru o reconstituire acritică a momentelor vezi Rațiu, Alexandru – *Persecuția Bisericii Române Unite*, în *Bună Vestire*, Roma, 1974, XIII, nr. 3-4, mai ales pp. 82-105, Rațiu fiind protagonist al evenimentelor, dar și valorosul studiu al lui Hossu, Gelu – *Sus inimile. Acțiunea greco-catolică pentru repunerea în drepturi a Bisericii 1955-1956. Dumnezeuasca Liturghie din 12 august 1956*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2016, 225 p.; vezi și notele 209) și 210) din cap. II al prezentei lucrări. Vezi și notele 598) și 599) din capitolul IV al prezentului studiu.

⁹³ Plaianu, Clemente – *Biografie Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș...*, pp. 164-165

⁹⁴ Ibidem, pp. 165-166, vezi și memoriile altor deținuți politici indicate anterior.

Paul al VI-lea și Patriarhul Ecumenic Athenagoras⁹⁵, cât și de oferta făcută de prietenii săi, episcopul ortodox (fost preot unit) Teofil Herineanu al Clujului (ajuns pe tronul clujean din 1957) și de preotul profesor Onisie Moraru (viitor vicar administrativ al eparhiei ortodoxe)⁹⁶ va dori ocuparea unui post administrativ la Episcopie Ortodoxă Română din Cluj, fără a fi nevoit să-și schimbe confesiunea. Între 1967-1973 va fi angajat al Protopopiatului Ortodox Cluj ca funcționar (casier), iar între 1973-1979 (pensionare) la Episcopia Ortodoxă în calitate de arhivar și bibliotecar (din 1974), fapt care va stârni nedumeriri și dezavuări din partea confrăților, dar

⁹⁵ Atragem atenția asupra implicării Părintelui Prunduș într-un ecumenism sănătos, sub îndrumarea episcopului diecezan, atât până în 1948, cât și în timpul detenției. În 1947 apărea la Cluj volumul colectiv *** *Unirea Bisericii* (*Extras din Curierul Creștin*), Cluj, Ed. Sf. Nichita, 1947, 156 p., având contribuțiile lui Iuliu Hossu (pp. 3-11), Cosma Avram (pp. 11-34), S.A. Prunduș (pp. 35-58), Gheorghe Grecu (pp. 57-68), Gavril Iagăr (pp. 69-77), Vasile Ilea (pp. 78-92), Ioan Chertes (pp. 93-109), Liviu Pandrea (pp. 109-116), Nicolae Pura (pp. 117-121), Simion Chișiu (pp. 123-155), Vasile Aștilean (pp. 147-155), practic întregul colectiv profesoral al Academiei Teologice. Deja periodicul „*Vieața Creștină*”, făcut să sucombe la începutul lui 1948 publica texte ale preoților și canonicilor greco-catolici alăturate unor preoți ortodocși (de pildă protopopul viitor martir Florea Mureșanu). Locația parodiei pseudo-sinodului din octombrie 1948 nu a fost aleasă întâmplător la Cluj, ca de altfel și zvonul premergător, lansat de serviciile secrete, prin care acest sinod va fi patronat de Iuliu Hossu. Până în 1965 (data încheierii Sinodului Vatican II) ecumenismul era urmărit pe baze practice (colaborări în asistența socială, națională, scolastică, pastorație – și aici existând lungi etape premergătoare, nu doar anterior anului 1918, ci și în intervalul 1940-1944), din punct de vedere doctrinar urmărindu-se disiparea prejudecăților legate de Biserica Catolică și restaurarea unității sub cupola acesteia. După 1965, mai ales după gesturile spectaculare între Paul VI și Athenagoras, când Biserica Ortodoxă era recunoscută „soră” a celei Catolice, toată eclesiologia catolică pe care militanții clandestinității și-o însușiseră în educația lor era dată peste cap, de unde confuziile ulterioare inerente. Despre spiritul real și constructiv ecumenic ce caracteriza revista *Vieața Creștină* până în ianuarie 1948 (când a apărut ultimul număr) a se vedea excelentul studiu: Hossu, Gelu – *Din istoria revistei „Viața Creștină”*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2018, XXIX, I/ nr. 3-4(469-470), pp. 24-25; II/ nr.5 (471), pp. 20-21; III/ nr. 6-7 (472-473), pp. 29-31.

⁹⁶ Părintele profesor Onisie Moraru (1914-1995) a absolvit Academia teologică Greco-catolică din Cluj, optând pentru căsătorie, fiind sfințit preot în 17.X.1937, absolvind și Seminarul Pedagogic Universitar (1946), susținându-și și Licența în teologie la Blaj (1948). Odată cu punerea în afara legii a Bisericii Unite s-a angajat ca profesor de limba română în comuna Borșa-Cluj, trecând în Biserica Ortodoxă în 8.IX.1958, odată cu Vasile Aștileanu și alți preoți (vezi documentele la notele indicate în legătură cu Aștileanu). A ajuns un stimat profesor la Seminarul Teologic Ortodox din Cluj, devenind vicar administrativ între 1974-1979, prezentându-se mereu ca un „greco-catolic între ortodocși”. Un excelent volum i-a fost dedicat: Dan, Rodica Ana; Moraru, Valeria Gemma (coord.) – *Onisie Morar – o credință, un drum, o viață*, Cluj-Napoca, Ed. Renașterea, 2000, 235 p.

mai ales a episcopilor rezistenți, începând chiar cu Iuliu Hossu⁹⁷. Părintele Prunduș va scrie un articol anamnestic despre colaborarea cu confrății ortodocși⁹⁸, oferind unul din cele mai închegate și sincere texte redactate de el. De la naivele planuri din 1966-1968, reiterate în 1973 vizând implicarea patriarhului Justinian în reluarea comuniunii cu Roma⁹⁹, la implicarea în transformarea diecezelor greco-catolice în dieceze romano-catolice românofone (din 1981)¹⁰⁰, Părintele Prunduș a dorit căutarea unor formule

⁹⁷ Plaianu, Clemente – *Biografie Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș...*, pp. 166-174, fiind descrise toate tribulațiile, opoziția Inspectorului de culte Horia Țepeș Hoinărescu, aprobarea dată de Patriarhul Justinian. Prunduș va menționa reticența inițială a lui Iuliu Hossu, afirmând (nereal) că acesta ar fi acceptat într-un final ideea. În realitate Iuliu Hossu nu doar că l-a privit de atunci cu suspiciune pe S.A.Prunduș, dar a fost și înfuriat când acesta i-a propus să semneze un memoriu compus de el, Prunduș, în numele lui Hossu. Cf. Soica, Sergiu (ed.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, p. 518, 522, 588, 648, 677, 697. Vezi și Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 269-292. Bozgan – art.cit., p. 283, Soica Segiu – op. cit., p. 588, dar și 634 și 636 (spre onoarea lui, Părintele Prunduș în 26.XI.1968 într-o conferință a preoților ortodocși clujeni a făcut apologia Romei, a latinității și a unirii religioase cu Sf. Scaun). Ideea părintelui Prunduș de a-i da lui Hossu un proiect de memoriu pe care acesta să-l semneze l-a enervat bine pe episcop (Soica – op. cit., mai ales pp. 682-683).

⁹⁸ Prunduș, Silvestru Augustin – *Dilemă rezolvată*, în Dan, Rodica Ana; Moraru, Valeria Gemma (coord.) – *Onisie Morar – o credință, un drum, o viață*, Cluj-Napoca, Ed. Renașterea, 2000, pp. 57-62. De remarcat că în acest articol Prunduș nu va menționa nimic de ternare, funcțiile de provicar I sau II, oferindu-se în schimb informații despre vederile largi ale canonicului Cosma Avram (adept al libertății alegerii matrimonialului pentru preoți) față de vederile înguste ale Pr. Dr. Simion Chișiu (1903-1988) adept al celibatului sacerdotal. Aflăm că din 1967 la sediul Episcopiei Ortodoxe canonicul Avram se putea întâlni cu preoții greco-catolici „reveniți” pretextul fiind aniversarea unor decenii de la absolvirea liceului, a academiei. Pe lângă recunoașterea sinceră a unor dimensiuni ale activității sale, Părintele Prunduș îl prezintă pe Iuliu Hossu ca pe un ierarh deschis, care a înțeles (chiar dacă nu era de acord) actul trecerii la Ortodoxie a părintelui Onisie Morar, „tată a cinci copii”, spre deosebire de pasul făcut de Vasile Aștilean. Informația detonantă de la sfârșitul articolului va consta în afirmația consemnată a Părintelui Morar, care s-a făcut purtătorul de cuvânt al tuturor preoților ortodocși foști greco-catolici (inclusiv a ierarhului Teofil), care în 1990 nu au dorit să revină la vechea lor obediință: „Nu m-aș putea acomoda și simți bine în componența actuală de la conducerea Episcopiei Greco-Catolice”. Un adevărat epitaf la adresa noului personal de conducere diecezană. Remarcăm că Părintele Prunduș s-a putut exprima liber, fără exagerările și distorsiunile unui anumit stil istoriografic greco-catolic, în spațiul publicistic oferit de Biserica Ortodoxă.

⁹⁹ Plaianu, Clemente – *Biografie Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș...*, pp. 171-174.

¹⁰⁰ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 36, 40-42, 48. Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, pp. 147-148. Vezi documentat și la Mesaroș, Simion – *Reflecții și dezvăluiri*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2004, pp. 48-63.

de supraviețuire a Bisericii Greco-catolice, chiar cu riscul dezavuării opțiunilor sale intempestive. Pentru susținerea acestor inițiative el avea nevoie de o poziție de conducere, profitând de prietenia de lungă dată cu canonicul Nicolae Pura. Așa se explică numirea lui ca vicar diecezan de către Nicolae Pura, după ce anterior a fost cooptat în capitlul diecezan reconstituit în 9.XI.1978. În 9.II.1981 Pura îl va numi Ordinariu (substitut) în locul său, Pura suferind deja două infarcte miocardice, Prunduș preluând conducerea diecezei și promovându-l (neinspirat)¹⁰¹ ca vicar general pe canonicul Tertulian Langa. În final, după plastica expresie a preotului Ioan Vasile Botiza, Capitlul diecezan va ajunge „un pluton de execuție” împotriva lui Prunduș, acesta fiind silit să-și dea demisia¹⁰², în favoarea episcopului Alexandru Todea (11.VII.1987). Propunerea de a fi inclus între trei episcopabili (24.IV.1987)¹⁰³, împreună cu ieromonahul Sabin Dăncuș și Pr. Dr. Liviu Pandrea, deși semnată de toți capitularii, era doar un paleativ, o ultimă tentativă de a-și menține puterea. Prunduș va rămâne membru capitular (canonic) până în 22.XII.1992¹⁰⁴, când va deveni canonic emerit, iar între 1992-2000 va ocupa funcția de protoegumen al Provinciei Bazilitane românești *Sf. Petru și Pavel*. Preotul Silvestru Silviu Augustin Prunduș va trece în eternitate în 25.IX.2004 la Cluj-Napoca. Dar Silvestru Augustin Prunduș nu a fost influențat numai de Securitate. O persoană cu un rol precumpănitor în adoptarea conduitei lui Prunduș a fost monahia Maria Estera Vlas, CMD (cu numele monahal sora Estera a Fetei Îndurrate)¹⁰⁵.

¹⁰¹ Canonicul Tertulian Langa având o pregătire intelectuală solidă, putea de drept face parte din capitlu sau din alte organisme de conducere diecezane. La numirea unui vicar general diecezan însă era de preferat un preot legat de la început de dieceza de Cluj-Gherla (Langa fiind încardinat în dieceză din 1964). Canonicii Gorcea și Plaianu, chiar dacă nu aveau erudiția Părintelui Langa, fuseseră preoți diecezani înainte de 1948, se cunoșteau cu mulți alți preoți rezistenți, fiind astfel mai apti pentru o funcție vicarială. Faptul a fost observat și de preotul Ioan Vasile Botiza (cf. Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, pp. 138-139).

¹⁰² Plaianu, Clemente – *Biografie Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș...*, pp. 178-184 (realitatea fiind cosmetizată); Botiza 1989, p. 153.

¹⁰³ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 160-161 (Scrisoarea capitulară către Alexandru Todea și ceilalți ordinari diecezani).

¹⁰⁴ Plaianu, Clemente – *Biografie Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș...*, p. 185.

¹⁰⁵ Maria Estera Vlas s-a născut în 2.VI.1926 la Lita Română (Cluj), trecând în veșnicie în 4.I.2005 la Cluj-Napoca. În 1938 a intrat ca novice la Institutul Sf. Theresia din Cluj,

Locuțiunile interioare ale maicii, atribuite Sf.Fecioare, erau consemnate atent de Păr. Prunduș, acesta ghidându-se sau căutând confirmări și sprijin *in excelsis* pentru deciziile sale. Nu era singurul care proceda astfel, maica Maria Ionela Cotoi (1926-2018) exercitând o influență deloc neglijabilă asupra unor episcopi ca Ioan Suciu, Ioan Dragomir, Alexandru Todea (până în 1983), Justin Paven, Iuliu Hirțea, etc¹⁰⁶. Părintele Prunduș era un om intempestiv, uneori impulsiv, dar extrem de darnic și care întotdeauna căuta soluții pentru problemele interlocutorilor. Soluțiile puteau fi bune sau mai puțin bune, important era că ele erau oferite. Pe lângă multe realizări, Părintele Prunduș a făcut câteva erori majore, cu un impact care i-a supraviețuit: amestecul (necanonic) în problemele diecezei de Maramureș (1981-1986), refuzul din toamna lui 1981 de a aduce de la Roma confirmarea scrisă pentru noii episcopabili, implicarea zeloasă în denigrarea celor trei episcopi consacrați de Ioan Dragomir, implicarea excesivă în alegerea (necanonică pentru acel moment) a lui Alexandru Todea ca mitropolit din 14.III.1986 (opțiunea lui Prunduș, adulatorie pentru Todea, nesalvându-l în 1987). Dacă dorința sa pentru episcopat era firească și s-o recunoaștem, justificată (Prunduș fiind activ în clandestinitate,

devenind postulantă în 2.II.1943, depunând profesiunea vremelnică în 2.II.1946. S-a calificat ca soră medicală. Odată cu debutul prigoanei, dar mai ales cu manifestarea unui tbc galopant, în 1950 se va interna la Sanatoriul pentru Tuberculoși din Săvădisla (Cluj), unde va depune profesiunea monahală definitivă (21.XI.1958) în mâinile preotului mărturisitor al credinței, pe atunci aflat în libertate, Otto Canisius Farrenkopf, SI. În 24.III.1960 în urma unei novene ținută în cinstea Papei Pius al XII-lea se va vindeca spontan, brusc, fără remisiuni și sechele, spre uimirea medicilor curanți. Sub îndrumarea parohilor romano-catolici locali, inclusiv a viitorului prepozit capitular de Alba-Iulia, și el deținut politic, Lajos Eröss (1919-2004), Maria Estera și-a cultivat nu doar vocația ci și anumite daruri spirituale, manifestate preponderent prin locuțiuni intelectuale și imaginative. Din 1966 a trecut sub direcția spirituală a Părintelui Prunduș. Până în 1996 nu a mai suferit de nici o boală organică majoră. Cf. Letiția, Sora CMD – *Sora Estera-Maria*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2005, XVI, nr. 2 (312), pp. 7-8. Vezi și Botiza 1989, pp. 116-118, care descrie anumite experiențe legate de maica Estera. S-au păstrat două dosare a câteva sute de pagini dactilografiate (copiile acestora fiind și în posesia autorului acestor rânduri) în care aceste locuțiuni, datate, sunt comentate cu evenimentele corelate lor, până în anul 1972. Rezultă un tablou fascinant al interpretării cotidianului dintr-o perspectivă mistică.

¹⁰⁶ Despre cazul Maria Ionela vezi *ad libitum*, Kierein, Manfred: Birtz, Mircea Remus – *Alte fărâme din Prescura prigoanei (1948-1989)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2010.

asigurând educația clandestină a candidaților la sacerdoțiu, având o bogată literatură de sertar, iubind riturile bizantin și latin, pe care le cunoștea temeinic, posedând ca nimeni altul cunoștințe de istorie eclesiastică), modul prin care a urmărit acest obiectiv (niciodată atins) este discutabil. Uzând și instrumentalizând numele lui Ioan Chertes, contribuind la denigrarea lui Emil Riti, susținând în timp diferite facțiuni eclesiastice, alegând ca parteneri de acțiune persoane pe care le aprecia pe moment, toate aceste derapaje l-au îndepărtat definitiv de o condiție la care ar fi putut avea acces. O eroare majoră a fost rescrierea istoriei recente a diecezei de Cluj-Gherla, cu scop autojustificativ, din dorința de a-și sublinia permanent legitimitatea poziției conducătoare. Prunduș a suferit de fapt de o carență de legitimitate canonică¹⁰⁷. Cum ar fi trebuit să procedeze canonic

¹⁰⁷ Modul în care a acces la funcția de ordinariu diecezan (substitut) este relatat în trei variante. **Prima variantă:** Pura fiind bolnav, este vizitat la Cluj de Alexandru Todea, în 27.X.1980, confirmându-i acestuia că l-a numit ca succesor pe Prunduș, Todea fiind de acord. În 9.II.1981, Prunduș, însoțit de Tertulian Langa, l-au vizitat pe Pura în convalescență, acasă, din relatarea lui Prunduș Pura nefiind liniștit dacă nu l-ar ști pe Prunduș conducător diecezan. Prunduș acceptând („codindu-se”), Pura s-a ridicat, Prunduș a îngenunchiat, Pura i-a dat binecuvântarea solemnă și după ce Prunduș i-a sărutat mâna, Pura i-a sărutat-o pe cea a lui Prunduș. Langa a fost tot timpul de față. Cf. Plaianu, Clemente – *Biografie Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș...*, pp. 179-180. **A doua variantă,** conținând episodul descris anterior, dar și replici ale lui Prunduș legate de ternare (ceea ce ridică suspiciuni), are un adaos legat de zvonul colportat de Pantelimon Așteleanu (1930-2000), unul din preoții nefaști ai diecezei de Cluj-Gherla, prin care Pura, în iunie 1981, i s-ar fi confesat că Emil Riti l-ar fi căutat, i-ar fi bătut cu pumnul în masă, i-ar fi cerut jurisdicția pe motivul lungii sale detenții, Pura fiind ferm decis să nu i-o acorde, ba fiind în stare să o recupereze din nou decât să-i permită lui Riti accesul în acel post. (Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura...*, pp. 63-66, mai ales p. 66). **A treia variantă** este oferită de Emil Riti: Pura fiind internat în spital (Spitalul *Clujeana*), Emil Riti a fost chemat de urgență de reputatul medic, Dr. Eugen Lupu, la cererea lui Pura. Pura îl considera deja pe Riti ordinariu, după ascultarea casetei cu vocea lui Hossu (14.IX.1969) în 1978. Pura i-a povestit de tentativele lui Prunduș și a lui Todea de a obține jurisdicția, întrebându-l pe Riti ce intenții are. Riti l-a rugat pe Pura să precizeze în testamentul său că lasă cu limbă de moarte ca pe inscripția funerară viitoare a lui Pura să apară titlul de vicar general, astfel impostura ordinarilor ulterioari fiind evidentă. Nu poți fi ordinariu diecezan și vicar general simultan. Pura a îndeplinit dorința lui Riti. Cf. Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 22. Într-adevăr, pe monumentul funebru al lui Nicolae Pura din Mărgineni (Bacău) este scris *Preot Nicolae Pura, Ben Miriam, canonic, vicar general, 14.IX.1913-10.VIII.1981* (fotografia la Birtz 2006, p. 214, clișeu 13). Versiunea lui Riti este confirmată indirect chiar de volumul dedicat canonicului Nicolae Pura, redactat de Prunduș și Plaianu. Necrologul publicat de

Prunduș? Să organizeze o alegere *capitulară*, chiar împreună cu Pura, el, Prunduș, având maxime șanse de a fi ales *vicar capitular*. Prin acest fapt poziția lui ar fi fost de necontestat, iar istoria (și istoriografia diecezei de Cluj-Gherla) ar fi fost desigur alta. De remarcat și de precizat însă că la sfârșitul vieții preotul Silvestru Augustin Prunduș nu doar s-a căit de erorile făcute, ci și a inițiat repararea acestora, începând tocmai cu corectarea fanteziilor istorice precedente. Autorul acestui studiu a fost și este martor ocular al celor precizate. Ieromonahul Silvestru Augustin Prunduș a publicat (sau i-au fost publicate) texte liturgice sau istorice de referință: (Prunduș, Silviu) – *Pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm*, Cluj, 1944, Ed. Sf. Nichita, 66 p.; Prunduș, Silviu – *Șematismul Eparhiei Greco-catolice Române de Cluj-Gherla pe anul mântuirii 1947, dela unirea Românilor cu Biserica Romei anul 247, dela înființarea episcopiei anul 94, dela mutarea scaunului episcopesc anul 17. La împlinirea a 30 ani de episcopat a I.P.S.S. Dr. Iuliu Hossu, Chiriarhul eparhiei*, Cluj, 1947, Tip. Diecezana, 135 p; Prunduș, Silviu Augustin – *Rânduiala pentru uniformizarea Tipicului Sfintei Liturghii. Mitropolia Blaj, Episcopia din Cluj*, 1947, ed.II, Cluj-Napoca, 1995, Ed. Viața Creștină, 24 p.; Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Cardinalul Alexandru Todea*, Cluj-Napoca, 1992, Tip. Gloria; Prunduș, Silvestru A.; Plaianu, Clemente; Cucerzan, Eugen S. – *Denaturări grave privind istoria Bisericii Române Unite (Greco-Catolică)*, Cluj-Napoca, 1993, Ed. Viața Creștină, 31 p.; Prunduș, Silvestru Augustin; Plăianu, Clemente – *Catholicism și Ortodoxie Românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*,

preoții S. Prunduș și Vasile M. Ungureanu în cotidianul clujean *Făclia* îl pomenește pe Nicolae Pura, *vicar general episcopal*, fost rector al Academiei Teologice. (Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Canonical Nicolae Pura...*, p. 69). Decretul *De nominatione substitutorum* comentat anterior precizează expres distincția dintre ordinariul (substitut) diecezan și vicarul general, ca de altfel și dreptul canonic precedent. Rezultă fără echivoc că Pura nu avea jurisdicție (rămâne de discutat dacă o avea Riti sau Chertes), Pura putând transmite, la limita canonicității, cel mult propunerea unui nou vicar general, acesta urmând a fi obligatoriu confirmat de ordinariul real al diecezei. Explicația lui Riti este întărită nu doar de evidența cenotafului lui Pura, ci și de necrologul publicat în cotidianul clujean. Mai mult, se explică de ce Prunduș era legat în luarea deciziilor de Tertulian Langa, ca și promovarea acestuia în postul vicariatului diecezan, și de ce Prunduș a inventat narațiunea ternarelor, pentru a justifica apariția sa în poziția ordinarială.

Cluj-Napoca, 1994, ed. Viața creștină, 253 p.; Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Biserica Română Unită - ieri și azi. Istorie și adevăr*, Cluj-Napoca, 1994, Ed. Unitas, 78 p.; Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente; Nicula, Alexandru; Bota, Ioan M.; Costan, Ion – *Cardinalul Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, 1995, Ed. Unitas, 467 p.; Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura*, Cluj-Napoca, 1996, Ed. Viața Creștină, 212 p.; Prunduș, Silvestru Augustin – *Tipic pentru slujba Învierii*, ed.II, Cluj-Napoca, 1997, Ed. Viața Creștină; Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, Cluj-Napoca, 1998, Ed. Viața Creștină, 223 p.; Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *De ce suntem greco-catolici?*, ed. I, Cluj-Napoca, 1998, Ed. Viața Creștină, 30 p.; Prunduș, Silvestru Augustin – *Alianța perpetuă cu Biserica Romană. 3 iunie 1519.Leon al X-lea și Neagoe Basarab*, Cluj-Napoca, 2001, Ordinul Sf. Vasile cel Mare, 72 p.; Prunduș, Silvestru Augustin- *Să privim mai atent sub vălul cucernicieii. Răspuns la un articol ce nu trebuia scris (1983)*, in Birtz, Remus Mircea; Prunduș, S. A. (coord.) – *Caielele OBSS II*, Cluj-Napoca, 2001, Ed. Napoca Star, pp. 113-210 – despre relațiile lui Mihai Viteazul cu sf. Scaun; Prunduș, Silvestru Augustin; Birtz, Remus Mircea – *Correspondență Silvestru Augustin Prunduș Ioan Ploscaru*, in Birtz, Remus Mircea; Prunduș, S.A. (coord.) – *Caielele OBSS II*, Cluj-Napoca, 2001, Ed. Napoca Star, 211-243; Prunduș, Silvestru Aug. – *Mormântul cardinalului Iuliu Hossu. Exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, 2008, s.ed., 47 p.; Prunduș, Silvestru Augustin – *Introducerea limbii române în Sfânta Liturghie. Introductio linguae romenae in sacram liturgiam. Ediție bilingvă româno-latină îngrijită de Ierom. Ioan Laurian Daboc, OSBM și Prof.Vasile Rus, UBB. Traducere din limba latină și note filologico-istorico-teologice de Vasile Rus*, Tg. Lăpuș, 2014, Ed. Galaxia Gutenberg, 536 p.

18) Canonicul Nicolae Pura beneficiază deja de o monografie consistentă¹⁰⁸, evocarea lui de către preotul Ioan Vasile Botiza întregindu-i

¹⁰⁸ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină 1996, 212 p.; Vezi și Știrban, Codruța Maria; Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite...*, pp. 299-300.

portretul în dimensiunile sale firești, umane¹⁰⁹. Fișele matricole penale îi consemnează detenția astfel: Pura Nicolae, fiul lui Ioan și al Floarei, n. 14.IX.1914 în Cășeu, raionul Dej, la data arestării preot profesor, prevenit prima dată în 6.X.1953 de tribunalul Oradea, acuzat fiind de „înalță trădare și activitate clandestine greco-catolică (episcop)”, condamnat inițial la 15 ani M.S., trimis la Jilava (25. V, 1955) și apoi la Cluj (4.VII.1955), prevenit a II-a oară în 2.IV.1955 pentru instigare publică de către Tribunalul Militar Timișoara, din 9.V.1955 ridicat pentru cercetări de MAI Cluj, reprimat la 15.VI.1955, (re)condamnat la 5 ani închisoare, a trecut și prin penitenciarele din Jilava (25.V.1955), Cluj (4.VI.1955), fiind eliberat în 6.X.1955, prin decretul de amnistie 421/55¹¹⁰. De remarcat că Securitatea îl considera episcop clandestin (lucru neadevărat), Pura fiind însă pe lista lui Regentului Apostolic O'Hara cu drept de succesiune ordinarială. Nicolae Pura a absolvit Liceul *Andrei Mureșianu* din Dej (bacalaureat în 1932), a urmat cursurile Academiei Teologice din Cluj între 1932-1934, în acel an fiind trimis la Roma, obținând *bacalaureatul* în teologie la Ateneul Pontifical *De propaganda fide* în 1936, fiind consacrat preot la Roma, în 19.III.1938 de episcopul Alexander Evreinoff. În 1938 va deveni licențiat în teologie. Nu va dori continuarea studiilor, revenind la Cluj, unde va fi numit arhivar la Episcopia Română Unită, iar din 1940 spiritual (duhovnicul) Academiei Teologice. În 14.III. 1947 va deveni canonic al diecezei, iar în 8.X.1947 rector

¹⁰⁹ A se vedea, *ad libitum*, Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...* dar mai ales pp. 33-37 (despre activitatea lui Pura în toamna lui 1948 și perioada următoare), pp. 40-50 (despre activitatea clandestină a lui Pura, colaborarea acestuia cu Emil Riti), pp. 51-97 (despre căderea lui Pura, dezvăluirea de către acesta a tuturor colaboratorilor săi, de rânduina purtată lui Botiza), pp. 114-120 (despre antipatia lui Pura față de Botiza), despre testamentul lui Pura și promovarea lui Prunduș (pp. 144-145), despre dorința lui Pura de a se reconcilia cu Botiza și numirea acestuia în canonicat (pp. 145-147).

¹¹⁰ Cf. Foi matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2015.%20Predaes%20-%20Puznava/Pura%20Nicolae/P2120655.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2015.%20Predaes%20-%20Puznava/Pura%20Nicolae/P2120656.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2015.%20Predaes%20-%20Puznava/Pura%20Nicolae/P2120653.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2015.%20Predaes%20-%20Puznava/Pura%20Nicolae/P2120654.JPG>. Vezi și Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, pp. 135-137.

al Academiei de Teologie. Odată cu debutul prigoanei și arestarea lui Iuliu Hossu, monseniorul Vidican fiind ordinariu substituit, Pura va deveni vicar general (istoria ternarelor neavând consistență canonică sau faptică), Pura retrăgându-se la Cășei, satul natal în 1951, unde va sta ascuns, și de unde va fi arestat. După eliberarea din penitenciar (6.X.1955) Pura se va stabili la Cășei, revenind la Cluj în 1957, când va fi angajat ca „însoțitor de orb” al cetățeanului Constantin Enea. Din 1958 va funcționa ca registrator medical la Spitalul Clinic de Adulți Nr. 2 Cluj, apoi din 1963 în aceeași calitate, la Spitalul Studențesc, ieșind la pensie în 1973. După 1964 Nicolae Pura va lua legătura cu Iuliu Hossu, vizitându-l (și) în 1969. Un document aflat în posesia noastră este revelator: este vorba de o fotografie înfățișându-l pe Iuliu Hossu alături de o altă persoană (a cărei imagine a fost răzuită!) în fața altarului improvizat din chilia arhiereului. Pe verso este scris:

*Scumpe Frate /
Nicolae Pura, stâlp de/
credință neînfrântă și de/
lumină întru Domnul/
cu toată dragostea suf-/
letului meu recunoscător/
pentru slujba bună și credincioasă./
Domnul să-ți răsplă- /
tească, Maica Domnului/
să-ți fie bună iubitoare/
puternică ocrotitoare.
Episcop Iuliu
De Cluj-Gherla
25.VI. 1969.*

De remarcat că documentul se referă la o funcție a canonicului Pura, aflată în curs, de care canonicul s-a achitat bine, Hossu semnând ca episcop rezidențial cu deplină jurisdicție diecezană. Din document nu rezultă nici încheierea mandatului lui Pura, dar nici o însărcinare viitoare.

Pura va deveni ordinariu diecezan substituit după moartea canonicului Cosma Avram (17.XI.1976), deținând această poziție până în 9.II.1981 când va renunța în favoarea lui Silvestru A. Prunduș. Pura va

trece în eternitate în urma unui infarct miocardic (al III-lea) la Bacău (în 10.VIII.1981), aflându-se anterior în comuna Mărgineni din județul omonim, unde ajuta în pastorația parohiei romano-catolice. Va fi îngropat la Mărgineni în 13.VIII.1981, funerariile fiind prezidate de episcopii Alexandru Todea și Ioan Chertes (!)¹¹¹. Emil Riti va considera că înhumarea lui Pura la Mărgineni a fost regizată de Prunduș la ordinul Securității, pentru a se evita tumult la Cluj, iar prin achitarea de această sarcină Prunduș a putut călători la Roma în toamna anului 1981¹¹². Nicolae Pura a fost confuzionat și el de *noul curs* eclesiastic postconciliar, opiniile lui, favorabile integrării greco-catolicilor în ritul latin fiind întărite de Proiectul *Modus Vivendi* din 1980¹¹³ al preotului româno-american Mircea Todericiu (1912-1984) (colaborator de nădejde al CIE)¹¹⁴, aceste opinii fiind sintetizate în testamentul său spiritual *Sic cogito* (iulie 1980)¹¹⁵. Între menținerea *status quo*-ului și așteptarea redobândirii libertății (Pura o concepea doar ca o

¹¹¹ Despre ultimele zile și funerarii vezi Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura...*, pp. 65-77.

¹¹² Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 22.

¹¹³ Bucur, Ioan-Marius – *Preotul Mircea Todericiu și proiectul creării unei Biserici Catolice Române*, în Țărău, Virgiliu, Trașcă, Ottmar, et alii – *Din modernitate spre contemporaneitate. Studii istorice dedicate lui George Cipăianu la împlinirea vârstei de 75 de ani*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2017, pp. 755-770. Din grabă studiul citează documentul *Proiect de modus vivendi* după lucrarea lui Prunduș, Silvestru Augustin, Plaianu, Clemente – *Catolicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1994, p. 163, unde este reprodus fragmentat, deși el a fost publicat facsimilat, integral în Birtz 2006, pp. 61-62, observații la p. 48.

¹¹⁴ Hodor, Mădălin – *Lista surselor și persoanelor de influență ale Securității din America și Canada*, în <https://revista22.ro/70271179/lista-surselor-i-persoanelor-de-influen-ale-securitii-din-america-i-canada.html>, 15.V.2018, accesat în 1.VIII. 2018. Este reprodusă Nota nr. 44.782/99 din 18.III.1982 (accesibilă la, <https://revista22.ro/files/news/manset/default/document-Hodor-1.pdf>) unde la pag.3, poziția 10 este indicat Todericiu Mircea, preot, doctor în teologie, conducătorul comunității românești din Cleveland, fiind folosit pentru „combaterea iredentismului maghiar”. Și adăugăm noi, și a rezistenței greco-catolice din România.

¹¹⁵ Reprodus facsimilat, integral în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 63-75, observații la p. 48. Preotul I. V. Botiza va numi acest document o imensă gafă (Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, pp. 144-145), documentul arătând ortodocșilor doritori de a reface comuniunea cu Sf. Scaun că latinizarea acestora este inevitabilă. Faptul este într-un totu real, ortodocșii *de sușă* deveniți greco-catolici fiind tratați ca și credincioși *second hand*, iar latinizarea ritului bizantin în România fiind evidentă în cadrul comunităților greco-catolice din această țară.

reautorizare a funcționării cultului) și trecerea la ritul romano-catolic, Pura opta pentru a doua poziție, analizând argumente și contra-argumente, care însă evitau problema de fond: conflictul intra-catolic datorită folosirii limbilor vernaculare introduse în cultul latin după 1969¹¹⁶! De remarcat că Nicolae Pura îl va vizita pe Iuliu Hossu doar o singură dată, în 1969¹¹⁷, deși desigur a corespondat cu arhiereul mărturisitor. Emil Riti va menționa într-una din întâlnirile cu autorul acestor rânduri (25.IV.2001) cum i-a dezvăluit lui Pura calitatea sa de ordinariu diecezan: profitând de inițiativa lui Alexandru Todea care în 1978 dorea redactarea unui memoriu colectiv al ordinarilor diecezani prin care se revendicau drepturile Bisericii Unite la 30 de ani de la anul nefast 1948¹¹⁸, memoriu pe care Pura (adept al latinizării) nu dorea să-l subscrie, Riti și-a asumat sarcina de a-l convinge pe Pura să semneze. L-a invitat pe acesta acasă la el, punându-i banda (înregistrată în 14.IX.1969) cu vocea lui Hossu, prin care acesta îl desemna pe cel mai tânăr preot din dieceză (Riti) să conducă episcopia la momentul potrivit. Pura s-a pus în genunchi, a ascultat banda de trei ori, a plâns, l-a întrebat pe Riti „de ce mă ții în minciună?”, Riti acceptând ca Pura să conducă în numele lui¹¹⁹. Rămâne un fapt cert trecerea pe monumentul funebru al lui Nicolae Pura a inscripției „*vicar general*”, cum s-a precizat anterior, prin acest gest final Pura demonstrând că nu el deținea puterea ordinarială. O altă întrebare de fond: cum a ajuns Nicolae Pura ca ordinariu diecezan în 1976? Volumul monografic dedicat acestuia (Prunduș Plaianu 1996) menționează doar că după decesul intempestiv al canonicului Cosma Avram (17.XI.1976) Pura a reconstituit capitulul diecezan în 9.XI.1978, acreditând ideea că Pura conducea efectiv dieceza cu mult înainte (prin faptul că l-a rugat, încă pe când trăia Iuliu Hossu, pe canonicul Avram să preia conducerea ternarului)¹²⁰. În realitate Cosma Avram era ordinariu (substitut) după moartea prepozitului George Vidican (6.VIII.1971, Cluj). Conform practicii curente (aplicate și în cazul lui Pura și Prunduș) cineva ar fi trebuit să-i

¹¹⁶ Vezi analiza la Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 41-42.

¹¹⁷ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura...*, p. 45.

¹¹⁸ Memoriul este reprodus în volumul Todea, Alexandru – *Luptele mele. Un strigăt în pustiu vreme de un pătrar de veac*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2003, pp. 138-142.

¹¹⁹ Vezi și Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 22.

¹²⁰ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura...*, pp. 45, 56.

transmite formal, prin binecuvântare, jurisdicția lui Pura (cum Pura a făcut în 9.II.1981). Canonul Avram murind în accident, este clar că nu o putea face. Ar fi putut-o face episcopul Ioan Chertes (despre care se susținea că nu posedă jurisdicția, deci n-avea ce transmite) sau, dacă exista, capitlul diecezan prin alegerea lui drept *vicar capitular*. Acest lucru nu a putut să se întâmple, capitlul fiind restaurat la doi ani după decesul lui Cosma Avram. Emil Riti, de regulă prolix în evocarea anumitor detalii, în acest caz nu știa nimic precis, în vara și toamna anului 1976 fiind plecat în străinătate¹²¹. Întrucât înmormântarea lui Cosma Avram (la Baia-Mare) a fost prezidată de episcopul Ioan Dragomir, proedrul Bisericii Unite, Pura participând desigur și el, cel care a putut face acest act a fost Ioan Dragomir. De altfel atât Nicolae Pura cât și Cosma Avram figurau pe lista Regentului Apostolic O'Hara din mai 1950, ca viitori posibili viitori ordinari diecezani.

Nicolae Pura a fost un scriitor prolific, semnându-și operele fie cu numele propriu, fie cu pseudonimele N.P.Cășeianu sau Ben Myriam. O listă (incompletă) a volumelor sale publicate sau rămase în manuscris (Pura având o autentică echipă de credincioși care îi colportau *samizdat*-ul) este oferită de autorii monografiei dedicate acestuia¹²². A reușit publicarea sau i-au fost publicate: Pura, Nicolae – *Spre lumină*, Bistrița, 1942, Tip. Minerva, 32 p., ed. II, Tg. Lăpuș, 2010, Ed. Galaxia Gutenberg; Pura, Nicolae – *Acela pe care voi nu-l știți*, Cluj, 1943, Ed. Sf. Nichita, 120 p.; Pura, Nicolae – *Pâinea vieții*, Cluj, 1943, Ed. Sf. Nichita, 79 p.; Pura, Nicolae – *Pilde. Culegere de pilde pentru ilustrarea adevărului creștin, vol.I. Apologetico-dogmatice*, Cluj, 1941, Tip. Diecezană, 110 p.; vol.II *Poruncile*, Cluj, 1942, Ed. Sf. Nichita, 206 p.; vol.III, Cluj, 1943, Ed. Sf. Nichita, 205 p.; Pura, Nicolae – *Sfânta Liturghie*, Cluj, 1943, Ed. Sf. Nichita, 152 p.; Pura, Nicolae – *Transformismul*, Cluj, 1943, Tip. Națională, 35 p.; Pura, Nicolae – *Colaboratorii Crucii*, Cluj, 1944, Ed. Sf. Nichita, 29 p.; Pura, Nicolae – *Ține aprins darul. Scurte meditații pentru preoți*, Cluj, 1944, Ed. Sf. Nichita, 144 p.; Pura, Nicolae – *Chemarea culmilor*, Cluj, 1944, Ed. Sf. Nichita, 63 p.; N.P. Cășeianu – *Savanții de azi și religia*, Cluj, 1944, Ed. Sf. Nichita, 40 p.; Pura, Nicolae – *Viața-n iubire*, Cluj, 1946, Ed. Sf. Nichita, 145 p.; P.N. – *Noi iubim așa*, Cluj, 1948, Tip. Înfrățirea, 15 p.; Pura,

¹²¹ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 21-22.

¹²² Prunduș, Silvestru Augustin; Plăianu, Clemente – *Canonul Nicolae Pura...*, pp. 197-199.

Nicolae – *Teologia spirituală*, Cluj, 1948, Lito Schildkrant, 154 p.; I.Schrijvers – P (ura) – *Solia lui Isus către preotul său*, Cluj, 1948, Ed. Sf. Nichita, 80 p.; Pura, Nicolae – *Odă Bisericii Române Unite*, s.d. (după 1990), Ed. Episcopiei Unite de Maramureș, 10 p.; Pura, Nicolae – *Sufletu-i Biserică (poezii)*, Cluj-Napoca, s.d., după 1990, s.ed., 34 p.; Pura, Nicolae – *Simfonia Mariei. Cu o prefață de Ion Buzași*, Blaj, 2002, Ed. Buna-Vestire, 140 p.; Pura, Nicolae – *Simfonia Mariei. Ed. revăzută și îngrijită de Silvia Măruțiu*, Cluj-Napoca, 2007, Ed. Viața Creștină, 102 p.; Pura, Nicolae – *Adevărata viață spirituală. Intimitatea cu Dumnezeu după Sf. Ioan al Crucii*, Cluj-Napoca, 2006, Ed. Viața Creștină, 95 p.; Pura, Nicolae – *Inițiere în marile probleme ale vieții*, Cluj-Napoca, 2007, Ed. Viața Creștină, 118 p. Lista cuprinde și cele câteva volume omise de autorii monografiei dedicate lui Pura, autori care consemnează și o bogată literatură *samizdat* (22 titluri), unele studii prezentând activitatea Conciliului Vatican II sau fiind inspirate de Teilhard de Chardin („Liturghia Universului și Imnul Universului”)¹²³. Poemul de care Pura și-a legat întreaga activitate literară a fost „*Simfonia Mariei*”, la care a oferit patru variante, ultima *Novissima*, fiind finalizată în 1980¹²⁴. Eseul motivațional *Spre lumină* (ediția I din 1942, ediția a II-a Tg. Lăpuș, 2010, Ed. Galaxia Gutenberg) a fost intens folosit, pe alocuri fără o citare

¹²³ Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura...*, pp. 198-199. Iată unul din adevăratele motive pentru care s-a refuzat propunerea lui Pura ca episcopabil în Scrisoarea din 18.IV.1981 trimisă lui Ioan Paul al II-lea (pentru dieceza de Cluj-Gherla fiind propus Emil Riti). Motivul obiectiv constituia nu doar starea sănătății lui Pura, afectat deja de două infarcte miocardice, ci și evoluția acestuia spre modernismul teologic, teologie neîmpărtășită de episcopii Alexandru Todea, Ioan Dragomir sau Ioan Ploscaru.

¹²⁴ Varianta a III-a, finalizată înainte de 1968, a fost pirată și publicată inițial de Oghină, Răzvan (ed.) – *Misionarul Domnului prin preotul Ioan Coman*. *Simfonia Mariei*, București, Ed. Ararat, 1999, 80 p. Impostura a fost demonstrată la Birtz, Remus Mircea – *Dreptate celor ce nu mai sunt printre noi*, în Birtz, Remus Mircea; Prunduș, S. A. (coord.) – *Caietele OBSS II*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2001, pp. 253-254. Ulterior varianta a III-a va fi publicată corect în ediția blăjeană din 2002, menționată anterior. Varianta a IV-a, *Novissima*, a fost publicată de Dna. Silvia Măruțiu (ediția din Cluj, 2007), cu un appendice provenit din autografe ale lui Nicolae Pura. Atribuirea celor două scrisori, semnate *Mariana* (una datată 19.VII., fără an, dar prezumându-se 1955 sau 1956, Gherla – vezi pp. 81-90) lui Pura este complet eronată, Pura semnând *Ben Myriam*, sau *Nic*. Caligrafia celor două scrisori e diferită de cea a lui Pura, cum dovedesc alte fragmente publicate în aceeași ediție.

corespunzătoare de către viitorul episcop Alexandru Todea, în eseuul său *Cascada Tinereții* (Blaj, 1943, Tip. Lumina Miron Roșu, 95 p.), Pura fiind nemulțumit de citarea necorespunzătoare a lui Todea¹²⁵.

19) Episcopul Emil Riti a fost unul din personajele controversate ale istoriei recente a diecezei de Cluj-Gherla, beneficiind și el de un studiu monografic¹²⁶. Fișele matricole penale consemnează: Ritti (corect Riti) Emil, fiul lui Gheorghe și al Anicăi, n. 11.XI.1926 în comuna Sânmărtin, raionul Gherla, fiind preot greco-catolic, a fost reținut în 18.XI.1950 de către Direcția Generală a Securității Statului, condamnat în 16.IX.1951 la muncă silnică pe viață „pentru uneltire”, „a refuzat să treacă la religia ortodoxă și a dat informații Vaticanului”, în 1953 reducându-i-se pedeapsa la 25 ani M.S., trecând prin pușcăriile de la Jilava, Aiud (din 1952), Timișoara (1954), Cluj I (1955), Pitești (1955), fiind internat în spitalul penitenciar Văcărești (27.III.1957 și 21.V.1959-4.I.1960), fiind ulterior transferat în penitenciarul Dej (4.VI.1960). În 26.IX.1962 a fost ridicat de MAI Cluj, readus la Dej în 27.IX.1962, iar în 15.IV.1964 a fost grațiat, fiind pus în libertate¹²⁷. În închisoare s-a comportat eroic, lăsând o

¹²⁵ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, p. 122. Todea, în eseuul său (ed.I) menționează în bibliografie eseuul lui Pura (p. 93, citându-l ca atare la p. 68). Comparând ediția I a lui Todea cu ediția II-a a eseuului lui Pura (singura accesibilă), vom constata preluarea unor fraze sau fragmente întregi de la Pura; astfel Pura (ed.II) p. 19 se regăsește la Todea, pp. 50-51; Pura p. 26 la Todea p. 39; Pura pp. 29-30 la Todea pp. 20-21; Pura p. 31 la Todea p. 89; Pura pp. 39-40 la Todea p. 58, 59, 60.

¹²⁶ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti....* Vezi și interviul său fluviu, publicat de istoricul austriac Franz Gansrigler: Gansrigler, Franz – *Jeder war ein Papst. Geheimkirchen in Osteuropa*, Salzburg, Otto Müller Vlg., 1991, pp. 160-183, dar și corespondența dintre episcopul Emil Riti și Dr. Manfred Kierein în Kierein, Manfred; Birtz, Mircea; Făgăraș, Sabin – *Fărâme din Prescura Prigoanei – 1948-1990-*, Cluj-Napoca, 2008, Ed. Napoca Star, pp. 91-97, 169-238. Ultima lucrare are sigla: **Kierein Birtz Făgăraș 2008**.

¹²⁷ Cf. foile matricole:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/R/R%2002.%20Reb%20-%20Rorlich/Ritti%20Emil/P2150320.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/R/R%2002.%20Reb%20-%20Rorlich/Ritti%20Emil/P2150322.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/R/R%2002.%20Reb%20-%20Rorlich/Ritti%20Emil/P2150321.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/R/R%2002.%20Reb%20-%20Rorlich/Ritti%20Emil/P2150323.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/R/R%2002.%20Reb%20-%20Rorlich/Ritti%20Emil/P2150324.JPG>. Vezi și Bota, Ioan

impresie excelentă asupra altor deținuți a-catolici¹²⁸, dar odată eliberat din 1965 va deveni informator cu numele conspirativ *Nicolae Popescu*¹²⁹. Emil Riti a absolvit liceul la Petroșani (fiind refugiat din 1940), luându-și bacalaureatul în 1945. Va urma un an cursurile facultății de medicină din Cluj, dar în 1946 se va înscrie la Academia Teologică unde va absolvi doi ani. În prigoană se va alipi ca „mecanic” clericilor deținuți la Jucu (Cluj), făcând conexiuni dintre aceștia și Nicolae Pura. La recomandarea lui Pura va fi hirotonit preot, cu o dispensă de 6 luni, la București, în 13.V.1949, de către mitropolitul Alexandru Cisar, devenind „mâna dreaptă” a canonicului Pura, răspunzând de preluarea ajutoarelor financiare de la Nunțiatura Apostolică și distribuirea acestora preoților rezistenți, privați de orice sursă de venit. După ieșirea din închisoare va urma doi ani Școala Tehnico-Sanitară din Cluj, devenind asistent radiolog (la Policlinica Cluj nr. 1), de unde se va pensiona în 1985. Riti va relua raporturile cu episcopul Alexandru Todea de la Reghin, ajungând un om de încredere al acestuia, iar prin valorificarea relațiilor cu preoții catolici germani, foști deținuți politici, dar care au reușit să emigreze în Germania Federală¹³⁰, Riti va ajunge persoana de contact dintre reprezentanții organizației *Karitas Diocesana* și episcopii rezistenți¹³¹, controlând repartiția ajutoarelor *Caritas*

M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, pp. 139-141, cu publicarea sentinței penale. Vezi actele procesului-spectacol la ****Procesul unui grup de spioni, trădători și complotiști în slujba Vaticanului și a centrului de spionaj italian*, București 10-17 Septembrie 1951, București, Ed. Științifică, 1952.

¹²⁸ Ionițoiu, Cicerone – *Morminte fără cruce*, Vol.II, Freiburg, Ed.Coressi, 1983, p. 261, dar mai ales Ioanid, Ion – *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, vol.II, București, Ed. Albatros, 1991, pp. 322-325; Antohe, Ion – *Răstigniri în România după Ialta*, București, Ed. Albatros, 1995, pp. 200-201. Memoriile lui Ioan Vasile Botiza (Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*) conțin referințe abundente despre Emil Riti, din nefericire extrem de subiective, fapt firesc ținându-se seama că au fost redactate în 1989, când Emil Riti era dezavuat oficial de conducerea diecezei de Cluj-Gherla.

¹²⁹ Kierein, Manfred; Birtz, Mircea; Făgăraș, Sabin – *Fărăme din Prescura Prigoanei...*, pp. 80-83. Riti va rememora autorului acestor rânduri cum a fost acostat de Securitate în 1965, după primirea unor pachete cu cărți din Occident (Birtz 2006, p. 18), dar nu va mărturisi până la capăt că a acceptat să devină informator.

¹³⁰ Vezi o listă a acestora și scurte elemente biografice în Birtz, Remus Mircea; Kierein, Manfred – *Alte fărăme din Prescura prigoanei (1948-1989)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2010, pp. 25-26.

¹³¹ Vezi memoriile preotului János Szöke (1927-2012), unul din emisarii de marcă a organizației *Hilfe in Not / Ostpriesterhilfe*: Szöke, János – *Göröngyös úton (Pe drumul cu*

până în 1987, când va preda listele beneficiarilor lui Coriolan Tămâian. În 18.IV.1981 va fi propus ca episcopabil pentru dieceza de Cluj-Gherla (alături de George Guțiu pentru Blaj, Vasile Hossu pentru Oradea, Octavian Cristian pentru Maramureș, Justin Ștefan Paven pentru Vicariatul Vechiului Regat, pentru Lugoj fiind propus ca viitor ordinariu diecezan preotul Dumitru Sălăgean), fiind consacrat episcop de către Ioan Dragomir, la București, în 18.IV.1985¹³². Riti îl va vizita pe Iuliu Hossu și în data de 14.IX.1969, fiind însoțit de surorile Silaghi¹³³, Hossu conferindu-i jurisdicția, momentul fiind înregistrat pe bandă de magnetofon, împreună cu o nouă lectură a Proclamației de la Alba-Iulia¹³⁴. Emil Riti a avut ocazia de a face trei călătorii în străinătate, în Occident: în 1973 (când a reușit transportarea unor documente legate de activitatea mamei Maria Ionela Cotoi), în 1976, când a reușit din R.F.G. să ajungă la Roma, să aibă o audiență la Paul al VI-lea, pentru a cere permisiunea consacrării episcopale pentru preotul Dr. Aurel Leluțiu și în 1985, vara, când a avut audiențe la diferite dicasterii pontificale, fiind primit într-o audiență la Castel Gandolfo de către Ioan Paul al II-lea¹³⁵.

hârtoape), Budapest Kolozsvár, Don Bosco kd.; Verbum Kd., 1993, 336 p., mai ales pp. 240-243. Vezi și excelentul Bodeanu, Denisa (ed.) – *O rază de speranță în întuneric. Ajutoarele primite din străinătate de cultele religioase din România în anii 80-90*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2018. Pentru episcopii greco-catolici beneficiari Ibidem, p. 36, 37, 147, 177, 196. Pentru implicarea lui Coriolan Tămâian și Emil Riti pp. 177-178. O excelentă evaluare făcută de preotul J. Szöke asupra situației românești și religioase e reprodusă la pp. 184-186.

¹³² Actul consacrării reprodus la Franz Gansrigler: Gansrigler, Franz – *Jeder war ein Papst. Geheimkirchen in Osteuropa*, Salzburg, Otto Müller Vlg., 1991, p. 162.

¹³³ Surorile Ștefania Silaghi (1911-2004), Alexandrina Silaghi (1926-2003) și Andreea Silaghi (1919-1987) au aparținut *Congregației Maicii Domnului*, după prigoana împotriva Bisericii lucrând ca asistente medicale la Clinicile Medicale din Cluj (mai ales Clinica medicală III), având deplina încredere a profesorilor Iuliu Hațieganu și Octavian Fodor. Surorile Silaghi i-au rămas fidele lui Riti până la decesul lor, Riti servind masa zilnic la acestea (locuiau în același bloc, aleea Buzuș nr. 4 din Cluj, dar la apartamente diferite).

¹³⁴ Vizita a fost documentată de Securitate, prin consemnarea impresiilor surorilor Silaghi care relatau despre starea lui Iuliu Hossu. Cf. Soica, Sergiu – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității. Note informative*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, p. 637. Înregistrarea va fi autenticată printr-un act semnat de episcopul Ioan Dragomir, la București, datat 27.III.1985 (facsimilat la Birtz 2006, p. 99).

¹³⁵ Pentru audiențele din 1973 și 1976 vezi Ioanid, Ion – *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, vol.II, București, 1991, Ed. Albatros, pp. 322-325, iar pentru cea din 1985 Notele din 30.VIII.1985 și din 1987 ale prelatului mons. Johannes Baltheiser (1912-1996), fost și el deținut politic în România, plecat în RFG în 1972, unul din susținătorii lui Emil Riti, pe care de altfel l-a acompaniat la Roma. Pentru relatările monseniorului Baltheiser vezi

În ciuda unei tentative de căsătorie dejucate în 1971¹³⁶, Emil Riti și-a păstrat influența și capitalul moral câștigat în închisoare înaintea episcopului Todea, care îl recomanda deschis pentru episcopat („*Vreți episcop? În 24 de ore vi-l fac pe Riti*”¹³⁷). Odată făcută publică hirotonirea episcopală a lui Emil Riti, Alexandru Todea (care își răcise relațiile cu Riti din 1984) dar și ceilalți ordinari diecezani au reacționat vehement, prin scrisori¹³⁸ și telegrame de protest adresate Sf. Scaun¹³⁹. Chiar dacă Riti nu a fost recunoscut episcop, s-a reușit discreditarea ordinarilor diecezani

traducere, reproducere facsimilată și comentarii la Kierein, Manfred; Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Ioan Ploscaru într-o prietenie epistolară de douăzeci de ani*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2009, pp. 79-81; 81-96; 355-357; 358-377.

¹³⁶ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 18; vezi și Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, p. 126.

¹³⁷ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, p. 123. Despre ocazia de a-l consacra pe Riti ca episcop a vorbit înainte și episcopul Ioan Dragomir preoților săi, inițial Dragomir fiind extrem de reticent față de Riti. Dintr-o scrisoare trimisă autorului acestor rânduri de către preotul Simion Mesaroș, din Baia-Mare, din 24.VI.2006 (vezi Birtz, Remus Mircea – *Cronologia ordinarilor diecezani...*, p. 73, 130) rezultă că Ioan Dragomir la ideea de a-l consacra pe Riti făcea gesturi cu mâna, arătând înălțimea lui Hossu și scunzimea lui Riti. Cele două mărturii, din surse adverse lui Emil Riti, indică în mod obiectiv, independent, că acesta era deja propus pentru episcopat.

¹³⁸ Despre reacțiile la consacrarea lui Riti vezi Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 25-26; un raport adresat lui Ioan Paul al II-lea, redactat la Reghin în 10.X.1985, asumat de Alexandru Todea, Ioan Ploscaru, S.A.Prunduș și C. Tămâian, trimis la Roma prin intermediul lui Coriolan Tămâian puneau în lumină defectele lui Riti, dar și a confracțiilor săi, Octavian Cristian și Justin Paven (inițial lăudați ditirambic în scrisoarea din 18.IV.1981), aducându-se printre altele și motivul hilar că Riti nu a luat legătura cu Ioan Chertes, hirotonirea lui Riti făcându-se fără știrea acestuia(!). Parcă aceiași corifei eclesiastici uitaseră că după propriile lor afirmații, Chertes nu avea jurisdicție (vezi raportul facsimilat la Birtz 2006, pp. 137-141). Nici monseniorul Baltheiser nu a scăpat, fiind bombardat cu două scrisori din partea lui S.A. Prunduș, una din 9.IX.1985 și alta din 20.XI.1985, prin care i se cerea socoteală de sprijinul dat lui Riti (Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 110-111 și pp. 126-129). A doua scrisoare trimisă monseniorului Baltheiser conține observația că cea din 9.IX. 1986, retrimisă în copie, fusese dusă de ieromonahul Iosif Sabău, dar acestuia „furându-i-se scrisoarea, a ajuns la Ambasada Română din Viena” (Birtz 2006, p. 126). De fapt Sabău a predat-o autorităților române. Să fi fost și un mesaj indirect adresat lui Baltheiser că scrisorile sunt redactate și trimise din dispoziția Securității? Foarte probabil, oricum monseniorul Baltheiser nu a cedat presiunilor, dimpotrivă.

¹³⁹ Telegrama din 8.XI.1985 trimisă de către Alexandru Todea lui Ioan Paul al II-lea îl implora pe Papă să nu-l mai recunoască pe Riti și pe ceilalți doi (Paven și Cristian) ca episcopi. Telegrama a fost reprodușă în volumul Vasile, Cristian – *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, București, Ed. Curtea Veche, 2003, p. 306.

înaintea Sf. Scaun. Riti l-a numit pe preotul Liviu Ciaca¹⁴⁰ drept vicar episcopal în 1985, în 1990 renunțând amândoi la orice pretenție jurisdicțională în favoarea lui George Guțiu, noul numit episcop de Cluj-Gherla. George Guțiu va ajunge de altfel și confesorul lui Emil Riti. În primăvara lui 1992 Emil Riti va face o vizită la Blaj lui Alexandru Todea, acesta reconciliindu-se oficial cu ierarhul clujean (nou pretext de alarmare a cercurilor din Cluj¹⁴¹), dorința papei Ioan Paul al II-lea de a li se rezolva lui Riti și lui Paven un beneficiu eclesiastic episcopal în 1992 fiind blocată în România¹⁴². O nouă tentativă de recuperare a lui Riti a fost făcută de mitropolitul blăjean Lucian Mureșan, prin Scrisoarea către Congregația

¹⁴⁰ Preotul Liviu Ciaca, n. 9.V.1926, Ileanda, decedat la Cluj în 26.IV.1995, căsătorit, a făcut detenție politică. Foile matricole penale afirmă că Liviu P. Ciaca (!) s-a născut în 9.V.1921 (!), în comuna Geaca, raionul Rodna, fiu al lui Petru și a Mariei, țărani mijlocași, fost funcționar, apolitic, la data arestării șofer, a ajuns la penitenciarul Aiud în 19.II.1950, transferat la Baia-Spie (9.II.1951) și la Căvnic (10.XII.1952), apoi la Penitenciarul Gherla (18.III.1954), revenit la Aiud. A fost condamnat în 1.VI. 1949 de Tribunalul Militar Cluj la 15 ani muncă silnică, motivul fiind „a cunoscut o org. Legionară și nu a denunțat-o”, fiind eliberat la 27.V.1964. A fost hirotonit preot după 1964.

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/C/C%2004.%20Chortec%20-%20Ciuceanu/Ciaca%20Liviu/P1410701.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/C/C%2004.%20Chortec%20-%20Ciuceanu/Ciaca%20Liviu/P1410702.JPG>. Observăm o neconcordanță legată de data și locul nașterii din foaia matricolă penală și cea indicată pe lespedea sa funerară din Cimitirul Mănăștur Cluj (parcela maicilor greco-catolice). Întrucât monumentul a fost realizat prin grija soției, datele înscrise pe cenotaf sunt cele veridice. Vezi și Ionițoiu, Cicerone – *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar C*, București, Ed. Mașina de Scris, 2002, p. 119. Ionițoiu afirmă că Liviu Ciaca a fost hirotonit preot în închisoare de PS. Iuliu Hirțea. A fost hirotonit de acel episcop la ieșirea din închisoare.

¹⁴¹ A se vedea *Notificarea* către Papa Ioan Paul al II-lea, datată de Paștile bizantin 1992, semnată de S.A.Prunduș, I.V.Botiza, Pantelimon Așteleanu și G. Dăncuș, pe o hârtie de protocol a provinciei bazilitane, șampilată cu timbrul oficial ala acesteia, prin care Papa era somat (!) să nu-l recunoască episcop pe Emil Riti. Documentul facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 190.

¹⁴² A se vedea scrisoarea lui Ioan Ploscaru din 10.V.1992 către S. A. Prunduș prin care acesta descrie dorința exprimată de Prefectul Congregației Orientale de atunci, cardinalul Achille Silvestrini, ca celor doi să li se dea posturi episcopale, dorința episcopului orădean Vasile Hossu de a-l accepta pe Emil Riti ca vicar general diecezan și opoziția celorlalți participanți la conferința episcopală, scrisoare facsimilată la Birtz, Mircea Remus; Kierein, Manfred – *Alte fărâme din Prescurea prigoanei (1948-1989)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2010, p. 273. Remarcăm cum ascultarea către Papă, atât de clamată de ierarhia catolică, devine facultativă în cazul unor interese locale imediate.

Orientală nr. 192/7.II.1995¹⁴³, prin care Emil Riti era propus ca și conducător al Misiunii Greco-Catolice Române din Germania, tentativă obstacولاتă de Curia müncheneză, ce controla activitatea acelei Misiuni. Riti nu s-a implicat într-o muncă pastorală efectivă (cum a făcut-o confratele său, Justin Paven), iar influența medicului Victoria Tatu (1962-1.II.2014)¹⁴⁴ nu i-a fost benefică, episcopul canalizând ajutoarele și sponsorizările primite, inclusiv pentru publicarea unor memorii, spre activitatea practică medicală a doctoriței. A reușit însă agregarea unui grup de tineri pe care să-i îndrume spre cele spirituale, fiind alintat de aceștia ca „Unchiul Emil”. Emil Riti va trece la cele veșnice la Cluj-Napoca în 21.II.2006, fiind înhumat la Gherla, în mormântul familiei sale, la ceremonia funeabră participând mitropolitul Lucian Mureșan, episcopii George Guțiu și Virgil Bercea. Uneori este mai ușor a se face dreptate celor morți decât celor vii.

O întrebare persistă: de ce Emil Riti a rupt relațiile cu Alexandru Todea în 1984? Riti și-a justificat poziția afirmând că nu dorea cedări în favoarea latinizării greco-catolicilor (cedări pe care Todea era dispus să le facă)¹⁴⁵, argument doar aparent, Riti însuși tatonând poziții similare¹⁴⁶. În realitate ruptura dintre cei doi a fost o reușită a Securității, care a știut manevra bine susceptibilitățile fiecărui protagonist. Prodromul acestei separări era de altfel evident în 1981, când Riti, însoțit de surorile Silaghi și de Dna. Victoria Moldovan, a făcut o vizită la Reghin, rugându-l pe Todea să asculte înregistrarea lui Hossu: Todea a ascultat câteva fraze, iar apoi a sentențiat: „Cine știe, păcat își face, cine nu, nu, și poate face ce vrea”, Todea confirmându-l în 1982 la Cluj, la domiciliul preotului dr. Eugen Popa, pe S.A.Prunduș în calitate de Ordinariu substituit¹⁴⁷. Remarcăm că cel abilitat să confirme un nou ordinariu diecezan era fie capitulul diecezan, fie cel mult proedrul Bisericii, episcopul Dr. Ioan Dragomir (dar acesta din 1981 nu mai

¹⁴³ Facsimilată la Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 192.

¹⁴⁴ Riti fusese admoniat încă din 23.IV.1985 de către S.A.Prunduș să nu o mai adăpostască pe studenta medicinistă la el, cf. Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 100.

¹⁴⁵ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 24-26

¹⁴⁶ Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, pp. 148-149, Botiza descriind plastic cum Riti în 1984 s-a prezentat preoților care deserveau Biserica Piaristă din Cluj-Napoca, și somându-i, în calitate asumată de „om al Securității” să nu permită unui greco-catolic să participe la liturghiile romano-catolice românofone.

¹⁴⁷ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 22, 24.

avea relații cordiale cu Prunduș), nicidecum un administrator apostolic fie el și arhiecezan. Intrusiunea lui Alexandru Todea în 1981 în dieceza de Cluj-Gherla a fost un act abuziv. În perioada 1947-1948 episcopul martir Ioan Suci, *numit de Papă* administrator apostolic la Blaj, recunoscut chiar de guvernul de atunci, nu și-a permis să dea indicații celorlalți episcopi rezidențiali.

Emil Riti fusese coleg la Academia Teologică cu Ioan Vasile Botiza; dacă acesta din urmă, odată cu întreruperea forțată a studiilor teologice le-a continuat ca autodidact, învățând inclusiv latina, greaca, ebraica, armeană, putând traduce texte eclesiastice, dobândind cunoștințe serioase de liturgică, drept canonic, sacramentologie, Emil Riti nu a aprofundat disciplinele teologice. El însuși recunoștea că nu știe carte suficientă pentru un episcop, deși încrederea arătată lui de Iuliu Hossu ar fi trebuit să-l stimuleze în a se perfecționa teologic. Amator de viață socială (nu avea nimic din ascetismul lui Gheorghe Neamțiu, de pildă) Emil Riti avea două calități: amabilitatea (mai ales dacă putea oferi un ajutor concret într-o problemă) și o abordare pragmatică a discuțiilor, spre deosebire de alți confrăți diecezani, cărora le plăcea să abordeze un subiect sau o problemă cu un preambul retoric invocând realitățile supranaturale, discernământul spiritual etc. Riti nu era un ipocrit. Din nefericire „marșrutizarea” impusă de Securitate și carențele educației teologice nu i-au permis emiterea unor pastorale sau comunicate diecezane, așa cum făceau un Silvestru A. Prunduș, un Alexandru Todea dar și confrății săi nerecunoscuți, Octavian Cristian sau Justin Ștefan Paven, ultimul având o operă memorialistică și traducând tratate teologice.

20) Episcopul, viitor mitropolit și cardinal Alexandru Todea este și el bine cunoscut datorită unor studii biografice și bibliografice serioase¹⁴⁸.

¹⁴⁸ Știrban, Marcel – *Articole și comunicări III. Drumul spre oameni și închisori*, Cluj-Napoca, 1992, 20 p. dactilo (cota Bibliotecii Facultății de Istorie Cluj F 3570), cu documente legate de biografia timpurie a ierarhului; Prunduș, Silvestru Augustin; Plăianu, Clemente – *Cardinalul Alexandru Todea. La 80 de ani (1912-1992)*, Cluj-Napoca, s.ed. (Unitas), 1992, 132 p. + 28 pl. foto; Borda, Valentin; Borda, Mircea – *Cardinalul Alexandru Todea*, Târgu-Mureș, Ed. Petru Maior, 1999, 172 p., cuprinzând evocări, inclusiv din partea unui ofițer de Securitate (maiorul Tiberiu Bătagă); Petărlecean, Alexandru; Moldovan, Ion – *Cardinalul Alexandru Todea. In memoriam*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2002, 200 p. + 21 pl. foto; Bercea, Virgil (coord.) – *Cardinalul Todea. Omagiu. Centenarul nașterii*, Tg. Lăpuș, Ed.

Fișele matricole penale consemnează sec: Todea Ghe. Alexandru, fiul lui Gheorghe și al Mariei, n. 5.VI.1912 în comuna Teleacul, raionul Reghin, profesie avută anterior: preot profesor, având doctorat în teologie, a fost reținut în 31.I.1951 de organele Securității Reghin ("activitate religioasă în potriva legilor" sic!), fiind condamnat de tribunalul Militar București la muncă silnică pe viață pentru „crima de înaltă trădare, agitație publică și uz de fals”, prin decretul nr. 5/1963 reducându-i-se pedeapsa la 25 ani muncă silnică. În urma decretului nr. 411/1964 a fost grațiat și eliberat în 4.VIII.1964. A trecut prin penitenciarele Jilava (9.XI.1951), Sighet, transferat la Râmnicul-Sărat (20.III.1955), mai apoi la Pitești (7.XI.1957), Dej (4.VI.1960), Gherla (18.I.1963), Văcărești (25.IV.1963), din nou Gherla (27.VII.1963), de unde a fost pus în libertate¹⁴⁹. În închisoare s-a purtat

Galaxia Gutenberg, 2012, ; Idem – *Alexandru cardinal Todea 100. Album omagial*, Oradea, Ed. Primus, 2012, 187 p.; Soica, Sergiu – *Cardinalul Alexandru Todea în dosarele Securității – note informative*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015, 816 p. Autorul (editor) al volumului, oprind inexplicabil prezentarea documentelor în anul 1973, ignoră studiile precedente ale lui Florea, Borda, Petărlecean și Moldovan. O biografie romanțată a cardinalului a fost redactată sub formă de roman, distribuit rezervat de Borda, Valentin – *Răstigniri*, București, s. Ed., 1999, 466 p., protagonistul principal fiind Liviu Branea (Alexandru Todea) cu aspecte inedite din tinerețea sa. Pentru note biografice a se vedea și paginile din lucrările Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Catolicism și Ortodoxie românească...*, pp. 174-176, Știrban, Codruța Maria; Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite...*, pp. 234-239.

Esențial este și volumul Todea. Alexandru – *Luptele mele. Un strigăt în pustii vreme de un pătrar de veac*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2003, 235 p., incluzând 22 de memorii ale episcopului, 2 memorii colective, 2 scrisori ale episcopului către Biroul de Securitate din Reghin, o cerere către inspectoratul de învățământ și o fișă de caracterizare din partea Securității (1974).

¹⁴⁹ Cf. foilor matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/T/T%2008.%20Tocaci%20-%20Tolvay/Todea%20Alexandru/P1160115.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/T/T%2008.%20Tocaci%20-%20Tolvay/Todea%20Alexandru/P1160116.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/T/T%2008.%20Tocaci%20-%20Tolvay/Todea%20Alexandru/P1160125.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/T/T%2008.%20Tocaci%20-%20Tolvay/Todea%20Alexandru/P1160123.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/T/T%2008.%20Tocaci%20-%20Tolvay/Todea%20Alexandru/P1160121.JPG>

demn, stârnind aprecierea deținuților¹⁵⁰. Alexandru Todea a absolvit Liceul *Sf. Vasile cel Mare* din Blaj, luându-și bacalaureatul în 1933, urmând un an cursurile Academiei Teologice din Blaj, fiind trimis la Roma unde a audiat cursurile Ateneului Pontifical *De propaganda fide* (1934-1940), finalizate cu un doctorat în teologie. A fost elevul cardinalului Pietro Parente, un reputat dogmatist al Bisericii Catolice. A fost sfințit diacon în 11.XII.1938 de Iuliu Hossu la Roma, tot acolo fiind hirotonit preot în 25.III.1939 de episcopul Alexandru Evreinov. Întors la Blaj în 1940 a fost profesor de religie la Liceul *Sf. Vasile cel Mare* și la Institutul *Recunoștinței*, din 1945 fiind numit protopop la Reghin. O primă arestare o va suporta între 3.XII.1947-13.VI.1948. Activ în clandestinitate (numele lui figura pe lista ordinarilor substituiți prezumptivi pentru arhidieceza Blajului a Regentului Apostolic O'Hara), va fi consacrat episcop cu titlul de Cesaropolis în 19.XI.1950, la București de către episcopul Joseph Schubert. După ieșirea din detenție se va stabili la Reghin, unde va iniția o susținută activitate petiționară, începând din 1964 (!), oprită inexplicabil în 1984, reluată în 1989. Odată cu decesul episcopului mărturisitor Ioan Dragomir (25.IV.1985), la înmormântarea acestuia în comuna Ariniș (Maramureș) va fi ales proedru al Bisericii Unite, Ioan Ploscaru refuzând din nou ocuparea acestei poziții. În 31.VII.1987 va prelua și conducerea Diecezei de Cluj-Gherla ca ordinariu diecezan (substitut) pe care o va deține până în 12.III.1990, când printr-o bulă pontificală va fi dezlegat de titlul de Cesaropolis, fiind numit arhiepiscop de Alba-Iulia și Făgăraș și mitropolit al Bisericii Române Unite. În 28.VI.1991 va fi creat cardinal diacon de Papa Ioan Paul al II-lea, dar un accident vasculo-cerebral din 22.IV.1992 îl va îndepărta de la conducerea Mitropoliei, fiind demisionat în 20.VII.1994. Va trece în eternitate la Târgu-

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/T/T%2008.%20Tocaci%20-%20Tolvay/Todea%20Alexandru/P1160117.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/T/T%2008.%20Tocaci%20-%20Tolvay/Todea%20Alexandru/P1160118.JPG>. Vezi și Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, pp. 17-18. Un atac propagandistic de tipul pamfletului la Deneș, Ivan – *Păpușarul*, București, Ed. Pentru Literatură, 1968, pp. 85-93.

¹⁵⁰ Ioanid, Ion – *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, ed.I, vol. III, București, Ed. Albatros, 1992, pentru Alexandru Todea pp. 254-256, 276.

Mureș în 22.V.2002, fiind îngropat în Catedrala mitropolitană din Blaj. A avut numeroase publicații¹⁵¹.

De remarcat faptul că deși dorea preluarea administrației diecezei de Cluj-Gherla de mai mult timp, episcopul Alexandru Todea s-a adresat inițial de două ori preotului dr. Liviu Pandrea (fost coleg de studii) pe care îl cunoștea ca unul din cei mai erudiți clerici, având ortodoxia catolică neîndoielnică. Pandrea¹⁵² a refuzat oferta. Surprinde că nu s-a adresat și fostului coleg de detenție de la Sighet, canonicul dr. Eugen Popa, preot cu viață ireproșabilă. Sau poate a făcut-o (fiind și de data aceasta refuzat)? Nu vom ști niciodată, discreția canonicului Eugen Popa fiind notorie.

În 14.III.1986 la Cluj-Napoca s-a organizat o alegere (necanonică) de mitropolit, Alexandru Todea fiind ales în această funcție, deși exista o stare de necesitate canonică¹⁵³. Pentru a demonstra încă odată afirmația anterioară oferim poziția preotului Vasile Andercău (1919-2004), fost deținut pentru credință, fost vicar general al eparhiei greco-catolice de Oradea-Mare în clandestinitate, el însuși implicat în evenimente importante din clandestinitatea greco-catolică: *„Sinodul Provincial nu poate fi înlocuit cu corul ordinarilor diecezani; adunarea de la 14.III. 1986, despre care se spune că a făcut această alegere, a fost compusă numai din patru conducători diecezani din cele 5 eparhii care aparțineau Provinciei Metropolitane. Din cei patru conducători, unul a fost împotriva acestei alegeri, socotind-o ilegală (este vorba de conducătorul diecezei de Oradea¹⁵⁴, care era singurul din cei prezenți care cunoștea prevederile legale, întrucât, canonic fiind, a luat parte la alegerea de Mitropolit din 1946) iar unul din cei trei era tocmai cel propus a fi ales. Prevederile canoanelor conciliare*

¹⁵¹ O bună biobibliografie la Todea, Ana – *Cardinalul Alexandru Todea (1912-2002) – biobibliografie-*, publicată la <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A19353/pdf>, fișier PDF, format A 4, 16 pag. Vezi și Lung, Adrian; Poirot, Eliane – *Bibliografia Cardinalului Alexandru Todea*, in Poirot, Eliane (coord.) – *Bisericile Greco-catolice și Unitatea Bisericii. În memoria Cardinalului Alexandru Todea (1912-2002)*, Stânceni (Mureș), Schitul Sf. Cruce, 2012, pp. 104-109.

¹⁵² Părintele Liviu Pandrea i-a povestit autorului acestor rânduri că în timpul studenției Alexandru Todea dorise să se împrietenească cu el, dar având preocupări diferite, Pandrea l-a refuzat. Todea era preocupat și de viitoarea sa carieră. Acceptând (Pandrea) oferta lui Todea cursul diecezei de Cluj-Gherla ar fi fost cu totul altul.

¹⁵³ Actul publicat facsimilat la Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 133. Pe act figurează și semnătura lui Ioan Chertes, care nu a participat la alegere la Cluj! Deci semnăturile au fost (cel puțin unele) adunate după momentul alegerii.

¹⁵⁴ Este vorba de canonicul Dr. Coriolan Tămâian, care însă a semnat actul alegerii (n.n.).

privind alegerea de Mitropolit nu au fost călcate niciodată. Astfel când în anul 1941 tronul Mitropolitan a rămas vacant, datorită morții Mitropolitului Alexandru Nicolescu, alegerea noului Mitropolit a avut loc în anul 1946, atunci când a dispărut granița dintre Ardealul de Nord și restul Provinciei Mitropolitane, cel ce împiedicase ca acești sinodali să ia parte la alegere”¹⁵⁵. Actul și vestea alegerii au fost transmise imediat Sf. Scaun prin preoții Vasile Maria Ungureanu și ieromonahul franciscan Iosif Sabău, OFMConv¹⁵⁶. După relatările lui Iosif Sabău, acesta a primit asigurări în 18.IV.1986 de la

¹⁵⁵ Andercău, Vasile – *Adevăruri trăite*, ed.I, Roman, ed. Serafica, 2005, p. 139. De remarcat că după decesul mitropolitului Vasile Suciu (1935), în vederea noilor alegeri mitropolitane, ierarhii de atunci au emis o Pastorală colectivă a Episcopatului Greco-Catolic (11.IV.1935), asumată apoi de fiecare ierarh, prin care credincioșii erau înștiințați de regulamentul și procedura alegerii noului mitropolit. 60 de electori erau ai arhidiecezei (printre ei canonicii mitropolitani, notarii capitulari, 23 de protopopi, directorul Liceului Sf.Vasile din Blaj, directorul administrației arhidiecezane etc.), 40 din celelalte dieceze (canonicii diecezani, notarii capitulari, câte doi protopopi diecezani fiind preferați vicarii foranei și protopopul orașului de reședință episcopală). Votul era liber și secret. De remarcat că ierarhii diecezani *nu aveau drept de vot* (s.n.) dar aveau dreptul de a candida. Erau alese trei persoane, asupra cărora episcopii diecezani își exprimau poziția, fiind ales de Papă cel care avea agrementul Guvernului Regal. Cf. Rusu, Alexandru – *Scrisori pastorale. Ediție îngrijită de Pr. Dr. George Marius Nicoară*, ed.II, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2018, pp. 92-95.

¹⁵⁶ Iosif Sabău, OFMConv (n. 26.III.1926-d. 16.VI.2001 Oradea) a urmat Seminarul Franciscan din Hălăucești (1937-1945), luându-și bacalaureatul teoretic la Bacău în 1945. A urmat apoi studii la Academia Teologică din Oradea, trecând la ritul bizantin. În procesul unor rezistențe catolici din 29-30.VIII. 1950 a fost condamnat la 3 ani detenție, transformați în 3 ani și jumătate domiciliu obligatoriu în Liuzi-Călugăra. A depus profesiunea definitivă franciscană în 7.III.1953 la Oradea, fiind hirotonit preot la Alba-Iulia, în 29.VI.1953 de episcopul pensionar István Fiedler. A funcționat ca preot în parohiile București – Sf. Iosif, Liuzi-Călugăra, Pustiana, Oțeleni, fiind numit paroh la Siret (1957-1969) și apoi la Vatra Dornei (1969-1990). Între 1990-1996 a fost Ministru Provincial al provinciei franciscane Sf. Iosif, apoi s-a stabilit la Oradea devenind vicar general greco-catolic și gardianul mănăstirii franciscane de rit bizantin din acel oraș până la moarte. Cf. Simon, Iosif – *Franciscanii Minori Conventuali. Provincia Sf. Iosif din Moldova*, Bacău, Ed. Serafica, 1998, p. 147, 215, 328. Despre activitatea lui de curierat vezi Prunduș, Silvestru Augustin – *In memoriam Pr. Iosif Sabău – vicar general*, în *Vestitorul*, Oradea, 2001, X, nr. 2-3 (98-99), pp. 14-15. Vezi și Diac, Iosif (coord.) – *Franciscani în zeghe*, Ed.II, Roman, Ed. Serafica, 2015, pp. 205-226.

A fost și un redutabil informator al Securității, având numele de cod „Bucur”. Vezi Tabel nominal nr. 001390 / 1.XI.1983, semnat de colonelul A. Zapodeanu (Fond Documentar ACNSAS 10972, Dosar 69 vol. 71, f. 182 r.v.), publicat de Gabriel Catalan: Catalan, Gabriel – <https://gabrielcatalan.wordpress.com/2016/03/31/documente-despre-colaborarea-cu-securitatea-a-unor-preoti-romano-catolici-in-frunte-cu-arhiepiscopul-de-bucuresti-ioan-robu-profesor-doctor-de-teologie-si-morala/>, în 31.III.2016, accesat în 8.VIII.2018.

arhiepiscopul Achille Silvestrini, pe atunci activ la Secretariatul de Stat al Sf. Scaun, cum că alegerea este validă, canonică, Todea având dreptul de a se intitula mitropolit, mai mult Silvestrini invitându-l la Roma, să-și dobândească *palium*-ul dat arhiepiscopilor¹⁵⁷. Fiind vorba de o singură sursă („contaminată”) iar afirmațiile fiind în contradicție cu dreptul canonic și practica Sf. Scaun, ne permitem să ne îndoim de acuratețea ei. Spre onoarea lui, episcopul Alexandru Todea a renunțat la scurt timp să uzeze de titlul mitropolitan, semnând mai departe + *Alexandru Todea*. Cât despre o vizită în străinătate, Alexandru Todea a refuzat-o fiind prea inteligent pentru a nu sesiza capcana din spatele acestei oferte.

Care au fost raporturile episcopului Alexandru Todea cu Securitatea? Urmărit intens până în 1973 cel puțin¹⁵⁸, dar și ulterior, Alexandru Todea a acceptat în final să dialogheze și să se lase influențat de ofițerii de Securitate. Volumul biografic dedicat cardinalului, realizat de Valentin Borda și de Mircea Borda oferă mărturia „umbrei Securității” care l-a urmărit pe Todea (viitorul colonel Tiberiu Bătagă), ofițerul apreciind caracterul, erudiția, patriotismul lui Todea, dar și faptul că acesta nu a creat dificultăți organelor de Securitate (deși ar fi putut să o facă, sublinia chiar ofițerul), Todea dovedindu-se un interlocutor de înțeleș¹⁵⁹. Mai explicit și mai concis se va dovedi generalul Nicolae Pleșiță: *„ofițerii au pactizat apoi cu ierarhii până la relații personale. Todea era în legătura cu colonelul Banciu, care-l tempera. Desigur preoții nu au fost informatori ordinari, cum s-a scris după 1990, dar colaborau pentru rezolvarea problemei catolice. Prin decretul din 1948 greco-catolicii erau desființați, iar prin cel din 1964 erau eliberați, fără a se preciza statutul lor. Vaticanul îi căuta peste tot. Dacă nu-și făcea timp Banciu să-l consulte pe Todea, îl căuta episcopul pe colonel. „Cum rezolvăm această situație,*

¹⁵⁷ Silvestru Augustin – *In memoriam Pr. Iosif Sabău – vicar general*, în *Vestitorul*, Oradea, 2001, X, nr. 2-3 (98-99), p. 15. Prunduș va evoca și tentativa făcută de el de a-l convinge pe canonicul Coriolan Tămăian să-l accepte ca episcop pe Iosif Sabău la Oradea, în virtutea ajutorului pe care acesta l-a oferit celor doi (Prunduș localizează tentativa prin 1981, de fapt era prin 1987), tentativă dejucată de Tămăian. Ultimul lucru de care avea nevoie Tămăian la Oradea era un episcop peste capul său, iar în urma acestei oferte Prunduș și-a mai pierdut un susținător.

¹⁵⁸ Vezi volumul lui Soica, Sergiu – *Cardinalul Alexandru Todea în dosarele Securității – note informative*, Cluj-Napoca, ed. Mega, 2015, care, repetăm, se oprește inexplicabil la anul 1973.

¹⁵⁹ Borda, Valentin; Borda, Mircea – *Cardinalul Alexandru Todea*, Tg. Mureș, Ed. Petru Maior, 1999, pp. 119-123.

*tovarășe colonel?""*¹⁶⁰ Nu fără temei Securitatea își serba triumful în 1987, reușind divizarea corului ordinarilor diecezeni greco-catolici. Astfel Nota nr. 0085578 / 23.XI.1987 afirma: „*Continuând măsurile de cunoaștere, neutralizare și izolare a unor elemente de vîrf greco-catolice din țara noastră, cunoscute cu poziție ostilă, în urma unei combinații operative, sub îndrumarea Direcției I, Securitatea județului Mureș a reușit să-l influențeze pe episcopul clandestin Todea Alexandru din Reghin, care printr-un sistem de legături controlat, a comunicat conducerii Vaticanului ca să nu-i recunoască pe cei trei episcopi hirotonisiți clandestin de fostul episcop Dragomir Ioan din Baia-Mare. La mesajul transmis, Todea Alexandru a primit răspuns de la cardinalul Lurdu Samy (!) șeful Congregației Orientale și arhiepiscopul Francesco Calasuonno (!) de la Secretariatul de Stat, responsabil cu țările socialiste din Europa, că Vaticanul nu-i va confirma ca episcopi greco-catolici pe Riti Emil din Cluj-Napoca, Pavel (!) Justin și Cristian Octavian din București. De asemenea cu acest prilej i s-au dat asigurări episcopului Todea Alexandru, la telegrama de protest adresată anterior Papei Ioan Paul al II-lea în legătură cu interviurile ostile transmise la postul de radio „Europa Liberă” de către preotul Bîrlea Octavian din R.F.Germania privind situația fostului cult greco-catolic din România, că i s-a interzis în viitor să mai desfășoare astfel de activități*”¹⁶¹. Ori din 1985 legăturile controlate de Securitate dintre Vatican și Alexandru Todea au fost asigurate de Coriolan Tămâian (1985), Tertulian Langa (1986), Vasile M. Ungureanu (1985, 1987) și Iosif Sabău, OFMConv (a călătorit în Occident de două ori în 1986!). A susține că cele trei consacrări episcopale exercitate de Ioan Dragomir în intervalul 1983-1985 sunt necanonice nu reflectă decât perpetuarea versiunii intoxicative a Securității asupra acestor consacrări.

Alexandru Todea și-a luat rolul de administrator apostolic în serios, făcând vizite preoților din Cluj, concelebrând cu aceștia, slujind la

¹⁶⁰ Patrichi, Viorel – *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță*, ed.I, București, Ed. Ianus Info SRL, 2001, pp. 148-149.

¹⁶¹ Catalan, Gabriel – <https://gabrielcatalan.files.wordpress.com/2016/03/d-69-vol-71-robu-informator-si-biserica-romano-catolica.pdf>. Publicat în 3.IV.2015, accesat în 7.VIII. 2018. Este vorba de dosarul Fond Documentar ACNSAS 10972, Dosarul 69, vol. 71 P. 71-72. Despre intervenția Ordinariatului de Munchen pentru blocarea monseniorului Octavian Bârlea a se vedea Bârlea, Octavian – *Biserica Română Unită 1987*, publicat în <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2015/08/msgr-ddr-octavian-barlea-biserica-romana-unita-in-1987.pdf>, 65 p. Atât unii curiali ai Sf. Scaun cât și unii clerici occidentali romano-catolici s-au făcut involuntar instrumente ale diversiuilor Securității.

înmormântări și trimițând pastorale cu ocazia diferitelor sărbători religioase, pastorale care provocau nedumerirea lui S. A. Prunduș și C. Tămăian¹⁶². Ori cei doi doctori în teologie trebuiau să știe faptul elementar că o pastorală reprezintă mijlocul obișnuit prin care un ierarh se adresează credincioșilor din eparhia sa. Nu pastoralele lui Todea stârneau uimire, ci lipsa acestora din partea lui Emil Riti și reacțiile deplasate ale unor clerici.

21) Preotul Vasile Maria Ungureanu a fost extrem de activ în Cluj-Napoca între anii 1981-1990, fiind un vârf de lance a românizării prin ritul latin al catolicilor maghiarofoni din Ardeal. A fost și el deținut politic pentru credință, foile matricole penale consemnând: Ungureanu Vasile M., fiul lui Martin și al Rozei, n. 4.IV.1926 în com. Sagna, raionul Bacău, la data arestării având profesia de învățător, absolvent al Școlii Normale, fiind necăsătorit, apolitic, a fost arestat pe motivul apartenenței la „org. Partizanii României Creștine”, „a avut legătură cu organizație subversivă legionară plătind cotizație”, a fost condamnat în 1950 de Tribunalul Militar Galați la 8 ani închisoare („în 1949 a redactat un manifest catolic religios”) pedeapsa reducându-i-se la 7 ani închisoare. Detenția a început-o în 17.IV.1949, fiind încarcerat la Galați, Poarta Albă (din 19.V.1951), Gherla (20.VII.1953), Aiud (15.II.1956), revenind la Gherla (28.II.1956), pedeapsa expirându-i în 14.IV.1956. A fost eliberat în 7.IV.1956¹⁶³. În detenție a avut un comportament exemplar¹⁶⁴. Vasile M. Ungureanu a absolvit seminarul

¹⁶² Vezi scrisoarea lui C. Tămăian către S.A.Prunduș din 28.IV.1987 în Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 125-126 și răspunsul lui Prunduș din 29.IV.1987, pp. 127-131. Prunduș era supărat printre altele și că Todea a renunțat la titlul de mitropolit.

¹⁶³ Cf. Foilor matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/U/U%2001.%20Uberhart%20-%20Ungureanu/Ungureanu%20Vasile%20M/P2290152.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/U/U%2001.%20Uberhart%20-%20Ungureanu/Ungureanu%20Vasile%20M/P2290153.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/U/U%2001.%20Uberhart%20-%20Ungureanu/Ungureanu%20Vasile%20M/P2290154.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/U/U%2001.%20Uberhart%20-%20Ungureanu/Ungureanu%20Vasile%20M/P2290155.JPG>
 vezi și Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, p. 165.

¹⁶⁴ Senatorul liberal, medicul Sabin Ivan (1926-2012, senator între 1990-1996), fost și el deținut politic, și-l reamintea pe Vasile M. Ungureanu ca pe un deținut exemplar, care făcea cateheză cu cei din jur amatori de viață religioasă. Ivan, Sabin – *Anchetat, anchetator*, București, Ed. Topaz, 1993, p. 40.

minor franciscan în 1942, a urmat Școala Normală de la Cernăuți pe care a finalizat-o în refugiu în 1945, devenind învățător. După ieșirea din închisoare a studiat clandestin teologia, s-a căsătorit, fiind hirotont preot în 17.XII.1964 la Cluj, de către episcopul Ioan Dragomir. A fost funcționar poștal. Va avea constant preocupări cărturărești, mai ales legate de istoria catolicismului din Moldova, preocupări care îl vor aduce în vizorul și colaborarea cu Securitatea, dobândind numele de cod „Angelo”, activ nu doar ca agent de influență ci și ca informator¹⁶⁵. A trecut la cele veșnice la Cluj-Napoca, în 31.X.1996¹⁶⁶. Vasile Maria Ungureanu a contribuit la publicarea volumului: Bogrea, Vasile – *Sacra via. Pagini literare și publicistică. Cu un cuvânt înainte de Teodor Naum. Ediție îngrijită, note și bibliografie de Mircea Borcilă și V.M.Ungureanu*, Cluj, 1973, Ed. Dacia; a editat și îngrijit publicarea cărții: Mărtinaș, Dumitru – *Originea ceangăilor din Moldova*, București, 1985, Ed. Științifică și Enciclopedică, Ungureanu, Vasile M. – *O glorie a Bisericii noastre*, s.d. (Germania), 1986, s.ed., 16 p., dedicat lui Valentin Pența (1933-1978); Mărtinaș, Dumitru – *L'Origine dei cattolici della Moldavia*, Padova, 1987, Ed. Messaggero di S.Antonio, câteva numere din periodicul *Renașterea Creștină* (Roma- Cluj-Napoca 1990). De remarcat că la persoana lui V.M. Ungureanu episcopul Alexandru Todea făcea alergie¹⁶⁷,

¹⁶⁵ Vezi și nota 254 de la Cap. II al prezentei lucrări. Despre activitatea Securității legată de problema originii ceangăilor vezi Nota 006831/ 20.VIII.1986, pp. 1-2 (a notei! Unde informatorul „Angelo” e pomenit explicit) din Dosarul Fond Documentar ACNSAS 10972, Dosarul 69, vol. 71 P. 58-59, publicată de Catalan, Gabriel – <https://gabrielcatalan.files.wordpress.com/2016/03/d-69-vol-71-robu-informator-si-biserica-romano-catolica.pdf>. Publicat în 3.IV.2015, accesat în 8.VIII. 2018, dar și Vezi Tabel nominal nr. 001390 / 1.XI.1983, semnat de colonelul A. Zapodeanu (Fond Documentar ACNSAS 10972, Dosar 69 vol. 71, f. 182 r.v.), publicat de Gabriel Catalan: Catalan, Gabriel – <https://gabrielcatalan.wordpress.com/2016/03/31/documente-despre-colaborarea-cu-securitatea-a-unor-preoti-romano-catolici-in-frunte-cu-arhiepiscopul-de-bucuresti-ioan-robu-profesor-doctor-de-teologie-si-morala/>, în 31.III.2016, accesat în 8.VIII.2018, unde preotul Vasile M. Ungureanu era precizat în legătură cu Serviciul IV, Direcția I. Vezi și volumul Banu, Florian – *România și Războaiele minții. Manipulare, propagandă și dezinformare (1978-1989)*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2013, pp. 402-403 dar și coperta volumului unde V.M.Ungureanu alături de Ion Coja sunt primiți de Papa Ioan Paul al II-lea.

¹⁶⁶ Sârbu, Daniel – *In memoriam Pr. Vasile Ungureanu*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1996, VII, nr. 22 (164), p. 4.

¹⁶⁷ Vezi și la Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 44, 57, 60, 72-73.

deși V.M. Ungureanu a fost unul din principalii curieri ai diecezei de Cluj-Gherla către Sf. Scaun. Rămâne întrebarea de fond (la care este puțin probabil să găsim un răspuns): câte din informațiile transmise la Sf. Scaun reflectau opinia proprie, cea a Securității, cea a grupului diecezan de conducere sau realitatea faptelor?

Dieceza de Cluj Gherla a avut și câțiva preoții meritorii care au fost propuși spre canonicatul onorific:

22) Monseniorul profesor Gheorghe Breharu (n. 28.IV. 1918 Petrești, comuna Mintiul Gherlii, CJ – 19.II.2013 Gherla) a absolvit Liceul *Petru Maior* din Gherla luându-și bacalaureatul în 1938. A urmat cursurile Academiei Teologice din Cluj între 1938-1939 și 1941-1942 și pe cele ale Ateneului *De propaganda fide* între 1939-1941. Reîntors la Cluj s-a căsătorit în 1942, fiind sfințit diacon în 8.III.1942 (de Iuliu Hossu), urmând apoi Facultatea de Litere (Cluj 1942-1944) și cea de Științe (licențiat în 1947), fiind hirotonit preot în 1947. Din 1945 până la pensionare (1980) a funcționat ca profesor la Gherla, predând geografie, matematică, deservind ca preot parohia din Lujerdiu și apoi parohiile din Gherla; în 1948 odată cu prigoana a optat pentru învățământ. A fost concentrat 2 luni la muncă pe șantierul Carbochim Cluj, în 1952, ulterior fiind medaliat cu *Medalia Muncii*, titlul de *Profesor emerit*, după 1990 devenind vicar foraneu al Gherlei, cetățean de onoare al orașului Gherla (2002), Prelat Papal în 2003¹⁶⁸. A fost propus canonic diecezan în 9.XII.1988¹⁶⁹, dar nu s-a dat urmare acesteia. A publicat multe articole cu caracter monografic dar și lucrarea Breharu, Gheorghe – *Biserica Română Unită, Greco-Catolică, din Gherla și contribuția sa la emanciparea social-culturală și afirmarea națională a poporului român*, Cluj-Napoca, s.a. (2004), Ed. Viața Creștină, un nereușit eseu ce s-ar fi dorit o monografie a comunității greco-catolice din Gherla.

23) Monseniorul Alexandru Nicula (14.II.1913 Târlișua, Bistrița-Năsăud – 20.VIII.2015 Dej) a absolvit Liceul *George Coșbuc* din Năsăud luându-și bacalaureatul în 1931. A urmat cursurile Academiei Teologice din Cluj între 1931-1935, fiind numit secretar personal al episcopului Hossu, și apoi continuându-și studiile la Facultatea de Teologie Catolică din

¹⁶⁸ Biroul de Presă – *Părintele Gheorghe Breharu, Vicar foraneu al Gherlei și Prelat papal a trecut la Domnul*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2013, XXIV, nr. 4 (410), pp. 18-19.

¹⁶⁹ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 202-203.

Strasbourg, licențiat în drept canonic în 1940. Întors la Cluj s-a căsătorit, a fost sfințit preot în 21.XI.1940 de către episcopul Iuliu Hossu, devenind protopop al Clujului între 1945-1948. A fost arestat în 22.VI.1948 fiind deținut 6 luni. Odată cu dezlănțuirea prigoanei se va refugia la Dej, dar nu va scăpa de periplul pușcărilor comuniste (fișele matricole consemnând, cu agramatismele de rigoare: Nicula Alexandru, fiul lui Ioan și al Susanei, n. 14.II.1913 la Târlîșua, raionul Dej, la data arestării având ocupația „funcționar”, anterior „priort catholic” (!), fost membru P.N.Ț., a fost reținut la Dej în 22.II.1952 „având manifestare dușmănoasă contra reformei bănești” și prevăzut cu internare de 12 luni, fiind internat în 6.I.1953 în lagărul Chirnogi. A fost eliberat în 26.II.1953)¹⁷⁰. Ieșind din închisoare va lucra ca administrator la Muzeul din Gherla (Casa *Karácsony*) între 1956-1958, transferându-se apoi cu serviciul la Dej unde va funcționa ca economist până la pensionare (1973). După propriile lui afirmații, va fi vizitat săptămânal, uneori și mai des de maiorul de Securitate Medeșan. În 15.VII.1988 a fost propus canonic diecezan, dar nu s-a procedat mai departe¹⁷¹. După 1990 a fost protopop onorar al Dejului, din 2003 devenind Prelat Papal¹⁷². A fost sufletul revistei „Deșteptarea Crediței” din Dej, apărută din 1990. A publicat numeroase articole editoriale, unele cu rol anamnestic istoric esențial, cele mai multe fiind adunate în volumul Nicula, Alexandru – *Cristos răstignit s doua oară? Culegere de articole – editoriale publicate în revista „Deșteptarea Crediței” din Dej în perioada martie 1990 decembrie 2002*, Cluj-Napoca, 2003, Ed. Viața Creștină, 616 p. A publicat și predici: Nicula, Alexandru – *Cuvântul iubirii: predici pentru duminicile și sărbătorile de peste an, precum și la înmormântări*, Cluj-Napoca, 2006, Ed. Viața Creștină, 460 p, Nicula Alexandru – *Sf. Iosif, soțul Mariei*, Roman, 2004, Ed. Serafica. A tradus din franceză Riboulet, L. – *Formarea morală și intelectuală*

¹⁷⁰ Cf. foii matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/N/N%2003.%20Nibi%20-%20Niculescu-Buzesti/Nicula%20Alexandru%20I/P2020937.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/N/N%2003.%20Nibi%20-%20Niculescu-Buzesti/Nicula%20Alexandru%20I/P2020938.JPG>
 Vezi și Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, p. 101.

¹⁷¹ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 191.

¹⁷² Biroul de Presă – *Preot Alexandru Nicula – un loc în apropierea Episcopilor mărturisitori și martiri, așa cum a fost și în timpul vieții sale*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2015, XXVI, nr. 8-9 (438-439), p. 30.

pentru viață, ed. I, Cluj, 1942, Ed. Diecezană, ed. II, Tg. Lăpuș, 2012, Ed. Galaxia Gutenberg.

24) Monseniorul Grigore Pop (1.XII. 1916 Valea Rea/ azi Valea Ungurașului – 8.VIII.1990 Dej) ¹⁷³absolvent al Academiei teologice din Cluj a fost sfințit preot în 20.VIII.1939 la Beudiu, de către Iuliu Hossu. Din 1947 a servit la parohia Batin, unde l-a prins prigoana. A lucrat apoi ca muncitor zilier, constructor și contabil la Ciumbrud, lângă Aiud până în 1963, reușind apoi să revină la Dej. L-a vizitat pe Iuliu Hossu în 1956 la Curtea de Argeș. Aniversând în 1989 50 de ani de preoție, a primit titlul de Prelat papal în 20.VIII. 1989 (!), prin Bilet al Secretariatului de Stat. Alexandru Todea l-a numit protopop onorar al Dejului (2.IX.1989), fiind deja propus și pentru canonicat în 9.XII.1988¹⁷⁴. I s-au publicat două fragmente din memoriile sale, finalizate în 1978¹⁷⁵.

25) Canonical onorar Grigore Pop Telciu (îl numim astfel pentru a-l deosebi de cel de mai sus) a fost *numit efectiv canonic onorar* al Diecezei de Cluj Gherla de Rusaliile anului 1986 (22.VI.1986) printr-un decret semnat de Silvestru Augustin Prunduș. Lucrarea Bota Ionițoiu 2001, pp. 126-127 amestecă date din biografia primului Grigore Pop cu acesta, iar colecția fișelor matricole penale editată cibernetice de Institutul pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc nu include fișa lui, probabil confundată cu a unui alt Grigore Pop, condamnat de drept comun. Este meritul Dlui. Vlad Nap Moldovan că a reușit prin intermediul descendenților reconstituirea biografiei sale: „*Se naște în anul 1903, în loc. Telciu, BN, fiu al preotului din localitate Iacob Pop (care a și ctitorit impozanta biserică). Este și el preot în Telciu între anii 1925-1948. În perioada interbelică conduce o delegație la București pentru rezolvarea unui litigiu al comunei, proprietară de drept a muntelui Bătrâna. Muntele a fost recunoscut ca proprietate a comunei Telciu. S-a ocupat personal de ridicarea unui monument în memoria ostașilor din comună, morți în Primul Război Mondial. A construit case pentru cei nevoiași, a susținut copii nevoiași la școală. După cedarea Ardealului este anchetat*

¹⁷³ Morariu T. – *Medaliaone – Protopopul Grigore Pop (1916-1990)*, în *Deșteptarea Credinței*, Dej, 1991, II, nr. 2 (11), pp. 11-12.

¹⁷⁴ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 191, 225.

¹⁷⁵ Pop Grigore – *Mie așa mi s-a întâmplat*, în *Deșteptarea Credinței*, Dej, 2018, XXIX, I/ nr. 1-3 (317-319), pp. 18-23; II/ nr. 4-6 (320-322), pp. 3-9.

de tribunalul militar maghiar din Târgu-Mureș pentru monumentul din comună, deoarece monumentul prezenta un ostaș român care călca în picioare coroana maghiară. Preotul nu comandase așa ceva, sculptorul făcuse din proprie inițiativă scena. A avut probleme cu autoritățile maghiare și pentru fiul său Pop Tiberiu, elev de liceu în Cluj în acea perioadă, deoarece acesta a prins și vopsit toți porumbeii din actuala Piață a Unirii în culorile drapelului românesc. Îl transferă pe fiu la Liceul German din Bistrița. Este anchetat de autoritățile comuniste începând cu anul 1946. În anul 1948 este condamnat la închisoare pentru activitate greco-catolică. Este acuzat și de legături cu grupările de partizani anticomuniști. Face în total 8 ani de închisoare. Inițial este ținut închis la Bistrița, apoi la Baia-Mare, urmând calvarul de la Aiud. În anul 1949 este arestat fiul său Tiberiu, student la medicină în Cluj. Acesta a îndurat torturile de la sediul Securității din strada Republicii. Preotului Grigore Pop i se confiscă locuința și întreaga avere din comuna Telciu. Soția sa este dată afară din învățământ. După eliberare se mută cu soția la București. Moare în anul 2007 » (comunicare personală). Părintele Grigore Pop Telciu a avut un rol esențial în supravegherea și salvarea rămășițelor cardinalului Iuliu Hossu în timpul exhumării și reînhumării acestora, rămășițe care se puteau pierde datorită atitudinii iresponsabile nu doar a unor rude, dar și a preoților decidenți din Cluj¹⁷⁶.

27) Monseniorul Grigore Zăgorean (29.VIII. 1916 Tăure, Bistrița-Năsăud – 20.II.2005, Bistrița) a urmat studiile Academiei de Teologie din Cluj, fiind sfințit preot în Joia Mare a anului 1943 de către Iuliu Hossu. A fost căsătorit, având 10 copii. A servit ca preot în parohia Parva, iar din 1946 s-a încardinat în arhidieceza Blajului, primind parohia Șopteriu. Odată cu prigoana a fost alungat din casa parohială, fiind arestat de Securitate în 29.IV.1949, acuzat de instigare publică pentru celebrarea slujbelor clandestine, fiind condamnat la 6 luni închisoare. La ieșirea din detenție s-a angajat ca muncitor ceferist la Șieu-Cristur, Arcalia, devenind apoi cantonier ceferist între Podirel și Chintelnic. În locuința cantonală va deschide o capelă clandestină, asigurând pastorația credincioșilor din satele

¹⁷⁶ Pe larg Prunduș, Silvestru Augustin – *Mormântul cardinalului Iuliu Hossu. Exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, 2008, s. Ed., 48 p., accesibil și la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2009/07/hossu.pdf>.

vecine. A fost propus în canonicat în 15.VII.1988¹⁷⁷. După 1990 se implică în resuscitarea parohiilor unite din Bistrița și împrejurimi, fiind distins în 2003 cu titlul de Prelat papal¹⁷⁸.

Remarcăm că viitorii monseniori Alexandru Nicula și Grigore Zăgrean ar fi putut aduce o îmbunătățire calitativă remarcabilă capitlului diecezan. Nicula fusese și funcționar al administrației capitulare între 1940-1948, experiența lui fiind insusbtituibilă, iar Grigore Zăgrean, care și-a educat zece copii, preferând asumarea unei munci fizice *grele* și a pastorației clandestine pe teren avea o experiență pastorală neegalată de nici un al canonic. Sau poate tocmai datorită acestor atuuri s-a evitat numirea lor, fie ea și onorifică?

În urma prezentării scurtelor medalioane biografice ale celor ce au ocupat poziții semnificative diecezane în intervalul 1981-1989, precum și ale unor precursori se impun câteva observații conclusive:

- 1) Este un principiu teologic elementar (considerat loc comun, și deci cu atât mai neglijat) că redactarea unui text asupra unei persoane sfinte nu presupune ca autorul textului respectiv să atingă același grad de sfințenie. A traduce *Psalmii* Regelui David nu presupune atingerea spirituală a Regelui David. Analog un text redactat despre teologia spirituală a Sf. Ioan al Crucii nu presupune atingerea înălțimii duhovnicești a acestuia. Observația trebuie luată în considerare în cazul autorilor eseurilor motivaționale, al căror comportament nu este obligatoriu nivelat de pragul informației scrise. Ignorarea acestui principiu poate provoca un puternic cutremur spiritual (candidatul la sacerdoțiu Ioan Vasile Botiza a avut câteva șocuri la reacțiile foarte omenești ale canonicului Nicolae Pura). Ordinarii diecezani au fost oameni obișnuiți, cu limitele și calitățile proprii.
- 2) Cum se explică trecerea de la un comportament eroic din timpul intensității maxime a prigoanei și condițiile exterminative carcerale

¹⁷⁷ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 191.

¹⁷⁸ Frișan, Ioan Vasile – *Monseniorul Grigore Zăgrean a trecut la Domnul*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2005, XVI, nr. 3 (313), p. 8; Biroul de Presă – *Comemorarea Monseniorului Grigore Zăgrean mărturisitor al credinței*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2016, XXVII, nr. 8-9 (450-451), pp. 28-29.

la „căderile” ulterioare, unii eroi ai detenției ajungând informatori sau acceptând călăuzirea ofițerilor serviciilor secrete? Odată cu eliberarea masivă a deținuților politici (1964) cei intrați în detenție pentru credință au constatat nu doar implementarea politică a „coexistenței pașnice” ci și asumarea acesteia de către diplomația pontificală din 1963. Mai mult, Conciliul Ecumenic Vatican II prin considerarea Bisericilor Ortodoxe ca Biserici Surori celei Catolice, documentele conciliare care permit asistarea în condiții motivate temeinic la slujbele Bisericilor Ortodoxe, gesturile spectaculare dintre Paul al VI-lea și Patriarhul Ecumenic Athenagoras, precum debutul dialogului teologic catolic – ortodox au creat confuzie în rândurile clerului greco-catolic rezistent și mărturisitor (nu doar în România, ci și în Ceho-Slovacia, Ucraina etc.). Mai mult, după 1965 se va modifica însăși poziționarea conducerii Bisericii Catolice la realitățile prezente: de la o atitudine teocentrică se glisează la una antropocentrică, de la teologia clasică la modernismul teologic, osândit anterior de Papii precedenți. Clericii educați teologic anterior anului 1948 nu au putut ignora *noul curs* ecleziastic. Pentru ce au suferit ei de fapt? Pentru adevărul de credință al unicității Bisericii, pentru obediența către Sf. Scaun sau suferința lor a fost inutilă? Oboseala și nu în ultimul rând, starea precară de sănătate a celor eliberați din detenție în urma prigoanei au fost elemente determinante în asumarea opțiunii acomodării la realitățile regimului. Din 1975-1978 comportamentul ofițerilor de Securitate răspunzători de problema catolică se va modifica, aceștia abandonând atitudinile brutale în favoarea persuasiunii și a manipulărilor psihologice¹⁷⁹. Pentru un luptător din rezistență

¹⁷⁹ Preotul medic Dr. Camil Sever Peteu (1946-2013), medic specialist psihiatru, preot clandestin din 1973, posedând o cultură generală impresionantă, în timpul studiilor de la Roma evoca prietenilor săi invitațiile pe care le primea de la ofițerul de Securitate responsabil de problema cultelor din Sighișoara, care-l trata cu coniac, flatându-l asupra poziției relevante pe care preotul ar fi avut-o în clandestinitate, cerându-i impresii sau propuneri asupra eventualelor soluții de rezolvare a problemei greco-catolice. Prin folosirea sintagmelor „elemente de viitor”, „stâlp al Bisericii”, „figură marcantă a Bisericii” ofițerii de Securitate aflau de la interlocutorii lor flatați incomparabil mai multe informații decât în urma anchetelor contondente sau a interogatoriilor agresive.

dezamăgit, o atitudine curtenitoare și politicoasă, insuflarea unor iluzii asupra unor soluții de viitor a constituit un „cântec de sirenă” greu de refuzat.

- 3) Criza de legitimitate marcantă pentru dieceza de Cluj-Gherla i-a împins pe unii protagoniști la rescrierea istoriei eclesiastice recente, autorii căutând printr-un discurs al imaginarului să își justifice asumarea propriei poziții eclesiastice. Manipularea datelor istorice, ale principiilor canonice nu au fost decât tehnici auxiliare ale imaginarului istoric. Realitatea istorico-canonice se va regăsi prea puțin reflectată în materialele editate după 1990. Redactarea unor texte care să insiste pe adevărul factual va provoca reacția ineptă de teamă pentru a nu leza interesele Bisericii (modelul paradigmatic al Scripturilor vetero și neotestamentale, al Părinților Apostolici fiind ignorat, ignorat fiind și exemplul dat de istoricii pontificali de marcă Ferdinand Gregorovius [1821-1891] sau Ludwig von Pastor [1854-1928] care au tratat obiectiv, fără menajamente istoria pontificală)
- 4) Deciziile oficialilor diecezani vor fi tributare și influențelor străine Bisericii, atât datorită ofițerilor de Securitate, cât și datorită atitudinii unor curiali pontificali adepți ai *Ostpolitikului*. De unde nevoia interioară a certitudinilor (câteodată a narcozelor) morale asupra deciziilor asumate¹⁸⁰. De aici cultivarea persoanelor cu anumite daruri spirituale, precum și emulația provocată de literatura neo-profetică, uneori carismatică, nu întotdeauna certificată din punct de vedere al autenticității acesteia.
- 5) Un alt exemplu paradigmatic, cel al *homeostaziei* eclesiastice (evidențiate de Sf. Apostol Pavel în *Epistola I către Corinteni*, asupra stării de sănătate al unui organism, dependentă de sincronizarea și buna funcționare a organelor componente) va fi de asemeni ignorat. Incapacitatea de a rezolva la modul constructiv situația celor 3 episcopi consacrați de fostul preodru al Bisericii Greco-Catolice Române, Ioan Dragomir (în urma unor propuneri din 1981,

¹⁸⁰ Clasic, *credința* este definită ca asumarea de către intelect a unor valori revelate, *încrederea* fiind asumarea psihologică a acestora iar *credincioșia* răspunsul propriu, comportamental, la aceste valori. Biblic *credința* include nu doar aspectul intelectual ci și cel psihologic.

acceptate inițial de Sf. Scaun, propuneri recuzate începând cu toamna anului 1985 tocmai de către proponenti) a constituit o carență majoră a decidenților eclesiastici diecezeni. Este surprinzătoare lipsa oricărei atitudini, dacă nu irenice față de aceștia, măcar a unei invitații la colaborare și sinergizare a eforturilor pastorale. Lipsa acestei atitudini este desigur o victorie a Securității, victorie pe care Securitatea și-a asumat-o deschis, cu satisfacție.

- 6) Birocratizarea excesivă a ordinariatului diecezan, mai ales după 1985, cu ignorarea completă a stării de necesitate canonică (și a decretului *De nominatione substitutorum*) relevă și preocuparea pentru menținerea unor structuri diecezene ca sursă de beneficiu propriu (fie el eclesiastic, moral, social).
- 7) Aspectul discursiv pastoral va fi centrat pe fidelitatea către Sf. Scaun, fidelitate justificată prin invocarea unui trecut istorico-canonic legat de jurisdicțiile Patriarhatelor din Primul Mileniu, precum și pe supralicitarea patriotismului și naționalismului unor clerici greco-catolici din decursul istoriei acestei Biserici, puși ca o contrapondere la figurile Bisericii Ortodoxe. Tratarea originii creștinismului la români se lovește de un viciu de fond: nu se ține seama de plurifocalismul apariției creștinismului în spațiul danubiano-pontic, originile credinței creștine din Dobrogea, Sudul Moldovei sau al Basarabiei, fiind altele decât cele din Oltenia, Banat sau Ardeal. Extinderea concluziilor legate de originea creștinismului ardelean asupra întregului teritoriu locuit de români este o eroare majoră. Analoagă este poziția legată de naționalism, misiunea unei Biserici fiind în primul rând soteriologică, și doar secundar culturală, socială, patriotică. De remarcat că în *literatura de sertar* sau cea editată după 1990 a protagoniștilor studiați lipsesc studiile cu caracter apologetic legate de Revelație, Scriptură sau Persoana Mântuitorului, deși acestea ar fi avut o necesitate primordială în urma a 40 de ani de campanie „ateist-științifică”. Mai mult, retorica omiletică de după 1990 conținea invective asupra „rușilor” (T. Langa excela în acest tip de discurs) și nu asupra

marxismului, sovieticii (aici includem toate popoarele Uniunii Sovietice) fiind și ei victime ale acestuia. La fel literatura anamnestică era centrată pe anii 1948-1970, evitându-se pe cât posibil realitățile de după 1970.

Reacțiile frunțașilor diecezani din dieceza de Cluj-Gherla în urma dobândirii Libertății Bisericii, la finele anului 1989 nu vor fi decât consecințele firești ale condiționărilor precedente, cu lipsurile, succesele sau eșecurile acestora.

Capitolul VI.

Prezentarea și interpretarea unor documente inedite

Mulțumită bunăvoinței Preotului Silvestru Augustin Prunduș, OSBM și a Maicii Maria Estera Vlas, CMD am putut intra în posesia unor documente inedite redactate de monahul bazilitan, fost conducător diecezan substituit în perioada 1981-1987. Preotul Silvestru Augustin Prunduș în urma unor încercări personale avute în anul 2003 precum și în urma unor dezamăgiri consecutive confruntărilor cu anumiți eclesiaști și-a pus problema nu doar a penitenței ci și a *reparării* erorilor pe care le-a săvârșit în decursul activității sale militante. Documentele salvate, aflate acum în posesia noastră, pot fi valorificate istoric, un interval temporal fatidic al discreției epuizându-se în anul 2014. Documentele pe care le prezentăm explică într-o oarecare măsură deciziile pe care fostul ordinariu substituit le-a asumat, ilustrând totodată un tablou veridic al situației ordinariatului diecezan după trecerea în veșnicie a cardinalului Iuliu Hossu. Ele vor fi reproduse facsimilat în Anexa Documentară, oferindu-se transcrierea acestora atunci când este cazul, cu explicațiile de rigoare. Lucrările citate indicate prin sigle au fost menționate în ultimele trei capitole precedente.

Ia. Scrisoarea canonicului Cosma Avram către S.A. Prunduș din 1.VI.1975, din Baia-Mare, referitoare la studiul *Ortodoxie și eterodoxie*, publicat facsimilat la poziția **II c**. Studiul, rămas nepublicat, demonstrează mărturisirea Primatului Petrin și a altor adevăruri dogmatice catolice din cărțile de cult ale ritului bizantin, editate de Biserica Ortodoxă Română, constituindu-se un răspuns polemic la studiul mitropolitului Nicolae Corneanu, al Banatului (1923-2014, mitropolit al Banatului între 1962-2014) intitulat *Apostolie și Episcopat*, editat în *Îndrumătorul Bisericesc pe anul comun de la Hristos 1973*, Sibiu, 1973, Tip. Arhidiecezană, pp. 39-46. Stilul polemic

nu este nou, el înscriindu-se într-o tradiție glorioasă debutând cu opuscului blăjean *Floarea adevărului* din 1750. Din lectura scrisorii canonicului Avram reiese nu doar atitudinea irenică a acestuia, prudența asumată pentru a se evita jignirile la adresa ierarhiei ortodoxe (condiționată și ea de factorul politic) dar și tenacitatea canonicului în a mărturisi, sub o formă pacifică, adevărurile Credinței catolice.

Ib. Extrase din notițele P. dr. Silvestru Augustin Prunduș din 1976. Notele sunt redactate cu creionul, pe foi de caiet școlar, excepție fiind foile de blocnotes intercalate. Urmează transcrierea documentelor în ordine cronologică, documentele fiind redactate fugitiv, pe alocuri cu prescurtări:

6 iulie 1976

La Timișoara Romi Baco. (Boca?) să propună Mitrop. Corneanu forma de rezolvare. Apă în care crește lîntea broaștei. Testare psihologică. // (foaia următoare, fără dată)

Teofil (Herineanu)

Visarion (Visarion Vasile Aștileanu)

- Presiuni în prigoană
- Biserica este reprezentată de Ep(iscopi), Credincioșii care nu sunt în unire cu ep(iscopii) calcă unitatea Bisericii.
- Nimeni n-are dreptul să reprezinte poziția Bisericii.
- Nu putem și nu facem cunoscut totul.
- Nu s-a terminat perioada memoriilor.
- Sunt bine instruiți prin memorii.

Ne facem datoria cu riscul vieții. Nu putem spune ce facem.

- Păr. C (osma Avram). Scrisoare. Concluzie: cerere de trecere în Ortodoxie.

Act de trădare.

Să intrăm în Ortodoxie să-l pomenim pe Papa.

Paste (peste?) nu să nu.

- În vreme de criză dați și 2 episcopi (?). I(uliu) Hossu „Să se ocupe de disciplina Clujului”. Cred că cu moartea Păr. C(osma) lucrurile să evolueze mai bine. Am știut că va muri. D (?) și vor mai marii
- Roma cunoaște perfect situația de la sursă.
- Voința noastră de a muri.

- R(oma) nu discută f(ără) noi.

Ați fost inspirat de Sf. Spirit cu dar de pace. Dzeu. să vă binecuvânteze.

Am toată înțelegerea și bunăvoința în rezolvarea acestei probleme.

Eu ce să fac?

Să trăiești pentru Xs (Hristos) și pentru Biserică.

Ce să facă Păr. Pura?

Să ia legătura cu Ch(ertes).

Să te rogi să dea rezultatele dorite.

(în continuare, pe aceeași pagină)

Nenciu l-a primit f(oarte) bine. Personalitate puternică.

N-aveți credincioși.

(?)

(?)

Să vă satisfac.

Greu de discutat inflexibil.

Drg(Dragomir) și Hirțea sunt senili.

Ploscaru nici n-(?) nici nu scade.

Dv. Sunteți unul cu care nu se poate trata.

Pe linia care ești în scaunul lui Inc (Inocențiu?). Păstorul Unic suprem cel îndreptățit și cel chemat.

// (pe foaia următoare)

Nesupus. A primit ordin să părăsească postul și nu s-a supus.

Nesocotește pe episcopi și peste capul lor ține legături cu Patriarhia, cu Guvernul.

Disprețuiește pe ep(iscopi) H(irțea) infirm, I.P. (Ioan Ploscaru) sclerozat,

T(odea) intransigent. Trădează Securității secretele Bisericii. Ce știe Pr(unduș)

știe și Securitatea. Vândut ortodocșilor – trădător – nu poți avea nici o încredere în

el. Folosit de Guvern pentru a fi trimis la R(oma).

// (pe foile mici, tip blocnotes)

Joi 16. Dec. 1976 În Ian 1973 vizită lui A. Todea

1. Ai primit ordin să părăsești postul și nu l-ai părăsit.

2. Ți s-a oferit post să pleci și n-ai primit.

3. Întreții legături cu S.(ecuritatea) și trădezi interesele B.(isericii).

4. Peste capul episcopilor tratezi cu Statul și rîvonești la postul de episcop.

5. Vorbești prea mult despre episcopie.

Afacerea Turda.

Avram – Clujul iar Clujul.

Schismă. Erezie.

// Cu cine vorbești?

E(mil) R(iti) – L(iviu) Ciac(a).

T.(odea) Ch.(ertes) – Pa (Pantelimon Așteleanu) – Sr. (Sora – Maria Estera Vlas – n.n.)

Unde este C(osma) A(vram), P(ura) N(icolae), R(iti) E(mil) //

1. *Ce știe P.(runduș) știe și S. (ecuritatea). Dă informații.*

2. *Amestecat cu O(rtodocșii) un agent al lor – trădează.*

3. *Folosit de Guvern – va fi trimis – Fără noi nu va putea face.*

4. *Să stea de vorbă cu C(osma) A(vram) și cu P(ura). //*

Ordinul (bazilitan – n.n.) nu este execut(at) după Vat(ican) II. Hirotoniri C., A., I. 1974 Sept. Efrem și Emil. //

Triumfalism

1. *Proedria*

2. *Eparhia*

3. *Congregația: Primire – lucrare vană. Lucrarea Mamei.*

4. *Ordinul – E remția(?). Camilică. //*

(pe foi dictando, tip caiet școlar)

Joi, 16 dec. 1976, ora 9.

Vizită la D(ragomir)

Am intrat în cameră. Citea un caet dact(ilografiat).

- Citiți ceva frumos?

- Foarte frumos. Exceptional. A început să-mi citească Rolul B(isericii) G(reco-catolice) și a B(lajului) în viața poporului român. Scoaterea de pe arenă și ruperea legăturilor cu latinitatea.
 - A scris-o Manciualea. Nu
 - A scris-o H.C. nu. E foarte frumos scrisă. Vă rog să ni-o dați și nouă să o batem la m(așină) – să ne putem hrăni și noi.
 - Trebuie să mă consult cu Ep(iscopii).
 - Vă rog să vă consultați dar faceți să se coboare din sferele înalte și la cei de jos să primească hrană.
 - După ce mă consult.
 - Bine dar să știți că o aștept.
 - Ce mai este nou? Cei plecați. Florea.
 - Să nu i-a (!) legătură cu nimeni înainte de a sta de v(orbă) cu noi.
 - A stat cu H.(irțea?) și cu T.(odea?). Acum mi-a trimis mie fiindcă noi am fost mereu în legătură.
 - Cu noi să țină legătura. Noi // suntem autoritatea. Noi reprezentăm B(iserica). Noi suntem desconsiderați și lăsați la o parte și vă faceți de cap.
 - Ei bine. Mă așteptam la o confruntare foarte grea și neplăcută pentru mine dar nu-mi închipuiam să înceapă în felul acesta.
- Am ingenuncheat și am spus:
- P(re) S(fințite) tot ce am făcut am făcut conștient de răspunderea ce-mi revine în fața lui Dzeu., în fața Bisericii, în fața istoriei prezente și viitoare. Ce faceți Dv. cu mine, vă rog să vă luați răspunderea în fața lui Dzeu, în fața Bis(ericii) și în fața istoriei prezente și viitoare.
 - Ești de o insolență nemaipomenită.
 - P.S. Dacă faptul de a vă ruga să vă luați răspunderea pentru asasinarea morală a unui preot, făcută de părinții mei, de ierarhii mei pe bază de povești și de interpretări fanteziste a unor fapte făcute cu deplină aprobare, este insolență, da Prea Sfințite, atunci sînt insolent! Dar vă rog să-mi arătați și mie ce-am făcut?
 - Știi foarte bine! Ești un răzvrătit! // împotriva episcopilor. N-ai ascultat!
 - Vă rog să-mi spuneți și mie în ce n-am ascultat?
 - Știi foarte bine! Ți s-a dat poruncă să părăsești postul și nu l-ai părăsit.
 - De unde sunteți așa de bine informat?
 - Din gura dumitale! Ai spus: luați-vă răspunderea!

- *Da P.S., am spus luați-vă răspunderea și o repet și în fața Dvoastră. Dacă porunciți ceva să fiți bine informat și să vă luați răspunderea a ce porunciți și a ce urmează.*
- *Cazul le Fevre (Lefebvre – n.n.).*
- *N-am urmărit îndeaproape cazul Le Fevre, dar nu cred că poate fi vreo asemănare. Oricum, eu când am intrat acolo, am intrat și cu binecuvântarea PS Voastre.*
- *Nu-i adevărat!*
- *Vreți să vă aduc martori?*
- *Ce martori?*
- *Ce au fost de față la aprobarea dată. Dar până a ne complica cu martori – în legătură cu această acuză adusă iară și iară pe tapet mai sunt alte patru, vă rog să mi le spuneți și pe acelea.*
- *Da, vă faceți de cap și pe // noi ne dați la o parte, ca și cum n-am exista, voi reprezentați Biserica.*
- *Vă rog să-mi spuneți în ce mi-am făcut de cap. Să știu și eu.*
- *În toate ți-ai făcut de cap. Corespondență cu Patriarhul, cu cel de la Milano (P. Mircea Clineț – n.n.), acel trădător, cu scrisoarea publicată în străinătate, să induci în eroare că Patriarhul vrea să facă Unirea..*
- *Pe cine am indus în eroare? Dvoastră. ați citit scrisoarea publicată în revistă.*
- *N-am citi-o!*
- *Nici eu n-am citit-o. Dar Dvoastră. ați citit-o în copie în limba română și atunci n-ați avut nimic de obiectat la ea și acum mă trageți la răspundere!*
- *Da! Pentru că ți-ai depășit atribuțiile. Nimeni n-are dreptul să trateze în numele Bisericii, problemele Bisericii, afară de Episcopi! Nici cu Patriarhul, nici cu Statul, nici cu nimeni.*
- *Asta o știu și eu, dar ce-am făcut fără episcopi și peste episcopi?*
- *Nu trebuia să scrii la Securitate să ceri scuze – să mi-o pună sub nas „vezi cum vede Pr(unduș) lucrurile.// Nu trebuia să scrii nici prima scrisoare.*
- *Am înțeles este trecută pe listă și afacerea Turda! Problemă încurcată și încă nedescurcată. Dar oare nu v-am atras atenția să nu luați de bun tot ce se spune, fiindcă (unii) caută să nască (?) neînțelegere și să lucreze dihonie.*
- *Noi avem informații! Vezi: știm ce se petrece și ce se face!*
- *Vă rog să vă verificați informațiile și informatorii înainte de a le acorda credit și a le răspândi în public drept fapte reale.*

- Suntem bine informați și pe acela eu l-am hirotonit și-l suspend.
 - Dacă aveți dreptul și aveți fapte vă rog să o faceți! Nu-l cruțați deloc. (S-a deschis ușa și a intrat F.)
 - Când a fost Poggi aici s-a spus de la Departament să nu ia legătura cu episcopii, că unu-i infirm, altul și sclerozat, altul intransigent. Singurii cu care poate sta de vorbă sunt C(osma) A(avram) și P(ura).
 - Și Dvoastră. credeți că eu am avut vre-un amestec în toată afirmația asta, care poate fi lansată cu un anumit // scop.
 - Noi știm foarte bine!
 - Cred că am dreptul să știu și eu când e în joc onoarea mea!
 - Nu mă ancheta!
 - Nu vă anchetez, dar vă rog să-mi spuneți ce-am făcut. Mă acuzați fără să-mi spuneți cu ce sunt acuzat!
 - Nu mă trage la răspundere!
- Am ridicat tonul și mira (?) și am spus apăsător:
- Vă trag la răspundere de tot ce spuneți și (tăiat) colportați privind și dînd mai departe în legătură cu asasinarea morală a unui preot!
- S-a ridicat furios și a plecat. M-am întors la Sf. Taină și m-am rugat. După 15 min. s-a reîntors a îngenuncheat și a început să rostească rugăciuni. La B.n (binecuvîntare) m-am prosternat cu fața la pămînt. După ce s-a ridicat m-a poftit să iau loc pe scaun.
- Mulțumesc! Cîtă vreme sunt în // postura de acuzat: ca trădător, informator, vîndut ortodocșilor, nesupus etc., nu pe scaun dar nici pe pămînt nu trebuie să rămîn, ci să dispar în abis.
 - Sunt vremuri grele și încurcate, să ne rugăm etc.
 - De 4 ani de zile mă rog mereu și nimic nu s-a realizat, acum socot că nu mai ajunge rugăciunea, să trecem la fapte. Vă rog să-mi spuneți ce am de făcut?
 - Să ascuți.
 - De cine să ascult? Se uită lung la mine.
 - Pe linia Ordinului de cine să ascult? Vă spun eu: pe linie locală, pe linie provincială. Deci să fim bine înțeleși: aceștia au dreptul să poruncească. Ce plîngere au făcut că n-am ascultat? Nu Păr. N. I. are dreptul să poruncească și să mă tragă la răspundere sau să se plîngă de neascultare.
 - Pe linie diecezană de cine să ascult?
 - De Ch (ertes).

- Ce-a poruncit Ch. și // n-am ascultat? Unde este el? Și când și cum a intervenit în treburile diecezei?

- Dar este perfect normal! Eu l-am văzut!

- Eu nu spun că nu-i normal. Eu vă întreb cum și în ce formă conduce eparhia? Știți bine care este situația în eparhie. O amintesc din nou! Eu am votul special pe lângă cele 3: nu voi rîvni la nici o demnitate, nici în sînul ordinului, nici înafară de ordin! Acest vot l-am respectat și-l respect. Este dureros și în clipa de față de-a dreptul revoltător că un episcop poate să spună cu un gest de dispreț Ah! Știm noi cum se respectă voturile! Adică eu sunt un farsor și un impostor. Am făcut un vot ca să lucrez împotriva lui, ce credeți Dvoastră?. În 1948 la cererea Păr. Gh(eorghe) V(idican) n-am voit să accept și mi s-a impus pe linia ascultării din partea păr. L(eon) I(ulian) M(anu). În 1956 am cerut să fiu eliberat de sarcină de la Î(nalt) P(re) S(fințitul) I(uliu) H(ossu) și mi-a răspuns: Nu te-am numit, nu te pot dezlega. Să // vină Păr. V(idican). L-am trimis dar n-a mers. M-a trimis din nou pe mine cu intenția ca să mă numească pe mine. Eu nu puteam dori așa ceva și nici nu puteam face nici măcar aluzie. L-am trimis pe N(icolae) P(ura) – n.n.). a rămas forma de 3. În 1972 după moartea IPS I(uliu) H(ossu) s-a întrunit capitulul Gh(eorghe) V(idican), C(osma) A(vram) și N(icolae) P(ura). Păr. V. a cerut să fiu chemat și eu. C(osma) A(vram) n-a acceptat. Mi s-a spus că s-a ținut și să continuăm ca pînă aici în 3. Am răspuns: bine. Când l-am întîlnit pe Păr. V(idican) și l-am întrebat care-i situația, mi-a răspuns supărat: Nu ți-am spus? Eu am cerut să te cheme și n-au vrut. Știi bine că te-am trimis la ÎPS Sa (Iuliu) Hossu să-ți aranjez situația. Eu n-aveam ce să aranjez. Eu nu am dorit și nu doresc funcție, din contră, mă bucur că am fost lăsat afară.

- Da, dar Dta...

- Știți apoi foarte bine că în scandalul cu E(mil) Riti am încercat să pun capăt situației. Urmarea – mi s-a luat jurisdicția.// M-am bucurat că am scăpat de răspundere. Mai departe știți foarte bine problemele cu S.M. (sau G. M. – să fie Gheorghe Marina – n.n.) nerezolvată pînă azi. V-am expus-o pe larg. V-am cerut să luați măsuri. M-am trezit cu povești, comentarii și cu soluții satrapice și contraindicate. Am spus: preluați materialul, scoateți-mă din problemă și dați conducerea altei persoane mai capabile decît mine și eu am încheiat. Nu. Nu. Eu nu pot. Numai te-am informat. Să vină Avram. Dar și el a spus: e o afacere baziliană. Nu se amestecă. Atunci de ce pleci urechea...(Aici se încheie documentul).

Documentul reprodus este remarcabil prin informațiile oferite. Anul redactării este cel al decesului neprevăzut al canonicului Cosma Avram (17.XI.1976), Ordinariul substituit diecezan. Practic documentul evocă patru momente importante: a) o întrevedere dintre episcopii Teofil Herineanu, Visarion Aștilean și ieromonahul S. A. Prunduș, b) rememorarea unei audiențe la Gheorghe Nenciu, directorul interimar la acea vreme a Departamentului Cultelor, c) rememorarea unei audiențe la episcopul Alexandru Todea, din 1973 și d) rezumatul întrevederii avute la Baia-Mare cu episcopul Ioan Dragomir, proedrul Bisericii Greco-Catolice din România.

Deși nu s-a reușit identificarea personajului *Romi. Baco*, este sugestivă informația prin care greco-catolicii rezistenți luau contact cu ierarhia ortodoxă.

Semnificative sunt consemnările de pe foile succesive.

- a) Întâlnirea dintre ieromonahul Silvestru Augustin Prunduș și cei doi ierarhi ortodocși, foști greco-catolici, Visarion Vasile Aștileanu și Teofil Herineanu¹ a avut loc după decesul canonicului Cosma

¹ Episcopul Teofil Herineanu (11.XI.1909, Arcalia, Bistrița Năsăud – 3.XI.1992, Cluj-Napoca), a absolvit Liceul George Barițiu din Cluj în 1928, apoi cursurile Academiei de Teologie din Cluj în 1932. A urmat cursuri la Facultatea de Teologie Catolică (Institutul catolic) din Paris, dar lipsa mijloacelor financiare (din bursă își ajuta și familia din Țară) l-a determinat să renunțe la studiile din străinătate. A fost hirotonit preot de Iuliu Hossu în 19.VI.1932, fiind numit preot deservent la parohiile Ceaba, Băbuț, Panticeu, ajungând parohul acesteia ultime parohii, aici prinzându-l și anul fatidic 1948. Acceptând integrarea în Biserica Ortodoxă va fi consacrat episcop la Dragoslavele în 21.VIII.1949 de către Patriarhul Justinian Marina, pentru Episcopia (unificată) a Romanului și Hușilor. Din 19.XII.1957 va fi transferat ca episcop ortodox al Episcopiei Clujului, în 9.IX.1973 fiind ridicat la treapta de arhiepiscop, dieceza devenind arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului. Teofil Herineanu a fost un preot evlavios, impunându-se prin ajutoarele date săracilor din veniturile proprii, iar practicile de pietate catolice (adorarea euharistică, Rozarul) le-a practicat până la moarte. Pentru conturarea biobibliografică sunt două volume de referință: Chirilă, Ioan (coord.) – *Arhiepiscopul Teofil Herineanu – 100 de ani de la naștere*, Cluj-Napoca, Ed. Renașterea, 2009, 200 p., optime fiind studiile Pr. Prof. Alexandru Moraru dar și materialul anamnestic aferent; Argatu, Mihai – *Teofil Herineanu, un român adevărat și un predicator desăvârșit*, Fălticeni, Ed. Mila Creștină, 2010, 262 p. Momentul trecerii la Biserica Ortodoxă este descris diferit de ortodocși și de greco-catolici: în urma evenimentelor din toamna anului 1948 Teofil s-ar fi izolat 3 zile în biserică, decizând apoi intrarea în Ortodoxie (Chirilă, op. cit., p. 143) în timp ce Ioan Vasile Botiza a aflat de la gardianul Dioșan, originar din Panticeu, care îl păzea într-un moment al detenției sale, că la casa parohială ar fi poposit două mașini, una pentru arestare,

Avram, cei trei schimbând opinii despre situația de atunci a Bisericii Greco-Catolice. Mai mult, cei trei fuseseră prieteni și înainte de anul 1948, consultarea lor fiind firească. Se remarcă schimbul de opinii dintre cei trei interlocutori. Canonical Cosma Avram (care în 1973 propaga ideea de integrare a preoților greco-catolici în Biserica

alta de protocol, Teofil optând pentru ultima (Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, p. 35, 81). Relațiile lui cu greco-catolicii au fost complexe (vezi poziția oficială la Argatu, Mihai – op. cit., pp. 32-52, mai nuanțat la Chirilă – op. cit., p. 161 și Botiza 1989, p. 101, 102, 106-108). Pe deoparte îi primea cu drag în audiență atât pe nereveniți cât și pe reveniți, ajutându-i și material (oferind chiar vinul liturgic pentru Părintele Prunduș), pe de alta lua uneori poziții intransigente față de *latențele* greco-catolice (statui ale sfinților etc.) (vezi Băințan, Valentin – *Martiri și mărturisitori...*, pp. 120-122). Episodul menționat în volumul coordonat de Pr. Prof. Ioan Chirilă, prin care trei preoți nereveniți l-ar fi așteptat la poarta palatului episcopal și l-ar fi insultat „Iuda” (Chirilă, op. cit., p. 161) este total neverosimil, acesta fiind un caz de ultraj adus unei persoane oficiale, obiect al Codului Penal, ori în acel timp preoții nereveniți aveau alte probleme, nu asumarea unor delictе gratuite. Realitatea este însă că în mediile greco-catolice figura lui Teofil a fost minimalizată, insistându-se pe slaba lui pregătire academică (aprecierile fiind subiective). O remarcă asupra tactului pastoral al lui Teofil vine dintr-o sursă confesională neașteptată: pe când era paroh unit la Pănticeu, a reușit stoparea prozelitismului și diminuarea numărului credincioșilor bapțiști fără a utiliza forța, ci prin folosirea cântărilor neoprotestante ca privesne în timpul chinoniconului Sf. Liturghii (cf. Bunaciu, Ioan – *Istoria Bisericii Baptiste din România*, Oradea, Ed. Făclia, Ed. Presa Universitară Emanuel, 2006, 692 p., p. 215). După 1989 i s-a propus revenirea la Biserica Unită, dar Teofil a refuzat, motivul oficial fiind cel al sincerității actului din 1948 (Chirilă – op. cit., p. 143), tot el fiind adeptul slujirii liturgice alternative ortodoxe / unite la lăcașurile de cult confiscate de la Biserica Unită (Argatu – op. cit., p. 23). Motivul real al refuzului revenirii la Biserica Unită este altul: neîncrederea avută în noua conducere eclesiasică (vezi și notele 95 și 98 din Cap. V al prezentei lucrări), dar și deosebirea *calitativă* dintre adevărurile dogmatice predate de Biserica Unită până în 1964 și cele inoculate după Sinodul Vatican II. Herineanu, adept al practicilor de pietate apusene clasice (ora de adorație euharistică este consemnată ca *oră de rugăciune la altar* vezi Chirilă – op. cit., pp. 140-141), postitor, ascet, tipic în celebrarea zilnică a Sf. Liturghii, nu avea nimic în comun cu pastorația noului curs antropocentric post-conciliar. Pentru el, Biserica Ortodoxă a rămas într-o mai mare măsură fidelă vechii credințe catolice decât noua instituție post-conciliară. Un episod tănuat atât de istoriografia catolică cât și de cea ortodoxă este alegerea persoanei sale pentru a fi promovat la episcopatul ortodox. *Ad abundantiam* se afirmă că alegerea a fost fortuită datorită numelui, Teofil, același cu al mitropolitului Theofil Serémy, inițiator al Unirii din 1697, pledându-se și faptul că la intrarea în monahism (20.VII.1949) Teofil Herineanu nu și-a schimbat numele. Dar o informație comunicată autorului acestor rânduri de Păr. Prunduș, și verificată și din surse ortodoxe, este cea a propunerii (la solicitarea lui Justinian Marina) a lui Herineanu ca episcop pentru ortodocși din partea lui Iuliu Hossu. Vizitele lui Justinian Marina la Dragoslavele și Căldărușani, la ierarhii greco-catolici, sunt documentate, Justinian având nevoie măcar la nivel consultativ de părerea autorizată a episcopilor care își cunoșteau preoții anterior. Un Emil de Iuga, cel mai erudit și titrat (avea trei doctorate) dintre *reveniți*, a fost respins *de plano* datorită lipsei sale de caracter, atât de Hossu cât și de Justinian.

Ortodoxă cu condiția de a-l putea pomeni pe Papă) era acuzat de trădare (din partea lui Prunduș). Suspectă este afirmația făcută de unul din cei trei, despre moartea canonicului Avram („am știut că va muri”) – ori moartea acestuia fusese accidentală (neexcluzându-se astfel ipoteza regizării accidentului). Ierarhii ortodocși aveau ei înșiși greutăți pastorale dar observau just că soluționarea problemei Bisericii Greco-Catolice din România (fie de către organele Statului, fie de către Sf. Scaun) nu s-ar fi făcut fără consultarea ierarhiei ortodoxe. Prunduș își va complimenta prietenii care au o atitudine pacifică, aceștia recomandându-i să continue să slujească Mântuitorului. Urmează o informație cu pondere deosebită: Prunduș întrebând ce ar trebui să facă Nicolae Pura, noul ordinariu substituit, opinia ierarhilor ortodocși a fost clară și concordantă: să ia legătura cu episcopul Ioan Chertes și să asculte de acesta. *Rezultă limpede că episcopii Aștileanu și Herineanu îl priveau pe Ioan Chertes ca episcop (administrator apostolic) diecezan, ca pe adevăratul conducător al eparhiei de Cluj-Gherla.*

- b) Însemnările continuă cu descrierea unei audiențe la Directorul Departamentului Cultelor, Gheorghe Nenciu², acordată lui S.A. Prunduș, și redarea opiniei acestuia despre starea Bisericii Greco-Catolice la acel moment: lipsa de credincioși, considerarea (total eronată) episcopilor Iuliu Hirțea și Ioan Dragomir ca senili, Ioan Ploscaru fiind privit ca nesemnificativ, interlocutorii ajungând la conștientizarea reciprocă a imposibilității cooperării dintre ei³.

² Gheorghe Nenciu (1922-2008), absolvent al facultății de Filosofie în 1945, membru al Serviciului Secret de Informații între 1945-1953, inspector principal la Ministerul / departamentul cultelor din 1953 a asigurat interimatul conducerii acestui departament între 1975-1977. Pentru activitatea lui vezi Petcu, Adrian Nicolae – *Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității (1970-1989)*, în *Caietele CNSAS*, București, 2009, II, nr. 2 (4), pp. 69-120, mai ales pp. 73-75.

³ Legăturile pe care Silvestru A. Prunduș le-a avut cu Patriarhul Justinian și cu departamentul Cultelor au fost făcute cunoscute de acesta prietenului său, episcopul Ioan Ploscaru, într-o corespondență deja editată:

1. În 13.VII.1975 episcopul Ioan Ploscaru îi scria din Lugoj lui S.A. Prunduș, menționând vizita unui colonel de Securitate „Vasilescu”, care l-a asigurat pe episcop că „metodele

- vechi” (violente) de abordare a problemei greco-catolice au fost abolite, meritele Bisericii Unite sunt recunoscute, urmând ca eclesiastii rezistenți să facă propuneri pentru soluționarea problemei lor. Ploscaru confirma că Nicolae Pura preconiza trecerea la ritul latin.
2. În 23.VII.1975 Prunduș îi scria lui Ploscaru despre contactele cu Justinian Marina, despre dorința lui Prunduș de a aprofunda teologic și istoric dimensiunea Unirii religioase a Românilor cu Sf. Scaun, despre proiectul unui memoriu către N. Ceaușescu. Scrisoarea este astfel adresată încât să nu lezeze organele cenzurii, ambii protagoniști fiind conștienți de interceptarea corespondenței lor.
 3. Ca anexă a scrisorii este reproducă scrisoarea lui S. A. Prunduș către Justinian Marina din 22.II.1971, prin care ieromonahul bazilitan îl felicită pe Patriarh la împlinirea vârstei de 70 de ani, în care pledează pentru libertatea Bisericii Greco-Catolice dar și pentru dorința de a-l vedea pe Justinian reluând legăturile de comuniune cu Scaunul Roman.
 4. Urmează o a doua anexă, scrisoarea preotului Mircea Clineț din Milano, datată 3.V.1971 către S.A. Prunduș, prin care preotul milanez îl informa pe cel clujean că Scrisoarea către Justinian (22.II.1971) a fost tradusă și trimisă Secretariatului De Stat al Sf. Scaun, dar și publicată într-unul din numerele din anul 1971 al periodicului *Oriente Cristiano* (Palermo), revistă a Eparhiei Greco-catolice Piana degli Albanesi din Italia.
 5. Ioan Ploscaru scrie lui Prunduș în data de 3.VIII.1975, prin care ierarhul adoptă o poziție mai circumspectă, recunoaște necesitatea adoptării unei alte atitudini față de ierarhii ortodocși, dar schimbarea acesteia nu poate fi făcută decât dacă ierarhia ortodoxă renunță la invectivele adresată greco-catolicilor. Ploscaru cere informații despre preotul Mircea Clineț, distins cu titlul de arhimandrit.
 6. Răspunsul lui Prunduș din 12.VIII.1975 către I. Ploscaru, prin care acesta confirmă că preotul Mircea Clineț este arhimandrit al Eparhiei Greco-catolice de Piana, Prunduș bucurându-se de atitudinea deschisă a episcopului lugojean.
 7. Scrisoarea are ca anexă un mesaj scris de S.A. Prunduș către Gheorghe Nenciu (nedat), prin care preotul îi împărtășea Directorului Departamentului Cultelor copii după scrisorile către Justinian și Mircea Clineț, Prunduș privind cu optimism deschiderea arătată de autoritățile statului.
 8. Scrisoarea lui S. A. Prunduș către I. Ploscaru, datată 14.VIII. 1975, prin care arată cum ofițerul de Securitate din Cluj care îl monitoriza, văzând scrisoarea lui Ploscaru din 13.VII. arată că s-a făcut o greșeală, s-a procedat în grabă, recomandând prudență și discreție corifeilor greco-catolici. Ofițerul clujean nu cunoștea nimic oficial de la București privind schimbarea de atitudine în problema greco-catolică.
 9. Scrisoarea lui I. Ploscaru către S. A. Prunduș, din 15.VIII.1975, prin care episcopul lugojean confirmă primirea precedentelor (din 12.VIII.), se arată disponibil la noi contacte și atitudini față de episcopii ortodocși, dar realizează cu luciditate poziția închistată și arogantă a unora dintre ei.
 10. Scrisoarea lui Ioan Ploscaru către S.A. Prunduș, datată 19.VIII.1975, prin care acesta confirmă primirea celei din 14.VIII., Ploscaru resemnându-se cu o atitudine prudentă, circumspectă, pe care de altfel o abordase și anterior.

- c) În continuare este rememorată o audiență din ianuarie 1973 la episcopul Alexandru Todea (însemnarea este datată 16.XII.1976) și acuzele pe care ierarhul din Reghin i le-a adus lui Prunduș încă de atunci. Prunduș era considerat ca un preot nesupus, doritor de episcopie, care ignora ierarhia locală, tratând cu Patriarhul, cu organele Statului peste capul ierarhiei greco-catolice, și fiind în legătură cu Securitatea, acuzat că trădează interesele Bisericii. Todea îi reafirma culpa de a nu fi părăsit postul avut în Biserica Ortodoxă (deși i s-ar fi oferit un altul la schimb), fiind abordate și alte teme: poziția lui Cosma Avram, poziția lui Nicolae Pura (ambele contestate de Todea), afacerea Turda (legată de căsătoria plănuită a lui Emil Riti)⁴, contactele lui Prunduș cu preoții Emil Riti, Liviu Ceaca, Pantelimon Așteleanu, cu sora Maria Estera Vlas, CMD, dar și situația Ordinului Bazilitan („Sf. Vasile cel Mare”) din România, care nu s-a putut adecva prevederilor Conciliului Vatican II. Urmează câteva nume Efrem (Borotă, OSBM)⁵?, Emil (Riti?), Eremia

Correspondența a fost publicată în *** *Correspondență P.S. Ioan Ploscaru (+ 1998) – Pr. Dr. Silvestru A. Prunduș, OSBM*, în Birtz, M.R.; Prunduș, S.A. (coord.) – *Caielele OBSS II*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2001, pp. 211-238.

Arhimandritul Mircea Clineț (n. 17.XII.1926, Craiova – 1997 Roma), fiu al unor emigranți italieni (de origine istro-română) în România, a absolvit bacalaureatul la Craiova, în 1945, repatriindu-se oficial în Italia cu familia în 1946. A studiat teologia, fiind hirotonit preot, servind ca profesor și capelan la Universitatea *Sacro Cuore* din Milano, celebrând liturghii în rit bizantin în limba română. Din 1962 a început a face vizite regulate în România, fiind un corespondent constant al Patriarhului Justinian Marina. A fost cel care l-a pregătit pe viitorul Profesor Cesare Alzati pentru abordarea istoriei Bisericii din Evul mediu din România, introducându-l pe acesta și la P. S.A. Prunduș. În 1975 a obținut o bursă pentru preotul ortodox Traian Valdman la Milano, care a fondat imediat o parohie ortodoxă română în acel oraș, defenestrându-l pe Clineț. Acesta din urmă a plecat în S.U.A., unde a păstorit credincioșii greco-catolici din Roebbling (New Jersey), New York (1987-1994), Dearborn (Michigan), pensionându-se în 1997 și întorcându-se la Roma, unde a decedat subit. A fost îngropat în mormântul familiei de lângă Trieste. Cf. Marinescu, Aurel Sergiu – *O contribuție la istoria Exilului românesc*, Vol. VIII, București, Ed. Vremea, 2008, p. 79, 84-85 și *** *St. Mary Byzantine Catholic Mission, N.Y.C. 25 th Anniversary – Misiunea Sf. Maria Greco-Catolică N.Y.C.*, Hramul de 25 de ani, New York, s.ed, 2012, 80 p., p. 11, 13. Arhimandritul Mircea Clineț nu s-a bucurat niciodată de încrederea ierarhiei greco-catolice din România.

⁴ Pentru detalii vezi Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 18.

⁵ Efrem Emil Borotă (1920-2005) a absolvit 11 clase de Școală Normală, cerând admiterea în ordinul Bazilitan în 1940. Din 1949 a muncit la Uzina de Sticlărie Turda. A depus profesia monahală definitivă în 19.III.1970, fiind hirotonit preot în 16.X.1972 de PS Iuliu Hirțea. Cf.

(?)⁶, Camilică (Dr. Camil Peteu)⁷, cu care Prunduș a avut întrevederi în acel timp. Afirmăția lui Todea prin care lui Prunduș i s-ar fi oferit

Furtună, Ion – *Ordinul „Sf.Vasile cel Mare” din România și raporturile lui cu societatea (1918-1989). Teză de Doctorat. Universitatea Babeș-Bolyai. Facultatea de Istorie și Filosofie. Coordonator: Prof. Marcel Știrban, Cluj-Napoca, 2013, 356 p, p. 266.*

⁶ Ieremia Petru Rus (n.1934), locuitor în Câmpia Turzii, a încercat să intre de timpuriu în ordinul Bazilitan, fiind primit doar în 1985, depunând profesiunea definitivă în 1989. A fost consacrat diacon (1996) și preot (2004) cu întârziere, incomprehensiunile dintre el și Păr. Prunduș fiind notorii.

⁷ Ieromonahul Dr. Med. Camil Pavel Sever Peteu (3.VI.1946-18.XII.2013, Cluj-Napoca), fiul lui Dumitru și al Olgăi, provenea dintr-o familie mixtă (tatăl ortodox, mama romano-catolică), fără antecedente greco-catolice. A absolvit Facultatea de Medicină din Cluj în 1970, și dorind asumarea unei comuniuni între cele două tradiții liturgice, a intrat în Ordinul Bazilitan în 14.IX.1968, depunând voturile provizorii în 21.XI.1970 iar pe cele definitive în 26.X.1973. A devenit medic specialist psihiatru, terminând specializarea cu o notă finală mai mare decât colegul său, dr. Traian Neamțu, dar care i-a ocupat postul de la Laboratorul de Sănătate Mintală. Cercurile lui Peteu de psihodramă dar și de apostolat clandestin au iritat Securitatea din Cluj, care au impus trimiterea acestuia la Sighișoara. A fost hirotonit preot în 29.XII.1973 de PS Ioan Dragomir. A profesat la Sighișoara între 1978-1990, reușind ca în 1991 să vină bursier la Roma, obținând o licență în teologie la Ateneul Pontifical *San Anselmo* (1994). Anterior mai făcuse o excursie la Roma, în 1985, trimis de S.A. Prunduș (cu binecuvântarea sincronă a Securității), urmând a fi trimis în Brazilia, la o mănăstire bazilitană, pentru a nu încurca planurile de romano-catolicizare a rezistențelor greco-catolici. A refuzat propunerea, revenind în Țară. Adesea evoca acest episod, arătând cum fusese primit de John Bukovski care l-a chestionat despre drepturile romano-catolicilor (Peteu, neinspirat, a afirmat că aceștia aveau drepturi, față de greco-catolici), Bukovski considerându-l „securist de-al lui Prunduș”. A avut întrevederi și cu arhiepiscopul Achille Silvestrini, fiindu-i prezentat și Papei Ioan Paul al II-lea, după o audiență colectivă. Întors în România, dorea plin de zel să-i comunice lui Prunduș „ce a zis Papa”, la care acesta i-a bătut cu pumnul în masă „Nu mă interesează ce a zis Papa. Ce a zis Silvestrini este important”. Episodul l-a șocat pe psihiatrul Camil Peteu, care ne istorisea adesea aceste întâmplări caracteristice unui mod de a gândi. Un alt episod rememorat de preotul medic Peteu a fost cel în care, convocat fiind la Părintele Prunduș, de față fiind preotul Vasile M. Ungureanu, acesta din urmă enervat de opoziția lui Peteu la romano-catolicizarea greco-catolicilor, l-a amenințat pe medic că va fi călcat de o mașină. Peteu nu își amintea anul precis, dar înclina spre 1984. Membru fondator a comunității monahale *Stavroanastasis* din Feleacu (jud. Cluj), Camil Peteu a cerut ieșirea din Ordinul Bazilitan (ceea ce i s-a aprobat) iar printr-un gest gratuit a fost expulzat din Provincia românească a acestui Ordin (2003). Autorul prezentului studiu a avut nenumărate convorbiri cu acest preot extrem de erudit, poliglot, pe alocuri speculativ (ajunsesse la poziții teologice vecine episcopalianismului în ultima parte a vieții) și în mod sigur, neconformist. Din păcate, începând cu anul 1994 relațiile Păr. Peteu cu Păr. Prunduș au ajuns la nivel invectiv. Vezi și articolul său anamnestic: Peteu, Camil, OSBM – *Biserica din casa lui Matei Boilă*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca,

un alt post este veridică, postul fiind mai probabil în domeniul sanitar (Nicolae Pura, preoții Eugen Popa, Emil Riti, Pantelimon Așteleanu fiind angajați ca registratori sanitari sau asistenți medicali) datorită bunăvoinței academicianului Octavian Fodor (1913-1976), ginerele academicianului Iuliu Hațieganu (1885-1959), ambii sprijinitori concreți ai cauzei greco-catolice.

- d) Întrevederea cu episcopul Ioan Dragomir a fost dură, ierarhul maramureșean reiterând acuzele lui Alexandru Todea din 1973. Importante sunt dezvăluirile pe care le fac cei doi. Prunduș arată cum a fost cooptat în activitatea clandestină de egumenul bazilitan Leon Manu⁸, cel care dorea promovarea lui în capitolu fiind prepozitul Gheorghe Vidican. Capitolul diecezan (al vechii gărzi) funcționa și în clandestinitate, dar după moartea canonicului Grigore Strâmbu (1966) a ajuns constituit din trei persoane:

2002, XLVII, nr. 2, pp. 141-143. Vezi și Făgăraș Birtz 2007, p. 41, 60. Ieromonahul Camil Peteu s-a dovedit și un excelent analist al istoriei recente eclesiastice, dar din nefericire fiind un *tip oral*, nu a lăsat în scris decât comentarii și predici.

Contraconcurentul lui Peteu la postul de medic psihiatru în Cluj, medicul Traian Neamțu (1934-2019), fost deținut politic, din nefericire a acceptat racolarea ca informator al Securității încă din timpul detenției, având numele conspirative de „Musora Ioan” și „Eugen Moraru”, fiind activ în rețea până în 1988. Cf. Gorgan, Carmen – *Lista completă a clujenilor deconspirați de CNSAS. Vezi unde și-a plantat Securitatea oameni și câți dintre ei ocupă în prezent funcții importante*, 28.I.2019, accesibil în pagina cibernetică: <https://gazetadecluj.ro/lista-completa-a-clujenilor-deconspirati-de-cnsas-vezi-unde-si-a-plan-tat-securitatea-oameni-si-cati-dintre-ei-ocupa-in-prezent-functii-importante/> accesată în 30.I.2019. Prunduș era și el obiect al delațiunilor sale, dar și ieromonahul Camil Peteu. Vezi Sentința Civilă nr. 72/14.I.2014, Curtea de Apel București, Secția a VIII-a accesibilă la <http://www.cnsas.ro/documente/hotarari/definitive/Neamtu%20Traian%20Mihai.pdf>, accesată în 22.II.2019.

⁸ Ieromonahul mucenic dr. Leon Iulian Manu (1.IV.1883-11.II.1959 în penitenciarul Gherla) a absolvit Liceul Grăniceresc din Năsăud (baccalaureat în 1900), a studiat la Academia Teologică din Gherla și apoi la Facultatea de Teologie a Universității din Budapesta, unde a dobândit doctoratul în 1908. Între 1930-1931 a urmat și cursuri la Paris și Strasbourg. În 16.X. 1906 a fost hirotonit preot, depunând voturile monahale definitive în 24.XI.1906. A avut un rol decisiv în implementarea monahismului bazilitan la Nicula și la Cluj. S-a impus și ca un respectat publicist pre- și interbelic. A fost deținut pentru credință în repetate ori, ultima detenție (inițiată în 1956, în urma mișcării petiționare) culminând cu martirajul său. I s-a deschis oficial cauza de beatificare. Vezi pe larg la Cf. Furtună, Ion – *Ordinul „Sf.Vasile cel Mare” din România și raporturile lui cu societatea (1918-1989). Teză de Doctorat. Universitatea Babeș-Bolyai. Facultatea de Istorie și Filosofie. Coordonator: Prof. Marcel Știrban, Cluj-Napoca, 2013, 356 p., mai ales p. 272.*

Gheorghe Vidican, Cosma Avram și Nicolae Pura (canonicul Titus Mălai trăind la București din 1940 era rupt de dieceză). *Aici se află originea ternarului, concept utilizat de Prunduș pentru a justifica o formă inedită de conducere a diezei de Cluj-Gherla!* După decesul cardinalului Hossu s-a pus problema lărgirii Capitlului, Vidican propunându-l pe Prunduș, dar cel care s-a opus a fost canonicul Cosma Avram (secondat de Pura).

Vidican a trecut în veșnicie în 1971 iar atitudinea veleitară a ieromonahului Prunduș era repudiată vehement de Ioan Dragomir și Alexandru Todea, privită cu circumspecție de episcopii Ioan Ploscaru și Iuliu Hirțea și privită cu rezerve chiar de canonicii Avram și Pura. Relațiile lui Prunduș cu patriarhul Justinian Marina, cu ofițerii de Securitate, cu preotul Mircea Clineț îl puneau pe ieromonahul clujean într-o postură imposibilă, fiind acuzat de trădare. Practic avem relatarea lui Prunduș despre adevărata istorie a conducerii interimare diecezane dintre 1948-1976.

Proedrul episcopal Ioan Dragomir era deranjat nu numai de veleitarismul lui Prunduș (episcopul a intuit corect că în ciuda votului de a nu râvni poziții de conducere, Prunduș dorea episcopia), ci și de faptul că la anchetele Securității poziția lui Prunduș era folosită de ofițerii de caz pentru a respinge doleanțele episcopului maramureșean. Preotul care colporta vești (adesea inexacte) de la Cluj la Baia-Mare era Pantelimon Așteleanu (1931-2001), care era apropiat (fiind fost coleg de studii la seminarul teologic din Alba-Iulia) de preoții clandestini maramureșeni Lucian Mureșan și Alexandru Mesaroș (Mesian). Ioan Dragomir îl privea pe acesta (Așteleanu) cu rezerve. Din context rezultă că afacerea Turda (legată de o preconizată căsătorie a lui Emil Riti) a fost mai mult o înscenare decât un eveniment serios, înscenare care a agitat însă structurile de conducere clandestine. Ioan Dragomir mai afirmă două lucruri importante: confirmă sănătatea mentală a episcopului Chertes și consideră că acesta este titularul legitim al jurisdicției în dieceza de Cluj-Gherla. Tot episcopul maramureșean va atrage atenția asupra crizei din Ordinul bazilitan (Prunduș putea avea jurisdicție locală doar în acest ordin, în calitate de egumen,

superiorul provincial fiind ieromonahul Gheorghe Marina⁹), unde se pare că ieromonahul clujean nu se înțelegea nici cu propriul superior direct.

Textul studiului citit de Ioan Dragomir la începutul întrevederii este cel al lui Pamfil Șeicaru (1894-1980) – „*Mica Romă*”¹⁰, un eseu despre rolul spiritual și cultural al Blajului și a Bisericii Greco-Catolice. Provenit de la un faimos ziarist interbelic, scăpat în Exil, totodată convins ortodox (Șeicaru ctitorise și o mănăstire ortodoxă, *Sf. Ana* din Orșova), desigur că stârnea entuziasmul episcopului maramureșean. Fiind o ediție publicată în străinătate, desigur că ierarhul era rezervat a o împrumuta (mai ales unui preot aflat în legături notorii cu Securitatea).

Florea – este arhimandritul Dosoftei Florea (menționat anterior în Cap. V, nota 82) care era adeptul comuniunii între ortodocși și greco-catolici, păstrând raporturi fraterne cu foștii confrăți de detenție.

Vizitele lui Luigi Poggi la care se refereau Prunduș și Dragomir au avut loc în ianuarie 1975 și octombrie 1976, iar cel prin care vocile episcopilor greco-catolici au fost făcute cunoscute nunțiului itinerant a fost episcopul Aron Marton¹¹.

⁹ Ieromonahul Dr. Gheorghe Gavril Marina (19.III.1908 Șomcuta Mare – 25.I.1989 Satu-Mare) a studiat la Baia-Mare, finalizându-și liceul la Lawriw în 1927 (pe atunci Galiția Poloneză), studiind apoi la Roma între 1927-1933, obținând un doctorat în filosofie și altul în teologie. A depus voturile solemne de intrare în Ordinul Bazilitan la Roma în 1.I.1931, fiind hirotonit preot tot acolo, în 16.V.1932. A fost în detenție pentru credință între 1948-1953, apoi a muncit ca tapițer, tâmplar, fiind implicat activ în rezistența greco-catolică din eparhia Maramureșului. A deținut nu doar funcții în conducerea Provinciei române a Ordinului bazilitan ci și funcția de ordinariu diecezan substituit al acelei dieceze între 1963-1964, până la eliberarea din detenție a episcopului Ioan Dragomir. Ulterior a fost urmărit de Securitate, dar i s-a permis să plece la Roma într-o vizită în 1988. De remarcat că ieromonahul Gheorghe Marina a fost și un dotat compozitor de muzică bisericească (pricesne), punând pe note mai multe poezii religioase, îndeosebi cele ale confratelui său, ieromonahul Gavril Sălăjean (1905-1989), OSBM, faimoasă fiind cântarea „Fiii lacrimilor tale”. Cf. Timbuș, Ioan – *Părintele Dr. Gheorghe Marina*, in *Lumina Credinței*, Baia-Mare, 2013, III, nr. 4, pp. 18-20.

¹⁰ Șeicaru, Pamfil – *Mica Romă*, ed. I, Roma, Tip. Poliglota Gregoriana, 1969, 15 p.; ed. II, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1993, 24 p.

¹¹ Despre prezentările și vizitele lui Luigi Poggi însoțit de John Bukowsky din ianuarie 1975 și octombrie 1976 a se vedea cu detalii Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004, mai ales pp. 292-302 (ianuarie 1975) și 302-311 (octombrie 1976). De remarcat că atât în 1975 cât și în 1976 Luigi Poggi propunea introducerea limbii române în bisericile romano-catolice din Ardeal (marea lor majoritate maghiarofone), dar

Comparația pe care episcopul Dragomir o făcea între Prunduș și arhiepiscopul tradiționalist IPS Marcel Lefebvre¹² nu făcea decât să reflecte

Departamentul Cultelor era conștient că măsura viza gruparea „nereveniților” (Ibidem, p. 300, 305). Poggi a primit doar în 1976 permisiunea de a vizita mormântul (!) lui Iuliu Hossu, solicitarea de a vizita măcar un episcop greco-catolic nefiindu-i aprobată. Meritul lui Aron Marton este că a organizat întâlniri clandestine între ierarhii uniți și emisarii Sf. Scaun.

Cardinalul Luigi Poggi (25.XI.1917, Piacenza – 4.V. 2010) și-a finalizat studiile eclesiastice la Academia Diplomatică a Sf. Scaun, fiind cooptat în Secretariatul de Stat, fiind trimis nunțiu apostolic în țările Africii centrale în 1965 (când a devenit și arhiepiscop), devenind în 1996 și secretar al Congregației pentru Afaceri Extraordinare. A fost cooptat în implantarea *Ostpolitik*-ului, fiind trimis ca internunțiu în Polonia, în URSS, în România. Între 1986-1992 a fost Nunțiu Apostolic pentru Italia și San Marino, iar între 1992-1998 a fost Arhivistul și Bibliotecarul Sf. Scaun, fiind creat cardinal în 1994. Pentru o biografie a sa vezi Bozgan – op. cit., pp. 283-284.

Arhiepiscopul slovac John Bukovsky / Bukovsky (pe numele real Jan Fukna) (18.I.1924, Cerova, Slovacia – 18.XII.2010, Techny, Illinois, SUA) a reușit să se refugieze în SUA, unde a dobândit cetățenia, devenind monah al Ordinului Verbiștilor, fiind hirotonit preot în 1950. A fost cooptat în Secretariatul de Stat (1973), fiind și el implicat în implementarea *Ostpolitik*-ului. Poliglot, vorbea 9 limbi străine. În 13.X.1990 a fost consacrat arhiepiscop titular de Tabalta. A fost Nunțiu Apostolic în România între 1990-1994 și apoi Delegat Apostolic în Federația Rusă (1994-2000), retrăgându-se apoi la mănăstirea din Techny, unde fusese anterior consacrat preot. A publicat memorii: Bukovsky, John, Strazzari, Francesco – *Chiesa del martirio, chiesa della diplomazia: Memorie tra Cecoslovacchia e Vaticano*. Bologna, EDB, 2009. Pentru biografie vezi și Bozgan – op. cit., pp. 292-293, dar și biografia oferită de Provincia din Chicago a Societății Verbiștilor: http://76.227.214.44/news/archbishop_john_bukovsky_19242010.aspx (accesat în 5.IX.2018).

Despre o situație obiectivă a Bisericii Romano-Catolice din România, indiferent de naționalitatea credincioșilor a se vedea Broun, Janice – *The Latin – Rite Catholic Church of Romania*, in *Religion in Communist Lands*, Oxford, Keston College, 1984, XII, nr. 2, pp. 168-184.

- ¹² Arhiepiscopul Marcel Lefebvre (29.XI.1905, Tourcoing – 25.III.1991, Martigny, Elveția) hirotonit preot în 1929, doctor în filosofie și teologie (1928, 1930) a studiat la Roma. A făcut parte din Congregația Sf. Spirit, fiind misionar în Africa, consacrat episcop în 1947, vicar apostolic în Dakkar (Senegal), devenind apoi Delegat Apostolic pentru Africa Francofonă (1955-1962), arhiepiscop de Tulle (1962) și fiind ales Superior al Congregației Spiritanilor (1962) renunță la dieceză (devenind arhiepiscop titular al Sinadelor). A fost unul din episcopii favoriți ai Papei Pius al XII-lea. Participant la Conciliul Vatican II (unde este unul din corifeii partidei conservatoare) este derutat de evoluția post-conciliară, și doar în 1970 va crea Fraternitatea Sf. Pius al X-lea, cu scopul de a perpetua transmiterea integrală a credinței catolice. Excomunicat în 1988 după ce a consacrat 4 episcopi, își va menține pozițiile catolice dogmatice, fiind adesea supranumit un „Nou Athanasie”. Excomunicarea episcopilor consacrați de el a fost ridicată în 21.I.2009 la ordinul Papei Benedict al XVI-lea. Câteva texte de referință pentru aprecierea corectă, nedistorsionată a poziției monseniorului Lefebvre: Lefebvre, Marcel – *Ils L'ont decouronné. Du libéralisme à l'apostasie. La tragédie conciliaire*, Escuroles, Ed. Fideliter, 1987, 270 p.; Idem – *Un vescovo parla*, Milano, Ed. Rusconi, 1974, 232 p.; Idem – *Il colpo di maestro di Satana*, Milano, 1978,

carențele informaționale ale celor doi, care aflau noutățile din lumea catolică doar unilateral, din surse ale Sf. Scaun (Radio *Vatican*). Arhiepiscopul Marcel Lefebvre a fost un apărător al credinței catolice integrale (refuzând și ecumenismul relativist post-conciliar), iar conflictele cu noua curie a lui Paul al VI-lea aveau la bază principii de doctrină. Mai aproape de spiritul monseniorului Lefebvre erau episcopii greco-catolici decât Părintele Prunduș (acesta din urmă amator de ecumenism, pe care de altfel nu l-a renegat niciodată).

De remarcat că în ciuda altercațiilor între cei doi corifei eclesiastici, episcopul Ioan Dragomir a răspuns întotdeauna prompt când a fost solicitat de clujeni (Pura, Prunduș) pentru administrarea hirotoniilor sacerdotale.

Ic. Note ale P. dr. Silvestru Augustin Prunduș în privința unor legături cu Securitatea. Notele sunt redactate cu stiloul, pe foi disperate de caiet.

Joi 16 nov. 1972 orele 18-19 45.

Vizita Dlui. Colonel din București cu Dl. maior I.M. (Ioan Medieșan – n.n.) din Cluj.

- *Revenirea după vizita din 25 ian. 1972*
- *Agiți problema greco-catolică*
- *Legături cu Duma – ep(iscopul din) Tg. Jiu (Târgul-Jiu)*
- *Ce preoți moldoveni te-au vizitat?*
- *Păr. S.(imion) Chișiu*
- *Episcopii*
- *Ce-ai discutat cu Dragomir?*
- *Ce legături ai cu Satu-Mare – preoții de acolo. Ghe(orghe) Marina.*

Ed. Il Falco, 118 p., conținând textele memoriilor către Sf. Scaun sau ale conferințelor sale, *** *Mons. Lefebvre e il Sant'Uffizio*, Roma, Ed. Giovanni Volpe, 1980, 152 p.; *** *La Tradition „excommuniée”*, Versailles, Ed. Courrier de Rome, 1989, 127 p., conținând documente ce reflectă nu doar intransigența prelatului ci și jocul incorect al Curiei romane. Pentru o poziție modernistă, dar care are meritul precizării în clar a deosebirilor *dogmatice* pre- și post-conciliare vezi Congar, Yves – *La crisi nella Chiesa e Mons. Lefebvre*, Brescia, Ed. Queriniana, 1976. Meritul arhiepiscopului francez a constat în adoptarea unei poziții coerente, consecvente, afirmate public, dovedind o forță de caracter prea rar întâlnită la confracții săi întru episcopat. Pentru detalii biografice vezi și pagina cibernetică: https://fr.wikipedia.org/wiki/Marcel_Lefebvre, accesată în 5.IX.2018.

- *Hirțe de la Oradea*
- *Mare de la B(aia)-Mare*
- *Să raportezi săptămânal ce faci – după orele de serviciu.*
- *Să nu informezi în străinătate că existiți. Vom face să nu existați.*
- *Să nu vă pună dracu să formați și să (h)irotoniți pe alții. //*

21 aprilie 1977. Am fost încunoștințat de dl. maior Ioan Medeșan că voi fi anunțat zilele acestea să mă prezint la Dl. General pentru a discuta cu mai mulți anumite probleme.

- *Cu Dl. General Pleșiță?*
- *Nu, cu domnul gen(eral) Ioană! Dl. General Pleșiță s-a supărat pe Dvoastră fiindcă n-ați împlinit ce v-a cerut ce aștepta – V-a cerut una și v-ați făcut că înțelegeți alta. Mai demult trebuia să facem acest lucru și s-a tot amânat dar acum este scadent.*

- *Bine, aștept să-mi spuneți când trebuie să mă prezint.*

Am așteptat de pe o zi pe alta să fiu chemat și abea în ziua de 28 aprilie am fost anunțat să mă prezint în data de 30 aprilie – orele 18, dar să fiu cu 5 minute înainte.

În ziua de 30 ora 13,10 am ieșit cu bicicleta să plec la Spitalul Oncologic și la poartă l-am întâlnit din nou pe Dl. Maior.

- *Unde mergi?*
- *Mă duc până la Institutul Oncologic.*
- *Ești pregătiți sufletește să stai de vorbă cu Dl. General?*
- *Da! Sunt pregătit, dar nu știu obiectul. Mă gândesc la 1100 de motive. //*

23 mai 1979 ora 19 am fost la Dl. General Ioană

- *Ce-i cu lista pentru străinătate? Am așteptat să vii cu ea.*
- *Nu am socotit oportună o astfel de listă în împrejurările actuale. Dar n-ai trimis-o fără să o văd?*
- *Nu am trimis-o.*
- *Cei cu Memoriul și cu Comitetul?*
- *Nu mai este nimic, s-a născut mort. Nimeni nu mai vorbește de el. Cel puțin eu n-am auzit pe nimeni.*

- Prin alte părți se desfășoară activitate. Pe mine nu mă interesează decât în legătură cu Clujul. Se vorbește de activitate pe la Oradea, Tg. Mureș, Sighișoara cu un obiectiv (?) Baia-Mare.
- Se poate că Dr. Peteu desfășoară activitate, dar pe linie profesională.
- Pe linia Dv. a venit la Cluj și a spus că face și dreg.
- Eu voi încerca să-l trezesc la realitate, dacă mi se va da ocazia.
- Ce (a) fost la Baia-Mare?
- Episcopul Dragomir mi-a spus că a mers la Coplean după un borcan cu miere de albine.
- Da(r) ce a vrut să facă?
- Noi vom afla, că încă nu s-a încheiat. // Mai este cineva din Cluj implicat. Am dori ca uzînd de realismul și prestața pe care o aveți, să determinați, acolo unde și cînd este cazul, să nu faci greutăți și să nu comită acte contra ordinii de stat.

// Urmează însemnări pe foi de blocnotes, scrise cu creionul:

Cam prin 20.XII.1979 a fost la mine un col.(onel) din București (Popescu – altădată era Banciu).

De ce vă agitați și l-ați pus pe Ungureanu, Sîngeorzan și Mesaroș să facă memorii, iar pe Tămăian îl împingeți mereu? Nu v-a spus Poggi că mai întîi rezolvă problema RC (Romano-catolică) apoi problema GC (Greco-Catolică)?

Nu vedeți că-mi atribuiți ce n-am făcut? Unde eram eu cînd a venit Poggi?

A urmat o lungă conversație din care am arătat că lucrez la probleme istorice în special M.V. (Mihai Viteazul).

După anul nou am primit un telefon din București cu urări de bine și îndemn să termin lucrarea cu M.V. că o așteaptă Dl. Gen.(eral) Pleșiță,

Lucrez dar lucrul este mișălos și merge anevoie. Sunt mereu deranjat cu alte probleme comune și banale // După o lungă verificare generală acum s-au liniștit.

„Nu vă deranjează nimeni. Nu vă întreabă ce faceți acasă. Vă puteți ruga cum vreți și cum vă place. Nu ne creați dificultăți!” Sunt vorbele unuia care se ocupă cu problema noastră.

Pe plan mare vizita lui I.P.II (Ioan Paul al II-lea), la Demetrios (Patriarhul Ecumenic Demetrios), a atras atenția Patriarhiei Române care în serviciul relații

externe documentare pe decembrie reproduce presa greco-franceză în termeni f. optimiști.

Marele Preot și Mama cer mereu rozare de ispășire, reparare, adorație, victime de ispășire – și intensificarea vieții spirituale. // Adorarea continua în 24 ore este indicată ca mijloc pentru a grăbi întărirea temeliei și terminarea coroanei.

Ierarhia a rămas tot pe vechea poziție. Nu este nici o inițiativă practică și de perspectivă.

Liturghia rom. Cat. la Cluj este la dosar. Se opune împluternicitul. Rom. Catolicii nu se grăbesc și le convine. Gr. cat.(olicii) nu fac nimic, de teamă că este o renunțare la luptă și încadrare în Biserica maghiară și lichidarea noastră.

Planul meu de lucru rămâne același dar nu pot înainta din cauza lipsei de putere și de timp util.

Documentul este important prin rezumatele întrevederilor avute cu diferiți ofițeri de Securitate, reflectând atitudinea acestora în timp față de problema greco-catolică în general și față de ieromonahul Silvestru Augustin Prunduș în particular.

- a) Întrevederea din 16.XI.1972 cu maiorul Ioan Medeșan însoțit de un colonel din București (Banciu?) este o continuare a unei vizite din 25.I.1972. Lui Prunduș i se impută agitarea problemei greco-catolice, legături cu episcopul clandestin romano-catolic franciscan Ioan Duma (1896-1981)¹³, cu preotul Dr. Simion Chișiu¹⁴ activ la acel

¹³ Despre episcopul Ioan Maria Duma, consacrat episcop titular de Iuliopolis în 8.XII.1948 vezi (cu erori) Gabor, Iosif; Simon, Iosif – *Necrolog 1600-2000*, Iași, Ed. Presa Bună, 2001, p. 153 și Birtz, Kierein 2010, pp. 17-19.

¹⁴ Pr. Dr. Simion Chișiu (4.VIII.1903, Șimleul Silvaniei – 11.III.1988, Tămășeni) a studiat la Blaj și la Roma, obținând un doctorat în teologie, devenind spiritualul (confesorul) Academiei de Teologie din Cluj (1931-1936), protopop al Abrudului (1936-1939), apoi profesor la Academia teologică din Cluj între 1939-1948. Retras în clandestinitate, va fi arestat în 1950 fiind în detenție pentru credință până în 1954, cerând prin Ministerul Cultelor posibilitatea de a activa ca preot romano-catolic în Moldova, ceea ce i se aprobă. Va deservi parohiile din Gherăiești (1956-1958) și Tămășeni (1958-1966), fiind activ în pastorație și după pensionarea sa din 1966. Adept al unei stricte spiritualități de tip romano-catolic, va fi un propagator neobosit al ideii celibatului sacerdotal și pentru ritul bizantin. Cf. Șumăian, Irina – *Din viața și activitatea părintelui dr. Simion Chișiu (1903-1988)*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2017, XXVIII, nr. 6 (460), pp. 16-17. A fost confesorul tânărului Emil Riti între 1946-1950, ulterior Prunduș adresându-i-se și în cazul presupusei viitoare căsnicii a lui Riti. Ioan Vasile Botiza descrie nu doar aspecte ale activității lui

moment în Moldova, dar și cu episcopii greco-catolici clandestini Ioan Dragomir și Iuliu Hirțea. „Mare din Baia-Mare” este preotul mărturisitor Vasile Mare¹⁵. Lui Prunduș i se cerea o raportare săptămânală a activității sale, fiind amenințat corespunzător, dar imprecățiile la adresa pregătirii clandestine a viitorilor preoți erau gratuite: în dieceza de Cluj-Gherla pregătirile clandestine au fost reluate din 1964, foarte mulți preoții fiind deja hirotoniți de episcopul Ioan Dragomir sau de episcopul orădean Iuliu Hirțea.

- b) Următoarea întrevvedere consemnată de Prunduș (desigur că în acel interval au fost mai multe) din 21.IV.1977 se referă la saltul calitativ al contactelor sale, cu generalii Nicolae Pleșiță și Constantin Ioana, contacte confirmate și în alte mărturii¹⁶. Se remarcă schimbarea de ton a ofițerului de Securitate, desigur în urma deciziilor luate în 1975 (a se vedea nota a 3-a a prezentului capitol), decizii care erau influențate și de impactul propagandistic al participării și poziției României la Conferința pentru Securitate și Cooperare Europeană (inițiată în 1973) culminând cu semnarea Actului Final al Acordurilor de la Helsinki (1.VIII.1975, România și Sf. Scaun fiind cosemnatate). Este greu de precizat ce sarcină îi ceruse anterior lui Prunduș generalul Pleșiță, de care Prunduș nu a putut să se achite. Mai probabil este vorba de implementarea ideii romano-catolicizării greco-catolicilor rezistenți, idee colportată chiar și de trimișii Sf.

Chișiu din clandestinitate, ci și savuros reacția lui Simion Chișiu din 1956, în Piața Gării din Cluj, care l-a tras de nas în public pe proaspătul căsătorit (Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, p. 42, 46, 103, dar și p. 96).

¹⁵ Preotul Vasile Mare (1919, Vezendiu SM – 2004 București) a absolvit Academia teologică din Blaj în 1944, fiind hirotonit în 24.II.1946, activând la București, apoi în clandestinitate până în 1951 când a fost întemnițat pentru credință, fiind eliberat în 1955. S-a stabilit apoi la Baia-Mare în 1956) fiind angajat ca funcționar la Întreprinderea Mecanică de Utilaj Minier, după 1990 revenind în București. Vezi mărturia lui la Vasile, Cristian – *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945-1989. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003, pp. 139-167 și biografia la M F – *In Memoriam: Vasile Mare*, în *Actualitatea Creștină*, București, 2004, XV, nr. 2, p. 9.

¹⁶ Patrichi, Viorel – *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță*, ed. I, București, Ed. Ianus Inf, 2001, p. 141 și Gudea, Nicolae – *Preotul dr. Silvestru Augustin Prunduș între rescriptul împăratului Traianus privind pe creștini și recomandarea generalului C. Ioana privind pe greco-catolici*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 317-322.

Scaun în România, Luigi Poggi și John Bukovsky. Cu excepția lui Prunduș și a canonicului orădean Coriolan Tămăian, ceilalți ordinari diecezani erau formal împotriva acestui proiect. De remarcat în final atitudinea ofițerului care invocă „pregătirea sufletească” pentru întâlnirea cu un general de Securitate.

- c) Întâlnirea consemnată din 23.V.1979 este mult mai relevantă. Generalul Ioana îi solicita lui Prunduș o anumită listă, pregătită pentru a fi trimisă în străinătate. Lista preoților ajutați de organizațiile caritative catolice *Caritas* sau *Renovabis* nu intra în discuție, Securitatea având propriile metode de a o reconstitui (prin simpla însumare a conturilor bancare beneficiarilor acelor ajutoare, sau chiar de la responsabilul local cu aceste liste, Emil Riti). Ceea ce Prunduș putea cunoaște (iar la acel moment Riti nu avea acces) era lista *viitorilor episcopabili* pentru diezezele greco-catolice, listă de care Securitatea era imperios interesată. Lista a fost totuși trimisă în străinătate prin preotul dr. George Grecu-Rebrișoreanu (a se vedea nota 698), care la momentul întrevederii Prunduș – Ioana trecuse la cele veșnice. Cunoaștem doar compoziția listei din 18.IV.1981 (George Guțiu pentru Blaj, Octavian Cristian pentru Maramureș, Justin Paven pentru București, Vasile Hossu II pentru Oradea Mare, Emil Riti pentru Cluj, monseniorul Dumitru Sălăgean ca simplu ordinariu diecezan pentru Lugoj). În 1978-1979 trăia încă preotul dr. Aurel Leluțiu (1914-1980)¹⁷, pe care atât Todea cât și Ioan Dragomir îl doreau ca episcop (candidatura lui a fost unul din scopurile călătoriei lui Emil Riti în Occident, în 1976), Leluțiu figurând probabil ca episcopabil pentru arhidieceza Blajului, fiind incomparabil mai erudit decât preotul George Guțiu.

Generalul Ioana era interesat de activitatea *Comitetului pentru Salvarea Bisericii Române Unite* (comitet fondat în 29.VI.1977)¹⁸, activ în

¹⁷ Costea, Vasile – *In memoriam. Pr. Prof. Dr. Aurel Leluțiu*, fișier PDF, 16 pag., accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/01/ing-vasile-costea-aurel-lelutiu.pdf>.

¹⁸ Despre activitatea acestui Comitet și a documentelor emise de acesta a se vedea Grossu, Sergiu – *Calvarul României Creștine*, Deva, Ed. Convorbiri Literare ABC, 1992, pp. 47-57 precum și Bota, Ioan – *Pagini de istorie creștină românească 1940-2010*, Cluj-Napoca, Ed. Grinta, 2010, pp. 378-390. Comitetul a luat ființă inspirat din mișcarea protestatară a lui

București, dar care nu desfășura activitate în dieceza de Cluj-Gherla (spre ușurarea generalului).

Activitatea ieromonahului psihiatru dr. Camil Peteu însă stârnea adversitatea atât a generalului Ioana, cât și a ieromonahului Prunduș, Peteu prin întâlnirile lui, prin tehnicile de psihodramă, prin relațiile cu tinerii intelectuali pe care îi cunoștea având cu totul alt impact pastoral decât Prunduș. Evocarea lui Camil Peteu în această întrevvedere confirmă aserțiunea sa că fusese „lucrat de Securitate”, deși având o notă mai mare la absolvirea specialității, activitatea publică profesională la Cluj i-a fost barată, fiind preferat contracandidatul său, dr. Traian Neamțu, devenit mult mai maleabil cu realitățile clujene (fiind și informator).

Generalul Ioana dorea să afle de la Prunduș și detalii de la flagrantul din Coplean (24.III.1979), în acea localitate episcopul Ioan Dragomir urmând să sfințească patru preoți clandestini, ceremonie nefinalizată tocmai datorită intervenției brutale a forțelor de ordine¹⁹. De remarcat poziția calmă a generalului, care dorea evitarea unor complicații și greutăți inutile.

Paul Goma, în paralel cu *Comitetul Creștin Român pentru Apărarea Libertății religioase și de Conștiință* (finalizat în 2.IV.1978) de inspirație neo-protestantă. Vezi și nota 434. Despre Comitetul neo-protestant a se vedea Silveșan, Marius; Răduț, Bogdan Emanuel – *Culte neoprotestante și drepturile omului. Un strigăt la Radio Europa Liberă (aprilie 1977)*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2014, 136 p, cu biografiile protagoniștilor și documente anexă. Pentru documentele programatice vezi și Scarfe, Alan – *Dismantling a Human Rights Movements, a Romanian Solution, in Religion in Communist Lands*, Oxford, Keston College, 1979, VII, nr. 3, pp. 166-177. Documentul Revendicărilor din 5.VII.1978, redactat în 24 de puncte (Scarfe – art. cit., pp. 171-173), la punctul I solicita autorităților române și dreptul Bisericii Romano-Catolice din România de a avea un statut legal, precum și restaurarea Bisericii Greco-Catolice în condițiile anterioare anului 1948. Spre deosebire de documentele locale catolice, a căror percutanță era obstacolată și de sterilul *Ostpolitik*, cele ale militanților neoprotestanți s-au bucurat de o mai mare mediatizare și de un impact politic mult mai eficient. Trist este faptul că militanții greco-catolici nu au răspuns cu aceeași solidarizare față de confrății lor protestanți.

¹⁹ Despre flagrantul din Coplean avem două mărturii ale unor participanți, preotul Simion Mesaroș, care participa în calitate de asistent și șofer al episcopului Dragomir, și preotul profesor Ioan Vasile Botiza, care îi pregătise teologic. Cf. Mesaroș, Simion – *Reflecții și dezvoltări*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2004, pp. 48-63, inclusiv cu documente ilustrând ancheta succesivă a Securității din Baia-Mare și Botiza 1989, pp. 139-142, descriind și el consecințele anchetei din Cluj. Hirotonirea a trei candidați din cei 4 va fi făcută, după precauțiile sporite de rigoare, în toamna anului 1979.

Legat de pozițiile ofițerilor de Securitate trebuie subliniat faptul că aceștia, indiferent de simpatia sau antipatia arătată unor interlocutori, trebuiau să acționeze la ordinul instanțelor lor superioare.

- d) Întâlnirea dintre S.A.Prunduș și un colonel de Securitate din București din 20.XII.1979 „Popescu”²⁰ relevă un alt registru al contactelor cu Securitatea. I se reproșa lui Prunduș (și ierarhiei) că îi instigau pe preoții Mesaroș²¹, Sângeorzan și V.M. Ungureanu să facă memorii către autoritățile Statului, fapt doar parțial adevărat. Părintele Simion Mesaroș era extrem de activ în clandestinitate, dar nu a abordat calea petiționară, fiind folosit cel mult ca și curier al episcopului Dragomir. Este greu de precizat la care preot Sângeorzan se referea colonelul bucureștean, Iosif sau Lazăr²².

²⁰ Desigur colonelul Ion Popescu, fost consul la Paris, activ în Departamentul Cultelor dar și în supravegherea acestuia, după 1990 creator al Băncii Internaționale a Religiiilor. A se vedea pe larg biografia și activitatea lui la Petcu, Adrian Nicolae – *Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității (1970-1989)*, în *Caietele CNSAS*, București, 2009, II, nr. 2 (4), pp. 69-120, mai ales pp. 77-78, 110-112, dar și Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004, pp. 340-341.

²¹ În luna iulie 1979 preotul (clandestin pe atunci) Ing. Simion Mesaroș s-a întâlnit cu monseniorul Luigi Poggi la o biserică din București. Asupra acestei întâlniri Mesaroș a discutat în luna august la Baia-Mare cu Pr. Prunduș, acesta dorind să-l convingă de necesitatea introducerii ritului latin în limba română în bisericile catolice transilvane, ca paleativ pentru greco-catolicii rezistenți. Securitatea a aflat de întrevvedere iar în 23.X.1979 Simion Mesaroș a trebuit să dea o declarație la ancheta din Baia-Mare. Episodul (cu declarația) este descris în Mesaroș, Simion – *Reflecții și dezvăluiri*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2004, pp. 72-78, Mesaroș fiind extrem de rezervat (pe atunci) la opiniile lui Prunduș.

²² Preotul Iosif Sângeorzan (n. 2.II.1894-?) a ajuns vicar foraneu al Gherlei, fiind deținut pentru credință atât între 23.VI.1949-10.III.1951 cât și între 18.VIII.1956-15.XI.1960 (fiind condamnat la 8 ani detenție pentru instigare, dar grațiat. A lucrat după 1951 ca și planificator la DCA Gherla, fiind activ în clandestinitate. Vezi fișele matricole penale <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/S/S%2002.%20Sandu%20-%20Sarbu/Sangeorzan%20Iosif/P2200117.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/S/S%2002.%20Sandu%20-%20Sarbu/Sangeorzan%20Iosif/P2200118.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/S/S%2002.%20Sandu%20-%20Sarbu/Sangeorzan%20Iosif/P2200107.JPG>
<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/S/S%2002.%20Sandu%20-%20Sarbu/Sangeorzan%20Iosif/P2200108.JPG>, și cu erori la Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, p. 149. Ce este sigur este că

Același colonel atrăgea atenția asupra priorității Sf. Scaun de a rezolva problema Bisericii Romano-Catolice din România, poziție exprimată și de trimisul Sf. Scaun, Luigi Poggi²³. De remarcat însă că în 1979 un alt Pontif ocupa Tronul Petrin, acesta având cu totul altă abordare a realităților din spatele Cortinei de Fier decât Paul al VI-lea. Așa se explică și relansarea inițiativei episcopatului greco-catolic din România de a solicita Sf. Scaun, pe căi directe sau indirecte, posibilitatea înnoirii corului episcopal cu episcopi mai tineri.

Prunduș îi va replica lui Popescu că el n-a avut contacte cu Poggi, fiind totodată ocupat cu redactarea unui studiu privind relațiile principelui

spre sfârșitul vieții a trecut la Biserica Ortodoxă, fiind îngropat la Gherla de episcopul Teofil Herineanu. De aceea data decesului i-a fost damnată.

Preotul Lazăr Sângeorzan (27.X.1905-16.XII.1980, Mărgineni Bacău) a fost protopop greco-catolic al Rodnei, fiind întemnițat pentru credință și considerat activ în pastorația clandestină (cf. Bota Ionițoiu 2001, p. 149, unde anul decesului 1981, este precizat eronat). Cf. Cadar, Cornel – *Preoți înmormântați în Moldova (IX):Mărgineni*, la <http://www.ercis.ro/actualitate/viata.asp?id=20141166> accesat în 12.IX.2018. Foile matricole penale precizează un preot greco-catolic Ioan Sângeorzan (n. 2.II.1905 Bistrița), căsătorit, la momentul arestării agricultor, condamnat în 13.XI.1958 pentru „agitație împotriva cultului ortodox”, eliberat în 23.VI.1964, urmând a se stabili la Bistrița Cf.: <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/S/S%2002.%20Sandu%20-%20Sarbu/Sangeorzan%20Ioan/P2200115.JPG> <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/S/S%2002.%20Sandu%20-%20Sarbu/Sangeorzan%20Ioan/P2200116.JPG>. Observăm că anul nașterii corespunde cu cel al lui Lazăr, nu însă și data nașterii.

²³ Trimișii Sf. Scaun au continuat vizitele în România și după 1976. O vizită a lui Poggi însoțit de John Bukovsky a avut loc în iulie 1977, Departamentul Cultelor având o nouă conducere, care a obstacolat progresele înregistrate anterior. Luând contact cu ordinarii romano-catolici, episcopul Aron Marton i-a reproșat lui Poggi că dialogul cu autoritățile românești este concentrat pe probleme neesențiale, evitându-se cele esențiale, precum libertatea Bisericii Române Unite. Poggi însuși recunoștea că „până atunci au pierdut vremea”. Cf. Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004, pp. 316-320, mai ales pp. 317-318. Cu un proiect de Statut pentru Biserica Romano-Catolică redactat de Curia Sf. Scaun a revenit la București Bukovsky în decembrie 1977 și în aprilie 1978, discuțiile fiind tergiversate (Cf. Ibidem, pp. 323-325). Vizita lui Poggi însoțit de Bukovsky în iunie 1978 a fost infructuoasă în ce privește Departamentul, dar trimișii Sf. Scaun au putut avea convorbiri cu ordinarii romano-catolici, fiind urmăriti că ar dori contactarea și celor greco-catolici (Ibidem, pp. 325-326). O vizită a acelorași doi trimiși pontificali, realizată în iulie 1979, a fost dedicată discuțiilor despre proiectele și contraproiectele de Statut pentru Biserica Romano-Catolică (Ibidem, pp. 326-332). Episcopii greco-catolici au putut lua contact cu trimișii Sf. Scaun în mod clandestin, sprijiniți de Aron Marton.

Mihai Viteazul cu Sf. Scaun, studiu de care era interesat și generalul Pleșiță²⁴. Colonelul îl asigura pe ieromonahul clujean că în privat greco-catolicii se pot ruga („acasă”), Securitatea nedorind crearea de dificultăți suplimentare. Vizita Papei Ioan Paul al II-lea la Patriarhul Ecumenic Demetrios de la finele lui noiembrie 1979 a culminat cu o Declarație Comună (30.XI.1979) și decizia de a începe dialogul teologic reciproc²⁵. Referințele la Marele Preot și la Mamă (Sf. Fecioară) sunt legate de mesajele transmise de maica Maria Estera Vlas, CMD, cărora Prunduș le dădea maximă atenție. Nemulțumirea sa împotriva ierarhiei era cauzată de inflexibilitatea acesteia în privința conservării propriei identități și a refuzului de a trece la ritul latin. Problema introducerii liturghiei latine în ritul reformat și în limba română în bisericile romano-catolice din Ardeal a fost în centrul preocupărilor lui Prunduș²⁶.

²⁴ Studiul a fost finalizat doar în 1983, incluzând și polemica unui articol apărut în revista *Magazin istoric*: David, Gheorghe – *Sub vâlul cucerniciei*, în *Magazin istoric*, București, 1983, XVII, nr. 3, pp. 39-42 privind activitatea iezuiților în sec. XVI. Studiul final a fost publicat doar în anul 2001: Prunduș, Silvestru Augustin – *Să privim mai atent sub vâlul cucerniciei. Răspuns la un articol care nu trebuia scris (1983)*, în Birtz, Remus Mircea; Prunduș, Silvestru Augustin (coord.) – *Caietele OBSS II*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2001, pp. 113-210. Studiul prezintă relațiile principilor români cu Sf. Scaun și Ordinul Iezuit la sfârșitul sec. XVI, ponderea având-o analiza relațiilor lui Mihai Viteazul cu Sf. Scaun. Studiul este un model de erudiție istorică și de deconstrucție a unor clișee propagandistice.

²⁵ Pentru textul *Declarației* și componența catolică a Comisiei de Dialog vezi pagina cibernetică a Sf. Scaun http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/ch_orthodox_docs/rc_pc_chrstuni_doc_19791130_jp-ii-dimitrios-i_en.html, accesată la 12.IX.2018.

²⁶ Despre evenimentele petrecute la Cluj și contextualizarea acestora privitor la introducerea liturghiei romano-catolice românofone a se vedea Birtz, Remus Mircea (coord.) – *In memoriam. P. Dr. József Denderle, OschP (1911-2002)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2012, care conține o relatare a Pr. S.A. Prunduș: Prunduș, S.A. – *Pro memoria (1984)*, op. cit., pp. 136-144. Vezi și Botiza, 1989, pp. 148-150. În studiul citat (*Pro memoria*) Prunduș evocă o întâlnire cu unii consilieri episcopali ortodocși avută în 22.VI.1984, care salutau apariția liturghiei romano-catolice românofone (desigur, ei scăpând astfel de concurentul clandestin greco-catolic), dar și opoziția la această inițiativă a inspectorului județean al Cultelor, Horia Țepeș Hoinărescu (1927-2009), care, surprinzător, avea o soție greco-catolică, el fiind căsătorit clandestin greco-catolic. O audiență a lui Prunduș la Horia Țepeș Hoinărescu din 10.VI.1984 este și ea sumarizată, dovedind interesul și nedumerirea inspectorului de culte. Despre biografia și activitatea lui Horia Țepeș Hoinărescu a se vedea Petcu, Adrian Nicolae – *Împuternicitul de Culte între conformism și asumarea libertății religioase în Caietele CNSAS*, București, 2013, VI, nr. 1-2 (11-12), pp. 7-82, la pag. 61-66.

Id. Documentul *Pro memoria*, redactat de preotul Silvestru Augustin Prunduș în 1982, prezentat generalului Constantin Ioana în 20.X.1982. Documentul a fost redactat dactilografiat pe 8 pagini, 4 pagini memoriul, 4 anexa.

Prunduș, referindu-se la o nouă vizită a preotului româno-american Mircea Todericiu²⁷ și la ideile vehiculate de acesta în documentul emis din 1980²⁸ (după cum se constată, dezavuat de clericii greco-catolici din Exil), îi va prezenta generalului sumarul conversațiilor dintre el și Todericiu (14.X.1982). Relatarea lui Prunduș va consemna raporturile strânse ale preotului Todericiu (de altfel agent CIE) cu funcționari ai Ministerului de Externe, cu cei ai Departamentului Cultelor dar și cu Patriarhul Justin al Bisericii Ortodoxe Române. „Vizitele lui Bukovski” în România la care se fac aluzii au avut loc în martie 1980, iunie-iulie 1981, septembrie 1982²⁹.

²⁷ Pentru activitatea preotului Mircea Todericiu (1912-1984) a se vedea notele 100), 758) și 759).

²⁸ Este vorba de documentul *Proiect de modus vivendi între preoții fostei Biserici Unite și Stat*, publicat facsimilat în Birtz 2006, pp. 61-62. Proiectul lui Todericiu prevedea următoarele: 1) în înțelegere cu parohul local romano-catolic, preoții greco-catolici să poată celebra la altarele bisericilor respective (romano-catolice); 2) când nevoile pastorale ale credincioșilor romano-catolici o cer, parohul să poată apela și la preoții greco-catolici; 3) în cadrul diecezelor catolice existente (romano-catolice, din care în 1980 statul socialist recunoștea doar două: Alba-Iulia și București), episcopilor diecezani să li se aloce câte un episcop vicar provenit din rândul greco-catolicilor; 4) pentru fluidizarea comunicării cu Sf. Scaun, președintele României să numească la Vatican un reprezentant personal.

²⁹ Cf. Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004, pp. 332-339. Vizita prelaților Poggi și Bukovski din martie 1980 fusese precedată de un schimb epistolar dintre Papa Ioan Paul al II-lea și Nicolae Ceaușescu. Prin scrisoarea din 29.VI.1979 Papa îl ruga pe președintele român să faciliteze atât realizarea unui Statut pentru Biserica Romano-Catolică, dar și acordarea drepturilor Bisericii Greco-Catolice. Ceaușescu în scrisoarea de răspuns stipula închiderea definitivă a *problemei* Bisericii Greco-Catolice, aceasta fiind unită cu cea Ortodoxă (epistolarul la Bozgan, Ovidiu – op. cit., pp. 433-438). În martie 1980 li s-a atras atenția diplomaților pontificali din partea Directorului Departamentului Cultelor să abandoneze problema greco-catolică, definitiv închisă. În iunie-iulie 1981 diplomații pontificali, în speranța reluării negocierilor cu privire la proiectul de Statut romano-catolic (1979) și contraproiectul Departamentului Cultelor (1980) asigurau autoritățile române că Sf. Scaun va sprijini poziția României la Conferința pentru Securitate și Cooperare Europeană de la Madrid. Poggi, în 1981 reușise ca la Oradea să se întâlnească cu Coriolan Tămăian, dar la Alba-Iulia s-a întâlnit și cu Alexandru Todea și Ioan Dragomir. Vizita lui John Bukovski din septembrie 1982 a avut loc după episodul consacrării monseniorului Traian Crișan ca arhiepiscop, când a constatat că proiectele de Statute nu mai prezintă interes pentru autoritățile române.

Rezultă aspecte inedite de la hirotonirea episcopală a monseniorului Traian Crișan (aspect tratat pe larg în comentariul documentului următor). Dacă la ceremonia consacrării episcopale au putut asista (în Basilica San Pietro) inclusiv preoții din România aflați incidental la Roma (cazul monseniorului Petru Gherghel, viitor episcop al Iașilor, din 1978 ordinariu diecezan *ad nutum Sanctae Sedis* pentru dieceza moldoveană), audiența pontificală a fost rezervată doar credincioșilor greco-catolici din Exil, unii dintre ei fiind chiar membri în Consiliul Național Român sau în alte foruri reprezentative ale românilor exilați. De aici neadmiterea celor veniți oficial din România. Mai mult exilații români erau extrem de circumspecți la adresa celor veniți oficial din România. Cu toate precauțiile protocolare de rigoare, consacrarea arhiepiscopală a unui greco-catolic român, devenit Secretar al Congregației pentru Canonizări a înfuriat nu doar Biserica Ortodoxă Română ci și autoritățile comuniste românești.

Memoriul la care va face referire ieromonahul Silvestru Augustin Prunduș este cel din 1982, care va fi menționat în comentariul documentului următor.

Prunduș va pleda înaintea generalului Ioana pentru libertatea Bisericii Greco-Catolice, aceasta putând aduce noi servicii Statului Român, inclusiv pe plan propagandistic.

Ie. Transcrierea ciornei raportului P. dr. Silvestru Augustin Prunduș către John Bukovski (și posibil către Alexandru Todea), toamna anului 1983. Documentul este redactat pe fragmentul unui caiet școlar, scris cu pixul, prezentând pe alocuri adnotări cu creionul, corectări sau adăugiri. Documentul începe brusc, pagina inițială (paginile introductive?) lipsind. Documentul prezent se corelează cu documentele **If, IIIb și IIIc, IVc – IVh**. De remarcat că în octombrie 1983 monseniorul John Bukovski se afla la București³⁰.

³⁰ Pentru vizita din octombrie 1983 (în care, sub pretextul agitării problemei greco-catolice, lui Bukovski i s-a dat de înțeles din partea autorităților române că discuțiile asupra unor proiecte de Statut pentru Biserica Catolică din România sunt caduce) a se vedea Cf. Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004, p. 339.

1983 Bukowsky / Todea (adnotat cu creionul)

...din Cluj-Napoca, cerută la data de 31 septembrie în vederea obținerii pașaportului pentru participarea la beatificarea Fer.(icitului) Ieremia Valahul și a analizei (scris peste rezolvării) problemei pastorației credincioșilor noștri care frecventează bisericile romano-catolice de limbă maghiară.

În primul raport am arătat importanța prezenței la Roma a unui număr cât mai mare de credincioși români, mai ales din Transilvania, cu ocazia beatificării fixate pe data de 30 octombrie, pentru a afirma la Roma „theatrum mundi”, prezența românilor, atât în scopul de afirmare națională, cât și de preîntâmpinare a unei false și tenace propagandă șovină și revanșardă maghiară, care revendică ca unguri deznaționalizați pe toți românii catolici din Moldova și Transilvania, despre care susțin că în prezent, din cauza teroarei românești, nu îndrăznesc să vorbească limba maghiară (tăiat peste românește) și care încearcă să-l prezinte ca maghiar și pe Ieremia Valahul. //

În al doilea raport am arătat pe scurt situația greco-catolicilor creată după actul din 1948 și acțiunea sistematică dusă mai nou de preoții maghiari, de a trece, împotriva procedurilor canonice și a dispozițiilor Vaticanului II – pe românii de rit oriental la ritul romano-maghiar. Ca urmare a situației am sugerat (tăiat peste anunțat) „soluții”

1. Legalizarea cultului greco-catolic „soluție ideală în principiu dar greu de realizat în mod practic”. Am socotit necesar să menționez aceasta pentru faptul că în repetate rînduri am fost chemat și avertizat ca rezumat a deselor convorbiri și confruntări (ca rezumat... introdus cu o linie de creion, textul fiind scris la marginea superioară a paginii): Nu aveți condiții politice favorabile pentru obținerea libertății cultului. Să vă restrîngeți cât mai mult activitatea în cadrul strict familial, căci altfel se vor lua măsuri severe pentru practicarea ilegală a cultului, lucru ușor de făcut din partea autorităților, dar mai greu de suportat din partea preoților și credincioșilor. //

2. Reconcilierea B.O.R. (Bisericii Ortodoxe Române) cu B. Catolică soluție optimă dar îndepărtată.

3. Pînă la realizarea (tăiat peste împlinirea) acestui important deziderat național B.O.R. să treacă la colaborarea cu catolicii în spiritul preconizat de Vatican II.

4. *Soluția practică și imediată (tăiat) Definitivarea statutului de funcționarea Bisericii Catolice din România. Până atunci ca o soluție practică și imediată să se introducă limba română în toate bisericile catolice din Transilvania și B(anat) frecventate de români și de românofoni prin crearea parohiilor de limbă română.*

Am menționat aceasta ca un deziderat foarte stăruitor și mult așteptat de cei peste 50-75% de români catolici care frecventează bisericile catolice în care se predică, catehizează și liturghisește aproape exclusiv în limba maghiară și în câteva locuri în limba germană. //

*În data de marți 4 oct. Am fost avizat de Păr. V. Iakobek (Victor Iacobec) că Dv. (John Bukovsky) se află în vizită în România și că la Oradea sau cel târziu sîmbătă sau duminică la Timișoara doriți să-l întâlniți pe Ep. Al. Todea, și însărcinat să-i transmit dorința. A doua zi am și expediat un curier în acest scop, căruia i-am dat și copia celor două rapoarte înaintate prezentate Securității la cererea ei (de la înaintate...la ei, tăiat)cu mențiunea că deși am convenit că nu voi purta face demersuri care angajează Biserica fără a-l consulta (tăiat de la deși...consulta) de vineri 30 sept. pînă luni 3 oct. nu puteam să-l (tăiat) îmi era cu neputință să-l consult în prealabil, dar i le prezint (tăiat peste trimit) acum (vezi documentele **IVd** și **IVf** – n.n.). În urma acestui fapt (tăiat) Am fost sfătuit să nu mă prezint cu Prea Sf. Sa în audiență, dar am socotit ca măsură de precedent faptul că în tratative cu promisiunea de a pleca la Roma, nu este cazul să-mi complic situația cu o vizită clandestină care și așa ulterior se află. //*

*Vineri 7 oct. ca o lovitură de trăznet spre consternarea și uimirea mea primesc telegrama pe care v-am citit-o în audiența menționată mai sus. Iată cum sună... (vezi anexa **If**, textul nu este reprodus în acest document- n.n.). Pentru a nu compromite prestigiul Prea Sf. Sale am socotit să port singur de vină (?- neclar) și să nu o comunic preoților. Apoi am menționat că la data de 10 oct. a venit la Cluj P. Sf. Sa. I(oan) Ploscaru care mi-a spus: am primit o scrisoare de la Todea în care, nici mai mult nici mai puțin, cere să ne întrunim noi episcopii și să te suspendăm, pentru că ai propus autorităților trecerea la ritul latin. Eu i-am răspuns că noi nu te putem suspenda, dar noi trebuie să te avizăm că dacă pleci la Roma, nu cumva să spui că noi episcopii am fi de părere să trecem la ritul latin.*

Uimit de această întorsătură cu totul neașteptată: dorința PS. Todea de a se întruni episcopii pentru a mă suspenda, și pînă // acum nici odată nu s-au întrunit

– deși cîtă stăruință s-a depus, pentru a rezolva problemele vitale ale Bisericii, am răspuns: Eu nici cînd nu am susținut trecerea la ritul latin, care nu se poate face fără aprobarea Sf. Scaun și în condițiile prezente nici nu se poate face. Am susținut încă din 1956, întocmai ca Esc.(elența) Voastră (Ioan Ploscaru) folosirea temporară de către preoții noștri a ritului latin pentru a salva credința catolică în cei ce au rămas fideli catolicismului și a recupera, pe cît posibil, pe cei ce frecventează locurile ortodoxe. Acest lucru l-am propus și în prezent autorităților într-un raport (la Securitate – tăiat) pe care l-am trimis și Ex. Sale A. Todea pentru luare la cunoștință. Poziția mea o vei vedea limpede în scrisoarea pe care am pus-o la poștă și musai să o primești. În speranța că a fost o măsură pripită și necugetată, pentru aceleași motiv de a nu face zarvă și a nu diminua prestigiul unui episcop nu am amintit de ea. //

Mă așteptam la ceva asemănător și din partea ep.(iscopului) I. Dragomir, dar s-a mulțumit să trimită un preot să știricească starea mea de spirit, căruia nu am socotit prudent să-i amintesc de telegramă și de discuția cu Ploscaru.

În audiență v-am mai arătat apoi faptul că am solicitat stăruitor și în repetate rînduri – prin omul de legătură și confidentul său în problema Clujului E.R. (Emil Riti) – să fiu primit în audiență înainte de a pleca la Roma, și a refuzat categoric. Atunci am lăsat să se comunice textual: „Plec peste măsură de îndurerat pentru acest refuz și mă întreb, dacă acum doi ani am putut prezenta Sf. Părinte o relatare oarecum pozitivă, care, socot eu, a contribuit la numirea și consacrarea Mons. T. Crișan (Traian Crișan) de arhiepiscop și a Mons. L. Pușcaș (Louis Vasile Pușcaș) de episcop, // iată că (tăiat). Acum situația este mult mai confuză creată de (tăiat). La Baia-Mare două tabere se războiesc pentru participarea sau neparticiparea într-o biserică catolică la liturghia în limba română. La Cluj și în alte părți nemulțumirea credincioșilor noștri crește pentru că ei refuză asistența spirituală din partea preoților maghiari, și li se cere să treacă la ritul romano-catolic, iar noi suntem avertizați să nu ne întindem și să nu ne exteriorizăm ca nu cumva să fie autoritățile alertate și să nu ia măsuri de constrîngere.

În fața gesturilor (tăiat) Sf. Părinte în promovarea celor doi, noi l-am lăsat descoperit. Nici măcar o telegramă comună nu am expediat prin care să ne exprimăm recunoștința și solidaritatea cu capul Bisericii care ne cere libertatea. În țară la sinod noi nu am trimis un protest colectiv, ci ne-am mulțumit cu un

memoriu către N. Ceaușescu întocmit de Todea și semnat de toți. Eu l-am semnat în alb și nici pînă azi Excelența Sa n-a // binevoit să-mi trimită o copie – deși am stăruit în repetate rînduri, ca să știu ce am semnat. Am cerut să meargă cel puțin doi episcopi și să-l prezinte personal președintelui și s-a dus numai Todea și l-a dat la registratură, cu o cerere pentru audiență, la care nici pînă azi nu a primit răspuns și nici nu s-a mai întreprins nimic în acest sens, decît protestul credincioșilor citit la Radio Europa Liberă, pe care eu l-am determinat (provocat – tăiat) ca să nu rămînem cu totul de rușine în fața opiniei publice mondiale.

Mă întreb ce mai pot spune acum la Roma Sfîntului Părinte?

Plec foarte îndurerat și mîhnit. Te rog să-i spui acest lucru PS. Sale A. Todea.

N.B. La întoarcere, întrebîndu-l, mi-a spus că nu a comunicat, deoarece așa ceva nu se cuvine să o facă el. //

Prea Cuvioase Părinte,

În acea memorabilă audiență, după ce v-am expus situația și v-am precizat din nou: Eu l-am trimis pe Todea la Dvoastră! V-ați întîlnit cu el? Răspunsul categoric a fost: Nu! am rămas surprins deoarece știam că v-ați întîlnit (nu-mi puteam închipui că nu v-ați întîlnit – adăugat deasupra). Surprinderea a fost și mai mare cînd doi preoți, fără să întreb, într-o conversație au menționat că Todea s-a întîlnit cu Buk(ovsky) la Timișoara!

Doamne iartă-mă și iartă-ne pe toți și ajută-ne să ieșim din labirintul încercărilor care scandalizează pe credincioși și dărimă și ce-a mai rămas din Biserica în suferință!

Vă rog respectuos să-mi permiteți să vă spun că ați procedat cît se poate de greșit! Cum ați putut lua de bun tot ce a relatat Todea despre // mine și despre Păr. V.M.U. (ultimele 3 cuvinte tăiate: Păr. Vasile Maria Ungureanu) și le-a și transmis mai sus celor în drept și chiar Sf. Părinte, fără a verifica și fără a lămuri problemele cînd eu vă am în față? Audiater et altera pars. Ulterior am aflat că cel puțin Mons. Luigi Poggi a întrebat în conștiință pe unii preoți moldoveni dacă sunt sau nu om de încredere! Dvoastră. v-ați făcut colportorul unei judecăți pripite și false, pornită din nu știu ce străfunduri, căci încă predecesorul meu Pura n-a fost agreat, iar despre Păr. Cosma Avram, ca despre mine se vorbea că este neaprobat și va fi excomunicat de Roma. Între timp eu trimisesem ce e drept un referat (?- cuvânt neclar) pentru a-l transmite sf. Părinte, pe care doream să-l

împărtășesc PS. S. A. Todea, și să-l consult, dar am fost refuzat. (Pe margine, cu pix negru, scris de Prunduș Obs. Ung./ureanu/ Aceasta am cerut și am primit în consecință). În ce situație a fost pus ulterior Sf. Părinte când după scrisoare (propoziția este tăiată). Raportul confidențial și rezervat semnat de mine și de Păr. V.M. Ungureanu pe care l-am prezentat // prin Mons. Janusz Bolonek. Părinte a influențat minunata novenă la adresa poporului român, novenă care ar fi fost cu siguranță și mai importantă și mai frumoasă dacă puteam să-i prezentăm și materialul documentar pe care îl aveam cu noi. În ce situație a fost pus ulterior Sf. Părinte când i-au povestit informațiile negative și cu totul eronate?

Am înțeles foarte bine jocul de culise – toate dăruite cauzei pe care vrem să o promovăm cu toții: salvarea a ce se mai poate din B.G. Cat. (Biserica Greco-Catolică) – care s-a făcut în jurul nostru, când în audiența din 16.XI. la întrebarea pusă de Păr. V. M. U. „Liturgia romena nelle chiese di Transilvania e Banat?” Sf. Părinte și-a pus mâinile pe umerii noștri, a privit prudent și a spus „Si, si”, fără a mai preciza altceva.

Cîtă durere nu am simțit în suflet când, deși am solicitat nu am fost admis la concelebrare cu // Papa! Cîtă durere nu simțim în prezent în suflet când nu am primit măcar o scrisoare cu binecuvîntarea Sf. Părinte pentru cele oferite de noi, dar mai ales pentru buchetul spiritual prin care atîția credincioși și-au manifestat dragostea și comuniunea cu Capul Bisericii Catolice.

V-am ruga să faceți să binevoiți a face cuvenită îndreptare!

În calitatea pe care o dețin vă rog să luați la cunoștință următoarele:

În audiența pe care ați binevoit a mi-o acorda în noiembrie 1981 între altele mi-ați spus: „În ce privește jurisdicția (cuvinte tăiate) Lei è monaco e ha la spiritualità monacale in cio che riguarda la questione Lei deve intendersi con Monsignor Todea”. Răspunsul meu a fost: Eu n-am dorit-o și n-o doresc. Mi s-a impus în virtutea ascultării și trebuie să o port! Găsiți mandatul canonic și mă absolviți. (Din acest moment documentul este scris cu pastă neagră, în locul precedentei albastre – n.n.). Eu aș fi foarte recunoscător.

- Dar n-ați întreprins nimic! //

Nu înțeleg de ce Ex. Sa A. Todea a contestat jurisdicția lui N. Pura, l-a declarat suspendat pe Păr. Cosma Avram, a contestat jurisdicția mea și acum a voit și suspendarea mea? Pentru ce motiv? Și cu ce drept? Cui folosește această atitudine

unită cu refuzul de a veni între noi la Cluj-Napoca și a trata sincer și deschis problemele ce ne preocupă?

Pentru informare este bine să cunoașteți următoarele:

La stăruința Părintelui Vicar George Vidican care în toamna anului 1948 a declarat Nunțiuului O'Hara că se retrage la pensie, acesta a numit vicar pe Păr. Nicolae Pura, provicar I pe subsemnatul și prov.(icar) II pe Păr. V. Ilea. I. Chertes fusese arestat și consacrat în detenție.

În anul 1956 când Episcopul nostru I. Hossu, cardinalul de mai târziu, era la Curtea de Argeș cu A.(lexandru) Rusu și I(oan) Bălan, eu am vrut să fiu desărcinat. Episcopul mi-a spus: // „Eu nu te-am numit, eu nu te pot dezlega! Să vină la mine Vidican, Chertes și Pura și vom vedea!” Împrejurările au fost de așa natură că abea în 1968 Păr. N. Pura a putut merge la Episcopul Iuliu Hossu. Eu cerusem din nou personal desărcinarea și am stăruit să o obțină Păr. Pura. El însuși a venit cu răspunsul: „Mergem tot așa înainte cu Păr. Cosma Avram”. Pe acesta l-a împins în frunte, pentru ca el să scape de răspundere, fiind foarte fricos, pentru ca după moartea Păr. Avram să-mi spună că nu Avr.(am) a fost primul, ci el, N. Pura, eu al doilea și Avram al treilea. Eu am stăruit după moartea lui Avram să-și constituie un capitol și pe mine să mă absolve. A constituit capitolul lăsându-mă mai departe în locul II.

În febr(uarie) 1981, după ce s-a îmbolnăvit s-a retras și a stăruit ca eu să preiau conducerea, că altfel nu poate fi liniștit. Pentru a-i reda liniștea necesară am acceptat pînă cînd se va găsi altă persoană mai // potrivită. După moartea lui (tăiat cu o linie fragmentul În febr. ...moartea lui). Nu știu din ce motive după moartea Păr. Cosma Avram (17 nov. 1976) jurisdicția Păr. N. Pura a fost contestată de M.A.T. (mitropolitul A. Todea). Păr. Pura s-a dus (la) episcopul nostru bolnav și retras în familie și a venit cu următorul răspuns: „Jurisdicția nu o am eu ci tu așa cum s-a stabilit în 1948. Dacă eu aș putea prelua conducerea eparhiei ar trebui să cer de la tine să-mi cedezi jurisdicția, dar în situația în care mă aflu eu nu pot lucra și nici nu am ce face cu ea!”

În luna febr. 1981, după ce Păr. N. Pura s-a îmbolnăvit m-a chemat și mi-a cerut să preiau eu conducerea, căci el n-ar fi liniștit dacă nu aș prelua-o eu. Și această situație, pentru a-i reda pacea și liniștea, am acceptat-o, cu condiția ca cei în drept să găsească o persoană mai potrivită și mai agreată de M. A. Todea. Acesta a

contestat din nou jurisdicția. În data de // 29 (corectat în 24) mai 1981 am expediat o scrisoare PS. Dr. I. Chertes în care arătam pe larg evoluția jurisdicției din 1948 și l-am rugat să aducă o hotărîre. Scrisoarea a fost trimisă prin curier (tăiat peste curier) dintre canonici și care a adus următorul răspuns: „În situația în care mă aflu eu nu pot activa ca episcop. În ce privește persoana lui A.(ugustin) Prunduș eu nu am nici o obiecție de făcut și nici un fel de rezervă. Să lucreze în continuare cum a mai lucrat de atîția ani”.

Pentru a termina cu echivocul, am alcătuit o scrisoare datată în 21 iunie 1981, pe care o anexează, adresată Sf. Părinte, hotărît să o trimit pe poștă. Dat fiind că între timp ați sosit în vizită în țară împreună cu Mons. Luigi Poggi, am socotit că este un semn al Providenței ca scrisoarea să vă fie predată și am expediat-o în plic deschis Păr. V. Iacobec care e la Arhiep(iscopie) din București cu rugămintea să o citească și să o predea. Mi-a comunicat următorul răspuns: „Am citit și recitit scrisoarea. Nu socot oportunitate // să fie prezentată Mons. L. Poggi. Îi voi raporta verbal”.

Păr. Prunduș a primit o sarcină să o ducă cu demnitate și încredere. Situația sa e limpede din punct de vedere canonic, nu are de ce să fugă de răspundere.”

În această situație am reușit să obțin pașaportul, nu pentru că aș fi trădat cauza Bisericii noastre, sau pentru că aș fi denunțat pe cineva, ci pentru simplul motiv că am declarat sincer, categoric și liniștit: „Sunt preot greco-catolic și responsabilul diecezei, și prin Biserica Română Unită mă simt legat cu toată ființa de Țară și popor. Dacă credeți că nu sînt cetățean onest și nu aveți încredere că mă voi întoarce, sau că acolo aș încerca acțiuni subversive contra statului, vă rog să nu-mi dați drumul. Eu nu vreau să vă complic și să-mi complic situația” //

Ajuns la Roma am prezentat Sf. Părinte un raport despre situația Bisericii mele așa cum l-am putut alcătui acolo, pe care vă rog să-l citiți și să-l cîntăriți bine.

Înainte de ce aș fi plecat la Roma în octombrie trecut, am avut curajul ca acest memoriu să-l prezint interlocutorului meu de la București care m-a verificat și m-a însărcinat să transmit, ceea ce am trimis prin Mons. Bolonek și Mons. A. Silvestrini (Achille Silvestrini) Sf. Părinte. Eu am menționat aceluiași că eu nu pot porni decît de acolo de unde am lăsat lucrurile în noiembrie 1981. Acum vă rog să mă judecați. (Fragmentul Eu am menționat...judecați este tăiat).

Dacă pentru toate acestea merit să fiu blamat și taxat nu atît de „gurile rele” (ale preoților români și urechilor din Roma de spion, trădător, și agent comunist –

fragmentul din paranteze tăiat) *ci chiar de unii episcopi, care ar trebui să mă protejeze și să mă ajute // este pentru mine o mare durere. Dacă nu aș avea răspunderea pe care o am și de care repet, doresc să fiu în mod canonic dezlegat, mi-aș vedea de mîntuirea sufletului, și nu mi-aș bate capul, dar cîtă vreme vin la mine preoți și credincioși cu problemele lor, pe care nu le pot rezolva fără să nu fie atinsă poziția episcopilor, ale căror prestigiu prin aceasta scade și în loc de adifiere (?) ajungem la drama (?) timpului nostru, nu mai pot sta indiferent. Deoarece este fără un (? – două cuvinte, nu se pot citi) cînd mă văd pus în situația de a mă apăra față de episcopi, părinții mei și ai credincioșilor, de la care așteptam mîngîiere și nu lovituri de măciucă, cu trăsnete și fulgere, // trag la răspundere pe toți în fața lui Dumnezeu, în fața conștiințelor preoțești, în fața Sfîntului Scaun și în fața istoriei prezente și viitoare, și pentru calomnierea publică cer reparare publică. Aceasta o fac nu pentru satisfacție personală, căci aș fi bucuros să nu am sarcina care mi s-a impus sub ascultare, ci o fac pentru funcția pe care o am de îndeplinit în Biserica care trebuie edificată pe toate căile și cu toate mijloacele adecvate, și nu dărmate prin poziții retrograde, triumfalistă și inadecvată vremurilor în care trăim. XX*

Ciorna Raportului pe care o prezentăm reprezintă textualizarea unui moment maxim de confruntare dintre ieromonahul Silvestru Augustin Prunduș și clericul diplomat al Sf. Scaun, John Bukovski. Mai mult, avem de-a face cu primele tentative documentate (1981-1983) de rescriere a istoriei recente a situației ordinarilor substituți de Cluj-Gherla, inițiată cu scop autojustificativ.

Prunduș recunoaște cu franchețe că a abordat ofițerii de Securitate pentru obținerea pașaportului și a putea călători la Roma, pentru a participa la beatificarea Fericitului Ieremia Valahul³¹. Totodată Prunduș

³¹ Participarea unor preoți romano-catolici și greco-catolici din România la acest eveniment a fost aprobată la cel mai înalt nivel al Departamentului Securității Statutului. Documentul a fost publicat de istoricul Gabriel Catalan pe pagină sa cibernetică, în 3.IV.2015: <https://gabrielcatalan.wordpress.com/2015/04/03/documente-despre-colaborarea-cu-securitatea-a-unor-preoti-romano-catolici-in-frunte-cu-arhiepiscopul-de-bucuresti-ioan-robu-prof-dr-de-teologie-si-morala/>, accesat în 18.IX.2018.

MINISTERUL DE INTERNE STRICT SECRET

Departamentul Securității Statului Ex. 1[i]

Directia I Nr. 140/IC/001590[ii] din 01 nov. 1983

TABEL NOMINAL

cuprinzind persoanele plecate la Roma – Italia și [care][iii] au participat la ceremonia beatificării calugarului capucin de origine română, IEREMIA VALAHUL, ce a avut loc în ziua de 30 octombrie 1983. –

- 1/ GHERGHEL PETRU – ordinar substituit[iv] al cultului romano-catolic din Moldova. – 0544[v]
- 2/ ROBU IOAN – rector al Institutului romano-catolic din Iași. –
- 3/ FECHET ALOIS – profesor la Institutul romano-catolic Iași. –
- 4/ DEMETER STEFAN – preot romano-catolic – Iași. –
- 5/ FERENT EDUARD – preot romano-catolic – județul Bacău. –
- 6/ GHIUZAN MATEI – preot romano-catolic – Bacău. –Galati[vi]
- 7/ DONEA ALFONS – preot romano-catolic – Bacău. – (“LUCIAN”) Bacău[vii]
- 8/ PAL MIHAI – idem (“BENCHEA”)Dir. I[viii]
- 9/ SIMON IOSIF – idem (“OVIDIU”)Bacău[ix]
- 10/ ERDES STEFAN – idem (“LESPEZEANU”)Bacău[x]
- 11/ CAITAR IOAN – idem (“CLAUDIU”)Bacău[xi]
- 12/ VACARU STEFAN – idem (“VRINCEANU”) Bacău[xii]
- 13/ PURCARU ION – idem (“BOGDAN”)Bacău[xiii]
- 14/ JIGMON ION – idem (“OVIDIU”) [xiv]
- 15/ CUCUTEANU MIHAI – preot romano-catolic – Bacău. –
- 16/ PETRAS GHEORGHE – idem
- 17/ REDIU VASILE – idem
- 18/ PAULET DUMITRU – laic romano-catolic
- 19/ PAULET MARIA – laica romano-catolica
- 20/ PODOLEANU MIHAI – laic romano-catolic
- 21/ PODOLEANU GABRIELA – laica romano-catolica
- 22/ BENEDIC MARIN – laic romano-catolic
- 23/ MARTINCA ISIDOR București[xv] – preot romano-catolic – București (“HEINRICH”)
- 24/ TAMIAN CORIOLAN – vicar general greco-catolic – Oradea
- 25/ PRUNDUS AUGUSTIN = 0544[xvi] – idem – Cluj-Napoca
- 26/ UNGUREANU VASILE = Serv. IV[xvii] – preot greco-catolic hirotonic[xviii] clandestin – Cluj-Napoca.
- 27/ LELUTIU IOAN = 0544[xix] – preot greco-catolic nerevenit București.
- 28/ CHERECHES IOSIF – preot greco-catolic revenit la ortodoxie – Giurgiu. – (“DELEANU”) [xx]
- 29/ DELIMAN IOAN = Arad[xxi] – preot greco-catolic – Arad. – (“DINESCU”)
- 30/ MAN SIMION – preot greco-catolic – BAI A MARE. –
- 31/ RATA ION Maramureș[xxii] – preot greco-catolic – BAI A MARE. – (“PUIU VASILE”)
- 32/ DRAGOS NICOLAE – calugar greco-catolic – BAI A MARE. –
- 33/ RUS MARIA – calugarita greco-catolica – BAI A MARE. –
- 34/ BONDRE ANA – calugarita greco-catolica – BAI A MARE. –
- 35/ Sabau Iosif = Suceava „Bucur”[xxiii]

Ptr. SEFUL SERVICIULUI, Maior, ZAPODEAN AUREL[xxiv]

[Arhiva Securitatii/ASRI/ACNSAS, Fond D (Documentar), Dosar 69, vol.93, f.182 r-v (anterior f.256 r-v)[xxv]]

[i] Cifra este scrisă cu pix sau stilou de pasta/cerneala albastră.

[ii] Ibidem.

[iii] N.n. – G.C.

prezintă cele trei soluții posibile pentru rezolvarea problemei greco-catolice, optând pentru introducerea limbii române în serviciile religioase

[iv] Eroare de dactilografiere. Corect ar fi trebuit să bata la mașina: „substitut”.

[v] Însemnare de mână cu pix sau stilou de pasta/cerneala albastră.

[vi] Ibidem.

[vii] Ibidem.

[viii] Ibidem.

[ix] Ibidem.

[x] Ibidem.

[xi] Ibidem.

[xii] Ibidem.

[xiii] Ibidem.

[xiv] Aici se încheie prima pagină a fișei 128 (fata), restul documentului, adică ultimul paragraf, fiind dactilografiat pe verso.

[xv] Însemnare de mână cu pix sau stilou de pasta/cerneala albastră.

[xvi] Ibidem.

[xvii] Ibidem.

[xviii] Corect era: „hirotonit”; eroare dactilografică.

[xix] Însemnare de mână cu pix sau stilou de pasta/cerneala albastră.

[xx] Aceste două rânduri din textul dactilografiat cu numele, numele conspirativ și toate celelalte informații referitoare la el sunt tăiate cu o linie neregulată (pe alocuri, două linii) de pix sau stilou de pasta/cerneala albastră.

[xxi] Însemnare de mână cu pix sau stilou de pasta/cerneala albastră.

[xxii] Ibidem.

[xxiii] Aceste două rânduri cu numele, numele conspirativ corespunzător și informația legată de localitatea sau județul în care activa este scrisă în întregime de mână cu pix sau stilou de pasta/cerneala albastră.

[xxiv] Urmează semnătura olografă lizibilă (cu pix sau stilou de pasta/cerneala albastră) a maiorului de Securitate respectiv, cu care se încheie a doua și ultima pagină (verso-ul fișei) și tot documentul de mai sus.

[xxv] Numerotarea fișei s-a realizat inițial cu un creion negru (f.256), apoi s-a schimbat cu un creion sau pix roșu (f.182). Documentul este reprodus facsimilat la poziția III c. N.B. Din această listă lipsește numele preotului dr. Iosif Gunciu, adevăratul deținător (clandestin) al jurisdicției episcopale pentru arhiepiscopia romano-catolică de București. Din nefericire, în urma delațiunilor unui confrate preot din acest grup, medicul ieromonah franciscan Benedict Martin a fost deconspirat ca preot și frate clandestin, urmând o persecuție atroce din partea Securității, cu câteva tentative de asasinat, culminând cu decesul ieromonahului (în faimă de sfințenie, în data de 12.VII.1986). Cf. Montonati, Angelo – *Când credința poate costa viața. Istoria medicului franciscan Martin Benedict*, Roman, Ed. Serafica, 2017, mai ales pp. 81-106.

Despre rostul acestor pelerini a scris un articol fulminant monseniorul Octavian Bârlea: Bârlea, Octavian – *Proclamarea de Fericit al lui Ieremia Valahul*, în *Perspective*, München, 1983, VI, nr. 2 (22), pp. 2-4, demonstrând rolul propagandistic al acestui pelerinaj, considerându-i pe preoții participanți ca „agenți ai Departamentului Cultelor”, necesari pentru a sprijini diversiunea romano-catolicizării greco-catolicilor. Din acel moment monseniorul Octavian Bârlea a fost pus sub embargo moral al colaboratorilor Securității.

romano-catolice din Transilvania (ca „soluție practică și imediată”). Preotul Victor Iacobec (20.X.1923, Govora – 27.VII. 1997, București)³² a fost folosit de Prunduș ca una din persoanele de legătură cu prelații Sf. Scaun. Tentativa de a-l încunoștința pe Alexandru Todea de sosirea lui Bukovski în România, de proiectata călătorie la Roma (și de soluțiile propuse) a fost în așa fel organizată de Prunduș ca aceasta să nu aibe loc, Prunduș fiind destul de perspicace pentru a-i intui urmările. Telegrama din 7.X.1983 expediată de Alexandru Todea, de completă dezavuare a lui Prunduș (reprodusă facsimiliat la poziția **If**) precum și inițiativa (necanonică)³³ a acestuia de a-l suspenda pe Prunduș, cooptându-l în acest demers și pe episcopul Ioan Ploscaru. Reacția lui Ioan Dragomir era previzibilă, relațiile dintre acesta și Prunduș fiind compromise din 1981, în urma unei inițiative abuzive a ordinariului clujean³⁴. Ceea ce Prunduș uita (sau se făcea că uită) în apologia sa către Ioan Ploscaru, unde invoca soluția acestuia din 1956 de a celebra pe moment în ritul latin era faptul că ritul romano-catolic din 1956 era altul decât cel din 1983, iar limba liturgică în 1956 era latina, obligatorie pentru toți credincioșii ritului romano-catolic, cazul fiind radical diferit în 1983³⁵. Prunduș recunoaște indirect că se folosea și de Emil Riti în

³² Florian, Virgil – *In memoriam Preot Victor Iacobec*, în *Actualitatea Creștină*, București, 2007, nr. 7, p. 3. A fost hirotonit la București în 29.VI.1949, fiind activ la Iași, Brăila (1950-1951), Predeal (1951-1952), Târgoviște (1952-1957), București, Turnu-Severin, Sinaia (1972-1975), Popești Leordeni (1975-1992), București, fiind pensionat în 1993.

³³ În capitolul dedicat noțiunilor și principiilor de drept canonic care ghidau activitatea ordinarilor diecezeni clandestini s-a demonstrat că aceștia nu se puteau amesteca în afacerile unei dieceze străine. Todea era doar administrator apostolic al arhiepiscopiei, neavând nicio competență în dieceza de Cluj-Gherla.

³⁴ Prunduș s-a amestecat nepermis și necanonic în treburile diecezei de Maramureș, redactând o pastorală *Către Frații în Hristos din Baia-Mare* (11.VI.1981), publicată facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 83-93, prin care dorea implementarea aceleiași soluții de romano-catolicizare. Gestul l-a infuriat pe proedrul Ioan Dragomir, a cărui poziție de rezistență era notorie, acesta având suspiciunile sale mai vechi legate de activitatea colaboraționistă a ieromonahului clujean.

³⁵ Problema introducerii limbilor vernaculare (populare) în riturile Bisericii catolice a fost analizată de Magisteriul Bisericii cu mult înainte. Prin Constituția Apostolică *Auctorem fidei* (28.VIII.1794) Papa Pius al VI-lea, referindu-se la erorile Sinodului de la Pistoia (1786) avertiza în paragraful 46 al acelui document că introducerea limbii vernaculare, pentru a stimula participarea poporului la slujbele eclesiastice este o propoziție „falsă, temerară, stricătoare a orânduinelor liturgice, ușor putând cauza o mulțime de rele”, Cf. *Enchiridion delle Encicliche I*, Bologna, 1994, EDB, pp. 1342-1425, p. 1403. Papii s-au opus constant în

contactele cu Todea, Riti fiind încă în acel timp persoana de încredere a ierarhului din Reghin. Atitudinea lui Emil Riti de a nu transmite nemulțumirile³⁶ lui Prunduș către Todea a fost desigur explicabilă (nu în ultimul rând prin condiționarea Securității).

decursul secolelor la substituirea limbii latine cu limbile vernaculare, printre altele și pentru a se evita conflictele inter-etnice. Însuși Conciliul Ecumenic Vatican II, în Constituția Conciliară *Sacrosanctum Concilium* articolele 36 și 63 a dispus păstrarea limbii latine pentru riturile occidentale, mai ales pentru Sf. Liturghie, putând fi traduse pentru uzul vernacular doar anumite rugăciuni, lecturi, exortații, predici sau cântări, toate sub supravegherea Sf. Scaun. Analog și pentru celelalte sacramente bisericești (cf. *Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete, declarații*, Ed. II, București, 2009, Ed. Arhiepiscopiei Romano catolice, p. 21 și 28. A invoca deci prevederile Conciliului Vatican II pentru legitimizarea introducerii limbii vernaculare este fals, cu atât mai mult cu cât în ritul latin, înainte de Conciliu, predicile (întotdeauna după liturghie) și cântecele devoționale (nu liturgice!) se făceau în limba credincioșilor, ca de altfel și lectura bilingvă a pericopelor biblice. Dar desigur *spiritul post-conciliar* (caracterizat printre altele prin citarea Conciliului invers proporțională cu citirea actelor conciliare) a ignorat această prevedere. Ceea ce Prunduș evita să amintească (la ordin?) în toată argumentația lui erau prevederile Decretului *De nominatione substitutorum* (1948) privind celebrările catolice interrituale. Decretul care reprezenta Constituția Bisericii în cazul prigoanei stipula la articolul 31) că este permis preoților latini sau celor orientali de a celebra în alte rituri, condiția fiind ca preoții respectivi să fie suficient de îndemânați în practicarea ritului de împrumut. La folosirea unui rit diferit era recomandată obținerea aprobării ordinariului propriu al preotului respectiv sau al ordinariului teritorial (unde activa acel preot), dar în cazul în care legătura cu aceștia nu se putea realiza, preoții erau sfătuiți să aleagă varianta preferată cu discernământ. În privat orice preot putea folosi ritul care îi convenea. Se recomanda evitarea celebrării publice a ritului latin de către preoții greco-catolici *căsătoriți în prezența soțiilor lor* (s.n.), pentru a nu provoca uimirea credincioșilor. Articolul 32) prevedea acordarea și primirea sacramentelor (mai ales în condiții de forță majoră, de pildă muribunzii) nediferențiat de rit, de la preoții catolici aflați la îndemână (Cf. Tempfli, Imre – *Sárból és napsugárból. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892-1966 [Din noroi și raze de soare. Viața și timpurile vicarului episcopal K. P., 1892-1966]*, Budapest, EMET, 2002, p. 968. Cu alte cuvinte preoții greco-catolici puteau sluji liber în ritul latin încă din 1948, desigur în limba oficială a acestui rit (latina), opoziția fiind făcută de Ministerul / Departamentul Cultelor și de organele Securității, detalii pe care Prunduș abia le sugera.

³⁶ Nemulțumirile lui Prunduș față de Todea în anul 1981 erau cauzate nu numai de animozitățile mai vechi dintre cei doi, ci și de lipsa unei reacții concordante ale ordinarilor diecezani la atacul ierarhiei ortodoxe române consecutiv consacrării episcopale la Roma a monseniorului Traian Crișan, ajuns secretar al S. Congregații pentru Canonizări.

Dar Prunduș se va referi și la episodul primei sale vizite la Roma, în toamna lui 1981³⁷, episod a cărui evocare se întrepătrunde cu momentele din 1983.

Cazul consacrării episcopale în Exil a monseniorului greco-catolic Traian Crișan și ulterior a prelatului Louis Vasile Pușcaș³⁸ a alertat clerul Bisericii Ortodoxe Române, reacția credincioșilor greco-catolici din lumea liberă și din România nelăsându-se așteptată³⁹.

³⁷ Prunduș va rememora episodul vizitei la Roma din 1981, **inclusiv refuzul său de a aduce în România aprobarea pontificală pentru lista episcopabililor** (redactată în 18.IV.1981) în studiul: Prunduș, Silvestru Augustin – *Date precizări și canoane în legătură cu hirotonirea unor episcopi din partea PSS Ioan Dragomir (11.VI.1988)*, publicată facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 172-182.

³⁸ Louis Vasile Pușcaș (13.IX.1915, Aurora, Illinois, USA – 3.X.2009, Canton, Ohio, USA) provenea dintr-o familie de emigranți români în Statele Unite. A studiat teologia la Oradea, la Roma și în Statele Unite, fiind hirotonit preot în 14.V.1942. În 4.XII.1982 Ioan Paul al II-lea a creat Exarhatul greco-catolic român din SUA, exarh fiind numit Louis Vasile Pușcaș, care a fost consacrat episcop cu titlul de Luca în 26.VI.1983, devenind episcop eparhial odată cu transformarea Exarhatului în Eparhia Greco-Catolică Română St. George Canton, în 27.III.1987. S-a retras de la conducerea diecezei în 15.VII.1993. Cf. Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Catholicism și Ortodoxie românească...*, pp. 185-186, și *** *Preasfinția Sa Vasile Louis Pușcaș a trecut la Domnul, în Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2009, XX, nr. 10 (368), p. 12.

³⁹ Traian Crișan (21.V.1918, Iara, CJ – 6.XI.1990, Roma) a studiat teologia la Roma, dobândind un doctorat în teologie, fiind hirotonit preot în 25.III.1945 tot la Roma, datorită ocupării țării nemairevenind acasă. A lucrat în cadrul Curiei Romane, în 7.XII.1981 fiind numit Secretar al Congregației pentru Canonizări, poziție de rang arhiepiscopal, fiind consacrat episcop în 6.I.1982 la Roma, cu titlul de Drivasto. În februarie 1990 s-a pensionat. A decedat în urma bruscării din partea unor „vagabonzi” din Roma. Consacrarea lui episcopală (în beneficiul Curiei Romane) a stârnit furia și teama Bisericii Ortodoxe Române. Pentru dosarul evenimentului a se vedea Bârlea, Octavian – *Între Roma și București – Unirea Românilor*, în *Perspective*, München, 1982, IV, nr. 3-4 (15-16), pp. 1-61, mai ales pp. 1-37. Pentru reluarea contextului vezi Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Catholicism și Ortodoxie românească...*, pp. 164-165 și Știrban, Codruța Maria; Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite...*, pp. 470-483. Alexandru Todea a răspuns poziției ortodoxe cu un Memoriu însoțit de o Anexă, în numele întregului episcopat greco-catolic din România, în 1982 (Prunduș semnându-l în alb). Cf. Todea. Alexandru – *Luptele mele. Un strigăt în pustiu vreme de un pătrar de veac*, Cluj-Napoca, 2003, Ed. Dacia, pp. 143-164, 165-203. Prunduș la rândul său a inițiat un Memoriu, semnat *Credincioșii Catolici din România*, care a reușit să fie trimis în străinătate, reproduș facsimilat la poziția III b. Vezi menționarea textului și la Grossu, Sergiu – *Calvarul României Creștine*, Deva, Ed. Convorbiri Literare ABC, 1992, pp. 54-57. Pentru scrisoarea Patriarhului Justin Moisescu către Papa Ioan Paul al II-lea (14.I.1982) și răspunsul acestuia (februarie 1982) vezi Bozgan, Ovidiu – Cf. Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004, pp. 438-444.

Neîncrederea lui Bukovski față de Prunduș, determinată în urma întrevederilor de la Roma din 1981, asociată neîncrederii episcopilor locali Ioan Dragomir și Alexandru Todea era perfect explicabilă, Bukovski nedorind ca ieromonahul clujean să fie (prea mult) la curent cu întrevederile sale cu ceilalți ordinari diecezani clandestini, dintr-o minimă prudență. La această neîncredere Prunduș va reacționa vehement (desigur exacerbând sentimentele antipatice ale diplomatului pontifical). Astfel îi va furniza acestuia o nouă relatare istorică, autolegitimizantă, asupra ocupării funcției de conducere diecezană. Ne putem imagina surâsul ironic al monseniorului Bukovski (care desigur cunoștea decretul *De nominatione substitutorum*, dar și lista ordinarilor substituiți prezumptivi a fostului Regent Apostolic Gerald O'Hara) la argumentația lui Prunduș legată de ternarele diecezane și la succesiunea dobândită de la canonicul Pura. Cu atât mai mult cu cât în 1981 Bukovski l-a atenționat pe Prunduș ca acesta să se înțeleagă cu monseniorul Todea și să-și urmeze spiritualitatea monahală (!). Bukovski încă în 1981 îi sugerase discret lui Prunduș să facă un pas înapoi (în favoarea lui Todea?), cu atât mai mult cu cât Prunduș era dezavuat de ceilalți episcopi și nu își consolidase poziția nici măcar printr-un simulacru de vot capitular. De aici aluzia la spiritualitatea monahală, cu atât mai mult cu cât Prunduș nu se înțelegea nici cu Gheorghe Marina, provincialul bazilitan din România. În 1981, odată cu demisia lui Pura, Prunduș ar fi trebuit să convoace capitlul diecezan, în vederea alegerii unui vicar capitular, post în care ar fi fost ales cu o majoritate confortabilă, intrând în canonicitate față de ceilalți ordinari clandestini. Amănuntele despre o eventuală suspendare din partea lui Todea a ordinariului substituit canonicul dr. Cosma Avram sunt inedite, Todea neavând dreptul de a se amesteca în treburile altei dieceze (el fiind un simplu administrator apostolic), iar în acea perioadă singurul care ar fi putut recurge (la limita canonicității) la o asemenea măsură fiind proedrul Bisericii Unite, episcopul Ioan Dragomir. Or acesta a patronat ceremonia înmormântării canonicului Avram, la Baia-Mare, considerându-l pe fostul ordinariu ca un model de conduită sacerdotală și de mărturisitor al credinței. Contestarea lui Pura din partea lui Todea (dar și din partea lui Dragomir) era plauzibilă, mai ales în urma poziției adoptate în lucrarea *Sic cogito*. Prunduș ar fi putut

oricând demisiona, dar nu dorea acest lucru. Dimpotrivă, dorea o confirmare a jurisdicției sale, fără a exclude episcopatul. Cele două scrisori din 1981, una către episcopul Ioan Chertes ⁴⁰(privit de ceilalți episcopi, inclusiv ortodocșii proveniți din rândurile greco-catolicilor) ca adevărat ordinariu diecezan și alta către Papa Ioan Paul al II-lea⁴¹ (ce urma a fi trimisă prin monseniorul Luigi Poggi) dovedeau de fapt dorința lui Prunduș de a rămâne conducător diecezan, nu cea clamată de a fi absolvit de jurisdicție. Intervenția preotului Victor Iacobec care a refuzat înmânarea scrisorii lui Prunduș către Ioan Paul al II-lea lui Luigi Poggi a fost un act nu doar abuziv, ci și impertinent, neputându-se înlătura suspiciunea unei instrucțiuni venite pe altă linie decât cea ecleziastică (Securitatea).

La Roma, în 1983, preoții Prunduș, Tămâian și Ungureanu au înmânat autorităților Sf. Scaun un raport despre starea generală a Bisericii catolice din România (vezi documentul **IV h**), varianta românească a documentului fiind finalizată în 17.XI.1983 (documentul **IV g**) iar cea italiană în 21.XI.1983. Nu se înțelege astfel ce ar fi putut răspunde Papa Ioan Paul al II-lea lui Prunduș și lui Ungureanu în 16, XI. (cu o zi înainte) referitor la cererea lor pentru introducerea liturghiei romano-catolice în limba română în bisericile romano-catolice maghiarofone, germanofone sau de limba slovacă; oricum Papa era prea versat pentru a nu-și da seama instantaneu de caracterul provocator al întrebării, așa că a preferat să-i calmeze pe cei doi. Se mai relevă în document că Prunduș și Ungureanu au stabilit o legătură cu prelatul Janusz Bolonek⁴², pe atunci traducător de

⁴⁰ Scrisoarea lui S. A. Prunduș către episcopul Ioan Chertes din Cluj, 24.V.1981, prin care îi cerea confirmarea jurisdicției (în ce calitate, dacă episcopul nu o posedea și mai mult, ar fi fost bolnav psihic?) a fost publicată facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 78-82, fiind consemnat și răspunsul arhiereului de la Năsăud. Prunduș va căuta și acreditarea noii versiuni a istoriei transiterii funcției ordinariale, profitând de lipsa arhiereului din Cluj după 1965.

⁴¹ Scrisoarea lui S.A. Prunduș către Papa Ioan Paul al II-lea, datată din Cluj, 21.VI.1981, cu inserția poveștii ternarelor, cerându-i-se Papei dezlegarea de sarcină, a fost publicată facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 76-77. Scrisoarea sumarizează noua variantă a istoriei diecezane recente, ideată de Păr. Prunduș.

⁴² Arhiepiscopul Janusz Bolonek (6.XII.1938-2.III.2016) a studiat teologia la Łódź, filologia clasică la Universitatea Catolică din Lublin, având un doctorat în teologie la Roma, în 1969, studiind și dreptul canonic și Academia Pontificală Diplomatică. A fost secretar al Nunțiaturii în Nicaragua, SUA, Egipt, lucrând la Secretariatul de Stat al Sf. Scaun între

limba engleză al Papei, dar și un agent al SB-ului (securității poloneze). Deci informațiile date lui Bolonek ajungeau și la Securitatea poloneză...

Tonul invectiv al din finalul documentului în mod cert nu l-a ajutat ulterior pe ieromonahul clujean, acesta fiind dezavuat nu doar de ierarhii locali ci și de factorii decizionali ai Sf. Scaun.

If. Facsimilul telegramei din 7.X.1983, expediată din Reghin de către Alexandru Todea lui S.A. Prunduș, prin care inițiativele preotului clujean sunt formal dezavuate. Documentul a fost publicat (transcris) și în lucrarea: Făgăraș, Sabin Sebastian; Birtz, Remus Mircea – *Capitulul diecezan de Cluj-Gherla între septembrie 1987-martie 1990*, Cluj-Napoca, 2007, ed. Napoca Star, p. 73. Documentul mai este relevant și pentru un alt motiv: confirmă din partea lui Alexandru Todea rolul covârșitor al acestuia în recunoașterea lui Prunduș ca ordinariu diecezan substituit, în ciuda neîncrederii precedente manifestată față de el în 1972. Se confirmă mărturia lui Emil Riti că Todea l-a înscăunat pe Prunduș ca ordinariu diecezan (substituit) la Cluj în 1981⁴³.

IIa. Căpiile scrisorilor trimise mitropoliților ortodocși Nicolae Mladin al Transilvaniei, Justin Moisescu al Moldovei, memoriul către patriarhul Justinian Marina, toate datate 31.XII.1967, precum și proiectul unui *Memoriu către Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române* conceput în 1968 în octombrie, la aniversarea a 20 de ani de interdicere a Bisericii Greco-Catolice. Toate au fost redactate de preotul Silvestru Augustin Prunduș. Scrisorile către mitropoliții ortodocși erau însoțite de duplicate ale memoriului către Patriarhul României; Prunduș dorea să-i sensibilizeze asupra problemei greco-catolice și profitând de inițiativele ecumenice spectaculoase ale lui Paul al VI-lea și a Patriarhului Athenagoras, să

1979-1989. A fost consacrat arhiepiscop titular de Madaurus în 20.X.1989, fiind trimis Nunțiu Apostolic în Coasta de Fildeș, Burkina Faso, Nigeria, România (23.I.1995-30.IX.1998), Uruguay, Bulgaria și Macedonia. A devenit agent al Securității Poloneze (SB) cu pseudonimul *Lamos* din 1.IV. 1980. Cf. https://pl.wikipedia.org/wiki/Janusz_Bolonek, accesată în 26.IX.2018 și Waśowski, Michał – *Agentem wywiadu PRL w Watykanie, ps. "Lamos", był abp Janusz Bolonek. To on zadenuncjował Kuklińskiego?*[Agentul secret cu pseudonim *Lamos* era arhiepiscopul Janusz Bolonek. L-a denunțat Kukliński?], 20.II. 2014, în <https://natemat.pl/91673,agentem-wywiadu-prl-w-watykanie-ps-lamos-by-l-abp-janusz-bolonek-to-on-zadenuncjowal-kuklinskiego>, accesată la 26.IX.2018, unde este reproducă fișa de agent facsimilată.

⁴³ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 22.

pledeze cauza stabilirii unirii Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române cu Sf. Scaun sau reluarea comuniunii între cele două Biserici.

Proiectul de Memoriu (în imaginația lui Prunduș) urma să fie semnat de episcopii clandestini și de cardinalul Iuliu Hossu. Acesta din urmă a avut o criză de furie, reiterată cu prilejul vizitei la Căldărușani a preotului Emil Riti în aprilie 1969, Riti („Nicolae Popescu”) descriind cu aplomb enervarea lui Iuliu Hossu într-o notă informativă⁴⁴.

Iuliu Hossu a făcut atunci câteva afirmații importante. Îi considera pe episcopii Alexandru Todea și Ioan Dragomir (și ei adepți ai activității petiționare) ca simpli episcopi clandestini, fără jurisdicție episcopală, după părerea lui Hossu ei neputând avea jurisdicție câtă vreme au fost consacrați clandestin, fără acceptul autorităților statului (afirmația era prezentată de Riti ca fiind favorabilă poziției lui Hossu față de autorități: în realitate Hossu le recunoștea jurisdicția). Hossu se considera singurul îndreptățit să reprezinte interesele Bisericii Greco-Catolice înaintea autorităților Statului, fiind recunoscut de ele de la început.

Afirmațiile cardinalului împotriva lui Prunduș sunt categorice: nu i-a dat niciodată vreo însărcinare, cu atât mai puțin de a face memorii și agitație în problema greco-catolică. I-a dezavuat inițiativele. Din cauza smintelii credincioșilor i-a cerut să abandoneze postul din administrația eparhială ortodoxă, Prunduș promițând că o va face dar neascultând de ierarhul său. Proiectele de memorii redactate de Prunduș erau în așa fel concepute încât el, Hossu, nu le putea semna. Mai mult, Hossu era revoltat de impertinența lui Prunduș de a concepe cereri în numele lui, ca și cum el nu ar fi capabil să redacteze singur memorii (în decembrie 1968 tocmai înaintase unul Conducerii Statului). La întrebarea lui Riti dacă Hossu, Pura, Todea sau Dragomir au fost avertizați de acesta prin viu grai asupra conduitei lor, Hossu i-a dat asigurări ferme că a făcut-o⁴⁵.

Sentințele lui Hossu (iar aici nu avem de ce pune la îndoială acuratețea relatărilor lui Riti) ne indică în mod categoric nu doar lipsa unor ternare diecezane, ci și faptul că preotul Prunduș nu avea niciun rol în

⁴⁴ Soica, Sergiu – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității. Note informative*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, pp. 679-685, mai ales pp. 682-683.

⁴⁵ Ibidem, pp. 682-683.

conducerea diezei, inițiativele lui fiind personale și nebeneficiind de acordul ierarhului diecezan.

IIb. Studiul *Din legăturile românilor cu Scaunul Apostolic*, redactat de Silvestru Augustin Prunduș în 1967, având 26 de pagini, model de erudiție istorică ce afirma continuitatea idealului Unirii eclesiastice după Marea Schismă, urma să fie suportul documentar al proiectului de Memoriu precedent.

IIc. Studiul *Ortodoxie eterodoxă*, redactat în 1973 (la care se face referire în documentul **Ia**) a fost redactată în două variante, prima dactilografiată în 22 pagini (forma definitivă), iar a doua, în 27 pagini (variantea primară, cu elemente autobiografice), mult mai interesantă.

Studiind cele trei lucrări poziționate **IIa – IIc** observăm pe lângă impresionanta erudiție istorică și liturgică a preotului Dr. Silvestru Augustin Prunduș și câteva erori de perspectivă, comune de altfel unui anumit tip de discurs apologetic eclesiologic.

Prima eroare de perspectivă este de a presupune o origine unitară a creștinismului în spațiul carpato-dunărean. Ori, originile creștinismului în Dobrogea, Sudul Basarabiei și al Moldovei sunt cu totul altele decât cele din Banat, Ardeal, altele decât cele din Oltenia sau Muntenia. A presupune doar originea creștinismului din Ardeal ca normativă pentru întreg spațiul locuit în prezent de români este fundamental greșit, episcopiile dobrogene, cele de pe malul Dunării, influxul panonic, fiind și ele determinante, nu doar activitatea Sf. Niceta de Remesiana (sfârșitul Sec. IV d.Hr.) care își avea episcopia la Sudul Dunării, despărțită de alte episcopii limitrofe fluviului.

A doua eroare de perspectivă este apelarea la o situație canonică depășită istoric. Jurisdicțiile canonice la Sud de Carpați sau în Dobrogea s-au modificat în decursul timpului, Vicariatul de Tesalonic fiind supus Sf. Scaun al Romei doar un anumit interval de timp, Dobrogea fiind supusă într-un anumit moment mitropoliei Heracleii din Thracia, Panonia având altă jurisdicție. A cere restaurarea unei jurisdicții pe temeiul unui precedent din Primul Mileniu creștin este un demers încărcat de ridicol, nu doar prin analogiile de drept public, ci și datorită contextului temporal al redactării acestor studii: după finalizarea Conciliului Vatican al II-lea s-a constatat o

tendință centrifugă marcantă a Conferințelor Episcopale occidentale față de Scaunul Roman, tendința centrifugă fiind exprimată dogmatic, administrativ, liturgic etc. În Occident, după 1965, conferințele episcopale au fost exacerbate de spiritul *conciliarist* (condamnat deja încă din timpul Sinodului Ferrara-Firenze din sec.XV dar și în perioadele succesive). Cu alte cuvinte în timp ce conferințele episcopale occidentale, având un rol potențat în urma dispozițiilor post-conciliare luate de Paul al VI-lea, doreau minimalizarea influenței Curiei Romane asupra lor, Prunduș (și cei care au urmat acest tip de discurs apologetic eclesial) propuneau Bisericii Ortodoxe Române, *autocefale canonic*, asumarea unui raport canonic de *dependență* față de Curia Romană. Acest demers era ineficient din start.

Problema Primatului Petrin este o problemă dogmatică, dar exercitarea canonică a acestuia a fost și este subiect de discuții până în zilele noastre.

A treia eroare de fond a acestor studii constă în aparenta ignorare a situației post-conciliare din Biserica Catolică, survenită din 1966. Paul al VI-lea a impus o determinare eclesială *antropocentrică* în timp ce Biserica Ortodoxă Română, în ciuda capitulării administrative față de autoritatea statului comunist ateu (anticreștin) și-a menținut tezaurul dogmatico-liturgic *teocentric* intact. Deși ierarhii ortodocși au renunțat la cateheza sistematică a credincioșilor proprii (misiunea evanghelizatoare a Bisericii fiind astfel grav afectată), tezaurul dogmatic al Bisericii Ortodoxe a rămas neatins, spre deosebire de Occident, devastat de modernism și antropocentrism. Cu alte cuvinte, situația dogmatică din 1968 era cu totul alta în Biserica Romano-Catolică decât cea din 1948 sau 1958⁴⁶. Cu care Biserică să se unească cea Ortodoxă: cu cea a lui Pius al XII-lea (inclusiv cea a martirilor greco-catolici) sau cu cea post-conciliară, care consideră Biserica Ortodoxă soră a ei, oferind mijloace soteriologice suficiente? De remarcat că problema nu a fost soluționată nici în prezent

IIIa. Documentul reprezintă o Scrisoare a *Comitetului de Salvare a Bisericii Române Unite*, adresată șefului Statului Român, Nicolae Ceaușescu, datată august 1977, dactilografiat în 4 pagini. Existența acestui comitet

⁴⁶ Dintr-o bibliografie imensă legată de acest subiect, a se vedea de Mattei, Roberto – *Vatican II. Une histoire à écrire*, s.l. [Paris], Ed. Muller, 2013, pp. 283-370.

stârnea îngrijorarea ofițerilor de Securitate (vezi documentul **Ic**, întrevvedereea din 23.V.1979 și notele adiacente). Acest *Comitet* nu a fost activ în Cluj (spre bucuria conducerii locale a Securității dar și a celei diecezane) însă activitatea lui a ajuns cunoscută în Occident, repunând în discuție problema libertății Bisericii Române Unite, cum o dovedește copia pe care o prezentăm facsimilat, provenită din Statele Unite ale Americii. Mai mult, activitatea Comitetului se desfășura aproape concomitent cu Mișcarea Paul Goma, dar și după Greva din Valea Jiului, care au alertat maxim autoritățile comuniste. A se remarca tonul ferm al Scrisorii din august 1977, similar documentelor anterioare emise de acest Comitet⁴⁷.

IIIb. Documentul *Răspuns la Protestul Sinodului Bisericii Ortodoxe Române împotriva Declarației Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea în favoarea dreptului la libertate a Bisericii Române Unite cu Roma*, dactilografiat în 12 pagini, după evenimentele din ianuarie 1982, s-a înscris în linia protestatară menționată la analiza documentelor **Id** și **Ie** (cu notele aferente). Fragmente din document au fost publicate și în Exilul românesc⁴⁸. Documentul a fost trimis în străinătate (ajungând în Occident decembrie 1982)⁴⁹, fiind se pare citit și la *Radio Europa Liberă*, constituindu-se într-un demers paralel cu acțiunea inițiată de episcopul Alexandru Todea și cu ceilalți episcopi. Din documentul **I e** constatăm că Alexandru Todea a conceput un memoriu asociat unei consistente anexe, dorind semnătura lui Prunduș, dar fără a-i da posibilitatea să citească sau să intervină în redactarea textului. Prunduș a colaborat la redactarea unui alt document, în paralel, fără însă a și-l asuma direct.

IIIc. Lista celor autorizați de către Departamentul Securității Statului pentru participarea la ceremonia beatificării monahului capucin Fericitul Ieremia Valahul, document facsimilat. A fost transcris într-o notă ce însoțește comentariile la documentul **I e**.

⁴⁷ Reproduse la Bota, Ioan – *Pagini de istorie creștină românească 1940-2010*, Cluj-Napoca, Ed. Grinta, 2010, pp. 378-383.

⁴⁸ Grossu, Sergiu – *Le calvaire de la Roumanie Chretienne*, Paris, Ed. France Empire, 1987, pp. 48-50, vezi și Idem – *Calvarul României Creștine*, Deva, Ed. Convorbiri Literare ABC, pp. 54-57.

⁴⁹ Fragmentele au fost editate în periodicul *Catacombes*, Paris Courbevoie, 1983, mars avril, Nr. 138-139, apud Grossu, Sergiu – *Le calvaire de la Roumanie Chretienne*, Paris, Ed. France Empire, 1987, p. 50.

IVa. Documente epistolare provenite de la Silvestru Augustin Prunduș (scrisoarea către episcopul Alexandru Todea, datată Cluj-Napoca, 7.VI.1981), Alexandru Todea (răspuns lui Prunduș, datat Reghin 17.VI.1981) și o scrisoare a lui Prunduș către episcopul Todea, datată 3.XI.1982). Scrisoarea episcopului Ioan Ploscaru către Alexandru Todea este datată Lugoj, 9.VII.1980. Aceste documente epistolare sunt importante pentru ilustrarea debutului activității ordinariale a ieromonahului Silvestru Augustin Prunduș și tatonarea unor direcții de politică ecleziastică.

Scrisoarea lui Prunduș din 7.VI.1981 fusese precedată de una anterioară (pe care nu o cunoaștem) în care arhiereul din Reghin era înștiințat probabil de asumarea de către Prunduș a ordinariatului diecezan. Aceasta a fost scrisă după ceremonia de înhumare a monahului bazilitan Vartolomei Vasile Moraru, OSBM⁵⁰, mărturisitor al credinței. Fratele Ciprian, amintit în scrisoare, era ieromonahul Ciprian Cornel Fică, OSBM⁵¹. Dacă episcopul Todea l-a vizitat pe decedat la Sânmărtin (Mureș), el nu a participat la înmormântarea monahului, spre deosebire de cea a prietenului său, Pr. Dr. Aurel Leluțiu⁵². Starea de frică este realist sugerată în scrisoare, analog scrisorii din 3.XI.1982. Todea va confirma recepția

⁵⁰ Vartolomei Vasile Moraru, OSBM (26.X.1913-4.VI.1981) a fost admis în Ordinul Sf. Vasile cel Mare în 15.I.1939, dar nu a fost sfințit preot, rămânând monah simplu. Cf. Arieșan, Grigore – *Documentația istorică a provinciei Române a Sfinților Apostoli Petru și Pavel*, mss, Caiet registru, format A4, 100 p., p. 20. Din nefericire fișa lui matricolă penală nu a fost publicată în pagina cibernetică a Institutului pentru Investigarea crimelor Comuniste și Memoria Exilului Românesc (<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/M/M%2008.%20Moja%20-%20Motyos/>).

⁵¹ Ciprian Corneliu Fică (4.II.1928-1983, Satu-Mare) a fost admis în Ordinul Sf. Vasile cel Mare în 3.VII.1947, fiind hirotonit preot în 1973. Cf. Arieșan, Grigore – *Documentația istorică a provinciei Române a Sfinților Apostoli Petru și Pavel*, mss, Caiet registru, format A4, 100 p., p. 20.

Despre Inocențiu Poruțiu a se vedea nota 730).

⁵² Despre preotul Aurel Leluțiu vezi Suci, Ioan – *Pr. Dr. Aurel Leluțiu (Olteț Făgăraș 21.IV.1914 – Blaj, 23.XII.1980)* în *Mileniul Adorării*, București, I. 2005, I, nr. 1, pp. 45-47; II. 2006, II, nr. 2, p. 37; III. 2006, II, nr. 4, pp. 31-32; IV. 2009, IV, nr. 9, pp. 33-34; Brotea, Gema – *Pr. Dr. Aurel Leluțiu în Mileniul Adorării*, București, I. 2011, VI, nr. 11, pp. 41-42; II. 2012, VI, nr. 12, pp. 47-48; III. 2013, VI, nr. 13, p. 64. Există indicii că Aurel Leluțiu fusese consacrat episcop în clandestinitate, sigur fusese propus pentru episcopat în 1976, Emil Riti fiind purtătorul propunerii la Sf. Scaun în acel an.

scrisorii din 7.VI.1981, ca și a celei precedente, asupra căreia nu s-a pronunțat (rezervându-și opțiunea pentru mai târziu).

Scrisoarea din 3.XI.1982 a fost cauzată tot de relatarea unei înmormântări, cea a preotului Silviu Marian ⁵³, decedat în urma unui accident auto (călcat de mașină). Alexandru Todea nu a participat nici în acest caz la înmormântare, fiind într-adevăr anchetat imediat după înmormântarea preotului filosof neotomist Ioan Miclea (25.IV.1902-2.X.1982)⁵⁴, autor de samizdaturi; Todea primise din partea familiei manuscrise ale Părintelui Miclea, care i-au fost confiscate imediat după înmormântare, din autoturismul cu care venise la Blaj. Prunduș va profita de ocazie în a rememora contactele cu unii funcționari ai Statului, cărora le-a solicitat posibilitatea săvârșirii de înmormântări publice greco-catolice (inițiate la Cluj-Napoca prin înmormântarea ieromonahului Dr. Iosif Ioan Bal, OSBM)⁵⁵, prilej de a reveni asupra gafei Sinodului Bisericii Ortodoxe

⁵³ Preotul Silviu Marian născut în 8.IX.1901 la Mihalț, a studiat la Academia Teologică din Blaj, fiind hirotonit preot în 6.XII.1927, funcționând ulterior ca paroh la Sânpetru de Câmpie (Mureș). A fost internat administrativ între 28.IV.1951-28.IV.1953, la Canal, pentru colportarea de zvonuri dușmănoase. Cf. Sigmirean, Cornel – *Intellectualitatea eclesiastică. Preoții Blajului (1806-1948)*, Tg. Mureș, 2007, Ed. Universității „Petru Maior”, p. 253, și fișele matricole penale <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/M/M%2002.%20Manochide%20-%20Marilescu/Marian%20Silviu/P1080849.JPG> <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/M/M%2002.%20Manochide%20-%20Marilescu/Marian%20Silviu/P1080850.JPG>.

⁵⁴ Pentru tratarea amplă a personalității acestui preot erudit, mărturisitor al credinței, a se vedea Paul Butnaru, Butnaru, Paul – *Il contributo di Ioan Miclea alla rinascita del tomismo nel Novecento in Romania*, Iași, Ed. Sapientia, 2013, 480p.

⁵⁵ Ieromonahul Dr. Iosif Ioan Bal, OSBM (2.V.1905, Măhal, Gherla – 29.I.1978 Cluj Napoca) și-a luat bacalaureatul în Cluj, în 1925, a studiat la Roma la Ateneul Pontifical *Angelicum*, fiind totodată și alumn al Colegiului Pontifical Grec (1925-1932), devenind doctor în teologie, fiind sfințit preot la Roma în 25.III.1930, la Roma, de episcopul Isaiia Papadopoulos. A intrat în Ordinul Sf. Vasile în 7.V.1939, depunând voturile definitive în 3.I.1943. Cf. Furtună, Ion – *Ordinul „Sf.Vasile cel Mare” din România și raporturile lui cu societatea (1918-1989). Teză de Doctorat. Universitatea Babeș-Bolyai. Facultatea de Istorie și Filosofie. Coordonator: Prof. Marcel Știrban*, Cluj-Napoca, 2013, 356 p., mai ales pp. 262-263. A fost deținut politic, fiind întemnițat prima dată între 1948-1952 „pentru instigație” împotriva „unificării”, cf. Foilor matricole penale: <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2001.%20B%20-%20Balamaci/Bal%20Iosif%202/P1270561.JPG>, <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2001.%20B%20-%20Balamaci>

Române legate de consacrarea episcopală a monseniorului Traian Crișan. Totodată îi va semna la el Todea apariția tezei de doctorat a istoricului Ion Dumitriu-Snagov (1927-2001)⁵⁶: *Le Saint-Siège et la Roumanie moderne (1850-1866)*⁵⁷, o lucrare istorică de referință.

Scrisoarea episcopului Ioan Ploscaru către Alexandru Todea (Lugoj, 9.VII.1980) reflectă poziția arhierelui față de propunerile preotului Mircea Todericiu legate de ideea romano-catolicizării greco-catolicilor, prilej pentru Ploscaru de a evoca și poziția ierarhilor vechii gărzi (Alexandru Rusu, Ioan Bălan și Iuliu Hossu) la această ofertă (pe atunci în alt context istorice și liturgice)⁵⁸. Ploscaru va observa just că nici episcopii activi în acel moment nu puteau lua o asemenea decizie capitală de a schimba ritul Bisericii Române Unite, ei fiind legați de poziția martirilor și a credincioșilor proprii. Monseniorul Angelo Mottola⁵⁹ nu a mai reușit să

/Bal%20Iosif%20P1270562.JPG, fiind unul din opozații *vocali* din toamna anului 1948 împotriva acestei samavolnicii. După detenție a funcționat ca pantofar. A fost rearestat în 26.I.1959, fiind eliberat din închisoare în 8.VIII.1964, condamnat inițial la 8 ani muncă silnică, tot pentru activitate greco-catolică clandestină. Cf. Foi matricole penale: <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2001.%20B%20-%20Balamaci/Bal%20Ioan/P1270557.JPG>, <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2001.%20B%20-%20Balamaci/Bal%20Ioan/P1270558.JPG>. După eliberare s-a ocupat de educația clandestină a viitorilor preoți, oficial neputându-și câștiga existența decât ca muncitor în salubritate.

⁵⁶ Pentru biobibliografia lui Ion Dumitriu-Snagov a se vedea https://ro.wikipedia.org/wiki/Ion_Dumitriu-Snagov

⁵⁷ Dumitriu – Snagov, Ion – *Le Saint-Siège et la Roumanie moderne (1850-1866)*, Roma, Ed. Universităă Gregoriană, 1982, 681 p.

⁵⁸ Ploscaru va rememora atent pozițiile episcopilor supraviețuitori de la Sighet în anii 1955-1956, în urma unei vizite pe care le-a făcut acestora la Curtea de Argeș, în decembrie 1955. Rusu era împotriva amestecului liturgic și pentru păstrarea identității greco-catolice, dorind libertatea Bisericii, Hossu vedea dificultăți cauzate de tensiunile etnice româno-maghiare în Ardeal, iar Bălan era favorabil posibilităților concrete. Cf. Ploscaru. Ioan – *Lațuri și teroare*, ed. I, Timișoara, Ed. Signata, 1993, pp. 296-297, 299-300.

⁵⁹ Monseniorul Angelo Mottola (1935-2014), doctor în teologie, preot din 1960, a funcționat la parohia catedralei La Storta, suburbicară, din 1963 fiind cooptat și în Congregația Orientală, până în 1986, când a trecut la Congregația pentru evanghelizarea popoarelor. A fost consacrat arhiepiscop în 1999, cu titlul de Cercina, fiind Nunțiu Apostolic în Iran (1999-2007) și în Montenegro (2007-2010) când s-a pensionat. Cf. *** *La morte del nunzio apostolico Angelo Mottola*, 8.X.2014, în <https://www.sacricuorilastorta.org/archivio/2014/mons-angelo-mottola/>.

vină în România, episcopul lugojean considerând cu luciditate inutilitatea unei asemenea întrevederi. Documentul emis de Ioan Ploscaru este fundamental, arătând poziția acestui ierarh față de diversiunea romano-catolicizării, pozițiile nuanțate adoptate față de Prunduș dorindu-se a fi temperări pe care ieromonahul clujean însă le exploata în favoarea propriilor opțiuni.

IVb. Notițe disparate ale preotului Silvestru Augustin Prunduș legate de problema ajutării unor preoți prin intermediul organismului filantropic *Charitas Diocesana*.

Primul document este o listă a solicitărilor de ajutor trimise Sf. Scaun, databilă între anii 1986-1987 (anul defenestrării lui Emil Riti din funcția de responsabil *Caritas* și anul demisiei lui Prunduș din funcția ordinarială). Beneficiarii erau membrii Capitlului diecezan, noul ordinariu diecezan de Maramureș, câțiva preoți zeloși din Cluj și monahi bazilieni. Desigur că nu toate solicitările puteau fi onorate de Sf. Scaun⁶⁰... Urmează câteva însemnări disparate: „*Autoturisme, Ajutoare, Fotografii pentru frații noștri, Generalul, Curia, Biserica. Camil Peteu să primească invitație pentru Roma. Pius Paul să meargă la hirotonirea lui Robu, să ceară iertare și binecuvântare. Curia să depună valuta dusă de N.N. 150 \$ pentru Ungureanu și 100 pentru Prunduș – BNRSR Timișoara. Situația călugărilor, surorilor, și frați acolo*”. Continuarea însemnărilor menționează priorități de achiziție: o lucrare a lui Gianfranco Ravassi, *Orologhionul* (Ceaslovul) editat la Mănăstirea greco-catolică de la Grottaferrata, preferabil o ediție franceză sau germană în locul celei italo-grecești, solicitarea unui număr din ziarul *Osservatore Romano* (26.XI.1981) în care apărea un clișeu fotografic înfățișându-l pe Prunduș în capela papală (desigur în prezența Papei), medalii, rozare, cruciulițe, iconițe (de negăsit în acele timpuri în România), precizându-se magazinul de resort. Notița se termină cu o propoziție ce permite datarea însemnării „*22-23 dec.(embrie) instalarea lui Robu solemnă. Delegat din partea noastră*.”. Pe verso sunt însemnate prețul unui automobil achiziționabil în România (o *Dacie* 1300 costa 3650 \$), contul bancar prin

⁶⁰ A se corela aceste documente cu cele facsimilate, editate în volumul Făgăraș Birtz, 2007, p. 86, 204-205, fiind vorba de mesaje redactate de canonicii Tertulian Langa și S.A. Prunduș, datate 1.II-4.II.1987, în care rolul concret episcopului Emil Riti în obținerea unor ajutoare este pus în evidență.

Banca de Comerț Exterior în care se livrau banii pentru listele *Caritas*. Însemnarea este databilă din anul 1984⁶¹, fiind redactată de ieromonahul Silvestru Augustin Prunduș. Camil Peteu a reușit să ajungă la Roma în 1985; Paul Pius Miclăuș, student teolog romano-catolic din Iași, eliminat în anul V la intervenția Securității, a intrat în Ordinul Bazilitan la Cluj în 21.XI.1982, fiind introdus preoților Prunduș și Marina de Vasile M. Ungureanu. Primind o invitație din partea fratelui său, Felix, refugiat la Roma, care l-a înscris la teologie, a reușit să plece la Roma în 1983, continuându-și desăvârșirea studiilor⁶².

Următoarea însemnare este redactată în 29.IX.1986: „*Ajutoarele vin tot listele vechi. Tămâian. E. Riti a afirmat că la Caritas se i-a (!) numai listele cu semnătura lui – și nu după altele. I?. Am mai auzit-o și de la alții*”. Riti și-a menținut poziția fiind cunoscut și apreciat de delegații *Caritas* care veneau periodic clandestin în România (cum era preotul János Szöke), ceea desigur stârnea și invidia unor confrăți. Problema ajutoarelor primite prin fundațiile *Charitas, Kirche in Not, Renovabis etc.* A provocat o vie agitație în rândul actanților diecezani. Defenestrarea episcopului Emil Riti nu a adus o limpezire a situațiilor acestor ajutoare, dimpotrivă⁶³.

⁶¹ Despre tratativele preliminare ale Departamentului Cultelor cu Secretariatul de Stat al Sf. Scaun și premisele alegerii monseniorului Ioan Robu ca episcop, inițial administrator apostolic al arhiecezei de București (din 1990 arhiepiscop și mitropolit) a se vedea Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004, pp. 341-344, 385-390. Statutul episcopal al monseniorului Ioan Robu a fost recunoscut prin decret prezidențial în 19.X.1984, fiind consacrat episcop la Roma în 8.XII.1984 (luna precizată de Bozgan e eronată), fiind instalat solemn la București în 22.XII.1984.

⁶² Ajuns la Roma, Paul Pius Miclăuș a dorit hirotonirea sacerdotală, pentru acest lucru pretinzându-i-se documente asupra studiilor absolvite în precedență, solicitând acestea prin monseniorul Bukovski. Desigur că acest fapt a iritat autoritățile române. Mai mult, nu a dorit revenirea în România comunistă. După un periplu prin Brazilia a revenit în România la Cluj în 1991, unde a avut un succes notabil în pastorația tineretului. Pentru a fi înlăturat i s-a montat o *cabală* din partea unor confrăți invidioși, ceea ce l-a determinat în 1994 să se retragă în Italia, unde funcționează ca preot diezezan. Posedăm un schimb epistolar între Prunduș și Miclăuș, dar care conținând date strict personale, nu am publicat aceste documente.

⁶³ În 28.IV.1987 canonicul Coriolan Tămâian, ordinariul diezezan al Orăzii Mari îi scria lui Prunduș, printre altele referindu-se la „dezordinea și blestemăția care a amestecat-o Riti în treburile de la Caritas”, fiindu-i reproșat episcopului Todea procedeul de a-i fi luat cu un timp în urmă listele beneficiarilor de la Tămâian și fiind încredințate lui Riti. Prunduș

Urmează o corespondență dintre S.A.Prunduș (1.XI.1986, Cluj) și preotul Dr. Simion Chișiu (23.IX.1986, Băile Herculane). Mesajul lui Prunduș, datat 1 noiembrie 1986, afirma: „*Dragă Frate, Mulțumesc din suflet pentru gândurile exprimate de la odihnă din Băile Herculane. Ai fost trecut pe tabel pentru a primi 525 dolari cu obligația de a sluji 150 liturghii. Este o acțiune începută mai demult. Țara are nevoie de valută și de aceea facem bine țării primind-o., dar mai ales facem și mai bine prin rugăciunile și prin Sf. Liturghie pentru poporul nostru și omenirea întreagă. Dacă nu vei primi în lunile acestea ce ne mai rămân sper să primești anul viitor. Urări de bine maicii Preotese și tuturor celor dragi din familie, apropiați și mai îndepărtați. Cu mult drag, Părs. S.A. Prunduș.*” Preotul Chișiu îi scrisese în 23.IX. 1986 din Băile Herculane lui Prunduș: „*O(mnia) A(d) M(aiorem) D(ei) G(loria) Primește calde salutări și urări de bine și sănătate din partea mea. Chișiu.*” Maica preoteasă era o rudă apropiată a preotului dr. Simion Chișiu, acesta fiind celibatar.

Despre potențialul pericol al acceptării acestor ajutoare s-au sesizat și alți ierarhi ai Bisericii Unite, unul dintre ei fiind proedrul Ioan Dragomir, care prin dispozițiile sale testamentare îi soma pe C. Tămâian și pe alți preoți să „*nu mai cumpere suflete pe valută*”⁶⁴.

îi răspundea lui Tămâian, reproșându-i că acesta, cu ocazia vizitei la Roma în 1985 ar fi trebuit să ducă autorităților Sf. Scaun o delegație din partea Corului Episcopal, prin care să i se retragă lui Riti delegația de resort. Tămâian a refuzat acest fapt (Făgăraș Birtz 2007, pp. 126-127 pentru scrisoarea lui Tămâian, pp. 127-131 pentru scrisoarea lui Prunduș). În ședința capitulară din 16.II.1988 se constata pe baza scrisorilor primite de la aceste organizații că listele cu beneficiarii ajutoarelor s-au dublat, spre nedumerirea funcționarilor din Occident. Listele (care trebuiau aprobate de episcopul Todea) ar fi trebuit să cuprindă preoți, preotese văduve, călugări și călugărițe, separat putând fi redactate liste pentru „săraci, orfani sau părăsiți”. Cf. Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 189.

⁶⁴ Un Extras din dispozițiile testamentare, datat 23.IV.1985 (data morții ierarhului) a fost publicat facsimilat și comentat de Mesaroș, Simion – *Ep. Dr. Ioan Dragomir. In memoriam*, Baia-Mare, Ed. Scriptorium, 2005, p. 32, fiind comentat la pp. 33-37. Documentul era semnat (pentru conformitate) de Justin Nohai, frate al Școlilor Creștine, nu de episcopul Justin Ștefan Paven, preotul Mesaroș recunoscând că unele date „se apropiau de adevăr” (op. cit., p. 36). A se compara cu notele Securității publicate de Mesian, Alexandru – *File din viața mea. Vol.II – în arhivele Securității*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2018, pp. 83-113, 166-167., aceste note realizate pe parcursul desfășurării evenimentelor confirmând veridicitatea testamentului lui Dragomir.

IVc. Documentul reproduce un apel redactat de preotul Vasile Maria Ungureanu (26.VII.1982), pentru realizarea unor monumente dedicate lui Mihail Kogălniceanu și episcopului Nicolae Iosif de Camilli al Iașilor, personalități cu rosturi fundamentale în viața catolicilor moldoveni. Apelul dorea mobilizarea credincioșilor moldoveni în vederea finanțării acestor proiecte, tocmai pentru a reliefa patriotismul constant în decursul istoriei a acestei minorități confesionale.

IVd. Documentul *Constatări și preocupări pentru cauza românească în Transilvania*, redactat de preoții S. A. Prunduș și Vasile M. Ungureanu, datat 3.X.1983, dorea să prezinte un scurt istoric al relațiilor greco- și romano-catolice din Cluj, sensibilizând ofițerii de Securitate în soluționarea problemei greco-catolice și modalitățile prin care aceasta ar fi putut fi rezolvată. Documentul este corelat cu cel anterior prezentat la poziția **I e**. Documentul, pe alocuri ambiguu, ar fi putut specifica precis dorința creării unor parohii românofone romano-catolice *în paralel* cu cele ale minorităților etnici, speculându-se atitudinea naționalistă a unor ofițeri de Securitate. Documentul ilustrează limpede situația confuză creată în ritul latin după introducerea noului rit liturgic (*Novus Ordo Missae*) tradus în limbile vernaculare, în 1969. Nu vorbim de o simplă traducere a liturghiei romano-catolice clasice (așa-zisul rit tridentin) ci despre un rit nou, utilizabil în limbile populare⁶⁵. Permisunile acordate preoților greco-catolici (de a sluji în bisericile romano-catolice și de a fi ajutați necondiționat de confrății de rit latin) de episcopul Aron Marton au fost trei: în 6.X.1948 (circulara prin care era întărită excomunicarea dată preoților defectați de către Iuliu Hossu și apelul pentru ajutarea rezistenților), 11.X.1948 (pastorală dată credincioșilor Nr. 2270) și în 20.X.1948 (Circulară pentru disponibilizarea

⁶⁵ Despre introducerea și traducerea noului rit în limba română sunt esențiale studiile: Dumea, Claudiu – *Aplicarea reformei liturgice*, în (număr tematic) *Dialog Teologic. Conciliul al II-lea Vatican. Adieri peste cortină*, Iași, 2003, VI, nr. 11, pp. 49-59 (episcopul Petru Pleșca era convins de perniciozitatea noii reforme) și mai ales Robu, Ioan – *50 de ani de la Conciliul Vatican II*, București, Ed. ARCB, 2014, pp. 144-189. Traducerea noului rit a fost inițiată în 1970, finalizată în 1972 și perfectată în 1978 (când s-a generalizat). În limba maghiară traducerea a fost finalizată rapid, în 1970 fiind deja tipărite noile texte.

bisericilor pentru greco-catolicii rezistenți)⁶⁶. Episcopul Jakab Antal a solicitat prin adresa nr. 1552/1979 Departamentului Cultelor permisiunea pentru celebrarea liturghiilor în limba română la Biserica „Sf. Treime” (a Piariștilor / Universității) din Cluj, adresă rămasă fără răspuns, adresă reînnoită în nr. 1298/ 25.XI.1982, de asemeni rămasă fără răspuns. Astfel a dat permisiunea în nume personal în 1984⁶⁷.

Din nefericire documentul oferă o perspectivă unilaterală asupra problemei romano-catolice (fapt evident, luându-se în considerare destinatarii), romano-catolicii ardeleni fiind supuși unei insidioase și diabolice persecuții din partea organelor de Securitate, persecuție convenabil acoperită de campania antiiredentistă maghiară. Astfel anchetele Securității de la Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba-Iulia (1977-1978), când studenții erau anchetați verificându-li-se notițele de la cursuri, condițiile improprie ale Seminarului (interzicându-se necesarele lucrări de restaurare), introducerea unui *numerus clausus* pentru candidații la preoție și la Școala de cantori, moartea provocată în urma bățăilor de la Securitate a preotului Géza Pálfi care cerea libertate pentru sărbătorile religioase de Paști și de Crăciun) au atras atenția inclusiv a românilor din Exil⁶⁸. Și nu au suferit numai credincioșii romano-catolici maghiarofoni, ci

⁶⁶ Au fost publicate în Jozsef, Marton – Márton Áron írásai és beszédei (*Scrierile și cuvântările lui Aron Marton*), Gyulafehérvár, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 1996, p. 82 (circulara din 6.X.1948) și Léstyan, Ferenc – Erdélyi Szibéria. Az erdélyi katolicizmus győzedelmes küzdelme a hithűségért 1948-1989 (*Siberia ardeleană. Lupta victorioasă a catolicismului ardelean pentru fidelitatea credinței 1948-1989*), Alba Iulia, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2003, pp. 52-55 (pentru pastorala din 11.X. și 20.X.).

⁶⁷ Pentru detalii a se vedea documentele facsimilate: Prunduș, Silvestru Augustin – *Pro memoria* (1984) și scrisoarea lui Jakab Antal către Rectoratul Bisericii Sf. Treime din Cluj, datată 22.V.1987, în Birtz, Remus Mircea – *In Memoriam P. dr. Jozsef Denderle, OschP* (1911-2002), Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2012, pp. 136-144 și 148.

⁶⁸ Vezi Grossu, Sergiu – *Le calvaire de la Roumanie Chretienne*, Paris, Ed. France Empire, 1987, pp. 90-91, 94. Despre cele două memorii redactate de protopopii romano-catolici împotriva lui numerus clausus (primul din 1.VII.1984, al doilea din 1.VIII.1986, ambele fără răspuns) vezi textul lor în Léstyan, Ferenc – Erdélyi Szibéria. Az erdélyi katolicizmus győzedelmes küzdelme a hithűségért 1948-1989 (*Siberia ardeleană. Lupta victorioasă a catolicismului ardelean pentru fidelitatea credinței 1948-1989*), Alba Iulia, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2003, pp. 252-257, 262-264. Despre preotul Géza Pálfi (14.IV.1941-12.III.1984, Tg. Mureș) a se vedea pe larg Bodeanu, Denisa; Novák, Csaba Zoltán – *Clopotul amușit. Preotul Pálfi Géza, o viață supravegheată de Securitate*, Miercurea Ciuc, Ed. Pro Print, 2011, 284 p.

și cei români, edificator fiind cazul preotului clandestin romano-catolic, medicul Martin Benedict (1931-1986)⁶⁹.

Protopopul Dr. László Dávid (17.VIII.1907 Tg. Secuiesc – 20.VIII.1992 Cluj-Napoca) a studiat teologia la Roma, luându-și doctoratul în 1932, fiind sfințit preot în 25.X.1931. A activat la Bistrița (1932-34), Brașov (1934-35), Cluj (1935-1945), Șumuleul Ciucului (1945-46), funcționând ca secretar episcopal (1946-1951), deținut politic pentru credință între 1951-1964, paroh la Făgăraș (1966-73), protopop la Alba-Iulia (1973-77), din 1977 fiind protopop de Cluj-Dăbâca. Din 1977 a fost prepozit diecezan⁷⁰.

IVe. Scrisoarea episcopului Ioan Ploscaru către ieromonahul Silvestru A. Prunduș, datată Lugoj, 12.X.1983, în ajunul plecării acestuia din urmă la Roma. Ploscaru îl conjura pe Prunduș să nu susțină teza trecerii greco-catolicilor la ritul latin, episcopii și condițiile inițiale ale Unirii cu Roma fiind obstacole insurmontabile. Scrisoarea pledează pentru libertatea Bisericii Greco-catolice, pentru avantajul celibatului sacerdotal ca factor de rezistență în persecuție.

IVf. Scrisoare autojustificativă a ieromonahului S.A.Prunduș către episcopul Alexandru Todea, datată Cluj, în 7.X. 1983 sau în zilele imediat următoare. Prunduș a evitat diplomatic să dea ochii cu episcopul din Reghin, acesta având serioase rezerve asupra poziției asumate de preotul clujean. Prunduș va susține că poziția lui exprimă doar un punct de vedere

⁶⁹ Medicul Benedict Martin a devenit frate franciscan clandestin în 1972, fiind hirotonit preot în secret de episcopul Alexandru Todea, în 1980, la Slănic Moldova. Emil Riti, participant la ceremonie, nu a divulgat nimic Securității (încă o probă că „juca dublu”). Fiind un medic excepțional, activ la Onești, deși religios, i s-a permis o vizită la Roma cu ocazia beatificării lui Ieremia Valahul, în 1983. În Occident, concelebrând, a fost delaționat în România de un confrate, din acel moment începând persecuții intense ale Securității, tentative de asasinat, vexațiuni care în final i-au provocat moartea. Actualmente este deschisă cauza lui de beatificare. Cf. Montonati, Angelo – *Când credința poate costa viața. Istoria medicului franciscan Martin Benedict*, Roman, Ed. Serafica 2017. Despre situația romano-catolicilor din România și diversivările la care erau supuși a se vedea și Broun, J. – *The Latin Rite Roman Catholic Church of Romania*, in *Religion in Communist Lands*, Oxford, Keston College, 1984, XII, nr. 2, pp. 168-184 și Deletant, Dennis – *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și dizidență în România anilor 1965-1989*, ed.I, București, Ed. Humanitas, 1998, pp. 210-213.

⁷⁰ Ferenczi, Sándor – *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára (Catalogul istoric al preoților din arhidieceza de Alba-Iulia (Transilvania))*, Budapest Kolozsvár, Ed. Szt. István, Ed. Verbum, 2009, p. 220.

asupra *ameliorării* relațiilor dintre greco-catolicii rezistenți și preoții romano-catolici, nefiind vorba de o poziție oficială. Documentele următoare (IVg și IVh) îl vor infirma, Prunduș (secondat de Ungureanu și de C. Tămâian) propunând autorităților Sf. Scaun tocmai o soluție privind întreaga Biserică Unită. Episodul legat de tentativa lui Emil Riti de a se insedia ca celebrant de rit latin în limba română la Biserica Piarștilor din Cluj a fost descris cu multă savoare de preotul Ioan Vasile Botiza în Memoriile acestuia⁷¹.

IVg, IVh. Documentul intitulat *Relație asupra situației generale a Bisericii Catolice din România și în special a Bisericii Greco-Catolice*, cu o variantă în limba română și alta în italiană, prima redactată în 17.XI.1983, a doua finalizată în 21.XI.1983. Varianta italiană este semnată de doi conducători diecezani (Prunduș și Tămâian), precum și de Vasile Maria Ungureanu, în calitate de monah bazilitan (!), cu sigla OSBM (*Ordo Sanctii Basilii Magni*). Ungureanu era la origine credincios romano-catolic, căsătorit, dar pentru a justifica colaborarea lui cu Prunduș și imixtiunile sale în problema greco-catolică, s-a înscris *pro forma* în Ordinul Bazilitan, pe care l-a abandonat în 1989, odată ce inițiativele sale s-au dovedit improductive. De remarcat că în 1988 și soția sa a trecut formal la ramura feminină a acestui ordin, deși cei doi au continuat să locuiască împreună. Cazul este comun întâlnit în Istoria Bisericii, el netrebuind a fi confundat cu căsătoriile „iosefine”. Acestea din urmă erau căsătorii formale (civile) între persoane religioase, care urmau a trăi ca fratele și sora, pentru a-și camufla apartenența la ordinele monahale, statutul sacerdotal sau episcopal. Căsătoriile „iosefine” au avut o largă practică în Moldova printre monahii franciscani clandestini⁷², fiind celebrate și în alte țări aflate sub persecuția comunistă (de pildă Cehoslovacia), un exemplu căruia i s-a făcut notorietate fiind cel al episcopului Octavian Cristian.

⁷¹, Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, pp. 148-149; Riti s-a înființat la sacristia Bisericii Piariste, terorizându-i pe preoții piariști, afirmând că „este omul Securității” și amenințându-i dacă va întâlni „picior de greco-catolic” la celebrările romano-catolice de limbă română.

⁷² Montonati, Angelo – *Când credința poate costa viața. Istoria medicului franciscan Martin Benedict*, Roman, Ed. Serafica, 2017, p. 74, 77.

Semnificativă este în cazul documentelor prezentate lipsa oricărei referințe la consultarea capitlurilor diecezane (fie el de Cluj-Gherla sau de Oradea-Mare). Documentele prezentate în 1983 Sf. Scaun sunt un model al diversiunii, ele trecând sub tăcere adevărata stare de lucruri din Biserica Romano-Catolică din România. Reacția Sf. Scaun a fost tradițională, de temporizare a acestor solicitări.

IVi. Textul Decretului Ordinarial de numire a preotului Grigore Pop (Telciu) în funcția de canonic diecezan onorar (datat Cluj-Napoca, 22.VI.1986). Decretul se dorea o recompensă morală dată preotului mărturisitor al credinței, care a avut un rol esențial în finalizarea cu bine a operației de exhumare și reînhumare a osemintelor cardinalului Iuliu Hossu, operațiune grav perturbată de un nepot al cardinalului, același care se ilustrase ca delator al acestuia⁷³. O ciudățenie canonică a acestui Decret este titulatura asumată de semnatar: *ordinariu diecezan și vicar general episcopal*, comună de altfel Părintelui Prunduș. Cele două funcții erau și sunt separate canonic (un ordinariu neputând fi și propriul său vicar general), titulatura corectă fiind cea de *vicar capitular*. Ultima ar fi presupus desigur și consultarea canonicilor diecezani, obligatorie în cazul lărgirii capitlului, fie și în mod onorific.

IVj. Documentul redactat în 26.IX.1987 la Cluj-Napoca, încredințat autorităților Sf. Scaun în 12.XI.1987 (de preotul Vasile M. Ungureanu) este un document esențial redactat de ieromonahul Silvestru A. Prunduș, de justificare a demisiei și de prezentare sintetică a administrației sale.

Pe parcursul documentului vor fi evocate figurile unor clerici romano- și greco-catolici, de la episcopii Aron Marton și Jakab Antal⁷⁴ la diverși preoți cu care Părintele Prunduș a venit în contact. De remarcat că preotul Giovanni Őcsy este de fapt János Écsy, iar parohul din Ferneziu (nenumit în document) este preotul Francisc Heinrich.

⁷³ Relatarea întâmplărilor și documentele anexe au fost publicate în broșura apărută postum: Prunduș, Silvestru Augustin – *Mormântul cardinalului Iuliu Hossu. Exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, s.ed, 2008, 48 p., accesibilă și în spațiul cibernetic: <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2011/03/hossu.pdf>.

⁷⁴ Pentru activitatea celor doi ierarhi a se vedea lucrările indicate la nota 266) capitolul II.

Prelați romano-catolici:

Lajos Bálint (6.VII.1929, Păuleni-Ciuc – 4.IV.2010, Odorheiul Secuiesc) a studiat teologia la Alba-Iulia, fiind hirotonit preot în 28.IV.1957. A slujit la Sf. Gheorghe, Sândominic, Odorheiul Secuiesc (din 1978, fiind numit protopop al aceluia district), fiind numit în 9.VII.1981 episcop titular de Novae, coadjutor al episcopului Antal Jakab, fiind consacrat episcop la Alba-Iulia în 29.IX.1981, devenind episcop diecezan în 29.IV.1990 (după retragerea monseniorului Jakab) și arhiepiscop din 5.VIII.1991. S-a retras din scaun în 18.X.1993⁷⁵.

Colasuonno, cardinal Francesco (1925, Grumo Apulia, Italia – 2003, Grumo Apulia) a fost hirotonit preot în 1947, activ în dieceza de Bari. Din 1958 a lucrat în cadrul Secretariatului de Stat al Sf. Scaun, fiind activ în Statele Unite (1962-1967), India, Taiwan, delegat apostolic în Mozambic (1974-1981), pronunțiu în Zimbabwe (1981-1985), pronunțiu în Iugoslavia (1985-1986), nunțiu apostolic în Polonia și trimis special pentru Europa Orientală (1986-1990), delegat apostolic în Uniunea Sovietică și Rusia (1990-1994) și nunțiu apostolic pentru Italia și San Marino (1994-1998). În 1975 a fost consacrat arhiepiscop titular de Truentum, fiind creat cardinal în 1998⁷⁶.

Czirják Árpád (n. 7.I.1943, Ciumani, HR) a absolvit studii de teologie la Alba-Iulia, devenind doctor în teologie al Institutului Protestant din Cluj-Napoca (1995). A fost hirotonit preot în 2.IV.1967, servind la Târgul Secuiesc (1968-1970), Cluj (1970-1979), din nou la Tg. Secuiesc, revenind la Cluj-Napoca în 1984, fiind protopop de Dăbâca (1989-2007), vicar episcopal (1994-2007), capelan pontifical din 1992, prelat papal din 2000⁷⁷.

Écsy János, OFM (9.VI.1919, Răcăștia, HD – 19.IV.1982, Șumuleul Ciucului), a urmat cursurile seminariilor franciscane din Odorheiul Secuiesc și Hunedoara, intrând în ordinul minorit în 6.X.1938. A absolvit teologia la Institutul Franciscan din Deva, fiind hirotonit preot în

⁷⁵ Ferenczi, Sándor – *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára (Catalogul istoric al preoților din arhidieceza de Alba-Iulia (Transilvania))*, Budapest Kolozsvár, Ed. Szt. István, Ed. Verbum, 2009, p. 166.

⁷⁶ A se vedea https://ro.wikipedia.org/wiki/Francesco_Colasuonno, accesat în 23.X.2018.

⁷⁷ Ferenczi, Sándor – op. cit., p. 206.

20.VI.1943. Ulterior a absolvit Universitatea *Bolyai* din Cluj (1948) licențiat în filologie franceză-română. Din 1948 a fost gardianul (superiorul local) al Mănăstirii Franciscane din Dej, din 1951 trecând în domiciliu obligatoriu. A predat noilor postulanți (clandestini) limba română și istoria. Arestat în 26.VI.1961, a fost condamnat la 3 ani de închisoare, fiind eliberat în 1964, slujind în parohia Agnita iar din 1970 la Șumuleul Ciucului, contribuind esențial în restaurarea materială și spirituală a acelui sanctuar. A publicat și două studii legate de istoria literaturii române: *Eminescu și catolicismul* (Cluj, 1947) și *Franciscanii în istoria literaturii române* (Cluj, 1948)⁷⁸. Fiind un preot foarte iubit de credincioși (deci „deranjant” pentru autorități) a circulat insistent zvonul că Securitatea i-a grăbit sfârșitul⁷⁹.

Eröss Lajos (10.X.1919, Bîrzava, HR – 29.XI.2004 Alba Iulia), a studiat teologia la Alba-Iulia și la Cluj, fiind hirotonit preot în 6.VI.1943. A slujit la Plăieșii de Jos, Brașov, Cluj (între 1951-1954), fiind și deținut pentru credință în 1954. A fost paroh la Colțești (Alba) între 1954-1965, fiindu-i stabilit domiciliu obligatoriu la Toplița. Din 1972 a lucrat la administrația eparhială din Alba-Iulia, fiind numit prepozit în 1985, pensionându-se în 1994⁸⁰. Preotul Eröss a fost și îndrumător duhovnicesc al maicii Maria Estera Vlas în timpul cât ea era internată la Săvădisla, în Sanatoriul TBC, el fiind paroh la Colțești (în apropiere).

Fejér Gábor (14.I.1907, Lunca de Jos, HR-18.I.1986 Cluj-Napoca) a studiat teologia la Alba-Iulia, fiind hirotonit preot în 29.VI.1929. A servit la Reghin, la Cluj (1930-31 la parohia *Sf. Petru*, apoi la parohia *Sf. Mihai*), Lemnia (1936-1948), devenind paroh al *Bisericii Neprihănitei Inimi* din Cluj în 1948⁸¹.

Heinrich Francisc (Ferenc) (n. 29.VII.1941, Foeni, SM) a absolvit studiile teologice la Alba-Iulia, fiind hirotonit preot în 25.IV.1965. A funcționat la parohiile din Baia-Mare, Baia Borșa (MM) (1967-1974), din nou

⁷⁸ cf. https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%89csy_L%C3%A1szl%C3%B3_J%C3%A1nos accesat în 16.X.2018, dar și Bartalis, János, OFM – *Halálra ítélve. Erdélyi ferencesek története 1949-1989 – ig (Osândiți la moarte. Istoria franciscanilor ardeleni între 1949-1989)*, Deva, s.ed., 2001, pp. 52-56, 106-107.

⁷⁹ Broun, J. – *The Latin Rite Roman Catholic Church of Romania, in Religion in Communist Lands*, Oxford, Keston College, 1984, XII, nr. 2, p. 175.

⁸⁰ Ferenczi, Sándor – op. cit., pp. 230-231.

⁸¹ Ferenczi, Sándor – op. cit., p. 238.

la Baia-Mare, la parohia *Sf. Elisabeta* (din 1974) având în subordine și Filiala Lunci-Ferneziu. Din 1999 a fost numit canonic al diecezei de Satu-Mare, în 2017 devenind cetățean de onoare al orașului Baia-Mare. Autor a 14 volume de predici și meditații⁸².

Lékai, cardinal László (1910, Zala-1986 Esztergom) a fost hirotonit preot în 1934, administrator apostolic al diecezei de Veszprém (1972-1976), consacrat episcop în 1972, numit arhiepiscop de Esztergom în 1976, când a fost creat și cardinal⁸³. A fost considerat un prelat fidel regimului comunist și *Ost-politkului*, numit tocmai pentru a înlătura moștenirea spirituală a cardinalului mărturisitor Jozsef Mindszenty. Atitudinea sa distantă față de episcopul clandestin Alexandru Todea era perfect explicabilă.

Sánta, István (18.XI.1926 Voivodeni – 28.IX.1987, Micălaca AR) a studiat teologia la Alba-Iulia, fiind sfințit preot în 1951 de episcopul István Fiedler la Oradea. A slujit la Reghin, Oituz, fiind deținut pentru credință între 1958-1964, apoi la Valea Crișului (Covasna) între 1964-1970, la Cohalm (1970-1972), apoi la Vulcan (1972-1981) când se va transfera la dieceza Timișoarei⁸⁴.

Szakács Lajos (n. 12.XII.1952, Nicolești HR) a studiat teologia la Alba-Iulia, fiind hirotonit preot în 22.VI.1980. A activat la parohia *Sf. Mihai* din Cluj-Napoca, din 1983 deservind parohia *Inimii Neprihănite a Mariei* din Cluj (str. Arieșului), din 1990 fiind transferat la Miercurea Ciuc, devenind director al Liceului *Sf. Maria Ajutătoarea*. A ajuns protopop al Miercurii Ciuc⁸⁵.

Tamás Simon, OschP (5.XI.1912, Satu Mare HR – 5.VII.1990, Cluj-Napoca) a intrat în 1928 în Ordinul Piarist, luându-și licența la Universitatea „Regele Ferdinand” din Cluj în istorie și latină, în 1932. A fost sfințit preot în 20.VI.1937, activ în școlile piariste din Carei (1937-1938) și Cluj (din 1938). Și-a luat un doctorat la Universitatea Bolyai în 1947 cu o teză despre schisma din 1054, fiind și ultimul director al Liceului Piarist din

⁸² Cf. <https://www.szatmariegyhazmegye.ro/a-szatmari-egyhazmegye-papjai/>, accesat în 16.X.2018.

⁸³ A se vedea https://it.wikipedia.org/wiki/L%C3%A1szl%C3%B3_L%C3%A9kai, accesat în 23.X.2018.

⁸⁴ Ferenczi, Sándor – op. cit., p. 390.

⁸⁵ Ferenczi, Sándor – op. cit., pp. 408-409.

Cluj, înainte de naționalizarea acestuia (1947-1948). A activat apoi la Alba-Iulia, Arad (1951-1954), fiind numit rector al Bisericii Piariste din Cluj în 1954, poziție ocupată până în 1981, pensionându-se în 1988⁸⁶. A nu fi confundat cu nepotul său, **István Simon, OschP** (1921-1995), licențiat în istorie și latină, după studii făcute la Budapesta și la Cluj, activ la Hunedoara, la Alba-Iulia (ca profesor de limba latină și maghiară) între 1969-1981, din 1981 devenind rector al Bisericii Piariste din Cluj-Napoca⁸⁷.

Comportamentul acestor preoți față de credincioșii români a fluctuat ținându-se seama și de ingerințele Ministerului / Departamentului Cultelor (care până la sfârșitul anilor '60 ai sec.XX interzicea predicile în limba română în decursul serviciilor celebrate în latinește, iar după 1980 a favorizat celebrarea ritului latin nou în limba română concurențial față de limbile minoritare). Cel puțin unul dintre aceștia era și informator al Securității, comportamentul său (favorabil sau defavorabil) în această problemă fiind consecința „marșrutizării” primite de la ofițerul său de legătură.

Relatarea Părintelui Prunduș începe cu momentele din 1948, insistând asupra existenței ternarelor, din care ar fi făcut și el parte, cu preoții Nicolae Pura, Vasile Ilea, Vasile Aștilean (deși Ilea a reușit să fugă din România la finele anului 1948, iar Prunduș a fost în detenție în intervalul ianuarie-octombrie 1949). Insistența asupra acestei structuri (Sf. Scaun cunoștea din sursa sigură a regentului O'Hara pe cei abilitați să conducă dieceza în lipsa lui Hossu: Vidican, Pura, Chertes, Grigore Strâmbu, Cosma Avram) demonstrează doar dorința ieromonahului clujean de a rescrie într-un anumit fel istoria clandestinității. Vor fi oferite date asupra întâlnirilor Prunduș Hossu între 1955-1956, contactele lui Aron Marton cu episcopii greco-catolici în 1955 și 1956, precum și informații asupra participării provizorii a greco-catolicilor la slujbele romano-catolice. Momentul petiționar din 1956 va fi și el *rescris*, după cum poziția de rezistență și de militanță a mitropolitului ales Alexandru Rusu va fi îngroșată cu o tușă neverosimilă (acuza adusă lui Hossu și Prunduș că ar

⁸⁶ Reissinger, László András; Kosztin, Péter (coord.) – *A kolozsvári piarista öregdiakok emlékkönyve* (Albumul vechilor elevi ai piaristilor clujeni), Kolozsvár (Cluj), s.ed., 1992, pp. 97-98.

⁸⁷ Ibidem, pp. 133-134.

dori îngroparea Bisericii Unite – în realitate memoriile lui Hossu ne arată cum el, Ioan Bălan și Alexandru Rusu țineau conferințe episcopale și se sfătuiau permanent)⁸⁸. Vor fi menționați și preoții cu rol major în manifestările publice din 1956, unii din ei devenind martiri: preotul mărturisitor Vasile Chindriș (1905-1972)⁸⁹, preoții martiri Izidor Ghiurco (1904-1959)⁹⁰, Augustin Bacoțiu (1909-1961)⁹¹ și Teofil Băliban (1906-1964)⁹².

O altă afirmație problematică redactată de Părintele Prunduș va fi cea în legătură cu ocuparea postului în administrația eparhială ortodoxă a Clujului, Prunduș insistând că ar fi avut acceptul cardinalului Hossu, al lui Pura și al celorlalți episcopi diecezani. Documentele prezentate anterior ca și celelalte surse edite infirmă acest fapt, Prunduș fiind sigur dezavuat de Hossu, Dragomir și de Todea.

Prunduș va oferi date inedite despre deschiderea episcopului Aron Marton în privința greco-catolicilor și a serviciilor divine romano-catolice în limba română în 1969, precum și despre înmormântarea episcopului Aron în 4.X.1980 la Alba-Iulia (au participat și episcopii greco-catolici clandestini) și întâlnirea glacială între episcopul Alexandru Todea și cardinalul Lekai.

Ieromonahul clujean va insista asupra primirii sarcinii ordinare din partea canonicului Pura în 1981, prin numire, confirmând lipsa consultării capitolului diecezan și lipsa unor alegeri (fie ele și *pro-forma*)

⁸⁸ A se vedea memorialistica lui Iuliu Hossu și Ioan Ploscaru. Hossu, Iuliu – *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului dr. Iuliu Hossu, Cluj-Napoca*, Ed. Viața Creștină, 2003, pp. 400-445, mai ales pp. 400-401; Ploscaru, Ioan – *Lanțuri și teroare*, ed. I, Timișoara, Ed. Signata, 1993, pp. 296-300. Rusu era adeptul liniei tradiționale greco-catolice, Hossu prognoza conflicte româno-maghiare, opunându-se ideii de frecventare permanentă a bisericilor latine, Ioan Bălan era posibilist dacă situația ar fi permis-o. Despre reconstrucția autentică a evenimentelor greco-catolice din Clujul anilor 1955-1956 a se vedea Hossu, Gelu – *Sus inimile. Acțiunea greco-catolicilor pentru repunerea în drepturi a Bisericii în 1955-56. Dumnezeuiasca Liturghie din 12 august 1956*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2016. Pentru deznodământul biografic al protagoniștilor vezi op. cit., pp. 211-219.

⁸⁹ Vezi medalionul biografic la Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori...*, pp. 56-59.

⁹⁰ Moisin, Anton – *Martirologiu românesc. Volumul I*, Sibiu, Ed. Imago, 2004, 327 p., pp. 145-147.

⁹¹ Ibidem, pp. 28-30.

⁹² Ibidem, pp. 42-55.

pentru un vicar capitular. Mai mult, relatarea părintelui nu consemnează nimic despre alegerea unui prepozit capitular (conducătorul capitular). În acest document, deși este relatată reconstituirea capitlului diecezan de către Nicolae Pura, nu se precizează nimic despre activitatea acestuia.

În schimb Prunduș va insista (chiar amănunțit) asupra problemei participării *nereveniților* la slujbele romano-catolice, și reacțiile diferiților preoți sau episcopi romano-catolici implicați în acest proces. Se reliefează rolul activ al preotului Vasile M. Ungureanu, folosit ca un *alter ego* al ieromonahului Prunduș. Prunduș se va feri să menționeze intervenția sa total necanonică în problemele diecezei unite a Maramureșului, ca și reacțiile de dezaprobare din partea episcopilor Todea, Dragomir și (mai fine, dar categorice ale lui) Ioan Ploscaru. Prunduș va scăpa informații prețioase despre opoziția față de politica lui din partea monahiei Maria Ionela Cotoi, a episcopilor Todea, Emil Riti dar și a preotului mărturisitor al credinței Alexandru Bochiș⁹³. Un detaliu inedit va fi cel referitor la scrisoarea redactată de Alexandru Todea în 1987 către Aula Episcopală din Alba-Iulia prin care noul proedru al Bisericii Unite stipula clar că nu are nicio pretenție legată de cult din partea romano-catolicilor maghiari. De altfel episcopii Dragomir și Todea (dar și Ioan Ploscaru) și-au dat seama rapid de caracterul diversionist al propunerilor de romano-catolicizare. Cel

⁹³ Preotul profesor Alexandru Bochiș (25.III.1915, Borșa, Cluj – 1987, Cluj-Napoca) a studiat teologia la Cluj și la Roma (un an), optând pentru căsătorie. Ca preot a absolvit și Conservatorul de Muzică din Cluj, devenind și profesor de muzică. A deservit parohia Sânnicoară-Cluj. Odată cu debutul persecuției în 1948 s-a retras la Dej, predând muzica la Liceul Andrei Mureșianu, fiind deținut administrativ între 18.I.1951-22.XII.1952 la Canal. La ieșirea din prima detenție a putut fi angajat ca desenator tehnic CFR, ulterior ca și corist la Opera Română din Cluj. Implicându-se în mișcarea petiționară din 1956 a fost din nou arestat, fiind condamnat în 11.VII.1957 la 6 ani temniță pentru „agitație”, fiind eliberat prin grațiere în 26.I.1963. Cei doi copii ai săi au fost persecutați din cauza „originii sănătoase”, neputând absolvi liceul și studiile superioare decât prin schimbarea numelui. Cf. Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori ...*, pp. 41-45, cu textul sentinței penale din 1957, da și foile matricole penale:

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2005.%20Blejan%20-%20Bolcu/Bochis%20Alexandru/P1110157.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2005.%20Blejan%20-%20Bolcu/Bochis%20Alexandru/P1110155.JPG>

<http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2005.%20Blejan%20-%20Bolcu/Bochis%20Alexandru/P1110156.JPG>.

ce scrie aceste rânduri sintetizate într-un studiu precedent amplitudinea acestei diversiuni: „prin lovitura (romano-catolicizării – n.n.) dată cu binecuvântarea Sf. Scaun, statul comunist 1) își îndatora mai puternic Biserica Ortodoxă Română, care scăpa de concurentul clandestin din 1948, 2) reputa un succes diplomatic (soluționarea *problemei catolice*), de fructificat ulterior printr-un acord sau un concordat cu Sf. Scaun, 3) obedientizarea noii ierarhii catolice românofone (care dobânda un statut legal), 4) exacerbarea tensiunilor româno-maghiare, 5) erodarea bastioanelor culturale și spirituale ale minorităților naționale (maghiară, germană, slovacă), 5) disensiuni intracatolice, de exploatat ulterior.”⁹⁴ De remarcat că și alți preoți cu activitate clandestină, din alte dieceze, au privit asemănător evenimentele⁹⁵.

Desigur că activitatea lui Emil Riti va fi dezavuată de ieromonahul clujean, recunoscându-se însă relația apropiată a acestuia cu episcopul Todea.

Părintele Prunduș va menționa câteva documente eclesiastice emise de el sau de alți clerici, care au fost deja publicate anterior. Pentru a avea o privire panoramică a acestora le vom prezenta în ordinea lor cronologică, indicând și locul publicării.

- 1) Memoriu către Departamentul Cultelor, 9.II.1959, semnat de seminariștii Pantelimon Așteleanu, Virgil Florian și Lucian Mureșan, prin care aceștia, declarându-se romano-catolici, fiind nevoiți să renunțe la studiile teologice de la Alba-Iulia, și nefiind primiți la Seminarul Romano-Catolic de la Iași, în urma dispozițiilor oficiale, solicită reexaminarea cazului lor. (Făgăraș Birtz 2007, pp. 47-48).
- 2) Scrisoarea lui Alexandru Todea către Papa Ioan Paul al II-lea, prin care sunt propuse candidaturile a unor noi episcopi, din 18.IV.1981 (republicată în Birtz 2007, pp. 70-72, după Marcu, Vasile – *Drama*

⁹⁴ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti ...*, p. 42; Birtz, Remus Mircea – *Cronologia ordinarilor diecezani...*, p. 129.

⁹⁵ Despre diversiunea romano-catolicizării a se vedea și Mesaroș, Simion – *Reflecții și dezvăluiri*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2004, pp. 105-120; dar și documentele redactate de Securitate publicate în Mesian, Alexandru – *File din viața mea. Vol.II – în arhivele Securității*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2018, pp. 61-71, 82-89, 92-93, mai ales pp. 166-167.

Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică), București, 1997, Ed. Crater, pp. 201-204).

- 3) Scrisoarea lui S.A. Prunduș către episcopul Ioan Chertes din 24.V.1981, prin care îi solicită aprobarea pentru poziția ordinală (Birtz 2006, pp. 78-82).
- 4) Scrisoarea pastorală a lui S.A. Prunduș – *Către frații în Hristos din Baia-Mare*, din 11.VI. 1981, prin care îi îndeamnă la frecventarea liturghiilor romano-catolice românofone de la Ferneziu (Birtz 2006, pp. 83-86).
- 5) Scrisoarea lui S.A. Prunduș către Papa Ioan Paul al II-lea din 21.VI.1981, prin care solicită dispensarea din funcția de conducere (de fapt o confirmare a acesteia!) (Birtz 2006, pp. 76-77).
- 6) Scrisoare semnată de S.A. Prunduș (ordinariu) și Vasile M. Ungureanu către episcopul Antal Jakab din 8.VIII.1984, în care cer liturghii romano-catolice românești zilnice la Biserica Piaristă din Cluj (Birtz 2012, pp. 145-146).
- 7) Comunicat *Eparhia Română Unită de Cluj-Gherla. Spre luare la cunoștință și conformare*, redactat de S.A. Prunduș, datat 11.I.1985, prin care se opresc comentariile legate de consacrarea unui eventual episcop, ca și discuțiile asupra oportunității frecventării slujbelor romano-catolice (Birtz 2006, pp. 96-97).
- 8) Scrisori de admoniere către Emil Riti, redactate de S.A. Prunduș, două datate 23.IV.1985, una din 8.VI.1985 (Birtz 2006, p. 98, 100, 102), noul episcop fiind somat să prezinte probe și argumente legate de noua sa condiție.
- 9) *Comunicare*, datată 10.IX.1985, semnată de Alexandru Todea, S. A. Prunduș, Ioan Ploscaru, C. Tămâian, prin care să nu fie luate în considerare pretențiile jurisdicționale ale celor trei neo-episcopi (Birtz 2006, p. 132).
- 10) Scrisoare către papa Ioan Paul al II-lea, datată 10.X.1985, pentru dezavuarea celor trei episcopi consacrați de Ioan Dragomir, asumată de Todea, Ploscaru, Prunduș și Tămâian (Birtz 2006, pp. 137-141).

- 11) *Anunț*, datat 14.III.1986, privind alegerea lui Alexandru Todea în calitate de mitropolit al Bisericii, semnat de Todea, Ploscaru, Prunduș, Tămâian, contrasemnat de Chertes (Birtz 2006, p. 133).
- 12) *Comunicare și decizie*, datată 14.III.1986, semnată de Todea, Ploscaru, Prunduș și Tămâian, la care ulterior s-a obținut semnătura lui Chertes („am citit și semnez”), de dezavuare a celor 3 neo-episcopi (Birtz 2006, pp. 134-136).
- 13) *Circulară pentru Eparhia Greco-Catolică de Cluj-Gherla*, datată Paști 1986 (4.V.1986), semnată de S.A. Prunduș, de reiterare a ideilor din ultimele 5 documente anterioare (Birtz 2006, pp. 153-157).
- 14) *Comunicat*, datat 6.IX.1986, semnat de S.A. Prunduș, de dezavuare a Comitetului pentru Libertatea Bisericii Române Unite, de dezavuare a monseniorului Octavian Bârlea, a celor 3 episcopi, a celor ce se opun romano-catolicizării (Birtz 2006, pp. 142-151).
- 15) Scrisoare a lui S.A. Prunduș către episcopul Alexandru Todea, datată 14.I.1987, relatând despre ultimele evenimente diecezane și cerând sprijin, propunând și semnarea unei *Cărți de mărturie*, pentru confirmarea alegerii mitropolitane (Făgăraș Birtz 2007, pp. 112-116).
- 16) Scrisoare a lui S.A. Prunduș către Alexandru Todea, datată 21.I.1987, reiterând idei expuse anterior și cerând măsuri mai energice împotriva „dizidenților” (Făgăraș Birtz 2007, pp. 116-118).
- 17) Două *Comunicate*, privind dieceza de Maramureș, date 2.IV.1987, semnate și de S.A. Prunduș, de dezavuare a episcopului Octavian Cristian, care primise jurisdicția în acea dieceză de la episcopul Ioan Dragomir (Făgăraș Birtz 2007, pp. 118-119, 119-121).
- 18) Scrisoare a lui S.A. Prunduș către Lucian Mureșan, numit de Alexandru Todea ordinariu diecezan al Maramureșului, datată 3.IV.1987, prin care acesta este îndemnat să-și consolideze poziția în eparhie (Făgăraș Birtz 2007, pp. 121-123)⁹⁶.

⁹⁶ Despre prezența și poziția lui S.A. Prunduș la Baia-Mare în data de 31.I.1987, eveniment care nu a scăpat informatorilor locali ai Securității, vezi Mesian, Alexandru – *File din viața mea. Vol.II – în arhivele Securității*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2018, pp. 143-146. Lucian Mureșan numit de Alexandru Todea ordinariu diecezan a preferat să se retragă, având o atitudine rezervată, până la limpezirea situației sale.

- 19) *Scrisoare deschisă către Preotul Alexandru Chindriș* (vicar general al diecezei de Maramureș, desemnat de Ioan Dragomir) semnată de S.A. Prunduș, datată 6.IV.1987, prin care acesta este îndemnat să abandoneze conducerea diecezană stabilită de episcopul Ioan Dragomir (Făgăraș Birtz 2007, pp. 123-126).
 - 20) *Decizie Capitulară*, datată 24.IV.1987, semnată de canonicii diecezei de Cluj-Gherla, prin care erau propuși 3 episcopabili pentru această dieceză (S.A. Prunduș, Gavril Dăncuș și Liviu Pandrea), Prunduș dorind să renunțe la oficiul diecezan (Birtz 2006, pp. 159-161, Birtz 2007, pp. 74-76). În realitate era o tentativă *in extremis* pentru a-și salva poziția.
 - 21) Scrisoare a preotului Vasile M.Ungureanu către episcopul Antal Jakab, datată 27.IV.1987, prin care acesta protestează că nu este lăsat să asculte spovezi în Biserica Piaristă din Cluj, cartonul prin care își marca banca în acest scop fiindu-i înlăturat (Birtz 2012, p. 147).
 - 22) Scrisoarea episcopului Antal Jakab către preotul Tamás Simon, OschP, datată 22.V.1987, prin care se avertizează că V.M. Ungureanu nu a primit delegație canonică din partea ierarhului diecezan (de Alba-Iulia) de a asculta spovezi în bisericile romano-catolice dependente de acesta (Birtz 20102, p. 148).
 - 23) Scrisoare semnată de S.A. Prunduș către episcopul Antal Jakab, datată 27.V.1987, prin care acesta protestează împotriva măsurii canonice prohibitive luate împotriva lui V.M.Ungureanu (Birtz 2006, p. 158).
 - 24) *Comunicat* al diecezei de Cluj-Gherla, datat 31.VII.1987, semnat de Tertulian Langa, noul vicar general, care anunță demisia lui Prunduș și preluarea ordinariatului de către Alexandru Todea (Birtz 2006, p. 162).
 - 25) Scrisoare a lui Alexandru Todea către S.A. Prunduș, datată 25.VIII.1987 prin care îi mulțumește acestuia pentru renunțarea în favoarea sa și actul de umilință făcut de Prunduș (Birtz 2006, p. 162).
- Deși nu privește perioada prezentată în document, *Scrisoarea Către Întreaga Biserică Română Unită*, datată 16.VI.1988, semnată de ordinarii diecezani Todea, Tămâian, Ploscaru, Mureșan și T. Langa (în calitate de

vicar general) (publicată în Birtz 2007, pp. 78-85) este documentul colectiv sintetic pentru reorientarea întregii provincii mitropolitane în privința succesiunii fostului conducător Ioan Dragomir și în privința romano-catolicizării „nereveniților”.

Observăm că aceste documente au caracter istoric și juridic (normele canonice beneficiind de o elastică și subiectivă interpretare) și prea puțin pastoral. Adevăratele scrisori pastorale, date cu ocazia sărbătorilor religioase, vor fi inițiate și distribuite la inițiativa episcopului Alexandru Todea.

Deși concepute și asumate de ieromonahul Silvestru Augustin Prunduș, OSBM aceste documente erau semnate în nume propriu, în calitate de „ordinariu diecezan și vicar general”, dovedind o confuzie majoră de drept canonic.

Este surprinzătoare convocarea capitlului diecezan doar la sfârșitul mandatului deținut de S.A. Prunduș, și doar cu scopul (diplomatic) de salvare a propriei poziții. Din înseși documentele emise de ordinariul substituit se remarcă ignorarea capitlului în problemele diecezane fundamentale (celebrarea într-un alt rit, problema jurisdicției episcopilor Chertes și Riti, problema exhumării osemintelor cardinalului Hossu, raporturile cu ceilalți ordinari diecezani, problema ajutoarelor Caritas etc.). Prunduș a preferat să colaboreze cu unii preoți care la un anumit moment se bucurau de încrederea sa (aproape nelimitată), de pildă Vasile Maria Ungureanu, Pantelimon Așteleanu (1931-2001), prin acești intermediari el căutând soluționarea delicatelor probleme diecezane.

Aici aflăm și un motiv major de dezavuare a părintelui Prunduș, care recunoaște onest că era evitat la sfârșitul mandatului său de episcopii romano-catolici (chiar și de episcopul Ioan Robu, care recunoștea validitatea consacrării episcopale a lui Emil Riti!), ba chiar și de prietenii săi, Coriolan Tămâian și Ioan Ploscaru.

Ce *nu* precizează documentul (scuzabil pentru perioada în care el a fost conceput și pentru modul în care urma să fie trimis la Roma) sunt tocmai datele legate de starea diecezei: câți preoți neuniți erau activi, câți preoți noi clandestini au fost hirotoniți, câți dintre cei trecuți la Ortodoxie au revenit în Biserica Greco-Catolică (fie și în urma pensionării lor), care

erau proiectele asumate de Capitlul diecezan (bunăoară cel al reformei liturgice⁹⁷).

Demisia ieromonahului Silvestru A. Prunduș a dat satisfacție episcopului Alexandru Todea, care reușea astfel împlinirea unui mai vechi vis al său, de a primi ordinariatul diecezei de Cluj-Gherla, dar și în alte cercuri bisericești ale altor dieceze greco-catolice⁹⁸.

Departamentul Securității Statului a realizat o sinteză asupra activității Corului Episcopal greco-catolic în 30.VIII.1989, evaluând și activitatea ordinariatului de Cluj-Gherla. Merită citat un fragment din acest document⁹⁹, permițându-ne sublinierea (prin caractere îngroșate) unor accente relevante: „... Pe fondul deosebiriilor de vederi exprimate de membrii „Corului Episcopal”, organele de securitate au acționat în direcția accentuării disensiunilor și neutralizării elementelor cele [sic!] mai reacționare și fanatice din rândul deservenților fostului cult, astfel:

1. Prin măsuri combinate, inclusiv prin realizarea unor **contactări periodice**, efectuate în baza unor orientări de ansamblu, urmărite și controlate atent de Direcția I, s-a acționat pentru limitarea influenței exercitate în rândul deservenților și credincioșilor de mitropolitul Todea Alexandru, susținut de episcopul Ploscaru Ioan din Lugoj.
2. Curentul „moderat” condus de Tămâian Coriolan, la care a aderat într-o oarecare măsură și preotul Prunduș Augustin din Cluj, care susține ideea adoptării ritului latin, **a fost sprijinit** de organele de securitate, întrucât se situează pe poziții ferme de combatere a iredentismului maghiar în Transilvania. Prin **contactări periodice** membrii influenți ai acestui grup

⁹⁷ Proiectul a fost demarat de Nicolae Pura în 1974, iar până la sfârșitul anului 1987 cei implicați în studiul acestei probleme au elaborat vreo 15 (cincisprezece) variante ale Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur. Cf. Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, pp. 133-135. Ceea ce părintele Botiza trece sub tăcere este faptul că Roma cerea o reformă a riturilor orientale în sensul îndepărtărilor latențelor latinizante și revenirea lor la matca tradițiilor orientale „neunite”.

⁹⁸ O notă informativă dată de delatoarea „Mihaela Ionescu” din Sighet, privind-o pe credincioasa greco-catolică activă Olga Pop, în data de 20.X.1987 consemna preluarea jurisdicției clujene de către Alexandru Todea, „Prunduș fiind silit să demisioneze de Vatican, fiind găsit necorespunzător”. Cf. Mesian, Alexandru – *File din viața mea. Vol.II – în arhivele Securității*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2018, pp. 176-177.

⁹⁹ Vasile, Cristian – *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945-1989. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003, pp. 128-133.

au fost încurajați să solicite efectuarea serviciului religios în limba română, în bisericile maghiare, să respingă provocările emigrației reacționare¹⁰⁰, să izoleze elementele fanatice și să diminueze influența lui Todea Alexandru asupra credincioșilor din zonă.

3. *Asupra grupului „extremist” constituit din cei doi episcopi nerecunoscuți (Paven Justin și Riti Emil¹⁰¹), susținuți de Chindriș Alexandru din Satu Mare, Marian Gheorghe și Miclăuș Vasile din Baia Mare la care se adaugă anturajul călugăriei Maria Cotoi, zisă și Ionela din București, organele de securitate au acționat cu fermitate pentru destrămare și neutralizare, scop în care a fost utilizată o gamă diversă de mijloace ale muncii¹⁰² [...] În prezent grupul „extremist” este izolat și dezorientat, influența sa în rândul preoților și credincioșilor greco-catolici a fost anihilată, iar legăturile cu Vaticanul sunt practic întrerupte.*
4. *Din informațiile obținute recent se constată apariția unor noi grupuri care se situează pe poziții de „independență” față de Todea Alexandru, dintre care se detașează cele conduse de Langa Tertulian și Prunduș...¹⁰³”*

Analiza Securității se dovedește a fi un epitaf potrivit pentru situația Ordinariatului diecezan de Cluj-Gherla la mijlocul anului 1989.

¹⁰⁰ Aici era vizată poziția monseniorului Octavian Bârlea, din Munchen și a altor clerici din Exil care realizau caracterul diversionist al unor proiecte „de soluționare” a problemei greco-catolice.

¹⁰¹ Spre deosebire de Emil Riti (informator care „juca dublu”) căruia i se tolerau diferite luări de poziție (inclusiv aprobarea călătoriei în Occident în vara anului 1985), episcopul Justin Paven a fost tracasat de ofițerii de Securitate și de Miliție până în noiembrie 1989. Episcopul Octavian Cristian a decedat în 13.II.1989. Este surprinzătoare execrarea memoriei episcopilor Paven și Octavian, ba chiar și a celei lui Emil Riti, la intervale de timp apreciabile după evenimentele descrise, de pe aceeași poziție ca cea a Direcției I a DSS din 1989. Un exemplu la Mesian, Alexandru – *File din viața mea. Vol.II – în arhivele Securității*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2018, pp. 147-165, mai ales pp. 172-175, în care episcopul sintetizează „când dai mâna cu diavolul devii slugă a diavolului” (p. 174), aforism corect dar aplicabil altora, nu tracasărilor și hărțuirilor episcopi Octavian Cristian și Justin Paven. Relevant devine faptul că Emil Riti, deși informator, nu a fost sprijinit de Securitate în consolidarea poziției sale diecezane, dimpotrivă a fost denigrat ca ceilalți doi confrați ai săi.

¹⁰² Printre care calomnia, zvonurile colportate asupra sănătății mintale a episcopului consacrat Ioan Dragomir, ridiculizarea dispozițiilor testamentare a acestuia etc. Un exemplu clasic este cel al documentului inserat la poziția 19) a acestui capitol.

¹⁰³ Vasile, Cristian – *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945-1989. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003, pp. 131-132.

În urma prezentării documentelor comentate putem evidenția câteva concluzii:

- 1) Părintele Prunduș nu a beneficiat de o poziție canonică în conducerea clandestină a diecezei de Cluj-Gherla în intervalul 1948-1970, el fiind un preot extrem de activ în clandestinitate, asemeni altor confrăți ai săi (Leon Manu, Emil Riti, Vasile Chindriș, Vasile Cesereanu), care la rândul lor nu aveau răspunderi canonice diecezane ci au fost colaboratori activi și harnici ai conducătorilor diecezani de drept: Iuliu Hossu, Gheorghe Vidican, Nicolae Pura, Ioan Chertes, Cosma Avram sau Grigore Strâmbu.
- 2) În urma decesului cardinalului Hossu, capitlul clujean a rămas cu trei membri activi (Vidican, decedat și el în 1971, Cosma Avram și Nicolae Pura, Titus Mălai nemaiavănd contacte cu dieceza din 1940), ieromonahul S.A. Prunduș dorind cu ardoare o cooptare capitulară. Formula celor trei va sta la inspirația ideii *ternarelor diecezane*. Faptul cooptării lui Prunduș s-a putut realiza doar după decesele prepozitului Vidican și al canonicului Cosma Avram (1976).
- 3) Nicolae Pura a așteptat până în 1978 reconstituirea Capitlului diezean, tocmai în vederea selecționării unor colaboratori docili.
- 4) Veleitarismul părintelui Prunduș, dublat de o impresionantă erudiție istorică și liturgică, precum și câteva proiecte ecumenice îl împingeau spre o funcție de conducere diezeană, în care să-și poată pună în aplicare propriile proiecte eclesiastice.
- 5) Aceste proiecte nu aveau girul moral al celorlalți episcopi greco-catolici, nici al superiorului monahal Gheorghe Marina, figura părintelui Prunduș fiind privită cu suspiciune și de proedrii Bisericii Unite, Ioan Dragomir și ulterior Alexandru Todea. Această suspiciune i-a îngreunat mult mandatul, Prunduș evitând să se folosească de colaborarea capitulară, colaborare care i-ar fi întărit canonic și moral poziția.
- 6) Inițiativele părintelui Prunduș, adesea *stridente* în ochii altor confrăți, nu erau întotdeauna luate la sugestia unor mai mult sau

mai puțini curtenitori ofițeri de Securitate, ele fiind influențate și de locuțiunile spirituale ale maicii Maria Estera Vlas.

- 7) Cariera sacerdotală a lui Emil Riti (beneficiarul unui prestigiu eroic din anii detenției), acceptarea acestuia de a deveni informator al Securității, considerat ca persoană de încredere a episcopului Todea, responsabil cu listele beneficiarilor de ajutoare din străinătate, au constituit argumente puternice în pretenția acestuia asupra conducerii diecezei clujene, la care se adăuga și delegarea canonică oferită de cardinalul Iuliu Hossu.
- 8) Din nefericire Prunduș și Riti erau persoane incompatibile între ele, orice înțelegere între cei doi fiind imposibilă. De aici atitudinea lor de curtare simultană a episcopului Ioan Dragomir (proedru al Bisericii între 1970-1985) și în paralel a episcopului Todea (acesta având prestigiul administrației apostolice a Blajului).
- 9) Titularul jurisdicției ordinariale de Cluj-Gherla era considerat de proedrii Dragomir și Todea (inițial), precum și de episcopii ortodocși proveniți din rândurile greco-catolicilor (Teofil Herineanu, Vasile Aștilean) a fi episcopul Ioan Chertes. Numele lui va fi folosit în mod speculativ de părintele Prunduș, acesta dorind să se prevaleze de girul spiritual al ierarhului nășăudean.
- 10) Nerespectarea unor *forme procedurale* canonice (de pildă reuniuni capitulare la Năsăud, în casa / grădina lui Chertes, sub pretextul aniversărilor onomastice, a zilelor de naștere sau consultarea capitulară în vederea validării ca *vicar capitular*, alegerea unui *prepozit capitular*, numirea cu acord capitular a unui *vicar diecezan*) a determinat nu doar o contestare masivă a actelor ordinariale după 1976, ci și o stare bulversantă în dieceză, inclusiv în orientarea pastorală a preoților și credincioșilor.
- 11) Această stare bulversantă a fost abil și constant exploatată de Securitate, care a reușit implementarea fructuoasă a diversivelor ei, afectând și alte dieceze greco-catolice învecinate (de pildă Maramureșul, Oradea mare), Securitatea atingându-și obiectivele propuse, de control, de destrămare, de compromitere a grupurilor rezistente catolice.

- 12) Asumarea de către episcopul Alexandru Todea, devenit proedru al Bisericii după decesul lui Ioan Dragomir a jurisdicției eparhiei de Cluj-Gherla a adus o stabilitate diecezană, capitlul diecezan începând să activeze regulat, ierarhul emițând scrisori pastorale pentru preoți, participând la înmormântări sau liturghii aniversare, Alexandru Todea dorind practic o normalizare a relațiilor dintre episcopul ordinariu diecezan și păstoriții săi. Din nefericire nici poziția lui nu a fost scutită de rezerve sau de opoziție locală.
- 13) Juridismul capitular, prezent mai ales după 1987, inabilitatea soluționării problemei celor trei episcopi neo-consacrați de Ioan Dragomir (la propunerea lui Todea din 1981!), ulterior rămași doi, direcțiile pastorale pornite după anii 'optzeci ai sec.XX (frecventarea bisericilor romano-catolice, a celor ortodoxe, ecumenismul fiind clamat oficial de Sf. Scaun, au provocat o stare de marasm spiritual, libertatea din Decembrie 1989 venind cumva pe nepregătite pentru autoritățile diecezane locale. Beneficiari au fost Biserica Ortodoxă Română, Biserica Romano-Catolică și cultele neoprotestante (acestea având un misionarism susținut și o soteriologie extrem de comodă).

Capitolul VII.

O perspectivă sintetică asupra activității Ordinariatului Diecezan între 1981-1989

Menționăm că înaintea abordării temei acestui capitol ne vom referi la propriile noastre lucrări indicându-le prin siglele stabilite în capitolul III. În acest capitol urmărim o prezentare sintetică și cronologică a datelor deja evidențiate în capitolele precedente.

Anul în care părintele dr. Silvestru Augustin Prunduș își începea activitatea de ordinariu diecezan substituit era un an de intense frământări politice internaționale. Tronul Petrin era ocupat deja de Papa Ioan Paul al II-lea, care avea o orientare diametral diferită de cea a filo-marxistului Giovanni Battista Montini (Paul al VI-lea)¹, el însuși pe când era arhiepiscop al Cracoviei fiind implicat direct în susținerea Bisericii Catolice subterane din alte țări socialiste (de pildă Cehoslovacia)². În martie 1979 Ioan Paul al II-lea a dat un semnal Sindicatului *Solidaritatea*, începând atacul împotriva regimurilor comuniste, proces ce a culminat cu decizia de înlăturare fizică a lui, luată în cercurile puterii sovietice (septembrie 1980) și ratificată într-o reuniune ultrasecretă a miniștrilor forțelor armate ale țărilor participante la Tratatul de la Varșovia, ținută la București în noiembrie 1980³.

¹ Despre afinitățile lui Montini cu marxismul a se vedea Villa, Luigi – *Paolo VI Beato?*, ed.I, Brescia, Ed. Civiltà, 1998, pp. 203-241.

² Despre activitatea lui Karol Wojtyła în sprijinul Bisericii din catacombe, inclusiv despre consacrarea de preoți clandestini pentru Cehoslovacia a se vedea Gansrigler, Franz – *Jeder war ein Papst. Geheimkirchen in Osteuropa*, Salzburg, Otto Müller Vlg., 1991, p. 21, 26, dar și eseul autobiografic al lui Popian, Linus Dragu – *Papa Wojtyła, io e Gigi (Ricordi con Karol Wojtyła) 1973-2005*, Roma, 2010, 42 p., accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2016/07/p-lino-popian-ricordi-con-karol-wojtyla-2010.pdf>.

³ Despre conflictul dintre Ioan Paul al II-lea și serviciile secrete ale Pactului de la Varșovia a se vedea volumul autorilor apropiați de serviciile militare franceze: de Villemarest, Pierre;

Papa Ioan Paul al II-lea se va reorienta și în problema Bisericii Greco-catolice din România, deja în luna mai 1979 episcopul Alexandru Todea însoțit de preotul Emil Riti întâlnindu-se la București cu câteva călugărițe poloneze, care s-au oferit să faciliteze legăturile cu Sf. Scaun. Riti va rememora satisfacția lui Todea precum și debutul tatonărilor pentru viitoarele propuneri episcopale⁴. Mărturia lui Riti va fi consemnată indirect de S.A.Prunduș în 23.V.1979, când lista noilor episcopabili i-a fost solicitată de Securitate (vezi documentul I c comentat în capitolul precedent). Demersul Pontifului a fost inițiat deja în toamna anului 1978 (chiar după alegerea acestuia pe tronul petrin), după cum o confirma preotul dr. Gheorghe Grecu-Rebrișoreanu (autorizat să călătorească în Occident între octombrie 1978-februarie 1979, fiind primit la Roma în ambientul Curiei

de Villemarest, Danièle – *KGB în inima Vaticanului*, București, Ed. Pro, 2007, pp. 126-135, despre deciziile KGB pp. 142-144, despre decizia de la București p. 160, despre trădarea papei din partea unor curiali pp. 148-151, 156-162. Despre infiltrările serviciilor secrete, mai ales redutabil serviciu est-german Stasi vezi Kaltefleiter, Werner – *In den Fängen der Stasi. Geheimdienste in Kampf gegen der Vatikan*, Wiesbaden, 2007, e book, 95 p., pp. 31-95. Werner Kaltefleiter este și autorul paginii cibernetice *Kirche in der Gesellschaft*, volumul citat anterior fiind accesibil la <http://blog.kath.de/kaltefleiter/category/in-den-fangen-der-stasi/>. Iar despre KGB a se vedea Mitrokhin, Vasili; Andrew, Christopher – *Arhiva Mitrokhin. KGB în Europa și în Vest*, București, Ed. Orizonturi, Ed. Sirius, 2003, pp. 497-502. Atentatul din 13.V.1981 împotriva Papei Ioan Paul al II-lea a fost organizat de serviciul de informații secret al Armatei Roșii (GRU), KGB-ul fiind însă la curent nu doar cu pregătirile, ci și cu situațiile survenite după atentat. Implicarea GRU este documentată de un Raport al Parlamentului Italian: Commissione Parlamentare d'Inchiesta Concernente il „Dossier Mitrokhin” e l'Attività dell'Intelligence Italiana – *Documento conclusivo sull'attività svolta e sui risultati dell'inchiesta*, Roma, 15 marzo 2006, 315 p., pp. 243-269, pentru motivele atentatului pp. 267-269, raport accesibil și în spațiul cibernetic la poziția: http://www.parlamento.it/application/xmanager/projects/parlamento/file/commissione_mitrokhin_14leg/documentoconclusivo.pdf. Contextul politic precum și iritarea autorităților sovietice odată cu alegerea lui Wojtyła pe Tronul Petrin au fost sugestiv ilustrate de Bernstein, Carlo; Politi, Marco – *His Holyness. John Paul II and the Hidden History of Our Time*, ed.II, London, New York, Bantam Books, 1997, pp. 267-433, mai ales pp. 276-285. Contextul politicii religioase și opțiunile segmentelor din Curia Pontificală, analizate în context geo-politic au fost măiestrit descrise de Martin, Malachi – *The Keys of This Blood. Pope John Paul II versus Russia and the West for Control of the New World Order*, New York, Simon and Schuster, 1991, 736 p.

⁴ Vezi Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 22-23.

Papale și transmițând episcopului Ioan Dragomir – proedrul Bisericii-solicitarea Sf. Scaun pentru numele a trei episcopabili)⁵.

Departamentul Securității Statului va privi cu neliniște resuscitarea animației greco-catolice (dar și cea romano-catolică), mai ales în noul context internațional⁶.

VII.1. Ordinariatul diecezan de Cluj-Gherla între 1981-1987

La o dată apropiată de numirea lui Prunduș ca succesor al canonicului Nicolae Pura (9.II.1981) o sinteză a Securității din 28.II.1981⁷ consemna poziția lui Prunduș ca adept al apropierii dintre Biserica Ortodoxă și cea Catolică, el neîntrevăzând o eliberare a Bisericii Greco-Catolice, dar plănuiind ca în bisericile romano-catolice preoții greco-catolici („nereveniți”) să celebreze „după ritul ortodox” (!) iar preoții romano-catolici din Moldova să vină în Ardeal, celebrând în bisericile catolice de aici în limba română. Prunduș era susținut de canonicul Pura. Tot același document nota poziția episcopilor Ioan Dragomir, Ioan Ploscaru și Alexandru Todea care cereau restaurarea libertății pentru Biserica Greco-Catolică, precum și revirimentul foștilor preoți greco-catolici trecuți la Biserica Ortodoxă și odată pensionați, revenind la cultul lor de origine.

Prunduș în loc să-și valideze noua poziție printr-o alegere capitulară, de către Capitlul diecezan, chiar prezidat de Pura, va căuta acest demers prin apelul la episcopul Ioan Chertes (privit de ceilalți episcopi ca titular legitim al jurisdicției diecezane) (24.V.1981) dar și printr-o scrisoare adresată Papei Ioan Paul al II-lea (21.VI.1981). Sub pretextul că dorea o desărcinare din poziția de conducere, Prunduș urmărea tocmai consolidarea acesteia, eventual prin trecerea lui în categoria episcopabililor

⁵ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 172-173, fiind reproduse tocmai relatările din 1988 ale preotului S.A. Prunduș.

⁶ Cu atât mai mult cu cât episcopii uniți Ioan Dragomir, Alexandru Todea și Ioan Ploscaru au reușit trimiterea unui *Apel* Conferinței de la Madrid, *Apelul* fiind prezentat de monseniorul Gheorghe Cosma. Cf. Pe larg la Mircea, Alexandru – *Libertatea religioasă la Conferința de la Madrid*, în *Perspective*, München, 1981, III, nr. 3 (11), pp. 24-27.

⁷ Documentul a fost publicat de Vasile, Cristian – *Istoria Bisericii Greco-catolice sub regimul comunist. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003, pp. 122-123.

(așa se explică scrisoarea trimisă Papei), cu atât mai mult cu cât deja în 18.IV.1981 episcopul Alexandru Todea a scris deja Pontifului propunând noi episcopabili pentru diecezele greco-catolice. Pentru dieceza de Cluj-Gherla era propus Emil Riti, caracterizat ditirambic. Acesta la rândul său l-a determinat pe canonicul Pura să precizeze cu limbă de moarte ca pe crucea lui funerară să apară inscripția „vicar general” (ceea ce Pura a acceptat, monumentul său funerar confirmând faptul), odată ce i-a adus la cunoștință că el, Riti, avea jurisdicția diecezană dată de Iuliu Hossu (14.IX.1969).

În momentul când Silvestru Augustin Prunduș prelua funcția de conducere diecezană, episcopii clandestini greco-catolici au luat decizia separării problemei greco-catolice de problema romană-catolică. Viitorul episcop Emil Riti a sintetizat acest demers: câtă vreme a fost activ episcopul Aron Marton, acesta a solicitat permanent libertatea Bisericii Unite și dobândirea unui Statut legal de funcționare a întregii Biserici Catolice din România, incluzând toate riturile ei. Odată cu decesul lui Aron Marton (29.IX.1980) singurul episcop catolic recunoscut de autoritățile române era Antal Jakab (romano-catolic, maghiar), iar tratativele diplomatice dintre RSR și Sf. Scaun porneau de la premiza ignorării problemei greco-catolice. Pentru facilitarea unui acord, greco-catolicii au acceptat disjungerea problemei lor de cea romano-catolică, în vederea obținerii și instalării oficiale și a unui episcop romano-catolic român. Demersul va fi împlinit în 1984 (prin instalarea episcopului Ioan Robu), dar s-a lovit timpuriu de împotrivirea grupului de credincioși ce gravitau în jurul maicii Maria Ionela Cotoi, ceea ce a dus la o răcire a raporturilor între ea și episcopul Todea⁸. Desigur că Prunduș era un adept convins al acestei separări, fiind de altfel susținut și de către Nicolae Pura. Deja anterior preluării conducerii diecezane Prunduș avea o bogată experiență de tatonări ecumenice (fiind și dezavuat de ceilalți confrăți pentru aceasta). Dar odată ajuns ordinariu și continuând aceste inițiative Prunduș va ignora Capitlul diecezan, considerând suficientă poziția eclesiastică proprie.

Chiar la începutul mandatului său Prunduș a comis o greșeală canonică majoră, prin emiterea unei pastorale către dieceza greco-catolică a

⁸ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 23.

Maramureșului (*Către frații în Hristos din Baia-Mare*)⁹, în 11.VI.1981, prin care îi îndemna pe credincioșii acelei eparhii să frecventeze slujbele romano-catolice românofone inițiate la Ferneziu (Baia-Mare), precum și altele în care s-ar fi inițiat celebrarea liturghiilor în limba română, pentru uzul sacramentelor, afirmând (corect de altfel) că primirea Tainelor de la un preot aparținând unui rit catolic tolerat nu determină schimbarea ritului propriu al recipientului. Incorect și canonic inadmisibil era ca ordinariul diecezan al unei episcopii să se adreseze public credincioșilor altei eparhii, cu atât mai mult cu cât episcopul acesteia era activ, în funcție. Demersul necanonic al lui Prunduș venea după o prealabilă consultare a proedrului Dragomir, care avea o opinie contrară și constantă¹⁰. În vara anului 1981, după organizarea înmormântării lui Pura la Mărgineni, Bacău¹¹, Prunduș și-a întărit contactele cu preoții romano-catolici din Moldova (cu

⁹ Ibidem, pp. 82-93.

¹⁰ În 12.X.1980, la împlinirea a 75 de ani a episcopului Ioan Dragomir, ieromonahul Silvestru A. Prunduș a participat cu mai mulți confrăți clujeni și băimăreni la sărbătorirea zilei de naștere a ierarhului (11.X.1905). Prunduș i-a cerut părerea lui Dragomir asupra frecventării bisericilor latine, Dragomir răspunzând că doar Papa ar putea decide schimbarea ritului unei provincii eclesiastice, fapt total improbabil, ținându-se seama de tradiția glorioasă a acelei provincii. Dragomir nu interzicea frecventarea bisericilor latine, câtă vreme asumarea conștientă și constantă a apartenenței greco-catolice nu era pusă în pericol și nu se creau probleme intracatolice (inclusiv conflicte etnice) dar insista pe redobândirea libertății Bisericii Greco-Catolice și nicidecum prin transformarea acesteia într-o biserică romano-catolică românofonă în Ardeal. Întrunirea și poziția lui Dragomir au fost consemnate și de Securitate într-o notă redactată în 17.II.1981, cf. Mesian, Alexandru – *File din viața mea. Vol. II – în arhivele Securității*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2018, pp. 61-63. Dragomir sperase că Prunduș a înțeles poziția lui, dar inițiativă necanonică a ieromonahului clujean a dus practic la ruperea relațiilor dintre cei doi, dar și dintre Ioan Dragomir și Nicolae Pura. Astfel, dacă Ioan Dragomir a participat la înmormântarea episcopului romano-catolic clandestin, franciscanul Ioan Duma (trecut în veșnicie în 16.VII.1981 la Tg. Jiu, înhumat în satul natal Valea Mare, Bacău, în 21.VII.1981), acesta a refuzat să participe la înmormântarea lui Nicolae Pura (trecut în eternitate în 10.VIII.1981 la spitalul din Bacău, îngropat la Mărgineni, Bacău în 13.VIII.1981), Pura fiind prohodit de episcopii Alexandru Todea și Ioan Chertes, asistați preoți romano-catolici din Moldova dar și de ordinarii diecezani Coriolan Tămăian (Oradea), Prunduș (Cluj) însoțit de P. Vasile M. Ungureanu și de vicarul general al Lugojului, monseniorul Dumitru Sălăgean. Cf. Prunduș, Silvestru Aug.; Plaianu, Clemente – *Canonicul Nicolae Pura*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1996, pp. 69-77.

¹¹ În mormântarea canonicului Pura a fost și un prilej folosit de Părintele Prunduș pentru a își întări poziția de conducere, având acceptul lui Alexandru Todea și a canonicului Coriolan Tămăian.

monseniorul Petru Gherghel, din 1978 *ordinarius ad nutum S. Sedis* al diecezei Iașilor, cu ieromonahul Iosif Sabău, OFM) intensificându-și relația cu preotul mărturisitor Ioan Parțac¹², proaspăt numit paroh în Cacica, sediul unui sanctuar marian renumit. De altfel Prunduș va celebra în mod public la Cacica, de ziua hramului sanctuarului, în 15.VIII, în anii următori.

Reușind organizarea înmormântării fostului ordinariu substituit diecezan în Moldova, fără incidente, și bucurându-se de respectul (datorită erudiției sale de necontestat) unor înalți ofițeri de Securitate, Silvestru Augustin Prunduș va obține permisiunea unei călătorii la Roma în toamna anului 1981 (octombrie noiembrie). Pentru a-și pregăti vizita la Roma, noul ordinariu a decis în 7.IX.1981 completarea capitolului diecezan cu preotul dr. Eugen Popa, pe care l-a numit și vicar general. Dar preotul Eugen Popa aparținea de clerul arhidiecezei Blajului, Prunduș găsim astfel prilejul să-l viziteze pe Alexandru Todea la Reghin, în 9.IX.1981. Todea a consimțit la ocuparea postului de vicar general de către Eugen Popa („cât timp va locui la Cluj”) dar și-a exprimat dorința de a prelua jurisdicția diecezei de Cluj-Gherla, pentru reorganizarea clerului și stimularea activității diecezane¹³. Dorința lui Todea era de înțeles: spre deosebire de Reghin Clujul era un însemnat centru cultural, având și o altă tradiție ecleziastică în trecut. Prunduș formal nu a făcut opoziție (tergiversând însă oferta) el dorind în primul rând consolidarea propriei poziții. Todea la rândul său își pregătise cererea: când în 1981 (la o dată neprecizată, cert este după 10.VIII.1981) Emil Riti l-a vizitat pe Todea la Reghin, în compania surorilor Silaghi și a doamnei Victoria Moldovan, episcopul auzind banda magnetică cu vocea lui Iuliu Hossu care îi conferea jurisdicția lui Riti, a oprit înregistrarea, nedorind să cunoască o dispoziție testamentară și morală care l-ar fi obligat

¹² În urma relațiilor cu Prunduș (pe care securiștii din Moldova îl bănuiau a fi episcop greco-catolic clandestin), lui Ioan Parțac i s-a redeschis dosar de urmărire informativă (în data de 28.I.1980), parohul din Cacica fiind de altfel un zelos sprijinitor al preoților clandestini greco-catolici, care găseau la el un refugiu în care puteau celebra (clandestin desigur) în rit bizantin. Cf. Doboș, Fabian; Doboș, Dănuț – *Am suferit pentru Biserica lui Cristos. Viața Părintelui Ioan Parțac (1927-1996)*, Iași, Ed. Sapientia, 2014, pp. 157-158, 165-166, 253.

¹³ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 162.

în conștiință, preferând să accepte soluția Prunduș¹⁴. Riti se va bucura însă de încrederea episcopului din Reghin până în 1984.

Prin vizita la Sf. Scaun Prunduș urmărea prezentarea propriilor considerații asupra realităților eclesiastice greco-catolice din România (inclusiv proiectul utilizării de către nereveniți a bisericilor romano-catolice din Ardeal), (re)confirmarea aprobării pentru consacrarea unor noi episcopi dar și consolidarea poziției sale și de ce nu, posibilitatea accederii la episcopat. În 14.XI. 1981 va reuși prezentarea unei cereri privind hirotonirea a trei noi episcopi (cererea suprapunându-se cu cea redactată de Alexandru Todea în 18.IV.1981) iar în 26.XI.1981 va avea privilegiul concelebrării unei liturghii cu Papa Ioan Paul al II-lea, căruia îi va solicita verbal această aprobare. După întrevederea cu pontiful roman, Prunduș va avea o întrevedere cu Achille Silvestrini¹⁵ acesta din urmă propunându-i să transmită un document către episcopul Ioan Dragomir, document care conținea *placetul* pontifical pentru propunerile episcopabile anterioare. Prunduș va refuza să aducă în România acest document, dar îi va menționa lui Dragomir existența acestuia ca și întrevederea avută¹⁶. Refuzul lui Prunduș poate fi corelat și cu amărăciunea acestuia de a nu fi fost trecut pe lista respectivă, cu atât mai mult cu cât într-o audiență anterioară la monseniorul John Bukovski acesta i-a făcut aluzii la condiția sa monahală și la spiritualitatea acestei condiții (sugerându-i în mod abil retragerea din poziția de conducere diecezană). În urma refuzului lui Prunduș de a duce documentul în România, precum și în urma opiniilor nefavorabile avute asupra lui cel puțin din partea lui Bukovski, ieromonahul clujean a pierdut șansa de a putea dobândi episcopatul, iar soluțiile preconizate de acesta (nu

¹⁴ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 22.

¹⁵ Achille Silvestrini (n. 25.X.1923, Brisighella), doctor în teologie și în drept canonic, preot din 1946 al diecezei de Faenza, va absolvi Academia Nobililor Ecclesiastici în 1952, fiind cooptat în Secretariatul de Stat din 1953. A avut numeroase misiuni diplomatice în străinătate, devenind în 1979 Secretar pentru relațiile externe al Secretariatului de Stat, în același an fiind consacrat arhiepiscop titular de Novalliana. A fost numit cardinal în 1988. În intervalul 1991-2000 a fost cardinal prefect al Congregației pentru Biserici orientale. Cf. https://en.wikipedia.org/wiki/Achille_Silvestrini, accesat în 6.XI.2018. Adept al *Ostpolitikului*.

¹⁶ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 173-175.

fără sugestiile Securității) au fost analizate și inventariate. Astfel vizita lui la Roma s-a dovedit a fi pe parcurs un eșec.

Contactele ordinarilor diecezani clandestini cu autoritățile Sf. Scaun, mai ales cu cercurile apropiate de noul Papă s-au realizat după 1978 mai ales prin intermediul eclesiasticilor polonezi (din capitolul anterior s-a relevat contactul lui S.A. Prunduș cu monseniorul Janusz Bolonek, un alt prelat polonez folosit de Prunduș ca legătură cu Sf. Scaun fiind ieromonahul capucin Marian Błażej Kruszyłowicz, OFMConv¹⁷). De ce polonezi? Aceștia fiind cetățenii unui stat socialist puteau circula mai ușor în blocul țărilor socialiste, iar informațiile trimise Papei puteau ajunge în atenția suveranului pontif într-un mod mai expeditiv decât cel al birocrăției oficiale.

În decursul administrației diecezane asumate de Părintele Prunduș vom constata ignorarea (cel puțin formală) a Capitlului diecezan în documentele programatice diecezane. Membrii capitulari însă erau extrem de activi în plan individual, nu doar prin pastorația personală, cât prin studiul și elaborarea unor lucrări proprii: astfel canonicul G. Neamțu se va ocupa cu traduceri ale autorilor spirituali, Ioan Vasile Botiza va compune un manual liturgic, unul de studiu biblic, oferind și o traducere a Psalmilor, Tertulian Langa se va ocupa nu doar cu traducerea Psalmilor ci și cu stabilirea unor principii lingvistice necesare acestei opere de diortorisire, preotul Liviu Pandrea va finaliza nu doar o poderoasă biografie a Sf. Ioan Bosco, lucrări traduse sau dedicate teologului pontifical R. Garrigou-Lagrange, OP ci și o traducere proprie a Psaltirii și un comentariu spiritual (dactilografiat, prevăzut cu diagrame, în 20 de dosare – lucrare care și azi își așteaptă editorii), chiar Prunduș inițiind diferite studii de istorie eclesiastică. Apariția a trei traduceri simultane a Psaltirii la Cluj, realizate de fruntașii diecezani greco-catolici reprezintă și un semn al erudiției și hărniciei individualiste a clericilor respectivi.

¹⁷ Episcopul Marian Błażej Kruszyłowicz s-a născut în 6.V.1936, fiind hirotonit preot în 7.II.1960, în cadrul ordinului Minorit (franciscan) Conventual, fiind numit episcop auxiliar al diecezei de Szczecin în 6.XII.1989, cu titlul de Hadrumentum, fiind consacrat episcop în 6.I.1990, pensionat în 11.V.2013. Cf. <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkrus.html>, accesat în 12.XI. 2018.

Anul 1982 va aduce în atenția lui Prunduș problema consacrării arhiepiscopului Traian Crișan (6.I.1982, în Basilica Sf. Petru din Roma), promovat Secretar al Congregației pentru Canonizări. Deși conferirea arhiepiscopatului unui prelat român greco-catolic privea doar Curia Romană, actul a fost înțeles și prin implicațiile de politică eclesiastică: un semnal public fără echivoc dat de Ioan Paul al II-lea în favoarea existenței Bisericii Greco-Catolice Române și pentru înnoirea ierarhiei acesteia. Prunduș se va implica (cel puțin ideatic) în redactarea unui memoriu de solidarizare cu Traian Crișan și de protest împotriva reacției vehemente venite din partea Bisericii Ortodoxe, memoriu care va ajunge să fie cunoscut și în Occident.

Un alt eveniment care îl va interesa pe ieromonahul clujean va fi cel al resistematisării osemintelor cardinalului Iuliu Hossu la București, proces inițiat în 1.III.1982 la dorința descendenților fraților cardinalului și prin implicarea preotului Grigore Pop-Telciu¹⁸. Mai probabil că deznodământul trist al acestui proces îl va stimula pe Prunduș să inițieze construcția unui cavou-capelă în Cimitirul Mănăstur din Cluj-Napoca (edificiul fiind finalizat în 1987), cavoul urmând să adăpostească rămășițele pământești a monahilor bazilitani dar și a altor personalități eclesiastice din dieceza de Cluj-Gherla.

Departamentul Securității Statului (DSS) va monitoriza atent și influența constant activitatea unor ordinariate diecezane, planurile de măsuri fiind normative în acest sens. Astfel, prin decretul Consiliului de Stat nr. 121 din 3.IV.1978 prin care DSS era reorganizat, se prevedea în mod expres „apărarea securității statului în scopul *prevenirii, descoperirii și lichidării* acțiunilor serviciilor de spionaj străine și agenturile acestora, precum și ale *organizațiilor, cercurilor și persoanelor* din străinătate întreprinse împotriva suveranității, independenței și integrității statului român”, „persoanele” incluzând și categoria „ostililor și reacționarilor” – anume foștii membri ai partidelor burghezo-moșierești”, „*persoanele condamnate anterior pentru crime împotriva securității statului*”, dar și „cele

¹⁸ Filmul evenimentelor va fi descris de S. A. Prunduș în broșura editată postum: Prunduș, Silvestru Augustin – *Mormântul cardinalului Iuliu Hossu: exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, 2008, s.ed., 49 p., accesibilă și în spațiul cibernetic la poziția <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2011/03/hossu.pdf>.

care foloseau masca religiei pentru a înființa noi secte, a incita elementele băștinașe la fapte anarhice sau *pentru a invoca false probleme de natură religioasă ca pretext pentru implicarea în afacerile interne ale țării.*"¹⁹(s.n.) Direcția I (responsabilă de monitorizarea internă și de poliția politică) va include și Serviciul IV, având în obiectiv dizidențele religioase (tocmai cazul Bisericii Greco-Catolice clandestine)²⁰. De altfel profesorul Cristian Troncotă va concluziona că *„înainte de 1989, prin organele sale abilitate, Securitatea a controlat structura confesională a populației României din două motive: 1) menținerea supremației Bisericii ortodoxe ca leagăn al ființei naționale; 2) împiedicarea sau contracararea unor acțiuni de misionariat și prozelitism ale unor secte ori culte, ale căror acțiuni erau contrare ordinii de drept și aduceau atingere moralei creștine tradiționale a poporului român”*²¹. Clericii greco-catolici „nereveniți” se integrau perfect în aceste definiții, ei fiind anterior condamnați pentru crime împotriva securității statului comunist, iar prin solicitarea libertății de cult „invocau false probleme de natură religioasă”. Prin revendicările lor, greco-catolicii ofereau o alternativă concurentă Bisericii Ortodoxe (având același rit bizantin), morala catolică fiind mai fermă decât cea ortodoxă (cazul divorțurilor) dar contraveneau „ordinii de drept” impuse în 1948, atentând la „supremația Bisericii ortodoxe”. În 1983 Ministerul de Interne va edita broșura manual, cu caracter strict secret *„Aspecte din activitatea ostilă desfășurată de elemente autohtone incitate de emisari ai unor centre și organizații religioase din străinătate. Măsurile întreprinse de organele de securitate pentru prevenirea și contracararea acțiunilor dușmănoase desfășurate sub acoperirea religiei”*²² Manualul va acorda atenție catolicilor, neoprotestanților și martorilor lui Iehova. Conform autorilor, organizațiile religioase reacționare din Occident urmăreau printre altele:” *intensificarea*

¹⁹ Troncotă, Cristian – *Duplicarii. Din istoria serviciilor de informații și securitate ale regimului comunist din România (1965-1989)*, Ed. II, București, Ed. Elion, 2014, pp. 57-58.

²⁰ Ibidem, p. 61.

²¹ Ibidem, pp. 62-63.

²² Zapodeanu, Aurel: Bordeianu, Nicolae – *Aspecte din activitatea ostilă desfășurată de elemente autohtone incitate de emisari ai unor centre și organizații religioase din străinătate. Măsurile întreprinse de organele de securitate pentru prevenirea și contracararea acțiunilor dușmănoase desfășurate sub acoperirea religiei*, București, 1983, Ministerul de Interne, Serviciul Cinematografic, 50 p., accesibilă în spațiul cibernetic la poziția http://www.cnsas.ro/documente/materiale_didactice/D%20008712_001_p12.pdf.

propagandei anticomuniste, instigarea unor elemente la revendicări cu privire la așa-zisa respectare a libertăților de conștiință, în vederea dezorientării și dezinformării opiniei publice internaționale, a acreditării ideii existenței îngrădirilor religioase și a necesității sprijinirii opoziției față de autoritatea de stat, culegerea de informații tendențioase cu privire la politica statului față de culte, starea de spirit în rândul credincioșilor, precum și date din acest domeniu, nedestinate publicității..."²³. În cazul Bisericii Catolice „Societatea Internațională Caritas”, era prezentată ca „agenție de informații a Vaticanului, deghizată în organizație filantropică, inițiată pentru reactivizarea cultului romano-catolic și refacerea fostului cult greco-catolic în România”²⁴. Lucrarea menționată a acordat atenție acțiunii Papei Ioan Paul al II-lea din 6.I.1982 (consacrarea episcopală a monseniorului Traian Crișan), relevând protecția acordată de Papă Bisericii Greco-Catolice, dorința acestuia afirmată explicit de a se ocupa personal de problemele Bisericii Catolice din România. Acțiunea papei era privită ca un stimulent al relansării luptei pentru legalizarea Bisericii Greco-Catolice (fiind menționată și vizita diplomaților pontificali Poggi și Bukovski la București în septembrie 1982 la București), „foștii” episcopi greco-catolici urmând să-și relanseze mișcarea petiționară iar „reațiunea din Occident” să-și revigoreze activitatea.²⁵ Ofițerii de Securitate vor menționa și detaliul interesant al transferului de valută făcut de Vatican prin organizațiile Caritas și Palatinus, doar în 1982 acestea trimițând în România două milioane de dolari, dar și autoturisme și aparatură tehnică, beneficiarii fiind 2000 de persoane²⁶. Măsurile propuse de cei doi autori se înscriau în coordonatele documentelor directe ale DSS-ului: depistarea și cunoașterea grupurilor religioase dizidente, supravegherea lor informativă, prevenirea măsurilor anti-socialiste,

²³ Ibidem, p. 4.

²⁴ Ibidem, p. 5.

²⁵ Ibidem, pp. 6-7.

²⁶ Ibidem, p. 12. De aceste ajutoare beneficiau atât romano-catolicii cât și greco-catolicii, seminariile teologice de la Alba-Iulia și de la Iași. În condițiile impuse de politica achitării datoriei externe a României, politică inițiată de Nicolae Ceaușescu, acest aport valutar ar fi trebuit considerat ca benefic. A se vedea analiza pe larg a situațiilor în excelentul volum de documente Bodeanu, Denisa (ed.) – *O rază de speranță în întuneric. Ajutoarele primite din străinătate de cultele religioase din România în anii 80-90*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2018.

neutralizarea și anihilarea acestor grupuri²⁷. Pe lângă supravegherea informativă, mijloacele specifice de atingere a obiectivului asumat includeau avertizarea preventivă, dezinformarea, diversiunile și intoxicarea informativă.

O întrebare firească ar fi în ce măsură dezinformarea și intoxicarea informativă asumate de ofițerii de Securitate se suprapuneau cu cele inițiate (din diverse scopuri) de către fruntașii eclesiastici? Diversiunea cu romano-catolicizarea greco-catolicilor rezistenți și cu românizarea serviciilor divine din bisericile romano-catolice (aparținând minoritarilor) din Transilvania era un obiectiv major al Securității, asumat și de unii ordinari diecezani. Dezinformările legate de situația confesională greco-catolică din România (Biserica Ortodoxă Română nega existența Rezistenței greco-catolice sinergic cu Departamentul Cultelor) se suprapuneau cu dezinformările cauzate de interpretarea abuzivă (inedită) a istoriei bisericești recente (introducerea conceptului fals al ternarelor diecezane) sau cu interpretarea abuzivă a dreptului canonic (ignorarea decretului *De nominatione substitutorum*, a tradiției canonice proprii greco-catolice, apelarea la dreptul canonic latin sau la anumite *proiecte* legislative canonice) lansate de unii ordinari diecezani clandestini în scopul justificării și autoconsolidării propriei poziții. Intoxicarea informativă (de pildă prin lansarea de zvonuri asupra unor eclesiastici incomozi: „nebun”, „sclerozat”, „prost informat”) a fost folosită plenar nu doar de către ofițerii de Securitate ci și de eclesiastici care doreau să-și impună propriul punct de vedere.

Ieromonahul Silvestru Augustin Prunduș va avea o relație deschisă cu Securitatea, fiind în contact direct cu generalii Nicolae Pleșiță, Constantin Ioana și N. Șerbănoiu, fiind desigur secondat și de informatorii din rândul clerului. Dacă Prunduș (secondat de C. Tămâian) ofereau informații asupra politicilor eclesiastice, propunând inclusiv soluții adaptative, alți informatori erau marșrutizați cu sarcini informative precise (de pildă beneficiarii ajutoarelor *Caritas*) de care, în dieceza de Cluj-Gherla, în acel interval răspundea Emil Riti („Nicolae Popescu”). Prunduș era

²⁷ Zapodeanu, Aurel: Bordeianu, Nicolae – *Aspecte din activitatea ostilă desfășurată de elemente autohtone incitate de emisari ai unor centre și organizații religioase din străinătate.* ., pp. 17-19.

controlat (și) de Unitatea Militară 0544 (Centrala de Informații Externe, CIE, responsabilă printre altele, cu dezinformările externe), Vasile M. Ungureanu de Servicul IV al Direcției I²⁸. Din acest punct de vedere dieceza de Cluj-Gherla reprezenta „o carte deschisă” pentru ofițerii de Securitate.

Anul 1983 va fi un an dificil pentru ordinariul substituit al diecezei de Cluj-Gherla. Finalizarea noului mormânt destinat cardinalului Iuliu Hossu) în cimitirul Bellu Catolic din București) va fi perturbată de inițiativele nepotului cardinalului, inginerul Liviu Hossu, care va alerta Departamentul Cultelor, în vederea recuperării (personale) a crucii pectorale și a inelului episcopal. Prunduș va fi obligat să ia legătura (epistolară) cu ordinariul *intrus* al arhidiecezei de București, Francisc Augustin dar și cu episcopii Alexandru Todea și Ioan Dragomir, să facă o călătorie până la București (1.II.1983), ulterior revenind în capitală, cu ocazia finalizării nișei funerare ce urma să adăpostească („provizoriu”) relicvele cardinalului²⁹. În 16.IV.1983 Prunduș, însoțit de preoții Virgil Florian și Pantelimon Așteleanu, în după-masa zilei, va ajunge la cimitir, comportamentul celor trei fiind descris tocmai de Prunduș: *„Trecându-se la efectuarea lucrării, a fost dată la o parte placa de pe mormânt; pe o scară Părintele Virgil Florian a coborât în mormânt și a verificat nișa, constatând că nu este violată, ceea ce se vedea și de sus. Doi muncitori au început așezarea fierului peste care urmează să fie turnat betonul. Părintele Grigore Pop stăruia să rămânem până la urmă pentru a încheia cu o slujbă de requiem. Am reflectat: „Situția este mult prea dureroasă ca să putem sta până la sfârșit. De altfel Cardinalul a intrat cu sufletul demult în gloria cerească, și nu mai are lipsă de rugăciunile noastre pentru odihnă veșnică, ci noi avem lipsă de rugăciunile sale”. Ne-am rugat și apoi toți trei am plecat.* ³⁰ Dacă la aceasta adăugăm că osemintele au fost puse într-un sac de plastic și astfel adăpostite în nișă, comportamentul celor 3 preoți

²⁸ A se vedea documentul redactat de Direcția I a DSS, din 1.XI.1983, publicat de istoricul Gabriel Catalan (pe larg vezi nota 856 din cap. VI a prezentei lucrări).

²⁹ Prunduș, Silvestru Augustin – *Mormântul cardinalului Iuliu Hossu: exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, 2008, s.ed., pp. 6-7. Scrisorile lui Prunduș către Francisc Augustin (din 5.II.1983, op. cit., p. 19 și 18.IV.1983, op. cit., pp. 40-41, ambele rămase fără răspuns), către Alexandru Todea și Ioan Dragomir (din 5.II.1983, op. cit., p. 20, răspunsul lui Todea din 9.II.1983 la p. 21, cel al lui Dragomir din 18.IV.1983 la p. 42) sunt publicate facsimilat.

³⁰ Ibidem, p. 8.

veniți de la Cluj ne apare chiar iresponsabil. Cel care formal era obligat să asiste la recunoașterea canonică a osemintelor arhiereului diecezan era tocmai ordinariul (substituit) succesor al acestuia. Mai mult, un parastas era obligatoriu de săvârșit în condițiile date, inclusiv cu asistența capitulară. Observăm că și în acest caz Capitlul diecezan a fost eludat, Prunduș fiind însoțit de doi preoți fără attribute de conducere diecezană. Odată finalizat monumentul funerar dedicat lui Hossu Prunduș s-a grăbit să raporteze generalului Ioană cele împlinite (în 26.IV.1983), iar pentru a-i face „pastila” comestibilă s-a referit desigur și la iredentismul maghiar³¹. Reacția generalului va fi semnificativă: *„D-voastră, trebuie să fiți un om realist și cred că sunteți. Biserica nu se poate reface în generația D-voastră. Nu sunt conjuncturile politice favorabile. Se va reface atunci când îi va veni sorocul. Până atunci înțelegeți și înțelegeți-mă, ca să nu avem greutăți. Să nu depășiți anumite limite. Sunteți în ilegalitate și dacă primesc reclamații sunt obligat să iau măsuri. Pentru mine e ușor să aplic legea, pentru D-voastră e greu să suportați rigorile legii. Deci să fim înțeleși!”. „Da! Eu vă înțeleg pe D-voastră. Îmi cunosc și îndatoririle mele. Înțeleg că mai trebuie să așteptăm! „Frate! Aștept răspuns la memoriile mele”, zicea cardinalul Iuliu Hossu. „Dacă mie nu-mi răspund, nici vouă nu vă vor răspunde. Până când trăiesc eu fac ce trebuie. Când nu voi mai fi,*

³¹ Ibidem – p. 8, merită citat fragmentul *in extenso*: Joi 26 aprilie am fost în audiență la Comandantul teritorial al Securității, Dl. General Constantin Ioana pentru câteva probleme. I-am referat despre vizita D-lui I. D. Snagov, care mi-a adus câteva exemplare din cartea sa: „Le Saint Siege et la Roumanie moderne 1850-1866”, Roma 1982, oferindu-i un exemplar. Am atins problema plecării la Roma a nepotei Monseniorului Arhiepiscop Traian Crișan. Am prezentat manifestul lansat în U.S.A. la începutul anului 1983, de Magyar Szabadharcos Szovetseg = Federația luptătorilor maghiari pentru libertate, constituită în 23 octombrie 1956, unde sunt înglobați toți maghiarii din străinătate, și acționează din răspuțeri pe toate căile și cu toate mijloacele posibile pentru refacerea Ungariei în vechile hotare, mai ales pentru retrocedarea Transilvaniei, sprijinită foarte activ de guvernul comunist de la Budapesta. Adus de sora mea Iosip Laurenția din Canada, în original și în traducere făcută de Comitetul de Acțiune al Românilor din New-York /.../. Privitor la acțiunea de ex- și reînhumare a cardinalului Iuliu Hossu mi s-a făcut o aspră dojană ca și cum eu aș fi fost principalul vinovat că s-a lucrat fără avizul procuraturii care trebuia să asiste, apoi învinovat pentru scrisorile trimise către Arhiepiscopia din București. Cum mă așteptam la așa, ceva eram pregătit dinainte și luasem cu mine cele două scrisori. După ce s-a potolit, le-am scos din buzunar și i-am spus: „Aici sunt scrisorile!”. – „Citește!” Mi-a spus pe un ton apăsător. Am început să citesc, am văzut cum pe parcurs se înșeninează și la sfârșit mi-a zis: „Lasă-mi-le să le discut cu colectivul”.

vor intra în luptă episcopii mei!”. Așteaptă el și așteptăm și noi momentul în care se va repara greșeala făcută cu Biserica și la ex- și reînhumarea lui »³².

Ieromonahul Silvestru Augustin Prunduș va continua strângerea relațiilor cu preoții romano-catolici din Moldova³³ (el fiind un participant activ și la celebrațiile liturgice cu ocazia pelerinajului marian de la Cacica), fiind convins de necesitatea perseverării celebrărilor în rit latin (românofon) de către preoții greco-catolici. Dacă era (intens) sprijin în demersurile sale de unii confrăți moldoveni, de preotul Simeon Chișiu (greco-catolic, fost spiritual al Academiei Teologice din Cluj, dar activ în pastorația romano-catolică din Moldova de la jumătatea deceniului șase), de preotul Vasile M. Ungureanu sau preotul Pantelimon Așteleanu, alți eclesiaști îl priveau cu reticență, luând măsurile de rigoare. Proedrul Ioan Dragomir, având certitudinea aprobării pontificale pentru lista episcopabililor din 1981, l-a consacrat la București în 12.III.1983 pe preotul Octavian Cristian (1920-1989) ca episcop clandestin, acesta urmând să-i succedă ca administrator apostolic clandestin pentru eparhia Maramureșului (fiindu-i deci coadjutor). Spre deosebire de clericii diecezei de Cluj-Gherla, atât Ioan Dragomir cât și membrii congregațiilor clandestine ce gravitau în jurul maicii Maria Ionela Cotoi, CIN erau antrenați în păstrarea secretului și cultivarea discreției, de consacrare aflându-se doar în 1985.

Odată anunțată intenția Sf. Scaun de beatificare solemnă (în 30.X.1983) a monahului capucin Ieremia Stoica Coștiște (Ieremia Valahul) (1556-1625), Prunduș a făcut demersurile necesare pentru un pelerinaj la Roma, pelerinaj împlinit în toamna anului 1983. Ajutat fiind de generalul Pleșiță, Prunduș va primi expeditiv pașaportul, va avea o întrevedere preliminară cu monseniorul diplomat John Bukovski (aflat la început de octombrie la București), dar va informa și pe ceilalți episcopi clandestini de planurile sale demersuri. Alexandru Todea va protesta vehement, Ioan Dragomir (care avea un conflict de lungă dată cu Prunduș nu va reacționa manifest) iar Ioan Ploscaru îl va ruga pe cale epistolară să aibe o atitudine prudentă, episcopatul unit nefiind de acord cu latinizarea rezistențelor

³² Ibidem, p. 9.

³³ Vezi nota 11) din prezentul capitol.

greco-catolici³⁴. Având o altă agendă, secondat de monseniorul Coriolan Tămâian (care îi aproba poziția) dar și de preotul Vasile Maria Ungureanu, Prunduș va prezenta Sf. Scaun un raport (în 17.XI. și 21.XI.) asupra situației Bisericii Catolice din România, precum și sugestiile (elaborate și în centrele de gândire ale DSS)³⁵.

Exilul greco-catolic va reacționa prompt, mai ales prin articolele redactate de monseniorul Octavian Bârlea, care combătuse de timpuriu diversiunile eclesiastice provenite de la București³⁶. Revista *Perspective*, a Misiunii Române Unite din Germania, al cărei *spiritus rector* era monseniorul Bârlea, avea o distribuție nu doar în Exil, ci și în România (desigur introdusă clandestin), articolele publicate în revistă obligând cititorii interesați să își asume o poziție personală, fie de respingere, fie de acceptare a politicilor Departamentului Cultelor (și a Securității din umbră).

Dacă de la Roma Prunduș nu s-a întors victorios (în urma pozițiilor sale prezentate lui John Bukovski, dar și a punctelor sale de vedere, exprimate abuziv ca puncte de vedere ale întregii Biserici Greco-Catolice din România, Prunduș și-a compromis iremediabil șansa promovării în episcopat), el a avut însă succese pe plan local. De altfel, până în 1990 el nu a mai vizitat Cetatea Eternă.

Preocupat de vizibilitatea (în ciuda clandestinității) Bisericii locale, reușind achiziționarea unei case pe str. Gheorghe Lazăr nr. 20 (în Cluj), el a amenajat o capelă deschisă și credincioșilor socotiți de încredere, o bibliotecă impresionantă (Prunduș fiind nu doar un autentic cercetător în istoria eclesiastică ci și un bibliofil încercat), primind și aducând inclusiv publicații din străinătate. Grupându-și alături câțiva confrăți (clandestini și ei) din ordinul Bazilitan, a reușit astfel crearea unei mănăstiri (a unicei care

³⁴ Pentru cronologie și detalierea pozițiilor a se vedea pe larg comentariile documentelor I e, I f, III b, III c, IV d, din capitolul VI.

³⁵ Vezi documentele IV g și IV h însoțite de comentarii în capitolul VI.

³⁶ Bârlea, Octavian – *Biserica Română Unită. Situația ei de azi și perspectivele ei de mâine*, în *Perspective*, Munchen, 1979, I, nr. 4, pp. 3-21; Idem – *False dialoguri*, în *Perspective*, Munchen, 1980, III, nr. 2 (10), pp. 8-16; Idem – *Proclamarea de Fericit a lui Ieremia Valahul*, în *Perspective*, Munchen, 1983, VI, nr. 2 (22), pp. 2-4. Idem – *Urare de Anul Nou*, în *Perspective*, Munchen, 1983, VI, nr. 3 (23), pp. 1-2. Prunduș, din cauza acestor articole, îi va păstra animozitate monseniorului Bârlea până la moarte.

funcționa) în Clujul anilor 1980. Locația respectivă având două corpuri mici de clădire dar și o curte și o grădină corespunzătoare, în acel loc s-au putut organiza parastase, comemorări, sărbători de hram, cu participarea nu doar a confrăților locali, ci și a celor din Țară.

Participările sale la înmormântările confrăților sau a unor credincioși greco-catolici de vază (cel care asigura la Cluj *cadrul oficial* – celebrantul oficial – fiind cel mai adesea preotul piarist József Denderle, OschP) i-au permis venirea în contact cu publicul larg, Prunduș fiind astfel un conducător diecezan *accesibil* credincioșilor.

Pe lângă bibliotecă Prunduș va organiza și colecționarea de documente eclesiastice, solicitând preoții care se găseau la apusul vieții să își încredințeze lui arhivele personale (cazul preoților Ioan Iosif Bal, OSBM, Gheorghe Grecu-Rebrișoreanu, Nicolae Pura etc.). Mai mult, și-a organizat propria arhivă, prin realizarea cel puțin a unor duplicate după corespondența purtată, memoriile, luările de poziții, chiar și a notelor pe care le dădea ofițerilor de securitate. A reușit realizarea unui fond arhivistic eclesiastic de prim rang, fond din nefericire pierdut în 2004-2005, după trecerea în eternitate a lui Prunduș.

Experiența exhumării și reînhumării lui Iuliu Hossu l-a determinat să proiecteze și să coordoneze o monografie dedicată cardinalului, impulsionându-i în această direcție pe preoții Clemente Plaianu, Alexandru Nicula, Ioan Costan și pe viitorul preot clandestin, profesorul Ioan M. Bota. Lucrarea va fi finalizată în 1985 (centenarul nașterii ierarhului), fiind dactilografiată și distribuită în *samizdat*³⁷. Monografia dedicată canonicului Pura a fost finalizată în același timp. Ambele s-au dovedit (în ciuda unor subiectivismen menționate de noi anterior) lucrări esențiale în salvarea istoriei recente diecezane. Nu doar prin studii a dorit imortalizarea unor figuri eclesiastice marcante, ci și prin realizarea unui complex funerar în care să fie depuse (pentru început) osemintele confrăților săi bazilitani. A reușit finalizarea acestui demers în 1987-1988, prin finisarea cavoului capelă din Cimitirul Cluj-Mănăstur și prin organizarea parcelei adiacente,

³⁷ Lucrarea a văzut lumina tiparului în 1995, fiindu-I adăugată o prefață agiornată și un cuvânt final din partea cardinalului Alexandru Todea: Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente; Nicula, Alexandru; Bota, Ioan M.; Costan, Ion – *Cardinalul Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. Unitas, 1995, 467 p.

destinate călugărițelor din *Congregația Maicii Domnului*. Începând cu provincialul Athanasie Maxim, ale cărui oseminte au fost reînhumate în cavou, dar și ale altor preoți exhumati și reînhumati în acel loc, terminând cu confrății din Cluj și din împrejurimi, cu rămășițele pământești ale episcopului Ioan Chertes, demersul părintelui Prunduș s-a dovedit a fi unul providențial.

Având o relație apropiată cu figuri intelectuale din ținutul Năsăudului, precum și cu profesorul Alexandru Matei, directorul Filialei Județene Cluj a Arhivelor Statului din acel timp, Prunduș s-a implicat în organizarea simpozioanelor științifice ale *Cercului Năsăudenilor*, contribuind astfel la evocarea și salvarea de la neuitare inclusiv a unor figuri clericale greco-catolice.

Din această perspectivă trebuie remarcată și vizibilitatea intelectuală a ieromonahului clujean, vizibilitate pe care nu au atins-o ceilalți ordinari diecezani clandestini după 1970.

Prunduș a realizat și necesitatea într-ajutorării propriilor confrăți (împlinind acest demers inclusiv pecuniar) dar și a celor care îi solicitau ajutorul. Fiecărui îi adresa măcar un cuvânt de încurajare, din acest punct de vedere Prunduș fiind un excelent comunicator social.

Anul 1984 a constituit un an relativ liniștit pentru ordinariatul clujean. Celebrarea primei liturghii în noul rit latin, în limba română, la Biserica Piaristă din Cluj, în 17.VI.1984, de către ieromonahul piarist dr. József Denderle, OschP a fost datorată inclusiv strădaniilor lui S.A. Prunduș³⁸. Anterior aprobării de la Departamentul Cultelor, Emil Riti a

³⁸ Pe larg a se vedea la Birtz, Remus Mircea (coord.) – *In Memoriam P. Dr. József Denderle, OschP (1911-2002)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2012, Prunduș va lăsa un material documentar dedicat acestui eveniment: Prunduș, S.A. – *Pro memoria*, in ibidem, pp. 136-144. În dieceza Maramureșului liturghia romano-catolică românofonă a fost introdusă la Ferneziu (Baia-Mare), cu câțva timp înainte, fiind urmată de Oradea (13.V.1984). În ciuda opoziției împuternicului clujean al Departamentului Cultelor, Horia Țepeș-Hoinărescu, Departamentul a autorizat celebrarea acestei liturghii la Cluj în 12.VI.1984 (Ibidem – p. 138, 141). La o întrevedere avută cu niște confrăți ortodocși, favorabili acestei inițiative, în 22.VI. 1984 Prunduș va afla că Horia Țepeș-Hoinărescu (ofițer de securitate!) era căsătorit religios cu o greco-catolică, matrimoniul fiind celebrat clandestin de ieromonahul Iosif Bal, Țepeș-Hoinărescu favorizând Biserica Ortodoxă (inclusiv prin includerea „nereveniților”) menținerea *statu-quo* pentru menținerea celebrărilor în limbile vernaculare ale minorităților. Prunduș va căuta de asemeni capacitatea lui Alexandru

avut o ieșire în forță înaintea preoților piariști (dorind el să fie celebrantul liturghiilor românofone, lăudându-se cu calitatea lui „de om al Securității”)³⁹. Fiind respins, Riti a încercat o ultimă manevră, făcând o vizită la Reghin, la episcopul Alexandru Todea, în 5.VI.1984⁴⁰. Privirea încruntată a lui Riti (și senină a lui Todea) dezvăluia apariția unei neînțelegeri dintre cei doi, care va duce la ruperea relațiilor dintre dânsii în toamna lui 1984. Atât Ioan Ploscaru cât și Alexandru Todea vor agree soluția de la Cluj, continuând corespondența cu părintele Denderle (acesta, prezidând înmormântările greco-catolice, beneficia de recunoștința celor doi episcopi), Todea scriindu-i și o scrisoare solemnă, datată Reghin 8.VII.1984, în cinstea jubileului sacerdotal al celor 50 de ani de preoție a piaristului clujean⁴¹. Scrisoarea, pe drept cuvânt, a fost considerată o binecuvântare a ierarhului de la Reghin în favoarea activității piaristului clujean. Ioan Dragomir, care deja avea probleme în propria dieceză în ce privește soluția propusă de Departamentul Cultelor și de Securitate, a preferat să nu reacționeze public, ci să treacă la o nouă consacrare episcopală, conform propunerilor din 18.IV.1981. Astfel, la București, asistat de episcopul Octavian Cristian, în data de 10.VII.1984, proedrul Ioan Dragomir l-a consacrat episcop pe preotul Justin Ștefan Paven (1925-1999), desemnându-l coadjutor pentru Vicariatul Vechiului Regat⁴². Dragomir,

Todea la acest proiect (Todea fiind inițial adversar al ideii), vizitându-l pe ierarhul blăjean la începutul lunii iunie 1984. Cf. Dobeș Fürtös, Andrea – *Episcopul Alexandru Todea în dosarele Securității (1961-1989)*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florin (coord.) – *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Iași, Ed. Polirom, 2009, pp. 310-323, mai ales pp. 321-22, notele 6-7. Fiind influențat pozitiv, Todea își va modifica atitudinea, chiar dacă își va păstra rezervele față de soluția lui Prunduș.

³⁹ Întâmplarea va fi descrisă savuros de preotul Ioan Vasile Botiza în *Memoriile sale*, cf. Birtz, Remus Mircea (coord.) – *In Memoriam P. Dr. József Denderle ...*, pp. 116-117.

⁴⁰ Conform unei fotografii, datată de Emil Riti, aflate în copie în posesia autorului acestor rânduri.

⁴¹ Reprodusă facsimilat în Birtz, Remus Mircea (coord.) – *In Memoriam P. Dr. József Denderle...*, p. 74.

⁴² Vicariatul Vechiului Regat, al cărui ultim conducător înaintea persecuției a fost episcopul martir Vasile Aftenie, depindea de arhidieceza Blajului. Ulterior s-a lansat versiunea că acesta a fost transformat în Vicariat Apostolic (unitate canonică de sine stătătoare, asimilată diecezelor cu regim special). Poziția lui Ioan Dragomir, de conducător (ordinariu substituit, ulterior ordinariu) nu a fost contestată de nimeni în timpul vieții sale.

înțelegând just că proiectul romano-catolicizării „nereveniților” este unul implementat de Securitate și observând reacția favorabilă față de acest proiect a celorlalți arhieri, a preferat să asigure permanența unor episcopi rezistenți la această manevră, deși spiritualitatea Congregațiilor Adoratoare ale Sf. Împărtășanii (îndrumată de maica Maria Ionela Cotoi, CIN), este una de tip eminamente latin.

Candidatura la episcopat a lui Emil Riti ajunsese să fie vehiculată în mediile eclesiastice, în 1984 Ioan Dragomir fiind încă reticent asupra următorului episcopabil⁴³. Riti însă s-a grăbit să-l contacteze pe ierarhul

Care a fost realitatea se poate deduce din faimoasa listă a Regentului Apostolic Gerald P. O'Hara. Acesta își însemna în mai 1950 următoarele legate de Vicariatul de București (greco-catolic, al Vechiului Regat): „Ioan Suciul a numit ca vicari ai Vechiului Regat pe mons. Vasile Aftenie (+ 10.V.1950, notat de O'Hara, s.n.), urmând la conducere Părintele Tit Liviu Chinezu (închis), de Părintele Bazil Radu (Vasile Radu – n.n.) (închis) el fiind urmat de Părintele Munteanu (Nathanael Munteanu, n.n.). Monseniorul de Paleopolis (Ioan Dragomir, n.n.) neputându-se întoarce acasă în dieceza de Maramureș, i-a numit ca **ordinari substituți** (s.n.) ai Vechiului Regat pe preotul căsătorit Zenovie Păclișanu (arestat în 6.XII.1949), apoi pe Părintele Tătar (Ștefan Tătar, n.n.), franciscan de rit bizantin, altul nefiind disponibil. Urmează pe listă Părintele John Mare (Vasile Mare, n.n.).” Cf. Tempfli, Imre – *Sárbor és napsugárbor. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892-1966 (Din noroi și raze de soare. Viața și timpul lui Károly Pakocs, vicar episcopal, 1892-1966)*, Budapest, 2002, EMET, p. 258. Câteva observații: Episcopul martir Ioan Suciul, fiind administrator apostolic al arhidiecezei Blajului, a avut toată competența canonică de a numi vicari generali pentru Vechiul Regat, confirmându-l în funcție pe episcopul Vasile Aftenie și stabilind succesiunea acestuia. Fiind arestați episcopii dar și vicarii generali substituți, episcopul Ioan Dragomir (consacrat în 6.III.1949, la Nunțiatură, în secret), titular de Paleopolis, coadjutor al eparhiei de Maramureș, cu acordul Regentului Apostolic O'Hara a numit **ordinari substituți** (nu vicari generali!) pe alți clerici, primul fiind prelatul papal Zenovie Păclișanu. Deși O'Hara nu precizează crearea unui Vicariat Apostolic la București, *operatul* lui și al episcopului Dragomir lasă să se întrevadă *de facto* existența acestuia. Cert este faptul că în timpul vieții sale, după 1970 (decesul lui Hossu) autoritatea lui Dragomir asupra Vechiului Regat nu a fost contestată de nimeni.

⁴³ Conform unei scrisori trimise de P. Ing. Simion Mesaroș autorului acestor rânduri (datată Baia-Mare, 24.VI.2006), Ioan Dragomir, înainte de toamna anului 1984, când a plecat la București pentru un tratament cardiologic, ținând seama de anvergura culturală a Clujului, menționând ipoteza consacrării episcopale a lui Emil Riti, făcea apropiaților săi un gest cu mâna, de sus până jos, zicând: „Închipuiți-vă, la Cluj, Hossu (cu mâna sus) și apoi Riti (cu mâna jos)”. Scrisoarea mai este importantă și pentru confirmarea venită din partea unui negator vehement al liceității consacrărilor făcute de Dragomir, Mesaroș confirmând sub semnătură proprie faptul că Riti era episcopabil, adeverind indirect lista din 18.IV.1981.

maramureșean în 12.VI.1984, asigurându-l că se împotrivește proiectului de latinizare⁴⁴.

La sfârșitul lunii septembrie 1984 atât episcopul Ioan Ploscaru cât și Silvestru Augustin Prunduș îl vor căuta la Baia-Mare pe proedrul Ioan Dragomir, dorind să afle ce a discutat acesta cu diplomatul pontifical Luigi Poggi, Dragomir întâlnindu-l pe Poggi la Satu-Mare în 27.IX.1984. Ploscaru își va aminti data de 30.IX.1984, Prunduș data de 28.IX.⁴⁵ Ținând seama de acuratețea cu care Prunduș își consemna întrevederile importante, acceptăm data oferită de acesta. Dragomir va refuza să le dea date cu privire la întrevedere, negând că ar fi consacrat alți episcopi. Ploscaru de altfel va consemna reacția lui Dragomir cu privire la latinizarea „rezistențelor”, menționând și poziția ierarhului dar și afirmațiile altor persoane din Baia-Mare⁴⁶, ilustrând (fără să știe) un exemplu tipic de intoxicare diversionistă a Securității⁴⁷. Prunduș va persevera, vizitându-l pe Dragomir la București, la sfârșitul anului 1984 (nu precizează data), fiind de față preotul Simion Mesaroș, iar la readucerea în discuție a unor eventual consacrări Dragomir a reacționat vehement, afirmând răspicat că Prunduș nu este competent pentru a afla asemenea informații⁴⁸. Episcopul băimărean avea de altfel certitudinea colaborării lui Prunduș cu

⁴⁴ Gansrigler, Franz – *Jeder war ein Papst. Geheimkirchen in Osteuropa*, Salzburg, Otto Müller Vlg., 1991, p. 173.

⁴⁵ A se vedea Ploscaru, Ioan – *Cum s-a ajuns la schisma actuală (Lugoj, 14.VI.1987)*, în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 164-168, p. 165 și Prunduș, S. A. – *Note, precizări și canoane în legătură cu hirotonirea unor episcopi din partea IPS Ioan Dragomir (Cluj, 11.VI.1988)* în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 172-182, la p. 175.

⁴⁶ Ibidem, p. 164.

⁴⁷ Pentru măsurile luate de Securitate împotriva lui Ioan Dragomir până spre sfârșitul vieții acestuia a se vedea excelentul articol: Fürtös, Robert – *Episcopul Ioan Dragomir în dosarele Securității (1965-1985)* în *Revista Arhivei Maramureșene*, Baia-Mare, 2011, nr. 4, pp. 2-21. În 3.XII.1983 o notă a Securității din Maramureș preconiza și evalua intensificarea măsurilor de intoxicare, exacerbând disensiunile dintre episcop și unii credincioși, iar în 6.IV.1984 un alt document emis de Securitatea maramureșeană preconiza intensificarea disensiunilor dintre Ioan Dragomir și ceilalți conducători diecezani. Calomniile ulterioare lansate la adresa episcopului mărturisitor Ioan Dragomir („anormal”, „nebun”, „mincinos”, „sub o nefastă influență”, „a consacrat fără mandat”) se înscriu în planul diversionist al Securității ce urmărea anihilarea rezistenței greco-catolice.

⁴⁸ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 175. Data poate fi 22.XII.1984, data instalării solemne la București a noului episcop romano-catolic Ioan Robu, moment festiv care i-a adunat pe ordinarii clandestini în Capitală.

Securitatea, pierzându-și încrederea și în Ioan Ploscaru și în Alexandru Todea (cu care Dragomir s-a întâlnit la București în 22.XII.1984)⁴⁹. Suspiciunile lui Dragomir erau fondate, Prunduș fiind implicat în diversiunea romano-catolicizării, episcopii Todea și Ploscaru acceptând și acomodându-se cu ideea, faptul fiind reflectat obiectiv prin *întreruperea activității petiționare* a ordinarilor diecezani greco-catolici clandestini între anii 1982-1989⁵⁰.

Emil Riti în toamna anului 1984 va mai face o vizită lui Alexandru Todea, după spusele lui întâlnirea ducând la alterarea relațiilor dintre ei⁵¹. Riti s-a grăbit să valorifice disensiunile dintre Dragomir și ceilalți episcopi, reușind o *captatio benevolentiae* față de proedrul Bisericii, fiind chemat de trei ori la București pentru o întâlnire cu arhiereul maramureșean⁵². În 18.IV. 1985 va fi consacrat episcop la București, în casa maicii Maria Ionela Cotoi, CIN, pe strada Brătuia 5, de către Ioan Dragomir, aflat într-o stare avansată de decompensare cardiacă, primind însă și un document olograf redactat de arhiereul consacrador⁵³, acesta din urmă punându-și în ordine afacerile diecezane și părăsind această lume în 25.IV.1985.

⁴⁹ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 165.

⁵⁰ A se vedea excelentul studiu al lui Dobeș Fürtös, Andrea – *Episcopul Alexandru Todea în dosarele Securității (1961-1989)*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florin (coord.) – *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Iași, Ed. Polirom, 2009, pp. 310-323, mai ales pp. 320-22. Todea a fost influențat pozitiv de ofițerii de Securitate, mizându-se pe patriotismul lui și combaterea iredentismului maghiar sau a clericilor care în trecut au manifestat atitudini politice reacționare.. Todea urma să ceară aprobare ofițerilor de Securitate pentru celebrarea publică a înmormântărilor, să tempereze acțiunile *anarhice* ale unor preoți rezistenți, să se acomodeze liniei eclesiastice reprezentate de Prunduș, legătura cu ofițerul fiind ținută prin telefon operativ, cei doi mimând dialogul dintre unchi și nepot.

⁵¹ În diferite întâlniri cu autorul acestor rânduri, episcopul Emil Riti amintea de această vizită, fără a preciza o dată exactă, istorisind cum i-ar fi spus lui Todea că achiesarea acestuia din urmă la latinizarea „rezistenților” ar fi dus la „îngroparea Bisericii”. Despre ce i-a comunicat Riti lui Todea, legat de inconsecvența ierarhului de la Reghin, care inițial milita pentru restituirea libertății Bisericii Unite și respingerea latinizării (însărcinându-l pe Riti cu transmiterea acestor mesaje și la Roma în 1973 și 1976) iar apoi „a întors-o” vezi Gansrigler, Franz – *Jeder war ein Papst. Geheimkirchen in Osteuropa*, Salzburg, Otto Müller Vlg., 1991, p. 182.

⁵² Informație dată de Emil Riti autorului prezent.

⁵³ Vezi relatarea lui Riti despre consacrare și la Gansrigler, Franz – *Jeder war ein Papst...*, pp. 175-176, documentul de consacrare fiind reprodus facsimilat în Ibidem, p. 162. Riti era la curent cu neînțelegerile survenite între Todea și Dragomir, știa că și Todea dorea să-l consacre episcop, dar a optat pentru Dragomir, acesta fiind bolnav și nedorind să-l indispuină pe bătrânul episcop.

Riti beneficia de calitatea sa succesorală în ordinariatul diecezan, conferită de Iuliu Hossu în 14.IX.1969⁵⁴, dar și de implicarea sa activă în distribuirea ajutoarelor primite de la *Caritas*. (Și-a dezvăluit noua calitate lui Alexandru Todea în 2.V. 1985, la Reghin, după înhumarea fostului proedru a Bisericii Române Unite⁵⁵.)

Silvestru Augustin Prunduș era deja alertat de atitudinea lui Emil Riti, știind că acesta era în grațiile episcopului Todea, fiind enervat și de contestarea poziției ordinariale de către Riti, precum și de inițiativele acestuia de a da dispoziții preoților piariști, altor credincioși, perturbându-i astfel proiectele.

În 11.I.1985 Prunduș va emite un document *Spre luare la cunoștință și conformare*⁵⁶ prin care interzicea și oprea cu desăvârșire orice discuție asupra unor noi propuneri episcopale (acestea fiind de competența Papei și a lui Nicolae Ceaușescu), asupra poziției sale ordinariale, asupra desfășurărilor liturghiilor românofone în ritul latin nou, credincioșii fiind îndemnați să solicite aceste liturghii unde era posibil, contravenienții fiind suspendați *a divinis* (de la Sf. Taine). Decretul nu a avut o răspândire prea mare (Riti oricum nefiind impresionat de el), nefiind redactat cu consensul capitular, nici contrasemnat de canonici, fapt care i-ar fi dat o pondere semnificativă. Între timp în 16.II.1985 Securitatea județului Mureș finaliza un raport în care se consemna admonestarea lui Todea care nu a fost sincer cu organele de Securitate, participând la înmormântări fără a anunța *în prealabil*

⁵⁴ Transcrierea dactilografiată a documentului auditiv, datată 27.III.1985, semnată de episcopul Ioan Dragomir, reprodușă facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 99.

⁵⁵ Din spusele lui Riti către autorul acestor rânduri, Riti i-a solicitat o întâlnire lui Todea imediat după înmormântare, dorind să-i comunice un mesaj. Todea s-a întâlnit cu Riti la Reghin, peste două zile, și aflând că a fost consacrat episcop, dorind și informații despre ceilalți, la urmă l-a atenționat pe Riti că a făcut rău acceptând consacrarea de la Dragomir, dacă mai aștepta puțin i-ar fi conferit-o Todea însuși. Cf. Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 25-26.

⁵⁶ Reprodus facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 95-97. Episcopul Todea a făcut o vizită la Cluj în 6.I.1985 (de Bobotează), celebrând în Casa Boilă, asistat de preoții Prunduș, Făgăraș, Neamțiu, Langa și desigur Boilă. A dorit inițial celebrarea solitară a liturghiei, doar în final cedând la concelebrarea cu Prunduș și Făgăraș. Cf. Făgăraș, Sabin Sebastian; Birtz, Remus Mircea – *Capitulul diecezan de Cluj-Gherla între septembrie 1987-martie 1990*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007, p. 18, nota 33. Todea dorea să „ia pulsul” diecezei clujene, urmărind de mai mult timp preluarea jurisdicției acelei dieceze.

Securitatea, după cum fusese convenit, dar recunoscându-se dispoziția docilă și cooperantă a ierarhului din Reghin⁵⁷, Todea fiind deja maleabilizat la sugestiile ofițerilor de Securitate. Prunduș a fost nevoit să-i trimită o avertizare scrisă lui Riti datată Cluj, 23.IV.1985 (fiind înaintată în copie și Oficiului parohial romano-catolic Sf. Mihai din Cluj, care gestiona și Biserica Piaristă), pentru a-l avertiza să nu se mai opună celebrărilor liturghiilor latine românofone⁵⁸. Riti era deja episcop de 5 zile, nu se afla în Cluj (se va întoarce doar însoțind trupul ierarhului Ioan Dragomir la Ariniș, acompaniat de preotul Simion Mesaroș), Prunduș aflând de noua calitate a lui Riti abia în 9.VII.1985⁵⁹.

Trecerea în eternitate a proedrului Ioan Dragomir a provocat ușurare tuturor clericilor acomodați care doreau o adaptare la indicațiile primite de la funcționarii statului. Însmormântarea sa publică în comuna Ariniș (jud. Maramureș) în 30.IV.1985 a fost o demonstrație a existenței câtorva sute de credincioși și a unor zeci de preoți greco-catolici, participând nu doar episcopii supraviețuitori Alexandru Todea, Ioan Ploscaru și Ioan Chertes, ci și cei 3 sfințiți de Ioan Dragomir: Octavian Cristian, Justin Paven și Emil Riti, aceștia concelebrând ca preoți cu confrății lor. După însmormântare, Todea, Chertes și Ploscaru au avut o întrevedere în care Todea a devenit noul proedru al Bisericii Române Unite, Ploscaru refuzând a doua oară această responsabilitate care i se cuvenea de drept⁶⁰. Prunduș l-a abordat pe Riti imediat după însmormântare (să-i ceară

⁵⁷ Dobeș Fürtös, Andrea – *Episcopul Alexandru Todea în dosarele Securității (1961-1989)*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florin (coord.) – *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Iași, Ed. Polirom, 2009, pp. 319-320, nota 5.

⁵⁸ Ambele documente reproduse facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 98 și 100.

⁵⁹ Însemnarea, datată 9.VII.1985, scrisă energic, reprodusă facsimilat în Ibidem, p. 103.

⁶⁰ Ocuparea proedriei se făcea în funcție de vechimea în treapta canonică. Ploscaru a fost consacrat episcop în 30. XI.1948, Todea în 19.XI.1950. Prunduș, aflând de renunțarea lui Ploscaru, i-a spus acestuia „Dumnezeu să te ierte pentru greșeala făcută, eu nu te pot ierta pentru greșelile care vor urma”. Cf. Prunduș, S.A.; Birtz, R. M. – *Correspondență PS Ioan Ploscaru (+ 1998) – Pr. Dr. S. A. Prunduș*, în Birtz, R. M.; Prunduș, S.A. (coord) – *Caielele OBSS II*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2001, pp. 211-243, p. 242. Deși Prunduș data evenimentul după moartea lui Iuliu Hossu (1970), credem că episodul a avut loc în 1985, în 1970 Prunduș nefăcând parte din conducerea diecezană (cum s-a arătat în capitolele precedente), iar în acel an relațiile cu Dragomir fiind optime. Ploscaru arată cum a decis să se retragă imediat la ieșirea sa din închisoare, în 1964, cf., Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 164.

socoteală pentru că nu i-a răspuns la somații și nu l-a contactat), Riti oferindu-se să apeleze la Todea, pe loc, să tranșeze diferendul, Prunduș refuzând o discuție cu Todea în acel moment (probabil era afectat de rezultatul alegerii), după cum a scris chiar Prunduș, într-o nouă somație datată Cluj, 8.VI.1985, trimisă lui Riti⁶¹. Nici această somație nu și-a atins scopul, Riti pregătind (și obținând aprobarea pentru) o călătorie în străinătate: Germania și Italia.

În călătoria sa în Occident Emil Riti s-a întâlnit cu monseniorul Johannes Baltheiser (1912-1996), activ la Rühpolding (R.F.G.) preot mărturisitor al credinței, fost deținut politic în România, repatriat în Germania Occidentală în 1972, prieten cu noul episcop încă din închisoare, cu care au făcut drumul la Roma. Riti a ajuns în Italia în iulie 1985, având la Roma convorbiri cu Secretarul de Stat cardinalul Agostino Casaroli, cu arhiepiscopul Achille Silvestrini, cu monseniorul John Bukovski. Acesta din urmă l-a dus cu mașina personală la Castelgandolfo (însoțit de Baltheiser), Riti având o întrevedere cu papa Ioan Paul al II-lea în 14.VII.1985. La Roma Riti era doritor să obțină o confirmare (dacă se poate scrisă) a statutului său episcopal. Dialogul cu Casaroli a vizat problema implicării Bisericii Catolice în realitățile politice (Riti fiind contra, prin aceasta anulându-și șansele inserării în ierarhia administrativă ecleziastică), Achille Silvestrini precizându-i că a fost consacrat „*nu fără știința Sf. Părinte*” dar eliberarea unei adeverințe scrise fiind periculoasă din cauza Securității, Sf. Scaun nedorind deteriorarea raporturilor cu regimul din București, iar Ioan Paul al II-lea, îmbrățișându-l, l-a considerat confrate în episcopat⁶². Ulterior Riti a celebrat public la Lourdes în ornate episcopale (latine).

În același timp cu vizita la Roma a neo-episcopului Emil Riti a fost trimis în Orașul Etern și preotul Vasile M. Ungureanu, care avea misiunea de a-l denigra pe Riti, audiența lui limitându-se la episcopii din Exil Vasile

⁶¹ Publicată facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 101-102, ea fiind trimisă în copie și lui Todea. Prunduș era alertat că aflase prin zvonuri că Riti fusese delegat de Dragomir să conducă dieceza de Cluj-Gherla.

⁶² Gansrigler, Franz – *Jeder war ein Papst. Geheimkirchen in Osteuropa*, Salzburg, Otto Müller Vlg., 1991, pp. 177-178, Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 26. De remarcat că Riti a detaliat prezentarea vizitei la Roma, inclusiv a rolului jucat de Bukovski în Austria, în timpul vizitei din 1991, înaintea unui reputat jurnalist ecleziastic austriac, care avea alte posibilități de verificare a informațiilor date.

Cristea, Traian Crișan și monseniorul Pamfil Carnațiu. O confruntare aprinsă a avut loc la Roma în acel timp între monseniorul Baltheiser și Ungureanu, de față fiind și clericii români menționați anterior, care erau doritori să știe natura conversației cu Casaroli, Riti promițându-i cardinalului că va păstra secretul asupra acelei audiențe (despre audiență s-a aflat de la Carnațiu, minutant la Secretariatul de Stat)⁶³. Imediat după vizita lui Riti, Baltheiser îi va scrie lui Alexandru Todea o scrisoare de opt pagini, în care va relata despre vizita lui Riti la Roma, despre recunoașterea verbală a episcopatului său inclusiv din partea lui Ioan Paul al II-lea⁶⁴.

Ceea ce l-a dezavantajat categoric pe Riti, odată întors în România, a fost calitatea sa de informator al Securității, care îl împiedica să activeze liber, explicând în mare măsură de ce Riti nu a redactat și el circulare sau pastorale, documente bisericești firești pentru un ierarh. Antecedentele sale mondene, intempestivitatea cu care interfera în anumite afaceri eclesiastice (cazul Bisericii Piariste) au constituit serioase handicapuri în a fi acceptat ca episcop și de către credincioși.

Între timp monseniorul Octavian Bârlea din Munchen (care fiind și membru agregat al Congregației Orientale beneficia de anumite informații rezervate) a continuat demascarea latinizării rezistențelor greco-catolici, dar și dezvăluirile legate de activitatea rezistentă a episcopului Ioan Dragomir, fapt ce a enervat la culme unii conducători eclesiastici greco-catolici din România⁶⁵.

⁶³ Relatările lui Riti, acțiunile lui Ungureanu, reacția clericilor români din Roma sunt consemnate în *Raportul* monseniorului Baltheiser, din vara anului 1987, către autoritatea sa diecezană, o copie a raportului fiind trimisă consilierului federal Manfred Kierein și publicat în volumul Kierein, Manfred; Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Ioan Ploscaru într-o prietenie epistolară de douăzeci de ani*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2009, pp. 81-92 (traducere), pp. 358-375 (facsimil), mai ales pp. 86-88, 367-368. Comportamentul preotului Vasile M. Ungureanu este tipic al unui agent diversionist. Deși fusese recrutat în vederea combaterii iredentismului maghiar (cum s-a prezentat documentat în capitolul VI), Ungureanu s-a implicat adânc în realizarea disensiunilor din Biserica Greco-Catolică din România, instituție românească, calitatea episcopală a lui Riti având prea puțin în comun cu iredentismul!

⁶⁴ Ibidem, pp. 79-81, 355-357.

⁶⁵ Bârlea, Octavian – *Din pragul anului 1985*, în *Perspective*, München, 1985, VI (VII), nr. 3(27), pp. 2-3, respingând atât soluția ortodoxă integrativă cât și cea a romano-catolicizării; Idem – *Episcop romano-catolic la București*, în Idem, p. 5 (analizând semnificația consacrării episcopului Robu); Tătaru, Teresia B. – *Din viața Bisericii Române Unite*, în *Perspective*,

Odată aflată știrea consacrării lui Emil Riti, Silvestru Augustin Prunduș l-a contactat pe preotul polonez Marian Błażej Kruszyłowicz, OFMConv („Biaggio”)⁶⁶, aflat la Cluj (unul dintre preoții polonezi care asigurau contacte informale cu Sf. Scaun) și imediat a început o frenetică activitate epistolară⁶⁷. Epistolarul reflectă nu doar o anumită mentalitate în tratarea unei crize eclesiastice, el constituind și o oglindă a diversiuilor implantate în acel timp. Ioan Ploscaru îl va considera pe Dragomir „bolnav mental”, excomunicat *latae sententiae*, propunând reducerea celor trei episcopi la stadiul laical, dorind și desărcinarea lui Riti din distribuirea ajutoarelor primite de la Caritas, acceptând o conferință a ordinarilor diecezani pentru soluționarea cazului și sugerându-i lui Prunduș să „facă multă ispășire” la Cluj. Ispășirea trebuia săvârșită din două motive: Prunduș a ocupat postul de bibliotecar în Eparhia ortodoxă fără binecuvântare, ceea ce i-a dat prilej lui Riti „să se pună bine cu (Iuliu)

München, 1985, VII, nr. 30, pp. 6-13, despre romano-catolicizarea uniților din Țara Oașului și respingerea unui *modus vivendi* (de acceptare a romano-catolicizării) de către oșeni; Bârlea, Octavian – *Moartea Episcopului Român Unit de Maramureș Ioan Dragomir*, în *Perspective*, München, 1985, VII, nr. 30, pp. 14-18, dezvăluind calitatea episcopului Octavian Cristian, vicar general al Maramureșului și faptul că Dragomir a consacrat alți trei episcopi; Bârlea, Octavian – *La deschiderea anului 1986*, în *Perspective*, München, 1986, IX, nr. 33, pp. 1-5, demonstrând că introducerea unei Biserici Romano-catolice românofone în Ardeal este rodul tacticii comuniste *divide et impera*; Bârlea, Octavian – *Cuvânt la înmormântarea Episcopului Ioan Dragomir*, în *Perspective*, München, 1985, VII, nr. 30, pp. 6-10, publicând predica ținută de Alexandru Todea la îngroparea ierarhului și Testamentul acestuia.

⁶⁶ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 104. Respectivul prelat polonez (n. 1936) era la acel moment Vicar Definitor General al Ordinului Franciscan Conventual. În 1990 a fost consacrat episcop titular de Hadrumantum, devenind vicar general al diecezei de Szczecin. Cf. https://pl.wikipedia.org/wiki/Marian_B%C5%82a%C5%BCej_Kruszy%C5%82owicz, accesat în 21. I. 2019. Prunduș l-a liniștit pe Ungureanu, care se grăbise să-i telefoneze de la Roma, în urma întrevederii cu monseniorul Baltheiser. La acea întrevedere Riti nu a participat, nedorind să ofere informații care ajungeau necontrolate de el la Securitate (prin Ungureanu).

⁶⁷ Astfel Ioan Ploscaru îi va scrie lui Prunduș în 16.VII.1985 (Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 107), în 5.IX.1985 (Ibidem, pp. 108-109), în 13.IX.1985 (Ibidem, pp. 112-113), 28.X. 1985 (Ibidem, p. 118), Prunduș îi va scrie monseniorului Dumitru Sălăgean (indirect lui Ploscaru) în 3.X.1985 (Ibidem, p. 114), lui Ploscaru în 16.X. 1985 (Ibidem, pp. 115-117), în 2.XI. 1985 (Ibidem, pp. 119-124), lui Johannes Baltheiser în 9.IX.1985 (Ibidem, pp. 110-111) și în 20.XI.1985 (Ibidem, pp. 126-129) și desigur lui Emil Riti: în 11.IX.1985 (Ibidem, p. 113).

Hossu”, al doilea motiv fiind promovarea lui Riti de către Todea. Prunduș va reacționa vehement la ideea ispășirii, reiterând că ar fi avut binecuvântarea lui Hossu pentru pasul făcut și aprobarea tacită a celorlalți ordinari (afirmații neconforme cu realitatea), va pleda vehement pentru organizarea unei conferințe episcopale care să ia măsuri de pedepsire a celor trei (deși în 1981 el însuși fusese solicitat la Roma să ducă *placetul* pontifical în România), insistând ca Riti să fie degrevat în favoarea lui Coriolan Tămâian în problema Caritasului, ideea ca de Caritas să răspundă episcopul latin din București, Ioan Robu, fiind îndepărtată, Robu ignorându-i la instalarea sa pe ierarhii greco-catolici. Prunduș va mai pleda și pentru „salvarea aureolei de martir „a lui Ioan Dragomir”. Prin tonul scrisorii din 2.XI.1985 Prunduș va determina și distanțarea lui Ploscaru față de el. Față de monseniorul Baltheiser tonul va fi invectival, de somație, prima scrisoare fiind trimisă prin preotul franciscan Iosif Sabău (și acesta informator al Securității), care a predat-o autorităților române de la Ambasada Română din Viena⁶⁸, fără niciun rezultat însă, Baltheiser considerându-l de multă vreme pe Prunduș drept un colaboraționist al regimului comunist. Lui Riti i se adresează ca „preot greco-catolic”, somându-l să-i prezinte un memoriu cu acte justificative privind primirea jurisdicției diecezane și împrejurările consacrărilor episcopale. Riti va ignora somațiile lui Prunduș, răspunzându-i cu seninătate în 1.XII.1985, mulțumindu-i și pentru felicitările primite de ziua lui (22.X.)⁶⁹.

Dacă Prunduș acționa înspăimântat, Securitatea era la curent cu hirotonirea lui Riti, urmărind cu interes jocurile eclesiastice⁷⁰. Pentru a-și demonstra puterea, Securitatea a inculpat trei preoți greco-catolici din Gherla pentru speculă (aceștia dorind probabil valorificarea unor bunuri

⁶⁸ O recunoaște Prunduș în scrisoarea din 20.XI.1985, în Ibidem, p. 126.

⁶⁹ Ibidem, p. 130.

⁷⁰ A se vedea consemnarea lui Prunduș asupra poziției ofițerului de Securitate Liviu Lăpușan, din 4.IX.1985 și 6.IX.1985, în Ibidem, pp. 105-106, ofițerul fiind nemulțumit că celebrarea parastaselor din curtea de pe str. Gheorghe Lazăr nr. 20 (locuința lui Prunduș) conturbau activitatea Școlii de Partid (situată în acel timp în clădirea actualului Colegiu *Avram Iancu*) și recomandându-l pe Riti ca episcop. Ploscaru îi va scrie lui Prunduș în 5.IX.1985, arătând că „Securitatea nu poate face nimic” fără ordin în acest caz. Ibidem, pp. 108-109.

primite ca ajutoare), Riti luându-le apărarea înaintea celorlalți⁷¹. Todea, Ploscaru, Prunduș și Tămâian (Chertes a fost ignorat) au redactat un raport către papa Ioan Paul al II-lea (10.X.1985)⁷², raport care abundă în referințe la Codul de Drept Canonic Latin (CIC 1983), cod care nu se aplică Bisericii Orientale. Raportul afirma că Dragomir a consacrat 3 episcopi sub influența maicii Maria Ionela Cotoi, CIN, ea dorind să-și valideze revelațiile mistice, Papa fiind implorat să-i reducă pe cei trei la stadiul laical, sau măcar să nu-i recunoască drept episcopi. După caracterizările ditirambice din scrisoarea către Papă din 18.IV.1981, semnată de Alexandru Todea, cele tendențioase din 1985 au acționat în defavoarea semnatarilor, justificând un legitim semn de întrebare asupra *politicii de cadre* asumate de ordinarii diecezani clandestini.

Față de pozițiile preoților din Occident care erau favorabile celor trei episcopi, ordinarii diecezani din România vor lansa diversiunea că „cei de la Centru” (Curia Papală) nu sunt bine informați. Un mesaj din 29.X.1985, provenit din Germania Occidentală, de la preotul Leopold Nestmann (1919-1992)⁷³, fost deținut politic pentru credință, adresat lui Prunduș, a arătat că în timpul vizitei în Italia Riti a fost confirmat ca episcop, Achille Silvestrini fiind la curent cu situația lui, cu situația

⁷¹ Ibidem, p. 114.

⁷² Raportul este prezentat facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 137-141, conținând și afirmații calomnioase la adresa celor trei episcopi. Despre modul cum a fost trimis la Roma (prin Coriolan Tămâian) în toamna anului 1985 vezi Ibidem, p. 27, profesorul de medicină internă Alexandru Ciplea din București (unde Tămâian a tras în gazdă) fiind scandalizat de procedeu. Anterior, în 10.IX.1985, e fost emis un *Comunicat* semnat de Alexandru Todea, Ioan Ploscaru, S.A. Prunduș și Coriolan Tămâian, prin care credincioșii greco-catolici erau îndemnați să nu dea crezare zvonurilor despre consacrările episcopale, până la confirmarea din partea Sf. Scaun, conducerile diecezane rămânând cele precedente, credincioșilor fiindu-le poruncit să evite orice legătură *in sacris* cu cei care ar pretinde că sunt deținători ai jurisdicției diecezane în afara celor deja cunoscuți. Comunicatul este reprodus facsimilat în Ibidem, p. 132. Comunicatul evită orice afirmație privind propunerile anterioare pentru episcopat, fiind de fapt o *soluție de avarie*.

⁷³ Doboș, Dănuț – *Figuri ilustre: P. Leopold Nestmann*, accesibil pe site-ul: <http://www.ercis.ro/lumina/numar.asp?an=2008&numar=4&id=85>, accesat în 18.I.2019. P. Nestmann a suferit detenție pentru credință în 1949-1950, se pare și în 1957, fiind activ în diecezele latine de București și Iași, putându-se repatria în Germania în 1966. A fost activ la Berchtesgaden, Roma, Arzbach și Steinefrenz, iar din 1988 la Altötting.

conflictuală din Țară, cunoscând poziția inclusiv a lui Ungureanu, „Roma știe tot”⁷⁴.

Alexandru Todea, pentru a-și preciza mai bine punctul de vedere, în 29.X.1985 îi va telegrafia lui Riti că acesta nu este recunoscut ca episcop în Biserica Unită, Riti neavând nicăieri jurisdicție în cadrul acestei biserici⁷⁵. Anterior, la solicitarea Securității Alexandru Todea „a acceptat trimiterea unei scrisori de dezmințire la postul de radio Europa Liberă în legătură cu așa-zisul Apel al episcopilor greco-catolici din România, prezentat la Conferința de la Madrid din 1985 (de fapt din 1983, n.n.), în urma căreia nu s-a mai reluat acest material în emisiunile postului de radio menționat”⁷⁶, episcopul anulându-și moral astfel activitatea petiționară anterioară. Mai mult, pentru a fi sigur de efectul raportului din 10.X.1985, trimis la Roma prin Tămâian, Todea va trimite o telegramă papei Ioan Paul al II-lea, în data de 8.XI.1985, ea fiind interceptată de Securitate: „*implor pe Sanctitatea Voastră ca începând de acum să nu mai recunoască* (s.n.) *nici o altă autoritate în conducerea Bisericii Române Unite, în afară de episcopii Todea, Ploscaru, Chertes și a superiorilor Tămâian și Prunduș, recunoscânduți ca fiind fideli. Riti se comportă într-un mod mizerabil și nu-l mai putem accepta* (s.n.)”⁷⁷. Todea recunoaște astfel că inițial cei trei fuseseră propuși pentru episcopat, Riti fusese acceptat anterior, papa fiind implorat să nu-i mai recunoască. De remarcat că din lista episcopabililor din 18.IV.1981 în 1990 vor fi consacrați episcopi Vasile Hossu (propus pentru Oradea) și George Guțiu (propus inițial pentru Blaj) pentru dieceza de Cluj-Gherla.

Ca și cum nu ar fi fost suficient, în 9-10 septembrie 1985 Clujul a fost vizitat de celebrul evanghelizator american Billy Graham (1918-2018), vizita fiind un excelent prilej de manifestare publică a credincioșilor neo-protestanți, și nu numai a acestora⁷⁸. Ordinariatul greco-catolic clandestin

⁷⁴ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 125.

⁷⁵ Ibidem, p. 125.

⁷⁶ Conform unei evaluări a Direcției I a DSS, din 29.III. 1989, citată în Dobeș Fürtös, Andrea – *Episcopul Alexandru Todea în dosarele Securității (1961-1989)*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florin (coord.) – *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Iași, Ed. Polirom, 2009, p. 322.

⁷⁷ Telegrama este reprodusă în volumul lui Vasile, Cristian – *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, București, Ed. Curtea veche, 2003, p. 306.

⁷⁸ A se vedea excelentul volum editat de Bodeanu, Denisa; Vasile, Valentin (ed.) – *Afacerea „Evanghelistul”. Vizita lui Billy Graham în România (1985)*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2010,

de Cluj-Gherla nu putea opune nimic strategiei și ofensivei misionare neo-protestante, decât un steril conflict jurisdicțional.

În această dispută, documentele emise fie de Prunduș, fie de Todea, fie de ceilalți ordinari exclud orice referire la Capitlul diecezan. Prunduș ar fi putut consulta capitlul, actele emise de el dacă ar fi fost contrasemnate de vicarul general sau de prepozitul capitular având cu totul altă pondere. Nu a făcut-o însă. Semnificativă este și ignorarea poziției episcopului Ioan Chertes. Dar câtă vreme Prunduș semna în calitate de ordinariu și vicar diecezan (!), ignorând prevederile documentului *De nominatione substitutorum* și raportându-se la codul de drept canonic latin (CIC 1983) în context greco-catolic, confuzia sa în ce privește principiile de drept canonic este manifestă.

Anul 1986 debuta sub aceleași tensiuni privind jurisdicția în dieceza de Cluj-Gherla, privind activitatea episcopilor deja consacrați de Ioan Dragomir dar și privind disensiunile intra-catolice din Ardeal, disensiuni cauzate de rit și limba vernaculară⁷⁹.

Pentru a-și menține poziția și influența față de Alexandru Todea, dar și funcția de conducere, Prunduș va iniția alegerea ierarhului din Reghin în treapta mitropolitană. Cât de canonic putea fi un asemenea demers s-a discutat în capitolul V al prezentului studiu. Alegerea a avut loc în 14.III. 1986, votanții fiind Alexandru Todea, Ioan Ploscaru, S.A. Prunduș și Coriolan Tămâian, la Cluj-Napoca, pe str. Vaslui nr. 13, în locuința preotului Dumitru Aurel Pop (1918-2003)⁸⁰. Reiterăm faptul că o alegere

pp. 179-189, conținând rapoartele Securității legate de vizita evanghelizatorului la Cluj. Vizita a prilejuit și o reuniune ecumenică a fruntașilor cultelor recunoscute active în Cluj-Napoca, Graham predicând și în catedrala reformată și cea romano-catolică (Sf. Mihai), beneficiind de o afluență impresionantă.

⁷⁹ Editorialul lui Bârlea, Octavian – *La deschiderea anului 1986*, în *Perspective*, Munchen, 1986, IX, nr. 33, pp. 1-5, demasca diversiunea romano-catolicizării uniților rezistenți, acuată de Departamentul Cultelor (Securitate) în vederea lui *divide et impera*.

⁸⁰ Preotul Dumitru Aurel Pop, încardinat diecezei greco-catolice din Oradea-Mare a absolvit Academia Teologică în 1944, căsătorit, fiind hirotonit în 1945, activând ca preot greco-catolic (1945-1948) și apoi ortodox în parohia Horoatul Crasnei (1948-1984). A refuzat celebrarea căsătoriei consecutive divorțului, fiind silit să se pensioneze anticipat. S-a stabilit la Cluj-Napoca unde a și decedat.

Cu ocazia alegerii s-au redactat un *Anunț*, o *Comunicare* și o *Decizie* (facsimilate în Birtz 2006, p. 133, 134, 135-136). De remarcat că *Anunțul* a fost contrasemnat și de Ioan Chertes

canonică (cu cei 100 de electori) era imposibilă în clandestinitate, după cum administratorii apostolici și ordinarii diecezani nu aveau competența alegerii unui mitropolit în condiții de prigoană. Dar și în această situație ar fi putut fi invitați măcar câțiva canonici din fiecare dieceză și desigur vicarii generali diecezani, Todea putându-și asuma titlul de *locțiitor de mitropolit*, titlul existent deja în tradiția Bisericii Greco-Catolice (cazul lui Valeriu Traian Frențiu în vara anului 1948). Spre onoarea lui, Alexandru Todea a renunțat la scurt timp la uzitarea titlului de mitropolit. Ca un prim act legat de noua sa condiție, Todea în 31.III.1986⁸¹ i-a invitat la Reghin pe Prunduș și pe Riti, dorind (și) o aplanare a divergențelor dintre ei. Vizita a avut loc în 2.IV.1986, Riti fiind înștiințat că nu este recunoscut ca episcop, fiindu-i aduse la cunoștință actele datate din 14.III. 1986, dar fiind tolerat să se ocupe mai departe de problema *Caritasului*. Todea nu i-a pomenit nimic de telegrama trimisă de el papei în 8.XI.1985. Riti a acceptat formal indicațiile lui Todea, nedorind să cauzeze o ruptură în episcopat, urmând ca la Cluj să găsească mijloace de colaborare cu Prunduș. Acesta din urmă a emis o Pastorală de Paști (4.V.1986), în care reconstitua minuțios cronologia recentelor evenimente, documentul eclesastic devenind și unul istoric de prim rang⁸².

Astfel, la o nouă întâlnire între Riti, Todea, Prunduș, preconizată la Cluj în 13.IV.1986, când Todea urma să conferențeze despre Sf. Toma d'Aquino, Todea s-a recuzat, fiind avertizat în precedență de Riti, care

(deși acesta nu a participat la alegere) semnătura fiind la stânga celor patru votanți. *Decizia* este semnată de cei 4 electori, la stânga lor fiind semnătura episcopului Ioan Chertes cu specificarea „am citit și semnez”. *Decizia* reiterea nerecunoașterea celor 3 episcopi consacrați de Dragomir.

Emil Riti (de regulă bine informat) preciza cu malițiozitate că ideea asumării titlului mitropolitan ar fi aparținut colonelului Banciu, unul din ofițerii care se ocupau de monitorizarea problemei greco-catolice, la alegeri participând inițial Todea, Prunduș, Tămâian, preotul Pantelimon Așteleanu (1931-2001) asistând (vegbind) în afara casei preotul Tertulian Langa. Tămâian a făcut opoziție alegerii, ea fiind necanonică, ceea ce l-a enervat pe Todea. Prunduș l-a mobilizat pe Așteleanu care i-a vizitat în circuit pe Ploscaru, Tămâian, Todea și Chertes, colectându-le semnăturile, ulterior alegerea repetându-se și fiind video-filmată (Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 27-28. La a doua alegere s-a semnat și *Decizia* legată de cei trei neo-episcopi.

⁸¹ Invitația, semnată Alexandru Todea, *Mitropolit*, e reprodusă facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 152.

⁸² Pastorală reprodusă facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 153-157.

aflase că urmau să sosească și Tămâian și Ploscaru, conferința fiind un pretext pentru noi măsuri canonice⁸³. În data de 16.IV.1986 episcopul Emil Riti, avându-i alături pe preotul Liviu Ciaca (devenit vicar al său) și pe preotul canonic Tertulian Langa, pe atunci prieten al lui Riti, a primit vizita lui Prunduș (invitat înainte), urmând să-și clarifice divergențele. Prunduș a refuzat să asculte caseta cu vocea lui Iuliu Hossu, contestând canonicitatea dispozițiilor acestuia, reiterându-și propria versiune a faptelor, contestând și canonicitatea (liceitatea) consacrării episcopale a lui Riti, necrezând în afirmația acestuia privitoare la reacția lui Ioan Paul al II-lea. Prunduș i-a citit lui Riti fragmentul din raportul din 10.X.1985, privitoare la el, afirmând că Tămâian ar fi adus de la Roma răspunsul că cei trei nu sunt recunoscuți și nu au jurisdicție. Liviu Ciaca a făcut o meditație, canonicul Langa o altă meditație privind raportul între normele canonice și dragostea frățească, Riti fiind doritor de o nouă întrevvedere cu Prunduș⁸⁴.

Pentru a aviza Sf. Scaun cu privire la „alegerea mitropolitană” a fost trimis la Roma preotul franciscan Iosif Sabău, OFMConv (pe care îl cunoaștem din capitolul precedent ca sursa „Bucur”) însoțit de preotul Vasile M. Ungureanu, ei înaintând documentele lui Błażej Kruszyłowicz, OFMConv și reușind să fie primiți în audiență de Achille Silvestrini, Luigi Poggi și John Bukovski în 18.IV.1986. Întrebați de soarta lui Riti au declarat că acesta a acceptat supunerea de formă lui Todea, aceasta fiind o măsură tactică pentru a-și atinge scopul (recunoașterea episcopală), iar în privința celorlalți doi neo-episcopi (Paven și Cristian) cel mai competent în a da lămuriri este Todea. La întoarcerea în România cei doi au relatat că Silvestrini ar fi afirmat că este dreptul celor din România de a-și alege mitropolit, tot el invitându-l pe Todea la Roma, pentru a da explicații directe, și insistând către Luigi Poggi pentru celebrarea liturghiilor în noul rit latin în limba română în bisericile maghiarofone romano-catolice din Ardeal⁸⁵. Relatările lui Sabău și Ungureanu (popularizate ulterior de

⁸³ Ibidem, pp. 153-154.

⁸⁴ Ibidem, pp. 155-156.

⁸⁵ Ibidem, p. 156. Ieromonahul franciscan Iosif Sabău s-a întâlnit cu Prunduș la Vatra Dornei în 3.V.1986 (în ziua lui de naștere dar și Sâmbăta Mare!), Sabău relatându-i întrevvedere de la Roma cu monseniorul Pamfil Carnațiu, acesta considerând alegerea lui Todea drept necanonică, încurajându-l pe monseniorul Bârlea în opțiunile sale. Carnațiu l-a oprit pe

Prunduș) stârnesc legitime semne de întrebare, odată ce după reluarea tratatelor cu guvernul comunist român diplomații pontificali se străduiau din răspuțeri să evită orice ar fi iritat Departamentul Cultelor. Mai mult, condițiile de prigoană erau incompatibile cu acordarea unor demnități eclesiastice comune situației de stabilitate (în 1946 de episcopul Alexandru Rusu a fost ales mitropolit, deși avea agrementul prealabil al Sf. Scaun, opoziția guvernului Groza a împiedicat numirea sa ca mitropolit rezidențial). Despre alegerea mitropolitană în clandestinitate infirmarea categorică a venit prin bula pontificală de *numire* a lui Alexandru Todea ca arhiepiscop de Alba-Iulia și Făgăraș, și Mitropolit al Bisericii Greco-catolice din România, cu acest prilej fiind dezlegat de titlul de Cesaropolis, în martie 1990.

Prunduș nu a insistat în documentul prezentat anterior (Pastorală de Paști din 1986) asupra recomandărilor Sf. Scaun, deși acestea sigur au existat, preferând să-și illustreze propria concepție canonică referitoare la cele 3 consacrări episcopale, la alegerea lui Todea (opozanții fiind incluși în rândurile dușmanilor Bisericii) și la celebrările liturgice latine românești din Ardeal⁸⁶. După Prunduș, Todea trebuia să ceară paliul mitropolitan (veșmânt liturgic similar omoforului bizantin, conferit de Sf. Scaun mitropolitelor), fiind sfătuit să facă o excursie la Roma⁸⁷. Unul din opozanții acerbi ai lui Prunduș la Cluj a fost preotul Alexandru Bochiș, care a reușit în august 1986 să onoreze invitația unui fost coleg din Germania Federală, încercând să ia contact cu monseniorul Octavian Bârlea, dar acesta fiind plecat în concediu, i-a lăsat un document extrem de dur la adresa lui Prunduș⁸⁸.

preotul Ungureanu de a-l pomeni pe Alexandru Todea ca mitropolit la liturgiile transmise la Radio Vatican, acceptând doar menționarea în precedență a numelui său. Prunduș a anunțat de la Vatra Dornei toate episcopiile romano-catolice despre alegerea lui Todea ca mitropolit, trimițând un mesaj contrasemnat și de Ioan Ploscaru, senior al Corului episcopal, în aceeași dată, de 3.V., după cum convenise cu Todea, care aștepta veștile de la Sabău. Cf. Ibidem, pp. 179-180 (relatarea lui Prunduș din 1988, pomenită anterior).

⁸⁶ Ibidem, p. 156.

⁸⁷ Ibidem, p. 156.

⁸⁸ Bârlea, Octavian – *Biserica Română Unită în 1987*, fișier PDF, format A4, 65 p., pp. 41-42, publicat on-line în pagina cibernetică <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2015/>

În plus, tot în vara lui 1986 a ajuns în străinătate un *Apel al Cercului credincioșilor români uniți din Cluj-Napoca*, citit la *Radio Europa Liberă* în data de 31.VIII.1986, apel care contestând latinizarea rezistenților, a provocat mânie și derută nu doar vârfurilor eclesiastice acomodante regimului, ci și ofițerilor de Securitate. În stadiul actual al cercetărilor nu cunoaștem cine a fost ideatorul acestui apel, cel mai probabil el fiind adus în Germania, la Munchen (unde își avea sediul și prestigiosul radio) tot de preotul Alexandru Bochiș. Prunduș, sprijinit de Todea, a reacționat imediat, emițând un *Comunicat*, în 6.IX.1986⁸⁹, în numele său, al episcopului Chertes, al mitropolitului Todea dar și al capitolului diecezan de Cluj-Gherla (prima dată în timpul conducerii lui Prunduș când acest for era menționat expres ca fiind consultat!), decizând că preoții implicați să fie suspendați *ipso facto* de la celebrarea Sf.Liturghii și a celorlalte taine bisericești, mirenii fiind opriți de la participarea Sf. Taine, dezlegarea fiind rezervată doar autorităților diecezane superioare (Prunduș, Todea), iar celor din străinătate interdictul fiind rezervat superiorilor imediați de acolo. Comunicatul îndemna la calm și solidaritate, fiind semnat de Prunduș în calitate de ordinariu diecezan și vicar general (!). Prin acest act Todea și Prunduș au ajutat cadrele Securității în „neutralizarea elementelor reacționare și recalcitrante”. De altfel preotul Alexandru Bochiș va trece la cele eterne în primăvara anului 1987.

Todea era ocupat în acest timp de soluționarea situației canonice din dieceza greco-catolică a Maramureșului (din partea acestei dieceze nu a participat niciun elector la alegerea mitropolitană), episcopul Ioan Dragomir stabilind în dieceză o succesiune riguroasă încă din 12.I.1983: episcopul Octavian Cristian devenea administrator apostolic, capitolul diecezan era reconstituit, preotul Alexandru Chindriș era instituit vicar general, canonicul Gheorghe Marian (fost deținător în anumite intervale a jurisdicției) era numit prepozit diecezan, fiind de altfel ales și vicar

08/msgr-ddr-octavian-barlea-biserica-romana-unita-in-1987.pdf. Preotul Bochiș a avut o reacție extrem de dură cu ocazia inaugurării liturghiilor românofone din Biserica Piaristă din Cluj, acuzându-l pe Prunduș de trădare. Bârlea era circumspect, știind prea bine că oricine din Republica Socialistă România primea aprobarea de a călători în Occident era prelucrat corespunzător de Securitate.

⁸⁹ Publicat facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 142.

capitular după decesul lui Dragomir⁹⁰. Dacă treptat restul canonicilor băimăreni au recunoscut soluția impusă de Todea, prepozitul Gheorghe Marian a rămas credincios succesiunii lui Dragomir până la moartea lui.

Întrucât situația nu era clarificată, nici în dieceza de Cluj-Gherla, nici în cea a Maramureșului, iar Riti răspundea încă de repartizarea ajutoarelor Caritas, era imperios necesară trimiterea unor noi mesageri la Roma.

A fost ales pentru acest rol un canonic diecezan, preotul Tertulian Langa, care în prealabil a fost convins să abandoneze partida lui Riti⁹¹. Canonicul Langa avea o frumoasă cultură generală, un talent oratoric deosebit precum și o prestanță socială superioară Părintelui Prunduș.

⁹⁰ Actele publicate facsimilat la Cristescu, Maria Ionela – *În apărarea PS Ioan Dragomir și a episcopilor consacrați în clandestinitate: Scrisoare replică la cartea „Reflecții și dezoăluiri” de Pr. Simion Mesaroș*, București, Ed. CIN, 2004, pp. 29-30. Despre schimbarea liniei successorale a episcopului Dragomir în 1986 a se vedea Birtz, Remus Mircea; Kierein, Manfred; Făgăraș, Sabin – *Fărâme din Prescursa Prigoanei (1948-1990)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2008, pp. 57-75. Todea i-a indus în eroare pe canonicii băimăreni, afirmând că episcopul Octavian Cristian ar fi demisionat (ceea ce era fals) și impunând alegerea lui Lucian Mureșan în calitate de ordinariu diecezan. Faptul l-a scandalizat pe Octavian Bârlea, cf. Bârlea, Octavian – *Biserica Română Unită în 1987*, fișier PDF, format A4, 65 p., p. 4, 53. I s-a imputat ca vină majoră lui Octavian Cristian căsătoria *pro forma* (civilă) cu monahia Minerva Făgărașan, CIN. Nu este altceva decât o „căsătorie iosefină”, practică și în Moldova de franciscanii clandestini, tocmai pentru a nu fi depistați de Securitate. Vezi pe larg despre existența acestei practici la Montonati, Angelo – *Când credința poate costa viața. Istoria medicului franciscan Martin Benedict*, Roman, Ed. Serafica, 2017; vezi și nota 72, p. 362.

⁹¹ Convingerea a pornit atât de la ieromonahul Silvestru Augustin Prunduș, care i-a rezolvat anumite probleme materiale (Cf. Făgăraș, Sabin Sebastian; Birtz, Remus Mircea – *Capitulul diecezan de Cluj-Gherla între septembrie 1987-martie 1990*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007, p. 86, 104-105, sigla **Făgăraș Birtz 2007**) dar și de la Alexandru Todea, acesta din urmă propunându-i să preia el ordinariatul diecezan. Despre promisiunea lui Todea a se vedea relatările lui Riti la Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 27). De remarcat că anterior canonicul Langa a dorit o reîncardinare în dieceza greco-catolică a Orăzii Mari, nedorind să se implice în conflictul Prunduș-Riti, Prunduș reușind să-l determine să se răzgândească. Securitatea a căutat să împiedice o apropiere între Tertulian Langa și Alexandru Todea, lansând diversiunea că Langa ar fi fost comandant legionar, știută fiind vechea aversiune a lui Todea față de legionari. Cf. Dobeș Fürtös, Andrea – *Episcopul Alexandru Todea în dosarele Securității (1961-1989)*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florin (coord.) – *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Iași, Ed. Polirom, 2009, p. 321, nota 3). În 1940 Langa avea 18 ani, va fi fost cel mult *frate de cruce*, fiind obligat să se refugieze din Târgu-Mureș odată cu cedarea Ardealului de Nord. Tânărul Langa avea atunci alte griji decât politica activă, fapt pe care Todea ulterior l-a înțeles.

Acesta din urmă, profitând de iminenta plecare la Roma a canonicului Langa, a emis un comunicat (destinat lui Todea și celorlalți ordinari greco-catolici), datat 5.IX.1986, în care îi încunoștința pe fruntașii ecclesiastici de faptul că Langa a primit un curier din partea Congregației Inimii Neprihănite de la București (dirijată de monahia Maria Ionela Cotoi, CIN) în 22.VIII. 1986, conținând copiile actelor jurisdicționale din Maramureș, iar acesta, frământat, a ars documentele, arătându-i unui Emil Riti consternat cenușa. Prunduș ruga pe ceilalți ordinari diecezani să emită împreună un comunicat de dezavuare a *Apelului* citit la Radio Europa Liberă în 31.VIII.1986, fapt care nu s-a mai întâmplat⁹². Tertulian Langa, după un periplu în Germania, Franța și Italia, întors în România a redactat o dare de seamă a întrevederilor avute cu preoții greco-catolici din Exil, dar și cu diplomații Sf. Scaun, reușind să aibe și o întrevedere de 12 minute cu papa Ioan Paul al II-lea⁹³. Langa va sumariza opiniile monseniorilor Bârlea și Baltheiser (favorabile lui Riti), a prelatului János Szöke, care de mult timp coopera clandestin cu Todea și cu Riti, dar insistând desigur pe reacțiile diplomaților pontificali. Cardinalul Lourdasamy⁹⁴, atunci prefect al Congregației Orientale îi atrăgea atenția că se aplică vechiul cod de drept canonic (cel nou, oriental, neapărând), Todea fiind considerat cap (!) al Bisericii Unite, acesta având mijloace de a rezolva situațiile de criză. Asupra celor 3 neo-episcopi părerile erau rezervate și neputându-se cere avizul expres al Sf. Scaun, deciziile conferinței episcopale locale urmau să aibe valabilitate, fiind recunoscute și de Scaunul Apostolic. În ce privește

⁹² Documentul transcris integral în Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 106. Prunduș va emite el un *Comunicat* în 6.IX.1986, amintit mai sus, urmat de o amplă *Motivare* (publicată facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 143-151) în care erau atacați Octavian Bârlea, Ioan Dragomir și cei consacrați de el, fiind omagiat preotul Vasile M. Ungureanu, fiind apărate și autoritățile statului, documentul fiind o capodoperă a diversiunii.

⁹³ Documentul transcris în Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 107-112.

⁹⁴ Simon Dairasamy Lourdasamy (1924-2014), născut în India, a fost un teolog indian (tamil) consacrat episcop în 1962, titular de Sozusa în Libia, servind în dieceza de Bangalore. Din 1971 la Roma, a fost secretar al Congregației pentru Evanghelizarea Popoarelor (1973-1985), din acel an devenind prefect al Congregației Orientale, funcție deținută până în 1991, când a fost înlocuit, în urma unui atac vasculo-cerebral, cu Achile Silvestrini. A fost creat cardinal în 1985. Cf. https://en.wikipedia.org/wiki/Duraisamy_Simon_Lourdasamy, accesat în 28.I. 2019.

ritul, Lourdusamy agreea poziția episcopilor, de conservare a ritului oriental, orice modificare a acestuia fiind un prilej de îndepărtare a neuniților de bisericile unite⁹⁵. John Bukovski a arătat cum Ioan Dragomir a fost însărcinat de Nunțiatură cu administrarea vicariatului de București, acesta însă nefiind vicariat apostolic. Cei trei erau valid consacrați episcopi, dar nelegitimi, iliciți (necanonic). Observația lui Bukovski că Hossu i-a transmis nelegitim lui Riti jurisdicția, pentru că același Hossu ar fi renunțat la ea înainte de a fi arestat (!)⁹⁶ este neverosimilă, toate documentele provenite de la Hossu infirmând aceasta. Să fi fost o intoxicare a canonicului Langa? Dacă Hossu renunța la jurisdicție (spre bucuria autorităților comuniste) nu ar mai fi fost întemnițat... Arhiepiscopul Francesco Colasuonno era interesat de posibilitatea trimiterii tinerilor bursieri la Roma, Langa pledând călduros pentru acest proces, dar arhiepiscopul atrăgându-i atenția că un document scris în această problemă ar irita autoritățile române⁹⁷. Dorind obținerea unor orientări mai largi pentru rezolvarea situației Bisericii Române Unite, Langa a discutat împreună cu Lourdusamy și Colasuonno, prezentând poziția episcopilor din România: inacceptarea soluției recunoașterii de către Sf. Scaun a integrării greco-catolicilor în Biserica Ortodoxă, inacceptarea trecerii greco-catolicilor în ritul latin, inacceptarea disensiunilor intra-catolice. Episcopii fiind conștienți de dificultățile abrogării decretului de interzicere a Bisericii Unite din 1948 doreau o libertate tacită, o libertate de funcționare a ritului, nefiind exclusă instituirea unei Biserici catolice cu sediul central în București, fără precizarea ritului. Cei doi diplomați pontificali au agreeat suplețea episcopilor din România, cardinalul Lourdusamy, pentru a evita animozitatea Bisericii ortodoxe, sugerând aplicarea reformelor liturgice ale Conciliului Vatican II pentru ritul bizantin, astfel ca noul rit să fie diferit de cel ortodox, dar totuși de tip oriental⁹⁸. Langa și-a dat seama de implicații, argumentând imposibilitatea aplicării unei reforme liturgice simultane,

⁹⁵ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 108.

⁹⁶ Ibidem, p. 109.

⁹⁷ Ibidem, p. 109.

⁹⁸ Ibidem, p. 110. Decizia de reformare a ritului bizantin, apoloizată deja de preotul Ioan Vasile Botiza în dieceza de Cluj-Gherla, odată făcută cunoscută și altor preoți clandestini, a dus la o varietate liturgică polimorfă, care din vechea tradiție păstra prea puțin. Așa se explică de ce după 1989, amatorii ritului bizantin integral au preferat să rămână integrați în Biserica Ortodoxă.

arătând corect că soluția problemei greco-catolice se află în mâinile autorităților statului, statul având doar interese politice și economice⁹⁹. Întâlnirea cu Ioan Paul al II-lea s-a încheiat cu un mesaj de încurajare al papei pentru credincioșii din România, de asigurarea rugăciunilor sale (mesaj comun de altfel) cerând rugăciuni intense din partea credincioșilor¹⁰⁰.

Reușind redactarea sintetică și extrem de coerentă a unui raport al vizitei în Occident, Tertulian Langa l-a impresionat în mod plăcut pe Alexandru Todea, mai ales după ce, la întoarcerea din străinătate, a transmis la sfârșitul liturghiei romano-catolice române de la Biserica Piariștilor, de trei ori consecutiv binecuvântarea pontificală (neuitând a preciza că „Riti este un impostor”). După afirmațiile lui Emil Riti, Todea inițial dorea să-l propună pe Langa drept ordinariu substituit, dar apoi a preferat să-și asume el această funcție, Langa aflând că la momentul oportun va fi numit doar vicar general¹⁰¹.

Cel care a dorit să facă un pas înapoi, nefiind de acord cu noua evoluție diecezană a fost canonicul Eugen Popa, acesta înaintându-și demisia din capitolu (21.V.1986), fiind considerat canonic emerit din 15.XII.1986¹⁰². Au fost cooptați în capitolu Matei Boilă și Sabin Dăncuș, lui Eugen Popa încredințându-i-se prezidarea tribunalului matrimonial. În 20.I.1987 noua conducere diecezană va fi constituită din Prunduș (ordinariu), canonicii Langa (vicar-general, desigur la solicitarea lui Todea) provicar I fiind desemnat Gheorghe Neamțiu iar provicar II Sabin Dăncuș¹⁰³.

Dacă mișcarea petiționară a ierarhilor greco-catolici s-a întrerupt în 1983, iar protestele redactate de preoți și credincioși erau dezavuate formal de ierarhia clandestină, Exilul românesc s-a mobilizat cu un nou memoriu privind solicitarea acordării libertății Bisericii Române Unite. Prin delegația Republicii Federale Germane a fost trimis la Comisia drepturilor omului de la Viena un memoriu redactat în 20.I.1987, semnat de episcopii Traian Crișan (Congregația pentru Canonizări), Vasile Cristea (Vizitator apostolic

⁹⁹ Ibidem, p. 111.

¹⁰⁰ Ibidem, pp. 111-112.

¹⁰¹ Vezi și Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 27.

¹⁰² Cf. Făgăraș, Sabin Sebastian; Birtz, Remus Mircea – *Capitolul diecezan de Cluj-Gherla între septembrie 1987-martie 1990*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007, p. 163.

¹⁰³ Ibidem, p. 163.

al românilor din Europa Occidentală), de monseniorii Pamfil Carnațiu (minutant la Secretariatul de Stat), Gheorghe Cosma (rectorul Misiunii Române Unite din Paris), Ioan Tăutu (minutant la Congregația Orientală), Petru Gherman (rector al Misiunii Române Unite din Bruxelles), Octavian Bârlea (rector al Misiunii Române Unite din Germania), de ieromonahul Iacob Goia, OP (de la redacția revistei *Istina* din Paris) precum și de 7 consilieri laici ai Misiunii Române Unite din Germania¹⁰⁴. Inițiativa desigur aparținuse monseniorului Bârlea. Mai mult, la începutul anului 1987, în luna ianuarie, a ținut un discurs la Radio *Europa Liberă* (în 4.I. și 11.I. 1987)¹⁰⁵, în care a criticat fără menajamente situația eclesiastică greco-catolică din România. După un amplu expozeu istoric, urma prezentarea situației din Țară, fiind menționată „goana după căprării” (dorința de a fi mai mare), asumarea iregulară a unui titlu fără alegere canonică. Bârlea atrăgea atenția că toți episcopii clandestini sunt sub semnul provizoratului, ei nefiind episcopi diecezani (corect- s.n.), reala lor autoritate fiind condiționată de acceptarea credincioșilor. Recomanda tuturor episcopilor să reia lectura Noului Testament pentru a învăța ce este caritatea, să redescopere tradițiile sinodalității din Biserica Română Unită, să se opună diversunii romano-catolicizării (bună pentru „snobii catolici”), să revină la principiile Unirii de la 1698 și 1700, nu în ultimul rând, să militeze pentru restaurarea libertății acesteia și ulterioara militanță pentru un titlu patriarhal acordat Bisericii Unite din România¹⁰⁶. Prelatul exilat, odată ce demascase diversiunea latinizării rezistenților greco-catolici (fapt ce convenea lui Todea dar îl irita pe Prundus) dar menționase și existența celor trei neo-episcopi admirând opera lui Ioan Dragomir (fapt ce l-a învrăjbit și cu Todea) trebuia redus la tăcere. Prin preoți trimiși din România s-au făcut intervenții la Secretariatul de Stat al Sf. Scaun, pentru a determina tăcerea lui Bârlea, Secretariatul luând în acest scop legătura cu Nunțiatura Apostolică de la Bonn, care la rândul ei a luat contact cu

¹⁰⁴ Textul, bilingv, publicat de Bârlea, Octavian – *Pentru libertatea Bisericii Române Unite*, in *Perspective*, München, 1987, IX, nr. 35, pp. 73-75.

¹⁰⁵ Textul cuvântării reproduș în italiană și în română la Bârlea, Octavian – *Biserica Română Unită în 1987*, fișier PDF, format A4, 65 p., pp. 10-19 (italiană) și pp. 20-28 (română).

¹⁰⁶ Ibidem, pp. 24-28.

arhiepiscopul Munchenului, Friedrich cardinal Wetter¹⁰⁷. Wetter i-a scris monseniorului Bârlea în 1.II.1987, rugându-l, la cererea Nunțului, să întrerupă emisiunile sale de la Europa Liberă, problema Bisericii Greco-Catolice din România fiind „una complexă și arzătoare”¹⁰⁸. Bârlea va continua publicarea unor ample studii de istorie a Bisericii, dar nu va mai aborda problemele curente ale Bisericii Unite în revista *Perspective*, revistă a Misiunii Române Unite din Germania, preferând presa laică.

În acest timp Prunduș îi va scrie lui Alexandru Todea în 14.I.1987, relatându-i despre participarea lui la ultimele evenimente spirituale sau culturale, consemnând „reacția unanimă a credincioșilor” împotriva emisiunilor lui Octavian Bârlea, fiind nedumerit nu doar de nepopularizarea deciziilor din 14.III.1986, dar și de nereceptarea acestora din partea ierarhiei romano-catolice, Prunduș propunând o acțiune comună a întregii Conferințe Episcopale greco-catolice către papa Ioan Paul al II-lea, către Achille Silvestrini pentru stoparea lui Bârlea, sancționarea drastică a celor 3 neo-episcopi și a susținătorilor lor, propunând în final o *Carte de mărturie* pe care toți preoții uniți să o semneze, exprimându-și opțiunea prin *da* sau *nu* cu privire la alegerea lui Alexandru Todea ca mitropolit¹⁰⁹. Prunduș va reveni cu o scrisoare către Todea, datată 21.I.1987 în care va reitera ideile precedente, va anexa și relatarea vizitei canonicului Langa de la Sf. Scaun, consemnând și opiniile prelaților Ioan Robu și Petru Gherghel, de dezavuare a monseniorului Bârlea¹¹⁰.

Odată ce episcopul Octavian Cristian (însoțit de coadjutorul său, episcopul Justin Ștefan Paven) și-a preluat jurisdicția lăsată de Ioan Dragomir în Maramureș, în 27.III. 1987, prelații oponenți au convocat rapid o conferință episcopală la Baia-Mare, în 2.IV. 1987, conferință soldată cu un

¹⁰⁷ Friedrich Wetter (n. 1928) a studiat în Germania și la Roma, fiind sfințit preot în 1953. A predat la Universitățile din Eichstätt și Mainz. În 1968 a fost consacrat episcop pentru dieceza de Speyer, fiind numit arhiepiscop de München și Freising, fiind creat cardinal în 1985. În 2007 s-a retras de la conducerea arhidiecezei, dar a fost menținut ca administrator apostolic până în 2008. Cf. https://de.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Wetter accesat în 28.I.2019.

¹⁰⁸ Scrisoarea reprodusă facsimilat în Bârlea, Octavian – *Biserica Română Unită în 1987*, fișier PDF, format A4, 65 p., p. 29.

¹⁰⁹ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 112-116.

¹¹⁰ Ibidem, pp. 116-118.

comunicat, prin care cei 2 episcopi erau dezavuați, li se aplicau sancțiuni canonice și lor și susținătorilor lor, inclusiv prepozitului Gheorghe Marian, ales vicar capitular după decesul lui Dragomir, comunicat semnat de Todea, Ploscaru, Tămâian, Prunduș și Lucian Mureșan¹¹¹. Întors la Cluj Prunduș va avea un nou puseu epistolar, scriindu-i lui Lucian Mureșan (în 3.IV.1987)¹¹² și, în mod nepermis canonic, o scrisoare de admonestare canonicului maramureșean Alexandru Chindriș (6.IV.1987)¹¹³.

Evenimentele din Baia-Mare în care Prunduș s-a implicat cu exces de zel au fost aduse la cunoștința lui Octavian Bârlea de către episcopul Emil Riti, într-o scrisoare datată din București (!), 10.V.1987¹¹⁴. Riti menționa nu doar imixtiunile în alte dieceze ale episcopului Todea, ci se referea și la atitudinea ordinarilor Prunduș și Tămâian (pe care îi asemuia ayatolahilor), justificându-și inactivitatea prin dorința de a păstra unitatea Bisericii.

Prunduș odată ce a pledat necondiționat cauza mitropolitană a lui Todea (Prunduș va recunoaște că Alexandru Todea deja în 9.IX.1981 dorea preluarea jurisdicției clujene!)¹¹⁵ a crezut că își poate consolida poziția

¹¹¹ Comunicatul este reprodus în Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 119-121, fiind precedat de o notă redactată la Baia-Mare în 2.IV.1987, prin care se considera că episcopul Octavian Cristian nu era recunoscut nici de conducerea Bisericii Române Unite din România, nici de Sf. Scaun, noul vicar diecezan, preotul Simion Mesaroș fiind desemnat să popularizeze credincioșilor această hotărâre. Prepozitul Gheorghe Marian a refuzat să își dea acordul, semnând: „am luat la cunoștință”. Cf. Ibidem, pp. 118-119.

¹¹² Ibidem, pp. 121-123. Prunduș îi va da sugestii lui Mureșan cum să se comporte cu canonicii Marian și Chindriș, pledând pentru consacrarea episcopală a lui Lucian Mureșan (faptul a survenit în 1990).

¹¹³ Ibidem, pp. 123-126. Scrisoarea are elemente istorice importante, recunoscându-se faptul că în dieceza Maramureșului capitulul diecezan funcționa, imediat după decesul episcopului Dragomir fiind ales *vicar capitular* Gheorghe Marian, Prunduș debordând în considerații inadecvate asupra senectuții lui Marian și în insulte la adresa canonicului Chindriș și a celor rezistenți. Va încheia totuși cu scuzele de rigoare.

¹¹⁴ Scrisoarea reprodusă facsimilat în Bârlea, Octavian – *Biserica Română Unită în 1987*, fișier PDF, format A4, 65 p., pp. 3-6 (traducerea italiană) și pp. 7-8 (facsimilul românesc), Riti reflectând corect realitatea.

¹¹⁵ Preotul Ioan Vasile Botiza va sintetiza cu perspicacitate situația critică a ordinariatului lui Prunduș: „Primul semn al schimbărilor care mocneau în adâncuri și care încetul cu încetul aveau să vină la suprafață a fost ostilitatea surdă dar obstinată împotriva lui Prunduș, a tot ce pornea de la el, într-un cuvânt față de tot ce avea legătură cu el. Este greu de atribuit acest

diecezană printr-o demisie canonică. Într-o ședință capitulară (!) din 24.IV.1987 s-a constituit un ternar diecezan (pentru prima dată, real și canonic), format din canonicii Tertulian Langa, Gheorghe Neamțiu și Sabin Dăncuș, Prunduș dându-și demisia, iar capitlul propunând trei episcopabili: pe Prunduș, pe preotul dr. Liviu Pandrea și pe ieromonahul bazilitan sabin Dăncuș, OSBM. Actul capitular este semnat de toți canonicii diecezani¹¹⁶ (Prunduș, Langa, Sabin Dăncuș, Gheorghe Neamțiu, Nicolae Plăianu, Romulus Gorcea, Matei Boilă), fiind primul act diecezan canonic *reglamentar* emis sub conducerea lui Prunduș. Că Prunduș dorea să rămână ordinariu (ba chiar să fie consacrat) o dovedesc epistolele sale ulterioare, în care semnează cu aceeași titulatură de „*ordinariu diecezan de Cluj-Gherla*”¹¹⁷. Dacă în corespondența cu ordinariul diecezan de Oradea,

fenomen complex unei singure cauze, dar pentru a fi obiectiv, voi încerca să-l analizez. Fără îndoială că în oarecareva măsură, dar nicidecum în totalitate, motivația lui se poate atribui și unor defecte comportamentale ale lui Prunduș, dar acestea nu pot constitui o explicație suficientă pentru campania de sfidare, ignorare, practic: de sabotare la care a fost supus în mod sistematic, până ce a fost „convins” că nu mai are altceva mai bun de făcut, decât să-și dea demisia. La începutul perioadei de conducere a diezei de către Prunduș, chiar Langa a fost acela care mi-a spus că este impresionat cu câtă perfidie este subminată autoritatea lui Prunduș: fiindcă nu poate fi acuzat nici că ar fi afemeiat, nici că ar fi stăpânit de vreun alt viciu, cel care îl denigrează răspândește despre el cu asiduitate zvonul că este informatorul Securității. După aceea am remarcat că atitudinea lui Todea – pe vremea aceea încă doar Arhiepiscop, nu și Mitropolit – a devenit tot mai rece, dacă nu chiar ostilă față de Cluj. Tot ce pleca de la Cluj, propuneri, inițiative, era implicit rău și ca atare respins.” Cf. Botiza, Ioan Vasile – Patruzeci de ani..., pp. 147-148. Cu observația că Todea a devenit arhiepiscop în 1990. Despre intenția timpurie a lui Todea de a prelua și dieceza de Cluj-Gherla a se vedea documentul lui Prunduș (Observații la proiectul de statut capitular) din 29.XII.1987, în Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – Capitlul diecezan..., p. 162.

¹¹⁶ Reprodus facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 159-161.

¹¹⁷ Este cazul scrisorii către episcopul romano-catolic de Alba-Iulia, Antal Jakab, scrisă de Prunduș în 27.V.1987, prin care Prunduș, semnând ca ordinariu al diezei de Cluj-Gherla, îi reproșa ierarhului romano-catolică că acesta nu l-a primit în audiență, nu acceptat plicul cu documentele din 14.III.1986, restituind plicul nedescăcut, iar la scrisoarea către ordinarii catolici (de ambele rituri), Papei, Arhiepiscopiei Ortodoxe a Clujului, din 19.III. 1987 prin care cerea anumite sfaturi nu a primit niciun răspuns. Scrisoarea lui Prunduș din 27.V.1987 facsimilată în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 158. Documentul din 19.III.1987 nu l-am identificat. Episcopul Antal Jakab avea pe atunci probleme mult mai stringente decât să se ocupe cu deciziile mai mult sau mai puțin canonice ale greco-catolicilor români. Concomitent cu diversiunea romano-catolicizării uniților rezistenți, Departamentul Cultelor a luat măsuri pentru reducerea numărului de locuri la Seminarul Teologic Romano-Catolic din Alba-Iulia și la Școala de

Coriolan Tămâian (Tămâian îi scrisese din Oradea la 27.IV.1987 revenind în 28.IV., Prunduș i-a răspuns în 29.IV. din Cluj) erau evocate evenimentele recente, Tămâian disociindu-se de memoriul prelaților din Occident (cel din 20.I.1987), protestând împotriva activității lui Riti „la Caritas” (care fusese „defenestrat” deja de la distribuția ajutoarelor), fiind nemulțumit de pastoralele emise de Alexandru Todea, Prunduș rememorând întâlnirea de la Baia-Mare (din 2.IV.), displăcerea lui Todea față de această întâlnire, ordinariul de Cluj-Gherla va recunoaște că a decis să se retragă încă din toamna anului 1986, că a încredințat conducerea diecezei unui ternar diecezan în 24.IV.1987, amânând demisia după întoarcerea canonicului Langa de la București, acesta având misiunea de a liniști grupul maicii Maria Ionela Cotoi. Prunduș va menționa proiecte de memoriu făcute de Todea în vara lui 1986 și de Tămâian în toamna aceluiași an, fiind nedumerit de ce Todea a renunțat la titlul mitropolitan dar trimite pastorale, Prunduș fiind susceptibil la acuzația lui Todea care îl considera „turnător la securitate”¹¹⁸.

O scrisoare către Lucian Mureșan, ordinariul maramureșean instituit de Alexandru Todea (scrisoare datată Lita, 6.V.1987) îi va prilejui lui Prunduș o nouă atenționare asupra retragerii sale, planuită a fi definitivată în iulie a celui an¹¹⁹.

Prunduș miza probabil pe un sprijin sau o solidarizare din partea lui Tămâian și a lui Lucian, pentru a i se cere rămânerea în funcția de

Cantori. Faptul a generat proteste, materializate printr-un memoriu datat 1.VII.1984, semnat de 7 protopopi, adresat Șefului de atunci al Departamentului, Ion Cumpănașu, memoriu la care nu s-a dat curs, un nou memoriu, datat 1.VIII.1986, semnat de 13 protopopi fiind adresat vicepremierului de atunci, Gheorghe Rădulescu. Un memoriu privind adevărata stare de lucruri din dieceza romano-catolică a Transilvaniei a fost semnat de 19 protopopi și prelați papali, adresat episcopului Jakab, datat 29.VIII.1988. Cf. Léstyán, Ferenc – *Erdélyi Szibéria. Az erdélyi katolicizmus győzedelmes küzdelme a hithűségért 1948-1989 (Siberia ardeleană. Lupta victorioasă a catolicismului ardelean pentru demnitatea credinței 1948-1989)*, Alba Iulia, Ed. Arhiepiscopiei Romano catolice, 2003, pp. 251-278, memoriul din 1984 la pp. 252-257, cel din 1986 la pp. 262-264, iar cel din 1988 la pp. 271-275.

¹¹⁸ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 126 (scrisoarea din 27.IV.), pp. 126-127 (scrisoarea din 28.IV.), pp. 127-131 (răspunsul lui Prunduș). Todea, fiind proedru al episcopatului, fiind recunoscut ca mitropolit tocmai de Prunduș și Tămâian, avea tot dreptul să se adreseze clericilor subordonați prin pastorale.

¹¹⁹ Ibidem, pp. 131-132.

conducere. Faptul nu a avut loc, Prunduș fiind nevoit să-și depună mandatul ordinarial în 31.VII.1987, fapt adus la cunoștință diecezanilor printr-o circulară semnată de noul vicar general, canonicul Tertulian Langa, anunțându-se preluarea jurisdicției de către episcopul Todea. Circulara mai afirma că noul vicar general a fost ales de capitlu, a fost confirmat de Todea, Prunduș rămânând canonic diecezan. Provicar I era numit Gheorghe Neamțiu, provicar II era numit Sabin Dăncuș¹²⁰. Cât de entuziast era Prunduș de pasul făcut se demonstrează din *Nota informativă*, scrisă de el, datată 20.VIII.1987 (!)¹²¹, destinată lui Todea și capitlului diecezan, Prunduș precizând că este de acord cu retragerea sa dacă ea respectă „normele Conciliilor Provinciale și ale Dreptului canonic”, iar retragerea sa trebuie comunicată și episcopului Chertes, celorlalți ordinari diecezan, papei, iar legat de vicarul capitular (pe care îl confundă cu vicarul general!, deși citează din tratatul lui Ioan Genț) precizează că acesta e ales de capitlu. Todea îi va scrie lui Prunduș, mulțumindu-i pentru actul de umilință și binecuvântându-l, printr-o misivă datată Reghin, 25.VIII.1987¹²².

Se încheia astfel o epocă din istoria diecezei de Cluj-Gherla, în care cel care își asumase conducerea vizibilă a acesteia (Prunduș) a căzut victimă tocmai principiilor canonice pe care le ignorase în decursul mandatului său, precum și capitlului diecezan, care nu fusese consultat în deciziile majore care interesau episcopia. Prunduș s-a ocupat ulterior de Ordinul Bazilitan, fiind o prezență activă în Capitlu.

Sinteza momentului, ca și soluțiile constructive (de bun simț) pentru soluționarea crizei ierarhice din Biserica Română unită din România a fost realizată cu perspicacitate de monseniorul Bârlea, într-un document (*La nuova fase della persecuzione della Chiesa Romana Unita in Romania*) trimis cardinalului Lourdusamy în 7.VIII.1987¹²³. Bârlea va prezenta cronologic tipurile de persecuție anti-greco-catolică, va analiza aparițiile diversiunilor romano-catolicizării uniților rezistenți, sau a integrării complete a acestora în Biserica Ortodoxă, precum și consecințele acestora, va comenta

¹²⁰ Facsimilul circularii în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 163.

¹²¹ Publicată în Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitlul diecezan...*, pp. 132-133.

¹²² Facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 163.

¹²³ Bârlea, Octavian – *Biserica Română Unită în 1987*, fișier PDF, format A4, 65 p., pp. 1-2 scrisoarea către cardinalul Lourdusamy, studiul la pp. 31-54.

activitatea Departamentului Cultelor dar și cauza generării celor două grupe de episcopi: Todea, Ploscaru de o parte (Chertes fiind remorcat la grupul celor 2), asociați cu Prunduș și Tămâian, și grupul hirotonit de Ioan Dragomir (Cristian, Paven, Riti). Va indica una din cauze în filo-latinismul (cauzat de studiile în Occident) lui Todea, Ploscaru, Prunduș și Tămâian, predispus spre soluția latinizării, și mai pronunțata fidelitate față de tradițiile orientale a celorlalți 3, care au studiat doar în Țară. Bârlea va preciza corect că Ioan Dragomir a luat măsura consacrării celor 3 pentru a asigura perpetuarea ierarhiei, neinfluențată de indicațiile Departamentului Cultelor (a se citi Securitatea), ignorând obediența lui Riti și precizând că ambele grupuri și-au putut trimite mesageri în Occident (Riti din partea celor trei, Prunduș, Tămâian, Ungureanu, Sabău, din partea celorlalți). Bârlea va concluziona că lansarea diversiunii legată de un grup manevrat de Securitate este zadarnică, ambele grupuri având relații cu Occidentul. O confuzie făcută în acest document: cel care a făcut detenție politică și pentru credință a fost episcopul Paven, nu episcopul Cristian. Ambele grupuri merită un tratament imparțial. Bârlea va remarca și aglomerarea preoților rezistență în orașe, cu impact diminuant asupra pastorației credincioșilor, considerând conflictul generat de o luptă pentru putere abstractă.

Soluțiile propuse erau de bun simț: 1) apelul la caritate evanghelică, pentru unificarea celor două grupe și formarea unei singure conferințe episcopale; 2) la București episcopul Paven, provenit din Biserica Ortodoxă, ar fi putut fi un excelent vicar pentru episcopul Todea, pentru Vechiul Regat; 3) La Cluj Ioan Chertes să rămână episcop conducător diecezan, Prunduș vicar general (termenul de ordinariu fiind impropriu, remarcă bine Bârlea), Riti fiind episcop auxiliar, putând coopera fructuos cu cei doi; 4) În Maramureș episcopul Octavian Cristian să-l accepte ca vicar-general pe Lucian Mureșan; 5) la transmiterea liturghiilor greco-catolice de la Radio *Vatican* să fie pomeniți toți episcopii¹²⁴. Soluțiile propuse ar fi întărit Biserica Greco-Catolică din România, fapt ce nu convenea nici colaboratorilor Securității (nici Securității înseși), nici ecumeniștilor din Curia Papală, nici *Ostpolitikului* (care dorea cultivarea și extinderea relațiilor cu guvernele socialiste, în defavoarea clerului recalcitrant). Ca urmare nu i s-a dat curs.

¹²⁴ Ibidem, pp. 51-53.

Însăși poziția diplomaților pontificali era echivocă (fapt ilustrat pregnant după 1990), Riti fiind recunoscut ca episcop de față cu martori în Occident, iar trimișii grupului advers primind asigurări de contrariu. Dacă profesorul Cristian Troncotă îi califica cu drept cuvânt pe ofițerii de Securitate de după 1965 drept *duplicitari*¹²⁵, același calificativ li se poate acorda fără rezerve morale diplomaților pontificali însărcinați să gestioneze afacerile (catolice) românești.

Perioada conducerii asumate de Silvestru Augustin Prunduș se poate caracteriza prin voluntarismul conducătorului diecezan care, cu excepția momentelor din 1986 și 1987 a ignorat Capitlul diecezan în luarea deciziilor de conducere. Canonicii au avut o activitate prolifică (semnalată în capitolul dedicat elementelor biografice ale actanților eclesiastici clujeni) de tip *personal*, dar nu sinergic, nereușind să-și asume *spiritul de corp* caracteristic corporației capitulare. Mai mult, spre deosebire de anii precedenți, hirotonirile sacerdotale (clandestine) pentru dieceză au încetat, Prunduș focalizându-se pe provincia bazilitană (pentru Ordinul Bazilitan au avut loc hirotoniri sporadice și în intervalul 1979-1987). Emil Riti, odată consacrat episcop, nu s-a implicat deloc în cultivarea noului dar ierarhic, neacordând nici măcar hirotiesiri gradelor clericale minore.

Prunduș (în calitate de conducător) însă a lăsat în urma lui o arhivă diecezană, o bibliotecă, două spații publice de slujire (la adresa locuinței sale și cavoul capelă din Cimitirul Mănăștur), a redactat importante studii istorice („de sertar” în acel timp, dar cu distribuire către apropiați) și a reușit stabilirea unui *modus vivendi* cu conducerea Securității din Cluj-Napoca, impunând tolerarea activităților greco-catolice (totuși clandestine în acel timp) chiar și când acestea se desfășurau public (mai frecvent cazul înmormântărilor, al parastaselor). Prin amicitia personală avută cu preotul piarist dr. József Denderle, OschP a reușit nu doar permanentizarea liturghiilor romano-catolice românofone la Biserica Piaristă din Cluj-Napoca, dar și administrarea unor lecții de catehism copiilor (asemeni

¹²⁵ Troncotă, Cristian – *Duplicitarii. Din istoria serviciilor de informații și securitate ale regimului comunist din România (1965-1989)*, ed.II, București, Ed. Elion, 2014.

romano-catolicilor), implicându-se personal în acest proiect¹²⁶. Din nefericire, pentru a-și justifica poziția de conducere ca și anumite decizii eclesiastice a redactat o istorie pe alocuri fantezistă a ultimelor evenimente diecezane, reinterpretând evenimentele istorice prea adesea conjunctural.

Pastorația credincioșilor clandestini s-a desfășurat în această perioadă la nivelul apostolatului de familie, sau de casă, preoții care celebrau în ritul bizantin acceptând deja lărgirea cercului de participanți, cu persoane nu doar din propria familie, ci și cu apropiați (considerați de încredere). După cum s-a remarcat încă de analiștii contemporani evenimentelor (de pildă monseniorul Bârlea) credincioșii greco-catolici se împărțeau în trei grupe: cei care au acceptat integrarea în Biserica Ortodoxă, având conștiința originii greco-catolice, cei care refuzau integrarea în Biserica Ortodoxă, unii din aceștia frecventând slujbele clandestine (dar și slujbele ortodoxe sau romano-catolice), alții frecventând Biserica Romano-Catolică, în ciuda eventualelor impedimente lingvistice. Exista și o categorie care se mulțumea cu ascultarea periodică a Sfintei Liturghii transmise de Radio *Vatican* sau de Radio *Europa Liberă*, eventual cu citirea periodică a vechilor cărți de rugăciuni greco-catolice, fiind conștientă de originea greco-catolică, dar nu dorea să se expună vicisitudinilor sociale (foarte mulți învățători și profesori din ciclul preuniversitar). Nu în ultimul rând, categoria plastic denumită de Octavian Bârlea, de „snobi catolici”, care participa cu *ostentație* la slujbele romano-catolice românofone de la Biserica Piaristă, manifestând o formală repulsie față de moștenirea Bizanțului. O excelentă analiză sociologică a credincioșilor greco-catolici din Cluj-Napoca și din Ținutul Oașului a fost

¹²⁶ Despre colaborarea concretă dintre preotul Denderle și conducătorii diecezani Nicolae Pura și Silvestru A Prunduș, pe larg, cu date statistice, la Birtz, Remus Mircea (coord.) – *In Memoriam. Pr. Dr. József Denderle, OSChP (1911-2002)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2012, pp. 21-22, 30-31, acte facsimilate la pp. 97-112. Denderle a ținut acoperirea preoților greco-catolici prezidând sau coparticipând la circa 160 de înmormântări ale credincioșilor greco-catolici din Cluj. A săvârșit 80 de cununii pentru greco-catolici, primind (sau mulțumindu-se) cu adeverințe de mână din partea lui Pura sau Prunduș că subiecții sunt (greco)catolici.

facută de cercetătoarea Stéphanie Mahieu¹²⁷. Ca interlocutori pentru Cluj i-a avut printre alții pe profesorii universitari Viorica Lascu și Nicolae Gudea, ultimul remarcând că după 1970 nu a mai existat o represiune dură, doar șicanări și amenințări, folosind și sintagma „clandestinitate la lumina zilei”¹²⁸. Va fi descris „dublul joc”, prin care greco-catolicii își primeau sacramentele atât de la preoții clandestini cât și de la cei ortodocși, prin repetarea acestora (!)¹²⁹: botezul, cununia, înmormântarea. Cei ce frecventau bisericile romano-catolice, fiind indiferenți sau adversi dimensiunii lingvistice, celebrau de două ori Paștele, odată după ritul latin, apoi după cel bizantin¹³⁰. Cercetătoarea franceză va concluziona corect că Biserica Greco-Catolică din România nu a fost o biserică dizidentă, ci „una a credincioșilor săi”¹³¹.

VII.2. Ordinariatul diecezan de Cluj-Gherla între 1987-1989

Odată cu preluarea conducerii nemijlocite din partea canonicului Tertulian Langa, vicar general al episcopului Alexandru Todea, amândoi beneficiind de o clară investitură jurisdicțională, dieceza de Cluj-Gherla a

¹²⁷ Mahieu, Stéphanie – *Une Église dissidente? L'Église gréco-catholique roumaine pendant la période communiste (1948-1989)*, in *Revue d'études comparatives Est-Ouest*, Paris, Centre National de la Recherche Scientifique, 2004, 35, nr. 4, pp. 93-126.

¹²⁸ Ibidem, pp. 111. 116.

¹²⁹ Ibidem, pp. 117-118, Nicolae Gudea recunoscând onest că și-a botezat copii odată clandestin la greco-catolici și apoi la ortodocși. Teologic, repetarea botezului acordat în numele Sf. Treimi este un sacrilegiu. Dar profesorul clujean indica cu precizie nivelul lacunar de cunoștințe religioase elementare care bântuia lumea universitară clujeană, cei mai mulți fiind străini de noțiunile elementare ale catehismului. „Dublul joc” se preta și la alte dimensiuni. Profesoara universitară, filologul Viorica Lascu (1919-2015) era activă în preajma anului 1970 ca lector de ateism științific, acest fapt neîmpiedicând-o să copieze rugăciuni manual, pozând ulterior în rezistentă greco-catolică. Un alt caz ilustru a fost cel al fostului anchetator de Securitate și torționar al Grupului Pătrășcanu, ajuns fruntaș al Partidului Comunist Român, Ioan Șoltuțiu (1918-2009), care se declara greco-catolic (!) și a participat la căsătoria romano-catolică a fiicei sale. Cf. Birtz, Remus Mircea (coord.) – *In Memoriam. Pr. Dr. József Denderle, OschP (1911-2002)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2012, p. 30, 31, 106.

¹³⁰ Ibidem, p. 108, 115-116.

¹³¹ Ibidem, p. 124.

urmat un nou făgaș. Canonichul Langa a învățat ceva din experiența predecesorilor, dându-și seama de necesitatea cooperării cu Capitlul diecezan. Istoria anilor 1987-1990 a diecezei de Cluj-Gherla a fost deja publicată¹³², urmându-se a se prezenta aici doar un rezumat al acesteia.

Prima măsură luată de noul vicar general a fost convocarea regulată (lunară) a Capitlului diecezan, acesta fiind prevăzut și cu un *notar capitular*, a cărei sarcini constau în păstrarea arhivei capitulare și redactarea proceselor verbale de ședință. În acest post a fost numit ieromonahul bazilitan Sebastian Sabin Făgăraș, OSBM, preot clandestin din 1977, licențiat în matematici. Acesta a reușit salvarea arhivei capitulare și publicarea acesteia.

Ședințele capitulare au început să se țină regulat din 11.IX.1987. În prima ședință s-a abordat problema integrării preoților foști greco-catolici și trecuți la ortodocși, care doreau să revină la Biserica lor de origine, s-a prezentat un proiect de regulament pentru un nou statut capitular (redactat de Langa), s-a pus problema unui regulament al tribunalului matrimonial (fiind însărcinat cu redactarea canonicul Boilă), precum și instituirea unui fond de rulment¹³³.

La a doua ședință capitulară (9.X.1987) canonicul Boilă a citit proiectul de regulament al tribunalului matrimonial, canonicul Eugen Popa aducând observații pe baza documentului *De nominatione substitutorum*, cel din 1948, care în sfârșit era luat în considerare (tardiv) de conducerea diecezană, măcar sub aspectul matrimoniilor religioase, punându-se în discuție modalitatea de realizare și creștere a fondului de rulment¹³⁴. Se urmărea pregătirea vizitei episcopului jurisdicționar, Alexandru Todea. Vizita a avut loc la Cluj. în 18.X.1987, Todea celebrând o liturghie cu o aleasă predică (la capela canonicului Prunduș), făcând parastase pentru rudele Părintelui Prunduș, monahii bazilitani decedați dar și pentru maicile din Congregația *Maicii Domnului*. O relatare asupra vizitei o avem chiar de

¹³² Făgăraș, Sabin Sebastian; Birtz, Remus Mircea – *Capitulul diecezan de Cluj-Gherla între septembrie 1987-martie 1990*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007, 286 p. + 4 planșe foto., lucrare deja amplu folosită în studiul prezent.

¹³³ Ibidem, pp. 142-143 (procesul verbal al ședinței), proiectul de statut (pp. 147-158).

¹³⁴ Ibidem, pp. 143-144 (procesul verbal), pp. 133-140, textul decretului *De nominatione...* și observațiile canonicului Popa.

la canonicul Prunduș, care s-a grăbit să-i scrie lui Todea (scrisoare datată Cluj, 28.X.1987)¹³⁵, Prunduș înștiințându-l pe episcop despre succesul vizitei, despre ajungerea primului bursier la Roma (inginerul Iosif Ioan Furtună), despre activitatea preotului Ungureanu, aflat și el la Roma, despre preconizarea unui nou bursier, dar și despre reacția avută de rectorul Bisericii Piariste, preotul piarist Simon Tamás, OschP, împotriva lui Todea, manifestată față de preotul Vasile Botiza, nerecunoscându-l ca mitropolit, acesta neavând investitura canonică. Prunduș va profita pentru a lansa câteva diatribe împotriva catolicilor maghiarofoni din Cluj, încheind încrezător în bunăvoința... autorităților.

A treia ședință capitulară (13.XI.1987) a fost consacrată ameliorării regulamentului Tribunalului matrimonial, unui proiect de istorie capitulară (niciodată finalizat), canonicul Langa prezentând proiectul de Statut capitular¹³⁶, redactat împreună cu profesorul Ioan M. Bota. Ca și canonici onorari au fost propuși preoții Liviu Pandrea (anterior fusese propus episcopabil) și Nathanael Munteanu.

Proiectul statutului capitular introducea o a șaptea poziție în *statul canonical*, schimbând și vechile denumiri: canonicul păstor (fost arhiprezbiter), canonicul catehet (fost arhidiacon, lector), canonicul eclesiarh (eclesiarh, sau custode), canonicul teolog (fost scolastic), canonicul penitențiar (nou introdus), canonicul econom (fost prebendat) și canonicul cancelar (care devenea treapta inferioară, în locul inițial al cancelarului). Poziția de prepozit era asumată de vicarul diecezan general (Langa), el unind prin proiectul de statut cele două demnități (și întărindu-și astfel poziția personală). Canonicii erau numiți de episcopul jurisdicționar, la propunerea capitolului. Proiectul, altfel extrem de detaliat, avea indubitabila calitate de a constitui un serios punct de plecare pentru discuții ulterioare. Prunduș s-a grăbit să aducă observații la statut (29.XII.1987)¹³⁷, rezultând un interesant document privind istoria capitulară a diecezei de Cluj-Gherla, inclusiv cu „aducerile la zi” după 1948 (unele detalii au fost demonstrate inconsistente istoric) până la momentul în curs. Prunduș a dovedit erudiție

¹³⁵ Reprodusă în Ibidem, pp. 144-146.

¹³⁶ Procesul verbal în Ibidem, pp. 178-179, primul proiect de Regulament la pp. 147-158.

¹³⁷ Ibidem, pp. 158-165.

istorică, arătând și minusurile bibliografice din proiectul de regulament (minusuri ce nu puteau fi imputate lui Langa, textele citate fiind rarități bibliografice chiar și înainte de 1948), propunând o mai bună precizare a competențelor canonice. Ca norme de urmat însă Prunduș s-a referit la Codul de drept canonic latin (CIC 1983) recent promulgat și... la proiectul (unul din numeroasele) din 1979 noului cod de drept canonic oriental (ce va fi promulgat doar la finalul lui 1990)¹³⁸, dorind introducerea și a Consiliului Prezbiteral, compus din 6 până la 12 preoți, numiți de episcop, cu un mandat de 5 ani. Aici rezulta o formidabilă carență canonică a Părintelui Prunduș, știut fiind că un *proiect de lege* nu are valoare normativă, fiind un document privat!

Singurul care a ridicat problema stringentă a definirii rolului identitar al Bisericii Locale (dieceza greco-catolică de Cluj-Gherla) în noul context eclesiologic post Vatican II și a relațiilor cu Biserica Ortodoxă soră, cu Bisericile surori a fost notarul capitular, ieromonahul Sebastian Sabin Făgăraș, OSBM, acesta propunând și ocuparea precumpănitoare a treptelor canonice cu ieromonahi (conform vechii tradiții orientale, specifice și Bisericii Greco-catolice în sec.XVIII) dar și restaurarea sinoadelor protopopești¹³⁹. Desigur că propunerile lui au fost trecute cu vederea.

O nouă ședință capitulară a avut loc în 1.XII.1987¹⁴⁰ în care s-a reluat discuția asupra regulamentului și funcției tribunalului matrimonial, dar și o discuție asupra sacramentului căsătoriei (constatându-se ignoranța credincioșilor în ce privește scopul și dimensiunea sacramentală a căsătoriei, ignoranța putând afecta validitatea acesteia). Proiectul final de regulament al tribunalului matrimonial a fost prezentat la Reghin lui Alexandru Todea, în 5.XII., care a aprobat unele proceduri¹⁴¹.

Ultima ședință capitulară a anului 1987 a avut loc în 29.XII.1987¹⁴², discutându-se asupra extinderii listei de beneficiari ai ajutoarelor, despre posibilitatea de a trimite bursieri la Roma (!) nu doar pe linie bazilitană ci și

¹³⁸ Ibidem, pp. 159-160.

¹³⁹ Observațiile Părintelui Făgăraș in Ibidem, pp. 165-166.

¹⁴⁰ Procesul verbal in Ibidem, pp. 179-180

¹⁴¹ Documentul, semnat de canonicii Langa și Boilă, avea inserat numele lui Alexandru Todea, lipsind semnătura acestuia. Cf. Ibidem, pp. 180-184.

¹⁴² Proces verbal in Ibidem, pp. 184-185.

diecezană, despre probleme matrimoniale, despre proiectul de statut capitular (Prunduș prezentându-și materialul). Canonicii onorifici nu au dorit să facă observații asupra acestuia (poate au realizat ușorul ridicol al situației). După ședință Prunduș s-a grăbit să-i scrie episcopului jurisdicționar, lui Alexandru Todea, în 30.XII.1987¹⁴³, insistând pe posibilitatea trimiterii bursierilor bazilitani la Roma, dar și a diecezanilor, despre activitatea preotului Vasile M. Ungureanu, aflat la Roma de câteva luni (urma să se întoarcă în februarie 1988), despre plecarea iminentă a canonicului Dăncuș la Roma (din 10.I.1988). Prunduș se referea și la trimiterea volumului samizdat a lui Traian Dorz (1914-1989), conducătorul asociației (și ea interzisă) Oastea Domnului, „*Minune și Taină*”, dedicat Sf. Fecioare Maria, pe care prietenii neo-protestanți ai reputatului mărturisitor al credinței au refuzat să-l tipărească în Occident¹⁴⁴.

Un nou proiect de Statut al Capitlului diecezan a fost redactat de canonicul Langa¹⁴⁵, acesta urmând să fie aprobat și promulgat de Alexandru Todea, proiectul fiind supus discuției în ședința capitulară din 19.I.1988¹⁴⁶. Tot atunci s-a comentat interviul lui Vasile M. Ungureanu la *Radio Vocea Americii* în care desigur prezenta situația Bisericii Catolice din România în optica autorităților de la București, fapt ce i-a nedumerit pe canonici, iar în ședința capitulară din 16.II.1988¹⁴⁷ s-a discutat o scrisoare sosită din Germania în care erau relatate nedumeriri cu privire la listele dublate de ajutoare, despre posibilitatea lui Ungureanu, întors de la Roma, de a-l vizita pe Alexandru Todea la Reghin eventual însoțit (Alexandru Todea era alergic la persoana lui Ungureanu). Todea a transmis

¹⁴³ Scrisoarea in Ibidem, pp. 185-189.

¹⁴⁴ Prunduș fusese și coleg de detenție cu Traian Dorz, iar acesta primise „azil literar” între 1939-1941 la revista preotului Vasile Chindriș, „*Vieța Creștină*”. Traian Dorz a păstrat amintiri frumoase preoților greco-catolici pe care i-a întâlnit, prietenia sa cu Prunduș fiind constantă. Volumul a fost trimis la Roma prin preotul Ungureanu, dar acesta a publicat în italiană volumul lui Dumitru Mărtinaș dedicat ceangăilor moldoveni (fiind și *marșrutizat* în acest sens), nefiind interesat în promovarea lucrărilor lui Dorz sau a *Oastei Domnului*. Volumul *Minune și Taină* a văzut lumina tiparului postum, la Sibiu, în 2006, în Editura Oastea Domnului.

¹⁴⁵ Ibidem, pp. 166-178.

¹⁴⁶ Vezi procesul verbal in Ibidem, p. 189.

¹⁴⁷ Procesul verbal in Ibidem, pp. 189-190.

capitularilor clujeni că regulamentul matrimonial poate fi folosit fără a fi promulgat sau dat publicității¹⁴⁸, ceea ce este o altă ciudățenie canonică.

Ședințele capitulare se vor întrerupe până în luna iunie (9.VI.1988)¹⁴⁹. Motivul întreruperii acestor ședințe (neprecizat în procesele verbale) a fost cauzat mai probabil de situația neclară a ierarhiei greco-catolice (Alexandru Todea nu era unanim recunoscut mitropolit, cei 3 neo-episcopi erau activi), dar și de interferențele organelor statului, anul fiind totodată unul de tristă amintire: 40 de ani de la scoaterea în afara legii a Bisericii Unite.

În luna mai 1988 a vizitat România rabinul dr. Moshe Carmilly-Wienberger (1908-2010), făcând popasuri și la Cluj și la București. A dorit să aducă un omagiu episcopilor Iuliu Hossu, Aron Marton și fostului ministru Emil Hațieganu, pentru rolul avut de aceștia în ajutarea evreilor persecutați din Nordul Transilvaniei. La București a depus o coroană de flori la mormântul lui Iuliu Hossu, fiind acompaniat, după cum o indică documentele fotografice rămase, și de canonicii Prunduș și Langa¹⁵⁰. A fost un gest impulsivant și pentru *neuitarea* cardinalului mărturisitor român, în tristul an aniversar al interzicerii Bisericii sale.

Tocmai pentru a preîntâmpina *manifestările anarhice și ostile* (conform limbajului de lemn) ale unor clerici zeloși, Alexandru Todea și Tertulian Langa au inițiat redactarea unui document pastoral: *Către întreaga Biserică Română Unită*, finalizat cu ocazia conferinței episcopale greco-catolice ținute la Cluj în 16.VI.1988¹⁵¹. La conferința episcopală de la Cluj, din 16.VI.1988 au participat episcopii Alexandru Todea, Ioan Ploscaru și ordinarii diecezani Coriolan Tămâian, Lucian Mureșan, fostul ordinariu S.A. Prunduș și vicarul general Tertulian Langa. Proiectul documentului a fost discutat în ședința capitulară din 9.VI.1988, mai sus amintită, ședință convocată doar pentru acest scop. În vederea redactării documentului s-au utilizat raportul din 10.X.1985 trimis la Roma, studiul canonicului Prunduș

¹⁴⁸ Ibidem, p. 190.

¹⁴⁹ Procesul verbal în Ibidem, pp. 190-191.

¹⁵⁰ Vizita (și rolul lui Hossu) va fi rememorată de rabin în volumul Carmilly-Weinberger, Moshe – *Drumul vieții*, Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, 1996, p. 139.

¹⁵¹ Documentul publicat în Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 192-200.

*Date, precizări și canoane în legătură cu hirotonirea unor episcopi din partea PSS Dragomir (finalizat în 11.VI.1988)¹⁵² și materialul elaborat de episcopul Ioan Ploscaru Cum s-a ajuns la schisma actuală (finalizat în 14.VII.1987)¹⁵³. Documentul va ignora inițiatorii calvarului din 1948, va pomeni solemn episcopii martiri și mărturisitori, explicând prea sumar succesiunea ordinarială din clandestinitate. Textul va prelua afirmațiile calomnioase la adresa celor 3 neo-episcopi, exacerbandu-le, renegându-se scrisoarea cu propuneri episcopabile din 18.IV.1981, unele afirmații din document fiind de-a dreptul false (bunăoară că în 1969 Iuliu Hossu, deja *cardinal in pectore*, nu mai avea jurisdicție diecezană!)¹⁵⁴. Documentul se provoca la reacțiile (apărute și prin presa din Exil) unor prelați greco-catolici (ex. Pamfil Carnațiu), reacții venite la solicitarea celor din România (vezi raportul din 10.X.1985 dus la Roma de Tămâian, telegrama lui Todea către Ioan Paul al II-lea din 8.XI.1985 etc.). Deși într-o aleasă ținută retorică și omiletică, documentul, convingător pentru un neinițiat, era o profundă diversiune. El stabilea conducerile diecezane în formula cunoscută deja (Blaj – Alexandru Todea, vicar pentru Vechiul Regat fiind Augustin Ciungan, Lugoj – Ioan Ploscaru, Oradea – Coriolan Tămâian, Maramureș – Lucian Mureșan, Cluj-Gherla, episcop Ioan Chertes, „dar fiind bolnav jurisdicția este exercitată de Alexandru Todea, ordinariu și P. Tertulian Langa, vicar”¹⁵⁵). Urma precizarea că alegerea mitropolitană din 14.III.1986 s-a desfășurat conform can. 174 al noului Cod de Drept Canonic (CIC 1983), cel latin desigur, ea fiind recunoscută de Sf. Scaun, iar credincioșii și clerul au primit decizia „cu bucurie”¹⁵⁶. Se reitiera solemn că doar conducătorii legitimi, cei stabiliți anterior, și aceștia în *ipostaza de colegiu* (!) pot purta discuții, avansa soluții sau propuneri legate de viitorul și forma de existență a Bisericii unite.¹⁵⁷ Cei 3 neo-episcopi erau public dezavuați, fiind amenințați cu suspendarea *a divinis*, la fel credincioșii care ar fi cerut de la aceștia servicii cu caracter*

¹⁵² Publicat facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 172-182

¹⁵³ Publicat facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 164-168.

¹⁵⁴ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 196.

¹⁵⁵ Ibidem, p. 198.

¹⁵⁶ Ibidem, p. 199.

¹⁵⁷ Ibidem, p. 199.

episcopal (hirotoniri)¹⁵⁸. Documentul era asumat de Alexandru Todea, Ioan Ploscaru, Tertulian Langa, Coriolan Tămâian și Lucian Mureșan, constituind forma definitivă a discursului istoric recent *oficial* al decidenților eclesiastici greco-catolici români.

După realizarea acestei pastorale și propagarea ei s-a simțit necesitatea realizării unor bilanțuri.

Primul a fost făcut de Capitlul diecezan în ședința capitulară din 15.VII.1988¹⁵⁹, participând și episcopul Ioan Ploscaru, aflat la Cluj. Episcopul Ioan Chertes „trimitea vorbă conferinței episcopale să nu ridice alte probleme în discuție până nu se clarifică problema ierarhiei în B.R.U.”, demonstrând astfel că nu era deloc convins de argumentația scrisorii pastorale din 16.VI. Ioan Ploscaru îi solicita explicații lui Todea despre cazul maicii Maria Ionela Cotoi, CIN, pe care Todea le-a oferit „amănunțite”. S-a ridicat problema unui nou memoriu către autorități, către Șeful Statului, dar și cererea mai veche a canonicului Gheorghe Neamțiu de a se retrage din capitlu (acesta fiind nemulțumit, asemeni canonicului devenit emerit, Eugen Popa, de rezolvarea problemelor diecezane), la care nu i s-a dat curs. S-a ridicat din nou problema bursierilor pentru străinătate (Roma!), capitularii făcând demersuri pentru a afla numărul de burse acordate de Sf. Scaun.

Legat de problema bursierilor pentru străinătate (N.B. aparținând unui cult nerecunoscut legal), pentru Occident ne reamintim de Decizia Comitetului Executiv al Comitetului Central al PCR din 24.II.1970, care stipula eliberarea pașapoartelor pentru călătoriile în Occident doar cu acordul și supravegherea Securității (care urma să-i verifice pe solicitanți), doar nomenclaturiștii partidului fiind verificați de secțiile abilitate ale Comitetului Central (decizie la care s-a făcut referire în capitolul II al prezentului studiu). Aceleași prevederi se aplicau (cu atât mai mult!) clericilor unui cult nerecunoscut legal, unii foști deținuți politici. Plecărilor în străinătate nu se puteau realiza fără un prealabil acord cu Securitatea, nu doar la începutul anilor 1970 ci și spre sfârșitul anilor 1980, când eliberarea pașapoartelor, inclusiv pentru țările socialiste, a devenit mult mai

¹⁵⁸ Ibidem, p. 197.

¹⁵⁹ Procesul verbal în Ibidem, p. 191.

anevoioasă. Candidații greco-catolici la bursele oferite de Sf. Scaun înainte de 1990 erau totodată candidați siguri pentru eventuala recrutare de către diferitele servicii ale Securității românești.

Al doilea bilanț l-a făcut Securitatea din județul Mureș, prin realizarea unei Note (25.VIII.1988) legate de obiectivul „Tudor” (Alexandru Todea)¹⁶⁰. Șeful Direcției Județene de Securitate consemna că Alexandru Todea a fost receptiv la solicitarea temperării și descurajării acțiunilor ostile și anarhice ale subordonaților, pastoralele pe care le-a emis de Paști și de Sf. Maria Mare (15.VIII.) fiind orientate doar teologic, neinsistând asupra responsabilităților din 1948¹⁶¹. Todea refuza orice amestec, fie el și din exterior (era vizat și Sf. Scaun?), în conducerea Bisericii Unite. Fiind acuzat de unii clerici de pasivitate, urma să elaboreze un memoriu echilibrat și respectuos față de Consiliul de Stat. Ca și sarcini trasate de Securitate erau menționate continuarea și accentuarea disensiunilor dintre Todea și cei 3 episcopi sfințiți de Ioan Dragomir, precum și continuarea legăturilor operative, deja aflate în curs, dintre Todea cu ofițerul responsabil de monitorizarea lui, prin telefon („relația dintre unchi și nepot”) precum și interceptarea legăturilor telefonice ale episcopului din Reghin. Nota arăta limpede pe realul inspirator al documentului *Către întreaga Biserică unită*.

Al treilea bilanț l-a făcut Departamentul Cultelor, printr-o notă din 31.X.1988 (*Notă privind Biserica Greco-Catolică*), semnată de Ion Cumpănașu, președintele Departamentului, publicată în 2001¹⁶². După un sumar preambul istoric, nota consemna că șeful Bisericii Greco-catolice este Alexandru Todea, recunoscut mitropolit, cei 3 episcopi consacrați de Ioan Dragomir nefiind recunoscuți nici de Sf. Scaun nici de ierarhia locală, erau prezentați conducătorii diecezani, despre Cluj menționându-se că este

¹⁶⁰ Nota este publicată în Dobeș Fürtös, Andrea – *Episcopul Alexandru Todea în dosarele Securității (1961-1989)*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florin (coord.) – *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Iași, Ed. Polirom, 2009, p. 320.

¹⁶¹ Fragmente din acele pastorale au fost publicate în volumul omagial Prunduș, Silvestru Aug.; Plaianu, Clemente – *Cardinalul Alexandru Todea la 80 de ani (1912-1992)*, Cluj-Napoca, Tip. Gloria, 1992, pastorală de Sf. Maria mare la p. 40, cea de Crăciun 1988 la p. 40, iar *Actul de Consacrare către Sf. Fecioară a Provinciei Mitropolitane* din 31.V.1988 la pp. 41-44.

¹⁶² Băcanu, Petre Mihai – *Cum erau turnați nereveniții?*, în *România Liberă*, București, 2001, 13.VII., pp. 8-9.

„girat” de Todea, vicar fiind Tertulian Langa, iar pentru Maramureș era indicat Lucian Mureșan, eronat considerat ca episcop. Nota venea cu date statistice pentru toată Țara, precizând că sunt 300.000 de credincioși greco-catolici rezistenți, 454 de „preoți ilegali”, 122 de preoți fiind hirotoniți în clandestinitate. Era specificat că 200 de preoți greco-catolici rezistenți merg periodic în Moldova, celebrând în parohiile romano-catolice. Era dezavuată activitatea monseniorului Octavian Bârlea din Germania, privit ca reacționar și inițiatorul unor campanii nocive, specificându-se și existența curentului adoptat de Prunduș, Tămâian, și într-o mai mică măsură de Tertulian Langa de a accepta latinizarea nerevențiilor sau de a celebra slujbe greco-catolice în bisericile romano-catolice din Ardeal. Odată publicată *Nota*, canonicul Langa a trimis o precizare redactorului cotidianului *România Liberă*.¹⁶³ Fostul vicar general preciza că schimbarea ritului (susținută întrucâtva de Tămâian) nu putea fi decisă decât doar de episcopi, Tămâian și Prunduș nefiind ierarhi, iar el, împreună cu Alexandru Todea se împotriveau acestui demers. Langa se referea și la vizita făcută la Roma în 1986 și la întrevederea cu Ioan Paul al II-lea, rezumând notele menționate anterior în studiul prezent.

De menționat că din cei 454 de preoți clandestini, consemnați de Departamentul Cultelor, în dieceza de Cluj-Gherla domiciliau 110 preoți greco-catolici, consemnați pe o listă redactată probabil în intervalul 1983-1987, aflată în Arhiva capitulară¹⁶⁴. Lista, indicând numele și adresa, era destinată în principal *Caritas*-ului. Dacă îi adăugăm și pe ieromonahii bazilitani (preoți călugări) care nu aparțineau de dieceza de Cluj-Gherla dar domiciliau pe teritoriul acesteia, numărul este sporit la cel puțin 130.

În timp ce vârfurile ierarhiei erau ocupate de probleme administrative, inițiativele mirenilor greco-catolici puteau aduce noi

¹⁶³ Langa, Tertulian – *Domnului Petre Mihai Băcanu*, în *Deșteptarea Credinței*, Dej, 2001, XII, nr. 8 (137), pp. 4-5.

¹⁶⁴ Lista este publicată în Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 226-229. Vezi și volumul Bodeanu, Denisa (ed.) – *O rază de speranță în întuneric. Ajutoarele primite din străinătate de cultele religioase din România în anii 80-90*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2018, pp. 235-237, fiind vorba de o notă a DSS din iunie 1988, prin care Securitatea constata intensificarea primirii ajutoarelor din exterior de diverse culte, dorea limitarea acestora, nu în ultimul rând prin posibilitatea incriminării beneficiarilor acestora de speculă.

surprize. A fost cazul doamnei Doina Cornea (1929-2018) care deja avea un nume consacrat de opozant al regimului comunist. Din 1970 reluase legăturile cu Alexandru Todea (i-a fost profesor de religie la liceu), relația evoluând ascendent, în 1984 ea ducând câteva date oferite de episcopul din Reghin în Franța, unde a putut onora o invitație a fiicei sale. La Paris s-a întâlnit cu monseniorii Cosma și Gherman. Din 1985 împreună cu câteva prietene, mai ales din familia canonicului Boilă, depuneau periodic coroane de flori la cavoul familiei Hossu din Cimitirul central din Cluj (Hazsongárd), în memoria arhiereului mărturisitor. Implicată tot mai adânc în problema drepturilor omului, a scris o Scrisoare deschisă papei Ioan Paul al II-lea (septembrie 1988)¹⁶⁵, ulterior semnată de mai mulți credincioși, prin care solicita libertate pentru Biserica Greco-catolică. Scrisoarea, bine primită în Apus, inclusiv la Sf. Scaun, citită și la Radio *Europa Liberă*, a cauzat furie vârfurilor eclesiastice locale. Canonichul Prunduș a admonestat-o, având acordul și mandatul lui Todea, interzicându-i să se ocupe de problemele Bisericii Unite, Todea disociindu-se în mod categoric de textul Doinei Cornea¹⁶⁶. Doina Cornea s-a inspirat tocmai din documentul emis de Conciliul Vatican al II-lea, *Decretul privind apostolatul laicilor (Apostolicam actuositatem, 18.XI.1965)*, care recomanda mirenilor inițiative pastorale și sociale creștine (mai ales paragrafele 13-14). Petiționarea libertății propriiei Biserici (Catolice!) era tocmai un mod de apostolat laic. Repudierea inițiativelor doamnei Doina Cornea se înscria într-o mai veche atitudine a vârfurilor greco-catolice de evitare a colaborării cu mișcările pentru drepturi civice, contrar confrăților catolici din alte țări socialiste.

¹⁶⁵ Publicată în Cornea, Doina – *Scrisori deschise și alte texte*, București, Ed. Humanitas, 1991, pp. 86-88.

¹⁶⁶ Despre conjunctura scrisorii a se vedea Cornea, Doina – *Fața nevăzută a lucrurilor (1990-1999). Dialoguri cu Rodica Palade*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1999, pp. 273-275, numele lui Prunduș fiind indicat eronat ca Ioan Prunduș, nu ca Silviu (Silvestru). Vezi și Cornea, Doina – *Contribuții ale intelectualilor la susținerea Bisericii Române Unite după 1948 (cazul Doinei Cornea)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 63-67. După momentul scrisorii, Alexandru Todea, de câte ori vizita Clujul și se oprea preferențial la Casa Boilă, unde celebra Sf. Liturghie, întreba de fiecare dată dacă a apărut și Doina Cornea. Martor era ieromonahul Sebastian Sabin Făgăraș, invitat la aceste celebrări, care ne-a transmis informația.

Ședința capitulară din 27.IX.1988¹⁶⁷ a fost dedicată discuției asupra *Scrisorii către întreaga Biserică Unită*, ea urmând a fi tradusă și trimisă și în străinătate, dar și la episcopiile romano-catolice din România. Se preconiza înaintarea unui memoriu către președintele Republicii, semnată de toți ordinarii diecezani, deja trimisă la București (dar a fost oare și depusă la Registratura Consiliului de Stat?)¹⁶⁸, totodată constatându-se clarificarea insuficientă a situației episcopilor consacrați de Ioan Dragomir. O remarcă a canonicului Matei Boilă este semnificativă: în urma întâlnirii cu „autoritățile civile” (a se înțelege ofițerii de Securitate) acestea au precizat că „*Biserica unită nu este interzisă, dar nici recunoscută oficial nu este*”. S-a mai abordat modalitatea de reprimire a preoților foști greco-catolici care au trecut la Biserica Ortodoxă.

Problemele ridicate au fost redezbatute în ședința capitulară din 11.X.1988¹⁶⁹, după o prealabilă vizită la Reghin făcută de canonicii Langa și Prunduș. Opinia ierarhului jurisdicționar era că preoții reîntorși la Biserica Unită pot fi acceptați dacă acceptă în umilință dezlegarea de excomunicare, dacă lasă testamentar dispoziții de a fi îngropați cu preoți catolici și dacă rup comuniunea *in sacris* cu foștii confrăți ortodocși. Cei 3 neo-episcopi sunt considerați excomunicați, dar această excomunicare poate fi ridicată dacă ei regretă abaterile lor și se supun ierarhiei legitime. S-a recunoscut regularitatea canonică a Congregației Inimii Neprihănite, a maicii Maria Ionela Cotoi, dar și principiul că celebrarea în rit latin este permisă doar pentru credincioșii acestui rit (la solicitarea acestora), iar ascultarea liturghiei greco-catolice transmise de Radio *Vatican* este preferabilă participării la liturghiile ortodoxe.

Alexandru Todea a făcut o vizită la Cluj în 19.X.1988, având o întâlnire cu preoții (pe str. Gheorghe Lazăr), ridicându-se și problema reformării liturgice a Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur. Vizita a fost analizată în ședința capitulară din 25.X.1988¹⁷⁰, insistându-se pe un proiect de text

¹⁶⁷ Procesul verbal în Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 191-192.

¹⁶⁸ Bibliografia dedicată lui Alexandru Todea nu pomenește de un asemenea document, el neexistând nici în arhiva capitulară clujeană.

¹⁶⁹ Procesul verbal in Ibidem, pp. 200-201.

¹⁷⁰ Procesul verbal in Ibidem, pp. 201-202.

liturgic reformat, pe posibilitatea achiziționării unui sediu pentru folosul Bisericii, dar și pe cererea repetată a canonicului Gheorghe Neamțiu de a demisiona din capitolu, ceilalți canonici refuzând retragerea lui.

Ultima ședință capitulară a anului 1988 a avut loc în 9.XII.1988, când a fost făcut cunoscut mesajul primit de la episcopul Ioan Robu, recent întors de la Roma, acesta trăgând atenția ca să nu se hirotonească postulanți din străinătate, candidații la preoție să aibe studii și să nu fie indemni iar conferința episcopală greco-catolică să fie făcută cunoscută și celorlalți episcopi catolici din România. Preotul Horia Munteanu a fost acceptat în Capitolu, devenind canonic.

Anul 1988 a fost și un an în care s-au reluat hirotoniurile sacerdotale pentru dieceza de Cluj-Gherla. Ultima hirotonire sacerdotală pentru dieceză se săvârșise în 8.IX.1979, când au fost hirotoniți de episcopul Ioan Dragomir Ioan Toderan, Gavril Matei și Gheorghe Bojor (acesta din urmă pentru Ordinul Bazilitan), după tentativa infructuoasă de la Coplean, din primăvara aceluia an. În 30.VIII.1987 pentru Ordinul Bazilitan a fost hirotonit de Alexandru Todea, la Cicârlău (jud. Maramureș) preotul Teodor Teofil Costin, OSBM. La Cicârlău, încă de pe vremea regretatului episcop Ioan Dragomir, în locuința ieromonahului Irinarh Ilie Bondre, OSBM (1929-2011) s-a constituit un centru remarcabil de rezistență greco-catolică, unde verile (începând cu 1977) se țineau exerciții spirituale pentru preoții greco-catolici clandestini, de câteva zile (de regulă trei zile), fiind organizate mai multe serii de practicanți. Tot în acel loc se țineau exerciții spirituale și pentru călugării și călugărițele clandestine greco-catolice¹⁷¹. În 31.VIII.1988 la Cicârlău a fost hirotonit preotul Ioan Cozma, de către episcopul Alexandru Todea iar în 14.IX.1988 primea diaconatul și în 8.XI.1988 taina preoției profesorul Ioan M. Bota, viitor protopop unit al Floreștiului și prelat papal¹⁷², la Cluj, din partea aceluiași arhiepiscop. (Alexandru Todea a

¹⁷¹ Despre activitatea de la Cicârlău a se vedea relatarea monahiei Zelia Maria Bondre, gazdă a exercitanților, sora lui Irinarh, în Pop, Romul; Feier, Iacob – *Creștinismul catolic în Țara Oașului*, Baia-Mare, Ed. Scriptorium, 2010, pp. 198-209. Se remarcă ca și conferințieri canonici Langa, Eugen Popa, Prunduș, dar și episcopii Dragomir și Todea.

¹⁷² Despre activitatea lui a se vedea Grecu, Sorin – *Ioan M. Bota, preotul și profesorul. Un bărbat a cărei viață s-a identificat cu destinul centenar al României*, în *Gazeta de Cluj*, Cluj-Napoca, 2018, nr. 850, pp. 8-9. A se vedea și Bota, Ioan; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori*

hirotonit preoți și pentru alte dieceze, mai ales după trecerea la cele veșnice a lui Ioan Dragomir, când a fost invitat de conducătorii diecezani locali). De altfel Alexandru Todea continuând practica lui Ioan Dragomir era un vizitator constant al centrului spiritual de la Cicârlău în timpul verilor.

Alexandru Todea a participat și la înmormântările unor preoți sau ale unor personalități greco-catolice din Cluj-Napoca, prilej cu care se întâlnea și cu alți preoți și cu credincioși. Deja în august 1985 prezidase la Cluj (secondat de preotul Denderle) înmormântarea monahiei Maria Magdalena Lucreția Boldor (Prunduș, din prima căsătorie) (1894-1985), mama ordinariului diecezan de atunci. În martie 1988, la Cimitirul Cluj-Mănăstur a prezidat înmormântarea preotului mărturisitor Ioan Tătar (1908-1988), fost preot paroh la Urca (Viișoara), până în 1948¹⁷³, iar în iunie 1988, cu toată conferința episcopală, au asistat la înmormântarea profesorului de medicină internă Alexandru Ciplea (1912-1988)¹⁷⁴.

Anul 1988 se încheia fără promulgarea statutelor capitulare (ceea ce va constitui un handicap major în evoluția ulterioară a acestei corporații), cu disocierea de inițiativele civice în favoarea drepturilor omului (și a relegalizării Bisericii), cu nesoluționarea caritabilă a pozițiilor ierarhice și cu abordarea unei noi probleme spinoase: reforma ritului bizantin.

Prima ședință capitulară din 1989 a avut loc în 29.III.1989¹⁷⁵, propunându-se de către vicarul general ca subiecte pentru următoarea conferință episcopală norme de prescurtare și reformare liturgică, redimensionarea posturilor și sărbătorilor eclesiastice, sancționarea maicii Maria Ionela Cotoi, CIN, clarificarea situației mitropolitului Alexandru Todea (!), prevederi legate de preoții care în privat (acasă) celebrau în ritul

ai Bisericii din România (1945-1989). *Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Biserica Romano-Catolică*, ed.III, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2001, pp. 47-51.

¹⁷³ Pentru calvarul suferit de familia preotului Ioan Tătar a se vedea scrisoarea fiicei acestuia, Lucia Lazăr, publicată de Ionițoiu, Cicerone – *Preoți Greco-Catolici*, fișier PDF, 14 pag., pp. 8-9, accesibil la http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/biserici/preoti_greco_catolici_6/preoti_greco_catolici_6.pdf, accesat în 8.II.2019. Data morții este greșită, fiind vorba de anul 1988 nu 1989, cum indică fotografiile din colecția noastră dar și piatra tombală din cimitir.

¹⁷⁴ Despre activitatea acestuia vezi Turdeanu, Nicolae – *Un doctor fără de arginți. Prof. Dr. Doc. Alexandru Ciplea*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2012, XXIII, nr. 7, pp. 9.

¹⁷⁵ Procesul verbal în Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 214-215.

latin¹⁷⁶ precum și realizarea unui album omagial dedicat lui Alexandru Todea cu prilejul a 50 de ani de preoție (25.III.1939)¹⁷⁷. Practic agenda era neschimbată din anul precedent. Ideile reformiste liturgice cauzaseră conflicte între canonicul Matei Boilă și sora lui, Elena Boilă (1924-1989)¹⁷⁸, în atenția capitularilor ajungând și un document realizat de preoții Vasile Andercău și Vasile Mare, legat de problemele canonice din Biserica Unită din România¹⁷⁹, document care constituie o critică fundamentată a *Scrisorii deschise către întreaga Biserică Unită*. În 13.II.1989, în urma tracasărilor confrăților din Baia-Mare și a Miliției (!) asmuțită de aceiași confrăți a trecut în eternitate episcopul Octavian Cristian (fiind înhumat la Baia-Mare, locul decesului său), *Corul episcopal* scăpând de unul din episcopii refractari la noua politică ecleziastică. În martie 1989 părăseau scena vieții pământești ieromonahul Gavriil Sălăgean, OSBM (fost Fogaș, 1905-1989), înhumat în 18.III.1989 la Baia-Mare, reputat autor de pricesne și cântece religioase precum și preotul maramureșean Vasile Nemeș (1916-1989), implicat activ

¹⁷⁶ Conform Decretului *De nominatione substitutorum* (1948) clericii de rit bizantin puteau celebra public și privat în ritul latin. Prevederile acestui decret în domeniul liturgic erau cunoscute de capitularii clujeni, Decretul existând în arhiva capitulară. Cf. Ibidem, pp. 133-139, prevederile liturgice fiind precizate la p. 134, 138-139. Prevederile liturgice scurtau până la anulare chiar ajunul euharistic, fiind permisă și binarea (repetarea) sf. Liturghiei. Din propria experiență a celui ce scrie, celebrarea *rostită* (nu cântată!) liturghiei ritului bizantin, inclusiv a Proskomidiei complete, conform tipicului bizantin, durează circa două ore. Celebrarea rostită (cu voce) a liturghiei în ritul roman tridentin (clasic) incluzând comunul sfinților și a rugăciunilor leoniene, durează o oră. Celebrarea ritului roman nou, inclusiv a celor șase rugăciuni ale ofertoriului, canonul I roman și lectura necenzurată a pericopelor biblice durează o oră. Desigur, preoții amatori de superficialitate pot scurta Liturghia, unii reușind performanța (sacrilegă) de a o celebra în 20 de minute sau chiar mai puțin. Capitlul diecezan nu avea competența de a interveni într-o materie deja precizată de Sf. Scaun pentru situația de prigoană. Preoții în privat puteau alege liber ritul de celebrare, cu condiția de a-l săvârși decent, cu atât mai mult cu cât liturghierele (fie ele de rit tridentin, latin nou, bizantin unit sau ortodox) deveniseră rarități bibliografice sub regimul comunist, cele noi fiind tipărite în tiraje liliputane.

¹⁷⁷ Albumul a fost realizat, fiind publicat în Ibidem, pp. 251-284, roluri majore având în redactarea lui canonicul Tertulian Langa și fiica lui, profesoara Maria Goția (partea grafică).

¹⁷⁸ Vezi scrisoarea Elenei Boilă din 4.III.1989, scrisoare ce demonstrează că Elena Boilă a înțeles spiritul ritului oriental mai bine decât mulți canonici și preoți greco-catolici, în Ibidem, pp. 203-207.

¹⁷⁹ Ibidem, pp. 207-214.

în rezistența catolică și susținerea grupurilor de partizani anticomuniști¹⁸⁰. În mormântarea primului a constituit o ocazie pentru manifestarea publică a monahilor bazilieni, prezidați de Alexandru Todea. În mormântarea ultimului la Călinești (22.III.) a prilejuit o ceremonie publică cu participarea câtorva zeci de preoți clandestini, prezidați de episcopul Todea, de preotul Lucian Mureșan, asistați de canonicul Prunduș, dorindu-se întărirea poziției publice a ordinariului de Maramureș după dispariția episcopului Cristian.

Celebrarea celor 50 de ani de sacerdoțiu a episcopului jurisdicționar de Cluj, Alexandru Todea s-a lovit și de inerția unor clerici, fapt subliniat de canonicul Prunduș în scrisorile sale. Într-o scrisoare din 31.III.1989 (adresată și celorlalți ordinari diecezeni)¹⁸¹ Prunduș îi sugera lui Todea să călătorească la Roma, pentru a primi paliul mitropolitan și confirmarea categorică a funcției sale, doar astfel putându-se soluționa problema ierarhiei canonice, Prunduș neuitând să lanseze diatribe împotriva monseniorilor Octavian Bârlea și Pamfil Carnațiu (opozanți ai asumării titlului), Prunduș justificând alegerea din 14.III.1986. Todea a refuzat plecarea în Occident, nefiind sigur că se va putea întoarce în România. Episcopului Ioan Ploscaru Prunduș îi scria în 25.III.1989 (scrisoarea era datată 5.III. dar pomenea evenimente inclusiv din 22.III)¹⁸², constatând lipsa de mobilizare atât a seniorului Corului episcopal (Ioan Ploscaru), a ordinariului Lucian Mureșan dar și a altor clerici în pregătirea momentului aniversar legat de sacerdoțiul lui Todea.

O nouă întrunire capitulară din 12.V.1989¹⁸³ pregătea ședința conferinței episcopale, ce urma să fie ținută la Cluj, în 17.V. Se solicitau condamnarea maicii Maria Ionela Cotoi, CIN și a „schismaticilor” din Biserică, consacrări episcopale pentru eparhiile vacante, convingerea lui Todea asupra oportunității călătoriei sale la Roma, publicarea

¹⁸⁰ Despre ei vezi notele la Ibidem, pp. 97-98.

¹⁸¹ Scrisoarea publicată în Ibidem, pp. 215-219. Argumentul lui Prunduș privind imposibilitatea aplicării regulamentului electoral mitropolitan (cel cu 100 de electori) în condiții de clandestinitate este corect, dar incorectă este justificarea sa privind operatul din 1986, la „alegere” putând fi invitați nu doar ordinarii ci și vicarii generali și prepoziții (unde funcționau instituțiile capitulare), fapt ce nu s-a întâmplat.

¹⁸² Ibidem, pp. 219-222.

¹⁸³ Ibidem, pp. 222-223.

conducătorilor diecezani greco-catolici în Anuarul Pontifical (unde cei romano-catolici figurau deja¹⁸⁴), trimiterea unui memoriu către autoritățile Statului și deschiderea de capele publice. Între timp la Oradea s-a schimbat conducerea eparhiei, monseniorul Tămâian suferind un accident vasculo-cerebral (va trece la cele veșnice în 2.V.1990), funcția ordinarială fiind preluată de vicarul general, preotul profesor Vasile Hossu (1919-1997), care de altfel va fi și consacrat în 1990 episcop al diezei de Oradea Mare. N.B. Vasile Hossu figura deja ca episcopabil în scrisoarea din 18.IV.1981 (!). Faptul acesta va explica și poziția lui de reconciliere avută față de episcopii Riti și Paven.

Rezultatele conferinței episcopale greco-catolice din 17.V.1989 de la Cluj-Napoca au fost prezentate în ședința capitulară din 26.V.1989¹⁸⁵. În conferința episcopală s-a ridicat problema maicii Maria Ionela Cotoi, CIN (urmând ca Alexandru Todea să facă un raport către Sf. Scaun) fără a se lua măsuri concrete însă, episcopul Ioan Ploscaru a propus redactarea unei scrisori către conducerea Bisericii Ortodoxe pentru declinarea responsabilității în evenimentele din 1948, Lucian Mureșan informa că episcopul Justin Ștefan Paven contesta autoritatea noilor canonici instituți de Alexandru Todea¹⁸⁶, iar preotul Vasile Hossu lua în calcul decesul

¹⁸⁴ Canonicii uitau că ordinarii diecezani romano-catolici au fost numiți în urma dialogului dintre diplomații Sf. Scaun și funcționarii Departamentului Cultelor, acești ordinari fiind recunoscuți de autoritățile românești comuniste, deși Biserica Catolică din România încă nu avea niciun statut de organizare oficial. Cultul greco-catolic fusese scos în afara legii din 1948, funcționarii Departamentului Cultelor nedorind abordarea problemei acestui cult, deși erau deosebit de interesați de situația personalului acestuia. Curia pontificală nu dorea ofensarea autorităților comuniste românești prin inserarea în Anuarul Pontifical (anuarul de personal oficial al Sf. Scaun) a unor demnitari nerecunoscuți de Statul Român. Clericilor greco-catolici români le-a scăpat un detaliu esențial: în ciuda raportării lor tenace la Codul de Drept Canonic Latin (CIC 1983), acesta prevedea în articolul 22 precedența legilor civile asupra celor canonice (!), cu excepția principiilor de drept divin, o situație diametral opusă vechiului CIC 1917. (Vezi discuția și în Ibidem, p. 98). Cu alte cuvinte, Sf. Scaun aștepta relegalizarea cultului greco-catolic pentru a publica în Anuarul Pontifical lista demnitarilor acestuia. Episcopii clandestini (inclusiv Ioan Ploscaru, consacrat în 30.XI.1948, cu o zi înainte de scoaterea cultului în afara legii) *nu* figurau în Anuarul Pontifical încă din 1949.

¹⁸⁵ Procesul verbal în Ibidem, pp. 223-224.

¹⁸⁶ Pe larg despre introducerea necanonică a unor noi membri în capitulul desemnat de Ioan Dragomir a se vedea Birtz, Remus Mircea; Kierein, Manfred; Făgăraș, Sabin – *Fărăme din Prescursa Prigoanei (1948-1990)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2008, pp. 57-75.

apropiat al canonicului Tămâian și organizarea eventualelor funerarii. Todea a adăugat că nu dorea să fie mitropolit, fiind gata să renunțe formal la acest titlu (deși nu-l mai uzitase de câțva timp) iar episcopul Ploscaru atenționa că preoții greco-catolici trecuți la ortodocși și reveniți nu pot fi decorați (și promovați). Problemele ridicate de capitularii clujeni nu au mai apucat să fie discutate în conferința episcopală.

O nouă ședință capitulară din 20.VII. 1989¹⁸⁷ va fi dedicată „problemei Ionela” (maica refuzând să discute cu preoții Tertulian Langa și George Guțiu, trimiși în acest scop la București), amintirii lui Traian Dorz, îndrumătorul Asociației „Oastea Domnului”, trecut în veșnicie în 20.VI.1989, canonicul Langa participând la funerariile impresionante (în localitatea Mizieș, Bihor, 22.VI.1989)¹⁸⁸ și ținând și un elogiu funebru în numele Bisericii Greco-Catolice. S-a constata că episcopul Ioan Robu era rezervat (de mai mult timp asupra problemei greco-catolice), refuzând primirea canonicului Langa în audiență.

Surprinde totuși modalitatea abordării problemelor eclesiastice de către structura capitulară în anii premergători prăbușirii regimului Ceaușescu, regim cu intense privațiuni alimentare, energetice, informaționale, având o izolare accentuată nu doar față de țările occidentale ci și față de cele din lagărul socialist¹⁸⁹. Capitularii nu au făcut nicio referință la evenimentele dramatice de la Brașov (15.XI.1987), la importanța *Scrisorii celor 6* foști lideri sau membri marcanți ai partidului comunist, la luările de poziții ale dizidenților. Desigur că erau la curent cu aceste evenimente

¹⁸⁷ Procesul verbal în Ibidem, pp. 224-225.

¹⁸⁸ Despre înmormântarea lui Traian Dorz a se vedea volumul memorial Clop, Corneliu (ed.) – *Înmormântarea fratelui Traian Dorz (20-22 iunie 1989)*, Oradea, 2011, s.ed., 419 p. Securitatea a intrat în panică, ținând seama de miile de oameni participanți.

¹⁸⁹ Pentru cadrul general al societății românești ni se par relevante paginile obiective ale profesorului Denis Deletant, nu doar un istoric acribic ci și trăitor în anumite intervale de timp în România *Epocii Ceaușescu*: Deletant, Denis – *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și dizidență în România anilor 1965-1989*, București, 1998, Ed. Humanitas, pp. 236-296. Pentru prăbușirea regimurilor socialiste din Europa Orientală o excelentă cronologie și secvență documentară în volumul editat de Preda, Dumitru; Retegan, Mihai (ed.) – *Principiul dominoului. Prăbușirea regimurilor comuniste europene*, București, 2000, Ed. Fundației Culturale Române, lucrarea reproducând 299 documente (rapoarte diplomatice românești) din intervalul 10.IV.1989-26.XII.1989.

(cenzurate oficial) prin ascultarea posturilor de radio străine *Europa Liberă*, *Vatican*, *Vocea Americii*. Se subînțelege faptul că nu aveau curajul de a discuta public, manifest despre aceste fenomene (fiind conștienți de reciprocele relații cu Securitatea) dar atrage atenția ignorarea situației Bisericii Greco-Catolice din Ucraina, care, deși scoasă în afara legii, profitând de *perestroika* lui Mihail S. Gorbaciov, se manifesta deja public în Uniunea Sovietică. Prefacerile religioase din URSS au fost analizate din punct de vedere al istoriei și politicii eclesiastice de către monseniorul Octavian Bârlea, pe măsură ce ele se desfășurau, în două studii de referință¹⁹⁰. Chiar dacă revistele lui Bârlea ajungeau cu întârziere în România (și doar la unele persoane!), evenimentele erau popularizate pe larg de posturile de radio sus-amintite. Dacă în celelalte țări socialiste limitrofe României Biserica Greco-Catolică se manifesta liber (ea nu fusese interzisă în Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria!, iar în Cehoslovacia, după interdicerea din 1950 fusese relegalizată în 1968), situația ei era dramatică în URSS, cu toate acestea supraviețuind printr-o ierarhie clandestină numeroasă și având la relegalizarea ei aproape 4 milioane de credincioși (nu socotim și diaspora occidentală, unde greco-catolicii ucraineni au avut deja și un sinod constituit). Deși Nicolae Ceaușescu era un adversar

¹⁹⁰ A se vedea Bârlea, Octavian – *1000 de ani dela Botezul poporului Rus*, în *Perspective*, Munchen, 1988, XI, nr. 42, pp. 1-84. Bârlea prezenta o densă istorie a creștinismului rus și ucrainean (pp. 1-54), descriind și analizând pregătirile și celebrarea triumfală a milenarului creștin rus (10-13.VI.1988), la care a participat și cardinalul Agostino Casaroli (analiza implicațiilor la pp. 68-70), Secretarul de Stat al Sf. Scaun. Gorbaciov a primit în audiență în 29.IV.1988 Sf. Sinod al Bisericii ortodoxe Ruse, data fiind esențială, din acel moment persecuția împotriva Bisericii ortodoxe încetând, ea putându-și reconstrui, redeschide și repopula bisericile și mănăstirile.

Vezi continuarea la Bârlea, Octavian – *Fenomenul Moscovei și Sf. Petru. Vizita Președintelui Michail S. Gorbačov la Vatican dela 1 decembrie 1989*, în *Perspective*, Munchen, 1989, XII, nr. 45-46, pp. 1-32. Dacă în 1988 se manifesta public o concordie între ortodocșii ruși și romano-catolici, iar în 1989 s-a permis restaurarea ierarhiei romano-catolice oficiale din Țările Baltice, în 19.V.1989 au fost primiți de unul din vicepreședinții Sovietului Suprem 3 episcopi ucraineni greco-catolici clandestini însoțiți de 3 mireni, după ce oferind un ajutor victimelor cutremurului din Armenia, fuseseră anterior ignorați de Consiliul pentru Afaceri religioase (echivalentul Departamentului Cultelor) și făcuseră greva foamei. După alte manifestări publice, în 28.XI.1989 Consiliul pentru Afaceri religioase a R.S.S. Ucrainene a decis că nimic nu se opune reînregistrării legale ale comunităților greco-catolice.

declarat al perestroikăi gorbacioviste, el nu putea ignora semnalele de libertate religioasă concretă survenite în Uniunea Sovietică.

Direcția I a Departamentului Securității Statului finaliza în 30.VIII.1989 un *Raport* privind situația operativă a „fostului cult greco-catolic”¹⁹¹.

Raportul consemna cu acribie starea de lucruri a clandestinității greco-catolice, dezvăluind și manoperele Securității de compromitere și disoluție „a fostului cult”.

Se consemna existența a 586 preoți, călugări, călugărițe, 110 fiind lucrați prin dosare de urmărire informativă, 476 fiind ținuti sub observație. Dacă la 1.X.1988 existau 44 surse informative pentru cunoașterea problemei, la data finalizării raportului erau consemnate 263 surse (citește informatori)¹⁹².

Documentul recunoștea neutralizarea acțiunilor Doinei Cornea, „membrii Corului Episcopal și în special Alexandru Todea” s-au desolidarizat de protestatară, interzicând și subordonaților cooperarea cu ea, toate acestea sub influența directă a ofițerilor de Securitate și a informatorilor¹⁹³.

Prin „măsuri și manevre combinate” s-au determinat preoții să combată naționalismul și iredentismul maghiar, fiind impusă și desolidarizarea și compromiterea monseniorului Bârlea (denumit greșit ca episcop) considerat unul din vârfurile reacțiunii dușmănoase a RSR. Bârlea era privit ca favorabil cooperării cu ierarhia romano-catolică maghiară, în vederea dejucării tacticilor Securității și a Departamentului Cultelor (ceea ce este adevărat)¹⁹⁴.

Latinizarea greco-catolicilor și penetrarea bisericilor romano-catolice maghiare a fost asumată și sprijinită de Securitate¹⁹⁵.

Prin „măsuri combinate” s-a reușit limitarea influenței lui Alexandru Todea în „rândul deservenților și credincioșilor”¹⁹⁶.

¹⁹¹ Raportul este publicat în volumul lui Vasile, Cristian – *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945-1989. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003, pp. 128-133.

¹⁹² Ibidem, p. 129

¹⁹³ Ibidem, p. 129.

¹⁹⁴ Ibidem, p. 130.

¹⁹⁵ Ibidem, p. 130.

¹⁹⁶ Ibidem, p. 131.

„Curentul moderat” reprezentat de C. Tămâianu, susținut de Prunduș, privind introducerea ritului latin pentru „nereveniți” „a fost sprijinit de organele de Securitate”, fiind „încurajat” de aceasta¹⁹⁷.

„Grupul extremist”, agregat în jurul călugăriței Maria Ionela Cotoi, CIN, susținut de episcopii „nerecunoscuți” Justin Paven și Emil Riti, de canonicul Alexandru Chindriș, de preotul baimărean Vasile Miclăuș a fost subiectul „acțiunilor ferme ale organelor de Securitate, pentru destrămare și neutralizare”, fiind descrise operațiunile de compromitere a episcopului Justin Paven, a preotului Miclăuș (inclusiv cu ajutorul Miliției), Securitatea reușind „izolarea și anihilarea” grupului¹⁹⁸. Rezultă inclusiv că atribuirea statutului de necanonicitate, invaliditate sau denigrarea episcopilor consacrați de Ioan Dragomir a fost o tehnică a Securității, fiind surprinzătoare perpetuarea acestor idei și în zilele noastre.

Securitatea remarcă „pozițiile de independență” asumate de unele grupuri față de Alexandru Todea, unele fiind conduse de Tertulian Langa și de S. Prunduș¹⁹⁹.

S-a acționat și asupra ordinariului diecezan de Iași (monsensiorul Petru Gherghel) care a dispus interzicerea pentru anul 1989 a preoților greco-catolici în dieceza lui, cât și asupra ordinariului de București (episcopul Ioan Robu), acesta centralizând distribuția ajutoarelor și intențiilor liturgice episcopilor nereveniți, astfel ca aceștia să fie maleabili la sugestiile ierarhiei de rit latin române, scopul final fiind „combaterea iredentismului maghiar”²⁰⁰.

Documentul se încheia cu cinci propuneri, vizându-se accentuarea penetrării informative, intensificarea atragerii factorilor de decizie locali (organele administrative locale, Miliția) pentru „contracurarea și neutralizarea preocupărilor ostile”, se constata că nu întotdeauna măsurile de prevenire și neutralizare au fost cele potrivite, sugerându-se ameliorarea

¹⁹⁷ Ibidem, p. 131.

¹⁹⁸ Ibidem, p. 131. Într-adevăr, documentul dezvăluie manevrele de „anihilare și destrămare” la care a fost supus episcopul Justin Ștefan Paven și susținătorii săi din București și din dieceza Maramureșului (el fiind de drept, coadjutor, succesorul episcopului Octavian Cristian). Despre Emil Riti documentul nu menționează asemenea tentative, el, ca vechi informator, fiind ținut sub control prin „marșrutizare”.

¹⁹⁹ Ibidem, p. 132.

²⁰⁰ Ibidem, p. 132.

modului „abordării problemelor tactice” cu ierarhia greco-catolică și intensificarea cooperării cu UM 0544/225 (CIE) pentru măsuri comune „de prevenire și neutralizare”.²⁰¹

Remarcăm printre altele creșterea spectaculoasă a numărului de surse informative ale Securității de la 44 (7,5%) la 1.X.1988 la 263 în vara lui 1989, ajungându-se la 44,8%! Aici desigur trebuie să includem toți cei ce au putut vizita țările occidentale înainte de 1990. Procentul este superior altor culte, dar și mediei naționale, după anumite statistici în 1985 la o populație de 22 milioane de locuitori Securitatea având cca. 500.000 de informatori (2,27%)²⁰². În categoria surselor trebuie să includem și rudele, vecinii sau colegii de muncă ai deservenților greco-catolici, dar oricum este remarcabilă creșterea vertiginoasă a numărului acestora în 10 luni calendaristice!

Dacă în acel timp se puteau ține netulburat ședințe capitulare în Cluj-Napoca, se puteau organiza înmormântări publice impresionante sau vizite pastorale în dieceza de Cluj-Gherla atent supravegheate, dar netulburate de intervenția brutală a forțelor de ordine, episcopul refractar colaborării, Justin Ștefan Paven era tracasat în permanență de Securitate și Miliție chiar în anul 1989²⁰³, ultima sa expulzare *manu militari* din Baia-Mare având loc în 20.XI.1989! Episcopul Emil Riti nu a avut parte de un asemenea tratament, el fiind potolit prin „marșrutizare”. Observăm din partea episcopului Justin Ștefan Paven un comportament curajos, chiar de frondă față de autorități. Care este explicația? Așa cum de altfel i-a mărturisit autorului acestor rânduri, arătându-i și documente fotografice asupra unor fenomene liturgice neobișnuite (unul din 26.X.1989), Justin

²⁰¹ Ibidem, pp. 132-133.

²⁰² Cf. Date statistice oferite de pagina web: https://en.wikipedia.org/wiki/Securitate#cite_note-smith-2 accesată în 18.II.2019.

²⁰³ Conform *Scrisorii biografice* redactată de episcop în limba engleză și destinată papei Ioan Paul al II-lea, publicată facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 184-188. Astfel în mai 1989 sediul Congregației Inimii Neprihănite din București a fost percheziționat de Miliție, în 2.V.1989 episcopul Paven fiind luat la interogator la Miliția Capitalei, fiind somat să renunțe la vizitele lui din Baia-Mare și la a se declara episcop. În 18.VI.1989 era somat de Miliția Municipiului Baia-Mare să părăsească orașul a II-a zi. În 19.XI.1989 a fost arestat de Miliția Baia-Mare, fiind escortat cu un ofițer la București în ziua următoare și supus la o anchetă de cinci zile (Cf. Ibidem, p. 187).

Paven era sigur de prăbușirea iminentă a regimului comunist în România, ceea ce-l determina să acționeze în consecință, considerând șicanele autorităților drept încercări efemere, spre deosebire de ceilalți confrăți ai săi, care continuau solicitarea libertății de cult din partea unor autorități condamnate de istorie.

Putem concluziona că măsurile de „destrămare și neutralizare” și-au atins scopul.

În aceste condiții se ținea la Cluj ultima ședință capitulară din Clandestinitate, în 2.IX.1989²⁰⁴, tratându-se despre cazul unor preoți activi pe plan diecezan, despre atitudinea fermă a episcopului Todea în evitarea oricărui compromis care ar afecta identitatea bizantină a Bisericii Unite (cam târziu!), fiind preferați preoții care slujesc ritul bizantin fără prescurtări, opinia fiind întărită de canonicul Matei Boilă. Episcopul Todea a propus și oprirea primirii în monahism a preoților căsătoriți, care domiciliau împreună cu soțiile lor (cazul preoților Vasile Ungureanu sau Virgil Florian), neexistând pe moment spații monahale adecvate. Canonicul Prunduș propunea ca episcopul Ioan Ploscaru, fiind *senior* al Corului episcopal, să facă demersuri la Roma în vederea clarificării situației mitropolitului (dovada că nici electorii nu erau siguri de canonicitatea demersului lor), canonicul Boilă insistând pe rezolvarea succesiunii episcopale ca mod de soluționare a problemei latinizării și a situației celorlalți doi episcopi.

Ședința capitulară a fost urmată de redactarea unui *Memoriu* către președintele Nicolae Ceaușescu, memoriu datat 13.X.1989, semnat de episcopii Todea, Ploscaru, canonicul Langa și de ordinarii diecezani Lucian Mureșan și Vasile Hossu²⁰⁵. Memoriul solicita legalizarea cultului greco-catolic, fiind invocate *Teza a XIV-a* pregătitoare a Congresului al XIV-lea al PCR și articolul 30 din Constituția RSR, privind egalitatea deplină a tuturor cetățenilor și libertatea de exprimare a cetățenilor din RSR.

Cu *câteva zile doar înainte* de prăbușirea regimului Ceaușescu, colonelul Gheorghe Rațiu, șeful Direcției I a DSS semna un Raport privind

²⁰⁴ Procesul verbal reprodus în Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 225-226.

²⁰⁵ Textul memoriului reprodus în Vasile, Cristian – *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945-1989. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003, pp. 133-134.

situația operativă a fostului cult greco-catolic (data decembrie 1989, fără a se preciza data; cert după 5.XII.1989)²⁰⁶. Raportul relua datele statistice oferite în august 1989, accentuând că la cele 263 surse sunt folosite și alte 422 provenite de la alte culte, accentuându-se importanța vizitei lui M.S. Gorbaciov la Ioan Paul al II-lea, vizită a cărei importanță era realizată de episcopii greco-catolici din România. Raportul menționa că tentativele de ajutor oferite de ierarhia catolică maghiară (ajutoare materiale, morale, posibilitatea comunicării cu Sf. Scaun) au fost respinse de ierarhia greco-catolică, sub pretextul combaterii iredentismului maghiar. Erau menționate conversațiile telefonice dintre monseniorul Octavian Bârlea și canonicii Langa și Prunduș, Bârlea oferind ajutoare în vederea recunoașterii și sprijinirii episcopului Paven, oferta fiind refuzată, consemnându-se că Paven a fost supus „unor măsuri energice de combatere și neutralizare”²⁰⁷. Salutul episcopului Vasile Louis Pușcaș din S.U.A. trimis episcopilor greco-catolici români (prin Radio *Europa Liberă*) a fost ignorat de aceștia, iar vizita jurnalistului Michael Eggs la episcopul Ploscaru s-a soldat cu afirmația acestuia că episcopatul unit nu se angajează în acțiuni destabilizatoare împotriva guvernului RSR. Era consemnată și poziția curialilor Sf. Scaun, care refuzau răspunsuri directe date celor din România, dare care prin anumite măsuri „dezaprobau poziția conciliantă a corului episcopal” greco-catolic²⁰⁸. Se insista pe ajutoarele materiale primite de la ordinarii romano-catolici Ioan Robu și Petru Gherghel, centralizate de membrii ierarhiei greco-catolice, care astfel puteau asigura un control mai eficient asupra subordonaților lor²⁰⁹. Măsurile preconizate repetau pe cele asumate în august 1989.

În condițiile în care vârfurile diecezane (nu doar ale diecezei de Cluj-Gherla) erau controlate și teleghidate de Securitate, fapt demonstrat nu doar de documentele intraeclesiastice ci și de rapoartele Direcției I a DSS, prăbușirea regimului Ceaușescu i-a luat prin surprindere pe clericii marcanți greco-catolici. Confuzia imediat următoare lui 22.XII.1989 a fost

²⁰⁶ Publicat în Vasile, Cristian – *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, București, Ed. Curtea veche, 2003, pp. 348-352.

²⁰⁷ Ibidem, pp. 349-350.

²⁰⁸ Ibidem, pp. 350-351.

²⁰⁹ Ibidem, p. 351.

descrișă și documentată în diverse studii²¹⁰. Rolul esențial în redobândirea libertății de cult a Bisericii greco-catolice l-au avut tocmai persoanele dezavuate de Corul episcopal greco-catolic, pilotat de Securitate: Doina Cornea și episcopul Justin Ștefan Paven. Doina Cornea a reușit să-l convingă pe omul politic Dumitru Mazilu (devenit vice-președinte al Consiliului *Frontului Salvării Naționale*) să abroge Decretul Lege nr. 358 din 1.XII.1948²¹¹, iar episcopul Justin Paven, participant activ la procesul revoluționar din București, ajungând în incinta Televiziunii Naționale, a ținut un discurs în Ajunul Crăciunului, demonstrând lumii supraviețuirea Bisericii Greco-Catolice sub prigoana comunistă²¹². În Cluj canonicul Matei Boilă a fost ales în *Comitetul pentru renaștere națională*²¹³ (activ în dimineața zilei de 22.XII.1989, D. Cornea fiind președinte de onoare), iar canonicul Prunduș a instrumentalizat numele episcopului Ioan Chertes²¹⁴ în presa

²¹⁰ Marcu, Vasile – *Drama Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică)*, București, Ed. Crater, 1997, de la pp. 102-sq., evocând deruta din arhidieceza Blajului (inclusiv vicariatul Vechiului Regat); Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, pp. 54-55, 183, 202, extrase din presă la p. 205; Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 45-46, 64-65, 80-85, 236-249 (procese verbale capitulare dintre 5.I.1990-22.III.1990). Palcu, Ovidiu – *Renașterea Bisericii Durerii. Cartea Albă a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică după 1990. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Dimitrie Poptămaș, Târgu-Mureș, Tip. Intermedia Group, 2011, pp. 9-143.*

²¹¹ Cererea de relegalizare a cultului greco-catolic, dată Cluj-Napoca, 29.XII.1989 era redactată în numele Doinei Cornea, a episcopului Ioan Chertes și a revoluționarului Alin Bărbăntan (facsimilată în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 183). Doina Cornea l-a contactat telefonic pe Dumitru Mazilu încă din 26.XII.1989, iar prin decretul Consiliului FSR nr. 9/31.XII.1989 se abroga decretul din 1.XII.1948, dar nu și consecințele acestuia. Mazilu va confirma relațiile Doinei Cornea în Mazilu, Dumitru – *Revoluția furată. Memoriu pentru Țara mea*, München, Ed. Cozia Ed-Co, 1991, pp. 125-126.

²¹² Prezența lui Paven la Televiziunea Națională este surprinsă de Tatulici, Mihai – *Revoluția Română în direct*, I, București, Ed. TVR, 1990, planșele 358 și 359.

²¹³ Vezi la Zărnescu, Constantin – *Revoluția Română din 17-22 decembrie 1989 la Cluj-Napoca*, ed.I, Cluj-Napoca, Ed. Eurograph, 2005, pp. 8-11, 186.

²¹⁴ În cotidianul clujean local *Adevărul*, Cluj-Napoca, 1989, an I, nr. 3, 25.XII.1989, p. 3 apărea un articol de tip pastoral *Cuvîntul Eparhiei de Cluj-Gherla*, semnat Dr. Ioan Chertes, episcop de Cluj-Gherla (!). Pastorală, cuprinzând date istorice și teologice, susținea desigur Frontul Salvării naționale, anunțând ieșirea din catacombe a Bisericii Unite. Prin specificarea titlului episcopal de Cluj-Gherla Ioan Chertes era prezentat publicului ca adevăratul episcop diecezan, administrația apostolică a episcopului Todea fiind considerată neregulară. Un cuvânt de salut (autentic?) al episcopului Chertes, semnat Ioan Chertes, *Episcop emerit* a apărut în primul număr din revista (devenită diecezană) *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1990, I, nr. 1, p. 1, episcopul dând binecuvântarea ostenitorilor revistei. Numărul prim al menționatei reviste a apărut în februarie 1990. Articolele sunt facsimilate în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 205.

locală. În acest fel s-a sporit confuzia asupra adevăratului deținător al jurisdicției diecezane, chiar dacă în public s-a anunțat existența unei conduceri eparhiale supraviețuitoare persecuției.

Odată ce diplomații Sf. Scaun au putut veni liber în România, arhiepiscopul Francesco Colasuonno a avut o întrevedere cu Dumitru Mazilu în 6.I.1990, ultimul privind favorabil restaurarea ierarhiei catolice din România, alte întrevederi având loc între John Bukovsky și Guido del Mestri pe de o parte și noul Ministru al Cultelor, Nicolae Stoicescu (13.II.1990, 9.III.1990) în vederea aceluiași obiectiv²¹⁵. În 14.III.1990 Sf. Scaun a anunțat noii ierarhi catolici din România, pentru dieceza de Cluj-Gherla fiind numit episcop preotul mărturisitor George Guțiu (propus ca episcopabil încă din 18.IV.1981 pentru arhidieceza Blajului), episcopul Ioan Chertes fiind numit arhiepiscop *ad personam* cu titlul de Cantano²¹⁶. Episcopul Alexandru Todea, prin bula pontificală din 12.III.1990 era *dezlegat de legăturile cu scaunul cesaropolitan* (s.n.), fiind **numit** (s.n.) arhiepiscop de Alba-Iulia și Făgăraș și mitropolit al Bisericii Române Unite²¹⁷. Documentul pontifical face superfluă orice discuție despre așa-zisa alegere mitropolitană din 1986, pe care, dacă Sf. Scaun ar fi recunoscut-o, s-ar fi folosit în document un alt termen adecvat.

Cu franchețe va recunoaște cardinalul Todea rolul Securității în favorizarea consolidării poziției sale, față de ofițerul care îl monitorizase, prilejul fiind cauzat de un interviu cu doamna Lucia Hossu-Longin, în vederea unui episod din serialul „Memorialul durerii”: *„Am fost presat de reporteră să spun că am fost torționat (sic!) de securitate, că nu știu ce mi-au făcut. La un moment dat, i-am spus: Doamnă, vreți să vă spun adevărul? Pe mine securitatea m-a ajutat. Dacă nu era securitatea după 1964, eu astăzi nu mai*

²¹⁵ Prunduș, Silvestru Aug.; Plaianu, Clemente – *Cardinalul Alexandru Todea. La 80 de ani (1912-1992)*, Cluj-Napoca, Ed. Gloria, 1992, p. 48.

²¹⁶ Pentru numiri vezi Prunduș, Silvestru Aug.; Plaianu, Clemente – *Cardinalul Alexandru Todea. La 80 de ani (1912-1992)*, Cluj-Napoca, Ed. Gloria, 1992, p. 49. De remarcat că după îmbolnăvirea cardinalului Todea din primăvara anului 1992, episcopul George Guțiu va fi numit și administrator apostolic al arhidiecezei de Alba-Iulia și Făgăraș, poziție deținută între 1992-1994.

²¹⁷ Traducerea diplomei de numire publicată în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1990, I, nr. 18, p. 1, republicată în Prunduș, Silvestru Aug.; Plaianu, Clemente – *Cardinalul Alexandru Todea. La 80 de ani (1912-1992)*, Cluj-Napoca, Ed. Gloria, 1992, p. 49.

*discutam din această postură (de mitropolit, n.n.). Nu eu ca persoană trebuie să mulțumesc, ci tot clerul greco-catolic trebuie să mulțumească. N-a vrut să bage în emisiune această secvență și atunci i-am spus: dacă așa stau lucrurile, vă rog, doamnă, să nu-mi mai călcați pragul, că vă dau afară. Eu nu denaturez realitatea.*²¹⁸” Ulterior cardinalul s-a reconciliat cu doamna Hossu-Longin. Comentariile noastre nu mai sunt necesare.

În 1992 episcopul Emil Riti a avut în primăvară (21.IV.1992) o întrevedere cu cardinalul Todea, la Blaj, acesta dorind găsirea unei formule canonice de recuperare a ierarhului clujean, dar accidentul vascular suferit de cardinal l-a împiedicat în finalizarea demersului propus. Întâlnirea dintre cei doi a fost repede cunoscută, stârnind reacții de opoziție din partea canonicului Prunduș²¹⁹. O ulterioară tentativă din partea cardinalului Achille Silvestrini, în numele papei Ioan Paul al II-lea, de a soluționa problema episcopilor Riti și Paven în cadrul conferinței episcopale ținută tot în primăvara lui 1992 s-a izbit de opoziția unor ierarhi (Ploscaru fiind vehement)²²⁰. Straniu comportament al celor ce și-au făcut un titlu de glorie din *ascultarea către Sf. Scaun*. Riti era felicitat de Nunțiul Apostolic, fiind apelat cu titlul de *Exceelență*, iar în 7.II.1995 a fost propus de mitropolitul Lucian Mureșan ca episcop pentru Misiunea Română Unită

²¹⁸ Borda, Valentin; Borda, Mircea – *Cardinalul Alexandru Todea. – protopop, episcop, mitropolit și cardinal în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, Târgu-Mureș*, Ed. Petru Maior, 1999, p. 122. Datorită acestei secvențe, dar și altor dezvăluiri, deși volumul este elogios la adresa cardinalului, distribuția sa a fost blocată de unii eclesiști interesați în cosmetizarea adevărului, asemenea lucrărilor epurate ale juristului Vasile Marcu.

²¹⁹ Cu data de Paști 1992 (26.IV.1992), Prunduș a elaborat o *Notificare* (!) către papa Ioan Paul al II-lea, pe hârtia prevăzută cu antetul Provinciei Bazilitane din România, semnată de el, de canonicul S. Dăncuș, dar și de preoții Ioan Vasile Botiza și Pantelimon Așteleanu, scrisoarea fiind timbrată cu sigiliul provincial (reprodusă facsimilat în Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 190. Ultimii doi preoți, fiind diecezani, nu aveau competența să semneze un document redactat de conducătorii provinciei bazilitane (monahi), documentul fiind o gafă de proporții. De remarcat data elaborării: de Sf. Paști!

²²⁰ Vezi Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 28, iar reacțiile de la conferința episcopală descrise chiar de Ioan Ploscaru într-o scrisoare către S. A. Prunduș, datată Lugoj 10.V.1992. Silvestrini, prin presiuni (!) vroia să impună recunoașterea celor doi, episcopii s-au opus cu excepția lui Vasile Hossu (de la Oradea), care dorea ca Riti să devină vicarul său general. Scrisoarea facsimilată în Birtz, Mircea; Kierein, Manfred – *Alte fărâme din prescura prigoanei (1948-1989)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2010, p. 273. Vasile Hossu era episcopabil din 1981, fiind pe aceeași listă cu Riti, Paven, Guțiu etc.

din Germania, după pensionarea monseniorului Bârlea²²¹. Astfel deși i se recunoștea statutul de episcop valid, ba, prin propunerea din 7.II.1995 chiar *liceitatea*, Riti nu a fost cooptat în structurile conducătoare ale Bisericii Române Unite, el refuzând de altfel să activeze într-un cadru eclesiastic organizat (parohie). Spre deosebire de Emil Riti, episcopul Justin Ștefan Paven s-a implicat activ în pastorația credincioșilor, cât și pentru Congregația Inimii Neprihănite, reușind să contribuie la recunoașterea canonică a acesteia, și-a perfecționat studiile teologice la Roma (dobândind și o diplomă din partea Congregației pentru canonizări, care-l abilita să activeze ca *postulator* sau oficial al acelui dicasteriu) editând și literatură teologică, rămânând astfel fidel vocației sale până la moarte.

Perioada dintre 1987-1989 a marcat dieceza de Cluj-Gherla prin extinderea spațiilor de celebrare liturgică pentru credincioși (depășindu-se cadrul intim, familial), canonicii Matei Boilă, S.A. Prunduș, Tertulian Langa oferind celebrarea sfintelor liturghii în capelele amenajate în locuințele lor, la care erau invitați credincioșii pentru care exista o minimă garanție, analog asigurând spații devoționale mai mulți preoți (Vasile M. Ungureanu, Pantelimon Așteleanu etc.).

Canonicului Tertulian Langa îi revine nu doar meritul de a mobiliza capitulul diecezan într-un cadru *organizat*, ci și introducerea pregătirii teologice diferențiate pentru candidații la sacerdoțiu, în funcție de nivelul lor de cultură generală și de capacitățile lor intelectuale. Sub îndrumarea diferiților preoți responsabili (*ductori*) (S.A. Prunduș, Liviu Pandrea, Eugen Popa, Ioan V. Botiza, Pantelimon Așteleanu) coordonați de vicarul general candidații studiau disciplinele teologice în măsura accesibilității manualelor (unele devenite rarități bibliografice)²²² fiind îndrumați și din

²²¹ Vezi Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti...*, p. 191 (facsimilul felicitării de la John Bukovsky din 4.I.1994) și p. 192, facsimilul scrisorii nr. 192/ 7.II.1995 adresate către cardinalul Achille Silvestrini, prefectul Congregației Orientale, semnată de mitropolitul Mureșan. Demersul n-a fost finalizat datorită opoziției celor din Germania.

²²² Erau considerate obligatorii de parcurs pentru teologia dogmatică: Suci, Vasile – *Teologia dogmatică fundamentală. Vol. I. Apologetica creștină*, ed. II, Blaj, Tip. Seminarului greco-catolic, 1927, 514 p.; Suci, Vasile – *Teologia dogmatică fundamentală. Vol. II. Tradițiunea și Biserica*, ed. II, Blaj, Tip. Seminarului greco-catolic, 1927, 550 p., iar pentru cei mai evoluți Suci, Vasile – *Teologia dogmatică specială. Vol. I. D-zeu Unul, S. Treime, D-zeu Creatorul, Întruparea și Grația*, ed. II, Blaj, Tip. Seminarului greco-catolic, 1927, Tip. 630 p.;

punct de vedere spiritual. Cei care au început studiul teologic în clandestinitate, după 1987, au fost hirotoniți începând cu anul 1990. Manualele după care se studia teologia în clandestinitate erau manuale ce prezentau în mod nefalsificat teologia catolică, așa cum era ea propovăduită până în 1963. Lectura textelor ambigue ale Sinodului Vatican II, dar mai ales relativismul dogmatic vehiculat în Occident după 1965 a provocat serioase nedumeriri celor care nu s-au mulțumit să „tocească” manualele, ci să le asimileze și spiritul.

Cu toate derapajele consecutive lui Decembrie 1989, Ordinariatul diecezan greco-catolic de Cluj-Gherla era o structură articulată, funcțională, care ar fi putut conduce satisfăcător dieceza în condițiile neașteptate de libertate.

Nu putem încheia acest capitol prin a consemna din nefericire, dispariția fără glorie a Capitlului diecezan de Cluj-Gherla. În presa greco-catolică diecezană de după 1990 ultima mențiune a doi canonici diecezani este în 1992, anunțându-se trecerea în veșnicie a canonicilor Nicolae Plaianu și Horia Munteanu²²³. Din acel moment Capitlul dispare, mai mult,

Suciu, Vasile – *Teologia dogmatică specială. Vol. II. Sacramentele în general, Sacramentele în special și Eshatologia*, ed. II, Blaj, Seminarului greco-catolic, 1928, 701 p.

Pentru teologia morală erau folosite manualele lui Tăutu, Aloisie L. – *Compendiu de Teologie morală. Vol.I.. Principiile moralei creștine*, Oradea, Tip. Cosmos și Victoria, 1931, 313 p.; Tăutu, Aloisie L. – *Compendiu de Teologie morală. Vol.II. Poruncile*, Oradea, Tip. Românească SA, 1932, 930 p.

Pentru teologia pastorală erau indicate Brînzeu, Nicolae – *Păstorul și turma (Hodegetica)*, Lugoj, Ed. Autorului, 1930, 656 p. și Flueraș, Nicolae – *Tratat moral-pastoral despre uzul sacramentelor*, Oradea, Tip. Chiriașii Tipografiei Românești, 1932. Cei norocoși se puteau apropia de raritatea bibliografică a lui Genț, Ioan – *Administrația Bisericească*, Oradea Mare, Tip. Nagyvárad, 1912, 766 p.

Pentru studiul Sf. Scripturi erau acceptate și volumele folosite la institutele de teologie ortodoxă, de pildă Nicolaescu, Nicolae et alii – *Studiul Noului Testament. Pentru institutele teologice*, București, Ed.IBMBOR, 1983, și Prelipcean, Vladimiri et alii – *Studiul Vechiului Testament. Pentru institutele teologice*, București, Ed.IBMBOR, 1985, fiind admise și tratatele liturgice ale preotului profesor Ene Braniște. Braniște, Ene – *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, București, Ed.IBMBOR, 1985, și Braniște, Ene – *Liturgică specială pentru institutele teologice*, București, Ed.IBMBOR, 1985. Preotul Ioan Vasile Botiza a redactat el însuși două manuale, unul pentru liturgică, altul pentru studiul Sf. Scripturi, pe care le distribuia samizdat celor interesați. Cât despre istoria Bisericii era încurajată lectura oricărei lucrări interbelice, de altfel greu accesibile în anii comunismului.

²²³ *** *Lacrimi*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1992, III, nr. 4 (50), p. 2.

diferitele articole omagiale, celebrative sau funerare dedicate canonicilor (Langa, Boilă, Gorcea, Prunduș etc.) vor trece sub tăcere calitatea acestora de canonici! Niciun document nu atestă autodizolvarea sau suprimarea acestei venerabile instituții. Niciun articol de presă nu menționează promovarea în canonicat a unor preoți vrednici în locurile vacante ale capitolului diecezan. Singurul preot care va semna (pe dedicațiile cărților pe care le-a editat) precizând calitatea de canonic va fi preotul Gheorghe Neamțiu, așa cum dovedește un exemplar din colecția autorului prezentelor rânduri.

Se încearcă probabil justificarea dispariției capitolului prin noul cod de drept canonic oriental (CCEO)²²⁴, promulgat în 18.X.1990, intrat în vigoare în anul următor. Acest nou cod de drept canonic, dedicat orientalilor uniți, prevedea crearea unui Consiliu Preoțesc (Sacerdotal) (can. 264-270), și a unui Consiliu al Consultorilor Eparhiali (can. 271, par. 1-6), organisme curiale care preluau într-o oarecare măsură atribuțiile capitulare. Dar același CCEO, la can. 6 prevedea: „*sunt revocate toate obiceiurile reprobate de canoanele codului, sau contrare acestora, dar nu cele având o vechime centenară (s.n.) sau imemorială (străveche)*”. Ori, capitolul diecezan de Cluj-Gherla, preconizat din 1853, avea deja o vechime centenară în 1990, alte dieceze (Oradea Mare, Blaj) având structuri capitulare și mai vechi. Consiliul consultorilor eparhiali, prevăzut să aibe între 6 și 12 membri, numiți de episcop, cu un mandat de 5 ani, putând fi prelungit, al cărui preot cu cea mai mare vechime sacerdotală fiind responsabil de conducerea eparhiei în interregnul episcopal (vicar capitular) putea fi adăugat (secondat) capitolului în cazul nostru specific. În diecezele de Cluj-Gherla, Oradea mare, Lugoj nu s-a procedat astfel, arhidieceza Blajului și dieceza de Maramureș conservând însă treptele capitulare, așa cum rezultă din omagierea unor canonici din acele eparhii (blăjenii Ioan Roșca, Theodor Racovițan, Octavian Moisin, maramureșenii Petru Istrate, Eusebiu Fătu etc.). Dacă CCEO ignoră dar nu suprimă instituția capitulară, Codul de

²²⁴ *** *Codice dei canoni delle Chiese Orientali*, in *Enchiridion vaticanum. Documenti ufficiali della Santa Sede* 1990, Bologna, Ed. Dehoniane, 1992.

Drept Canonic Latin (CIC 1983)²²⁵ codifică riguros parametrii capitulari (can. 436, 443, 503-510), acesta prevăzând prin articolul (canonul) 504 că supresiunea, modificarea sau întemeierea capitlurilor diecezane sunt rezervate Sf. Scaun. Profitându-se de nesuprapunerea celor două coduri canonice s-a preferat eliminarea singurei instituții diecezane care putea frâna sau limita abuzurile episcopale²²⁶.

Surprinzătoare este (auto)cenzurarea oricărei mențiuni legate de apartenența capitulară la ultimii posesori ai acesteia (cu excepția notabilă a canonicului Gheorghe Neamțiu), ca și cum vrednicia canonicatului ar fi fost rău famată (asemeni calității de informator al organelor de Securitate). De ce această atitudine la clerici care au suferit și rigorile detenției pentru credință? Explicația ține probabil de resorturile psihologice ale celor în cauză, neputându-se exclude sentimentul culpei cauzate de tăcerile, erorile sau abuzurile în care canonicii s-au făcut părtași (prin complicitate directă sau indirectă, prin omisiune etc.).

Putem sintetiza câteva concluzii la acest capitol.

- 1) Dacă perioada conducerii diecezane asigurată de canonicul S. A. Prunduș a fost caracterizată de voluntarismul său, capitlul diecezan nu a fost consultat în deciziile diecezane majore, membrii săi fiind activi individual, dar nu într-o sinergie caracteristică unei corporații diecezane.
- 2) Canonicul Prunduș s-a folosit inconsecvent de prevederile dreptului canonic, accentuând juridismul canonic în anumite momente, ignorând prevederi canonice în alte etape, starea de necesitate (și principiile ce decurgeau din ea) fiind escamotată datorită convingerii că prin *modus-ul vivendi* cu autoritățile Biserica diecezană poate supraviețui în relativă liniște.

²²⁵ ****Codice di diritto canonico. Edizione bilingue con il beneplacito della Conferenza episcopale italiana*, Barcelona Roma, Ed. Logos, 1995.

²²⁶ Episcopul rezidențial actual de Oradea Mare a trecut prin momente neplăcute în justiție, fiind însă achitat de orice culpă, acuzat de gestionarea frauduloasă a unor proprietăți eclesiastice diecezane redobândite după 1990. Dacă episcopul ar fi avut sprijinul Capitlului diecezan (cu condiția ca el să ființeze!) și ar fi analizat gestiunea proprietăților prin Capitlu, ar fi fost de la bun început exonerat de orice bănuială.

- 3) Dorința mai veche a episcopului Alexandru Todea de a prelua jurisdicția diecezei de Cluj-Gherla a putut fi îndeplinită și prin contribuția canonicului Tertulian Langa, acesta reușind impunerea respectării unor principii canonice. Canonicul Langa și-a asumat și poziția de prepozit capitular (prin proiectul de statut), deși în mod normal aceasta ar fi revenit celui mai vechi preot capitular (Prunduș era hirotonit din 1938, Neamțiu din 1940, Ioan Chertes fiind canonic din 1947).
- 4) Canonicul Langa, devenit vicar-general, a dorit asigurarea funcționării capitulare pe niște coordonate predictibile, propunând realizarea unui statut capitular și a unui regulament al tribunalului matrimonial, dorind totodată dirijarea echilibrată a procesului de reformă liturgică bizantină, pentru evitarea unor eventuale aberații liturgice.
- 5) Refuzul episcopului Todea, în calitate de administrator apostolic, de a ratifica și a promulga statutele capitulare, a cauzat o disfuncție a acestei instituții, disfuncție manifestă pregnant după 1989.
- 6) Acceptarea sugestiilor ofițerilor de Securitate care pilotau politicile diecezane au asigurat un climat de siguranță ierarhiei deschise la aceste indicații, și a clericilor obedienți ei, opozanții și recalcitranții fiind supuși represiunilor până la finele anului 1989.
- 7) Relansarea (timidă) a etapei petiționare (în toamna lui 1989) s-a produs când în jurul României țările socialiste își abandonau regimurile, restaurând semnificativ și libertățile cetățenești (inclusiv pe cea religioasă, chiar și în Uniunea Sovietică).
- 8) Prăbușirea bruscă a regimului Ceaușescu a luat conducerea Bisericii Greco-Catolice din România pe nepregătite, faptul fiind determinat și de confuzia membrilor vechiului aparat represiv. „Recalcitranții” de tipul Doinei Cornea sau Justin Paven au fost cei care având deja exercițiul libertății lor de exprimare chiar sub teroare au putut să activeze imediat și profitabil în folosul Bisericii.
- 9) În ultima etapă a clandestinității, în dieceza de Cluj-Gherla lupta pentru putere ecleziastică (putere necesară implementării propriilor opinii legate de viitorul Bisericii) a afectat unitatea credincioșilor,

Securitatea realizând cu succes diversiuni, intoxicații și neutralizări. Analog lupta pentru gestionarea ajutoarelor din străinătate.

- 10) Lupta pentru putere a cauzat o incertitudine jurisdicțională, profitabilă nu doar actanților eclesiastici, ci și adversarilor Bisericii, această incertitudine fiind apoi speculată și istoriografic. Relatările anamnestice sau studiile apărute după anul 1990, dedicate perioadei 1981-1990 sunt fie autocenzurate, fie redactate *pro domo*, prea puține încercând să prezinte obiectiv, documentat realitatea eclesiastică a acelor timpuri. Consemnarea și interpretarea evenimentelor eclesiastice din ultima etapă a clandestinității a fost supusă diferitelor variații condiționate auto-justificativ, anumite momente din istoria eclesiastică locală fiind ignorate, cenzurate sau răstălmăcite.

Concluzii

Prin demersul nostru investigativ am urmărit prezentarea activității conducerii clandestine a diezei greco-catolice de Cluj-Gherla în intervalul 1981-1989, pe baza documentelor intraeclesiastice, corelate cu bibliografia de resort și cu documente emise de autoritățile comuniste represive. În acest ultim capitol, fiind vorba de istoria ecleziastică, vor trebui punctate și câteva elemente teologice, obligatorii de luat în considerare în definitivarea concluziilor.

Numărul mare de studii, inclusiv documente memorialistice dedicate debutului și primei etape a persecuției religioase împotriva Bisericii Greco-Catolice din România (1948-1970, data decesului cardinalului Iuliu Hossu) a estompat imaginea perioadei ultimilor ani de clandestinitate, protagoniștii rezistenței catolice survolând cu o concizie sau cu o grabă suspectă perioada finală a regimului Ceaușescu. Cei mai mulți autori care au dorit prezentarea activităților de rezistență greco-catolică din acei ani au oferit date sau interpretări ale unor evenimente ecleziastice nu întotdeauna corespunzătoare realităților consemnate de documentele bisericești emise din acel timp. Survolarea unor documente canonice emise la debutul persecuției, reconstituirea uneori autojustificativă a succesiunilor ordinare diecezane au dus la popularizarea unor informații eronate, preluate viral de studiile ulterioare, aceste informații eronate fiind consacrate cu o valoare cvasi-dogmatică. Nimic mai periculos decât dogmatizarea unor date istorice. Reanalizarea datelor cunoscute, interpretate conform unor noțiuni elementare canonice, dar și corelarea lor cu documentele intraeclesiastice au dus la reconsiderarea multor informații și la posibilitatea reconstituirii mai aproape de realitate a succesiunilor evenimentelor și reala pondere evențială a unor actanți ecleziastici. Capitalizarea suferințelor datorită prigoanei (suferințe reale) și folosirea lor cu scop polemic preponderent împotriva Bisericii Ortodoxe din România (deși Biserica Ortodoxă nu a fost

singurul actant decident al interzicerii Bisericii Române Unite) sau împotriva comunismului de tip sovietic (deși acesta a fost implementat la noi prin structuri și elemente autohtone) și mai puțin împotriva aparatului represiv (Securitatea) a dus la crearea unui tip de literatură (de tip anamnestic sau istoric) viciată prin omisiune. Nimic mai antiistoric (iar teologic anticreștin) decât polemicile recente dintre cele două Biserici tradiționale românești („cele două străni”), polemici în care sloganul substituie argumentarea, tonurile ajungând la nivel de imprecății și invectivă.

Studiile și documentele publicate până acum demonstrează suficient de clar permanentizarea structurilor de conducere ale diecezelor greco-catolice din România după 1.XII.1948 (interzicerea de către autoritățile comuniste a cultului greco-catolic), aceste structuri de conducere fiind instituite de ultimii episcopi rezidențiali legitimi, cu încunoștințarea Nunțiatunii Apostolice, iar pentru străbaterea perioadei de persecuție Sf. Scaun a emis un document esențial, *De nominatione substitutorum*, secondat de *Facultates specialissimae*, ambele formând o adevărată chartă constituțională pentru Biserica Catolică din România. Numele ordinarilor substituiți preconizați să conducă diecezele catolice în timpul prigoanei a fost consemnat de Regentul Apostolic Gerald P. O'Hara, în cazul diecezei de Cluj-Gherla fiind vorba de alte persoane decât cele transmise de istoriografia tributară lucrărilor preotului S.A. Prunduș. De remarcat (ceea ce scapă prea adesea istoricilor) că la data numirii ordinarilor substituiți prezumptivi, nu se putea ști nici durata persecuției, nici care dintre conducătorii legitimi vor supraviețui detenției. În cazul diecezei de Cluj-Gherla deținătorul legitim, canonic, al puterii diecezane a fost episcopul Iuliu Hossu, până la decesul acestuia, el delegându-și temporar atribuțiile de conducere ordinarilor substituiți, pe timpul cât a fost izolat în detenție. Deși în domiciliu obligatoriu, Hossu a putut fi vizitat de preoți, putea corespunda cu ei, ba a administrat și *hirotessii* sau hirotonii, a redactat memorii conducerii de stat în care își folosea titulatura canonică, jurisdicția ordinarilor substituiți încetând deci cu eliberarea ierarhului din penitenciarul de la Sighet. Hossu a numit înainte de decesul său alți ordinari diecezani care urmau să-i preia activitatea conducătoare. În cazul diecezei de Cluj-Gherla cel preconizat a deveni administrator episcopal

diecezan era episcopul clandestin dr. Ioan Chertes, care din 1964, odată cu ieșirea din a doua detenție, sub pretextul unei boli psihice, a fost sechestrat de propria familie, deși a putut lucra ulterior în funcția de contabil. Hossu s-a reorientat spre canonicii Gheorghe Vidican, prepozit diecezan, Cosma Avram și spre preotul Emil Riti. După dispariția fizică a monseniorului Vidican (1971) și decesul lui Cosma Avram (1976) jurisdicția a fost clamată de canonicul Nicolae Pura, acesta reconstituind *tardiv* capitlul diecezan (1978), practic după dispariția celorlalți canonici promovați înainte de 1948. Deficitul de legitimitate canonică a lui Pura a fost speculat de succesorul acestuia, S.A. Prunduș, care a căutat o *sanare* (reparare) a acestui deficit printr-unul din cele mai neadecvate mijloace: rescrierea istoriei recente diecezane. Atât Pura cât și Prunduș ar fi putut organiza alegerea unui vicar capitular, conducător diecezan în timpul interregnelui episcopal, în condiții *normale* (nu de persecuție), persoanele desemnate în urma acestor alegeri fiind desigur aceleași, dar cu o legitimitate sporită. În condițiile persecuției, legitimitatea era / este conferită de numirea în funcție de către autoritatea legitimă precedentă, având deci un caracter *succesoral*. Emil Riti, celălalt pretendent al jurisdicției diecezane, consacrat episcop în 1985, și-a manifestat pretențiile jurisdicționare doar după 1981 (decesul lui Pura). Doar în 1987, când episcopul Alexandru Todea, urmărind un vis mai vechi de-al său, a reușit preluarea conducerii diezei de Cluj-Gherla, s-a căutat respectarea unor norme canonice, prin consultarea capitulară. Dacă sub Pura și Prunduș canonicii au avut o activitate pastorală și intelectuală notabilă, dar individuală, din 1987, sub conducerea episcopului Todea și a vicarului general, canonicul Tertulian Langa, capitlul diecezan va funcționa conform menirii sale, aceea de a fi o corporație eclesiastică cu rol major în conducerea episcopiei.

Perioada anilor 1948-1989 a fost una în care Biserica Catolică nu a avut un statut legal, nebeneficiind de un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale de recunoaștere ca și cult oficial. Totuși romano-catolicii au fost recunoscuți *tacit*, după 1964 începând timide, mai apoi constante contacte diplomatice cu reprezentanții Sf. Scaun, ajungându-se la un *agrement de facto*, prin care deja în 1983 toate diezele romano-catolice aveau ordinari diecezani sau episcopi recunoscuți atât de Scaunul Apostolic, cât și de autoritățile statului român socialist. Nu a fost cazul

Bisericii Greco-Catolice, care și-a dobândit libertatea legală doar în 31.XII.1989.

Prigoana anti-greco-catolică a avut și ea câteva etape: prima violentă, în intervalul 1948-1964 (manifestată prin detenție în condiții de exterminare, deportare, tortură fizică în anchete, domiciliu obligatoriu), a doua manifestată printr-un control strict dar și intervenția brutală a autorităților statului în anumite momente sau asupra anumitor clerici (persecuțiile împotriva preoților Vasile Chindriș și Ieronim Șuşman în 1967, acțiunea penală împotriva episcopului Iuliu Hirțea din 1971 etc.), etapă ce poate fi extinsă până în 1979-1982 (flagrantul din Coplean din 1979, perchezițiile asupra lui Alexandru Todea din 1982, consecutive înmormântării preotului filosof Ioan Miclea), o ultimă etapă fiind caracterizată prin „domesticirea” conducătorilor diecezane, etapă inițiată din 1975, întreprinsă cu etapa precedentă. Ultima etapă, în care conducătorii eclesiastici erau deschiși și cooperanți la sugestiile ofițerilor de Securitate, unii acceptând chiar să fie racolați ca informatori (Coriolan Tămâian, Emil Riti), aceștia fiind obligați prin „marșrutizare” să se comporte într-un anumit fel sau să propage anumite informații, putea include și intervenții brutale ale autorităților, în cazul mirenilor sau clericilor recalcitranți, care se opuneau sistemului comunist, care aveau inițiative necontrolabile de către autorități sau care nu acceptau subordonarea față de conducerea agreată de Securitate (cazul Doinei Cornea, a episcopului Justin Ștefan Paven, acesta din urmă fiind tratat *manu militari* inclusiv în noiembrie 1989).

Securitatea ca instituție represivă a fost implicată din primul moment în războiul ideologic, până la desființarea (formală) a acesteia. Dacă în 1948 ea era „brațul armat al clasei muncitoare și al Partidului împotriva reacțiunii”, în ultimii ani ai regimului Nicolae Ceaușescu Securitatea și-a păstrat și dimensiunea ideologică, Nicolae Ceaușescu considerând cadrele Securității ca activiști politici de primă linie¹.

¹ Troncotă, Cristian – *Duplicarii. Din istoria serviciilor de informații și securitate ale regimului comunist din România (1965-1989)*, Ed. II, București, Ed. Elion, 2014, p. 61. Același autor precizează că în baza de date a Securității (reorganizată între 1977-1981) figurau toți cei cărora li s-a deschis dosar de urmărire informativă, cei aflați în rețeaua informativă, cei cu antecedente penale reacționare, cei condamnați pentru delictе ce interesau organele de anchetă ale Securității, cei asupra cărora s-au exercitat măsuri de prevenire și avertizare (Ibidem, pp. 59-60) categorii în care se înscriau și clericii greco-catolici.

Securitatea a reușit penetrarea și controlul Departamentului Cultelor, acordând o atenție deosebită nu doar cultelor legal recunoscute, ci și celor clandestine, Biserica Greco-Catolică neconstituind o excepție. Dacă în perioada 1948-1965 violența fizică și teroarea erau instrumente de lucru comune ofițerilor de Securitate (fără a fi niciodată abandonate!), după 1965, odată cu primenirea cadrelor, metodele de reprimare, de control sau de neutralizare s-au diversificat, folosindu-se avertizarea, intimidarea, persuasiunea, ultima aducând rezultate informative nebănuite. Dacă majoritatea clericilor și fruntașilor diecezani greco-catolici au avut în detenție un comportament eroic, exemplar, constituind un real sprijin spiritual și model comportamental pentru ceilalți deținuți politici, majoritatea au capotat la aplicarea persuasiunii, comportamentul manierat, dorința de „a repara erorile trecutului”, solicitarea de ajutor „în probleme de interes patriotic” fiind stimulente la care decidenții clandestini au răspuns pozitiv, oferind informații, date, proiecte și soluții la care ofițerii de Securitate nici nu puteau tânji cu câțiva ani înainte. Era firesc deci ca după stabilirea unor asemenea „simbioze” anumiți clerici să fie ocrotiți tacit de Securitate, să li se permită călătorii (mai mult sau mai puțin frecvente) în Occident, mai ales la Roma, la Sf. Scaun (!), să fie tolerați în a gestiona ajutoarele *Caritas* (valutare din străinătate), sau să li se faciliteze promovarea ecleziastică. „Alegerea mitropolitană” din 1986 a fost făcută cu acordul cel puțin tacit al Securității, Departamentul respectiv având nevoie de o conducere maleabilă, docilă la sugestii, a cultului greco-catolic.

Regimul comunist (adversar ideologic al oricărei credințe religioase) și-a asigurat printr-o legislație adecvată posibilitatea de control și dirijare a tuturor cultelor recunoscute legat (prin faimosul Decret Lege a Cultelor Nr. 177 din 1948 dar și prin Decretul Nr. 410 din 1959 cu privire la monahism), orice funcționar superior al cultului recunoscut legal trebuind să fie recunoscut de autoritățile de stat printr-un decret adecvat, adunările generale sau sinoadele neputând fi convocate și susținute fără aprobarea Ministerului / Departamentului Cultelor, iar la nivel local, analog, orice consfătuire între deservenții cultului respectiv fiind supusă aprobării autorităților locale. Orice document pastoral trebuia trimis în precedență funcționarilor Ministerului / Departamentului Cultelor, aceștia având drept de cenzură, după cum aveau și dreptul de a anula hotărârile organelor de

cult care contraveneau inclusiv moralei socialiste (art. 24-25). După semnarea Acordurilor de la Helsinki, pentru a evita acuzația de represiune religioasă, autoritățile comuniste s-au folosit de Codul Penal al Republicii Socialiste România, care, prin diversele sale paragrafe, puteau facilita ușor încadrarea unor fapte ale clericilor (mai ales a celor nerecunoscuți legal) în delikte de *drept comun*². De pildă în 1989 episcopul Justin Paven era alungat din Baia-Mare sub pretextul formal că nu avea buletin cu domiciliul în acel oraș.

Dacă sistemul legislației penale socialiste era un auxiliar prețios în exercitarea represiunii, măsurile specifice de neutralizare își demonstrau eficiența inclusiv prin perpetuarea unor consecințe în zilele noastre. Lansarea de calomnii, privind starea de sănătate mintală („sclerozat”, „bolnav mental”, acuze aduse episcopului intransigent Dr. Ioan Dragomir),

² Antoniu, George; Popa, Marin; Daneș, Ștefan – *Codul Penal pe înțelesul tuturor*, București, Ed. Politică, 1976. Art. 155 CP legat de trădare, includea și deliktul de ajutor al unei puteri străine (de pildă Vatican, prin datele oferite); art. 166 CP sancționa dur propaganda împotriva orânduirii socialiste; art. 167 CP sancționa grupările cu caracter complotist, reacționar etc.; art. 170 CP condamna omisiunea de denunț, art. 240 CP incrimina folosirea abuzivă a unei calități oficiale (de pildă cea de episcop); art. 281 CP condamna exercitarea fără drept a unei profesii (cea de cleric clandestin, neaprobat de Departamentul Cultelor); art. 295 CP incrimina specula (inclusiv cu obiecte personale); art. 318 CP pedepsea tulburarea activității unui cult legal recunoscut; art. 323-324 CP prevedea circumstanțe agravante pentru grupele infracționale organizate (aici puteau fi incluși și monahii clandestini, preoții în sobor etc.), art. 326 CP osânda parazitismul social (aici putând fi incluși superiorii eclesiastici clandestini care trăiau de pe urma ajutoarelor și nu erau angajați în câmpul muncii); Vezi pe larg in Ibidem, pp. 174-180, p. 223, p. 298, pp. 419-20, 425, 463-67, 474-76. Preoții, episcopii, călugării sau călugărițele clandestine puteau ușor fi încadrați într-unul din aceste articole penale, fapt care de altfel s-a și întâmplat.

Codul Penal al Republicii Populare Române, amendat începând cu 1948 introducea principiul culpei și *condamnării prin analogie* (nemenționată în Codul din 1968) prin care putea fi condamnat un cetățean, de pildă prin apartenența la o grupare neincriminată la momentul promulgării Codului Penal sau a legii penale, dacă acea grupare era *analogă* cu una incriminată. De pildă un activist catolic din Asociația Generală a Românilor Uniți (AGRU) putea fi condamnat prin analogie cu apartenența la o grupare reacționară, fascistă etc. Regimul comunist a introdus și principiul legislației represive secrete, neadusă la cunoștința populației. Un exemplu este cel al Decretului Consiliului de Stat nr. 98/1980, modificat în Legea nr. 12 / 1983 privind regimul aparatelor multiplicatoare de scris, ce impunea declararea și evidența strictă a mașinilor de scris. Editările samizdat erau și ele condamnate, prin Legea Presei nr. 3 /1974 (28.III.1974). Pe larg a se vedea Focșeneanu, Eliodor – *Istoria Constituțională a României (1859-2003)*, ed. IV, București, Ed. Eikon, 2018, pp. 207-209, 223-224.

privind viața imorală, neconformă cu morala creștină revelată, nici cu canoanele Bisericii (concubinajul) sau, extrem de eficiente, acuzele de homosexualitate³, erau mijloace de ruinare a reputației folosite de rutină. Tocmai pentru a preîntâmpina asemenea manevre unii clerici au apelat la „căsătoriile iosefine” (un preot celib căsătorit civil cu o călugăriță), care puteau asigura o oarecare protecție împotriva zvonurilor sociale, dar se puteau transforma și în elemente de acuzare (de pildă episcopului Octavian Cristian, care nu renunța la jurisdicția asupra eparhiei de Maramureș, i se imputa căsătoria civilă cu monahia Minerva Făgărașan, CIN, căsătorie de tip iosefin). Intoxicarea (lansarea unei informații false) era și ea adesea folosită, un exemplu fiind cel din 1986, prin care Alexandru Todea a dorit impunerea unui ordinariu diecezan în Maramureș peste voința Capitlului local, afirmând că episcopul Cristian ar fi renunțat la jurisdicție. Modele de intoxicare sunt rescrierile evenimentelor diecezane recente, prin introducerea conceptelor „ternarelor diecezane”, a unor liste de ordinari substituți prezumptivi neconforme cu realitatea etc. Documentele istorice și dreptul canonic sunt elemente obligatorii în demontarea acestor intoxicații.

Diversiunile au constituit alte mijloace specifice de neutralizare a grupărilor de rezistență greco-catolică.

Prima diversiune a fost cea a iredentismului maghiar. Teoriilor iredentiste maghiare, îmbrățișate de unii istorici maghiari din Ungaria sau din emigrația maghiară li s-a răspuns în mod competent de către specialiștii români (Aurică Simion, Ștefan Pascu, Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, Mihai Fătu etc., dar și de către istoricii sau oamenii de cultură români din Exil). Se uită prea ușor că atât Republica Socialistă România cât și Republica Populară Ungară erau membre ale Tratatului *de la Varșovia* și a CAER (Consiliul Economic și de Ajutor Reciproc) sub hegemonia Uniunii Sovietice, iar orice modificare milimetrică a frontierelor dintre cele două

³ Homosexualitatea și pedofilia erau aspru condamnate prin art. 200 CP, Codul penal al RSR. Preoții celibatari au fost adesea „încondeiați” cu un asemenea calificativ, pe care Securitatea l-a manevrat cu dibăcie. Pe autenticii practicanți ai „amorului grec” (osândit de morala revelată, de Biblie, de Biserică) Securitatea îi recruta de regulă ca informatori pe probleme de caz, fiind doar supravegheați dar neexercitându-se proceduri penale împotriva lor. Pe cei recalitrânți ofertelor Securității, ofițerii îi „încondeiau” cu asemenea atribute, ce se răspândeau viral în societate.

state ar fi atras riposta imediată a celorlalte țări din lagărul socialist. Iredentismul maghiar nu era o problemă a clericilor greco-catolici, care nu beneficiau nici măcar de recunoașterea cultului, ci era o problemă a diplomației și a istoricilor, care au tratat-o corespunzător. Dar a constituit un pretext excelent de recrutare a clericilor greco-catolici, fie din România, fie din emigrație, care deveneau fie agenți de influență, fie informatori ai regimului din București. Începând cu secolul XVIII toate Bisericele din Monarhia Habsburgică au avut dimensiuni naționaliste, fie că e vorba de bisericile protestante, ortodoxe sau de cea Catolică (părinții naționalismului sloven, croat, slovac, erau episcopi sau preoți catolici). Originea trebuie căutată în curentele teologice galicane și febronianiste (condamnate de altfel de Sf. Scaun). Bisericele Românești și-au făcut un titlu de glorie din naționalismul lor, analog și Biserica Romano-Catolică din Ungaria (dar și cea din Slovacia, Croația, Slovenia). Securitatea română a speculat această tendință, prin lansarea celei de-a doua diversiuni, a romano-catolicizării greco-catolicilor rezistenți, dar și prin introducerea unei atmosfere de teroare și incertitudine la Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba-Iulia și la Școala de Cantori din același oraș, inclusiv prin introducerea unui *numerus clausus*, blocarea parohiilor romano-catolice etc. De remarcat că spre deosebire de țările socialiste vecine cu majoritate confesională catolică, în România între 1949-1989 nu a fost admis nicio publicație periodică romano-catolică (fie ea românofonă, maghiarofonă sau germanofonă), nici măcar ca portavoce a regimului comunist.

A doua diversiune, legată de prima, a constituit-o romano-catolicizarea greco-catolicilor rezistenți din Transilvania. Dacă până în 1968-1970 preoților romano-catolici care, *nota bene*, indiferent de limba maternă, trebuiau să celebreze în *limba latină*, predica fiind admisă în limbile vorbite de popor și care doreau să predice în limba română (pentru greco-catolicii care frecventau ritul latin tolerat) li se făcea dificultăți, interzicându-li-se ajutorul pastoral oferit greco-catolicilor, odată cu reformele liturgice montiniene (asupra acestui aspect vom reveni) și introducerea limbilor vernaculare în ritul latin nou situația s-a modificat complet. Odată introduse limbile vernaculare, tot ritul era celebrat în limba comunității catolice majoritare (maghiară, germană, slovacă), românii

greco—catolici fiind nevoiți să asiste la un rit vernacular. De aici inițiativele asumate de conducerea socialistă de a introduce limba română în parohiile romano-catolice ardelen, minoritare etnic. Inevitabil au urmat conflicte intra-catolice, pe fond etnic. Prin diversiunea romano-catolicizării greco-catolicilor rezistenți autoritățile urmăreau: 1) fidelizarea suplimentară a Bisericii Ortodoxe, prin înlăturarea unui concurent periculos, clandestin, de același rit. 2) „Rezolvarea” problemei greco-catolice, chiar cu binecuvântarea Sf. Scaun, implicat în ecumenism, ortodocșii români fiind parteneri apreciați la Roma. 3) Posibilitatea realizării unui agreement diplomatic ulterior cu Sf. Scaun, pentru definitivarea situației romano-catolicilor, acest agreement putând fi exploatat și propagandistic de către regimul de la București, Ceaușescu fiind mare amator de succese politice internaționale. 4) O lovitură dată romano-catolicilor maghiarofoni din Ardeal, și crearea de tensiuni intra-catolice, de exploatat ulterior. Ultimul punct a fost de altfel atins. Această a doua diversiune a avut adepți consecvenți (canonicii Prunduș, Tămâianu, preotul Vasile M. Ungureanu), dar a stârnit opoziția energetică a episcopilor Dragomir și Todea, mai slabă din partea episcopului Ploscaru, precum și opoziție în clerul greco-catolic român din Exil.

A treia diversiune, inițiată de Securitate și asumată de marea majoritate a clerului greco-catolic rezistent a fost legată de consacrările episcopale realizate de episcopul Ioan Dragomir. Securitatea nu dorea sporirea numărului de episcopi greco-catolici, intersectându-se în acest interes cu majoritatea ordinarilor diecezan, unii dorind și ei atingerea treptei episcopale (Prunduș, Tămâian). S-a lansat zvonul, persistent în istoriografia actuală, la modul mai mult sau mai puțin invectival, că cei trei episcopi ar fi fost consacrați ilegitim, necanonic. Deși unul din contestatarii vehemenți ai celor 3 neo-episcopi a recunoscut el însuși, în scris, că în 1981, toamna, i s-a dat *placetul* pontifical la scrisoarea de propuneri episcopabile din 18.IV.1981 (dar a refuzat să ducă *placetul* în România), deși s-a recunoscut de același ordinariu că propunerile episcopale erau elaborate încă din 1979, deși s-a publicat chiar și telegrama prin care Alexandru Todea îl implora pe Ioan Paul al II-lea să *nu-i mai* recunoască pe cei trei (noiembrie 1985), neadevărul ilegitimității s-a perpetuat până în ziua de astăzi. Dragomir s-a ocupat de consecrări (propușe sub semnătura lui Alexandru Todea!) din 1983, fiind sigur de *placetul* pontifical, pe care l-a

verificat și prin contacte directe cu trimișii Sf. Scaun, când deja diversiunea romano-catolicizării se manifesta plinar. Unul din cei 3 neo-episcopi era omul de încredere al lui Todea (Riti), iar alți doi de pe aceeași listă (Vasile Hossu și George Guțiu) au fost consacrați episcopi în 1990. Dragomir a dorit să asigure perpetuarea unei ierarhii mai puțin înfeudată colaborării cu factorii politici, iar suprapunerea binomului tradiționalism (fie și bizantin) *versus* romano-catolicizare (modernistă) cu cele două grupuri ierarhice nu are loc. Atât episcopii „lui Dragomir” cât și „grupul Todea” erau adepții reformelor post-Vatican II (Paven, Octavian și Riti trimițând chiar o telegramă lui Ioan Paul al II-lea la *pandaemoniul* ecumenic de la Assisi din 27.X.1986), Paven și Octavian făcând parte din Congregația Preoților Adoratori (ai Sf. Împărtășanii) practicanți al unei devoțiuni specific romano-catolice. Ambele grupuri au avut contacte cu Sf. Scaun, ambele au fost penetrate de informatori (Riti pe lângă Paven și Octavian), mulți alții menționați activând deja lângă Alexandru Todea. Ce deosebea cele două grupuri era rezistența episcopilor de sorginte „ionelistă” (Octavian și Paven), convinși de prăbușirea bruscă a comunismului în România. Riti era doar marșrutizat, acesta neproducând probleme autorităților. Pentru a asigura un control asupra ierarhiei clandestine, Securitatea a favorizat alegerea necanonică (din 1986) a lui Alexandru Todea în poziția de mitropolit. Una din culpele imputate celorlalți doi neo-episcopi (chiar de către autoritățile comuniste) era tocmai nesupunerea către Alexandru Todea și nerecunoașterea alegerii sale. Spre onoarea sa, Alexandru Todea a încetat folosirea titlului mitropolitan la scurt timp după „alegerea” din 14.III.1986, fiind însă numit canonic, de către Sf. Scaun, în această poziție ierarhică în 1990.

Spre comparație oferim exemplul episcopului mărturisitor Alexandru Chira⁴, administrator apostolic al diecezei greco-catolice a Muncaciului

⁴ Alexandru Chira (Olexandr Kira, Chira Sándor) (17.I.1897, Irhoc, Maramureșul istoric – 26.V.1983, Karaganda, Kazahstan) a absolvit liceul la Sighet, studiile de teologie la Budapesta, fiind hirotonit preot în 1920. A activat ca preot în dieceza Muncaciului, devenind profesor de teologie în 1930, canonic diecezan în 1932, prelat papal în 1943. Odată cu intrarea trupelor sovietice în Ucraina Carpatică (Carpatalia) (toamna lui 1944) și generarea stării de necesitate, fericitul episcop martir Theodor Iurie Romzsa, episcop titular de Appia, administrator apostolic al diecezei, a făcut demersurile necesare pentru a asigura continuitatea ierarhiei unite în caz de persecuție, similar episcopului de Maramureș, Alexandru Rusu. În 19.XII.1944 a fost consacrat episcopul martir Peter Orosz (1917-1953) iar în 30.XII.1945 episcopul Alexandru Chira, cu titlul de Ippia. Odată cu renunțarea Republicii Cehoslovace la Ucraina Carpatică (iunie 1945) și anexarea formală a

(având legături istorice cu Biserica Română Unită) care a consacrat în clandestinitate alți cinci episcopi: în 1964 pe Iosafat Iosif Fedoryk, OSBM (1897-1979, inițial exarh pentru Asia Centrală, administrator apostolic al diecezei de Ivano-Frankivsk), în 16.VII. 1977 pe Konsztantin Szabo (Sabov) (1926-1982, auxiliar pentru Muncaci), în 24.VIII.1978 pe Ivan Semedi (1921-2008, auxiliar pentru Muncaci), în 25.XI.1980 pe Iosafat Vasili Kavatsiv (m. 2009), în 15.III. 1983 pe Iosif Holovaci (1924-2000, auxiliar pentru Muncaci). Din 1991 Ivan Semedi a fost numit episcop diecezan al Muncaciului iar Iosif Holovaci titular de Sozopolis in Haemimonto, auxiliar al primului⁵. Până în 1970 Chira nici nu se putea gândi la contacte cu catolicii din afara granițelor URSS, iar după 1970 ele au fost timid reluate, prin preoții maghiari din Carpatalia, Chira neprimind un placet formal pontifical pentru consacrări. Mai mult în 1956 episcopul Chira a numit pentru latinii din Carpatalia (Ucraina Carpatică) ca administrator apostolic pe canonicul Miklos Murany

provinciei la R.S.S. Ucraineană și după interzicerea Bisericii Greco-Catolice din Ucraina, consecutivă pseudo-sinodului de la Lvov din 1946, persecuția împotriva catolicilor s-a dezlănțuit cu ferocitate. Romzsa a fost asasinat în 1947, Chira a fost arestat în 1945, condamnat la 25 de ani de detenție, deportat în Gulag, eliberat prin amnistia din 1956, când a putut pentru scurt timp să revină pe meleagurile natale. Rearestat rapid, a fost deportat în Karaganda, unde a primit domiciliu forțat, fiindu-i permisă întoarcerea în Carpatalia doar după 1970, pentru scurte intervale de timp („Concediu”). În 1977 a primit permisiunea de a activa public ca preot de rit latin pentru comunitățile germane și poloneze (urmașii deportaților) din Karaganda, o telegramă de felicitare din partea papei Ioan Paul al II-lea ajungându-i la destinație în decembrie 1978. Pentru o biografie riguroasă a se vedea Riskó, Marianna – *Chira Sándor (1897-1983) a Munkácsi Görög katolikus Egyházmegye püspöknek élete és vértanúsága (Viața și martiriul lui Alexandru Chira, episcopul diecezei greco-catolice a Muncaciului)*, teză de doctorat, Budapest, 2017, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 408 p., accesibilă și pe pagina cibernetică: [https://btk.ppke.hu/uploads/articles/7429/file/Risk%C3%B3%20PhD%20%C3%A9rtekez%C3%A9s%20\(1\).pdf](https://btk.ppke.hu/uploads/articles/7429/file/Risk%C3%B3%20PhD%20%C3%A9rtekez%C3%A9s%20(1).pdf), accesată în 28.II.2019. Anterior se cunoștea ca dată a consacrării lui Chira datat de 27.IX.1944. A se vedea și Birtz, Mircea; Kierein Manfred – *Voices from Ecclesia Militans in Czechoslovakia. Letters and Autographs*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2011, pp. 32-34 și Birtz, Mircea; Kierein, Manfred – *Câteva succesiuni apostolice catolice din România*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2011, p. 116. Alexandru Chira avea și rădăcini etnice românești. Despre situația eclesastică din Ucraina Carpatică a se vedea și Botlik, József – *Hármas Kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646-1997) (Peste crucea cu trei brațe. Greco-catolicii din Carpatalia între Unirea de la Ung și zilele noastre, 1646-1997)*, Budapest, Uj Mándátum Kd., 1997, pp. 276-302.

⁵ Vezi și pagina cibernetică a lui David M. Cheney: <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bchiraa.html>, accesată în 28.II.2019, cu anumite lipsuri. Despre episcopatul clandestin din Ucraina (cu zeci de episcopi) a se vedea și pagina cibernetică a lui Martin Wolters: <http://www.apostolische-nachfolge.de/geheimhierarchie.htm>, accesată în 28.II.2019.

(1911-1979). Nu numai că acest episcop mărturisitor nu a fost sancționat, dar cauza sa de beatificare este susținută de episcopatul din Kazahstan, cel din Ucraina și cel din Ungaria, Alexandru Chira având drumul deschis spre onoarea altarelor.

Cum se explică cedarea unor preoți care anterior au avut un comportament eroic în detenție, ajungând în final informatori sau surse ale Securității? Motivele care au dus la diminuarea rezistenței greco-catolice (evidențiate și anterior) sunt variate: oboseala prigoanei, condiționarea familială, dialogul ecumenic lansat de Curia Pontificală după 1965, Biserica Ortodoxă fiind considerată soră a celei Romano-Catolice, permisiunea dată de Sf. Scaun catolicilor de a recurge la sacramentele acatolicilor în condiții particulare (ori interzicerea cultului era tocmai o asemenea condiție)⁶, nu în ultimul rând poziția relativ stabilă social și material al preoților ortodocși. Scăderea rezistenței eclesiastice a dus și la scăderea încrederii, la care s-au asociat teama, nesiguranța legată de viitorul Bisericii și al clandestinității, teama de a nu fi implicați în procese de drept comun și de a-și compromite renumele social. Nu în ultimul rând a existat la unele persoane *plăcerea* de a delationa, aceasta nefiind o figură de stil⁷. Putem fi de acord cu opinia

⁶ Vezi și nota 299). În 1967 era promulgată prima parte a Directoriului Ecumenic, de către Consiliul Pontifical pentru Unitatea Creștină – *Directorium ad ea quae a Concilio Vaticano Secundo de re oecumenica promulgata sunt exsequenda in Acta Apostolicae Sedis*, Città del Vaticano, 1967, LIX, pp. 574-592, care în paragrafele 55-59 (Ibidem, pp. 590-592) prevedea posibilitatea catolicilor de a asista la ceremoniile „fraților separați” în mod activ, participând la cântări, răspunsuri liturgice etc., în pericol de moarte, de persecuție, de detenție, un preot catolic putând administra unui necatolic sf. Taine dacă acesta o cerea (dispoziție veche, preconciiliară), unui catolic nefiindu-i în mod obișnuit (s.n.) permis să recurgă la sf. Taine ale acatolicilor, dar putând face acest lucru în *condiții particulare*, la un preot acatolic valid hirotonit (par. 55, pag. 590). Or ortodocșii au hirotonirea validă. A doua parte a documentului a fost promulgată în 1970, în *Acta Apostolicae Sedis*, Città del Vaticano, 1970, LXII, pp. 705-724, tratând despre ecumenismul din învățământul teologic, cooperarea la nivel universitar etc.

⁷ Episcopul martir Vasile Aftenie era „turnat” superiorilor de la Blaj pentru că purta camilafcă, săvârșind toate slujbele greco-catolice asemeni ortodocșilor, desigur cu pomenirea Papei la diptice. Cf. Median, Valeriu – *Episcopul vicar dr. Vasile Aftenie (1899-1950) în atenția serviciilor secrete*, în Gudea, Nicolae; Ruscu, Daniel (ed.) – *Biserica Română Unită (Greco-catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 359-384, mai ales p. 370, 383. Autorul observă corect că delațiunile de acel tip au fost valorificate de serviciile secrete, practica perpetuându-se și în zilele noastre.

Din nefericire practica delațiunii a fost cultivată intens în seminariile teologice. Regulamentul intern al Seminarului teologic clujean greco-catolic, adoptat în 14.I.1933

reputatului preot profesor Ernst Christoph Suttner, care remarca că nu Bisericile Ortodoxă sau Greco-Catolică sunt responsabile pentru asemenea căderi, fiecare din ele ascunzând o dramă personală, dar supoziția pe care o menționează dorind eludarea ei („ar trebui să vorbim până și despre infiltrarea preoților printre agenți”) este hilară pentru cei ce cunosc realitățile socialiste și tehnicile serviciilor secrete comuniste⁸. Însă putem fi de acord cu profesorul austriac prin care relațiile Bisericilor cu Statul (fie Imperiul Austriac sau Austro-Ungar, fie Regatul Român, state nominal creștine, nicidecum adversare creștinismului) au creat o mentalitate care i-a îndemnat pe clerici să caute sprijinul autorităților de stat în rezolvarea propriilor probleme, mentalitate care a predispus ulterior la colaboraționism⁹.

prevedea la paragrafele 15-16: „Cine va observa ceva scandal între colegi, este obligat în conștiință să aducă în mod fățiș la cunoștință veneratei superiorități. Acesta nu-i oficiu de delator (ba bine că nu!, s.n.) ci râvna pentru binele comun și dragostea față de suflet.” și „Clericilor li se interzice să-și ia singuri satisfacție pentru eventualele nedreptăți sau jigniri de orice natură, ce i-ar ajunge din partea colegilor, ci sunt îndrumați să aducă la cunoștința superiorilor orice afacere de această natură.”, Cf. *** Academia de Teologie Română Unită din Cluj – Regulament intern al Seminarului Gr. Cat. din Cluj, Cluj, Tip. Diecesana, s.d. [1933], 16 p., p. 8. A se compara aceste paragrafe cu procedeul de corecție fraternală *poruncit* de Mântuitor în Evanghelii: cf. Matei 18: 15-17. În seminarii tinerii învățau tipicul bisericesc, bunele maniere sociale și eclesiastice, parcurgând studiile teologice prescrise, având și programe spirituale adecvate. Din nefericire formarea caracterului și educarea acestuia nu era o preocupare în seminar, tinerii clerici rămânând cu caracterul (sau tarele de caracter) precedente admiterii în aceste instituții. Preotul Ioan Vasile Botiza, în *Memoriile sale*, îndelung citate de noi, va remarca asemenea comportamente (Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani...*, pp. 48-49), Nicolae Pura fiind mare amator de delațiuni din partea seminariștilor.

Dacă la „râvna pentru binele comun” (exersată în seminarii) adăugăm persuasiunea unui ofițer bine pregătit de Securitate, și formula magică a „interesului național”, ne explicăm ușurința cu care unii clerici au acceptat recrutarea informativă sau condiția de *sursă* informativă (chiar și fără angajament!), precum și vertiginoasa creștere în 10 luni, între 1988-1989, a numărului de surse privind cultul greco-catolic de la 44 la 263.

⁸ Suttner, Ernst Christoph – *Teologie și biserică la români de la începuturi până în secolul XX*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011, p. 340. Lucrarea profesorului este o bună introducere în istoria bisericească a românilor, conținând și remarci sau asocieri care scapă istoricilor „celor două strane”. Totuși ne permitem să observăm că principiul aplicat, de a interpreta realitățile eclesiastice din sec. XVII-XIX prin prisma documentelor Conciliului Vatican al II-lea (1962-1965) duce la anacronisme crase, vezi de pildă pp. 135-137. Analizând actele și întâmplările eclesiastice din secolele trecute, ele trebuiesc interpretate conform doctrinelor, mentalității și axiologiei acelor timpuri, altfel se pot ajunge la aberații (ideologizarea istoriei eclesiastice fiind cea mai benignă). Monseniorul Octavian Bârlea care a analizat acribic lungi perioade din istoria românilor nu a căzut în asemenea greșeli.

⁹ Ibidem, pp. 339-340.

Ceea ce este ignorat sau ascuns de către marea majoritate a istoricilor ce se ocupă de problemele recente ale Bisericii Catolice este fractura dintre Biserica Catolică, credința și teologia mărturisită de Ea până în 1963 și noua Biserică Conciliară, apărută după 1965 (încheierea Conciliului Vatican II). Un cercetător neobișnuit cu textele eclesiastice anterioare anului 1958, pe care le privește din prisma mentalității contemporane (sec.XXI) va înțelege eronat întregi epoci istorice ale Bisericii Catolice. Vorbim de deosebiri de fond, nu de formă, calitativ diferite, rezultând sub aceeași denumire realități *calitativ* diferite¹⁰.

Prima modificare este tocmai legată de definirea Bisericii. Dacă Biserica era definită ca Una (vorbim de instituția divino-umană, Trupul Mistic al Mântuitorului), Biserica lui Hristos fiind Biserica Catolică, constituția conciliară *Lumen Gentium* (21.XI.1964) (art. 8) precizează că Biserica *subsistă* în Biserica Catolică¹¹, alte comunități creștine sau religii dispunând de mijloace soteriologice eficiente. Ținându-se seama și de binomul Biserică – Euharistie, transsubstanțierea Euharistiei se transformă în subsistarea (subsistența) Trupului lui Hristos în Împărtășanie (*consubstanțiere*, concept specific teologiei luterane). Discursul din 4.X.1985 al lui Paul al VI-lea la Sediul O.N.U. din New York a indicat clar orientarea de la teocentrism la antropocentrism. O altă modificare de fond este cea legată de Curia Pontificală, prin constituția apostolică *Regimini Ecclesiae Universae* (15.VIII.1967). Dacă în precedență Curia Pontificală era guvernată în funcție de doctrină, care avea precedență absolută, Suprema Congregație

¹⁰ Pe larg, cu trimiteri și surse, situația este descrisă în Birtz, Remus Mircea – *Un român exilat misterios: „Principele Scortesco”. Cine era? (cu o incursiune în peisajul catolic tradiționalist din Apus)*, fișier PDF, format A4, 59 p., pp. 42-45. Studiul este accesibil la pagina cibernetică: <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2018/12/P-Remus-Mircea-Birtz-Un-rom%C3%A2n-exilat-misterios-Principele-Scortesco.-Cine-era.pdf>.

¹¹ S-ar fi putut menține eclesiologia catolică, afirmându-se că Biserica Catolică este Biserica întemeiată de Hristos, dar că în celelalte confesiuni creștine sunt elementele credinței catolice care asigură mântuirea. Când deservenții celorlalte culte acatolice prin lucrările lor erau în concordanță cu cei catolici, puteau fi considerați părtași la apostolatul Bisericii catolice, practic fiind catolici fără să știe. Interpretarea nu ne aparține. Ea exista în subsidiar la mulți episcopi greco-catolici interbelici, de pildă episcopul martir Ioan Bălan, episcopul mărturisitor Iuliu Hossu, sau chiar preotul S.A. Prunduș. Așa se explică optimele raporturi avute de acești ierarhi cu unii ortodocși (de pildă cu episcopii Vartolomeu Stănescu, Gurie Grossu, Visarion Puiu, cu preotul Grigore Pișculescu (Gala Galaction)), sau apărarea în presa anului 1947 a mitropolitului Irineu Mihălcescu de către Prunduș etc.

fiind cea a Sf. Oficiu, al cărei prefect era Papa, cardinalul răspunzător de acest dicasteriu („Inchizitorul”) fiind Secretar al acesteia, noul document va postula primatul Secretariatului de Stat chiar asupra Congregației pentru Credință (fostul Sf. Oficiu, cu denumire schimbată), papa nemaifiind prefect al vreunei congregații. Politicul va avea primat asupra dogmaticului și a spiritualului (o altă formă a ereziei sergianiste, numită astfel după viitorul patriarh rus Serghei Stargorodsky [1867-1943] care prin Declarația din 1927 recunoștea primatul Puterii Sovietice asupra Bisericii Ortodoxe Ruse). Oportunismul politic eclesastic devenea forța conducătoare inclusiv pentru promulgarea documentelor magisteriale, decizând asupra oportunității / inoportunității acestora¹². Constituția apostolică *Pontificalis Romani* (18.VI.1968) a schimbat fără o solidă justificare ritul de consacrare episcopală pentru latini, fiind în antagonism cu Constituția Apostolică a Papei Pius al XII-lea *Sacramentum Ordinis* (30.XI.1947). Constituția apostolică *Missale Romanum* (3.IV.1969) a reformat drastic ritul latin (romano-catolic), suprimând rugăciunile ofertoriului (prezentarea darurilor euharistice, rugăciunile atestând intenția formală, externă, obiectivă a preotului de a *consacra* darurile la altar, realizând transubstanțierea), introducând canoane euharistice noi și uzul limbii vernaculare. De remarcat că ritul bizantin (și celelalte orientale) au un Ofertoriu extrem de dezvoltat, proscomidia fiind o parte a acestuia. Documentul liturgic menționat nu doar contravenea doctrinei perene a Bisericii, dar încălca și constituția apostolică a Papei Ioan al XXIII-lea, *Veterum sapientiae* (22.II.1962) care prevedea (drastic) menținerea limbii latine. Mai mult, doi prestigioși cardinali, unul tocmai fost Secretar al Sf. Oficiu („Marele Inchizitor”), Alfredo Ottaviani (1890-1979) și Antonio Bacci (1885-1971) vor emite un document (*Breve esame critico*¹³, 1969) care va demola noua constituție apostolică. Noul rit liturgic pentru ritul latin (roman) va fi un rit *echivoc* (ambivalent) nu ca precedentul, univoc (sacrificial). Reforma

¹² O descriere bună a mecanismelor curiale de după 1967, fără a se referi la vechea Curie Pontificală, o va face Turcuș, Șerban – *Sfântul Scaun în relațiile internaționale. Între societatea perfectă și poporul lui Dumnezeu*, București, Ed. România Press, 2008, 196 p., fără a sublinia diferențele calitative față de vechea Curie. Despre competența Secretariatului de Stat vezi pp. 130-134.

¹³ Ottaviani, Alfredo cardinal; Bacci, Antonio cardinal – *Breve esame critico del Nuovo Ordo Missae*, in *Fraternità Sacerdotale San Pio X – Si può rifiutare la Nuova Messa?*, Albano Laziale, Ed. Ichthys, 1998, pp. 15-44.

montiniană venea în contradicție chiar cu documentele Sinodului Vatican II (*Sacrosanctum concilium*, paragraful 36). La realizarea noului rit latin și-au adus contribuția șase consultori protestanți, dar nici unul de rit oriental, fiind omiși nu doar ortodocșii ci și greco-catolicii sau orientalii catolici. Ar fi putut fi invitat chiar românul Andrei Scrima (fost observator la Conciliul Vatican II, din partea Patriarhiei Ecumenice)...În noul rit dispare intenția externă, formală (reprezentată de ofertoriu) de a aduce o jertfă euharistică (un sacrificiu), preoții neatenți sau care nu conștientizează *transsubstanțierea* celebrează invalid. Traducerea noului rit în limbi vernaculare (cel mai adesea și eronat) a dus la disensiuni intracatolice pe fond etnic. Reforma liturgică și consecințele ei, inclusiv prin modificarea spațiului sacru, a dus la pierderea sacralității, a conștiinței Sacrului. S-a ajuns la celebrarea misselor (nu pot fi denumite liturghii) rock, *ye-ye*, „dansuri liturgice sacre”, caracterizabile prin mondenitate și vulgaritate, nu prin *timor Domini*¹⁴. Un serviciu divin luteran sau anglican este impresionant prin spiritul de pietate păstrat de propria tradiție, față de experimentele liturgice post-conciliare.

Prin Scrisoarea apostolică *Ecclesiae sanctae* (6.VIII.1966) reiterată în documentul pontifical *Ingravescentem aetatem* (21.XI.1970) episcopii diecezani erau puși în retragere la 75 de ani (prin ultimul document și cardinalii care împlineau 80 de ani nu mai puteau participa în conclavul elector), documentele postulând primatul biologicului asupra harului, iar prin împiedicarea cardinalilor de a participa în conclav s-a pus sub semnul îndoielii validitatea conclavelor electoare ulterioare. Biserica încă din secolul I putuse rezolva problema păstorilor vârstnici, chiar introducerea de episcopi auxiliari și coadjutori fiind o formă elegantă de într-ajutorare a unui episcop deficient. În realitate Giovanni Battista Montini a dorit să se debaraseze de *vechea gardă* a episcopilor, care (majoritatea dintre ei) se opunea noului curs. Prin constituția apostolică *Laudis canticum* (1.XI.1970) s/a modificat și noul breviar, imne, rugăciuni prestigioase fiind suprimate sau cenzurate. Interpretarea ecumenist relativistă a decretelor Conciliului Vatican II *Unitatis reintegratio* (21.XI.1964) și *Dignitatis humanae*

¹⁴ Despre misse rock etc., a se vedea Villa, Luigi – *Paolo VI beato?*, Brescia, Ed. Civiltà, 1998, p. 91, 93, 111-114, cu reproduceri ale extraselor din presa vremii. Trist este că inițiatorii unor asemenea experimente sacrilege nu au fost trași la răspundere, ci promovați.

(7.XII.1965) prin care se instaura un ecumenism centrat în sine, fără nicio finalitate pentru Biserica Catolică, renunțarea la dogma creștină fundamentală a Regalității Sociale a Mântuitorului (doctrină afirmată de Biserica din sec.I) au dus la geneza Bisericii Conciliare, *calitativ diferită* de Biserica Catolică. Azi putem spune că o parte din Biserica Catolică subsistă în Biserica conciliară. Nimeni altul decât Joseph Ratzinger, în calitatea sa de prefect al Congregației pentru apărarea credinței, viitorul papă Benedict al XVI-lea, va descrie *Un-geist* (antispiritul) conciliar¹⁵. Biserica Conciliaristă se va revendica doar de la Conciliul Vatican II, considerându-l deasupra Scripturii și a magisterului eclesiastic precedent, inclusiv celelalte 20 de concilii ecumenice. Conciliul Vatican al II-lea a fost considerat un conciliu pastoral, dar ulterior a fost investit cu valențe dogmatice. Biserica Conciliară (prin primatul *praxis*-ului) va reuși transformarea teologiei în ideologie, cu toate consecințele aferente, inclusiv o cenzură drastică (și nu doar dogmatică, ci și istorică!) față de care timpurile precedente anilor 1963-1965 par un regim al liberalității.¹⁶ Paul al VI-lea a contribuit în mod obiectiv la substituția calitativă a celor două entități eclesiastice¹⁷. Rezultatul acestei subversiuni nu este îmbucurător pe plan statistic. Cât despre Biserica Conciliară trebuie să remarcăm că unele culte neoprotestante pot revendica o tradiție eclesiastică

¹⁵ Ratzinger, Joseph; Messori, Vittorio – *Vittorio Messori a colloquio con il cardinale Joseph Ratzinger. Rapporto sulla Fede*, Milano, Ed. Oscar Mondadori, 1993, pp. 25-40, mai ales p. 33.

¹⁶ Un exemplu la îndemâna oricui îl constituie limbajul de lemn și platitudinea ideatică a marii majorități a presei eclesiastice de astăzi, dominată de un spirit triumfalist, față de presa catolică interbelică (cea aprobată de ierarhie) în care temele tratate, *pro și contra*, legate de rit, politica de cadre, politica eclesiastică, erau ample și în contradictoriu dezbătute, degajându-se o vioiciune intelectuală și spirituală din nefericire demult apuse.

¹⁷ A se vedea pe larg la: de Mattei, Roberto – *Vatican II. Une histoire a écrire*, s. I. [Paris], Ed. Muller, 2013, pp. 354-357 (despre *Ostpolitik*), pp. 357-361 (despre abuzurile liturgice). În urma reformelor montiniene între 1963-1970 au abandonat statul sacerdotal 3335 de preoți (comparativ cu 563 în intervalul 1939-1963), iar dacă în 1975 Biserica mai număra 329.799 persoane consacrate (monahi, ieromonahi, monahii) în 2005 numărul acestora era de 214.913 (p. 361). Ca urmare a *Ostpolitik*-ului, statele catolice care mai aveau prevăzute în constituțiile lor mențiuni despre Sf. Treime sau Biserica catolică, la solicitarea Vaticanului, le-au abrogat prin noi concordate (exemplul clasic: Italia, Spania). A fost un adevărat act de apostazie socială.

mai veche și mai impresionantă decât aceasta (de pildă bapțiștii din România actuală prin anabapțiști sunt prezenți din sec. XVII, iar prin persecuțiile lor îndurate fac să pălească orice segment postconciliarist). Schimbări calitative vor fi evidente și în exegeza biblică¹⁸, și în elaborarea ulterioară a enciclicelor pontificale¹⁹.

¹⁸ Exegeza biblică a Bisericii, tributară Sfinților Părinți și magisterului peren eclesiastic, a fost normată de trei enciclice prestigioase: *Providentissimus Deus* (18.XI.1893) a Papei Leon al XIII-lea, *Spiritus Paraclitus* (15.IX.1920) a Papei Benedict al XV-lea și *Divino afflante Spiritu* (30.IX.1943) a Papei Pius al XII-lea. Exegeza modernistă a fost condamnată ultima dată prin enciclica lui Pius al XII-lea *Humani generis* (12.VIII.1950) (cf. http://w2.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_12081950_humani-generis.html, accesată în 6.III.2019), care demasca erorile teologiei moderniste, bazată pe sisteme filosofice improprii. După Vatican II teologii progresiști au adoptat exegeza de tip *Formgeschichte* și *Redaktionsgeschichte* (avându-i ca maximi exponenți pe profesorii de teologie protestantă Rudolf Bultmann (1884-1976) și Martin Dibelius (1883-1947), inspirați de neo-hegelianism și raționalism). Exegeza de tip neo-hegelianist l-a inspirat și pe Friedrich Engels și elevii lui marxiști, pe ideologii național-socialiști (Alfred Rosenberg) și urmașii săi, Walter Grundmann și centrul de studii din Eisenach (aceștia fiind stimulați și de heideggerism). Un punct bazilar al acestei exegeze este postularea separării ideatice și culturale a Noului Testament de Vechiul Testament, inclusiv concluzia subsidiară că Dumnezeu Vechiului Testament (al evreilor) este diferit cu cel al Noului Testament. Nu este decât repetarea poziției ereticilor din sec. I-II Cerinthus și Marcion din Sinope. Practic avem de-a face cu una din cele mai antisemite tipuri de exegeză biblică, cultivată tocmai de cei care pretind relansarea dialogului ecumenic cu iudaismul! O exegeză corectă a Noului Testament îl prevede înscris în contextul spiritual și cultural al iudaismului palestinian din prima jumătate a sec.I, cum a fost și exegeza perenă a Bisericii. Despre exegeza antisemită vezi Gerdmar, Anders – *Roots of Theological Anti-Semitism: German Biblical Interpretation and the Jews, from Herder and Semler to Kittel and Bultmann*, Leyden Boston, Brill, 2009, 696 p. De remarcat că și Papa Benedict al XVI-lea a criticat exegeza biblică modern în eseu *Conflictul interpretărilor Scripturii. Despre Fundamentele și drumul exegezei astăzi*, publicat în Benedict al XVI-lea – *Cuvântul lui Dumnezeu. Scriptură-Tradiție-Magisteriu*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2018, pp. 109-155. Simptomatic este faptul că Papa Benedict XVI nu citează deloc în eseu său enciclicele legate de Biblie ale papilor precedenți care condamnaseră tocmai exegeza biblică modernistă.

¹⁹ Enciclicele pontificale până la moartea lui Ioan al XXIII-lea erau elaborate după un principiu clar: precizarea motivului apariției ei, poziția tradiției și a magisterului precedent față de acea problemă, consecințele teologice, morale, sociale a acelei probleme, remedii și eventuale sancțiuni. Enciclicele erau scurte, clar redactate, de maximum câteva zeci de pagini, ușor accesibile oricărei persoane cu o minimă cultură generală și un intelect mediu.

Ulterior enciclicele s-au dezvoltat cantitativ, ajungând la sute de pagini, elementele magisteriale precedente fiind cel mai adesea ignorate sau trunchiat citate, analiza consecințelor fiind rapid survolată și lipsind măsurile corective. O eventuală analogie cu

Întrebări fundamentale se ridică legate de cum au perceput actanții greco-catolici noile modificări ale Bisericii Conciliare și cum s-au raportat la acestea? Deși textele documentelor Conciliului Vatican II au ajuns în România preponderent după 1970, reformele conciliare și postconciliare au fost intens mediatizate de Radio *Vatican*, Radio *Europa Liberă* etc. Preotul profesor Ernst Christoph Suttner a remarcat de altfel că rezistența eroică a clericilor greco-catolici din timpul prigoanei era cauzată de fermitatea credinței în Unica Biserică, Biserica Catolică fiind considerată ca Biserica lui Hristos²⁰.

Refuzul plecării lui Iuliu Hossu la Roma (fără drept de întoarcere în România) pentru a primi pălăria de cardinal se explică și prin faptul că era la curent cu prevederile documentului *Ecclesiae sanctae* (1966), cel care impunea pensionarea episcopilor rezidențiali la 75 de ani. Plecând din România, dioceza i s-ar fi vacantat, chiar prin promovarea lui, spre bucuria autorităților comuniste, dar și a noii politici a Vaticanului (*Ostpolitik* și ecumenismul). Odată *vacantată* dieceza de Cluj-Gherla, ea putea fi considerată și devenită *virtuală*. Hossu a fost prea inteligent să facă o asemenea eroare. Cardinalul Josef Beran (1888-1969), arhiepiscopul Pragăi, a fost eliberat din detenție în 1963, fiind expulzat la Roma în 1965. Deși inițial i s-a refuzat demisia, Paul al VI-lea a primit-o sub pretextul îmbunătățirii situației Bisericii catolice din Cehoslovacia²¹, în locul lui fiind numit un administrator apostolic diecezan. Cardinalul Jozsef Mindszenty (1892-1975), deși azilant politic la Ambasada SUA din Budapesta din 1956, în 1971 a fost convins să se retragă la Roma, promițându-i-se solemn menținerea demnității primației și a jurisdicției arhidiecezei de Esztergom, chiar de Paul al VI-lea, și a aflat de demisia și retragerea lui benevolă (!) din funcție ...din presă²². Mai mult, Iuliu Hossu ca și ceilalți episcopi

lumea medicală își are aici rostul: Un clinician renumit, capabil să pună un *Blitzdiagnostik*, refuză prescrierea tratamentului și exercitarea minimeii manopere medicale terapeutice. Un asemenea clinician ar fi considerat descalificat ca medic.

²⁰ Suttner, Ernst Christoph – *Teologie și biserică la români de la începuturi până în secolul XX*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011, pp. 335-337.

²¹ Vezi elemente biografice la pagina cibernetică https://en.wikipedia.org/wiki/Josef_Beran accesată în 6.III.2019.

²² Mindszenty, József cardinal – *Memoirs*, New York, MacMillan Pub.H., 1974, pp. 237-247. Mindszenty a ripostat la aceste zvonuri false, devenind un critic precis și constant al noului curs ecclesiastic.

rezidențiali confrăți (dar care plecaseră deja spre eternitate) deși a valorificat ecumenismul practic înainte de 1948, și avea un comportament extrem de curtenitor față de episcopii ortodocși, a refuzat să viziteze biserica mănăstirii Căldărușani, tocmai temându-se de o înscenare, prin care figura sa să fie folosită propagandistic spre justificarea evenimentelor din 1948. Hossu, Ioan Bălan și Alexandru Russu au vizitat împreună biserica de la Curtea de Argeș (erau 3 episcopi, care garantau unii pentru alții), Hossu însuși nerefuzând a celebra pe un antimis sfințit de un episcop ortodox. Dar de aici la ecumenismul verbigerativ ulterior Conciliului Vatican II era o cale extrem de lungă.

Prunduș, Todea, Dragomir, Hirțea, Chertes, Liviu Pandrea, Eugen Popa, au studiat la Roma teologia catolică la modul riguros, Todea fiind elevul reputatului dogmatist cardinalul Pietro Parente, iar Pandrea a teologului pontifical Réginald Garrigou-Lagrange, OP, unul din ultimii mari tomiști din lume. Desigur că au realizat semnificațiile de fond ale schimbărilor survenite. Dacă romano-catolicii românofoni au avut de la bun început opinii divergente privind noul curs conciliar²³ (cei maghiari s-au aliniat rapid la orientările conciliare), greco-catolicii au avut reacții din cele mai variate.

Nicolae Pura, admirator al lui Teilhard de Chardin (condamnat de Sf. Oficiu, ultimul monitum în 30.VI.1962!), s-a adaptat rapid atât la ideea reformelor liturgice cât și la ideea transformării greco-catolicilor rezistenți în romano-catolici. Ideile teilhardiene l-au împiedicat pe Pura să acceadă spre episcopat, după 1970 ceilalți episcopi nefiind siguri de ortodoxia sa

²³ La Iași episcopul Petru Pleșca a fost un opozant al noului curs, ca și al inovațiilor liturgice. Preoții s-au separat în două tabere („paraliticii” și „epilepticii”), Pleșca și consilierii săi neexcluzând influențele clericilor aparținând lojii masonice P2. Mai mult, mulți preoți realizau că traducerea liturghiei în română va cauza animozități din partea ortodocșilor. În București prelatul Francisc Augustin, opozant al lui Pleșca, pentru a-l contraria (și a obține o promovare episcopală) a fost un asiduu promotor al reformei liturgice și al *noului curs*. Atmosfera timpului a fost surprinsă magistral de câțiva preoți ai diecezei Iașilor: Sociu, Ioan – *Mărturii din dieceză*, în *Dialog Teologic. Revista Institutului Teologic Romano-Catolic din Iași*, Iași, 2003, VI, nr. 11, pp. 74-76 (opозиția lui Pleșca); Dumea, Anton – *Aplicarea reformei liturgice*, în Idem, pp. 49-59, mai ales p. 50, despre opозиția ortodocșilor, p. 53 (despre clericii masoni), pp. 54-55 (Francisc Augustin), pp. 50-52 (abuzurile liturgice); Lucaci, Anton – *Adieri conciliare peste Cortină*, în Idem, pp. 60-63, despre taberele preoților.

catolică. Canonical Cosma Avram, mare amator al ritului bizantin (unul din puținii prelați greco-catolici recenți care nu se rușina de moștenirea bizantină), a privit favorabil ecumenismul (de tip nou) lansat cu Biserica ortodoxă (precum și rebizantinizarea ritului Bisericii Greco-Catolice din România), considerând că preoții uniți pot aparține Bisericii ortodoxe, dacă îl pomenesc pe papă la diptice. A fost și el privit cu rezerve de confrății săi.

Ioan Dragomir și Iuliu Hirțea au asistat probabil cu nedumerire la noul curs, au respins ecumenismul dar și inovațiile liturgice. Ioan Dragomir, conștientizând transformarea Curiei Pontificale într-un organism preponderent diplomatic și nu unul doctrinar, a preferat să se asigure de perpetuarea unei linii eclesiastice independente de politica eclesiastică locală. Atât Hirțea cât și Dragomir erau asertori ai fenomenelor mistice legate de maica Maria Ionela Cotoi, CIN având o intensă devoțiune euharistică, episcopii respingând orice abuz liturgic.

Ioan Chertes a realizat și el *noul curs*, iar opțiunea sa a fost de respingere tacită a acestuia. Nedorind să se raporteze la doctrinele postconciliare, el, ca episcop a preferat să se retragă în „umbra bolii sale” (așa se explică și neimplicarea sa în viața diecezei de Cluj-Gherla, cu efectele problematice pe care deja le cunoaștem).

Negatori ai ecumenismului de tip nou (mai ales cu ortodocșii) au fost și episcopii Ioan Ploscaru și Alexandru Todea. Ploscaru a avut o abundentă literatură de sertar, în care se observă păstrarea doctrinei catolice, el fiind sceptic (motivată) la adresa ortodocșilor, fiind totodată și rezervat la adresa modificărilor ritului bizantin. Ca și ceilalți episcopi, era latinizant în teologie și forme. Alexandru Todea era adeptul teologiei catolice clasice, avea oroare de noul curs ecumenic (era unul din puținii episcopi care îi primea pe preoții ortodocși ce se îndreptau spre Biserica Română Unită prin dezlegarea de schismă, cu *impositio manibus*, după vechea rânduială), fiind rezervat la inovațiile liturgice. Dar a realizat plinar schimbarea naturii Curiei, și a tras concluzii pragmatice. La orientarea *Ostpolitik*-ului vatican, Todea a răspuns la fel de pragmatic, inclusiv prin acceptarea unor relații stabile cu ofițerii de Securitate, dorindu-și consolidarea propriei poziții eclesiastice. Așa se explică reorientările sale inclusiv în privința hirotonirilor celor 3 neo-episcopi, propuși inițial ca episcopabili sub semnătura sa proprie, a lui Todea!

Silvestru Augustin Prunduș era de formație liturgist, erudit în liturgica bizantină. Ieșit din închisoare, unde cultivase un ecumenism real cristocentric, i-a fost ușor ca să îmbrățișeze un ecumenism frenetic față de Biserica Ortodoxă Română și față de Patriarhul Justinian Marina²⁴. Dezamăgit de reticența ierarhilor ortodocși Prunduș a renunțat la ideile ecumenice pe plan național, mulțumindu-se cu cele de pe plan local, la nivelul Episcopiei Ortodoxe a Clujului, dar a adoptat atât linia de romano-catolicizare a uniților rezistenți (secondându-l pe Pura) cât și ideea reformelor liturgice de transpus ritului bizantin. Prunduș s-a folosit de textele Conciliului Vatican II și în scop foarte pragmatic, dorindu-și întărirea poziției sale diecezane, realizând și valorificând noua poziție a Curiei Romane ca organism precumpănitor politic, în defavoarea inițiativelor pontificale²⁵.

Ideile reformei religioase bizantine inspirate de Vatican II, în spiritul lui *Novus Ordo Missae* (a noului rit latin modernist) au fost îmbrățișate nu doar de canonicii Pura și Prunduș, ci și de preotul Ioan Vasile Botiza (care și-a făcut un reper permanent din modificarea și simplificarea ritului bizantin), fiind sugerată la un moment dat chiar canonicului Langa, la Roma (de către Achille Silvestrini) cum s-a arătat în capitolul anterior. Din nou suntem în fața unei deviații postconciliare, întrucât documentul conciliar *Orientalium Ecclesiarum* (21.XI.1964), dedicat Bisericilor Orientale Unite cu Biserica Romano-Catolică, care nu doar că prevedea menținerea spiritualității orientale proprii, ci *re-orientalizarea* acestor biserici (paragrafele 5, 6, 19-23). În cazul Bisericii Greco-Catolice din România, *rebizantinizarea* ei. Decretul conciliar mai prevedea și sarcina orientalilor

²⁴ Și-a găsit cu cine! Justinian Marina se lăuda cum l-a convins în 1967 pe patriarhul ecumenic Athenagoras (Aristocles Matheos Spyrou, 1886-1972), care avea și origini aromâne, să fie mai prudent cu inițiativele ecumenice ale lui Paul al VI-lea, ultimul neavând intenția să renunțe la punctele dogmatice divergente. Momentul va fi consemnat de un cronicar favorabil ierarhiei ortodoxe române contemporane, Dan Ciachir. Vezi Ciachir, Dan – *Evocări bisericești*, București, Ed. Lumea credinței, 2018, p. 32.

²⁵ Ieromonahul medic psihiatru Camil Peteu (1946-2013), OSBM, trimis la Roma de Prunduș pe linie bazilitană în toamna anului 1985 (cu speranța de a nu se reîntoarce), revenit în România, a dorit să-i prezinte lui Prunduș întrevederile cu Papa și cu arhiepiscopul Achille Silvestrini. Prunduș i-a bătut în masă, zicând „Nu mă interesează ce a spus Papa, mă interesează ce a zis Silvestrini”. Peteu, uimit, repovestea mereu anturajului său acest episod.

catolici de a favoriza ecumenismul cu orientalii separați, spre realizarea unității bisericești, permițând în anumite cazuri și dubla comuniune, și garantând orientalilor separați care doreau unirea cu Roma păstrarea tuturor privilegiilor canonice, rituale etc. ale acestora (paragrafele 24-28). Din nefericire acest decret nu a putut fi nici măcar asimilat la modul intelectual de rezistenții greco-catolici români, ortodocșii *de sușă* care în secolul XX au cerut integrarea în Biserica Română Unită fiind considerați credincioși de categoria a II-a. Un exemplu notoriu este cazul episcopului Justin Ștefan Paven, care s-a convertit la catolicism în 1956 (după prima detenție, de la Pitești) și a fost întemnițat pentru acest fapt din nou (1959-1964). În propunerea episcopabililor din 1981 convertirea lui era considerată ca un merit, în *Scrisoarea către întreaga Biserică Unită* din 1988 singurele vini imputabile erau că făcea parte din Congregația preoților adoratori și că... fusese anterior ortodox. Când episcopul Emilian Birdaș, silit să se retragă la începutul anului 1990 din fruntea Diecezei Ortodoxe a Albei-Iulii a bătut la poarta diecezei de Cluj-Gherla, canonicul Langa i-a explicat că nu are ce face cu un episcop ortodox²⁶.

Preotul Liviu Pandrea, propus episcopabil în 1987, alergic la spiritualitatea bizantină (pe care o asimila fanariotismului)²⁷, era în schimb un formidabil erudit în privința operelor Sf. Toma d'Aquino și a Sf. Ioan al Crucii. Și-a dat seama din primul moment de *noul curs* modernist luat de Biserica Conciliară²⁸, condamnat în precedență de enciclicele pontifilor de până în 1963. A preferat să se ocupe de manuscrisele sale, dar a văzut o clară incompatibilitate între doctrina asimilată de el (pentru care a suferit și detenție) și o eventuală promoție episcopală, care l-ar fi obligat să se refere la documentele conciliare ale Vaticanului II. Acesta e principalul motiv pentru care a refuzat episcopatul, dar și promovările ulterioare de după 1990. Semnificativ este faptul că în biografia monumentală dedicată Sf.

²⁶ Vezi volumul deja citat în abundență Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, pp. 41-42, 65, 82-83.

²⁷ Extrem de relevant este interviul autobiografic oferit de preotul mărturisitor Liviu Pandrea scriitorului și latinistului Vasile Sav (1949-2003) în Sav, Vasile – *De vorbă cu Părintele Liviu Pandrea*, în *Tribuna*, Cluj-Napoca, 1995, VII, nr. 2146, p. 3, 9.

²⁸ Faptul a fost mărturisit și autorului acestor rânduri în 1998.

Giovanni Bosco, analizând visele acestuia, Pandrea a eludat tocmai visele premonitorii (chiar profetice) ale acestui sfânt legate de criza Bisericii. Preotul Liviu Pandrea a fost însă cel care a semnat din partea Bisericii române Unite *Documentul* de la Balamand (vezi mai jos).

Un preot care a încercat găsirea unor echivalențe doctrinare și ideatice între teologia răsăriteană (inclusiv cea ortodoxă) și noile documente postconciliare a fost canonicul Eugen Popa, dar punctul său de vedere (deși bine fundamentat teologic) nu s-a impus, Eugen Popa fiind o persoană prea delicată față de impulsivitatea altor confrăți.

Dacă Emil Riti s-a raportat pragmatic la noul curs, episcopul Justin Ștefan Paven a acceptat reformele conciliare, dar interpretate în mod echilibrat, în sinergie cu magisterul precedent. Spre deosebire de confrății săi, a arătat deschidere spre dialog cu preoții și credincioșii ortodocși, reușind să explice clar și convingător doctrina Bisericii Catolice și având un comportament ales, care l-a făcut apreciat în anumite cercuri ortodoxe intelectuale din București, mai ales cel de lângă scriitorul Mihai Rădulescu (1936-2009).

Episcopul Alexandru Chira, administrator apostolic al Muncaciului (pe care l-am pomenit anterior) nu doar că și-a desfășurat activitatea independent de reformele postconciliare, dar când celebra în ritul latin, îl utiliza pe cel nereformat (tridentin), așa cum o dovedesc puținele instantanee fotografice rămase, folosind limba latină. Ultimul fapt pe care l-ar fi dorit episcopul Chira ar fi fost introducerea disensiunilor lingvistice între credincioșii (urmași ai deportaților) germani, ruși, polonezi sau baltici din Karaganda.

Rezistența la „*proba Conciliului Vatican II*” a greco-catolicilor români a fost remarcată și de profesorul Suttner²⁹, acesta observând dificultatea de a asimila *noul curs* în cazul greco-catolicilor români recent ieșiți din clandestinitate³⁰. Pentru a întări procesul de re-orientalizare a orientalilor

²⁹ Suttner, Ernst Christoph – *Teologie și biserică la români de la începuturi până în secolul XX*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011, pp. 338-339.

³⁰ În intervalul 17.VI. – 24.VI.1993 a avut loc la Balamand, în Liban, reuniunea Comisiei Teologice Mixte pentru dialog dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Catolică. A fost elaborat un document prin care se recunoștea de către toți semnatarii atât faptul că uniatismul este o formă perimată de restabilire a comuniunii cu Sf. Scaun, cât și dreptul

catolici (mai ales cei de rit bizantin) Congregația pentru Biserici Orientale a emis un *Îndreptar* care prevedea asumarea ritului oriental, similar neuniților³¹. Aplicarea practică a *Îndreptarului* a depins prea adesea de bunăvoința preoților la nivel local³².

de existență a bisericilor orientale catolice, privite drept componente ale Bisericii Romano-Catolice. Din partea catolicilor români documentul a fost semnat de arhiepiscopul Ioan Robu și de preotul Liviu Pandrea. Cf. Plămădeală, Antonie – *Uniatismul, metoda de unire din trecut și căutarea actuală a deplinei comuniuni. Documentul de la Balamand. Text și comentariu*, Sibiu, Tip. Arhiepiscopiei, 1993, 36 p., mai ales pp. 12-13 (paragrafele 2 și 3). Documentul a stârnit proteste pe plan local între greco-catolicii români. Arhiepiscopul (*ad personam*) George Guțiu, episcop diecezan de Cluj-Gherla și administrator apostolic al arhiepiscopiei Blajului a trimis o scrisoare deschisă lui Ioan Paul al II-lea (textul fiind redactat de Tertulian Langa) nr. 405/8.VII.1993, prin care era solemn specificată disocierea Bisericii Române Unite de toate prevederile Comisiilor teologice de la Rhodos, Freising, Ariccia și Balamand: Cf. Guțiu, George – *Scrisoare către Papa Ioan Paul al II-lea*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1993, IV, nr. 20 (90), p. 1. Documentul reprezenta o gafă diplomatică, Biserica Română Unită neparticipând la conferințele anterioare Balamandului, la cea de la Rhodos participând doar ortodocșii, în 1961! Ca urmare a fost trimisă o telegramă către Ioan Paul al II-lea (nr. 671/14.X.1993, publicată în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1993, IV, nr. 21 (91), p. 1), semnată de toți ordinarii diecezani greco-catolici (G. Guțiu, Ioan Ploscaru, Vasile Hossu, Lucian Mureșan), prin care se stipula fidelitatea față de persoana papei, „care suferă alături de Biserica Română Unită”, recunoscându-se poziția B.R.U ca fiind o piatră de poticnire în dialogul ecumenic. Ulterior episcopii au fost chemați la Roma, supuși unor „cursuri de reciclare” pentru a asimila noua doctrină (iarna lui 1993, începutul lui 1994).

Pentru a curma abuzurile liturgice latinizante George Guțiu a fost nevoit să dea o Scrisoare Pastorală prin care se statuta obligativitatea celebrării în rit bizantin: Guțiu, George – *Scrisoare pastorală*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1994, V, nr. 12-13 (106-107), p. 1.

³¹ Congregazione per le Chiese Orientali – *Istuzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1996, 95 p. fiind vorba de un document datat 6.I.1996, semnat de cardinalul Achille Silvestrini (prefect) și de arhiepiscopul Miroslav Marushyn (secretar).

³² De remarcat că în clandestinitate candidații la sacerdoțiu învățau norme minimale ale tipicului, nu întotdeauna înțelegând semnificația unor acte liturgice. Comentariile teologico-mistice ale Sf. Liturghii bizantine (de exemplu Nicolae Cabasilas) le erau necunoscute. Cei mai mulți preoți ieșiți din clandestinitate nu făceau diferența între elementele *rituale* și cele *ceremoniale*. Astfel nu au înțeles semnificația iconostasului, a proscomidiei, a „zeon-ului”, a necesității binecuvântării cu crucifixul etc., după cum foarte mulți nu înțelegeau de ce un preot trebuie să celebreze spre Răsărit (*in persona Christi*) și nu cu fața spre credincioși (*in persona Ecclesiae*, ca în ritul latin nou sau în cele protestante). S-a ajuns la un polimorfism liturgic (în cel mai bun caz neobizantin), polimorfism la latitudinea celebrantului și a participanților, singurul criteriu fiind opțiunea individuală. Astfel s-a inoculat treptat dar profund o mentalitate subiectivă

Se explică de ce după 1990, când Biserica Greco-Catolică din România și-a câștigat libertatea, au existat foști preoți greco-catolici trecuți la Biserica Ortodoxă care au refuzat să se întoarcă la vechiul cult (arhiepiscopul Teofil Herineanu, preotul profesor Onisie Moraru, preotul dr. Carol Popp din Baia-Mare etc.). Aceștia au considerat că Biserica Ortodoxă a păstrat în mai mare măsură nealterat vechiul tezaur al credinței decât noua Biserică Conciliară. Un caz similar, semnificativ pentru că a avut loc în condiții de deplină libertate religioasă, s-a întâmplat în Occident: preotul Nicolae Popp, originar din S.U.A. (n.1940), absolvind studiile de teologie la Roma, sfințit preot greco-catolic în 1966, a trecut la Biserica Ortodoxă în 1968, în 1980 devenind episcopul Nathaniel Popp a Episcopiei Ortodoxe Române „Vatra” (nesubordonată patriarhiei Române)³³.

Putem concluziona că prin activitatea din timpul ultimilor ani de persecuție Ordinariatul Greco-Catolic de Cluj-Gherla a urmărit menținerea structurii de conducere diecezană, asigurarea unei coordonări cu preoții rezistenți subordonați acestuia, o relație controlată (biunivoc) cu autoritățile statului și posibilitatea perpetuării clerului rezistent.

Din nefericire derapajele funcționale ale Ordinariatului clujean au fost cauzate nu doar de problema legitimității canonice, ci și de influențele aparatului represiv (Securitatea) și de *noul curs* eclesiastic, descumpănitor al vechii credințe mărturisitoare.

În Biserica Greco-catolică din România a lipsit un personaj având virilitatea spirituală a Sf. Athanasie al Alexandriei (sec.IV) care să se opună ferm deviațiilor postconciliare (asemeni arhiepiscopilor latini Marcel Lefebvre, Pierre Ngo Dinh Thuc, episcopilor Antonio de Castro Meyer, Michel Guérard des Lauriers, OP) astfel încât cei care pe plan local au conștientizat modificările calitative eclesiastice au reacționat inconsecvent și capitular.

(protestantă) asupra cultului divin, mentalitate care a dus la infiltrarea unor practici cultice străine de teologia bizantină (de pildă adorații euharistice cu ostensorii moderne, consacrări cu lipii! (nici măcar cu hostii) etc.).

³³ Vezi biografia lui pe pagina cibernetică <https://roea.orthodoxws.com/biography1.html>, accesată în 11.III.2019.

Rămâne de văzut cum s-au achitat actanții religioși de sarcinile eclesiastice fundamentale: catehizarea credincioșilor și rostul specific al unei biserici greco-catolice.

Vârfurile eclesiastice din dieceza de Cluj-Gherla au avut însă o impresionantă muncă intelectuală, materializată prin numeroase manuscrise finalizate în ultimii ani de persecuție, care circulau în *samizdat*. Manuscrisele au tratat probleme de istorie eclesiastică, probleme de teologie spirituală sau au constatat în traduceri biblice (Psaltirea). Studiile de istorie eclesiastică (realizate de S.A. Prunduș, Ioan Ploscaru) ofereau informații inedite legate de istoria bisericească a românilor, informații cenzurate în perioada 1948-1989. Din acest punct de vedere materialele erau utile și binevenite, facilitând opțiunea intelectuală pentru apartenența la Biserica Greco-Catolică, dar insuficiente pentru catehizarea creștină a cititorilor.

Studiile de spiritualitate (traducerile din Sf. Ioan al Crucii, Sf. Theresia de Avila, Joseph Tissot) sau eseurile motivaționale erau utile în măsura în care se adresau deja unor creștini conștienți, beneficiind deja de o formație intelectuală, având un caracter format anterior. Au fost preferați autorii latini (actanții greco-catolici necunoscând în mare parte spiritualitatea bizantină³⁴). Literatura spirituală asimilată fără îndrumarea unui duhovnic putea și poate provoca fenomene nedorite, *autoînșelarea* și ispita *angelismului* fiind doar câteva din cele mai frecvente (și periculoase). Eseul motivațional (cultivat de Nicolae Pura, Alexandru Todea) își avea împlinit rostul doar odată ce caracterul creștin era constituit³⁵. Că studiile și

³⁴ Din materialele traduse lipsesc orice referințe la *Pateric* (tradus deja în limba română în 1930) sau la primele volume ale *Filocaliei* (până în 1979 au fost traduse de preotul profesor Dumitru Stăniloae 8 volume), cărți fundamentale ale spiritualității Răsăritului bizantin. Este drept că *Patericul* ajunsese o raritate bibliografică înainte de 1948 iar volumele *Filocaliei* erau tipărite în tiraje liliputane.

³⁵ Preotul Ioan Vasile Botiza va descrie în *Memoriile* sale marile dezamăgiri suferite în urma comportamentului lui Nicolae Pura, odată ce fusese anterior cucerit de eseurile acestuia. O regulă esențială în spiritualitatea creștină postulează redactarea unui eseu motivațional sau a unui eseu de spiritualitate doar după punerea în practică și trăirea celor descrise. În *Pateric* monahii care aveau zeci de ani de asceză încercată enunțau doar câteva sentințe (*apoftegme*). O valoare certă ar fi avut eseurile lui Pura dacă ar fi fost redactate după detenție sau în prigoană și alta o au fiind redactate în absența oricărei încercări majore. De

traducerile operelor de spiritualitate nu și-au atins scopul, o demonstrează incapacitatea corifeilor religioși de a gestiona la modul creștinesc situația celor 3 neo-episcopi (care ar fi putut fi cooptați în conducerea provincială a Bisericii) atât înainte cât și după 1990. Provocările atât anterioare cât și posterioare lui Decembrie 1989 impuneau regruparea tuturor forțelor greco-catolice și unirea acestora în strategii și tactici sinergice. Ceea ce ar fi putut realiza (prin *marketing*) o companie oarecare, fără veleități spirituale, a fost imposibil pentru clericii care celebrau zilnic Sf. Liturghie și urmăreau ..., „perfecțiunea sufletească”. N-a fost să fie.

Traducerile Psalmilor (Liviu Pandrea, Ioan Vasile Botiza, Tertulian Langa) au fost binevenite în a re-mlădia limbajul liturgic, putând fi folosite oricând pentru pietatea personală. Ioan Vasile Botiza a creat și două manuale, unul de introducere în exegeza Sf. Scripturi și altul de liturgică, ambele demonstrând o impresionantă erudiție, dar desigur destinate doar celor interesați de învățământul teologic.

Cei 40 de ani de dictatură comunistă s-au impus și prin epurarea bibliotecilor, publice sau private, prin distrugerea cărților și manuscriselor cu orientări potrivnice (sau putând fi considerate potrivnice) regimului, prin cenzura drastică a literaturii de tip teist (nu doar cea a cultelor creștine!). Practic s-a ajuns ca publicațiile religioase tipărite legal în Republica Populară Română sau Republica Socialistă România să aibe un tiraj infim, fiind greu accesibile și clericilor autorizați de regim. Astfel orice text religios anterior anului 1948 era savurat cu nesaț de cei interesați de nevoile lor sufletești³⁶. Chiar și cărțile de rugăciune tipărite oficial la nivelul Patriarhiei sau a eparhiilor ortodoxe erau considerate rarități. Cateheza greco-catolică din clandestinitate s-a perpetuat astfel prin catehismele, manualele de școală, cărțile de rugăciune tipărite anterior scoaterii Bisericii

aceea eseurile motivaționale ale lui Richard Wurmbrand sau ale lui Nicolae Steinhardt, redactate după detenția autorilor, au altă greutate spirituală decât cele scrise înainte de 1948.

³⁶ Un exemplu: *Lucrarea preotului capucin de Cochem, Martin, OFM Cap – Sfânta Liturghie prelucrată în românește de Pr. Ion M. Gârleanu, OFM, ed.III, Săbăuani Roman, Ed. Serafica, 1943, excelent manual liturgic, pentru înțelegerea semnificațiilor teologice și mistice ale liturghiei romano-catolice (ritul clasic, tridentin) cuprinzând și textul liturghiei Sf. Ioan, a rămas o carte de referință și în timpul clandestinității, atât pentru romano-catolici cât și pentru greco-catolici.*

în afara legii. În Exil s-au tipărit cărți de rugăciune și miniccatehisme greco-catolice³⁷, iar după 1970 s-a permis timid și Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București să tipărească un Catehism³⁸, de real ajutor tuturor catolicilor din România și câteva ediții ale cărților de rugăciune, cu unele texte cenzurate³⁹. Atât catehismul din 1979 cât și cărțile de rugăciuni romano-catolice apărute după 1970 erau colportate de la București prin intermediul maicilor (clandestine) la parohiile romano-catolice sau la bisericile unde se celebra și în limba română, fiind prenotate în avans, credincioșii smulgându-le literalmente din mâini. Greu, dar cu bunăvoință, se putea asigura catehizarea credincioșilor în familie, sau în cercurile apropiate

³⁷ În 1950 monseniorul Octavian Bârlea, a tipărit *Rânduiala Creștinească*, München, 1950, s.ed. 330 p., în frumoase condiții grafice, conținând slujbele Sf. Liturghii, ale sacramentelor etc., lucrarea putând fi folosită și de ortodocșii și de greco-catolicii din pribegie (din acest motiv Bârlea a avut probleme). În 1970 la Roma era tipărit o carte de rugăciuni în condiții grafice deosebite, mai ales pentru ritul latin, dar incluzând și liturgia Sf. Ioan Gură de Aur și troparele mobile, privesne, colinde, cântece liturgice: *Carte de Rugăciuni*, 1970, P.U.G., 520 p. Un *Manual de Rugăciune* pentru greco-catolicii româno-americani, bilingv, român englez, a fost tipărit la Paris în 1974. Tot la Paris a apărut, îngrijită de monseniorul Petru Gherman – *Carte de învățătură creștină*, Paris, 1976, Ed. Mediaspaul, 398 p., reproducând textul apărut în 1974 (doar varianta românească), deci cel clasic al cărții de rugăciuni greco-catolică, textul liturghiei Sf. Ioan și un scurt catehism. Dar aceste cărți au ajuns cu greu în România socialistă, doar câteva exemplare înainte de 1990, aduse de cei curajoși la întoarcerea lor din Occident (în mod obișnuit literatura religioasă era confiscată la graniță, la intrarea în România).

³⁸ Ciuraru, Ioan (coord.) – *Catehismul explicat. Credința și viața creștină*, București, Ed. Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1979, 423 p. Catehismul, inspirat atât de Catehismul sfântului Pius al X-lea și texte ale conciliului Vatican II, este o mărturie a ortodoxiei catolice, extrasele documentelor conciliare fiind tradițional interpretate. Lucrarea conține și elemente de apologetică, istorie sacră, fiind un util instrument de lucru și pentru zilele noastre.

³⁹ Posedăm în colecția noastră „În audiență la Isus”- București, s.l., s.d., 288 p., volum șapirografiat (!) conținând rugăciunile curente pentru ritul latin, traduse în limba română și versiunea românească a noii liturghii latine. În 1984 a apărut *Carte de rugăciuni*, ed. IV, București, Ed. Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1984, tipărită în condiții grafice bune. De remarcat cenzurarea unor rugăciuni (mai ales cea de consacrare la Preasfânta Inimă a Mântuitorului), cenzurare impusă nu de autoritățile comuniste, ci de funcționari pontificali de la Roma. A se compara cartea de rugăciuni clasică (bilingvă româno-latină) „*Rugați-vă fraților!*” *Rugăciuni folosite pentru diferite ocazii. Culese sau întocmite de Monsenior Jos. Schubert, canonic paroh, București*, Ed. Bucovina I.E. Torouțiu, ed. I, 1942, la pp. 249-251, cu cea tipărită la Roma în 1970, pp. 287-288 sau cu cea de la București din 1984, la pp. 102-103.

preoților clandestini. De remarcat că în 1990 cartea de rugăciuni (asociată cu micul catehism) tipărită la Paris în 1976 a fost reprodusă anastatic la Nyíregyháza, asemeni *Noului Testament* tradus de episcopul mucenic Ioan Bălan (1937), de greco-catolicii maghiari, fiind un dar oferit de aceștia confrăților români care tocmai își redobândiseră libertatea. Primele cărți de rugăciune greco-catolice tipărite în noile condiții de libertate au fost realizate prin inițiativa istoricului Ioan Chindriș (1938-2015), în 1990⁴⁰.

După 40 de ani de ateism propagat oficial și instituțional (prin învățământ), pentru contracararea literaturii de resort era nevoie de o bună și actualizată literatură apologetică. Materialele interbelice nu mai erau suficiente, iar dacă pastorii protestanți (cei refugiați în Occident) au reușit prin filiere proprii trimiterea lucrărilor de apologetică creștină⁴¹, doar doi episcopi și-au mobilizat forțele pentru a înlătura acest neajuns: episcopii Ioan Ploscaru⁴² și Justin Paven⁴³.

⁴⁰ *Carte de rugăciuni pentru credincioșii greco-catolici*, Cluj-Napoca, Ed. Argus, 1990 200 p. Cartea avea placetul (binecuvântarea) Pr. S.A.Prundus, iar din această cauză nu a fost popularizată prin intermediul structurilor diecezane. În 1991 același editor a tipărit „*Calea Mântuirii*”, Cluj-Napoca, Ed. Argus, 1991, 213 p., cartea având incluse rugăciunile devoționale tradiționale greco-catolice către Maica Domnului și alți sfinți.

⁴¹ Așa sunt lucrările pastorului Petru Popovici (n.1918): „*Ești sigur?*”, „*Pot să cred în Isus?*”, „*Biblia este totuși adevărată*”, „*Există viață după moarte*”, sau ale pastorului Richard Wurmbbrand „*Umpleți vidul*” (un strălucit pamflet împotriva *Călăuzei ateistului*), „*Dovezi ale existenței lui Dumnezeu*”, care erau trimise clandestin în România și citite pe nerăsuflăte de toți cei însetați în consolidarea propriei credințe creștine, indiferent de apartenența lor confesională. De remarcat că edițiile anterioare anului 1990 nu precizează nici locul, nici data apariției acestor lucrări, din motive ușor de înțeles. Se explică astfel și creșterea numărului credincioșilor cultelor neoprotestante, un număr apreciabil de credincioși transilvăneni provenind din familii de origine greco-catolică. Soteriologia cultelor neoprotestante fiind mult mai simplă („mântuirea prin credință, nu prin fapte”, adesea greșit înțeleasă) iar cultul fiind extrem de simplificat și neformalist, aceste elemente au constituit un eficient factor de atragere a credincioșilor însetați spiritual, ei fiind pierduți pentru Biserica Greco-Catolică.

⁴² Ploscaru, Ioan – *Biblia răspunde*, ed.I, 1947, ed.II, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1993; Idem – *Urmele lui Dumnezeu. Culegere de pilde, cugetări, exemple, experimentări, meditații și realități din Univers*, ed. I, Timișoara, Ed. Helicon, 1994 (manuscris finalizat în 1989); Idem – *Isus Cristos Mântuitorul lumii*, Timișoara, Ed. Signata, 1996. Episcopul Ploscaru a creat o bogată literatură de sertar, tratând și despre viețile sfinților, fenomenele supranaturale din viața unor mistici, studii de istorie, pe care le distribuia în *samizdat*, pe care a apucat să le editeze după 1990.

După Decembrie 1989 însă Biserica Greco-Catolică din România, aliniindu-se *volens nolens* la Biserica Conciliară a urmărit recuperarea integrală a patrimoniului material avut în 1948 (*restitutio in integrum*) confiscat de Statul comunist și atribuit Bisericii Ortodoxe sau menținut de acesta, conducerea ei considerând că astfel vor fi recuperați și credincioșii avuți în acel an, 1948. S-au deschis astfel porțile unei *polemici de tip diversionist* între cele două strane, ajungându-se la tonul invectival de o parte și de alta, polemici constând în abuzul argumentelor istorice legate de geneza Unirii, de situația religioasă a românilor ardeleni din sec.XVIII; dacă polemisti greco-catolici de după 1990 încă apelau la ideile Unirii prin argumentele catehetice de până la 1948, ferindu-se de a sublinia *diferența calitativă* între credința catolică până în 1965 și cea conciliară, polemisti ortodocși insistau pe vechile argumente istorice și naționale, evitând și ei luarea în discuție a schimbărilor de credință. Rosturile naționale ale ambelor străni au încetat în 1918, odată cu geneza României Mari, cât despre înfeudarea față de puterea politică ateistă (erezia sergianistă) ambele străni românești au avut un comportament similar, Biserica Ortodoxă din 1944, cea Greco-Catolică după 1983 (prin colaborarea treptată a actanților religioși cu cadrele Securității)⁴³. Soluției propuse de S.A. Prunduș și Vasile Hossu (de a se iniția constituirea inițială de capele în cartierele noi ale orașelor, lipsite de biserici) i s-a preferat soluția revendicării *in integrum*, soluție acompaniată cu liturghii în spații deschise, mizându-se pe propaganda manifestărilor publice⁴⁵. Consecința scăderii

⁴³ Episcopul Paven, pe când era laborant la I.C.L. Pipera, a pregătit traducerea unui tratat de apologetică redactat de preotul Fernand Lelotte, SI (ediția a XV-a, apărută în 1965), conținând și citate din documentele Conciliului Vatican II, interpretate în spirit tradițional. A reușit tipărirea manuscrisului în 1996: Lelotte, Fernand SI – *Problemele vieții*, București, Ed. Universal Pan, 1996, 476 p.

⁴⁴ Acesta este unul din motive pentru care s-a apelat la vetustele argumente istorice și nu la reala problemă teologică (nici măcar problema „celor patru puncte florentine”): cum poate fi conciliat teocentrismul (evident al ritului bizantin) cu antropocentrismul propagat pragmatic și oficial în numele Conciliului Vatican II?

⁴⁵ Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan...*, p. 65. La începutul deceniului 1990-2000 slujbele greco-catolice din spațiile publice au cunoscut o afluență apreciazabilă. Dar participanții care *înțelegeau* și *conștientizau* ce se petrece au reprezentat o fracțiune mică din totalul asistenților. Termenii nu sunt sinonimi, înțelegerea presupunând

numărului de credincioși era previzibilă, mai ales și datorită provocărilor diversioniste, ajungându-se inclusiv la conflicte fizice, atât din partea Statului cât și din partea unor elemente clericale (inclusiv ierarhice) ale Bisericii Ortodoxe.

Dacă până în 1963 rolul Bisericilor Orientale Catolice era clar, constituind forma *catolică* de restaurare a unității creștine, după 1965, odată cu postularea Bisericilor Ortodoxe ca „Biserici Surori” acest rost s-a modificat. Bisericile Orientale Catolice, privite în lumina documentelor Conciliului Vatican II, urmau să stimuleze ecumenismul și restaurarea comuniunii cu „frații separați” (aceștia privindu-i pe orientalii uniți ca pe concurenți nedorți). Această stimulare a restaurării comuniunii s-ar fi putut realiza fie prin demonstrarea congruenței⁴⁶ dintre tradiția latină (apuseană) și tradițiile orientale, fie prin conservarea propriilor credincioși catolici, cărora li se conceda folosirea unui rit liturgic propriu, oriental. Din cele scrise până aici rezultă limpede că Biserica Română Unită din România a evoluat pe a doua cale, cale indicată prin însăși modificarea numelui acestei Biserici Locale⁴⁷. Unul din dezavantajele ultimei căi este gheotoizarea cultului respectiv, cu toate consecințele respective, *provincializarea* fiind doar una dintre ele.

Alte Biserici Greco-Catolice au preferat prima cale, implicându-se activ în restaurarea tradițiilor lor bizantine (*rebizantinizarea* lor) și în reluarea bi-comuniunii dintre Bisericile Ortodoxe și cea Romano-Catolică, valorificând în mod creator documentele Conciliului Vatican al II-lea.

asumarea intelectuală a Sf. Liturghii iar conștientizarea vizând implicarea personală în misterul liturgic, acesta adresându-se fiecărui credincios, vizând eternitatea acestuia.

⁴⁶ Ne referim la înțelegerea matematică a termenului, care indică egalitatea a două mulțimi diferite de elemente.

⁴⁷ Inițial Biserica Română Unită (s.n.) cu Roma însemna Biserica Ortodoxă Română Unită cu Roma (s.n.), dar începând cu perioada interbelică și plenar în zilele noastre înseamnă Biserica Română Unită cu Roma, fiind accentuat fondul etnic, accentuare detectabilă și în studiile liturgice sau de drept canonic, în care sintagma *ritul român* își găsește pe larg întrebuintărea. Catolicitatea este astfel *limitată etnic*. Un episod este relevant. Prin 1992 canonicul S.A. Prunduș a comandat pentru capela de pe str. Gheorghe Lazăr din Cluj o firmă cu inscripția „Biserica Ortodoxă Română Unită cu Roma”. Episcopul George Guțiu, invitat la acea capela, l-a rugat pe Prunduș să înlăture firma, afirmând că el nu este ortodox. Firma a stat o lungă perioadă de timp depozitată în beciul capelei.

Una din aceste biserici a fost Biserica Greco-Catolică Ucraineană, care a avut o perioadă de încercare și de suferință mult mai extinsă temporo-spațial decât B.R.U. Rebizantinizarea Bisericii Greco-Catolice din Galiția și Ucraina a început sub păstorirea mitropolitului de geniu Andrei conte Szeptickyj, care din 1908 a beneficiat de facultăți speciale, date de Sf. Pius al X-lea, pentru reorganizarea Bisericii Catolice în Imperiul Rus, iar după 1918 a lansat un program de educație religioasă și națională ucraineană ce a stârnit uimirea contemporanilor. Restaurarea cultului bizantin, întemeierea Ordinului monahal al Studiiților (având o adevărată spiritualitate orientală), demnitatea sa în fața autorităților sovietice de ocupație⁴⁸, au constituit un program normativ pentru urmașii săi. Persecuția împotriva Bisericii Greco-Catolice din Ucraina nu a înfrânt rezistența mitropoliților și a episcopilor, impunându-se mitropolitul primat, viitor patriarh, Josif cardinal Slipyi⁴⁹ și mitropolitul clandestin al Lvovului, Volodimir (Vladimir) Sterniuk (1907-1997)⁵⁰. Deși în Ucraina au apărut

⁴⁸ Korolevskij, Cyrille – *Metropolit Andrei Szeptickyj (1865-1944). Opera Theologica Societatis Scientifica Ucrainorum*. Vol. XVI-XVII, Rome, Esse Gi Esse, 1964, 429 p. Pentru facultățile speciale, care au stat la baza celor date în 1948, a se vedea pp. 195-205, iar pentru reorientalizare pp. 260-348, mai ales pp. 284-348. Noile cărți de cult editate după 1939 erau apreciate și de ortodocși. Opoziție a avut din partea unor episcopi latinizanți și a ordinului Bazilitan „Sf. Iosafat”, cel introdus în România în perioada interbelică, având la bază constituții de tipul clericilor regulari și spiritualitatea ignațiană. Ordinul Bazilitan nu are nimic în comun cu vechiul ordin monahal de la Blaj, cel faimos în sec. XVIII, stins prin moartea ultimului ieromonah Elie Damian Domșa (1932).

⁴⁹ Despre patriarhul Iosif cardinal Slipyi (1892-1984) a se vedea Choma, Giovanni – *Josyf Slipyj. Padre e confessore della Chiesa Ucraina martire*, Lucerna/Luzern, Aiuto della Chiesa che soffre, 1990, 205 p.; Choma, Ivan – *Josyf Slipyj, „Vinctus Christi” et „Defensor unitatis”*, Roma, Universitas Catholica Ucrainorum, 1997, 169 p., cu multe documente facsimilate. Slipyi a fost internat în Gulag din 1946, fiind eliberat în 1963 în urma unor negocieri secrete între N.S. Hrusciiov și Ioan al XXIII-lea. A fost expedit la Roma, fără drept de întoarcere, iar în cele câteva zile de libertate, la Moscova a reușit consacrarea câtorva episcopi clandestini. La Roma a fost un aprig opozant al *Ostpolitik*-ului, iar la Conciliul Vatican II a cerut zadarnic condamnarea ateismului marxist și restaurarea demnității patriarhale pentru ucrainenii uniți. Slipyi a avut șansa unui sinod ucrainean în Exil, care să-l sprijine, proclamându-l patriarh în 1976, Roma concedându-i funcția de mitropolit major cu privilegii patriarhale.

⁵⁰ O biografie însoțită de propriile relatări asupra prigoanei a se vedea la Rance, Didier – *Catholiques d'Ukraine, des catacombes...à la lumière*, ed.II, Mareil-Marly, Aide de l'Église en Détresse, 1992, 350 p., pp. 112-138. Mitropolitul Sterniuk evoca viața din lagăre și deportări, intensitatea prigoanei, imposibilitatea de a asculta chiar și Radio Vatican, bruiat

disensiuni între Biserica Ortodoxă (care în 1992 avea trei obediențe) și cea greco-catolică, episcopii ucraineni au privit cu mai multă bunăvoință *Documentul* de la Balamand, în urma unui document emis în 25.III. /7.IV.1994 de mitropolitul major Myroslav cardinal Lubachivsky (1914-2000)⁵¹.

O altă Biserică Greco-Catolică ce a dorit asumarea plenară a moștenirii bizantine și unitatea auspicată de Conciliul Vatican II a fost Biserica Melkită (greco-catolică). Deja în timpul Sinodului Vatican II patriarhul melkit Maximos al IV Sayegh (1878-1967)⁵², al Antiohiei, episcopii Neophytos Edelby (1920-1995)⁵³ și Elias Zoghby (1912-2008)⁵⁴ au luptat pentru recuperarea prestigiului demnității patriarhale, pentru recunoașterea egalității între tradiția bizantină și cea latină, pentru restaurarea comuniunii cu Bisericile Ortodoxe. Decretul conciliar *Orientalium Ecclesiarum* li se datorează și lor în mare măsură. Partenerul lor predilect de discuții a fost Patriarhia Ortodoxă a Antiohiei, care avea (și are) un avânt pastoral deosebit, fiind datorită condițiilor locale, cea mai puțin afectată de

intens de sovietici până în 1988. Sterniuk a consacrat cel puțin 4 episcopi clandestini, nici măcar îndrăznind să viseze la un placet pontifical. Cu toții au primit beneficii episcopale de la Sf. Scaun în 1991. Vezi și succesiunea apostolică realizată de David Cheney: <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bsterniuk.html> accesată în 12.III.2019.

⁵¹ Despre cursus honorum și succesiune apostolică a se vedea aceeași pagină a lui David Cheney: <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bluba.html> accesată în 12.III.2019. Documentul emis de cardinalul mitropolit, după o perspectivă istorică densă a relațiilor dintre ortodocși și greco-catolici afirmă răspicat validitatea și canonicitatea tainelor administrate de clericii ortodocși, dorința unor colaborări fructuoase în Ucraina după cum deja s-a încetățenit în Exilul ucrainean, urmând ca disputele patrimoniale să fie soluționate local, prin comisii specifice. Cf. Lubachivsky, Miroslav Ivan cardinale – *L'Unità delle Sante Chiese*, in *Il Regno. Quindicinale di attualità e documenti*, Bologna, EDB, 1994, XXXIX, nr. 21, pp. 675-685.

⁵² Biografia lui la https://en.wikipedia.org/wiki/Maximos_IV_Sayegh accesată în 12.III.2019. A fost ales patriarh în 1947, confirmat de Sf. Scaun în 1948 și făcut cardinal în 1965.

⁵³ Biografia lui la https://en.wikipedia.org/wiki/N%C3%A9ophytos_Edelby accesată în 12.III.2019. Din 1962 a fost episcop titular de Edessa, auxiliar al Patriarhatului, fiind astfel de drept participant la Sinodul Vatican II, iar din 1968 a devenit mitropolit de Aleppo.

⁵⁴ Biografia lui la https://en.wikipedia.org/wiki/Elias_Zoghby accesată în 12.III.2019. Din 1954 a fost episcop titular de Nubia, iar din 1958 arhiepiscop de Baalbeck, suferind în Egipt detenții (1951, 1954) pentru că apăruse drepturile creștinilor. A se vedea însă excelentele lui memorii: Zoghby, Elias – *Mémoires. Un évêque peu commode, dit-on*, Journieh (Liban), St.Paul, s.d. [1994], 289 p. unde descrie procesul de rebizantinizare a Bisericii melkite, pozițiile sale și ale confrăților săi la Conciliul Vatican II, reacțiile față de Curia Romană etc.

sergianism (credincioșii ei fiind răspândiți în Liban, Siria, Egipt, Iordania, cele două Americi etc.)⁵⁵. În 18.II.1995 arhiepiscopul emerit de Baalbeck, Elias Zoghby a emis o solemnă profesiune de credință, afirmând că 1) el crede și mărturisește tot ce învață Biserica Ortodoxă, 2) rămâne în comuniune dogmatică și disciplinară cu Sf. Scaun al Romei Vechi, în limitele recunoscute de Sfinții Părinți orientali din primul mileniu creștin⁵⁶. Sinodul patriarhiei melkite (greco-catolice) s-a întrunit la Raboué (Liban) în 4.VIII.1995, *ratificând* declarația arhiepiscopului Zoghby, iar în 16-22.X.1995, la Balamand, a avut loc Sinodul Extraordinar al Patriarhiei Ortodoxe a Antiohiei, care a acceptat propunerile sinodului melkit.⁵⁷ Astfel principiul dublei comuniuni era restabilit. Evenimentele s-au succedat cu repeziciune, patriarhul ortodox Ignațiu IV Hazim (1920-2012, patriarh din 1979) a făcut în august 1996 o vizită la Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, patriarhul ecumenic temperându-i zelul, sfătuindu-l să nu rupă comuniunea cu celelalte biserici ortodoxe, problema ecumenismului fiind de competența tuturor bisericilor ortodoxe și... a Sf. Scaun. Astfel un nou sinod al Patriarhiei Ortodoxe (Balamand 8-10.X.1996) a revenit asupra deciziilor anterioare, arătând că dubla comuniune se poate restabili numai după încheierea dialogului teologic (*ad kalendas graecas...*), deși la sinod au participat (ca invitați) și câțiva arhierei melkiți, conduși de patriarhul cardinal Maximos V Hakim

⁵⁵ Statele arabe din Orientul Apropiat favorizează religia islamică, dar nu sunt state ateiste sau anti-teiste, după cum erau statele socialiste. Fiind vorba de state diferite, amestecul acestora în promovarea episcopilor a fost și este extrem de redus. Mai mult, Patriarhia Ortodoxă a Antiohiei a arătat deschidere spre riturile liturgice apusene, existând în Occident ortodocși de rituri latine (roman, anglic sau galican) care sunt sub obediența canonică a acestei Patriarhii. A se vedea excelenta pagină cibernetică: <http://journal.orthodoxwestblogs.com/about/> și <https://www.orthodoxwest.com/praxis>.

⁵⁶ Vezi textul declarației în ****Chronique des Églises*, in *Irenikon. Revue des moines de Chevetogne*, Chevetogne (Belgia), 1996, LXX, nr. 1, pp. 309-311, p. 309. Elias Zoghby s-a impus și prin alte texte vizând reluarea dublei comuniuni între ortodocși și greco-catolici: Zoghby, Elias – *Uniti? Si! Uniat? No!*, in *Il Regno. Quindicinale di attualità e documenti*, Bologna, EDB, 1996, XLI, nr. 15, pp. 493-497; Strazzari, Francesco – *Dalla doppia comunione all'unità di Cristo*, in *Il Regno. Quindicinale di attualità e documenti*, Bologna, EDB, 1996, XLI, nr. 14, pp. 411-422, unde este oferit un interviu amplu cu arhiepiscopul Zoghby.

⁵⁷ Ibidem, pp. 310-311. Vezi și G.B. – *Ritrovare presto l'unità*, in *Il Regno. Quindicinale di attualità e documenti*, Bologna, EDB, 1996, XLI, nr. 16, pp. 474-475, unde este oferit comunicatul Sf. Sinod al Patriarhiei Melkite din 22.-27.VII.1996, din Raboué, reconfirmând deciziile precedente.

(1908-2001)⁵⁸. Deși s-au menținut relații fraterne (dubla comuniune funcționând tacit la nivel local demult), experimentul de refacere a unității Patriarhiei Antiohiei a eșuat⁵⁹. Ambele patriarhii ale Antiohiei au însă meritul că au încercat asumarea reciprocă a restaurării unității Scaunului Apostolic Antiohian. Inițiativa antiohiană nu numai că nu a fost popularizată în presa greco-catolică românească, însăși tentativa de a prezenta anumite inițiative ale patriarhului Maximos IV Sayegh⁶⁰ a fost luată în derizoriu⁶¹. Din nefericire Biserica Greco-Catolică din România nu

⁵⁸ Actele sinodale și cronologia la ****Chronique des Églises*, in *Irenikon. Revue des moines de Chevetogne*, Chevetogne (Belgia), 1996, LXX, nr. 4, pp. 527-544. Din simpla lectură a cronologiei prezentate în articolul citat rezultă ipocrizia dialogului ecumenic post-conciliar. Semnificativă este și poziția patriarhului ecumenic, în rolul de avocat al Sf. Scaun Roman.

⁵⁹ A se vedea și stufoasa exortatie apostolică a papei Ioan Paul al II-lea – *Esortazione Apostolica Post-Sinodale. Una speranza nuova per il Libano*, in *Osservatore Romano, Supplemento*, Città del Vaticano, 1997, nr. 106, 12-13.V.1997, pp. I-XXIII, mai ales paragrafele 85-86, p. XV. Ioan Paul al II-lea, necondamnând inițiativele antiohiene, recomandă ca „problemele dificile” să fie studiate de Sf. Scaun.

⁶⁰ A se vedea excelentul și profeticul eseu (textul unei conferințe ținute la Düsseldorf în 9.VIII.1960): Maximos IV – *Răsăritul catolic și unitatea creștină. Vocația noastră ecumenică*, în Lupu, Simona (ed.) – *Mozaic Teologic I*, Cluj-Napoca, Ed. Viața creștină, 2001, 171 p., pp. 7-28. Patriarhul greco-catolic demonstrează că în urma prejudecăților romano-catolice ritul bizantin era tratat condescendent, prin vechile formule ale unirii din sec. XVI-XVIII urmărindu-se hibridizarea tradițiilor orientale cu cea latină, generându-se astfel entități eclesiastice înstrăinate de confrății ortodocși și privite cu suspiciune de latini. Patriarhul preconiza restaurarea tradițiilor orientale și o nouă formă de restaurare a unității cu Sf. Scaun al Romei, bisericile unite putând astfel contribui efectiv la refacerea unității catolice.

⁶¹ A se vedea articolul reputatului arheolog Gudea, Nicolae – *Unitus versus...Uniți! Câteva notițe și observații critice la „panseuri” teologice despre Biserica Unită*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 4, pp. 77-94. După ce ia în derizoriu Biserica Melkită, pe care o consideră minusculă, având 300.000 de credincioși (deși recunoaște că ar putea avea și un milion), autorul persiflează eseuul patriarhului Maximos IV, acuzându-l de ignoranță istorică și sociologică, și încearcă anularea prospectivelor propuse în studiul patriarhal. O asemenea perlă de diversionism grosier merită nu comentată, ci doar contemplată. Remarcăm totuși că în 1988 Departamentul Cultelor preciza numărul rezistenților greco-catolici din România la 300.000, recensămintele ulterioare indicând cifre apropiate de acest număr. Biserica Greco-Catolică Melkită, după statisticile oficiale (inclusiv ale Sf. Scaun) are actualmente 1, 6 milioane de credincioși declarați, 800.000 trăind în Orientul Apropiat, restul în diaspora. Cf. Pagina cibernetică <http://melkitecouncil.com/?p=presence&i=4> accesată în 14.III.2019. Dacă după datele Sf. Scaun din 2010 greco-catolicii români erau 707.452 (iar melkiți 1614604) recensământul din 2002 arată prezența în România a 191.556 credincioși greco-catolici. Discrepanța dintre datele eclesiastice și cele civile se poate explica nu numai prin incorectitudinea acumulării acestora, ci și prin creșterea semnificativă a Diasporei

are un interlocutor în Biserica Ortodoxă Română la nivelul Patriarhiei Ortodoxe Antiohiene, scandalul din 2008 legat de concelebrarea sfințirii în comun a apelor de la Bobotează, concelebrare săvârșită de episcopii orădeni Dr. Virgil Bercea și Dr. Sofronie Drincec sau actul de comuniune săvârșit de mitropolitul Nicolae Corneanu fiind o dovadă concludentă⁶². Rebizantinizarea Bisericii Române Unite rămâne și ea încă un pios deziderat⁶³.

românești din ultimii ani. Cf. Pagina cibernetică <https://web.archive.org/web/20120302180243/http://recensamant.referinte.transindex.ro/?pg=8> accesată în 14.III.2019. Vezi și pagina cibernetică https://it.cathopedia.org/wiki/Chiese_cattoliche_di_rito_orientale accesată în 14.III.2019. Iar Patriarhia Melkită a Antiohiei a avut și ea sfinții, martirii și mărturisitorii ei...

⁶² De remarcat că în perioada interbelică slujbe de *Te deum*, sfeștaniei, erau săvârșite ocazional în comun de clericii ortodocși și greco-catolici. Vizita papei Ioan Paul al II-lea la București din mai 1999 însoțită de ceremoniile religioase aferente părea că va aduce o destindere teologică între cele două „strane”, ca de altfel și participarea ierarhilor celor două biserici la variatele manifestări ecumenice. Din nou se remarcă inconsistența „dialogului ecumenic” contemporan, cu rezultate concrete inferioare chiar perioadei interbelice. Sfințirea apelor de la Bobotează nu este o taină liturgică ci o ierurgie (sacramental, nu sacrament). Actul mitropolitului Nicolae Corneanu de a se împărtăși la o concelebrare catolică are o pondere mai mare. Cei doi episcopi ortodocși au fost puși în discuția Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române (riscau chiar depunerea din dreaptă) dar și-au cerut iertare, au fost iertați, în 9.VII.2008, sinodul interzicând pe viitor însă orice colaborare liturgică cu non-ortodocși: „În legătură cu comportamentul sacra-mental și liturgic al ierarhilor, preoților, diaconilor, monahilor, monahiilor și credincioșilor mireni ai Bisericii Ortodoxe Române în relație cu alte culte, pe temeiul Sfintelor Canoane și al învățăturii de credință ortodoxă, Sfântul Sinod a hotărât că nu este îngăduit nici unui ierarh, preot, diacon, monah, monahie sau credincios mirean din Biserica Ortodoxă Română să se împărtășească euharistic în altă Biserică creștină. De asemenea, nu este îngăduit nici unui cleric ortodox să concelebreze Sfintele Taine și Ierurgii cu slujitori ai altor culte. Cei ce nu se supun acestei hotărâri pierd comuniunea cu Biserica Ortodoxă și, în consecință, vor suporta sancțiuni canonice corespunzătoare stării pe care o ocupă în Biserică: depunerea din treaptă sau caterisirea, în cazul clericilor, și oprirea de la împărtășanie a credincioșilor mireni”. Cf. Comunicatul din 13.VIII.2008, accesibil la pagina cibernetică: <http://www.lumeacredintei.com/reviste/lumea-credintei/lumea-credintei-anul-vi-nr-8-61-august-2008/cazul-corneanu%E2%80%91drincec-sf-sinod-s%E2%80%91pronuntat/> accesată în 18.III.2019.

⁶³ Încă din perioada interbelică, chiar și în cea prebelică, episcopii greco-catolici români au renunțat la portul bizantin extraliturgic caracteristic bizantinilor (camilafca, mantia, toiagul). Ultimii purtători de camilafcă au fost episcopii martiri Valeriu Traian Frențiu și Vasile Aftenie (există documente fotografice). Unii preoți, chiar monseniori, au ridicat problema portului bărbii la rang de problemă fundamentală pentru biserică (autorul acestor rânduri a constatat-o personal), după cum utilizarea expresiilor *spirit* în loc de *duh*, *mărire* în loc de *slavă*, *vergură*, au fost și sunt considerate semne de neîndoios greco-

Un obiectiv fundamental al oricărei biserici creștine este apostolatul, propovăduirea Evangheliei Mântuitorului, condiție esențială pentru mântuirea credincioșilor. În țările socialiste deși Biserica Catolică era persecutată (chiar și în cazul țărilor majoritar catolice) ea s-a achitat de această sarcină, în timpul persecuției bisericile locale experimentând noi forme de evanghelizare, cu mult înainte de Conciliul Vatican II. Deja *Acțiunea Catolică*, apărută în perioada interbelică, a avut un impact deosebit canalizând (chiar și în bătăliile politice) activitatea catolicilor conștienți.

În Ungaria⁶⁴, odată cu instaurarea ocupației sovietice și a regimului comunist rezistența catolică nu a rămas doar apanajul clerului, ci a fost asumată și de mireni. Mișcarea cercetașilor clandestini, mișcarea comunităților de bază „Bokor” („Rugul”) fondată de preotul piarist György Bulányi (1919-2010)⁶⁵ cu binecuvântarea cardinalului Mindszenty în 1945, chiar și episcopii clandestini consacrați în 1970 au provocat mari probleme

catolicism. Cărțile liturgice romano-catolice tipărite la București folosesc expresia *duh* în loc de *spirit*, fără a li se pune la îndoială catolicitatea. Dacă practicile de pietate romano-catolice sunt deja încetățenite în Biserica Greco-Catolică (unele chiar și în cea Ortodoxă, de pildă *Calea Crucii*, Rozarul, cultul Sf. Anton de Padova), eficiența lor spirituală fiind deja demonstrată în viața credincioșilor, surprinde totuși abandonarea practicilor de pietate răsăritene (imnele acatiste, paraclisele) care au o bogăție teologică remarcabilă și care sunt *complementare* celor de tip apusean. Cu alte cuvinte, atât Rozarul cât și Imnul Acatist sunt utile și benefice spiritual, putând fi practicate alternativ.

⁶⁴ Pentru o sinteză a persecuției în Ungaria a se vedea Mészáros, István – *Kimaradt tanagyag. A diktatura és az egyház (Programe de studiu omise. Dictatura și Biserica)*. Vol.I 1945-1956, Vol.II 1957-1975; Vol III A, III B, III C 1975-1990, ed.III, Budapest, 2003, Márton Áron Kd.

⁶⁵ O sinteză biobibliografică la Szabolcsay, Lajos – *Páter Bulányi*, Debreczen, Uj Idő kd., 1989. Preotul G. Bulányi a organizat grupuri de credincioși în care se trăia părtășia credinței, fiecare membru fiind un practicant fervent. A fost condamnat la închisoare pe viață în 1952, eliberat în timpul Revoluției din 1956, din nou în detenție între 1958-1960. Grupurile „Bokor” nu erau doar anticomuniste, ci și proclamau obiecțiunea de conștiință, refuzând satisfacerea stagiului militar. După Conciliul Vatican II, Părintele Bulányi a popularizat ideea preoției universale a mirenilor, grupurile dobândind și o dimensiune carismatică. Persecutat de ierarhia locală, în 1.IX. 1986 a fost condamnat de Congregația pentru Apărarea Credinței (Sf.Oficiu). În 1990 noile autorități democratice din Ungaria și-au cerut scuze preotului, iar la intervenția lui Ioan Paul al II-lea, odată ce preotul Bulányi și-a revăzut și aprofundat tezele, a fost reabilitat și din partea Sf. Oficiu în 1997. Vezi și pagina cibernetică https://en.wikipedia.org/wiki/Gy%C3%B6rgy_Bul%C3%A1nyi, accesată în 19.III.2109 precum și Cf. Congregazione per la Dottrina della fede – *Lettera a György Bulányi*, accesibilă la pagina cibernetică: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19860901_lettera-bulanyi_it.html, accesată în 19.III.2019.

nu numai autorităților comuniste, ci și ierarhiei catolice pliate voinței autorităților (consecința *Ostpolitikului*).

În Cehoslovacia⁶⁶ s-au constituit ordinariate clandestine pentru fiecare episcopie. Între 1949-1950 au fost consacrați 8 episcopi clandestini (conform normelor *De nominatione...*), iar dintre ei vor mai consacra episcopi în 1951. Iar după 1964, odată cu eliberarea sa din închisoare, preotul mărturisitor și viitorul episcop de geniu Felix Maria Davidek (1921-1988) a creat nu doar o universitate clandestină teologică, ci a organizat în 1970, cu alți confrăți episcopi clandestini un sinod pentru relansarea pastorației, în paralel cu cea a ordinarilor tolerați sau intruzați de autoritățile comuniste. Episcopul Davidek a fost consacrat episcop în 1967, iar el, la rândul său a consacrat încă 17 episcopi, după înăbușirea Primăverii de la Praga, colaboratorii săi consacrand la rândul lor încă 8 episcopi clandestini. S-a considerat util ca grupurile clandestine de preoți și credincioși să aibe propriul episcop, întrucât arestarea ordinarilor clandestini ar fi dus la prăbușirea și a structurilor diecezane clandestine. În Cehoslovacia au fost hirotoniți și preoți din candidați căsătoriți, ba chiar și episcopi care anterior fuseseră căsătoriți, tocmai pentru derutarea faimoasei poliții politice SB (*Státní bezpečnost*), Securitatea cehoslovacă. Felix Maria

⁶⁶ Pentru Biserica Clandestină din Cehoslovacia a se vedea câteva titluri: excelentul volum de mărturie: Slovák, Cyril; Inoveczký, Jozef – *Eroi o traditori?*, ed.IV, Roma, Ed. Pro Fratribus, 390 p., apoi volumele cercetărilor:

Hummer, Franz – *Bischöfe für den Untergrund. Zur Praxis der Geheimbischöfe in die katholischen Kirche* (Episcopi pentru subterană. Pentru praxisul episcopilor clandestini în bisericile catolice), Wien München, Herold Vlg., 1981, 224 p.; Gansigler, Franz – *Jeder war ein Papst. Geheimkirchen in Osteuropa* (Fiecare era un papă. Biserici clandestine în Europa orientală), Salzburg, 1991, Otto Müller Vlg., 202 p.; Fiala, Petr; Hanuš, Jiří – *Die verborgene Kirche. Felix M. Davidek und die Gemeinschaft Koinótes* (Biserica secretă. Felix M. Davidek și comunitatea Koinotes), Paderborn Wien München Zürich, Schöningh Vlg., 2004, 275 p.; Liška, Ondřej – *Jede Zeit ist Gottes Zeit. Die Untergrundkirche in der Tschechoslowakei 1948-1989* (Fiecare timp este timpul lui Dumnezeu. Biserica subterană din Cehoslovacia 1948-1989), Leipzig, Benno Vlg., 2003, 224 p.; Koller, Erwin; Küng, Hans; Križan, Peter (ed.) – *Die verratene Prophetie. Die tschechoslowakische Untergrundkirche zwischen Vatikan II und Kommunismus* (Profeția trădată. Biserica subterană din Cehoslovacia între Vatican II și comunism), Luzern, Exodus Vlg., 2011, 248 p. Un tablou sinoptic al episcopilor legali și clandestini, precum și a ordinarilor intruși pentru Cehoslovacia vezi la Birtz, Mircea; Kierein, Manfred – *Voices from Ecclesia militans in Czechoslovakia – Letters and autographs*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2011, pp. 26-32.

Davidek și colaboratorii săi au desfășurat un apostolat rodnic nu doar în Cehoslovacia, ci și în URSS și Ungaria, Davidek vizitând România de șase ori și încercând să ia contact cu clerul clandestin de la noi⁶⁷. Episcopul Fridolin Zahradnik (1935-2015), preot căsătorit, în repetate ori în detenție pentru credință (ultima dată în intervalul 1983-1987), consacrat episcop în 1970 s-a ocupat intens și de evanghelizarea romilor, a emarginaților sociali, înființând centrele clandestine „Emaus”, devenite modele de centre sociale după 1990. Ordinarii clandestini au colaborat cu episcopii grupurilor, nelipsind desigur nici dificultățile create de serviciile secrete cehoslovace. În timpul Mișcării *Charta 77* clerul cehoslovac clandestin și-a adus o contribuție notabilă, iar în protestele de masă dintre 1987-1989 el s-a regăsit în prima linie alături de conducerile diecezane oficiale. În cadrul Bisericii din Cehoslovacia au activat episcopi clandestini tradiționaliști, moderniști, conservatori, inovatori, dar cu toții și-au propus o pastorație independentă de organele statului comunist. Până în 1967 (dar și după acel an), când episcopii rezidențiali rămași în funcție erau sub strictă supraveghere, iar coadjutorii clandestini erau deținuți sau supravegheați, candidații la preoție care nu erau admiși în cele două seminarii tolerate de stat, sau care doreau să se opună mișcării colaboraționiste a *Preoților pentru Pace* erau consacrați în secret la Cracovia (Karol Wojtyła a fost un eficient susținător al clandestinității catolice și pentru Cehoslovacia și Ucraina) sau de către episcopii din Republica Democrată Germană. Biserica subterană din Cehoslovacia a avut un sistem conspirativ bine pus la punct, implicit o activitate apostolică remarcabilă.

Dacă recensământul din 2011 arată pentru Republica Cehă 10% catolici (un milion)⁶⁸, pentru Slovacia 60% romano-catolici și 3,8% greco-catolici⁶⁹, pentru Ungaria datele statistice din același an arată 39% catolici⁷⁰

⁶⁷ Din informații apropiate cercului regretatului episcop Felix M. Davidek autorul acestor rânduri a aflat că una din persoanele ce urmau a fi contactate de episcopul morav (Davidek a fost activ la Brno) era Emil Riti.

⁶⁸ Date statistice în https://en.wikipedia.org/wiki/Catholic_Church_in_the_Czech_Republic, accesată în 20.III.2019.

⁶⁹ Date statistice pentru Slovacia (2011) la 5390000 locuitori romano catolici sunt 3340000 iar greco-catolici sunt 206000. Cf. <https://web.archive.org/web/20121114093733/http://portal.statistics.sk/files/tab-14.pdf> accesat în 20.III.2019.

(13,5% protestanți). Ne permitem să observăm că în aceste țări asumarea confesională s-a făcut în deplină cunoștință de cauză, cehii, slovaci, maghiarii făcând clar diferența dintre asumarea unei confesiuni și libera cugetare (care nu trebuie confundată cu ateismul). Cu alte cuvinte în acele țări avem de-a face cu catolici conștienți ce-și asumă calitatea și comportamentul respectiv. În România, în ciuda proporțiilor optimiste legate de apartenența religioasă, referendumul pentru familie (2018), definită conform valorilor creștine revelate, a mobilizat doar 21% din populație, din care 93% din participanți au votat favorabil⁷¹. Practic credincioșii români care-și asumă conștient valorile religioase se cifrează la 20% (din care catolicii conștienți sunt și ei o minoritate). Responsabilii cu cateheza din cultele religioase active în România au un câmp deschis de activitate.

Spre deosebire de Biserica militantă din țările socialiste vecine (Ungaria, Cehia, Slovacia) Biserica Greco-Catolică din România, inclusiv Ordinariatul de Cluj-Gherla s-a mulțumit în clandestinitate cu o atitudine de perpetuare a credinței în cercuri mici, familiale, apostolat având preponderent o dimensiune liturgică și devoțională (participarea la liturghii clandestine, uzul rugăciunilor tradiționale). Suntem departe de solidaritatea catolică și apostolatul internațional manifestat de ceilalți confrăți catolici din țările vecine.

Remarcăm că ordinariatul greco-catolic clandestin de Cluj-Gherla în intervalul 1981-1989 s-a limitat la:

- 1) Conservarea structurii eclesiastice existente.
- 2) Conservarea patrimoniului tradițional acumulat până în 1948, dar care nu a fost transmis integral, unul din obstacole fiind tocmai geneza Bisericii Conciliare Catolice de după 1965, ale cărei poziții antropocentrice și relativist ecumenice au provocat confuzie în rândul rezistențelor. Un alt obstacol a constat în confuzia patrimoniului cultural și spiritual bizantin cu atitudinea sau activitatea unor exponenți ai clerului ortodox, care în decursul istoriei nu și-au onorat condiția sacerdotală.

⁷⁰ Date statistice la https://en.wikipedia.org/wiki/Catholic_Church_in_Hungary accesat în 20.III.2019.

⁷¹ Date statistice la https://en.wikipedia.org/wiki/2018_Romanian_constitutional_referendum accesat în 20.III.2019.

- 3) Deschiderea ecumenică asumată de alte Biserici Orientale catolice nu a putut fi asimilată de rezistenții greco-catolici români, ei nebeneficiind de un partener adecvat de dialog din partea confrăților lor neuniți. Polemica dintre cele două „străni” are la bază un substrat material (confiscarea /revendicarea) proprietăților religioase, relevând un subconștient materialist, nu unul creștin înduhovnicit. Reala diferență teologică: *teocentrism versus antropocentrism* este (tacit) ignorată de ambele părți. De asemenea, perspectiva clasică eclesiologică (Biserica este Una) a fost abandonată de ambele „străni”, atât ortodocșii cât și catolicii din România fiind condiționați de participarea lor la mișcările și întrunirile ecumenice, iar asumarea unei eclesiologii clasice putând ilustra inconsecvența doctrinară a cultelor respective.
- 4) Preocuparea redobândirii libertății de cult s-a manifestat doar pe linie petiționară către autoritățile statului (stat adversar ideologic oricărei forme religioase), demers lipsit de finalitate, dar care a interesat în final serviciile de securitate, acestea substituindu-se funcționarilor Departamentului Cultelor și reușind penetrarea și controlul structurilor de conducere eclesiastice clandestine. Prăbușirea bruscă (violentă în cazul României) a regimului comunist i-a descumpănit pe fruntașii greco-catolici, această descumpănire ducând la derapaje și ratări ale unor oportunități în 1990.
- 5) Se explică astfel și refuzul clerului greco-catolic clandestin din România de a se asocia cu mișcările civice de protest (Paul Goma, Doina Cornea) spre deosebire de clerul catolic din celelalte țări socialiste, participant activ la revendicările sociale antitotalitare.
- 6) Tentativa de a crea o ierarhie independentă de controlul imediat al Statului a fost și ea sabotată, surprinzătoare fiind incapacitatea de a rezolva în spirit evanghelic situația acesteia.
- 7) Patriotismul greșit înțeles și asumat de către clericii rezistenți greco-catolici a contribuit atât la diversiunile și conflictele intra-catolice (abil exploatate de serviciile secrete) dar și la perpetuarea unei polemici istorico-eclesiastice de tip diversionist, fiecare confesiune

exacerbând doar anumite momente din istoria confesională românească, aceste momente fiind prea adesea scoase din adevăratul lor context istoric, teologic sau canonic, fiind comentate cu nuanțe până la invectivă. O falsă credință se va ilustra printr-o falsă istorie ecleziastică.

- 8) În cazul specific al ordinariatului clandestin de Cluj-Gherla conflictele asupra jurisdicției a cărei deținători aveau mai multă sau mai puțină legitimitate canonică, precum și voluntarismul unor fruntași ecleziastici au creat o stare de apatie și de nesiguranță a propriilor poziții administrative, pe care decidenții respectivi nu le-au soluționat eficient. Apelul la forțe externe acestui ordinariat s-a dovedit a fi un paleativ păgubos, decidenții ecleziastici fiind luați prin surprindere de evenimentele istorice majore. Ca și consecințe imediate au rezultat o „politică de cadre” inadecvată momentelor provocative de după 1990, abandonarea capitlului diecezan (care ar fi putut fi structura frenatoare la diversele decizii locale mai mult sau mai puțin inspirate) precum și un sentiment de derută inoculat propriilor credincioși, potențându-se hemoragia confesională spre alte culte. Altfel spus, situația diecezană actuală a fost incubată și pregătită în intervalul 1971-1989.

În Biserica Greco-Catolică din România, ca și în cea Romano-Catolică, ca și în cea Ortodoxă, ba chiar și la unele culte neoprotestante există majorități aparținând atât orientării moderniste, relativiste, cât și celor integraliste, tradiționale. În cadrul aceleiași organizări canonice conviețuiesc catolici și conciliari, credincioși și membri nominali ai confesiunii. O unire între aceste curente va fi săvârșită spre finalul eshatologic, modernității (conciliarității) de o parte, tradiționalității de alta, așa cum plastic a ilustrat-o reputatul gânditor Vladimir Soloviev (1853-1900)⁷², a cărui teză ne-o însușim.

Imperativ pentru Biserica Greco-Catolică din România este restaurarea cristocentrismului și a teologiei Catolice (înțeleasă nu doar ca teologie

⁷² Soloviev, Vladimir S. – *Trei dialoguri despre sfârșitul istoriei universale*, București, Ed. Humanitas, 1992, pp. 150-165.

latină, ci ca teologia Bisericii începând cu sec.I d. Hr., nu începând cu sinodul Vatican II) precum și redescoperirea rădăcinilor și (bi)comuniunii bizantine.

În ciuda numărului infim de catolici consecvenți din România suntem încredințați că..." *super hanc ecclesiam portae inferi non praevalerunt!*".

Bibliografie

Bibliografia este structurată în următorul mod:

- Sigle (pentru unele lucrări mai frecvent citate).
- Manuscrise și lucrări needitate (incluzând și teze academice consultate).
- Documente editate (inclusiv în format cibernetic).
- Dicționare biografice, Enciclopedii.
- Memorialistică.
- Șematisme și anuare pontificale.
- Bibliografie generală.
- Bibliografie generală legată de problema Bisericii și a Bisericii Catolice.
- Bibliografie juridică.
- Bibliografie specială (legată de Biserica Greco-Catolică și cea Romano-Catolică din România).
- Publicații consultate (sunt indicate titlurile relevante).
- Pagini cibernetice.

Sigle:

Băințan 1999 – Băințan, Valentin – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii Române Unite cu Roma din Eparhia Greco-Catolică a Maramureșului (1948-1989)*, Baia-Mare, Ed. Gutinul 1999.

Birtz 2006 – Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti (1926-2006). Tentativa unei recuperări istoriografice (cu documente inedite)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2006.

Birtz 2007 – Birtz, Remus Mircea – *Cronologia ordinarilor diecezani greco-catolici (uniți) 1948-1989. Încercare de reconstituire*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007.

- Birtz 2012** – Birtz, Mircea Remus (coord.) – *In memoriam P. Dr. József Denderle OSchP (1911-2002)*, Claudiopolis (Cluj-Napoca), Ed. Napoca Star, 2012.
- Birtz 2013** – Birtz, Mircea Remus – *Arhondologia Diecezei Greco-Catolice de Gherla, ulterior de Cluj-Gherla*, în *Școala Ardeleană. Anuar*, Oradea, 2013, Ed. Episcop Vasile Aftenie, VII, pp. 171-183.
- Birtz Kierein 2010** – Birtz, Mircea; Kierein, Manfred (ed.) – *Alte fărâme din Prescura prigoanei (1948-1989)*, Claudiopolis Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2010, MMX.
- Bota Ionițoiu 2001** – Bota, Ioan M.; Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1945-1989). Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Biserica Romano-Catolică*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, ed.III, 2001.
- Botiza 1989** – Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani (1948-1988) Contribuție memorialistică la o istorie a Bisericii catolice de rit bizantin român*, editată în format electronic, 160 p. format A4 PDF, accesibilă la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/12/preot-ioan-vasile-botiza-memorii-1948-1989.pdf>.
- Făgăraș Birtz 2007** – Făgăraș, Sebastian Sabin; Birtz, Mircea Remus – *Capitulul diecezan de Cluj-Gherla între septembrie 1987-martie 1990*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007.

Manuscrise. Lucrări needitate:

- Arieșan, Grigore – *Documentația istorică a provinciei Române a Sfinților Apostoli Petru și Pavel*, mss, Caiet registru, format A4, 100 p.
- Bularca, Sorin – *Episcopul Iuliu Hossu. Gândire și acțiune. Universitatea Babeș-Bolyai. Facultatea de Istorie-Filosofie. Teză de licență. Coordonator Prof. Marcel Știrban*, Cluj-Napoca, 2001, 101 p.
- Furtună, Ion – *Ordinul „Sf.Vasile cel Mare” din România și raporturile lui cu societatea (1918-1989). Teză de Doctorat. Universitatea Babeș-Bolyai. Facultatea de Istorie și Filosofie. Coordonator: Prof. Marcel Știrban*, Cluj-Napoca, 2013, 356 p.
- Oanță, Marius – *Arhidieceza romano-catolică de București (1948-1964). Structuri ecleziale centrale. Teză de Doctorat. Institutul de Istorie G. Bariț.*

- Academia Română Filiala Cluj. Conducător științific I: Prof. Stelian Mândruț, Cluj-Napoca, 2019, 242 p.*
- Pașca, Ioan – *Din viața și activitatea Preotului Matei Boilă (1926-2005). Universitatea Babeș-Bolyai. Facultatea de Teologie Greco-Catolică. Coordonator: Prof. Nicolae Gudea, Cluj-Napoca, 2006, 347 p.*
- Riskó, Marianna – *Chira Sándor (1897-1983) a Munkácsi Görög katolikus Egyházmegye püspöknék élete és vértanúsága (Viața și martiriul lui Alexandru Chira, episcopul diecezei greco-catolice a Muncaciului), teză de doctorat, Budapest, 2017, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 408 p., accesibilă pe pagina cibernetică: [https://btk.ppke.hu/uploads/articles/7429/file/Risk%C3%B3%20PhD%20%C3%A9rtekez%C3%A9s%20\(1\).pdf](https://btk.ppke.hu/uploads/articles/7429/file/Risk%C3%B3%20PhD%20%C3%A9rtekez%C3%A9s%20(1).pdf)*
- Rusu, Viorel – *Episcopia Greco-catolică a Maramureșului în perioada 1940-1944, pro manuscripto, Cluj-Napoca, 2016, 57 p.*
- Rusu, Viorel – *Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului (1930-1948). Institutul de Istorie G. Bariț, Academia Română Filiala Cluj. Conducător științific: cercetător științific I Prof. Dumitru Suciu, Cluj-Napoca, 2018, 400 p.*

Documente editate:

- *** Actele Sinodului diecezan 1919 in *Curierul Creștin*, Gherla, 1919, I, nr. 1, pp. 1-8; *Curierul Creștin*, Gherla, 1919, I, nr. 2, pp. 12-13.
- *** Actele sinodului diecezan 1923 in *Curierul Creștin*, Gherla, 1923, V, nr. 9-10, pp. 51-64.
- *** Ambasciata di Romania presso la Santa Sede – *La Romania e la Santa Sede. Documenti diplomatici*, Vatican, Libreria editrice Vaticana, 2000.
- *** *Apelul greco-catolicilor din România pentru libertatea religioasă in Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1977, XVI, nr. 3-4, pp. 167-169.
- *** *Bulla Christifideles graeci in Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 13, pp. 391-404.
- *** *Cuvânt la înmormântarea Episcopului Ioan Dragomir*, in *Perspective*, Műnchen, 1986, IX, nr. 33, pp. 6-10.
- *** *Cuvântarea Sf. Părinte Paul al VI-lea adresată preoților greco-catolici români*, in *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1973, XII, nr. 2-3, pp. 1-3.
- *** *Documente de acum 25 de ani in Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1973, XII, nr. 2-3, pp. 10-27.

- *** Ministerul Afacerilor Externe. Direcția Arhivelor Diplomatice – *România – Vatican. Relații diplomatice I. 1920-1950*, București, 2003, Ed. Enciclopedică.
- *** *Pastorala către întregul cler și poporul credincios din provincia metropolitană*, în *Curierul Creștin*, Cluj, 1936, XVIII, nr. 24, pp. 159-163.
- *** *Pentru libertatea Bisericii Române Unite în Perspective*, Munchen, 1987, IX, nr. 35, pp. 73-75.
- *** *Procesul unui grup de spioni, trădători și complotiști în slujba Vaticanului și a Centrului de spionaj italian*, București, 10-17 septembrie 1951, București, Ed. de Stat pentru Literatură Științifică, 1952.
- *** *Reîntregirea Bisericii Românești din Ardeal. 3.*, București, Ed. Ministerului Cultelor, 1949.
- *** *Rezoluții și hotărâri ale C.C. al PMR 1948-1950*, București, Ed. PMR, 1951.
- *** *Sărbătorirea împlinirii a 10 ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române în Mitropolia Ardealului*, Sibiu, 1958, III, nr.11-12, pp. 915-933.
- *** „*Semnificația recentelor reveniri la sânul Bisericii noastre*”, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, 1958, III, nr.9-10, pp. 776-778.
- *** *Solemni Conventione in Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, Romae, 1930, XXII, nr. 9, pp. 381-386.
- *** *Tomos Agapis. Vatican-Phanar (1958-1970)*, Rome Istanbul, Typ. Poliglote Vaticane, 1971.
- Apan, Adrian – *Contribuții documentare privind situația unor instituții eclesiastice românești din perioada 1940-1944 în nord-vestul Transilvaniei*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Graeco-Catholica Varadiensis*, Oradea, 2003, XVIII, nr. 1, pp. 209-258.
- Apan, Adrian – *Documente inedite privind prezența la Roma a lui Aloisie Ludovic Tăutu*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Graeco-Catholica Varadiensis*, Oradea, 2000, XLV, nr. 2, pp. 207-213.
- Avram, Cosma – *Cununa*, în *Curierul Creștin*, Cluj, 1948, XXX, nr. 6, pp. 40-42 (15.III.1948). Vezi și Birtz Kierein Făgăraș 2008, p. 8.
- Banu, Florian (ed.) – *România și „războaiele minții”: manipulare, propagandă și dezinformare (1978-1989). Studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume de Florian Banu*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2013.

- Barta, Cristian (ed.) – *Învățămintul teologic greco-catolic din România interbelică față în față cu standardele pontificale. Rezultatele inspecției apostolice realizate în seminariile și școlile diecezane superioare de băieți de rit bizantin din România 1938. Ediție îngrijită de Cristian Barta, Ciprian Ghișa și Dumitru Petru*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2010.
- Băcanu, Petre Mihai – *Cum erau turnați „nereveniții”*, în *România Liberă*, București, 13.VII.2001, pp. 8-9.
- Bârlea, Octavian – *Biserica Română Unită în 1987*, fișier PDF, 65 p., accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2015/08/msgr-ddr-octavian-barlea-biserica-romana-unita-in-1987.pdf>.
- Bârlea, Octavian – *Pentru libertatea Bisericii Române Unite*, în *Perspective*, Munchen, 1987, IX, nr. 35, pp. 73-75.
- Bercea, Virgil (coord.) – *Alexandru cardinal Todea 100. Album omagial*, Oradea, Ed. Primus, 2012.
- Berindei, Mihnea; Dobrinu, Dorin; Goșu, Armand (coord.) – *Istoria regimului comunist din România. Documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, București, Ed. Humanitas, 2009.
- Berindei, Mihnea; Dobrinu, Dorin; Goșu, Armand (coord.) – *Istoria regimului comunist din România. Vol.II. Documente.Nicolae Ceaușescu (1965-1971)*, Iași, Ed. Polirom, 2012.
- Berindei, Mihnea; Dobrinu, Dorin; Goșu, Armand (coord.) – *Istoria comunismului din România. Volumul III. Documente. Nicolae Ceaușescu (1972-1975)*, Iași, Ed. Polirom, 2016.
- Birtz, Remus Mircea – *Din pregătirea pentru înfruntarea prigoanei. Cazul preotului Victor Lazăr (1911-1978) din arhidieceza Blajului*, în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 215-264.
- Birtz, Remus Mircea (coord.) – *In Memoriam P. Dr. József Denderle, OSChP (1911-2002)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2012, MMXII.
- Birtz, M., Kierein, M., Făgăraș, S. (ed.) – *Fărâme din prescursa prigoanei 1948-1990*, Claudiopolis (Cluj-Napoca), Ed. Napoca Star, 2008, MMVIII.
- Birtz, Remus Mircea, Kierein, Manfred (ed.) – *Alte fărâme din prescursa prigoanei (1948-1989)*, Claudiopolis Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2010, MMX.

- Birtz, Mircea, Kierein-Kuenring, Manfred (ed.) – *Voices from Ecclesia Militans in Czechoslovakia. Letters and Autographs*, Cluj-Napoca, Claudiopolis, Ed. Napoca Star, 2011, MMXI.
- Birtz, R.M.; Prunduș, S.A. (ed.) – *Correspondență PS Ioan Ploscaru – Pr. Dr. Silestru Augustin Prunduș*, in Birtz, Remus Mircea (coord.) – *Caietele OBSS II*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2001, pp. 211-243.
- Blasen, Philipe Henri – *L'Evêque Iuliu Hossu et Nicula: du mănăstire au monastère*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2011, LVI, nr. 2, pp. 33-116.
- Bodeanu, Denisa (ed.) – *O rază de speranță în întuneric. Ajutoarele primite din străinătate de cultele religioase din România în anii 80-90*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2018.
- Bota, Ioan – *Cererea episcopilor români uniți de repunere în drepturi a Bisericii Greco-Catolice Române: martie 1977*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, pp. 21-26.
- Bozgan, Ovidiu – *România versus Vatican. Persecuția Bisericii catolice din România comunistă în lumina documentelor diplomatice franceze*, București, Ed. Sylvi, 2000.
- Bucur, Ioan Marius – *Culpa de a fi greco-catolic. Procesul Episcopului Alexandru Rusu (1957)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega / Argonaut, 2015.
- Bucur, Ioan Marius; Stan, Lavinia – *Persecuția Bisericii Catolice în România. Documente din arhiva Europei Libere*, Ed.II, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2005.
- Catalan, Gabriel – *Documente despre colaborarea cu Securitatea a unor preoti romano-catolici, în frunte cu arhiepiscopul de Bucuresti, Ioan Robu, profesor doctor de teologie si morală*, postat în 3.IV.2015, pe blogul său <https://gabrielcatalan.wordpress.com/2015/04/03/documente-despre-colaborarea-cu-securitatea-a-unor-preoti-romano-catolici-in-frunte-cu-arhiepiscopul-de-bucuresti-ioan-robu-prof-dr-de-teologie-si-morala/>.
- Catalan, Gabriel – *Documente despre colaborarea cu Securitatea a unor preoti romano-catolici, în frunte cu arhiepiscopul de Bucuresti, Ioan Robu, profesor doctor de teologie si morală* in <https://gabrielcatalan.files.wordpress.com/2016/03/d-69-vol-71-robu-informator-si-biserica-romano-catolica.pdf>.

- Cârjă, Cecilia – *Românii greco-catolici și Episcopia de Hajdudorogh (1912). Contribuții documentare. Ediție, studio introductive și note de Cecilia Cârjă, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2009.*
- Cârja, Ion – *Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu în Senatul României Mari. Contribuții documentare, în Ruscu, Dan; Tuțu, Claudiu G. (coord) – Primul cardinal al românilor Iuliu Hossu eminentă personalitate a Bisericii și Neamului românesc, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2017, pp. 55-68.*
- Cesereanu, Ruxandra (ed.) – *Persecuție și rezistență. Vasile Cesereanu, un preot greco-catolic în dosarele de urmărire de către Securitate, Ed. I, Cluj-Napoca, 2016, Ed. Școala Ardeleană, ed.II, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2017.*
- Chertes, Ioan – *Cuvîntul Eparhiei Române Unite de Cluj-Gherla, în Adevărul, Cluj-Napoca, 1989, I, nr. 3, 25.XII., p. 3.*
- Cipăianu, George – *Catholicisme et communisme en Roumanie. 1946-1955. Une perspective diplomatique française, Cluj-Napoca, Ed. Fundației pentru Studii Europene, 2014.*
- Cipăianu, George – *Les diplomates français et la situation de l'Eglise catholique de Roumanie, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica, Cluj-Napoca, 2008, LIII, nr. 1, pp. 189-198.*
- Cipăianu, George – *Dimensiunea internațională a unui caz de solidaritate catolică: Monseniorul Vladimir Ghyka în închisorile comuniste din România, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 293-302.*
- Ciubăncan, Vasile – *Personalitatea episcopului auxiliar dr. Ioan Suciu – martir al Bisericii Române Unite cu Roma, în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948), Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 39-58.*
- Clop, Corneliu (ed.) – *Înmormântarea fratelui Traian Dorz (20-22 iunie 1989), Oradea, s.ed, 2011.*
- Comitetul Catolicilor Români – *Către toți catolicii români! în Europa și Neamul Românesc. Foaia Mișcării Române pentru Unitatea Europei, Milano, 1984, XIII, nr. 140, pp. 5-6.*
- Cornea, Doina – *Scrisori deschise și alte texte, București, Ed. Humanitas, 1991.*

- Cosmovici, Emanuel Apostol – „*Lichidarea*” Bisericii Greco-Catolice din România în 1948. Răspunsul Episcopatului, in *Caietele CNSAS*, București, 2016, IX, nr. 1-2 (17-18), pp. 79-163.
- (Cotoi), M.I. – *Iubite cititorule*, in *Mileniul Adorării*, București, 2008, III, nr. 7, pp. 3-4.
- Crihălmeanu, Florentin – *Un documento inedito – „Navem Christi”*, in Pop, Ioan Aurel et alii (coord.) – *Dal cuore dell'Europa. Omaggio al Professor Cesare Alzati per il compimento dei 70 anni*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2015, pp. 399-417.
- Cristea, Vasile – *Memoriul adresat de PS Vasile Cristea delegației oficiale a B.O.R. la Roma*, in *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1972, XI, nr. 2, pp. 1-4.
- Cristea, Vasile – *O întâmpinare in Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1973, XII, nr. 2-3, pp. 92-93.
- Cristescu, Maria Ionela – *În apărarea PS Ioan Dragomir și a episcopilor consacrați în clandestinitate. Scrisoare replică la cartea Reflecții și dezvăluiri de Pr. Simion Mesaroș*, București, 2004, Ed. CIN. 34 p. accesibilă la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/01/m-cristescu-2004.pdf>.
- Cristescu, Maria Ionela – *Sora Maria Clara (Ecaterina Laslău)*, in *Mileniul Adorării*, București, 2009, IV, nr. 9, pp. 50-51.
- Dumitriu-Snagov, Ion – *România și Vaticanul. Relații diplomatice (1918)*, București, s.ed., 1993.
- Dumitriu-Snagov, Ion – *România în diplomația Vaticanului 1939-1944*, ed. I, București, Ed. Garamond, 1991, ed.II, București, Ed. Europa Nova, 1999.
- Fătu, Mihai – *Dictatul de la Viena din 1940 și Biserica Românească din Nordul Transilvaniei (1940-1944). Documente*, Alexandria, Ed. Tipoalex, 2001.
- Gavrilă Ogoranu, Ion (editor) – *Episcopul Ioan Suciu în fața furtunii, Brazilii se frâng dar nu se îndoiesc VI*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2006.
- Gavrilă Ogoranu, Ion; Neagoe Pleșa, Elis; Pleșa, Liviu (ed.) – *Brazilii se frâng dar nu se îndoiesc*, vol.VII, Baia-Mare, Ed. Marist, 2007.

- Goma, Paul – *Cod „Bărbosul”. Documente din Arhivele Securității comentate de însuși autorul mărturiei „Culoarea curcubeului 77”*, Ed.II, Oradea, Ed. Fides et Ratio, 2015.
- Grigorescu, L. D. – *Propaganda ateistă cu vorba și cu palma*, în *Magazin istoric*, București, 1999, XXXIII, nr. 9, pp. 20-23.
- Guinlet-Lorinet, Sylvaine – *Bisericile din România în anii cincizeci, văzute de la Vatican*, în *Memoria, Revista gândirii arestate*, București, 2001, nr. 34 (1), pp. 62-69.
- Guțiu, George – *Scrisoare către Papa Ioan Paul al II-lea*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1993, IV, nr. 20 (90), p. 1.
- Guțiu, George – *Scrisoare pastorală*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1994, V, nr. 12-13 (106-107), p. 1.
- Hodor, Mădălin – *Lista surselor și persoanelor de influență ale Securității din America și Canada*, în <https://revista22.ro/70271179/lista-surselor-i-persoanelor-de-influen-ale-securitii-din-america-i-canada.html>, 15.V.2018.
- Hossu, Iuliu Cardinal – *Scrisori ultime din domiciliul forțat adresate arhiepiscopului Ioan Ploscaru din Lugoj*, *Transcrise de Preot Ic. Stavr. Linu Dragu Popian*, 1999, fișier PDF, 17 pagini, cuprinzând 10 scrisori din intervalul 1968-1970, accesibile la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2016/07/p-lino-popian-scrisori-i-hossu-catre-i-ploscaru.pdf>.
- Hulber, Maria (ed.) – *„În sfera tăcerii”. Richard Wurmbrand în dosarele Securității*, Oradea, Ed. Fides et Ratio, 2018.
- Ivașcu, Gabriel – *Episcopul Iuliu Hossu*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1970, IX, nr. 4, pp. 68-73.
- Kierein, M., Birtz, R.M. (ed.) – *Episcopul Ioan Ploscaru într-o prietenie epistolară de douăzeci de ani*, Cluj-Napoca Claudiopolis, Ed. Napoca Star, 2009, MMIX.
- Langa, C. – *Ultimele declarații în libertate ale Preasfințitului Iuliu Hossu date în fața Nunțiului Apostolic 28 Octombrie 1948*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2015, XXVI, nr. 1 (431), pp. 11-13.
- Langa, C.; Cosmovici, E. – *Episcopul Iuliu Hossu în lumina a trei documente din anii 1967-1970*, în *Viața Creștină*, 2016, XXVII, nr. 4(446), pp. 12-15.
- Langa, C.; Cosmovici, E. – *Cenzurat de Securitate „De vorbă cu episcopul Dr. Iuliu Hossu prezent la Marea Unire” – interviu din anul 1968, oprit de la publicare de către Securitate*, în *Ibidem*, 2017, XXVIII, nr. 7 (461), pp. 14-17.

- Laurian, August Treboniu – *Magazinu istoricu pentru Dacia publicatu de A. Treb. Laurianu, Tomul VII, fasciura 1, Vienna, Cu tipariulu veduvei lui J. Sollinger, 1851.*
- Léstyán Ferenc – *Az Erdélyi Szibéria Az erdélyi katolicizmus győzedelmes küzdelme a hitthűségért 1948-1989 (Siberia Ardeleană. Lupta victorioasă a catolicismului ardelean pentru loialitatea credinței), Alba-Iulia, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2003.*
- Man, Adrian – *În plină perioadă comunistă, demers oficial al Sf. Scaun pentru punerea în libertate a Bisericii Greco-Catolice din România, in Almanah calendar Viața Creștină Deșteptarea credinței 2007, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2007, pp. 59-70.*
- Median, Valeriu – *Episcopul vicar dr. Vasile Aftenie (1899-1950) în atenția serviciilor secrete 1945-1948 in Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948), Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 359-384.*
- Mesian, Alexandru – *File din viața mea. Vol. II – în arhivele Securității, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2018.*
- Mircea, Alexandru – *Libertatea religioasă la Conferința de la Madrid, in Perspective, München, 1981, III, nr. 3 (11), pp. 24-27.*
- Mitrofan, Ioan – *Gânduri împărtășite a episcopului Ioan Dragomir în corespondența trimisă preotului profesor dr. Ștefan Manciulea din Blaj, in Flori de crin, Șimleul Silvaniei, 2005, nr. 3, pp. 16-24.*
- Mitrofan, Ioan – *Gânduri împărtășite. I. Episcopul Ioan Ploscaru către Prof. Dr. Ștefan Manciulea. Corespondență inedită 1968-1984, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2002.*
- Mitrofan, Ioan – *Gânduri împărtășite. II. Episcopul Ioan Dragomir către Prof. Dr. Ștefan Manciulea. Corespondență inedită din anii 1970-1984, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2012.*
- Mitrofan, Ioan; Voina, Marius Alin – *Gânduri împărtășite. III. Episcopul Alexandru Todea către Prof. Dr. Ștefan Manciulea. Corespondență inedită din anii 1970-1984, Sibiu, Ed. Tehnomedia, 2013.*
- Moisin, Anton – *Lupta Păr. Octavian Moisin pentru drepturile Bisericii Române Unite cu Roma în prigoana comunistă, Sibiu, Ed. Imago, 2004.*

- Moraru, Constantin – *Ceaușescu la Sfântul Scaun*, în *Dosarele istoriei*, București, 2006, XI, nr. 1(113), pp. 39-48.
- Moraru, Constantin, Georgescu, Liviu-Daniel – *Dogme și icoane. Secretariatul CC al PMR în alertă*, în *Magazin istoric*, București, 1999, XXXIII, nr. 1, pp. 42-45.
- Nilles, Nicolaus – *Symbollae ad illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis in Terris Coronae S. Stephani*, 2 vol., Oeniponte (Innsbruck), Typ. Feliciani Rauch, 1885.
- P.T.- *Iuliu Hossu la 80 de ani, împiedicat* – în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1965, IV, nr.1, pp. 27-29.
- Pall, Francisc – *Inochentie Micu Klein. Exilul la Roma (1745-1768)*, 3 vol., Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, Centrul de Studii Transilvane, 1997.
- Paul VI – *Telegrame lui I. Hossu și Aron Marton*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1965, IV, nr. 2-3, pp. 35-36.
- Păcățian, Teodor V. – *Cartea de Aur. Luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana Maghiară*, vol. I, ed. I, Sibiu, «Tipografia», 1902, ed. II anastatică, Cluj-Napoca, Ed. Casa Cărții de Știință, 2016.
- Păiușan, Cristina; Ciuceanu, Radu – *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist 1945-1958*, vol.I., București, Ed. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2001.
- Pelin, Mihai (coord.) – *Cartea Albă a Securității, volumul I. 23 august 1944-30 august 1948*, București, Ed. SRI, Tip. Romcartexim, 1997.
- Petcu, Adrian Nicolae – *1948: Revenirea greco-catolicilor la ortodoxie. Noi informații din arhivele Securității*, în *Dosarele istoriei*, București, 2007, XII, nr. 1 (125), pp. 55-64.
- Petcu, Adrian Nicolae – *Ortodocșii și uniții în viziunea unui informator al Securității*, în *Dosarele istoriei*, București, 2003, VIII, nr. 9 (85), pp. 29-35.
- Pop, Ovidiu Horea – *Aspecte din perioada de ilegalitate a Bisericii Române Unite: cuvântări funebre ținute la înmormântarea pr. Prof. Dr. George Grecu (13 martie 1979)* în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Graeco-Catholica Varadiensis*, Oradea, 2009, LIV, nr.1, pp. 187-195.
- Pop, Romul (ed.) – *Correspondență inedită a episcopului Ioan Suciuc cu Maria Costin*, Baia-Mare, Ed. Eurotip, 2015.

- Pop, Romul (red.) – *Episcopia Greco-Catolică de Maramureș. 120 de ani de la nașterea Episcopului dr. Alexandru Rusu*, Baia-Mare, Ed. Scriptorium, 2004.
- Popa, Mircea – *Rezistența Bisericii Greco-Catolice și lupta ei pentru supraviețuire și afirmare*, in *Memoria. Revista gândirii arestate*, București, 2004, nr. 47-48 (3-4), pp. 53-63.
- Preda, Dumitru; Retegan, Mihai (ed.) – *Principiul dominoului. Prăbușirea regimurilor comuniste europene*, București, Ed. Fundației Culturale Române, 2000.
- Pușcaș, Vasile – *Transilvania și aranjamentele europene (1940-1944). Ediție, studiu introductiv și note de Vasile Pușcaș*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, 1995.
- R. – *Primul Cardinal Român. Eminența Sa Iuliu Hossu*, in *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1973, XII, nr. 1, pp. 1-4.
- Rusu, Alexandru – *Scrisori pastorale. Ediție îngrijită de Pr. Dr. George Marius Nicoară*, ed.II, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2018, pp. 92-95.
- Salcă, Alexandru – *Episcopul Martir Ioan Suci în vizorul Securității in Rusan*, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953. Mecanismele terorii*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1999, pp. 132-138.
- Salcă, Horia – *În slujba adevărului. Opinii și documente privitoare la Biserica Română Unită Greco-Catolică*, Brașov, Ed. Transilvania Expres, 2001.
- Sana, Silviu – *Rezistentul. Episcopul Dr. Iuliu Hirțea în documentele Securității (1947-1979)*, Oradea, Ed. Universității Oradea, 2014.
- Scarfe, Alan – *Dismantling a Human Rights Movement. A Romanian Solution*, in *Religion in Communist Lands*, Oxford, Keston College, 1979, VII, nr. 3, pp. 166-177.
- Senior – *Bulla Christifideles graeci a fost modificată*, in *Cultura Creștină*, Blaj, VIII, 1919, nr. 11-12, pp. 224-226.
- Silveșan, Marius; Răduț, Bogdan Emanuel – *Culte neoprotestante și drepturile omului. Un strigăt la Radio Europa Liberă (aprilie 1977)*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2014.
- Simedrea, Tit – *Patriarhia Română. Acte și documente*, București, Tip. Cărților Bisericești, 1925.

- Soica, Sergiu (coord.) – *Biserica Greco-catolică în perioada regimului comunist din România. Corespondența Episcopului Ioan Ploscaru 1968-1975*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013.
- Soica, Sergiu (coord.) – *Eparhia greco-catolică de Oradea și Securitatea în anul 1948*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2014.
- Soica, Sergiu; Buboii, Gabriel (ed.) – *Episcopul Ioan Bălan în dosarele Securității*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015.
- Soica, Sergiu (ed.) – *Cardinalul Alexandru Todea în dosarele Securității – note informative*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015.
- Soica, Sergiu (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității. Note informative*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016.
- Soica, Sergiu (coord.) – *Nicolae Brânzeu și dosarul său din arhiva CNSAS. Povestea unui eroism discret*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013.
- Sularea, Daniel; Cârja, Ion – *Episcopul Ioan Szabó și Sfântul Scaun. Corespondență (1874-1910). Ediție, studiu introductiv și note: Ion Cârja și Daniel Sularea*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2007.
- Știrban, Marcel – *Articole și comunicări III. Drumul spre oameni și închisori*, Cluj-Napoca, 1992, 20 p. dactilo (cota Bibliotecii Facultății de Istorie Cluj F 3570).
- Știrban, Marcel – 1964-1974 – *Un deceniu al luptei și speranțelor pentru recunoașterea libertății Bisericii Române Unite. Omagiu IPSS cardinal Alexandru Todea la împlinirea a 90 de ani*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 153-233.
- Știrban, Marcel – *Episcopul Iuliu Hossu în notele informative ale Siguranței și Securității (19147-1958)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1 – pp. 223-268.
- Știrban, Marcel; Știrban, Codruța Maria – *Din istoria Bisericii Române Unite. Biserică, Școală, Națiune III. Bibliografie și Documente*, Satu-Mare, Ed. Muzeul Sătmărean, 2008.
- Tatulici, Mihai (ed.) – *Revoluția Română în direct*, I, București, Ed. TVR, 1990.
- Tăutu, Al. L. – *Un document grav în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1965-1966, IV-V, nr. 4-1, pp. 1-11.
- Tăutu, Al. L. – *Preasfințitul Iuliu Hossu împlinește 50 de ani de episcopie în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1967, VI, nr. 4, pp. 1-7.

- Tăutu, Al. L. – *Vorbesc morții*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1966, V, nr. 2, pp. 1-9.
- Tismăneanu, Vladimir; Dobrinu, Dorin; Vasile, Cristian (ed.) – *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România Raport final*, București, Ed. Humanitas, 2007.
- Timbuș, Ioan – *Reflexii pe marginea unei corespondențe dintre cardinalul Iuliu Hossu și preotul Gabriel Ivașcu din Trenton, SUA*, în Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (editori) – *Volumul Simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013, pp. 241-249.
- Todea. Alexandru – *Luptele mele. Un strigăt în pustiu vreme de un pătrar de veac*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2003.
- Toma, Victor – *Din dosarele tribunalelor*, în *Deșteptarea Credinței*, Dej, 1991, II, nr. 1 (10), p. 12.
- Turcuș, Veronica – *La Nunziatura Apostolica in Romania sotto il terrore dei comunisti. Un episodio del maggio 1949*, în Pop, Ioan Aurel et alii (coord.) – *Dal cuore dell'Europa. Omaggio al Professor Cesare Alzati per il compimento dei 70 anni*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2015, pp. 377-384.
- Țărău, Liviu – *Percepții americane privind situația religioasă din România 1944-1946*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 2, pp. 3-18.
- Vancea, Ioan – *Pastorale și circulare 1865-1869. Ediție și studiu introductiv de Nicolae Bocșan și Mirela Andrei*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2003.
- Vasile, Cristian – *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist. Documente și mărturii*, Iași, Ed. Polirom, 2003.
- Vasile, Cristian – *Ierarhia greco-catolică sub teroare*, în *Dosarele istoriei*, București, 2003, VIII, nr. 9(85), pp. 35-38.
- Zubașcu, Ion – *Desființarea Bisericii Greco-Catolice în documentele Securității*, în Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 6. Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1998, pp. 685-694.

Dicționare biografice, Enciclopedii:

- ****Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist*, București, Ed. IBMBOR, 2009.
- Băințan, Valentin – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii Române Unite cu Roma din Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului (1948-1989)*, Baia-Mare, Ed. Gutinul, 1999.
- Bota, Ioan, Ionițoiu, Cicerone – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1945-1989). Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, Biserica Romano-Catolică*, Ediția III, Cluj-Napoca, Editura Viața Creștină, 2001.
- Caravia, Paul (coord.) – *Biserica întemnițată. România. 1944-1989*, București, Institutul pentru Studiul Totalitarismului, 1998.
- Caravia, Paul; Constantinescu, Virgil; Iloaie, Ștefan – *Mărturisitori după gratii*, Cluj-Napoca, Ed. Arhiepiscopiei, 1995.
- Comșa, Nicolae; Seiceanu, Tudor – *Dascălii Blajului 1754-1948. Cuvânt înainte de Ion Brad*, București, Ed. Demiurg, 1994.
- Diac, Iosif (coord.) – *Franciscani în zeghe*, Ed.II, Roman Ed. Serafica, 2015.
- Ferenczi, Sándor – *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára (Catalogul istoric al preoților arhiecezei de Alba-Iulia / Transilvania)*, Budapest, Kolozsvár, Ed. Szt. István, Verbum, 2009.
- Gabor, Iosif; Simon, Iosif – *Necrolog 1600-2000*, Iași, Ed. Presa Bună, 2001.
- Hetény Varga, Károly – *Papi sorsok a horog-kereszt és a vörös csillag árnyékában.II. Kalocsa-Bács, Csanád, Erdély, Nagyvárad (Soarta preoților în umbra svasticii și a stelei roșii. II. Kalocsa-Bács, Cenad, Ardeal, Oradea)*, Abaliget, Ed. Lámpás, 1994.
- Ionițoiu, Cicerone – *Tombes sans croix. Genocide en Roumanie. Tome 1*, Freiburg, Ed. Coresi, 1985.
- Ionițoiu, Cicerone – *Morminte fără cruce. Contribuții la cronica rezistenței românești împotriva dictaturii comuniste. Volumul II*, Freiburg, Ed. Coresi, 1983.
- Ionițoiu, Cicerone – *Morminte fără cruce. Contribuții la cronica rezistenței românești împotriva dictaturii. Vol.III*, Freiburg, Ed. Coresi, 1985.
- Ionițoiu, Cicerone – *Preoți Greco-Catolici*, fișier PDF, 14 pag., pp. 8-9, accesibil la http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/biserici/preoti_greco_catolici_6/preoti_greco_catolici_6.pdf.

- Ionițoiu, Cicerone – *Victimele terorii comuniste. Arestați, întemnițați, uciși. Dicționar*, în 12 volume: I.A-B, București, Ed. Mașina de Scris, 2000–XII. București, Ed. Mașina de Scris, 2010.
- Ionițoiu, Cicerone, Bota, Ioan – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1945-1989). Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, Biserica Romano-Catolică*, Ediția III, Cluj-Napoca, Editura Viața Creștină, 2001.
- Ionițoiu, Cicerone, Manea, Vasile – *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948-1989). Biserica ortodoxă..* Ediția a-II-a, Cluj-Napoca, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 1998.
- Manolescu, Florin – *Enciclopedia Exilului literar românesc. 1945-1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații*, București, Ed. Compania, 2003.
- Moisin, Anton – *Christos în temnițele românești. Partea I*, Sibiu, Ed. Imago, 2002.
- Moisin, Anton – *Martirologiul Românesc. Volumul I*, Sibiu, Ed. Imago, 2004.
- Oprea, Marius – *Rezistența anticomunistă – cazuri între anii 1964-1989*, în Rusan, Romulus (coord.) – *O enigmă care împlinește 7 ani. Timișoara 1989-1996.*, București, Fundația Academia Civică, 1997, pp. 18-30.
- Păcurariu, Mircea – *Dicționarul teologilor români*, ed. I, București, Ed. Univers Enciclopedic, 1996.
- Pelin, Mihai – *Opisul emigrației politice. Destine în 1922 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din Arhivele Securității*, București, Ed. Compania, 2002.
- Popa Andrei, Mirela (coord.); Covaci, Diana; Sima, Ana Victoria; Bedecan, Mihaela; Dan, Aurelia; Balogh, Iosif Marin – *Canonici, profesori și vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918). Dicționar*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2013.
- Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente – *Cei 12 Episcopi martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1998.
- Reissinger, László András; Kosztin, Péter (coord.) – *A kolozsvári piarista öregdiakok emlékkönyve (Albumul vechilor elevi ai piaristilor clujeni)*, Kolozsvár (Cluj), s.ed, 1992.
- Sigmirean, Cornel – *Intelectualitatea ecleziastică – Preoții Blajului (1806-1948)*, Târgu-Mureș, Ed. Universității Petru Maior, 2007.
- Soica, Sergiu – *Clerici ai Eparhiei Greco-Catolice de Oradea în detenție sub regimul comunist din România*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2014.

Soica, Sergiu – *Martiri și mărturisitori sub regimul comunist. Eparhia greco-catolică de Lugoj, Tg. Lăpuș*, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013.

Toader, Tiberiu – *Revista înțelepciunii Blajului „Cultura Creștină” 1911-1926 1936-1944. O incursiune bibliografică*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2010.

Memorialistică:

*** *Confesiunile elitei comuniste. România 1944-1965. Rivalități, represiuni, crime – Arhiva Alexandru Șiperco*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2015.

*** *Un interviu cu privire la situația Bisericii Unite din Țară*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1968, VII, nr. 4, pp. 109-112.

*** *Interviu cu Maria Papadopol în Mileniul Adorării*, București, I. 2013, VI, nr. 13, pp. 47-49; II. 2014, VII, nr. 14, pp. 103-105.

Amzăr, Dumitru Cristian – *Jurnal berlinez. Ediție îngrijită de Dora Mezdrea și Dinu D. Amzăr*, București, Ed. România Press, 2005.

Andercău, Vasile – *Adevăruri trăite*, Ed. I, Roman, ed. Serafica, 2005.

Andreicuț, Andrei – *S-au risipit făcătorii de basme*, Alba Iulia, Ed. Reîntregirea, 2001.

Antohe, Ion – *Răstigniri în România după Ialta*, București, Ed. Albatros, 1995.

Arieșan, Grigore Gavril – *Și eu am supraviețuit clandestinității*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 7-16.

Arieșan, Grigore Gavril – *Din istoria Ordinului Sfântul Vasile cel Mare din România. Studiu de caz: perioada 1945-1948. Note personale*, în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 21-24.

Bădescu, T.V. – *Cultură și Ecumenism. Convorbiri cu Iosif Constantin Drăgan. în Europa și Neamul Românesc. Foaia Mișcării Române pentru Unitatea Europei*, Milano 1987, XVI, nr. 185, pp. 13-16.

Bercea, Virgil (coord.) – *Cardinalul Todea. Omagiu. Centenarul nașterii*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2012.

- Boilă, Ioan Z. – *Ziduri cu ferestre spre cer. Amintiri și gânduri din gulagul comunist*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2004.
- Boilă, Matei – *Gratii luminând*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2004.
- Bolchiș Tătaru, Teresia – *Țara Oașului în memorii acum trei sferturi de veac*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2016.
- Bodea, Gheorghe – *I.V. Stalin, Petre Groza și desființarea Bisericii Greco-Catolice din România, 1948*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIV, nr. 1, pp. 103-108.
- Boldur, Lătescu, Gheorghe – *PS Justin Ștefan Paven*, in *Mileniul Adorării*, București, 2005, I, nr. 1, p. 49.
- Boroș, Ioan – *Memorialistica. Studiu introductiv, ediție și note de Valentin Leu, Nicolae Bocșan, Ion Cârja, Costin Feneșan, Cristian Sabău*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2012.
- Bota, Ioan – *12 august 1956 O manifestare publică a Bisericii Greco-Catolice clandestine. Un document și o mărturie*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2007, LII, nr. 1, pp. 127-138.
- Bota, Ioan M. – *Două vizite clandestine la episcopii Iuliu Hossu (Căldărușani 1969) și Alexandru Todea (Reghin 1972)*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 17-24.
- Both, Nicolae – *Confesiune*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2014.
- Botiza, Ioan Vasile – *„...la 40 de ani după evenimente, pentru cei ce nu le-au cunoscut...”* in *Almanah calendar Deșteptarea Credinței*, 2004, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2004, pp. 24-37.
- Botiza, Ioan Vasile – *Patruzeci de ani (1948-1988). Contribuție memorialistică la o istorie a Bisericii Catolice de rit bizantin român*, Cluj-Napoca, 1988, fișier PDF, 160 p., accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/12/preot-ioan-vasile-botiza-memorii-1948-1989.pdf>.
- Brânzeu, Nicolae – *Jurnalul unui preot bătrân. Ediție, prefață și note de Pia Brânzeu și Luminița Wallner-Bărbulescu. Cuvânt înainte de Claudiu T. Arieșan*, Ed. II, Timișoara, Ed. Eurostampa, 2011.
- Brânzeu, Nicolae – *Memoriile unui preot bătrân. Ediție, prefață și note de Pia Brânzeu*, Timișoara, Ed. Marineasa, 2008.
- Brotea, Gema – *Pr. Dr. Aurel Leluțiu in Mileniul Adorării*, București, I. 2011, VI, nr. 11, pp. 41-42; II. 2012, VI, nr. 12, pp. 47-48; III. 2013, VI, nr. 13, p. 64.

- Buzilă, Boris – *În prezența stăpânilor. Treizeci de ani de jurnal secret la România Liberă*, București, Ed. Compania, 1999.
- Carmilly-Weinberger, Moshe – *Drumul vieții*, Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, 1996.
- Chelaru, Rodica – *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, București, Ed. Curtea Veche, 2001.
- Ciachir, Dan – *Evocări bisericești*, București, Ed. Lumea credinței, 2018.
- Ciorogaru, Roman – *Zile trăite de Roman R. Ciorogaru, Episcopul Orăzii*, Oradea, Tip. Diecezană, 1926.
- Cornea, Doina – *Contribuții ale intelectualilor la susținerea Bisericii Române Unite după 1948 (cazul Doinei Cornea)*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 63-68.
- Cornea, Doina – *Fașa nevăzută a lucrurilor (1990-1994). Dialoguri cu Rodica Palade*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1999.
- Cornea, Doina – *Libertate?*, București, Ed. Humanitas, 1992.
- Cosmovici, Horia – *Monseniorul. Amintiri și documente din viața Monseniorului Ghika în România*, Ed. II, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011.
- Cosmovici, Emanuel – „Mă voi transforma într-o rugă neîntreruptă”. *File din jurnalul Helgăi Cosmovici in Rusan, Romulus (ed.) – Analele Sighet 8. Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 2000, pp. 538-552.
- Cotoi, Maria Ionela – *Bucuria martiriului. PS Vasile Aftenie*, in *Mileniul Adorării*, București, 2010, V, nr. 10, p. 49.
- Curticeanu, Silviu – *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Ed. Albatros, 2000.
- Danubia, Hélène (Mihalovici, Eugenia) – *Ils ont voulu tuer l'Homme*, Paris Fribourg, Ed. Saint-Paul, 1992.
- Dăianu, Ilie (Elie) – *Însemnări din închisoare și exil (1917-1918). Ediție îngrijită de Valentin Orga, Maria Aldea, Cosmin Budeancă*, 2 vol., I, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2002, vol. II, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2003.
- Dragomir, Ioan – *Fragmentele autobiografice in Mileniul Adorării. Revistă editată de Congregația Inimii Neprihănite*, București, 2005, I, nr. 1, p. 44; 2006, II, nr.2, p. 36; 2006, II, nr. 3, p. 33; 2006, II, nr. 4, p. 30; 2007, II,

- nr.5, pp. 27-28; 2007, II, nr. 6, p. 30; 2008, III, nr.7, pp. 34-35; 2008, III, nr. 8, pp. 34-35; 2009, IV, nr.9, pp. 32-33; 2010, V, nr. 10, p. 36; 2011, VI, nr. 11, pp. 39-40; 2012, VII, nr. 12, pp. 44-45.
- Dumitriu-Snagov, Ion – *Documente inedite. Cardinalul Iuliu Hossu*, in *Magazin Istoric*, 1993, XXVII, nr. 12, pp. 36-39.
- Făgăraș, Sabin – *L’Insegnamento teologico clandestino a Cluj-Napoca tra gli anni 1969-1990*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2006, LI, nr.1, pp. 51-60.
- Făgărășan, Margareta – *Omul trece, faptele rămân in Mileniul Adorării*, București, 2011, VI, nr. 11, p. 54.
- Făgărășan, Margareta – *O stea pe cerul României. Preasfințitul Ioan Dragomir*, in *Mileniul Adorării*, București, I. 2007, II, nr. 5, pp. 28-29, II. 2007, II, nr. 6, pp. 30-31; III. 2008, III, nr. 7, p. 36; IV. 2008, III, nr. 8, p. 35; V. 2010, V, nr. 10, p. 38; VI. 2011, VI, nr. 11, p. 40; VII. 2012, VI, nr. 12, p. 45; VIII. 2013, VI, nr. 13, pp. 62-63.
- Frișan, Vasile – *In memoriam Cardinal Alexandru Todea*, in *Almanah calendar Deșteptarea Credinței*, 2004, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2004, pp. 51-56.
- Gheorghițoiu, Vasilica – *Amintiri despre Unchiul B. Împreună am descoperit bogăția ritului oriental*, in *Mileniul Adorării*, București, 2005, I, nr. 1, p. 48.
- Godó, Mihai – *Iezuit. Nu câinele comuniștilor. Surîsul nedeținutului*, Oradea, Ed. Ratio et Revelatio, 2014.
- Grecu, Sorin – *Ioan M. Bota, preotul și profesorul. Un bărbat a cărei viață s-a identificat cu destinul centenar al României*, in *Gazeta de Cluj*, Cluj-Napoca, 2018, nr. 850, pp. 8-9.
- Gordan, Vasile – *The Giant of Căldărușani*, in *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1976, XV, nr. 1-2, pp. 131-136.
- Grossu, Sergiu – *M’am luptat lupta cea bună*, București, Ed. Vremea, 2007.
- Hossu, Iuliu – *Credința noastră este viața noastră – Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003.
- Ioanid, Ion – *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, Ed.I, vol.I, București, Ed. Albatros, 1991, vol.II, București, Ed. Albatros, 1991, vol. III, București, Ed. Albatros, 1992.

- Ivan, Sabin – *Anchetat, anchetator*, București, Ed. Topaz, 1993.
- Kräuter, Franz – *Erinnerungen an Bischof Pacha. Ein Stück Banater Heimgeschichte*, Bukarest, ADZ Vlg, 1995.
- Langa, Tertulian – *Aspecte puțin cunoscute din viața de catacombă a Bisericii Române Unite (Greco-Catolică)* in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 131-134.
- Langa, Tertulian – *Episcopii Vasile Aftenie și Ioan Suciu, martiri ai represiunii comuniste*, in Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 59-63.
- Langa, Tertulian – *Maraton 1948. Joia mare 1948*, in *Memoria. Revista gândirii arestate*, București, s.a., nr. 21, pp. 117-125.
- Langa, Tertulian – *Trăind și supraviețuind sub ateismul comunist*, in *Memoria. Revista gândirii arestate*, București, 2005, nr. 50 (1), pp. 70-76.
- Langa, Tertulian – *Trecând pragul tăcerii. O carte document*, Ed.II, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2009.
- Langa, Tertulian – *Trecând pragul tăcerii. O carte document*, Ed. III, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011.
- Lascu, Viorica – *Am fost martor al acelor zile*, in Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 65-67.
- Lascu, Viorica – *Exilul intern al profesorului Alexandru Borza*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 25-28.
- Lascu, Viorica – *Mărturia unui evreu despre persecutarea Bisericii Române Unite*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIV, nr. 2, pp. 123-126.
- Laslău, Clara Catrina – *Despre procesul Nunțiatunii Apostolice*, in *Memoria. Revista gândirii arestate*, București, s.a., nr. 26, pp. 109-118.
- M.I. (Cotoi, Maria Ionela) – *Arhiepiscopul ad personam George Guțiu (Vaidei, 30.III.1924-8.V.2011 Cluj-Napoca). Oaspete clandestin al castelului din Obreja*, in *Mileniul Adorării*, București, 2011, VI, nr. 11, pp. 44-45.
- M.I. (Cotoi, Maria Ionela) – *Sora Maria Ernesta. Un suflet mare și discret*, in *Mileniul Adorării*, București, 2011, VI, nr. 11, pp. 51-52.

- M.I. (Cotoi, Maria Ionela) – *Adevăr și adevăruri pentru Anul Credinței*, în *Mileniul Adorării*, București, 2012, VII, nr. 12, pp. 74-75.
- M. Ionela (Cotoi, Maria Ionela) – *Portretul unui confesor model* (Pr. A. Leluțiu), în *Mileniul Adorării*, București, 2014, VII, nr. 14, pp. 58-61.
- Man, Adrian (coord.) – *Părintele Simion Man, crâmpoie din viața sa*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013.
- Matei, Alexandru – *De două ori sub directa incidență a Decretului din 1 decembrie 1918 – Mărturisirile întârziate ale unui laic*, în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 69-93.
- Maxim, Athanasie – *Memorii*, Baia-Mare, Ed. Scriptum, 2009.
- Mazilu, Dumitru – *Revoluția furată. Memoriu pentru Țara mea*, Munchen, Ed. Cozia Ed-Co, 1991.
- Menges, Hieronymus; Cosmovici, Emanuel – *Mărturia Pr. Hieronymus Menges despre Monseniorul Vladimir Ghika la Uranus și la Jilava*, fișier PDF, 33 p. accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/01/cosmovici-menges-ghika.pdf>.
- Mesaroș, Simion – *Episcopul Dr. Ioan Dragomir. In memoriam*, Baia-Mare, Ed. Scriptum, 2005.
- Mesaroș, Simion – *Flagrant în Coplean*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 29-36.
- Mesaroș, Simion – *Reflecții și dezvăluiri*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2004.
- Mesaroș, Simion – *Memorii. Râvna Casei Tale mă mistuie*, Baia-Mare, Ed. Marist, 2016.
- Mesian, Alexandru – *File din viața mea*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2015.
- Mesian, Alexandru (coord.) – *In Memoriam Arhiepiscopul Ioan Ploscaru. Evocări și amintiri*, Timișoara, Ed. Signata, 2001.
- Miclea, Teodor – *Nu mi-am trădat preoția*, în *Memoria. Revista gândirii arestate*, București, s.a., nr. 15, pp. 56-65.
- Micu, Dumitru – *Arhiepiscopul Ioan Chertes (1911-1992)*, în *Mileniul Adorării*, București, I. 2012, V, nr. 12, p. 46; II. 2013, VI, nr. 13, p. 63.

- Mitrofan, Ioan – *Amintiri care dor. Reflecții și rememorări legate de prietenia cu Ioan (+Andrei) Andreicuț pe marginea cărții „S-au risipit făcătorii de basme”*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2002.
- Mitrofan, Ioan – *Surorile din Congregația Maicii Domnului – Alba-Iulia 1950-2005*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2007.
- Moisin, Anton – *Episcopul român unit cardinal Iuliu Hossu. Mărturisirea sa pentru credință*, Sibiu, Ed. Imago, 2002.
- Moisin, Anton – *Lupta spirituală a familiei Moisin de Hunedoara în cadrul centrului de rezistență bisericească din capela Catacombă Română Unită Victoria – Munții Făgăraș, între anii 1952-1989*, Sibiu, Ed. Imago, 2006.
- Moisin, Anton (ed.) – *Mărturia Părintelui Gheorghe Radeș despre marea prigoană contra Bisericii Române Unite*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2010.
- Moisin, Octavian – *Rezistența greco-catolică din Victoria*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 37-40.
- Moldovan, Ion – *Centenarul Episcopului Ioan Suciu (1907-2007). Mărturii*, in *Calendarul de la Blaj*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2007, II, pp. 133-140, 201-207.
- Moldovan, Ion – *Cardinalul Alexandru Todea. In memoriam*, Ed. Buna Vestire, Blaj, 2002.
- Neamțu, Traian Mihai – *De ce Doamne?*, Ed. II, Baia-Mare, Ed. Cornelius, s.d.
- Netzhhammer, Raymund – *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase. Ediție realizată de Nikolaus Netzhhammer în colaborare cu Krista Zach*, 2 vol., București, Ed. Academiei Române, 2005.
- Nicula, Alexandru – *Cristos răstignit a doua oară? Culegere de articole editoriale publicate în revista „Deșteparea Credinței” din Dej în perioada martie 1990-decembrie 2002*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003.
- Nicula, Alexandru – *În memoria persoanei luminoase și sfinte: Preotul Dumitru Sălăjan, prelat papal și fost vicar general al Episcopiei de Lugoj*, in *Almanah calendar Deșteparea credinței* 2003, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003, pp. 44-47.
- Oprea, Marian; Patrichi, Viorel – *În culisele Securității, cu și fără generalul Pleșiță*, București, Ed. Lumea Magazin, 2004.

- Palcu, Ovidiu – *Renașterea Bisericii Durerii. Cartea Albă a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică după 1990. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Dimitrie Poptămaș*, Târgu-Mureș, Tip. Intermedia Group, 2011.
- Papadopol, Maria – *Cum am cunoscut-o pe Sora Ionela*, in *Mileniul Adorării*, București, 2011, VI, nr. 11, pp. 69-70.
- Patrichi, Viorel – *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță*, București, Ed. Ianus Info SRL, 2001.
- Paven, Justin – *Infernul Pitești*, in *Memoria. Revista gândirii arestate*, București, I, nr. 21, pp. 81-87, II. Nr. 22, pp. 64-72, III. Nr. 23, pp. 66-74, IV. Nr. 24, pp. 62-67.
- Paven, Justin Ștefan – *Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?*, București, Ed. Ramida, Majadahonda, 1996.
- Pătrașcu, Gheorghe – *Memorialul rezistenței*, in Rusan, Romulus (ed.) – *Memoria închisorii Sighet*, Ed. II, București, Fundația Academia Civică, 2003, pp. 143-149.
- Pătrașcu, Gheorghe – *Zile de încercare și de har. Amintiri din închisoare*, Ed. Serafica, Roman, 2002.
- Peteu, Camil, OSBM – *Biserica din casa lui Matei Boilă*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 141-143.
- Pintori, Eraldo – *Carcerato in Romania*, Assisi, Ed. La Salette, 1992.
- Ploscaru, Ioan – *Bucurii și speranțe*, Timișoara, Ed. Helicon, 1998.
- Ploscaru, Ioan – *Desființarea Bisericii Greco-Catolice*, in Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 6. Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1998, pp. 679-684.
- Ploscaru, Ioan – *Lanțuri și teroare*, Ed. I, Timișoara, Ed. Signata, 1993, 481 p.; Ed. II, 1994, 362 p. (adăugită).
- Pop, Gheorghe – *Împreună cu foști colegi teologi de Oradea în rezistența Bisericii Române Unite, Greco-Catolice din Maramureș (1948-1989)* in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2009, LIV, nr. 3, pp. 143-147.
- Pop Grigore – *Mie așa mi s-a întâmplat*, in *Deșteptarea Credinței*, Dej, 2018, XXIX, I/ nr. 1-3 (317-319), pp. 18-23; II/ nr. 4-6 (320-322), pp. 3-9.

- Pop, Iosif – *Credință și apostolat. Memorii*, Târgu-Mureș, Fundația Culturală « Vasile Netea », 2004.
- Pop, Romul – *Altfel de memorii*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011.
- Popa, Eugen – *Învinșii pot fi învingători*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 2, pp. 137-140.
- Popa, Eugen – *Nu am avut dreptul să votez*, in *Analele Sighet 3-Anul 1946 – începutul sfârșitului. Coord. Romulus Rusan*, București, 1996, Ed. Fundației Academia Civică, pp. 554-557.
- Popa, Eugen – *Oameni și oameni*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2003, XLVIII, nr. 1, pp. 103-108.
- Popian-Linus, Cătălin – *I 24 giorni della fuga*, Ed.II, Udine, Ed. Il Segno, 1997.
- Popian, Cătălin Linus – *Monseniorul Dumitru Sălăgean*, fișier PDF 5 pagini, accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/01/c-popian-msgr-salagean.pdf>.
- Popian, Lino Dragu – *Papa Woityła, io e Gigi (Ricordi con Karol Wojtyła) 1973-2005*, 2010, 42 pag. PDF, accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2016/07/p-lino-popian-ricordi-con-karol-wojtyla-2010.pdf>.
- Prunduș, Silvestru Augustin – *Dilemă rezolvată*, in Dan, Rodica Ana; Moraru, Valeria Gemma (coord.) – *Onisie Morar – o credință, un drum, o viață*, Cluj-Napoca, Ed. Renașterea, 2000, pp. 57-62.
- Prunduș, Silvestru Augustin – *Evocarea figurii luminoase, la 25 de ani de la moarte, a celui ce a fost Cardinalul Dr. Iuliu Hossu – aniversare la Mlaș, Bistrița-Năsăud, 1970 – 28 mai – 1995*, in *Almanah calendar Deșteptarea Credinței*, 2004, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2004, pp. 40-49.
- Rațiu, Alexander; Virtue, William – *The Stolen Church. Martyrdom in Communist Romania*, Huntington, Indiana, Our Sunday Visitor Inc., 1979.
- Rațiu, Alexandru – *Biserica furată. Martiriu în România comunistă*, Cluj-Napoca, Ed. Argus, 1990.
- Rațiu, Alexandru – *Două scrisori*, in Rusan, Romulus (ed.) – *Memoria închisorii Sighet*, Ed. II, București, Fundația Academia Civică, 2003, pp. 113-141.
- Roșca, Ioan – *Cardinalul Todea a fost un biruitor* in *Almanah calendar Deșteptarea Credinței*, 2003, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003, pp. 20-24.

- Rus, Cristian – *Viața tatălui trăită în ochi de copil*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2009.
- Sav, Vasile – *De vorbă cu Părintele Liviu Pandrea*, in *Tribuna*, Cluj-Napoca, 1995, VII, nr. 2146, p. 3, 9.
- Sociu, Ioan – *Mărturii din dieceză*, in *Dialog Teologic. Revista Institutului Teologic Romano-Catolic din Iași*, Iași, 2003, VI, nr. 11, pp. 74-76.
- Sopon, Ioan Vasile – *O viață schimbată: teologul Ioan Vasile Sopon*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 113-118.
- Steinhardt, Nicolae – *Jurnalul fericirii*, Ed.I, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1991.
- Surdu, George – „*Toți care am semănat în lacrimi, vom secera în bucurie*” in Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 8. Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 2000, pp. 170-178.
- Szőke, János – *Göröngyös úton (Pe drumul cu hârtoape)*, Budapest, Kolozsvár, Ed. Gloria și Don Bosco, 1993.
- Șerban, Ioan – *Procesul din Vinerea Mare*, Târgu-Mureș, Ed. Mediaprint, 2000.
- Șerbulescu, Andrei – *Monarhia de drept dialectic*, București, Ed. Humanitas, 1991.
- Trif, Emilia – *Sora Ernesta, mamă și profesoară*, in *Mileniul Adorării*, București, 2011, VI, nr. 11, pp. 53-54.
- Velea, Gheorghe – *Amintiri despre Episcopul Dr. Ioan Dragomir*, in *Flori de crin, Șimleul Silvaniei*, 2005, nr. 3, pp. 10-14.
- Velicu, Dudu – *Biserica Ortodoxă Română în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice*. Vol. I 1945-1947, București, Arhivele Naționale ale României, 2004, Vol.II 1948-1959, București, Arhivele Naționale ale României, 2005.
- Visky, Ferenc jr. (coord.) – *Prizonierii speranței. Mărturii ale celor închiși pentru credință*, Cluj-Napoca, Ed. Koinonia, 2002.
- Voicu, Angela – *Sora Maria Ernesta, un suflet de apostol*, in *Mileniul Adorării*, București, 2011, VI, nr. 11, p. 55.
- Voicu, Mihăilă; Voicu, Angela – *Pr. Gheorghe Seicean (1908-2002). Un preot cu aură de sfânt*, in *Mileniul Adorării*, București, I. 2007, II, nr. 6, pp. 32-33; II. 2008, III, nr. 7, p. 38; III. 2008, III, nr. 8, p. 37.

Wurmbrand, Richard – *Adu-ți aminte de frații tăi*, București, Ed. Stephanus, 1995.

Zilber, Herbert Belu – *Actor în procesul Pătrășcanu. Prima versiune a memoriilor lui Belu Zilber*, București, Ed. Humanitas, 1997.

Șematisme și anuare pontificale:

*** – *Eparhia Română Unită cu Roma, Greco-catolică, de Cluj-Gherla. Anuar 2012. Apare cu binecuvântarea P.S. Episcop Dr. Florentin Crihălmeanu*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2012.

Annuario Pontificio per l'anno 1963, Città del Vaticano, Tipografia Poliglota Vaticana, 1963.

Annuario Pontificio per l'anno 1988, Città del Vaticano, Tipografia Poliglota Vaticana, 1988.

Prunduș, Silvestru Augustin; Goția, Anton – *Schema de organizare a Diecezei de Cluj-Gherla (Șematismul)*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1990, I, nr. 6, supliment.

Schematismus venerabilis cleri neo-erectae dioecesis Szamos-Ujváriensis gr. Rit. Cath. Pro anno a Christo nato 1867, Szamos-Ujvárini, Typis Typographiae Dioecesanae, 1867.

Schematismus cleri dioecesis Samosuváriensis Graeci ritus catholicorum pro anno a Christo nato MDCCCC, Samosujvárini, Typis Typographiae Dioecesanae 1900.

Șematismul veneratului cler al eparhiei române unite de Cluj-Gherla, pe anul Domnului 1932, dela înființarea episcopiei anul 79, dela noua arondare a Eparhiei de Cluj-Gherla anul 2, dela Sfânta Unire a Românilor cu Sfânta și Apostolica Biserică a Romei anul 232, Gherla, Tip. Diecezana, 1932.

Șematismul Eparhiei Greco-Catolice Române de Cluj-Gherla pentru anul 1941, Kolozsvár-Cluj, Tip. „Diecezană”, 1941.

Șematismul Eparhiei Greco-catolice Române de Cluj-Gherla pe anul mântuirii 1947, dela unirea Românilor cu Biserica Romei anul 247, dela înființarea episcopiei anul 94, dela mutarea scaunului episcopesc anul 17. La împlinirea a 30 ani de episcopat a I.P.S.S. Dr. Iuliu Hossu, Chiriarhul eparhiei, Cluj, Tip. Diecezana, 1947.

Tintelecan, Petrică Daniel (coord.) – *Șematismul Eparhiei de Cluj-Gherla Claudiopoli – Armenopoli. La 150 de ani de la întemeiere*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003.

Bibliografie generală:

***"Sovietizarea Nord-Vestului României 1944-1950", Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1996.

Bodea, Gheorghe – *O pagină dureroasă, puțin cunoscută, din istoria Maramureșului*, in *Acta Musei Napocensis*, Cluj-Napoca, 1984-1993, XXVI-XXX, vol.II Istorie, pp. 387-415.

Boilă, Matei – *În speranța repunerii lui Hristos ca unic Domn al societății românești*, 2 vol., București, Ed. Maritain, 2011.

Bucur, Ioan-Marius – *Considerații privind politica religioasă a guvernului Groza 1945-1947*, in *Analele Sighet 5: Anul 1947 – căderea cortinei*. Coord. Romulus Rusan, București, Ed. Fundației Academia Civică, 1997, pp. 343-352.

Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *După 25 de ani. Evaluări și reevaluări istoriografice privind comunismul*, Iași, Ed. Polirom, 2017.

Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Forme de represiune în regimurile comuniste*, Iași, Ed. Polirom, 2008.

Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Identități sociale, culturale, etnice și religioase în comunism* Iași, Ed. Polirom, 2015.

Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Iași, Editura Polirom, 2009.

Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Stalinizare și destalinizare. Evoluții instituționale și impact social*, Iași, Ed. Polirom, 2014.

Buzatu, Gheorghe – *Războiul mondial al spionilor (1939-1998)*, Iași, Ed.BAI, 1991.

Ceaușescu, Nicolae – *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste. Rapoarte, cuvântări, articole, ianuarie 1968-martie 1969*, București, Ed. Politică, 1969.

Deletant, Dennis – *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și dizidență în România anilor 1965-1989*, București, Ed. Humanitas, 1998.

- Deletant, Dennis – *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu Dej și statul polițienesc, 1948-1965*, Iași, Ed. Polirom, 2001.
- Dobeș, Andrea; Ciupea, Ioan – *Decapitarea elitelor. Metode, mijloace, mod de acțiune*, in Rusan, Romulus (ed.) – *Memoria închisorii Sighet*, Ed. II, București, Fundația Academia Civică, 2003, pp. 159-322.
- Fătu, Mihai; Mușat, Mircea (coord.) – *Teroarea horthysto-fascistă în Nord Vestul României. Septembrie 1940-octombrie 1944*, București, Ed. Politică, 1985.
- Gheorghiu-Dej, Gheorghe – *Articole și cuvântări*, București, Ed. PMR, 1951.
- Gherman, Pierre – *Pensée romaine, peuple roumain*, Paris, Ed. Spes, 1967.
- Gorgan, Carmen – *Lista completă a clujenilor deconspirați de CNSAS. Vezi unde și-a plantat Securitatea oameni și câți dintre ei ocupă în prezent funcții importante*, 28.I.2019, accesibil în pagina cibernetică: <https://gazetadecluj.ro/lista-completa-a-clujenilor-deconspirati-de-cnsas-vezi-unde-si-a-plantat-securitatea-oameni-si-cati-dintre-ei-ocupa-in-prezent-functii-importante/>.
- Grigorescu, Liviu – *Politica de laicizare a slujitorilor Bisericii și a credincioșilor*, in Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953. Mecanismele terorii*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1999, pp. 99-110.
- Grix, Jonathan – *Demistificarea cercetării postuniversitare: de la masterat la doctorat. Traducere de Nicolae Melinescu.*, Cluj-Napoca, Ed. CA, 2014.
- Groza, Petru – *Articole, cuvântări, interviuri. Texte alese*, București, Ed. Politică, 1973.
- Ivan Duică, Camelia – *Rezistența anticomunistă din Maramureș. Gruparea Popșa (1948-1949)*, București, Ed. Institutului pentru Studierea Totalitarismului, 2005.
- Lehrer, Milton G. – *Ardealul pământ românesc. Problema Ardealului văzută de un american*, București, Tipografia « Alfabetul », 1944.
- Marinescu, Aurel Sergiu – *O contribuție la istoria Exilului Românesc*, I, București, Ed. Vremea, 1999.
- Marinescu, Aurel Sergiu – *O contribuție la istoria Exilului Românesc*, vol. IV, București, Ed. Vremea, 2004.
- Marinescu, Aurel Sergiu – *O contribuție la istoria Exilului Românesc*, vol. VII, București, Ed. Vremea, 2007.

- Marinescu, Aurel Sergiu – *O contribuție la istoria Exilului Românesc* – vol.VIII, București, s.ed. [Ed. Vremea], 2008.
- Olaru, Stejărel – *Agentul nostru Victor*, Iași, Ed. Polirom, 2018.
- Oprea, Marius – *O istorie a informatorilor Securității*, în Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 9. Anii 1961-1972: Țările Europei de Est, între speranțele, reformele și realitățile stagnării*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 2001, pp. 464-487.
- Opriș, Ioan – *Cercuri culturale dizidente*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2001.
- Opriș, Ioan – *Istории și Securitatea. Vol. I*, București, Ed. Enciclopedică, 2004.
- Pascu, Ștefan – *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, Cluj, Tip. Poligrafică Cluj, 1968.
- Pelin, Mihai – *Legatia Italiei sub asediul regimului comunist*, 30.III.2008, accesibil la <https://mihaipelin.wordpress.com/category/legatia-italiei-sub-asediu-regimului-comunist/>.
- Petcu, Adrian Nicolae – *Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității (1970-1989)* în *Caietele CNSAS*, București, 2009, II, nr. 2(4), pp. 69-121.
- Petcu, Adrian Nicolae – *Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor între anii 1977-1984*, în *Caietele CNSAS*, București, 2011, IV, nr. 1-2 (7-8), pp. 85-108.
- Petcu, Adrian Nicolae – *Împuternicitul de culte între conformism și asigurarea libertății religioase*, în *Caietele CNSAS*, București, 2013, VI, nr. 1-2 (11-12), pp. 7-82.
- Petcu, Adrian Nicolae (coord.) – *Partidul, Securitatea și cultele, 1945-1989*, București, Ed. Nemira, 2005.
- Petcu, Adrian Nicolae – *Securitatea și cultele în 1949*, în Petcu, Adrian Nicolae (coord.) – *Partidul, Securitatea și cultele, 1945-1989*, București, Ed. Nemira, 2005, pp. 124-222.
- Pleșa, Liviu – *Cadrele de conducere din direcția regională de Securitate Cluj. Date biografice (I)*, în *Caietele CNSAS*, București, 2009, II, nr. 1 (3), pp. 119-132.
- Pleșa, Liviu – *Informatorii Securității din Institutul de Istorie din Cluj. Tipologii și metode de recrutare*, în *Caietele CNSAS*, București, 2013, VI, nr. 1-2 (11-12), pp. 143-184.

- Popescu, Traian; Strejnicu, Flor – *Din lupta Exilului românesc din Spania împotriva comunismului*, Sibiu, Ed. Imago, 1994.
- Popescu-Puțuri, Ion; Deac, Augustin – *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, Ed.II, București, Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă CC al PCR, 1972.
- Rusan, Romulus (coord.) – *Analele Sighet 2 – Instaurarea comunismului între rezistență și represiune*, Coord. Romulus Rusan, București, Ed. Fundației Academia Civică, 1995.
- Rusan, Romulus (coord.) – *Analele Sighet 3-Anul 1946 – începutul sfârșitului*. Coord. Romulus Rusan, București, Ed. Fundației Academia Civică, 1996.
- Rusan, Romulus (coord.) – *Analele Sighet 5: Anul 1947 – căderea cortinei*. Coord. Romulus Rusan, București, Ed. Fundației Academia Civică, 1997.
- Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 6. Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*, București, Ed. Fundației Academia Civică, 1998.
- Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953. Mecanismele terorii*, București, Ed. Fundației Academia Civică, 1999.
- Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 8. Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*, București, Ed. Fundației Academia Civică, 2000.
- Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 9. Anii 1961-1972: Țările Europei de Est, între speranțele, reformele și realitățile stagnării*, București, Ed. Fundației Academia Civică, 2001.
- Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989. Cronica unui sfârșit de sistem*, București, Ed. Fundației Academia Civică, 2003.
- Rusan, Romulus (ed.) – *Memoria închisorii Sighet*, Ed. II, București, Ed. Fundației Academia Civică, 2003.
- Rusu Abrudeanu, Ion – *Păcatele Ardealului față de sufletul Vechiului Regat. Fapte, documente și facsimile*, București, Ed. Cartea Românească, 1930.
- Secașiu, Claudiu – *Contribuții privind distrugerea elitei politice românești în* Rusan, Romulus (ed.) – *Memoria închisorii Sighet*, Ed. II, București, Fundația Academia Civică 2003, pp. 323-350.

- Sălăgean, Marcela – *Administrația sovietică în Nordul Transilvaniei (noiembrie 1944-martie 1945)*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane/Fundația Culturală Română, 2002.
- Țărău, Virgiliu – „*Democrațiile populare*” și atitudinea lor față de religie, in Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 6. Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1998, pp. 670-678.
- Troncotă, Cristian – *Duplicitarii. Din istoria serviciilor de informații și securitate ale regimului comunist din România (1965-1989)*, Ed. II, București, Ed. Elion, 2014.
- Urs, Mariana Alina – *Un pas spre comunizare: eliminarea educației religioase din școlile publice in Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – Stalinizare și destalinizare. Evoluții instituționale și impact social*, Iași, Ed. Polirom, 2014, pp. 225-236.
- Vasile, Cristian – *Atitudini ale clericilor ortodocși și catolici față de URSS și față de regimul de tip sovietic (1944-1948)*, in Bozgan, Ovidiu (coord.) – *Biserică, Putere, Societate, Studii și documente*, București, Ed. Universității București, 2001, pp. 155-181.
- Zaharia, Ghe.; Vajda, L. (coord.) – *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940-octombrie 1944)*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1974.
- Zapodeanu, Aurel; Bordeianu, Nicolae – *Aspecte din activitatea ostilă desfășurată de elemente autohtone incitate de emisari ai unor culte și organizații religioase reacționare din străinătate. Măsurile întreprinse de organele de securitate pentru prevenirea și contracararea acțiunilor dușmănoase desfășurate sub acoperirea religiei*, București, Departamentul Securității Statului, Serviciul editorial și cinematografic, 1983.
- Zărnescu, Constantin – *Revoluția Română din 17-22 decembrie 1989 la Cluj-Napoca*, ed.I, Cluj-Napoca, Ed. Eurograph, 2005.

Bibliografie generală legată de problema Bisericii și a Bisericii Catolice:

- *** *Biserica Greco-catolică din Cehoslovacia*, in *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1972, XI, nr. 1, pp. 115-118.

- *** *Chronique des Églises*, in *Irenikon. Revue des moines de Chevetogne*, Chevetogne (Belgia), 1996, LXX, nr. 1, pp. 309-311.
- *** *Chronique des Églises*, in *Irenikon. Revue des moines de Chevetogne*, Chevetogne (Belgia), 1996, LXX, nr. 4, pp. 527-544.
- *** Commissione Parlamentare d'Inchiesta Concernente il „Dossier Mitrokhin” e l'Attività dell'Intelligence Italiana – *Documento conclusivo sull'attività svolta e sui risultati dell'inchiesta*, Roma, 15 marzo 2006, raport accesibil și în spațiul cibernetic la poziția: http://www.parlamento.it/application/xmanager/projects/parlamento/file/commissione_mitrokhin_14leg/documentoconclusivo.pdf.
- *** *Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete. Ediție revizuită*, București, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 1999.
- *** *Conferința Ortodoxă de la Moscova în Ortodoxia. Revista Patriarhiei Române*, București, 1949, I, nr. 1, pp. 11-142.
- *** Congregazione per la Dottrina della fede – *Lettera a György Bulányi*, accesibilă la pagina cibernetică: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19860901_lettera-bulanyi_it.html.
- *** *Enchiridion delle Encicliche I*, Bologna, EDB, 1994.
- *** *La Tradition „excommuniée”*, Versailles, Ed. Courrier de Rome, 1989.
- *** *Mons. Lefebvre e il Sant'Uffizio*, Roma, Ed. Giovanni Volpe, 1980.
- *** *Tomos Agapis. Vatican-Phanar (1958-1970)*, Rome Istanbul, Typ. Poliglote Vaticane, 1971.
- *** *Unirea Bisericii (Extras din Curierul Creștin)*, Cluj, Ed. Sf. Nichita, 1947.
- Bârlea, Octavian – *Fenomenul Moscovei și Sf. Petru. Vizita Președintelui Michail S. Gorbačov la Vatican dela 1 decembrie 1989*, in *Perspective*, Munchen, 1989, XII, nr. 45-46, pp. 1-32.
- Bârlea, Octavian – *1000 de ani dela Botezul poporului Rus*, in *Perspective*, Munchen, 1988, XI, nr. 42, pp. 1-84.
- Benedict al XVI-lea – *Cuvântul lui Dumnezeu. Scriptură-Tradiție-Magisteriu*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2018.
- Bernstein, Carl; Politi, Marco – *His Holiness. John Paul II and the Hidden History of Our Time*, London, New York, Bantam Books, 1997.

- Birtz, Remus Mircea – *Un român exilat misterios: „Principele Scortesco”. Cine era? (cu o incursiune în peisajul catolic tradiționalist din Apus)*, fișier PDF, format A4, 59 p., pp. 42-45. Studiul este accesibil la pagina cibernetică: <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2018/12/P-Remus-Mircea-Birtz-Un-rom%C3%A2n-exilat-misterios-Principele-Scortesco.-Cine-era.pdf>.
- Birtz, Mircea; Kierein, Manfred (ed.) – *Voices from Ecclesia Militans in Czechoslovakia. Letters and Autographs*, Claudiopolis (Cluj-Napoca), MMXI, Ed. Napoca Star, 2011.
- Bodeanu, Denisa; Vasile, Valentin (ed.) – *Afacerea „Evanghelistul”. Vizita lui Billy Graham în România (1985)*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2010.
- Boldewskul, V. – *The Old Calendar Church of Romania*, in *Orthodox Life*, Holy Trinity M-tery, Jordanville, NY, 1992, XLII, nr. 5, pp. 11-17.
- Botlik, József – *Hármas Kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1647-1997) (Sub Crucea cu trei brațe. Greco-catolicii din Ucraina carpatică de la Unirea de la Ung până în zilele noastre)*, Budapest, Uj Mandátum Kd, 1997.
- Bozgan, Evantia; Bozgan, Ovidiu – *Diplomația franceză despre viața religioasă a Bulgariei comuniste*, in Bozgan, Ovidiu (coord.) – *Studii de istoria Bisericii*, București, Ed. Universității București, 2000, pp. 194-257.
- Brusanowski, Paul – *Autonomia și constituționalismul în dezbaterile privind unificarea Bisericii Ortodoxe Române (1919-1925)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2007.
- Brusanowski, Paul – *Reforma constituțională din Biserica Ortodoxă Română a Transilvaniei între 1850-1925*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2007.
- Brusanowski, Paul – *Stat și Biserică în Vechea Românie între 1821-1925*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2007.
- Bujor, Constantin – *65 de ani de persecuție a Bisericii Ortodoxe Române de Stil Vechi: octombrie 1924-decembrie 1989*, M-tirea Slătioara, Ed. „Schimbarea la Față”, 1999.
- Bunaciu, Ioan – *Istoria Bisericii Baptiste din România*, Oradea, Ed. Făclia, Ed. Presa Universitară Emanuel, 2006.

- Cernăianu, C. – *Patru ani de luptă. D-l. N. Iorga și Biserica. Spovedania Arhimandritului Scriban*, București, Tip. Dimitre C. Ionescu, 1912.
- Cernăianu, C. – *Secretele turburării bisericești. Spovedania Arhimandritului Scriban*, București, Tip. Dimitre C. Ionescu, 1913.
- Cernăianu, C. – *Biserica din Regat 1908-1918*, București, Tip. Dimitre C. Ionescu, 1920.
- Cernăianu, C. – *Țiganii în Biserică. Partea I-a*, București, Tip. Române Unite, 1928.
- Cernăianu, C. – *Idolul și blestemățiile din Eparhia Olteniei*, București, Tip. Capitalei, 1932.
- Cernăianu, C. – *Idolul Neamului, Căpcăun al cinstei, al prestigiului, al demnității naționale*, București, 1932.
- Cernăianu, C. – N. Iorga. *Idolul Neamului Românesc. Antologie pentru posteritate*, București, Tip. Îndreptarea, 1931.
- Choma, Giovanni – *Josyf Slipyj. Padre e confessore della Chiesa Ucraina martire*, Lucerna/Luzern, Aiuto della Chiesa che soffre, 1990.
- Choma, Ivan – *Josyf Slipyj, „Vinctus Christi” et „Defensor unitatis”*, Roma, Universitas Catholica Ucrainorum, 1997.
- Coja, Ion – *Papa Ioan Paul al II-lea și România*. București, Ed. Z 2000, 1999.
- Congar, Yves – *La crisi nella Chiesa e Mons. Lefebvre*, Brescia, Ed. Queriniana, 1976.
- Coranič, Jaroslav – *The Legalization of the Greek-Catholic Church in Czechoslovakia in 1968*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia catholica*, Cluj-Napoca, 2012, LVII, nr. 3-4, pp. 95-106.
- Doboș, Dănuț – *Nunțiu în România*, in *Pro memoria. Revistă de istorie eclesiastică*, București, 2014-2015, nr. 13-14, pp. 101-106.
- Dobrincu, Dorin – *Libertate religioasă și contestare în România lui Nicolae Ceaușescu. Comitetul Creștin Român pentru apărarea libertății religioase și de conștiință (ALRC)*, in Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989. Cronica unui sfârșit de sistem*, București, Fundația Academiei Civice, 2003, pp. 203-227.
- Duțu, Florin – *Păunul Patriarhiei: Părintele Andrei Scrima (1925-2000)*, București, Ed. Floarea Albă de Colț, 2017.

- Enache, George – *Ortodoxie și putere politică în România contemporană*, București, Ed. Nemira, 2005.
- Fiala, Petr; Hanuš, Jiří – *Die verborgene Kirche. Felix M. Davidek und die Gemeinschaft Koinótes (Biserica secretă. Felix M. Davidek și comunitatea Koinotes)*, Paderborn Wien München Zürich, Schöningh Vlg., 2004.
- Fumagalli, Nicola – *Cultura politica e cultura essoterica nella sinistra russa 1880-1917*, Milano, S. Ed. Barbarossa, 1996.
- G.B. – *Ritrovare presto l'unità*, in *Il Regno. Quindicinale di attualità e documenti*, Bologna, EDB, 1996, XLI, nr. 16, pp. 474-475.
- Gansrigler, Franz – *Jeder war ein Papst. Geheimkirchen in Osteuropa (Fiecare era un papă. Biserici clandestine în Europa orientală)*, Salzburg, Otto Müller Vlg., 1991.
- Georgescu, Bogdan – *Biserica Ortodoxă Română și puterea comunistă (1945-1969)*, București, Ed. Eikon, 2015.
- Gerdmar, Anders – *Roots of Theological Anti-Semitism: German Biblical Interpretation and the Jews, from Herder and Semler to Kittel and Bultmann*, Leyden Boston, Brill, 2009.
- Gherghel, Petru – *Arhiepiscopul John (Jan) Bukowsky. O viață dedicată României și Sf. Scaun*, in *Pro memoria. Revistă de istorie ecleziastică*, București, 2014-2015, nr. 13-14, pp. 90-94.
- Gherman, Petru – *Raportul Ilicev sau noua cartă a propagandei religioase comuniste*, in *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1964, III, nr. 2-3, pp. 14-16.
- Gillet, Olivier – *Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, București, Ed. Compania, 2001.
- Grossu, Sergiu (ed.) – *Spălarea creierului. Complotul psihopolitic la comunismului*, București, Editura Duh și Adevăr, 1998.
- Grossu, Sergiu – *Biserica în fața puterii comuniste*, București, Editura Duh și Adevăr, 2007.
- Grossu, Sergiu – *Biserica persecutată. Cronica a doi români în exil la Paris*, București, Ed. Compania, 2004.
- Gudea, Nicolae – *Unitus versus...Uniți! Câteva notițe și observații critice la „panseuri” teologice despre Biserica Unită*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 4, pp. 77-94.

- Hanganu, Ecaterina- *Pelerinul iubirii milostive. Sf. Ioan Paul al II-lea și România*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2015.
- Hummer, Franz – *Bischöfe für den Untergrund Zur Praxis der Geheimbischofe in die katholischen Kirche (Episcopi pentru subterană. Pentru praxisul episcopilor clandestini în biserice catolice)*, Wien München, Herold Vlg., 1981.
- Janas, Hubertus (coord.) – *Christentum in Osteuropa. Rumänien, München, Kirche in Not Ostpriester Hilfe*, 1991.
- Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române – *Apostolat Social. Pilde și îndemnuri pentru cler*, Vol.I, Ed.II, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 1949.
- Kaltefleiter, Werner – *In den Fängen der Stasi. Geheimdienste in Kampf gegen der Vatikan*, Wiesbaden, 2007, e book, 95 p.
- Koller, Erwin; Kűng, Hans; Križan, Peter (ed.) – *Die verratene Prophetie. Die tschechoslowakische Untergrundkirche zwischen Vatikan II und Kommunismus (Profeția trădată. Biserica subterană din Cehoslovacia între Vatican II și comunism)*, Luzern, Exodus Vlg., 2011.
- Korolevskij, Cyrille – *Metropolit Andre Szeptickyj (1865-1944). Opera Theologica Societatis Scientifica Ucrainorum. Vol. XVI-XVII*, Rome, Esse Gi Esse, 1964.
- Kovalev, S.I. (coord.) – *Călăuza ateistului*, Ed. I, București, Ed. Politică, Ed. I, 1961.
- Lacko, Michel – *Le rétablissement de l'Eglise Greco-catholique en Tchecoslovaquie, in Istina*, Paris, Centre d'études œcuméniques Istina, 1973, XIX, nr. 1, pp. 48-53.
- Lefebvre, Marcel – *Il colpo di maestro di Satana*, Milano, Ed. Il Falco, 1978.
- Lefebvre, Marcel – *Ils L'ont decouronné. Du libéralisme a l'apostasie. La tragedie conciliaire*, Escurolles, Ed. Fideliter, 1987.
- Lefebvre, Marcel – *Un vescovo parla*, Milano, Ed. Rusconi, 1974.
- Lenin, V.I. – *Despre religie*, București, Ed. de Stat pentru Literatură Politică, 1956.
- Liška, Ondřej – *Jede Zeit ist Gottes Zeit. Die Untergrundkirche in der Tschechoslowakei 1948-1989 (Fiecare timp este timpul lui Dumnezeu. Biserica subterană din Cehoslovacia 1948-1989)*, Leipzig, Berneo Vlg., 2003.

- Lubachivsky, Miroslav Ivan cardinal – *L'Unità delle Sante Chiese*, in *Il Regno. Quindicinale di attualità e documenti*, Bologna, EDB, 1994, XXXIX, nr. 21, pp. 675-685.
- Mareș, Nicolae – *Ioan Paul al II-lea. Papă pentru Mileniul trei*, Ed. I, București, Ed. M N Colosseum, s.a. [2000].
- Marina, Ovidiu – *30 de zile în U.R.S.S.*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune a BOR, 1949.
- Martin, Malachi – *The Keys of This Blood. John Paul II versus Russia and the West for Control of the New World Order*, New York, Simon and Schuster, 1990.
- Martin, Malachi – *The Jesuits. The Society of Jesus and the Betrayal of the Roman Catholic Church*, New York, London, Simon and Schuster, 1988.
- Marx, Karl; Engels, Friedrich – *Despre religie*, Ed.I, București, Ed. De Stat pentru Literatură Politică, 1958.
- de Mattei, Roberto – *Le Concile Vatican II. Une histoire à écrire*, s.l. [Paris], Ed. Muller, 2013.
- Maximos IV – *Răsăritul catolic și unitatea creștină. Vocația noastră ecumenică*, in Lupu, Simona (ed.) – *Mozaic Teologic I*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2001, 171 p., pp. 7-28.
- Mészáros, István – *Kimaradt tananyag. A diktatura és az egyház (Programe de studiu omise. Dictatura și Biserica)*. Vol.I 1945-1956, Vol.II 1957-1975; Vol III A, III B, III C 1975-1990, ed.III, Budapest, Márton Áron Kd, 2003.
- Minaev, V. – *Taina a fost dezvăluită. În românește de M. Govoriță și I. Vlad*, București, Ed. Militară, 1961.
- Mindszenty, József cardinal – *Memoirs*, New York, MacMillan Pub.H., 1974.
- Mitrokhin, Vasili; Andrew, Christopher – *Arhiva Mitrokhin. KGB în Europa și în Vest*, București, Ed. Orizonturi, Ed. Sirius, 2003.
- Mogârzan, Vlasie (coord.) – *Biserica Ortodoxă de Răsărit din România. Istoricul Mănăstirii Slătioara*, Slătioara, Ed. „Schimbarea la Față”, 2009.
- Nedei, Grigore – *Imperialismul catolic, o nouă ofensivă antiromânească*, București, Ed. Clio, 1993.
- Nicolae (Bălan) Arhiepiscop și Mitropolit – *Biserica și viața*, Sibiu, Tip. Arhidiecezană, 1947.

- Oanță, Marius (coord.) – *Studii de istorie eclesiastică*, Craiova, Ed. Sitech, 2018.
- Ottaviani, Alfredo cardinal; Bacci, Antonio cardinal – *Breve esame critico del Nuovo Ordo Missae*, in *Fraternità Sacerdotale San Pio X – Si può rifiutare la Nuova Messa?*, Albano Laziale, Ed. Ichthys, 1998, pp. 15-44.
- Pacea, Ion Mihai; Rychlak, Ronald J. – *Dezinformarea. Un fost spion șef dezvăluie strategiile secrete de subminare a libertății, de atac împotriva religiei și de promovare a terorismului*, București, Ed. Humanitas, 2015.
- Păunescu, St. C.; Cernăianu, C. – *Condamnarea și punerea la index a lucrării „Mica Biblie cu icoane”*, București, Tip. Dimitre C. Ionescu, 1913.
- Păunescu, St. C.; Cernăianu, C. – *Înfrunarea nesocotiților profesori și teologi de la Seminarul Andreian din Sibiu*, București, Tip. Dimitre C. Ionescu, 1914.
- Pius XI – *Trei scrisori papale. Comunismul ateu. Situația Bisericii catolice în Imperiul german. Situația religioasă din Mexic*, Blaj, Tip. Seminariului Diecezan, 1937.
- Plămădeală, Antonie – *Uniatismul, metoda de unire din trecut și căutarea actuală a deplinei comuniuni. Documentul de la Balamand. Text și comentariu*, Sibiu, Tip. Arhidiecezană, 1993.
- Rance, Didier – *Catholiques d’Ukraine, des catacombes...à la lumière*, ed.II, Mareil-Marly, Aide de l’Église en Détresse, 1992.
- Ratzinger, Joseph; Messori, Vittorio – *Vittorio Messori a colloquio con il cardinale Joseph Ratzinger. Rapporto sulla Fede*, Milano, Ed. Oscar Mondadori, 1993.
- Robu, Ioan – *Arhiepiscopul John Bukowsky. Un prieten al României*, in *Pro memoria. Revistă de istorie eclesiastică*, București, 2014-2015, nr. 13-14, pp. 95-100.
- Roșca, Eusebiu E. – *Monografia Mitropoliei Ortodoxe Române a Ardealului începând dela repausarea Arhiepiscopului-Mitropolit Andrei baron de Șaguna până astăzi*, Sibiu, s.ed., 1937.
- Scrima, André – *Duhul Sfânt și Unitatea Bisericii. Jurnal de Conciliu*, București, Ed. Anastasia, 2004.
- Scrima, André – *Ortodoxia și încercarea comunismului*, București, Ed. Humanitas, 2008.

- Slovák, Cyril; Inoveczký, Jozef – *Eroi o traditori?*, Ed.IV, Roma, Ed. Pro Fratribus, 1976.
- Soloviov, Vladimir S. – *Trei dialoguri despre sfârșitul istoriei universale*, București, Ed. Humanitas, 1992.
- Sorokowski, A. – *Ukrainian Greek-Catholics and Orthodox in Czechoslovakia*, in *Religion in Communist Lands*, Oxford, Keston College, 1987, XV, nr. 1, pp. 54-68.
- Sorokowski, Andrew – *Ukrainian Catholics and Orthodox in Poland since 1945*, in *Religion in Communist Lands*, Oxford, Keston College, 1986, XIV, nr. 3, pp. 244-261.
- Strazzari, Francesco – *Dalla doppia comunione all'unità di Cristo*, in *Il Regno. Quindicinale di attualità e documenti*, Bologna, EDB, 1996, XLI, nr. 14, pp. 411-422.
- Szabolcsay, Lajos – *Páter Bulányi*, Debreczen, Uj Idö kd, 1989.
- Totok, William – *Securitatea și Vaticanul*, 2012, apărut inițial pe pagina cibernetică *Halbjahresschrift*: <http://halbjahresschrift.blogspot.de/2012/05/securitate-vs-vatikan.html>, accesibil și la pagina: <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/01/w-totok-securitate-vs-vatican.pdf>.
- Turcuș, Șerban – *Sfântul Scaun în relațiile internaționale. Între societatea perfectă și poporul lui Dumnezeu*, București, Ed. România Press, 2008.
- Țon, Iosif – *Confruntări*, Ed. I, Oradea, Ed. Cartea Creștină, 1999, Ed. Cartea Creștină.
- Vancea, Ioan – *Restituiri. I.*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2009.
- Vasile, Cristian – *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist*, București, Ed. Curtea veche, 2005.
- Villa, Luigi – *Paolo VI, beato?*, Brescia, Ed. Civiltà, 1998.
- de Villemarest, Danièle; de Villemarest, Pierre – *KGB în inima Vaticanului*, București, Ed. Pro, 2007.
- Wąsowski, Michał – *Agentem wywiadu PRL w Watykanie, ps. "Lamos", był abp Janusz Bolonek. To on zadenuncjował Kuklińskiego?*[Agentul secret cu pseudonim Lamos era arhiepiscopul Janusz Bolonek. L-a denunțat Kuklinski?], 20.II. 2014, in <https://natemat.pl/91673,agentem->

- wywiadu-prl-w-watykanie-ps-lamos-by-l-abp-janusz-bolonek-to-on-zadenuncjowal-kuklinskiego.
- Wolters, Martin; Kierein-Kuenring, Manfred – *Ave Crux, Spes unica. Zur Geschichte des Untergrundsepiuskopates*, Obertshausen, Context-Verlag, MMXVII.
- Wurmbrand, Richard – *Marx și Satan*, București, Ed. Stephanus, 1994.
- Wurmbrand, Richard – *Umpleți vidul*, București, Ed. Stephanus, 1994.
- Zamfirescu, Dan – *Împotriva distrugerii României*, București, Ed. Roza Vânturilor, 2017.
- Zamfirescu, Dan – *Ortodoxie și Romano-catolicism în specificul existenței lor istorice*, București, Ed. Roza Vânturilor, 1992.
- Zoghby, Elias – *Mémoires. Un évêque peu commode, dit-on*, Jounieh (Liban), St.Paul, s.d. [1994].
- Zoghby, Elias – *Uniti? Si! Uniati? No!*, in *Il Regno. Quindicinale di attualità e documenti*, Bologna, EDB, 1996, XLI, nr. 15, pp. 493-497.

Bibliografie juridică

- *** Academia de Teologie Română Unită din Cluj – *Regulament intern al Seminarului Gr. Cat. din Cluj*, Cluj, Tip. Diecesana, s.d. [1933].
- *** *Codice di diritto canonico. Edizione bilingue con il beneplacito della Conferenza episcopale italiana*, Barcelona Roma, Ed. Logos, 1995.
- *** *Codice dei canoni delle Chiese Orientali*, in *Enchiridion vaticanum. Documenti ufficiali della Santa Sede 1990*, Bologna, Ed. Dehoniane, 1992.
- *** *Codex Iuris Senior 1917* accesibil la pagina cibernetică: <http://catho.org/9.php?d=fn#f>.
- *** *Codul Penal. Text oficial cu modificările până la data de 20 mai 1955, urmat de o anexă de legi penale speciale*, București, Ed. De Stat pentru Literatură Economică și Juridică, 1955.
- *** *Conciliulu provincialu primu alu Provinciei Bisericesci Greco-Catolice Alba-Iulia si Fagarasiu tienutu la anulu 1872*, Ed.II, Blasiu, Tip. Seminariulu Archidiecesanu, 1886.
- *** *Conciliulu Provincialu alu doile alu Provinciei Bisericesci Greco-catolice Alba-Iulia si Fagarasiu tienutulu la anulu 1882*, Ed.II, Blasiu, Tip. Seminariulu Archidiecesanu, 1886.

- *** Congregazione per le Chiese Orientali – *Istuzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1996.
- *** Consiuliul Pontifical pentru Unitatea Creștină – *Directorium ad ea quae a Concilio Vaticano Secundo de re oecumenica promulgata sunt exsequenda in Acta Apostolicae Sedis*, Città del Vaticano, I /1967, LIX, pp. 574-592; II/*Acta Apostolicae Sedis*, Città del Vaticano, 1970, LXII, pp. 705-724.
- *** Institutul Teologic Romano-Catolic – *Codul de Drept Canonic*, Iași, Tip. Presa Bună, 1995.
- Antoniou, George; Popa, Marin; Daneș, Ștefan – *Codul Penal pe înțelesul tuturor*, Ed.III, București, Ed. Politică, 1976.
- Bălan Ioan – *Alegerea episcopilor și a mitropolitului*, în *Cultura Creștină*, Blaj, VIII, 1919, nr. 7-8, pp. 141-151.
- Bălan, Ioan – *Codificazione Canonica orientale. Fonti. Fascicolo X. Disciplina bizantina. Rumeni. Testi di diritto particolare dei rumeni*, Roma, Tip. Poliglota Vaticana, 1933.
- Bleiziffer, William – *Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică. Actualitate și perspective*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2016.
- Bran, Felician – *Dreptul canonic Oriental. Vol. I. Prolegomene*, Lugoj, Ed. Autorului, 1929.
- Brînzeu, Nicolae – *Capiturile catedrale – notițe despre drepturile și îndatoririle canonicilor* – în *Cultura Creștină*, Blaj, 1942, nr. 10-12, pp. 539-565.
- Chirvaiu, Vasile – *Drept Bisericesc comparat după codificarea cea mai nouă latină și orientală. Volumul I. Instituțiuni de drept bisericesc. Izvoare, colecțiuni și Cartea I-a din Codul nou*, Oradea, Chiriașii Tipografiei românești, 1932.
- Coltor, Ioan – *Vicarul capitular și sfera lui de activitate*, în *Cultura Creștină*, Blaj, 1918, VII, nr. 3-4, pp. 79-80.
- Făgăraș, Sabin – *Facilitățile acordate de Sfântul Scaun în 1948 Bisericii Greco-catolice din România*, în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 267-280.

- Focșeneanu, Eliodor – *Istoria Constituțională a României (1859-2003)*, Ed. IV, București, Ed. Eikon, 2018.
- Genț, Ioan – *Administrația Bisericească*, Oradea mare, Tip. Nagyvárad, 1912.
- Grama, Alesandru – *Institutiunile calvinești în Biserica românească din Ardealu, fazele lor în trecutu și valoarea în prezente. Studiu istorico-canonicu*, Blaș, Tip. Seminariului Arhidiecezan, 1895.
- Macaveiu, Victor- *Capitulul Metropolitan din Blaj. Întemeierea și rolul lui în trecutul nostru*, in *Cultura Creștină*, Blaj, 1937, nr. 4-5, pp. 230-245.
- Milaș, Nicodem – *Dreptul Bisericesc Oriental. Traducere făcută cu învoirea autorului după ediția II germană de Dim. I. Cornilescu și Vasile S. Radu, revăzută de I. Mihălcescu, profesor la Facultatea de Teologie*, București, Tip. Gutenberg Joseph Göbl, 1915.
- Papp-Szilágyi, Joseph – *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, M. – Varadini, Typ. Aloysii Tichy, 1862.
- Ratiu, Joane – *Institutiunile dreptului bisericescu (Eclesiasticu). Cu respectu la disciplin'a vigente în provinci'a mteropolitana greco-catolica de Alb'a-Juli'a – Fagarasiu, Blasiu*, Tip. Seminariului archidiecezanu, 1877.
- Senior – *Chestiuni de autonomie bisericească*, in *Cultura Creștină*, Blaj, VIII, 1919, nr. 1-2, pp. 3-9.
- Tranquillo, Mauro – *L'apostolato della FSSPX e lo „stato di necessità”*, in *La Tradizione Cattolica. Rivista ufficiale del Distretto italiano della Fraternità Sacerdotale San Pio X*, Spadarolo Rimini, 2010, XXI, nr. 3 (76), pp. 18-24.

Bibliografie specială:

- *** *Almanahul Catolic pe anul 1951. Redactat și editat de Comitetul catolic de Acțiune*, București, str. Bărăției 27, București, 1951.
- *** *Az Erdélyi Katholicizmus multja és jelene. Előszó Dr. Hirschler József*, [Catolicismul ardelean în trecut și în prezent. Cu o prefață de Dr. József Hirschler], Dicsoszentmárton (Târnăveni), Erzsébet Könyvnyomda, 1925.
- *** *A decedat la Roma Mons. Pamfil Carnațiu în Curierul Creștin. Buletin informativ al Episcopiei de Cluj-Gherla de uz intern*, Cluj-Napoca, 2009, VI, nr. 60, p. 3.
- *** *Biserica Română Unită 250 de ani de istorie*, Ed. I, Madrid, Tip. Rivadeneyra, 1952, 417 p.; Ed.II, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1998, 339 p.

- *** *Eroilor Unirii*, în *Suflet Românesc. Revistă de cultură creștină*, Roma, 1949, I, nr. 10, pp. 1-26.
- *** *Ieromonahul dr. Silvestru Augustin Prunduș (1915-2004) – o viață în slujba lui Dumnezeu și a Bisericii Române Unite*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2004, XV, nr. 9 (307), pp. 3-4.
- *** *Katolikus Naptár 1952(Calendar Catholic)*, Gyulafehérvár (Alba-Iulia), Egyházmegyes központ, 1952.
- *** *Omagiu – în Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1991, II, nr. 18 (40), p. 4.
- *** *Părintele Vasile Ilea (Tereziu al Crucii, OCD)*, în *Bună Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1975, XIV, nr. 3-4, pp. 190-191.
- *** *Preasfinția Sa Vasile Louis Pușcaș a trecut la Domnul*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2009, XX, nr. 10 (368), p. 12.
- *** *Primul martir al Bisericii Unite*, în *Suflet Românesc. Revistă de cultură creștină*, Roma, 1950, II, nr. 2, pp. 35-37.
- *** *St. Mary Byzantine Catholic Mission, N.Y.C. 25 th Anniversary – Misiunea Sf. Maria Greco-Catolică N.Y.C., Hramul de 25 de ani*, New York, 2012, s.ed, 80 p.
- *** *Un apostol neobosit al Bisericii Greco-Catolice*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2010, XXI, nr. 4 (374), pp. 3-4.
- Andrei, Mirela; Bocșan, Nicolae – *Viața religioasă în dieceza Gherla reflectată în circularele episcopului Ioan Vancea*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 145-152.
- Anton Părău, Mariana – *Programul de supraviețuire a călugărițelor OSBM în parohia Câmpia-Sălăjeni* în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 399-403.
- Antonescu, Nae – *Augustin Popa (1893-1974)*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1993, IV, nr. 18 (88), p. 4.
- Antonescu, Nae – *Dr. Titus Mălai (1983-1978)*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1999, IX, nr. 23-24 (237-238), p. 14.
- (ar) – *În jurul executării bullei Christifideles*, în *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 19, pp. 598-600.
- Argatu, Mihai – *Teofil Herineanu, un român adevărat și un predicator desăvârșit*, Fălticeni, Ed. Mila Creștină, 2010.

- Arieșan, Grigore – *Prigoana Partidului Comunist ateu împotriva Bisericii Catolice în general și împotriva Bisericii Greco-Catolice și a Ordinului Sfântului Vasile cel Mare în special* in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 7-14.
- Avram, Maria – *Încercări de înlăturare a formelor de cult latine din Biserica greco-catolică din Maieru (1956-1964)*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 2, pp. 87-92.
- Bandi, István – *Combinații operative ale serviciilor secrete maghiare îndreptate împotriva Vaticanului cu conexiuni românești (1955-1975)*, in Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *După 25 de ani. Evaluări și reevaluări istoriografice privind comunismul*, Iași, Ed. Polirom, 2017, pp. 61-74.
- Bartalis, János, OFM – *Halálra ítélt. Erdélyi ferencesek története 1949-1989 – ig (Osândiți la moarte. Istoria franciscanilor ardeleni între 1949-1989)*, Deva, s.ed., 2001.
- Bălan, Ioan – *Sfaturi pentru urmașii în Hristos. Coordonatori: Kierein Kuenring Manfred și Birtz Remus Mircea*, Claudipolis (Cluj-Napoca), Ed. Napoca Star, 2009.
- Băltăceanu, Francisca – *Traducerea documentelor Conciliului al II-lea din Vatican în limba română* in *Dialog teologic*, Iași, VI, 2003, nr.11, pp. 64-66.
- Băltăceanu, Francisca; Brezianu, Andrei; Broșteanu, Monica; Cosmovici, Emanuel; Verly, Luc – *Vladimir Ghika, Profesor de Speranță*, București, Ed. Arhiepiscopiei Romano-catolice de București, 2013.
- Bălu, Daniela – *Biserica Românească din județul Satu-Mare în anii dictatului de la Viena. Tristețe și speranță*, Arad, Ed. Vasile Goldiș University Press, 2010.
- Bârlea, Octavian – *Biserica Română Unită. Situația ei de azi și perspectivele ei de mâine*, in *Perspective*, Műnchen, 1979, I, nr. 4, pp. 3-21.
- Bârlea, Octavian – *B.R.U. și misionarismul Corifeilor Renașterii Culturale*, in *Perspective*, Műnchen, 1983, V, nr. 3-4 (19-20), pp. 1-242.
- Bârlea, Octavian – *De confessione orthodoxa Petri Mohila*, Frankfurt a. Main, Freiburg, Ed. Josef Knecht, 1948.
- Bârlea, Octavian – *Din pragul Anului 1985*, in *Perspective*, Műnchen, 1985, VII, nr. 3(27), pp. 1-4.

- Bârlea, Octavian – *Ex historia romana: Joannes Bob, Episcopus Fogarasiensis*, ed. I Freiburg, Ed.Herder, 1951.
- Bârlea, Octavian – *False dialoguri in Perspective*, München, 1980, III, nr. 2 (10), pp. 8-16.
- Bârlea, Octavian – *Icoana și tabloul între Orient și Occident*, in *Perspective*, München, 1987, IX, nr. 35, pp. 31-72.
- Bârlea, Octavian – *Între Roma și București.Unirea Românilor*, in *Perspective*, München, 1982, IV, nr. 3-4 (15-16), pp. 1-92;
- Bârlea, Octavian – *La deschiderea anului 1986*, in *Perspective*, München, 1986, IX, nr. 33, pp. 1-5.
- Bârlea, Octavian – *La Roumanie et Rome sous le Prince Alexandru J. Cuza*, in *Societas Academica Dacoromana.Series Historica I*, Romae, 1959, pp. 101-280.
- Bârlea, Octavian – *Limes-ul Roman și urmele lui*, in *Perspective*, München, 1990, XII, nr. 47-48, pp. 1-123.
- Bârlea, Octavian – *Metropolia Bisericii Române Unite proclamată în 1855 la Blaj*, in *Perspective*, München, 1987, X, nr. 37-38, 419 p.
- Bârlea, Octavian – *Moartea Episcopului român unit de Maramureș, Ioan Dragomir*, in *Perspective*, München, 1985, VII, nr. 30, pp. 14-18.
- Bârlea, Octavian – *Ostkirchlicher Tradition und Westlicher katholizismus. Die Rumänisch Unierte Kirche zwischen 1713-1727*, in *Societas Academica Dacoromana.Acta Historica VI*, Monachii (München), Belej Vlg., 1966.
- Bârlea, Octavian – *Proclamarea de fericit a lui Ieremia Valahul* in *Perspective*, München, 1983, VII, nr. 2(22), pp. 2-4.
- Bârlea, Octavian – *Unirea Religioasă la porțile Moldovei și ale Țării Românești în prima jumătate a sec.XIX*, in *Perspective*, München, 1986, VIII, nr. 31-32, pp. 1-144.
- Bârlea, Octavian – *Unirea Românilor (1697-1701)*, in *Perspective*, München, 1990, XIII, nr. 49-50, pp. 1-89.
- Bârlea, Octavian – *Urare de Anul Nou 1984*, in *Perspective*, München, 1984, VI, nr. 3 (23), pp. 1-2.
- Belașcu, Traian, Moldovan, Romul; Vlad, Sofron; Câdea, Spiridon, Mladin, N.; Ivan, Iorgu – *Când frații sînt împreună*, Sibiu, Ed. Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia și Sibiu, 1956.

- Bichigean, Gavril – *Slujitorii altarului Bisericii Române din Năsăud, Bistrița, Tip. G. Matheiu, s.a. [1936].*
- Biriș, Liana Tereza – *Sora Maria Tereza din Congregația Maicii Domnului. O viață – sfânt legământ împlinit*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2015.
- Biroul de Presă – *Comemorarea Monseniorului Grigore Zăgrean mărturisitor al credinței*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2016, XXVII, nr. 8-9 (450-451), pp. 28-29.
- Biroul de Presă – *Părintele Matei Boilă, devotat preot al Bisericii Greco-catolice și vlăstar al unei genealogii de caracter*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2015, XXVI, nr. 8-9 (438-439), p. 31.
- Biroul de Presă – *Funeraliile Monseniorului Tertulian Langa, prelat papal, fost vicar general și Ordinarius al Eparhiei de Cluj-Gherla*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2013, XXIV, nr. 8-9 (414-415), pp. 3-5.
- Biroul de Presă – *Părintele Gheorghe Breharu, Vicar foraneu al Gherlei și Prelat papal a trecut la Domnul*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2013, XXIV, nr. 4 (410), pp. 18-19.
- Biroul de Presă – *Părintele Gheorghe Neamțiu – „far luminos, simbol al luminii lui Hristos Înviat”*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2012, XXIII, nr. 5(399), pp. 12-13.
- Biroul de Presă – *Preot Alexandru Nicula – un loc în apropierea Episcopilor mărturisitori și martiri, așa cum a fost și în timpul vieții sale*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2015, XXVI, nr. 8-9 (438-439), p. 30.
- Birtz, Remus Mircea (coord.) – *Caietele OBSS II*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2001.
- Birtz, Remus Mircea (coord.) – *Caietele OBSS III*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2002.
- Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti (1926-2006). Tentativa unei recuperări istoriografice*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2006.
- Birtz, Remus Mircea – *Cronologia ordinarilor diecezani greco-catolici (uniți) 1948-1989, încercare de reconstituire*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007.
- Birtz, Remus Mircea, *Arhondologia Diecezei Greco-Catolice de Gherla, ulterior de Cluj-Gherla*, în *Anuarul Școala Ardeleană*, VII, 2013, Oradea, 2014, pp. 171-184.

- Birtz, Remus Mircea – *"Revenirea" Greco-catolicilor în 1948 sub o altă perspectivă*, in Oanță, Marius (coord.) – *Studii de Istorie Ecclesiastică*, Craiova, 2018, Ed. Sitech, pp. 205-221.
- Birtz, Remus Mircea, Kierein, Manfred – *Câteva succesiuni apostolice catolice din România*, Claudipolis Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2011, MMXI.
- Blasen, Philippe Henri – *Episcopul Iuliu Hossu și Nicula: de la așa-zisa Mănăstire la Mănăstirea propriu-zisă*, in Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (edit.) – *Volumul simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013, 249 p., pp. 82-293.
- Blasen, Philipe Henri – *Le cas Nicula. Analyse des interactions entre les Eglises orthodoxe et gréco-catholique roumaines par l'étude de leurs historiographies respectives sur le lieu de pèlerinage de Nicula*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2011.
- Bocșan, Nicolae; Cârja, Ion – *Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I (1869-1879)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2001.
- Bodeanu, Denisa; Novák, Csaba Zoltán – *Clopotul amuțit. Preotul Pálfi Géza, o viață supravegheată de Securitate*, Miercurea Ciuc, Ed. Pro Print, 2011.
- Bodó, Márta; Lázár, Csilla; Lövétei Lázár László – *Az idők mérlegén. Tanulmányok Márton Áron püspökről (Cumpăna vremurilor. Studii despre Episcopul Aron Marton)*, Budapest, Kolozsvár, Szt. István Kd., Verbum Kd, 2013.
- Bodó, Márta, Kovács Gergely, Lázár, Csilla (coord.) – *Márton Áron. Un episcop catolic pe Calea Crucii*, Cluj-Napoca, Ed. Verbum, 2013.
- Bojor, Victor – *Canonicii diezezei gr. cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla. Biografii cu un scurt istoric al înființării episcopiei și capitlului catedral din Gherla și 26 de reproduceri fotografice*, Cluj, Tip. Fondul Cărții Funduare, 1937.
- Bojor, Victor – *Episcopii Diezezei Gr. Cat. De Gherla, acum Cluj-Gherla (1856-1939). Biografii prezentate cu o introducere istorică documentară cu mai multe ilustrațiuni în text*, Târgu-Mureș, Tip. „Ardeleana” Iosif Bucur, 1939.
- Bojor, Victor – *Maica Domnului dela Sf. Mănăstire Nicula*, Cluj, Tip. Diecezană, 1930.
- Bojor, Victor – *Roma și mănăstirile românești unite de la Nicula, Bicsad, Moisei și Strîmbu. Rugăciuni și învățături creștinești*, Gherla, Tip. „Aurora” A. Todoran, 1929.

- Bolchiș Tătaru, Teresia – *O filă din istoria creștinismului contemporan catolic românesc: Catacombele. Salvați catacomba din Cluj*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2017.
- Bolfă-Otic, Victoria Veridiana – *Aspecte din istoria comunității Surorilor Baziliene din România. Fondarea și perioada de persecuție 1948-1989*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2007.
- Bolfă-Otic, Victoria Veridiana – *Curaj și jertfă. Femei în umbra Crucii*, s.l. [Lugoj], s.a.
- Bolfă-Otic, Victoria – *Surorile baziliene în Eparhia de Cluj-Gherla (1945-2003)*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 303-316.
- Bonda, Ioana Mihaela – *Mitropolia Română Unită în timpul păstoririi lui Alexandru Șterca Șuluțiu (1853-1867)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2008.
- Borda, Valentin – *Răstigniri*, București, s. ed., 1999.
- Borda, Valentin; Borda, Mircea – *Cardinalul Alexandru Todea*, Târgu-Mureș, Ed. Petru Maior, 1999.
- Borgovanu, V. Gr. – *Biografia canonicului Ioanu Fekete Negrutiu dedusă din acte și scrisori originale*, Gherla, Tip. „Aurora” A. Todoran, 1889.
- Bota I. Ioan – *Oameni, fapte și evenimente în părțile sătmărene. Perioada 1945-1952*, in *****”Sovietizarea Nord-Vestului României 1944-1950”*, Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1996, pp. 259-264.
- Bota, Ioan M. – *Scoaterea în afara legii a Bisericii Române Unite, Greco-Catolice acum 60 de ani (1 decembrie 1948-1 decembrie 2008)*, in Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 31-38.
- Bota, Ioan M. – *Pagini de istorie creștină românească 1940-2010*, Cluj-Napoca, Ed. Grinta, 2011.
- Bota, Ioan – *Pagini din istoria suferințelor Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, în perioada 1945-1989*, in Popa, Ilie (ed.) – *„Opresiunea cultelor religioase din România în timpul dictaturii comuniste*, Pitești, Fundația Culturală Memoria Filiala Argeș, 2003, vol.II, pp. 91-106.
- Bota, Ioan – *Pagini din istoria persecuției Bisericii Greco-catolice Române în perioada 1964-1989* in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 27-32.

- Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 269-292.
- Bozgan, Ovidiu – *Mișcarea petiționară Greco-catolică din 1956*, in Bozgan Ovidiu (coord.) – *Studii de Istoria Bisericii*, București, Ed. Universității din București, 2000, pp. 168-184.
- Bozgan, Ovidiu – *România și Sf. Scaun în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965-1968)*, in Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (editori) – *Volumul Simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013, pp. 44-62.
- Bozgan, Ovidiu – *Biserica Română Unită între rezistență și unificare religioasă. Contribuții documentare*, in Bozgan Ovidiu (coord.) – *Studii de Istoria Bisericii*, București, Ed. Universității din București, 2000, pp. 125-167.
- Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004.
- Bozgan, Ovidiu – *Nunțiatura Apostolică din România în anii 1948-1950*, in Bozgan, Ovidiu (coord.) – *Biserică, Putere, Societate, Studii și documente*, București, Ed. Universității din București, 2001, pp. 130-154.
- Bozgan, Ovidiu – *Rezistență, represiune, destindere iluzorie: Biserica Romano-Catolică în România comunistă*, in *Dosarele istoriei*, București, 2003, VIII, nr. 9(85), pp. 39-52.
- Brad, Ion – *Proces în recurs* (Ed.I, București, Ed. Eminescu, 1988), Ed.II, Tg.Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011.
- Broun, Janice – *The Latin – Rite Catholic Church of Romania*, in *Religion in Communist Lands*, Oxford, Keston College, 1984, XII, nr. 2, pp. 168-184.
- Bucur, Ioan Marius – *Din istoria Bisericii Greco-Catolice Române (1918-1953)*, Cluj-Napoca, Ed. Accent, 2003.
- Bucur, Ioan-Marius – *Episcopul Iuliu Hossu și mișcarea petiționară din 1956* in Ruscu, Dan; Tuțu, Claudiu G. (coord) – *Primul cardinal al românilor Iuliu Hossu eminentă personalitate a Bisericii și Neamului românesc*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2017, pp. 39-54.
- Bucur, Ioan-Marius – *Il monsignor Emil Iuga e „l'unificazione religiosa” del 1948*, in Pop, Ioan Aurel et alii (coord.) – *Dal cuore dell'Europa. Omaggio al Professor Cesare Alzati per il compimento dei 70 anni*, Cluj-Napoca,

- Centrul de Studii Transilvane, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2015, pp. 385-397.
- Bucur, Ioan-Marius – *La Romania nell'Ostpolitik vaticana. Alcune considerazioni*, in Cârja, Ion (coord.) – *I Romeni e la Santa Sede. Miscellanea di studi di storia ecclesiastica*, București, Roma, Ed. Scriptum, 2004, pp. 236-244.
- Bucur, Ioan-Marius – *Partea nevăzută a lumii: serviciile secrete și unificarea religioasă din 1948* in Bolovan, Ioan; Ghitta, Ovidiu (coord.) – *Istoria ca datorie. Omagiu Academicianului Ioan Aurel Pop la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Cluj-Napoca, Ed. Academiei Române, Centrul de Studii Transilvane, 2015, pp. 669-680.
- Bucur, Ioan-Marius – *Preotul Mircea Todericiu și proiectul creării unei Biserici Catolice Române*, in Țârău, Virgiliu, Trașcă, Ottmar, et alii – *Din modernitate spre contemporaneitate. Studii istorice dedicate lui George Cipăianu la împlinirea vârstei de 75 de ani*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2017, pp. 755-770.
- Bucur, Marius Ioan – *Relațiile României cu Sf. Scaun la începutul războiului rece*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 1, pp. 111-121.
- Bucur, M. – *Situația Bisericii Române Unite (Greco-Catolice) în perioada 1949-1964*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1998, XLIII, nr. 1, pp. 85-100.
- Bucur, Marius – *Tentative de manipulare a Bisericii Române Unite. Sinodul electoral din martie 1946*, in Pop, Romul (ed.) – *120 de ani de la nașterea Episcopului dr. Alexandru Rusu*, Baia-Mare, Ed. Scriptorium, 2004, pp. 229-240.
- Bucur, Ioan-Marius; Ignat, Smaranda – *Limitele Ostpolitikului vatican: cazul României*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 35-42.
- Budu, Titu – *Date istorice despre protopopiatele, parochiile și mănăstirile române din Maramureș din timpurile vechi până în anul 1911 culese și scrise de Titu Budu vicar foraneu al Maramureșului*, Gherla, Tip. Diecezană, 1911.
- Budu, Titu – *Disertatiune despre episcopii și vicarii romani din Maramuresiu*, Gherl'a, Tipografia Diecezană, 1891.

- Bunea, Augustin – *Mitropolitul Dr. Ioan Vancea de Buteasa. Schiță Biografică*, Blasiu, 1890, Tip. Seminarului, Ed.II, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2010.
- Bunea, Vasile I. – *Scurt excurs al istoriei generale a iezuiților, apariția și activitatea generală a misiunii lor în România. Viața, rezistența și misionarismul comunității iezuite la Gherla, în perioada comunistă*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 41-62.
- Butnaru, Paul – *Il contributo di Ioan Miclea alla rinascita del tomismo nel Novecento in Romania*, Iași, Ed. Sapientia, 2013.
- Buzdugan, Ion T. – *Trei ani de rodnic apostolat – Biserica Unită 1940-1943*, in *Almanahul cooperativelor „Plugarul” din Ardealul de Nord. 1944. Editat de Centrala cooperativelor românești din Kolozsvár-Cluj, întocmit de Păr. Victor Deac*, Cluj, Tip. „Naționala”, 1943, 340 p., pp. 327-332.
- C., Lucica – *Sora Constantina (1914). Sora Minerva (1927-1998). Sora Coralia Moscuna (+ 1973). Sora Georgina (1911-2004). Domnul Profesor Frollo (+1966)*, in *Mileniul Adorării*, București, 2013, VI, nr.13, pp. 64-71.
- Cadaru, Petru – *Românii catolici și „Exilul Românesc”*, in *Europa și Neamul Românesc. Foaia Mișcării Române pentru Unitatea Europei*, Milano, I) 1978, VII, nr. 76, pp. 4-5, II) 1978, VII, nr. 77, pp. 5-6.
- Caitar, Mihai – *Rezistența și lupta oamenilor Bisericii din Exilul Românesc în Europa de Vest împotriva regimului comunist din România*, in Rusan, Romulus (coord.) – *Analele Sighet 2. Instaurarea comunismului între rezistență și represiune*, București, Fundația Academia Civică, 1995, 530p., la pp. 480-488.
- Capotă, Crina – *Școlile confesionale ale episcopiei greco-catolice de Cluj-Gherla*, in *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 199-210.
- Carnațiu, Pamfil – *Monseniorul G.Cosma (1811-1992)*, in *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1993, IV, nr. 9 (79), pp. 3.
- Carp, Mircea – *In Memoriam Monseniorul Octavian Bârlea*, in *Perspective. Revista Misiunii Române Unite din Germania*, München, 2008, XXX, nr.79, pp. 14-15.
- Catalan, Gabriel – *Înscăunarea Patriarhului Justinian*, in Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 6. Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*, București, Fundația Academia Civică, 1998, pp. 706-711.

- Catalan, Gabriel – *Prigoana anticatolică în România între 1949-1953. Arestări și procese ale unor credincioși*, in Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953. Mecanisme terorii*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1999, pp. 118-124.
- Călin, Claudiu – *Legături istorice între Dieceza de Timișoara și Dieceza Română Unită a Lugojului în Școala Ardeleană*, Oradea, Ed. Episcop Vasile Aftenie, 2011, V, pp. 306-321.
- Călin, Claudiu – *Procesul episcopului Augustin Pacha și al membrilor Aulei Episcopale Romano-Catolice din Timișoara – portrete și destine din arhivele episcopiei timișorene*, in Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Destine individuale și colective în comunism*, Iași, Ed. Polirom, 2013, pp. 111-129.
- Câmpeanu, Remus – *Liderii greco-catolici ai generației pașoptiste transilvănene despre reorganizarea Bisericii Române Unite. Studiu de caz: Simion Bărnuțiu și August Treboniu Laurean*, in *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 81-87.
- Chiriac, Florin – *Revizionism maghiar sub semnul crucii*, in *Dosarele istoriei*, București, 2002, VII, nr. 11(75), pp. 31-37, mai ales pp. 33-35.
- Chirilă, Ioan (coord.) – *Arhiepiscopul Teofil Herineanu – 100 de ani de la naștere*, Cluj-Napoca, Ed. Renașterea, 2009.
- Ciocian, Ioan – *Biserica și societatea românească din Transilvania. Vicariatul Silvaniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Arad, Vasile Goldiș University Press, 2000.
- Cipăianu, Gheorghe- *Primul cardinal al românilor, Iuliu Hossu, eminentă personalitate a Bisericii și neamului românesc*, in Ruscu, Dan; Tuțu, Claudiu G. (coord) – *Primul cardinal al românilor Iuliu Hossu eminentă personalitate a Bisericii și Neamului românesc*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2017, pp. 27-39.
- Ciubăncan, Vasile T. – *Episcopul auxiliar dr. Ioan Suciu, martir al Bisericii Române Unite cu Roma*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2008, LIII, nr. 1, pp. 199-220.
- Ciubăncan, Vasile – *Episcopul cardinal Iuliu Hossu, personalitate a marilor evenimente istorice naționale*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 153-178.

- Ciubotă, Viorel – *Vicariatul Național Român din Carei (1918-1919)*, Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1997.
- Ciupea, Ioan – *Opțiuni politice liberale la clericii eparhiei de Cluj-Gherla*, in *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 89-96.
- Cornea, Doina – *Martiriul Bisericii Greco-catolice și rezistența ei*, in *Memoria.Revista gândirii arestate*, București, s.a., nr. 14, pp. 56-65.
- Corneanu, Nicolae – *Biserica Românească din Nord-Vestul Țării în timpul prigoanei horthyste*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986.
- Cosmovici, Emanuel; Langa, Cristian – *O argumentare a martiriului Cardinalului Iuliu Hossu*, in *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, I. 2018, XXIX, nr. 1 (467), pp. 10-15, II. 2018, XXIX, nr. 2 (468), pp. 10-15.
- Cosmovici, Emanuel; Langa, Cristian – *Premise pentru un viitor compendiu al persecuției*, in *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, I/ 2018, XXIX, nr. 3-4 (469-470), pp. 14-17, II/ 2018, XXIX, nr. 5 (471), pp. 12-16, III / 2018, XXIX, nr. 6-7 (472-473), pp. 12-14., IV/ 2018, XXIX, nr. 8 (474), pp. 12-16, V/ 2018, XXIX, nr. 9 (475), pp. 12-13.
- Costea, Vasile – *In memoriam. Pr. Prof. Dr. Aurel Leluțiu*, fișier PDF, 16 pag., accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/01/ing-vasile-costea-aurel-lelutiu.pdf>.
- Crihălmean Florentin (coord.) – *Arhontologia episcopilor eparhiei greco-catolice de Gherla, ulterior de Cluj-Gherla*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018.
- Crihălmeanu, Florentin – *Cea dintâi scrisoare pastorală a Episcopului Iuliu Hossu „Câteva săptămâni”* – in Hossu, Gelu (ed.) – *Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu. Centenarul hirotonirii (1917-2017). Centenarul Unirii (1918-2018)*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018, pp. 25-40.
- Crihălmeanu, Florentin (coord.) – *File din istoria eparhiei de Cluj-Gherla, Claudipoli-Armenopoli, a românilor. Scurtă istorie și biografiile episcopilor eparhiali*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2013.
- Crihălmeanu, Florentin (coord.) – *File din istoria eparhiei de Cluj-Gherla, a românilor. Scurtă istorie, biografiile episcopilor eparhiali și cronologia 1658-2017. Ediția a II-a revăzută și adăugită*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2017.

- Crihălmeanu, Florentin – *Primele mențiuni despre eparhia de Armenopolis în documentele pontificale*, in *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 115-135.
- Crihălmeanu, Florentin – *Rămas bun, Părinte Gorcea*, in *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2005, XVI, nr. 2 (312), pp. 6-7.
- Crihălmeanu, Florentin – *Studiu cu privire la data nașterii Cardinalului Iuliu Hossu*, in Hossu, Gelu (ed.) – *Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu. Centenarul hirotonirii (1917-2017). Centenarul Unirii (1918-2018)*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018, pp. 77-83.
- Crihălmeanu, Florentin – *Trăirea credinței devine istorie. Despre viața spirituală a episcopului Iuliu Hossu în perioada detenției, așa cum se oglindește în memorii – testamentul dragostei sale*, in Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (editori) – *Volumul Simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013, pp. 194-227.
- Crihălmeanu, Florentin – *Un Apostol neobosit al Bisericii Greco-catolice*, in *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2010, XXI, nr. 4 (374), pp. 3-5.
- Cristescu, Maria Ionela – *Cardinalul Alexandru Todea (5.VI.1912 Teleac – 22.V.2002, Tg. Mureș)* in *Mileniul Adorării*, București, 2012, VII, nr. 12, pp. 41-43.
- Cristescu, Maria Ionela; Vlaicu, Antoneta – *Pr. Dr. Aurel Leluțiu*, in *Mileniul Adorării*, București, I. 2007, II, nr. 6, pp. 31; II. 2008, III, nr. 7, pp. 36-37.
- Crișan, Traian – *Scrisoare din public*, in *Europa și Neamul Românesc. Foaia Mișcării Române pentru Unitatea Europei*, Milano, 1975, IV, nr. 45, pp. 8.
- Cultura Creștină – *O lămurire care se impune*, in *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 9, pp. 257-258.
- Cultura Creștină – *După publicarea bullei odioase*, in *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 13, pp. 385-390.
- Dan, Rodica Ana; Moraru, Gemma (coord.) – *Onisie Morar. o credință, un drum, o viață.*, Cluj-Napoca, Ed. Renașterea, 2000.
- David, Mihai – *Inculpați în sutană*, in *Securitatea*, București, 1970, nr. 4(12), pp. 43-47.
- Dăianu, E. – *Biserica lui Bob în Cluj. Însemnări dela întemeierea parohiei române gr. cath. din Cluj*, Cluj, Tip. « Carmen » Petru Baritui, 1906.
- Dăianu, E.– *Cele două corăbii și alte cuvântări*, București, Tip. Bucovina, 1923.

- Dăianu, E. – *Un sfânt pripeag român Ieremie Valacul 1556-1625*, Cluj, Tip. « Viața », 1926.
- Dăianu, Ilie – *Leul dela Șișești. Preotul luptător Dr. Vasile Lucaciu*, Cluj, Tip. Culturală Cluj, 1937.
- Dăianu, Ilie – *Scrieri. Ediție îngrijită, prefață, note și bibliografie de Ilie Moise*, Alba-Iulia, Ed. Reîntregirea, 2010.
- Deneș, Ivan – *Păpușarul*, București, Ed. Pentru Literatură, 1968.
- Despinescu. Anton – *Episcopia Catolică de Iași în secolul al XX-lea*, in *Buletin Istoric*, Iași, 2000, I, nr. 1, pp. 23-40.
- Dimcev, Alexis – *Drumul unui martir: Vasile Aftenie (1899-1950)*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2014.
- Dobeș, Andrea – *Clerici greco-catolici în detenție la Penitenciarul Sighet Principal (1950-1955)* in Țărău, Virgiliu, Trașcă, Ottmar, et alii – *Din modernitate spre contemporaneitate. Studii istorice dedicate lui George Cipăianu la împlinirea vârstei de 75 de ani*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2017, pp. 771-786.
- Dobeș-Fürtös, Andrea – *Episcopul Alexandru Todea în dosarele Securității (1961-1989)*, in Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Iași, Ed. Polirom, 2009, pp. 310-323.
- Dobeș-Fürtös, Andrea – *Limitele asumării identității religioase. Cazul părintelui Iuliu Rațiu*, in Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Identități sociale, culturale, etnice și religioase în comunism* Iași, Ed. Polirom, 2015, pp. 435-452.
- Dobeș-Fürtös, Andrea – *Preoți catolici în atenția Securității. Cazul Gheorghe Pătrașcu (1958-1989)*, in Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Forme de represiune în regimurile comuniste*, Iași, Ed. Polirom, 2008, pp. 304-318.
- Doboș, Dănuț – *Figuri ilustre: P. Leopold Nestmann*, accesibil pe site-ul: <http://www.ercis.ro/lumina/numar.asp?an=2008&numar=4&id=85>.
- Doboș, Dănuț (coord.) – *Biserica Romano-Catolică din România în timpul prigoanei comuniste (1948-1989)*, Iași, Ed. Sapiientia, 2008.
- Doboș, Fabian; Doboș, Dănuț – *Am suferit pentru Biserica lui Cristos. Viața Părintelui Ioan Parțac (1927-1996)*, Iași, Ed. Sapiientia, 2014.

- Dobrinu, Dorin – *Rezistența armată anticomunistă și rezistența greco-catolică în centrul Transilvaniei. Organizația „Partizanii Regelui Mihai”- Armata Secretă (1948-1950)*, în *Revista Arhivelor*, București, 2006, LXXXVI, nr.1, pp. 204-218.
- Domokos, Pál Péter – *Rendületlenül. Márton Áron Erdély püspöke* (Neclintit. Aron Marton, Episcopul Ardealului), Szeged, Szt. Gellért Egyházi Kd., Eötvös Kd., 1989.
- Dragomir, Silviu – *Istoria desrobirei religioase a Românilor din Ardeal în secolul XVIII*, 2 vol. I, Sibiu, Tip. Arhidiecezana, 1920, vol. II, Sibiu, Tip. Arhidiecezana, 1930.
- Dragoș, Alexandru – *Măsurile birocratice ale regimului comunist față de Biserica Greco-Catolică în anii 1948-1949 în Maramureș*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Graeco-Catholica Varadiensis*, Oradea, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 233-247.
- Drecin, Mihai D.; Cora, Delia – *Considerații preliminare asupra dosarului de Securitate a preotului greco-catolic Gavril Iașar din Cluj (1962-1978)* în *Școala Ardeleană*, Oradea, Ed. Episcop Vasile Aftenie, 2013, VII, pp. 239-254.
- Duda, Gavril; Buteanu, Mircea – *Preotul Atanasie Oniga, martir pentru apărarea religiei greco-catolice a Bisericii Române Unite cu Roma*, în Popa, Ilie (ed.) – *„Opresiunea cultelor religioase din România în timpul dictaturii comuniste*, Pitești, Fundația Culturală Memoria Filiala Argeș, 2003, vol.II, pp. 145-159.
- Dumea, Claudiu – *Acțiunea reformei liturgice*, în *Dialog teologic Revista Institutului Teologic Romano-Catolic din Iași.*, Iași, VI, 2003, nr.11, pp. 49-59.
- Dumitran, Daniel – *Un timp al reformelor. Biserica Greco-catolică din Transilvania sub conducerea episcopului Ioan Bob(1782-1830)*, Ed.II, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2007.
- Dumitriu-Snagov, Ion – *România și Vaticanul. Relații diplomatice (1918)*, București, s.ed., 1993.
- Dumitriu-Snagov, Ion – *România în diplomația Vaticanului 1939-1944*, Ed. I, București, Ed. Garamond, 1991, Ed.II, București, Ed. Europa Nova, 1999.

- Dumitru, Bogdan – *Cardinalul Iuliu Hossu*, Tg.Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2012.
- Emilian, I.V. – *Iuliu Hossu, martir și erou național*, in *Stindardul*, Műnchen, 1970, XVII, nr.110, pp. 1.
- Făgăraș, Sabin – *Activitatea legislativă a Colegiului Capitular al Eparhiei de Cluj-Gherla în perioada 1987-1990*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 323-330.
- Făgăraș, Sabin – *Facilitățile acordate de Sfântul Scaun în 1948 Bisericii Greco-catolice din România*, in Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 267-280.
- Făgăraș, Sabin Sebastian, Birtz, Remus Mircea – *Capitulul diecezan de Cluj-Gherla între septembrie 1987-martie 1990*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007.
- Fărcaș, Ioan-Irineu – *Credința noastră este viața noastră. Episcopul Iuliu Hossu pildă de slujire a Bisericii și a Neamului*, in *Perspective*, Műnchen, 2008, XXX, nr. 81, pp. 21-41.
- Fărcaș, Ioan-Irineu – *Omul tuturor. Monseniorul Octavian Bârlea și pătimirile Exilului românesc 1946-1978*, București, Ed. Vremea, 2017.
- Ferenț, Eduard – *Un suflu nou în teologia dogmatică*, in *Dialog teologic*, Iași, VI, 2003, nr.11, pp. 41-48.
- Ferneș, Codruța – *Activitatea ASTRU în cadrul Eparhiei de Cluj-Gherla. Contribuția asociației în pastorația laicilor*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 3, pp. 177-188.
- Ferneș, Vasile – *Profesorul Dr. Aloisie Ludovic Tăutu*, in *Viața creștină*, Cluj-Napoca, 1996, VII, nr. 3 8145), pp. 4.
- Ferneș, Vasile – *Câteva momente importante despre formele de persecuție și de activitate ale Bisericii Române Unite cu Roma, greco-catolice, între anii 1964-1989*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 43-48.
- Ferneș, Vasile – *Activitatea și suferințele pr. Alexandru Bochiș în timpul persecuției Bisericii Române Unite*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 49-52.
- Ferneș, Vasile – *Persecuția Bisericii Române Unite Greco-Catolice 1955-1964*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 2, pp. 141-147.

- Filip, Ioan – *Biserica Română Unită și ecumenismul*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1972, XI, nr. 1, pp. 32-37.
- Florea, Călin – *Biserica Română Unită, Greco-Catolică, din fostele județe Mureș-Turda, Târnava Mare și Târnava Mică 1945-1972*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2003.
- Florea, Călin-Valentin – *Rezistența Bisericii Române Unite din fosta Regiune Autonomă Maghiară, raionul Târgu-Mureș (1949-1960)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIV, nr. 2, pp. 23-56.
- Florea, Călin-Valentin – *Blajul – citadelă asediată a spiritului românesc în anii comunismului. Studiu de caz: Rezistența greco-catolică în zona Mureșului și Târnavelor*, în Barta, Cristian; Pinte Zaharie (coord.) – *Biserica Română Unită cu Roma Greco-Catolică – Istorie și spiritualitate- 150 de ani de la înființarea Mitropoliei Române Unite cu Roma la Blaj, Blaj*, Ed. Buna-Vestire, 2003, pp. 583-612.
- Florea, Călin-Valentin – *Preparativele clerului greco-catolic pentru „apostolatul clandestin”. Activitatea protopopului Alexandru Todea din cursul anului 1948, în zona Reghinului*, în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 281-287.
- Florian, Virgil – *In memoriam Preot Victor Iacobec*, în *Actualitatea Creștină*, București, 2007, nr. 7, pp. 3.
- Frișan, Ioan Vasile – *Monseniorul Grigore Zăgrean a trecut la Domnul*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2005, XVI, nr. 3 (313), pp. 8.
- Furtună, Ioan Iosif – *L'Ordine di San Basilio Magno da Romania di fronte al pericolo comunista* în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 289-300.
- Fürtös, Andrea – *Episcopul Alexandru Rusu și regimul comunist (1958-1963)*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, Baia Mare, 2008, nr. 1, pp. 88-106.
- Fürtös, Robert – *Ierarhi greco-catolici în atenția Securității. Studiu de caz: canonicul Coriolan Tămâian*, în *Acta Musei Porolisensis Istorie Etnografie*, Zalău, XXXVI, 2014, pp. 379-394.

- Fürtös, Robert – *De la rezistență la colaborare. Părintele Ioan Deliman și Securitatea*, in Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord) – *Destine individuale și colective în comunism*, Iași, Ed. Polirom, 2013, pp. 93-111.
- Fürtös, Robert – *Episcopul Ioan Dragomir în dosarele Securității*, in *Revista Arhivei Maramureșene*, Baia-Mare, 2011, nr. 4, pp. 280-300.
- Fürtös, Robert – *Ierarhi greco-catolici în atenția Securității. Studiu de caz: episcopul Ioan Ploscaru*, in Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Identități sociale, culturale, etnice și religioase în comunism*, Iași, Ed. Polirom, 2015, pp. 452-467.
- Fürtös, Robert – *Preoți greco-catolici în timpul prigoanei comuniste. Cazul părintelui Alexandru Rațiu*, in *Acta Musei Porolissensis, Istorie Etnografie*, 2012, XXXIV, pp. 177-191.
- Gădălean, Dan – *Activitatea religioasă în parohia Dej. Celebrarea sf. Liturghii în clandestinitate*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 53-58.
- Georgescu, Ioan – *Momente din viața Bisericii Unite în ultimii zece ani (1918-1928)*, București, Atelierele Grafice „Cultura Națională”, 1929.
- Gherghel, Petru – *Descoperirea Conciliului al II-lea Vatican*, in *Dialog teologic. Revista Institutului Teologic Romano-Catolic din Iași*, Iași, VI, 2003, nr.11, pp. 21-26.
- Gherman, Pierre – *L’ame roumaine écartelée. Faits et documents*, Paris, Ed. du Cèdre, 1955.
- Ghișă, Ciprian – *Episcopia Greco-Catolică de Făgăraș în timpul păstoririi lui Ioan Lemeni 1832-1850*, 2 volume, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2008.
- Ghitta, Ovidiu – *Baia-Mare, locul unde n-a mai ajuns să rezideze un episcop greco-catolic acum 150 de ani*, in *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 89-102.
- Ghitta, Ovidiu – *Nașterea unei biserici. Biserica greco-catolică din Sătmăr în primul ei secol de existență (1667-1761)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2001.
- Ghizdavu, Bogdana-Anca – *Mărturii și documente despre activitatea clandestină a Pr. Prof. Ioan Miclea (1964-1975)* in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 59-70.

- Goția, Anton – *Reforma liturgică în perioada clandestinității*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 71-122.
- Grigor, Ana (coord.) – *Prea Fericitul Părinte Lucian Mureșan. Documentar biobibliografic aniversar*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2011.
- Grossu, Sergiu – *Calvarul României Creștine*, Deva, Ed. Convorbiri Literare – ABC Deva, 1992.
- Grossu, Sergiu – *Le Calvaire de la Roumanie Chretienne*, Paris, Ed. France Empire, 1987.
- Groșanu, Lucian – *Pr. Dr. Aurel Leluțiu (21.IV.1914-23.XII.1980). Centenarul nașterii în Mileniul Adorării*, București, 2014, VII, nr. 14, pp. 56-57.
- Gudea, Nicolae – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică). 1945-1948. Confruntările cu statul comunist*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, 2008, LIII, nr.4, pp. 201-228.
- Gudea, Nicolae – *Preotul dr. Silvestru Augustin Prunduș între rescriptul împăratului Traianus privind pe creștini și recomandarea generalului C. Ioana privind pe greco-catolici*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 317-322.
- Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009.
- Guțiu, George – *IPSS Dr. Ioan Chertes, Arhiepiscop emerit de Cluj-Gherla, a trecut la cele veșnice*, in *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1992, III, nr. 3 (49), pp. 1.
- Haiduc Vămeanul, Gheorghe – *Monografia Mănăstirii Bixad din Țara Oașului*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2005.
- Herban, Adela – *România-Vatican, 1920-1940: relații diplomatice*, Deva, Ed. Călăuza, 2002.
- Hossu, Gelu – *Din istoria revistei „Viața Creștină”*, in *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2018, XXIX, I/ nr. 3-4(469-470), pp. 24-25; II/ nr.5 (471), pp. 20-21; III/ nr. 6-7 (472-473), pp. 29-31.
- Hossu, Gelu – *Sus inimile. Acțiunea greco-catolică pentru repunerea în drepturi a Bisericii 1955-1956. Dumnezeiasca Liturghie din 12 august 1956*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2016.

- Hossu, Gelu – *Cardinalul Iuliu Hossu. Spirit al adevărului*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018.
- Hossu, Gelu (ed.) – *Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu. Centenarul hirotonirii (1917-2017). Centenarul Unirii (1918-2018)*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018.
- Hossu, Gelu – *Repere biografice și genealogice – 133 de ani de la nașterea Cardinalului Iuliu Hossu*, in Hossu, Gelu (ed.) – *Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu. Centenarul hirotonirii (1917-2017). Centenarul Unirii (1918-2018)*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018, pp. 49-75.
- Hossu, Valer – *80 de ani de la crearea eparhiilor Maramureșului și de Cluj-Gherla. Implicarea episcopului Dr. Iuliu Hossu în procesul organizării bisericești de după Marea Unire*, in Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (edit.) – *Volumul simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013, 249 p., pp. 75-81.
- Hossu, Valer – *Atitudinea episcopului Iuliu Hossu față de problematica învățământului confesional*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2007, LII, nr. 3, pp. 159-164.
- Hossu, Valer – *Episcopul Iuliu Hossu, Sfântul Marii Uniri*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2008.
- Hossu, Valer – *Vestitorul Sionului Românesc*, Tg.Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011.
- ic – *Înființarea unei noi episcopii românești unite la Cluj* – in *Cultura Creștină*, Blaj, VIII, 1919, nr. 1-2, pp. 38-39.
- Ionițoiu, Cicerone – *Le Martyre de l'Église en Roumanie*, Montsurs, Ed. Résiac, 1986.
- Ionițoiu, Cicerone – *Mica Romă înfrățită cu Parisul. Misiunea Gheorghe Surdu*, in *Memoria. Revista gândirii arestate*, București, 2001, nr. 35 (2), pp. 58-65.
- Ivan Duică, Camelia – *Ioan Dunca Joldea – un preot greco-catolic în rezistența armată anticomunistă*, in Petcu, Adrian Nicolae (coord.) – *Partidul, Securitatea și cultele, 1945-1989*, București, Ed. Nemira, 2005, pp. 235-244.
- Jakubinyi, György – *Romániai Katolikus, Erdélyi protestáns és Izraelita vallási archontologia (Arhondologia Catolică din România, protestantă și a religiei israelite din Ardeal)*, Ed.II, Gyulafehérvár (Alba-Iulia), Ed. Gloria, 2004.

- Jakubinyi, György – *Romániai Katolikus, Erdélyi protestáns és izraelita vallási archontologia* [Arhondologia catolicilor din România, a protestanților și a confesiunii izraelite din Ardeal], Ed. III, Kolozsvár, Ed. Verbum, 2010.
- Jurju, Cornel; Cioșan, Florin – *Atitudini și acțiuni anticomuniste în cadrul unor comunități greco-catolice din regiunea Huedinului*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIV, nr. 2, 105-122.
- Keul, Maria – *Alexandru Todea, protopop al Reghinului*, in *Calendarul de la Blaj*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2007, II, pp. 213-223.
- Kom, André – *Unificarea Bisericii Unite cu Biserica Ortodoxă Română în 1948*, in Bozgan Ovidiu (coord.) – *Studii de Istoria Bisericii*, București, Ed. Universității din București, 2000, pp. 88-124.
- Langa, Tertulian – *Domnului Petre Mihai Băcanu*, in *Deșteptarea Credinței*, Dej, 2001, XII, nr. 8 (137), pp. 4-5.
- Lechințan, Vasile – *Aspecte ale rezistenței la comunizare și unificarea bisericilor românești în județul Cluj*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 2, pp. 19-68.
- Léstyán Ferenc – *Az Erdélyi Szibéria Az erdélyi katolicizmus győzedelmes küzdelme a hitthűségért 1948-1989* (Siberia Ardeleană. Lupta victorioasă a catolicismului ardelean pentru loialitatea credinței), Alba-Iulia, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2003.
- Letiția, Sora CMD – *Sora Estera-Maria*, in *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2005, XVI, nr. 2 (312), pp. 7-8.
- Lucaci, Anton – *Adieri conciliare peste cortină*, in *Dialog teologic Revista Institutului Teologic Romano-Catolic din Iași.*, Iași, VI, 2003, nr.11, pp. 60-63.
- Lucaciu, Vasile – *In memoriam P. Alexandru Rațiu*, in *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2006, XVII, nr. 8 (330), pp. 14.
- (m) – *Episcopia Greco-catolică maghiară*, in *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 4, pp. 116-118.
- (m) – *Episcopia Greco-catolică maghiară*, in *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 5, pp. 152-153.
- M F – *In Memoriam: Vasile Mare*, in *Actualitatea Creștină*, București, 2004, XV, nr. 2, pp. 9.

- Mahieu, Stéphanie – *Une Église dissidente? L'Église gréco-catholique roumaine pendant la période communiste (1948-1989)*, in *Revue d'études comparatives Est-Ouest*, Paris, Centre National de la Recherche Scientifique, 2004, 35, nr. 4, pp. 93-126.
- Man, Iuliu – *Tunderea în monahism și hirotonia în arhiereu a Prea Sfințitului Episcop dr. Visarion Ploieșteanul, Vicar Patriarhal*, in *Biserica Ortodoxă Română*, 1962, LXXX, nr.9-10, pp. 802-812.
- Man-Nicolae, Victoria – *Episcopul Ioan Suciu. Apostol al iubirii. Suflul tinereții. Exerciții spirituale* (ed.II), Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003.
- Manu, Mircea – *Mărturia dată de episcopul Ioan Dragomir prin viața și activitatea sa în perioada de ilegalitate*, in Barta, Cristian; Pinte Zaharie (coord.) – *Biserica Română Unită cu Roma Greco-Catolică – Istorie și spiritualitate- 150 de ani de la înființarea Mitropoliei Române Unite cu Roma la Blaj*, Blaj, Ed. Buna-Vestire, 2003, pp. 583-612.
- Marcu, Vasile – *Drama Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică). Documente și mărturii*, București, Ed. Crater, 1997.
- Marcu, Vasile – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) încă în suferință. Vol.II*, Iași, Tip. Multiprint, s.a. [2002].
- Marton, Jozsef – *Istenem és mindenem. Száz éve született Jakab Antal* (*Dumnezeul meu și totul meu. O sută de ani de la nașterea lui Antal Jakab*), Budapest, Kolozsvár, Szt.István Kd., Verbum Kd., 2009.
- Marton, Jozsef – *Márton Áron, Episcopul Ardealului*, Alba-Iulia, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2008.
- Marton, József – *The relationship between the Roman-Catholic Church and the Greek-Catholic Church in Transylvania between 1945-1948* in Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 331-341.
- Marțian, Ironim – *Canonicul dr. Titus Mălai (1893-1978) in Virtus Romana Rediviva. Almanah Științific*, Cluj-Napoca, 2004, nr. 8, pp. 33-52.
- Marțian, Ironim – *Medalioane. Canonicul dr. Cosma Avram (1906-1976)*, in *Deșteptarea Credinței*, Dej, I, 1990, nr. 6, pp. 7-8.

- Marțian, Ironim – *Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe Grecu (1910-1979)*, in *Deșteptarea Credinței*, Dej, 2017, XXVIII, nr. 10-12 (314-316), pp. 16-25.
- Matei, Alexandru – *Arestări ale preoților din episcopia Greco-Catolică de Cluj-Gherla între 1947-1948*, in Lăcătușu, Ioan (coord.) – *Istoricul Gelu Neamțu la 75 de ani*, Sfântu Gheorghe, Ed. Eurocarpatica, 2014.
- Matei, Alexandru – *Presiuni asupra Bisericii Române Unite în lunile imediat premergătoare actului de la 1 decembrie 1948, în dieceza de Cluj-Gherla in* Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 343-358.
- Mălai, Marius – *Istoria renumitei familii Mălai din Transilvania, Leșu, județul Bistrița-Năsăud. Repere genealogice (1689-2005)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2007.
- Mărtinaș, Dumitru – *L'Origine dei cattolici della Moldavia*, Padova, Ed. Messaggero di S. Antonio, 1987.
- Mărtinaș, Dumitru – *Originea ceangăilor din Moldova*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1985.
- Mânzat, George – *Contribuții la istoria Unirii cu Roma. Date inedite despre Unirea și reacțiunea în județele Solnocul din lăuntru, Dobâca și Chioar*, in *Curierul Creștin*, Gherla, I / 1928, X, nr. 24, pp. 261-265, II / 1929, XI, nr. 1-2, pp. 7-10, III / 1929, XI, nr. 3, pp. 16, IV / 1929, XI, nr. 4, pp. 23-24.
- Mânzat, George – *Mănăstirea Strâmbului*, Cluj, Tip. Diecezană, 1934.
- Mânzat, George – *Monografia orașului Dej. Din cele mai vechi timpuri până în zilele de azi*, Bistrița, Tip. Națională G. Matheiu, 1926.
- Mânzat, George – *Originea și istoria P.V. Maria dela Nicula (după documente istorice)*, Cluj, Tip. Alex. Anca, 1923.
- Mânzat, George – *Vechile mănăstiri din Ținutul Someșului*, in *Cultura Creștină*, Blaj, 1936, XVI, nr. 10, pp. 582-591.
- Mânzat, George – *Vechile școli românești din jud. Someș*, in *Cultura Creștină*, Blaj, 1939, XIX, nr. 7-8, pp. 436-441.
- Mârza, Iacob – *Zenovie Păclișanu. Contribuții la o monografie*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2017.
- Menges, Hieronymus – *Joseph Schubert (1890-1969). Biographie eines rumänisches Bischofs*, Emsdorf, Salesianerdruckerei, 1971.

- Mesaroș, Simion – *Colecție de articole, comentarii și reportaje*, Baia-Mare, Tip. Aurora, 2008.
- Mesaroș, Simion – *Colecție de articole și comentarii. Volumul II, 2008-2016*, Baia-Mare, Ed. Marist, 2016.
- Meteș, Ștefan – *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, Tip. Arhidiecezană, 1936.
- Miclea, Ioan – *Atitudinea culturală a Bisericii Unite a Blajului dintre cele două războaie mondiale*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2006, LI, nr. 1, pp. 165-230.
- Mihoc, Blaga – *Caritate și prigoană*, Oradea, Ed. Logos'94, 1999.
- Mihoc, Blaga – *Judecata dreaptă*, Oradea, Ed. Logos'94, 2012.
- Miron, Greta Monica – *Biserica Greco-Catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697-1782)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2004.
- Miron, Greta Monica – *Condiția materială a preoțimii unite din comitatul Cluj la mijlocul secolului al XVIII-lea*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2005, L, nr. 1, pp. 103-124.
- Miron, Greta – *Discurs istoric și propagandă politică. Unirea românilor cu Biserica Romei în publicistica din anii 1948-1950*, in Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 385-398.
- Miron, Greta Monica – *Viață parohială și diversitate confesională în Transilvania secolului al XVIII-lea. Studiu de caz: ortodocși și uniți în comitatul Dabâca*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015.
- Mitrofan, Ioan – *Canonicul Ioan Coman*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2009.
- Mitrofan, Ioan; Voina, Marius Alin – *Nicu Marcu. Medalion omagial*, Sibiu, Ed. Tehnomedia, 2013.
- Mitrofan, Ioan; Voina, Marius Alin (coord.) – *Petru Gherman – Medalion aniversar*, Blaj, Centrul de Studii Jacques Maritain, 2013.
- Mitrofan, Ioan; Voina, Marius Alin (coord.) – *Episcopul Vasile Aftenie. Întâiul martir*, Sibiu, Ed. Tehnomedia, 2013.
- Moisin, Anton – *Cei șapte episcopi greco-catolici români care au pierit în prigoana comunistă*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2010.

- Moisin, Anton – *Istoria mării prigoane contra Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-catolice, între anii 1948-1998*, vol.I, s.l. [Sibiu], s. ed., 1998.
- Moisin, Anton – *Minciuna trecerii la Ortodoxie a Românilor Uniți, Greco-catolici în anul 1948. Partea I*, s.l. [Sibiu], s. ed., 1998.
- Moisin, Anton – *Moartea în detenție a preotului Ilie Borz*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2010.
- Moisin, Anton – *O gravă lovitură dată Neamului Românesc: calomnierea Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice*, Sibiu, Tip. Polsib, 1996.
- Moisin, Anton – *O pagină din istoria Bisericii Române Unite cu Roma: lupta părintelui Onofreiu Pompeiu*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2010.
- Moisin, Anton – *Vicarul de fier: Protopop Onofreiu Pompeiu, prelat papal*, Sibiu, Ed. Imago, 2002.
- Moldovan, Florin – *Matei Boilă, un monument istoric și una din ultimele conștiințe vii ale neamului românesc*, 24. XI.2014, apărut în <https://www.ziardecluj.ro/matei-boila-un-monument-istoric-si-una-dintre-ultimele-constiinte-vii-ale-neamului-romanesc>.
- Molinari, Francesco – *Padre Clemente Gatti, ofm, Mons. Vladimir Ghika, Eroi della fede in Romania*, Bucurest, Assisi, Ed. Porziuncula, s.a. [1992].
- Montonati, Angelo – *Când credința poate costa viața. Istoria medicului franciscan Martin Benedict*, Roman, Ed. Serafica, 2017.
- Morariu T. – *Medalioane – Protopopul Grigore Pop (1916-1990)*, in *Deșteptarea Credinței*, Dej, 1991, II, nr. 2 (11), pp. 11-12.
- Mureșan, Iuliu – *Episcopul Márton Áron*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2008.
- Nap, Vlad – *În slujba adevărului. Clarificări necesare*, in *Gazeta de Cluj*, Cluj-Napoca, 2017, nr. 785, 9.IX.2017, pp. 2.
- Nicolae (Mladin), Mitropolitul Ardealului – *Biserica Ortodoxă Română, Una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, Ed. Arhidiecezană, 1968.
- Nicula, Alexandru – *Medalioane. Canonical Nicolae Pura*, in *Deșteptarea Credinței*, Dej, 1990, I, nr. 5, pp. 7-8.
- Nicula, Alexandru – *Ieromonah Dr. Silvestru Augustin Prunduș, OSBM*, in *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2004, XV, nr. 9 (307), pp. 8-9.
- Nistor, Ioan Silviu – *Contribuția episcopului dr. Iuliu Hossu la promovarea învățământului și culturii: credință, devoțiune și sacrificiu*, in *Studia*

- Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 179-197.
- O(ctavian B(ârlea) *In memoriam: Msgr. Dr. Flaviu Popan in Perspective. Revista Misiunii Române Unite din Germania, München*, 1978, I, nr. 1, pp. 14-15.
- O. B. – *Prelat Ioan Dan, in Perspective, München*, 1986, IX, nr.33, pp. 19-20.
- P.C. – *Atitudinea Episcopatului Unit în fața persecuției, in Curierul creștin. El mensajero cristiano, Buenos Aires*, 1952, II, Ian.-Mar., pp. 13-16.
- P.C. (Pamfil Carnațiu) – *În amintirea episcopului Iuliu Hirțea in Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină, Roma*, 1976, XVII, nr. 3-4, pp. 106-109.
- P.V.Martor – *O pagină tristă, in Suflet Românesc. Revistă de cultură creștină, Roma*, 1949, I, nr. 10, pp. 27-31.
- Pădurean, Mia – *Spini și aureolă. Viața episcopului martir Ioan Suciu, Cluj-Napoca*, Ed. Napoca Star, 2001.
- Păiușan, Cristina – *Diplomația Crucii contra Secerii și a ciocanului, in Magazin istoric, București*, 2003, XXXVII, nr. 4, pp. 49-52.
- Părău, Valer – *Tipuri de falsificare a adevărilor în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948), Cluj-Napoca*, Ed. Mega, 2009, pp. 405-414.
- Pâclișanu, Zenovie – *Istoria Bisericii Române Unite. Ediție îngrijită și prefațată de Pr. Ioan Timbuș, Tg.-Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg*, 2006.
- Pâclișanu, Zenovie – *Vechile mănăstiri românești din Ardeal, în Cultura Creștină, Blaj*, 1919, VIII, nr. 7-8, pp. 151-170.
- Periș, Lucian D. – *Aloisie Tăutu. Aspecte din opera istorică, Blaj*, Ed. Buna-Vestire, 2003.
- Periș, Lucian D. – *Monseniorul Octavian Bârlea – o viață consacrată Bisericii și istoriei acesteia(I), in Annales Universitatis Apulensis, Series Historica, Alba-Iulia*, 1998-1999, nr. 2-3, pp. 243-253.
- Petărlecean, Alexandru; Moldovan, Ion (coord.) – *1948-2008. 60 de ani de la interzicerea Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-catolică. Credință și jertfă, Blaj*, Ed. Buna-Vestire, 2008.
- Pitea, Petru – *Retrospectiva A.St.R.U. 1945-1948, in Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948), Cluj-Napoca*, Ed. Mega, 2009, pp. 99-105.

- Plaianu, Clemente – *A mai căzut un stejar falnic al Bisericii Române Unite*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1999, X, nr. 5-6 (219-220), pp. 6-7.
- Plaianu, Clemente – *Biografie Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș*, OSBM 1995, în Birtz, Remus Mircea (coord.) – *Caietele OBSS III*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2002, pp. 151-218.
- Plaianu, Clemente – *Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș – octogenar*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1995, VI, nr. 9, pp. 1-2.
- Ploieșteanu, Visarion (Aștileanu, Vasile) – *Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române, expresie a adevărului și dreptății divine*, în *Biserica Ortodoxă Română*, București, 1962, LXXX, nr.9-10, pp. 853-862.
- Ploscaru, Ioan – *Scurtă istorie a Bisericii Române*, Ed.IV, Timișoara, Ed. Helicon, 1998.
- Podar, Adrian Vasile (coord.) – *Cred, Doamne și mărturisesc. Episcopii greco-catolici și comunismul*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2012.
- Poirot, Éliane; Lungu, Adrian – *Bibliografia Cardinalului Alexandru Todea în Poirot, Éliane (red.) – Bisericele greco-catolice și Unitatea creștinilor. În memoria cardinalului Alexandru Todea (1912-2012)*, Stânceni (Mureș), Ed. Schitul Sf. Cruce, s.a. [2012], pp. 104-108.
- Pop, Ioan Aurel – *Cuvânt preliminar la celebrarea lui Iuliu Hossu (la un secol de la hirotonire)*, în Hossu, Gelu (ed.) – *Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu. Centenarul hirotonirii (1917-2017). Centenarul Unirii (1918-2018)*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018, pp. 9-23.
- Pop, Gheorghe – *În slujba unei credințe*, Baia-Mare, Ed. Cornelius, 2006.
- Pop, Macedon – *Vicarii nășăudeni. Ediție adnotată și adăugită de Nestor Șimon. Editori: Adrian Onofreiu și Lucian Vaida. Studiu introductiv: Ion Cârjă*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2014.
- Pop, Nicolae – *Kirche unter Hammer und Sichel. Die Kirchenverfolgung in Rumänien*, Berlin, Ed. Morus, 1953.
- Pop, Romul; Feier, Iacob – *Creștinismul catolic în Țara Oașului*, Baia-Mare, Ed. Scriptorium, 2010.
- Popa Andrei, Mirela – *La granița Imperiului. Vicariatul greco-catolic al Rodnei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2006.

- Popan, Flavio – *Il martirio della Chiesa di Romania*, Urbana, PS, Commissione diocesana per la Chiesa del Silenzio, 1976.
- Prunduș, S. A. – *Evocare ecumenică*, in *Vestitorul*, Oradea, 2001, IX, nr. 8 (92), pp. 10-11.
- Prunduș, Silvestru Augustin – *Contribuții la istoria ordinului călugăresc Sfântul Vasile cel Mare din România. Anul 1948*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIV, nr. 2, pp. 13-22.
- Prunduș, Silvestru Augustin – *In memoriam Părintele Alexandru Mircea (1917-1996)*, in *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1996, VII, nr. 13 (155), pp. 4.
- Prunduș, Silvestru Augustin – *In memoriam Pr. Iosif Sabău – vicar general*, in *Vestitorul*, Oradea, 2001, X, nr. 2-3 (98-99), pp. 14-15.
- Prunduș, Silvestru Augustin – *Mormântul Cardinalului Iuliu Hossu – exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, s.ed., 2008.
- Prunduș, Silvestru Augustin; Birtz, Mircea Remus – *Alianța perpetuă cu Biserica Romană: 3 iunie 1519 Papa Leon al X-lea și Neagoe Basarab*, Cluj-Napoca, Ed. Sf. Vasile cel Mare, 2001.
- Prunduș, Silvestru Aug., Plaianu, Clemente – *Cardinalul Alexandru Todea. La 80 de ani (1912-1992)*, Cluj-Napoca, Ed. Gloria, 1992.
- Prunduș, Silvestru Augustin, Plaianu, Clemente – *Catolicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1994.
- Prunduș, Silvestru Augustin, Plaianu, Clemente – *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1998.
- Prunduș, Silvestru Aug., Plaianu, Clemente – *Canonical Nicolae Pura*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1995.
- Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente; Nicula, Alexandru; Bota, Ioan M.; Costan, Ion – *Cardinalul Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. Unitas, 1995.
- R. G. (Rusu, Gheorghe) – *Din rezistența ordurilor și congregațiilor religioase în fața persecuției*, in *Curierul creștin. El mensajero cristiano*, Buenos Aires, 1953, I II, nr. ianuarie-martie, pp. 81-88.
- Rațiu, Alexandru – *Persecuția Bisericii Române Unite*, in *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1974, XIII, nr. 3-4, pp. 11-116.

- Rațiu, Alexandru – *Persecuția Bisericii Române Unite*, Oradea, Ed. Imprimeria de Vest, 1994.
- red. – *Mărturisitorii credinței și eroii Neamului*, în *Suflet Românesc Revistă de cultură creștină*, Roma, 1949, I, nr. 10, pp. 21-26.
- Redacția – *În jurul episcopiei de Hajdudorogh*, în *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 124, pp. 421-425.
- Redacția – *Un nou cuvânt al Romei*, în *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 127, pp. 513-517.
- Redacția – *Executarea bullei Christifideles*, în *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 18, pp. 545-554.
- Redacția – *Noul mire al eparhiei gherlane*, în *Cultura Creștină*, Blaj, 1917, VI, nr. 13, pp. 385-388.
- Redacția – *Consacrarea noului arhiereu al Gherlei*, în *Cultura Creștină*, 1917, VI, nr. 18-20, pp. 543.
- Retegan, Simion – *Parohiile protopopiatului Cluj în timpul păstoririi mitropolitului Alexandru Șterca Țuluțiu (1850-1967)*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 137-144.
- Rigman, Ciprian – *Parohii, filii și preoți în Episcopia Greco-Catolică de Gherla la mijlocul secolului al XIX-lea (1856-1868)*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2016.
- Rigman, Ciprian – *Protopopiate și protopopi în dieceza greco-catolică de Gherla la mijlocul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2014.
- Rițiu, Maria – *Povești cu „eroi” și „călăi”, victime și torționari. Comunitatea greco-catolică din Nord-Vestul Transilvaniei și universul concentraționar comunist*, în Costea, Ionuț; Ghitta, Ovidiu; Orga, Valentin; Pop, Iulia (coord.) – *Istoria culturii, cultura istoriei. Omagiu Profesorului Doru Radosav la vârsta de 60 de ani*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2010, pp. 655-680.
- Robu, Ioan – *50 de ani de la Conciliul Vatican II*, București, Ed. ARCB, 2014.
- Roman, G. – *În amintirea Episcopului Dr. Iuliu Hossu, primul cardinal al românilor, la o sută de ani dela naștere*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003.
- (Rusu, George) – *Cleveland Priest Succumbs to Illness in Unirea – The Union*, Canton, Ohio, 1984, XXXV, nr 7, pp. 3.

- Rus, Anton; Gheorghiu, Florin – *Papa Ioan Paul al II-lea și României. Cazul Msgr. Traian Crișan*, in *Cultura creștină*, Blaj, serie nouă, 2004, VII, nr. 3-4, pp. 281-286.
- Ruscu, Dan; Tuțu, Claudiu G. (coord) – *Primul cardinal al românilor Iuliu Hossu eminentă personalitate a Bisericii și Neamului românesc*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2017.
- Rusu, Alexandru – *Congresul din Alba-Iulia*, in *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 11, pp. 321-322.
- Rusu, Alexandru – *Dela meeting* in *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 11, pp. 341-343,
- Rusu, Alexandru – *Un alt congres*, in *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 12, pp. 353-354.
- Rusu, Emanuel – *Octavian Cristian (31.V.1920-13.II.1989). Episcop al Bisericii în clandestinitate. 25 de ani de la trecerea în veșnicie*, in *Mileniul Adorării*, București, 2014, VII, nr. 14, pp. 62-64.
- Rusu, Viorel – *Rezistența Bisericii Greco-Catolice din Maramureș în perioada 1940-1944. Rolul Episcopului Dr. Alexandru Rusu*, in *Pop, Romul* (ed.) – *120 de ani de la nașterea Episcopului dr. Alexandru Rusu*, Baia-Mare, Ed. Scriptorium, 2004, pp. 207-228.
- Sana, Silviu – *Contribuții la biografia unui ierarh orădean. Episcopul Dr. Iuliu Hirțea (1914-1978)* in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Graeco-Catholica Varadiensis*, Oradea, 2010, LV, nr. 1, pp. 225-238.
- Sas Péter – *Az erdélyi római katolikus egyház 1900-1948* [Biserica romano-catolică ardeleană 1900-1948], Budapest, Mundus Magyar Egyetem Kiado, Barankovics István Álapítvány, 2008.
- Sârbu, Daniel – *In memoriam Pr. Vasile Ungureanu*, in *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1996, VII, nr. 22 (164), pp. 4.
- Scurtu, Lucreția – *Activitatea preoților greco-catolici din comuna Feldru (jud. Bistrița-Năsăud) în perioada 1956-1964*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2000, XLV, nr. 2, pp. 93-98.
- Secașiu, Claudiu – *Istoricul Zenovie Pâclișanu în închisorile comuniste (1949-1953, 1957). Date inedite*, in *Buletinul Cercetărilor Științifice Studentești, Arheologie-Muzeologie- Istorie*, Alba-Iulia, 1999, nr. 5, pp. 221-234.

- Secașiu, Claudiu; Mârza, Iacob – *Destinul în detenție al preotului și istoricului Zenovie Pâclișanu*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Graeco-catholica varadiensis*, Oradea, 2001, XLVI, nr. 1, pp. 189-195.
- Senior – *Pe marginea bullei Christifidelis graeci*, in *Cultura Creștină*, Blaj, II, 1912, nr. 13, pp. 405-411.
- Senior – *Să cerem ajutorul Domnului pentru noul episcop al Gherlei* in *Cultura Creștină*, 1917, VI, nr. 14-15, pp. 443-448.
- Sima, Ana Victoria – *Înființarea și organizarea episcopiei de Gherla în vremea episcopului Ioan Alexi*, in *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 103-114.
- Sima, Ana Victoria – *O Episcopie și un Ierarh. Înființarea și organizarea Episcopiei Greco-Catolice de Gherla în vremea Episcopului Ioan Alexi*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2003.
- Sima, Ana Victoria – *Vizitele Nunților Apostolici vienezi în Transilvania (1855-1868)*, 2 vol., Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2003.
- Sima, Horia – *Criza Comitetului Național, prezidat de domnul Vișoianu*, in *Țara și Exilul*, Madrid, 1972, VIII, nr. 3-4, pp. 25-28.
- Sima, Horia – *Din isprăvile Întunecimii Sale Drăgan*, in *Țara și Exilul*, Madrid, 1970, VI, nr. 3-4, p. 34.
- Sima, Horia – *Episcopul Iuliu Hossu moare în glorie. Conspirația Ceaușescu-Drăgan de dezmartirizare a Bisericii Unite a eșuat*, in *Țara și Exilul*, Madrid, 1970, VI, nr. 9-12, pp. 8-9.
- Sima, Horia – *Monseniorul Bârlea transplantează coexistența*, in *Țara și Exilul*, Madrid, 1975, XI, nr. 11-12, pp. 27-29.
- Sima, Horia – *Ofensiva antireligioasă*, in *Țara și Exilul*, Madrid, 1975, XI, nr. 11-12, pp. 15-16.
- Sima, Horia – *Quot licet Jovi*, in *Țara și Exilul*, Madrid, 1970, VI, nr. 2, pp. 19-20.
- Simon, Iosif – *Franciscanii Minori Conventuali. Provincia Sf. Iosif din Moldova*, Bacău, Ed. Serafica, 1998.
- Soica, Sergiu – *Biserica Greco-Catolică din Banat în primele două decenii ale regimului comunist*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2014.
- Soica, Sergiu – *Eparhia greco-catolică de Lugoj în anul 1948*, Oradea, Ed. Primus, 2009.

- Soica, Sergiu – *Un cardinal printre comuniști – episcopul Iuliu Hossu*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Identități sociale, culturale, etnice și religioase în comunism*, Iași, Ed. Polirom, 2015, 551 p., pp. 423-434.
- Soica, Sergiu – *Structuri administrative ale Episcopiei greco-catolice de Lugoj*, în Școala Ardeleană, Oradea, Ed. Episcop Vasile Aftenie, 2011, V, pp. 322-342.
- Soica, Sergiu – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității* în Ruscu, Dan; Tuțu, Claudiu G. (coord) – *Primul cardinal al românilor Iuliu Hossu eminentă personalitate a Bisericii și Neamului românesc*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2017, pp. 85-122. **N.B. articol identic cu** Soica, Sergiu – *Cardinalul Iuliu Hossu – informatori și note informative*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *După 25 de ani. Evaluări și reevaluări istoriografice privind comunismul*, Iași, Ed. Polirom, 2017, pp. 308-322.
- Stan, Lavinia Snejana – *Activitatea parohiei greco-catolice Saint Georges din Paris, la sfârșitul anilor 1950*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, pp. 145-152.
- Strazzari, Francesco – *București, septembrie 1951. Adevărul despre un proces farsă*, în *Magazin istoric*, București, 1992, XXVI, nr. 11, pp. 22-26.
- Suciu, Ioan – *Episcopul Ioan Dragomir. Centenarul nașterii 1905-2005*, în *Mileniul Adorării*, București, I. 2005, I, nr. 1, pp. 41-43; II. 2006, II, nr. 2, pp. 34-35; III. 2006, II, nr. 4, pp. 29-30.
- Suttner, Ernst Chr. – *Armenii și episcopia de Gherla*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 7-16.
- Suttner, Ernst Chr. – *Formarea clerului în Biserica Română Unită*, în Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (edit.) – *Volumul simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013, 249 p., pp. 11-43.
- Suttner, Ernst Christoph – *Teologie și biserică la români de la începuturi până în secolul XX*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011.
- Szőke, János – *Márton Áron*, Nyiregyháza, Ed. Episcopiei Greco-Catolice, 1990.
- (șr) – *Date statistice privitoare la episcopia maghiară*, în *Cultura Creștină*, Blaj, III, 1913, nr. 1, pp. 23-27.

- (șt) – *Conferință episcopală*, în *Cultura Creștină*, Blaj, VIII, 1919, nr. 3-4, pp. 79-81.
- Știrban, Marcel – *Biserica Greco-Catolică și puterea politică. Premizele desființării Bisericii Române Unite*, în ****„Sovietizarea Nord-Vestului României 1944-1950”*, Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 1996, pp. 77-85.
- Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite. Biserică. Școală. Națiune. Bibliografii și documente*, Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2008.
- Știrban, Marcel – *Preoți greco-catolici în lanțuri și sub teroare*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIV, nr. 2, pp. 57-104.
- Știrban, Maria Codruța; Știrban, Marcel – *Din istoria Bisericii Române Unite (1945-1989)*, Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2000.
- Știrban, Marcel; Știrban, Codruța Maria – *Din istoria Bisericii Române Unite. Biserică, Școală, Națiune*, 3 vol. I. *De la începuturi până la 1918*, Satu-Mare, 2005, Ed. Muzeului Sătmărean. II. *De la 1918 la 1941*, Satu-Mare, Muzeului Sătmărean, 2005. III. *Bibliografie și Documente*, Satu-Mare, Ed. Muzeului Sătmărean, 2008.
- Știrban, Marcel; Știrban, Codruța Maria – *Din istoria României. VI. Istorie și credință. Oameni și locuri. Locuri și oameni*, Cluj-Napoca, Târgul-Mureș, Ed. Napoca Star, Ed. Edu Tg. Mureș, 2011.
- Suciu, Ioan – *Pr. Dr. Aurel Leluțiu (Olteț Făgăraș 21.IV.1914 – Blaj, 23.XII.1980)* în *Mileniul Adorării*, București, I. 2005, I, nr. 1, pp. 45-47; II. 2006, II, nr. 2, p. 37; III. 2006, II, nr. 4, pp. 31-32; IV. 2009, IV, nr. 9, pp. 33-34.
- Sularea Daniel – *Viața religioasă în Dieceza Greco-catolică de Gherla (1878-1891). Contribuții documentare. Ediție, note și studiu introductive Daniel Sularea*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2008.
- Șeicaru, Pamfil – *Mica Romă*, Ed. I, Roma, Tip. Poliglota Gregoriana, 1969; Ed. II, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1993.
- Șumăian, Irina – *Din viața și activitatea părintelui dr. Simion Chișiu (1903-1988)*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2017, XXVIII, nr. 6 (460), pp. 16-17.
- Tatu, Victoria – *Anul 1948 în viața studentului teolog Emil Riti*, în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică)*

- 60 de ani de la desființare. *Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 103-105.
- Tătaru, Teresa B. – *Comoara pierdută. Povestiri*, Ed.I., Műnchen, Ed. Ion Dumitru Vlg., 1988.
- Tătaru, Tereza B. – *Din viața Bisericii Române Unite în Perspective*, Műnchen, 1985, VII, nr. 30, pp. 6-13.
- Tătaru, Teresia B. (coord.) – *Maramureș. Mândria și durerea noastră*, 2 vol., Baia-Mare, Ed. Gutinul, 2001; vol.III, Baia-Mare, Ed. Gutinul, 2007.
- Tăutu, Al. L. – *Trei soluții în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1965, IV, nr. 2-3, pp. 10-15.
- Tăutu, Al. L. – *Vorbesc morții*, în *Bună-Vestire Revistă de zidire creștină.*, Roma, 1966, V, nr. 2, pp. 1-9.
- Tăutu, Al. L. – *Preasfințitul Iuliu Hossu împlinește 50 de ani de episcopie*, în *Bună-Vestire Revistă de zidire creștină.*, Roma, 1967, VI, nr. 4, pp. 1-7.
- Tempfli Imre – *Sárból és napsugárból. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora. 1892–1966 (Din noroi și raze de soare. Timpul și viața vicarului episcopal Károly Pakocs 1892-1966)*, Budapest, Ed. EMET, 2002.
- Theodorian Carada, M. – *Acțiunea Sfântului Scaun în România de acum și de întotdeauna*, București, Ed. Autorului, 1936.
- Timbuș, Ioan – *Părintele Dr. Gheorghe Marina*, în *Lumina Crediței*, Baia-Mare, 2013, III, nr. 4, pp. 18-20.
- Totok, William – *Episcopul, Hitler și Securitatea. Procesul stalinist împotriva „spionilor Vaticanului” din România*, Iași, Ed. Polirom, 2008.
- Truția, Sabin – *Unificarea bisericească a românilor din Ardeal. Spovedania unui convertit*, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, 1956, I, nr.3-4, pp. 206-228.
- Tudor, N. – *Pentru o mai eficientă urmărire informativă a elementelor dușmănoase din rândul călugărilor franciscani*, în *Securitatea*, București, 1972, nr. 3 (19), pp. 98-102.
- Turcu, Lucian – *Cluj – orașul în care ar fi putut rezida mitropolitul greco-catolic acum 80 de ani*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2012, LVII, nr. 1-2, pp. 111-125.
- Turcu, Lucian – *Cum a ajuns Baia-Mare sediul Episcopiei Greco-Catolice a Maramureșului? în Școala Ardeleană. Anuar*, Oradea, 2012, VI, Ed. Sf. Episcop Vasile, pp. 265-290.

- Turcu, Lucian – *Între idealuri și realitate. Arhidieceza greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș în timpul păstoririi mitropolitului Vasile Suciu (1920-1935)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2017.
- Turcu, Lucian – *Un episod mai puțin cunoscut al relației Episcopului Iuliu Hossu cu Mitropolitul Vasile Suciu*, in Ruscu, Dan; Tuțu, Claudiu G. (coord) – *Primul cardinal al românilor Iuliu Hossu eminentă personalitate a Bisericii și Neamului românesc*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2017, pp. 69-84.
- Turcuș, Șerban – *Varia catholica. Studii de istorie și eclesiologie*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 1998.
- Turcuș, Șerban – *Papa Paul al VI-lea și Biserica Română Unită*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIII, nr. 1, pp. 101-110.
- Turdeanu, Nicolae – *Un doctor fără de arginți. Prof. Dr. Doc. Alexandru Ciplea, în Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2012, XXIII, nr. 7, p. 9.
- Ungureanu, V.M. – *Avem dreptul de a ne apăra*, in *Europa și Neamul Românesc. Foaia Mișcării Române pentru Unitatea Europei*, Milano, 1984, XIII, nr. 144, pp. 10-12.
- Varga, Gabriella; Vencser, László – *Megalkuvás nélkül. Száz éve született Jakab Antal (Fără compromis. O sută de ani de la nașterea lui Antal Jakab)*, Ed.II, Győr, Ed. Kairosz, 2009.
- Vasile, Cristian – *Biserica greco-catolică în perioada clandestinității*, in *Dosarele istoriei*, București, 2002, VII, nr. 11(75), pp. 58-61.
- Vasile, Cristian – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) în primul an după desființare*, in Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953. Mecanisme terorii*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 1999, pp. 125-131.
- Vasile, Cristian – *Biserica Greco-Catolică în ultimele două decenii de clandestinitate* in Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989. Cronica unui sfârșit de sistem*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 2003, pp. 836-849.
- Vasile, Cristian – *Episcopia de Cluj-Gherla în anul 1948*, in *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, pp. 211-216.
- Vasile, Cristian – *Episcopul Alexandru Todea în anii comunismului național (1964-1989)*, in Petcu, Adrian Nicolae (coord.) – *Partidul, Securitatea și cultele, 1945-1989*, București, Ed. Nemira, 2005, pp. 223-235.

- Vasile Cristian – *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, București, Ed. Curtea Veche, 2003.
- Vasile, Cristian – *Reflectarea desființării Bisericii Greco-catolice în istoriografia oficială ortodoxă după 1989* în Gudea, Nicolae; Ruscu, Dan (coord.) – *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare. Calvarul (1945-1948)*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, pp. 415-420.
- Vasile, Cristian – *Situația episcopatului Greco-catolic în deceniul 1960-1970*, în Rusan, Romulus (ed.) – *Analele Sighet 9. Anii 1961-1972: Țările Europei de Est, între speranțele, reformele și realitățile stagnării*, București, Ed. Fundația Academia Civică, 2001, pp. 44-61.
- Veștemean, Ciprian – *Amator juventutis. Episcopul martir Ioan Suciu*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2012.
- Veștemean, Ciprian – *Episcopul martir Ioan Suciu. Mărturii*, Baia-Mare, Ed. Surorilor Lauretane, 2013.
- Virt, László – *Katolikus kisebbség Erdélyben (Minoritatea catolică din Ardeal)*, Budapest – Luzern, Egyházforum, 1991.
- Virt, László – *Nyitott szívvvel. Márton Áron Erdély püspöke élete és eszméi (Cu inima deschisă. Viața și ideile lui Aron Marton, Episcopul Ardealului)*, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2002.
- Vulcu, Călin – *Catolicismul în discursul oficial al Bisericii Ortodoxe Române în anii postbelici*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIV, nr. 2, pp. 3-12.
- Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (edit.) – *Volumul simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013.
- Zima, Peter; Svistea, Dan Wilhelm – *Misiunea Română Unită – leagănul românilor din Exil „50 de ani de activitate”*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2007, LII, nr. 1, pp. 139-160.

Publicații consultate:

- Almanah Calendar Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2001-2007.
- Almanahul Catolic pe anul 1951. Redactat și editat de Comitetul catolic de Acțiune*, București, str. Bărăției 27, București, 1951.
- Acta Apostolicae Sedis*, Roma, 1909, I, până la zi, accesibilă și la pagina cibernetică: http://www.vatican.va/archive/aas/index_en.htm.

- Caietele CNSAS*, București, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, 2008, I, numere indicate în bibliografie. Accesibile și cibernetic: <http://www.cnsas.ro/caiete.html>.
- Bună Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1961, I, nr. 1-1978.
- Cultura creștină*, Blaj, 1911-1926, 1936-1944.
- Curierul creștin*, Gherla, 1919, I, nr. 1 – *Curierul creștin*, Cluj, 1948, XXX, nr. 16-17 (ultimul număr).
- Curierul creștin. El mensajero cristiano*, Buenos Aires, 1951, I – 1954.
- Deșteptarea credinței*, Dej, 1990, I, nr. 1 până la zi.
- Dosarele istoriei*, București, 1996, I, nr. 1 – 2007 (numere indicate în bibliografie).
- Europa și Neamul Românesc. Foaia Mișcării Române pentru Unitatea Europei*, Milano, 1978, I, nr. 1.-1989.
- Il Regno. Quindicinale di attualità e documenti*, Bologna, EDB, 1956, I, nr. 1, numere indicate în bibliografie.
- Irenikon. Revue des moines de Chevetogne*, Chevetogne (Belgia), 1926, I, nr. 1, numere indicate în bibliografie.
- Katolikus Naptár* (Calendarul Almanah catolic), 1951, szerkeszti és kiadja – *A Katolikus Akcióbizottság, str. Bărației 27*, București, 1951.
- Katolikus Naptár 1952* (Calendar Almanah catolic), Gyulafehérvár (Alba-Iulia), 1952, Egyházmegyes központ.
- Magazin istoric*, București, 1967, I, nr. 1 (numere indicate în bibliografie).
- Memoria. Revista gândirii arestate*, București, Fundația Culturală Memoria, 1990, I, până la zi (numere indicate în bibliografie).
- Mileniul adorării. Revista Congregației Inimii Neprihănite*, București, 2005, I, nr. 1-2014.
- Perspective. Revista Misiunii Române Unite din Germania*, München, 1978, I, nr. 1 – 2010, XXXI-XXXII.
- Securitatea*, Consiliul Securității Statului, București, 1968, I, nr. 1– 1989, nr. 3(87), revistă de uz intern, cu caracter *strict secret*, accesibilă și cibernetic: http://www.cnsas.ro/periodicul_securitatea.html.
- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, Revista Facultății de Teologie Greco-Catolică. **N.B.** Primul număr apare în 1998, deși anii revistei sunt indicați altfel (de pildă 2004 este considerat anul XLIX).

Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Graeco-Catholica Varadiensis, Oradea, Revista Facultății de Teologie Greco-Catolică Departamentul Oradea. Primul număr apare în 1999. Aceeași observație ca la revista clujeană.

Suflet românesc. Revistă de cultură creștină, Roma, 1949, I, nr. 1 – 1952.

Viața creștină, Cluj-Napoca, serie nouă, 1990, I, nr. 1 până la zi.

Pagini cibernetice:

Birtz, Remus Mircea: <https://remusmirceabirtz.wordpress.com/> *Blog dedicat Bisericii Tăcerii.*

Cheney, David M.: <http://www.catholic-hierarchy.org/> *The Hierarchy of the Catholic Church.*

Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității:
<http://www.cnsas.ro/index.html>.

Episcopia Romano-Catolică de Iași: <http://www.ercis.ro/>.

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc: <http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/> *Fișe matricole penale. Deținuți politici.*

Papal Encyclicals: <http://www.papalencyclicals.net/> *Papal Encyclicals Online.*

Rácz, András; Pásztor, Miklós: <http://lexikon.katolikus.hu/> *Magyar Katolikus Lexikon.*

Sf.Scaun: <http://w2.vatican.va/content/vatican/en.html>.

Wikipedia: <https://hu.wikipedia.org>, <https://it.wikipedia.org>,
<https://pl.wikipedia.org>, <https://ro.wikipedia.org>

Wolters, Martin: <http://www.apostolische-nachfolge.de/> *Apostolische Nachfolge.*

Summary

This thesis tries to investigate the Romanian Greek-Catholic Church persecution last period, not the beginning one. If the events from 1948 till 1970 (the death of Cardinal Iuliu Hossu) are now well-known, even in Western literature, due to Romanian exiled priests or foreign scholars, and nowadays due to modern Romanian students, what really happened in the last decade of Ceausescu's regime must be more precise, especially in the diocese of Cluj-Gherla, Cluj-Napoca (the former Cluj) being even now considered the cultural main town of Transylvania. Why the diocese of Cluj-Gherla survived the last years of persecution (1981-1989) having a very uncharacteristic leading structure? Why, despite the presence of two bishops, Ioan Chertes and Emil Riti, claimants of the canonical jurisdiction since 1970 were still other priests? Which were the real relations between the diocesan leadership and the officers of the Secret Police (the famous Securitate)? Why many of the actors among the Church leaders, writing their Memoirs, were crossing the last years with ease, even misleading other scholars or introducing new, uncanonical concepts like diocesan ternaries? Why other memorialists are offering other, more veridical data about what really happened? To these and other questions this paper tries to answer.

Due to the huge amount of materials kept by the Securitate's Investigation National Council, however not always available for current scholars, the author selected the case of one Greek-Catholic diocese (Cluj-Gherla), and the last decade of the persecution time, trying to systematize the data offered from ecclesiastical documents (diaries, correspondence, pastoral letters, priestly reports) documents being in danger to be destroyed or eliminated from public investigation. Saving these documents and putting them in public debate is an imperative now. These documents

confirm what other studies, written by laymen, are offering about the cooperation between ecclesiastic figures and the secret, political police.

During the persecution time, the Holy See issued a document, *De nomination substitutorum* (1948) a genuine ecclesiastical constitution for local suffering Churches, the list of secret ordinaries established according to this document by local bishops and ratified by the Apostolic Regent, archbishop Gerald Patrick O'Hara in May 1950 being preserved and published by a Hungarian Roman-Catholic historian, Fr. Imre Tempfli. Data from those documents are in genuine contradiction with later reports written by Greek-Catholic scholars.

The Securitate was able to penetrate the diocesan secret structure, bishop Ioan Chertes being excluded from his jurisdiction, under his illness pretext, illness well ameliorated after 1970. Canon Nicolae Pura claimed to have a canonical jurisdiction from Cardinal Iuliu Hossu, or (according to some memoirs, from the Apostolic Nuntio) but the future bishop Emil Riti (consecrated in 1985) claimed also to have a canonical jurisdiction, received from the same Iuliu Hossu on 14.IX.1969, having some documents for his claim. However Emil Riti was a Securitate informant since 1967. Pura reconstructed the diocesan chapter in 1978 (when the old canons were dead, being sure to nominate his own followers), adapted himself to the suggestions of the Secret Police, pleading for changing the Greek-Catholic rite of the Romanian resistants into the Latin rite, favouring in such a way future diversions between the Latins from Transylvania (most Hungarian, German and Slovak origin) and the Romanian ones. Pura gave his office to Canon Silvestru Augustin Prundus, involved in ecumenical dialogue with the Orthodox clergy, deeply controlled by the Securitate since 1972, who continued the policy of Pura. The leader (*proedros*, first tenant) of the Church, metropolitan deputy, was bishop Ioan Dragomir, till his death, in 1985, who tried to assure the survival of the clandestine clergy and even a bishopric line, uncompromised with state relations. Pura and Prundus were heavily cooperating with Dragomir, Prundus being able to travel to Rome in 1981 and 1983. During his first trip to Vatican, Prundus received the Pontifical permission for new bishops consecrations (permission asked to John Paul II on 18.IV.1981, by bishop Alexandru Todea) but he refused to

bring it to Romania. Dragomir who mistrusted Prundus, being assured from other channels that he can proceed, consecrated 3 new bishops, one among them being Emil Riti. When Dragomir died, Alexandru Todea became the chief of the episcopal staff, and accepting cooperation with state authorities, organized an uncanonical metropolitan election, despite canonical rules which impelled organizing promotions during the persecution. Todea wanted to control other dioceses, so he was able to force Prundus to step down, receiving the Cluj-Gherla's jurisdiction in 1987. The diocesan Chapter was able to work in an organized way only between 1987-1990.

A great mental and spiritual earthquake was caused among Romanian resistant Greek-Catholics by Council Vatican II. Their courage for fighting for their faith, having an heroic behavior in prisons and concentration camps was due to their personal conscience that the Catholic Church is the Church of Christ. After post Vatican II reforms and a new ecclesiology were stating that the Orthodox Church and other Christian confessions are reliable for salvation and „Sister Churches”, their resistance efforts were demolished, the resistant clergy having one main interest: to survive and to keep their local ecclesiastical structures alive. For this they looked for help to the State authorities, which, being well trained, took fully advantage from it.

For the Greek-Catholic Church in Romania reports from the Secret Police were published, mainly by the historian Cristian Vasile, these documents clearly stating that from about 600 clandestine clergymen 44 were sources of the secret police in November 1988, in august 1989 their number jumping to 256! The State repressive organs were deeply controlling the structure and decisions of the Greek-Catholic Church from Romania, which was a clandestine one, but not an opposite or a dissident one. Except the members of the Immaculate Heart of Mary Congregation (founded during the hardest persecution time, in 1950), who were certain about the communist regime collapse, the other main ecclesiastical figures were still asking freedom for their Church from the communist authorities which had only some months of life in autumn 1989.

Anexe documentare

Din motive tehnice am optat pentru colacionarea facsimilelor documentare în finalul studiului.

Documentele Ia, Ib, Ic, IIb, II c, IIIa, IIIb, IVa se află în original în posesia noastră, fiindu-ne încredințate de Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș. Documentele IIIa și IIIb ne-au fost furnizate în xerocopie de către regretatul Dr. Ioan Chindriș care le avea din arhiva preotului Alexandru Rațiu.

Documentul IIIc a fost scanat de pe pagina web a cercetătorului Gabriel Catalan.

Documentele Id, If, IVb – IVh și IVj se află în posesia noastră sub forma copiilor xerografiate, după originalele puse la dispoziție de Pr. Dr. S.A. Prunduș. Documentul IV i se află în arhiva descendenților preotului Grigore Pop, iar copia xerografiată a ajuns în posesia noastră prin bunăvoința domnului Vlad Nap Moldovan, căruia îi aducem și pe această cale respectuoase mulțumiri.

Ia Scrisoarea Canonicalui Dr. Cosma Avram către P. Dr. Silvestru Augustin Prunduș, datată Baia-Mare 1.VI.1975, 3 pag.

Frate Drag,

Am citit și revizuit lucrarea Ortodoxie și Eterodoxie.
Este frumoasă: clară, logică, stăruie, adesea repetându-se:
Verbum Divinum ore traditum și înscris liturgic per-
ligem credendi et consequenter vivendi! Te felicit!
Dragă Silvîn, Spuneai că vei trimite lucrarea la Si-
nodale. Frate bine! Dar, permite-mi să-ți spun
amănătarile: 1) Așa înșală spiritul redactional.
De ce? Fiindcă ai de a face cu reprezentanți ierar-
hici, care, dacă nu sunt de rea credință, sunt fie
ignoranți - ceea ce nu cred, - fie că sunt mînati
să spună lucrurilor pe un nume refuzat de adevăr.
O, orgoliul bisericărilor este groaznic, mai ales
atunci cînd este demascut și arătat în punctele
slabe, căutînd să se războie cu o furie satanică
pentru a înăbuși glasul adevărului și a iubi.
Vai de victime! Așteptă că în loc să fii mîiere de-
vii otet tare rece, - ce-ți tale narul. O, popor
este altul. Deci, prudențier agas et respice finem!
2) Faptul că citezi direct și pe nume autoritari care se
abat dela linia ortodoxiei, aceasta primează cu

1. 2

investigație directă se lezează Codul Penal; căci, să
 nu uităm: ceea ce au scris și scrisoare prin cenzura
 și poate, le este chiar dictat să scrie astfel. Cum?
 Marele învățat și stilp al Ortodoxiei să fie demas-
 cat și pus într-o situație penibilă? Și de cine.....
 Crezi că vor rămâne impasibili? Nu! Se vor puer-
 ta toate bătăile, și « elipse tactice », fie ale Ortodoxiei,
 fie ale puterii vremelnice, pentru a lăsa puținul la
 punct esențial și pe tot reprezentanții adevărului.
 Respirați frum! 3) Et modus in rebus..... Acest
 mod trebuie găsit. Dau ca exemplu, următorul mot:
 ne-am situat în ipostaza Bisericii ascultătoare: prești,
 călugări, credincioși, apoi cantoni, care se întrebă:
 Oare cum suntem în adevăr, atunci când de 2000
 de ani ne rugăm conform tradiției, sau așa cum
 ne învăță mai nou sugărmii ierurini? Cum
 trebuie să credem? Ori, pentru a evita posturările
 sufletești și pentru a ne evita confirmarea unui climat
 început și propagat de certarii distrugătoare de unitate
 de care scumpa noastră Patrie are nevoie atât
 de mare, ar trebui să se scurteze Carta Sfântă
 textele-reclamație ale creștii tradiției. Aceste texte

1.

3.

care privesc mandatul - monopol al lui Simon, fiul
lui Iona, sunt următoarele: a) Lc. 12; b) Mt. xii 16-20;
c) Lc. xii 31-32; d) Lc. xii 15-17. Odată scrise, se poate
apoi, fără prejudecii, trece la revizuirea textelor liturgice.
Nu aş pune niciun nume.

În scrierile acestea aş redacta textul şi sursoarea de tri-
mitere, încît să se vadă că facem parte din Biserica
„care are habet praevidium Charitatis”, în carea ade-
vărul şi dragostea sunt în întregime. Nu înfuriare,
sau polemică, nu instigarea credincioşilor împotriva
reacţiei, ci numai dragostea de adevăr. Dămerei
caută să diformeze adevărul pentru a justifica pă-
tăşirile, însă nu pot tăgădui Dragostea. Dămere-
rea este adevăr şi Dragoste. Deci: per chari-
tatem ad veritatem. Subest pe Dămereşcu? Atunci
dă această iubire apropielui pentru a învinge
adevărul. Si toate în humilitate et frondeat
pro Dei gloria!

Amil Skjeter d. Dămereşcu,
C. Dămereşcu.

Baia Mare, 1-IV-75.

Ib. Fragment din însemnările P. Dr. Silvestru Augustin Prunduș, 1976,
redactate pe foi de caiet sau de blocnotes, cu creionul.

La Timișoara 6. Iulie 1976 -
Romi Boca - să prapuri - mitry.
Carmen - forma de rezolvare -
[- Ită în care crește lina lăptosă]
- Teste - psihologice -

1

1) Teofil

2) Hotelul.

- Premeri de m'jora -

- Biserica este reprezentată de Ep.

Credincioșii care au sînt în unire cu ep.
Calco unitatea Bisericii -

- Nimeni n-are dreptul să reprezinte
puterea Bisericii -

- Nu putem și nu facem cîrmă totală.

- Nu s-a terminat perioada mînuirii.

- Sînt bîne instituții prin mînuiri -

- Nu facem stătuia cu nîsul victoriei -

Nu le putem spune că facem.

- Dox. C. Scrișoare - Concluzie: care de

întreare în ortodoxie.

Act de Trădare.

Sîntăm în art. să-l pomenim pe papa

Partea nu sîntem

- În vreme de crîpă date și eperi -

J. Hossu. Sîntem acuză de disciplină clugărească.

Cred că cu mînt. Dox. C. lucrurile sînt mai

bune.

Au știut că va muri - De fapt în vorbă

mai -

- Rămă amănți pești situația de la Russo.
- Faza noastră de a muri -
- Rămă discuti p. noi -

Au fost inspirat de Sf. Spirit sau de
de pace din se va înmulțire.

Au terată înțelegere și înțelegere în
afacerea acestor probleme.

Eu ce să fac?

Să trăiesc pentru toți și pentru România.

ce să fac în Dor, Pădure?

1/ Să fac legătură cu Ech. (1)

2/ Să te rogi să dea născut la
doarte.

1/ Penele - dăpunit f. bine.

Personalitatea puterico -

n-aveți creșterea.

Trăiește.

Care. Progresul -

Să se reînnoiească -

Grav de discurtă înțelegere.

Dog. și Horia născuți.

Noroc născuți născuți născuți -

Do. înțelegere. care se poate face -

Pe linie care este în domeniul liniei.

Pătrundere unică supremă - al înțelegere și al

de supus - A primit ordin să porosească
postal și nu s-a supus.

Desocotește pe Episcop și peți capul
lor iactative legătură cu — Petrică
— General.

— Disprețuiește pe ep. — 17. Iupur
— 2. B. sclerosat } l.
— Traducere gecurități T. Intravagant
— Ce știe Pr. știe și gecurități. } A

— fiindu-i ortodoxilor — trădător nu
păți asta nici a încredere în el.

— Felicit de Surin = puncta și Timi 6/12.

Joi 16 dec. 1973

În Jan 1973 vizita lui H. Ia

1. Ai primit ordine să părăsești țara
și nu l-ai părăsit.
2. Ți s-a oferit post și pleci și
n-ai primit.
3. Într-o lecție cu 5 și toate
interesele 13.
4. Partea capul episcopului tratat
cu statul și revuși la puterea
de episcop.
5. Așezat pe muntele despre
episcopie

- Apocrita Turda -

- cu cine vorbești?

E.R. - L. Ciab

T.Ch - Pa - 2r.

- unde este C.A. P.N. S.E.

1. Ce știe P. știe în S -
Da informații -
2. Amestecat cu O. un agent al
lor. - Trădător.
3. Folosit de guvern - va
fi trimis - Fără noi nu va putea
face -
4. Să știe de vorba cu P.H. și
cu P. -

- Ordinal nu este exent după π_1
 \hookrightarrow hratouri $\leq \frac{12}{5}$

= 1974 sept - épreuve n° 1

1. Prædicia Triumphalis
2. Eparlia -
3. Congregaria { Primitia - Leuco vana
Leuco vana
4. Orchinel { Exanth -
Camilia

Joi 16 dec. 1976. Ora 9.

Viata la S.

Am intrat in camera citea un cart dact.

- Citiți ceva pentru?

- Fapte pentru excepțional. A început
să-mi citească: Realul B.S. și a B. în
viața poporului român - scoaterea de
pe arena și represiunea legăturilor cu latinitatea

- A scris adevăratul meu.

- A scris H. C. meu. E fapte

pentru scrisă vă rog să-mi dați și
nouă să o putem da în - și ne putem
brăni și noi.

- Trebuie să mă consulte în E.P.

- Ai rog să mă consulte - dar poate se
coboare din spele înalte și la ei de
jos să prindem pentru.

- După ce mă consulte

- Poate dar să știți că o atest.

- Ce mai este nou - cei pleacă.

- Plăcea.

- Să nu i-a legătură - cu mine
înaintea de ce ar sta de v. în noi.

- A stat în H. și eu. P. cum
mă-a trimis mie fiindcă noi am fost mereu
în legătură

- Cu voi să ține legătură noi

Sintem antistatoci. Vă reprezentăm
 B. Vă sintem descurdători în
 lăsați la a pute și vi faceți de cap.

- Ei bine mă așteptam la o cuprinsă
 faște grea și neplăcută pentru mine dar
 nu mi s'închipuiau să înceapă în felul ăsta.

Am răspuns în am spus:

P.S. Tot ce am făcut am făcut
 conștient de răspundea-și mi revine în
 fața lui Dumnezeu, în fața Bisericii, în fața
 istoriei prezente și viitoare.

Ce faceți D. cu mine vă rog
 să vă luați răspundea în fața lui
 Dumnezeu și fața Bisericii prezente
 și viitoare.

- Ești de-o înalțime neînchipuită

- P.P. Iacă faptul de a vă
 ruga să vă luați ^{răspunderea} ~~responsabilitatea~~ morală a unui
 prelat, făcută de parietii mei, de
 înalțimii mei, pe lângă de prești și
 de iute prești fațându-se a unor faște
 făcute cu deplină aprobare, este înalțimii
 Da, Responsabilă atunci sunt înalțimii

dar vă rog să-mi arătați și mie
 ce-am făcut?

Știți foarte bine! Ești un răsvărit

impasivă episcopilor. N-ai ascultat!

-Hă rog să-mi spuneți și mie în ce n-am ascultat!

-Stii f. bine. Ti s-a dat porunca să pororești poporul și am hai pororit!

-De unde șitesti așa de bine infamat

-Am gura dumitale! Ai spus lucruri răspundere!

-Da B.T. am spus lucruri răspundere și a rețut și acum în fața dătorilor. Dacă porunciți ceva să fiți bine infamat și să vi' dați răspundere ace porunciți și ace porunciți!

-Căpui de Fere!

-N-am murit încă pentru căpui de Fere, dar nu cred că poate fi nece ascundere. Orice am cînd am ieșit de acolo, am ieșit și în lume curățată. M. f. Vătre!

-Nu-i adevărat!

-Heți să vă aduc martori?

-Ce martori? Care au fost de față la apărarea dătorilor. Dar gîră e ne complica cu martori, în legătură cu această acuză aducă iarăși iarăși ne repetă încă și încă alte patru vă rog să-mi le spuneți și ne aștepta!

-Da vă faceți de cap și ne

mai are dati la o parte, cari cum
nu au existat, vor reprezenta Biserica.

- Ai ruga să-mi spuneti în ce muncă
făcând de cap. Să știți și eu.

- În toate țări ai făcut de cap.
Correspondenți cu patriarhul, cu cel
de la Iuliano, acel trădător, pe scrierile
publicate în străinătate, să iohani
în cruce că patriarhul vrea să facă
secură!

- Pe cine am iohani în cruce. Pentru
cât ești scrisorile publicate în reviste.

- Nu am ești-o.

- Nici eu nu am ești-o. Dar dăți
at ești-o în camera în limba română
n' atunci n-ati avut nimic de
obiectat la căm' acum n' o treceți
la răspundere!

- Da! pentru că țări au depozit ești-o!
Nimeni nu are dreptul să trateze în
numele Bisericii, prelatului Bisericii
apoi de episcopi! Nimeni Patriarhul
nici în statul nici în nimeni.

- Asta o știu și eu dar cum
făcând fără episcopi și peste episcopi?

- Nu trebuie să scrii la seară
at să ai surse, să n-ai nimeni
sub nas, nimeni nimeni B. lucrurile

Am trebură scrisă unei prime persoane!
 - Am înțeles este trebură pe listă
 h' Afacerea Turda! Problema încercată
 și încă ne descurcăm. Dar aveți
 v-am atras atenția să nu luați
 din drum și să nu pierdeți, fiindcă
 cauzele nu vor fi ușor de rezolvat și de lungă
 durată.

- Noi avem informații! Noi știm
 ce se petrece și ce se face!

- Doi războaie vă vor fi informații în continuare
 și de aceea cred că va fi răspuns
 în public drept față reală.

- Sistemul este informat. h' re
 ala, eu l-am înțeles și-l cunosc!

- Dacă aveți dreptul și aveți puterea
 vă rog să a faceți! Nu-l credeați
 de doc. (S-a deschis ușa și a ieșit un F.)

- Cînd a fost puzgăria, s-a
 spus de la departament că nu s-a
 delegat nici episcopii ca pună în discuție
 altul și născut, altul născut.
 Singuri în care se poate sta de vorbă
 este mit C. A. și P.

- Și dintr-o credință că eu am
 vorbit amestec în fața episcopilor asta
 care poate fi datorată eu un anumit

scop.

- Noi n-îm poartă lov!
- Greș că am dreptul năstru
și eu cînd e în joc onoarea mea!
- Nu mă anchetez.
- Na vă anchetez, dar vă rog
nă-mi spuneți ce-au făcut, că
acurati fără să-mi spuneți cum sînt
acurcit!

- Nu mă trage la răspundere!
Am ridicat tonul și mîna și am
pus apăsător.

- Să trag la răspundere, de tot
ce ~~spun~~ și calportat pînă la
cînd m'ai depăși în legătură cu
nimeni morda a unui prelat.
S-a ridicat furios și a plecat.

Am intrat spre Sf. Tăvire și m-am
rugat.

După 15 m. s-a reîntors a înfărm
cheat și a început să protesteze rugă-
cluni.

La B. 40 m-am protestat cu
fate de răminut, nă.

După a sa ridicat m-a pîrlit
să iau loc la scaun.

- Multumesc! Cîto vreme nă în

patara de acuzat: ca tricolorul, informativ
 privind istoria, mesururi, etc...
 Nu se poate, dar nici pe punctul
 Trebuie să rămân, ci să dispar în
 el -

- Sînt oameni grei și incurcări se
 ne rugăm, et - - -

- De 4 ani de zile nu s-a mai
 și nimic nu s-a realizat, acum
 socotesc că nu mai ajunge negocierile
 să trecem la fapte. Vi rog să mi
 spuneți ce am de făcut?

- Să ascult!

- De cine să ascult? Sînt la
 la mine!

Pe linia ordinului de cine să
 ascult? Voi spun că pe linia lui

- pe linia provincială -

- Deci să fim bine înțelegem că
 au dreptul să pună în discuție
 cu punctul că n-au ascultat!

Nu pot. M. D. are dreptul să
 pună în discuție și să mi trage la
 răspundere și să mi pună de
 neacuthe -

- Pe linia discursului de cine să ascult?
 De ch. Ce-a povestit ch. și

nu am ascultat - unde este el? (h)
când ni cum a intervenit în treburile
dieceze?

- Dar este perfect normal! Eu l-am
votat.

- Eu nu am spus că nu e normal!
Eu vă întreb cum și în ce formă conduse
episcopia?

Știți bine care este situația
în episcopia - o amintire din nou!

Eu am votat special pe lângă cele 3:
nu voi rămâne la nici o decizie fără nici
în nivel ord. nici asupra de ordine!

Acești vot l-am respectat și-l respect.

Este dureros și în clipa de față de-a
dreptul revoltați că un episcop
poate să spună cu un gest de dispreț:

Ah! Știți voi cum se respectă voturile!

Adică eu sunt un fost, un important
Am făcut un vot ca să încep înfla-
triva lui ce credeți despre?

În 1948 - la conș. Por. G. V. nu
am să accept și nu s-a înțeles pe
linia ascultării din partea Por. L. 24.

În 1956 am avut să prin clerice
de sarcină din 2 P. 2 H. și
mi-a răspuns: nu te-am numit,
nu te pot delega - la

vină Dor. F. - S-au trimis dar n-a
mex - Ma trimis din nou pe mine,
cu intenția ca să mă numească pe
mine - Eu nu puteam da așa
și nici nu puteam face nici măcar
'alergie - S-au trimis pe N.

- A rămas până la 3 -

În 1972, după moartea J. P. J. H.,
s-a întors capul H. P. C. A. și N. P.
Dor. H. a cont. să fie chemat în C. A.
mă acceptat.

Mi s-a spus că se trimis și să
continuu ca până acum. Am răspuns
bine.

Când l-am întâlnit pe Dor. F.
h' l-am întrebat care-i situația: Mă
răspuns: repetat: Nu țian spus?
Eu am avut să te chem și n-am
vut. Știu bine că te-am trimis la
J. P. J. de să te avenge situația.
Eu n-am ce să avenge. Eu nu am
dorit și nu doresc familie, doru-
mi lucru să fie lăsat afară!

De dor etc. ---

Știu apoi foarte bine că în
condițiile cu E am încercat să
pun capete situației.

Unora mi s-a luat juridic

Nu-mi bucurat că am început de
răspundere -

Mai depute știți J. Căine problema
cu S.M. ne rezolvăto vivo și
am expus-o pe larg, vom veni
nă lucrați mărui - Am trecut
cu poezii, comentarii și cu soluții
metafice și contra indicate -

Am spus: Prezentul materialul
scatoli-mă alii problema și
dăți concluziuni alții persoane mai
capabile decât mine și eu am încheiat.

Nu - Nu - eu nu pot! Numai
Te-am informat să vii Alina - dar
fiel a spus e a apărea bătăie
Nu se amănăta.

Astăzi dea pleci revolta la

Anexa I c. Note ale P. dr. Silvestru Augustin Prunduș
cu privire la unele întâlniri cu ofițerii de Securitate.

- Joi 16 nov. 1942. orele 18-19⁴⁵ -
- Văzuta d-lui Colonel din Securitate cu d-lui
Mănuș. J. M. din Cămin.
- revizuirea după note din 15 ian. 1942
 - Așeză problema grea - catolic -
 - Legături cu d-lui - ep. T. J. J.
 - ce murea Moldoveni te-au vădit -
 - Răd. S. Cluj -
 - E. M. -
 - Ce s-a discutat cu dragă -
 - Ce legături ai cu d-lui Mure -
 - președintele d-lui. J. M. -
 - Așteptă de la d-lui.
 - Mure de la d-lui.
 - Să repetă săptămânal cu J. M.
 - după orele de muncă -
 - Să se înfăptuiască în străinătate
 - coexistă - D-lui J. M. nu există -
 - Să nu se pună din nou să se înfăptuiască
 - în străinătate de pe altă -
17. Să se -
18. Cămin -
19. La d-lui d-lui Mure, la Cămin -
20. Așeză -
21. cu problema la muncă a d-lui J. M.
22. poli. poli. -
23. aceluși note J. M. prezintă d-lui -

Si apoi la 13.11. Am fost innumptat de
 dl. maior sau medic, in pda si amutat zole
 acesta si ma purt la dl. General ~~placut~~
 a discuta cu multi ramite problema.

cu dl. general N. Pleyto!
 Ma cu domnul gen. Iacov! Dl. General
 Pleyto s-a ocupat pe stator fiindu-nat
 implinit ce va avea ce astepta in
 cant jura si vati pient ca "sutelet" altu.
 Mai de mult telenia sa facu laist
 lucru si s-a fost aminat, dar acum sta sa
 dact.

Bine vtipt sa-mi spuneti cand
 telenia sa ma purt!

Ami actitat de pe a si pe acta
 sa fu demat si alia in fine de
 28 aprilie am fost amutat si mi-
 purt in data de 30 aprilie -
 orele 18, dar si pe in 5 minute. tarte.

In fine de 30 ora 13¹⁰ am regit
 cu la igleta si pleu la spitalul curtor
 si s-a putu la am ietilit din var pe
 dl. maior.

Unde mup?

Ma du pri la Transportul buphazie

Estu pregatit sufleteste si sta
 de vorlea cu dl. General

Oa! Sunt pregatit, dar un ziti
 obiectul. Ma gindesc la 1100 de
 native

23 mai 1979 19 ani fost la St. Ierusal
 nouă
 Cei în lista pentru străinătate?
 Am așteptat să vin eu!

Nu am avut oportunitate de apel
 de listă în împrejurările actuale.

Sau v-ați trimis-o pentru să o vedeți?

- Nu am trimis-o.

- Cei cu numele în cu Erou tchel?

- Nu mai este nimic să văcut mort!
 Nimeni nu mai vrea să de el! Cel
 puțin eu n-am avut pe nimeni.

- Prin alte părți pe deservitor
 activitate. Pe mine nu mă interesează
 decât în legătură cu Clujul. Se
 vorbește de activitate pe la Caracul
 19. Nu am înțeles încă un subiect
 Bona noapte

- Se poate că St. Ierusal deservitor
 activitate, dar pe linie profesională.

- Pe linia St. a venit pe la
 Cluj și a spus că face niște lucruri.

- Eu voi încerca să-l treacă la
 realitate dacă mi se va da ocazia.

- Ce fost pe la Paris Mare? Spai-
 capot = sp. Dragonilor mi-a spus că
 a mers la templele după un loc
 în munte de alpin.

- De ce-a mers să facă?
 Poi vom afla că încă nu s-a vădit.

Nu este nici ceva din Cluj implicat.

Am deci ca unind de realitate și
 prezentul pe care o are și de viitor,
 acolo unde și când este cazul
 sau un fapt înțeles și în
 comitate acte contra ordinelor de stat.

Can prim 20 XII. 1979 ca pot la mine
 un cal. din București (Popescu - alți dați
 era Baneșu).
 De ce vă agitați și lați pe
 Ungureni, Singureni, și Unguri și pe
 meștri, și pe Tomin și împingă
 mereu? Nu va apasă paghi, că
 vrei înfr. repolu. probabilă B.C.
 apoi problema G.C.?
 Nu vedeți că mi s-a trunchiat
 ce m-am făcut? Ușor eram
 eu cind a venit Pogăniș?
 A urmat o lungă conversatie
 din care am aflat că decizia
 la probleme istorice în opinia
 M. A.

 După anul nu am primit
 un telefon din București
 cu scris de bine și înțeleg
 în termen de lucru și la sf.
 ca o calea de la gen. M. P.

 Lucea dar lucrul este
 mijloc și merge anevoie.
 Sint marea devariată în multe
 probleme conștiente și morale.

După o lungă verificare generală
 acum s-au dimisat.
 Nu vă devariați nimic.
 Nu vă întrebăți ce faceți acum
 și puteți ruga cum vrei și
 cum vă place. Nu ne crește
 dificultăți. Sint vorbire
 serviciu care se ocupă cu
 problema noastră.

 Te plan mare vîrte la
 J.P. și la Penetiv și atrag
 atenția Patriarhiei. Amare
 care în serviciul relațiilor exte-
 rne documentare pe decembrie
 reproduce presa greco-romani
 despre vizita în Germania
 J. optimizată.

 Anale Proat și Marea
 cer mare nevoie de răspuns
 reparare, adeseori victime
 de răspuns - pînă la sfîrșit
 victor spirituale.

 Adversarii continui în 24 ore
 este indicat ca mijloc pentru
 a grăbi înfrîngerea teneiilor și
 așezarea coranilor.

 Lucea a rămas la ve
 vechea poziție. Nu este mișc
 o imitativă proclamație de
 perspectivă.

 Liturgia sau cat. la
 Cluj este la darg. Se opune
 impetivizată. Am catolic
 nu se grăbesc și la conștient.
 Gr. cat. nu pot și mișc de
 teamă că este o renunțare
 la drept și încredere în
 Patriarhia maghiară cu bini-
 derea noastră.

 Planul meu de lucru
 rămîne același dar nu
 pot înainta din cauza
 lipsei de putere și de
 timp util.

Id. Notă raport redactată de P. dr. Silvestru Augustin Prunduș și înmănată generalului C. Ioană în 20.X.1982. O copie dactilografiată cu însemnarea specifică era păstrată de P. Prunduș, arătată eventual unor interlocutori pe care îi considera de maximă încredere. Nota este însoțită de un scurt expozeu istoric, pentru luminarea cititorilor de la Securitate.

Dup -

Am 20.2.1982. Am prezentat

prezentat născut M. General Constantin

PRO MEMORIA

Jaen - Comandant general Tribunal albea

Păr. MIRCEA TODERICIU, preot român greco-catolic în Ohio, Cleveland, U S A, cu studiile teologice la Gregorianum și la Propaganda Fide, ca alumn al Colegiului grec Sf. Atanasie și al Colegiului Pio Romeno al Bunevestiri, a funcționat ca preot la București, iar după 1946 în Franța și în America. plecat cu forme legale.

În repetate rânduri a vizitat țara în ultima vreme, venind fie singur, fie cu grupuri de excursioniști. Totdeauna s-a interesat de episcopii, preoții și credincioșii greco-catolici, căutând și propunând o rezolvare a situației lor creiată după 1948. Vizitele sale au fost privite diferit atât în țară cit și în afară, după optica fiecăruia.

Consemnez câteva fapte și idei desprinse din convorbirea cu el în data de 14 octombrie 1982 când am avut onoarea de a fi vizitat la locuința mea.

Am venit, spune el, din nou în țară, după ce am fost pe la Ploșcaru, pe la Todea, cu Tămăian m-am întâlnit la București, la Baia Mare nu l-am văzut pe Dragomir căci era plecat la țară, am vorbit numai cu Păr, vicar Marian. Am venit și la tine să te văd și să-ți cer câteva date despre Păr. Nicolae Pura, pentru că vreau să-l prezint în opera sa poetică "Simfonia Mariei", care este dub tipar.

A fost în țară Bukowski pentru reglementarea conducătorilor eparhiilor romano-catolice de Oradea și Satu Mare și să pregătească venirea lui Luigi Poggi pentru rezolvarea ^{marșului} episcopilor la Iași și București.

Vă dați seama că odată rezolvată problema ierarhiei romano-catolice, fără problema noastră greco-catolică, înseamnă o lespede de mormint peste Biserica noastră. Eu am fost și sint de părere că trebuie cutat și găsit un mod potrivit ca și episcopii, preoții și credincioșii greco-catolici care au suferit și continuă să sufere pentru Biserica lor să se poată manifesta liber și public în cadru legal al cultelor din țară.

După mai multe contacte și convorbiri am prezentat, cu ocazia hitorisirii de arhiepiscop a Mons. Traian Crigan, un memoriu în limba engleză Sfintului Părinte, personal și l-a primit mulțumindu-mi.

Confrații din Roma m-au întrebat cu ce drept și cu a cui autorizare am făcut lucrul acesta. Eu le-am răspuns: „Pe baza dreptului pe care îl are orice preot de a se adresa papei și cu autoritatea mea de preot, ca o părere strict personală în care îmi arăt, fără a

angaja pe nimeni, pășetul meu de vedere , prin care caut să ajut la rezolvarea problemei. "

Mi-a citit, traducând în limba română, câteva din părțile principale. După o scurtă trecere în revistă a situației și a contactelor sale cu unele persoane din autoritatea de stat, care s-au arătat dornice să cunoască punul meu de vedere și m-au cerut să-l prezint în scris, cum am și făcut și pe care îl anexez la prezenta.

Se pare că Guvernul ar dori să afle o rezolvare, iar episcopii, preoții și credincioșii o așteaptă de multă vreme. În locul unei liturghii private și în casă ar dori să aibă una publică în biserică.

Interesul românesc, național și bisericesc ne obligă să căutăm și să găsim o soluție realistă și constructivă.

Trebuie făcut un efort comun pentru a depăși situația și decretul din 1948. Am cerut celor cu care am vorbit mai multă înțelegere și se pare că defapt și există mai multă înghesușă.

În 1980 în luna iunie când am fost în țară mi-am expus punctul meu de vedere și am lăsat hîrtia amintită, iar în noiembrie 1981, din nou a venit la mine un funcționar de la Ministerul de Externe și mi-a cerut să delinez o schemă pe care să sepoată clădi ceva pozitiv. Eu i-am răspuns că cea mai bună schemă este cea pe care ni o dă Conciliul Vatican II, care lasă conferințelor episcopale naționale libertatea de dezbateri și de rezolvare a problemelor, a căror rezultate și hotărîri să fie comunicare Sfîntului Scaun. La aceste conferințe participăm cu drept de vot egal și episcopii auxiliari și reprezentanții eparhiilor.

Pentru aceasta ar trebui să se întrunească toți episcopii. Episcopii greco-catolici au declarat că ei sînt gata să lase rezolvarea problemei înțelegerii dintre Guvern și Sfîntul Scaun.

EU: Bine înțeles că episcopii sînt gata să lase mină liberă Sfîntului Scaun în privința rezolvării, dar acesta nu va angaja discuții în merit fără să consulte pe episcopi, imediat și direct interesați.

EL: Tocmai de aceea am întrebat pe respectivul: Dacă Roma ar fi gata să trimită un reprezentant al său cît timp i-ar trebui Guvernului ca să creeze o astfel de ierarhie?

Răspunsul a fost: Mai puțin de cinci ani!

În concluzie am arătat că sînt fapte peste care nu se poate trece. Sînt episcopi, sînt preoți și sînt credincioși, rămași fideli Bisericii Greco-catolice și așteaptă să fie susținuți și ajutați în rezolvarea situației lor. Biserica Greco-catolică în România trăiește și cei ce fac parte din ea își duc crucea cu respectare, curaj și demnitate. Ei se sînt legați de țară și de popor și

de interesele națiunii române și ale Bisericii strămoșești. Sint gata ori cînd a-și da viața pentru Patrie, și pentru Biserică.

Pentru ca să ajungă la libertate trebuie oare să renunțe la propriul lor rit și să treacă la ritul romano-catolic cum s-a exprimat patriarhul Iustin cînd am stat cu el de vorbă, sau va fi găsită modalitatea exercitării propriului rit romîno-bizantin -căci noi în America spunem Biserica Romîna de rit catolic bizantin- în cadrul ierarhiei catolice române. Un arhiepiscop la București cu episcopi în celelalte eparhii și cu auxiliari în ambele rituri.

Am întrebat: Ce s-a întîmplat cu ocazia hirotonirii Mons. Traian Crișan, care a adus cu sine cuvîntarea papei și apoi reacția Sinodului ortodox?

Răspuns. Postul de secretar la Congregația canonizărilor la care a fost promovat Monseniorul Crișan este legat de arhiepiscop. După hirotonire am urmat audiența romînilor la Sfîntul "Arînte.

Mi s-a spus că audiența este rezervată numai pentru greco-catolici, deși cuvîntarea papei a fost publicată imediat în Osservatore Romano

Întrebare: Nu înțeleg de ce numai pentru greco-catolici și de ce a fost exclus Mons. Petru Gherghel, ordinarius de Iași și I.Dumitriu Snagov, care era acolo pentru tipărirea tezei de doctorat?

Răspuns: Pentru că așa au judecat oportun cei de acolo care au aranjat audiența.

Traian Crișan era foarte revoltat că nu i s-a permis soarelui să vină la ceremonie. Eu l-am întrebat dacă a anunțat hirotonirea la ambasada romîna și dacă i-a solicitat intervenția pentru a veni sora lui. Mi-a răspuns că nu. Atunci i-am spus eu: Nu te mira dacă n-a primit pasaport. Autoritățile române nefiind în cunoștință de cauză nu s-au grăbit să-i acorde viza, deși ulterior a fost.

Eu i-am oferit Mons. Crișan acoperirea chetuielilor pentru masa la care doream să participe toți romîni veniți pentru această ceremonie. Cînd colo m-am pîșezit că Gherghel și proții molodoveni care erau prezenți n-au fost admiși în audiență, iar Dumitriu a plecat foarte revoltat.

Întrebare: Ce rost avea această restrîngere a participanților și cui a fîșosit?

Răspuns: Nimînu! Din contră numai a strîcat! Dar acesta a fost punctul lor de vedere și așa s-au comportat.

EU: Foarte rău și foarte dureros că pentru același scop și pentru aceeași cauză bisericească și națională există atîtea divergențe. De ce nu vă înțelegeți printr-un dialog -căci "aticanul II a deschis

calea dialogurilor- ea să se ajungă la un punct de vedere comun și să se adopte o atitudine comună și o acțiune sprijinită de toți. Nu ajunge să trăim numai cu iluzi deșarte și cu speranțe îndepărtate când cu oarecare bunăvoință și pricepere ar putea fi găsită soluția. Dar care este atitudinea lui Birlea?

Răspuns: După eșecul pe care Birlea l-a avut în America unde l-am invitat eu, dar nu m-a ascultat și a lucrat de capul său și după vizita făcută în țară când a fost pus sub semn de întrebare s-a apucat acum să se afirme în revista sa "Perspective" pe 87 de pagini în limba română și limba germană: Intre Roma și București.

Verbește de Guvernul român și de Mircea Tedericiu. Redă cuvintele papei și răspusul Sinodului Ortodox și concludă că problema Bisericii greco-catolice se va rezolva prin unirea Bisericilor Ortodoxă și Catolică.

EU: Frumoașă concluzie și de dorit să se realizeze mîine, dar este de lungă perspectivă! Mă întreb pînă atunci ce facem noi?

Răspuns: Mă întreb și vă întreb și eu pe voi: Ce faceți? Iată de ce eu am căutat și sînt în căutarea unei soluții și de aceea am făcut relația către papă.

Acuma mă duc la București și voi sta de vorbă cu trimisul Ministerului de externe, voi merge și la patriarh și apoi voi vedea ce mai este de făcut?

EU: Să nu uiți că episcopii au făcut un memoriu către conducerea de stat în legătură cu problema în faza curentă și au cerut să fie primiți în audiență. Așteaptă răspuns. Dacă Guvernul român dorește într-adevăr să afle o soluție îi va chema. Altfel dacă și aceasta ca celelalte anterioare rămâne fără răspuns este semn vădit că așteaptă stingerea noastră biologică pentru ca problema să fie rezolvată de la sine.

Aceasta nu va fi decît în detrimentul națiunii române și în special al Transilvaniei, ceea ce, desigur, nu se va întîpla ori cît ar dori-o dușmanii poporului nostru și adeversarii latinității noastre.

În tot ce face din dragoste pentru poporul român și pentru Biserica noastră îți doresc deplin succes.

+ +

+

Cîteva observații

Cuvintele ortodox și catolic au ajuns echivece.

Cît timp a dominat la români influența slavă Biserica românilor era "pravoslavnică" și "sobornicească". Grecii numeau Biserica lor "katholikî ecclesia" iar pe cea din apus o numea "papisticî ecclesia", grecii erau ortodocși iar apusenii schismatice. Apusenii se considerau ei "ortodocși", adică de credință adevărată, iar pe frații lor separați îi numeau "schismatici".

Cuvintele "ortodox" și "catolic" au început să aibă întrebuintare mai largă la români numai după influența grecească, mai ales în perioada domniilor fanariote.

Prin unirea de la 1700 Biserica Ortodoxă Română din Transilvania a devenit, după numirea de atunci "Biserică pravoslavnică unită cu Roma" și "Biserică pravoslavnică neunită cu Roma". Poporul spunea mai pe scurt "unită" și "neunită".

Pînă după 1800 episcopii de la Blaj se adresau poporului cu cuvintele "pravoslavnici creștini", abea după aceasta a început a se întrebuinta greco-catolic și greco-oriental.

Cancelaria austro-ungară ea să-i deosebească pe unii de alții folosea termenii: romano-catolic, pentru catolicii de rit latin sau apusean; greco-catolic, pentru catolicii de rit grec, adică răsăritean sau ortodox; armeano-catolic; pentru armenii intrați în legătură cu papa în opoziție cu armenii gregorienii sau monofișiți; greco-orientali pentru ortodocșii care refuzau comuniunea cu Roma. În Transilvania abea după 1918 s-a generalizat numirea de Biserică Ortodoxă Română, eliminîndu-se numirea de "greco-orientală și neunită".

Mitropolitul de la Blaj, Alexandru Sterea Șuluțiu, îi lămurea pe credincioși: "Cuvîntul acesta 'ortodox' încă numai atîta înseamnă, cît și pravoslavnic, sau catolic, sau dreptcredincios...

"Numirea de ortodoxă singur numai Bisericii celei adevărate catolicești și apostolicești și credincioșilor ei să cuvine" (Katehismul despre Sfînta Unire, Blaj, 1857) p. 8). El se adresează încă pe atunci "tuturor creștinilor pravoslavnici", și le arată "că credința Sfîntei Uniri cu Sfînta Catolică și Apostolească Biserică A Romei, ieste credința cea adevărată și singur mintuitoare" (p.4).

Cancelaria papală întrebunța și întrebuintează și azi denumirile: Catolic de rit oriental, deosebind rit bizantino-grec, bizantino-slav, bizantino-român, bizantino-melchit, sau rit siro-antiochen, siro-nesterian, siro-caldău, siro-malabarez, siro-malankarez; rit

2

copto-egiptean și copto-etiopean ; rit armean și rit latin sau occidental cu subdiviziunile de roman, ambrozian, galican, mozarab, etc.

Toate încercările de unire făcute după marea schismă din 1054 au întâmpinat refuz net și categoric la Moscova și unde s-au făcut ele au fost nimicite îndată ce s-a putut-o face. Așa în Ucraina a fost anulată unirea făcută de mitropolitul Kievului Izidor în 1439 și el a fost expulsat; apoi în Bielorusia unirea de la Brest din 1596, după împărțirea Poloniei de către țarul Nicolae; în Ucraina haliciană, în 1945, în regiunile sub-carpatice în 1950; în România în 1948.

Trebuie reținut că au rămas în liberă funcțiune comunitățile greco-catolice din R.P. Ungaria, R.S.F. Iugoslavia, R.P. Bulgaria și s-a reînființat în R.S. Cehoslovacia.

Motivele desființării unirii de la 1700:

Scoala Ardeleană a fost un curent puternic de rededeptare națională, inițiat de Inechemie Micu și promovat de cerifeii Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior. Înlocuirea alfabetului cirilic cu alfabetul latin, promovat de Blaj și afurisit la Sibiu de Marele Andrei Saguna, cu exagerările de a încerca să se elimine din limbă toate cuvintele de origine slavă și să fie înlocuite cu altele de origine latină sau neo-latină. Era tot interesul ca Biserica în sinul căreia s-a plămădit și dezvoltat acest curent să amuțească.

Ierarhii ortodocși care în 1940 au declarat războiul antonescian drept război sfânt, după 1944, ca să-și mențină scaunele, au trebuit să împlinească porunca dată de patriarhul Alexei al Moscovei în iunie 1947, cu ocazia vizitei în România: "În doi ani Biserica Greco-catolică să dispară! Să nu mai aud vorbindu-se de ea!

Credincioșii greco-catolici în majoritatea lor nu au semnat deliberat act de trecere și se consideră sub ocupație, acceptând din forță majoră ierarhia ortodoxă, câtă vreme nu are sau nu poate avea acces la ierarhia proprie.

După 1948 sînt credincioșii greco-catolici:

a/care nu frecventează nici o biserică;

b/care refuză participarea atât la ortodocși cît și la romano-catolici și țin cît pot și cum pot legătura cu preoții din rezistență;

c/care frecventează bisericile romano-catolice unde nu mai

sau limba latină ci doar limba maghiară în Transilvania și limba germană și maghiară în Banat, fiind interzisă de autoritatea de stat întrebuințarea limbii române pentru românii care frecventează bisericile lor, obligându-i să asculte în limbă străină și pe străinii românofoni care sînt în România transitoriu sau permanent.

Se comite o mare greeală istorică față de poporul român prin restricțiile care se fac limbii române în comunitățile române-catolice din Transilvania și Banat din următorul motiv:

Pînă între și după 1700 atît în sudul Dunării la cîmunitățile iastro-megleno și aromâne pe lîngă romanici de rit greco-slavo-bizantin erau și comunități înfloritoare de români de rit traco-daco-latino-apusean, cît și la nordul Dunării erau români de rit daco-latino-apusean, care din lipsă de preoți s-au contopit cu comunitățile de rit ortodox.

Bună oară pe la 1580 în Banat erau nobili români și orașe, țiguri și sate cu populație catolică, care sub turci, din cauza presiunii reformatilor, fără episcopi și preoți catolici au așezat în Biserica ortodoxă (vezi documentul de la 1624 și constatarea făcută de istoricul P. Bod, *Historia hungarorum ecclesiastica*, Frankfurt, 1888, t. II, p. 275. Prima ediție la 1756).

La Zlatna la mine muncitorii erau catolici români, și iar la Bărbănti în Alba Iulia la fel erau iobagi catolici români (cf. A. Possevino, *Transilvania*, în *Fontes rerum Transilvanicarum* Budapesta, 1913, p. 21, 51; Szamosközy, *Történeti maradványai in Monumenta Hungariae Historica*, vol. II, 1876, p. 17 și la I. Grăciun, *Cronica carul Szamosközy*, Cluj, 1928, p. 41). Pare cu totul paradoxal ca un preot din Zlatna să fie schimbat din parohie fiindcă le vorbea românilor în românește și la Bărbănti, românii să fie obligați să asculte liturghie și predică maghiară ! ?

Andrei Bogeslović la anul 1623 menționează că în Moldova la "Roman catolicii vorbesc mai mult românește decît oricare altă limbă, iar la Cetnari sînt unguri, sași și români catolici", iar în Țara Românească pe "malul Dunării sînt gase sate, unde pot fi vrîco 280 de case de catolici unguri și români și fiecare și are biserica sa dar fără preot, din cauza lipsei de slujitori" (Călători străini, vol V, București, 1973, p. 9).

Se aude mereu dojana: "Să vă fie rușine că români fiind frecventați bisericile maghiare"!

Se răspunde: "Să vă fie rușine vouă și celor ce nu ne lasă liberă Biserica! Noi sîntem catolici și mergem la biserica catolică.

Intimplător aici în Transilvania este maghiară numai, dar la București și peste tot în Moldova este slujbă numai în limba română. Biserica catolică este și la nemți și la francezi și la italieni și la teatr popearele din lume la negrii, la galebeni, la albi, numai la noi la români nu poate avea loc și cine merge la catolici sau practică credința catolică este taxat ungur?

Autoritatea de stat ar trebui să știe că există o puternică dorință de a se da libertate Bisericii Greco-catolice, chiar și între cei intrați sub ocupație ortodoxă, iar între ortodocși o puternică dorință de a reface unitatea de credință cu Aposul catolic, chiar dacă, din motive lesne de înțeles, nu au curajul să o mărturisească public. Pentru cei siliți pe urma situației create după 1948 să frecventeze bisericile romano-catolice există o puternică dorință de a avea asistență spirituală în limba română. Acest lucru îl doresc și străinii româno-foni care aflându-se în trecere sau în permanență în România frecventează bisericile catolice.

Această situație pe mulți îi îndurerează și consternează, iar pe alții îi revoltă: Cum este posibil ca în România să fie interzisă limba română în bisericile maghiare chiar de autoritățile române? Ce interese se servesc prin aceasta?

În surdina se aud mereu proteste, care uneori, ocazional, se pot auzi chiar și în public mai numeros sau chiar foarte numeros.

În străinătate comentarea acestui fapt aduce argumente pentru adversarii patriei noastre România și face un rău serviciu țării.

În fața multiplelor greutăți prin care trece patria și omenirea ar putea să fie cu una mai puțin dacă ar fi mai multă înțelegere, mai mult interes și mai largă perspectivă de viitor.

Biserica greco-catolică în totalitatea ei sau persoane greco-catolice, pricepute și devotate, ar putea servi mai bine cauza românească în țară și înafară, dacă prin faptul că se manifestă greco-catolici nu ar fi considerați cetățeni de rîndul doi.

Ie. Ciorna raportului făcut de P. dr. Silvestru Augustin Prunduș
către Msgr. John Bukovski, redactat probabil la Roma, după 16 noiembrie
1983, pe filele unui caiet de matematică.

1983

Bukharskiy / ~~Fa~~ ^{lont} ~~carate la data de 30 Oct 1983~~
din chest Raport. Tu vederea aletineri pasaportului
neutron participarea la beatifiera Fer. Deveni
deloane si a ^{analizei} ~~revelarii~~ problemii pastorate
credinciiilor nostri care preceuteaza biserica
noua-cabline de linie magistrala.

[illegible]

In al doilea raport am aratat ^{cauzarea de catre comunisti} pe
scut situatie grea-catolic ^{create,} dupa
actul din 1948 si actiunea mitnatic-
dusa mai nou de prelati meseri, de
a treia - suspensia prelatilor comuni,
si a dispozițiilor datelor II - pe romanii
de ut orientat, la ritual romano-ungar
ca remediere a ritueli ^{sugerat} am ~~am~~ ^{am}
"salutii".

1. Legitimarea cultului zeilor ca
„statie ideala în principiu, dar zeii de
realizat în mod practic”

Am văzut recent în ziarele noastre ~~pentru~~
pentru faptul că în repetate rânduri am
fost chemat în anchetă: ~~ca~~ din cauza condițiilor
politice favorabile pentru obținerea libertății
culturale. Să ~~se~~ restituiască este mai mult
activitatea în cadrul stărilor familiale, ca și
altfel se vor lua măsuri ^{serioase} pentru punerea
ilicite a culturii, pentru reglarea
faptelor din partea autorităților, dar
mai greu de respectat din partea presei
și conducerii lor.

2. Reconcilierea B.O.R. cu B. Catolică
soluție optimă de îndreptare.

3. Pînă la ~~implinirea~~^{realizarea} acestui important
desiderat național B.O.R. să treacă la
colaborare cu catolicii în spiritul prezent
de fraternitate.

4. ~~Soluție practică și imediată, pînă la~~
definitivarea schezelului de funcționare a
Bisericii catolice din România. ~~Se~~ Pînă
atunci ca o soluție practică și imediată să
se introducă în lăcașurile române în fața biseric
catolice din Trans. și B. frecventate de
români și de români fără pricocirea parohiei
de linia română.

Au menționat aceste ca sun deservind
parte stăruitoare și mult acceptat de
cei peste 50-75% de români catolici
care frecventează bisericile catolice în care
se predica, ~~catolice~~ și liturgice, aproape
toți clerici în limba română, și în altă în
limba germană.

[illegible]

~~de mare, unde sunt ei~~
 un part micut sa ne prind in Mac Gb.
 la in audientia dar am rocolit o marea
 de prudenti. ~~pentru ca aceasta in tratative~~
~~ca de marele ce au~~
 la promisiune de plasa la buna, nu este cazul
 sa-mi complice intrare in a vizita clauden
 tina, ^{relativ} sa se aplece.

lines 7 oct ca a contin de trecut.
 pe conturile si vinurile mea pentru
 telegrama ~~de care v-am dat~~ ^{citata} ~~in~~ ⁱⁿ
 audienta mentionate mai sus; Data cum
 semn:

Peut-être a mes composantes postales les q. l'ile au soleil
et pour moi je devrais en avoir une aussi, mais
Après un moment car la date de
10 Oct. a vuut le Chef A. S. S. A. A. A. A. A.
c'est une question? — Ayant a se faire
de la tache à faire, ~~car~~ n'ici va mult
n'ici va mult, ~~car~~ ^{car} si ne s'etrouvât
non? Chacun n'ici n'ici ne s'etrouvât, mais
à propos, ~~car~~ ^{car} ~~car~~ ^{car} la n'ici l'atue -

Eu rîm rîpîens, cî voi nu te putea
suspenda, dar voi trebur'e să te aștept
cî dăcî pîci la dîmă, nu cîmă rîpîci
cî voi episcopîi am bî de năvire să
trăim la nîtrî lăclîm.

Unul de aceste interviuri cu
fidel neastăpătător ^{AS} ~~de a ne~~ ^{supra-}
apăsări pentru a ^{nu} ~~depende~~ ^{de} ~~ni~~ ^{nu}

[illegible]

fapt

Ne-asteptam la cina asemănător ni din
partea ep. I. Bogdan, dar s-a murlănat
că trebuie un preot să stăvilească starea
mea de spirit, căci nu am s-așelat prea
rău: am scris de telegramă și de discuție
cu Plăcarea.

În audiență vom mai relata apoi
faptul că am s-așelat stăvile și
ni repetat rându - prin anul de legătură
și importantul său în problema chefului.
E. A. - so-și în jurit în audiență înalte
de a pleca la Roma, și a repetat
categoric. Atunci am lăsat să-și
comunică faptul. Plec pe la moment
de îndreptat pentru a-și repeta și nu
întreba, de-a acum doi ani am putut
prezenta ep. Paruta o relație, care nu
poartă, care, socot eu, în aceea
măsură, se conține la marea și
conștientă lui. T. formă de arhiepiscop
și a lui, d. Păcur de episcop.

Acum ~~în~~ ^{săi mult în} ~~în~~ ^{at} ~~de~~ ^{confesi}, ~~este~~ ^{de}
 Băiețu ~~și~~ ^{dan} ~~și~~ ^{folose} se roșese
 pentru participare sau neparticipare într-o lăcu-
 călie la liturghie în unele ramoni ~~grat~~ ^{dat}
 la el și în alte parti
 Într-o zi ~~am~~ ^{am} ~~creștin~~ ^{a credincioșilor}
 moșii ~~reprezenta~~ ^{este} ~~spirituală~~ ^{spirituală} de
 pește proastă, măruri, și li se cere
 să treacă la ritual român-călbă,
 iar noi nimeni am tăiat să nu
 ne jăluim și să nu ne exteriorizăm
 ca un ceva să fie autentic și să
 să nu ne de contravene

~~Se mai pot~~
~~sa faca~~ ^{sa faca} ~~participa~~ ^{participa} ~~sf.~~ ^{sf.} ~~paralel~~ ^{paralel}
 primum celor doi, noi l-am lăsat desigur.
 Nici noi ce fel de ~~coment~~ ^{coment} ~~nu~~ ^{nu}
 expediat prin care să ne exprimăm
 recunoștință și să lătmăm cu capul
 încreștin care ne cere să lătmăm

În tot la ~~divina~~ ^{noastră} ~~nu~~ ^{nu} ~~am~~ ^{am} ~~trănit~~ ^{trănit} ~~un~~ ^{un}
 prelat călbă, ~~și~~ ^{și} ~~ne-am~~ ^{ne-am} ~~mulțumit~~ ^{mulțumit}
 că nu ne-am ~~ce~~ ^{ce} ~~trănit~~ ^{trănit} ~~și~~ ^{și} ~~ce~~ ^{ce} ~~trănit~~ ^{trănit}
 iulian de Tadea și reușit de
 Tadea. Eu l-am reușit în alba,
 și nici una ~~am~~ ^{am} ~~exce~~ ^{exce} ~~la~~ ^{la} ~~sa~~ ^{sa} ~~na~~ ^{na}

[illegible]

pubblica mondiale - ^{anche}
 Ma intanto se non potremo fare
 Roma qualche parte?

The gate indicated in sketch. The
road is in poor condition. See
H. Table.

H. Tade -
N.B. ~~de~~ intercare, ^{ut}intel ^{nel} min
ques ca nu o incurcat, deace asoia
nu se revine sa opacel -

Prea curcube potut.
 In aceste nemurabile audient., dupa
 v-am expus situatia ~~si~~ si v-am
 prezentat din nou: Eu l-am trimis sa
 tace la darta! Hachi intilnit cu el?

Responsum categoric a part: Măi!
 Am rămas surprins, deace stăruie
 vată rădăcină, surprindere a part n
 mai vine und. doi prești țero
 să intre, în-că-lățe au marșant
 ca tadea sa în blut cu Buse.
 la Timișoara!

Deoarece iartă-ne și iartă-ne
pe toți și ajută-ne să ieșim din
balamucul și necăptărilor care scandalizează
necredincioșii și doborâșii și să a
mărim războiul din Biserica ~~în~~ ^{în} ~~împrejur~~ ^{împrejur}!

Je rog respectuos, să mi poarteti
naive muncă alt procedent și se poate
de găsire! Căci altă putere de
bună țară a ~~7~~ rețută Tadea lapte

~~nu este vorba de~~
 nuve, si este transmis mai mult celor
 in drept si chiar de parinti, fara a
 le verifica si fara a le pune probleme unde
 au vorbim in fata? Indica si altfel

Albania, am oplat ca cel putin mor.

Dragi Boggi sa ieteleat in existenta
pe unii prosti mulari de a nu sa
nu au de invadare! Aste sunt

nu am de recuperat! Orăzilor ~~Amatori~~
v-ați făcut corpul nostru noua pînă
~~face~~ pînă în fața, pînă în din
ce stăpînîndu-^{prezintă} că nu s-a
bist a greșit, ^{dar} ~~dar~~ Cor. Cănu dăru, la
vel de vîntul, ^{ca dăru} ~~ce~~ vîntul
nu va fi excomunicat de Roma.
într-o zi

~~The above~~ cc cc direct per market
 present a-l transit of present per
 core ^{down} ~~down~~ rail importance. ~~the~~ S

At this point I would like to say that the
present situation is not a crisis. It is a
process of change. The present situation is not a crisis.
It is a process of change. The present situation is not a crisis.
It is a process of change.

~~was~~ ~~plenty~~ of. Name, and deep
~~some~~ ~~proportional~~ ~~conflict~~. I ^{resent} ~~in~~ ~~the~~ ~~name~~
resent ~~some~~ ~~the~~ ~~name~~
in de for. V. H. Uy ^{piere} ~~has~~ ~~present~~

în dom. ~~Dom~~ Balan. G. Parv. al
~~influențat~~ ~~de~~ ~~abstrac~~ ~~minuata~~ ~~varene~~ la
 Odrăa peșterii, Ruman. ^{vare} ~~care~~ ~~de~~ ~~fi~~
 este cu răspuns și mai ^{frumuse} ~~impresionant~~ ~~de~~
 mult-am săi prezentăm și materialul
 documentar pe care îl avem în vor. ~~?~~
 În ce situație ~~de~~ ^{poziție} ~~apropie~~ ~~apoi~~ ~~și~~
 Parv. când ~~o~~ ~~parv~~ ~~poate~~ ~~inferențele~~
 negative și cu tabel cronologic?

Am iuteles live jocul de uelise
 - poate dăruiesc caror pe care vor să
 ce prouare cu telet. Salva ce ce re
 vor Parv. din B. G. Cost - care s-a
 făcut în jurnal național, când în arhivă
 din 16 vor. la iuteles peșce de fer.
 IV. U. "Kloria romena velle chea de
 Trambura de zant"! G. Parv. și-a
 ves velle pe velle național a munt
 fiindet și-a ves. Si 15. - -
 parv-a mai meara altora.

Cite deose nu au vult și
 seplet vult, den au solvitat nu au
 post adun ~~și-a~~ ~~de~~ ~~la~~ ~~uclare~~ ~~cu~~

perce! Cite deosebi nu miștăm în
 prezent în reflecție și nu am putut
 mai avea surse de literatură și
 servit pentru cele scrise de noi, dar
 mai ales pentru buchetul spiritual
 mic care ~~caută~~ a creștea și n-au reușit
 dreptăți și omene în cazul Bărbăni-
 cablie - sau nu a năbădit cu
 face curente îndreptate!

În calitate de vorbitor de ține vorbă
 să fiu la cunoștință remăntare:

În audiență ne vom aștepta la o mare
 acțiune ~~în~~ în anul 1981 și în cele

următoare spre: „~~înseși~~ ~~probleme~~ ~~probleme~~”

Și e monarș ed în la sporta monarș
 în care de război la problemă de alve
 iubind și cu blănușă Tadeu!

Propunem înseși a fost: Eu n-am
 destina și n-a dăruș! Mi s-a înșiră și
 virtute a ascultării și zelului și a prob
 Sărită medelitate comine și n-a dăruș
 Eu și-aș fi fostă recunoscător
 - și n-aș înșiră năbădit!

Nu înțeleg de ce ~~sta~~ la Tudor a contestat
 juridic la lui N. Păun, de de ce s-a suspendat
 nu Păun. Cănu-Cănu Păun, a contestat juridic
 meu, și acum a ~~scut~~ ^{vot} și suspendarea mea?
 Pentru ce motive? și cu ce drept?
 Lui Păun s-a creșterea abilității, pentru
 cu referenț de a veni între noi la
 Cluj-Napoca și a ține, și nu și dechis
 problemele care ne preocupă?

Pentru iubirea ^{de tine} so-cupletului unitate.
La stornuta parietului dicat - Sare tridien,
case in toarna anului 1948 a declarat Numele.
O'Here co-re netiga la perva, aceste
a numit vica pe Por. Nicolae Pava, primar
pe felicitatul in primar II pe Por. V. Slea.
J. chistes pusea unet in unet in
detentia.

În anul 1956, când Episcopul mita I. Hossu
coordona de un timp, era la Cămin de Păzire,
cu H. Rău. n. D. Bălan, eu am avut să
fiu observat. Episcopul mi-a spus:

~~patinte~~

~~Depe~~ dupa moarte lui,

Au zălim din ce mai bine dupa moarte
 Por. Cosma Aram (17 nov. 1976), ~~jurisdicție~~
 Por. N. Păun a fost contestată de M. A. T.
 Por. Păun s-a dus episcopul nostru, leșilor,
 și retrăs în familie și a venit cu
 un motivul răpăș: „jurisdicția nu
 o am eu ci o ai tu așa cum s-a
 stabilit în 1948. Dacă eu as putea
 prelua conducerea episcopiei ai Gherlei
 și ai de la tine să-mi cedezi jurisdicția,
 dar în riturată și cere mai aple
 eu nu pot lua și eu am ce face eu ea”.

În luna feb. 1977, după ce Por. N. Păun
 s-a îmbolnăvit și-a chemat în viața
 cerut să preia cu conducerea, căci el
 nu s-a liniștit dar nu a putut eu-
 în aceste situații, pentru ei vede
 pace și liniște sau acceptat, cu
 condiția că ei în drept să găsesc o
 persoană mai potrivită și mai agreată
 de M. A. T. Acestea = acțiune contestată
 din nou jurisdicția. În data de

24 mai 1941 am expediat a scrisoare
p. s. ex. 7. Guter
in care eram pe langa evolutia juridica
din 1943 si l-am rugat sa aduca o
harta - ^{apoi} ^{detecam}
scandala trimite pe ^{cauza} ^{sa}

care ~~dece~~ a odos, un material răpănat.
"Un ritualetic în care ne oplenăm
nu putem uita că e o epocă. Nu e puț
persoane lui A. Prezentăm în noi o
o deosebită de putere în noi și un fel de
rezonanță. Să luăm în considerare cum
a născut de călătorie"

Pentru a ține-mă cu celerul meu
alcatuit a pînă deștei izi în 1981.

pe care a avut-o, ~~nu este~~ cadaveră
op. Perinchi, hotărât să a treia în parte.
Dat fiind că între timp al vânt în vânt
interior ^{interior} dintr-o perie, am scabă ce
este un reu al providenței a scabă și a
fre ~~tre~~ - predate și cum expediția
ai plei des lui. Por. if. Tocolos. Lume
și ~~salve~~ din Perinchi cu vânt
nu a lăsat în vânt și a plede.

Mi-a conștientizat următoarele lucruri:
În cele din urmă nu reușesc să înțeleg. Nu scap de întrebări.

să fie prezentate domn. L. Raggi. Si voi raspunde
verbal.

Per. Prules a putut a narca o se-
cducă cu demnitate și încredere, situația
nu e învechită, din punct de vedere canonic,
nu credeam să fie de răspundere!

În această situație, am reușit să
obțin pasaportul, nu pentru că eu și trecut
cauza Americii noastre, sau pentru că eu și
demnitatea mea, ci pentru că am
mărit că am declarat sincer, căteșu
și linistă. Sunt preot greco-catolic,
și responsabil diecesă, și prin America.
Am avut unele probleme legate cu fața-
țiu de țară și popor. Dacă credeți
că nu pot cetățean acest și nu aveți
încredere în noi voi interese, sau în cele
ori încercăm acțiuni susținute către statul,
va răz și nu-mi dăți dreptul.
Eu nu vreau să vă copleșesc și să-mi
copleșesc situația.

Ajuns la Bona, au moment 7.
 Pour un Report, de ma virtuelle bonne
 nuit, car ce n'est pas le début d'une
 école - je ne vais pas l'écrire,
 pas d'écriture here.

[illegible]

[illegible]

Sînt deosebiți și feroți mei
 Unde mă vîd pînă în vîntul
 de a mă apara ~~în~~ fața de
~~Prin~~ episcopii, patriarhi mei,
 și ai credincioșilor ^{de care aștept}
 Dumnezeu și în lăstarii
 de națiune, cutremur și fulgere.

drag la raspundere pe toti in
 fata lui Dumnezeu in tota constiinta
 lor prezenta, in fata spiritului meu
 si in fata viitoare, prezenta si
 viitoare si pentru comunitate
 generala, cu repere publicate
 Acestea o fac in putina satisfactie
 personala, ca si ca si bunuri si in
 om saraca care nu se supras
 sub ascultare, ci o fac pentru
 functia pe care o am de indeplinit.
 in Romania care trebuie edificate
 pe toate aceste si in toate mijloace
 adecvate, si in dorinta prin
 portii religioase, timpurile si
 inadecvate vremuri ca in toate

XX

If. Facsimilul telegrammei expediate de Episcopul Alexandru Todea
lui Augustin Prunduș, în 7:X.1983. Textul telegrammei a fost publicat anterior
în Făgăraș, Sabin Sebastian; Birtz, Remus Mircea – *Capitulul diecezan
de Cluj-Gherla între septembrie 1987-martie 1990*, Cluj-Napoca, 2007,
ed. Napoca Star, p. 73.

1077

31111rc o j rd
65107 t ng r

CONTROLAT

21.10.1983

prunduș augustin
str. gheorghe lazar 20
cluj napoca

7.X.1983

71 ref 34 din reghin ms 72 57 7 1550

te rog frumos inceteaza cu solutiile date.nu vreau sa te jignesc,
dar la asa ceva nu m-am asteptat.in speranta ca inca nu e prea
tarziu,nu-ti caracterizez actiunea,dar vreau sa stiu cu cine
am de lucru.iata recompensa pentru increderea acordata
alexandru todea

col 20 h 1600+
31111rc o j rd
65107 t ng r

IIa. C piile unor scrisori expediate de P. dr. Silvestru Augustin Prunduș, OSBM mitropolișilor Nicolae Mladin (al Transilvaniei), Justin Moiescu (al Moldovei) și Patriarhului Justinian Marina, redactate în ajunul Anului Nou, 1968. Urmează un proiect de memoriu, redactat în octombrie 1968, tot de el, care ar fi trebuit să fie trimis Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Documentele sunt dactilografiate și legate într-un dosar,
urmat de un studiu istoric (anexa **IIb**).

3

1968

INALT PREA SFINTITE PARINTE MITROPOLIT.

În pragul noului an mă îndrept cu toată ardoarea inimii către Inalt Prea Sfinția Voastră și Vă spun străbuna urare "Întru mulți și fericiți ani Stăpîne !"

Ca fost profesor la Academia teologică greco-catolică și apoi pribegind în patru rînduri pentru rămînerea pe mai departe în comuniunea bisericii care m-a renăscut prin baia nașterii în crăstelniță, ca muncitor la fabrica de bomboane "I.I.S. Feleacul" din Cluj și ca român m-am bucurat nespuse de mult cînd am aflat de frumoasa declarație făcută cu ocazia instalării de Mitropolit al românilor din Transilvania : "Mă voi strădui să fructific moștenirea înaintașilor din amîndouă strănile, care legați de popor și de tradițiile lui strămoșești, sufletul și l-au pus pentru cucerirea libertății, pentru realizarea unității naționale și pentru înfrățirea tuturor credincioșilor în aceeași lege românească". [Ajuns apoi, prin binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh și aprobarea organelor ~~politice~~ politice, într-un post de funcționar la ~~oficiul~~ protopopescluj, ca un supus al Inalt Prea Sfinției Voastre, îndrăznesc să Vă trimet în copie alăturată scrisoarea către Prea Fericirea Sa, cu rugămintea să binevoiți a cumpăni dorințele "pentru unitatea națională și unitate în legea strămoșească" ca și cei rămași în așteptare "să se simtă una în casa părinților lor, în credința strămoșească și în credincioșia față de poporul român, față de Republica Socialistă România, patria noastră a tuturor", așa cum V-ați exprimat în cuvîntarea amintită. Calea deschisă de Inalt Prea Sfinția Voastră trebuie lărgită și desăvîrșită pentru a putea fi calea netedă și ușoară pentru toți cei ce vor binele poporului și binele bisericii, pusă și ea cu toate energiile și mijloacele de care dispunem, în slujba mîntuirii lui.

Dorind ca anul ce vine să ne aducă cu adevărat desăvîrșirea unității sufletești și cerîndu-Vă arhierasca binecuvîntare, rămîn,

Al Inalt Prea Sfinției Voastre,
devotat.

Silviu Prundea

Cluj, Ajunul anului Nou 1968.

I.P.S.Dr.N.Mladin. Sibiu.

INALT PREA SFINTITE PARINTE MITROPOLIT

La sfîrşit de an, cînd am serbat a XX-a aniversare a proclamării Republicii şi în pragul noului an în care vom serba a L-a aniversare de la realizarea unităţii naţionale din 1918 şi a XX-a aniversare de la reîntregirea bisericii din 1948, mă îndrept cu toată puterea sufletului meu către Inalt Prea Sfinţia Voastră şi Vă spun străbuna urare " Intru mulţi şi fericiţi ani, Stăpîne !

Am îndrăznit şi anul trecut să Vă transmit prin scrisoare urările pentru anu/ ce s-a scurs, însoţită de scrisoarea în copie trimisă Prea Fericitului Părinte Patriarh şi cu toate că nu m-am învrednicit a primi răspuns şi anul acesta îndrăznesc încă odată să Vă ~~tri~~mit, în copie, scrisoarea trimisă şi de data aceasta Prea Fericitului Părinte Patriarh, rugîndu-Vă stăruitor să binevoiţi a cumpăni cele cuprinse în ea.

Cunoscîndu-Vă devotamentul pe care îl aveţi faţă de patrie şi faţă de biserică şi văzînd sufletul larg, care îmbrăţişează cu dragostea sa "pe toţi oamenii, pe cei de aproape şi pe cei de departe, pe oamenii de orice neam, de orice culoare, de credinţă religioasă", precum şi dorinţa sinceră şi arzătoare de " a sprijini ferm şi statornic omenirea ca să devină ceea ce trebuie să fie :capodopera creaţiei lui Dumnezeu, autorul vieţii ", cum aţi mărturisit în cuvîntarea din 11 Iunie a.c. la instalarea I.P.S.N.Mladin. Nu mă îndoiesc că veţi binevoi a extinde aceste nobile sentimente pînă la cei mai de seamă fii ai fostei biserici greco-catolice, care nu s-au încadrat pînă acum în ortodoxia română şi nu se vor putea încadra nici în viitor decît păstrînd legăturile de dragoste şi comuniune cu Biserica Romei, de la care au învăţat să iubească biserica şi legea strămoşească şi naţiunea română şi interesele supreme ale poporului român, pînă la jertfirea propriei lor vieţi pe altarul străbun. Vă rugăm să deschideţi pe această cale posibilitatea acestei încadrări aşteptată de toţi cei ce vor mîntuirea poporului român.

Preschimbînd toate aceste urări şi doriri în cucernică rugă către Maica Domnului şi Pruncul Său Isus, Vă rog să-mi împărtăşiţi arhierasca binecuvîntare.

Al Inalt Prea Sfinţiei Vaastre
devotat.

Silviu Augustin Prunduş.

Cluj, Ajunul Anului Nou 1968.

I.P.S.Dr. Iustin Moisescu
Iaşi.

PREA FERICITE PARINTE PATRIARH.

În pragul noului an 1968 gândurile mi se îndreaptă din nou spre conducătorii țării și ai bisericii și spre toți aceia de care atîrnă binele și fericirea poporului român, pentru a le exprima cele mai sincere și mai calde urări cuprinse în formă de rugă stăruitoare către Cel Atotputernic care conduce destinele popoarelor, cerînd să le lumineze mințile și să le întărească voința călăuzindu-le pașii spre ceea ce ne este nouă tuturor de folos.

Pentru ca în anul ce vine, aniversarea a cincizeci de ani de la unirea Transilvaniei cu Tara Mamă și douăzeci de ani de la "reîntregirea Bisericii strămoșești" să ne aducă într-adevăr consolidarea deplină și definitivă a unității spirituale a poporului român, pe care Sfîntul Sinod o dorește atît de mult, iar pe plan internațional să ne aducă recunoașterea fără posibilitate de revizuire a unității noastre politice, după a mea umilă părere, trebuie să fie însoțită de reluarea legăturilor și cu Scaunul Patriarhal al Romei Vechi, mai ales acum cînd Patriarhul Romei noi face tot efortul să aproprie întreaga Biserică ortodoxă de cea catolică.

Unitatea politică a statului român realizată în chip minunat în 1918 are o strînsă legătură cu conștiința latinității noastre. Această conștiință, în cursul istoriei, a fost mereu trezită prin contactul direct sau indirect cu Biserica Romană. Dacă vicisitudinile istoriei ne-au legat bisericește de Patriarhia Romei noi, prin organizarea Bisericii bulgare în dependență de Constantinopol, încercarea Asaneștilor de a obține autocefalie bisericească împreună cu sceptru și coroană împărătească de la papa, a scos în relief obîrșia noastră romană. * * *

Protoiereul Dominic de Prindisi, ortodox unit, trimis de papa Inocențiu III în decembrie 1199 la Ioaniță Caloian, țarul româno-bulgar, îi aduce o scrisoare în care citim: "Auzind noi, că părinții tăi își trag obîrșia din străbunii nobili ai orașului Roma și că tu ai moștenit de la ei numele și generozitatea singelui, precum și sentimentul sincer al devotamentului pe care îl porți Scaunului Apostolic, ca o moștenire de drept, demult ne-am propus să te cercetăm prin scrisori și prin solie". Ioaniță, mișcat de avansul primit, care zice el, "Ne aduce aminte de singele și de patria din care coborîm", trimite pe arhiepiscopul de Brandizaber cu o scri-

./.

-2-

soare în care stăruie : "Înainte de toate cerem de la Mama noastră, Biserica Romană, coroană și cinste ca unui fiu iubit, după cum am avut și împărații noștri mai de mult, cum aflăm scris în registrele noastre " , și cere în încheiere solie care să-i împlănească dorințele./Hurmuzachi.Documente.Vol. I.pag.1 și 5 /.

Cardinalul Leo, trimisul papei în 7 noiembrie 1204 îl unge pe arhiepiscopul Vasile de Tîrnovo de patriarh, dăruiește mitropoliților palii papali iar episcopilor mitră arhierască, apoi în 8 noiembrie unge, încoronează și înzestrează cu sceptru împărătesc pe Ioaniță și în 15 noiembrie pleacă spre Roma ducînd cu sine pe Vasile fiul preotului Constantin și pe Vitleem fiul țarului ca să învețe carte la Roma. /Hurmuzachi.Doc.I.pag 49,50/.

Papa trebuia să rezolve și problema frontierelor cu Ungaria.

Un istoric italian, Robert Paribeni mărturisește : " Amintirea românilor de a fi fost Romani a înfrînt violența slavă, barbaria maghiară și opresiunea turcească " ./ St.Pascu.Istoria Transilvaniei Blaj. 1944, p. 40/. Acest lucru este oarecum atestat și de istoricul bizantin Ioan Kynamos, care scrie că în anul 1166 în armata împăratului Manuil Comnenul, care se pregătea să atace pe maghiari dinspre răsărit, se găsea "un mare număr de români, despre care se spune că ar fi vechi coloni din Italia". (Istoria României.Ed.R.P.R. Vol.II.p.111).

Marea tragedie a istoriei creștine medievale, cu urgările sale extrem de regretabile pentru întreaga creștinătate dar mai ales pentru națiunea română, schisma din 16 iulie 1054, alături de politica îngustă a vecinilor noștri a împiedecat toate încercările Scaunului roman de a ne da ierarhie proprie, în comuniune și dependență directă cu el. Incercările neizbutite ale voievozilor români de a stabili legături cu Roma la întemeierea Țării Românești și a Țării Moldovei dovedesc totuși simțul de orientare a poporului român.Au fost unii voievozi și chiar dintre mitropoliți, care au primit pe față sau în taină numai, comuniunea cu Biserica Romei și au fost rare excepții acei care au refuzat-o sau chiar dușmănit-o și aceasta s-a întîmplat sub influență sau presiune din afară.

Legăturile Bisericii române cu Biserica apusului la conciiliile din Constanța (1416- 1418) și Florența (1437-1439), au dus la afirmarea pe plan european a conștiinței noastre despre originea noastră latină.In vederea planului de cruciadă în contra turcilor,Flavia Biondo în 1453 scrie regelui Alfons de Aragon al Siciliei următoarele : " Dacii Ripensi sau Valahii din regiunea Dunării își proclamă ca o onoare și își afișează originea lor romană

./.

-3-

pe care într-adins fac să se vadă din vorbirea lor. Odinioară ne-am bucurat mult de acești creștini care după obiceiul catolic vin în fiecare an la Roma să viziteze bisericile apostolilor, pe care i-am auzit vorbind în așa chip încît, cele ce ei le rosteau după obiceiul neamului lor, aveau o mireasmă de limbă latină, țărănească și puțin gramaticală " (Bîrsăneanu St., Flavio Biondo 1453. Acei Daci care vorbesc latină. In Magazin Istoric .An.1967 An.I. Nr.2.p.20).

Aceste contacte dese cu Roma au determinat pe marele scriitor umanist Enea Silviu Piccolomini, devenit apoi papa Pius II să ~~popularizeze~~ popularizeze în lumea apuseană prin scrierile sale ideea că românii coboară din romani și folosesc o limbă latină schimbată, un fel de italiană strisată. (Maxim V. , I Romeni e la Santa Sede nel sec.XV. Poliglota Vaticana. 1940, p 8-9).

Fobia anticatolică și antiromană ne-a fost injectată pe neobservate de greci care își aveau motivele lor de ceartă și dușmănie cu latinii cotropitori și apoi a fost mult augmentată în urma reformei religioase, care în secolul XVI în Transilvania ne-a creat o efemeră biserică româno-calvină, care datorită simțului de orientare a poporului n-a putut dăinui. Această mentalitate dăunătoare n-a prins rădăcini decît la unele spirite înguste și cu vederi scurte, pe cînd marea masă a manifestat totdeauna bună dispoziție pentru reluarea legăturilor religioase și culturale cu apusul catolic, fără păgubirea specificului nostru național.

Cînd reforma ajunsese la apogeu în Transilvania și poporul român, pe urma coaliției denumită "unio trium naŃionum", ajunsese în propria lui țară și ca religie și ca națiune numai tolerat după bună plăcerea stăpînitorilor, misionarii iezuiți pătrund în țară pentru a restaura biserica catolică, complect anihilată de reformă. Călugărul Antonio Possevino originar din Mantova, scriitor și bun diplomat, care din însărcinarea papei în 1582 mijlocise pacea între Ivan cel Groaznic, țarul Rusăi și Stefan Bathory, regele PoŃoniei și voievodul Transilvaniei petrecînd între românii de sub stăpînirea maghiară constată cu durere starea nedreaptă în care este ținută națiunea română, a cărei fii "deși uneori reușesc să fie mai bravi în lupte decît ungurii, totuși sînt ținuți mai jos cînd este vorba să fie renumerați de principe ". El are o viziune proprie despre români pe care în 12 aprilie 1583 o comunică și papei Grigorie al XIII-lea : " Toți aceștia, moaște sacre ale vechilor coloniști romani mai păstrează încă pînă azi limba noastră alterată. Ei numesc pe Prea Fericirea Voastră, Părinte. Sînt creștini de rit grecesc, dar fiind neinstruiți nu au aceia greutate de a veni în biserica catolică pe care o au grecii, mai ales că pînă acum n-au

./.

-4-

avut studii și cu toate că sînt oprimați, înfățișarea ca și activitatea lor dovedesc suflet și judecată italiană ". (Veres Dr.A., Fontes Rerum Transilvanicarum, vol.I. p.281. Vol.II.p.38, vol.III. p.3. și 64.).

Românii din Transilvania ca și din celelalte părți nu numai că nu respingeau pe misionarii iezuiți ba chiar recurgeau la asistența lor duhovnicească. (vezi i.c.vo. II.p.30 și 169). Napolitanul Ferrante Capeci, rectorul universității din Cluj în 10 feb.1584 scria din Alba Iulia către nunțul papal din Polonia, Albert Bolognetti: "în multe locuri sînt români care ne chiamă și dacă n-am fi împiedecați /să mergem/ ei s-ar uni numaidecît cu Biserica Romană. Pe cîți i-am trimis pînă acum cu crezul nostru toți au fost primiți ". (l.cit. vol.II.p.38). Din Cluj în 28 feb. 1584 același scrie către superiorul său general Claudiu Aquaviva: "Românii care sînt cei mai vechi locuitori coboară din italieni și longobarzi (deducție greșită), de unde își au limba asemănătoare cu cea italiană modernă, așa că în cîteva luni se poate învăța limba lor, după cum și ei învață ușor italianește; ba mai mult, ei se numesc Romaneschi și mulți pretind că ei au fost trimiși aici, dintre cei care au fost condamnați să scoată metale de care este plin acest ținut ". (Ideie combătută cu vehemență de cronicarii noștri). (l.cit. vol.II.p.57).

În școala deschisă la Cluj de Antonie Possevino cu ajutorul papei Grigore al XIII-lea, prima universitate clujană, care în martie 1583 își primea regulamentul de funcționare, este primit, la stăruința vlădicului Ioan de Prislop nepotul său, în toamna anului 1585, iar în toamna anului 1597 Nicolae Pătrașcu, fiul lui Mihai Viteazul care în 1593 intrase în liga creștină organizată de papă contra turcilor. [După ce prin tratatul de alianță încheiat în 20 mai 1595 cu Sigismund Bathory întemeiază mitropolia română din Alba-Iulia în 31 dec.1599 în calitate de domnitor al Transilvaniei, ia sub ocrotirea sa pe iezuiți și universitatea clujană. (Veres Dr. A., Documente privitoare la istoria Ardealului, vol.VII, București 1934, p. IX-X. Ist. Rom. Vol.II. p.1038 ; Hurmuzachi, Doc., IV, p. 287 ; III, p.212 ; Vereș Dr.A., Fontes Rerum Trans., II, p.144).

În urma activității întreprinse de A.Possevino, iezuiții deschid școli și în Polonia, între care este renumită cea de la Bari unde studiază Miron Costin și urmînd pe Grigore Ureche susțin latinitatea românilor, teză reluată de Dimitrie Cantemir și apoi de școala ardeleană.

Possevino mai plănuia și unirea bisericii ortodoxe cu cea catolică pentru a face front comun turcilor. Dacă țarul Ivan cel Groaznic a refuzat cu îndârjire planul, voievozii români s-au arătat gata a-l îmbrățișa. La stăruința lui A. Possevino, papa Grigo-

./.

-5-

re al XIII-lea adresează două breve către Petre Schiopul Domnul Moldovei și către Mihnea Domnul Țării Românești și către mama sa, în 9 iulie 1583, în care amintește de descendența romană. (Revis-ta Catolică, București, 1913, p. 187-188).

Betru Cercele Domnul Țării Românești (1583-1585 a intrat în comuniune cu biserica romană și cu iezuiții de la Cluj. (Veres, Fontes Rerum. Trans. II, p. 97; Rev. Cat., 1913, 191-197, și 1914, p. 191-194.).

Petre Schiopul în a doua domnie (1582-1591), în spiritul uni-rîi de la Florența, se declară în comuniunea Bisericii Romane îm-preună cu mitropolitul Moldovei Grigore Movilă (1586-1591), iar fratele său Ieremia Movilă (1596-1607) participa cu mitropolitul și episcopii moldoveni la slujbele oficiate de episcopul catolic, declarîndu-se unit cu Roma și mărturisirea în fața tuturor că "papa este adevăratul cap al tuturor creștinilor". (Hurm. Doc., vo. III, p. 549-550, 109-111-113.).

Papa Clemente al VIII-lea în 1592 trimetea pe Alexandru Cu-mulus cu misiune diplomatică și misionară în Țările Române, dîndu-i instrucții ca românilor să le amintească de originea lor latină. (Hurm. III, p. 36; Ist. Rom. II, p. 955). El ținea legături și cu Mihai Viteazul și laudă faptele sale glorioase. (Hurm. IV. 2, p. 57 și 223; Ist. Rom. II, p. 976-977).

Radu Mihnea care a domnit de două ori în ambele țări între 1611-1616 și 1620-1623 în Țara Românească, apoi între 1616-1619 și 1623-1626 în Moldova, prin misionarul Andrei Bogoslovici, a pri-mit în taină comuniunea cu biserica romană și moare în 1632 în îm-părtașirea duhovnicească cu ea. (Diplomaticarium Italicum, t. II, p. 328 și 337.).

Vasile Lupu are și el legături cu Scaunul papal, iar sinodul de la Iași din 1642 aprobă Mărturisirea de Credință a lui Petru Movilă Mitropolitul Chievlui, nu ca "un instrument de luptă îm-potriva acțiunii ofensive a catolicismului, cum eronat se afirmă în (Ist. Rom. III, p. 277), ci dimpotrivă este o simplă expunere a cre-dinței creștine comună răsăritului și apusului împotriva reformei care amenința să o schimbe. (Ghibu O., unitatea religioasă a româ-nilor, Beiuș, 1931, p. 35-36).

Matei Basarab în 1638 obține de la papa Urban al VIII-lea ca delegat pe franciscanul Rafael Levacovici care să trateze cu domni-torul, numit de papă "fiu iubit și bărbat nobil" - cele ce sînt spre folosul supușilor săi. (Fermendzin. Acta Bulgariae, Zagreb, 1887, p. 47-49). Acest călugăr era în relații de prietenie cu învăța-tul cărturar Udriște Năsturel, cumnatul lui Matei Basarab. (Mateș St. Ist. Bis. Rom. din Transilvania, tom I, Sibiu, 1953, p. 256).

./.

-6-

Atmosfera de la curtea domnitorului era foarte favorabilă legăturilor cu Roma în baza conciliului unionist de la Florența. (Fermendzin, L.cit. p.148-149), ceea ce se confirmă și prin Pravila din 1652 de la Țîrgoviște, care în glava 395 așază între conducătorii creștinătății în primul rînd pe papa numindu-l "Părintele Părinților și Stăpîn a toate adevăritelor Apostolești Biserici".

Radu Mihnea III, care se sprijinea pe forțele populare (Ist. Rom. III, p.192) în toamna anului 1658 prin franciscanul Grigore din Chiprovăț trimite o scrisoare plină de venerație față de Scaunul apostolic din Roma, iar mitropolitul Ignatie, în unire cu cleurul scrie papei ca unui frate al său. (Iorga N., Studii și Documente, I-II, p.426-7 și Theiner, Vetera Monumenta Russiae, I, p.38 și Ardeleanu, Istoria diecezei romane greco-cat. a Oradiei, I Blaj, 1888, p.129-131).

Gheorghe Stefan (1653-1658) domnul Moldovei corespundează cu papa, (Hurmuzachi, Doc., V.p. 36-37), iar Grigore Ghica (1660-1674), în 1667 scrie colegiului cardinalilor că vrea să meargă la Roma "să venereze pe vicarul lui Hristos și succesorul legitim al Sfîntului Petru". (Hurm., Doc. V. 2, p.113 și IX, p.250-251).

Cantacuzineștii, Matei și Constantin Stolnicul, erau în comuniune cu catolicismul și erau considerați ca "greci uniți". (Ardeleanu, L.cit. p.120); Hurm. IX, p.269 și 543-544).

Cu toată fobia anti-catolică propagată de patriarhul Ierusalimului Dosoftei în Țările Române, marele domnitor Constantin Brîncoveanu, după unirea românilor din Transilvania cu Roma, în 18 feb. 1701 felicită pe noul papă Clemente al XI-lea într-o latină frumoasă și în termeni favorabili unirii, amintind și de vizita din anul precedent la Roma a verișorului său Răducan Cantacuzin, care îl vizitase ca simplu cardinal. (Hurm. Doc. IX, p.366. Ephemerides Dacoromanie, vo. III, p. 112-113).

Refuzul de orientare spre Roma ne-a fost impus totdeauna din afară. În anul 1596 Sigismund Rakoczy, stăpînul cetății Muncaciului, trimite pentru hirotonire pe Ladislau de Arhanhazi la Grigore Movilă mitropolitul Sucevei care era în comuniune cu biserica română și după hirotonire, cînd stăpînul observă înclinarea episcopului Ladislau spre Roma îl întemnițează și pune alt episcop din "ortodoxia veche cu concesiuni calvine". (Metegh St. Istoria Bisericii din Transilvania vol. I, p. 182). Dintr-o scrisoare, a primatului Ungariei, Lippay Gheorghe, din 19 iulie 1652 către Congregația Propagandei din Roma aflăm că vlădica cărturar, Simion Stefan ~~xxxxxx~~ ~~xxxxxx~~ cu ocazia hirotonirii episcopului Partenie al Muncaciului, care i-a mărturisit că el este unit cu biserica Romei, vlădica Simion l-a aprobat și a adăugat suspinînd: "Oh! De mi-ar fi îngăduit

./.

- 7 -

și mie să mărturisesc această unire " (Nilles N., Symbolae, tom .I, p.161, vezi și 893). Indată ce timpurile au permis românilor să mărturisesc această unire și astăzi mulți așteaptă să o mărturisească mînați de convingerea că prin legăturile cu apusul catolic și îndeosebi cu Scaunul papal interesele noastre naționale ar fi mai bine servite.

Sosirea în țară a așa-zisului "act de naștere a poporului român", adică o copie, făcută la Roma și păstrată de Vatican, după Columna lui Traian a fost privită cu multă bucurie de cei ce au știut să-i descifreze semnificația, tocmai în aceste vremuri cînd unii iarăși încearcă cu obrăznicie și speranțe deșarte să atace drepturile noastre consfințite prin două războaie. Pe lîngă însemnătatea lui politică gestul mai are și un ecumenic și ecumenismul trebuie să-l promovăm înainte de toate în interesul poporului român și al bisericii sale strămoșești, care nu e bine să rămî-nă numai un monument măreț al trecutului ci trebuie înainte de toate să fie o biserică vie a celor de azi, care să se simtă bine în ea, ca acasă la mama. Dacă Providența, fără de care nu se petrece nimic, nici în om nici în afară, a permis ca pe originalul columnei, în locul statuiei Împăratului Traian să se afle statuia Sf. Apostol Petru "vîrful cetei apostolești și mai întîi în rînduiala ucenicilor", cum îl numește Antim Ivireanu, urmînd tradiția veche ortodoxă, (Predici, Ed. critică de G. Strempeț, Acad. R. P. R., 1962, p. 126), atunci se cuvine să tragem concluzia firească și să facem legătura cu Roma lui Traian și cu Roma lui Petru, care nu pot fi separate și așa să fim în comuniunea mult așteptată de veacuri cu biserica care slujește pe celelalte popoare neo-latine și pe toate popoarele lumii. Negreșit fac mare rău cei ce nascocesc tot felul de piedici și ridică mereu pretexte mai degrabă imaginare decît reala pentru a împiedeca cu orice preț mersul normal al dialogului menit să restabilească comuniunea dintre răsăriteni și apuseni. Nu pot pricepe cine are interesul ca biserica noastră romînească să fie ~~xxxxx~~ în coada și nu în fruntea mișcării menite să aducă unirea și pacea mult dorită de orice creștin și om adevărat. Nu văd de ce trebuie să zăbovim la început de drum sau să ne oprim la jumătatea lui! Dacă ne vizitează episcopi și cardinali și li se întoarce vizita, oare n-ar fi lucru mai înțelept ca Prea Fericirea Voastră să ia legătura personal în calitate de întîi stătător al Bisericii Române cu întîi stătătorul Bisericii Catolice, care Vă dorește? Dacă poporul italian a făcut o primire așa de călduroasă patriarhului Atenagora, puteți fi sigur că o și mai căl-

./.

-8-

duroasă primire V-ar face Preafericirii Voastre și bucuria ar fi generală. Prin convorbiri directe și frățești s-ar putea rezolva grabnic, bine și definitiv atâtea probleme care la ora actuală par complicate și de nedezlegat. Așa s-ar putea găsi calea potrivită pentru a scoate din izolare și pe episcopul Iuliu Hossu care în 1917 a fost crainicul unirii Transilvaniei cu Tara Mamă, a cărui prezență în mijlocul conducătorilor de partid și guvern la serbările ce vor avea loc cu ocazia aniversării evenimentului fericit ar spori și mai mult alipirea față de conducători. Faptul că papa l-a felicitat cu ocazia împlinirii a cincizeci de ani de episcopat, recunoscându-i nu numai meritele pe tărîm bisericesc ci și pe tărîm național, este un mare avans pe care Scaunul papal ni-l face nouă românilor pentru a pecetlui cu autoritatea sa actul din 1918. Ar fi o nespus de mare gresală dacă s-ar pierde și această ocazie binevenită de a consolida drepturile noastre în afară. Dacă străinii care rîvnesc să revină stăpînitori pe aceste meleaguri știu să profite de toate ocaziile pentru a face propagandă în folosul lor, oare n-ar fi o mare pagubă să se piardă și această ocazie - cum regretabil s-au pierdut atîtea în trecut - care e foarte bine venită ca să ne lansăm și mai mult pe arena internațională spre folosul nostru.

Socot că e bine să ne reamintim de părerea exprimată în anul 1924, cu ocazia demersurilor pentru înființarea Patriarhiei Române, de un mare ortodox și un bun român, prof. Onisifor Ghibu, deoarece ea rămîne valabilă pînă azi. "Singura modalitate practică - spune el - prin care se poate rezolva definitiv și chestiunea catolicismului unguresc din România și chestiunea renașterii religioase a cetățenilor ei, - singura posibilitate de a face din creștinism o forță vie, activă și de a înstăpîni în această țară pacea, dreptatea, dragostea și frățietatea - dacă nu între toți cel puțin între majoritatea absolută a locuitorilor țării este : crearea în România a unui puternic centru propriu de viață religioasă pentru toți creștinii CATOLICI orientali și occidentali. Cu alte cuvinte, Cupă convingerea mea, singura soluție este INFINTAREA UNUI PATRIARHAT ROMANESC ,CARE ADUNIND PE DE O PARTE SUB UN SINGUR PASTOR PE TOTI ROMANII, PE DE ALTA, PUNINDU-SE IN LEGATURI CANONICE CU INTREAGA BISERICA CRESTINA UNIVERSALA, RASARITEANA SI APUSEANA, SA FIE TOTODATA ORGANUL DE VIATA A INTREGULUI CATOLICISM DE AMBELE RITURI, IMPACIND IN MOD DREPT SI UNITAR SI CRESTINEESC, ATIT EXIGENTELE DE ORDIN RELIGIOS CIT SI PE CELE DE ORDIN CETATENESC PE CARE TARA NOASTRA IN NOUA EI SITUATIE ESTE IN DREPT SA O PRETINDA DE LA BISERICA ".

./.

"Prin crearea patriarhatului românesc ar înceta legăturile directe pe care și le-a făcut, mai ales în ultimul timp, catolicismul unguresc cu Roma, din motive mai mult politice și egoiste materiale decât propriu-zis religioase și ar înceta și gravitatea directă spre Roma a greco-catolicilor reveniți astfel la unitatea religioasă cu întreg românismul și care astfel, în situația de astăzi, sînt mînați în mod fatal spre o atitudine întru cîtva defavorabilă Statului Român și românismului. Pe de altă parte, ~~între~~ legăturile Bisericii din România cu întreaga creștinătate ar face cu puțință poporului român ca să profite și pe teren religios de la acel Apus, în special latin, spre care și-a îndreptat de un timp încoace întreaga lui orientare culturală, politică și economică."

"Patriarhul român ar fi supremul șef religios al ambelor rituri, grec și latin din România și ar fi cu Roma și aceeași comuniune religioasă în care a fost pînă acum numai cu Constantinopolul, păstrîndu-și independența ierarhică față de ambele aceste vechi centre ale Bisericii creștine. Patriarhia română s-ar înșirui alături de cele cinci patriarhate istorice: Roma, Constantinopol, Ierusalim, Antiohia și Alexandria, păstrînd cu ele legătura de unitate spirituală precum și alte legături religioase în măsura în care se va simți utilitatea". (Ghibu G., Catolicismul unguresc în Transilvania și Politica religioasă a statului român, Cluj 1924, p. 274-275).

Patriarhul român - după părerea aceluiași profesor - trebuia să intre cu ocazia instalării, în legături de frățietate cu Roma, ca să "ne pună în raporturi de armonie nu numai cu Biserica Ortodoxă a Orientului, ci și cu întreaga Biserică creștină a Apusului".

"Mi-am permis a semna la timp necesitatea ca înființarea patriarhatului nostru să fie făcută cunoscută și aceluia care de veacuri de-a rîndul a fost considerat și de noi ca primul între patriarhi - adică papei de la Roma - și dacă n-am avut satisfacția să fie acceptată ideea mea la București, am avut mulțumirea sufletească s-o văd apreciată în termeni foarte înțelegători la Paris și la Roma, unde a fost găsită "excelentă" și merită să dea prilej la reluarea legăturilor de mult întrerupte între Orient și Occident". (Acelaș. Unitatea Religioasă a Românilor, Beiuș, 1931, p. 31-32. Faptul că nu s-a făcut atunci nici un fel de încercare a fost taxat ca "o datorie creștinească neîmplinită și un moment istoric scăpat". (Luc. cit. p. 29). * * *

Unicul act - fără pereche în trecutul românilor - unirea din 1 decembrie 1918, care ~~nu~~ ne-a adunat pe toți într-o singură

./.

-10-

țară, sub o singură stăpânire românească, alături de "marele act istoric al reîntregirii din octombrie 1948", - cum îl numește **Inalt Prea.Sf.Mitropolit N.Mladin** - ambele cu importante aniversări în anul ce vine, mai cer încă și azi din partea tuturor, înțeleaptă veghere și consolidarea temeinică. Prea Fericirea Voastră în cuvântarea de la instalarea I.P.S. mitropolit Mladin, ați subliniat "unificarea sufletească a tuturor credincioșilor români" prin unitatea de cult; I.P.S. mitropolit Iustin Moisesescu, cu același ocazie, îi trasează îndatorirea: "să te străduiești din toate puterile pentru adâncirea în suflete a unității realizate între toți românii, în primul rând pe teren bisericesc"; iar în adunările eparhiale continuă încă să stăruie "ca pentru sudarea unității sufletești să nu se precupească nici o osteleală". (Bis.Ort.Rom., 1967, p.538,548, 549; Mitropolia Ardealului, 1967, p.221); toate aceste lucruri se vor realiza mult mai ușor și grabnic, mai bine și definitiv, prin intrarea Bisericii Ortodoxe Române în comuniune cu Biserica Catolică a Romei, ștergînd astfel urmele de neînțelegere și durerile trecute și cele prezente.

Indrăzniți Prea Fericite Părinte Patriarh a pași cu încredere pe calea realizării marilor interese ale bisericii și poporului român și veți avea sprijinul neprecupețit și de totală dăruire a tuturor celor ce au suferit și mai continuă încă să sufere pentru ele. Așezați biserica și poporul nostru în fruntea mișcării ecumenice și faceți să fim pionierii legăturilor de unitate și frățietate cu aceia spre care s-a orientat simțul critic al celor mai distinși și clar văzători fii ai națiunii noastre și veți merita alături de Conducătorii Statului nostru socialist recunoștința întregului nostru popor binecredincios, precum și admirația lumii întregi. Întindeți o mînă caldă, de român și de latin, celui ce de pe Scaunul Sf. Petru se preocupă de soarta popoarelor și în multiplele sale griji nu uită nici de noi. Imbrățișați-Vă împreună cu el în dragostea lui Isus Christos și fiți sigur că gestul acesta de mare însemnătate națională și mondială va aduce negreșit sub ascultarea Prea Fericirii Voastre pe toți episcopii, preoții și credincioșii care, în ciuda tuturor stăruințelor și greutăților, continuă să rămînă și pe mai departe în comuniune spirituală cu patriarhia Romei, convinși că aceasta este calea pe care trebuie să o urmeze fiecare român în sufletul căruia arde adevărata dragoste pentru biserică și națiune. Împlinind așteptările acestora, împliniți Prea Fericite Părinte Patriarh, un destin al poporului român și ascultați

./.

-11-

glasul de chemare al bisericii creștine spre unitate, împlinind totodată vrerile Dumnezeuiescului Intemeietor al Bisericii, care s-a rugat în ceasul jertfei supreme ca "toți să fie una", și astfel contribuiți și mai eficace ca mesajul de pace cîntat la ieslea din Viflaim să se realizeze pe plaiurile noastre și în lume, împlinind profeția ; "și va fi o singură turmă și un singur păstor".

Acestea sînt gîndurile care m-au frămîntat în clipele de răgaz, pe care le-am avut în spital și după ieșirea în convalescență, pe urma unei operații grele, cu urmări care mai dăinuiesc încă. Ele se transformă în cele mai puternice și mai sincere urări de bine pentru poporul român, pentru Prea Fericirea Voastră, pentru Conducătorii patriei noastre, pentru creștinătatea și întreagă omenirea, implorîndu-le de la Părintele milostivirilor ca pe un bogat și mare dar de anul unamie nouă sute șasezeci și opt, iar pe mine nepri-ceputul sorcoveț, Vă rog să mă binecuvîntați cu dragoste părintească. Cluj, ajunul anului Nou 1968.

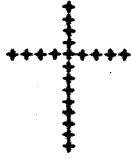
Al Prea Fericirii Voastre

Fiu de tot binele doritor.

Ierom, Silvestru Augustin Prundus.

C L U J.

Nr.65, Str. Budai Nagy Antal Nr.65.

I N
N U M E L E

PREA SFINTEI, CELEI DE O FIINTA, DE VIATA PACATOAREI

S I
NEDESPARTITEI TREBURI

A L

TATALUI SI AL FIULUI SI AL SFINTULUI DUH

A L

SFINTEI BISERICI APOSTOLICE, CEA UNA DE LA O MARGINE LA ALTA

A
PAMINULUI

AL
BISERICII STRABUNE ROMANESTI

SI
AL
INTREGULUI CLER SI POPOR DREPTCREDINCIOS

++++++

Oct. 1968.

S U B S E M N A T I I

PREZENTAM

SFINTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMANE

URMATORUL

M E M O R I U

**PREA FERICITE PARINTE PATRIARH,
INALT PREA SFINTITI PARINTI ARHIEPISCOPI SI MITROPOLITI,
PREA SFINTITI EPISCOPI SI ARHIEREI !**

**Se implineste acum două decenii de cînd vîlul cernit al durerii
s-a aşternut peste o ramură a Bisericii Străbune Româneşti**

- BISERICA ROMANA UNITA CU ROMA -

**soră mai mică, dar soră bună de sînge şi de credinţă cu Biserica mai
mare, pe care aveţi fericeirea, ea şi marea răspundere de a o conduce.**

**Prin dispoziţii date de Sfintul Sinod, în întreaga patriarhie se
comemorează " Unitatea Bisericii Ortodoxe Române cu prilejul împlini-
a douăzeci de ani de la actul de reîntregire din 1948 ".**

**Nei în schimb - episcopii, preoţii şi credincioşii Bisericii
suprimate - comemorăm două decenii de multe, grele şi îndelungate su-
ferinţe, care sînt cheamăgia cea mai puternică a dreptului nostru la
libertate, atît în faţa lui Dumnezeu, cît şi a Bisericii, a Statului
Român şi a Lumii întregi.**

**Renăscută la o răscruce istorică, iar în momentul desfiinţării
organizată în Mitropolia de Alba - Iulia şi Făgăraş cu sediul la Blaj,
cu patru episcopii sufragane - Oradea, Cluj-Gherla, Lugoj şi Maramureş -
şi un vicariat la Bucureşti, Biserica Română Unită număra aproape două**

./.

- 3 -

milioane de credincioși, era și a rămas o Biserică Națională, Biserica majorității poporului român din Transilvania.

Ea nu a fost - cum tendențios și cu totul fals se afirmă - nici creația imperialismului habsburgic ca să ne despartă și să ne stăpânească și nici creația guvernului maghiar din Transilvania ca să ne deonaționalizeze, ci a fost, este și va fi Biserica Poporului Român, măscută odată cu el și rămasă întru totul credincioasă lui, servindu-l cu întreg devotamentul în cele mai crâțice momente ale existenței sale.

Ținem să spunem aceasta cu toată convingerea și tăria, sprijiniți pe trecutul, prezentul și viitorul Ei luminos !

Pentru a înțelege în adevărata lumină actul părinților noștri, pe care înalt Prea Sfințiile și Prea Sfințiile Voastre îl desaprobați, iar mai îl binecuvîntăm și pentru a ne înțelege și pe noi de ce nu am putut și nu putem răspunde la chemarea ce ni s-a făcut și încă ni se mai face, de a trece în strana unde Vă aflați, Vă rugăm să parcurgeți cele câteva pagini de istorie prezentate în anexa acestui memoriu.

În perspectiva eliberării Bisericii străbune de sub tutela apăsătoare a calvinismului, în anul 1698, mitropolitul Teofil a început tratativele pentru unire cu Roma. Pentru a obține acest lucru și pentru ridicarea maselor de Țes la o viață mai bună, mitropolitul Atanasie, succesorul său, a continuat și a dus la bun sfârșit unirea, reușind ca în 1700 - 1701 să încheie firul legăturii noastre cu Scaunul Apostolic al Romei, rupt de vitregia vremurilor.

Acest act a fost făcut după o matură chibzuire de poporul român din Transilvania, prin vlădicii, pe atunci singurii săi reprezentanți, aștit pe linie bisericească, cit și politică. Prin el nu s-a intenționat și nu s-a făcut o schimbare a legii străbune românești și nici o alterare sau deformare a vechilor și venerabilelor tradiții sănătoase, ci dimpotrivă s-a creat o condiție a păstrării lor nestirbite. El nu a însemnat o lepădare de credință, ci o simplă înlăturare a vechii dogmării și a neîmpăcatei uri față de Roma obirgiei noastre, pe care străinii ne-au infiltrat-o în suflet. El nu s-a pernit cu gând de despărțire sau îndepărtare de irății din celelalte ținuturi românești, ci cu dorința de împăcare și înfrățire cu popoarele de origine latină din apus, pentru a ne putea face și noi părtași de binefacerile culturii și civilizației lor. Cu toate măsurile restrictive luate de cei care dispuneau pe atunci de destinele noastre, actul de unire cu Roma a produs nu ruptură națională, ci din contra din el a izvorât deșteptarea și formarea unei vii și puternice conștiințe naționale, care a înălțat într-o singură viziune toate ținuturile locuite de români și a înfrățit într-o singură aspirație de unitate politică toate

- 4 -

Sentimentele românilor de pretutindenea.

Bucuria generală născută în urma unirii a fost umbrită și stăruită de faptul că unii nu au înțeles gândul mitropolitului Atanasie și nici momentul istoric și în loc să se grupeze în jurul său și să înmănușeze într-o singură vreare toate aspirațiile națiunii române din Transilvania, au pornit pe altă cale. Un nou val de durere s-a abătut peste sufletele românilor uniți, când biserica și minăstirea otitorite de Mihai Vodă Viteazul au fost distruse și s-a încercat ca din urmașul lui Atanasie să se facă un arhiereu vicar supus episcopului de rit latin de Alba-Iulia. Intervenția energică a Scaunului Romei ne-a scăpat de acest neajuns, prin înființarea episcopiei de Făgăraș, ocoasă de sub orice fel de jurisdicție străină. A fost o gregală că unii, și chiar dintre cei mai chemați, au refuzat să se grupeze în jurul episcopului Ioan Ciurgiu Pataki, cel care se declara gata ca și zece să verse sudoare și sînge pentru scumpul său neam românesc. Durerea a crescut și mai mult și gregala a sporit pe timpul neînfrățatului și dirzului luptător Inochentie Micu, care voia să adune sub oblăduirea sa pe toți românii de sub stăpînirea austro-ungară, când interesele politice maghiare locale s-au întîlnit cu interesele unei ierarhii străine și tocmai cînd era nevoie de mai multă unitate și deplină înfrățire sub păstorul care a înălțat stindardul Națiunii Române, s-a produs dezbinare și s-a pornit luptă între frați, care s-a terminat cu împărțirea națiunii în două biserici - unită cu Roma și neunită.

În momente de cumpănă istorică, cele două strane ale Bisericii străbune au știut totuși să coboare în mijlocul poporului și, unite într-un singur cor armonios, să-și cînte și bucuria și suferința. Așa s-a întîmplat în 1791, cînd Clerul, Nobilimea, Starea Militară, și Orășenească ale întregii Națiuni Române din Transilvania au înaintat împăratului "Supplex Libellus" al cerințelor națiunii, stabilind un program de luptă politică națională. Acesta a marcat o etapă capitală pe drumul evoluției istorice a poporului român, al formării națiunii și statului nostru național.

La fel s-a petrecut și în acel crucial moment din istoria poporului român, în 3/15 mai 1848, cînd pe Cîmpia Libertății la Blaj și în catedrala unită, amîndoi vlădicii, și cel unit și cel neunit, au stat alături și au cerut drepturile națiunii asuprite și subjugate. Strigătul multimilor de țărani veniți din toate părțile stăpînite de străini: "Vrem să ne unim cu Tara!" a țîgnit din inima și chiar în inima Bisericii Române Unite, care totdeauna s-a preocupat de trecutul, prezentul și viitorul întregului popor român, dinamizînd masele la luptă ./.

- 5 -

sintă pentru înfăptuirea unității. Poporul voia atunci să facă din Biserică o mare fortăreață socială și națională și un puternic far de lumină, spre care să se poată orienta toate corăbiile de pe întinsulării românești și de aceea a cerut cu multă stăruință restaurarea mitropoliei de la Alba-Iulia. El nu voia să rupă legăturile cu Roma, de unde i-a venit lumina și de al cărei sprijin avea atât de mare nevoie, și voia să curme vrajba dintre frați, înlăturând cauzele care îl separau în două strane. În fața imperativelor națiunii, el cerea O SINGURĂ BISE-
RICA.

Faptul că s-a ajuns la două mitropolii, una la Blaj și apoi alta la Sibiu, se datorește vederilor înguste ale celor care puneau folosul propriu și imediat deasupra intereselor majore ale națiunii, precum și intereselor politice austro-maghiare, care preferau să ne vadă împărțiți în două biserici decât înfrățiți într-o Biserică Unită cu Roma.

Cele două Biserici strămoșești au fost din nou alături în cel mai saliniant moment din istoria poporului român, la 1 decembrie 1918, când ea toți am hotărât și am înfăptuit UNIREA CU TARA. Primul dintre sem-natarii acestui memoriu a avut cinstea și fericirea de a citi hotărîrea de unire mulțimii adunate și de a o duce în Capitala țării, locul de înfrînire al tuturor drumurilor națiunii.

Pentru toți a rămas omdurere faptul că acel unic moment din viața națiunii nu a fost urmat îndată de unirea tuturor românilor într-o singură biserică română. Si unii și alții neam dat seama că acest im-perativ trebuie implinit, că unirea trebuie realizată. Dorința era vie și puternică în ambele strane, dar vederile erau deosebite. Strana în care Vă aflați înalt Prea Sfințiile și Prea Sfințiile Voastre ne cerea ruperea pecetilor de la 1700 și despărțirea de Roma și de biserica ce-lalte națiuni surori din apus, iar strana în care ne aflăm și ne aflăm și astăzi noi, stăruia ca întreaga națiune să urmeze calea noastră care ne-a adus atâtea binefaceri naționale și spirituale.

La un moment dat, vederile înalt Prea Sfințiilor și Prea Sfințiilor Voastre s-au înfrînuit cu interesele unei puteri străine, care domina destinele Patriei și care nu putea ierta Bisericii noastre înlocuirea clovelor chirilice și formarea conștiinței latinității poporului român. Acela s-a hotărât desfrînțarea noastră, care s-a înfăptuit după metode aplicate cu trei ani mai înainte și la vecinii noștri.

Noi credem cu tărie și jimen să o declarăm tuturor deschis și lim-pede, că actul din 1948 nu a fost hotărît de obștea românească, ci el ne-a fost impus de cei care se amestecau în treburile noastre interne. El nu reprezintă dorința și voința de unire, pe un astfel de drum și în stări mijloace, nici a Bisericii în care Vă aflați și nici, cu atât

./.

- 6 -

...a puțin, a Bisericii în care ne aflăm noi. Felul în care s-a făcut a fost și este dezaprobat de marea masă a ortodocșilor și este profund regretat de credincioșii noștri care - sub amenințări, presiuni sau în necunoaștință de cauză - s-au trezit înglobați în biserica majorității.

Actul de unificare din 1948 este ilegal și neconstituțional din punct de vedere juridic, fiind în flagrantă contradicție cu principiile democratice, iar din punct de vedere bisericesc este necanonic, fiind făcut împotriva voinței unanime a ierarhiei și ca atare este cu totul nul și neavenit.

Reîntregirea bisericească din 1948, de care se face atita caz, nu este o unire a celor două biserici strămoșești printr-un act liber consimțit al clerului și al credincioșilor, ci este doar o înglobare forțată a noastră în strana cealaltă. Aplicarea fără discernămint critică a principiului că minoritatea trebuie să urmeze neapărat majoritatea, s-a dovedit greșit în istorie, mai ales în cea bisericească. Oricât de mult am dorit unirea, noi nu am putut accepta acest principiu nici în trecut, când de atitea ori ne-a fost pus în față, nu l-am acceptat nici în momentul de grea cumpănă din 1948 și nu-l putem accepta nici astăzi după atita noian de suferințe.

Noi regretăm nespus de mult situația prezentă CARE NU MAI POATE DAÎNUI, dar ne doare și mai tare faptul că deși Prea Fericirea Voastră, împreună cu ceilalți membri ai Sfîntului Sinod, trebuia să prevadă și urmările unui astfel de act unilateral, atât de grele pentru Biserica și Patria noastră, totuși ați secundat acțiunea politică impusă în afară și - înfrîindu-vă cu rezistența pînă la martiriu a întregului episcopat și a unui mare număr de preoți și credincioși - nu ați dat nici un pas înapoi și nu ați întreprins nimic pentru remedierea acestuia.

Sîntem convingi că istoria, chiar dacă nu va putea dezvălui nici cînd toate suferințele acestor două decenii de tinere a noastră în cea mai cruntă ilegalitate și chiar dacă nu va putea stabili niciodată întreaga răspundere pe care o poartă cei care, într-o formă sau alta, au contribuit la soarta noastră nedreaptă, ea, fără doar și poate, va spulbera toate afirmațiile contrare faptelor și ne va da deplină dreptate. Iar Dreptul și Supremul Judecător va răsplăti după fapte pe cei care în numele dragostei, al dreptății și al adevărului au dezlețuit împotriva noastră ura, nedreptatea și neadevărul.

Ar fi prea lung și prea dureros pentru noi, ca să tulburăm această aniversare cu prezentarea muntelui suferințelor care se ascund în spatele celor peste 5000 de ani de condamnări, date fiilor Bisericii

./.

- 7 -

noastre numai pentru faptul că nu au urmat apelul ce ni s-a adresat, dintre care peste 1000 de ani au fost efectiv executați în condiții care depășesc orice închipuire omenească. Nici pentru a Vă îngrozi și nici pentru a Vă înduioga, nu vrem să Vă descriem moartea pentru creștină a celor șase episcopi - Dr. Vasile Aftenie, Dr. Ioan Suciu, Dr. Valer Traian Frânțiu, Dr. Ioan Bălan, Dr. Alexandru Rusu și Dr. Liviu Chinezu - precum și-a altor mulți preoți, căci aceasta ar fi prea zdrobitoare. Am amintit doar faptele cu gândul că veți înțelege odată pentru totdeauna, că nu interese oportuniste și promisiuni amăgitoare au determinat și au menținut unirea cu Roma, ci convingerea de nestrămutat că aceasta este drumul Națiunii Române, pentru salvarea ei vremelnică și veșnică. De câte ori nu ni s-a imbiat prilejul de a pune capăt închisorii sau de a ni se lua povara lipsurilor printr-o simplă semnătură, care însă a fost zadarnic solicitată și așteptată. Care condamnat pentru o vină ar fi stat la îndoaială să-și dea adesiunea în schimbul libertății atât de mult râvnite de firea omenească? Noi nu am avut altă vină și nu avem altă cauză a suferințelor îndurate, decât faptul că nu putem trece și nu putem călca peste conștiința noastră. Iar aceasta nu o putem face pentru că ne-am simți ~~grea~~ apăsați din greu, nu numai în fața lui Dumnezeu, ci și în fața Națiunii, ale cărei interese trebuie puse mai presus de orice interes personal. În ciuda intensificării și prelungirii durerilor și în ciuda faptului că anii nu aduc, deocamdată, nici o schimbare, iar rîndurile noastre se imputinează prin trecerea multora printre mărturisitorii credinței din ceruri, credința ne rămîne tare și nestrămutată, iar nădejdea deplină, că Biserica noastră va ieși biruitoare la luptă. Ne stau mereu în față cuvintele Domnului: "Grăuntele de grâu, care a căzut în pământ, dacă nu moare rămîne singur, dar dacă el moare multă roadă aduce". (Ioan, 12, 24).

Frații noștri au murit și noi preferăm mai bine să primim moartea mucenicilor, decât să lepădăm ceea ce părinții noștri cu atîta greutate au reușit să realizeze și să păstreze: UNIREA BISERICII STRABUNE A ROMANILOR CU ROMA.

Noi ne rugăm, ne jertfim și murim dacă e cazul, pentru ca Biserica noastră să trăiască și să aducă Neamului Românesc belșug de roade, care să rămînă în veci de veci.

Lipsiți de lăcașurile de cult, izgoniți din public, noi am transformat în biserici și altare locurile de detenție prin care am trecut și casele în care locuim sau prin care numai trecem, urmînd obiceiului, atât de drag sufletului nostru, de a sluji zilnic Sfînta Jertfă Liturgică, izvor de putere din care s-au adăpat mucenicii de totdeauna ai Bisericii. Călugării și călugărițele noastre, imprăștiati în lume, duc cu sine spiritul

- 8 -

de muncă și de rugăciune, transformând locuințele lor în minăstiri. Mulți îndură grele lipsuri și strîmțări, numai pentru faptul - pentru noi de neînțeles - că refuză să primească mina binefăcătoare ce li se întinde cu prețul călcării conștiinței. Ce să mai spunem despre credincioșii noștri, care lipsiți de proprii păstori, îi așteaptă cu dor răspuns, ca astfel în Tara lor atât de mult iubită, în care atîtea creștinite își practică cultul lor liber și nestîmberit, și cultul Bisericii lor, care este Biserica Neamului, să fie reorganizat în drepturile sale firești.

Suferința pentru credință este un dar dat de Dumnezeu și noi sintem fericiți că ne-a învrednicit să-l primim și ne rugăm să ni-l păstreze pînă cînd va binevoi să schimbe plînsul nostru în bucurie și dăruirea în mîngîiere.

Considerăm că a sosit momentul ca și Prea Fericirea Voastră și întreg Sinodul Bisericii Ortodoxe Române să Vă eliberați de marea răspundere pe care o aveți, atît în fața lui Dumnezeu cît și în fața Națiunii, și să ne întindeți mina de pace, nu pentru a ne invita din nou să intrăm în Biserica strămoșilor noștri, căci sintem în Ea cu tot sufletul, ci pentru ca împreună să căutăm și să pășim pe calea de împăcare a întregului Neam Românesc cu Biserica de care noi sintem legați prin legătura dragostei Domnului nostru Iisus Hristos.

În acest scop se cuvine ca și unii și alții să uităm tot trecutul dureros și să dezaprobăm tot ceea ce - în timp mai apropiat sau mai îndepărtat - s-a gregit împotriva dragostei creștinești și românești. Îndepărtînd din suflet orice urmă de neînțelegere, de minie sau de ură, să ne cerem reciproc creștinească și frățească iertare, pentru ca împăcați și îmbrățișați într-o singură și vie dorință de bine, să pășim cu gînd și suflet nou pe calea luminoasă a mîntuirii. Pentru vindecarea rănilor și îndreptarea lucrurilor - ca un act de reparare și de dreptate Biserica Română Unită să fie reorganizată în drepturile ei firești și în libertatea pe care o așteaptă.

În vederea realizării depline și definitive a unității sufletești a poporului român și pentru a-l sprijini cu toate puterile în lupta sa dreaptă pentru independență, neastîrnare și progres, Vă invităm a face împreună pașii următori :

- În catedrala Patriarhiei din București și în catedrala Mitropoliei de Blaj să se ridice simultan orice sentință de anatemă dată vreodată, urmînd prin aceasta, pe plan național, gestul făcut de Roma și Constantinopol pe plan ecumenic.

- Biserica soră ortodoxă, păstrînd mai departe legăturile irenice

./.

- 9 -

cu patriarhia ecumenică și cu celelalte patriarhii și mitropolii ortodoxe autocefale, prin Noi și cu Noi, să intre în legătură cu celelalte Biserici catolice în frunte cu cea română; iar noi în schimb, fără a rupe legăturile cu Biserica Romei, prin Voi și cu Voi, să intrăm în legătură cu celelalte Biserici răsăritene de care până acum am fost despărțiți.

- Prin legături directe și imediate cu Scaunul Apostolic al Romei, să rezolvăm toate problemele ce stau deschise în fața noastră, în interesul Bisericii și al Patriei, ca și spre binele întregii creștinătăți și chiar al omenirii.

În forma aceasta vom deschide o eră nouă în viața bisericească și politică a poporului român, făcând să se simtă adevărată prezența lui Hristos în mijlocul nostru.

Viada noastră va fi imbold și cale de urmat pentru toate Bisericile creștine chemate să realizeze cât mai grabnic voința Mântuitorului :

" C A T O T I S A F I E U N A ! "

IIb. Un studiu *Din legăturile românilor cu Scaunul Apostolic al Romei*, redactat de P. dr. Silvestru Augustin Prunduș, OSBM, dactilografiat pe 26 pagini, care a servit ca subsidiu la documentele anterioare.

DIN LEGATURILE ROMANILOR CU SCAUNUL APOSTOLIC
AL
R O M E I .

BISERICA STRAMOSEASCA A ROMANILOR s-a născut și a crescut odată cu poporul român, de care a rămas nedespărțită. În primul mileniu, soarta ei a fost strâns legată de soarta bisericilor din sud și sud-vestul Țării unde s-a menținut stăpînirea romană, apoi cea romano-bizantină.

Prin episcopia de TOMIS (Constanța de azi), care deservea înainte de toate o populație de limbă greacă, eram în legătură cu centrul misionar din Cezareea Capadociei al Sf. Vasile cel Mare și apoi cu cel din Constantinopol al Sf. Ioan Gură de Aur, ambele centre fiind în strînsă legătură cu celălalt mare centru misionar, Roma, înagănul credinței și obirgiei noastre. Prin Sf. Bretanion și Gheorghe, ca și prin Sf. Teotim și Valentinian, păstram legături nu numai cu Cezareea și Constantinopolul ci și cu Roma. PRIN CELE 11 EPISCOPII așezate ca o slăbă pe malul Dunării, care deserveau în primul rînd o populație romanizată, eram în legătură de ascultare cu Roma, mai ales prin SF. NICETA DE REMESIANA care cu toate peregrinările sale la mormintele Apostolilor de la Roma, păstra legături și cu celelalte centre creștine din răsărit, pînă la Ierusalim, îmbinînd în mod armonios curențe teologice și practici liturgice răsăritene și apusene, într-un rit propriu bisericii sale, exprimat într-o curată limbă latină.

Cu toate controversile de jurisdicție ivite între Roma și Constantinopol, în urma transformărilor politice și administrative din provinciile sud-dunărene, Roma își păstrează jurisdicția asupra acestor teritorii. Prin numirea SF. METODIU ca arhiepiscop al Panoniei, cu sediul în vechiul Sirmium (Mitrovița), în anul 870, de către papa Adrian și cu dependență directă de el, sînt legați de Roma și slavii de pe teritoriul țării noastre, pentru care s-a tradus în limba lor liturgia latină folosită înainte de Sf. Niceta de Remesiana, numită diagolitică, despre care ne-au rămas urme de pe la sfîrșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea, atît la minăstirea Rastarabî din Dobrogea, ca și la Kiev.

Încrêștinarea BULGARILOR și trecerea lor sub jurisdicția constantinopolitană, în anul 870, a atras după sine dispariția treptată a ritului și limbii latine din bisericile populației romanizate și înle-

-2-

uirea cu ritul slavo-bizantin, care cu timpul a fost adoptat, din necesitate, și de străbunii noștri, mai ales după alungarea di-
episcopilor lui Ciril și Metodiu din Panonia (885) și așezarea aici
a populației maghiare (896, care distruge toată organizarea bise-
ricească pe atunci existentă și ne izolează complet de Roma.

Cu toată intrarea în sfera de influență slavo-bizantină, în
decursul timpului, românii din sudul Dunării, când au reușit să for-
meze organizații statale cu rol preponderent în conducere și apoi
cel din nordul Dunării, când și-au format organizații statale pro-
prii, au încercat să reia legăturile cu Biserica Romei. Pledica ce
se-a stat în cale a fost politica egoistă și îngustă a vecinilor și
mai ales marea schismă din 1054, care pe drept cuvânt a fost numită
" cea mai mare tragedie a evului mediu ", iar pentru noi românii a
constituit cel mai mare dezastru național și bisericesc.

IONITA CALOIAN, în 8 noiembrie 1204, prin card. Leon al Sf.
Cruci, este încoronat de papa Inocențiu al III-lea ca împărat al
românilor și bulgarilor, iar mitropolitul Vasile este investit ca
patriarh cu cele mai extinse drepturi, cu adevărat autonom și auto-
cefal, în schimbul unirii cu Roma. Același papă, în același timp,
vrea să organizeze și în Ungaria un episcopat de rit răsăritean, su-
pus direct și imediat Scaunului Apostolic (Hurm. Docum. I. p. 2 și urm).
Dar s-a izbit de opoziția episcopilor locali.

În urma hotărârilor SINODULUI DIN LATERAN ținut în 1215,
care, în vederea unității de credință și de jurisdicție, prescrie ca
episcopul ce are în teritoriul eparhiei sale credincioși de alt rit
și limbă să țină pentru ei un arhiereu vicar de ritul și limba lor,
papa Grigorie al IX-lea stăruie pe lângă Bela al IV-lea să dea româ-
nilor din eparhia Milcoviei, de curând înființată pentru cumani în-
credințați, un arhiereu vicar cu surse potrivite de existență, pentru
ca să nu fie nevoiți a recurge la episcopi veniți din afară și fără
tuturată canonică. (Hurm. I. p. 128 -133).

Încercarea conciliului din Lion (1274) de a reface unitatea
bisericească între răsărit și apus, care s-a sfârșit cu încheierea
patriarhului ecumenic Becos, a sporit și mai mult intoleranța re-
ligioasă, cu repercusiuni extrem de dureroase pentru români. Un sinod
ținut la Buda în 1279 interzice "preoților schismatici" să țină
slujbe, iar c credincioșilor să asiste.

. În timp ce în Italia episcopii de rit bizantin, care în 1089
acceptase unirea în sinodul de la Bari, își continuă liber păstori-

./.

-3-

rea credincioşilor, în Ungaria minăstirile şi bisericile de rit bizantin ajung în paragină şi sînt transformate în minăstiri de rit latin, iar misionarii dominicani şi franciscani stăruiau pentru trecerea strămoşilor noştri la ritul latin. Incercarea papei Grigore al XI-lea de a ridica în 1374 un episcop pentru românii care îmbrăţişaseră credinţa catolică n-a avut urmări din cauza opoziţiei aceluiaşi episcopi locali .

Răsfoind paginile istoriei străbune aflăm că voievodul BASARAB I a fost cunoscut de papa Ioan al XXII-lea ca " stîlp neclintit, turn de tărie şi meterez de evlavie întru sprijinirea dreptei credinţe ". (Hurm. I p. 600-1). Fiul său Nicolae Alexandru , căsătorit cu doamna Clara, cu toate că duce în ţară pe mitropolitul Zachint din Vicina şi în 1359 obţine recunoaşterea lui din partea patriarhiei ecumenice, n-a rupt legăturile cu Roma, pe care doamna Clara le-a continuat şi sub Vlaicu Vodă. (Hurm. I². p. 158-159).

Nu este străin de legăturile cu Roma nici BOGDAN, descăletoşul Moldovei, a cărui fiică Margareta - Muşata, catolică, este străbunica lui Stefan cel Mare, iar fiul său Laţcu, căsătorit cu ortodoxa Ana, în 1371 voia să pună biserica Moldovei sub oblăduirea papii, dar nu a reuşit din cauza mentalităţii greşite de a trece poporul la ritul latin. Pentru aceasta el poate fi pomenit, alături de părinţii săi, între "blagocestivii şi pravoslavnicii domni ai Ţării Moldovei ".

La CONCILIUL DIN CONSTANTA , în februarie 1415, alături de reprezentanţii din Tirnovo, Grigore Tamblac, arhiepiscop al Kievului, erau şi delegaţii Ţării Româneşti în frunte cu Dobromir, trimis de Alexandru cel Bun (scaunele mitropolitane erau vacante) pentru a discuta unirea bisericilor în legătură cu o campanie antiotomană. Românii erau pentru unire şi o delegaţie în frunte cu arhiepiscopul Moldovei Grigore, cu binecuvîntarea papii Eugen al IV-lea pleacă la 21 martie 1436 din Roma " în oarecare părţi ale lumii " să propage unirea. (Hurm I², p. 599-600).

Flavio BIONDO, în 1543, vorbeşte despre românii "care după obiceiul catolic vin în fiecare an la Roma să viziteze mormintele Apostolilor, pe care i-am auzit - scrie el - vorbind în aşa chip, înţelegînd cele ce le rosteau şi după obiceiul neamului lor, aveau o vorbă de limbă latină, ţărănească şi puţin gramaticală. (Magazin Istoric, an. I, nr. 2, p. 20).

1967

./.

-4-

VLAD, voievodul Țării Românești, care în 1431 ocrotea pe călugării minorități "pentru propagarea și păstrarea credinței ortodoxe după ritul lor" (Hurm.I², p.749- 750), în 1439 trimite la Florența doi delegați (mitropolia era vacantă), iar ILIES și fratele său ALEXANDRU, care cîrmuiau Moldova, trimit pe lângă solul Neagoe, cu o delegație de boieri, și pe mitropolitul Damian și pe protopopul Constantin, care au semnat decretul unirii (Mansi, Concilia XXXI, col.1040).

În acest timp Transilvania era tulburată de răscoala de la Botfina, provocată de lăcomia pecuniară a episcopului de Alba-Iulia de pe urma căreia românii se-au ales cu nedreapta unire a celor trei națiuni privilegiate -ungurii, secuii și sașii - ajungînd tolerați în propria lor țară, și ca națiune și ca religie. Venirea în Transilvania a episcopului unit din Halic, Macarie, pentru păstorirea românilor de rit răsăritean, întîmpină opoziția episcopilor de rit latin de la Oradea și Alba-Iulia, iar apărarea dată de papa Paul al II-lea în 1446 rămîne inoperantă, căci în 1468, la cererea capîtlului din Alba-Iulia, regele Matei Corvinul ordonă tuturor schismaticilor din Transilvania să le plătească obișnuitele dijme. (Cultura Creștină - Maj.1912, p.157 și Hurm.II², p.182)

În lupta pentru neatințare, ȘTEFAN CEL MARE trimite soli la papa Sixt al IV-lea, care îi promite ajutoare, iar în 13 ianuarie 1495 pentru biruința sa asupra turcilor îl numește "adevărat atlet al credinței creștine" și concede indulgența plenară a anului jubiliar pentru toți supușii săi, recunoscînd că Moldova este bastion de apărare pentru Ungaria și Polonia (Hurm.II², p.237-244).

RADU CEL MARE, Domnul Țării Românești, care a organizat biselele cu ajutorul patriarhului mazilit din Constantinopol, Nifon ca și Bogdan, fiul morelui Ștefan, au păstrat strînse legături cu papa Sixt al IV-lea, care în 27 martie 1508 stăruie pe lângă Vladislav, regele Ungariei: "Nu înceta a îndemna cu toată stăruința și pe iubiții noștri fii, nobilii și puternicii voievozi al Moldovei și Țării Românești să atace cu îndrăzneală pe turcii încurcați în războiul cu sașii ". (Hurm.II², p.575- 577).

NEAGOE BASARAB, ctitorul mînăstirii Curtea de Argeș, tîrnosită la participarea patriarhului ecumenic Teolipt, cere papii Leon al VIII-lea, împreună cu Ștefăniță al Moldovei, ca "să-i considere atît pe el cît și pe urmașii lor, împreună cu toți supușii, legați prin alianță perpetuă cu Scaunul Romei ", iar în iunie 1519, papa le

./.

-5-

Impuneşte dorinţa ca "unor adevăraţi aliaţi şi tovarăşi". (Hurm. II, p. 215 -217 şi 307 -309).

de la p. 13
ALEXANDRU LAPUSNEANU, domnul Moldovei, trimite solie la Roma în 1560 şi corespundează cu papa Pius al IV-lea, care stăruia ca în virtutea prieteniei ce o are cu Ivan cel Groaznic, Tarul Rusiei, să încerce a pune capăt războiului pe care îl purta cu Sigismund regele Poloniei, iar în 9 aprilie următor îl invită a participa la ultimele lucrări ale consiliului tridentin, menit să "adune turma împrăştiată din cauza ereziilor şi a schismelor (Hurm. II, p. 388 şi II⁵, p. 479) , la care însă nu a putut lua parte ocupat fiind cu luptele pentru tron. Un fiul al său, Stefan, pretendent la tron, se prezintă cu o delegaţie la Sixt al V-lea, în 1589, cu o scrisoare semnată de Anastasie, mitropolitul Sucevei şi Grigorie, episcopul Romanului împreună cu toţi egumenii şi sfatul ţării -aflaţi cu toţii în exil - la care citim : "Adusu-ne-am aminte de Sanctitatea Ta că eşti după Dumnezeu dătător de lege şi îndreptător şi de aceea am trimis pe acest fiu al domnitorului cu aceşti fii ai boierilor la Sanctitatea Ta ca să îndupleci pe regele polon să ia sub ocrotirea sa pe acest fiu şi să-i dea ajutor ca să ne elibereze şi să nu pierim". Mişcat de acest gest, papa îl ia sub protecţie intervenind pentru ei la războiul principi creştini. (Hurm. III, 125 v 135). *de la p. 13*

Antonio POSSEVINO, iezuitul italian din Mantova, care reuşise să facă pace între poloni şi ruşi, milita pentru unirea bisericilor în spiritul conciliului de la Florenţa şi în vederea unei campanii antotomane pentru eliberarea ţărilor de sub turci şi din Transilvania intră planul să tipărească cărţi pentru români, în 12 aprilie scria papii Grigore al XIII-lea despre români : " Toţi aceştia, care relicvii ale vechilor colonişti romani, mai păstrează încă şi limba noastră alterată. Ei numesc pe Preafericirea Voastră Tatălă. Sînt creştini de rit grecesc, dar fiind fără ştiinţă de carte, au acea greutate de a se uni cu biserica catolică , pe care o au grecii. Pînă acum nu au avut şcoli unde să studieze şi cu toate că sînt oprişti, înfăţişarea ca şi activitatea lor dovedesc judeca-rea italiană ". F.R.T., vol. I., p. 281 şi vol. II, p. 38). În vederea să vizite în Tara Românească şi Moldova obţine două breve, către papa şi mama sa Chiajna, de care curia romană ştia că este catolică şi latinească, trecută din lipsă de preoţi la ritul grec şi către Şchiopul, Domnul Moldovei, care privea şi el cu multă simpatie la italianul şi căruia papa îi scrie : " Purtăm o deosebită dragoste pentru tine şi pentru că te tragi din romani şi sperăm că dacă

./.

- 6 -

Se-ai păstrat numele la fel le păstrezi și dragostea ".(Rev.Cat. II, 1913,p.187-188 și III,1914, p.524-527.

PETRU CERCEL, fratele lui Mihai Viteazu, ajunge domn cu ajutorul Franței, Veneției și Romei papale (1583 -1588) și păstrează strânse legături cu iezuiții din Cluj ca și cu papa. Despre el scria Ferrante Capeci colegului său că "principele este catolic și vorbește italiana mai bine decât noi " (R.R.T. II,p.96). Pentru el papa Sixt al V-lea intervine la Sigismund Bathory să elibereze din închisoarea de la Hust pe " bărbatul catolic și foarte legat de acest Scaun Apostolic " Rev.Cat.II,193, p.192 -194).

În 1588 când vizitează Moldova, rectorul colegiului iezuit din Lublin găsește că nu numai domnitorul Petru Schiopul , care se prietenise cu stăpânul și întărește primatul lui Petru și al urmașului său , ci chiar și mitropolitul Gheorghe Movilă și episcopii Agathon de la Roman și Ghedeon de la Rădăuți sînt bine dispuși față de domn (Hurm.III,p.109 și Rev.Cat.II ,1913 p. 200). Se și încearcă să se amestece. În octombrie 1588,voievodul cu mitropolitul,prin solia lui Gheorghe Movilă,fratele mitropolitului și viitorul domn , trimit scrisori de omagiu în care însăși mitropolitul spune papii : " Vă rog să binevoiți a-mi împărtăși binecuvîntarea sacră și a mă socoti și să mă socotiți ca pe cel mai supus fiu al Sfintei Biserici Catolice Romane " (Hurm. III,p.109-116). Solia mult așteptată nu a putut să ajungă pînă la Roma din cauza vremurilor tulburi,dar în Polonia, în fața arhiepiscopului Solikowski din Leopoli,în numele celor trimiși să se declare supunere față de papă și - după cum raportează acesta către Scaunul papal card.Montealto - chiar dacă păstrează ritul grec - sînt mulțumit și bucurie credința catolică . În vederea menținerii unității Moldovei și bisericilor ei în unitatea bisericii romane, în august 1589, papa Sixt al V-lea delegă pe Solikowski ca "supleant general și special al Scaunului Apostolic în Tara Moldovei pentru propagarea credinței ortodoxe ",cu sarcina de a-l ține la curent cu situația de acolo. (Hurm.III,p.122-126).Pînă în exil a voievodului împreună cu mitropolitul a zădărnicit toate datele acestei bunele intenții,cu toții însă vor rămîne pînă la sfîrșit fidele făgăduințelor date.

Pentru eliberarea popoarelor creștine de sub jugul turcesc , după pe urmele înaintașilor săi Grigore al XIII-lea și Sixt al V-lea, papa Clement al VIII-lea ,îndată după reluarea cîrmei bisericii,încearcă să unească într-o ligă creștină pe toți conducătorii creștini,îndreptîndu-și în mod deosebit privirile asupra celor din țări române.

./.

-7-

Mai mulți nunții și diferite scrisori pornesc de la Roma spre țările din răsăritul Europei până la cazaci. Papa se adresează lui ARON VODA, domnitorul Moldovei, despre care "știe că e de credință răsăriteană, dar nu-i străin de catolici și e prieten cu iezuiții, iar pe lângă el ține un secretar francez, bun catolic, și dornic să propage în țară credința catolică". Iar ^{lui} MIHAI VITEAZU, care tocmai atunci urcase scaunul domniei îi scrie: "Despre tine am auzit că ești mare la suflet, iar despre poporul tău am aflat că vă trageți din latini și italieni și cu atât mai mult sîntem nevoiți să credem că doriți și rîvniti la gloria străbunilor voștri, însă și mai mult trebuie să vă îndemne la aceasta faptul că sînteți creștini și trebuie să mărturișiți că urmați stindardul crucii izbăvitoare" (Hurm. III², p. 36-40 și III, p. 175). În 20 septembrie 1594, în prezența p. iezuit Alfonso Gariglio, trimis papal, cei doi voievozi fac jurămintă că vor merge împotriva turcilor împreună cu Sigismund Bathory, principele Transilvaniei, iar în 13 noiembrie însepe revolta contra turcilor, atât la Iași cît și la București.

Răspunsul generos, plin de curaj și de devotament pentru cauza creștină, dat de voievozii români la apelul papii, nu a putut obține rezultatele scontate din cauza lipsei de unitate dintre conducătorii creștini și mai ales din cauza politicii greșite a principelui Sigismund Bathory care voia să facă pe domnitorii români vasalii săi. La acestea se adaugă și interesele nobilimii din ~~partidul răsărit~~ partida turcofilă sprijinită de nobilimea polonă, care promova pacea cu turcii. Arestarea și înlocuirea lui Aron Vodă cu Stefan Răzvan, încheierea dezastruosului tratat din 20 mai 1595 cu Tara Românească și în 3 iunie cu Moldova, care intră sub protectoratul lui Sigismund Bathory, neliniștește pe papă. Acesta dă dispoziții nunțiului trimis în ianuarie pe lângă principe, episcopul Alfonso Visconti de Cervia, că ar fi bine pentru el "să apere cele două țări cu ajutor polonez, decît să le țină pentru sine, ca apoi să le piardă pe amîndouă". Papa mai era înfirmat că românii lăseau să se înțeleagă că scăpînd de jugul turcesc se vor împăca cu Scaunul Apostolic și vor restabili unitatea și în acest scop își exprimă dorința că ar fi bine ca o delegație să se alăture rutenilor din Polonia, care tocmai atunci tratau problema unirii. (Hurm. III², p. 114). Situația politică era prea neclară pentru ca românii să poată încheia ceea ce de atîtea ori porniseră.

Deși bolnav de podagră, papa urmărea îndeaproape situația din țările române și arăta că sarcinile pe care principele Sigismund Bathory și le-a luat asupra ~~împăcării~~ îl depășesc și îmbătut de glo-

./.

- 8 -

rie ,nu vrea să împartă prada cu alții,iar polonii nu renunță la Moldova și împăratul nu poate face pace. Papa nu urmărește decât binele popoarelor creștine și pentru aceasta a dorit să-i unească și pornească pe toți împotriva dușmanului comun "nu împingînd primejdia de la unul la altul,ci uniți să lupte cu toții pentru biruință " (Hurm.III² , p.117 -125).

Polonii avînd înțelegere secretă cu turcii,înlătură pe Răzvan și așează domn pe IEREMIA MOVILA, care în 27 august 1595 încheie un tratat de alianță cu polonii. Papa e neliniștit de rivalitatea dintre Polonia și Ungaria pentru supremația asupra țărilor române și intervine atît la împăratul Rudolf,cît și la Sigismund al Poloniei și la Sigismund Bathory în favoarea acestora. " Ar fi extrem de dureros - scrie secretarul papii , card.Montealto, nuntîului din Polonia - să auzim că se dă mina peste capul celor două țări , cu gîndul de a le ceda turcilor, care vor numi alți voievozi,după cum și fac cu foarte mare ușurință și cu intenția de a le supune lor îndată ce se va potoli furtuna ". (Hurm.III²,p.136). Papa și împăratul Spaniei trimit ajutoare pentru continuarea luptei contra turcilor și Mihai,rămas singur, se izbește de refuzul Poloniei de a-i primi țara sub oblăduire, de nehotărîrea lui Sigismund Bathory de a continua lupta și de zăbava împăratului de a preda ajutoarele trimise.

În 3 iulie 1597, din Tîrgoviște, Mihai scrie papei Clement al VIII-lea : "Negreșit Sanctitatea Voastră știe foarte bine cu cîtă sîrguință și rapiditate am luat armele pentru creștinătate împotriva dușmanului comun și cum sînt gata să-mi dau și viața pentru binele creștinătății,dar fiindcă îmi lipsesc ostașii și banii,care sînt sufletul războiului ,am socotit să mă adresez din nou Sanctității Voastre,ca unui Părinte obștesc și să vă rog stăruitor ca înainte de toate,pe mine care mă aflu în atîtea nevoi și sînt cel mai expus furiei dușmanului crud,să mă îmbrățișați și ajutați ". (Rev.Cat.IV,1915,p.196-197).

Faptul că Mihai și supușii lui făceau parte dintr-o biserică în vrăjmășie cu scaunul papal din cauza schismei, a împiedecat trimiterea ajutoarelor direct. În 15 iunie 1598 Mihai trimite solie , după care,în 12 octombrie, papa îi răspunde că armata ridicată pe cheltuielile sa îi stă în ajutor,că bănește nu-l poate ajuta decât în anul viitor și termină cu îndemnul să îmbrățișeze unirea " pe care strămoșii voștri - spune scrisoarea - din cele mai vechi

./.

- 9 -

timpuri au ținut-o și ei au recunoscut Sfânta Biserică Romană de Mamă și învățătoare și au venerat-o cu deosebită evlavie". (Rev. Cat. IV, 1915, p. 203). Dacă vechea unitate bisericească ar fi fost păstrată, altele ar fi fost raporturile cu papalitatea și cu celelalte țări catolice și altfel s-ar fi putut mișca viteazul voievod, spre care erau îndreptate toate privirile popoarelor din Balcani, pentru eliberarea cărora, în martie 1599, își îmbărbătează oștenii "să lupte cu vitejie pentru cinstea lui Hristos pentru care se războlesc, ca și pentru gloria națiunii lor și a Romanilor din care mărturisesc că coboară" (Hurm. III², p. 530).

Mihai continuă corespondența cu papa, care îi apreciază devotamentul față de Biserica Romană, dar aștepta începutul tratativelor pentru unire. (Hurm. VIII, p. 204 și III², p. 446). Prins în vîltoarea luptelor politice, Mihai reușește să înfăptuiască pentru patru luni unitatea politică a națiunii române și dacă nu ar fi fost răpus mîghelește în 8 august 1601, în urma revoltei maghiare, ajutată de trupele imperiale și uleiurile polone, cu geniul pe care îl avea, ar fi înfăptuit și unirea religioasă.

După ce ajunge domn al Moldovei, IEREMIA MOVILA aduce în scaunul mitropolitan pe fratele său Gheorghe, întors în țară din Tîrrol după moartea lui Petru Schiopul. Episcopul Bernardin Quirini, franciscan din Creta, numit episcop cu jurisdicție pentru ambele țări românești, în raportul pe care-l prezintă papii Clement al VIII-lea, în octombrie 1599, vorbește de raporturi cu totul neobișnuite pînă acum între cele două rituri, grec și latin. La Suceava, domnitorul Ieremia cu fratele său Gheorghe, mitropolitul țării și cu episcopii Agafon de la Roman, Teodosie Barbovschi de la Rădăuți și Ioan de la Huși, ^{anterior} participau la liturgiile episcopului de rit latin și la sărbătoarea "Trupul Domnului" de după rusalii, toți aceștia luau parte la procesiune însoțiți de ostași și de popor. Episcopul ~~scris~~ a dat dispoziții celor de rit latin să țină paștile după calendarul iulian - obicei păstrat în episcopia catolică de Iași pînă în 1923 - iar mitropolitul a oprit rebotezarea celor care treceau de la ritul latin la cel grecesc.

^{Ca m}
~~Urmasii pe antecesorul său~~, Petru Schiopul, Ieremia nu făcea nici o deosebire între cei de rit grecesc și cei de rit latin, ba mai mult, în public ca și în discuțiile particulare, în prezența boierilor și a episcopilor, a recunoscut că papa este capul tuturor creștinilor. La rîndul său Bernardin Quirini participa la sărbătorile ortodoxe și lua parte, în aceste zile, la masa domnească cu mitropolitul și ceilalți episcopi, fapt care a stîrnit proteste din partea ^{catolicilor} ~~potențiale~~ hipercatolicilor.

./.

- 10 -

Unirea era făcută practic, chiar dacă n-a ajuns să fie promulgată în mod oficial, așa cum s-ar fi întâmplat dacă era mai multă stabilitate politică. (Rev. Cat. IV, 1915, p. 527 ; Hurm. III, p. 549-550) ; (Coanaa lui Traian VII, p. 319 ; Hurm. III³ p. 444-445). Toate aceste legături cu catolicismul nu l-am împiedecat pe voievod să țină legături și cu patriarhia din Constantinopol și să înființeze episcopia de Huși, cu scopul de a obține ridicarea bisericii Moldovei la rangul de patriarhie. (I.B.R.I., p. 343).

RADU MIHNEA , fiul lui Mihnea Turcitul, educat la Athos și Veneția, a îmbrățișat în taină credința catolică, după cum înfirmează misionarul franciscan Andrei Bogoslovici într-o scrisoare din anul 1623, adresată Congregației de Propaganda Fide de curând înființată. Peste zece ani, același misionar relatează că voievodul " a murit catolic mărturisit și cuminecat de mine în secret. " (Diplomatariu Italicum II, p. 328-337).

Sentimente de simpatie față de Roma papală nutrește și MATEI BASARAB care, în vederea tipăririi de cărți liturgice slave, aduce în țară pe croatul Rafael Levakovici , care și la Roma se îndăletnice cu această artă. În scrisoarea din 28 februarie 1638, papa Urban al VIII-lea se adresează " iubitului fiu și nobilului bărbat, voievodul Țării Românești " , recomandându-l pe călugăr, care umează să trateze cu voievodul cele ce sînt spre folosul supușilor. Tot de la Roma vine în țară și Paisie Ligaridis, student la colegiul grec " Sf. Atanasie " din Roma, care împreună cu Ignatie Petrizi și Daniil Panoaneanul lucrează la celebra Pravilă de la Tîrgoviște din 1652. Această carte de legi a fost spre folosul întregului popor românesc, dar mai ales al românilor din Transilvania, unde a fost comandată special de mitropolitul Ghenadie de la Alba-Iulia și care rămîne în vigoare și după unirea cu Roma, stînd la baza Sinodului I Provincial din 1872, pentru faptul că în glava 395, între primii conducători ai creștinătății așează pe cel din Roma - " Părintele părinților și stăpîn a toate adevăritele apostolești Biserici ". (Acta Bulgariae Ecclesiastica, Zagreb, 1887, p. 147-149 ; EH, I, p. 114).

În sinodul de la Iași din toamna anului 1642, se discută mărturisirea de credință ortodoxă a lui Petru Movilă, care ca și ceilalți movilești păstrează legături de simpatie cu Roma și în această carte, ca și în toate scrierile lui, nu are nimic îngust și dușmănos față de catolicism. (Ghibu. O. Unitatea religioasă a Românilor, Beiuș, 1931 , p. 35 -37 ; Hurm. III, p. 116-117 și IV , p. 626, 681).

MIHNEA AL III-LEA, zis și Mihnea Radu , fiul lui Radu Mihnea, continuă politica tatălui său și mai ales a lui Mihai Viteazu, al cărui nume l-a și luat , de a ține strînse legături cu papa în vederea eliberării
./.

- 11 -

de sub turci, la fel ca și contemporanul său din Moldova, GHEROGHE ȘTEFAN. Ca și tatăl său, Radu Mihnea îmbrățișează în secret credința catolică și în octombrie 1659 trimite la Roma pe franciscanul Gavril Tomasin, care duce cu sine și o scrisoare din partea mitropolitului Ignatie al Ungro-Vlahiei, adresată papei Alexandru al VII-lea: "Eu cu întregul meu cler, ca fratelui meu înșir necazurile mele..... să binevoiască Sanctitatea Voastră să sfătuiască pe fiecare principe creștin să colaboreze spre binele creștinătății, fiind și timpul ca să-l înalțe și să-l aporească, iar pe tiranul cel primejdios al creștinătății să-l rugineze și să-l umilească". (Hurm. V², p. 36 -37 și 65). În 14 ianuarie 1660, papa răspunde mitropolitului: "De altfel râvna de care dai dovadă cu atîta cucernicie față de temerile credinței catolice ne-au produs mare bucurie și ne-au dat fericită nădejde că recunoscînd adevărul în chip desăvîrșit să te unești cu noi într-o unitate de dragoste deplină. În sinodul de la Florența, după examinarea tuturor dificultăților și după o amănunțită dezbateră, o pace bine stabilită s-a așezat între biserici, de la care apoi străbunii voștri îndepărtîndu-se au căzut în acele nenorociri pe care voi atît de mult le experimentați, iar noi le deplîngem". (Hurm. V², p. 70 și 73).

Răspunsul dat celor doi voievozi, de a rezista cu bărbăție turcilor, nu l-a mai găsit în scaun pe Gheorghe Ștefan, căci luase calea pribegiei în depărtatul Stettin împreună cu duhovnicul său Antonie.

Tot în această perioadă, mitropolitul Ghedeon al Moldovei era în strînse legături de prietenie cu franciscanul Simion Sebenico (Diplomatarium Italicum, IV, 1940, p. 161, nota 8).

Atmosfera de simpatie și legăturile cu papalitatea se mențin și sub Serban Cantacuzino, care în 1683, la asediul Vienei, pune în aplicare îndemnurile papei Clement al VIII-lea trnasmis domnitorilor români în 1593 prin Alexandru Cumnuleu, ca "atunci cîns sînt siliți să meargă alături de turci, în taină să ajute pe creștini pentru a-și dobîndi libertatea". (Hurm. III² p. 40). Fratele său Stolnicul Cantacuzino, care a prezidat divanul domnesc și sub Constantin Brîncoveanu, nepotul său, și Ștefan Cantacuzino, fiul său, s-a format la universitatea din Padova, care era un important centru de legătură între răsărit și apus și păstra legături așa de strînse cu catolicii, încît era considerat de "rit greco-unit". (Monum. Slav. Merid., XVIII, p. 306 și Arhiva, Iași, p. 549). La stăruința sa pleacă la Padova fiul său Răducanu împreună cu Hrisant Notara, nepotul patriarhului Dositei al Ierusalimului, vrăgmașul neîmpăcat al catolicismului, Amîndoi sînt elevii ilus-

./.

- 12 -

trului profesor Nicolae Comnen Papadopol, care în 1697 publicase o carte "Praenotiones Mystagogicae ex jure canonico" dedicată ~~la~~ lui bărbat Constantin Cantacuzino, nepotul Preaînălțatului Principe al Ungro-Vlahiei ". În primele luni ale anului 1700, Răducan era la Roma în vizită la card. Albani, care în noiembrie același an ajunge papă. În 18 februarie 1701, Constantin Brîncoveanu felicită pe noul papă, față de care și-a arătat venerația când era cardinal, prin nepotul său Radu Cantacuzino, iar acum prin scrisoare "se închină și dă cinste Supremului Pontif Roman" despre a cărui alegere a aflat de la Nicolae Comnen Papadopol și dorește ca ea să fie spre folosul Bisericii Dreptcredincioase, "Orthodoxae Ecclesiae", și glasul său să fie ascultat de întreaga creștinătate ca să poată ajunge la mult dorita liniște și pace. ". Papa îi răspunde în 7 aprilie 1701, dorind ca toți să recunoască vocea păstorului care îi cheamă să se grăbească la unitatea turmei Domnului. (Efemerides dacoromana III, Roma, 1925, p.112 -113 și Hurm. IX, p.366 -367).

În acest timp mitropolitul ATANASIE de la Albe-Iulie se afla la Viena pentru a definitiva unirea Românilor transilvăneni cu Biserica Romei. Faptul că tratativele de unire se duceau unilateral a constituit o pagubă enormă pentru cauza românească. În loc să fie angajat și voievodul Țării Românești care avea legături directe cu papa, acesta a fost lăsat pe dinafară, iar orientarea ardelenilor spre Roma a trecut prin Viena și Strigoniu. Din cauza propagandei anticatolice susținute de patriarhul Dositei al Ierusalimului, tolerat împotriva canoanelor să se amestece în treburile noastre bisericești, domnitorul a fost pus într-o lumină cu totul nefavorabilă în ochii teologilor din Viena, care cer mitropolitului să rupă legăturile cu Bucureștii și impun o serie de condiții unfavorable pentru biserica românească, fapt care a înstrăinat sufletul voievodului față de unire. Brîncoveanu moare ucis de turci cu întreaga familie în 15 august 1714, iar în 7 iulie 1716 au fost spânzurați voievodul Ștefan Cantacuzino și tatăl său Constantin Stolnicul. Doamna Păuna, soția voievodului, și copii scapă traversiți și cer protecțiune papii Clement al IX-lea, care asigură lui Radu sprijinul pentru obținerea domniei, insistînd însă să facă mărțurisire de credință catolică. În 25 noiembrie 1725, papa Benedict al XII-lea asigură pe Radu și Constantin Cantacuzino de bunăvoința sa. (Hurm. IX, p.542-544, 606).

ÎN TRANSILVANIA, biserica străbună a suferit nespuse de mult de pe urma schismei. Stăpînirea politică și ecleziastică a Ungariei s-a arătat intolerantă față de strămoșii noștri, care se aflau în schismă cu catolicismul fără voia lor, prin simplu fapt că făceau parte din Biserica Răsăritului. În timp ce în cele două țări de peste Carpați se întemeiasse o ierarhie proprie sub jurisdicția Constantinopolului, abia

-13-

da poate lua ființă stavropighia de la Peri în 1391, iar în celelalte părți apar mult mai târziu episcopi rînduiți în urma influenței volvezilor din Moldova și Țara Românească, fără stabilitate și continuitate, ca cei de la Vad, Feleac, Geoagiu, Silivaș.

Unirea celor trei națiuni privilegiate - ungurii, secuii și așii - după răscoala de la Bobilna din 1439, a pus națiunea română în condiții de inferioritate civică, iar în urma reformei religioase care a frământat Transilvania, au fost recunoscute patru religii : catolică, luterană, calvină și unitariană. Deși religia catolică este menționată cea dintâi, de fapt era aproape inexistentă. Păpăscu, episcopul catolic Paul Bornemisza a fost alungat din Alba-Iulia în 1556, iar din mărturisirea istoricului reformat Petru Bod, înainte de unirea în țară a iezuiților în 1579, nu mai erau decât trei magnați și câțiva nobili catolici. (*Historia Hungariae Ecclesiasticae Lugoni*, 1888 p.194), la care mai trebuie adăugată o bună parte dintre secui care a rămas catolică.

Biserica românească a fost greu încercată de valurile reformei. S-a creat o ierarhie română-calvină după modelul maghiar, cu superintendenți ca Gheorghe de Sîngeorz (1566- 1569), Pavel Tordași (1569 -1577) și Mihail Tordași (1577 -1582), care prin tipărirea în limba română a cărților de ritual și de doctrină calvină au încercat calvinizarea bisericii românești. Ierarhii ortodocși dispar timp de un deceniu ,ca să reapară sub principele catolic Ștefan Bathory, care în 5 octombrie 1571 întărește de episcop pe Eftimie, urmat apoi de Cristofor, Chenadie și Ioan de Prislop.

NICOLAE OLAHUL, arhiepiscopul primat al Ungariei (1554-1568), ilustrul umanist descendent din domnitorii Țării Românești, care prin scrierile sale a făcut cunoscută originea noastră română (Olahus N. Hungaria, Vindebone, 1718, p. 91-92), pentru stăvilirea reformei aduce în Ungaria pe călugării iezuiți. În 1579, sub principele catolic Cristofor Bathory, iezuiții se stabilesc și în Transilvania, iar în 1581 întemeiază un colegiu la Cluj și un seminar la Alba-Iulia. Mantovanul Antonio Posselvino proiecta un seminar și cărți pentru români, pe care - așa cum s-a arătat mai înainte - îi considera "relicve sacre ale vechilor coloniști romani ...". 15.

In prima universitate din Cluj, condusă de iezuiți, în toamna anului 1585 este primit nepotul episcopului Ioan de Prislop și în 1585 Nicolae Pătrașcu, fiul lui Mihai Viteazul (F.R.T.II, p.144 și I.R. II, p.1030).

In urma campaniei desfășurată de Mihai Viteazu împotriva tur-
cilor, pentru a-și asigura posibilitatea de continuare a luptei, tri-

- 14 -

mite o delegație de boieri în frunte cu Eftimie, mitropolitul țării, care în 20 mai 1595 încheie amintitul tratat în condiții atât de umilitoare și mult mai grele decât cele impuse de turci, încât s-a mers aproape la desființarea independenței Țării Românești, făcând din voievod un simplu slujbaş al ambițiosului dar incapabilului principe Sigismund Bathory. Singurul fapt pozitiv a fost clauza care prevedea că " toate bisericile care se află sub stăpânirea Serenității Sale vor fi sub jurisdicția și dispunerea arhiepiscopului din Țirgoviste, conform dispozițiilor dreptului bisericesc și cinurilor din acea țară, și își vor putea primi veniturile obișnuite și comune ". (Hurm. III, p. 212 și 474). Prin aceasta se pune o bază stabilă mitropoliei din Alba-Iulia, unde Sigismund a permis ca în deal, lângă cetate, Mihai să zidească pe cheltuiala lui o mănăstire cu biserică, pe care a înzestrat-o cu venituri. Voievodul ținea aici un slujbaş al său, care îi trimetea veniturile în Țara Românească. (Hurm. IV, p. 287). După biruința de la Selimbăr din 26 octombrie 1599, în aceeași mănăstire se așează vlădica Ioan de Prislop.

Iezuiții sînt expulzați în 20 decembrie 1588, pentru ca în 14 mai 1595 să fie readuși la Alba-Iulia, iar pe urma lor să se stabilească aici și episcopul catolic Dimitrie Náprágy. În 1 ianuarie 1597, alături de principele Sigismund Bathory, episcopul are prezent la sf. liturghie și pe Mihai Viteazu, care venise la Alba-Iulia să-l îndemne pe govâielnicul principe a continua lupta contra turcilor. După ce Sigismund părăsește scaunul, Mihai se vede silit ca, din necesitate și împotriva voinței sale, să lupte cu urmașul acestuia, cardinalul Andrei Bathory, care ducea tratative cu turcii pentru închinarea țării și trimetea invitații lui Mihai ca să-și părăsească țara deoarece nu-l mai rabdă turcii. După ce cardinalul cade din cauza nesocotinței sale și prin dreptatea divină, cum se exprimă o mărturie contemporană, în 1 noiembrie 1599 episcopul predă cheile cetății biruitoarelor voievod, care îl așează în scaun și-l face cancelarul său. (Hurm. III, p. 359 -360 și 426).

Cardinalul Malaspina, nuntiu apostolic în Transilvania, scrie în 14 noiembrie 1599 secretarului papal, card. San Giorgio : "Voievodul a arătat destulă înclinare spre religia catolică și aversiune față de eretici, întrebînd chiar ce-ar trebui de făcut ca să dispară din țară această sămînță blestemată". (Hurm. III, p. 515)

În timpul scurtei sale guvernări în Transilvania, voievodul a luat sub protecția sa pe iezuiți și universitatea lor din Cluj, iar față de biserica catolică a avut totdeauna o atitudine binevoitoare.

./.

- 15 -

Totuși după căderea eroului, episcopul Náprágy, într-o scrisoare din ianuarie 1602 adresată împăratului Rudolf, se exprimă față de minștirea de la Alba-Iulia în termenii următori: "Fie principele, fie guvernatorul, fie oricare episcop care stă la Alba-Iulia, nu se cuvine să aibă lângă fereastra palatului o biserică schismatică, în care cei ce sînt răsvrătiți împotriva Bisericii Romane și împotriva bisericii catedrale lângă care este minștirea să cînte biruință" și cere să nu fie lăsată pe seama românilor. (Hurm. IV, p. 285).

În 25 martie 1610 iezuiții sînt din nou îndepărtați din Transilvania și odată cu ei și episcopul Náprágy. (F.R.T.V., p. 268). Calvinismul intolerant atît față de catolicism cît și față de ortodoxie, pentru a-i atrage pe români crează următoarele avantaje celor ce vor îmbrățișa religia calvină:

- Scutește poporul de dări și în special clerul pe care îl înobilează;

- admite pe tinerii români în școlile lor și pe lângă școlile maghiare se crează chiar secții române, dependente de acestea;

- se tipăresc în limba română cărți de doctrină calvină, iar ierarhia română se subordonează întru totul superintendentului maghiar.

În 1627 vîlădica Dosoftei este scos din scaun de principele calvin Gabriel Bethlen și înlocuit cu Gheorghe Ghenadie de Brad, care a fost nevoit să accepte din partea superintendentului Ioan Dojka cinci condiții, între care era și afirmarea de "superintendentul ortodox al bisericii maghiare", adică a celui calvin. (I. Lupas, Doc. Ist. Transilvane, vol. I. Cluj, 1940, pag. 198, 211-212).

Principele Gheorghe Rakoczi și superintendentul Ștefan Geleji găsesec de cuvîntă că aceste condiții sînt prea puține și prea slabe și de aceea le completează la 24, impunînd ritualul calvin în limba română, cu predici, rugăciuni și cîntări folosite de comunitățile românești din Caransebeș și Lugoj, care odinioară au trecut de la ritual ortodox la cel romano-catolic și mai nou la cel calvin. (Lupas, op. cit. p. 206-209). Meletie, fostul egumen de la Govora, se arăta dispus să le accepte, dar la intervenția domnitorului moldovean Vasile Lupu, cei doi stăpîni peste națiunea și biserica română, sub oarecare condiții, fără să știm care anume, sînt nevoiți să-l accepte pe Ilie Iorest (Lupas, op. cit. p. 212-213), care apoi în urma intervenției stăpînirii și cu concursul preoților calvinizați este scos din scaun și aruncat în închisoare, de unde scapă după nouă luni contra unei sume de o mie de galbeni. (Meteg, I. B. R. Tr. I, p. 198-200).

./.

- 16 -

În 10 octombrie 1643, principele confirmă pe Simion Stefan, după acceptarea celor 15 condiții reformulate de Celeji în spiritul calvinismului reformat și cu totul potrivnice tradiției românești, făcînd din biserica strămoșească o caricatură româno-calvină, iar din vîldică un vicar al superintendentului calvin. (Meteg, op. cit. p. 201-202 și vol. II. p. 30-31).

Titlul pompos pe care Simion Stefan și-l dă în prefața Noului Testament tipărit la Belgrad în 1648 de 2 arhiepiscop și mitropolit scaunului Belgradului și a Vadului și a Maramureșului și a toată țara Ardealului " era numai pe hîrtie, cîci în bisericile din Alina, Orăștie, Hăteș, Hunedoara, Ilia, Criș și Tara Păgărașului nu exercita jurisdicția îngăduită de superintendent, iar Crișana și Maramureșul nici nu figurează în decretul de numire. Ca să scape de această situație umilitoare, Simion Stefan nutrește gîndul unirii cu Roma. Din scrisoarea trimisă de arhiepiscopul primat al Ungariei, Gheorghe Lippay, în 19 iulie 1652, aflăm că vîldica Simion Stefan, cu ocazia hirotonirii episcopului Partenie al Muncaciului care i-a mărturisit că este unit cu Biserica Romei, l-a aprobat și oftînd a declarat : "Oh! măcar de mi-ar fi îngăduit și mie să mărturisesc această unire " . (Nilles, Symbolae, p. 161, vezi și 839). Timpul nu era încă sosit pentru aceasta, dar se apropia.

Urmașul său, mitropolitul Sava Brancovici, are o păstorie extrem de zbuciumată din cauza deselor schimbări politice și a acțiunii crescînde de calvinizare.

După călătoria sa în Rusia, superintendentul Petru Kovászai, în 20 februarie 1669, la cele 15 condiții primite de Simion Stefan și de Sava mai adaugă altele 4, între care ultima prevede ca "vîldica român să atîrne de superintendentul calvin în toate afacerile privitoare la numirea, înlăturarea și disciplinarea preoților și a protopopilor, în judecarea cauzelor mai grele, în convocarea și ținerea sinoadelor, și după terminarea sinodului hotărîrile trebuiau revizuite de superintendentul calvin ". (Meteg, op. cit. I, p. 284).

În iunie 1680 mitropolitul este depus de un sinod compus din protopopi oportuniști și conformiști, care în frunte cu reprezentantul principelui Mihail Apeffi și al superintendentului calvin Mihail Toffi, îl condamnă pentru abuzuri administrative și viață imorală și îl predau puterii civile care îl întemnițează. La intervenția lui Serban Vodă a fost eliberat. (Meteg, op. cit. p. 284).

Cele 19 condiții apăsătoare și umilitoare au fost acceptate de toți urmașii lui Sava Brancovici : Iosif Budai (1680-1681), Ioasaf (1682-1683), Sava din Veștem (1684-1685, Varlam (1685-1692) și

./.

-17-

Teofil (1692- 1697.

TEOFIL este ultimul vlădică român din Transilvania care fusese nevoit să recunoască de superior al său pe "episcopul reformat maghiar și român al Ardealului", Stefan Veszprémi, căci situația politică a calvinismului dominant se schimbă prin trecerea principatului de sub suzeranitatea turcească sub stăpânirea imperială austriacă, deschizându-se din nou calea pentru restaurarea catolicismului prin misionarismul călugărilor iezuiți. Aceștia au reluat cele patru puncte dezbătute în conciliul de la Florența și le-au propus bisericilor ortodoxe particulare drept bază pentru unirea cu Roma, începând cu unirea rutenilor din 1595. Episcopia ruteană de la Muncaci era în comuniune cu Roma din anul 1640, iar Iosif Camillis, vicar apostolic de Muncaci, ca episcop al Maramureșului ținea sinod în biserica Sf. Nicolae din Satul Mare în 3 mai 1690, iar în 27 august același an scria Congregației de Propaganda Fide din Roma: "Aceste locuri sînt pline de calvini și luterani care nu pot suferi să vadă începută unirea rutenilor și românilor cu Biserica Romană. (Nilles, op.cit. p.860-865 și Armean N., S.Congr.de Pr.F. et Ec.Romana unita, sec.XVIII, Roma 1941, p.6).

Sub vicarul apostolic Oxendius Verzireski, în 1686 începuse ră unirea cu Roma și Armenii din Transilvania (Nilles, op.cit. p.918-924). Români nu puteau rămîne în afara curentului general ce se creștea.

Capitularea mitropoliților români în fața superintendentului calvin, care intervenea în mod brutal în afacerile bisericii române și încerca pe toate căile și cu toate mijloacele calvinizarea, nu mai putea dăinui în împrejurările schimbate.

Unirea încheiată odinioară la Florența de mitropolitul Damian și protopopul Constantin și care nu a fost nicicînd denunțată de Români, era singura cale de ieșire din impas.

Pentru a putea deschide românilor ușa spre unire cu Roma, în 23 august 1692 iezuiții obțin de la împăratul Leopold un decret în baza căruia "credincioșii de rit grec, care se unesc cu catolicii se bucură de aceleași drepturi și privilegii de care se bucură lăcașurile de cult, persoanele și proprietățile credincioșilor de rit latin, după normele dreptului canonic și ale decretelor date de principii locali. (Nilles, op.cit., p.165).

În aprilie 1696 comanda trupelor imperiale din Transilvania este încredințată generalului Rabutin de Bussy, care odinioară fusese fițer în armata franceză și care ținea pe lingă el preoți militari dintre iezuiți. În climatul favorabil politic, social și religios

./.

-18-

creat acum în Transilvania, pentru a scăpa poporul și biserica de calvinizare și pentru a salva legea străbună, mitropolitul Teofil - la îndemnul călugărului Pavel Ladislau Baranyi, superiorul casei iezuiților și parohul din Alba-Iulia, - în februarie 1697 analizează în sinod situația bisericii române dependentă de calvină precum și lungul și de prigoane la care a fost supusă. Sinodul hotărăște unirea cu Roma, în schimbul celor patru puncte florentine privind asigurarea păstrării neatinse a ritului, pravilei și a vechiului calendar, pe lângă toate drepturile, privilegiile, scutirile și imunitățile de care se bucură și clerul romano-catolic. Mireni uniți cu biserica romană să nu mai fie socotiți tolerați ci recunoscuți ca fii ai patriei și să fie promovați în oficii, iar tineretul să fie primit în școlile catolice fără discriminare națională sau religioasă. (Nilles, op.cit., p.163-169). Pe bună dreptate academicianul David Prodan observă că revendicările formulate indică totodată și o conștiință politică și existența unui element capabil să tragă consecințele politice ale unui asemenea act. (Ist. Rom. III, p.239-240). Tinem să adăugăm că latura religioasă este limpede precizată de mitropolitul Teofil întrunit cu întreg clerul în mare sobor, când toți mărturisesc ca odinioară Ignatie al Ungro-Vlahiei: "Cu o inimă am așezat ca să ne întorcăm în sinul Sfintei Maicei Besearici Romano-Catolicești și arăși să ne unim cu ea". (Nilles, op.cit. p.169-170) și Cipariu, Acte și frag. Blaj, 1885, p.80).

În 21 martie 1697 manifestul de unire a fost trimis cardinalului Colonic, care îl înaintează la Viena și de acolo la Roma. În 10 iunie, un sinod format din 12 protopopi care lipsiseră în februarie, "pentru o mai mare întărire și confirmare" își exprimă și ei adevărul față de unire, cerind întărirea ei din partea împăratului. (Nilles, op.cit., p.171).

Printr-o rezoluție privitoare la unitatea românilor, din 4 iunie 1697, Congregația de Propaganda Fide comunică nunțiatului din Viena ca mitropolitul Teofil să facă mărturisirea de credință catolică după formula stabilită de papa Urban al VIII-lea (1623-1644) pentru orientalii ce se întorc la catolicism. (Dr. I. Bălan, Primul sinod al unirii cu Roma, Lugoj, 1947, p.13).

În vremea aceea nici curia romană și cu atât mai puțin cancelaria primatului Ungariei și teologii de la Viena nu aveau vederile largi ale iezuiților care se mulțumeau cu cele patru puncte florentine și acelea fără gravitatea de care se face caz, "se părea că ne decebim", spun documentele.

Vlădica Teofil dispare neprevăzut și neașteptat în luna iulie 1697 și în locul lui este ales ATANASIE ANGHEL din Ciugud, care hi-

-19-

rotonit conform tradiției la București în 22 februarie 1698, primește o instrucție din 22 articole semnată de patriarhul Dositei al Ierusalimului și de mitropolitul Teodosie al Ungro-Vlahiei, în care i se poruncește printre altele : " Slujba de toate zilele să te nevești cu deasinsul să se citească toată pe limba slovenească sau elinească, iar nu rumânește sau în alt chip. (Cipariu, op.cit., p.243-244).

Intors acasă, vlădica Atanasie avea de ales între situația creată de calvini prin dependența bisericii străbune de superintendent sau drumul cel nou al înaintașului său Teofil - acceptarea unirii cu Roma.

Curtea din Viena dă un decret în 14 aprilie 1698, prin care lasă românilor calea deschisă - spre unirea cu perspectivele ei de viitor sau rămânerea pe mai departe în atîrnarea de calvini. (Nilles, op.cit., p.195). Guvernul Transilvaniei format în majoritate de calvini urmărea aceasta din urmă, pe cînd generalul Rabutin, iezuitul și curtea din Viena interesați în cea dintîi pe care o voiau și românii

În 7 octombrie 1698, Atanasie și cei 38 de proropopi adunați în sinod hotărăsc din nou unirea cu Roma cu condiția ca "pe noi și rămășițele noastre din obiceiul bisericii noastre a răsăritului să nu ne clătească ", în treburile bisericești o putere din afară "nici într-un fel de lucr u nimeni să nu se amestece, ci să se știe ca și pînă acum ", iar "vlădica nostru Atanasie să ne fie cap și nimeni să nu-l hărțuiească ". (Lupag, op.cit. , p.203 -207).

În textul latin, în cazul cînd cartea de mărturie provine de la el sau în versiunea latină a cărții de mărturie, în cazul cînd s-a făcut după aceasta , s-au precizat cele patru puncte "în care păream a ne fi deosebit pînă acum ". În schimb se omite post-scriptum-ul privitor la păstrarea ritului . (Nilles, op.cit., p.205-209).

În ciuda afirmațiilor contrare ale istoriografilor ultraconfesionalisti , aceste documente în diversitatea lor sînt cea mai bună dovadă a autenticității lor. Citind literatura care încearcă să prezinte documentele unirii drept o falsificare iezuită, vrînd nevrînd faci legătura cu scrierile privitoare la autenticitatea Noului Testament. După cum, în ciuda ~~celelalte~~ ~~scrierilor~~ afirmate de critica raționalistă , creștinismul rămîne o realitate în viața omenirii, tot așa și biserica unită rămîne o realitate în viața națiunii române.

Guvernul Transilvaniei acuza pe iezuiți că ei sînt fărîngătorii unirii, pe cînd clerul și poporul român nu o dorește. Dieta întrunită la Alba-Iulia în 26 noiembrie 1698 refuză delegația trimisă cu actul

./.

-20-

unirii și prin organele administrative ordonă o cercetare cu privire la aceasta. Poporul și clerul se declară de aceeași lege cu vlădica, legea străbună pe care nu o părăsește. Protopolul Mihai din Călata se declară alături de preoții români unde vor fi "recipiați", dar e gata mai degrabă să moară decât să-și schimbe religia și totodată mărturisește că face rugăciuni pentru papa de la Roma. În ținutul Hațegului 10 preoți împreună cu nobilimea trecută la reformați se declară supuși calvinilor. (Dragomir S. Ist. desp. rel. rom. Sibiu, 1920, p. 19).

DIPLOMA IMPARATIASCA din 16 februarie 1699 legalizează unirea, dar pentru a fi operantă trebuie publicată în dieta țării și apoi aplicată de guvern. Într-un sinod din 24 mai 1699, ținut la Alba-Iulia, diploma este comunicată clerului care mulțumește cardinalului Colonic și curții din Viena.

Printr-o remonstrațiune din 14 iulie 1699, elemente acatolice din dietă caută să convingă pe împărat că unirea săvârșită de români nu aduce nici un folos catolicismului și bineînțeles că aduce în schimb folos românilor, pe care dieta îi consideră de popor barbar, plin de superstiții și gata la fapte rele. Nu sînt nici catolici veritabili și nici prieteni și aderenți ai catolicismului ci oameni eliberați de dări și iobăgie, ale căror sarcini trec pe umerii altora, în timp cei ei sînt gata să ducă lupta contra stăpînilor de pămînt. Unirea românilor nu folosește tronului și strică unitatea legată cu jurămînt a națiunilor și confesiunilor din țară. (Iur. M., Fragmente, tom. II, p. 61).

La cererea dietei, în 26 august 1699, curtea din Viena reînnoiește decretul din 14 aprilie 1698, prin care fiecare se putea uni cu una din cele patru religii recunoscute, dar în același timp generalul Rabutin primește instrucțiuni să apere pe românii dornici de unire contra uneltirilor potrivnicilor. În 8 septembrie 1699 dieta este nevoită să asculte publicarea diplomei din 16 februarie și a decretului din 26 august, dar decide să fie publicat în toată țara și decretul din 14 aprilie 1698, iar aceasta cu gîndul ascuns de a încerca noi manevre împotriva unirii. În același zi, Atanasie trimite din sinod un protest contra acuzelor calomnioase că unirea s-a făcut numai din interese și declară răspicat că s-a făcut "numai de dragul credinței celei adevărate, unice și mîntuitoare, spontan, liber și fără vreun respect uman și vrem să o păstrăm". (Nilles, op. cit. p. 240-241).

Dieta numește comisii din cîte patru eclesiastici și patru laici ai celor patru religii recunoscute, care să facă o nouă investigație în țară. Mitropolitul protestează contra hotărîrilor dietei și întărește din nou că nu vrea unire decît cu Biserica Romano-Ca-

./.

-21-

toolică. (Nilles op.cit.,p.241-242).

Indrumat de mitropolit,clerul refuză să se prezinte în fața comisiilor,iar 177 sate din Tara Birsei,Făgăraș,Trei Scaune refuză unirea.(Lupaș,Doc.I,p.381-483). în timp ce restul clerului rămâne statornic unirii. Pusă în fața hotărîrii poporul român pentru uni-re,în 23 noiembrie 1699 dieta roagă pe împărat să nu acorde națiunii române libertate mai mare ca pînă acum căci ar fi spre betjocura,in-tristarea și dauna celor trei națiuni, căci națiunea română nu a fost pînă acum "recipiată " și cu atît mai puțin românii și preoții săi n-au bucurat de libertăți.(Ist.Rom.III,p.241).

Mitropolitul și clerul vor să scape de oblăduirea calvină cu orice preț și luptă pentru unirea cu Roma,asigurînd totodată poporul de păstrarea neștirbită a "dogmelor ce ține și poruncește pravos-lavnica Bisericii a Răsăritului. Constantin Brîncoveanu este numit "Luminătorul credinței pravoslavnice " și "patron adevărat al Sfin-tei Mitropolii de aici din Ardeal " (Chiriaco-Dromion, Alba-Iulia 1699, în B.H.I.,p.372-377).

În 15 iunie 1700 Brîncoveanu dăruiește mitropoliei moșia Meri-gani din Argeș și cu toată propaganda anticatolică desfășurată de patriarhul Bositei,ține legături de prietenie cu iezuiții din Ardeal, celor din Brașov unde deschiseseră școală trimițîndu-le în dar 16 vase de vin și în același timp,prin nepotul său Răduca,ține legături cu universitatea catolică din Padova și Curia Romană.

Guvernul din Transilvania ridică pe contracandidatul lui Ata-nasie,Ioan Tirca,preotul din Botiz unit cu reformații.După îndrumă-rile Vienei,generaui Kabutin sprijină pe mitropolit și clerul unio-nist.

Curtea din Viena este asaltată de denunțuri împotriva mitro-politului.În vederea plecării sale la Viena pentru a-și limpezi si-tuația și a obține întărirea din partea împăratului, acesta intru-nește un nou sinod la Alba-Iulia în 4 septembrie 1700 ,care -pentru a răspunde acuzelor dietei că unirea s-a făcut numai din interese materiale - declară : "Considerînd nestatornicia vieții omenești și nenurirea sufletului, de care trebuie să avem cea mai mare gri-jă înainte de toate, am încheiat liberi și de bună voie, din îndem-nul lui Dumnezeu , unirea cu Biserica Romano-Catolică și de decla-răm prin aceasta comembri ai aceleagi S.Maici Biserici ".(Nilles). Actele sînt semnate de 54 de protopopi ca reprezentanți ai celor 1563 de preoți din protopopiate. Protopopii mai aveau cu sine cîte un jurat,doi preoți comisari și trei bătrîni din fiecare sat.

./.

-22-

Din cele 28 de canoane formulate la dorința mitropolitului, unele reproduc hotărîrea de la București semnată cu ocazia hirotonirii, altele sînt de-a dreptul împotriva ei, cum este canonul 14 care prescrie : "Popii să facă slujba cît vor putea românește - nu erau încă traduse în limba română toate cărțile de ritual -, evanghelia și predica să înțeleagă creștinii". (Nilles, op.cit. p. 246-255).

Atanasie lucra pentru biserica și nația sa, dar încă nu era întărit de stăpînire, iar pentru înlăturarea lui se acționa pe toate căile și prin toate mijloacele. În 6 ianuarie 1701 un sinod extraordinar format din 30 protopopi și 26 preoți declară că-l vor pe Atanasie de vlădică. Acesta pleacă la Viena unde sosește în 5 februarie. Cei interesați să împiedice unirea loveau înainte de toate în persoana lui Atanasie, știind că odată doborît el, cade de la sine și unirea. Informațiile contradictorii și în general potrivnice lui Atanasie l-au pus pe acesta într-o grea situație.

În vederea confirmării unirii, în 19 martie 1701 curtea emite o nouă diplomă, care pe lângă scutirile clerului unit are și un punct important pentru întreaga națiune română, care precizează că mireii și cei săraci (saeculares et plebeae conditiones homines) care se vor uni să fie cuprinși în statul catolic și să fie socotiți între stări (inter status computentur) bucurîndu-se de legile țării și de toate beneficiile ei și să nu mai fie ca pînă acum numai tolerați, ci să fie reasezați în rîndurile celorlalți fii ai patriei. Atanasie a avut rolul său în redactarea acestui articol. (Ist. Rom. III, p. 242).

Diploma prevede școli la Alba-Iulia, Hateg și Făgăraș. Contrar sugestiei iezuiților episcopului i se dă însă un teolog latin, în fața căruia preoțimea va depune mărturisirea de credință după formula papii Urban al VIII-lea, iar în ceea ce privește numirea episcopului, sinodul va propune împăratului trei candidați, dintre care unul va fi numit și apoi confirmat de papă. În loc să depindă direct de Roma, episcopul este supus jurisdicției primatului de Strigonia. Acceptarea teologului și dependența de Strigonia au devenit cu timpul o frînă în calea progresului bisericesc și național. A trebuit să vină desființarea ordinului iezuit ca biserica strămoșească să scape de teolog și să aștepte anul 1853 pentru realizarea dependenței directe de Roma, fapt cerut de papa Inocențiu al III-lea în anul 1204.

De la Roma s-a cerut rehirotonirea episcopului și după sfaturile teologilor din Viena, fără a mai aștepta vreun răspuns, în 24 și

./.

-23-

25 martie Atanasie este rehirotonit, în secret și sub condiția "dacă nu a fost valid hirotonit", fapt care a fost totuși cunoscut atât în Transilvania cât și la București și a stîrnit mare nemulțumire și indignare.

În 20 iulie 1701 cînd Sf. Oficiu din Roma cere nunțiatarii din Viena să trimită întreg dosarul privitor la cererea de rehirotonire a lui Atanasie, faptul era deja împlinit, Refuzul Romei de a admite rehirotonirea lui Atanasie a scutit pe mitropolit de obligația impusă de teologii din Viena de a-și rehirotonii preoții și în consecință a scutit și preoțimea de un act de prisos și de sminteală în același timp.

La 14 iunie, la Alba-Iulia are loc instalarea mitropolitului și publicarea diplomei din 19 martie. Aripile poporului român au fost tăiate brutal de condițiile nefavorabile impuse, care se vor aplica cu toată rigoarea, pe cînd avantajele create vor fi mereu nesocotite.

Publicarea diplomei în dietă s-a făcut prîm mare zgomot, aceas-
ta protestînd doar împotriva numărării preoțimii române între stări,
fără a pomeni măcar de plebe. Stările au încercat să convingă curtea
din Viena să treacă sub tăcere "gafa" politică făcută în favoarea
românilor și prin diploma din 12 decembrie 1701 împăratul revine a-
supra concesiilor din 14 aprilie 1698 și 26 august 1699 care îngădu-
iau românilor unirea cu oricare din religiile recunoscute sau rîni-
nerea în vechea credință, pentru a da posibilitatea din nou calvini-
lor maghiari manevreze împotriva unirii și pentru interesele lor.
(Prodan D., Sup. Lib. V., Buc. 1967, p. 130).

În ciuda restricțiilor impuse de Viena, Atanasie nu renunță la
legăturile cu Tara Românească și la Paștile anului 1702 cere cărți
liturgice de la mitropolitul Teodosie, primind în schimb excomunica-
rea.

Împins de patriarhul Dositei, cere patriarhului ecumenic Cali-
nic - care de altfel îl socotea pe papă de fratele său - ca să-l
excomunic pe Atanasie, ceea ce acesta și face. Teodosie îi comunică
sentința în 3 mai 1702, iar faptul ajungînd la cunoștința card. Co-
lonici, acesta trimite la București o scrisoare plină de injurii "cu
atare înfîțișare de cardinal, care considerată într-un maghiar are
ceva barbar", cum o judecă profesorul M. Papadopol într-o scriso-
are către elevul său Nicolae Babului, fost coleg al stolnicului Can-
tacuzino la Padova. Ce e drept nici Teodosie nu i-a rămas dator,
tratîndu-l pe cardinal de nebun, necrescut, ignorant, în consecință
"o scrisoare teribilă", concludă Papadopol. Întors de la Moscova,
Hrisant Nottara găsește la București o atmosferă încărcată înes-
scrie lui Papadopol că "în Tara Românească se strigă cruciată im-
./.

-24-

potriiva latinilor " și toate acestea numai pentru că Teodosie a scris aceluia vlădică, iar cardinalul i-a scris cu amenințări și insolent, distrugându-se prin aceasta tot ceea ce s-a clădit în decursul anilor cu multă greutate pentru apropierea răsăritenilor de apuseni.

În 3 iulie 1702, patriarhul Dositei al Ierusalimului trimite ardelenilor o scrisoare prin care îi amenință că Atanasie, noul Iuda, e afurisit de Biserica Răsăritului împreună cu toți preoții care îl urmează (I.B.R.II., p.157). Nu s-a oprit aici ci a mers mai departe și în fobia sa anticatolică atacă veșement pe ~~xxx~~ card. Colonic și pe împăratul nemților care a întărit unirea cu edict: "A silit și tiranizat în amintitele provincii pe ortodocși atât clerici cât și laici să urmeze papismul, ori ruperea de Dumnezeu, căci papismul cum s-a zis și altundeva nu este altceva decât ruperea de Dumnezeu cel adevărat și unirea cu papistașii nu este altceva decât unirea vădită cu dracul", scrie el în Tomosul bucuriei tipărit la Rîmnice în 1705. În 16 martie 1705 un sinod prezidat de același patriarh depune pe vlădica Ilarion al Rîmniceului pentru simpatie pentru catolici, iar în locul său este adus Antim Ivireanul. Cu toată fidelitatea sa față de patriarhia ecumenică, marele arhieru, ctitorul limbii noastre liturgice, în august 1716 este lovit de excomunicare mai grea decât mitropolitul Atanasie și moare înecat în râul Mărița din Bulgaria.

Acuzele lui Dositei sînt repetate pînă în zilele noastre și mereu se vorbește de silnicie, violențe, înșelăciuni, promisiuni deșarte, iezuitism, etc, etc.

La toate acestea răspundem întrebînd: De ce Biserica ortodoxă sîrbă din imperiul habsburgic nu a fost trecută cu forța la catolicism ci din contra s-a bucurat de privilegiile zise ilirice pe care le-a îmbiat și românilor ca să-i împiedice de la unire? Și mai mult, dacă Habsburgii au fost atât de interesați de catolicizarea românilor de ce nu au încercat și nu au făcut aceasta cu oltenii (1716 - 1739) și bucovinenii (1775 - 1918) cît timp aceștia au fost sortiți să stea sub stăpînirea lor?

A repeta teze false este ușor, dar aceasta nu scuză de grava răspundere pe cei care trebuie și totuși nu vor să recunoască adevărul.

Românii din Transilvania au făcut și au considerat UNIREA CU ROMA un act al lor liber și conștient, făcut de națiune și în interesul națiunii. II. *Alina* 1706.

Privitor la unirea realizată de Atanasie, mitropolitul de la Blaj Ioan Vancea în cuvîntarea de la deschiderea Sinodului Provinciei din Blaj care a avut loc în 5 mai 1872 spune: "Cea dintîi zi epocală a fost ziua de 5 septembrie 1700, ziua aceea mîreată, ziua sacră

-25-

a mîntuirii ,produsă de Spiritul Sfînt, în care atenţiîi noştri în frunte cu arhiepiscopul şi mitropolitul Atanasie I,primind Sf. Unire cu Sf.Scaun Apostolic al Romei, s-au reîntors în sinul dulcelel mame comune a S.Bisericii Catolice de la care numai vitregia timpurilor i-a ~~întîrziat~~ fost înstrăinat,cu secole mai tîrziu după aşezarea lor în aceste ţinuturi depărtate de vetrele străbune ".(Conciliul Provincial I, ec.II, Blaj 1836,p.XXV -XXVI).

În fruntea hotărîrilor Sinodul Provincial decretează : "Această credinţă primită de străbunii noştri,noi o declarăm a noastră şi vom neclintiţi a petrece într-însa şi cu ajutorul lui Dumnezeu ne vom nîzui într-acolo ca lucrul cel mare al S.Uniri început de străbunii noştri să se consolideze ,să înflorească şi să se continue la toate generaţiile viitoare "(Op.cit.t.I, cap.I, p.7-9).

Mitropolitul Victor Mihaly,în scrisoarea din 13/25 iunie 1900 prin care convoacă al treilea conciliu provincial pentru comemorarea unirii,în legătură cu intrarea romînilor în comuniunea Romei "conservînd nealterate vechile şi apostoliceştile aşezînte ale bisericii răsăritului " ~~secoate~~ sinodul din septembrie 1700 " un eveniment important în istoria bisericii noastre " care a "deşteptat poporul românesc din amorţire la o viaţă nouă ".(Con.Prov.III. Blaj. 1906, p.4).

Sinodul mărturiseşte : "Dîndu-ni-se din darul lui Dumnezeu ferici ta ocaziune de a serba aniversarea de 200 -a de la Unirea bisericii noastre cu Sfînta Maică Biserică Catolică a Romei,Sinodul Provincial reamînteşte cu pietate meritele nepieritoare ale acelor arhieriei,preoţi şi credincioşi, care înainte cu două secole au mărturisit cu mintea,înima şi gura şi după aceea au păstrat şi ne-au dat nouă celor de acum,ca moştenire sacră, credinţa cea adevărată catolică,puritatea şi integritatea ritului şi disciplinei bisericii răsăritene, şi cu zel lăudabil au lucrat pentru validarea drepturilor şi privilegiilor ,care după întornirile bisericii răsăritene şi în sensul decretului Unirii promulgat de Conciliul ecumenic de la Florenţa şi al actelor unirii noastre de la 1698 şi respective 1700 se cuvin bisericii noastre ".(Op.,cit. p.70-72).

Poporul român ca şi conducătorii săi,atît la 170° cît şi după aceea,vedeau în acceptarea comuniunii cu Biserica Romei o necesitate naţională şi creştinescă în acelaşi timp , erau convingşi că pot deveni membrii bisericii catolice ,păstrînd neschimbată credinţa şi disciplina bisericii străbune,dezbrăcate de influenţe străine care încercau să-i altereze universalitatea şi trăind în toată puritatea ei ortodoxia Sfîinţilor Părinţi.

./.

-26 -

Diploma leopoldină din 1701, prin care se confirmă voința poporului român din Transilvania de unire cu Biserica Romei, stă la baza revendicărilor sale politice, naționale, sociale și religioase. Prin unire s-a ajuns la crearea unei culturi naționale, cu răsunări în toate părțile locuite de români.

În ciuda tuturor loviturilor ce s-au dat în decursul vremii unirii și în consecință acțiunii de emancipare sub toate aspectele a națiunii române, ea a rămas totuși în picioare și cu toată lovitură dată în 1948 de cei ce urmăreau interese expansioniste asupra Patriei și Națiunii Române, alături de cei care poate fără să-și dea seama - sub pretextul unității bisericești - au servit interese străine, ea continuă să rămână vie în conștiința celor ce o mărturisesc chiar cu prețul vieții ca și în conștiința celor ce din interese vremelnice și oportunism detestabil, împotriva conștiinței, a convingerilor și a faptelor, se declară mulțumiți cu situația care li s-a creat.

Judecata obiectivă și sănătoasă a Fraților ortodocși și a tuturor celor iubitori de Biserică și de Patrie stăruie pentru **LIBERTATEA BISERICII ROMANE UNITE** și pentru **UNIREA ÎNTEREGULUI POPOR ROMÂN CU ROMA**.

.

IIc. Lucrarea *Ortodoxie eterodoxă* elaborată de P.dr.Silvestru Augustin Prunduș, OSBM în 1973 și revizuită în 1975. Este lucrarea la care se referă canonicul Dr. Cosma Avram în scrisoarea prezentată la Anexa **Ia**. Primul text este cel revizuit, al doilea, cel inițial care conținând elemente autobiografice, îl face mult mai interesant.

ORTODOXIE ETERODOXA

9 feb. Sincron. Pangratie ep. Tauronensis din
Siria. "i-a urmat lui Petru și fiind făcut de acesta
episcop al Tauronensis și aligat a lui Hristos"

M.B. 1976, p. 98 -

"În chip strălucit te-ai împodobit, Învățătorule de
cele sfinte, măsturiind scaunul lui Petru, cel celălalt
mit de Hristos și după care ai și trăit, slăvind pe Hristos
întotdeauna, Fiul lui Dumnezeu cel viu, punând Învățătorule
din - 12. feb. Sf. Iulian episcop. Antiochiei - canon. civil.
H, trap 2. M.B. 1976, pp. 131 -

ORTODOXIE ETERODOXA

În calendarul "INDRUMATOR BISERICESC PE ANUL COMUN DE LA HRISTOS 1975", Sibiu, p. 39-46, un articol intitulat "APOSTOLIE ȘI EPISCOPAT", semnat de I.P.S.B Dr. Nicolae Corneanu, mitrop. Banatului, susține că, între calitatea de apostol și cea de episcop "există suficiente deosebiri, Apostolii nefiind nici-o dată identici cu episcopii. Dacă astfel se prezintă lucrurile pentru oricine încearcă să deslușească începuturile creștinismului, nu tot așa au fost ele tilcuite de anumiți teologi apuseni de-a lungul vremii, aceia bunăoară care au făcut din Sf. Apostol Petru primul episcop al Romei și din episcopii Romei urmașii direcți ai sf. Apostol Petru s-au simțit obligați să afirme că Apostolii, ori cel puțin unii dintre ei, au îndeplinit și funcțiunea episcopală".

"Teoria despre episcopatul Sf. Apostol Petru - și pe lângă el și Sf. Apostoli Ioan și Iacob - constituie unul din temelurile altei teorii cunoscută sub numele de "primat papal", adică întărirea episcopului Romei față de toți ceilalți episcopi, decurgând ea însăși din pretenția supremației a Sf. Apostol Petru asupra celorlalți Sf. Apostoli, inclusiv Sf. Pavel, asimilat și el Apostolilor" (p. 39).

După însirarea argumentelor urmează o primă concluzie: "Din cele arătate rezultă că nici un Sfânt Apostol n-a îndeplinit funcțiunea de episcop. Cumulul dintre apostolie și episcopat nu se potrivește concepției autentice creștine, el constituind o incompatibilitate și, lucru mai grav încă, o încălcare flagrantă a înălțatei voinței Domnului" (p. 45).

După alte reflexii, o ultimă concluzie: "fără motive, și nu le-am însirat pe toate, care ne obligă să refuzăm teoria episcopatului vreunuia dintre Apostoli și cu atât mai mult a ideii de primat, aceasta contrazicând atât duhul Evangheliei cât și realității istorice" (p. 46).

Sintem cuprinși de nedumerire și mirare, ~~atunci~~ ^{atunci} ~~atunci~~ ^{atunci} și credincioși, când citim astfel de studii sau ascultăm atare predici, axate pe idei în "flagrantă" contradicție cu ~~textele din cărțile~~ ^{textele din cărțile} liturgice. Examinarea atentă a nenumăratelor texte ne duce apoi la o totală neîncredere în ortodoxia celor propovăduite de ierarhii Bisericii.

În opt aprilie Biserica Ortodoxă face "pomenirea Prea Cuviosului nostru Celestin, papa al Romei" (422-432). Despre el citim

in Bizanț: "Acesta, zicând și făcând toate pentru Tradițiile Apostolești și Părintești a caterisit pe răducredinciosul Nestorie, mustrându-l prin epistolă și lepădând hulele lui cele urâte împotriva lui Dumnezeu, și făcându-se împreună lucrător cu Fericitul Chiril, la caterisirea aceluia și multe alte isprăvi lucrînd, vrednice de cuvînt și de pomenire, s-a ridicat cu pace din cele de aici". (Mineiu, 1967, p. 67). Între acestea vrednice de amintit un loc deosebit îl ocupă îndrumarea pe care o dă episcopilor din Illyrie, pe care îi obligă să asculte de Rufus, arhiepiscopul Tesaloniceului, dată de tatăl său, înădărinat cu supravegherea apostolică a provinciei. Între altele desprindem: "Noi în chip deosebit sîntem obligați să purtăm grije de toți. Această datorie de a ne ocupa de toți ne-a încredințat-o Hristos prin Sf. Apostol Petru, cînd lăsa într-acele ca să deschidă și să închidă, cum de alt fel se citește că și între Apostolii Săi nu era niciunul inferior, ci era cel dintîi" (P.L. 50,428).

Într-o altă epistolă către episcopii din Galia scrie: "Eu
privim așadar Tainele care se săvîrșesc prin rugăciunile pro-
testi, care au fost rînduite de Apostoli și care la noi se impli-
ment în toată lumea și în toată Biserica ^{Catolică - Mit leges ne} Universală, cum adică
^{denum. las statul supplicandi} ~~leges după care ne rugăm~~ statornicește ~~leges~~ celor pe care tre-
buie să le credem" (P.L., 50, 535).

Cultul divin și slujbele bisericești exprimă credința . Intre cele propovăduite de pe amvon sau publicate în cărți și reviste și între cele cuprinse în cărțile de cult trebuie să fie deplină concordanță, căci altfel nepotrivirea dă naștere la sminteală și-i duce pe credincioși la indiferențism, sectarism sau necredință. Aceasta disonanță a fost încă de mult sesizată și s-a început o acțiunea de a pune în concordanță tradiția liturgică cu doctrina amvonelor și a cărților și revistelor de teologie. Aceasta muncă pornită cu mare îndrăzneală se află încă în fază inițială și ea ar trebui dusă până la capăt cu aceeași îndrăzneală cu care a fost începută.

Episcopul Melhisedec în cartea sa: "Papismul și starea actuală a Bisericii Ortodoxe din Regatul României", București, 1887, ca o reacție la prozelitismul catolic, a pornit o campanie, pe urma căreia în Molitfelnicul editat de Sf. Sinod în 1888 au fost modificate rugăciunile de dezlegare la mort. În loc de: "Cela ce ai dat această putere Verhovnicului Petru și celorlalți Apostoli ai Tăi", și: "Care pe Verhovnicul Ucenicilor și Apostolilor Tăi, Petru, ai zidit Biserica Ta și i-ai dat lui cheile împărăției cerurilor", s-a citit în Molitfelnicile anterioare s-a introdus schimbarea: "Cela ce ai dat această putere Sfinților Tăi Ucenici

și Apostoli cheile împărăției cerurilor și de a' lega și deslega păcatele oamenilor". Această modificare este în disonanță cu Sf. Scriptură, după care cheile împărăției cerurilor s-au promis lui Petru înainte de înviere.

Rămân neînțeles faptul de ce în ediția următoare a Molitvei-cului din 1896, tipărită ca și precedenta cu binecuvântarea Sclului mitropolit Iosif Gheorghian se revine la forma veche nemodificată. Problema revizuirii acestor texte a fost dezbătută abea în ședința Sf. Sinod din 15 oct. 1913, hotărându-se modificările, fără să se țină seama că odată cu acestea trebuiau modificate o sumedenie de alte texte.

Mitropolitul primat Genon protestează împotriva revizuirii: "Cu toții știm că Sf. Ap. Petru este numit verhovnic chiar de însuși Mântuitorul Hristos, care după întreita mărturisire i-a încredințat cheile împărăției cerurilor și l-a declarat de piatră pe care va zidi Biserica Sa și altele; potrivit acestei învățături evanghelice, Sf. Ap. Petru, încă din vechimea cea mai îndepărtată, este numit prin toate cărțile bisericești cu numele de verhovnic, după cum se vede aceasta și din frumoasele stihuri care se cântă la slujba lui, pretutindenea fiind numit verhovnicul și căpetenia Apostolilor, ceea ce nimeni nu ar putea schimba. Așa încît trebuie bine să luăm seama ca nu cumva din zel greșit să rupem cu tradiția Bisericii Ortodoxe, luînd aminte ca nu din grăbiri prea mari ale cuiva să se strecoare greșeli neiertate" (Ședințele Sf. Sinod din sesiunea de toamnă a anului 1913, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1914, p. 27).

Cu tot protestul ediția intitulată "Evhologiu bogat", București 1920, p. 183 și 184, cele două rugăciuni de dezlegare la mort au fost modificate, după ediția din 1888, și astfel se reproduce pînă în zilele noastre.

Sf. Sinod însă n-a fost consecvent cu eliminarea "greșelilor de dogmă cu privire la primatul lui Petru" (l. c. p. 19), căci a lăsat neschimbat textul rugăciunii de la Sf. Maslu, după Evangelia VI-a, unde citim: "Pe Petru Verhovnicul și Apostolul Tău, care s-a lepădat de Tine de trei ori, prin pocăință l-ai primit și l-ai cuprins și i-ai ~~să~~ făgăduit lui zicînd: Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui pe dînsa, și-ți voi da ție cheile împărăției cerurilor (Evhologiu, 1920, p. 138-139). Modificarea se face abea în ediția din 1943, tipărită cu aprobarea Sf. Sinod și cu binecuvîntarea Prea Fer. Patriarh Iustinian, în care în locul textului vechi citim: "O! Tu ești Dumnezeuul nostru, Care prin Sfinții Tăi Apostoli ne-ai porucit nouă zicînd: Oricîte veți lega pe pămînt

...vor fi legate și în ceruri și ori cîte veți dezlega pe pămînt
 vor fi dezlegate și în ceruri. Si iarăși: cărora veți ierta păcatele
 se vor ierta lor și cărora le veți ține, ținute vor fi" (Molitfelnic,
 1965, p. 131-132). *Molitfelnicul*

Aceeași ediție din 1920 la "Rînduila cum se cuvine să primim pe
 schismaticii, adică pe papistașii, care vin la dreptmăritoarea cre-
 dință", a făcut o modificare doar pe jumătate față de edițiile an-
 terioare, lăsînd mențiunea: "Cela ce vorhonicului tău, ~~Răzax~~ Aposto-
 lului Petru și celorlalți Apostoli ai Tăi, cu darul Tău, ~~le~~ voit
 a li se da puterea" (p. 517). Așteptăm să vedem modificarea care
 probabil se va face cu ocazia tipăririi, anunțată la sfîrșitul ed.
 din 1965, a extrasului din "Rînduiala slujbelor pentru primirea la
 Ortodoxie a celor de alte credințe".

O modificare în sensul celor amintite întîlnim în cartea litur-
 gică: "Octoih Mic, Sibiu, 1970, a cărui retipărire a fost înscuvin-
 țată de Sf. Sinod, în frunte cu Prea ~~er.~~ Păr. Patriarh Iustinian
 (tomei nr. 7524 din 29 oct. 1959), iar la revizuire "a lucrat o
 comisie sub directa îndrumare și purtare de grijă a Înalt Prea Sf.
 Dr. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului (vezi postfața). În
 această ediție luminînda a li-a sună așa: "După dumnezeiasca seulare
 de trei ori pe Petru întrebîndu-l: Iubești-Mă? Domnul i-a adus a-
 minte de lepădarea cea întreită și iarăși la așezat între ucenicii
 săi". În stihira Evangheliei a li-a citim: "Arătîndu-te pe Tine uce-
 nicilor Tăi, Mîntuitorule, după înviere, lui Simon i-ai dat iarăși
 păsterea oilor, spre răsplătirea dragostei, adică purtarea de grijă
 de a le păstori pe dîsele. Pentru aceasta iertîndu-i căderea din
 vremea patimilor ai zis: De mă iubești Petre păstorește mielușei
 mei" (p. 257).

Iată lucru cu totul paradoxal! În "Octavasier sau Octoih Mic",
 tipărit cu aprobarea Sfîntului Sinod și cu binecuvîntarea Prea F.
 Păr. ~~Patriarh~~ Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, ed.
 a 10-a, București, 1970, p. 282, se păstrează forma anterioară.
 Ba și mai mult în editura Episcopiei Aradului, deci într-o eparhie
 supusă jurisdicțiunii I.P.S.S. Dr. N. Corneanu, fără indicarea anu-
 lui, dar după Octoih, se tipărește "Antologhion sau carte de rugă-
 ciuni", în care atît luminînda sau svetilna cît și stihira evanghe-
 liei au fost păstrate așa cum ele au fost alcătuite de Leon cel în-
 țelept, împăratul (886-911) și de fiul său Constantin (912-959):
 "Domnul l-a pus peste oile sale mai mare păstor" și "i-ai dat păste-
 rea oilor spre răsplătirea dragostei, adică purtarea de grijă de a
 le păstori pe dîsele" (p. 71). Nu se amintește nimic de lepădare,
 căderea din vremea patimilor și așezare între ucenici, ci este numit
 mai mare păstor. Această schimbare și joc cu textele liturgice, în-

cursă mult pe cîntăreții din cele două strane și produce sminteală în sufletele credincioșilor care le consideră texte sacre ca și Sfînta scriptură. Au rămas încă nenumărate alte texte nemodificate, care dacă se vor modifica după necertodoxia ierarhilor și teologilor plini de aversiune față de tezele romano-catolice, mi se pare, ca să folosească însăși expresia I.P.S.S. Dr. N. Corneanu, că ele vor constitui "o incompatibilitate și, lucru mai grav încă, o încălcare flagrantă a însăși voinței Domnului", manifestată în chip vădit în Tradiția Bisericii Ortodoxe, cuprinsă în cărțile liturgice și patristice. Dacă ideea de primat al Sf. Ap. Petru, așa cum se spune în studiul amintit, contrazice duhului Evangheliei și realității istorice, care de ee Sf. Părinți, iconografii și melozii și întreagă Biserica Ortodoxă, pînă la generalizarea și adîncirea schismei de la 1054, conform principiului: LEGEA RUGĂCIUNII STATORNICESTE LEGEA CREDINȚEI, a păstrat ideea de înfîlțate a Sf. Ap. Petru. Negreșit între predica și cateheza clerului din Biserică ~~șirax~~ făcută poporului credincios și plîntărea Bisericii în rugăciune trebuie să fie deplină armonie. Modificarea rugăciunilor trebuie făcută peste tot dar în sens invers cum a precizat ^{Sf.} Celestin și cum au făcut Bisericiile Protestante și Neoprotestante: Legea credinței statornicește legea rugăciunilor. În aceste Biserici este armonie deplină între cele ale credinței și cele ale rugăciunii în adunarea credincioșilor sau în particular. Bineînțeles dacă se va duce pînă la capăt lucrarea de armonizare atunci nu se va putea spune despre noi ce a spus Biserica Ortodoxă, prin condeiful lui Mămon Metafrast, pomenit la 9 noiembrie ca sfînt (Mineiu, București, 1971, p. 123), care pe vremea lui Leon Filozoful (886-911) a scris viețile Sfîntilor, despre Sf. Celestin: "zicînd și făcînd toate pentru tradițiile apostolești și părintești".

Iată ~~aste~~ ^{cele} texte ^{care} despre "primatul" lui Petru în Colegiul Aposto-
lilor.

In 16 ianuarie, CINSTIREA LANTULUI Sf. AP. PETRU, stihira de la Slavă... a lui Vizantie la Vecernie citim: "Astăzi temeiul Bisericii Petru, piatra credinței ne pune nouă înainte cinstitul lanț spre sufletească întărire" (N., 1954, p.269).

La stihocavnă stihirea a II-a: "Lanțul tău, o verhovnice strălucеște pururea (p. 270). Slavă... "Petru, piatra credinței, punînd înaintea noastră cînstitul său lanț... " (p. 270).

La utrenișe can.I, cînt.I, trop. 1: Pe piatra dumnezeieștii tale
mărturisiri sprijinindu-ne, întîlîstătorule pre scaun..." 6p.271).
Trop. 3: "De trei ori tăgăduind pe Domnul, ca pe un simplu om în-
aintea ucigătorilor de Dumnezeu, întru nimic nu ai greșit de la teo-
logia ta cea de mai înainte, Petre" (p. 271).

Can. II, cînt. I, trop, 1: "...Apostole ⁿîti pe scaun șeză-

torule...." (p.271). Cînt. III-a, trop. 2: "Legile lui Hristos le-ai întărit și pe cei fărădelege i-ai învățat legea cea bună, ca verhovnic al Apostolilor și ca un temel neclătit al dogmelor" (p. 273). Ed. din 1926 are "mai mare al Apostolilor" (p. 255). După cînt. a III-a condac: "Piatra Hristos pe piatra credinței, pe înțitul șezător pe scaunul lor, îl preaslăvește luminat" (p. 273). Sedealna, Slavă... "Ca pe un mai mare al înțelepților Apostoli și ca pe un purtător al cheilor împărăției cerurilor te lăudăm pe tine cu credință Apostole Petre" (p. 274). Ed. din 1926 are: "descuietor al împărăției cerurilor" (p. 256). Can. I, cînt. 8-a, trop. 4: "Pre acela pe care învățătorul tău i-a îndreptățit, cu mijlocirea ta cea înfricoșată, Petre Apostole, să fie mai mari peste noi ortodocșii, păzește-i cu puternică dreapta ta prea slăvite" (p. 276). După cînt. a VI-a condac: "Pe verhovnicul și cel mai dintîi dintre Apostoli, pe dumnezeescul ucenic al adevărului, pe marele Petru să-l lăudăm" (p. 277). Ed. din 1926 are "pe cel mai mare și mai întîi decît Apostoli" (p. 259). Can. I, cînt. a 8-a, trop. 1: "Legătorule, păștorule și învățătorule al turmelor lui Hristos, Petre prea slăvite" (p. 280). Cînt. a 9-a, trop. Treimii: "Treime întocmai cinstită, cu rugăciunile lui Petru, Verhovnicul Apostolilor tăi, binecredincioșilor creștini ajută-le în războiul întodeauna" (p. 282). Can. II, cînt. 9-a, trop. 2: "Ca un dumnezeiesc descuietor al împărăției, deschide înțirile acesteia celor ce te cinstesc pe tine cu credință pe pămînt" (p. 282). Exapostilaria (Svetilna): "Hristos însuși te-a mărturisit mai înainte pe tine fericit și te-a numit cu un nume plin de înțeles, Petru, ca pe o piatră tare și temel al Bisericii" (p.283). Ed. din 1926 are "După mutarea numelui te-a chemat Petru ca pe o piatră tare... ." (p. 264). Altă exapostilare: "... Prea fericite Petre mai marele Apostolilor" (p. 283). La laude, stihira I-a: "Cinstind ostenelele propovăduirii tale vrednicule de toată lauda, Verhovnice" (p. 283). Ed. din 1926 are: "corifeule" (p. 264).

În 11 iunie, ~~SPINȚII~~ POMENIREA SFINTULUI APOSTOL VARTOLOMEI SI VARNAVA. Soborul se face "în cinstita biserică a Sfîntului și Verhovnicului Apostol Petru, ce se află aproape de prea sfînta și marea biserică" (M. 1927, p. 111). Edi din 1972 p. 95 omite cuvîntul "verhovnic".

În 29 iunie, SFINTII APOSTOLI PETRU SI PAVEL. La vecernia cea mică, Slavă.... "Petre vîrfule al slăviților Apostoli și piatra credinței ..." (M. 1972, p. 258). La vecernia cea mare stihira I-a: "Cu ce cununi de laudă vom încununa pe Petru și pe Pavel... pe unul ca pe o căpetenie între ceilalți Apostoli, iar pe acela ca pe cel mai mult decît alții s-a estenit" (p. 260). Slavă... a lui Ioan Monahul (Sf. Ioan Damascinul): "Cu întrebarea cea de

trei ori, aceasta: Petre Mă iubesti? Lepădarea cea de trei ori Hristos a îndreptat-o ... pentru aceea către dînsul Mîntuitorul a zis: **paște oile mele, paște alegerea mea, paște mieșușii mei**" (p. 286). În citatul Octoih Mic de la Sibiu, 1970, stihira a fost modificată astfel: "Iar Mîntuitorul a zis către dînsul, socotindu-l iarăși între Apostoli: **Paște oile mele...**" (p. 186). La litie stihira a II-a a lui Arsenie: "... O, Petre, piatră și temelie și Pavele vas al alegerii". Stihira II-a a lui Gherman: "**Petre, mai marele între măriții Apostoli, piatra credinței**". Slavă... a lui Vizantie: "**Pătre, piatra credinței, și Pavele, lauda lumii...**" (p. 262).

La utrenie, sedea I-a: "După vrednicie, cu adevărat, te-ai arătat piatră credinței și purtător de chăile darului, Petre Apostole" (p. 264). După Evanghelie stihira: "**Petre mai marele între slăviții Apostoli! Piatra credinței**" (p. 266). Can. I alcătuire de Ioan (Damaschinul), cînt. I-a, trop. 1: "Pe mai marele între Apostoli după vrednicie să-l laudăm". Trop. 2: "Cel ce este mai înainte de veci, mai înainte pe tine cunoscîndu-te, te-a rînduit prea fericite Petre, ca temelie a Bisericii și întîi pe scaun șezător" (p. 266). Ed. din 1927 are: "Ca pe un mai mare al Bisericii" (p. 303). Cînt. a III-a trop. 2: "**Pe piatra ortodoxie tale a întărit Stăpînul Iisus Biserica neclătită, întru care Apostole Petre pe tine te mărîm**" (p. 267). După cînt. a III-a ipacoi: "**Petre piatra credinței, Pavele lauda lumii de la Roma adunîndu-vă, întăriți-ne pe noi**" (p. 268). Cînt. IV-a, trop. 1: "**De oameni vîntor dumnezeesc precum s-a făgăduit Hristos pe tine te-a făcut, ție întîi încredințîndu-și turmele Bisericii sale**" (p. 268).

În sinaxar citim: "La aceștia care altă pricină mai mare de laudă ar putea cineva să gîndească a afla, afară de mărturisirea și chemarea Domnului. De vreme ce pe unul la fericit și la numit piatră, asupra căruia zice că a întărit Biserica (adică asupra mărturisirii lui)... După aceea propovăduind Petru Evanghelia în Iudeia, Antiohia, Pont, Galația, Capadokia, Asia, Bitinia, s-a pogorît pînă la Roma. Și pentrucă a biruit cu minunile pe Simon Vrăjitorul, împărățind acolo Neron, a fost răstignit cu capul în jos, precum el însuși a cerut și a primit fericitul sfîrșit" (p. 271).

Deci Biserica Ortodoxă reține sinaxarul lui Simion Metafrastul cu episcopatul lui Petru la Roma și epizodul cu Simon Magul, întocmai mărturiile vechi: "Faptele lui Petru, Pseudoeclementinele, Eusebi din Cezareia, Fer. Ieronim și Sf. Iustin Martirul" pe care studiul amintit le combate ca eremate (p. 41-42).

Cînt. VII-a, trop. 2: "Ție celui întîi chemat și foarte iubit,

ea celui între Apostoli cu bună slavă întâi pe scaun șezător, Hristos s-a arătat întâi, după ce a înviat din mormânt" (p. 271). Trop.

4: "Mai întâi pe tine te-a pus, Petre, mărturisitor iubirii celei spre Hristos, Cuvântul cel ce știe toate ca un Dumnezeu. Pentru aceasta și turma sa cea iubită ție ți-a încredințat" (p. 271).

La laude, stihira I-a: "Mîntuitorul a zis: Cine-Mi zic oame-nii a fi? Atunci Petru cel mai ales între Apostoli, luînd cuvîntul a propovăduit" (p. 274). Stihira a III-a: "Tu după vrednicie piatră ai fost numit, cînd credința Bisericii neclintită Domnul a întărit-o și pe tine mai mare păstor oilor celor cuvîntătoare te-a pus, de unde și descuietor porților cerești pe tine ca pe un bun te-a încredințat, ca să descui tuturor celor ce vin cu credință" (p. 274)

"Nu este cazul să ne întrebăm înșușindu-ne învățătura contrară că Petru n-a fost întâiul episcop al Romei, n-a împlinit funcție episcopală și n-a fost "mai mare păstor oilor celor cuvîntătoare", care ne va deschide, la plecarea din această viață, porțile cele cerești? Dar mai sunt și alte mărturii în cărțile liturgice.

In 30 iunie **SODORUL SPIRITILOR APOSTOLI**. La utrenie condae: "Piatra Hristos pe piatra credinței preamărește luminat, pe cel mai ales decît ucenicii" (p. 281).

In sinaxar citim: "Amintirea Sf. Marcu Evanghelistul", "care era ucenic și fiu duhovnicesc lui Petru corifeul Apostolilor" (p. 283)

La laude, stihira I-a: "Tu temelul Apostolilor cel mai de cinste, toate le-ai lăsat și ai urmat Învățătorului, strigîndu-î Lui: Cu tine vreau să mor ca să viețuiesc viața cea fericită. Romei, celei mai mari decît alte cetăți, tu ai fost întâi episcop și slavă și lauda Bisericii întărire, Petre, și cu adevărat porțile iadului nu o vor birui pe ea, precum Hristos mai înainte a zis" (p. 285).

Oare pe cine se cuvine să credem? Biserica care prin cărțile liturgice ne învață prin rugăciunea însăși ce să credem sau pe cei ce susțin că Petru n-a fost la Roma în calitate de episcop și că Apostolul nu este identic cu episcopul? Nu este întemeiat reproșul: Frumos le șade ortocșilor cînd preotul de pe amvon predică că Petru n-a fost la Roma și nu este mai marele Apostolilor, toți Apostolii fiind egali, în timp ce la strană se cîntă cele de mai sus.

In 6 august **SCHIMBAREA LA FATAA DOMNULUI SI MINTUITORULUI NOSTRU IISUS HRISTOS**, canonul al II-lea, alcătuit de Ioan Damascin, cînt. III-a trop. 2: "Suitu-s-a împreună cu Tine Cuvînte Unule născut, prea înălțate, căpetenia Apostolilor, în muntele Taborului" (M, 1929, p. 77).

In 15 august, **ADORMIREA NASCĂTOAREI DE DUMNEZEU**, la vecernie, stihovna. Slavă... "Cînd te-ai dus Născătoare de Dumnezeu Fecioară

la cel ce s-a născut din tine negrăit, fost-au de față Iacov, fratele lui Dumnezeu și întâiul Ierarh și Petru căpetenia cea mai cinstită și virful cuvântătorilor de Dumnezeu" (p. 162).

Joi A DOUA SEPTAMINA DIN POST la utrenie, alt canon, cînt. a II-a, torp. 2: "Petre, piatra credinței și temelie, Pavele prope-văduitorule și învățătorule al ~~parafrază~~ ^{neamurilor}, fiii lui Zevedei, împreună cu ceilalți opt, rugați-vă îndelung lui Hristos, ca să trecem cu bună-sănătate vremea postului" (Triod, 1970, p. 237).

În SFINTA SI MAREA JOI ÎN SAPTAMINA PATIMILOR, privitor la întreita lepădare a lui Petru citim în sinaxar: "S-a și întîmplat asta, căci Dumnezeu vădînd slăbiciunea firii omenești, Petru a fost cuprins de o frică nemăsurată. Pentru aceasta Domnul i-a încredințat lui Petru lumea, ca să fie iertător cu cei păcătoși o dată ce ei însuși, a cunoscut cît de ușor este plecată firea omenească spre păcat / / Mîntuitorul a tălmădit lepădările lui Petru, mai tîrziu, prin întreita lui pocăință, prin cele trei întrebări ce i le-a pus: "Petre, Mă iubești"? (p. 579).

În 13 septembrie pomenirea SFINTULUI MUCENIC CORNELIE SUTASUL, la vecernie stihira I-a: "Primindu-ți ție Hristos binefacerile și dumnezeieștile rugăciuni, sfînt înger îți trimite să te lumineze cu totul și pe verhovnicul Sfinților Apostoli să te înclasez prin apă și prin Duh" (m., 1929, p. 165-166). La utrenie, canonul Sfîntului, cînt. I-a, Slavă...: "Desăvîrșit te-ai deprins în legile cele de mîntuire.... povățuindu-te pe tine verhovnicul Apostolilor, cu învățătura Stăpînului fericite" (p. 170). Cînt. a III-a, Slavă... "De multă laudă te-ai învrednicit Cornelie, dimpreună cu Verhovnicul și cu alți mulți" (p. 171). Ediția Mineiului din 1973 a eliminat în toate trei locurile cuvîntul "verhovnic", devenind simplaminte "Apostolul Petru" (p. 155, 159, 160). Continuînd această linie vom ajunge cu vremea să avem o identitate între rugăciune, predică și credință, dar acestea nu vor mai fi identice cu rugăciunea, doctrina și credința Sfinților Părinți pe care vrem cu orice preț să o păstrăm nealterată.

Întîietatea Sf. Apostol Petru este mărturisită de cărțile liturgice la Bisericii Ortodoxe și în legătură cu ceilalți Apostoli.

În 30 noiembrie pomenirea AFINTULUI APOSTOL ANDREI CEL ÎNTI CHEMAT. Trepar: "Ca cel decît Apostoli mai întîi chemat și verhovnicului frate adevărat" (M., 1971, p. 422). Este paradoxală înconsecvența cărților liturgice căci în Ceaslovul din 1970 la fel ca și în ediția din 1973 textul a fost modificat: "Si lui Petru frate adevărat" (p. 593 și 671).

În 25 aprilie pomenirea SFINTULUI APOSTOL SI EVANGHELIST MARCU.

La vecernie, stihirea a II-a: "În Roma ucenic fiind lui Petru, dulee tîlcuitor te-ai arătat" (M., 1967, p. 243). Troparul al doilea: "Învăţat fiind de verhovnicul Petru, te-ai făcut Apostol al lui Hristos" (p. 244). La utrenie, canon. cînt. a V-a, Slavă... "Tu al marelui Petru fiu ai fost (p. 247). Cînt. a VI-a, Slavă... "Petru verhovnicul, mărite pe tine luminat cu taină te-a învăţat de ai scris cinstita Evanghelie"(p. 247). Icos: "Fiind ucenic verhovnicului Apostolilor împreună cu dînsul ai propovăduit pe Hristos Fiul lui Dumnezeu" (p. 248). Ediţia anterioară din 1929 la sinaxar are faţă de ultima menţiunea aceasta: "Întru această zi, pomenirea cinstitei apostoliîi Sfîntului şi Prea lăudatului Verhovnicului Apostolilor Petru ce este alătura cu Sfînta Biserică cea mare" (p. 217). Cînt. a VII-a, Slavă... "Pe mai marele cetei Apostolilor avîndu-l învăţător, pe dumnezeescul Petru, următor lui te-ai arătat" (p.249).

În 30 aprilie pomenirea SFÎNTULUI APOSTOL IACOV FRATELE SFÎNTULUI IOAN CUVÎNTĂTORUL DE DUMNEZEU. În sinaxar citim că Mîntuitorul "fi lua pururea cu sine pe aceştia şi pe verhovnicul Petru la rugăciune şi la alte orînduieşi, învăţîndu-i cele mai înalte şi mai tainice dogme" (M., 1929, p. 258). Iată un alt paradox cum în aceeaş ediţie în locurile citate se păstrează cuvîntul "verhovnic" (ed. 1967,), iar în locul acesta se modifică: "... pe aceştia şi pe Apostolul Petru..." (p. 286).

Întîietatea Sf. Apostol Petru este recunoscută de cărţile liturgice ale Bisericii Ortodoxe şi în legătură cu alţi episcopi.

În 2 ianuarie pomenirea Celui dintru Sfinţi PARINTELUI NOSTRU SILVESTRU, PAPA DE LA ROMA. La utrenie, icos: "Cu scaunul căpeteniei Apostolilor te-ai arătat slujitor lui Dumnezeu prea minunat"(M., 1926, p. 42). Ediţia din 1954 are această modificare: "Păstoriind pe scaunul din cetatea Romei...." (p. 40). Canonul Ierarhului, alcătuirea lui Iosif, cînt. VIII-a, trop.35 "Arătatute-ai căpetenie a sfintei adunări, de taine învăţătorule şi ai împodobit scaunul căpeteniei ucenicilor"(p. 45). Cînt. a IX-a, trop. 2: "Ca o dumnezeiască căpetenie a sfinţilor părinţi, ai întocmit dogma cea prea afîntă, oprind dogmele ereticilor cele fără de Dumnezeu" (p. 46). Ediţia din 1954 a păstrat o versiune mai veche în ambele locuri în loc de căpetenie are "verhovnic"(p. 43 şi 45).

În 18 februarie pomenirea CELUI DINTRU SFÎNTI PARINTELUI NOSTRU LEON, PAPA ROMEI. La utrenie canonul sfîntului, alcătuirea lui Teofan cînt. I-a, trop. 3: "Făcutu-te-ai moştenitor al scaunului verhovnicului Petru, avînd acelaş gînd cu el şi aceeaş rîvnă a credinţei, înţeleptite de Dumnezeu" (M., 1957, p. 203). Si acum este bine de notat că ediţia anterioară din 1929 are: "Scaunul Apostolului Petru" (p. 182).

Apostelului Petru" (p. 182). Cînt. a III-a, trop. 1: "Stîlp al ortodoxiei, cu osîndie aducînd, ai ridicat la Biserica lui Hristos, prea înțelepte Leone" (p. 202). Sedealna: "Luminat fiind de strălucirile dumnezeieștilor dogme, ai făcut să strălucească lumina ortodoxiei și ai micșorat întinericul eresurilor, fericite" (p. 203). Cînt. a VI-a trop. 1: "Urmasul de acum al cîstitului Petru s-a îmbogățit și cu preedria aceluia, că dobîndind rîvnă fierbinte a alcătuit din îndemn dumnezeesc o carte, întru care a zădărnicit frămîntătură și amestecarea eresurilor celor tulburătoare" (p. 205). Ediția din 1929 are: "... și îmbogățit cu scaunul cel mai de sus al aceluia" (p. 184). Iată că însăși Biserica Ortodoxă a făcut din Sf. Apostol Petru primul episcop al Romei și din episcopii Romei urmașii direcți ai Sf. Apostol Petru. Atunci pe cine să credem? Pe Sfinții Părinți și Cărțile Liturgice sau pe cei ce învață contrarul? Actele sinodului din Chalchidon consemnează că "prin Leon a vorbit Petru (Mansi, vol. VI, p. 971), sinazarul ne spune și mai mai mult în legătură cu scrierea trimisă de Leon sinodului: "Deci Prea Cuviogii Părinți primindu-o pe aceasta au fost mulțumiți și o socoteau ca pe un stîlp al ortodoxiei și crezîndu-o ca pe o scrisoare ieșită din gura lui Dumnezeu, Sfîntul Sinod, sprijinindu-se pr ea s-a ridicat și a stat împotriva ereticilor cu mai multă îndrăsneală" (p. 206). Pentru aceste ostenele în cîntarea a VIII-a tropar 1, papa este elogiât: "Ca un soare cu totul strălucitor de la apus ai răsărit, lucru cu adevărar minunat, grăitorule de Dumnezeu, nimicînd în chip vădit amestecul și împreunarea lui Eutihie și ai sfărmat împărțirea lui Nestorie, învățînd să cinstim un Hristos în două firi, neîmpărțit, neschimbat și neamestecat" (p. 208). Troparul următor completează imaginea: "Ai însemnat învățăturile dreptei credințe ca pe niște lespezi scrise de Dumnezeu, tîlcuindu-le dumnezeescului popor și adunării cinstiților învățători, ca un al doilea Moisi" (p. 208).

În 14 aprilie pomenirea CELUI DINTRU SFÎNȚII PARINTELUI NOSTRU MARTIN MARTURISTOBUL, PAPA AL ROMEI. La vecernie, stihira I-a: "Ceș te vom numi acum Martine? Învățător pr^u lăduat de învățături ortodoxe? Corifeu sfințit cu adevărat dumnezeieștilor dogme?" (M., 1967, p. 117). La utrenie, canonul sfîntului alcătuirea lui Iosif, cînt. I-a, Slavă...: "Pe scaun înalt țe-a pus Domnul tuturor, ca pe un sfegnic luminos" (p. 118). Cînt. V-a, Slavă...: "Strălucind întru virtuți ai șezut pe scaunul cel prea înalt și cu lumina dogmelor tale celor dumnezeiești ai luminat turma ta" (p. 120). Cînt. a VIII-a, trop. 3: "Pe tine te-am cunoscut temeiul arhierilor și stîlp ortodoxiei și învățător al dreptei credințe" (p. 123).

În 9 iulie pomenirea SFÎNTULUI SFÎNȚITULUI MUCENIC PANGRATIE EPISCOPUL TAUROMENIEI DIN SICILIA. Sinaxarul spune despre el: "A-

ceasta era antiochian de neam, a fost adus la credința în Hristos de Apostolul Petru, care l-a și hirotonit episcop" (M., 1973, p. 91). La vecernie stihira I-a: "Cînd temelul Apostolilor înconjurînd toată lumea a întărit Biserica, atunci aflîndu-te pe bine, piatră de cinste te-a pus temelie Bisericii" (p. 87). Cînt. III-a, Slavă...: "Verhovnicul Apostol aflîndu-te pe tine vas dumnezeescului Duh, primitor de raze curate, te-a trimis către apus" (M., 1928 p. 92). Ediția din 1973 are: "Dumnezeescul Apostol..." (p. 89). Cînt. VII-a, Slavă...: "Piatra cea cu adevărat neruptă, te-a pus pe tine temelie și întărire nemîscată Bisericii" (M. 1973, p. 92). Sumînînda: "Petru piatra credinței te-a pus pe tine, Mucenice, temelie tare Bisericii" (p. 93).

În 24 noembrie pomenirea **CELUI DINTRU SFÎNȚII PARINTELUI NOSTRU CLIMENT EPISCOPUL ROMEI**. La vecernie, stihira II-a: "Făcîndu-te ucenic corifeului Petru, Părinte, pe piatra lui te-ai zidit, pe sineți ca o piatră de mult preț" (M., 1927, p. 393). La fel și ediția din 1971, p. 344. Stihirea de la Slavă...: "Pentru aceea Cel ce chiar și mai înainte de toate este, te-a tras la aceasta prin căpetenia Apostolilor Petru, care te-a învățat pe tine cele dumnezești și te-a lăsat vrednic următor lui" (M., 1927, p. 393). În ediția din 1971 citim modificarea: "...te-a atras la aceasta prin Petru, cel mai în vîrstă dintre Apostoli" (p. 345). La utrenie canonul sfîntului, alcătuirea lui Iosif, cînt. V-a, trop. 3: "Ca pe unul ce ai fost mai mare scaunului Romei, ca un ucenic a lui Petru și ca unul ce ai păstorit cu sfințenie turma cea sfințită" (M., 1927, p. 398). Ed. din 1971 are: "ca cel ce ai fost întîi-stătuitor al Romei" (p. 3507).

Acestea sînt diferențele între Biserica care se roagă și Biserica care învață. Discordanța este foarte mare și concordanța nu va putea fi realizată decît atunci cînd modificările începute cu mare cutezanță și continuate cu oarecare ezitare și nesiguranță, vor fi duse pînă la capăt cu perseveranță. În acest caz credința și rugăciunea Bisericii noastre va fi în deasacord cu credința și rugăciunea străbunilor și părinților noștri Ortodoxia va fi doar ortodoxie nominală și nicidecum reală. Vom ajunge la o ruptură cu tradiția Bisericii ortodoxe dinainte de 1954. Noi, care facem atîta caz de inovațiile apusenilor și incriminăm Biserica Catolică pentru adaosul "Filioque" la simbolul credinței, și ne declarăm păstrătorii cu scumpătate a tradițiilor și rînduieilor Bisericii Primare, îndrăsnim să schimbăm textele liturgice tradiționale?

De ce? - Ca să vedem că sîntem mai staternici în păstrarea urei și aversiunii față de Biserica Romano-Catolică decît în recunoașterea adevărului?

Drumul acesta nesecetește tot mai mult tradiția comună cu Biserica Primară atît a Răsăritului cît și a Apusului și ne duce spre Bisericile Protestante și Neo-Protestante, ne înstrăinează de doctrina Sfinților Părinți, care au mărturie vădite despre înfiștarea lui Petru și a urmașilor lui, dar totodată și de tradiția Bisericii Românești, care păstra această tradiție comună.

Este un fapt istoric, azi, deplin dovedit și recunoscut că din față și la începutul încreștinării noastre am primit o învățatură de tradiție și jurisdicție română. Înainte de ce "fatalul destin al istoriei" (Dimitrie Onciu, *Papa Verminus în tradiția noastră istorică*, în *Scrieri istorice*, II, Ed. Științifică, București, 1968, p. 18), ne-a rupt de Roma, "Sigilul Romei", după expresia lui Iorga, s-a imprimat în ființa noastră și "este atestat și prin mulțimea de colinde, descîntece și povești, în care Sîn Petru, patra de temelie a Romei creștine, a fost împămîntenit și înzestrat cu firea țărânului nostru. Simpla referire la apocrife bogomilice, sau la vreun text dintr-o literatură populară limitrofă, nu este suficientă pentru a explica omniprezența în folclorul românesc a celui care ne "amăsură" pămîntul să vadă: Ce fac domnii cu iobagii

Și avuții cu săracii

Și care refuză să primească în rai chiar și pe tatăl său, dacă nu a fost om de omenie.

"Cheile sale se află nu numai pe stema Papei de la Roma, urmașul său legitim, ci și în nestimatele poeziei populare române. Și credem că în nici o literatură din lume nu se află un simbol mai veridic al VERHOVNICULUI APOSTOLILOR, ca în această duioasă cîin-dă românească:

"Pe supt ceri pămînt cu flori
Se preumblăun cîr de oi.
Da la oi cine-i păstor?
-Da, zău, Petru, Sfînt Simpetru!
Un'scotea un fluier lung,
Oile frumos se duc;
Un' scotea o flueriță,
Oile frumos se mișcă (În "Flearea darurilor,
II (1907, p. 63). Vezi IV. M. Ungureanu, Conferință ținută la Cluj,
1974 în ciclul "Istoricul Academiei Române".

Sînt destule mărturii și în scriitorii români. Mă limites la cîteva.

NEAGOE BASARAB (1512-1521) în lucrarea "Învățăturile cămbe fiul său Teodosie" serie: "Mare lucru este a iubi omul pe Dumnezeu cu tot sufletul și singur Domnul nostru Iisus Hristos, cînd între-bă pe iubitul mai marele ucenicilor săi, pe Petru apostol, nu-l întreabă nici de rugăciune, nici de post, nici de oprire, nici de

amorenii, nici de răbdare, nici de curăție, nici de milostenie, ci numai ce-i zise: Petre dar iubești-Mă? Iar el răspunse și zise: Adevărat Doamne, Tu știi toate. Tu știi că Te iubesc! Verbind apoi în continuare despre căderea lui "Petru mai marele Apostolilor", îi arată căința și cum îndată "Dumnezeu într-acei ceas îi iertă și-l puse mai marele Apostolilor și-i dăde și cheia împărăției cerurilor pre mîna lui, pentru că grăbi către poezință, și-i zise: Petre, ori ce vei lega pre pămînt va fi legat și în ceriu" (Dan Zamfirescu și Gh. Mihăilă, *Invățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, Ed. Minerva, București, 1970, p. 235 și 322).

Mitropolitul Moldovei VARLAAM, în CAZANIA din 1643, spune despre Petru că părăsind toate valurile lumii "Hristos cinsti-l pri însul și-l făcu mai mare Apostolilor și-i zise: Tu ești Petru și pre piatra ta, adică pre credința ta, voi zidi Biserica mea. Si poartă iadului, adică gura ereticilor nu va putea s-o risipească...". După învierea Domnului din morți "atunci acesta Apostol Petru stătu mai marele Apostolilor tuturor și fu rost altor Apostoli și învățătoriu. Că pentru învățătura lui s-au umplut numărul celor 12 Apostoli, cînd dădise să arunce sorți, să vadă pre carele va alege Dumnezeu în locul Iudei. Si iarăși pentru mîngîierea cuvintelor lui ce grăi în ziua Rusalilor crezură trei mii de oameni" (Ed. I. Byak, București, 1943, p. 465-466).

Mitropolitul Ungro-Vlahiei ANTIM IVIREANU (1708-1716), în CAZANIA din 29 iunie mărturisește: "Dumnezeu, făcîndu-se om, au pus alți doi luminători, pentru întărirea și întemeierea Bisericii: pre cel mai mare adică pre Petru, pentru ca să fie întru stăpînirea milii, a dumnezeieștii cunoștințe întru jidovime; iar pre cel mai mic, adică pre Pavel, întru stăpînirea întunecatei nopți a închinării la idoli..."

"Si pentru ca să începem de la luminătorul cel mare, de la soare, sîcăm cumcă iaste soarele virf celorlalte stele și le covîrșește cu lumina pre toate și de la răsărit pîn la apus, tot pămîntul și toate unghiurile lui luminează, încălziaște, îngrașă și revarsă pretutindenea razele lui. Cine nu va mărturisi cumcă vrednicieile acestea se cuvin lui Petru, de vreme ce el au fost virf cetei apostolești și mai întîi cu rînduiala ucenicilor și au întins pururea ca un alt soare, de taină, peste tot pămîntul razele darurilor și a facerilor de bine?" (Opere, Ed. de Gabriel Strempel, Ed. Minerva, București, 1972, p. 57-58). Mai precizează: "Fără de prepus iaste drept aceea că Petru au stătat în Biserică, ca alt luminător mare, pentru căci i-au arătat ca soarele luminînd preste Biserica celui înalt" (p. 62). Priviter la spovedanie după ce citează textul

după reproducerea textului adaugă: "după cum zice fruntașul Apostolilor Petru, în două capete la a doua carte" (p. 95).

Pentru a nega episcopatul lui Petru la Roma se neagă și episcopatul lui Petru la Antiohia și înființarea primei comunități creștine de către el. "Documentele vremii - scrie Inalt Prea Sfinția Sa, în primul rând cartea Faptele Apostolilor, scrisă de antiochianul Luca, nu vorbesc nimic despre episcopatul lui Petru. Aserțiunile privind așa zisul episcopat al lui Petru în Antiohia aparțin unei tradiții tirzii, ivită începând cu istoricul Eusebiu al Cezareei, mort în 339" (Cronica Migne, P.G. XVII, 577, art. cit. pag. 40-41).

Un istoric de calibrul lui Eusebiu n-a fabricat documentele și n-a inventat tradiția privitor la episcopatul lui Petru la Antiohia și la Roma, ci doar a consemnat-o în Cronica sa. Respingând tradiția aceasta respingem tradiția ortodoxă consemnată în cărțile liturgice.

În 28 aprilie sinaxarul menționează: "POMENIREA SFINȘILOR APOSTOLI ONISIFOR SI EVOD. Aceștia erau din cei șaptezeci.... Onisifer a statut episcop Celofenului iar Evod a fost pus în scaunul Antiochiei de Petru" (M, 1929, p. 239 și ed. din 1967, p. 269).

În 7 septembrie sinaxarul menționează iarăși: "POMENIREA SFINTIOLOR APOSTOLI EVOD SI ONISIFOR. Sfintul Evod a fost în urma lui Petru episcop la Antiohia cea Mare, precum se vede din Epistolele Periclitului Pavel, făcând nevoia mare între cei șaptezeci, s-a făcut predicator vestit Cuvintului" (M, 1929, p. 103 și ed. 1973, p. 97).

În 5 noiembrie SFINTII APOSTOLI DIN CEI 70, ERMEU, LIN, GAL, FILOLOG SI PATROVA. "Lin, după Petru Verhevnicul, a statut episcop al Romei cei Mari" (M., 1927, p. 75). Ediția din 1971 a falsificat textul: "Iar Lin, după cum spune Apostolul Petru a ajuns episcop al Romei ~~marilor~~ celei Mari" (p. 67).

Este peste măsură de dureros faptul că ura față de catolicism și față de papalitate ucide în noi dragostea pentru adevăr și ne duce la atitudini și acțiuni potrivnice ortodoxiei. Se par cu totul paradoxale afirmațiile: "Apostolii nefiind niciodată identici cu episcopii", și "nici un apostol n-a îndeplinit funcțiunea de episcop", sau "stăruința de a atribui calitatea de episcop pe lângă cea de apostol duce la aprecierea apostoliei ca ceva incomplet, necesar să fie întregit cu episcopatul". Adevărul este tocmai pe dos: Negându-i Apostolului calitatea de episcop îi mutilăm chemarea și-l desfigurăm. Dacă episcopii sînt urmașii Apostolilor pe linie harică se poate cere spune că Apostolii n-au fost și

și episcopi? Apostelia nu poate fi restrînsă numai la cei 12 Apostoli, pomeniți de Biserica Ortodoxă în sebor la 30 iunie. Apostoli sînt și cei 70 de ucenici ai Domnului pomeniți în sebor la 4 ianuarie și apoi în cursul anului liturgic pe rînd cîte unul sau mai mulți. Sinaxarul în 13 februarie pomeneste pe SFINTII APOSTOLI SI MUCENICI ACHILA ~~IMPREGNA~~ CU SOTIA SA PRISCILA (M., 1929, p.145). Apostolii n-au avut scaune și reședințe episcopale, mitropolitane sau patriarhale în palate ca ierarhii din zilele noastre și n-au ~~operii~~ ^{operii} delimitate de puterea politică și statală și n-au făcut administrație bisericească pe măsura celei de azi au fost însă episcopi și arhieri în plenitudinea cuvîntului, așa cum i-a rînduit Mîntuitorul însuși. În Epistola către Evrei și El este numit "Apostol (trimis) și Arhieru (3,1). Intreita Sa calitate de învățător, Arhieru și de Împărat a transmis-o și celor 12 Apostoli, care de la început au exercitat-o nu numai în cadrul mare și general al misiunii lor, ci așa cum demonstrează I.P.S.Sa Dr. Iustin Moisescu, în lucrarea "Ierarhia bisericească în epoca apostolică", "și în anumite obști de credincioși" (Ed. Centrului Mitropolitan al Olteniei, 1955, p. 13).

Combaterea cu ori ce preț și cu orice argumente a tezelor catolice duce la prea multe și prea mari contradicții între teologii ortodocși. Prot. Dr. L.G. Munteanu în "Viața Sfîntului Apostol Petru", Cluj, 1944, combate cu multă tenacitate episcopatul lui Petru la Roma și-l duce tocmai în Babilonul asiatic. Nu i-a-a părut însă deosebit primejdios -cum i- se pare I.P.S.Sale Nicolae- să admită misiunea Sf. Ioan la Efes, metropola Asiei Mici, unde era Timotei, așezat episcop de Sf. Apostol Pavel. După anul 70, rămas singur dintre Apostoli în viață, Ioan se stabilește la Efes, unde "își împlinește datoria de apostol prin propovăduirea adevărilor creștine, săvîrșirea sfintelor taine, prin așezarea de episcopi și preoți aluzitori ai altarelor, prin organizarea comunităților și vizitarea bisericilor, prin întărirea celor buni și lămurirea celor rătăciți. Nu uită să cerceteze pe bolnavi și întemnițați și să ajute pe săraci" (Viața Sf. Ap. și Ev. Ioan, Cluj, 1943, p. 52). Nu ne spune căci nu putea să spună că tirnosăa bisericii, lua parte la Sedințele Sf. Sinod, semna acte de numiri și transferuri la parohii și state de plată de la stat sau din fonduri prorii, dar precizează în continuare că în anul 96, după exilul din Patmos, Sf. Ioan "se reîntoarce la reședința sa din Efes. Era om bătrîn între 80-90 de ani. Avea destulă energie și putere să continue a ținea în mîinile sale frînele Bisericii din Asia Mică. Din Efes el ^{mai} putea să supravegheze comunitățile din

Asia Mică, iar cuvîntul său autoritar, glas de trîmbiță dumnezească, să răsună peste estroave și mări, pînă departe în marile orașe ale Greciei, Italiei, Galiei și Spaniei" (p. 89-90). Față de acest teolog, pentru a combate teza primatului papal, I.P.S.Sa Nicolae secește că "episcopatul Sf. Ap. Ioan în Efes este cel mai slab argumentat. Inafara unor texte culese din scrierile Părinților Bisericii, obscure și pline de simbolism, nimic altceva nu-l probează. Aceste texte, de altfel, aparțin unei perioade cînd sensul noțiunilor de apostol și episcop a devenit oarecum fluctuant /.../. Numai datorită unei atari imprecizii a termenilor Sf. Ioan Gură de Aur (354-407) a putut să-l numească pe Sf. Ap. Ioan "episcop" (Com. la Ev. lui Ioan, omilia VIII, în art. cit. p. 43). Bineînțeles în felul acesta și cu argumente de natura aceasta, fluctuează învățătura teologilor și ierarhilor, punîndu-se în contradicție cu Sfîntii Părinți și Cărțile Liturgice.

Priviter la episcopatul Sf. Ap. Iacob la Ierusalim în articolul citat citim: "Pretenția că Apostolul Iacob a fost episcop al Ierusalimului se întemeiază pe o evidentă confuzie: identificarea Apostolului Iacob, fiul lui Zevedei și fratele mai mare al Sf. Apostol și Evanghelist Ioan, cu Sf. Iacob "Fratele Domnului". Al doilea Iacob considerat "ajut" al Bisericii (Gal. 2,9), autorul epistolei din Noul Testament, a fost într-adevăr primul episcop al Ierusalimului, dar el nu este tot una cu Apostolul Iacob" (p. 44).

Cine identifică pe acești doi Iacobi?

Creștem dușmani imaginari pentru a ne face apărătorii ortodoxiei?

De unde afirmația: "Chiar în Biserica Romano-Catolică sărbătorirea deodată în aceeași zi a celor doi Iacobi, urmare greșitei lor identificări, este posterioară sinodului Tridentin (1545-1563)"?

Identificarea este numai în fantezia autorului articolului. Deschizînd Martyrologium Romanum, Roma, 1890 -deci după tridentin-la 1 mai citim: "Iacobus vero, qui et frater Domini legitur, et primus Ierosolimerum Episcopus, e pinna templi praecipitatus, confractis cruribus, ac fullonis fuste in crebris percussus interit, ibique non longe a templo sepultus est" (p. 61). În 25 iulie același Martirologium serie: "Sancti Iacobi Apostoli, fratris beati Ioannis Evangelistae, qui prope festum Paschae ab Herode Agripa decollatus est. Ejus sacra ossa ab Ierosolymis ad Hispanias hoc die translata et in ultimis eorum finibus apud Galleciam recondita, celeberrima illorum gentium venerationem et frequenti christianorum concursu religionis et voti causa illuc adeuntium, pie coluntur" (p. 107). Cine își ia osteneala să privească un calendar de perete romano-catolic tipărit în zilele noastre, la noi în țară, poate citi în 3 mai: "Ss. Filip și Iacob, Apostoli". Sărbătoarea Sf. Iacob a fost trecută de la 1 mai la 3 mai deoarece la 1 mai a fost introdus "Sf.

Iosif, patronul muncitorilor, iar în 25 iulie menționează pe "Sf. Iacob Apostol".

Se cuvine să fim mai prudenți și cu mai mult simț al răspunderii în afirmații, doar nu mai avem de a face cu credincioși analfabeti, care să creadă tot ce li se spune și să nu aibă posibilitate de verificare. Prin afirmații false nu apărăm ortodoxia, ci inducem în eroare sufletele și ne desonorăm pe noi înșine.

Față de aceste argumente ce valoare poate avea concluzia: "Nici un Apostol n-a îndeplinit funcțiunea de episcop. Cumulul din tre apostolie și episcopat nu se poartă concepției autentice creștine?" (art. p.45). Noi știm tocmai contrarul și găsim mărturisit în izvoare autentice ortodoxe.

Plenitudinea puterii preoțești este în episcop și el o deține ca urmaș al Apostolilor. Aceștia au fost înzestrați cu ea în virtutea alegerii și trimiterii lor în lume și nu în virtutea unui cumul, căci nu primeau două salarii pentru două funcții. Dacă Apostolii nu au fost episcopi cu ce putere au dat harul episcopatului altora? De la cine, dacă nu de la Apostoli au episcopii puterea harică? Apostoul include calitatea de episcop. A le separa înseamnă a combate tradiția genuină ortodoxă și a susține tezele protestante și neoprotestante a unei preoții universale cu negarea preoției harice.

Iată o mărturisire autentic ortodoxă: "În timpul Apostolilor, până la răstignirea Domnului Hristos, episcop era însuși Domnul, iar, după moartea Lui, episcopi au fost înșiși Sfinții Petru și Pavel, după cum ne încredințează Epifanie: Cei întâi Apostoli Petru și Pavel au fost episcopi".

"În tot timpul predicării de pretutindeni Apostolii așezau episcopi prin diferite cetăți unde credeau că este necesar. Clement Romanul ne spune în epistola sa către Corinteni: "Cercetînd cu duhul așezau roadele predicării lor în episcopi și diaconi, ai căror ce urmau să creadă".

"Această putere o aveau succesorii Apostolilor și același Duh Sfânt și însufla în activitatea lor bisericească. Cînd așezau episcopi transmiteau aceeași putere de a lega și deslega pe care Domnul Hristos a dat-o Apostolilor" (Zozima Târâla și Haralambie Popescu, Fidalion, cu orînduire nouă și tălcuiri. București, 1933, p. 11. Tîlc. la can. 1 apost.).

A epune episcopatului lui Petru de la Roma pe cel din Antiohia și acestora leagănul matern "Ierusalimul, unde a viețuit tatăl nostru Hristos Domnul și unde a fost răstignit" (art. p. 45), este o argumentare similară cu cea combătută edinească de Sf. Grigorie Palama, cînd unii dintre episcopii răsăriteni, ca să-și îngroșeze

punctul lor de vedere, deosebit de al apusenilor, argumentau: "Nu în occident ci în orient s-a născut Mîntuitorul! La aceasta marele teolog, care mărturisea despre Roma că este "tin pîedron ton élon-fatiistătătoarea tuturor", ^{de curând} replică: "Nu în occident ci în orient l-au și omorît" (Carmen de vita sua 568-571, P G., 37, 1068-1700).

S-ar fi cuvenit ca în acest articol să fie amintit și studiul, din care credem că s-a inspirat, al Prof. de teologie Simion Popescu, Dezvoltarea Primatului Papal și influența lui asupra creștinătății, Sibiu, 1882. Conștient de riscul ce și-l asuma prin nouitatea argumentării mărturisea: "Pe lângă toată durerea, scriitorul constată unele rele, ce s-au petrecut în Biserica creia aparține, , chiar cu primejdia de a se vedea timbrat de "eretic" și "reformator" și a fi gratificat cu anateme" (p.5).

După ce interpretează textele biblice privitor la primat învoate de catolici care nu dovedesc originea divină a primatului, arată că izvoarele pe care se bazează istoria spre a susține episcopia antiohiană și romană a lui Petru sînt "CLEMENTINELE", "o fantastică imitațiune a Faptelor apostolești/ .../ prin care toată activitatea lui Pavel se atribuie lui Petru" (p. 11 și 17). "Această narațiune epionitică, lătită mai întîi în orient, și numai cel mult pe la mijlocul veacului II și în occident, servește de bază pentru prelucrarea opiniei publice și de aci a istoriei. Toți scriitorii ulteriori pînă prin veacul V vîd că se bazează pe această faimă" ///. "Episcopii din Roma prin forța lor merală știu să-și întemeieze pe nesimțite cu titule mari istorice, în fond bazate pe mit, dar în esență crezute de toți", ca Ireneu, Clemens Romanul, Ciprian, Optatus din Mileve, Ieronim, Eusebiu și după el toată istoriografia ortodoxă și catolică/p. 17- 22/.

Iată și concluziile: "Primatul papal nu este o înstituțiune dumnezeiască, ne fiind a) Petru Primatul Apostolilor și b) nefiind Papii următorii lui Petru în episcopia romană. Acesta este rezultatul, la care ajungem prin scrutările datelor istorice. Dar acest rezultat îi contrazice SS. Părinți. Căci Ss. Părinți atît romani, cît și greci, aproape în unanimitate învață cu autoritate normativă că Petru a fost: cel dintîi între Apostoli, verhovnicul, principele, capul Apostolilor; iar alții de mai tîrziu: că această verhovnicie, această putere a dat-o Petru urmașilor săi în scaunul episcopesc al cetății Roma". ///. "Orientîndu-se după opinîunea publică, au fost sedusi împreună cu mulțimea" (p. 23, 25).

Analizînd intervenția papei Clemente Romanul în sfacerile din Corint conchide: "In epistola lui Clemens vedem deja în mic conștiința autorității Episcopului din Roma, conștiință provenită nu din

ambitiune personală, nici din transmisiune de la Apostoli, ci de la însăși societatea religioasă, în fruntea căreia stă el" (p.42).

Spiritului elen, speculativ și din punct de vedere statal grupat în jurul orașelor rivale, iar din punct de vedere religios divizat de nenumărate erezii și schisme se opune spiritul roman, practic, grupat în jurul centrului religios și politic Roma, care a unit în persoana lui August funcția de împărat și pontifex maximus, calități trecute apoi în persoana episcopului roman, care va acționa în numele întregului popor. Împărații bizantini, ca și episcopii, mitropoliții, patriarhii și sineadele pentru a obține sprijinul catedrei lui Petru și a succesorilor săi din Roma în rezolvarea problemelor religioase și politice nu se frământă se adresează episcopului roman cu epitete de circumstanță înălțându-i nimbul și mărindu-i autoritatea (p. 46-72).

De aceste epitete sînt pline și cărțile liturgice ortodoxe și cine le combate combate însăși Biserica Ortodoxă de veacuri în aceeași unitate de credință și de rugăciune.

Pe urmele acestei tradiții a mers cu mult curaj și îndrăzneală Patriarhul de Fericită pomenire Atenagora I-ul, criticat cu multă asprime de Sinedul Bisericii Ortodoxe Române în condițiile fixate pentru dialogul cu catolicii, și tot pe aceste urme dar cu mai mare prudență a merge și actualul patriarh ecumenic, Prea Fericitărea Sa Dimitrios, în telegrama din 25 iunie 1973 către Papa Paul al VI-lea, înaintînd de "tronul sacru al urmașilor Apostolului Petru", stîrnind surprindere în autorul "Notelor și Comentariilor" din Mitropolia Banatului, an. XXIII nr. 10-12, pg. 741-742, care punînd în corelație teoria primatului papal cu formularea patriarhului află că ea "provoacă cel puțin confuzie, sacrificînd adevărul de dragul unui compliment adresat papei cu un prilej festiv". Noi la rîndul nostru sîngem surprinși că un patriarh poate fi considerat că adresează complement fals unui confrate al său într-o împrejurare festivă. Dar și mai surprinși sîntem cînd vedem reluată teoria de care ne ocupăm: "Fapt eert este că el /Petru/ n-a împlinit funcțiunea de episcop nici la Roma și năci în alt loc, cum nici un alt Apostol n-a fost episcop".

Dacă neam însușit tezele protestante și neoprotestate în combaterea catolicismului, atunci să fim consecvenți cu doctrina mărturisită și cu noi înșine și atunci să ne însușim și practica cultică protestantă și neoprotestantă, reformînd peste tot și radical cărțile de cult care combat atari teorii la fiecare pas. E nevoie de mai mult discernămint și de mai multă pondere și chibzuită în alegerea argumentelor pentru combaterea tezelor catolice,

Să nu cumva din rîvnă nesocotită vrînd să apărăm ortodoxia să ne
 trîmăm situați înafara ei. Ortodoxie înseamnă, înainte de toate,
 adevăr și respect pentru adevăr, ori unde îl găsim în scriptură, în
 tradiție, în filozofie, sau în știință. Ortodoxia este adevărul
 însoțit în întregă și deplină lui accepțiune și mărturisire și
 deci în toată universalitatea sau pe grăsește în toată catolici-
 tatea sa. Sebernicitatea Bisericii Ortodoxe ne obligă să-l pri-
 mim curat și nealterat. Filtrîndu-l prin desimea și îngustime
 prejudecăților minții noastre și a urii din inima noastră, desfi-
 furăm însoțit ființa Ortodoxiei, nesocotim Biserica și Poporul pe
 care avem datoria să-l slujim, dar să-l și învățăm și informăm
 corect. Tradiția se cuvine să o înțelegem și s-o interpretăm așa
 cum au conceput-o Sfinții Părinți și să nu o îmbrăcăm în concepții
 străine de mentalitatea Sfinților Părinți și de Ortodoxie căci
 riscăm sub haina apărării să se ascundă dușmanul lăuntric.

Ieromonah Sivestru

P. 3 Aug. 1911. b.c.).

2

In opt aprilie Sinaxarul Bisericii noastre Ortodoxe face "pomenirea Prea Cuviosului Părintelui nostru Celestin, papă al Romei", care "zicînd și făcînd toate pentru tradițiile apostolești și părintești a caterisit pe rău credinciosul Nestorie ... făcîndu-se împreună lucrător cu Fericitul Chiril la caterisirea aceuia și multe alte isprăvi lucrînd, vrednice de cuvînt și de pomenire" (Minu, București, 1929, p. 71). Intre acestea un loc deosebit îl ocupă îndrumarea ^{ed. 1967} pe care o dă episcopilor Galiei într-o epistolă: "Observationem sacerdotalem respiciamus.... ut legem credendi lex statuat supplicandi" (cap. 11). Să privim rînduiala preoțească ... cum legea după care credem se statornicește de legea după care ne rugăm. Intre cele propovăduite de clerul poporului credincios și cele ce pe care le citește sau le aude rostite sau cîntat din cărțile liturgice trebuie să fie deplină consonanță, altminteri slujba în disonanță cu predica produce simintea și duce la necredință sau împingem pe proprii naștrii credincioși în sinul catolicismului pe care îl combatem. Sfîntul Sinod a și început opera de punere în concordanță a tradiției liturgice cu doctrina propovăduită de pe amvoane și difuzată prin cărți și reviste, de teologii noștri ortodocși. Este necesar să fie dusă pînă la capăt cu aceeași îndrăzneală cu care a fost începută.

Ca urmare a prozelitismului catolic episcopul Melhisedec prin cartea sa: Papismul și starea actuală a Bisericii Ortodoxe din Regatul României, București, 1883, a pornit o campanie anticatolică pe urma căreia în Molitfelnicul editat de Sf. Sinod în 1888 au fost modificate cele două rugăciuni de deslegare la mort, și în loc de: "Cela ce ai dat această putere Verhovnicului Petru și celorlați Apostoli ai Tăi", și în a doua: "Care pe Verhovnicul Ucenicilor și Apostolilor Tăi Petru ai zidit Biserica Ta și i-ai dat lui cheile împărăției cerurilor", cum era în Molitfelnicile anterioare s-a introdus: "Cela ce ai dat această putere Sfinților Tăi Ucenici și Apostoli", și "Cela ce după sfința Ta înviere din morți, cea de a treia zi, cu darul Tău ai binevoit a da Sfinților Tăi Ucenici și Apostoli cheile împărăției cerurilor și de a lega și deslega păcatele oamenilor". Modifierea din urmă este înrădăcinată în contradicție cu Sf. Scriptură, deoarece cheile împărăției cerurilor s-au dat promis numai lui Petru și încă înainte de înviere.

Probabil pentru a nu rupe cu tradiția și a combate o

pretinsă eroare cu o eroare reală, ediția următoare din 1896, apărută ca și precedenta cu binecuvântarea aceluiaș mitropolit Iosif Theorghian revine la forma veche autentică. Acea în ședința din 15 octombrie 1913 Sf. Sinod ia în dezbateră problema revizuirii acestor texte, fără să se țină seama că odată cu acestea trebuiau revizuite o sumedenie de alte texte. ~~Impotriva~~ Impotriva revizuirii protestează mitropolitul primat Conon: "Cu toții știm că Sf. Ap. Petru este numit verhovnic chiar de însuși Mântuitorul Hristos, care după înțreita mărturisire i-a încredințat cheile împărăției cerurilor și l-a declarat de piatră pe care va zidi Biserica Sa și altele; potrivit căreia învățătură evanghelice Sf. Ap. Petru, încă din vechimea cea mai depărtată, este numit prin toate cărțile bisericești cu numele de verhovnic, după cum se vede aceasta și din frumoasele stihuri care, din cea mai îndepărtată vechime, se cântă la slujba lui, pretutindenea fiind numit verhovnicul și căpetenia Apostolilor, ceea ce nimeni nu ar putea schimba. Așa încât trebuie bine să luăm seama ca nu cumva din zel greșit să rupem cu tradiția Bisericii Ortodoxe, luând aminte ca nu din grăbiri prea mari ale cuiva să se strecoare greșeli neiertate" ("Ședințele Sf. Sinod din sesiunea de toamnă a anului 1913, Tipografia Cărtilor Bisericești, București, 1914, p. 27).

Cu toată împotrivirea mitropolitului Conon în "Evhologiu bogat, București, 1920, p. 183 și 184 cele două rugăciuni de desleșare la mort au fost schimbate după ediția din 1888, și astfel se reproduc până în zilele noastre. Sf. Sinod și Evhologiu n-a fost consecvent cu eliminarea "greșelilor de dogmă cu privire la primatul lui Petru" /Ședințele, p. 19), căci a lăsat neschimbat textul rugăciunii de la Sf. Maslu după Evangh. a VII-a unde citim: "...pe Petru verhovnicul și apostolul Tău, ca s-a lepădat de tine de trei ori, prin pocăință l-ai primit și l-ai cuprins și i-ai făgăduit lui zicînd: Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui pe dînsa, și-ți voi da ție cheile împărăției cerurilor". (Ed. 1920, p. 138-139).

În acelaș Molitfelnic la "Rînduiala cum se cuvine să primim pe schismatici, adică pe papistași, care vin la dreptmăritoare credință", a făcut modificarea numai pe jumătate față de textul anterior lăsînd aceasta: "Cela ce verhovnicului Tău /apostolului Petru și celorlați Apostoli ai Tăi, cu darul Tău ai voit a li s da puterea" (p. 517).

Nenumărate locuri au rămas însă neadificate pînă astăzi și

ele sînt în "lagrantă contradicție cu cele susținute de Înalt Prea Sfinția Sa Nicolae al Banatului, și de majoritatea teologilor ortodocși.

Lucrul odată pornit merge înainte, căci o nouă modificare întîlnim în Octoih Mic, Sibiu, 1970, acărui retipărire a fost încuviințată de Sf. Sinod în frunte cu Prea Fericitul Sărinte Patriarh, Iustinian (temei nr. 7524 din 29 dec. 1959) și la revizuirea căruia "a lucrat o comisie sub directa îndrumare și ~~supraveghere~~ purtare de grijă a Înalt Prea Sfințitului Dr. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului" (vezi postfață).

Luminînda a il-a sună așa: "După dumnezeiasca sculare de trei ori pe Petru întrebîndu-l: Iubești-mă? Domnul i-a adus aminte de lepădarea ce întreprinde și iarăși la așezat între ucenicii săi! Iar stihira Evangheliei spune: "Arătîndu-te pe tine ucenicilor tăi, Mîntuitorule, după înviere, lui Simon i-ai dat iarăși păsterea oilor, spre răsplătirea dragostei, adică purtarea de grijă de a le păstori pe dînsăle. Pentru aceasta iertîndu-i căderea din vremea patimilor ai zis: De mîi iubești Petre păstorește mielugeii mei." (p.)

Un lucru paradoxal! În Editura Episcopiei Aredului, fără indicarea anului, dar după Octoihul din Sibiu și încă în mitropolia Înalt Prea Sfințitului Nicolae, se tipărește Antologhion sau carte de rugăciuni, în care luminînda sau sveltina este păstrată în forma anterioară, așa cum a fost alcătuită de Leon filosoful în secolul al XI-lea: "Domnul l-a pus peste oile sale mai mare păstor... și cealaltă:... iar i-ai dat păsterea oilor spre răsplătirea dragostei: adică purtarea de grije de a le păstori pe dînsăle" (p. 71), fără a mai aminti de lepădare și așezare între ucenici și de căderea din vremea patimilor. Această jucărie cu textele liturgice, pe care poporul le consideră sacre, aduce mare sminteală, atunci cînd se întînesc astfel de schimbări între o ediție și alta.

Dacă, așa cum se spune în studiul amintit, ideea de primat al Sf. Ap. Petru contrazice duhului Evangheliei și realității istorice, de ce oare Sf. Părinți în scrierile lor, iconografi, melozi și întregă Biserica Ortodoxă care n-a dat normele de rugăciune și de credință, a păstrat ideea de înfîțetate a Sf. Ap. Petru? Ca să ne punem de acord doctrina propovăduită cu sfintele slujbe oare nu trebuie aduse modificări peste tot? Si ele ar trebui făcute în prea multe locuri!

lanț spre buna întârziere (înșurubare),

Slavă... "Petr, piatra credinței, cinsitul său lent puindu-l
înainte nouă..." (p.253).

Trop. 3: "De trei ori lepădându-te de Domul ca de un om prost (adică de rînd) înaintea ucigătorilor de Dumnezeu, nimica nu ai greșit din teologie la cea mai de-nsinte" (p.254).

Cînt. 3-a, trop. 2: "Le-ile lui Hristos le-ai întărit și pe cei fărădelege i-ai învățat legea cea bună, ca un maimare al apostolilor și ca un temei al dogmelor necălit" (p. 255).

Sedealna, Slavă... "Ca pe un maimare al înțelepților apostoli și descuietor al împărăției cerurilor te laudăm pe tine cu credință apostole Petre" (p.256).

Canonul 1, cînt. 8-a, trop. 1: "Păstorul de lege, păstorul
și învățătorul al turmelor lui Hristos" (p. 261_).

Canonul al 2-lea cînt. ' -a, trop. 2: "Ca un dumnezeesc descuietor al împărăției, deschide intrările acesteia celor ce te cinstesc pe tine cu credință pe pămînt" (p. 263).

La laude, stihira 1-a: "Cinstind ostenelele vestirii tale

prea lăudate corifeule" (p. 264).

În 11 iunie pomenirea Sf. Apostol Vartoleomei și Varnava. Soborul lor se săvârșește "în cinstita biserica sfântului și verhovnicului apostol Petru, ce se află aproape de pres sfânta și marea biserică" (Mineiu, București, 1927, p. 111).

În 30 iunie la Sinaxar: "Mareu-Evanghelistul, care era ucenic-gi-fiu-duhovnicesc-lui-Petru-corifeul-apostolilor"-(p.-322).

În 29 iunie, Sfinții Apostoli Petru și Pavel. La vecernia cea mică, slavă...:"Petre vârful al slăviților apostoli și piatra credinței....(p. 295).

La vecernia cea mare stihira 1-a: "Cu ce cununi de laudă văm încununa pe Petru și pe Pavel... pe acesta adică ca pe o căpetenie a apostolilor, iară pe acela ca pe cel ce mai mult decît alții s-a ostenit" (p. 296).

Slavă... a lui Ioan Monahul (Sf. I.Damaschinul): "Cu întrebarea ce de trei ori, aceasta: Petre iubeghi-mă? Lepădarea cea de trei ori Hristos a îndreptat ... pentru aceea către dînsul Mîntuitorul a zis: Paște oile mele, paște alegerea mea, paște mielugeii mei" (p. 296).

N.B. În Octoih Mic, Sibiu, 1970 stihirea a fost modificată: "Iar Mîntuitorul a zis cătră dînsul, socotindul iarăgi între apostoli: Paște oile mele..." 6p. 186).

La litie, stihira a 2-a a lui Arsenie: " ... O Petre piatră și temelie și Pavele vasule al alegerii".

Stihira a 3-a a lui Ghermano: "Petre maimarele măriților apostoli, piatra credinței".

Slavă... a lui Vizantie: "Petre piatra credinței și Pavele lauda lumii..."(p. 299).

La utrenie, sedesna 1-a: "După vrednicie cu adevărat te-ai arătat piatră credinței și purtător de cheile darului, Petre apostole" (p. 301).

După Evanghelie stihira: "Petre maimarele slăviților apostoli! Piatra credinței! (p. 303).

Canonul 1, facerea lui Ioan (Damaschinul), cînt. 1-a trop. 1 "Pe maimarele apostolilor...să-l lăudăm"

Trop. 2: "Cel ce este maiînainte deveci, maiînainte pe tine cunoscîndu-te, te-a rînduit prea fericite Petre, ca pe un maimare al Bisericii și întîi pe scaun gezător" (p. 303).

Cînt. 3-a, trop. 2: "pe piatra ortodoxiei tale a întărit Stăpînul Iisus Biserica neclătită, întru carea apostole pe pe tine te mărîm" (p. 304).

Ipacof: "Petre piatra credinței, Pavele lauda lumii" (p.305).

Cînt. a 4-a, trop. 1: "De oameni vinător dumnezeesc precum s-a făgăduit Hristos pe tine te-a făcut, ție întii încredințindu-și turmele Bisericii sale"(p. 305).

În sinaxar: "la aceștia care altă pricină mai mare de laudă ar putea cineva să gîndească a afla, afară de mărturisirea și chemarea Domnului. De vreme ce pe unul la fericit și l-a chemat piatră, asupra căruia zice că a întărit Biserica (adică asupra mărturisirii lui).... După aceea propovăduind Petru Evanghelia în Iudeia, Antiohia, Pont, Galația, Capadochia, Asia, Vitinia, s-a pogorît pînă la Roma. Și pentru că a biruit cuminunale pe Simon Vrăjitorul, împărățind acolo Neron, a fost răstignit de dînsul cu capul în jos, precum el însuși a poftit și a primit fericitul sfîrșit" (p. 308).

N.B. Sinaxarul nostru ortodox urmînd scrierile vechi: "Faptele lui Petru", "Pseudoclementinele", pe Eusebiu din Cezareia, pe Fer. Ieronim și pe Sf. Iustin Martirul, ~~pexexxxfix~~ a căror mărturie o combate înalt Prea Sfinția Sa Nicolae, ca eronată (l.c. p. 41-42), reține epizodul cu Simon Magul la Roma în viața Sf. Petru.

Cînt. 7-a, trop. 2: "Ție celui întii chemat și foarte iubit, ca celui între apostoli cu bună slavă întii pe scaun gezător, Hristos s-a arătat întiiu, după ce a înviat din mormînt" (p. 309).

Trop. 4: "Mai f tii pe tine te-a pus Petre mărturisitor iubirii celei spre Hristos, Cuvîntul cel ce știe toate ca un Dumnezeu. Pentru aceasta și turma sa cea iubită ție ți-a încredințat-o" (p. 309).

La laude, stihira 1-a: "Mîntuitorul a zis: Cine-mi zic oamenii a fi? Atunci Petru cel mai ales între ucenici, luînd cuvîntul a propovăduit" (p. 312).

Stihira a 3-a: "Tu după vrednicie piatră te-ai numit, cînd credința Bisericii neclătită Domnul o a întărit, și pe tine mai mare păstor oilor celor cuvîntătoarea te-a pus, de unde și descuietor porților cerești pe tine ca pre un bun te-a încredințat, ca să descui tutu or celor ce vin cu credință" (p. 312-313).

N. B. Tare mi-e frică că însușindu-ne credința propovăduită de cei ce neagă că Petru este mai mare păstor nu ne va deschide poarta cerului!

În 30 iunie soborul Sfinților Apostoli. La utrenie condac:

"Piatra Hristos pe piatra credinței preamărește luminat, pe cel mai ales decât ucenicii" (p. 320).

La sinaxar: Amintirea Sf. Marcu Evanghelistul, "care era ucenic și fiu duhovnicesc lui Petru cîriful Apostolilor" (p. 322).

La laude, stihira I.a: "Tu temelul apostolilor cel mai de cinste, toate le-ai lăsat și ai urmat Invățătorului, strigîndu-i lui: cu tine vreau să mor că să viețuiesc viața cea fericită. Romei celei mai mari decât alte cetăți tu ai fost întîi episcop și slava și lauda și Bisericii întărirea Petre, și porțile iadului nu o vor învinge birui pe ea cu adevărat, precum Hristos mai înainte a zis" (p. 324-325).

N. B. Pe cine să credem? Biserica ortodoxă care ne învață ce să credem și cum să ne rugăm sau pe Înaltărea Sfinția sa și teologii pe care îi cite ză că Petru n-a fost la Roma în calitate de episcop?

Cînd eram elev în clasa a IV-a liceală preotul profesor de religie ne îndoctrina cu vreme și fără vreme că Petru nici n-a fost la Roma, necum să fie episcopul Romei și eram tare mirat și nedumerit, căci ascultasem vecernie și utrenie în biserica din sat și reținusem textele cu verhovnicia lui Petru și episcopatul său la Roma. N-am avut curajul să-l înfrunt dar m-am adresat nepotului său care îmi era coleg: "Cum poate unchiul tău să afirme aceste lucruri cînd cărțile noastre de slujbă ortodoxă ne spun contrariul?"

-Dacă-mi dovedești cu cărțile noastre de slujbă că Petru a fost la Roma eu părăsesc ortodoxia și mă fac catolic!

-Vă rog veniți încoace și ascultați ce spune! Si am luat de mărturie întreaga clasă. Dacă îi dovedesc părăsește ortodoxia și se face catolic! Numai să-ți ți cuvîntul cînd voi face dovada! Peste cîteva zile, cu învoirea cîntărețului am luat MÎNEȘTI Octoihul Mic de la Sibiu și i-am citit cît era scris acolo că Petru este verhovnicul apostolilor și a fost la Roma! A privit mirat. A tăcut. Eu l-am întrebat în fața clasei: Cum stăm cu angajamentul Urmăreză să te faci catolic!

Din aceeași lăgătate și lipsă de curaj am înghițit multe în decursul studiilor spuse de la catedră de teologii noștrii poi de credință dar plini de ură contra catolicismului și a Romei papale? Si mă întrebam de multe ori pînă cînd? Si de unde atîta patimă și pornire? Tot ce pravoslavia greco-slavă și protestantismul calvino-luteran a născocit contra papalității și catolicismului cî să-l dărîme s-a acumulat la noi ca într-un rezervor ineputabil și se lansează neîntrerupt în propovădu-

ire, dar mai ales în scris. Până când oare?

Dar să mai vedem cîteva texte în care Petru este așezat în fruntea apostolilor:

În 6 august, Schimbarea la Față a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, canonul 2, facerea lui Ioan Damaschin, cînt. 3-a, trop. 2: "Suitu-s-a împreună cu tine Cuvînte Unule născut, pre înălțate, căpetenia apostolilor, în muntele Taborului". (Mineiu, București, 1929, p. 77).

În 15 august, Adormirea Născătoarei de Dumnezeu, КѢНѢХЪХЪХЪХЪХ la vecernie, stihovna, Slavă...: "Cînd te-ai dus Născătoare de Dumnezeu Fecioară, la cel ce s-a născut din tine negrăit, foseau de față Iacov, fratele lui Dumnezeu și înfiul Ierarih și Petru căpetenia cea mai cinstită și virful cuvîntătorilor de Dumnezeu" (p. 162).

Joi a doua săptămîină din post la utrenie, alt canon, cînt. 9-a, trop. 2: "Petre, piatră credinței și temelie, Pavale prope-văduitorule și învățătorule al părinților, fiii lui Zevedei, împreună cu ceilalți Apostoli, rugați-vă cu deadinsul lui Hristos, ca să trecem cu bună sănătate măsura postului". (Triod, București, 1946, p. 263-264).

În Joia mare la sinaxar privitor la întreita lepădare a lui Petru citim: "S-a întimplat aceasta, căci atunci cînd Dumnezeu și-a bătut slăbiciunea firii omenești, Petru a fost cuprin de o frică nemăsurată. Pentru aceasta Domnul i-a incredințat lui Petru lumea, ca să fie iertător cu cei păcătosi, odată ce el, prin el însuși, a cunoscut cît de ușor este plecată firea omenească spre păcat..... Mîntuitorul a tămăduit lepădarea lui Petru prin întreita lui pocăință, prin cele trei întrebări ce i le-a pus: Petre iubesti-mă?" (l.c. p. 646).

În 13 septembrie Sf. Mucenic Corneliu Sutagul, la vecernie stihira 1-a: "Primindu-ți ție Hristos binefacerile și dumnezeeg-șile rugăciuni, sfînt inger îți trimite să te lumineze cu totul și pe verhovnicul Sfinților Apostoli să te înnoiască prin apă și prin Duh" (Mineiu, București, 1929, p.165-166).

La utrenie, canonul 3, cînt. 1-a, Slavă.... "Desăvirgit te-ai deprins în legile cele de mîntuire..... povățuindu-te pe tine verhovnicul Apostolilor, cu învățătura Stăpînului fericite". (l.c.p.171).

Intîietatea Sf. Ap. Petru este mărturisită de cărțile liturgice ortodoxe și în legătură cu ceilalți Apostoli.

În 30 noembrie pomenirea Sf. Ap. Andrei cel întîi chemat.

Tropar: "Ca cel decît Apostolii mai întîi chemat şi verhovnicului frate adevărat" (Mineiu, Bucureşti, 1927, p. 458). În "Ceaslovul din 1970, textul este modificat: "... şi lui Petru frate adevărat" (p. 593).

În 25 aprilie pomenirea Sf. Ap. şi Evanghelist Marcu. La vecernie, stihira a 2-a: În Roma fiind ucenic lui Petru, dulce tîlcuitor te-ai arătat" (Mineiu, Bucureşti, 1929, p. 211).

Troparul al 2-lea: "Învăţîndu-te de verhovnicul Petru, te-ai făcut apostol al lui Hristos" (p. 213).

La utrenie, canon cînt. 5-a, Slavă: "Tu al marelui Petru fiu ai fost" (p. 215).

Cînt. 6-a, Slavă: "Petru verhovnicul, mărite pe tine luminat cu taină te-ai învăţat de ai scris cîntita Evanghelie" (p. 216).

Icos: "Fiind ucenic verhovnicului Apostolilor împreună cu dînsul ai propovăduit pe Hristos Fiul Lui Dumnezeu" (p. 216).

Sinaxar: "Întru această zi, pomenirea cînstitei apostoliei Sfîntului şi Prea lăudatului Verhovnicului Apostolilor Petru, ce este alătura cu sfîntă Biserică cea mare" (p. 217).

Această menţiune lipseşte din ed. Bucureşti, 1967.

Cînt. a 7-a, Slavă: Pe mai marele cetei Apostolilor avîndu-l învăţător, pe dumnezeescul Petru, următor lui te-ai arătat" (p. 218).

În 30 aprilie, sfîntul Apostol Iacov fratele Sfîntului Ioan cuvîntătorul de Dumnezeu. Sinaxar: Mîntuitorul "îl lua pururea cu sine pe acesta şi pe verhovnicul Petru la rugăciune şi la alte orîndueli". (p. 258).

Ediţia din 1967 are textul modificat: "pe aceştia şi pe Apostolul Petru" (p. 286).

Cărţile liturgice ortodoxe recunosc întîietatea lui Petru şi în legătură cu alţi episcopi.

În 2 ianuarie pomenirea celui dintru sfinţi părintelui nostru Silvestru, papa de la Roma. La utrenie, icos: "Cu scaunul căpeteniei Apostolilor te-ai arătat slujitor lui Dumnezeu preamînat" (Mineiu, Cernica, 1926, p. 42).

Canonul Ierarhului, facerea lui Iosif, cîntarea 8-a, trop. 3: "Arătatute-ai căpetenie a sfîntei adunări, de taine învăţătorule şi ai împodobit scunul căpeteniei ucenicilor" (p. 45).

Cînt. a 9-a trop. 2: "Ca o dumnezească căpetenie a sîntilor Părinţi, ai întărit dogma cea preasfîntă, oprind dogmele ereticilor cele fără de Dumnezeu" (p. 46).

În 18 februarie, pomenirea celui dintru sfinți părintelui nostru Leon, papa Romei. La utrenie, canonul sfântului, facerea lui Teofan, cînt. 8-a, trop. 3: "Făcututete-ai moștenitor scaunului Apostolului Petru, purtîndu-te cu gîndul lui și cu rîvnă credinței, purtătorule de Dumnezeu" (Mineiu, București, 1929, p. 182).

Cîntarea 3-a, trop. 1: "Stîlp al ortodoxiei, cu osîrdie aducînd, ai ridicat la Biserica lui Hristos, prea înțelepte Leone" (p. 183).

Sedealna: "Strălucind cu dumnezeegstile dogme, ai răsărit lumii lumina ortodoxiei, întinericul erezurilor le-ai micșorat fericite" (p. 183).

Cînt. 6-a, trop. 1: "Cel de acum următorul cinstiului Petru, și îmbogățit cu acunul cel mai de sus al aceluia, care arătînd rîvnă fierbinte, cu îndemnarea dumnezească alăcătuște carte, care risipește frămîntătura și amestecarea erezurilor celor turburătoare" (p. 184).

În fața acestor mărturii și ale altora asemănătoare ce putem spune despre afirmația că Petru n-a fost la Roma în calitate de episcop (A. c. p. 42), și papii de la Roma n-ar fi urmașii Sf. Apostol Petru. Actele sinodului din Chalchidon consemnează că "prin Leon a vorbit Petru" (Mansi, vol. VI, p. 971), iar sinaxarul din 18 februarie spune chiar mai mult: "În legătură cu scrisoarea trimisă de Leon sinodului: "pe carea primindu-o, mulțumeau prea cuvioșii părinți și socotindu-o ca un stîlp al ortodoxiei și crezîndu-o ca și cum ar fi ieșit din gura lui Dumnezeu și odihnindu-se într-aceasta sfîntul sinod se ridică și stătu împotriva mai cu îndrăzneală, atît asupra cetei monofiziților cît și asupra monotehiților" (p. 185).

Petru ostenele sale papa Leon este elogiat în cîntarea 8-a, trop. 1: "Ca un soare cu totul lumines, de la apus ai răsărit, care lucru, grăitorule de Dumnezeu, arătat este străin, că de față ai uscat amestecarea și turburarea lui Eutihie și ai tăiat osebirea lui Nestorie, învățînd să crează într-un Hristos în două firi, neosebit, neschimbat și neamestecat" (p. 187).

Troparul următor spune: "Ai însemnat învățătorule lumii ca pe niște lespezi scrise de Dumnezeu, arătîndu-le la dumnezeescul popor și la sinodul cinstiților învățători, ca un al doilea Moisi" (p. 187).

În 14 aprilie pomenirea celui dintru sfinți părintelui nostru Martin Mărturisitorul, Papă al Romei, La vecernie stihira 1-a:

"Ce te vom numi acum Martine? Invățător prea lăudat de învățători ortodocși? Corifeu sințit cu adevărat dumnezeieștilor dogme" (Mineu București, 1929, p. 104).

La utrenie, canonul sfântului, facerea lui Iosif, cînt. 1-a, Slavă: "Pe acum înalt te-a pus Domnul tuturor, ca pe un sfeșnic luminos" (p. 105).

Cînt. 5-a, Slavă: "Strălucind întru bunătăți ai ieșit pe scaunul cel prea înalt înțelepte și cu lumina dogmelor tale celor dumnezeiești ai luminat turma ta" (p. 107-108).

Cînt. 8-a, trop. 3: "Pe tine te-am cunoscut temeiul arhieriei și stîlp ortodoxiei și învățător bunei credințe" (p. 110).

În 9 iulie, pomenirea sfântului sfințitului ucenic Pangratie, episcopul Tavromeniei. La vecernie stihira 1-a: "Cînd temeiul apostolilor înconjurînd toată lumea o a întărit, atunci aflîndu-te pe tine, ca pe o piatră de cinste te-a pus temelie Bisericii" (Mineu, București, 1928, p. 907).

Cînt. 3-a, Slavă: "Verhovnicul apostol aflîndu-te pe tine vas dumnezeescului Duh, primitor de raze curate, te-a trimis către apus" (p. 92).

Cînt. 7-a, Slavă: "Piatra cea cu adevărat neruptă, te-a pus pe tine temeiul și întărire nemîncată Bisericii" (p. 95).

Svetilna: "Petru piatra credinței te-a pus pe tine mucenice tare temelie Bisericii" (p. 96).

În 25 noembrie pomenirea celui dintru sfinți părintelui nostru Climent episcopul Romei. La vecernie stihira 2-a: "Făcîndu-te ucenic corifeului Petru, Părinte, pe piatra lui te-ai zidit, pe sineși ca o piatră de mult preț" (Mineu, București, 1927, p. 395).

Stihirea de la Slavă: "Pentru aceea, Căla ce chier și mai înainte de toate edte, te-a tras la aceasta prin căpetenia apostolilor Petru, care te-a învățat pe tine cele dumnezeiești și te-a lăsat vrednic următor lui" (p. 395).

La utrenie, canonul Sfîntului, facerea lui Iosif, cînt. 5-a, trop. 3: "Ca pe unul ce ai fost mai mare scaunului Romei, ca un ucenic al lui Petru și ca pe unul ce ai păstorit cu sfințenie turma cea sfințită, o prea sfințită! Te-a primit pe tine cetățean Sionul cel de sus" (p. 398).

N. B. în ediția Mineiului din 1971, stihira 1-a a doua de la vecernie a rămas neschimbată, pe cînd stihira de la Slavă a fost modificată și în loc de "prin căpetenia apostolilor Petru", citim: "prin Petru cel mai în vîrstă dintre apostoli".

Concordanța dintre Biserica care se roagă și Biserica care învață nu poate fi realizată decât atunci când modificările începuse cu mare cutezanță vor fi duse până la capăt cu și mai mare cutezanță. În acest caz însă se va ivi discordanța între credința și rugăciunea Bisericii noastre și între credința și rugăciunea Bisericii înșinșilor noștri. Ortodoxia noastră va fi nominală numai și nicidecum reală. Vom rupe cu tradiția Bisericii dinainte de 1954 și odată porniți pe panta inovațiilor nude ne vom opri? Noi care facem stita caz de adaosul lui Filioque la simbolul credinței din partea Bisericii pusene și afișem cu vreme și fără vreme Biserica Ortodoxă ca păstrătoare cu scumpătate a tradițiilor și rînduieilor Bisericii Primare, îndrăsnim să modificăm textele tradiționale ale Bisericii?

Drumul pe care am pornit în mod necesar ne va duce în mod necesar spre Biserica Reformată și ne vom înstrăina nu numai de doctrina Sfinților Părinți, care au mărturie vădite despre verhovnicia lui Petru și a urmașilor lui și atât de multe încît s-ar putea aduna în volume, ci, fără doar și poate ne vom înstrăina și de tradiția Bisericii Românești, care are în trecut păstra această linie.

Literatura populară prezintă nenumărate mărturii despre roulul Sfîntului Apostol Petru în Biserică și în turme credincioșilor.

Vă văd nevoit să aduc doar cîteva mărturii din operele scriitorilor români.

Neagoe Basarab (1512-1521) în opera sa "Invățăturile către fiul său Teodosie" spune: "Mare lucru este a iubi omul pe Dumnezeu cu tot sufletul că și singur Domnul nostru Iisus Hristos, cînd întrebă pe iubitul mai marele ucenicilor săi, pe Petru apostol, nu-l întrebă nici de rugăciune, nici de post, nici de oprire, nici de smerenie, nici de răbdare, nici de curăție, nici de milostenie, ci numai ce-i zise: Petre dar iubești-mă? Iar el răspunse și zise: Adevărat Doamne, tu știi toate. Tu știi că te iubesc" (Dan Zamfirescu și Th. Mihăilă, Invățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie, Editura Minerva, 1970, p. 235). Mai departe vorbind despre căderea lui "Petru mai marele Apostolilor", arată cum îndată după cedere s-a căit și "Dumnezeu într-acei ceas fi iertă și-l puse mai marele Apostolilor și-i dade și cheia împărăției cerurilor pre mîna lui, pentrucă grăbi către pocăință, și-i zise: Petre, orice vei lega pe pămînt fi va legat și în ceriu" (p. 322).

Mitropolitul Modovei Vălaam în Cazanla din 1643 spune despre Petru că prăsfind toate valurile lumii "Hristos cinsti-l pri însul și-l făcu mai mare apostolilor și-i zise: Tu ești Petru și pre piatra ta, adevă pre credința ta, voi zidi Biserica mea. Si porțile iadului, adevă gura ereticilor nu va putea s-o risipească..." După învierea Domnului din moarte "atunci aceste apostol Petru stătu mai mare apostolilor tuturor și fu rost altor apostoli și învățătoriu. Că pentru învățătura lui s-au umplut numărul celor 12 apostoli, când dzise să arunce sorți, să vadă pre carele va alege Dumnezeu în locul Iudei, Si ierăși pentru mîndărirea cuvintelor lui ce grăi în ziua rusaliilor crezură 3000 de oameni...." ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ vezi Ediție îngrijită de I. Byck, Ed. Acad. R.S.R., București, 1943, p. 465-466).

Antim Ivireanu (1708-1716), în Cazanla din 29 iunie spune: "Dumnezeu, făcîndu-se om, au pus alți doi luminători, pentru întărirea și întemeierea Bisericii: pre cel mai mare adevă pre Petru, pentru ca să fie întru stăpînirea zilei, a dumnezeiești cunoștințe întru iudovime; iară pre cel mai mic, adică pre Pavel, întru stăpînirea întunecatei nopți a închinării de idoli...."

"Si pentruca să începem de la luminătorul cel mare, de la spore, zicem cuncă ~~XXXX~~ iaste soarele vîrf celorlalte stele și le covîrșeste cu lumina pe toate și de la răsărit pîn la apus, tăt pămîntul și toate unchiurile lui luminează, încăziaste, îngreagă și revară pretutindenea razele lui. Cine nu va mărturisi cum că vredniciile acestia să cuvin lui Petru, de vreme ce el au fost vîrf cetei apostolești și mai înti în rînduiala ucenicilor și au întins pururea ca un alt soare, de taină, peste tot pămîntul razele darurilor și a facerilor de bine?" (Opere, Ediție și studiu introductiv de Gabriel Strempel, Editura Minerva, București, 1972, p. 57-58).

Apoi completează: "Făr-de prepus iaste drept aceia că Petru au stătut în Biserică, ca alt luminător mare, pentru căci s-au arătat ca soarele luminînd preste biserică celui înalt" (6 o. c. p. 62). ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ Privitor la spovedanie, după ce reproduce textul adaugă: "după cum zice frunteagul apostolilor Petru, în două copete la a doua carte" (p. 95).

Privitor la episcopatul lui Petru la Antiohia înalt Prea Sfinția Sa scrie: Aderenții acestei teze pretind că după uciderea Sf. Arhidiacon Stefan, Petru s-a dus pe la 33-37 d. H. în capitala Siriei. Aici ar fi luat contact cu credincioșii iudei, întîlnind prima comunitate creștină. Către 42-43 d. Hr. au sosit în Antiohia și Pavel cu Barnaba convertind populația de origine păcînăi

"Numai că documentele vremii, în primul rînd cartea Faptele

*Aserțiunile privind așa-zisul episcopat al lui Petru în Egiptia aparțin unei tradiții târzii, ivită începând cu istoricul Eusebiu al Cezareei, mort în 339 (Cronica, Migne P.G. XXVII, 577, vezi art. cit. p. 40-417).

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX Ne insușim această părere a scriitorului
 Le Camus: "Nu trebuie să se confunde apostolatul și episcopatul".
 Nici un Apostol... n-a fost cu adevărat episcop în sensul de azi
 al cuvântului. Apostolii erau toți mai mult decît aceasta, Iisus
 Hristos instituindu-i părinți ai episcopilor, sau, dacă voiiți, e-
 piscopi ai Bisericii Universale... Nici Pavel, nici Petru și poate
 nici unul din cei doisprezece... nu s-a stabilit la conducerea
 exclusivă a unei comunități și, atunci, este mult mai înțelept
 a căuta peste toturma apostolatului lor, decît a fixa presău
 de vreme reședința episcopatului lor" (Mgr, Le Camus, L'oeuvre des
 Apotres, t. I, Paris, 1905, p. 320, 321-322), vezi ~~apostolat~~
 cit. p. 40). Care nu s-ar cuveni să-i acceptăm în acest caz și
 părerea privitoare la primatul Apostolului Petru, pe care o
 mărturisește atât de limpede și de frecvent întreagă tradiția
 ortodoxă?

733

apostolilor nu li se poate nega calitatea de episcop. Apostolia nu poate fi restrinsă numai la cei 12 apostoli, pomeniți în sobor la 30 iunie. Tradiția liturgică ortodoxă numește apostoli și pe cei șaptezeci de uncenici ai Domnului și-i pomeneste în sobor în 4 ianuarie, apoi pe rând, câte unul sau mai mulți îi pomeneste și în cursul anului liturgic. ^{Pe și mai mult} În 15 februarie Sinaxatul pomeneste pe sfinții apostoli și mucenici Achila împreună cu soția sa Priscila (Mineiu, București, 1929, p. 145).

Ni se par cu totul paradoxale afirmațiile: "Apostolii nefiind niciodată identici cu episcopii", sau "nici un apostol n-a îndeplinit funcțiunea de episcop". Apoi și mai ciudat: "Stăruința de a atribui calitatea de episcop pe lângă cea de apostol duce la aprecierea apostoliei ca ceva incomplet, necesar să fie întregit cu episcopatul". Tocmai contrarul este adevărat: Prin negarea calității de episcop se descompletează și chieșer se deformează persoana apostolului. Combătind cu astfel de argumente catolicismul submină cu ele înșăși ortodoxia în ai cărei apărători și susținători ne pozăm.

Însuși Mîntuitorul este numit "apostol (trimis) și arhieru (Ev. 3, 1). Întreita sa calitate de învățător, arhieru și împărat a transmis-o și celor doisprezece apostoli, care de la început nu numai în cadrul marelui misiunii lor, "dar și în anumite obști de credincioși", cum demonstrează înal Prea Sfinția Sa Dr. Iustin Moisescu în lucrarea: Ierarhia bisericească în eposa apostolică, Ed. Centrului mitropolitan al Olteniei, 1955, p. 13.

Prejudecățile față de teza catolică a primatului papal l-a determinat pe Prot. Dr. L. G. Munteanu, Viața Sfințului Apostol Petru, Cluj, 1944, p. 163-173 să combată cu multă stăruință episcopatul lui Petru la Roma, nu i s-a părut însă deloc primejdios să acmită misiunea Sf. Ioan la Efes, metropola Asiei Mici, unde era Timotei, așezat episcop de Sf. Ap. Pavel. Rămăs singur în viață, după anul 70, Sf. Ioan se stabilește la Efes, unde "își împlinește datoria de apostol prin propovăduirea adevărilor creștine, săvîrșirea sfințelor taine, prin așezarea de episcopi și preoți slujitori ai altarelor, prin organizarea comunităților și vizitarea bisericilor, prin întărirea celor buni și lămurirea celor rătăciți. Nu uită să cerceteze pe bolnavi și întemnițați și să ajute pe săraci". După exilul din Patmos în anul 96 Sf. Ioan "se reîntoarce la reședința sa din Efes. Era om bătrîn

între 80-90 de ani. Avea destulă energie și/putere să continue a ține în minile sale frânele Bisericii din Asia Mică. Din Efes el mai putea să supravegheze comunitățile Asiei Mici, iar cuvîntul să autoritar, -las de trîmbiță dumnezească, să răsune peste ostroave și mări pînă departe în marile orașe ale Greciei, Italiei, Galiei și Spaniei". Viața Sf. Ap și Ev. Ioan, Cluj, 1943, p. 52 și 89-90).

Pentru a doborî teza primatului Înalt Prea Sfinția Sa Dr. Nicolae Corneanu socote că: "Episcopatul Sf. Ap. Ioan în Efes este cel mai slab argumentat. Înafara unor texte culese din scrierile Părinților Bisericii, obscure și pline de simbolism, nimic altceva nu-l probează. Aceste texte de altfel aparțin unei perioade cînd sensul noțiunilor de apostol și episcop sînt devenit oarecum fluctuant... Numai datorită unei stări imprecizii a termenilor Sf. Ioan Gură de Aur (354-407) a putut să-l numească pe sf. Ap. Ioan "episcop" (Comentii la Evangh. lui Ioan, omilia VIII, vezi art. cit. p. 43). Bineînțeles în felul acesta și cu argumentele de natura aceasta, fluctuează învățătura Bisericii Ortodoxe în cărți, la catedre și de pe amvoane, ducînd la îndiferență și necredință.

Privitor la episcopatul sf. Ap. Iacob la Ierusalim articolul citat spune: "Pretenția că Apostolul Iacob a fost episcop al Ierusalimului se întemeiază pe o evidentă confuzie: identificarea Apostolului Iacob, fiul lui Zevedei și fratele mai mare al Sf. Ap. și Evanghelist Ioan, cu Sf. Iacob "fratele" Domnului. Al doilea Iacob considerat "stîlp" al Bisericii (Gal. 2,9), autorul epistolei din Noul Testament, a fost într-adevăr primul episcop al Ierusalimului, dar el nu este tot una cu Apostolul Iacob" (art. cit, p. 44).

Cine identifică pe acești doi Iacobi? Creem dușmăni imaginari pentru a poza în apărători ai ortodoxiei? Atribuim catolicilor afirmații false ca să-i putem combate? De unde este scoasă afirmația: "Chiar în Biserica Romano-Catolică sărbătorirea deodată în aceeași zi a celor doi Iacobi, urmare greșitei lor identificări, este posterioară sinodului Tridentin(1545-1563)?"

Deschizînd Martyrologium Romanum, Romae, 1890, deci după tridentin la 1 mai citim: "Iacobus vero, qui et frater Domini legitur, et primus Ierosolimorum Episcopus, e pinna templi praecipitatus, confratris cruribus, ac fullonis fuste in crebri percussus interiit, ibique non longe a templo sepultus est"(p. 61). Același Martirologium la 25 iulie spune: Sancti Ia

cubi Apostoli, fratris besti Ioannis Evangelistae, qui prope festum Paschae ab Herode Agripa decollatus est. Ejus sacra ossa ab Ierolimis ad Hispanias hoc die translata et in ultimis eorum finibus apud Gallecum recondita, celeberrima illorum gentium veneratione, et frequenti christianorum concursu religionis et voti caus illuc adeuntium, pie colluntur" (p. 107).

Cine își ia osteneala să privească un calendar romano-catolic tipărit la București sau în Transilvania ar fi putut citi în 3 mai: "Ss. Filip și Iacob, Apostoli". Din 1 mai Sf. Iacob a fost transpus pe 8 3 mai, pentru faptul că în 1 mai, sărbătoarea internațională a muncii, a fost introdus "Sf. Iosif, patronul muncitorilor". Iar în 25 iulie calendarele au: "Sf. Iacob Apostol".

Ar fi bine să fim mai ponderați în afirmații, căci nu mai avem de a face cu credincioși analfabeți care să nu poată ajunge să vadă un calendar catolic și să controleze veracitatea afirmațiilor noastre.

Cu astfel de argumente ne întrebăm: Ce valoare poate avea concluzia "că nici un Sfânt Apostol n-a îndeplinit funcțiunea de episcop. Cumulul dintre apostolie și episcopat nu se potrivește concepției autentic creștine"? (art. cit. p. 45). Noi tocmai contrarul îl știm și-l cunoaștem din izvoarele autentice creștine!

Plenitudinea puterii preoțești este în episcop și episcopul o deține ca urmaș al Apostolilor, care au fost înzestrați cu ea în virtutea alegerii și trimiterii lor în lume și nu în virtutea unui cumul, căci nu primeau două salarii pentru două funcții deosebite. Calitatea de episcop este inclusă în cea de apostol. A le separa ~~mutuam~~ înseamnă a combate tradiția ortodoxă genuină, așa de bine prinsă în următoarele:

"În timpul Apostolilor până la răstignirea Domnului Hristos episcop era însuși Domnul, iar după moartea Lui episcopi au fost înșiși Sfinții Petru și Pavel, după cum ne încredințează Epifanie: "Cei întii Apostoli Petru și Pavel au fost episcopi".

"În tot timpul predicării de pretutundeni Apostolii aveau episcopi prin diferite cetăți unde credeau că este necesar. Clemente Romanul ne spune în epistola sa către Corinteni: Cercetînd cu duhul aveau roadele predicării lor în episcopi și diaconi, ai celor ce urmau să creadă"

"Aceeșă putere aveau succesorii Apostolilor și același Duh Sfânt îi însufla în activitatea lor bisericească. Cînd aveau episcopi le transmiteau aceeaș putere de a lega și deslega pe care Domnul Hristos a dat-o Apostolilor" (Pidalion, cu orînduire nouă și tălcuire de arhim. Zozime Tărălă și ieromonah stavrofor Hralambie Popescu, București, 1933, p. 12. Tălcuire la can 1 apostolic).

A opune episcopatului lui Petru de la Roma pe cel din Antiohia și acestora "Ierusalimul, unde a viețuit trupește DOMNUL Xristos, Domnul și unde a fost răstignit" (art. cit. p. 45), este o slabă argumentare, combătută cu fină ironie odinioară de Sf. Grigore de Nazianz, când unii dintre episcopii răsăriteni, ca să-și impună punctul lor de vedere, deosebit de al occidentaliilor, argumentau: "Nu în occident ci în orient s-a născut Mîntuitorul", el, care consideră Roma: "În prăedron ton ôlon=întîistătătoreea tuturor", îi avertizează: "tot în orient L-au și omorît" (Carmen de vita sua 568-571, P. G. 37, 1068-1700).

De dragul ortodoxiei pe care vrem s-o apărăm ni se cere mai multă obiectivitate și mai mult discernămint în combaterea tezelor catolice și elaborarea argumentelor, ca nu cumva din prea mare rivalitate să ne situăm, ~~înafara~~ printr-un exces de zel, înafara ei,.

Stînd de vorbă cu un pr ot revenit de la greco-catolici ~~nu~~ de voie, spunea el, ci de mare nevoie- și adăuga: "Voi n-am intrat în Biserica Ortodoxă, ci Biserica Ortodoxă ne-a ocupat. Voi sîtem prizonierii ei și rămînem în ea pînă cînd se vor rupe sîrmele ghimpate și se vor desfința lagărele. La început ne mîngîiam cu gîndul că ne îmbrățișează o Biserică soră, cînd colo ne-m trezit strînși cu deasile în brațele unei ierarhii pline de ură antipapală și anticatolică".

Rămînînd oarecum consternat și nedumerit de o atît de aspră judecată mi-a relatat o serie de fapte concludente, apoi mi-a citat un exemplu tipic de răstălmăcire a faptelor și interpretare falsă a documentelor: I. P.Sf. Sa Dr. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului, Biserica Ortodoxă Română una și aceeași în toate timpurile, Sibiu, 1968, Nu se sfiește, înaltul ierarh, să se considere urmașul lui Inochentie Micu și a corifeilor Scolii Ardelene, despre care spune că au fost păstrători ai ortodoxiei și au luptat contra tiraniei papale și a catolicismului agrseiv, știind bine că în conjunctura actuală nimenea nu-l poate contrazice. Cercetînd, documentele, spunea în continuare acest preot, aflăm tocmai contrarul: au văzut salvarea națiunii prin unirea tuturor românilor într-o singură biserică pravoslavnică sau ortodoxă dar nu potrivnică ci unită cu cea apuseană, rămînînd ei înșiși credincioși unirii cu Roma pînă la moarte.

Stînd de vorbă cu un ziarist, membru de partid, am rămas și mai uluit de afirmația lui: "Erorile și falsitățile din această carte nu pot fi combătute decît dacă ai scrie volume întregi". Este poate o exagerare și nu știu dacă se vor scrie cîndva astfel

stari volume in scop de diatribă. Citind cartea m-am izbit de afirmații ca acestea: "Acei creștini -soldați, o mare parte din coloniștii de diferite ocupații, negusori, prizonieri, etc.,- ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ veniți aici din partea de răsărit a imperiului răman (Sudul Dunării, Asia Mică, Palestina, etc.), au propovăduit și răspândit creștinismul în forma lui răsăriteană, adică așa cum era el la Ierusalim, Alexandria, ANTONIA, Salonic, etc." Apoi mai jos: "Sinodul II ecumenic de la Constantinopol (381) a pus regiunile din Nordul Dunării sub ocrotirea patriarhiei de Constantinopol.... Sinodul IV ecumenic (451) întărește hotărîrea sin. II ecumenic. În felul acesta populația din Nordul Dunării a intrat sub influența puternică a Constantinopolului, care răspindea în tot Răsăritul credința, sfintele slujbe și rînduielile Bisericii Răsăritene" ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ O.c. p. 10-11).

În fața acestor documente trebuie puse și alte documente care arată că Iliricul a fost sub jurisdicția papei de la Roma. Dacă prin Scythia Minor ~~xxxxxxxx~~ care aparținea imperiului roman de răsărit eram în legătură cu Cezareia Capadociei și apoi cu Constantinopolul, prin cele două Dacii, Moesii și Panonii eram în legătură cu Roma. Încăleștinarea noastră în formă romană este un fapt recunoscut de toți istoricii. A o ignora pentru a arăta cu orice preț o ortodoxie de factură bizantină antiromană și anticatolică este o gravă abatere de a la adevăr.

Surprinde o afirmație ca aceasta: "Se vede dă, că pe bună dreptate, marii învățați de la Blaj: Samuil Micu și Petru Maior, ===== ca și alți învățați români, scriau că românii de pretutindeni (din Transilvania, Moldova și Tara Românească) au fost dintru început de ~~xxxx~~ "lege grecească", adică de lege ortodoxă (Petru Maior, Istoria Bisericii românilor, Buda, 1913, p.22-25), care -ca și Sfintele Evanghelii- a fost scrisă în limba greacă (și apoi tradusă în l. slavă și alte limbi, ca să fie înțeleasă și de alte popoare)". (~~XXXXXXXXXXXX~~ O.c.p. 11).

Cercetînd scrierile lor desprindem altceva. Samuil Clain scrie: "Credința creștinească se la propovăduirea apostolilor în toate țările și cetățile împărăției românilor au străbătut ... Așa și în Dacia, odată cu intrarea românilor și credința creștinească au intrat" (Scurtă cunoștință a istoriei românilor, Edit. Stiințifică, București, 1963, p. 93). Citind măruțiile

istoricilor și îngrijind marea mucenicii care au murit pentru Hristos în Dacia concludă: "Dintru care luminat să vede că de la descălecarea romanilor în Dacia au fost creștini, cerea odată cu celelate părți a împărăției romanilor s-au încreștinat" (o.c. p. 94). El nu admite că Nichita al Remesianiei a fost "apostolul Dachiei, ci episcop în Dacia, carele pre măsurile cele sălbatice și varvare cu propovăduirea Evangheliei le-au îmblinzit. Neamurile acestea a cărora apostol au fost s. Nichita sînt besii și gheții și chithii, carii năvăleu și mai virtos pre la marginile Dachiei, de către Schithia lăcuia, nu sînt românii din carii era noscut și creștinește crescut și s. Nichita" (o.c.p.95). Combate și mărturia adusă de Dositheii, patriarhul Ierusalimului că s. Ioan Gură de Aur le-ar fi propovăduit romanilor, ci goșilor și scișilor. "Precu la începutul besericii creștinești românii împreună cu alții carii lăcuiau întru împărăția romanilor, au cuprîns credința în Hristos, așa tare și neclătită și astăzi necurmat o au ținut și o țin, a cărui lucru mărturie sînt episcopii Dachiei, carii au fost în săboarele cele a toată lumea.... Pe la anul 530 împăratul Iustinian rînduind la exarhie cetatea în carea ssau născut și el numindu-o Iustiniana, supune arhiepiscopului cetății acestia pre episcopii amînduror Dachiilor..... După încreștinarea bulgarilor" pentru că erau într-o stăpînire uniți cu bulgarii, toate cele bisericesti slovenește au început a le sluji și de acolo au venit mare stricare limbii românești și multe cuvinte din limba slovenească au primit și aceasta este pricina că în limba românească atîta amestecătură iaste din limba slovenească". (o.c. p. 97-98).

Petru Maior este și mai deslușit: "În veacurile cele dintîi românii toți au fost supuși patriarhului Romei Vechi. De unde săvăr că întru azele veacuri nu era între creștini aceea împărțire de legi ca unii să se zică de lege lătinească sau romană, alții de lege grecească, totuși precum în toate besericile cele supuse Patriarhiei Romei vechi, afară de cele de limbă grecească se sluja cele sfinte în limba lătinească așa și românii nu numai afară întru cele politicești, ci și în beserică, nu altă limbă întru trebuințau fără cea lătinească, care e limba neamului lor" (Istoria Besericii, cit. la Mircea Păcuraru, Considerații... în Mitropolia Ardealului, a. XVI nr. 5-6, p. 391).

Împărțirea în două legi, spune în continuare Petru Maior în lătinească și grecească "în veacurile cele dintîi ale Besericeii nice de cum n-au fost". Încreștinarea s-a făcut în limba latină

și numai" după ce s-au escat împărțire legilor cea mai sus arătată - în Biserica Apusului și Biserica Răsăritului, adică Roma cît și Constantinopolul au lucrat ca să-și supună toate Bisericile din Apus, respective din Răsărit- românii totdeauna s-au ținut de legea grecească". Ritul romano-catolic ~~apare~~ se generalizează în apus abia după schisma de la 1054. La fel ritul marelui biserici din Constantinopol se generalizează în întreg răsăritul ortodox mult mai după aceasta. Maior spune: "Nice nu se arată micăieri urmă de unde măcar cît de mică ghicitoră să se poată stoarce că doară Biserica românilor cîndva au fost de ~~legea~~ lătimească" (l. c. p. 25), adică de rit romano-catolic ~~și~~ așa cum se practică în ultimul mileniu.

Ca să folosim o expresie a celui mai corifeu al Scolii Ardelene Gh. Sincai, numai "pleavă" vorbesc cei ce fac din biserica primară a românilor o biserică de lege sau de rit grecesc în sensul ritului greco-slavo-bizantin, sau cei ce și-o închipuie de rit romano-catolic apusean așa cum îl vedem practicat azi. Ritul bisericii dacoromâne era ritul în limba latină practicat în marea unitate ecleziastică a Iliricului, dependent de patriarhia Romei și cunoscut din operele Sf. Niceta de Remesiana, pe care l-au înlăturat bulgarii odată cu înlăturarea clerului latinofon și înlocuirea cu clerul grecofon, dependent de Constantinopol. Despre acest fapt scrie Sincai la anul 869 din Cronica sa: "Vezi și actele săborului al optulea ecumenic din care vei învăța că Bulgaria încă s-au lăsat de sub patriarhia Romei și s-au dat patriarhiei din Țarigrad. Barem de nu s-ar fi întimplat aceasta că Românii mai fericiți ar fi fost, de ~~și~~ s-ar fi supus patriarhiei din Roma, precum s-au fericit alte neamuri, care înșirî le vedem" (Cronica Românilor, tom. I; Edit. pentru literatură, București, 1967, p. 253).

Înalt Prea Sfinția Sa se consideră urmașul lui Inochentie Vîcu și a corifeilor Scolii Ardelene, atunci nu înțelegem de ce le prezintă deformat gîndurile și-i face exponenții ortodoxiei anticatolice și antiromane cînd ei au rămas fideli unirii pînă la moarte și au militat pentru unirea cu Roma a tuturor Românilor, ~~stînd~~ în aceasta un preambul al unirii politice?

Ortodoxia nu se întărește prin denaturarea faptelor istorice și ecumenismul nu poate fi promovat prin încadrarea așa cum s-a făcut în 1948 a bisericii unite din Transilvania în biserica ortodoxă și nici interesele românilor nu pot fi servite prin ~~ura~~ față de papalitate așa cum o promova patriarhul Ierusalimului

23

care declara că „unirea cu papa înseamnă unirea cu dracu”.

Se impune un control în prezentarea faptelor istorice și o revizuire a concepției despre catolicism pentru a ridica prestigiul ortodoxiei.

Cu ocazia aniversării a 20 de ani de la reînfrățirea Bisericească din 1948, în 21 oct. 1968 Prea Fericeirea Sa Iustinian în cuvântarea ținută la Alba Iulia și publicată în B. O. R. an. LXXXVI nr. 9-10, p. 968, citim: „Cu Micu Glean s-a deschis lupta împotriva asupririi naționale. El s-a stins din viață în temniță la Roma” (p. 1018).

Un martor ocular și auricular spune că în catedrală Preafericeirea Sa a spus: „A murit de foame în temnițele Romei”. La masă Prea Sf. Sa Visarion Agateleanu, episcopul vicar, i-a atras atenția că n-a murit nici de foame și nici în temniță, ci într-o mănăstire basiliană, unde avea la dispoziție măcar atâta cât are oricare călugăr.

-Bine, dar așa spun istoricii!

-Atari istorici fac de ris istoria și ne facem și noi de ris însușindu-ne afirmațiile lor contrare adevărului!

-N-a cerut oare bani din țară, că se afla în strîmtorare și mizerie.

-Da! A cerut bani din țară, dar nu pentru că nu avea ce să mănînce, ci pentru că purta o luptă pentru interesele națiunii și avea nevoie de bani pentru a întreține relații cu lumea eclesiastică și diplomatică la nivelul cerut unui episcop, nu pentru că n-avea ce mînca! Nu se poate spune despre episcopii noștri retrași la mănăstire dintr-un motiv sau altul că trăiesc în mizerie și mor de foame.

În ciuda avertismentului dat a rămas totuși în presă afirmația că a murit de foame în temniță la Roma. Dacă înxxx Prea Fericeirea Sa și-ar fi luat osteneala să citească lucrarea lui A. Bunea, Episcopul I. Inocențiu Klein, Blaj 1900, ar fi aflat că s-a stins din viață în mănăstirea călugărilor Basili ruteni din Roma în 23 septembrie 1768 și din alte informații ar fi putut afla că primea o pensie de 1200 florini din care a făcut economii, lăsînd prin testament să se împartă ajutoi săracilor din Roma și să se ~~celebreze~~ ^{celebreze} liturghii pentru odihna sufletului său.

Cu ocazia drumului făcut la Rozavlea în Karamureș pentru sfîntirea bisericii, despre care se spune că a fost cîndva

Amuzată de episcopul greco-catolic Dr. Alexandru Rusu, **amuzat** în închisoarea din Gherla, pentru că a refuzat să adere la **ortodoxia** antiromână, profesată cu atîta ardoare de o seamă **dintre** membrii Sf. Sinod, Prea Fericirea Sa a făcut o expunere **în care** nu s-a respectat adevărul istoric. În revista B O R **an. LXXXIX** nr. 78, 1971, p. 734 se rezumă ideile expuse la **întîlnirea** cu preoții de la Oradea în legătură cu dicățul **de la Viena** din 1940: "Prea Fericitul Părinte Patriarh a arătat că argumentul de care s-a folosit Ciano, ministrul de **externe** al Italiei fasciste care reprezenta și Vaticanul, a **fost** acela că partea de nord a Transilvaniei ar fi fost locu- **ită** în majoritate de catolici, considerîndu-i ca atare și pe **credincioșii** români ai foastei Biserici Greco-Catolice".

Cine a trăit în anul 1940 și a urmărit evenimentele politi- **ce** și bisericești știe că Conte Ciano, n-a fost nicicînd repre- **zentant** al Vaticanului. Era ginerile lui Mussolini cu care deși **papa** Pius al XI-lea încheiase concordatul, ajunsese totuși în **mare** conflict pentru nerespectarea clauzelor concordatului și **pentru** orientarea fascistă și politica nazistă a ducelui. Urmășul **său** Pius al XII-lea s-a ținut în mare rezervă față de Mussolini. **Ardealul** de Nord a fost cedat Ungariei fiindcă așa cereau **interesele** Germaniei și Rusiei, sprijinite de Mussolini, nu **pentru** că era locuit în majoritate de catolici și greco-catolici. **Știm** bine gă înaintea Transilvaniei "Marea noastră vecină și **Prietenă**" ne-a răpit iarăși Basarabia. Cine ar afirma oare că **pentru** motivul că erau ortodocși? Sau poate tot pentru moti- **vul** că Galiția erau 5 milioane de greco-catolici ruteni, a **fost** încorporată la U R S S, trecîndu-i la ortodoxie încă în **anul** 1945, după care tipic s-a procedat și la noi cu greco-cato- **licii** în 1948.

Iată în continuare ce mai spune Prea Fericirea Sa: "Cînd **episcopii** greco-catolici au aflat despre aceasta au întocmit **un** memoriu și l-au înaintat Vaticanului. Ca urmare semnării **memoriului** s-au trezit chemați la ordine și au fost aspru mustra- **ți** pentru că au înaintat acest memoriu. Li s-a atras atenția **în** același timp că ar trebui să se simtă bine în sinul Bisericii **Catolice**, în familia catolică, nu alături de "schismatici", **adică** de ortodocși. Deasemenea li s-a atras atenția că ei au **depus** jurămint de supunere necondiționată față de Vatican și **de** papa personal. Episcopilor semnării ai memoriului nu li **s-a** permis să vorbească și, în final, memoriul a fost considerat **ca** neavenit", "Avertismentul este o pură plăsmuire, conceput

...e minte încărest cu prejurăcări. Jurământul făcut de un prezbiter greco-catolic nu este altul decât acela pe care îl face episcop catolic cu ocazia hirotonirii.

...de ce urmează sint des dreptul calomniease.

"Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian a vorbit apoi despre procedura care se aplica episcopilor faostei Biserici Greco-Catolice, după alegere. Aceştia erau chemaţi la Roma, erau rehirotoniţi de papa şi li se impunea un jurământ prin care se angajau că vor lupta împotriva "schismaticilor", cum îi considerau pe ortodocşi şi că vor apăra interesele şi dogmele catolice. În cazul încălcării jurământului, Vaticanul dispunea de viaţa şi situaţia lor, fără să dea nimănui socoteală de aceasta".

Aici când nici un episcop greco-catolic n-a fost rehirotont la Roma. Atenasie Anghel, al doilea episcop unit, hirotonit la Bucureşti de Teodosie, a fost rehirotont la Viena, în secret, dar fără înştiinţarea stăruinţa unor teologi vienezi, fără să se aştepte hotărîrea Romei, care cerea nunţiatului din Viena să-i trimită dosarul cu întreaga documentaţie din care să se vadă că n-a fost valid hirotonit. Hirotonirea a fost făcută contrar dispoziţiilor date de Sf. Oficiu în 29 sep. 1866. /S. Dragomir, Istoria desrobirii religioase a românilor din Ardeal, vol. I Sibiu, 1920, p. 27; Nilles, Sybolae, vol. I Deni-ponte, 1885, p. 107-130). Conform rînduielilor fiecare episcop tot la cinci ani personal sau prin delegat prezenta la Roma situaţia eparhiei sale. Legământul faţă de Vatican, care "dispunea de viaţa şi situaţia lor, fără se dea nimănui socoteală", este o născocire. Fu Vaticanul şi tocmai Prea Fericitatea Sa a dispus de viaţa episcopilor greco-catolici, cînd au fost încarcerăţi în vila patriarhală de la Dragoslavele şi apoi închisi şi omorîţi în închisori, ca cei mai mari răufăcători ai poporului român. Prea Fericitatea Sa l-a invitat pe Vasile Aftenie, vicarul Bucureştilor la un banchet la Sinaia în anul 1950 unde a fost escortat de la Sighet. La sugestia vicarului de la Cluj Sabin Truţa, de a-l îmbeta şi apoi a-l compromite cu femei pentru a-i obţine în astfel de condiţii adersrea la ortodoxie, s-a făcut încercarea, soldată cu refuzul categoric al episcopului, care în urma maltrătarilor a decedat în ziua de 10 mai în închisoarea din Văcăreşti. În condiţii similare au trecut pe cealaltă lume alţi şase episcopi greco-catolici, care n-au avut altă vină decît aceea de a fi rămas fideli legăturilor de dragoste cu Roma, care din cea mai îndepărtată vechime în numele lui Hristos "prezidează dafoates"

După toate acestea ne surprind cuvintele rostite de I.P.S. Nicolae, mitropolitul Ardealului: "După excepționala expunere a P. F. Păr. Patriarh Iustinian, ar trebui să-mi arăt bucuria și marea mea prețuire prin tăcere" (l. c. p. 737). Într-adevăr era foarte bine dacă tăcea și nu exprima aceste cuvinte, ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ neconsemnate de cronică revistei dar consemnate de cei prezenți: "Recețile cu Roma s-au rupt pentru todeauna și cine se uită îndărăpt se va prefăce în stîlp de sare".

Săguma în 1853 l-a amenințat pe Alexandru Stera Suluțiu, cu cuvintele : mane, tekel, fares. Acesta i-a răspuns: Dacă ar fi scrise de o mîină omenească ~~mă~~ m-aș cutremura, dar fiind scrise de o mîină de țărîină nu mă înfricoșează ci mă doare că vin de la un confrate! Iată, că totuși de 25 de ani mitropolia Blajului nu mai există, și cei ce privesc în urmă așteptînd restaurarea sînt amenințați! Cine oare se cutremură de asemenea amenințare? ~~XXXXXXXXXX~~ N-ar trebui oare să se cutremure cei ce au suprimat Biserica greco-catolică la gîndul înfricoșatei judecăți, unde faptele nu mai pot fi răstălmăcite?

Privind toate acestea îmi vin în minte cuvintele Părf Grigore Pișculescu, cunoscut sub numele de Gala Galaction; făcîndu-mi cîndva o destăinuire: "Ierarhia noastră a făcut din Biserica noastră ortodoxă o obiașă în papucul statului. El o încalță și o descălță după bunul său plac".

N-aș putea termina cu altceva mai potrivit, decît să citez în continuare ce scria în 12 mai 1905 părinte lui Tudor Arghezi: "Scumpul Teo, scriind cu inima și cu condeiul lui Hristos, voi face-o conform concepțiunii și unei directive personale și printr-o erezie: Eu îți mărturisesc și dacă va fi vre-o dată să primesc ordine de la cineva și să mă las soldat executor, ar fi numai de la urmașul lui Petru și pentru maiestatea Bisericii Române" (Luceafărul din 26 aprilie 1968).

Un alt scriitor teleormănean, Marin Preda, mărturisește că ortodoxismul așa cum se practică în sat la el și cum, adăugăm noi, se naște din conflictul dintre tradiție și propovăduirea antitraditională și antiistorică a ierarhiei noastre, duce neapărat "ori la părăsirea credinței, ori la formarea de secte. N-aș putea să afirm hotărît că religia catolică nu provoacă asemenea reacții din partea oamenilor; e de remarcat că, totuși, catolicismul e mai sever; se știe cît a fost de sever și la ce excese a ajuns. Fapt e, însă, că dacă o credință poate fi numită credință asta este cea catolică" (Florin Mușur, Convorbiri cu Marin Preda, Editura Albatros, București, 1977, p.98).

E bine să ținem seama de recomandarea făcută în 19 mai 1973, absolvenților anului IV de istorie, fiind făcută cu puțin timp înainte de moartea sa poate fi socotită ca un testament valabil pentru orice om: "Eu vă îndepărtați de adevăr. El singur garantează valoarea cuvenită istoriei. Cinstind adevărul, cinstiți înseși istoria, misiunea ei și a voastră, cinstiți poporul din care faceți parte și vă cinstiți pe voi înșivă" (Tribuna, a. XVII, nr. 22, 31 mai 1973, p. 12).

Ortodoxie înseamnă înainte de toate adevăr și respect pentru tradiție. Ortodoxia este adevărul însuși în toată universalitatea și cu termenul grecesc în toată catolicitatea sa. Să nu-l defirmăm filtrându-l prin desimea prejudecăților minții noastre, căci ~~strivim~~ desfigurăm ortodoxia, necîntăm Biserica și poporul pe care vrem să-l slujim și ne compromitem iremediabil pe noi înșine.

X X

Faptul istoric, că din fașă și pînă spre sfîrșitul secolului^x al IX-lea, cînd a început a ne păste "fatalul destin al istoriei creștinismul poporului român a fost de esență și de jurisdicție română, este atestat și prin mulțimea de colinde, descîntece și povești, în care Sîn Petru, piatra de temelie a Romei creștine, a fost împămîntenit și înzestrat cu firea țăranului nostru. Simp referire la apocrife bogomilice, sau la vreun text dintr-o literatură populară limitrofă, nu este suficientă pentru a explica omniprezența în folclorul românesc a celui care ne "amăsură" pămîntul să vadă

Ce fac domnii cu iobagii

Și avuții cu săracii...

și care refuză să primească în rai chiar și pe tatăl său, dacă nu a fost om de omenie.

Cheile sale se află nu numai pe stema Papei de la Roma, urmașul său legitim, ci și în nestematele poeziei populare române. Și credem că în nici o literatură din lume nu se află un simbol mai veridic al Verhovnicului apostolilor, ca în această duioasă colindă românească :

Pe supt ceri pămînt cu flori

Se preumbl-un cîrd de oi.

Da la oi cine-i păstor ?

- Da, zău, Petru, sfînt Sîmpetru.

Un' scotea un fluier lung,

Oile frumos se duc ;

Un' scotea o fluierită,

Oile frumos se mișcă...^{xx}

x

Expresia este a istoricului Dimitre Onciul, Papa Formosus în tradiția noastră istorică, în Scriseri istorice, II, p.18. București, Ed. Științifică, 1968.

xx

"Floarea darurilor", II (1907), p.63.

ni "Sărbători istorice, ni istorice
poesia populei române arăta, compuneri frumoase
simpoziumul a tena: premise istorice
pentru inființarea Academiei Române,
București, 22 iunie 1973.

IIIa. Scrisoarea Comitetului de Salvare a Bisericii Române Unite din august 1977, adresată lui Nicolae Ceaușescu, dactilografiată pe 4 pagini. Anexa menționată nu s-a păstrat. Documentul provine din arhiva P. dr. Alexandru Rațiu, obținut prin bunăvoința Dr. Ioan Chindriș.

Domnule Președinte Nicolae Ceaușescu

În anul 1948, conducerea de atunci a României a scos înafară legilor Statului Biserica Română-Unită a Blajului, care în toate timpurile s'a dovedit instituția religioasă cea mai devotată și credincioasă poporului și acestui pământ românesc.

Cine a avut interesul să smulgă din viața poporului român instituția care i-a descoperit obârșia latină, i-a deșteptat conștiința națională, a luptat neînfrițată pentru unitatea națională ca și pentru drepturile și libertățile poporului român?

Cine a putut avea interesul să fie înlăturată piatra din capul unghiului dela temelie pe care a fost clădită România?

O minte de român n'ar fi putut concepe o astfel de ideie și nicio inimă curată care simte românește n'ar putea și n'a putut accepta un astfel de sacrificiu.

Cine totuși a avut interes decât acei cari au declarat fățiș și o susțin și azi că, "România ca țară latină la gurile Dunării este o eroare istorică care trebuie îndreptată". Aceștia și numai ei au avut și au și astăzi interesul să facă cu orice preț să dispară, din viața poporului român, Biserica Română-Unită a Blajului, instituția păstrătoare a tezaurului originii noastre latine, care, dacă n'ar fi apărut în viața poporului românesc, azi poate n'ar mai exista, "un popor de origine latină la gurile Dunării ci un popor fără origine certă, ușor de slavizat, ușor de asimilat, un popor, care în decursul istoriei n'ar fi fost ei un popor problemă".

Ei, prin mâini românești inconștiente și prahoslavice, au uneltit și au pus la cale acel act de nedreptate istorică.

Toți vlădicii, șir lung de preoți și credicioși, au fost îndreptați spre ușile temnițelor și au intrat pe proștile lagărelor de unde nu s'au mai întors niciodată. Suferințele lor nevinovate de sfinți martiri și eroi ai cauzei românești plutesc ca o pavăză a pământului românesc.

Câți morți, cât sânge, câte cazne și dureri, câte lacrimi și suspine! Toate acestea se puteau evita cu o simplă semnătură pe un petec de hârtie, dar n'au făcut-o, căci aceasta în conștiința lor și a viitorului acestui popor ar fi însemnat și istoria și istoria ar fi consemnat ca trădare această simplă semnătură.

Atitudinea demnă de stâncă, care nu se înfricoșează de valurile trecătoare ale vremilor, a caracterizat-o și a călăuzit-o dealungul veacurilor.

Trebuie să se știe, că o instituție care acceptă să sufere și să moară pentru cauza ei dreaptă și sfântă, nu poate fi omorâtă.

Trebuie să se știe că Biserica Română-Unită a Blajului, care s'a născut ca o necesitate istorică a poporului român și care își are ființa în ființa lui și nu va putea dispărea decât odată cu el.

Domnule Președinte

După ce ați preluat destinele poporului român și ale acestei țări, ne ați eliberat din temnițe și lagăre, ați impus respectarea legilor țării, ați reparat o serie de greșeli și nedreptăți ale trecutului, dar ați uitat să reparați cea mai gravă injustiție, nu față de un cult religios, ci față de instituția românească cu cele mai mari merite și nicio abatere dela intereselor istorice ale acestui popor și ale acestei țări.

S'au făcut zeci și zeci de memorii și demersuri dar toate se pare că au fost în zădar.

Ați reluat contacte diplomatice cu Sfântul Scaun al Romei și admi-teți, în fapt, existența Cultului Bisericii Romano-Catolice, acțiuni bune și laudabile, dar de Biserica Română-Unită a Blajului de ce nu vreți să vă alegeți aminte!

Dvs., personal, mai mult decât oricine, ar trebui să impuneți re-darea libertății acestei instituții atât de românești, care a luptat întotdeauna și este gata și astăzi, în modul cel mai devotat, să vă sprijine în lupta Dvs. pentru idealurile de libertate și independență națională, pentru unitatea și suveranitatea poporului român și a ne-mestecului altora în treburile țării noastre. Aceasta instituție, și este singura, care ar putea să continue în viitor lupta pentru apărarea acestor idealuri mărețe.

Nu Vă putem acuza de rea intenție, ci de faptul că Vă lăsați informat și influențat în mod eronat pe linia argumentelor false și pravoslavnice, cari au fost urzite de dușmanii noștri și impuse aceloră cari au hotărât în 1848.

Conștienți de faptul că Dvs. singur nu veți putea dece lupta, cu sorți siguri de izbândă, împotriva uneltirilor oculte ale vrășmașilor acestui popor și a acestui pământ, ne permitem să Vă punem fireasca întrebare, "De ce nu Vă asociați puterile aceloră cari intrupează aceleași idealuri și cari și-au vărsat sângele și s'au jertfit pentru împlinirea și menținerea idealurilor cari în mod înălt Vă însuflețesc și Vă călăuzesc.

Domnule Președinte

libertatea
Pentru a duce lupta cu succes și ajunge la biruință redați/Bisericii Române-Unită, căci rămâne singura instituție sigură, prin care nicio altă țară străină nu și-ar putea traduce interesele și intențiile oculte cu noi și cu țara noastră. Biserica Română-Unită Vă stă, Domnule Președinte, la dispoziție pentru realizarea idealurilor pe cari vreți să le înfăptuiți.

Conștienți de misiunea istorică a Bisericii Române-Unită care trebuie să fie legată organic de viața poporului și a țării românești, în ziua de 29 iunie 1977, s'a constituit în România:

Comitetul de Salvare a Bisericii Române-Unită

C: S. B. R. U. - care are ca scop: lupta pentru obținerea libertății Bisericii Române-Unită a Blajului.

Acest Comitet face primul său apel la Dvs., rugându-Vă să dispuneți guvernului să inițieze tratative directe cu Biserica Română-Unită, în vederea readucerii ei în viața poporului român, a-i reda libertatea și drepturile ei istorice.

Comitetul de Dalvare a Bisericii Române-Unitate a Blajului formulează următorul deziderat:

"Libertatea Bisericii Române-Unitate a Blajului cu autonomia avută în tot decursul existenței Ei!"

Condițiile și modalitatea în cari se va înfăptui acest act istoric de dreptate le vor stabili delegații Bisericii Române-Unitate și al Guvernului, împuterniciți de a duce la bună izbândă însărcinarea primită.

Comitetul se angajează și asigură Statul Român, în numele Bisericii Române-Unitate, că va promova o politică religioasă în spirit ecumenic, de pace și sinceră frățietate cu Biserica soră ortodoxă-română, precum și cu celelalte culte din România, nu va admite angajarea Bisericii Române-Unitate în confruntări și lupte confesionale și va promova numai dialogul în spirit ecumenic.

Comitetul asigură Statul Român de loialitate și se angajează să sprijine politica României de independență, unitate și suveranitate națională. Biserica Română-Unită va milita în lumea catolică și pretutindeni pentru prestigiul și măreția României.

Anexat Vă prezentăm lista cu numele unor preoți români-iniți, cari nu fac parte din C.S.B.R.U. și nici măcar nu au cunoștință de constituirea acestui Comitet, în care Biserica Română-Unită are încredere și cu care Delegația Guvernamentală va putea lua primul contact în vederea stabilirii condițiilor tratativelor și vor prezenta Comisia competentă a Bisericii Române-Unitate, care o va reprezenta la tratativele cu Delegația Guvernamentală.

Domnule Președinte

După ce ne veți cunoaște dându-ne libertatea, Vă veți convinge de sinceritatea intențiilor noastre, de sentimentele pline de abnegație, devotament și dragoste față de cauza acestui popor și a acestui pământ românesc. Regretul Dvs. personal va consta în aceea că nu ne-ați redat libertatea mai devreme.

Dacă bunelor noastre intenții nu ne veți răspunde, sau vor fi inițiate măsuri de represalii, vom fi obligați să trecem la acțiune. Nu dorim o nouă confruntare cu Guvernul Român. Totul depinde de Dvs. personal.

De Dvs. depinde, dacă se va repara o gravă injustiție care durează din anul 1948.

În mâna Dvs. este posibilitatea de a închide nenumărate răni încă sângărând, sau veți dispune să se deschidă și alte răni noi în trupurile și sufletele altor fii ai acestui neam.

Cauza noastră este și sfântă și dreaptă. Suntem o forță spirituală puternică și suntem în inima poporului român.

Aceste premize și aceste adevăruri ne dau tăria și convingerea că în orice confruntare și cu oricine, victoria finală va fi de partea noastră.

Poporul Român Vă privește cu speranță, iar istoria Vă așteaptă să Vă judece, după cum Veți ști să judecați acest moment istoric.

Așteptăm plini de încredere până la 22 August 1977.

Singura acțiune pe care am inițiat-o este aceea că am cerut, ca în aceste zile hotărâtoare, toate sufletele noastre credincioase să înalțe rugi stăruitoare, așa cum obișnuia să facă acest popor în momente cruciale, pentruca Dumnezeu să Vă dea lumină și înțelepciune ca în spirit de dreptate să judecați și să hotăriți așa precum se cuvine.

Vă asigurăm că rugile milioanelor de suflete române-unite de pretutindeni, vor face să coboare asupra României și asupra Dvs. belșug de haruri și binecuvântări.

București, august 1977

Comitetul de Salvare a Bisericii
Române-Unite

IIIb. Scrisoarea deschisă redactată de unii credincioși greco-catolici (impulsionați și de P. dr. Silvestru Augustin Prunduș) după ianuarie 1982, trimisă și la Radio Europa Liberă, pentru a protesta la reacția Sinodului Bisericii Ortodoxe Române consecutivă consacrării la Roma a arhiepiscopului Traian Crișan. Exemplarul pe care îl prezentăm este un transcris al acelei scrisori, realizat în Statele Unite ale Americii, provenit din arhiva P. dr. Alexandru Rațiu și obținut datorită bunăvoinței Dr. Ioan Chindriș. Documentul este pomenit în **Ie**.

FILE

RASPUNS LA PROTESTUL SINODULUI BISERICII ORTODOXE ROMANE
IMPOTRIVA DECLARATIEI SANCTITATII SALE PAPA IOAN PAUL II IN
FAVOAREA DREPTULUI LA LIBERTATE AL BISERICII ROMANE
UNITATE CU ROMA

Ziua de 6 Ianuarie 1982 a proiectat a noua si trista lumina asupra relatiilor ecumenice dintre Biserica Catolica si Biserica Ortodoxa Romana, dezvaluind starea reala de spirit a sinodalilor Bisericii Ortodoxe Romane, straina de cea a poporului roman si cu totul contrara intereselor sale vitale de ordin spiritual si national.

Ocazia evidentierii acestei daunatoare stari de spirit a fost data de cuvintarea Papei Ioan Paul al II-lea, rostita la hirotonirea ca arhiepiscop a monseniorului Traian Crisan, promovat ca secretar al Congregatiei pentru canonizarea sfintilor. Aceasta promovare constituie o mare cinste pentru tara si o mandrie pentru poporul roman. Ea nu este numai recunoasterea valorii personale a celui chemat sa ocupe aceasta functie de prestigiu eclesiastic mondial, ci si un omagiu adus poporului roman, din mijlocul caruia s'a ridicat, si o cinstitie acordata Bisericii Romane Unite cu Roma, care l'a daruit crestinismului universal. Prin personalitatea sa, acolo unde a ajuns el reprezinta valorile spirituale ale poporului si ale Bisericii in care s-a nascut. Orice roman cu suflet curat, nestapinit de duhul invrajbirii, s-a bucurat cind a auzit rasunind de pe cea mai inalta tribuna a lumii -- Cathedra Petri -- un glas de lauda pentru Romania si poporul roman, popor totdeauna deschis fata de intreaga crestinitate răsăriteana si apuseana, chiar daca, in decursul timpului, in cea

raspuns la protestul - page 2

mai mare parte el a imbracat haina ritului răsăritean. Numai înalții ierarhi ortodocși au fost cuprinși de ura la auzul acestui act de noblete în favoarea poporului român. Minati de o minie oarbă, ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Iustin Moiseșcu, au trimis o telegramă de protest Președintelui Republicii, Nicolae Ceaușescu, și o scrisoare de dojană Sanctității Sale Papei Ioan Paul al II-lea, ambele izvorite dintr-o regretabilă prejudecată și din refuzul de a cumpani în spirit evanghelic, cu dreaptă judecată și cu un bun-simț românesc, atitudinea și cuvintele Papei.

Monseniorul Traian Crisan a primit demnitatea arhiepiscopala fiindcă așa cere rânduiala Bisericii Catolice, ca secretarul Congregației pentru canonizarea sfinților să fie arhiepiscop, și nicidecum pentru a fi trimis în țară ca să ocupe vreunul din scaunele înalților ierarhi ortodocși. Dealtfel se știe că în țară sînt patru episcopi români uniți, care îndeplinesc slujba de "horepiscopi", adică episcopi de țară, fără catedrală și sediu episcopal, așa cum erau în primul mileniu episcopii care satisfaceau cerințele sufletești ale credincioșilor români, cînd nu exista o organizație statală proprie. Nici unul din acești arhierei marturisitori rămași în viață, după ce opt dintre confratii lor au intrat ca martiri în gloria cerească, nu rivnește la vreun scaun vladicesc ocupat de înalții ierarhi ortodocși. De repetate ori s-a declarat, oficial și neoficial, că episcopii greco-catolici ar fi fericiți să împlinească cea mai mică slujbă în Biserica Ortodoxă, intrată în comuniune cu Biserica Romei. Dar pînă la realizarea acestui imperativ al lui Christos și a acestui vital deziderat național, ei stau de veghe în scaunele lor smerite de

/ raspuns la protestul - page 3

vicisitudinile timpului si se roaga fierbinte pentru infaptuirea cit mai grabnica a cuvintului lui Christos: " . . . va fi o turma si un pastor" (Ioan, 10, 16).

Pentru a repara nedreptatea din toamna anului 1948, cind, in urma unui amestec abuziv din afara in treburile interne ale tarii si la porunca expresa data de Alexei, Patriarhul Moscovei si al intregii Rusii, Biserica Romana Unita a fost pusa in afara legii, Papa a facut apel la respectarea drepturilor fundamentale, atat personale cit si comunitare, stipulate si garantate de constitutia tarii si de conventiile internationale. Prin romanii prezenti la ceremonie, Papa a incercat sa sensibilizeze constiinta ortodocsilor romani si si-a exprimat speranta, spunind textual: " . . . ca si fratii vostri din Romania, cu care ne uneste aceeaasi credinta, dar care nu sint inca in deplina unitate cu Biserica Catolica, sa impartaseasca dorintele noastre si ale voastre, ca fiind ale lor proprii".

La 1700, prin restabilirea comuniunii cu Biserica Romei, intrerupta prin slavi si prin schisma de la 1054, Biserica Ortodoxa Romana din Transilvania a devenit si Catolica, fara sa se rupa de traditiile proprii si de trupul natiunii. Biserica aceasta, dupa cum stie toata lumea si a evidentiat Papa, "a avut un rol important, recunoscut de toti, la formarea si educarea civica si spirituala a fiilor poporului roman, precum si la trezirea si dezvoltarea ~~sa~~ constiintei voastre nationale", pentru care fapt, continua Sfintul Parinte, "ne este foarte draga si foarte apropiata in gind si in rugaciune". Sint cuvinte de inalta pretuire, care au umplut de mingiere si de speranta sufletele celor ce au fost pusi in afara legii si ale celor ajunsii prin constringere sub ocupatia ierarhiei

raspuns la protestul - page 4

ortodoxe, pe care o suporta inca, neavind deocamdata alta posibilitate. Acesti credinciosi sint convinsi ca, prin lumina Sfintului Duh si prin nedesmintita intelepciune a poporului nostru, se va gasi calea potrivita pentru a reglementa cit mai curind, crestineste si româneste, ceea ce in 1948 a fost asezat pe o temelie atit de subreda.

Credinciosii greco-catolici, atit cei ramasi fideli Bisericii Blajului cit si cei aflati temporar sub ocupatia ortodoxa, impreuna cu episcopii si preotii lor, aduc cele mai profunde, mai calde si mai pline de recunostinta multumiri Sanctitatii Sale Papei Ioan Paul al II-lea, pentru dragostea netarmurita cu care imbratiseaza cauza lor, cauza vitala pentru existenta si salvarea poporului roman. Cu aceasta ocazie si pe aceasta cale, ei isi reinnoiesc marturisirea fidelitatii lor totale, cu pretul vietii chiar, fata de Scaunul Verhovnicului Petru si al urmasului sau de azi, rugindu-l sa vegheze mai departe asupra destinului lor, pentru ca acest popor sa-si poata indeplini misiunea de a fi inel de legatura intre Biserici si factor de pace si bunavointa intre popoare.

In constiinta poporului roman, protestul sinodalilor ortodocsi reprezinta un act de neimaginat in aria iubirii si a dreptatii crestine. Biserica Ortodoxa Romana, care ar trebui sa profeseze, sa marturiseasca si sa slujeasca iubirea intre frati, dreptatea intre oameni si libertatea de credinta, se ridica si azi cu vehementa impotriva dreptatii, ca si credinciosii greco-catolici sa beneficieze de prevederile constitutionale si ale conventiilor internationale; se opune cu indrjire ca romanii greco-catolici sa-si aiba asigurat dreptul de a avea o institutie bisericeasca

raspuns la protestul - page 5

proprie in tara lor, la fel ca si alti cetateni ai Republicii Socialiste Romania; este statornic potrivnica libertatii pe care fratii lor in CBristos si fratii lor de singe o doresc cu ardoare si o cer cu insistenta, pentru a-si putea marturisi si practica liber credinta si cultul Bisericii lor!

Credinciosii Bisericii Romane Unite cu Roma sint adine incredintati ca acest protest nu a fost inspirat nici de iubirea, nici de dreptatea atit de frumos, de curat si de profund afirmate, perpetuate si pastrate in tezaurul genuin al ortodoxiei. De aceea nici nu fac din acest nelegiuit protest o piedica in calea dragostei pe care o poarta acestei Biserici si fiecarui membru al ei in parte.

Credinciosii Bisericii ~~XXX~~ Romane Unite cu Roma au convingerea ca inspiratia acestui protest nu apartine doctrinei Bisericii Ortodoxe, nici virtutii crestine si nici harului divin, ci urii si necredintei, specifice lumii de azi, chiar daca acest act de ura si de ~~ne~~ nedreptate strigtoare la cer poarta semnatura unor inalti reprezentanti ai ortodoxiei. Pentru acest motiv, credinciosii greco-catolici considera ca semnatura lor nu angajeaza Biserica Ortodoxa Romana, a carei doctrina nu poate fi anulata preintr-o asemenea atitudine necrestina si inumana.

Cind in acest protest se sustine ca Biserica Greco-Catolica din Romania nu exista, semnatarii lui ignora si sfideaza insesi canoanele bisericesci, caci, potrivit acestora, Biserica se exprima si se reprezinta prin episcopi. Deci, un act bisericesc are valoare canonica atunci cind el poarta girul episcopului. Or, asa-zisul act de "autodizolvare" a Bisericii Romane Unite cu Roma, pe care semnatarii il invoca cu cinism ca temei al protestului

raspuns la protestul - page 6

lor, nu a avut acordul si semnatura nici unui episcop greco-catolic. Dimpotriva, opt episcopi au murit in apararea statorniciei in credinta, iar cei patru ramasii incei in viata au patimit ani lungi de inchisoare, pentru ca au refuzat iesirea din comuniunea cu Biserica Universala si nu au acceptat nicidecum suprimarea Bisericii lor, prin ocuparea fortata a asezamintelor si acapararea credinciosilor de catre ierarhia ortodoxa.

Pentru a anula actul de unire cu Roma a credinciosilor romani din Transilvania, on 1948 s-a recurs la farsa ca 38 de preoti greco-catolici sa semnese documentul de autodizolvare, ~~considerandu~~ considerindu-se ca acest numar este suficient si echivalent. Negresit, se trece cu vederea cu ~~xxx~~ totala rea-credinta, faptul ca cei 38 de protopopi, care au semnat unirea cu Roma, reprezentau majoritatea absoluta din 42 de protopopi, citi erau atunci in Transilvania. Cu aceeaasi rea-credinta se omite faptul ca valabilitatea acelui act a izvorit din semnatura succesiva a doi episcopi, Teofil si Atanasie Anghel, pe cin in 1948 au semnat 38 de preoti (nici macar protopopi), care nu reprezentau nici pe proprii lor credinciosi si cu atat mai putin pe cei aproape 2000 de preoti, citi avea atunci Biserica Romana Unita cu Roma. Documentul lor nu fusese investit cu valoare canonica de semnatura nici unui dintre episcopii existenti. Este de mirare deci, cum de semnatarii protestului mai pot invoca acel act nul, neavenit si samavolnic, ca sursa si temelie canonic. Pe cine reprezentau cei 38 de preoti care au capitulat? Pe nimeni si nimic, decit doar propria lor stare de constringere si siluire morala. In nici un caz nu exprimau si nu reprezentau nici pe credinciosii, nici pe preotii, nici pe protopopii si nici pe episcopii Bisericii noastre. Nici din punct

/ raspuns la protestul - page 7

de vedere canonic si nici ca pondere numerica, semnatura celor 38 de apostati nu reprezinta nimic, ei, prin insusi actul lor, fiind declarati decazuti din comuniunea Bisericii si exclusi din ea prin decretul episcopului local, dr. Iuliu Hossu, cardinalul de mai tirziu.

Proptindu-se de faptul ca nimeni nu are posibilitatea de a raspunde afirmatiilor false din punct de vedere canonic si istoric si calomnioase din punct de vedere moral, se repeta in mod regretabil ca Biserica Greco-Catolica s-a autodesfiintat si ca toti credinciosii ei s-au incadrat de buna voie in ortodoxie. Aceasta afirmatie contrazice in mod flagrant faptele istorice si notorietate juridice devenite de ~~notorietate~~ internationala.

Cind sute de preoti au fost molestati, terorizati, arestati si cei mai multi dintre ei condamnati la ani grei de inchisoare; cind sute de mii de credinciosi au fost prigoniti si siluiti in constiinta lor, fiindca n-au acceptat impunerea unei alte confesiuni, se poate vorbi de trecere si incadrare de buna voie in Biserica Ortodoxa? Cind, dupa 34 de ani, mai sint credinciosi care isi practica in mod consecvent credinta in catacombe sau in ritul roman, motiv pentru ~~care~~ care sint persecutati, amendati, ~~supusi~~ supusi discriminarii, anchetati si terorizati, nu este oare legitima intrebarea: impotriva cui se iau aceste masuri, din moment ce Biserica Greco-Catolica si credinciosii ei nu mai exista? Oare nu tocmai aceste actiuni si protestul facut dovedesc cu prisosinta existenta Bisericii Romane Unite cu Roma si oare nu tocmai ele confirma netemeinicia afirmatiei ca ea s-a autodesfiintat? Impotriva cui si indigneaza sinodalii ortodocsi, daca credinciosii greco-catolici se simt bine si acasa in ortodoxie?

raspuns la protestul - page 8

Biserica Romana Unita cu Roma a existat inainte de decretul de trista si rusinoasa faima, prin care s-a impus suprimarea ei brutala, a existat in timpul emiterii lui si exista si astazi. Ea va continua sa existe cita vreme episcopii, preotii si credinciosii acestei Biserici, recunoscuti sau nerecunoscuti, vor ramine fideli adevarurilor de credinta pe care le marturisesc si ierarhiei instituite de Cristos, prin alegerea lui Petru verhovnic (corifeu) al apostolilor. Ea exista prin faptul ca virtutea credintei este o stare de constiinta asupra careia nu pot produce efecte nici forta, nici acordul sau dezacordul cuiva. Ea exista nu numai in virtutea realitatii prezentei sale in constiinta credinciosilor si a faptului sociologic concret pe care il reprezinta, ci si in virtutea nulitatii de drept si de fapt a decretului amintit. Caci orice act legislativ sau normativ in vigoare isi trage puterea operanta din constitutia tarii, din conformitatea acestuia cu spiritul si litera acestei surse de drept. Or, intrucit art. 17 din Constitutia Republicii Socialiste Romania prevede ca "fara nici o deosebire de rasa, nationalitate sau religie, cetatenii R.S.R. sint egali in drepturi in toate domeniile vietii sociale si culturale" si ca "Statul garanteaza egalitatea in drepturi a cetatenilor sai. Nici o ingradire a acestora si nici o deosebire in exercitarea lor, pe temelul nationalitatii, rasei, sexului sau al religiei nu sint ingaduite. Orice manifestare avind ca scop stabilirea unor asemenea ingradiri este pedepsita de lege". Iar art. 30 din aceeaasi constitutie prevede ca "libertatea religioasa este garantata tuturor cetatenilor R.S.R.", ca oricine este liber sa impartaseasca sau nu o credinta religioasa" si ca "libertatea exercitarii cultului este garantata".

raspuns la protestul - page 9

Daca la aceste prevederi atat de clare si precise mai adaugam si declaratia Presedintelui Republicii, ca "in tara noastra sint create toate conditiile ca fiecare cetatean sa-si poata manifesta credinta" (vezi Scinteia, nr. 8432 din 22 Mai 1970), precum si faptul ca, prin semnatura presedintelui sau, Republica Socialista Romania a aderat la Actul international privitor la drepturile civile si politice, publicat in "Buletinul oficial al R.S.R."; nr. 146/1974, care in art. 17 prevede ca "orice persoana are dreptul la libertatea de gindire, de constiinta si religioasa", iar "acest drept implica libertatea de a avea sau a adopta o religie sau o convingere, la alegerea sa, si libertatea de a-si manifesta religia si convingerile individual sau in colectiv, atat in public cit si in particular, prin cult si prin indeplinirea riturilor, prin practici si invatatura".

Este evident ca, din punct de vedere juridic, decretul de suprimare a Bisericii Greco-Catolice din Romania este nul, neavenit, ilegal si abuziv. El nu are nici un temei legal si moral in impunerea unei stari de constiinta nici unui cetatean al tarii. Acest decret este o pata rusinoasa pe legalitatea unei orinduirii statale, al carei prestigiu intern si extern sint esential si grav lezate prin mentinerea sa in vigoare. Principiile de drept mentionate si interesele superioare ale natiunii reclama abolirea neintirziata a decretului in cauza, pentru a se putea restabili libertatea de constiinta a tuturor fiilor Patriei, a se instaura legalitatea deplina in acest domeniu si a se mari astfel prestanta orinduirii statale romanesti.

Este o manifestare a unei mentalitati de trista amintire si de mult depasita, sa afirmi ca unitatea unui stat sau a unui popor se

7

raspuns la protestul - page 10

cuprinde in unicitatea credintei sale religioase. Exteriorizarea unei asemenea mentalitati este o jignire adusa statelor pluriconfesionale (S.U.A., Franta, Anglia, Olanda, Elvetia, R.F.G., etc.), a caror unitate nu este intru nimic stirbita prin existenta mai multor confesiuni in sinul aceleasi natiuni. Din punctul de vedere a doctrinei materialist stiintifice si atee, este total neprincipial sa afirmi ca unitatea statului roman rezida in ortodoxie. Prin aceasta se sfideaza nu numai opinia publica internationala, ci insasi doctrina marxist-leninista si forurile care o propaga si o promoveaza la noi in tara.

Este o calomnie si o ignorare voita a adevarului istoric, sa afirmi ca Biserica Romana Unita cu Roma reprezinta un factor de dezunire nationala, cind toti marii nostri istorici si oameni de cultura recunosc ca ea si-a inchinat intreaga sa activitate din trecut in folosul neamului, pentru emanciparea politica si social-culturala a romanilor din Transilvania, pentru dinamizarea constiintei nationale si realizarea idealului unirii tuturor romanilor intr-un stat unitar. La temelie Romaniei Mari se afla in buna parte si activitatea creatoare a Bisericii Romane Unite cu Roma!

Sinodalii ortodossi pretind ca alocutiunea Papei a reprezentat o imixtiune in treburile interne ale tarii noastre, prin faptul ca el si-a exprimat dorinta ca toti credinciosii romani fideli Romei sa se bucure de libertate. Dar sinodalii nu-si dau seama ca prin aceasta contesta si statului nostru dreptul de a se ridica cu fermitate -- cum bine o si face! -- impotriva discriminarilor rasiale din unele tari si in favoarea dreptului de autodeterminare si de emancipare a popoarelor inca subjugate, la fel ca si Biserica

raspuns la protestul - page 11

Greco-Catolica din Romania. Constitutie aceasta dreapta atitudine a conducerii tarii un act de imixtiune in treburile interne ale acelor tari? Desigur ca nu, dupa cum nici atitudinea Sfintului Scaun, atunci cind sustine respectarea drepturilor omului in lume si respectarea dreptului credinciosilor romani uniti de a-si practica liber credinta, nu constituie nicidecum un asemenea act.

In ciuda tuturor acestora, Biserica Romana Unita cu Roma ramine fidela vocatiei sale de slujitoare a adevarurilor de credinta si a virtutilor cuprinse in invatatura lui Cristos. In spiritul lor genuin, ea doreste si militeaza cu fermitate pentru relatii de dragoste deplina cu Biserica Ortodoxa Romana, cu care vrea sa colaboreze in mod sincer, sa lucreze intens pentru binele si propasirea spirituala si materiala a poporului roman, din sinul careia s-a nascut si pe care se simte chemata sa-l pastoreasca impreuna spre mintuire, ca in toate momentele cruciale din trecut.

Biserica Romana Unita cu Roma cheama Biserica Ortodoxa Romana la dragoste adevarata, la depasirea trecutului de antagonism si de dezbinare; o cheama la realizarea comuniunii in Cristos, uitind ceea ce ne desparte si punind in valoare imensul patrimoniu comun ce ne uneste; o cheama la ~~xxixxx~~ trairea adevarului lui Cristos in dragoste deplina, deoarece numai dragostea uneste si numai ea zideste. Cine nu iubeste nu-L cunoaste cu adevarat pe Cristos si in el nu se afla Cristos. Sa-L facem prezent pe Domnul in noi, iubindu-ne, unindu-ne, iertandu-ne si slujindu-L impreuna in mult incercata turma romaneasca, sa se vada astfel ca sintem ai Lui.

Indiferent care va fi atitudinea Bisericii Ortodoxe Romane, Biserica Romana Unita cu Roma crede si ~~isizixhixxzxanferixntx~~ spera in realizarea acestor imperative sfinte. Se roaga pentru ele si

raspuns la protestul - page 12

isi inchina suferinta de Biserica rastignita impreuna cu Cristos,
pentru realizarea acestei uniri in dragoste si adevar si pentru
triumful lui Cristos in inimile oamenilor si in societatea
timpului nostru, pentru mai multa iubire si pace.

Oricita amaraciune ne-a produs protestul sinodalilor Bisericii
Ortodoxe Romane, el ne-a ~~imixtat~~ intetit totusi si mai ~~mx~~ mult
dragostea si ne-a legat si mai strins de Biserica Romei -- una,
sfinta, catolica si apostolica -- in care poporul roman a vazut
lumina zilei; ne-a determinat sa ne iubim si mai mult poporul
nostru si Patria noastra, ai carei fii devotati

AM FOST,

SINTEM

SI VOM FI

TOTDEAUNA!

- Credinciosii Greco-Catolici din Romania

IIIc. Fotografia notei raport realizată de colonelul Aurel Zapodeanu în 1.XI.1983, referitoare la preoții români care au avut permisiunea de a participa la beatificarea lui Ieremia Valahul, în toamna lui 1983.

Documentul a fost publicat de istoricul Gabriel Catalan în data de 3.IV.2015, pe blogul său (<https://gabrielcatalan.wordpress.com/2015/04/03/documente-despre-colaborarea-cu-securitatea-a-unor-preoti-romano-catolici-in-frunte-cu-arhiepiscopul-de-bucuresti-ioan-robu-prof-dr-de-teologie-si-morala/>), fiind vorba de Dosarul 69, vol.93, pp. 96-97. P. Dr. Augustin Prunduș era controlat de UM 0544, iar P. Vasile Maria Ungureanu de Serviciul IV al Direcției I a DSS.

MINISTERUL DE INTERNE
Departamentul Securității Statului
Secțiunea I

STICHOV BACINET
nr. 1

148/10/001582 din 31. mai. 1963

206
182

TABEL NOMINAL

- surprinzând persoanele prezente la Roma-
Italia și au participat la ceremonie
baptizării născutului născut de
origine română, IEREMIA VALAHU, ce a
avut loc în ziua de 30 octombrie 1953.-

1/ GHEORGHE PETRU	- ordinar substituit al cultului romano- catolic via Moldova.-
2/ BODU IOAN	- rector al Institutului romano-catolic din Iași.-
3/ FACHET ALOIS	- profesor la Institutul romano-catolic Iași.-
4/ DEMETER STEFAN	- preot romano-catolic - Iași.-
5/ FERENT EDUARD	- preot romano-catolic - județul Iași.-
6/ GHIGAN RAZEL	- preot romano-catolic - Bacău.-
7/ DORCA ALFOND- ("MUCIAN")	- preot romano-catolic - Iași.-
8/ TAL MIHAI ("MICHIE")	- idem
9/ SIMON IOSIF ("GVIDIU")	- idem
10/ ERDES STEFAN ("ERESTERIANU")	- idem
11/ CAITAR IOAN ("CLAUDIU")	- idem
12/ VAGARU STEFAN ("VAGARU")	- idem
13/ FURCARIU ION ("FURCARIU")	- idem
14/ JIGOR ION ("JIGOR")	- idem

15/ GUCUTRANU MIRAI	- preot romano-catolic- laico .
16/ BUCURAS GHIORGHE	- idem
17/ RADIU VASILE	- idem
18/ PAULIET DUMITRU	- laic romano-catolic
19/ PAULIET MARIA	- laic romano-catolic
20/ PODOLCANU MIRAI	- laic romano-catolic
21/ PODOLCANU GABRIELA	- laic romano-catolic
22/ DENEDEK MARIN	- laic romano-catolic
23/ MARTINCA IUDITH ("MARTINCA")	- preot romano-catolic - Bucuresti
24/ TANIAR COMOLAN	- vicar general greco-catolic - Oradea
25/ FURUNDAS ADRIAN	- idem - Cluj-Napoca
26/ GUCUTRANU VASILE	- preot greco-catolic hirotonic clandestin - Cluj-Napoca.
27/ IELUTIU IOAN	- preot greco-catolic nerevenit - Bucuresti.
28/ GHIORGHE IONEL ("GHIORGHE")	- preot greco-catolic revenit la ortodoxie - Cluj-Napoca.
29/ IELUTIU IOAN ("DINECO")	- preot greco-catolic - Oradea.
30/ NAE SIMION	- preot greco-catolic - Bala MARE.
31/ NAE ION ("FURU VASILE")	- preot greco-catolic - Bala MARE.
32/ DRAGOS NICOLAE	- călugăr greco-catolic - Bala MARE.
33/ NAE MARIA	- călugăriță greco-catolică - Bala MARE.
34/ DUMITRU ARA	- călugăriță greco-catolică - Bala MARE.
35/ scrie în altă parte - Cluj-Napoca	

Ptr. POPUL SERVICIULUI
Maier,

MAIORUL GHERLEI
H. Gherla

IVa. Corespondență între P. Dr. Silvestru Augustin Prunduș și PS. Dr. Alexandru Todea, precum și copia unei scrisori a PS. Ioan Ploscaru către PS. Dr. Alexandru Todea. P. Prunduș își realiza copii prin indigo, iar PS. Alexandru i-a trimis răspunsul în plic. Cópia scrisorii redactate de Ioan Ploscaru lui Todea i-a fost dată de episcopul din Lugoj Părintelui Prunduș, ca acesta să afle poziția public asumată de ierarhul bănățean.

C. A. Tadea mureșean lui Porbalomei -

Cluj-Napoca, 7 iunie 1981.

Înalt Prea Sfințite Părinte,

Aflînd că în ziua Dvoastră de naștere ați avut amabilitatea de a vă deplasa la catafalcul Fr. călugăr Vartolomei Maria Vasile Moraru din Sînmărtin, jud. Mureș, unde ați oficiat prohodul și ați dat cuvenita delegare arhierască, țin să vă exprim în numele Prea Cuviosului Părinte Superior, în numele tuturor fraților și în numele meu personal, cele mai alese mulțumiri și recunoștință. Regretăm nespus de mult că nu ați putut lua parte și nu ne-am putut întîlni și în ziua înmormîntării, pentru că slujba a fost oficiată de cei nedoriți, dar tolerați de familie și intruși prin obraznicie și sub scutul puterii de stat. Slujba a fost oficiată de protopopul ortodox din Tg. Mureș, însoțit de secretarul său și de parohul local, ^{Protopopul} care a subliniat în predică că nu l-a cunoscut pe defunct dar a cunoscut familia și la dorința ei a venit să înmormînteze pe un membru al familiei.

Este paradoxal și de neînțeles ca în secolul liberăților a fi și trimbițate pe toate meridianele de pe glob, tocmai în țară la noi și de către Biserică, să fie violate aceste libertăți, impunîndu-se cu metodele cunoscute, în Biserica lui Inochentie Micu, care a militat pentru dezrobire națională și socială și pentru deplină libertate pentru toate cultele așa cum s-a înscris în Magna Carta din 1918.

Fratele Ciprian aflînd cum se oficiază înmormîntarea a plecat scandalizat. Familia, mai ales fratele defunctului de la Tg. Mureș, s-a scuzat și a motivat că acceptarea a fost prețul obținerii favorului de a fi înmormîntat la Mănăstirea reînviată din părăsire și uitare tocmai de Prea Sfinția Sa Ioan Suciu, care a introdus pelerinajul de la 15 august, care se continuă și azi. În mormîntarea fără preot ar fi provocat nedumerire, iar înmormîntarea cu preot romano-catolic complicații nedorite și agitație fără rost și refuzul categoric de a fi înmormîntat la mănăstire.

Acest sărman frate călugăr, care a suferit, ca atîția alții, bătăi și lovituri, maltratări și închisoare, de unde i s-a tras și bola, a fost nevoit să cedeze în fața situației pe care nu o mai putea schimba. Luni în 1 iunie a venit la mine trimisul său special să expună situația și să ne roage ca să-i împlinim ultime dorință ca la căpătîiul său să fie și frații de mănăstire alături de frații și nepoții de sînge. L-a dorit și pe preotul romano-catolic care l-a

asistat în cursul anilor de pribegie, dar n-a participat. Dintre călugării de la Cluj-Napoca au participat cei care nu erau bolnavi, sau cu obligații de serviciu de la care nu puteau obține permisiune, și alături de ei câteva suflete credincioase.

După oficierea prohodului am săvârșit Sfânta Liturghie concelebrată și pînă la ora oficială a începerii prohodului din partea părinților preoți din jur și a sufletelor sosite s-a recitat Rozarul și s-au cîntat cîntece.

Am exprimat preotului local dorința ca serviciul să fie scurt, ca la ora 15 să putem pleca cu cursa spre Cluj. Mi-a spus că totul este supus dispozițiilor Păr. protopop. Am exprimat apoi dorința că aș spune și eu câteva cuvinte de rămas bun dacă Păr. protopop va găsi de cuviință, dar am așteptat zadarnic să primesc încuviințare, așa la ora 15 m-am retras la autobuz cu cîțiva clujeni. Alții au rămas. Inocențiu Poruțiu în urma unei convorbiri cu Păr. protopop, care n-a mers la groapă, a primit învoirea să vorbească la mormînt. A făcut-o din proprie inițiativă și cum s-a priceput. A exprimat dorința ca să fie ridicată mănăstirea care să primească un părinte călugăr permanent, pe lângă preotul din sat, mormîntul defunctului fiind o piatră de temelie.

Ne-am fi bucurat cu toții dacă Excelența Voastră era de față și noi vă puteam însoți așa cum s-au petrecut lucrurile cu înmormîntarea Păr. Aurel Deluțiu la Blaj, dar aici alți oameni și altă situație. Resemnați cu toții, rugăm pe Maica Preotului Veșnic și Maica Bisericii, ca din umilirea noastră să înalțe biruința Bisericii noastre și a mănăstirilor noastre.

Sper că ați primit cuvenita relatare de la cel ce l-a asistat în ultima săptămînă și sînteți în plină cunoștință de fapte. Am dorit să vă relatez și eu și să vă cer din nou arhierescă binecuvîntare, cu sărutarea Sfințitei Drepte.

Devotat în Hristos

Ieromonah S. A. Prunduș

Mulțumindu-vă pentru bunell urări' 17. VI. 87
 Cu ocazia ani versării în caputului drumului vietri
 mele, cer de la somnul hamzile necesar pentru fice
 ori mai în esaal di fatu
 Mulțumesc și pentru amintul treceri dincolo de
 țări a fratelui Bartolomeu - Somnul să-i dea curuna
 gloriei -
 Confirm și primirea acvitori din 7 iunie 1987
 pentru cas, la fel, mulțumesc, dar, la cas
 nu fac nici o remarcă -
 Cu drag în Hristos,
 REGHIN, Statua lui Petru Mare
 Foto: Clara Spitzer
 „Arta Grafică”
 Lei 1, Alexandru Toolea

L. I. C.

147
3 nov. 1982

Inalt Prea Sfințite Părinte,

O durere mi-a cuprins inima și o întrebare stăruie în minte: Ce s-a întâmplat? Încotro mergem? Ce ne mai așteaptă?

Joi 28 oct. a.c. am fost la Aiud la înmormântarea Păr. Silviu Marian, care a sfârșit viața într-un accident de mașină, fără să se știe cine este inculpatul; Sperăm că organele de anchetă își vor face datoria și nu vor arunca vina pe victimă, care nu se mai poate apăra.

Speram să vă întâlnesc și să ne edificăm prin prezența la catafalcul acestui preot vrednic și m-a îndurerat faptul că nu erați. Ajunsesem cu întârziere fiindcă mașina cu care am plecat s-a defectat pe dealul Telescului și a trebuit să iau o ocazie. Când am ajuns erau prezenți membrii familiei cei mai apropiați și prietenii săi intimi. Am întrebat ce se face? Mi s-a răspuns că un preot a început sfânta liturghie. Am intrat. Era cu liturghia la fericiri.

Am cerut voie să servesc și eu și mers în doi până la evanghelie, care mi-a fost oferită să o citească eu. După evanghelie am întrebat: Ce program se face? Aș dori să știu decarece am sosit cu întârziere și la 16.45 trebuie să fiu la gară în Teiuș?

Nimeni nu mi-a răspuns nimic. Atunci am făcut semn fratelui defunctului să se apropie și l-am întrebat: Unde se face prohodul? Aci sau la cimitir?

A răspuns un preot dintre cei de față: Prohodul l-am făcut și s-a terminat înainte de începerea sfintei liturghii!

-Ce se face după Liturghie?

-Nu se mai face nimic! Eventual mai trebuie să slujim parastasul!

-Nici la cimitir nu se mai face nimic?

-Nu! Răspunde fratele defunctului. Dacă doriți faceți Dvoastră ce credeți de cuviință!

-Du nu poți lua inițiativa! Eu pot face ce dorește familia! Predică s-a ținut?

-Nu! Răspund cei de față prin câteva voci. Vă rugăm să predicați Dvoastră.

-Du nu m-am pregătit! Îl așteptam pe Inalt Prea Sfințitul Alexandru.

-Nu poate veni! Rămâne să-l înlocuiți Dvoastră!

-Atunci să ne reculegem și să desprindem cîteva gînduri cu această dureroasă ocazie! Am spus cîteva cuvinte dezvoltînd ideea pîr. Silviu Marian: Inatînte de a fi preot bun trebuie să fii creștin practicant și om de omenie, lucruri care se deprind în familie în cei șapte ani de acasă.

După liturghie am slujit parastasul și am ieșit. Afară era mult lume și un camion aștepta să-l transporte la cimitir.

Am rămas cu întrebarea: Dece nu ar fi putut lua parte și acest public la ceremoniile săvîrșite într-o cămăruță, făcîndu-se afară în vîzul tuturor? Cu ce impresie va pleca acest popor: rudele și prietenii pîrintelui și credincioșii pe care i-a păstorit în libertate și în situația de catacombe?

Îmi venea să-mi pun epitrabilul și să fac o scurtă slujbă să spun cîteva cuvinte ca să vadă toți că nu este nici teroare și nici prigoană și să plece cu toții mîngiați, dar n-am făcut-o.

Lumea a început să iasă din curte în drumul de țară și să se încoloneze spre cimitir. Am fost rugat de familie să merg și eu. Am răspuns: Eu merg dar la 16.45 eu trebuie să ajung la Teiuș.

-Vă duse o mașină la cimitir și apoi la Teiuș!

-Mașina să mă ducă de la cimitir la Teiuș și în cazul acesta merg în camion cu defunctul să nu-l sîsăm singuri! Am urecat lîngă șofer. Acesta ieșind în șosea și vîzînd mulțimea încolonată a spus: În felul acesta mergem foarte încet! Durează mult!

A venit apoi unul să-i ceară să scoată crucea din camion că să fie purtată în fața procesiunii! Gîci nu-l putem duce ca pe pocăiți, fără cruce.

Apoi înainte de ce am fi ajuns la cimitir, camionul a luat-o înainte ca să poată fi așezat pe mormînt pînă ce se adună poporul.

Cînd totul a fost pregătit mi-am pus din nou epitrabilul și a restit o ectenie și am făcut cele îndatinate, spunînd cîteva cuvinte de rămas bun. Așa l-am așezat spre veșnică odihnă.

Am schițat acestea ca să vă dați seama că nu a fost cum se cuvenea să fie rînduită o înmormîntare menită să aducă mîngîiere în inimi și edificare celor prezenți. Toți doresc și așteaptă să se facă cum trebuie, dar toți trăiesc cu impresia că ar putea suferi din nou rigorile epocii staliniste și le este teamă de urmări nedorite.

Am aflat apoi că nu a-ți venit ~~fiindcă~~ ^{fiindcă} ați fost anchetat în legătură cu înmormîntarea pîr. Miclă de la Blaj, ca un fel de atenționare și intimidare. Am rămas tare mirat de aceasta!

Cu cîțiva ani în urmă un frate preot spunea: Măcar atîta libertate să ne dea ca să ne înmormîntăm unii pe alții! Să nu fim

forțați a chema preoți ortodocși, sau a-i admite cînd se vîră dacă nu-i chemăm, uneori chiar și peste preotul romano-catolic, alungîndu-l că nu are drept. Mortul nu-i aparține.

După înmormîntarea Păr. Iosif Bal am atenționat securitatea să analizeze cazul căci urmează altele. În conversația avută un director din București de la Departamentul Cultelor și Securitate mi-a pus întrebarea: Ce ar fi dacă ați înmormînta cu preot greco-catolic?

Am răspuns: Ce să fie? Ar fi tare bine! Greco-catolicii ar fi mulțumiți. Ortodocșii n-ar avea de ce să fie supărați că n-au ocazie să înmormînteze credincioși care nu le aparțin. Iar romano-catolicii ar fi mulțumiți că nu recurgem la ei!

Înainte de ce am plecat anul trecut la Roma am fost atenționat: Vezi să nu vorbești țara de rău!

-Cum să vorbesc țara de rău? Un român, un patriot și un cetățean onest nu-și poate vorbi de rău propria țară!

Apoi interlocutorul a continuat: Problema Dvoastră nu depinde de noi. Ea se va rezolva la vremea sa. Deocădată nu aveți o situație rea. De bine de rău batezați și catehizați copiii, instruiți tineretul și-l călătorești, faceți liturghii acasă și pe la case, înmormîntați și noi pe toate acestea în știna și nu vă simen nimic!

Am înțeles că acestea mi s-au spus ca să le comunic, ceea ce am și făcut atît în convorbiri particulare cît și publice. Mă surprinde ^{caz}întrebării și anchetă în legătură cu înmormîntarea de la Blaj?! Mi s-a spus că este de față și șeful securității din Alba. E adevărat că și soția preotului ortodox era de față și culea urechea să audă bine predica. Iarși frații ortodocși să fie cauza?

N-au învățat nimic din gafa făcută de Sînođul Ierarhilor, în legătură cu hiretenirea de arhiepiscop a Mons. Traian Crișan. Intervenția lor neprincipială, obstrucționistă, n-a fost nici țării, nici cauzei românești, nici Guvernului, nici chiar Bisericii Ortodoxe, ne-a folosit doar nouă că ne-a scos de pe agenda internă pe agenda internațională. Le sîntem recunoscători că intervenția lor obligă pe cei de afară să se ocupe mai mult de noi și să vadă lumea că nu ne-am autodesfințat și n-am încetat să existăm nici după 34 de ani de la arucarea noastră înafara legii, alături de martorii lui Iehova. Si apoi cel mai important act este memoriul trimis în colectiv de conducerea Bisericii noastre. După a mea cunoștință este primul de acest gen, după cel trimis de vechea generație dispărută.

Eu mi-am exprimat atunci dorința ca să fie prezentat personal Conducătorului statului!

. / .

Acesta să fie răspunsul?!

Eu cred că nu poate fi vorba de intimidare ci doar de informare pentru a putea face forurilor competente un răspuns favorabil pentru rezolvare apropiată. Preenții și credincioșii o așteaptă.

Ei așteaptă să vină delegatul Sfintului Părinte și să discute cu Guvernul modalitatea reorganizării noastre în cadrul legal ca să putem activa în interior și înafară pentru binele poporului și al țării, așa cum a făcut Biserica noastră totdeauna.

Un cunoscut care și-a vizitat satul natal mi-a spus cu mare durere și indignare: Mai bine de jumătate satul este pentecostal. Nu pot suferi preoții ortodocși, nu au la îndemână preoți romano-catolici și chiar dacă i-ar avea nu li se permite să servească și să predice românește și atunci recurg la pocăiți unde află mai multă trăiere creștină și mai multă evlavie decât în Biserica Ortodoxă. Durere aceasta este situația în multe sate și comune.

Un activist de partid îmi spunea că într-o ședință ar fi spus în legătură cu combaterea secatrilor: Lăsați liberă Biserica greco-catolică și să va duce ea lupta contra sectarilor!

Acum un lucru înbucurător!

Mi-a căsūt în mână o carte tipărită la Gregorianum în Roma cu "Imprimatur" de la rectorul universității și cu "Nihil obstat" de la Vicariatul Romei. E vorba de cartea celui ce a scris "Românii în arhivele Romei, Editura Cartea Românească, 1972, apoi în continuare și-a publicat teza de doctorat: I. Dumitriu-Snagov, Le Saint-Siege et la Roumanie moderne -1850-1866>. Roma, 1982. Cartea are aproape 600 pagini din care jumătate este expunere și cealaltă parte documente. După expunerea temei în Introducere trece la mulțumiri pentru cei ce l-au ajutat să facă și să tipărească teza și începe cu Card. Iuliu Hossu, memoriei cărui îi aduce un omagiu postum. Apoi mulțumește Patriarhiei Române că s-a interesat de lucrările lui și apoi profesorilor și celui ce i-a dat ajutorul financiar. Concluziile sînt revelatoare. Un catolic nu putea face un elogiu mai frumos Bisericii noastre și Sfintului Scaun. Ar fi fost un "Cicero pro domo sua". Ar fi fost bine dacă ați fi putut-o avea înainte de a încheia memoriul ca să o citați. Sper să vă ajungă cu vremea în mână. Trimit o anexă cu omagiul postum și concluziile.

În așteptarea veștilor înbucurătoare și împrăștierea nedumeririlor vă urez belșug de Țar de la tronul milelor prin mijlocirea Maicii milelor și vă cer binecuvîntare arhierescă pentru mine și teți ai naștri, cu dorința vie de a vă sîruta personal mina.

Cluj-Napoca, 3 noiembrie 1982.

Devotat în Cristos

Iugoj, la 9 iulie 1980.

Dragă Alexandre,

Antîni ţi-am primit scrisoarea din 7 iulie. Între timp ţi-am mai trimis o ilustrată în care îţi făceam cunoscut că Magr. Angelo Nottola nu a venit, iar dacă ar fi venit, nici noi nu aveam ceva să-i spunem şi nici dinşul. Cei la care este ehoia problemei nu o ating pentru moment.

În fond ai dreptate, aşi dori să ai şi în formă: Eu încă am stat de vorbă cu Toderici. A dormit la Dumitra în două rânduri. El n-a venit oficial din partea Bisericii, în acest caz nu ar fi sosit la noi. Probabil că tot aşa venea şi Mag. Angelo Nottola. Cei oficiali, ca Magr. Poggi, nu au fost lăsaţi să vină la noi. Însă aici un preot de-al nostru din diaspora nu a făcut cît dinşul, înţeleg cît Toderici. El a venit în fiecare sâmbătă prin ţară. N-a pretins că soluţionează problema noastră, dar încearcă să o miste. Dacă venia Magr. A. Nottola îi spuneam că noi nu putem trece la româno-estolici din motive naţionale. Dacă noi nu am fi în Transilvania şi Banat, ci în Moldova, unde majoritatea estolicilor sînt români, situaţia s-ar rezolve de sine, dar aici există antagonisme naţionale. Dacă gr. estolici nu se duc la româno-estolici, este pentru că aceştia din urmă sînt govină, şi noi românii oîntem govină. Să-ţi dau un caz:

Noi românii am mai avut cazuri cînd am slujit în Bisericiile româno-estolice, mai ales acolo unde nu aveam local petrivit. În anul 1945, româno-estolicii din Baia de Orie au cerut să celebreze sf. Liturghie în biserica noastră. Episcopul a aprobat, dar preotul şi credincioşii s-au opus: într-un guri în biserica noastră! În luna trecută au fost hirotoniri de preoţi la Alba Iulia. I-am dat unei sore cîteva fotografii ale icoanei Maicii Domnului de la Jeking şi le dau noilor hirotoniţi. Apoi m-am gîndit că nu-i bine, pentru că pe fotografie are scris în romîneşte (Maica Domnului de la Jeking, jud. Severin). Nici eu nu aş vedea bine o icoană cu inscripţie ungurească. Deci govinismul este reciproc.

Există o lege istorică, deşi istoria nu-i ştiinţă care să aibă legi: "Poporul mic şi asuprit, nu primeşte religia asupritorului". Dacă Dumnezeuul vostru este atît de bun, cîmionii voştri de ce sînt atît de răi? Ungurii şi aşii au fost timp de aproape un mileniu oprimatorii neamului românesc.

De la Cluj mi-a spus cineva că Protopopul româno-est. de acolo a primit ordin de la Episcopul din Alba-Iulia să facă o Liturghie în limba română, dar fiind că mare parte a credincioşilor din biserică sînt români. Protopopul s-a dus la inginerul de culte şi l-a întrebat. Acesta ar fi dat ordin că nu se face şi romîneşte. Deci suprimarea Bisericii gr. estolice este mai importantă decît problema naţională. În 1944, ungurii au fost mai favorabili comunismului decît români. Să nu uităm că românii au alungat pe Hella Kuhn din Budapesta.

În timpul ultimului război, un învăţător refugiat mi-a istorisit cum cele trei fete ale lui, s-au înfrînt în culorile naţionale (roşu, galben şi albastru) şi au oferit flori soldaţilor români care se retrăgeau de pe sonă. Încă nu venise Ungaria peste Transilvania de nord. Cînd s-a instalat autoritatea ungurească, ungurii localnici au arestat pe cele trei fete două au murit în închisoare, iar una TROistă a venit la Satul său, în România. În anul 1944 acelaşi învăţător s-a reîntors

În satul pârâit, Acoiași unguri, acuz comuniști, i-au arestat. Sărmanul e trebuit să revină înapoi, după ce a făcut luni de închisoare.

Lui Toderici i-am spus că noi Episcopii nu putem decide în cauze libertății Bisericii gr. catolice, fără să întrebăm pe cei ce au surzit pentru această cauză. Dacă ei spunem că renunțăm, ar fi fost puțin în libertate imediat. Treceam la romano-catolici ar fi o soluție pentru foarte puțini preoți, însă nu pentru neșle de credincioși, iar noi pentru ei sîntem puși.

În anul 1959, cînd am fost eliberat a doua oară, am fost și eu pentru ca un grup de preoți să treacă la ritual romano-catolic pentru a putea pelerina preoții și credincioșii care nu aveau unde merge. În acest scop am mers la Episcopii și i-am întrebat. Atunci erau la Curtea de Argeș. Trei au fost de trei păreri. Al. Ruse a spus: Nu, aceasta ar însemna că renunțăm la Biserica noastră. Ep. J. Hossu a spus: Vai, în Banat, poți face acest lucru, pentru că acolo sînt evrei, care nu sînt găvini, dar nu vîd cum ungurii din Cluj arvi af. Aturghie în românește. Ep. Ioan Mîlean e aici: În acest timp faci ce poți!

Eu sînt pentru libertatea Bisericii gr. catolice, pentru și libertatea cuvîntului. "Ar sînt de părere că orice mișcare de pietate este favorabilă cauzei noastre. Nu este cazul să te alarmezi de propunerea lui Toderici. El nu este de rea credință, Mîlean vede el, pînă la rezolvarea problemei vom putea să ne formulăm necesitățile.

La Făltău, ortodoxii au pus din nou problema "Unității". Biserica rom. catolică el nu mai actualizează. Dar nu e agită, dar dacă credincioșii vor să fie catolici, numai forța fină poate face opoziție. Eu personal nu cred în succesul unei uniuni ecumenice, pînă ce credincioșii nu au deplină libertate. Totdeauna sînt alina unii care sînt susținători ai unirea ecumenică cu fîcăt-e atei.

Și-am scris mai pe lung, dar cred că la așteptul acestei luni voi merge din nou la Cluj, cu care ocazie ne vom întîlni și vom vorbi, ca bucuria noastră să fie deplină.

Mă bucur că și tu l-ai aflat pe Drăganu bine și sănătos!

Te îmbrățîșez cu tot dragul în Isus și Precurată.

I. Flocaru

IVb. Documente redactate de P. Silvestru Augustin Prunduș privind ajutoarele pentru preoți trimise de *Caritas Diocesana*. Primul document, redactat între 1981-1983 (datarea este stabilită pe baza personalului canonic) este esențial pentru ilustrarea Ordinariatului diecezan, așa cum era perceput de Sf. Scaun. Documentul privind Curia locală a Ordinului Bazilian este redactat simultan. Însemnările din 1983 arată traseul fondurilor primite, iar scrisoarea P. Simion Chișiu (23.IX.1986) de la Băile Herculane și răspunsul P. Prunduș din 1.XI.1986 arată cum se distribuiau aceste ajutoare preoților. Responsabil cu ajutoarele Caritas era însă P. Emil Riti (în 1986 deja episcop) de unde și exacerbarea tensiunilor precedente dintre cei doi. Desigur că nu toate propunerile puteau fi onorate.

DIOCESI DI CLUJ-GHERLA ROMANIA

IOAN CHERTES Str. Piața Noua 4 -4500 Năsăud, jud. Bistrița-Năsăud.
Vescovo.

PRUNDUȘ AUGUSTIN, Str. Gheorghe Lazăr 20 -3400 Cluj-Napoca.
vicario generale;

POPA EUGEN, Str. Stefan Mure 7 bloc 5 E, ap. 29 -3400 Cluj-Napoca.
canonico.

GHEORGHE NEAMȚU, Str. Victor Babeș 17 -3400 Cluj-Napoca.
canonico.

LANGA TERTULIAN, Aleia Putna 7, sc. 3, ap. 25 -3400 Cluj-Napoca.
autoturism canonico.

PLAIAN NICOLAE, Aleia Băita _____
canonico.

GORCEA ROMULUS, Str. Fericiții 10 -3400 Cluj-Napoca
canonico.

X X X X

BOTIZA IOAN, Str. Calărași 14 -Cluj-Napoca, 3400.
autoturism prepara i sacerdoti nuovi.

GOTIA ANTON, str. Padin 9-13 bloc D 10 ap. 64 -Cluj-Napoca.
profess. sacerdote , 5 figli.

ILEA CONSTANTIN, str. Brăgălina 85, 3400 Cluj-Napoca.
autoturism medice cattolice praticante .

A

Așteleanu Pantelimen, str. 30 Decembrie 3 -3400 Cluj-Napoca.
autoturism Conduce i giovani ed gli studenti.

DANCUȘ GAVRILA, str. Slănic nr. 7 , ap. 8 -3400 Cluj-Napoca.
autotrism Conduce le suore basiliane.

MESAROȘ ALEXANDRU, str. Lunci 47 -4800 Baia Mare.
autoturism alla disposizione del vescovo I. Dragomir.

MUREȘAN LUCIAN, str; Independenței 24, ap. 129 -3880 Baia Mare.
autoturism Conduce i giovani.

SABAU IOAN, Str. Gheorghe Lazăr 20 -3400 Cluj-Napoca.
agutoturism Per giro apostolico.

Mehelea Izidor, Str; Carpați 17 -Dej, 4650, jud. Cluj.
motocicletta per giro apostolice

Arieșan Grigore, str. Gheorghe Lazăr 20 -Cluj Napoca 3400.
motocicletta per giro apostolice.

PORUȚIU INOCENȚIU, str. Petru Groza 44 -3400 Cluj-Napoca.
motocicletta buon laico per giro apostolico.

CURIA DEL'ORDINE DI SAN BASILIO

1. Camil Petcu
Str. Bastionului 11
7050 SIGHIȘOARA
2. OVIDIU COȘBUC
Str. Cimitirului 21
4400 BISTRIȚA
3. TEODOR COSTIN
Str. Cimitirului 21
4400 BISTRIȚA
4. OTIC ALEXANDRU BOLFA
Str. Valea Caselor 580
4530 MAIERU
jud. Bistrița-Năsăud
5. TEODOR ROMAN
4744 HORVATUL CRASNEI 413
jud. Sălaj

Autaturisme -

Ajutoare -

Fotografii pentru ~~capitolul~~ ^{Frații noștri}

generalul - curia - biserica -

Canon - cristen

Carul Peter să primească ajutoare
pentru Roma -

Pius-Paul să meargă la lucrările
lui J. Robu să ceară rectare în biserici.

Curia să depună ~~la~~ ^{la} valiza
dusa de N.N. 150 \$ pentru ungureni
100 \$ pentru Prindes - BIVRS R
Turism -

Situația Sălegilor în Secorh

n. 1741 art. 1

scrie în mod clar

scrie în mod clar

scrie în mod clar

Bungen în 8 dec. 50 ani - Alexandru

Fr. Ravasi, Il libro dei salmi, commento
è attualizzazione E.O.B. volum. I n. II.

Orologiul din - Grotta ferrata.
in greacă și italiană - apărut după
1937. cuprinde născut în italiană!
mai complete față de ed. Orologiul 1937.
Dacă există alte născut în franceză
sau germană.

Osservatore romano Arturo Neri
26 nov. 1981 în capela cu papa
Nr. 24 n. 28. cp.
30 buc. 20 buc.

Iconite, medali, roșare, cruciute
Giuseppe Quarta Via Merulana, 26
chiesa S. Alfonso de Ligari

Sigil pentru plimuri - adresă

Dr. Silvestru Augustin Prinsus
str. Gh. Lazar 20
tel. 7.63.10
3400 Cluj-Napoca.

22-23 dec. instalare lui
Rabin Salomon - delegat -
în partea noastră -

- Actual

B R C E (Banca Română de Comerț Exterior,
București) în cont. O J T - Cluj (Oficiul gî
tă de Turism) No. 30.32. 7-01-01.

pt. autaturism Dacia 1300 -

Burma și Melindri Nu CEC.

Expedic Telegrafic

Costul autaturismului 3650\$ $\frac{1}{10}$ -
camionul bucur

— x x —

12-15/12/86

Acum

4000 x 15
60.000

29 sept. 1986

17 jutuarele vin tot după
listele vechi - Tămărie.

- E. Riti a apimant cō
la Carthes se ia numai listele
cu semnatura lui - și nu după
altăle J. Nadon.

Am mai avut-a nide la
altă -

i

1 Noembrie 1986

Dragă Frate.

Mulțumesc din suflet pentru
trăgându-mă exprimat de la
odihnă din Borle Henelane.

Ai fost trecut pe tabel pen-
tru a primi 525 - doli cu obli-
gația de a sluji 150 literelor.

Este o acțiune începută mai
de mult. Tasa are nevoie de volute
și de aceea facem bine timp primind.
o, dar mai ales facem și mai
bine prin rugămintele și prin
doluștile pentru poporul nostru
și pentru viața noastră.

Dacă nu vei primi în multe
acțiuni ce ne va răni în sper-
anță primim mult rău.

Urări de bine din partea
și tuturor celor dragi din familie,
apropiat și mai îndepărtat, cu
mult drag

Rev. I. A. Prindley

Destinatar *Dr. Grigorie Tiberiu*
Augustin Popovici
Strada Ștefan Larga Nr. 2C
 Blocul Scara Etajul Apart
 Sectorul Județul *Cluj*
 CODUL *34CC* LOCALITATEA *Cluj - Napoca*
 Tara de destinație

EDITURA MERIDIANE

I. P. SIBIU

C.A. M. T. S.

B.H. 231X 46

Primiște calde salutări și
urări de bine și sănătate
din partea mea.

Alina

BAILE HERCULANE, Hotel „Roman”

Foto: Al. Florescu

IVc. Apel al Preotului Vasile M. Ungureanu pentru realizarea unui monument dedicat lui Mihail Kogălniceanu și episcopului Nicolae Iosif de Camilli (1840-1915), vicar apostolic (1881-1884), episcop romano-catolic al Iașilor (1884-1894, 1904-1915).

"Cum am putea noi să-i declarăm străini în însăși patria lor? Când tocmai datoria noastră cea mare este, ca prin o adevărată egalitate, prin legătura acelorăși îndatoriri și drepturi să unim pe toți pământeni, fărăosebire de credință, în aceeași armonie, în aceeași iubire către țară; ca așa cu toții să fim o singură nație: nația română, ca așa cu toții să avem și să apărăm o singură patrie: frumoasa România!" (Mihail Kogălniceanu despre românii catolici din Moldova, la "Ivanul ad-hoc").

A P E L

În anul 1984, românii catolici din Moldova, din sinul cărora v-ați ridicat și dv., vor sărbători centenarul întemeierii episcopiei de Iași, eveniment de importanță națională pentru noi toți.

La 27 iunie 1984, în urma tratativelor dintre guvernul român și Sfântul Scaun, papa Leon al XIII-lea a desființat vicariatul apostolic al Moldovei și a întemeiat episcopia de Iași, a cincea episcopie din istoria românilor catolici moldoveni.

Odată cu înființarea acestei episcopii a fost înlăturată orice influență străină asupra noastră și a început o nouă epocă pentru noi, cu afirmarea crescândă a specificului nostru românesc în cadrul Bisericii universale.

Sărbătorirea acestui centenar trebuie să constituie cea mai bună ocazie pentru a ne face mai bine cunoscuți apartenența noastră la neamul românesc și a prezenta opiniei publice diferite aspecte din istoria și viața noastră, valorile pe care le avem și specificul nostru românesc.

În acest scop este imperios necesar, ca prin contribuția noastră a tuturor, să fie întemeiat cât mai curând, la Iași, Muzeul românilor catolici din Moldova, instituție care să ne înfrățeze în mod științific așa cum am fost și sîntem.

Avem o artă populară vie și foarte bogată cu care ne mîndrim și păstrăm încă mărturie veche ale unei originale civilizații rurale. Să facem orice sacrificiu pentru stringerea acestor comori neprețuite în muzeul nostru, care trebuie să fie oglinda vieții noastre românești.

Tot cu această fericită ocazie, să ne îndreptăm cu pietate gândul la marii noștri binefăcători din trecut. În mod deosebit se cuvine să ne amintim acum de istoricul și omul politic Mihail Kogălniceanu, apărător curajos al drepturilor noastre civice la Divanul ad-hoc și mai târziu, de Nicolae Iosif Camilli, primul episcop al diecezei de Iași, care s-a identificat cu aspirațiile naționale ale poporului român și de Mihai Robu, primul episcop român la Iași, originar din Săbăoani,

- 2 -

nepot al deputatului pontag ales de noi pentru Divanul ad-hoc al Moldovei, sub care dieceza a cunoscut o viață spirituală integrată perfect în realitățile românești.

În semn de vie recunoștință pentru activitatea pe care ei au desfășurat-o timp îndelungat pentru înaintarea noastră socială, culturală și morală, se cuvine ca în anul centenarului, prin obolul tuturor românilor catolici din Moldova, să eternizăm memoria lor în bronz, înălțând o statuie lui Mihail Kogălniceanu, alta lui Mihai Robu (ambele la Săbăoani, Jud. Neamț) și un bust lui Nicolae Iosif Camilli (la Institutul teologic de grad universitar din Iași).

Acesta să fie și răspunsul nostru concret, dat ~~autorilor~~ ^{autorilor} care mai nesocotesc și astăzi conștiința și sentimentele noastre profund românești, prezentându-ne false în lucrările lor.

Cu conștiința că îmi îndeplinesc o datorie sfântă din toate punctele de vedere, vă rog să binevoiți a-mi confirma primirea acestui apel frățesc, indicând și adresele altor persoane ridicate dintre noi care ne-ar putea sprijini și aducând sugestii proprii cu privire la sărbătorirea centenarului (de ex. cum vedeți realizat în mod optim un pelerinaj național la Roma în 19847) și ducerea la bun sfârșit a operelor preconizate, ca și a altora, spre binele patriei, al fraților și surorilor noastre și al bisericii care ne-a întărit și ne-a păstrat conștiința românească și toate valorile noastre spirituale și morale.

Cu iubire frățescă și cu cele mai curate sentimente românești

Al dv. sincer devotat,

Pr. V. M. Ungureanu

V. M. Ungureanu

26 iulie 1982

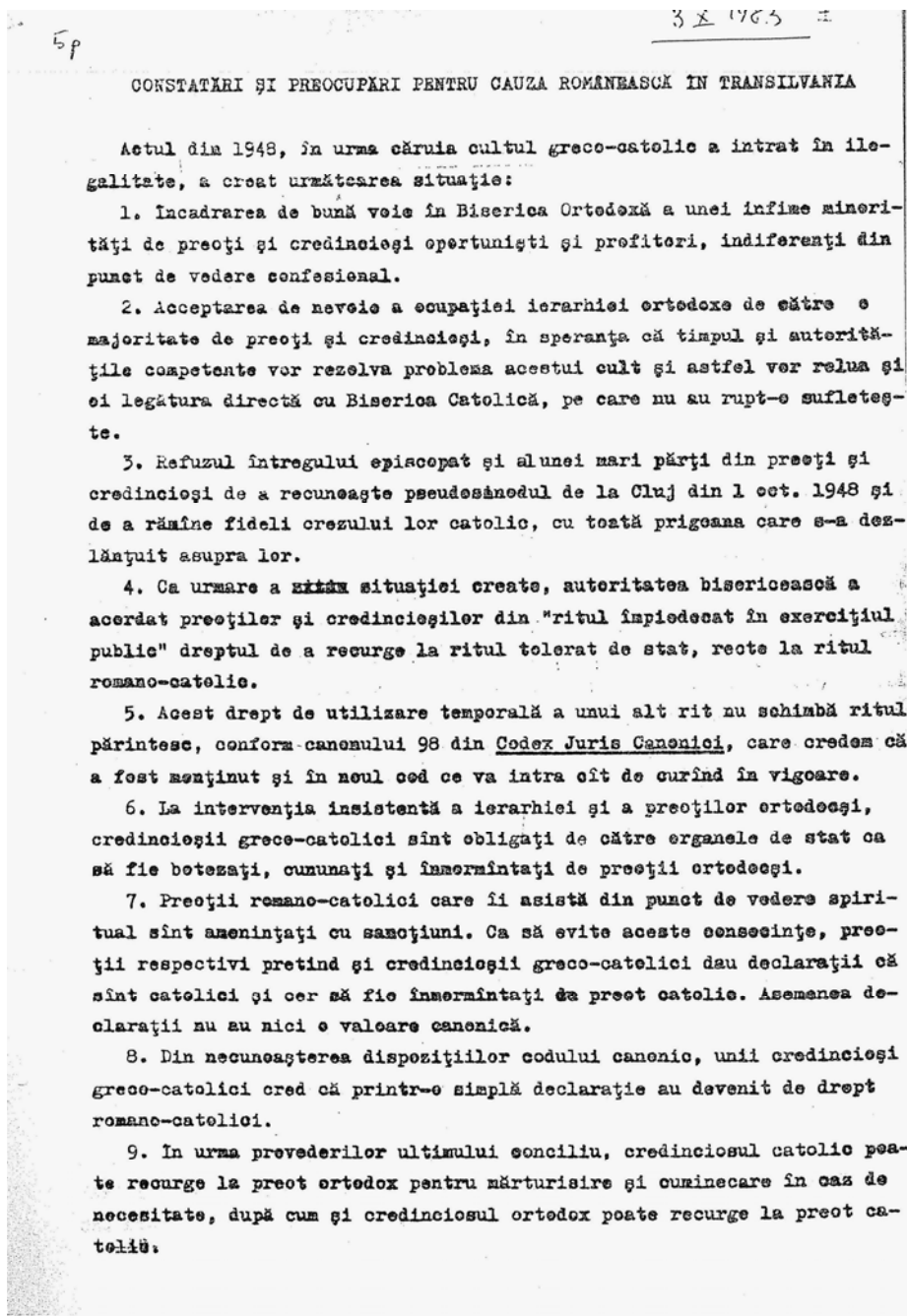
Adresa:

3400- Cluj-Napoca

str. A. Vlahuță, bloc Lemă B

ap. 64 - telefon 351/18942

IVd. Documentul *Constatări și Preocupări pentru cauza românească din Transilvania*, datat 3.X.1983, nesemnat, redactat de preoții S.A. Prunduș și V.M. Ungureanu, destinat ofițerilor de Securitate.

- 2 -

10. Această dispoziție conciliară este aplicată de preoții catolici moldoveni, cu unele excepții, în schimb este complet nesocotită de preoții catolici maghiari din Transilvania. Mai nou, unii dintre preoții maghiari obligă pe credincioșii români care apelează la asistența lor spirituală să dea o declarație, în fața a doi martori, din care să rezulte că sînt romano-catolici. Acest fapt nu este canonic și naște întrebarea: ce se urmărește prin trecerea acestor credincioși în registrele parohiale conduse în limba maghiară, cu numele românești scrise în ortografie ungurească ?

La confesional, unii preoți mai tineri din Cluj întrebă pe credincioșii români de ce religie sînt și refuză mărturisirea celor care precizează că sînt greco-catolici sau că frecventează din necesitate bisericile ortodoxe. Faptul stîrnește o legitimă revoltă și înveninează starea de spirit.

11. Se pare că este o îndrumare oficială, dată de episcopii romano-catolice care sînt oprite de autoritățile de stat să se ocupe de credincioșii greco-catolici, ca să nu se mai vorbească de greco-catolici (această dispoziție ne aduce aminte de cea a patriarhului Alexei, din 1947), ci numai de romano-catolici sau, în cel mai bun caz, de catolici. Nu știm la ce folosește această atitudine.

12. Părinții greco-catolici doresc ca și copiii lor să fie catehizați în mod oficial, în cadrul parohiilor romano-catolice, bineînțeles în limba română. În ultimul timp, preoții pretind însă dovezi că sînt botezați romano-catolici și refuză pe greco-catolici. Un alt fapt care produce nemulțumire românilor și îi pune într-o situație umilitoare.

13. După pensionarea preotului Fejer Gábor de la biserica din str. Arieșului (Cluj), episcopia de Alba Iulia a numit aici pe un tînăr preot maghiar, care la Brașov celebra liturghia în limba română. Venit la Cluj, a fost pus la stîlpul infamiei de confrății de la alte parohii și considerat drept "trădător". De teama represaliilor, a fost rezervat față de români. Vexat și bătut de niște tineri maghiari, nesprișnit de autoritățile de stat care aveau datoria să-l încurajeze pentru serviciul adus limbii române la Brașov, a fost schimbat năde mult din parohie.

14. De mulți ani, la biserica menționată mai sus, credincioșii români aveau obiceiul ca în ultima duminică din lună, între orele 13-14, să facă așa-numita oră de adorație, cu rugăciuni și cîntări în limba română fără a deranja pe nimeni. Noul preot, transferat aici de la catedrala Sf. Mihail, a reorganizat astfel această oră de adorație, încît a exclu-

- 3 -

cu totul ora dedicată limbii române, spre marea indignare a credincioșilor, care pun acest fapt nu numai pe seama șovinismului numitului preot, ci și a ierarhiei ortodoxe și a autorităților de stat care sprijină excluderea limbii române și implicit șovinismul.

14. Decedatul episcop Marten Aron a dat dispoziție scrisă ca la biserica Universității sau a Fiaristilor să se celebreze o liturghie în limba română. Preotul Tamas a refuzat să se conformese, motivând că îl eprește inspectorul de la Culte și arhiepiscopul ortodox, iar maghiarii se tem că românii le vor lua biserica. Jakab Antal, actualul episcop, a refuzat dispoziția, cu îndrumarea de a se cere avizul Departamentului Cultelor.

15. Protopopul David Lasso a dispus oral la această biserică să se oficiaze liturghia și în limba română, dar refuză să dea dispoziție în scris și nu are curajul să celebreze ^{și liturghia} în limba română, cu ocazia unor ommunii, așa cum insistă credincioșii români.

16. Este o greșală de ordin național, ca studenții străini de religie catolică să fie obligați să asculte liturghia și predica în limba maghiară, aici la Cluj, în inima Transilvaniei. Este normal și este în interesul nostru ca ei să trăiască și din punct de vedere religios într-un mediu românesc.

17. Turistii străini care poposesc prin Cluj rămân uimiți că în bisericile catolice nu se aude nici o vorbă românească, ei numai ungurește, deși cei care frecventează aceste biserici sînt în mare majoritate (75-80%) români sau românofoni. Faptul servește de minune propagandei maghiare din Apus și nimeni la noi nu înțelege acest lucru.

18. Sînt zile cînd în bisericile catolice sînt prezenți numai 2 sau 3 credincioși de limbă maghiară, iar restul sînt români, și totuși limba română este exclusă din aceste biserici.

19. Unii prești greco-catolici din alte județe se plîng că au fost anchetați de organele de stat, care le-au interzis să mai primească în casă pe credincioși cu ocazia oficierei liturghiei, spunîndu-li-se: "Rugați-vă singuri cum vreți, dați-vă peste cap, dar nu primiți credincioși în casă. Dacă vă sălinecă limba și vreți să predicați, înscrisați-vă la unul din cultele neoprotestante și vorbiți cît vă ține gura" (!?!).

Sărmană biserică decretată edincioară națională prin constituție, sărmană biserică a lui Inocențiu Micu, a lui Petru Pavel Aron, a lui Șuluțiu, a lui Timotei Cipariu și-a lui Vasile Lucaciu, a lui Micu, Șincai și Maier, biserica școlilor românești, a luptelor naționale și a idealului românesc, ai ajuns ca autoritățile României Mari, la temelia căreia

- 4 -

ai pus sufletul și epera ta de două sute de ani, autoritățile din Transilvania românească, din grădina pe care ai cultivat-o cu atâta drag și ai lipit-o pentru totdeauna de grădina cea mare care e România, autoritățile statului român să te pună în rând cu secta anarhică a marterilor lui Iehova ! Iar, în același timp, dincolo, alții să fie strâns uniți și să facă totul împotriva intereselor noastre naționale.

21. Soluții:

a) Episcopatul greco-catolic așteaptă cu multă răbdare legalizarea cultului, conform libertății de conștiință, garantată și de actuala constituție a Republicii Socialiste România. Soluția aceasta este ideală în principiu, dar greu de realizat în mod practic.

b) Reconcilierea dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică este o soluție optimă. Ambele biserici se rează pentru unire. Poporul român nu a ținut seama niciodată de ruptura dintre cele două biserici de la 1054, iar vellezii din toate cele trei țări românești au luptat în decursul istoriei pentru creștinătatea nedivizată și nicidecum pentru ortodoxia greco-bulgaro-sirbe-rusă sau pentru catolicismul maghiaro-polono-creato-german.

c) Pînă la soluționarea acestui mare deziderat național, ^{inițiat} ~~propus~~ pe plan intern de către Onisifor Ghibu, în 1925, și urmărit în zilele noastre de către mișcarea ecumenică mondială, Biserica Ortodoxă Română să adopte viziunea și atitudinea ^{incepută} ~~încheiată~~ de patriarhul ecumenic Athanasios și continuată astăzi de patriarhul Demetrios și să treacă la colaborarea cu catolicii, în spiritul preconizat de Conciliul Vatican II spre binele și în interesul poporului român.

d) În mod practic și ca o soluție imediată, să se treacă la definitivarea statului Bisericii Catolice din România. În toate bisericile catolice din Transilvania și Basarabia, freeventate și de români, să se introducă limba română, iar pastorația credincioșilor români și românofoni să fie încredințată preoților români (vezi Anexa).

ANEXA

CU PRIVIRE LA ÎNTĂRIREA ELEMENTULUI ROMÂNESC
DIN TRANSILVANIA ȘI BANAT

Soluția practică, având în vedere împrejurările actuale, după părerea noastră și a multor preoți și credincioși, este următoarea:

1) Să se introducă limba română în toate bisericile catolice din Transilvania și Banat care sînt frecventate și de români.

2) Să se constituie parohii și filiale catolice de limbă română în toate localitățile unde există comunități de credincioși catolici români și românofoni.

3) Aceste parohii și filiale să fie păstorite de preoți catolici români (din Transilvania și, eventual, din Moldova, pînă la formarea preoților locali).

4) Această acțiune să pornească treptat de la popor, dar în același timp ea să nu fie împiedecată de ortodoxie și să fie sprijinită total de autoritățile de stat.

5) Nimeni să nu împiedece catehizarea copiilor și adulților, care va contribui în mod substanțial la stabilirea valului secer.

6) Să încetese campania anticatolică din partea ierarhiei ortodoxe, fiindcă e un lucru nedemn să ataci pe cineva atunci cînd știi că el nu se poate apăra. Biserica Ortodoxă să știe că noi nu am fost niciodată nici cu grecii, nici cu slavii, nici cu maghiarii, ci numai și numai cu ființa neamului românesc. Să ne lase deci în pace, ca să ne vedem de sufletul nostru autentic creștinesc și de idealul nostru românesc. Să se ocupe de educarea fiilor proprii și de sutele de mii de credincioși pe care i-a pierdut în marea seccelor neoprotestante. Să colaborem împreună spre binele patriei, nu să urmărim distrugerea noastră, prin toate mijloacele, așa cum o face de 55 de ani, fără nici un rezultat, în dauna interesului național și a demnității proprii. Asigurăm pe teți adversarii noștri că noi nu vom pieri niciodată, pentru că ființa noastră se împletește cu ființa poporului român, iar rădăcinile noastre își au începutul de la creștinarea și formarea sa.

7) Criteriul suprem al acestei acțiuni românești să fie păstrarea ființei naționale și integritatea țării, prin apărarea Transilvaniei.

Să facem totul pentru patrie, pentru Transilvania, pentru poporul român ! Transilvania are nevoie de noi, catolicii români. Să facem tot pentru întărirea elementului catolic românesc din România.

IVe. Scrisoarea episcopului Ioan Ploscaru către S.A. Prunduș,
datată Lugoj 12.X.1983, prin care acesta era avertizat să nu vorbească
la Roma în numele episcopilor greco-catolici despre trecerea la ritul
romano-catolic a uniților rezistenți.

Augustin Brundag
Str. Gh. Lazar 20
3400. CLUJ-NAPOCA.

Deci...
12.12.83
Cluj-Napoca, 10.83

Bragă Augustine,

Acum zece zile ți-am scris o scrisoare. Cred că ai primit-o. Ce te-am rugat, te mai rog și acum. Altfceva vreau să-ți scriu. Atunci am uitat să-ți răspund la sugestia ta de a trece la romano-catolici. Îți scriu acum:

În situația prezentă nu putem trece la alt rit. Când s-a făcut Unirea cu Roma, a fost un singur Episcop la Alba Iulia. El a adunat pe toți Protopopii și s-a consfățuit. Atunci în Sinodul Provincial din 1698, sub Teofil, cât și în cel de la 1701, sub Atanasie, au fixat ritul oriental. Pentru trece la ritul romano-catolic ar trebui să se țină un alt Sinod Provincial, dar de data aceasta în cap cu toți Episcopii existenți și cu capitlărie și eventual Protopopii lor. Atunci au fost și cîte doi reprezentanți laici din fiecare Protopopiat. Noi azi sintem desființați. Deci nu putem face nici un pas. Iar o decizie prezidială, de la Roma, nu ar fi populară. Dacă cineva ar dori personal să treacă, s-ar putea face cu aprobarea Sfîntului Scaun. Aceasta este în vigoare și în prezent. Deci indiferent că cineva este trecut la ortodocși, cu sila, cum s-a făcut, s-au este botezat la romano-catolici, el tot gr. catolic rămîne.

Dacă tu te vei duce cumva la Roma, să nu spui că Episcopii sînt de părerea să trecem la romano-catolici, pentru că nu este adevărat. "Ecclesia in Episcopis", spune dreptul. Iar ei din cauza decretului de desființare de la 1 decembrie 1948 rămîn pe poziția cunoscută. Statul trebuie să dea libertate Bisericii gr. catolice. Poate că noi nu o vom vedea. Dar dacă persistă în atitudinea de acum, vor face țara pocăită. Eu, personal, știu că din punct de vedere religios, celibatul este superior căsătoriei. În anul acesta, un preot ortodox s-a ridicat în sinodul protopopesec din Lugoj și a spus: "Puterea Bisericii catolice stă în celibatul preoților!". La aceasta Protopopul a replicat: "Nu, ci stă în ajutoarele ce le primesc ei din afară".

Eu sînt convins că familistii sînt mai expuși decît cei fără familie. Preotul Vasile Berinde, din Bucova (lîngă Oțelul Roșu) a fost somat să treacă la Biserica ortodoxă, atîcîm copiii fi vor fi dați afară din serviciu. El a refuzat să treacă. A fost dimis inginerul de la Hunedoara, apoi contabilul de la Orăștie și un elev de liceu din Lugoj. După ce toți au plîns o săptămînă pe capul lui, a semnat trecerea, s-a retras în satul său (Intregalde) și a murit. Poți să faci un procentaj, cîți preoți căsătoriti au fost în închisori, și cîți celibatari. Deși eu aș dori Biserica fără preoți căsătoriti, acum, din cauza decretului de desființare nu putem face nimic.

Deci repet: Să nu cumva să susții că Episcopii sînt pentru ritul romano-catolic. În actualele împrejurări noi nu avem decît de suferit. Noi nu ne putem desolidariza de Episcopii care au murit în închisoare fără nici un compromis.

Te îmbrățișez cu tot dragul

I. Ploscaru

**IVf. Duplicatul scrisorii lui S.A. Prunduș către episcopul
Alexandru Todea (redactată la Cluj, după data de 7.X.1983). Scrisoarea
l-a iritat pe episcopul din Reghin, care i-a trimis preotului clujean telegrama
facsimilată la poziția I f.**

ÎNALTE PREASFINTE PĂRINTE,

1983

În ziua de 7 octombrie, prima vineri a lunii și sărbătoarea Reginei sfântului Rozar, am primit telegrama trăznit a Excelenței Voastre, ca urmare a scrisorii în care vă trimiteam două materiale pe care le-am redactat în următoarele împrejurări.

Pe ziua de vineri 30 septembrie, am fost chemat la Securitate, în legătură cu invitația primită de la Roma și cu cererea de pașaport făcută de mine pentru a merge la ceremonia beatificării fericitului Ieremia Românul, ce urmează să aibă loc la 30 l.c. La Securitate mi s-a cerut să prezint, până luni 3 oct., o expunere a motivelor pentru care doresc să merg. Din această solicitare și din discuțiile avute au rezultat cele două materiale pe care vi le-am înaintat.

Ținând seama de faptul că de vineri seara până luni dimineața - deci având la dispoziție doar două zile - nu am avut timpul necesar să redactez, să expediez și să primesc răspunsul Excelenței Voastre - deși am dorit și m-am simțit dator în acest sens - am fost nevoit să prezint materialele cerute ca justificare a plecării, fără a le fi făcut cunoscute în prealabil, propunându-mi să vi le comunic cu prima ocazie - ceea ce am și făcut. Mi-am permis acest mod de a ieși din impasul în care m-a pus scurtul timp ce mi-a fost acordat, considerând, pe de o parte, că prezența unui număr cât mai mare de români la festivități servește cauzei naționale și Bisericii noastre, iar, pe de altă parte, că „soluțiile” (și probabil că acestea sînt cele care v-au supărat) pe care le cuprindeau materialele redactate de mine nu vizau cîtusi de puțin o modalitate de rezolvare a situației Bisericii Gr. Catolice din România, ci doar a relațiilor dintre preoții maghiari din Transilvania, pe de o parte, și românii, românofonii (studenții străini) și turiștii străini, care, toți, sînt confrunțați cu refuzul acelor preoți de a vorbi românește în biserici, refuz bazat atît pe sovînismul care îi caracterizează, cît și pe indicațiile primite din partea Departamentului Cultelor, în disprețul drepturilor românilor de a se ruga în limba română în biserici, și în ignorarea interesului național român în relațiile cu cetățenii străini care, în România, iau cunoștință de o realitate falsă: aceea că bisericile sînt pline de unguri, cînd în realitate sînt pline de români, și aceea că în Transilvania se află o populație maghiară mult mai importantă decît cea reală. În plus, pentru cei care ar afla că cei prezenți în biserică sînt români, s-ar naște pe drept cuvînt o mare nedumerire: de ce românii, în țara lor, nu au dreptul să se roage românește și numai ungurește

Soluțiile schițate de mine au pornit de la această stare de fapt și s-au mărginit exclusiv la ea. Ele merg în paralel cu ceea ce sprijină P.S. I. Ploscaru ca în bisericile romano-catolice din Banat să se facă slujbele și în limba română. Și după cum Preasfinția Sa, prin aceasta, nu intenționează să rezolve problema gr. catolică și nici să aducă vreun prejudiciu soluționării reale și specifice de care are nevoie această problemă, și după cum Pr. Riti când, cu știrea P.S. Voastre, a încercat să obțină dreptul de a oficia românește în biserica Universității la Cluj, fără ca prin aceasta să încerce o torpilare a poziției episcopilor și fără a intenționa să zădărnicească o rezolvare satisfăcătoare a problemei gr. catolice, totuși nici eu nu am voit să sugerez o soluție pentru Biserica noastră, și nici nu o voi face, considerând că această chestiune este de competență exclusivă a Episcopatului nostru, în speță, a Excelenței Voastre.

Neurmărind nici pe departe să mă refer la problemele Bisericii noastre, m-am socotit liber și îndreptățit, ba chiar obligat, să exprim o opinie personală, care nu angajează pe nimeni și nimic altceva decât conștiința mea de român, în ce privește faptul că românii și românofonii sînt împiedicați să folosească limba română în biserici, că sînt obligați să se roage într-o limbă care nu este a lor (ceea ce minoritarilor nu li se cere) și că preoții unguri refuză să le satisfacă această doleanță firească, ei punînd mai presus conștiința sovîină decât cea catolică.

Acesta a fost gîndul meu cel mai curat și mai simplu. Cîrce altă interpretare este străină de intențiile mele și o regret cu amărăciune.

Potrivit cuvintelor din telegrama Excelenței Voastre - „nu vreau să te jignesc” - sînt departe de a mă simți jignit; jignirea ar fi o manifestare a unui amor propriu rănit, or eu ca monah nu am amor propriu, iar Excelența Voastră, ca bun-păstor, nu jigniți, ci, cu blîndețe și cu înțelepciune, mustrați, certați și îndreptați.

Vă mulțumesc pentru intenția de a mă îndrepta și pentru grija păstorească ce o aveți pentru mine, ca și pentru prilejul pe care mi l-ați oferit de a mă înfrînge, de a practica răbdarea și umilința.

Dar dacă jignirea nu există, nu pot spune același lucru despre durere: sînt profund îndurerat, mîhnit și consternat (dar oarecum și nodumerit) pentru neplăcerea și supărarea pe care vi le-am cauzat, sentimente despre care îmi grăiește tonul drastic al telegramei Excelenței Voastre. Durerea mea este sporită și de faptul că telegrama trecută prin poștă va oferi din nou prilej autorităților să-mi spună cum mă s-a mai spus: „Todea te-a pus la punct. Degeaba te frămînti, Todea nu te aprobă.” La aceasta eu nu voi putea răspunde decât prin

a cere să nu vi se pună la îndoială sentimentele de bun român și p
a afirma că un Episcop gr. catolic, mai mult decât mine, va apăra
oricând interesele populației române din Transilvania și demnitate
națională. Voi mai adăuga că la mijloc este numai o nedorită inter
pretare ~~xxxxxx~~ și nu un conflict de opinii, de metode sau de sco
puri, și că nu mă voi lăsa antrenat pe alte poziții decât ale epis
patului, că resping orice încercare de fisurare a monolitului unită
ții noastre în jurul episcopilor.

Trimit această scrisoare prin poștă pentru că prin poștă a
nit și telegrama, deci pe aceeași cale să mi se cunoască și interper
tarea autentică a intențiilor și limitelor materialului predat.

Dacă n-aș fi fost presat de formalitățile pentru vize, imedi
aș fi venit la P.S. Voastră pentru a-mi cunoaște greșeala și, în ca
zul că ea subzistă, să vă cer să-mi prescrieți canonul de pocăință
și să -mi acordați iertarea. Sper și doresc să fiu primit în acest
scop. L-am rugat pe Pr. Riti să vă transmită această rugămintă, cu
preferința de a fi primit în altă parte decât în locuința Dvs., unde
nu mă prea simt în largul meu.

Rezerva mea față de locuința Excelenței Voastre ca și repeta
tele vizite pe care le-ați făcut la Cluj fără a ne vedea, au determi
nat răirirea întâlnirilor noastre, care se dovedesc atât de necesare
pe care le-am solicitat atât de stăruitor și de repetate ori, întâl
niri de care aveam atîta nevoie. În absența întâlnirilor și a comun
cărilor, este firesc ca relațiile și comuniunea să fie prejudiciate

Folosesc din nou prilejul de a vă solicita să veniți în mij
locul nostru, de a ne fi părinte înțelept și bun-păstor, așa cum vă
dorim și cum așteptăm să ne fiți Domnul Isus Cristos și Maica Preaci
rată.

După această amară scrisoare (care ar fi fost mai bine să n
fi avut motive să o scriu), vă asigur de devotamentul, de dragostea
de stima pe care le meritați neprecupețit și, sărutîndu-vă dreapta,
vă rog să mă binecuvîntați ca pe cel mai supus și bineintenționat f

Indurerat și căit, al Excelenței Voastre,

IVg. Relație asupra situației generale a Bisericii Catolice din România, redactată la Roma în 17.XI.1983, varianta românească a documentului prezentat autorităților Sf. Scaun. Documentul a fost redactat de S.A. Prunduș, Vasile Ungureanu și Coriolan Tămâian. Data manuscrisă finală nu-i aparține lui Prunduș, ci mai probabil lui Ungureanu.

Num. 17-11-1983

R E L A T I E

asupra situației generale a Bisericii Catolice din România și în special a Bisericii Greco-Catolice.

Prin concordatul din 1929, Biserica Catolică din România era formată din:

1. Biserica Catolică română de rit bizantin, numită la origine Biserica Pravoslavnică Română Unită cu Roma, apoi Biserica Română Unită sau Greco-Catolică, lăsată în afara legii în 1948.
2. Biserica Catolică de rit latin, formată din naționalitățile: română, maghiară, germană și altele, astăzi tolerată, deoarece nu are un statut aprobat de organele de stat cum au alte culte.
3. Biserica Catolică de rit armean, azi integrată în dieceza Transilvaniei cu sediul în Alba Iulia.
4. Vicariatul ucraino-rutean, pentru credincioșii din Maramureș și Bucovina, azi suprimat și integrat în arhiepiscopia ortodoxă a Clujului și în mitropolia ortodoxă a Moldovei și Sucevei.

Scurtă privire istorică

În anul 1948, Nunțiatura Apostolică din București a comunicat facultățile speciale pentru "ritus impeditus", în care era prevăzut și dreptul preoților catolici de a celebra în orice rit catolic dacă cunosc limba și ceremoniile ritului respectiv.

După interzicerea publică a cultului greco-catolic, Monseniorul Marton Aron, episcopul romano-catolic de Alba Iulia, a dat o circulară, prin care dispunea preoților și credincioșilor săi ca să pună la dispoziția greco-catolicilor nu numai bisericile și casele, ci mai ales inimile și sufletele. În urma unei rivalități vechi și a situației politice speciale în care se afla Transilvania, ele n-au

fost aplicate decît parțial. Preoții greco-catolici care au dorit au putut celebra în ritul latin în arhideceza de București și în dieceza de Iași, pînă în toamna anului 1956, cînd ordinarii respectivi, Mons. Petru Pleșca, și Mons. Francisc Augustin, au oprit celebrarea. În Transilvania nu li s-a permis nici cînd, iar în Banat era o raritate.

În vara anului 1956, Ioan Ploscaru, episcopul Lugojului, și Silvestru Augustin Prunduș, provicarul general al episcopiei de Cluj-Gherla, avînd în vedere condițiile de atunci și prevăzînd imposibilitatea legalizării cultului greco-catolic, au cerut celor trei episcopi diecezani supraviețuitori, domiciliati la Curtea de Argeș, să aproabe încadrarea preoților greco-catolici din rezistență în ritul latin, pentru a putea acorda asistență spirituală în limba română credincioșilor care frecventau bisericile romano-catolice. Iuliu Mossu și Ioan Bălan au fost de acord să se facă încercarea, dar în cele din urmă s-a impus părerea episcopului Alexandru Rusu, care considera soluția inoportună, fiind convins că în scurtă vreme cultul greco-catolic va fi legalizat. Faptul a rămas un desiderat mereu arzător și o aspirație mereu susținută, dar ne-realizată cu toate acțiunile întreprinse de episcopi.

Situația prezentă

Majoritatea credincioșilor greco-catolici, aflați sub ocupație ortodoxă, frecventează bisericile ortodoxe, preluate de la greco-catolici. În multe parohii, ei continuă să se considere greco-catolici și caută cu orice preț să-și păstreze specificul lor, în alte parohii se arată resemnați cu situația în speranța că aceasta se va remedia. Unii nu mai frecventează nici o biserică, mulțumindu-se cu ascultarea liturghiei transmise la radio, alții asistă la liturghia celebrată de preoții greco-catolici în case particulare, iar cea mai mare parte frecventează bisericile romano-

catolice, devenind aproape peste tot majoritari, și cu toate acestea asistența se face numai în limba maghiară sau germană, cu cîteva excepții. Acești credincioși sînt vrednici de toată admirația, deoarece, pentru credința catolică, au știut să înfrunte toate dificultățile și prejudecățile de care s-au lovit, fiind acuzați că ^{sînt} înstrăinați de neamul românesc, deși, în realitate, pe cît sînt de buni catolici, pe atît sînt și de buni români, gata orînd să-și dea viața pentru patrie, ca și pentru credință.

Precizăm că arhieriei și preoții ortodocși nu au fost în stare să satisfacă cerințele spirituale ale credincioșilor pe care i-au primit sub îngrijirea lor, lăsindu-i pradă confesiunilor neoprotestante. În același timp, activitatea desfășurată de preoții și episcopii greco-catolici în case particulare este cu totul insuficientă unei pastorații adecvate și eficiente.

Soluția posibilă

În urma situației politice internaționale speciale în care se afla România, a situației sale geografice nefavorabile și a unor greutăți interne, se pare că singura modalitate eficace de supraviețuire a credinței catolice pentru românii din Transilvania și Banat este practicarea temporală în continuare a ritului catolic latin, dar în propria lor limbă, așa cum se practică azi, după Vatican II, pe tot globul.

În acest scop se cere:

1. Inițierea în cel mai scurt timp a unor tratative între Guvernul Român și Sfîntul Scaun, în vederea căroră să fie consultați episcopii și responsabili episcopiilor, atît ^{cei} greco-catolici cît și romano-catolici.
2. Elaborarea unui statut de funcționare a Bisericii Catolice din România, care să satisfacă pe cît posibil toate părțile interesate.
3. Organizarea ierarhiei catolice din România, cu un arhiepiscop

cop și mitropolit primat la București, care să fie român și să dețină jurisdicție peste toate diecezele catolice de pe teritoriul țării.

4. În toate bisericile din Transilvania și Banat, frecventate de români sau românofoni, să se introducă limba română și treptat să se înființeze parohii române conduse de preoți români.

5. În vederea pregătirii adecvate și la nivel internațional a ^{de}rectorilor, să se redeschidă pentru români Colegiul "PIO ROMENO al Bunevestiri" din Roma, azi utilizat pentru diferite națiuni și rituri din Orient.

Dificultăți și obiecțiuni

Cheia în soluționarea problemei cultului catolic în România continuă să o dețină Biserica ~~(\longleftrightarrow)~~ Română Unită cu Roma sau Greco-Catolică, pentru rolul atât de important/pe care l-a avut în trecut privitor la făurirea unității statului român, ca și la apărarea unității și integrității ~~(\longleftrightarrow)~~ lui.

Dacă în principal ea nu poate primi o reglementare adecvată odată cu adoptarea unui statut de funcționare pentru cultul **catolic din** România, în subsidiar i se pot crea condiții favorabile pentru a-și putea continua munca spirituală de educare și formare a omului de caracter, creștin catolic adevărat, bun cetățean și patriot.

Prezența greco-catolicilor în parohiile române va aduce cu sine în mod necesar și introducerea unor cîntări și rugăciuni din tradiția lor.

Episcopii și preoții greco-catolici așteaptă cu încredere și multă răbdare, ca Sfântul Scaun și Guvernul Român să găsească și modalitatea rezolvării problemei Bisericii lor. Un statut al Bisericii Catolice din România, fără Biserica Greco-Catolică, ar putea fi considerat ca un act nedrept care îi sacrifică pentru interese momentane. Pentru a evita opoziția, este necesar ca

și ei să fie audiați și consultați, ca astfel, interesați și ei, să contribuie în mod efectiv și pozitiv la găsirea soluției adecvate la ora prezentă.

Aceste contacte vor duce la adoptarea unui punct de vedere comun, care, comunicat apoi episcopilor, preoților și credincioșilor din exil, va înlătura neîncrederea, bănuiala și suspiciunea și va crea condiții favorabile pentru o colaborare a celor din țară cu cei din străinătate, ca România să se afirme cât mai bine și mai eficient în cadrul Bisericii Catolice, pe arena mondială.

Episcopii și ordinarii de rit latin se vor bucura că măsurile luate de ei pentru aplicarea dispozițiilor Vaticanului II, privitoare la limba liturgică în limba poporului, găsesc o aplicare practică.

Opoziția unor preoți și credincioși maghiari^{cu} mentalitate contrară spiritului autentic creștin și catolic, alimentată din afară de spiritul șovin și revanșard, va dispărea cu timpul, în fața realității că nimeni nu-i stingherește în tradiția și limba lor proprie, iar colaborarea cu românii contribuie la pace și la progresul ecumenic.

Opoziția atât de dîră, manifestată pînă în prezent de ierarhia ortodoxă prea mult îmbibată de spirit anticatolic, privitoare la practicarea cultului catolic în limba română, lipsită de spiritul auctorității de stat, va cădea de la sine.

Cuvîntarea Sacramentului Sale Papei Ioan Paul II, rostită la beatificarea lui Ieremia Valahul, constituie un moment istoric, de cel mai bun augur, pentru începerea cât mai curînd a tratativelor dintre Sfîntul Scaun și România.

Aducînd acestea la cunoștința Sfîntului Scaun ne facem o datorie de conștiință, ca fii devotați Bisericii Catolice și Patriei noastre, România.

Roma, 17.11.1983 —

IVh. Relazione sulla situazione generale della Chiesa Cattolica, datată la Roma în 21.XI.1983, raport destinat autorităților Sf. Scaun, semnat de Coriolan Tămâian, Silvestru Augustin Prunduș și Vasile M. Ungureanu.

R E L A Z I O N E

sulla situazione generale della Chiesa Cattolica in Romania
e in specie della Chiesa Greco-Cattolica

In seguito al Concordato del 1929, la Chiesa Cattolica in Romania era composta nel seguente modo:

1. La Chiesa Cattolica di rito bizantino, chiamata alla sua origine Chiesa Pravoslavnica Romena Unita con Roma, più tardi Chiesa Romena Unita oppure Greco-Cattolica, messa fuori legge nel 1948;
2. La Chiesa Cattolica di rito latino, composta di varie nazionalità: romeni, ungheresi, tedeschi ed altri; la sola attualmente tollerata, non avendo essa uno Statuto approvato dallo Stato;
3. La Chiesa Cattolica di rito armeno, attualmente integrata nella diocesi cattolica della Transilvania con la sede ad Alba Iulia,
4. Il Vicariato ucraino-ruteno, per i fedeli di queste nazionalità, sparsi nel Maramureș e nella Bucovina; attualmente soppresso ed integrato nell'archidiocesi ortodossa di Cluj e nella metropolia della Moldavia ed in quella della Bucovina.

Breve sguardo storico

Nel 1948, la Nunziatura Apostolica di Bucarest comunicava delle speciali facoltà per il "ritus impeditus", tra le quali era contemplato anche il diritto dei sacerdoti cattolici di celebrare la Messa in qualsiasi rito cattolico, a condizione che essi conoscano la lingua e le cerimonie del rispettivo rito.

Dopo la proibizione ufficiale da parte dello Stato del culto greco-cattolico, il compianto Mons. Aron Marton, Vescovo latino di Alba Iulia, pubblicò una lettera circolare nella quale disponeva che il suo Clero e i suoi fedeli mettessero a disposizione dei greco-cattolici non solo le loro chiese e le loro case, ma anche i loro cuori e le loro anime. Purtroppo - per la vecchia rivalità tra romeni ed ungheresi della Transilvania, e per la situazione politica del tutto speciale in quell'epoca della Transilvania - tali disposizioni non furono messe in pratica, se non parzialmente. Però, nell'archidiocesi di Bucarest e nella diocesi di Iași, i sacerdoti greco-cattolici potevano, se lo desiderassero, celebrare la Messa in rito latino fino all'autunno del 1956, quando i rispettivi Ordinari, Monsignor Pietro Pleșca e Monsignor Francesco Augustin, hanno proibito tale celebrazione. Nella Transilvania non fu mai permessa tale celebrazione pubblica; solo nella diocesi di Timișoara si continuò a celebrare nel rito latino, però soltanto rarissimamente.

Nell'estate del 1956, Mons. Giovanni Ploscaru, Vescovo di Lugoj, e Silvio Agostino Prunduș, in quel tempo Provicario Generale della diocesi di Cluj-Gherla, considerando le condizioni di allora e prevedendo l'impossibilità di rimettere in legalità il culto greco-cattolico, domandarono ai tre Vescovi rimasti in vita dopo la prigionia e domiciliati, in quel tempo, a Curtea de Argeș, di approvare l'adesione dei sacerdoti greco-cattolici, rimasti "in resistenza", al rito latino, per poter prestare l'assistenza spirituale ai loro fedeli nella lingua romena, beninteso a quelli che frequentavano la chiesa di rito latino. I Vescovi Iuliu Hossu e Iona Balan furono d'accordo a che si facesse tale prova. Però, alla fine, prevalse il parere di Mons. Alexandru Rusu, Vescovo di Baia Mare, il quale considerava la cosa non opportuna, essendo egli convinto che il culto greco-cattolico sarebbe stato in breve tempo rimesso nei suoi diritti. Il fatto, però, rimase solo un ardente desiderio ed una sostenuta aspirazione, mai tradotta in realtà, nonostante i ripetuti interventi dei Vescovi greco-cattolici.

La situazione attuale

La grande maggioranza dei fedeli, specialmente in campagna, anche se sono rimasti fedeli alla loro fede, si trovano, purtroppo, sotto occupazione, per così dire, ortodossa, e frequentano per forza le chiese ortodosse, tolte ai greco-cattolici. In molte parrocchie, in nostri fedeli si

considerano ancora greco-cattolici e cercano ad ogni costo di conservare la fede cattolica e il loro modo specifico di essere. In altre parrocchie, invece, si mostrano rassegnati alla presente situazione, sempre però con la speranza che tale situazione sarà un giorno cambiata. Altri non frequentano più nessuna chiesa, essendo contenti di ascoltare la Messa trasmessa dalla Radio, oppure assistono alla Messa celebrata dal sacerdote greco-cattolico nella sua casa privata, ma con l'inerente pericolo di venir scoperti. Altri, poi, numerosi - e ciò specialmente nelle città ove esistono chiese cattoliche di rito latino - partecipano alla vita di queste parrocchie; anzi, molte volte in certe città, i greco-cattolici assistono in numero più grande che i fedeli di rito latino alla Messa nelle domeniche e feste, benché tanto la Messa che tutta l'assistenza spirituale si faccia in una lingua straniera e da molti non conosciuta. Questi fedeli sono degni di tutta l'ammirazione e di tutto il rispetto, poiché per la fede cattolica essi hanno saputo vincere numerose difficoltà e pregiudizi, essendo inoltre accusati dai loro connazionali ortodossi che si siano allontanati dalla gente romena, benché in realtà questi greco-cattolici per quanto sono buoni cattolici, altrettanto sono anche ottimi romeni, pronti a dare la vita e per la patria e per la fede.

Si deve pure aggiungere che il Clero ortodosso non è in grado di soddisfare le necessità spirituali di questi nostri fedeli che essi hanno preso sotto la loro cura pastorale, la-

sciandoli, purtroppo, molte volte e in molti luoghi vittime delle comunità neoprotestanti.

Nello stesso tempo si deve riconoscere che l'attività pastorale e spirituale svolta dai nostri sacerdoti nelle loro case private sono del tutto insufficienti agli effetti di una cura pastorale adeguata ed efficace.

Soluzione possibile

Attesa la situazione politica internazionale speciale, in cui si trova la Romania, e la sua posizione geografica non favorevole, nonché alcune sue difficoltà interne, sembra che la sola modalità efficace di sopravvivenza della fede cattolica per i Romeni della Transilvania e del Banato sia la prassi temporale del rito cattolico latino, però nella propria lingua, così come oggi è in uso, conforme al Concilio Vaticano II, in tutto il mondo cattolico.

A tal fine si chiede sommessamente:

1.- Iniziare quanto prima delle trattative tra il Governo Romeno e la Santa Sede, dopo aver consultato i Vescovi e i responsabili dei Vescovi, tanto greco-cattolici che romano-cattolici.

2.- L'elaborazione di uno Statuto funzionale della Chiesa Cattolica in Romania, il quale soddisfi, per quanto possibile, tutte le parti cointeressate.

3.- L'organizzazione della Gerarchia cattolica in Romania, con un Arcivescovo e metropolita primate a Bucarest, il quale sia romeno ed abbia giurisdizione su tutte le diocesi cattoliche

del territorio romeno.

4.- In tutte le chiese della Transilvania e del Banato, frequentate da romeni o romenofoni, venga introdotta la lingua romena e, man mano, vengano istituite delle parrocchie romene governate da sacerdoti romeni.

5.- In vista di una adeguata preparazione ed a livello internazionale dei sacerdoti, venga riaperto, per i romeni, il Pontificio Collegio "Pio Romeno" in Roma, attualmente adibito per superiore istruzione dei sacerdoti di varie nazioni e riti dell'Oriente.

Difficoltà ed Obiezioni

La chiave della soluzione del problema del culto ~~romeno~~ cattolico in Romania continua ad essere nelle mani della Chiesa Cattolica di rito bizantino romeno, chiamata pure "Greco-Cattolica" o "Romana Unita"; e questo perchè nel passato essa ha avuto un grande contributo per l'unità dello Stato Romeno come pure per la difesa della sua unità ed integrità.

Se nella presente situazione questa Chiesa Romana Unita non può ricevere, in principale, uno Statuto insieme a quello della Chiesa Cattolica in Romania - se cioè essa non può esser inclusa in tale Statuto - si potrebbe, almeno, in sussidiario, creare per essa condizioni favorevoli per poter continuare il suo lavoro spirituale di educare e formare l'uomo di carattere, il vero cristiano cattolico, il buon cittadino e patriota.

La presenza dei fedeli di rito bizantino nelle parrocchie cattoliche di rito latino comporterà naturalmente l'introduzione di certi inni, cantici e preghiere della loro tradizione liturgica e, forse col tempo, anche il ritorno della liturgia bizantina.

I Vescovi e i Sacerdoti romeni di rito orientale aspettano con grande fiducia e pazienza che la Santa Sede e il Governo Romeno trovino la via della soluzione del problema riguardante la Chiesa Romena Unita. Uno Statuto per la Chiesa Cattolica in Romania senza la Chiesa romena di rito bizantino sarebbe considerato ingiusto, perché questi fedeli orientali sarebbero sacrificati per interessi momentanei. Per evitare qualsiasi opposizione, è necessario che vengano consultati ed ascoltati i rappresentanti di questa Chiesa, in modo che essi pure cointeressati, possano contribuire effettivamente e positivamente ad una soluzione adeguata ed accettabile nel momento attuale.

Questi contatti e consultazioni porteranno ad un punto di vista comune che, comunicato poi ai Vescovi, ai sacerdoti e ai fedeli romeni residenti all'estero, potrà fugare la sfiducia, i sospetti ed i dubbi, e potrà creare condizioni favorevoli per una collaborazione tra i romeni in Romania e quelli all'estero, in modo che la Romania possa essere rappresentata in modo migliore e più efficace dappertutto nel mondo cattolico.

I Vescovi e gli Ordinari di rito latino saranno anche essi contenti che le disposizioni date ad essi per l'applicazione del Concilio Vaticano II per la Liturgia, nella lingua dei fedeli, avrà finalmente trovato una soluzione pratica.

L'opposizione di alcuni sacerdoti e fedeli ungheresi con mentalità contraria, come sembra, allo spirito autenticamente cristiano e cattolico, alimentata e fomentata dall'estero da certi elementi sciovinisti e revanscisti, sparirà col tempo, di fronte alla verità che nessuno li molesta per quanto riguarda la loro lingua e le loro tradizioni, e la loro collaborazione con i romeni contribuirà alla pace e al progresso ecumenico.

L'ostinata opposizione, poi, manifestata finora dalla Gerarchia Ortodossa Romana, troppo imbevuta di spirito anticattolico, circa la prassi del culto cattolico in lingua romena, cadrà da sé, in quanto non avrà l'appoggio dello Stato.

Il Discorso del Santo Padre, Giovanni Paolo II, in occasione della Beatificazione di Geremia da Valachia, costituisce un momento storico del miglio augurio per dar inizio quanto prima alle trattative tra la Santa Sede e la Romania.

Portando queste cose alla conoscenza della Santa Sede, lo facciamo con trepidazione ed umiltà, coscienti della gravità e delle implicazioni connesse ai problemi su esposti, mentre ci confermiamo devoti figli della Chiesa Cattolica e della nostra Patria, Romania.

Roma, 21 nov. 1983

P. C. Teanatan
P. S. Pamburus O.S.B.M.
P. Vasile M. Ungureanu O.S.B.M.

IVi. Decretul de numire în treapta de canonic onorar
și asesor consistorial al preotului Grigore Pop Telciu, datat 22.VI.1986.

REVERENDISIMULUI PARINTE

GRIGORE POP

CANONIC ONORAR - ASESOR CONSISTORIAL

BUCUREȘTI

Biserica, unică, sfântă, catolică și apostolică, Trupul Mistic al Domnului, grupată în comunitatea preoților, călugărilor, călugărițelor și credincioșilor din jurul Episcopului nostru Dr. Ioan Chertea, prin nevrednicia mea, Ordinarul diecezan și vicar general episcopal, apreciază, cu multă bucurie și satisfacție, stăruința în credința străbună primită în Sfântul Botez și mărturisită solemn cu ocazia hirotonirii într-un preot și a preluării păstoririi credincioșilor din parohia Telciu, precum și generozitatea dovedită mai ales în anii grei 1940-1944, prin ajutorarea materială substanțială a Sfințelor Mănăstiri Strimba și Nicula, a Vicariatului Foraneu de la Rodna și Năsăud, ca și a diferitelor așezăminte românești din Transilvania de Nord, pe de o parte; pentru atitudinea de apărător și mărturisitor al credinței catolice, după anul de cotătură din 1948, trecând prin greutăți, suferințe și cu multă jertfă, pe de altă parte; apoi pentru sîrguința și dragostea depusă la exhumarea și reînhumarea, în condițiile date și specifice anului 1983, a osemintelor fostului nostru Episcop diecezan Dr. Iuliu Hossu, -Primul Cardinal român, promovat în 28 aprilie 1969 "in pectore", pentru că n-a voit să plece la Roma să îmbrace purpura de Cardinal, fără posibilitatea de a se întoarce în Biserica și Patria pe care le-a iubit pînă la jertfa supremă, rămînînd ca străbunii în "tundră de oale", decedat în 28 mai 1970, dezvăluit fiind "secretul din inima papei" în 5 martie 1973, dar mai ales pentru grija depusă în așezarea crucii cu efigie și inscripția de pe mormânt făcută cu osteneala și cheltuiala proprie;

. / .

Dieceza de Cluj-Gherla, în semn de recunoștință, apreciere și dragoste comunitară, vă promovează CANONIC ONORAR și vă numește ASESOR CONSISTORIAL, cu toate drepturile statornicite de sfintele canoane și statutele diecezane; totodată cu această ocazie imploară la Păstorul cel Mare, Isus Domnul, de la Maica Preacurată, Maica Iilelor și a Bisericii, de la Sfântul Iosif Logodnicul mamei și tatăl crescător al Mintuitorului, de la Sfântul Grigore, patronul Sfinței Tale, belgug de har, cu sănătate și viață îndelungată în plină putere sufletească și trupească, iar sfîrșitul lin și fără durere, cu bună apărare la înfricoșătoarea judecată și cu bogată răscălată în ceruri, între Sfinții și Dreptii care din veac au bineplăcut Domnului, dar în primul rînd între cei din zilele și de pe plămînturile noastre binecuvîntate și atît de scupe sufletelor noastre.

Cluj-Napoca, 22 iunie 1986, Sărbătoarea Sfințelor Rusalii.

Cu aleasă dragoste și devotament

Dr. Silvestru Augustin Prundus OSBM

Dr. Silvestru Augustin Prundus OSBM

Ordinarîu diecezan și

Vicar general episcopal

IVj. Raportul final de activitate și motivarea demisiei din această funcție a preotului Silvestru Augustin Prunduș în calitatea sa de ordinariu diecezan (substitut), datat 26.IX.1987, transmis la Roma prin preotul Vasile M. Ungureanu, care a dispus remiterea unor copii la Secretariatul de Stat și la Congregația Orientală (12.XI.1987).

R E L A Z I O N E

SILVESTRO AGOSTINO PRUNDUȘ

12 XI 1987

- Copie Segreteria di Stato
- Copie Congregazione Orientale

P. Vasile Maria Ungureanu

RELAZIONE

sull'attività del Padre Silvestro Agostino Prundug OSBM nella diocesi di Cluj-Gherla /Romania/ e nella Chiesa Romana di rito orientale e la sua

RINUNCIA

Nell'estate del 1948 il vescovo diocesano Mons. Giulio Hossu, seguendo le inviazioni della Santa Sede, "Instructiones...in peculiaribus adiunctis" per la nomina dei successori nel caso in cui il regime della diocesi sarebbe impedito di svolgersi normalmente, nominò la seguente terna:

1. Can. Giorgio Vidican, vicario generale episcopale;
2. Can. Giovanni Chertes, provicario generale episcopale I;
3. Can. Nicolò Pura, provicario generale episcopale II;

Il 28 ott. 1948 il vescovo ed il provicario I ~~vennero~~ arrestati; il vicario Giorgio Vidican rinunciò alla carica e perciò, nel dicembre dello stesso anno Il Nunzio, mons. Patrik O'Hara scelse per il governo della diocesi un'altra terna:

1. N. Pura, vicario generale,
2. S.A. Prundug, provicario generale I,
3. Basilio Ilea, provicario generale II.

La suddetta decisione mi fu portata a conoscenza dal Padre provinciale sostituto Leone Manu, obbligandomi ~~ad~~ accettare la carica.

Padre N. Pura assai timorato viveva nascosto. Insieme al padre B. Ilea abbiamo preso le decisioni necessarie ed abbiamo impartito ai sacerdoti ed ai fedeli le dovute inviazioni.

Il vescovo di rito latino, il mons. Aronne Márton nel dicembre del 1948 emise una lettera pastorale ~~canonizzata~~ quale "MAGNA CARTA DEL CATTOLICESIMO" di Transilvania - letta in tutte le chiese, nella quale dichiarava insistendo: "Apriamo per i fratelli romeni greco-cattolici non soltanto le nostre chiese e le nostre case ma soprattutto i

-2-

nostri cuori." La riproduco a memoria che sono anni ormai da quando chiedo all'aula vescovile ed a diversi parroci questa lettera ma ancora non sono riuscito ad averla, per motivi facili ad indovinare.

Consultato il vescovo A. Márton insieme al Padre Ilca e con l'assenso dell'ex-vicario generale G. Vidican e dell'Ordinario N. Pura abbiamo emesso delle lettere circolari consigliando i fedeli di frequentare le chiese romano-cattoliche, di rivolgersi per i santi sacramenti ai sacerdoti latini, come risolversi nei casi fossero impediti di praticare la propria fede e di non chiedere a nessun costo i santi sacramenti ai sacerdoti ortodossi, per mantenere così la fede cattolica per poterla poi trasmettere ai loro posteri.

Abbiamo anche consigliato i sacerdoti di abituarsi al rito latino e secondo le facoltà concesse loro nelle già citate "Instructiones" di celebrare nelle chiese in rito latino invece di celebrare nel nostro rito nelle case. Io stesso venni istruito in rito latino dal superiore francescano di Dej, il Padre Giovanni Œczy e celebrai la messa nella loro chiesa, poi a Timisoara, Arad ecc. finché dietro le denunce dei preti ortodossi i parroci furono ammoniti di non concedere più ai greco-cattolici romeni di celebrare nelle loro chiese. Invece, col Padre Chindriş e qualche altro ancora continuammo a celebrare nell'archidiocesi di Bucarest e nella diocesi di Iaşi fino all'autunno del 1956 come si vedrà più avanti.

Nel 1955 i vescovi Giulio Hossu, Al. Rusu, e Giovanni Bălan furono eliberati e portati al monastero ortodosso di Curtea de Argeş dove ebbero il domicilio coatto. In occasione di una visita il Mons. Aronne Merton mi disse: "Non ho voluto scrivere alla Santa Sede una relazione senza parlare anche della vostra chiesa - come desiderava il governo. Io voglio andare avanti insieme ai vostri vescovi greco-cattolici perciò vorrei vederli il più presto possibile. Cerca di mettermi in contatto con loro." Regato di venire incontro ai nostri desideri, per il futuro del nostro culto ricevette nell'Istituto teologico di Alba Iulia cinque studenti romeni per le cinque diocesi greco-cattoliche dicendomi: "Vediamo se la cosa va avanti, se non faranno obiezioni le autorità; io li considero come miei figli finché potrò consegnarli ai loro ordinari." Invece nel quarto anno il vescovo venne obbligato dal Dipartimento dei Culti ad escluderli se non voleva vedere la chiusura dell'Istituto. Il vescovo li chiamò e disse loro: "Siete i miei figli. Io non posso cacciarvi dalla casa paterna anche se vogliono chiudermi l'Istituto."

-3-

Devanti a questa situazione pensando bene gli studenti decisero: "In questo caso siamo obbligati di partire, anzi è un nostro dovere per lasciare ai nostri compagni la possibilità di continuare gli studi."

"Mi congratulo con voi. La vostra decisione è giusta. Io non posso allontanarvi invece avete pensato bene. Ma sappiate che anche partiti resterete i miei figli, non dimenticate di tenermi al corrente con la vostra situazione."

Aronne Marton era disposto di permettere ai nostri sacerdoti di celebrare, predicare, insegnare ed istruire il popolo in romeno. Io stavo allora nel mio villaggio natale, Căgeiu. A Coplean, a circa tre chilometri di distanza c'era una chiesa di rito latino per le poche famiglie ungheresi che ci abitavano (ora ce ne una sola). L'ho pregato che mi concedesse la grazia di celebrarvi.

"Molto bene", fu la sua risposta. "Ma io mi domando quanto tempo ti permetteranno di celebrare. Devi sapere che i miei sacerdoti fanno tutto il possibile per la cura pastorale dei vostri fedeli. Molti sono invece impediti nella loro opera dalle autorità e dai preti ortodossi scontentissimi."

Dopo non molto considerai già terminata la mia carica nella diocesi ed essendo presente a Cluj il provicario G. Chertes consacrato vescovo la notte del 24/25 dicembre del 1948 - B. Ilea si trovava a "oma - così che chiesi al mio vescovo di assolvermi di questa carica per poter agire diversamente.

NELLA LETTERA DEL 18 SETT. 1955 G. Hossu scriveva: "In ciò che riguarda la giurisdizione ordinaria io non posso fare alcun cambiamento prima di vedere come stanno le cose per prendere la decisione ben informato." Desiderava che le tre persone da lui nominate nell'autunno del 1948 andassero da lui per informarlo e prendere insieme le decisioni.

"Il problema dei giovani così come lo presentasti è possibile risolverlo. Non vedo alcun ostacolo..."

"Riguardo l'assistenza pastorale ciò che ha pensato Aronne Marton sono cose ^{bene} deliberate. In quanto alla celebrazione della messa nelle chiese anch'io considero non fosse bene accettare questo rischio. La perdita per l'impedizione che seguirà sarà certamente di grande danno, un danno troppo importante. Perciò state tranquilli. Prevalle il bene ed il vantaggio per la gente."

Il Mons. Marton desiderava incontrare i nostri vescovi e perciò mi disse: "Noi siamo cattolici, abbiamo una sola ed unica Chiesa, non voglio e non posso prendere iniziative da solo. Ti prego di mettermi quanto prima in relazione con i vostri vescovi per vedere ciò che do-

-4-

biamo fare."

A Curtea de Argeș dove si trovavano allora i vescovi invece non avevano un punto di vista unico. Il nuovo vescovo di Lugoj, il Mons. Giovanni Ploscaru visitandoli li aveva domandati: "Non sarebbe meglio che i nostri sacerdoti entrino nelle chiese cattoliche per celebrare in latino per predicarvi ed istruirvi i nostri fedeli?" Il vescovo G. Bălan gli rispose: "Voi siete tra i fedeli e conoscete tutte le possibilità! Fate tutto ciò che occorre per il bene delle anime."

Giulio Hossu gli disse: "Questa cosa può andare nel Benato dove avete da fare con i tedeschi ma non vedo come sarebbe possibile in Transilvania con gli ungheresi."

Al. Rusu invece aveva un'altra opinione: "Non dobbiamo frammischiare chierci con gli ungheresi. Dobbiamo insistere e chiedere la legalità del nostro culto." Per questo non si sono mai messi d'accordo sull'incontro con Aronne Marton.

Mentre si trovava a Bucarest nell'ospedale Al. Rusu mandò un memoriale al governo chiedendo la libertà della Chiesa Unita firmando: "Ales și numit arhiepiscop și mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș." (Eletto e nominato arcivescovo e metropolita di Alba Iulia e Făgăraș.) Nello stesso tempo domandava a S. Marian suo vicario di Baia-Mare ed ai suoi sacerdoti di chiedere alle autorità ed al governo la libertà di culto. Molti tra essi considerarono del tutto sconveniente il suo parere pensando che non avrebbe avuto un'altro esito se non una più dura persecuzione. Invece c'erano altri, molto più ottimisti, (specialmente quelli incofraggiati dal Mons. Al. Rusu e dalle sue parole: "Fate tutto ciò che credete opportuno, la sicurezza nazionale non se ne occuperà di voi, non interverrà più,) che credevano che la libertà del culto fosse già vicinissima.

Altri invece dicevano: "E' vero però che per il momento la sicurezza non interviene e lascia andare le cose avanti ma sorveglierà sicuramente il movimento ed al tempo giusto prenderà delle misure." In questa situazione domandai il mio vescovo: "La lettera inviata è del coro dei vescovi o soltanto di Sua eccellenza Al. Rusu? Molti specialmente nella nostra diocesi pensano l'azione pericolosa e non considerano sia questo il momento politico adeguato per una simile impresa. Il rischio è troppo grande."

Nella sua lettera il vescovo mi scriveva: "Sono davvero addolorato di dirlo: la lettera ~~inviata~~ di cui mi scrivi la considero stravagante e la firma non corrisponde alla realtà. Come si sa la lettera è stata scritta in ospedale, a nostra insaputa. Su questo ti parlerò

-5-

di più al nostro incontro. Te lo dico soltanto per orientamento: Attenti, evitate lo scandalo! Non sono per la detta azione! E' bene come pensi, come mi hai già scritto. Quando ci vedremo te ne dirò di più. In quel modo non si può fare niente."

Andei a Curtea de Arges dove parlai col mio vescovo nonché con gli altri due, separatamente. Poi davanti a tutti e tre esposi la mia opinione: - la necessità di una supplica-memoriale firmata da tutti e tre insieme a Marton Aronne. L'affermazione dell'esistere una sola CHIESA CATTOLICA in Romania nella diversità dei riti e delle nazioni. Consideravo che questo sarà un documento importante e necessario ma che la libertà del nostro culto non ci verrà concessa a causa dell'opposizione della Chiesa Ortodossa e del governo sovietico. Eppoi che i sacerdoti passati alla Chiesa Ortodossa ma che dopo non lungo tempo si sono ridichiarati cattolici, all'intervento della sicurezza si confesseranno alcuna volta ortodossi. Ritenevo invece possibile la seguente soluzione: In virtù delle istruzioni e facoltà concesse nel 1948 i nostri sacerdoti che considerano opportuno di celebrare in rito orientale nelle case celebrino nelle chiese nel rito latino, facendo le prediche, le istruzioni, la catechesi ecc. in romeno. Questo non vuol significare che abbandonino il nostro rito - cosa riservata alla Santa Sede secondo le norme canoniche - ma soltanto usare il rito alieno finché sarà possibile celebrare pubblicamente nel nostro. Così i fedeli romeni presenti nelle chiese ungheresi avranno un'adeguata cura pastorale.

Dopo aver risposto alle obiezioni del Mons. Al. Rusu, il mio vescovo in quanto il senior del coro vescovile mi disse: "Parlate e consultatevi tra di voi e con le autorità statali. Fate ciò che riterrete opportuno e teneteci al corrente."

L'idea fu abbracciata a Cluj da Vidican, Chertes, Pura, Avram, nonché degli altri preti e laici consultati ed il responsabile del Dipartimento dei Culti Agostino Enea, mio compaesano, mi disse: "Preparate la documentazione con prudenza e discrezione, andrò io a Bucarest a risolvere il vostro problema considerandolo come un grande profitto per la causa cattolico-romena."

Dopo la mia partenza da Curtea de Arges Al. Rusu cominciò a punzecchiare gli altri, ironizzarli e beffarsi di loro dicendo al Mons. Giulio Hossu: "Tu col tuo Prundug siete i distruttori della nostra CHIESA e volete annientare il rito dei nostri antenati. Invece di chiedere la libertà del culto spingete i nostri sacerdoti e fedeli sotto la giurisdizione di un vescovo magiaro."

-6-

Arrivatemi le simili notizie scrissi di nuovo al mio vescovo per saperne di più ed egli mi rispose il 22 gennaio del 1956: "So bene che il tuo pensiero sorge dal tuo nobile animo e dalla tua instancabile veglia per il bene tanto bramato da tutti, ma nonostante questo, deliberando davanti al Signore tutte le possibili conseguenze, io non sono d'accordo per la "promessa sposa" e tantomeno per il "matrimonio". Forse sarà guardato con simpatia dai malevoli su considerazione che in questo modo è stata abbandonata la Sposa, sottoposta a dura prova, la quale, per la grazia di Dio uscirà dalla grande prova più bella e più forte di prima. Vale la pena di continuare il sacrificio perché l'ora della sua completa sanazione è ormai vicina...Cessate dunque le preoccupazioni ..."

Ricevetti dunque una chiara disposizione, un ordine certamente basatosi sulla falsa impressione che la libertà era già vicinissima.

Il 23 aprile del 1956 tutti e tre i vescovi hanno firmato una supplica-memoriale, eccettò Marton Aronne, il quale aspettava d'incontrarli. Per scandagliare l'opinione della Chiesa Ortodossa con la benedizione e l'approvazione dell'ordinario N. Pura e degli altri suoi collaboratori, con l'accetto del Padre provinciale Leone Menu ho trascorso quasi due mesi nei monasteri ortodossi di Moldavia. Avevo anche il consenso dei padri francescani tra cui celebrava in rito latino ad Ajudenii-Roman. l'archimandrita Daniele Ciubotariu entrato nell'ordine di San Basilio nel 1941; egli ch'era stato il superiore di Neamtu mi accompagnò dallo "starez" di Neamtu. Ma, invece che le cose andassero verso la libertà del culto avviene il contrario.

Alla fine di luglio il Santo Sinodo Ortodosso decise d'impedire ad ogni costo la libertà della Chiesa Unita chiedendo l'intervento delle autorità. A seconda di quest'impresa i vescovi furono trasferiti da Curtea de Arges a Ciorogirla, un monastero di religiose ortodosse, presso Bucarest dove mi recai a visitarli. Dopo le discussioni sulle faccende della chiesa, il Mons. Giulio Hossu ha concluso rivolgendosi al Mons. Al. Rusu le seguenti parole: "Vedrai fra non molto l'esito di questa azione da te spinta così: noi verremo dispersati, separati e là fuori molti saranno arrestati! Questa sarà la fine!"

L'altro rispose: "Saremo dispersati, sì? Ma non ne sarà per la prima volta. Saranno arrestati? Ma chi desidera la libertà della Chiesa deve soffrire e lottare!"

Io invece feci la seguente osservazione: "Eccellenza, la sua azione è molto in ritardo. Le manifestazioni per la libertà della Chiesa Unita dovevano farsi nell'ottobre del 1948, in occasione dello pseudo-sino-

-7-

do di Cluj. Uscire ora dalle trincee significa una morte sicura. Prigione, sì, libertà, no!"

Tornato a Bucarest lo stesso giorno, verso le 18, incontrai di nuovo il Mons. Marton Aronnes nell'arcivescovado, che mi disse: "E' da tanto tempo che ti aspetto a portarmi la risposta alla mia proposta d'incontrare i vescovi."

Gli risposi: "I vescovi si trovano ora nel monastero di Gioro-girfa, proprio ora torno da loro."

"Vattene e domandeli se li posso fare una visita."

Ci andai entrando per un buco della siepe del giardino perché alla porta avrei dovuto identificarmi con la carta d'identità, cosa assai sgradevole e pericolosa.

Imbarazzati i vescovi mi dissero:

"Spieghi a sua Eccellenza la nostra situazione. Non vediamo l'opportunità della sua visita adesso. Ma se lui desidera venire da noi gli saremo grati."

Tornato all'arcivescovado a mezzanotte andai a letto. Alle sei di mattino il Mons. Marton bussò alla porta:

"Ti ho aspettato per tanto tempo, fino alle una!"

"Non lo sapevo, credevo non dovessi disturbarla così tardi."

"Che risposta mi porti?"

Dopo avergli comunicato la loro situazione mi disse:

"Alle sette ce ne andremo a vederli."

Usciti, davanti alla cattedrale incontrò il Padre Livio Deluțiu e se ne andarono insieme. Io respirai sollevato.

A Cluj Padre B. Chindriș, Teofilo Bălibanu e Gabriele Șmilgănu OSBM mi proposero di concelebrazzare il 12 agosto nella Chiesa dei Piaristi dove fino al 1948 ogni domenica alle undici si celebrava in rito orientale. Conoscendo bene la situazione e l'opinione dei vescovi, specialmente quella del mio vescovo, replicai: "Non fate niente di ciò che potrebbe essere interpretato come istigazione dagli ortodossi e dalle autorità." Poi mi ritirai a casa, a Cășeu per fare tre giorni di ritiro spirituale.

Invece il Padre B. Chindriș annunciò ai fedeli che la prossima domenica sarà celebrata la santa messa nel nostro rito e fece, insieme al giovane Ungureanu a capo della gioventù, le preparazioni necessarie

Quella stessa domenica dopo le dieci le porte della chiesa vennero chiuse da parte del rettore Tommaso Simon e la messa venne celebrata nella piazza, dinanzi la chiesa, da parte di Padre Chindriș ed Isidoro Ghiurca, in presenza di una grande folla, senza alcun distur-

-8-

bo.

Invece lunedì sera tutto cambia. Secondo le insistenze del Patriarca e della gerarchia ortodossa seguiranno quasi trenta arresti, il processo si protrasse per quasi un anno e finì con ingenti condanne.

Il vescovo Al. Rusu, il provinciale basiliano Manu, i sacerdoti I. Ghiurca, T. Bălibanu, A. Pacațiu morirono in prigione mentre il vescovo G. Chertes ne uscì ammalato nel 1964.

Il Mons. F. Agostino e Pietro Pleșca, ordinari di Bucarest e Iași non hanno poi più permesso ai nostri sacerdoti di celebrare nelle loro chiese.

Insieme al Padre Giuseppe Hall ed altri ancora abbiamo continuato ad occuparci di quelli che desideravano diventare sacerdoti, tra i quali c'era anche Basilio Maria Ungureanu.

Il 25 gennaio del 1959 fui arrestato per la quarta volta e condannato a otto anni di reclusione per "uneltire" / per tramare / contro l'ordine dello stato.

Eliberato il 28 luglio 1964 da Periprava - alle foci del Danubio - trovai ancora in vita soltanto Giulio Hossu. Ripresi immediatamente l'attività pastorale e nei mesi di ~~dicembre~~ ^{novembre} novembre-dicembre il Mons. Giovanni Dragomir ha ordinato sacerdoti le persone preparate per i sacri ordini nel 1959 ma abbandonate perché già nessuno si occupava più di loro.

Ottenuto il consenso della Santa Congregazione Orientale attraverso il Mons. G. Filip di USA, poi anche quelli del mio vescovo il Mons. Giulio Hossu, del Padre provinciale Giorgio Marina, dell'ordinario Pura, dei suoi consiglieri, di G. Dragomir e G. Hirțea sono entrato come ufficiale al decanato ortodosso di Cluj, poi alla Biblioteca dell'arcivescovado. Il motivo? Professare la fede cattolica in mezzo a loro, mantenere facilmente tante buone relazioni con i preti ortodossi ed i fedeli dell'associazione ^{"Santa Domenica"} "L'Esercito del Signore", dissipare i pregiudizi contro la Chiesa Cattolica, dimostrare la vera realtà riguardo alla cosiddetta "reintegrazione" dei greco-cattolici nell'ortodossia e promuovere l'ecumenismo. Posso affermare - e non c'è alcuna prova contraria eccetto le calunnie proferite dagli incompetenti e dai malintenzionati che ora le relazioni sono buone, con quelli di buona fede.

Le relazioni con il Mons. Marton Aronne continuarono e spesso volte dopo averlo visitato andavo a Căldărușani dal mio vescovo. Una volta tornato da Roma Marton A. andò a Căldărușani direttamente dall'aeroporto. Giulio Hossu voleva chiederlo per la celebrazione in lingua

-9-

romena le chiese "La Trasfigurazione" e "Calvaria" di Cluj, appartenenti alla Chiesa Cattolica. Marton Aronne diede disposizione al rettore della Chiesa dei Piaristi accanto all'Università di erigere un parrocchia di lingua romena ma costui andò dal responsabile statale dei culti - il plenipotenziario - e gli disse:

- Io non sono d'accordo con questa disposizione!
- Va bene, fu la risposta del plenipotenziario, così ci aiuta nel nostro lavoro!"

A causa dell'opposizione della Chiesa Ortodossa, appoggiata dalle autorità nessuno dei nostri osò celebrare pubblicamente in rito latino; i sacerdoti di rito latino non osavano celebrare in romeno perché venivano minacciati. Per le feste i nostri fedeli andavano in Moldavia o nelle città dell'arcivescovado di Bucarest per sentire in romeno la santa messa. Molti continuano a dire anche ora: "In Moldavia, specialmente a Cacica ci sentiamo come se fossimo in ~~paradiso~~ paradiso mentre a casa ci sentiamo ~~come~~ in Inferno. E questo soltanto per la causa dei preti magiari che non pronunciano una parola in romeno durante le funzioni sacre."

«emmeno i sacerdoti di Moldavia non osavano più invitare i nostri a concelebrazione.

Ad un certo momento il Mons. Pietro Gherghel (nel 1975) invitò i sacerdoti romeni uniti che si trovavano insieme a lui a Vatra Dornei a concelebrazione ma dopo quest'anno fu ripresa ed allargata la pratica in uso prima del 1956...ma non in Transilvania!

Il 16 luglio 1969 nella "Relazione sullo stato della diocesi di Cluj-Gherla" inviata dall'ordinario N. Pura si accennava:

" I fedeli rimasti cattolici praticanti che rifiutano ogni comunione in sanctis con gli ortodossi, nei villaggi sono pochissimi. Nelle città, però, una buona parte è rimasta apertamente cattolica e con tutte le difficoltà mosse da diverse parti questi partecipano alle sacre funzioni nelle chiese latine...Questo numero sarebbe ancora più grande se nelle rispettive chiese fosse adottato non soltanto l'ungherese ma anche il romeno; la proporzione è di 75%, in altre ^{parti} quasi 100% a favore dei fedeli romeni. Pochissimi partecipano ai sacerdoti di proprio rito!"

La situazione è la stessa anche ora. Con dolore devo confessare che ci sono dei sacerdoti che celebrano durante le feste da soli, senza la presenza della propria famiglia.

Il documento continuava così:

"Contro la ristaurazione della nostra Chiesa c'è l'interesse della Chiesa Ortodossa abbinato all'interesse del regime ~~politico~~ il qua-

-10-

le deve tenere conto della situazione internazionale"(URSS).

"Riguarda alla nostra Chiesa, la pretesa - in vista del dialogo ecumenico che la Santa Sede rinunci al "proselitismo uniato" e lasci all'ortodossia "gli uniati" già inquadrati ed in più, dare le disposizioni alla resistenza cattolica di ritornare nella chiesa ortodossa - supponendo che un tale fatto fosse possibile - certamente non avrà un altro risultato se non quello di aumentare il loro fanatismo anticattolico."

Finché sarà arrivata la soluzione definitiva, si opinava:

"Sarebbero utili eventuali incontri tra i delegati della Santa Sede ed i nostri vescovi da una parte ed il governo e la gerarchia di rito latino della Romania dall'altra per trovare una soluzione, almeno nel senso che dove ci saranno ^{i più} numerosi i fedeli di lingua romena sia adoperata questa lingua nella predicazione, catechizzazione e funzioni sacre^e almeno al pari dell'ungherese lì dove i fedeli cattolici romeni sono presenti."

Avvertenza: "QUESTA SOLUZIONE se fosse accettata, vogliamo precisare che non dev'essere interpretata come una "soluzione definitiva" della nostra causa ma soltanto un rimedio transitorio sino alla vera soluzione."

Accennando ai "lungi anni di prigione ed anche alla morte piuttosto che non al tradimento della loro fede", cambiando la prigione con "qualche carica nella Chiesa ortodossa" la relazione concludeva:

"L'intera Chiesa greco-cattolica romena del silenzio ha ricevuto con grandissima gioia la notizia dei cardinali "in pectore" /28 aprile del 1969 / pensando al capo della loro Chiesa, Sua Eccellenza Mons. Giulio Hossu isolato nel monastero ortodosso di Caldărușani. Sarebbe una grande ricompensa per l'intera nostra Chiesa, ed un sorgente di grande coraggio se la Santa Sede trovasse la modalità di pubblicare il fatto, senza pregiudizi per la causa dell'unione che per questa via sarà certamente meglio servita.

Noi tutti nel miglior modo possibile facciamo il nostro dovere nelle difficilissime circostanze in cui ci troviamo, lasciando al Signore, al Tempo ed al Supremo Pastore la soluzione nel miglior modo della nostra causa sacra e tanto cara, coscienti che i nostri sacrifici non sono inutili prima di tutto per il popolo romeno e per l'intera cristianità ed umanità."

Di nuovo ho chiesto di essere liberato dalla carica di provicario ed appena N. Pura - nel sett. 1969 - visitò il vescovo a Caldărușani tornò con questa decisione: "Io non posso cambiare l'ordinamento fatto

-11-

dalla Nunziatura. Rimanete in continuazione come prima, cioè - Tu - vicario generale, Prundus - provicario generale I, ed al posto di Ilea, partito a Roma (+ 1 sett. 1975) prendete il canonico Cosma Avram." Al desiderio di Pura abbiamo convenuto di lasciare sul primo posto il can. Cosma Avram. Però egli non fece alcun atto di giurisdizione senza avere il consenso del vicario. Dopo la morte di C. Avram (+ 16 ottobre 1976) ho insistito molto di costituire il capitolo che diventò realtà il 9 novembre 1978 in questa composizione:

N. Pura, ordinario
S.A. Prundus, provicario
Tertulian Longa
Giorgio Neamtu
Nicola Flaian
Romulo Gorcea

In quell'occasione l'ordinario decise: "Prundus ha tutto il potere e la giurisdizione come me stesso, eccetto le relazioni estere, con lo Stato e con la Chiesa Ortodossa che le ritengo per me."

Il problema della cura pastorale dei nostri fedeli premeva e divideva ogni giorno più stringente. Il Padre B.M. Ungureanu voleva scoprire la via d'una buona soluzione. Da Pura fu inviato da me con questa decisione: "Vai a prendere consiglio con Prundus, farai ciò che egli ti dirà!" Gli risposi:

"Sono molto lieto per la tua iniziativa, mi rallegro e mi congratulo con te ma devi andare da solo, io non ci posso entrare perché non ho la forza di lottare con le autorità, la Chiesa Ortodossa, con la resistenza dei cattolici ungheresi, con la ristrettezza dei nostri cattolici orientali."

Nell'autunno del 1979 N. Pura, ammalato, fu visitato in ospedale dal Mons. A. Todea il quale lo domandò: "Chi sarà il tuo successore?" N. Pura rispose: "Prundus!" Appena il 9 febbraio 1981 nella presenza di T. Longa mi comunicò la sua decisione. Dato il mio desiderio di essere liberato dalla carica l'ho pregato insistentemente di nominare un'altro. Invece, alla sua motivazione: "Non posso nominare un'altro perché non sarei tranquillo" dissi: "Accetto ma con la riserva di avere l'approvazione del mio superiore generale di Roma e di pregare la Santa Sede di fare un'altro provvedimento."

Marton Aronne era già ammalato da qualche anno. Quel tempo, piano piano cominciò a formarsi al clero dell'Istituto teologico di Alba Iulia una mentalità troppo nazionalista e sciovinista. Morto il Mons. Marton il 29 sett. 1980 fu sepolto il 4 ottobre. In quell'occasione spedii

-12-

il seguente telegramma:

"Al Mons. Dr. Jakab Antal il vescovo della Transilvania, Via Mihai Viteazul 21, Alba Iulia - Il clero ed i fedeli romeni uniti profondamente sconvolti per la perdita del Vescovo Márton Aronne esprimono tutta la loro compassione per la diocesi, clero e fedeli. Riconfortati che una volta insieme al loro Vescovo Giulio Bossu hanno presentato lo statuto di funzionamento del culto cattolico in Romania pregano per la glorificazione del defunto convinti che al celeste altare i due insieme a tutti i martiri ed i ~~confessori~~ nostri intercedono per la ricchezza della grazia divina per la Chiesa, la Patria, il popolo, per ogni persona. Requiescat in pace! Dr. Silviu Augustin Prunduș. ~~Prunduș Augustin~~, Strada Gh. Lazăr 20, Cluj-Napoca."

Nella stessa occasione il mons. A. Todea scrisse un bellissimo elegio di due pagine sul libro delle "CONDOGLIANZE", a stupore delle autorità statali. I nostri vescovi ai funerali quasi non furono presi in considerazione e lasciati a cavarsela da soli. Nemmeno non furono invitati ad incontrare nell'aula il cardinale Lekai Laszlo, il primate di Esztergom (Strigonio). Mentre quest'ultimo si recava all'Istituto teologico, sulla via fu accostato dal Mons. A. Todea che si presentò come vescovo greco-cattolico. Il cardinale gli stese la mano e se ne andò senza la minima conversazione a stupore di tutti i presenti.

Pura mori il 10 agosto 1981, a Mărgineni, in Moldavia. Il 7 sett. abbiamo cooptato come provicario generale il Padre Prof. Eugenio Popa. Già a Brașov da qualche anno si celebrava la santa messa in romeno per i cattolici moldavi ivi presenti per lavori di costruzioni con grande profitto dei nostri.

Nel 1980 il parroco di Fărcașiu - Baia Mare, col consenso verbale del Comitato Centrale del Partito comunista riuscì a celebrare la messa in romeno. Ci fu invitato anche il vescovo G. Dragomir. Molti pensavano che non fosse nient'altro che una trappola, come ne fu nel 1956 e scongiurarono il vescovo di andarci invitandolo ad aspettare per vedere lo svolgimento dell'intera faccenda. In questo tempo entrò in scena la "rinomata" Ionela di Bucarest che condannò quest'azione considerandola una grave colpa contro la libertà della Chiesa greco-cattolica. Il vescovo alternava tra i due gruppi - che si formarono tra i preti perché il popolo fu molto più ragionevole. Sorsero così spiacevolissime discussioni a grande danno per la salute delle anime.

Le mie relazioni con l'aula di Alba Iulia diventavano sempre più rade e sgradevoli. Il Mons. Antonio Jakab, molto gentile ed amichevole quando visitavo il rimpianto Marton ora sembrava di ghiaccio. "Lei vie-

-13-

ne qui con i problemi dei greco-cattolici. Se parliamo di greco-cattolici non possiamo fare niente. Aspettiamo a completare le sedi vacanti per vedere dopo cosa si potrà fare. Per ora non possiamo fare niente per voi."

Soltanto col Mons. Eros Lajos, il direttore della Cancelleria, potevo parlare apertamente ma anche egli era ostacolato ed imbarazzato.

"La soluzione della vostra Chiesa dipende dalla Santa Sede e dal Governo. Agli incontri gli ortodossi chiedono di non parlarsi più della Chiesa Greco-Cattolica." mi disse una volta. Io gli risposi: "Carissimo fratello, la Santa Sede ed il Governo possono risolvere i nostri problemi senza noi? Anzi, io credo che tutti i vescovi - i nostri ed i vostri - nelle discussioni durante le conferenze episcopali comuni devono trovare la via migliore verso la libertà ed indicarla alle due parti in colloquio."

Il 16 luglio 1981 morì il Mons. Giovanni Duma, vescovo consacrato in clandestinità e parroco di Tirgu Jiu. Il sacerdote Stefano Santa, il confessore del defunto ed anche un mio buon amico, ex-compagno di prigionia, annunciò il fatto ai nostri vescovi ed ordinari i quali si recarono ai funerali che si svolsero a Valea Mare in Moldavia. Per questo grave "delitto" il "colpevole" fu ammonestato dal Mons. Jakab A. che di più, lo trasferì in altra parrocchia. Di giorno in giorno le relazioni tra i sacerdoti ungheresi ed i fedeli romeni peggiorarono.

I nostri sacerdoti mai furono ammessi nei confessionali per la confessione dei nostri fedeli per quale causa confessano in chiesa nella presenza di tutti i fedeli. Qualche parroco, tra cui il più "zelante" Szakacs Lajos proibì ai nostri sacerdoti di confessare nelle loro chiese. Il canonico di Oradea Mare Livio Tufagiu ha protestato contro un simile trattamento presso l'aula vescovile che, però, non gli rispose perché ormai da tempo questa non risponde più ai romeni greco-cattolici.

Invece di celebrare in romeno per i romeni ed i parlanti del romeno certi sacerdoti non vogliono assolutamente confessare i greco-cattolici che rifiutano di dichiararsi...romano-cattolici!

"Se siete greco-cattolici, andatevene dai vostri sacerdoti! Andate dagli ortodossi! Non siamo noi ma il vostro Stato quello che vi dichiara ortodossi, e vi obbliga di frequentare le loro chiese."

Questi sacerdoti si rifiutano persino di pronunciare - nelle ~~chiese~~ ^{chiese} se stipendiate dai nostri fedeli - i nomi che non hanno sonorità ungherese, ad esempio: Laurenzio, Silvio, Mircea, Bogdan, Radu ecc. Chiedono perché fanno una simile cosa ci rispondono soltanto: questi nomi non possono essere letti in chiesa!" Sui registri di battesimo e dei

-14-

matrimoni i nomi ed i cognomi vengono trascritti in magiaro per lasciare l'impressione di essere ungheresi e mai fanno alcuna menzione che si tratta di greco-cattolici; e questo succede perché vanno d'accordo con gli ortodossi che nel 1948 la Chiesa Romana Unita si è autosciolta.

Il Padre V. M. Ungureanu il 15 agosto 1982, a Cacicica - "oldavia" - dopo la mia omelia durante la messa celebrata dai sacerdoti greco-cattolici in rito latino - alle otto, all'altare della S. Madonna di Lourdes ha pronunciato una infuocata predica rimproverando e accusando le autorità statali perché non permettono l'uso del romeno nelle chiese cattoliche di Transilvania e del Banato per i romeni od i parlati del romeno. E' una cosa stranissima questa - vietare la propria lingua, nel proprio Paese!

Fu un grande rumore intorno a questo problema. Ungureanu fu sottoposto ad una dura inchiesta da parte delle autorità locali ed obbligato a firmare una dichiarazione che mai prenderà il talare per officiare in pubblico. Dopo, chiamato a Bucarest le cose presero una tutt'altra via. Certamente l'aula di Alba Iulia ne fu scontentissima.

Chi sa per quale ragione e motivi: soprannaturali, ecumenici o... ~~razionalisti~~ di un'altra natura, il Mons. A. Todea mandò una lettera al Mons. Jakab chiedendogli scusa per l'inopportunità dell'intervento di Ungureanu nella quale precisava: "Noi siamo contenti di ciò che fanno i sacerdoti romano-cattolici. Non possiamo obbligarli a celebrare in romeno se non lo fanno volentieri. A loro noi non chiediamo niente di più." Questa lettera in seguito fu portata a conoscenza dei fedeli romeni e quando questi chiedono al Mons. Jakab la celebrazione della santa messa in romeno costui risponde: "Guardate, il vostro vescovo è contento. Voi desiderate troppo! Sono passati più di trentacinque anni da quando frequentate le nostre chiese, non avete avuto sufficiente tempo a disporvi ne per imparare l'ungherese?"

Scandalizzati ed offesi molti dicono: "Com'è possibile che in Romania succedino simili cose? Perché non abbiamo diritto di usare nelle chiese la nostra propria lingua? Perché dover imparare l'ungherese? Pensano forse che noi, i romeni cattolici diventeremo ungheresi?"

Il parroco Fejer Gábor della cappella situata in via Arieșului - Cluj-Napoca - fu sempre molto gentile con i nostri fedeli. Nei tempi difficilissimi dopo il 1948 mai aveva rifiutato alcun fedele romeno. Celebrava in latino il cerimoniale dei funerali ed alla tomba leggeva in romeno con la sua caratteristica pronuncia sicula la preghiera del rituale orientale: "Dumnezeul sufletelor și-a tot trupul..." poi Padre nostro ed Ave Maria ed il Credo. Questo suo modo di capirci ci era di grande conforto, ci dava coraggio e speranza. Oltre questo permise che i nos-

-15-

tri fedeli facessero l'ultima domenica di ogni mese, dalle 13-14 l'ora di adorazione con letture in romeno. Questo ci era di grande aiuto per mantenere la pietà e la fede cattolica.

Ritiratosi in pensione gli segui il già nominato Szacacs Lajos il quale la domenica del 23 agosto 1983, con grande scandalo non soltanto dei romeni ma anche dei veri fedeli ungheresi impedì la pratica. Uno di questi buoni fedeli ungheresi scrisse una lettera in romeno dove esortava la suora che dirigeva il coro: "Venite a tutte le messe in molti, cantate, pregate, tacete, soffrite per vedere che siete molti. Egli non fa bene ciò che fa! Voi però venite!"

Cercandolo e domandandolo il perché di questa sua decisione Szacacs Lajos mi disse: "Queste sono le direttive da Alba-Julia."

Risposi: "E' impossibile che un vescovo cattolico ne dia delle simili. Ho parlato di persona con il Mons. Jakab A. e con Balint Lajos e non ho sentito da loro di aver preso una simile decisione."

"Conosco meglio di chiunque il mio dovere e me lo faccio con ardore e fervore" mi disse.

Non sono riuscito a farlo cambiarsi d'animo nemmeno quando gli avevo detto: "Mi dispiace tanto, ma mi vedo costretto ad informare la Santa Sede ed il Santo Padre personalmente."

Molto più favorevole alla cura pastorale dei nostri fedeli era invece il decano Laszlo David di origine armena il quale un giorno mi confessò d'essere stato egli stesso il suggeritore della circolare di Martor A. in favore dei greco-cattolici, del 1948.

Fu lui a concedere una volta al P. V.M. Ungureanu di entrare in confessionale nella chiesa centrale, San Michele, ogni primo venerdì del mese. Ma dopo la prima volta non ne segui un'altra perché il P. Ungureanu venne impedito con la forza da uno dei cappellani. Presentandosi il P. Ungureanu al decano costui chiamò da sé tutti i cappellani e chiese ad Ungureanu di mostrargli chi era stato l'autore del sopruso. Mostrandoglielo fra i due cominciò un dialogo in ungherese dal quale Ungureanu non capì che la parola "puspok" cioè il vescovo - e Gyula Fehervar che vuol dire Alba-Julia. Alla fine il decano gli disse: "Io non posso fare niente di più." Così continuò lo scandalo - e ancora continua - cioè: in una chiesa cattolica un prete greco-cattolico non ha il diritto di andare in confessionale ma deve confessare i fedeli in mezzo alla chiesa. (Ora anche questa possibilità è proibita.).

Le cose non potevano più andare a lungo così. Una soluzione era necessaria. Il 25 marzo 1984 feci una breve presentazione della situazione in cui ci trovavamo anche nella chiesa dei piaristi - lì dove fino al 1948 tutte le domeniche e le feste si celebrava anche una messa in rito

-16-

orientale - che fra il 1944-1948 furono ufficiali da me su nomina di Giulio Hossu e con il consenso di Márton Aronne; nella suddetta lettera chiedevo il permesso di celebrare ora in rito romano non soltanto le domeniche e durante le feste ma anche negli altri giorni della settimana. Concludevo: "Speriamo che questa approvazione ci porterà anche la speciale benedizione del Santo Padre il Papa Giovanni Paolo II per tutti i cattolici della Romania e che troverà anche il dovuto accordo da parte delle autorità statali, in primo luogo del Dipartimento dei culti; nello stesso tempo l'approvazione sarà anche un omaggio per la memoria del compianto vescovo Marton Aronne e che porterà un grande servizio alla causa del cattolicesimo in Romania costituendo un atto di grande saggezza nelle annali della nostra cara Patria."

Nessuna risposta. Qualche ufficiale dello stato mi diceva: "Perché aspettate il permesso, entrate voi a celebrare oppure chiamate qualche sacerdote dalla Moldavia." I fedeli assalivano il decano, il Mons. David accusandolo d'essere egli la causa del divieto. "Avvicinandosi la festa della Pentecoste in cui occasione doveva venire anche il vescovo per la cresima essi si preparavano di andare in udienza. Il Mons. decano si trovava in imbarazzo e per dimostrare ch'egli non aveva alcuna colpa prese una lettera pervenutagli dal Mons. Jakab Antal alle sue ripetute insistenze e mostrandola al fedele Basilio Varga (ora diacono permanente a New York, USA) gli disse: "Vai, portala dove credi ma fra due ore restituiscimela!" Questa lettera aveva acclusa la domanda nr. 1552/1979 indirizzata al Dipartimento dei culti in cui si chiedeva insistentemente il permesso per la celebrazione della messa in romeno nelle domeniche ed i giorni di festa nella chiesa dei piaristi; almeno due volte la settimana in altre chiese, ad esempio presso i francescani che offrono la loro chiesa e l'istruzione catechetica - cose che si fanno nella chiesa centrale (allora la faceva il Mons. David, ora non se ne fa più). Venivano acclusi anche i numerosi rimproveri pervenuti dai fedeli al parroco ed anche all'aula vecovile come se fossero questi a non permettere la celebrazione. Portatamela ne ho fatto una copia.

Dopo la messa della festa della Pentecoste, del 10 giugno 1984 i fedeli non furono ricevuti in udienza dal Mons. Balint L. che disse al Mons. David: "Io non posso risolvere il loro problema. Vadano dal Mons. Jakab Antal quando ritornerà da Patmos."

I fedeli ed i sacerdoti erano davanti alla parrocchia quando si avvicinò l'incaricato locale con i problemi dei culti. Mi invitò da parte e mi domandò chi fossero tutti quelli. Dopo la mia risposta seguì un molto vivace dialogo sull'obbligo dell'accetto della celebrazione in romeno.

-17-

"E' da una settimana che la cerco per avvisarla sul desiderio dei fedeli. Domani si presenteranno al suo ufficio."

Lunedì, dopo la conversazione B. Varga tornò da me un po' scoraggiato dicendomi: "Alla fine l'incaricato ci disse: « Bisogna avere l'avviso del Dipartimento dei culti. »"

- State ben tranquilli, l'avviso ~~era~~ ^{avuto} l'aveva quanto prima. A Bucarest ci sono delle persone che vogliono rimediare gli sbagli del passato."

Martedì il rettore della chiesa avvisò il suo collega il Padre Giuseppe Denderle di celebrare la domenica del 17 giugno 1984, alle 9, la messa in romeno.

Così con non poche titubazioni ed indietreggi finalmente il grande punto di partenza fu ormai intavolato. In quell'occasione il padre G. Denderle annunciò che ancora due volte alla settimana la messa sarà celebrata in romeno, cosa che non avverrà mai.

A nome dei fedeli insieme al P. V.M. Ungureanu in data 8 agosto 1984 ringraziai con una lettera il mons. Jakab A. per l'avvenuto pregandolo con insistenza di permettere la celebrazione della messa ogni giorno, alternativamente, di mattino e di sera. Gli abbiamo di nuovo esposto la necessità di permettere ai nostri sacerdoti di entrare in chiesa e nel confessionale e siccome il rettore T. Simon non poteva soddisfare tutte le nostre necessità la lettera terminava con un vivissimo appello. Nemmeno una riga ci pervenne. Allora coll'assenso del rettore T. Simon il Padre V.M. Ungureanu cominciò a confessare nella banca, vicino all'altare di S. Teresa lì dove c'è sempre un confessionale libero. Per evitare i possibili inconvenienti poco prima della messa ci metteva uno scritto: "Riservato per la confessione".

Bata l'importanza dell'impresa, col consenso del mio vescovo G. Chertes, del capitolo e dei sacerdoti consultati il 29 giugno 1984 il P. G. Denderle fu nominato arcimandrita.

Il giorno di 8 luglio mentre il P. G. Denderle celebrava il giubileo sacerdotale di 50 anni il mons. A. Todea fu presente in mezzo ai fedeli; in quell'occasione egli disse: "Sono venuto qui per mostrare a tutto il mondo che io non sono contro la messa in romeno, anzi!" E tutto questo l'aveva detto perché erano già cominciate discussioni e controversie sull'opportunità di questa messa che veniva considerata da qualche testardo come il simbolo della morte della nostra Chiesa. Con tutto ciò il Mons. G. Dragomir ed i suoi di Baia-Mare, quelli dell'ambiente della madre visionaria Ionela di Bucarest insieme al sacerdote E. Riti e del defunto Al. Bochig scatenarono una procella con tonni e fulmini straordinari. Per finire con queste beffe e con i disordini provocati in

-18-

occasione della successione del vescovo diocesano l'undici gennaio 1985 ho preparato una lettera circolare per l'intera diocesi citando le Disposizioni conciliari del Vaticano II riguardo l'uso del romeno nelle chiese di rito latino dove sottolineavo che non si trattava di cambiare il rito orientale con quello latino né di occupare le chiese ungheresi ed impedirli nelle loro pratiche liturgiche ma di confessare insieme la fede cattolica consigliando alla pace ed all'amore mutuale. Ho pensato di chiedere anche il consenso dei vescovi ma il mons. A. Todea fu di tutt'altra opinione. Infatti egli mi disse: "Lasciamoli la libertà di parlare e discuterli!" quindi la lettera non fu diffusa. Dopo tutto il Mons. G. Ploscaru mi biasimò perché non l'avevo pubblicata!

Il Padre A. Czyriak, prima cappellano, fu allontanato da Cluj-Napoca tra l'altro anche perché dimostrava attenzione al ministero pastorale per i romeni. Ha imparato bene il romeno con il Padre V.M. Ungureanu. I primi del 1985 tornò a Cluj-Napoca accompagnato dal mons. Jakab A. come canonico e parroco a San Michele; insieme a T. Langa l'abbiamo visitato il 21 gennaio leggendogli undici pagine di buon augurio e fissavamo le Norme per una fruttuosa collaborazione tra i romeni di rito orientale ed i magiari di rito occidentale. Volevo diffondere anche questa lettera nella nostra diocesi ma non ottenni il consenso di A. Todea.

Con grande dolore abbiamo constatato che già il canonico A. Czyriak era cambiato: era diventato molto circospetto e riservato con l'apostolato dei romeni. In questo periodo il parroco della Cappella "Arieșului" era il capo dei diffamatori del Padre Denderle a cui dava degli appellativi di questo genere: "traditore della nazione magiara", "venduto ai valacchi", "comprato a buon mercato" ecc.

Il 18 gennaio del 1986 è morto il sacerdote Gabor Fejer. Il 19 di sera cinque sacerdoti ed alcuni fedeli ci siamo recati alla casa del defunto per rendere l'omaggio alla salma ed abbiamo celebrato una messa nel nostro rito. Poi abbiamo espresso il desiderio che uno dei nostri sacerdoti dica qualche parola in omaggio del defunto. In tal senso abbiamo parlato con un membro della famiglia del defunto pregandolo di chiedere anche il consenso del parroco Szakacs L. e del canonico. La loro risposta fu equivoca tanto che praticamente non ce lo concesse. Il giorno 21 scrissi una lettera al parroco Szakacs con l'orazione che avrei voluto sostenerla davanti alla salma menzionando che verrà spedita anche all'aula vescovile dove inratti ne mandai una copia spiegando anche l'accaduto. Questa lettera entrò in cancelleria dove fu aperta ed applicata la data del 25 gennaio 1986. Ma non ebbi mai alcuna risposta.

Per le missioni tenute tre giorni in romeno col cominciare dal 24 marzo, da un nipote del rettore, scrissi al Mons. Jakab ringrazian-

-19-

dolo ed augurandogli "buona Pasqua" ma la busta non venne mai aperta.

Dopo l'elezione di A. Todea come metropolita e dopo l'annuncio portato da Padre Giuseppe Sabău di Vatra Dornei che Sua Eccellenza Achil Silvestrini, segretario di Sua Santità ha preso conoscenza dell'avvenimento ed ha accertato l'elezione considerandola conforme ai Consigli Provinciali e buona per il bene della Chiesa, proprio da Vatra Dornei, il tre maggio, ho spedito a tutti i vescovi ed ordinari di rito latino della Romania una lettera firmata dal vescovo Seniore G. Ploscaru e dal notaio della Conferenza episcopale A. Prundus OSEBM accludendo:

1. L'annuncio dell'elezione del metropolita A. Todea;
2. Il Comunicato e la Decisione riguardo ai vescovi irregolari Ottaviano Cristian, Giustino Paven ed Emilio Riti.

Datata il 14 marzo 1986, accompagnate da "confirmare de primire" cioè "accusa della ricevuta", ^{queste lettere} ~~le lettere~~ tornarono al mittente.

Soltanto il Mons. Stefano Daszkal mi ha scritto una lettera di ringraziamento. Invece da Alba Iulia dopo la "confirmare de primire" ricevetti una grande busta contenente tutte e tre le mie lettere senza alcuna spiegazione.

Scrissi poi al Mons. Jakab A. domandandogli udienza per mostrarmi lo sbaglio ed il motivo del rifiuto della mia corrispondenza. Per non subire la sorte delle altre mie lettere cercai di spedirla per la via di una parrocchia.

Il P. Szakacs L. si rifiutò di parlare con me "cose ufficiali" considerandomi "un finto ordinario." Parlando poi col canonico Czyriak costui restò sorpreso e sbalordito e con amabilità portò la mia lettera al vescovo dal quale non ebbi alcuna risposta.

Nel frattempo ho preparato la lettera del 19 marzo 1987 per una larga diffusione ma ritardavo la sua spedizione non sapendo come fare.

La domenica del 21 aprile 1987 fu tolta da sopra il banco nella Chiesa dei piaristi l'iscritto "Rezervat pentru mărturisiri" che c'era già lì da tanto tempo ormai. Il 27 aprile il P. V.M. Ungureanu scrisse una lettera al rettore della chiesa il P. Simon Tamas spiegandogli l'accaduto e gli annunciò che d'ora in poi riceverà i fedeli nel confessionale libero, come si pratica già da tempo ad Oradea, Timisoara, Lugoj ecc. Al principio costui fece opposizione ma dopo gli diede il permesso e fu così che nelle seguenti domeniche il P. Ungureanu entrò in confessionale.

La lettera di Ungureanu fu inviata all'aula di Alba Iulia insieme al rapporto del rettore determinando la lettera del Mons. Jakab A., lettera che stupisce e colpisce per la confusione delle code e per la sconsiderazione dei santi canoni.

-20-

Il P. Ungureanu ha ricevuto la giurisdizione dal suo ordinario Nicola Pura. In conformità con il can. 967, §2 questa può venir esercitata ovunque nella chiesa ~~ed anche in una casa~~ ^{in caso particolare} a meno che l'ordinario del luogo non abbia fatto divieto. Il canone 974 prescrive che la facoltà concessa non può essere revocata se non per grave causa. Revocata dal proprio ordinario ~~la~~ perde dovunque, invece revocata da un'altro ordinario del luogo si perde soltanto nel territorio del revocante ma si deve informare l'ordinario proprio del sacerdote. Quindi per confessare Ungureanu non aveva bisogno della giurisdizione del Mons. Jakab, come ben sapeva il rettore che gli aveva permesso di confessare in mezzo alla chiesa e poi anche nel confessionale. Una volta revocata la giurisdizione "per grave causa" il Mons. Jakab era obbligato ad informare il suo ordinario. Ma siccome per Sua Eccellenza i greco-cattolici non esistono più, egli si occupa di un sacerdote greco-cattolico ignorandogli l'ordinario!

La lettera del Mons. Jakab porta anche la seguente menzione: "P. Ungureanu fu il primo nel mio vescovado che di continuo mi ha scritto delle lettere con pretese formulate in tal modo che sono stato obbligato a restituirle senza aprirle."

^{confessione} Ungureanu non ha ricevuto alcuna lettera non aperta. Sua Eccellenza le lettere di costui con le mie. Invece di scandalizzarsi perché Ungureanu aveva confessato per tanto tempo nel banco, con il cartello messo sopra, secondo la mia opinione doveva rimproverare il rettore della chiesa perché non gli aveva concesso il confessionale.

Io mi domando? Com'è possibile un simile procedimento nella Chiesa Cattolica? Non credo che lo zelo per la cura delle anime del P. V.M. Ungureanu possa venire considerato "illegale ed aggressivo". La dichiarazione che non ha dato e non darà mai ad Ungureanu alcuna giurisdizione non sorge dal cuore di un vero Padre e pastore delle anime anche se queste sono romeni.

Quando, nel 1984, l'incaricato dei culti trattava con il rettore sull'accetto della celebrazione della messa in romeno e nel 17 giugno ne fu celebrata la prima, Sua Eccellenza era fuori della Romania; allora come si può concedere quest'affermazione: "Solo per proprio conto ho dato il permesso di celebrare nella Chiesa dei piaristi di Cluj-Napoca la Santa Liturgia nelle domeniche e feste per i fedeli di lingua romena. Tan te volte ho chiesto l'approvazione dalle autorità ma sinora non ricevetti niente."!? Chi è per lui l'autorità competente? Non il Vaticano II, la Santa Sede ed il Diritto canonico? Perché avere il permesso del Dipartimento dei culti? Il Mons. Márton Aronne non ne aveva mai chiesti ma invece ha dato le disposizioni necessarie per la celebrazione in romeno. Il rettore della chiesa, un vero religioso, invece di ubbidire agli ordini

-21-

almeno strani del proprio vescovo fa causa comune con l'incaricato dei culti - nemico della Chiesa cattolica in genere e di quella greco-cattolica in speciale.

Alla mia conoscenza ora le autorità non fanno alcuna opposizione alla celebrazione della messa per i romeni in romeno. Il Dipartimento dei culti ci risponde sempre: "Noi non ci entriamo. Sono cose vostre. Chiedete l'approvazione al Papa!"

Ora come si può valutare la minaccia che il Padre Ungureanu "con i suoi eccessi mette in pericolo l'approvazione della liturgia in romeno?" Da dove e da chi questo pericolo?

Ora siamo sulla cima della facenda. Nella sunnominata lettera di 10 pagine chiedevo e pregavo le Loro Eccellenze, il Mons. Jakab A., Balint Lodovico e l'onorevole Capitolo Diocesano, il Supremo e competente foro le seguenti:

1. Concedere ai sacerdoti di rito orientale, secondo le necessità e per il bene e l'edificazione dei fedeli di celebrare in romeno nel rito latino ed anche in concelebrazioni con i sacerdoti ungheresi o di altre nazionalità di rito latino.

2. Fare le pratiche necessarie presso l'Arcivescovado Ortodosso Romeno di Cluj-Napoca perche nelle chiese "La Trasfigurazione" e "Calvaria" appartenenti di diritto alla Chiesa Cattolica si permetta ai sacerdoti cattolici di rito orientale di celebrare ogni giorno e specialmente nei giorni di festa e la domenica per un tempo opportuno stabilito di comune accordo ed in piena armonia con i parroci ortodossi.

3. Erigere la parrocchia di lingua romena progettata dal rampante A. Marton e quale per certi motivi non fu realizzata; ora precisiamo: data l'opposizione del rettore in strettissima collaborazione con l'incaricato dei culti); ora noi la desideriamo che sia di rito orientale, rito al quale appartengono quasi tutti i fedeli che frequentano.

Segue la motivazione canonica e storica corroborate con le necessità presenti.

Questa lettera era destinata a Sua Santità il Papa Giovanni Paolo II, a tutti i vescovi ed ai ordinari dei due riti della Romania, all'Arcivescovado Ortodosso di Cluj-Napoca, al Metropolita di Sibiu, al Patriarca di Bucarest, al Dipartimento dei culti ed al Comitato Centrale del Partito Comunista Romeno.

Con il consenso e l'approvazione del mio vescovo G. Chertes il 2 aprile a Baia-Mare ho consegnato un esemplare al metropolita A. Todea, al vescovo Ploscaru, agli ordinari di Oradea e Baia-Mare aspettando da loro qualche consiglio. Soltanto Sua Eccellenza A. Todea dopo qualche giorno ha dichiarato al Padre canonico T. Langa: "La lettera di Brun-

-22-

duş non avrà alcun esito perché noi ci siamo intesi con Alba Iulia di non chiederle alcunché. La nostra risposta è questa: domanda il Vaticano II, il Diritto canonico e la cura pastorale."

Sono stato consigliato di presentarmi personalmente al Mons. Jakób A. prima di inviare le copie della lettera agli altri per avere anche la sua opinione. L'ho fatto il 27 maggio. Era partito a Bucarest e perciò ho lasciato le tre lettere restituitemi insieme alla presente pregandolo di studiarle e di comunicarmi in scritto l'opinione sua oppure accordarmi un'udienza.

Il 23 luglio sono andato all'aula. Tutti e due i vescovi erano in casa ma si sono rifiutati di ricevermi. Il direttore della cancelleria sembrava un po' imbarazzato. Poi sono andato dal Mons. Erős Lejos ch'era ammalato. E' rimasto meravigliato perché avevo seguito i suoi consigli. Mi domandò: "Altro cosa pensi da fare?" Gli dissi: "Ciò che mi ispira il Signore e mi aiuta la Madonna."

x

x

x

La situazione nella diocesi diventò di giorno in giorno sempre più difficile.

Da molti sacerdoti e laici ricevevo dei buoni consigli sia verbali che per iscritto ma non potevo metterli in pratica. Inviati al metropolita, ai vescovi ed ai ordinari non vennero mai presi in considerazione.

Il Mons. A. Todea non annunciò nemmeno la sua elezione nella sua archidiocesi e non conosco per quale motivo. I suoi sacerdoti hanno appreso la notizia della mia lettera grazie ad una copia data da me ad uno di loro.

Dopo quella calunniosa lettera firmata da una pretesa "Cerchia dei fedeli di Cluj-Napoca" diramata dalla radio Europa Libera il 31 agosto 1986 invano ho domandato la conferenza episcopale. Nemmeno il tentativo dei vescovi irregolari di ottenere dalla Santa Sede l'approvazione non li messe all'azione.

Il mio comunicato, la decisione e la motivazione di 6 settembre 1986 inviate al Mons. Nunzio Francesco Colesuono, per la Radio Europa Libera, non furono lette al microfono. Un breve comunicato di passaggio una sola volta, all'ora politica ebbe un'eco sfavorevole e ne ricevetti degli rimproveri malfondati.

La farsa dell'installazione di Ottaviano Cristian a Paia-Mare la domenica del 29 marzo determinò la conferenza episcopale di 2 aprile, conclusasi con un brevissimo comunicato del tutto inoperante.

-23-

Le mie iniziative e preposte non furono prese in considerazione da nessuno.

Il Mons. A. Todea pregato di venire in mezzo ai fedeli di Cluj-Napoca tante volte non ci si recò per diversi motivi.

Il Mons. Floedcaru non risponde alle cose importantissime invece ci risponde alle cose di poco conto.

Il Mons. C. Tămăşianu ed Lucian Mureşan non trovano il tempo di occuparsi con le mie lettere.

Il Mons. Robu non ha mai risposto alle mie lettere invece ha scritto ad Emilio Riti nominandolo vescovo.

Il Mons. L. Puşcas non ha mai risposto alle mie lettere.

Quelli di Roma sono imbarazzati dalle mie lettere e delle persone che ci si recano con la mia raccomandazione.

Non ho ricevuto alcuna inviazione scritta dalla Segreteria della Santa Sede né dalla Sacra Congregazione Orientale.

Nel 1981 e nel 1983 quando sono stato a Roma ho sentito da qualcuno della Santa Congregazione Orientale che "la tua diocesi non esiste" e da uno dei nostri romeni che "La vostra Chiesa è finita, voi non fate niente."

Dall'ottobre scorso mi sento ammalato, stanco, incapace di lavorare. La cura balneare a Geoagiu-Băi, dal 5 al 22 luglio non mi ha portato alcun miglioramento, i dolori reumatici e lo sfinimento continuano.

L'osservazione medicale è la seguente: "Avete moltissimi problemi da risolvere senza trovare le possibilità, per questo lo psichico dice a tutti un bel "no" e vuol restare tranquillo. Di qua è il torpore e la mollezza."

Il consiglio del padre spirituale: "Sei troppo preoccupato dei problemi della Chiesa; mentre altri stanno tranquilli tu agisci, affatichi e ti sbatti senza o con poco risultato. Hai bisogno di riposo e pace, lascia la carica al Capitolo. Lasciali la piena libertà di fare ciò che desiderano e che possono fare."

PROPRIO QUESTO HO FATTO!

La giurisdizione e nelle mani del metropolita A. Todea e del vicario diocesano T. Langa. Io faccio e farò soltanto ciò che mi permetterà la salute e le mie possibilità.

Lascio al nostro Padre generale, il protoarchimandrita Isidoro Patrylo la libertà di portare questa relazione alla conoscenza della Santa Sede e del Santo Padre aspettando le venerate disposizioni.

Spero che la venuta in Romania di Sua Eccellenza il Mons. F. Cola suonerà ci porterà luce, coraggio e consolazione nei presenti dolori ed affanni, i quali facilmente potrebbero cessare con pochissima prudenza e

-24-

moltissimo spirito sovranaturale.

"el suo anno la Madonna non può lasciarci nell'oblio perche ha detto: «anche la «omania è il suo giardino prediletto »». Essendo poi "Magna Domina Hungarorum", la cui immagine è venerata anche nella cappella di San Pietro, deve rivelare ai suoi figli la vera via da percorrere all'incrocio dei diversi sentieri. Ogni giorno l'invochiamo con maggiore fiducia:

"Madre dolorosa ti supplichiamo persuadere il Tuo Figlio a fare tutto perché la Chiesa e le nostre anime fioriscano quanto prima nella luce della fede."

Con amore in Cristo e la Madonna alla festa dell'apostolo dell' amore San Giovanni, *Silvio Agostino Prundus OSBM*

Silvio Agostino Prundus OSBM
ex-ordinario e vicario generale
della diocesi di Cluj-Gherla

R O M A N I A

Cluj-Napoca, 26 sett. 1987

ISBN: 978-606-37-0665-3